SISMANOGLIO

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ε'.

(1870—71).

SIMANOGLIO
RIGARO

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΒΡΕΤΟΥ.

1872.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΑΛΚΙΒΙΑΔΗ Μ. ΛΟΥΚΡΕΖΗ
ΧΑΛΚΙΔΑ
·1969·

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΤΟΜΟΣ Ε'.

(1870—71).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ι. Α. ΒΡΕΤΟΥ.

1872.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΜΕΛΗ

ΤΟΥ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Α' ΙΔΡΥΤΑΙ.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΗΣ (Ἰωάννης), καθηγητὴς ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ.
ΒΑΣΙΑΔΗΣ (Ἡρακλῆς), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΑΦΙΑΔΗΣ (Ἀπόστολος), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΑΑΣΤΟΣ (Ἀντώνιος), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ (Ξενορῶν), καθηγητὴς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἰατρικῇ Σχολῇ.
ΖΩΗΡΟΣ (Ἀλέξανδρος), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (Κωνσταντῖνος), βοηθὸς ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ Κράτους.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ (Κωνσταντῖνος), καθηγητὴς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἰατρικῇ Σχολῇ.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ (Ἀλέξανδρος), ὑφυπουργὸς ἐν τῷ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείῳ.
ΚΟΣΣΟΥΔΗΣ (Θεμιστοκλῆς), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (Χατζη-Γεώργιος), κτηματίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ (Σπυρίδων), καθηγητὴς ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ ἰατρικῇ Σχολῇ.
ΝΕΟΚΟΣΜΟΣ (Δημήτριος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΣΠΑΛΑΗΣ (Δημήτριος), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΥΛΑΔΗΣ (Βασίλειος), λόγιος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΡΑΖΗΣ (Δημήτριος), ἀ διερμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς Πρεσβείας.
ΣΑΒΒΑΣ (Ἰωάννης), διοικητὴς Σρακίων Κρήτης.
ΣΟΦΟΚΛΗΣ (Γαβριὴλ), διευθυντὴς τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Σχολῆς τῆς Παναγίας.

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

(ὀνομασθέντα)

κατὰ τὸ 1862.

ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ (Σταυράκης), μέγας Λογοθέτης.
ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ (Κωνσταντῖνος), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΛΛΑΚΗΣ (Χρηστοφῆς), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ (Ματθαῖος), καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΣΠΑΤΗΣ (Ἀλέξανδρος Γ.), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ (Ζαννῆς), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1863.

ΗΛΙΑΣΚΟΣ (Κωνσταντῖνος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ (Εὐστάθιος), μέγας Πρωτοσύγκελλος.
MILLINGEN (Jules), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
MORDTMANN (André), διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΡΑΛΛΗΣ (Στέφανος), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΤΑΜΒΑΚΟΣ (Δημήτριος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1864.

Ὁ Χαλκηδόνος ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.
Ὁ Γρεβενῶν ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ.
Ὁ Παμφύλου ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.
ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ (Κωνσταντῖνος), μέλος τοῦ ἐφετείου ἐν τῷ ὑπουργ. τοῦ ἐμπορίου.
ΓΚΙΩΝ (Ἰωάννης), διευθυντὴς ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΟΥΜΠΑΡΗΣ (Ἀριστείδης), διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ (Γεώργιος), πρώην ἐπιτετραμμένος τῆς Τουρκίας ἐν Πετρουπόλει.
ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΣ (Γεώργιος), ταμίας τῆς ἑταιρίας τῶν τροχιοδρόμων ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΡΙΚΟΤΣΟΣ (Νικόλαος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΠΑΘΑΡΗΣ (Ἀνδρέας), καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1865.

ΑΚΑΤΟΣ (Νικόλαος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΙΓΓΛΕΣΗΣ (Ἀντώνιος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΛΕΑΝΘΗΣ (Ζήνων), ἀρχιτέκτων ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΜΑΛΙΑΔΗΣ (Δημήτριος), δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΝΩΡΙΟΣ (Κωνσταντῖνος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΕΡΑΚΙΩΤΗΣ (Βασίλειος), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1866.

ΑΝΤΙΠΑΣ (Διονύσιος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΟΥΤΥΡΑΣ (Σταῦρος Ἰ.), δημοσιογράφος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
DÉTHIER (Ph), διευθυντὴς τῆς αὐστριακῆς Σχολῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΧΡΥΣΟΒΕΛΟΝΗΣ (Λεωνίδας), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1867.

ΑΙΒΑΖΙΔΗΣ (Νικόλαος), Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

ΒΟΥΡΟΣ (Περικλῆς), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ (Θρασύβουλος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ (Κωνσταντῖνος Στ.), μηχανικὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΝΤΑΖΗΣ (Μιλτιάδης), ἱδρυτὴς καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ ἑλλ. Λυκείου.
ΡΑΦΑΗΛ (Ῥαφαήλ), ταμίας τοῦ ἑλλ. Προξενείου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1868.

ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ (Γεώργιος), δημοσιογράφος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΖΑΝΕΛΗΣ (Ἐμμανουήλ), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΑΙΟΥΜΑΣ (Ἀπόστολος), καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΑΡΔΙΝΣΚΗΣ (Κωνσταντῖνος), δικηγόρος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΤΣΙΓΑΡΑΣ (Νικόλαος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΦΑΡΣΗΣ (Βασίλειος), καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1869.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ (Ζαχαρίας), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΖΙΦΟΣ (Ἰωάννης), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΑΡΑΦΗΣ (Ἀριστείδης), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΤΑΓΗΣ (Ἀναστάσιος), ἱδρυτὴς καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ ἑλλ. Λυκείου.
ΧΑΣΙΩΤΗΣ (Γεώργιος), ἱδρυτὴς καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ ἑλλ. Λυκείου.

κατὰ τὸ 1870.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ (Περικλῆς), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ (Δημήτριος), ὑποδιευθυντὴς ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ τύπου.
ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ (Γεώργιος), μέλος τοῦ γραφείου τῶν μεταφραστῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ (Ἀθανάσιος), λόγιος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ (Στέφανος), ἀ γραμματεὺς τῆς ὀθωμ. πρεσβείας ἐν Βερολίνῳ.
ΜΙΧΑΗΛ (Μιχαήλ), πρώην μέλος ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ Κράτους, ἐν Σέρραις.
ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ (Ἀλέξανδρος), προλύτης τῶν νομικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΠΑΣΠΑΛΑΣ (Ἀλέξανδρος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΡΑΓΚΑΒΗΣ (Ἀλέξιος), ἀκόλουθος τῆς ἑλλ. Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΤΡΑΝΟΣ (Ἐμμανουήλ), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗΣ (Στέφανος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΨΥΧΑΡΗΣ (Στέφανος), ἔμπορος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

κατὰ τὸ 1871.

ΓΡΙΒΑΣ (Ἀσκληπιός), ἰατρὸς ἐν Χαλκηδόνι.
DADIAN (Artin), μέλος ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ Κράτους.
ΚΑΜΑΡΑΣ (Σταῦρος), μέλος τοῦ γραφείου τῆς ἐξωτερικῆς ἀλληλογραφίας.
ΛΑΣΤΙΚ (Ἰωάννης), καθηγητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΝΑΟΥΜ (Γεώργιος), καθηγητὴς ἐν τῇ αὐτοκρ. ἰατρικῇ Σχολῇ.

Β' ΕΠΙΤΙΜΑ ΜΕΛΗ

(ὀνομασθέντα)

κατὰ τὸ 1862.

SAINT-MARC GIRARDIN, membre de l'Académie française, député, ἐν Παρισίοις.

κατὰ τὸ 1863.

ΑΣΩΠΙΟΣ (Κωνσταντῖνος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.
ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ (Χ.), ἰατρὸς ἐν Σμύρνῃ.
BRUNET DE PRESLE (Wladimir), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.
BULWER (Sir Henry Lytton Earle), πρώην πρεσβευτὴς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ (Σκαρλάτος), λόγιος ἐν Ἀθήναις.
EGGER (Émile), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.
DURUY (Victor), πρώην ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ.
GLADSTONE (William E.), πρωθυπουργὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.
ΖΑΡΙΦΗΣ (Γεώργιος), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΖΩΓΡΑΦΟΣ (Χρηστάκης), τραπεζίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΙΩΑΝΝΟΥ (Φίλιππος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.
ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ (Κωνσταντῖνος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.
ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ (Στέφανος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.
ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΙΝΟΣ (Εὐγένιος), ἀρχιμανδρίτης ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΡΑΓΚΑΒΗΣ (Ἀλέξανδρος), πρεσβευτὴς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις.

κατὰ τὸ ἔτος 1864.

ΑΡΜΕΝΗΣ (Βράϊλας), πρεσβευτὴς Ἑλλάδος ἐν Λονδίνῳ.
EICHTHAL (Gustave d'), membre de la Société Asiatique, ἐν Παρισίοις.
GUIGNIAUT, (I. D.), secrétaire perpétuel de l' Académie des Inscriptions et Belles—Lettres, ἐν Παρισίοις.
LITTRÉ (E.), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.
PATIN (H.), secrétaire perpétuel de l'Académie française, doyen de la Faculté des lettres de Paris.
ΠΡΟΚΕΣ ΟΣΤΕΝ (Βαρών), πρώην πρεσβευτὴς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΡΕΝΙΕΡΗΣ (Μάρκος), διευθυντὴς τῆς ἐθνικῆς τραπέζης ἐν Ἀθήναις.
ROSSIGNOL (I. P.), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.

κατὰ τὸ 1865.

ETHEM Pacha, ὑπουργὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν δημοσίων ἔργων.
IGNATIEW (Général), πρεσβευτὴς Ῥωσσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.
JOY Morris, πρώην πρεσβευτὴς Ἀμερικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
LYONS (Lord), πρώην πρεσβευτὴς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Munif effendi, πρόεδρος τοῦ ά συμβουλίου ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς παιδείας.

κατὰ τὸ 1866 καὶ 1867.

Ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ.
Beulé (E.), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.
Havet (Erneste), professeur au collège de France.
Lévêque (Charles), membre de l'Institut, professeur au collège de France.
Miller (Emmanuel), membre de l'Institut, ἐν Παρισίοις.
Mendelsohn Bartholdy (E.), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἑϊδελβέργῃ Πανεπιστημίου.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ (Σοφοκλῆς), λόγιος ἐν Ἀθήναις. 7
ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ (Νικόλαος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. 8
ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ (Κωνσταντῖνος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. 9

κατὰ τὸ 1868 καὶ 1869.

Burnouf (Émile), directeur de l' École française d' Athènes.
Chassang, maître de conférences à l' École normal supérieure, ἐν Παρισίοις. 10
ΜΕΛΑΣ (Λέων), λόγιος ἐν Ἀθήναις.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Γρηγόριος), τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἐν Ἀθήναις. 11
ΡΑΛΛΗΣ (Γεώργιος), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου. 12

κατὰ τὸ 1870.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ὁ ΣΤ'.
Benhard (Schmidt), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.
Boursian (C.), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου.
Christ, καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου.
Charles Hopf, βιβλιοφύλαξ καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Καινισβέργῃ Πανεπιστημίου.
De Dumast (Mr. le Baron Guerrier), à Nancy.

κατὰ τὸ 1871.

Schmidt (Moriz), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου. 13
ΣΟΥΤΣΟΣ (Ἰωάννης), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου.

Γ' ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ

(ὀνομασθέντα)

κατὰ τὸ 1863.

ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ (Τηλέμαχος), κτηματίας ἐν Κέῳ.
ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ (Λέανδρος), καθηγητὴς ἐν Ἱερουσαλήμ.
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ (Ν.), ἰατρὸς ἐν Βώλῳ.

ΓΡΗΓΟΡΑΣ (Γερμανός), πρώην διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ (Διονύσιος), δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (Σεραπίων), καθηγητὴς ἐν Καισαρείᾳ.
ΚΟΣΜΙΔΗΣ (Κυριακός), καθηγητὴς ἐν Καισαρείᾳ.
ΚΩΕΝ (Α.), συντάκτης τῶν Ἰσραηλιτικῶν χρονικῶν ἐν Κερκύρᾳ.
ΛΙΒΑΔΑΣ (Θεαγένης), διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Βιέννῃ.
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ (Κωνσταντῖνος), γυμνασιάρχης ἐν Σμύρνῃ.
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (Παναγιώτης), καθηγητὴς ἐν Κερκύρᾳ.
ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ (Ἰωάννης), καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Α΄ Γυμνασίου.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Μ.), ἰατρὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ.
ΣΚΥΛΙΣΣΗΣ (Ἰωάννης), δημοσιογράφος ἐν Τεργέστῃ.
ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ (Ἀθανάσιος), καθηγητὴς ἐν Ἠπείρῳ.
ΧΡΟΝΙΔΗΣ (Κωνσταντῖνος), καθηγητὴς ἐν Ἀδριανουπόλει.

κατὰ τὸ 1864.

ΑΒΔΟΥΛΑΧ ΒΕΗΣ, ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΒΑΛΕΤΤΑΣ (Ἰωάννης), διευθυντὴς τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἑλλ. Λυκείου.
ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ (Νικήτας), εἰρηνοδίκης ἐν Σύρῳ.
ΓΟΥΔΑΣ (Ἀναστάσιος), ἰατρὸς ἐν Ἀθήναις.
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ (Ἀντώνιος), σχολάρχης ἐν Διπλοκιονίῳ.
ΔΕ-ΚΙΓΑΛΑΑΣ (Ἰωάννης), ἰατρὸς ἐν Νάξῳ.
ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ (Νικόλαος), λόγιος ἐν Ἀθήναις.
ΚΟΥΠΙΤΩΡΗΣ (Παναγιώτης), γυμνασιάρχης ἐν Λαμίᾳ.
ΜΟΡΔΟΣ (Σαμουήλ), δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.
ΝΑΧΑΜΟΥΛΗΣ (Ἰωσήφ), δημοσιογράφος ἐν Κερκύρᾳ.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Κ.), διευθυντὴς τῆς Ἑλλ. σχολῆς Τραπεζοῦντος.
ΠΩΠ (Κ.), πρόξενος ἐν Σάμῳ.
ΠΕΤΡΙΔΗΣ (Ἀθανάσιος), ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Λακωνίᾳ.
ΤΑΝΤΑΛΙΔΗΣ (Ἠλίας), καθηγητὴς τῆς ἐν Χάλκῃ θεολογικῆς Σχολῆς.
ΦΟΥΡΤΟΥΝΙΑΔΗΣ (Β.), ἰατρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ (Χ. Ν.), τυπογράφος ἐν Ἀθήναις.

κατὰ τὸ 1865 καὶ 1866.

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (Ἐμμανουήλ), καθηγητὴς ἐν Ταϊγανίῳ.
ΚΡΙΝΟΣ (Δ.), φαρμακοποιὸς ἐν Ἀθήναις.
Montani (Pierre), ὑποδιευθυντὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀστεροσκοπείου.

κατὰ τὸ 1867 καὶ 1868.

ΕΥΕΛΠΙΔΗΣ (Δωρόθεος), διευθυντὴς τῆς ἐν Χάλκῃ ἐμπορικῆς Σχολῆς.
De Queux de St-Hilaire (Marquis), λόγιος ἐν Παρισίοις.
Gidel (A. Charles), professeur de rhétorique au lycée Bonaparte, ἐν Παρισίοις.

ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ (Ἐπαμινώνδας), λόγιος ἐν Ἀθήναις.

κατὰ τὸ 1869.

Ὁ Βελεγράδων ΑΝΘΙΜΟΣ ΑΛΕΞΟΥΔΗΣ.
ΑΒΒΩΤ (Ἔρρικος), ἔμπορος ἐν Θεσσαλονίκῃ.
ΣΑΘΑΣ (Κωνσταντῖνος), λόγιος ἐν Ἀθήναις.

κατὰ τὸ 1870.

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ (Ἀντώνιος), γυμνασιάρχης ἐν Πειραιεῖ.
ΒΛΑΧΟΣ (Ἄγγελος), λόγιος ἐν Ἀθήναις.
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑΣ (Δημήτριος), βοηθὸς ἐν τῇ διοικήσει Τραπεζοῦντος.
Caillemer (Exupère), καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ τῆς Γαλλίας.
De Coussemaker (Arthur), φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Δουάϊ.
Henry (Abraham), μηχανικὸς ἐν Σινώπῃ.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ (Σάββας), λόγιος ἐν Τραπεζοῦντι.
ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ (Τηλέμαχος), σπουδαστὴς ἐν Ζυρίχῃ.
ΚΡΗΤΙΚΙΔΗΣ (Ἐμμανουήλ), ἰατρὸς ἐν Σύρῳ.
Legrand (Emile), φιλολόγος ἐν Παρισίοις.
Leupol, μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Στανισλάου, à Nancy.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Χρῆστος), λόγιος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
ΣΑΚΚΟΠΟΥΛΟΣ (Ν.), πρόξενος Ἑλλάδος ἐν Σμύρνῃ.
Schliemann (Henry), διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις.
Semper (Carl), καθηγητὴς τοῦ ἐν Βυρτσβούργῳ Πανεπιστημίου.

Σημ. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1870 μετὰ τῶν ἄλλων ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Συλλόγου, ἐνδεχόμενον ὀνόματά τινα ἐπιτίμων μάλιστα καὶ ἀντεπιστελλόντων μελῶν νὰ μὴ περιλαμβάνωνται ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ· διὸ παρακαλοῦνται ὅσων τὰ ὀνόματα ἐλλείπουσι νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐπισημειοῦντες καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΚΟΣΜΗΤΟΡΕΣ

τοῦ ἔτους 1870—71.

Πρόεδρος	ΣΤΑΥΡΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.
Ἀντιπρόεδροι	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ.
	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΛΑΪΔΗΣ.
Γεν. Γραμματεὺς	ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΣΙΩΤΗΣ.
Εἰδ. Γραμματεὺς	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΣΙΓΑΡΑΣ.
Ταμίας	ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ.
Βιβλιοφύλαξ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ.

SISMANOGLIO
MEGARO

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΑΠΟ ΜΑΪΟΥ 1870 ΜΕΧΡΙ ΜΑΪΟΥ 1871. ΤΟΜΟΣ Ε'.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΕΝ ΠΕΛΑΓΟΝΙΑι ΣΥΛΛΕΓΕΙΣΑΙ.

('Ανεγνώσθησαν ἐν τῇ ΣΞΓ' συνεδριάσει).

Πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν φιλολογικὸν Σύλλογον.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, πλὴν τῶν ἄλλων αἰτίων τῆς φθορᾶς τῶν ἀρχαιοτήτων, πλεῖσται νῦν ἀστόργως καταστρέφονται ὑπὸ τῶν σλαβογλώσσων τῆς χώρας κατοίκων, οἵτινες παρορμώμενοι ὑπ' ἀνδρῶν ξένα καὶ ὀλέθρια αὐτοῖς ὑπηρετούντων συμφέροντα, σπεύδουσι τοῦ κλέους τῆς χώρας ἐκείνης τὰ ἴχνη νὰ ἐξαλείψωσι, διότι ταῦτα τὸν ἑλληνισμὸν αὐτῆς ἀναμιμνήσκουσιν. Ἀλλὰ τὰ ἐρημικὰ ἐκεῖνα μνημεῖα δὲν ἀνήκουσιν εἰς μόνους τοὺς Ἕλληνας, εἶναι κτῆμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης· ὅθεν πάντες οἱ κηδόμενοι τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἱστορίας καὶ αἱ ἀρχαὶ ἰδίως πρέπει νὰ προνοήσωσι περὶ τῆς σωτηρίας τῶν πολυτίμων ἐκείνων λειψάνων.

Φίλος τις τῆς ἐπιστήμης περισυναγαγὼν αὐτόθι ἐπιγραφικά τινα μνημεῖα ἐπέστειλε πρό τινων αὐτὰ ἡμῖν, ἀλλ' οἱ ἀντιγράψαντες ἐστερροῦντο δυστυχῶς τῶν ἀναγκαίων εἰς ἀκριβῆ αὐτῶν ἀντίληψιν γνώσεων· ὅθεν ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἡμαρτημένων καὶ ἐν τῇ ὁπωσδήποτε παλαιογραφικῇ ἀντιγραφῇ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ ταχυγραφικῇ δὲν ἦτο μὲν δυνατὸν νὰ γείνῃ πανταχοῦ ἀσφαλής, ἐνιαχοῦ δὲ εἶναι ἀτελὴς ἢ ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο συμφέρει νὰ γείνῃ ταχέως ὅσον οἷόν τε κοινὸς ὁ τρόπος τῆς χαρτοτυπίας, δι' ἧς μόνης ἐπιμελῶς γινομένης, καὶ ἀπόντος ἀνδρὸς ἐπιγραφικοῦ, δύναται τὸ ἐπιγραφικὸν μνημεῖον ἀναλλοίωτον νὰ περιέλθῃ εἰς γνῶσιν τοῦ ἐπιστήμονος.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσαι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται, ὡς ἀνακαλυφθεῖσαι ἐν χώρᾳ ἥκιστα ἐξηρευνημένῃ, εἰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν λίαν ὡς πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἀξιοσπουδάστῳ, εἶναι ἄξιαι ἐκδόσεως, τὸ μὲν ὅπως σωθῶσι, τὸ δὲ ὅπως παράσχωσιν ἀφορμὴν καὶ εἰς ἄλλους δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς τήρησιν τοιούτων μνημείων. Διότι ἂν οὐδὲν οὐδὲ τοῦ δεξιωτάτου ζωγράφου ἀπεικόνισμα δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ πλαστικὸν καλλιτέχνημα, ἐπειδὴ ὁ ζωγράφος ἰδιόν τι αἴσθημα ἀποτυποῖ εἰς τὸ ἔργον, ἐπιγραφὴ ὅμως ὀρθῶς ἀντιγραφεῖσα, καὶ ἀπολεσθέντος ἔτι τοῦ πρωτοτύπου, ἱκανῶς ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην σώζεται. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ δι' ἔλλειψιν χρόνου περιοριζόμεθα εἰς προχείρους μόνον καὶ βραχείας σημειώσεις περὶ τῶν ἐκδιδομένων τούτων ἐπιγραφῶν.

Ἔκρινα τέλος εὔλογον ν' ἀποτείνω αὐτὰς εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὡς μικρόν τι δεῖγμα τῆς ἐμῆς εὐγνωμοσύνης ἀνθ' ὅσης τιμῆς καὶ ὠφελείας προξενεῖ εἰς τὸν ἑλληνισμόν, ὡς πρόθυμον συμβολὴν εἰς τὸν ἐν τῇ φωτεινῇ ταύτῃ ἑστίᾳ ἀποτεθησαυρισμένον πλοῦτον ἐθνικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὡς ἀδελφικῆς συμπράξεως καὶ κοινῶν ἀγώνων σύμβολον, πεποιθὼς ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο δῶρον μακεδονικῶν μνημείων ἐξ Ἀθηνῶν πεμπομένων δὲν θέλει ἀπαξιώσει εὐμενῶς ν' ἀποδεχθῇ ἡ ἡμετέρα τοῦ Συλλόγου φιλόμουσος ἀρχή.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Ἰουνίου 1870.

Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ,

μέλος ἐπίτιμον τοῦ ἐν Κωνστ[πόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου.

1 (α).

Παρὰ Φιλίππου τοῦ Ποσιδίππου, Ὀρέστου
τοῦ Ὀρέστου, Πράνθου τοῦ Λικίνου, τῶν ἀπο-
κληρωθέντων προέδρων, δόγματος ἀναγραφή· τῇ ΙΑ
τοῦ Δαισίου μηνός, τοῦ Γ̅–Μ̅–Σ̅ ἔτους, τῶν
περὶ Βάρολρον Φιλίππου ἐν Δερριόπῳ πολι-
ταρχῶν συναγαγόντων τὸ βουλευτήριον,
καὶ Φιλωνος τοῦ Κόνωνος ποιησαμένου λό-
γους περὶ Οὐεττίου Φίλωνος τοῦ θείου,
καὶ προσαγγείλαντος, ὅτι καὶ πρῴην τὴν ἑαυτοῦ πα-
τρίδα ἐτείμησε μεγάλως καὶ τελευτῶν οὐδὲ τῆς
κατὰ τὴν βουλὴν τειμῆς ἠμέλησεν, ἀλλ' ἀφίησιν
αὐτῇ κατὰ διαθήκην Δ', Α Φ, ἐφ' ᾧ ἐκ τῶν κατ' ἐ-
νιαυτὸν ἐξ αὐτῶν γεινομένων τόκων,
ἡμέραν ἄγουσα Οὐεττίου Βωλανοῦ ἑορτά-
σιμον, εὐωχῆται τῇ προ δεκατεσσάρων
καλανδῶν Νοεμβρίων· ἔδοξεν τῇ Βουλῇ
τὴν τοῦ ἀνδρὸς σεμνότητα καὶ βούλησιν
ἀποδέξασθαι ἐπί τε ταῖς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ
τὴν διαθήκην γεγραμμέναις αἱρέσεσιν,
τὸ τ' ἀργύριον λαβεῖν καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ἄγειν
τὴν τοῦ Οὐεττίου Βωλανοῦ ἑορτάσιμον ἐκ
τῶν τόκων ἡμέραν, καὶ μήτε τοῦ προγεγραμμέ-
νου κεφαλαίου ἀπαναλίσκειν τι εἰς ἑτέραν
χρείαν, μήτε τοῦ κατ' ἐνιαυτὸν γινομένου τό-
κου, ἀλλ' ὡς ὁ δοὺς Φίλων ἠθέλησε, τὸ τ' ἀρ-
γύριον ἠριθμήσατο καὶ παρέλαβεν ὁ ἐπιμελη-
τὴς τῶν τῆς Βουλῆς δηναρίων Λούκιος
Λουκρήτιος Πούδης.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐπὶ μεγάλης πλακὸς κεχαραγμένη εὑρέθη ἐν χωρίῳ Τσιπιχόβῳ πέντε ὥρας τῶν Βιτωλίων ἀπέχοντι, καὶ ἀντεγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Βαλλιάνου τῷ 1863· ἐξέδωκε δὲ αὐτὴν ὁ κ. Σ. Κουμανούδης ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (ἀριθμ. 536, 4 Σεπτεμβρ. 1864), ἀλλὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦ κ. Βαλλιάνου ἦτο λίαν ἡμαρτημένον, ὅθεν σημειοῦμεν κατωτέρω τὰ κυριώτερα τῶν σφαλμάτων.

Στιχ. 1. Ἡ γραφὴ Ποσίδιππος ἀντὶ Ποσειδίππος καὶ ἐν χειρογράφοις ἁπαντᾷ.

Στιχ. 2. Πράνθου ἀντὶ Πραμένου, Παρμένου, Παραμένου. Τὸ Παράμενος σύνηθες, τὸ Πάρμενος οὐχὶ σπανίως ἁπαντᾷ, τὸ δὲ Πράμενος φαίνεται πολὺ σπανιώτερον, ἂν δὲν εἶναι παραδρομὴ τοῦ χαράξαντος. Κουμ. Γραμένου. Κουμ. Ἰουλιανοῦ ἀντὶ Λικίνου.

Στιχ. 3. ΙΑ Ἀντὶ τοῦ Η. Κουμ. τῇ τοῦ.

Στιχ. 4. Δαίσιος μὴν τοῦ μακεδονικοῦ ἡ

(α) Τῆς πρώτης ταύτης ἐπιγραφῆς ἐγένετο νεωτέρα ἔκδοσις ἐν Πανδώρᾳ (φύλλ. 316) ὑπὸ Μ. Δήμιτσα (σ.σ.Ε.)

μερολογίου, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ ἥμισυ τοῦ Μαΐου καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Ἰουνίου (Πλουτ. ἐν 6. Ἀλεξ. — Ἴδελερ χρονολ. Τομ. 1, σελ. 434) ἢ πρὸς τὸν τοῦ ἀττικοῦ ἡμερολογίου θαργηλιῶνα. Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἐν στιχ. 16 ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου γίνεται κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. Ἡ Βουλὴ λοιπὸν καὶ ἐν γένει αἱ ἀστυκαὶ ἀρχαὶ φαίνεται ὅτι μετεχειρίζοντο τὸ ἱερὸν καὶ ἐθνικὸν ἡμερολόγιον, ἐν ᾧ τὸ ρωμαϊκόν, ἤτοι πολιτικὸν ἔτος, ἦτο εἰς κοινὴν χρῆσιν. Ταῦτα δὲ εἶναι λείψανα μεταβατικῆς τινος περιόδου.

$\overline{\Gamma}-\overline{\text{M}}-\overline{\Sigma}=243$. Τὸ ἔτος τοῦτο εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Ῥώμην ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας ὑπὸ Μετέλλου τοῦ νικήσαντος τὸν Ἀνδρίσκον 148 π. Χ. Ἄρα τὸ 243 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 95 μ. Χ. = κτ. Ῥωμ. 849, ἤτοι συμπίπτει εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Τ. Φ. Δομετιανοῦ. Νομίζω ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα τῆς χρήσεως τῆς ἐποχῆς ταύτης· τῆς δὲ ἀπὸ ἁλώσεως Κορίνθου εὑρίσκονταί τινα. Σημείωσαι πρὸς τούτοις τὴν ἀντίστροφον γραφὴν τοῦ χρονολογικοῦ ἀριθμοῦ, ἐν ᾧ ἡ τῶν δηναρίων (στιχ. 16) σημειοῦται ὡς συνήθως. — Κουμαν. ἀντὶ $\overline{\Gamma}-\overline{\text{M}}-\overline{\text{E}}$ γράφει ἐνεστῶτος.

Στιχ. 5. Βάρολρον· ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀντιγράφῳ; ΒΑΛΕΔΡΟΝ. — Κουμαν. Βάριδρον.

Δερριόπω· — Δευρίοπος (διαφ. γρ. Δουρίοπος) Στραβ. — Στεφ. Βυζ. — Αἰθ. 93, 53. Οἱ Δευρίοπες, ἢ ἴσως ὀρθότερον, Δερρίοπες κατῴκουν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Πριλάπου, ἔνθα ἔκειτο καὶ ἡ πόλις Δερρίοπος· ἡ δὲ γραφὴ αὕτη τοῦ ὀνόματος ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ.

Στιχ. 8. θείου, ἤτοι ἀδελφοῦ πατρός.

Στιχ. 13. Δ = δηνάρια. ΑΦ = 1500. Κουμαν. Φ.

Στιχ. 14. Βωλανοῦ. Περὶ τοῦ δωρητοῦ εὐλόγως ὁ Κ. Κουμανούδης ὑποθέτει, ὅτι γενόμενος πολίτης Ῥωμαῖος τῇ προστασίᾳ Οὐεττίου Βωλανοῦ, προσέλαβε τὸ ὄνομα τούτου. Οὐέττιος δὲ Βωλανὸς ἀναφέρεται ὡς ὕπατος περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος (ὅπερ ἀκριβῶς συνᾴδει τῇ ἐν στιχ. 4. σημειωθείσῃ χρονολογίᾳ), εἶτα δὲ ἀνθύπατος Ἀσίας καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μ. Οὐέττιος Βωλανὸς ὕπατος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος. Κουμαν. ἀντὶ ἡμέραν, τὴν ἡμ.

Στιχ. 15. Τῇ πρὸ δεκατεσσάρων Καλανδῶν Νοεμβρίων· ἡ ἡμέρα αὕτη ἀντιστοιχεῖ τῇ 18 Ὀκτωβρίου (95 μ. Χ.)

Στιχ. 23. Κουμαν. ἀντὶ ἀπαναλίσκειν δαπανατίσκειν.

Στιχ. 28 Κουμαν. ἀντὶ Πούδας Προύδης.

2

Ἔτους ΘΞΕ.

Ἀλειφούσης τῆς πόλεως, ἐκ τῶν ὑπὸ Μ. Οὐεττίο(υ) Φίλωνος δεδομένων δηναρίων, Μινέτιος Κασσ(ι)ανὸς Φιλόξ(ε)νος ὁ ἐφήβαρχος ἀνέταξεν τοὺς ἐπ' αὐτῷ γενομένους ἐφήβους διὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας Μινετείου Ὀρέστου· Πρωτοστάτης Ἐπιγένης Παραμόνου τοῦ Μενεδήμου. — Παράμονος Σωτάδου, Λύσις Σωσιστράτου, Εὐήμερος Ζωίλου, Μινέτιος Δομέστιχος, Τ. Φλαούϊος Εὔτυχος, Τ. Φλαούϊος Πόθος, Τ. Φλαούϊος Μειδίας, Ἄλυς Ἄλυος.

Εὕρηται ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Μπιέλο Τσέρκβα, ἑπτὰ περίπου ὥρας πρὸς Δ. τῶν Βιτωλίων κειμένῳ. Τὸ δὲ ἀντίγραφον ἐνιαχοῦ ἡμαρτημένον διωρθώθη ἐξ ἀπογράφου τοῦ κ. Ἰω. Πανταζίδου.

Στίχ. 1. ἔτους ΘΞΕ = 269. Κατὰ τὰ ἐν στίχ. 4 τῆς ἡγουμένης ἐπιγραφῆς εἰρημένα τὸ ἔτος τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 121 μ. Χ. (269 — 148) ἐπὶ τῆς βασιλείας Π. Αἰλ. Ἀδριανοῦ.

Στίχ. 3 Ὁ δὲ Οὐέττιος Φίλων εἶναι βεβαίως ὁ ἐν τῇ ἡγουμένῃ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος, ἥτις εἶναι κατὰ 26 μόνον ἔτη παλαιοτέρα ταύτης. Παρέσχε δὲ ὁ Φίλων, πλὴν τῆς κατ' ἔτος εὐωχίας τῇ Βουλῇ, καὶ ἄλλας δωρεάς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς.

3.

Ἐ(ν)τροφο(ν)
Ῥίχον Βίωνος ἄδουσι.

Εὕρηται ἐν τῷ χωρίῳ Τσιπικόβῳ, μεταξὺ Πριλάπου καὶ Βιτωλίων. Εἶναι δὲ λίαν ἐφθαρμένη ἐπιγραφὴ καὶ κακῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως ἀναγνωσθεῖσα· ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκφέρῃ τις εἰκασίαν, ἤθελον ὑποθέσει ὅτι ἦτο προτεταγμένον ἀνάγλυφον παριστάνον χορόν.

4

Ἰουλία, Αἰλία Νίκη καὶ τῷ
πα(;)ι δὶ

Εὕρηται ἐν χωρίῳ Γραδίσκᾳ, ἐν τῇ περιφερείᾳ Πριλάπου κειμένῳ.

5

Μύρων καὶ Ζωνύχᾳ
. . . . . .
μνήμης χάριν.

φιάλη(ν) (κ)λαυδί(ου) ...(ε)ν(ε)τ(ι)ς

Εὕρηται ἐν χωρίῳ Μέγελα ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς διοικήσεως Πριλάπου καὶ κεῖται παρὰ τὴν θύραν τοῦ χωρικοῦ ναοῦ.

Προτάσσεται δὲ ἀνάγλυφον πάντως ἐπιτύμβιον καὶ κακότεχνον, δυσδιάκριτον δέ μοι διὰ τὸ λίαν ἀδέξιον τοῦ ἰχνογραφήματος. Δεξιόθεν γυνὴ καὶ παῖς· ἐν τῷ μέσῳ ἀνὴρ κρατῶν ῥόπαλον καὶ . . . . ἐξ εὐωνύμων τῷ θεωμένῳ Ἔρως κρατῶν ῥάβδον καὶ μορφὴ κρατοῦσα λημνίσκον. Τὸ ὅλον δ' ἐμφαίνει ἴσως ἀγωνιστικὴν παράστασιν.

Ζωνύχα = Διονυσία.

6

Ἐλπίδας
Εὐφορέων
Ἀσκληπιὸν
ἰητῆρα θή-
κατο τῷ δεοῖ-
κῳ νούσων
ἀλεξητῆρα.

Εὕρηται ἐν χωρίῳ Τρῶϊ Κρίστι ἐν τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ Πριλάπου. Στήλη μετ' ἀετώματος καὶ βάσεως· τὸ ἄνω τῆς στήλης κατέχει ἀνάγλυφον παριστῶν δύο ἱππεῖς, πρὸ τῶν ἵππων ἱσταμένους καὶ κρατοῦντας τὸν μὲν τῇ εὐωνύμῳ, τὸν δὲ τῇ δεξιᾷ τὸν χαλινόν. Ὁ ἐξ εὐωνύμων (τῷ θεωμένῳ) κρατῶν κέρας Ἀμαλθείας δύναται νὰ παριστᾷ τὸν Ἀγαθοδαίμονα, ἀλλ' ἀμφότεροι ἀναμιμνήσκουσι τοὺς Διοσκούρους.

Τὸ ὄνομα Ἐλπίδας εἶνε σπάνιον· Ἐλπίας παρὰ Δημοσθ. Ἐλπιδιανός C. I. G. Ἐλπίδιος πολλαχοῦ, ἀλλὰ μεταγενέστερον.

7

. . . . Νε(ι)κολάου
. . . . (Ζ)ώϊλον τὸν υἱὸν
. . . (π)ολιταρχοῦντα
. . . (π)ροτελευτήσαντα υἱὸν
. . . ἑαυτὴν ἐκ τῶν ἰδίων

Εὕρηται ἐν χωρίῳ Τσιπικόβῳ μεταξὺ Πριλάπου καὶ Βιτωλίων, ἀφ' ὧν ἀπέχει πέντε ὥρας.

8

Εὔφημος . . .
χρηματισμὸν
τοὺς . .,
νεω(;)κό(ρους).

Ἄνωθεν ὁ λίθος ἔχει κοιλότητα, ἥτις ἂν παριστᾷ μέτρον, τὸ μνημεῖον ἤθελεν εἶσθαι λίαν ἀξιοσπούδαστον, ἂν μάλιστα τὸ μέτρον τοῦτο ἀνῆκεν εἰς ἰδιάζον τι τοπικὸν σύστημα· τὸ δὲ μνημεῖον ἤθελεν εἶσθαι ἀνάθημα ἐν ἱερῷ, πρὸς πρακτικόν τινα σκοπὸν κατατεθειμένον, ἤτοι πρὸς ἐξέλεγξιν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν ἰδιωτικῶν μέτρων. Ἀλλὰ τὸ μνημεῖον δύναται νὰ ἦναι καὶ βωμίσκος, οἷοι ἐνίοτε ἀπαντῶσιν.

9

Νείκανδρος Ὡρελίωνος Ἐορδαῖος
Κραννέστης ἐτῶν ΛΝ(;)Λ... ἑαυτὸν
θυγατέρα Νεικάνδραν ἐτῶν ΙΘ'.
γυναῖκα Ἰουλίαν ἐτῶν Μ'. υἱὸν Βασ
σιανόν(;)

Εὕρηται πλησίον τοῦ χωρίου Βασκρίτσας πρὸς τὸ Πρίλαπον, μῆκος $2\frac{1}{2}$ ἀγγλ. ποδ., ὕψος 1 ποδ., πλάτ. 1 ποδ.

Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Βασσιανὸς ἔγεινε κοινότερον μετὰ τὸν Καρακάλλαν, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου.

10

. . . . . .
. . . . . ιωπ
. . . . ἔτι δὲ καὶ
πρεσβείαν τελέ-

σαντι ἐπὶ αὐτοκρά-
τορος ἀνέθηκεν
. . . . . εὐσεβε
ίας εἵνεκεν.

Εὕρηται ἐν χωρίῳ Μώγελα μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Πριλάπου.

11

Μεστύλας Δοίλεος
ἑαυτῷ καὶ τῇ(;) συνβείῳ
Μώμᾳ καὶ Μεστίῳ
τῷ υἱῷ μνήμης χάριν.

Εὕρηται ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμ. 2 ἐπιγραφή.

12

. . . . . .
. . . . αλλι. . .
. . . σας . . . .
. . . . ονια. α
. . . . πισανδρ.
. . . . ου. κοντο
ον ἑαυτ. μνήμης.

Εὕρηται ἔνθα καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιγραφή.

Τέλος ἀπεστάλησάν μοι τρία λίαν ἀτελῆ ἰχνογραφήματα.

Τὸ ἓν εὕρηται ἐν τῇ μονῇ Μπουκόβου, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπεχούσῃ τῶν Βιτωλίων· μετηνέχθη δ' ἐκεῖθεν, καὶ τηρεῖται νῦν ἐν τῷ πολιτικῷ νοσοκομείῳ. Ὅσον δύναμαι νὰ εἰκάσω, παριστᾷ τὴν Δήμητραν κρατοῦσαν τῇ δεξιᾷ στέφανον, τῇ δὲ εὐωνύμῳ μήκωνα· παράκειται βωμίσκος. Κάτωθεν ἐπιγραφὴ οὐδὲν ἐν τῷ ἀντιγράφῳ παρέχουσα ἐνδόσιμονεἰς ἀνάγνωσιν.

Τὸ δεύτερον παριστᾷ μέρος γυναικείου κορμοῦ, οὗ τὰ κάτωθεν φαίνονται ἀπεξεσμένα καὶ φέρουσιν ἐπιγραφὴν (Κό)ιντα . . . ουτο.

Τὸ δὲ τρίτον φαίνεται ὅτι παριστᾷ ἐπίσης γυναικεῖον κορμὸν μετ' ἐπιγραφῆς Κοῖν. . .

ΑΙ ΕΠΟΠΟΙΙΑΙ ΤΗΣ ΙΝΔΙΚΗΣ.

Η ΡΑΜΑΫΑΝΑ (1).

('Ανεγνώσθη ἐν τῇ ΣΞΔ καὶ ΣΞΖ συνεδριάσει.)

Α'.

Τῷ 1803, ἐν ᾧ χρόνῳ αἱ δύο μεγάλαι δυτικαὶ δυνάμεις ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλας πόλεμον γόνιμον κατὰ τὸ σύνηθες ἀμοιβαίων καταστροφῶν, ἐν τῶν μελῶν τῆς ἐν Λονδίνῳ ἀσιατικῆς ἑταιρίας, ὁ Ἄμιλτων, αἰχμάλωτος ἐν Παρισίοις, ἐπεδίδετο ἄσμενος εἰς ἐνασχολήσεις συμφώνους πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς μελέτας αὐτοῦ. Ἀνελογίσθη ὅτι ἡ Γαλλία ἀποκαταστᾶσα πρὸ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ἣν ἀπώλεσεν ἕνεκα τῆς ἀμεριμνησίας καὶ ἀνικανότητος τῶν ὑπουργῶν τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἔπρεπε νὰ διατηρῇ ἀναμνήσεις τῆς παροδικῆς αὐτῆς κυριαρχίας. Δὲν ἠγνόει ὁ Ἄμιλτων ὅτι ὁ ἀτρόμητος Anquetil-Duperron εἶχε μεταβῇ ἀπὸ τοῦ 1794 εἰς Ἰνδικήν, ὅπως κομίσῃ τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἰνδῶν (2) καὶ τῶν Περσῶν (3). Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ ἐξετάσῃ καὶ καταγράψῃ ἐν καταλόγῳ τὰ ἐν σανσκρίτῃ γλώσσῃ διατηρούμενα βιβλία ἐν τῇ ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, περὶ ὧν οὐδεὶς ἐμερίμνα καθ' ὃν χρόνον ἐπεθύμουν νὰ ἔχωσι νεοσυλλέκτους μᾶλλον ἢ λογίους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰργάζετο ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ἀπεσταλμένος τις, ὃν οὐκ εἴων καθεύδειν αἱ δάφναι τοῦ Δουπερρών. Γεννηθεὶς ἐν Νεύλλῃ παρὰ τοὺς Παρισίους τῷ 1773 ὁ Ἀντώνιος Σεζὺ ἐξ ἀκαταστάτου κλίσεως φέρων ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν, καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ μὲν τοῦ Σιλβέστρου Σασὺ τὴν ἀραβικήν, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀαγκλὲ τὴν περσικήν. Οὗτος τῷ 1799 διωρίσθη εἰς τὸ τμῆμα τῶν ἀνατολικῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης, ἐκ δὲ τῶν μετὰ τοῦ Ἄμιλτων συνδιαλέξεων αὐτοῦ κατενόησεν ὅτι, ἐὰν ὁ Ἀνκετὶλ ἐδυνήθη ν' ἀνακαλύψῃ

---

(1) Il Râmâyana di Vâlmici per Gaspare Gorresio, seconda edizione, da lui riveduta e ritoccata, Milano, Tipografia di G. B. Pogliani, 1870.

(2) Ἡ Oupnekhat αὐτοῦ (ἐν Παρισίοις 1804, τόμοι δύο εἰς ὄ') ἐλήφθη ἐκ τινος περσικῆς μεταφράσεως τῶν Oupanishads τῶν Βαίδας.

(3) Ἡ μετάφρασις τοῦ Zend-Avesta ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις τῷ 1771, τομ. τρεῖς εἰς ὄ'.

τὴν ἀρχαίαν Περσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τοῖς συγχρόνοις τοῦ Ναπολέοντος τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ μυστηριώδη Ἰνδικήν, ἣν ἤδη μετὰ τοσούτου ζήλου ἐσπούδαζον οἱ Ἄγγλοι. Ἡ ἐλπὶς αὕτη δὲν διεψεύσθη. Τὸ αὐτὸ τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας ἔτος, ὁ Σεζὺ ἐδημοσίευε τὸν Θάνατον τῆς Ὑατζανάττας, (Yadjanatta), θαυμάσιον ἐπεισόδιον τῆς Ῥαμαϋάνας, μετὰ πλατυτάτης γραμματικῆς ἀναλύσεως. Ἀλλὰ τὸ ταραχῶδες τῶν τότε συμβαινόντων συνετέλεσεν, ὥστε νὰ μὴ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως σύγγραμμα, ὅπερ ἐν ἄλλαις περιστάσεσι θὰ ἐξήγειρε μέγιστον διάφορον. Ἐν τούτοις Λουδοβῖκος ὁ ΙΗ', ἀνὴρ νοήμων καὶ εὐπαίδευτος, ἀναμιμνησκόμενος ὅτι τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας διωργανώθη, ὅπως ἐξενέγκῃ εἰς φῶς τὰς νέας μελέτας, ἵδρυσε διὰ τὸν Σεζὺ τὴν πρώτην ἐν Εὐρώπῃ συστᾶσαν ἕδραν τῆς σανσκρίτης. Ὁ Σεζὺ πρὸς τῇ Ῥαμαϋάνᾳ, ἧς ἐποίησε πλήρη ἀνάλυσιν (1), ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἑτέραν ἰνδικὴν ἐποποιίαν καὶ ἐδημοσίευσε τὸ Ἐρημητήριον τοῦ Κανδού, ἐπεισόδιον ἐξαχθὲν ἐκ τῆς Μαχαβαράτας. Ἡ τοῦ Σεζὺ μετάφρασις τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Καλιδάζα (2) ἦτο τὸ ἐπιτυχέστερον τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἔργων, καίτοι δὲ ἡ τοῦ δημοσίου προσοχὴ ἦτο τότε ἐστραμμένη εἰς τὰ ξένα θέατρα, οὐχ ἧττον αἱ περὶ τῆς ἰνδικῆς ἐποποιίας μελέται αὐτοῦ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοὺς μέλλοντας νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἀρξαμένην κίνησιν.

Μεταξὺ τῶν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σεζὺ μορφωθέντων μαθητῶν ὁ διασημότερος ἀναντιρρήτως εἶναι ὁ Εὐγένιος Βουρνούφ, εἰς οὗ τὴν εὐρεῖαν διάνοιαν, περιλαβοῦσαν συγχρόνως, ὡς ἀπεπειράθη τοῦτο ὁ Ἀνκετίλ, τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Περσίαν, ὀφείλονται αἱ θαυμάσιαι πρόοδοι εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἅτινα κατέλιπον τὰ δύο μεγάλα ἐν Ἀσίᾳ ἔθνη τῆς Ἀρίας φυλῆς. Ὁ Βουρνούφ ἀσχοληθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Μαζδεϊσμοῦ καὶ τοῦ Βουδδισμοῦ δὲν ἐξηκολούθησε τὰ ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ ἐν τῷ γαλλικῷ Κολλεγίῳ ἔργα περὶ τῶν ἐποποιιῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν διακριθέντων μαθητῶν αὐτοῦ εἷς σοφὸς Πεδεμόντιος ἔμελλε νὰ δώσῃ εἰς τὰς λατινικὰς χώρας τὴν πρώτην μετάφρασιν τῆς Ῥαμαϋάνας.

Ἡ βιογραφία τοῦ κ. Γασπάρδου Γορρεσίου, γεννηθέντος τῷ 1808 ἐν Μοντοβίῳ τοῦ Πεδεμοντίου, συνδέεται στενῶς μετ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ ἔργου αὐτοῦ. «Νομίζω, λέγει μέλος ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τοῦ γαλλικοῦ πανεπιστημίου, ὁ κ. Βαρθελεμὺ Σαὶντ-Ἱλαίρ, ὅτι δύναταί τις ν' ἀποδώσῃ ἀνεπιφυλάκτως τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Γορρεσίου» (1). Εἰκοσαετεῖς ἐνδελεχεῖς μελέται κατηναλώθησαν εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς Ῥαμαϋάνας. Εἰσαχθεὶς εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Εὐγενίου Βουρνούφ (2), οὗτινος τὰ μαθήματα ἦλθε ν' ἀκολουθήσῃ ἐκ Τουρίνου κατὰ τὸ 1838, ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τούτου διδασκάλου τὴν σανσκρίτην· συλλαβὼν δ' ἔκτοτε τὴν ἰδέαν, ὅπως τὴν βαθεῖαν καὶ ἀκριβῆ ἐπιστήμην, ἣν θ' ἀπέκτα, ἐφαρμόσῃ εἰς μέγα τι μνημεῖον, ὡς τοιοῦτο ἐξελέξατο τὴν Ῥαμαϋάναν, οὔτε πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ ἔργου, οὔτε πρὸς τὰς ἥκιστα ἐνθαρρυντικὰς ἀποτυχίας τῶν προγενεστέρων ἐκδοτῶν πτοηθείς (3). Τυχὼν δὲ καὶ τῆς μεγαλοδωρίας τῆς κυβερνήσεως τοῦ Πεδεμοντίου ἐξηκολούθησε μετὰ πλείστου ζήλου τὸ ἐπίπονον αὐτοῦ καὶ ἄγονον πολλάκις ἔργον· καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς Ῥαμαϋάνας, ἀρξαμένη τῷ 1843, ἀπεπερατώθη τῷ 1858, grande mortalis aevi spatium, ὡς δικαίως μετὰ τοῦ ῥωμαίου ἱστορικοῦ λέγει ὁ κύριος Γ. Γορρέσιος. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν διέκοψαν τὰς ἐργασίας αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἀποθάρρησίν τινα παρήγαγον αἱ τοῦ ἔργου δυσχέρειαι· ἀλλὰ καὶ ἡ σαρδηνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε τὴν δαψιλῆ αὐτῆς ἐπιχορήγησιν εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην ἐπιχείρησιν. Ταῦτα πάντα περιάπτουσι μεγάλην τιμὴν τῷ τε συγγραφεῖ καὶ τῇ περφωτισμένῃ κυβερνήσει, ἥτις ἐκτιμῶσα ὑπεστήρι-

---

(1) Ἀγνοῶ ἂν τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐδημοσιεύθη ποτέ. Ὁ κ. Βαρθελεμὺ Σαὶντ-Ἱλαίρ ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ ὡς χειρογράφου οὐδέποτε δημοσιευθέντος.

(2) Ἔκτοτε ὁ κ. Fauche, εἷς τῶν μεταφραστῶν τῆς Ῥαμαϋάνας, ἐδημοσίευσε μετάφρασιν τῶν Ἀπάντων τοῦ Καλιδάζα.

(1) Ταὐτὰ φρονεῖ καὶ ὁ κ. Michelet· «ποτέ, λέγει, δὲν θὰ ἐπαινέσῃ τις προσηκόντως τὴν ἰταλικὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Γορρεσίου». (Bible de l'Humanité, l'Inde, Κεφ. Α'.)

(2) Ὁ Βουρνούφ, ὅστις ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν σοφῶν (μάρτιος 1844) ἔγραψε βιβλιογραφίαν τοῦ β' βιβλίου, ἀπέθανε πρὶν ἢ ἀποπερατωθῇ ἡ μεγάλη αὕτη ἔκδοσις.

(3) Ὁ Carey καὶ Marsham μετέφρασαν μόνον τὰ δύο πρῶτα ᾄσματα (1806—10), καὶ ὁ A. Schlegel μόνον τὸ πρῶτον.

ξεν αὐτὸν μέχρι τέλους ἐν μέσῳ τοσούτου θορύβου καὶ τοσούτων ταραχῶν. Τῷ κ. Γορρεσίῳ οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰς ἐπίστεψιν τῶν μακρῶν αὐτοῦ ἀγώνων ἢ νὰ δώσῃ ἡμῖν τὴν Οὐτταρακάνδαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ θέλομεν ἔχει τὸ περίεργον καὶ ὠφέλιμον τοῦτο συμπλήρωμα διὰ τῶν αὐτῶν πόρων, οἵτινες ἐξησφάλισαν ἤδη τοὺς δέκα λαμπροὺς τόμους, ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τυπογραφείου ἐκδοθέντας.

Ὁ ἀοίδιμος I. I. Ampère, κριτικὸς τῆς Γαλλίας δεξιώτατος, οὐ μόνον ἀναγνωρίζει τὸ εὐπαίδευτον τοῦ κ. Γορρεσίου ὡς ἀρχαιοδίφου, ἀλλὰ καὶ ὑπερεγκωμιάζει αὐτὸν ὡς συγγραφέα. «Ὁ κ. Γορρέσιος, λέγει, εἶναι οὐχὶ μόνον πολυμαθής, ἀλλὰ καὶ συγγραφεύς. Ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ δεξιὸς ἰνδολόγος ἐκλέγει ἐκ τῶν διαφόρων γραφῶν τὴν φαινομένην βελτίω, ὁ εὐφαντασίωτος ἀνὴρ προσπαθεῖ νὰ μετενέγκῃ εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν τὰς καλλονὰς τῆς ἀρχαίας. Πάλη γόνιμος καὶ ὁμοία πως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥάμα κατὰ τῶν γιγάντων· διότι κατὰ γίγαντος παλαίει καὶ ὁ κ. Γορρέσιος, δι' ὃ καὶ συνάγει πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ πάντα τὰ ὅπλα· τὴν γλῶσσαν, ἣν μεταχειρίζεται, ἀρύεται ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν, καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καθίσταται, ὅτι πρότυπον αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἰσχυρὰ φωνὴ τοῦ Δάντου». Καὶ κατωτέρω· «Οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ὁ κ. Γορρέσιος θέλει τύχει τοῦ σκοποῦ, ὃν προέθετο. Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ θ' ἀξιῶται τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἰνδολόγων διὰ τῆς δημοσιεύσεως διωρθωμένου κειμένου τῆς Ῥαμαϋάνας, θὰ παρέχῃ εἰς ἀνάγνωσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸ ὡραῖον τοῦτο ποίημα εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ φιλοκάλους, καὶ θὰ μεταδίδῃ, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, τὸν ζωηρὸν θαυμασμόν, ὃν αἰσθάνεται πρὸς ἓν τῶν σημαντικωτέρων προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας.»

Παρόμοιον ἔργον ἔμελλε βεβαίως νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐν Τουρίνῳ Πανεπιστημίου, ὅπερ τῷ 1852 προσέλαβε τὸν κ. Γορρέσιον, παραχωρήσαν τὴν πρώτην ἐν Ἰταλίᾳ συστᾶσαν ἕδραν τῆς σανσκρίτης γλώσσης καὶ φιλολογίας. Τῷ 1856 ὁ κ. Γορρέσιος ἐξελέγη μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ Πανακαδημίου τῆς Γαλλίας (τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμάτων).

Γενόμενος ἰσόβιος γραμματεὺς τῆς κλάσεως τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν, ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν, τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Τουρίνου, ὁ μεταφραστὴς τῆς Ῥαμαϋάνας ἤρξατο δημοσιεύων τῷ 1859 ἐν τῇ Ἐπισήμῳ Ἐφημερίδι (Giornale Ufficiale) τὴν περίληψιν τῶν ἐν τῇ κλάσει ταύτῃ ἀναγνωσθέντων ἢ συζητηθέντων πονημάτων. Ἠναγκασμένος δὲ νὰ πραγματεύηται περὶ διαφόρων ἀντικειμένων, ἔσχεν ἀφορμήν, ἐν ᾧ κατεδείκνυε τὴν συνήθη αὐτοῦ παιδείαν, νὰ ἐκφράζῃ τὰς γνώμας αὐτοῦ περὶ πλείσων ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ζητημάτων. Ἔφορος ἀπὸ τοῦ 1862 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου συνέλεξε πρὸς μέγα ὄφελος τῆς σπουδαζούσης νεολαίας συγγράμματα συντελοῦντα εἰς τὴν κατάληψιν τῆς μεγάλης ἐπιστημονικῆς κινήσεως τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, οἱ δὲ περιηγηθέντες τὰς λατινικὰς χώρας θὰ συγχαρῶσι τοῖς σπουδασταῖς ἐπὶ πλεονεκτήματι τοσοῦτον σπανίῳ ἀλλαχοῦ. Ὁ θερμὸς οὗτος καὶ δραστήριος ζῆλος πρὸς τὰ καθήκοντα αὐτοῦ δὲν ἐκώλυσε τὸν κ. Γορρέσιον τοῦ νὰ ἐνασχολῆται διηνεκῶς εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας. Ὁ δὲ σοφὸς κόσμος ἀναμένει τὴν προσεχῆ ἔκδοσιν τῆς Οὐτταρακάνδας, ἧς ἐξετυπώθη ἤδη ὁ πρῶτος τόμος. Καίτοι δὲ ἡ Οὐτταρακάνδα, ἣν κ. Γορρέσιος ἀποκαλεῖ μακρὸν καὶ ὡραῖον συναξάριον, δὲν ἀπαρτίζει μέρος τῆς Ῥαμαϋάνας, ἐν τούτοις ὁ τρίτος πίναξ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ποιήματος συνδέει στενότατα τὴν Ὑουδακάνδαν καὶ Οὐτταρακάνδαν.

Ἑκάστου τόμου τῆς νέας ἐκδόσεως (1) τῆς Ῥαμαϋάνας προηγεῖται πρόλογος, ἐν ᾧ ὁ σοφὸς μεταφραστὴς ἐκτίθησι τὰς ἰδέας αὐτοῦ περὶ ἐποποιίας ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Βαλμίκη. Ὁ πρόλογος τοῦ δευτέρου τόμου ἐπισπᾶται ἰδίᾳ τὴν προσοχήν.

Ὁ κ. Γορρέσιος φρονεῖ ὅτι τὸ ἐπικὸν πνεῦμα δὲν εἶναι κοινόν τι δῶρον εἰς πάσας τὰς φυλὰς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οὐχὶ δὲ μόνον ἀρνεῖται τοῦτο ἀπολύτως τοῖς Σινομογγόλοις, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο οὐδ' ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλ' οὐδὲ πιστεύει ὅτι ὑπάρχει ἀληθής τις ἐποποιία τοῖς Σημίταις. Οἱ Ἄριοι μόνοι,

(1) Ἡ μετάφρασις τοῦ κ. Γορρεσίου ἐγένετο κατὰ τὴν ἐρμηνείαν Gaudana. Ὁ Αὔγουστος Σλέγελ ἐν τῇ λατινικῇ αὐτοῦ μεταφράσει ἠκολούθησε πρὸ πάντων τὴν ἐρμηνείαν Βεναρές, γενομένην ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς χώραις τῆς Ἰνδικῆς. Ὁ κ. Γορρέσιος μεταχειρίζεται ἀποκλειστικῶς τὴν ἐρμηνείαν, ὅπως ἀνήκει εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βεγγάλης, καλουμένη Gaouda, χάριτας δὲ ὁμολογητέον αὐτῷ ὅτι δὲν ἀνέμιξεν, ὡς ὁ Σλέγελ, δύο ἐρμηνείας ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦ, ὃ πάντες οἱ ἀμόδιοι κρίνουσιν ἄριστον,

ἤτοι ἡ ἐξαιρετικῶς πεπροικισμένη φυλή, ἥτις ἐξελθοῦσα ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὄξου ἀσχολεῖται ὅπως ὑποτάξῃ τοῖς νόμοις αὐτῆς τὸ σύμπαν, καὶ ἧς αἱ σημαῖαι κυματίζουσιν ἤδη ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ἐν Μεξικῷ, ἐν Καλκούττᾳ, ἐν Χὸγκ-Κόγγ, ἐν Μιλβούρνῳ, κέκτηται τὰ μεγάλα προσόντα, ἅτινα καθιστᾶσι δυνατὴν τὴν συγγραφὴν ἐποποιίας. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἡ Ῥαμαϋάνα, ἐν Ἑλλάδι ἡ Ἰλιάς, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ Αἰνειάς, ἐν Περσίᾳ ὁ Σὰχ Ναμὲ τοῦ Φιρδουσῆ, ἐν Γαλλίᾳ τὸ Ἄισμα τοῦ Ῥολάνδου, ἐν Γερμανίᾳ αἱ Νιεβενλούγγεν κτλ. μαρτυροῦσι πόσον ἐπιτυχῶς τὰ ἄρια ἔθνη ἐποιήσαντο χρῆσιν τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως. Τὸ δὲ παράδοξον τοῦτο γεγονὸς δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς νέον τεκμήριον τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν.

Ἔννοια γίγνεται παρὰ τίνι τῶν ἀρίων ἐθνῶν διεδηλώθη τὸ πρῶτον τὸ ἐπικὸν πνεῦμα. Ἡ μελέτη τῶν μνημείων τῆς ἰνδικῆς φιλολογίας, ἧς ὁ κ. Ἀλβέρτος Οὐήβερος (Weber) τὴν ἱστορίαν συνέγραψεν, οὐδὲν δυστυχῶς ἐπιχέει φῶς εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα· διὸ καὶ ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἀπόφανσιν, ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Εὐρώπῃ ἡ πρώτη ἐποποιία εἶναι ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἡ ἐποποιία εἶναι ἀρά γε ἀρχαιοτέρα παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς; Δύναται μέν τις νὰ ὑποθέσῃ τοῦτο, ἀλλ' οὐ ῥᾴδιον τὸ παρασχεῖν ἀπόδειξιν τῆς ἀποφάνσεως ταύτης, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐναντίας ὑποθέσεως ἐπαγόμενα γεγονότα δὲν εἶναι πάντῃ πειστικά. Τὰ χωρία τῆς Ἰλιάδος, ὅσα αὐταῖς σχεδὸν λέξεσιν ἀπαντῶσιν ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ, δύνανται νὰ καταλεχθῶσιν ἐν ταῖς πολλαῖς παρεμβολαῖς, δι' ὧν πολλάκις παρεμορφώθη ἡ ἰνδικὴ ἐποποιία. Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ Ὁμήρου λόγῳ αὐτοῦ βεβαιοῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ (πρῶτον αἰῶνα ἀπὸ Χριστοῦ) οἱ Ἰνδοὶ ἐγίνωσκον τὴν Ἰλιάδα. Μάταιον τὸ στηριχθῆναι ἐπὶ τῶν ἰνδικῶν παραδόσεων, ἐπειδὴ ἡ Ἰνδικὴ δὲν ἔχει, ὡς ἡ Σινική, ἀξιόπιστόν πως ἱστορίαν. «Ἀγνοοῦμεν, τῷ ὄντι, σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, λέγει ὁ Ε. Βουρνούφ, τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς, καὶ οἱονεὶ δογματικῶς μόνον πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἀρχαία (1). Ὁσάκις δὲ πρόκειται περί τινος γεγονότος τῶν ἀπωτάτων χρόνων ἢ περὶ τῆς χρονολογίας τῶν ἀρχαίων φιλολογικῶν μνημείων, ἅτινα καταδεικνύουσι τὴν ἀνεξάρτητον γονιμότητα τοῦ πνεύματος τῶν Ἰνδῶν, ἐσμὲν ἠναγκασμένοι, ὡς ἐκ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν ἡμετέρων γνώσεων, νὰ περιοριζώμεθα εἰς ἁπλᾶς εἰκασίας».

Οὐδεὶς δύναται ἀπαρνηθῆναι τῷ κ. Γορρεσίῳ τὸ δικαίωμα, οὗ εὐρυτάτην ποιοῦνται χρῆσιν πάντες οἱ περὶ τὴν ἰνδικὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενοι. Πῶς νὰ μὴ ἀποπειραθῇ νὰ εὕρῃ ἀριάδνειόν τινα μίτον ἐν τῷ λαβυρίνθῳ τούτῳ; Ἀλλὰ μόνοι οἱ μετ' ἐπιστασίας τὴν ἱστορίαν τῶν γραμματολογιῶν μελετήσαντες γινώσκουσι, πόσον εἶναι δυσχερὲς τὸ ὁρίσαι τὴν χρονολογίαν τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἃ κέκτηται ἡ Ἀσία. Εἰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδόλως ἔχουσι πρὸς τὴν ἱστορίαν τὴν περιφρόνησιν τῶν Ἰνδῶν, ἀρκεῖ ὅμως νὰ φυλλολογήσῃ τις μίαν τῶν ἀπειροπληθῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν Γραφὴν εἰσαγωγῶν, ἃς δημοσιεύουσιν οἱ Γερμανοί, ὅπως ἐννοήσῃ τὸ δυσχερὲς τοῦ καθορισθῆναι τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἐγράφησαν τὰ ἐξ ὧν σύγκειται συγγράμματα. Τὰ ἱερὰ τῶν Περσῶν βιβλία, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζένδ-Ἀβέστα, παρέχουσιν οὐδὲν ἧττονας δυσχερείας (1). Δὲν εἶναι λοιπὸν μερικὸν γεγονὸς ἡ περὶ τῶν ἰνδικῶν ἐποποιῶν ἀμηχανία, ἀλλὰ μόνον δεικνῦται ἕνεκα τῶν ἰδιαιτέρων διαθέσεων τοῦ ἰνδικοῦ λαοῦ, οὗ ἡ ἀκατάβλητος φαντασία ἧττον παντὸς ἄλλου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ πραγματικόν, ποιεῖται δὲ μόνον χρῆσιν τῆς χρονολογίας, ὅπως συσσωρεύσῃ φαντασιωτάτους ἀριθμούς. Οὕτω, προκειμένου περὶ τῆς διαρκείας τῆς βασιλείας τοῦ Δασαράττα, ὁ Βαλμίκης βεβαιοῖ ἀδιστάκτως ὅτι βασιλεύει «ἀπὸ δεκακισχιλίων ἐτῶν», ἡ δὲ βασιλεία αὕτη εἶναι ἀρκούντως βραχεῖα παραβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως τῶν γυπῶν, Δζατάγιού, βασιλεύοντος ἀπὸ ἑξηκοντακισχιλίων ἐτῶν, ὅτε ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ῥαβάνα» (2).

Ὁ κ. Γορρέσιος, προαγόμενος μᾶλλον τῶν ἄλλων σορῶν, ὅπως πιστεύσῃ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ περιπατήσῃ τις ἐντὸς τοῦ δαιδάλου τούτου, φρονεῖ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Ῥαμαϋάνας ἀνέρχεται εἰς τὸν Α' περίπου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα (3), καὶ ὅτι ὁ ὑποτιθέμενος αὐτῆς συγγραφεὺς δὲν εἶναι τὸ παράπαν μυθικόν τι πρόσω-

(1) De la langue et de la littérature sanscrites.

(1) Μελετητέον τὰ συγγράμματα τῶν Hang καὶ Spiegel ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ἐν Γαλλίᾳ τὰ τοῦ Βουρνούφ, Γιάχια καὶ Michel Nicolas· *Revue Germanique*, Tom. VII καὶ VIII.

(2) *Râmâyana*, Aranyakanda, Sarga LVI.

(3) Gorresio, T. I, Pref. XI.

πον. Ἡ Ῥαμαΰάνα ἐγεννήθη κατ' αὐτὸν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἰνδικῇ μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Ἡλίου(1), οἵτινες ἐκυβέρνων τὴν Αὔδουὰν (Οὔδην), ἐν ᾧ ἡ Μαχαβαράτα ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ δυτικῇ, μεταξὺ τῶν τέκνων τῆς Σελήνης, ἅτινα ἐβασίλευον ἐν τῇ Ἰνδρασράστρᾳ (Δελχί). Ὁ καθηγητὴς τῆς Ὀξφόρδης Μαξ-Μύλλερος φρονεῖ, ὡς ὁ κ. Γορρέσιος, ὅτι ἡ Ῥαμαΰάνα εἶναι μεταγενεστέρα τῆς βαιδικῆς ἐποχῆς (2), ἡ δὲ γλῶσσα, ἐν ᾗ ἐγράφη, εὐλύγιστος, μεστὴ χάριτος καὶ ἰσχύος, ὡς ὁ κ. Γορρέσιος καθίστησι τοῦτο ἀνεπίδεκτον πάσης συζητήσεως. Ἀλλ' ἡ φράσις «μεταγενεστέρα τῆς βαιδικῆς ἐποχῆς» δὲν ἔχει δι' ἅπαντας τὴν αὐτὴν ἰσχύν, προκειμένου δὲ νὰ ἐξακριβωθῇ χρονολογία τις, ἄρχονται αἱ διχογνωμίαι. Αὐτὴ ἡ Ῥαμαΰάνα δεικνύει τὸν συγγραφέα σύγχρονον τοῦ ἥρωος τοῦ ποιήματος. Ὁ Βαλμίκης εἶδε τὸν Ῥάμαν, πρὶν ἢ ψάλῃ τὰ ἀνδραγαθήματα αὐτοῦ, καὶ ἐνετείλατο τοῖς δύο υἱοῖς τοῦ ἥρωος Κούσαν καὶ Λάβαν νὰ ἀπαγγέλλωσι τὴν ἐποποιίαν αὐτοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἰνδικήν (3). Ἐὰν δὲ ὁ Βαρθελεμὺ Σαὶντ Ἱλαίρ, ὅστις ἀρνεῖται πᾶν κῦρος εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην, συναινῇ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν Γ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ὁ κ. Οὐηβῆρος δὲν ἀσπάζεται παντάπασι τὴν γνώμην αὐτοῦ, διότι ἡ σύνταξις τῆς Ῥαμαΰάνας, ἣν ὑποτίθησι μεταγενεστέραν τῆς Μαχαβαράτας, εἶναι σχεδὸν σύγχρονος τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας (4). Τίνα προτιμητέον ἐκ τῶν διαφόρων τούτων ὑποθέσεων; «Ὅταν δύνατάί τις, λέγει ὁ διάσημος Εὐγένιος Βουρνούφ, ἵνα ποιήσῃ παρομοίας ἐρωτήσεις περὶ τῆς ἱστορίας λαοῦ τινος, πᾶσαι αἱ ἀμφιβολίαι ἐπιτρέπονται εἰς τὴν κριτικήν» (5). Διὸ ἀρκεῖται λέγων φρονίμως· «ὁ ἱστορικὸς ἀνευρίσκει τὴν ἀρχαίαν Ἰνδικὴν τῆς Μαχαβαράτας καὶ τῆς Ῥαμαΰάνας ἐν τῇ Ἰνδικῇ, οἵα ἐπιφαίνεται ἡμῖν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μουσουλμανικῆς ἐπιδρομῆς».

Ὁ κ. Οὐηβῆρος δὲν διαφέρει οὐδὲν ἧττον τοῦ κ. Γορρεσίου, προκειμένου περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐποποιίας. Ὁ σοφὸς Πεδεμόντιος θεωρεῖ αὐτὴν ὡς εἶδός τι ἰνδικῆς Ἰλιάδος ἐξυμνούσης, ὡς ἀπαιτοῦσι παρὰ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, μέγα τι ἐθνικὸν γεγονός, τὴν ὑπὸ τῶν Ἀρίων κατάκτησιν τῆς μεσημβρινῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Ταπροβάνης (Κεϋλάνης). Κηρύττει δὲ ὅτι αἱ περὶ τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐποποιίας ταύτης γενόμεναι ἐνστάσεις ὑπὸ ἀνδρῶν σπουδαίων οὐδόλως ἐκλόνισαν αὐτόν, καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ὅπερ διεπραγματεύθη ἤδη ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Γ' τόμου τῆς παρισινῆς ἐκδόσεως, ὅταν δημοσιεύσῃ τὴν γενικὴν εἰσαγωγήν, μετὰ τὴν Οὐτταρακάνδαν. Πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης ἡ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζήτησις θὰ ἐστερεῖτο βεβαίως πολλῶν στοιχείων ἀξίων νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν. Ὁ κ. Οὐηβῆρος, ὃν ὁ κ. Γορρέσιος λογίζεται βεβαίως μεταξὺ «τῶν ἄγαν σπουδαίων» ἀντιπάλων, θεωρεῖ τὸ ἔργον τοῦ Βαλμίκη ἀπέραντον ἁπλῶς ἀλληγορίαν, ὑμνοῦσαν τὴν εἰς τὰς ῥηθείσας χώρας εἰσαγωγὴν τῆς γεωργίας.

Δύναταί τις εὐτυχῶς νὰ ἀπολαύσῃ τῆς μεγίστης ἡδονῆς, ἣν παρέχει ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας, μὴ ὢν ἠναγκασμένος νὰ παραδεχθῇ μίαν τῶν πολλῶν θεωριῶν περὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, αἵτινες χωρίζουσι τοὺς σοφούς. Καὶ βεβαίως δὲν εἶναι μὲν ἀνωφελεῖς αἱ συζητήσεις αὗται, αἵτινες καίπερ μὴ γεννῶσαι πάντοτε τὴν βεβαιότητα (ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ βεβαιότης δὲν εἶναι οὕτωσὶ συνήθης, ὅσον πιστεύεται κοινῶς), ἀλλ' ὅμως ἐπιχέουσιν ὅπως δήποτε ἀβληχρόν τι φῶς ἐπὶ ζητημάτων ἀναμφρίστου σπουδαιότητος. «Τίς οἶδε, λέγει ὀρθότατα ὁ Εὐγένιος Βουρνούφ (1), ἂν, ὅταν τὸ σύνολον τῆς ἰνδικῆς φιλολογίας γένηται προσιτὸν εἰς τὰς ἐρεύνας τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν ταύτῃ ἱστορικαὶ πληροφορίαι, δι' ὧν δυνατὸν ἔσται τὸ ἀνευρεῖν καὶ παρακολουθῆσαι τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας ταύτης;»

Ἀλλ' εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀγνῇ ἡδονῇ, ἣν παρέχει ἡ ἔμπνευσις τῆς μεγαλοφυΐας, πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπιζητοῦντας νέα μέσα πρὸς ἐκμελέτησιν τοῦ αἰνίγματος ἐκείνου, ὅπερ καλεῖται ἀνθρω-

(1) T. II. Pref. IX.

(2) A. History of ancient sanscrit litterature, σελ. 36 καὶ 49.

(3) Cuso e Lavo, discepoli di Vàlmici, nati del sangue di Sità e Rāma-Rāmāyana: Introduzione, Sarga III, Compendio del poema.— Cette bizarre introduction, qui n'est certainement pas de l'auteur du poëme, contient l'histoire de sa composition et une sorte de table des matières.

(4) A. Weber academische Vorlesungen.

(5) De la langue et de la littérature sanscrites.

(1) Ἔνθα ἀνωτέρω· de la langue et de la littér.

πίνη φύσις, τὸ οὐσιῶδες εἶναι νὰ ἐννοήσωσι τὴν αἰσθητικήν, ἠθικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων ἐποποιιῶν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου παραγομένη ἀνεξάλειπτος ἐντύπωσις εἶναι πάντῃ ἀνεξάρτητος τῆς λύσεως τῶν πολυπλόκων ζητημάτων περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Τῷ ὄντι, οὐδόλως χρήζομεν σχολίων, ὅπως ἐν τοῖς παρ' αὐτοῦ ὑμνουμένοις ἀναγνωρίσωμεν ἀδελφοὺς τήν τε καρδίαν καὶ τὴν ψυχήν. Τὰ πρόσωπα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας εἰσὶν Ἄριοι ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ — καὶ τὸ οὐσιῶδες τοῦτο οὐδέποτε πρέπει νὰ λανθάνῃ ἡμᾶς — ἀλλὰ εἶναι ἐκτὸς τούτου καὶ Εὐρωπαῖοι. Τοῦ κόσμου, ὅστις ἐπιδρᾷ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ αὐτοὶ ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν· τῶν παθῶν, ἅτινα διαταράττουσιν ἡμᾶς, καὶ αὐτοὶ ἠσθάνθησαν τὴν ἰσχύν. Ἀλλ' ὡς ἡμεῖς, ἔχουσι τὴν συναίσθησιν τῆς ἰσχύος τῆς ἀντιστάσεως, ἣν κέκτηται ὁ νοῶν κάλαμος (roseau pensant), καὶ παλαίουσιν οὐ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν θεῶν καὶ τῆς φύσεως.

Ὁ θέλων νὰ ἐκτιμήσῃ κατ' ἐξοχὴν τὴν Ῥαμαϋάναν εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἰσερχόμεθα εἰς κόσμον κατὰ πολὺ διάφορον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ. Ὅτε τὸ πρῶτον οἱ Ἄριοι ἐρχόμενοι βορειοδυτικῶς εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἰνδικὴν Χερσόνησον (1), θάμβος ἀληθῶς κατέλαβεν αὐτούς.

Τὸ ἀρχέγονον σύμπαν, ὅπερ τοσαῦται γεωλογικαὶ ἀλλοιώσεις ἐξηφάνισαν ἀλλαχοῦ, διατηρεῖ εἰς τὰς δι' ἡμᾶς παραδόξους ἐκείνας χώρας τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ λαμπρότητα. Ἡ φύσις οὐδέποτε εἶναι εἰς θαύματα φειδωλή, ἀλλ' ἡ δαψιλῶς χύνουσα τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς βασίλισσα συντρίβει τὴν ἐπαύριον μετὰ ἀγερώχου ἀδιαφορίας τὰ ὄντα, ἅπερ τὴν προτεραίαν ἐπλήρωσε τῶν πολυτιμοτάτων αὐτῆς ἀγαθῶν. Οὐδὲν ἀνομοιότερον πρὸς τὴν πότνιαν ἐκείνην μητέρα (alma mater), ἧς πρὸ ποδῶν ἡ εὐρωπαϊκὴ ποίησις ἐπαναλαμβάνει τοὺς ἐνθουσιώδεις ὕμνους, οὓς ὁ Λουκρήτιος ἀπηύθυνε τῇ Ἀφροδίτῃ, καὶ ἧς ἡ εὐμένεια φαίνεται τῇ ποιήσει ταύτῃ οὕτωσὶ μεγάλη ὅσῳ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ:

Ἡ ἀθάνατος φύσις εἶναι θυγάτηρ τοῦ Θεοῦ, εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός.

Ὡς ἀγέρωχος βασιλὶς διὰ γιγαντωδῶν ὀρέων τὴν κεφαλὴν ἐστεμμένη ἡ Ἰνδικὴ φαίνεται καταλείπουσα περιῤῥωνητικῶς τὴν ψυχρὰν καὶ ἄγονον Ἀσίαν, τὸν βάρβαρον κόσμον τῶν Τουρανίων καὶ ἐκτείνουσα τὰς ἰσχυρὰς αὐτῆς χεῖρας πρὸς τὰς δύο θαλάσσας τὰς ἀνταναπλώσας πάσας τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ἀλλ' ὁ ἀκτινοβόλος ἐκεῖνος ἥλιος ὁ ζωογονῶν ἔκλαμπρα ἄνθη καὶ φυτά, ὧν οὐδὲ ἰδέαν κἂν ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν, δύναται νὰ ξηράνῃ τὸ ἔδαφος εἰς τρόπον, ὥστε νὰ καταπνίξῃ τὰ πάντα καὶ νὰ καταδικάσῃ ὁλόκληρα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων εἰς φρικαλέον θάνατον. Οἱ εὐρεῖς ἐκεῖνοι ποταμοί, οἵτινες φαίνονται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (1) κατιόντες, ἐκθρώσκοντες ὁρμητικῶς τῆς κοίτης αὐτῶν μεταποιοῦσι τὰς κοιλάδας εἰς ἀπεράντους λίμνας. Οἱ ἄνεμοι, οἱ Μαροὺτ ἐκεῖνοι, εἰς οὓς ἡ Ῥαμαϋάνα τοσοῦτῳ παράδοξον ἀποδίδωσι καταγωγήν (2), εἶναι ἔτι τρομερώτεροι τῶν ποταμῶν. Τῷ 1864 καὶ 1867 ἡ Καλκοῦττα εἶδε σκηνάς, αἵτινες φαίνονται μὴ ἀνήκουσαι πλέον εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον. Ὁ τυφὼν τοῦ 1864 ἐξέτεινε τὴν λύσσαν αὐτοῦ ἐπὶ ἑκατὸν μιλλίων διαμέτρου. Ὁ ποταμὸς Ὀγγλὺ ἐξηκόντιζε τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κατὰ μεγίστας σωρείας ἐπὶ ἀποστάσεως εἰς τὴν ξηρὰν μέχρις ὀκτὼ μιλλίων. Ἐν τῇ νήσῳ Σαγκὸρ πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν κατοίκων ἀνηρπάγησαν ἢ ἐπνίγησαν. Δενδροστοιχίαι, κῆποι, περίπατοι, πάντα κατεστράφησαν. Ἐν δὲ τοῖς ἐρειπωθεῖσι προαστείοις ἀπωλέσθησαν πλείονες τῶν εἰκοσακισχιλίων ψυχῶν. Ὁ λιμὴν ἔπαθεν οὐχ ἧττον καὶ 150 πλοῖα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν παραλίαν. Τὸ πλοῖον *Aligator* ἐξηκοντίσθη εἰς μίαν φυτείαν, τὸ δὲ *Amiral Casey* εἰς τινα ὀρυζῶνα, καὶ 36 ἄλλα πλοῖα ἀπωλέσθησαν κατ' ἐκείνην τὴν καταιγίδα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοιαύτης φύσεως ἐθίζει νὰ τρέμῃ καὶ νὰ ταπεινῶται. Ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ Σημίτης αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὑπὸ φόβου κυριευόμενον, ὁπόταν ἀναλογίζηται ὅτι ἡ ζωὴ αὐτοῦ «ὁμοία πρὸς τὸν εἰς τὴν ἐλαχίστην πνοὴν ὑπείκοντα ἀτμόν» εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνωτάτου Ἐμίρη, τοῦ βασιλεύοντος ὑπεράνω τῶν ἀστέρων ἐν τῷ ἀπείρῳ χώρῳ τῶν ἀπομεμονωμένων οὐρανῶν, οὕτω καὶ ὁ Ἰν-

(1) *Rámáyana*, II, Prefazione, XXI—XXIII.

(1) *Ibid.*, Adikânda, Sarga XXXVII, L'origine del Gange-et Sarga XLV, La discesa del Gange.—Ce dernier chapitre est un tableau vraiment grandiose d'un paysage de l'Inde.

(2) *Ibid.*, Sargas XLVII—XLVIII.

δὸς αἰσθάνεται αὐτόματόν τινα τρόμον, ὁπόταν θεωρῇ τὴν ἀκαταμάχητον ἰσχὺν τῆς φύσεως. Καὶ πῶς νὰ μὴ ὑπολάβῃ θέορτον μυστηριώδη δύναμιν τὴν κατ' ἀρέσκειαν οἰκοδομοῦσαν ἢ καταστρέφουσαν; Τίς δὲ θὰ ἐτόλμα νὰ βάλῃ ὅρια εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῆς; Ὁ ποιητὴς ἀσπάζεται τὴν γνώμην τοῦ κοινοῦ, καὶ ὁ Βαλμίκης σκέπτεται ὡς ὁ ταπεινότερος Σούδρας. Οὕτως ἡ Ῥαμαϋάνα, ὡς πᾶσα ἡ ἰνδικὴ ποίησις, ἀποδέχεται πάντα τὰ ὄντα, ὅσα ἐτεκνογόνησεν ἡ φαντασία τῶν πολλῶν· διότι ἀδύνατον νὰ ἔχῃ τὴν κρίσιν ἀνεπηρέαστον ὁ ἐντὸς κόσμου διηνεκῶν θαυμάτων ζῶν. Ἐκ τούτου προέρχεται μία τῶν ἀντιφάσεων, αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν ἡμετέρων αἰσθητικῶν ἐντυπώσεων καὶ τοῦ ἰνδικοῦ κόσμου. Τὰ τέρατα, ἅτινα ὁ εὐφυὴς Ὁράτιος θέλει, ὡς ἀληθὴς τῆς Ἑλλάδος μαθητής, νὰ ἐξορίσῃ τῆς ποιήσεως, καθ' ὃ «ὄνειρα ἀσθενοῦς», φαίνονται τοῖς Ἀρίοις τῆς Ἰνδικῆς τέκνα τῆς Μούσης οὕτωσὶ νόμιμα, ὡς καὶ ὁ ἀνεπίληπτος Ῥάμας καὶ ἡ θελξίνους Σίτα. Ὁ μυστικισμὸς τῶν ἀσκητῶν, ἡ πίστις τῶν ζηλωτῶν Βραχμάνων, ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ὄχλου διεῖδον κατὰ τὰ ζωηρὰ αὐτῶν ὄνειρα καὶ τὰς διηνεκεῖς ὀπτασίας τοσαῦτα θαύματα, ὥστε ἡ ποίησις καὶ κατ' αὐτὰς τὰς παρατολμοτέρας αὐτῆς ὑπερβολὰς μετὰ δυσχερείας πραγματοποιεῖ τὰ ὄνειρα ταῦτα. Ἡ φαντασία, οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῶμεν τοῦτο, ὑφίσταται βαθέως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐν ᾧ ζῇ τις κόσμου· νεναρκωμένη μὲν εἶναι ἐνταῦθα, ἐκεῖ δὲ πάσχει διηνεκεῖς ἐκλείψεις, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εὑρίσκεται ἐν καταστάσει διηνεκοῦς ἐξάψεως. Ἐὰν ἤδη ἡ δύναμις αὕτη φαίνηται εἰς τὸν Βέλγην ἢ τὸν Ὁλλανδὸν ὑπερβαίνουσα πᾶν ὅριον παρὰ τῷ συγγραφεῖ τοῦ Μαινομένου Ὁρλάνδου, ποῖον ἀποτέλεσμα θέλουσι παραγάγει ἐπὶ τῶν φλεγματικῶν πνευμάτων αἱ τιτανικαὶ ἐπίνοιαι τῆς ἰνδικῆς ποιήσεως; Ἐὰν ἡ τοσοῦτον συγκεκραμένη φαντασία τοῦ Ἀριόστου παρακωλύῃ αὐτοὺς πολλάκις ν' ἀποδίδωσι δικαιοσύνην εἰς τὸν κατ' ἔξοχὴν ἐπικὸν ἐκεῖνον νοῦν, δὲν θέλουσιν ἄρα γε θεωρήσει τὴν Ῥαμαϋάναν ἀληθὲς παραλήρημα ἀνάξιον τῆς προσοχῆς παντὸς σπουδαίου ἀνδρός;

Ἀτυχῶς τὸ σκάνδαλον δὲν θὰ περιορισθῇ εἰς τοῦτο. Παραδεκτῆς γινομένης ἅπαξ τῆς θειότητος τῆς φύσεως—καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ γενικὴ τῆς Ἰνδικῆς πεποίθησις—ὁ χωρισμός, ὅστις κατὰ τὰς σημιτικὰς ἰδέας τὰς εἰσαχθείσας ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὄντων, ἅτινα ὁ κ. Μισελὲ ἀποκαλεῖ ὑποδεεστέρους αὐτοῦ ἀδελφούς, ὁ χωρισμός, λέγω, οὗτος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Τὸ αὐτόματον ζῶον τοῦ Καρτεσίου εἶναι αὐτόχρημα παραδοξολογία διὰ τὸν Ἰνδόν. Ἡ « μεγάλη ψυχὴ » κατ' αὐτὸν δίδωσιν εἰς πάντας τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν. Ὁ σοφὸς συνδιαλέγεται μετὰ τοῦ γυπὸς καὶ ἡ παρθένος ἀγαπᾷ μετ' ἀδελφικῆς στοργῆς τὰ ἄνθη τῶν ἀγρῶν. Αὐτὸς ὁ Ῥάμας ἀναζητεῖ συμμάχους ἐν τοῖς ἄλσεσι μεταξὺ τῶν πιθήκων, μεταξὺ τῶν ἄρκτων, καὶ ἡ ἰνδικὴ φαντασία οὐδὲν ἧττον ἐνδιαφέρεται περὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῶν πανουργιῶν τῶν ἀτελῶν καὶ κινητῶν τούτων ὄντων (1), ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἄθλων τῶν ἡρώων.

Ἡ ἰνδικὴ λογικὴ ἐπιφυλάττει ἡμῖν καὶ ἄλλας ἐκπλήξεις. Ἐὰν ὁ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου χωρισμὸς εἶναι ζήτημα ἱεραρχίας, ἡ ἀπερινοήτρητος ἄβυσσος, τὸ μέγα χάος, ὅπερ οἱ Σημῖται ἀνορύττουσι μεταξὺ τοῦ αἰωνίου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἄβυσσος αὕτη ταχέως ὑπερπηδᾶται Ἡ Ἰλιὰς φαίνεται ἤδη ἡμῖν λίαν παράτολμος, ὅτε καταδεικνύει ἡμῖν τινα τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν μαχόμενον τοῖς θεοῖς· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τοὐλάχιστον οἱ ἀθάνατοι οὐδὲν ἔχουσι νὰ φοβηθῶσιν ἐπὶ τῶν ἀκλονήτων θρόνων τοῦ Ὀλύμπου. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἰνδικῇ αἱ σκληραγωγίαι τῶν ἁγίων, τοῦ ἔγχους τοῦ Διομήδους τρομερώτεραι, προξενοῦσι τρόμον εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ ὕψους τοῦ Μεροῦ κυρίους τοῦ κόσμου (2). Τοσοῦτον δὲ στερρὸς εἶναι ὁ τὸν ἐπίγειον μετὰ τοῦ ἀνωτέρου κόσμου συνδέων δεσμός, ὥστε οὐδεμία δύναμις δύναται νὰ τὸν διασπάσῃ. Καὶ καθὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ παραγνωρίσῃ τοὺς μετὰ τοῦ κατωτέρου κόσμου συνδέοντας αὐτὸν δεσμούς, οὕτω καὶ οἱ θεοὶ ὑποχρεοῦνται νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἰσὶν οἱ πρῶ-

---

(1) *Rāmāyana*, Soundarakânda, Sarga XLIX, La coda d'*Hanumatacaisa*, et Sarga L, Incendio di Lanka.—Plus étrange est encore le tour joué par Hanoûmat à une ennemie.—Ib., Sarga VI, Entrata nella bocca di Surasa.

(2) «Gli dei stessi, dit M. Gorresio, s'esercitavano talvolta in tali macerazioni (*tapas*), o per innalzarsi a maggior potenza e grandezza o per opporre un contrasto alle macerazioni dell'uomo, che minaciava di vincerli colla virtù dei cruciati e privarli delle oro sedi divine». (Tome I, Note al primo libro).

τοι κρίκοι ἀλύσου, ἧς ἡ ἄκρα γίνεται ἄφαντος εἰς τοὺς σκοτεινοὺς μυχοὺς τῆς ἀποθεωθείσης φύσεως. Ἡ σύλληψις αὕτη, ἥτις τὰς μὲν διανοητικὰς ἕξεις, ἃς ἔδωκεν ἡμῖν ἡ θεολογικὴ ἡμῶν ἀγωγή, κατὰ πᾶσαν ἀναταράττει στιγμήν, οὐδόλως δ' ἐφάνη ἐπιλήψιμος τῷ πανθεϊσμῷ τῶν Σπινόζα καὶ τῶν Σελιγγίων, εἶναι τὰ μέγιστα συντελεστικὴ τῇ ἐποποιίᾳ, διότι, ὡς ἐλλόγως παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Γορρέσιος, τὰ σημιτικὰ ἔθνη, ἃ ἡ διανοητικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις ἐφαίνετο προορίζουσα ὅπως ἀνταγωνισθῶσι πρὸς τοὺς Ἀρίους ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, οὐδὲν ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον παρήγαγον. Αἱ περὶ τῆς θεότητος ἰδέαι αὐτῶν (1) ἀνέπτυξαν μὲν τὰς ἀτομικὰς αὐτῶν τάσεις τὰς τοσοῦτον προσφόρους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, ἀλλ' ὑπῆρξαν αἱ κύριαι ἀφορμαὶ στειρώσεως, ἥτις κατὰ πρῶτον φαίνεται τοσοῦτον παράδοξος. Τῷ ὄντι, ὑπὸ τὴν σημιτικὴν ἔποψιν εἷς μόνος ὑπάρχει πλάστης ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἴτε Ἰεχωβὰ εἴτε Ἀλλὰχ καλεῖται, δὲν δύναται, χωρὶς νὰ ἐκπέσῃ τοῦ ὕψους αὐτοῦ, νὰ παραχωρήσῃ οὐδὲν ἔργον εἰς τὰ ἀσθενῆ ὄργανα, οἷς χρῆται εἰς τοὺς ἀδιαχωρήτους αὐτοῦ σκοπούς. Ὁ Εὐρωπαῖος ἠναγκάσθη νὰ παύσῃ ὢν λογικός, ὅπως συνδιαλλάξῃ τὰ ἔνστικτα τῆς ἀρίας φυλῆς μετὰ τῶν σημιτικῶν δογμάτων. Ὁ Καμοὲνς λ. χ. ἐπανέρχεται συνεχῶς εἰς τοὺς ἑλληνο-ρωμαϊκοὺς μύθους.

Ἡ βαθεῖα ἐντύπωσις, ἣν ἡ ἰνδικὴ φύσις παράγει, οὐ μόνον κατέστησε δυνατὴν τὴν κατά τινα τρόπον σύλληψιν τῆς ἰδέας τῆς διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸ αἰσθητικόν. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ ποίησις εἶναι οἱονεὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς Ἑλλάδος. Πάντες οἱ τὴν ὡραίαν ἐκείνην ἰδόντες χώραν γινώσκουσιν, ὅτι ἐξεγείρει πάσας τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, ἀλλὰ δὲν ἐρεθίζει αὐτὰς εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ὑπερβαίνωσι τὸ ἀκριβὲς μέτρον. Ὁ ἄνθρωπος — καὶ παρετήρησα τοῦτο κατὰ τὰς μαγευτικὰς τοῦ Εὐρώτα ὄχθας καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μεγάλων τοῦ Ἠρνασσοῦ ἐλαιοδένδρων — ὁ ἄνθρωπος μένει ἐκεῖ αἰωνίως κύριος ἑαυτοῦ, καὶ ὁ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου θαυμασμὸς αὐτοῦ δὲν μεταβάλλεται εἰς ἔκστασιν, δυναμένην ν' ἀπορροφήσῃ πάσας αὐτοῦ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ τοὐναντίον τὰ πράγματα συμβαίνουσιν πάντῃ διαφόρως. Ἡ θρησκεία μεταμορφοῦται εἰς ἐκστατικὰς ὀπτασίας, ἡ ἀποστροφὴ τοῦ κόσμου εἰς ἀχαλίνωτον μυστικισμὸν καὶ τὸ ποιητικὸν αἴσθημα εἰς διηνεκῆ προσπάθειαν, ὅπως παλαίσῃ κατά τε τὴν δαψίλειαν καὶ τὰ χρώματα πρὸς τὸ καταθέλγον τοὺς ὀφθαλμοὺς θέαμα. Ἡ ἐπισώρευσις τῶν ἐπιθέτων καὶ ἡ ἀφθονία τῶν εἰκόνων, ἡ πομπώδης ὑπερβολὴ τῶν περιγραφῶν συνταράττουσι τὴν διάνοιαν, ἥτις συνείθισε νὰ βλέπῃ τὸ ἑλληνικὸν μέτρον, δίδον δι' ἁβρῶν ἐκφράσεων εὐκρινῆ ἰδέαν τῶν ἐπαγωγῶν μᾶλλον ἢ μεγαλοπρεπῶν πεδίων, ἐν οἷς συνήθως ὑπάρχουσιν οἱ ἥρωες αὐτοῦ.

Τὰ μετρίως ζωηρὰ πνεύματα, τοσοῦτον πολυάριθμα ἐν ᾗ ζῶμεν μεταβατικῇ ἐποχῇ, θὰ πτοηθῶσιν ἴσως ἀναλογιζόμενα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐθισθῶσιν εἰς πράγματα τοσοῦτον διάφορα ἐκείνων, ἃ ἔχομεν ὑπὸ τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμούς, ὅπως ὠφεληθῶσι κατά τι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ῥαμαϋάνας. Ἀλλ' ἐὰν πᾶσα ἀληθὴς ἐποποιία εἶναι ἡ ἐπιτομὴ καὶ ἡ περίληψις ὁλοκλήρου πολιτισμοῦ, τὸ ἔργον τοῦ Βαλμίκη δὲν ἐξαιρεῖται τοῦ κανόνος. Ὁ κ. Ἰλλεβράνδ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς καὶ φιλολογικαῖς αὐτοῦ μελέταις κατέδειξε μετὰ πολλῆς ἀγχινοίας τί ὀφείλειτις νὰ μάθῃ, ὅπως ἀναγινώσκῃ τελεσφόρως τὴν Θείαν Κωμῳδίαν (1), καὶ προσέθηκε λίαν λογικῶς ὅτι πολλάκις καταδικάζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς προεισαγωγικὰς μελέτας περὶ ζητημάτων ἀληθῶς πολὺ ἐλάσσονος ἀξίας. Αἱ περὶ τῶν Νιεβελούγγεν (2) μελέται τοῦ κ. δὲ Lavaleye ἀποδεικνύουσιν ἐπίσης ὅτι δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ προέλθῃ τις ἀπαράσκευος εἰς τὴν γερμανικὴν ἐποποιίαν. Ἐὰν δ' ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Αἰνειὰς ἦναι ἡμῖν τοσοῦτον εὐχερῶς καταληπταί, ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὰς κλασικὰς σπουδάς, δι' ὧν ἐξηρκειώθημεν μετὰ τῶν δοξασιῶν, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ περιδόξου ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἄνευ τῆς προπαρασκευῆς ταύτης πόσα ἐδάφια, ὧν νῦν ἄνευ δυσχερείας τινὸς ἐκτιμῶμεν τὰς καλλονάς, θὰ ἦσαν ἡμῖν νε-

(1) La dottrina monoteistica *severamente professata* non era punto favorevole allo svolgimento dell epopea (*Rámdyana*, II, Prefazione, XVI).

(1) *Études historiques et littéraires*, I° *Études italiennes*, la *Divine Comédie* et le lecteur moderne.

(2) V. la 2ᵉ édition de sa traduction, précédée d'une étude sur la formation des épopées nationales.

κρὸν γράμμα; Καίτοι δυσχερὲς νὰ πιστεύσωμεν, ὡς ὁ κ. Μισελέ, ὅτι δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρός, καθ' ὃν πᾶς εὐπαίδευτος ἐξ ἑκατέρων τῶν φύλων θ' ἀναγινώσκῃ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας τὴν Ῥαμαϋάναν, μεθ' ἧς καὶ τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, οὐδὲν ἧττον δύναταί τις νὰ κρίνῃ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο «πλούσιον ὡς ἡ θάλασσα ἐκ πολυτίμων λίθων» (1), ὅπερ, ὡς λέγει ὁ κ. Β. Σαϊντ-Ἱλαίρ, ἔχει τὴν θέσιν αὐτοῦ «μεταξὺ τῶν μεγάλων μνημείων, ἐν οἷς τὰ ἔθνη ἀνευρίσκουσι καὶ θαυμάζουσιν ἄλληλα», τὸ ἔργον τοῦτο θὰ παύσῃ ὂν ἀνάγνωσις ἀριθμοῦ τινος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον περιωρισμένου λογίων. Αἱ πολλαὶ καὶ σοφαὶ σημειώσεις, ἃς ὁ κ. Γορρέσιος προσέθηκε περὶ ἑκάστου ᾄσματος, θέλουσι διευκολύνει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ῥαμαϋάνας εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας—καὶ οὗτοι δὲν εἶναι ὀλίγοι—γνῶσίν τινα τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἠθῶν τῆς Ἰνδικῆς.

Ἅπαξ τις κατανοήσας πόση ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅστις κατ' ἀνάγκην ὤφειλε νὰ δώσῃ τῇ ἰνδικῇ ποιήσει εἰδικὴν μορφήν, εὐχερῶς ἀναγνωρίζει ἐν τοῖς αἰσθήμασιν, ἃ τὰ πρόσωπα ἐκφράζουσι, τρόπον τοῦ αἰσθάνεσθαι σύμφωνον πρὸς τὸν τῶν ἄλλων Ἀρίων. Ὁπωσδήποτε τὰ αἰσθήματα ταῦτα ὑποτάσσονται εἰς τὰς ἀρχάς, αἵτινες διέπουσι τὰς τῇ θεοκρατίᾳ ὑποκειμένας κοινωνίας. Ἡ κληρονομία τοῦ ἱερατικοῦ προνομίου ἔδωκε τῇ θεοκρατίᾳ ταύτῃ ἐξαιρετικὴν ἰσχὺν καὶ χαρακτῆρα. Οἱ «θεοὶ τῆς γῆς»—τοιοῦτο τὸ ὑπὸ τῆς Ῥαμαϋάνας διδόμενον εἰς τοὺς Βραχμάνας ὄνομα—ἐπέτυχον πληρέστατα, χάρις εἰς μακροὺς αἰῶνας ἐπιμονῆς καὶ ἀγώνων, ὧν ὁ τρομερώτερος ἀφορμὴν ἔσχε τὸν Βουδδισμόν, καὶ πολιτικῆς ἐπιτηδείας, νὰ ἐξομοιώσωσι τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν μετὰ τῆς θείας θελήσεως. Καίτοι δὲ ὁ Ῥάμας, ὡς καὶ ἡ Σίτα, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἱερὰν τάξιν, οὐδὲν ἧττον αἱ πεποιθήσεις αὐτῶν, προκειμένου περὶ τοῦ κανόνος τῶν καθηκόντων, κατ' οὐδὲν διαφέρουσι πρὸς τὰς τῶν Βραχμάνων. Δὲν ζητοῦσι ποσῶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Βαΐδα τὸ φῶς, ὅπερ θὰ ἐφαίνετο φυσικὸν νὰ ζητήσωσιν ἐν βιβλίῳ «Οὐρανοπετεῖ». Παρῆλθε δι' αὐτοὺς ὁ καιρός, καθ' ὃν βωβὸν ὄργανον τῆς ἀποκαλύψεως δύναται νὰ ἔχῃ ἐπιρροήν τινα ἐπὶ τῶν συνειδήσεων. Ὁ κ. Μισελὲ ὑπέθεσεν ὅτι ἡ Ῥαμαϋάνα ἐφαίνετο ἀπόπειρα ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ἀποθεώσεως ἑτέρου Ῥάμα, ἕκτου ἀβατάρα τοῦ Βισνοῦ (1), ἀντικαταστάσεως ἀντὶ τοῦ θεοκρατικοῦ ἀλαθήτου ζῶντός τινος προτύπου λαϊκῆς τινος τελειότητος, ὡς ὁ Γαλλικανισμὸς τοῦ διαδόχου Λουδοβίκου τοῦ Θ' ἐνησμενίζετο ἀντιτάσσων τὸν ἅγιον βασιλέα, ἀποθανόντα ἐν τῇ κατὰ τῶν ἀπίστων σταυροφορίᾳ, εἰς ἱερατεῖον, οὗ οἱ Καπετίδαι ἤθελον νὰ ὑπορύξωσι τὴν ἰσχύν. Οὐδὲν ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ ἐφάνη μοι ἐπιβεβαιοῦν τὴν εἰκασίαν ταύτην, ἣν ἐνέπνευσεν ἀναμφιβόλως εἰς τὸν συγγραφέα τῆς Βίβλου τῆς Ἀνθρωπότητος ὁ ἐνθουσιώδης θαυμασμός, ὃν ἐμπνέει αὐτῷ τὸ ἔργον τοῦ Βαλμίκη. Ὁ Ῥάμας εἶναι ἐνσάρκωσις τοῦ Βισνοῦ (2), καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ δὲν δύνανται οὐδὲν ἧττον νὰ ἐξάψωσι τὴν τάξιν τῶν Κσατριᾶς (πολεμιστῶν), ὡς οὐδὲ τὸ ἀναμάρτητον τοῦ Χριστοῦ δύναται νὰ γείνῃ ἀντικείμενον ὑπερηφανίας τοῖς κατοίκοις τῆς Ναζαρέτ. Καὶ δύναταί μέν τις ἴσως νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ πρότυπόν τι, καὶ ἐνεπνεύσθη ἐξ ἰδέας ὁμοίας τῇ ἐμπνευσάσῃ τῷ Ξενοφῶντι τὴν Κύρου Παιδείαν, ὡς ὑποτίθησιν ὁ κ. Βαρθελεμὺ Σαϊντ-Ἱλαίρ· οὕτως ὁ Δάντης διενοεῖτο μᾶλλον νὰ γράψῃ διδακτικὸν ποίημα ἢ ἐποποιίαν. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε μὴ λησμονητέον ὅτι, ὅταν κοινωνία τις ὑπακούῃ ἐντελῶς εἰς ἀρχήν τινα, ἡ ἐποποιία, ἠχὼ τῶν αἰσθημάτων τοῦ πλήθους, δίδωσι μαθήματα ἐν ἀγνοίᾳ ἑαυτῆς, καὶ ὅτι φαίνεται γράφουσα θεωρίας, ἐν ᾧ μόνον σπεύδει νὰ ἐκφράσῃ τὰς πεποιθήσεις αὐτῆς.

Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ ἀπαντώμεναι δοξασίαι εἶναι ἀρκούντως ὡρισμέναι, ὥστε νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ διδάξῃ, ὅσῳ καὶ ν' ἀρέσῃ. Τὸ ἐν αὐτῇ ἱστορικὸν διάφορον εἶναι μέγα, διότι βεβαίως εἶναι χρησιμώτατον νὰ σπουδάζῃ τις τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὧν τὰ δόγματα τοσοῦτον μέχρι τοῦ νῦν ἀντέστησαν εἰς τὸν προσηλυτισμὸν τῆς νικηφόρου Εὐρώπης. Ἀλλ' ὁ θρησκευτικὸς ζῆ-

(1) Sarà come il mare ricco di gemme.—*Râmâyana*, Introduction, Sarga II.

(1) Ce Râma, surnommé Parasourâma, à cause de la hache q'il portait, était un Brahmane qui devint la terreur des guerriers (Gorresio, Note al primo libro).

(2) *Râmâyana*, Adikânda, Sargas XIV, XV, XIX.

λος καὶ ἡ τέχνη εἶναι οὐσιωδῶς διάφορα. Ὁ Ἀγαμέμνων εἶναι τοσοῦτον βίαιος, ὅσον ὁ Δασαράτας εἶναι μετριοπαθής· ὁ Ἀχιλλεὺς τόσον ἰδιότροπος, ὅσον ὁ Ῥάμας συνετός· ἡ Ἑλένη ὑπακούει τόσον εἰς τὴν φωνὴν τοῦ πάθους, ὅσον ἡ Σίτα προσπαθεῖ νὰ καταπνίξῃ αὐτήν. Ἀλλὰ πόσον ἰσχυροτέρα εἶναι ἡ ἐντύπωσις, ἣν οἱ ἑλληνικοὶ τύποι ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς φαντασίας. Ἡ κυρία Λαμαρτίνου ἀνεγίνωσκε τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἰς τὰ τέκνα αὐτῆς, ἡ δὲ ἀνάγνωσις αὕτη γινομένη ἐν ἐσίᾳ τινὶ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος παρῆγε τοιαύτας ζωηρὰς ἐντυπώσεις ἐπὶ τῶν πνευμάτων, οἵας ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ῥαψῳδῶν. Ἐν τοις προσώποις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας δὲν βλέπει τις τὴν μυστηριώδη χεῖρα τῆς θεοκρατίας, ἥτις κατ' ἀρέσκειαν κινεῖ πάντα τὰ τῆς ψυχῆς ἐλατήρια. Οἱ ἥρωες τῶν ποιημάτων ἐκείνων δὲν ἀνήκουσιν οὐδ' εἰς ἱερατικὴν οὐδ' εἰς φιλοσοφικὴν ἐποχὴν καὶ δύνανται νὰ εἴπωσιν, ὡς ὁ παρὰ τῷ Τερεντίῳ, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων εἶναι ξένον αὐτοῖς. Καὶ αὐτοὶ εἰσέτι οἱ μὴ ἔχοντες ὄνομα ἀλλ' ἐκφράζοντες ἁπλῶς τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους ἔχουσι χαρακτῆρά τινα βαθέως ἀνθρώπινον. Καὶ αὐτοὶ οἱ γέροντες οἱ τὴν Ἑλένην θαυμάζοντες καὶ ὁμολογοῦντες ὅτι εἶναι τοῦ κόπου ἀντάξιον νὰ ὑπομένωσι πάντα τὰ δεινὰ διὰ τὴν βασιλικὴν ἐκείνην καλλονήν(1), οἱ γέροντες ἐκεῖνοί εἰσιν ἀπειράκις ὑπέρτεροι τῶν μυστικιστῶν τῆς Ἰνδικῆς, τῶν γνωμολογικῶν ἐκείνων ἀσκητῶν, οἵτινες φαίνονται πιστεύοντες ὅτι δύναταί τις ν' ἀντιτάξῃ διατυπώσεις τινὰς κατὰ τοῦ χειμάῤῥου τοῦ βίου!

Ἐν τούτοις εἶχον δίκαιον πιστεύοντες τοῦτο. Διότι τὴν Ἰνδικὴν ἐκείνην, ἥτις κατὰ μὲν τὴν βαιδικὴν περίοδον ἦν πλήρης πάθους καὶ ὁρμῆς, κατὰ δὲ τὴν τῶν ἐποποιιῶν ἠσθάνετο ἔτι ζωηρῶς τὴν τῶν παθῶν σύγκρουσιν, κατώρθωσαν τέλος νὰ ἀποναρκώσωσι καὶ καταστήσωσι κοιμωμένην κόρην τῶν ἀρίων φυλῶν. Καὶ ἤδη παρατηρεῖ τις καθαρῶς ἐν ταῖς ἐποποιίαις τὰ θέμεθλα, ἐφ' ὧν θ' ἀνεγερθῇ τὸ μελαγχολικὸν ἀνάκτορον, ἔνθα ὀφείλει νὰ κοιμηθῇ. Ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Σίτας, ἥτις ἐγκαρτερεῖ εἰς τὸν φρικωδέστερον τῶν θανάτων, ὅπως ἀποπλύνῃ ἑαυτὴν κατηγορίας ἀπιθάνου, καὶ ὑπ' αὐτοὺς μάλιστα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνου, ὅστις στέργει νὰ ἴδῃ αὐτὴν ἀναβαίνουσαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς(1), ἐν τῇ Σίτᾳ, λέγω, διορᾷ τις τὰς γυναῖκας τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων συζύγους, πρὶν ἢ ἐξέλθωσι τῆς παιδικῆς αὐτῶν ἡλικίας, μάταια τῆς δεσποτείας παίγνια, τῆς στασιμότητος καὶ τῆς δεισιδαιμονίας, καὶ ἃς οἱ Ἄγγλοι, κύριοι τῆς χώρας αὐτῶν, εἰς μάτην πειρῶνται, ὡς ἐσχάτως ἀπεδείκνυεν ὁ κ. Thomas Pritchard(2), ν' ἀποσπάσωσι τῆς ἐπονειδίστου ἀμαθίας. Ἡ Σίτα ἦτο τὸ ἰδανικὸν τῶν χηρῶν ἐκείνων, αἵτινες πρὸ τῆς ἀγγλικῆς κατακτήσεως ἀπέθνησκον κατὰ πᾶν ἔτος ἀνὰ χιλιάδας ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν. Ἐν δὲ τῷ προσώπῳ τοῦ Ῥάμα δὲν εἶναι δυσχερὲς νὰ μαντεύσῃ τις τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολεμιστὰς ἐκείνους, οὓς ὁ ἀσκητισμὸς θέλει ἐπὶ τέλους ἐκνευρίσει, καὶ οἵτινες, ἀφ' οὗ ἀνάνδρως ὑπέκυψαν εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν Βραχμάνων, θὰ κύψωσι τελευταῖον τὸν αὐχένα πρὸς πάντας τοὺς δεσπότας, ὅσους ἡ τύχη θὰ πέμψῃ αὐτοῖς, καὶ οἵτινες ἕρπουσι νῦν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θρόνου τῆς Βικτορίας Α', «βασιλίσσης τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς».

Β'.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐποποιιῶν ἡ θεοκρατία δὲν εἶχεν ἀρκούντως ἐξευτελίσει τὴν χώραν, οὐδὲ ταπεινώσει τοὺς χαρακτῆρας ἀφαιροῦσα παρ' αὐτῶν πᾶν ἴχνος δυνάμενον νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς συμπαθητικούς. Ὁ πολιτισμὸς εἶναι εἰσέτι ἄξιος τῆς εὐγενεστάτης ταύτης φυλῆς. Ἡ χώρα, ἐν ᾗ ὁ Ῥάμας μέλλει νὰ βασιλεύσῃ, ἐφάνη ἀξία τῷ Fauche(3), ἐνὶ τῶν

(1) Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν·
Αἰνῶς ἀθανάτοισι θεοῖσιν ἐς ὦπα ἔοικεν.
(Ἰλιάδ. Γ. 154 κ.ἑ.)

(1) «Io ben so, dit sentencieusement Râma, che la Mithilese figlia di G'anaca m'è devota, etc. Mais il se préoccupe avant tout de l'opion: «Egli era di necessita, o Deva, che Sità fosse purificata fra gli nomini, perocchè quella leggiadra cimorò lungo tempo nel ginecco di Râvano. Ben avrebbe cetto di me la gente: È stolto e invasato nell'amore Râma Dasarcthide, s'io non avessi purificata la figlia di G'anaca. — *Râmâyana*, Yuddhacanda, cap. CIII.

(2) *The administration of the India* from 1859 to 1868.—Aucun livre ne prouve mieux avec quelle puissance l'esprit théocratique résiste à toute transformation.

(3) *Râmâyana, poëme sanscrit de Vâlmîki, traduit en français* par Hippotyte Fauche,

μεταφραστῶν τῆς Ῥαμαϋάνας, νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς Παρισίους ἢ τὸ Λονδῖνον (1). Ἐντούτοις ἀναμφιβόλως εἶναι ὑπερβολή τις· ἀλλ' ἐν τῇ ἀληθῶς ὑψηλῇ ἐκφράσει τοῦ αἰσθήματος, οὗ ἡ ἐκδήλωσις οὐδὲν εἶχε τὸ ἐναντίον πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς θεοκρατίας, ἀποκαλύπτει τις τέχνην, ἥτις δὲν ἀνῆκεν ἢ εἰς λαὸν κατέχοντα πληρέστατα τὰς διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις.

Κατὰ τοῦτο ὁ Βαλμίκης δὲν ἔχει ὅμοιον αὐτῷ. Ὅσῳ δὲ δυσκολευόμεθα νὰ τὸν ἐννοήσωμεν ζωγραφοῦντα ἡμῖν ἀπίθανα ὄντα (2), διηγούμενον μύθους παραδόξους ἢ σκαιούς, ἢ συσσωρεύοντα θαύματα, ἃ μόνη ἡ τοῦ Ἰνδοῦ πίστις δύναται ν' ἀνεχθῇ — «Πιστευσάτω ὁ Ἰουδαῖος Ἀπελλῆς»! ἔλεγεν ὁ Ὁράτιος, ἀπαυδήσας ἐκ τῆς ἀσιατικῆς εὐπιστίας —, οὐδὲν ἧττον αἰσθάνεταί τις ἑαυτὸν διατεθειμένον ν' ἀναγνωρίσῃ ἕνα τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς ἡμετέρας φυλῆς ἐν τῇ ζωηρᾷ καὶ παθητικῇ συνάμα ζωγραφίᾳ, ἣν δίδωσιν ἡμῖν περὶ τοῦ πολέμου τῆς συνειδήσεως, τῶν θυελλῶν τῆς καρδίας καὶ τῶν ἀγωνιῶν τοῦ πνεύματος.

Οἱ ποιηταὶ οἱ ζῶντες ἐν κοινωνίᾳ, ἧς δεσπόζει τὸ ἱερατεῖον, κατὰ τοῦτο ὑπερέχουσι τῶν καλλιτεχνῶν, τῶν ἀγαπώντων μόνον τὸν ὁρατὸν κόσμον, ὅτι εἰσὶ προπαρεσκευασμένοι ὑπὸ τῆς ἀπασχολήσεως, ἣν προξενοῦσιν περὶ αὐτοὺς τὰ φαινόμενα τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου, ὅπως περιγράψωσι μετ' ἰδιαζούσης ἐπιτυχίας τὸν ἄνθρωπον τὸν προσπαθοῦντα, ἵνα θυσιάσῃ τὰ συμφέροντα αὐτοῦ τῷ ἐπιτακτικῷ τοῦ καθήκοντος νόμῳ. Εἷς μαθητὴς τῶν ἑλληνικῶν σχολῶν τῆς Ταρσοῦ γενόμενος Ἀπόστολος τοῦ Εὐαγγελίου ἀνεγνώριζεν ὅτι οἱ λαοί, ὅσοι ἀνετράφησαν ἐκτὸς τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως, οὐδέποτε ἐστερήθησαν τὸ ἐσωτερικὸν ἐκεῖνο φῶς τὸ καθιστὰν ἠθικὸν ὂν τὸν ἄνθρωπον.

«Αὐτοὶ οὗτοι, ἔλεγεν, εἶναι ὁ νόμος αὐτῶν». Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπικυροῦται κάλλιστα ὑπὸ τῆς ἰνδικῆς ἐποποιίας. Τὸ ἔργον τοῦ Βαλμίκη δείκνυσιν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μέχρι τίνος βαθμοῦ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ παρασύρονται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν μᾶλλον ἀχαλινώτων ὁρμῶν τῆς φαντασίας. Ἐν τούτοις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χάους τούτου τῶν θορυβωδῶν παθῶν ἐπιπλέει καὶ θριαμβεύει ἔνστικτόν τι ἀνώτερον. Αἱ πεποιθήσεις προδίδουσι σταθερὰς ἀποφάσεις, καὶ ὁ ἄνθρωπος γινώσκει τί ὀφείλει ν' ἀγαπᾷ καὶ τί τὸ μίσους ἄξιον. Δὲν ἔχομεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ φίλαυτα ἐκεῖνα καὶ ἀδρανῆ πλήθη, ἅτινα ἐν τοῖς χρόνοις τῆς παρακμῆς ἄγονται μᾶλλον ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν περιστάσεων ἢ ἐξ ὑψηλοῦ τινος αἰσθήματος, καὶ ἅτινα σύρονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας ὡς ἀγενεῖς ἠθοποιοί, ἀνίκανοι μάλιστα νὰ ἐννοήσωσι τὸ μέρος, ὃ ἀνετέθη αὐτοῖς, ὅπως παραστήσωσιν.

Τοιαῦτα δὲν εἶναι εὐτυχῶς τὰ πρόσωπα, ἅτινα ὁ Βαλμίκης παρίστησιν ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ. Τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα συμβεβηκότα θ' ἁπήρτιζον κατὰ τὸν κ. Γορρέσιον τριλογίαν τινὰ μᾶλλον ἀφιερωμένην τῷ Ῥάμᾳ ἢ μόνην τινὰ πρᾶξιν. Τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς θὰ ἐζωγράφει τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἥρωος· τὸ δεύτερον θὰ διηγεῖτο τὴν εἰς τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ ἐπιβληθεῖσαν δοκιμασίαν καὶ τὸ τρίτον θὰ ἦτο ἡ διήγησις τῆς κατὰ τῶν Ῥακσχασὰς πάλης αὐτοῦ. Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ποιήματος, οἷον ἡ Μαχαβαράτα, ἐν ᾧ ὁ πόλεμος τῶν Κουρὺς καὶ τῶν Ἰνδῶν θεωρούμενος ὡς τὸ κύριον ἀντικείμενον μόλις κατέχει τὸ δέκατον μέρος ἔργου ὑπερόγκου, καὶ εἶναι κράμα πατροπαραδότων μύθων καὶ διηγήσεων (1). Ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τοῦ Βαλμίκη πρόκειται

Tome III, Préface, page VII. — Le travail entrepris par Fauche (1854—58) prouve que l'exemple de M. Gorresio n'a pas été stérile en France; mais Fauche n'a nullement trouvé dans le gouvernement de son pays l'appui éclairé que le gouvernement de Turin n'a point refusé à M. Gorresio. Il a dû lui-même imprimer de ses mains et publier à ses frais les neuf volumes de cet immense poëme. Fauche est mort en 1869 avant d'avoir terminé la traduction du *Mahâbhârata* (T. I—VII, 1863—68) qui devait avoir au moins 17 volumes.

(1) *Râmayana*, Adikânda, Sarga V, Descrizione d'Ayodhya.

(2) Comparer, par exemple, le Polyphème de l'Odyssée (IX) avec le Kabandha du *Râmâyana*. — Kabhanda ressemble aussi: «au sommet boité d'une montagne». Mais ce n'est qu'un torse, sans cou ni tête, couvert de soies piquantes, armé, comme une pieuvre, de bras immenses et qui a, au milieu du ventre, une bouche armée de longues dents et un seul œil placé sur la poitrine.

(1) V. Foucaux, *Le Mahâbhârata*. — Fauche avait entrepris une traduction complète, et un de ses compatriotes continue cette publication interrompu par la mort du laborieux traducteur. Espérons que M. Gorresio fera connaître à l'Italie ce gigantesque poëme, du moins dans ses éléments essentiels.

κυρίως περὶ ἑνὸς μόνον προσώπου, οὗ τινος διηγεῖται ἡμῖν τὴν γέννησιν ὡς καὶ τὰ προπαρασκευάσαντα ταύτην συμβάντα, τοὺς ἄθλους, οἵτινες ἐπεσπάσαντο ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν θαυμασμὸν τῶν λαῶν, τὴν ἐξορίαν, εἰς ἣν κατεδίκασεν αὐτὸν ἡ πατρικὴ θέλησις, ἢ μᾶλλον ἡ φιλοδοξία τῆς νεωτέρας γυναικὸς τοῦ Δασαράτα, τὴν ἐν τοῖς δρυμῶσι διαμονὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς συζύγου του Σίτας, γεννηθείσης ἐκ τῆς γῆς ὡς ἄνθους, τὰς τύχας αὐτοῦ ἀνὰ μέσον τῶν δασῶν, μεστῶν διασήμων ἐρημητηρίων παρὰ τὰς ὄχθας ἱερῶν λιμνῶν, τὴν ἁρπαγὴν τῆς Σίτας, ἣν δέον ἵνα μεταβῇ ὅπως ἐπανακτήσηται παρὰ τοῦ Λάνκα, καὶ τὴν ὁριστικὴν νίκην τῶν Ἀρίων κατὰ τῶν τερατωδῶν πολεμίων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐὰν ἐκ τῶν ἐπεισοδίων καὶ τῶν παρεκβάσεων δὲν λησμονεῖ τις τὴν ὑπόθεσιν, οὐδὲν ἧττον συμβαίνει τοῦτο, εἴτε διότι λίαν συνεχῶς ἐγένετο κατάχρησις τῶν ἐπερωτήσεων, αἵτινές εἰσι συνήθεις ἐν τῇ Ἰνδικῇ, εἴτε διότι τὸ ἰνδικὸν πνεῦμα εἶναι ἥκιστα ἱκανὸν νὰ ἐννοήσῃ τοὺς κανόνας, ὅσοι φαίνονται ἡμῖν οὐσιώδεις.

Τὸ πρῶτον πρόσωπον τὸ ἐφελκύον τὴν ἡμετέραν προσοχὴν εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ Ῥάμα. Ὁ πρόξενος τῶν δυστυχιῶν υἱοῦ ἀξίου τῆς ἀγάπης πάντων θὰ ἐφαίνετο βεβαίως ὅτι ἔμελλε νὰ ἦναι ἀπεχθές τι ὄν. Καὶ ὅμως δὲν ἔχει οὕτως. Ὁ γέρων Δασαράτας «ἐξαίρετος μεταξὺ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου» πίπτει εἰς ἄβυσσον δεινῶν καὶ ὀδυνῶν, συναινεῖ εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν τέκνου, ὅπερ εἶναι ἡ δόξα αὐτοῦ, θυσιάζεται ὁ ἴδιος εἰς ὅ,τι προσφιλέστατον ἔχει, ὅπως τηρήσῃ πιστῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἀλλὰ καίπερ ὑπακούων τῇ φωνῇ τῆς συνειδήσεως, δὲν δείκνυται ἡμῖν ὡς εἷς τῶν γερόντων ἐκείνων, ὅσοι ἐγένοντο ἀδιάφοροι εἰς τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα, καὶ ὅστις ἄνευ πολλοῦ κόπου εὐχερῶς παλαίει κατ' εὐαισθησίας λίαν ἀμβλυνθείσης. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῇ τις διὰ τὴν φροντίδα, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς φαίνεται ζωγραφήσας τὸν εὐγενῆ τοῦτον τύπον «λάμποντα ἐκ μεγαλειότητος» (1). Ἐν τῷ πολιτισμῷ τούτῳ ὁ οἰκογενειάρχης εἶναι ἰσχύς, ἧς οὐδὲν δύναται νὰ δώσῃ ἰδέαν μεταξὺ ἡμῶν, οἵτινες ὑπέστημεν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἶναι ὡς θεός τις εἰς τὰ ὄμματα τῆς συζύγου (2) αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν τέκνων του, ὡς πρότυπον, πρὸς ὃ ὀφείλουσιν, ἵνα ἀπαύστως ἔχωσιν ἐστραμμένα τὰ βλέμματα, καὶ ὅστις ἔχει τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀπαιτῇ θυσίας οὕτωσι σκληράς, ὁποία ἡ ὑπὸ τοῦ Δασαράτα ἐπιβληθεῖσα τῷ Ῥάμᾳ. Τὸ εὐαγγελικὸν ἀξίωμα «ὁ θέλων εἶναι πρῶτος ἔστω πάντων ἔσχατος», τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὅπερ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος σχολιάζει κάλλιστα ἐν τῷ *Rappresentazione di San Giouanni e Paolo* τοῦ Λαυρεντίου τοῦ Μεγαλοπρεποῦς (1), ἤθελε φανῇ ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὡς ἀνατροπὴ πάσης κοινωνικῆς τάξεως, καὶ θὰ συνεπήγετο πράγματι τὴν ῥιζικὴν μεταμόρφωσιν τῆς κοινωνίας, τοιαύτην, οἵαν ἡ ἀρχαιότης ἐνόησεν αὐτήν. Ἡ δύναμις μετασχηματιζομένη εἰς ὑπουργεῖον, εἰς ὑπηρεσίαν—ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ—εἶναι ἰδέα, ἣν οὐδεὶς Ἰνδὸς θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐννοήσῃ ποτέ, καὶ ἥτις ἤθελε φανῇ αὐτῷ τοσοῦτῳ παράδοξος, ὅσῳ καὶ ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου.

Ἀλλ' ἡ Ἰνδικὴ καθ' ὃ λίαν ἀριανὴ δὲν δύναται νὰ ἐξορίσῃ τὰς ἀντιφάσεις. Παρὰ τὸν μονάρχην τὸν τοσοῦτῳ καλῶς προσωποποιοῦντα τὴν πατρικὴν ἰσχύν, ἣν γινώσκει νὰ καθιστᾷ πάντοτε σεβαστήν, ὁ Βαλμίκης τοποθετεῖ τὸν λογικὸν ἢ ἐπιστάμενον τὴν λογικὴν τοῦ βασιλέως, τὸν σκεπτικόν, ὅστις ἔντρομος προφανῶς ἐκ τῶν συνεπειῶν, ἃς δύναται νὰ ἔχῃ ἡ δεσποτεία ἔν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, παρασύρεται ὑπὸ τοῦ ἀκαταμαχήτου τῆς ἀντιδράσεως νόμου, ὅπως ἀπαρνήσηται πᾶσαν ἀξίαν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν τοῖς θεσμοῖς, ἐξ ὧν δυνατὸν νὰ προκύπτωσιν αἱ καταχρήσεις αἱ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν προσβάλλουσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Ἡ Ἰνδικὴ ἔχει ὡς ὁ μέσος αἰὼν τῆς Εὐρώπης τὸ Οὕτω καὶ τὸ Οὐχὶ αὐτῆς, καὶ αἱ παρατολμότεραι τῶν ἰδεῶν οὐδέποτε ἔμειναν ἄνευ ὀπαδῶν. Τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἅπερ συναινεῖ ἀναγνωρίζων ὁ Βραχμανισμὸς ὡς «ὀρθόδοξα», θὰ ἐφαίνοντο λίαν τολμηρὰ μεταξὺ ἡμῶν. Εἶναι γνωστὸν ὁποίαν προύξένησεν ἐντύπωσιν ἡ δημοσίευσις τοῦ περιφημοτάτου ἐπεισοδίου τῆς Μαχαβαράτας.

---

(1) *Rāmāyana*, Adikānda, Sarga VI. Lodi del re.

(2) Il consorte è nume della Donna.—*Rāmāyana*, Ayolyakānda, Sarga XXIII, Causalya rappasificata.

(1) «Qu'il ne pense point à son avantage ou à son plaisir personnel... qu'il soit affable, doux et bon toujours; car le maître doit être le serviteur des serviteurs, etc.» Cette pensée est admirablement développée dans cinq octaves.

Ὁ παράτολμος πυρρωνισμὸς ὁ ἐκφραζόμενος ἐν Βαγαβὰτ Γγιτὰ(1) μετὰ δυνάμεως λόγου, ἣν ὑπερεκωμίασεν ὁ Κουζῖνος ἐν τοῖς μαθήμασιν αὐτοῦ τοῦ 1828 (3ον μάθημα) καὶ τοῦ 1829 (6ον μάθημα), προὐξένησεν, ὅτε ὁ Κάρολος Οὐΐλκενς ἐδημοσίευσε τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ(2), ζωηρὰν ἔκπληξιν εἰς πάντας ἐκείνους, ὅσοι ἐφαντάζοντο ὅτι ἡ ἰσχυρὰ ἰνδικὴ θεοκρατία εἶχε καταπνίξει πᾶσαν ἑτερόδοξον διαδήλωσιν. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ῥαμαϋάνας εἶναι φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ ἐκπλήξῃ ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ πάντας (3) τοὺς μὴ σκεπτομένους περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἀντιδράσεων.

Εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς βραχμανικῆς θεοκρατίας(4), ὁ Τζαβαλῆ, παρίσταται ὁ διερμηνεὺς τῶν ἀπαρνουμένων τῇ πατρικῇ δυνάμει ἱερὰν καταγωγὴν καὶ ἐνορώντων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ θεῖόν τινα θεσμόν. Κατ' αὐτὸν, ἡ γέννησις καὶ ὁ θάνατος εἶναι ἀναγκαῖαι πράξεις, ἀπολύτως ἀνεξάρτητοι τῶν προσωπικῶν ἀποφάσεων, καὶ ἑπομένως μὴ δυνάμεναι νὰ συνάψωσι δεσμόν τινα ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης μεταξὺ δύο ἀτόμων. Ἀπατᾶται ὁ ἄνθρωπος φανταζόμενος ὅτι, ὅταν γεννᾶται, δὲν εἶναι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν αὐτῶν νόμων τῶν διδόντων τὴν γέννησιν εἰς τὰ λοιπὰ ὄντα. Ὁ πατὴρ, ἡ μήτηρ, ἡ ἑστία δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς κλίνας ἐκείνας, ἃς περιηγητής τις κατέχει ἐπὶ στιγμήν, καὶ ὧνδὲν ὑποχρεοῦται νὰ τηρῇ τὴν ἀνάμνησιν. Δὲν πρέπει νὰ κλαίωμεν πλέον ἐκείνους, οὓς ἀπωλέσαμεν. Αἱ προσφοραὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πατρὸς οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχουσιν, ὡς καὶ ἡ υἱικὴ στοργή. «Οὐδὲν πέρα τῆς ζωῆς ὑπάρχει»(5), καὶ ἡ μακρὰ ἐκείνη σειρὰ τῶν παραγγελμάτων, αἱ θυσίαι, τὰ δῶρα, αἱ τελούμεναι προσευχαὶ εἶναι ἐφευρέσεις πανούργων πολιτικῶν οὐδὲν ἄλλο ζητούντων ἢ νὰ πλουτήσωσιν. Μάταιον οὐδὲν ἧττον τὸ πιστεύειν ὅτι τὸ καθῆκον συντελεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐδῶ κάτω οὐδεμία προφανῶς ἀρχὴ τάξεως καὶ δικαιοσύνης(1). Παιδαριῶδες λοιπὸν θὰ ἦτο τὸ βασίζεσθαι ἐπὶ τοῦ θριάμβου τῆς ἀρετῆς. Ἄνθρωποι δὲ ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ καθῆκον αὐτῶν δύνανται νὰ ἦναι δυστυχέστατοι, ἐν ᾧ βλέπει τις εὐτυχοῦντας ἐκείνους, οἵτινες οὐδόλως περὶ αὐτοῦ μεριμνῶσιν.

Παράδοξον τὸ βλέπειν Βραχμᾶνα βεβαιοῦντα τοσούτους αἰῶνας πρὸ τοῦ Βολταίρου ὅτι τὸ θέαμα τοῦ κόσμου εἶναι τὸ ἰσχυρότατον τῶν κατὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς θείας Προνοίας ἐπιχειρημάτων. Οὐδὲν ἧσσον ἐκπλήττεταί τις εὑρίσκων αὐτὸν τολμηρότερον τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, ἥτις κρίνεται τόσον παράτολμος. Τῷ ὄντι, ἐὰν ὁ Κάντιος ὑποσκάπτῃ τὰς βάσεις τῆς Μεταφυσικῆς ἐν τῇ διασήμῳ αὐτοῦ Κριτικῇ τοῦ καθαροῦ λόγου, προσπαθεῖ νὰ σώσῃ τὴν Ἠθικὴν ἐν τῇ Κριτικῇ τοῦ πρακτικοῦ λόγου. Ὅπως δὲ εὕρῃ τις ὀρθολογισμὸν τοσοῦτον ζωηρόν, ὀφείλει ν' ἀποταθῇ εἰς τοὺς θερμοτέρους ὀπαδοὺς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν Ἐγελινῶν.

Ὁ Βαλμίκης χωρὶς νὰ ὑποκρύψῃ τὰ ἐπιχειρήματα, δι' ὧν οἱ πυρρωνισταὶ κλονίζουσι τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, παρέστησε τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰκόνα ἀποδεικνύουσαν ὅτι πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ συνταχθῇ μετὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς. Καίτοι ἀναγνωρίζουσα τὴν ὑπεροχὴν τῶν γυναικείων χαρακτήρων, οὓς ὁ Βαλμίκης ἐζωγράφησε, καί τοι ὁμολογοῦσα ὅτι ἡ μητρικὴ στοργὴ θαυμασίως προσωποποιεῖται ἐν τῇ Καουκαλάϋᾳ(2) καὶ ὁ συζυγικὸς ἔρως ἐν τῇ Σίτᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Μανδαουδαρί, τῇ εὐνοουμένῃ γυναικὶ τοῦ Ῥαβάνα, καί τοι θαυμάζουσα τὴν λεπτότητα καὶ ζωηρότητα, μεθ' ὧν αἱ γυναικεῖαι ἀντιζηλίαι καὶ τὰ μίση τοῦ γυναικωνίτου ζωγραφοῦνται ἐν τῇ ὡραίᾳ Καϊκέῃ καὶ ἐν τῇ Μανταρᾷ τῇ ὑβῇ, δὲν εὑρίσκω ὅμως ὅτι οἱ ἀνδρικοὶ τύποι ἐξαλείφονται, ὡς ἐρρέθη, ἐπιρριπτομένης τῆς αἰτίας εἰς τὸν πανθεϊσμὸν ζηλοτυποῦντα τὴν ζωὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ πτηνοῦ. Πάντες εἰσὶ μία θεοκρατικὴ τάξις, οἱ

(1) Tutto è quaggiù manifestamente confuso e perturbato.

(2) Mère de Râma.

(4) Τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις ἑλληνικῇ μετάφρασις γενομένη ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Ἰνδικῇ τελευτήσαντος Δ. Γαλανοῦ.

(2) 1785.

(3) Nel lungo e vario corso di quest'epopea si trovano luoghi ove prorompe con vena di forti imagini quell amaro scetti cissoro di cui porta con se il germe l'umana natura; tale è il lungo de libro II: ove sotto forma poetica G'avali sepone a Râma quella specie di dubbio scousolato, e di rei quasi di negazione assoluta che frange ogni vincolo dell'ordine morale (*Râmâyana*, II Prèfazione, V—VI).

(4) Il sommo Brâhmano G'avali — *Râmâyana*, Ayodyakânda, cap. CXVI, Discorso di G'avali.

(5) Non v'ha nulla al di là di questa vita.—On sait que dans l'affaire de Catilina César exprimait, devant le Sénat, la même manière de voir.

ἀρχηγοὶ δὲ μόνοι τῆς ἱεραρχίας ἔχουσι φυσιογνωμίαν λίαν ἐκφραστικὴν καὶ δύναταί τις ν' ἀναγνώσῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν τὴν λάμψιν τῆς ἰσχύος. Ὁ Τζαβαλῆ ἐκτίθησι τὸν πυρωνισμὸν μετὰ τοῦ ἐπιτακτικοῦ μάλιστα ὕφους τοῦ δεσποτισμοῦ. Ὁπωσδήποτε δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ—πασῶν τῶν συνεπειῶν τῆς θεοκρατίας μὴ καταδηλωθεισῶν εἰσέτι—ὅτι τὰ πρόσωπα τῆς Ῥαμαϋάνας ἀπώλεσαν τὴν ἔκφρασιν τῆς ζωῆς. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥάμα, ὁ ἐξαίρετος καὶ ζωηρὸς (1) τοῦ Λακσχμάνα, ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης καλῶς τὴν ἀδελφικὴν ἀφοσίωσιν, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δασαράτας «Θεοείκελος» ἐντριβὴς περὶ τὰς Βαίδας καὶ τὰς Βαιδάγγας (2) προσωποποιεῖ τὴν πατρότητα. Οὕτω δὲ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν κακὴν μοῖραν, ὡς καὶ εἰς τὴν καλήν, διεγείρει τὴν ζωηροτάτην συμπάθειαν, ὅταν μάλιστα ἀναμιμνήσκηταί τις ποσάκις ἐν τῇ οἰκογενείᾳ αἱ ἀντιζηλίαι καὶ αἱ ἐγωϊστικαὶ σκέψεις κωλύουσι τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφὰς τοῦ νὰ σκέπτωνται περὶ τῶν μὴ ἀφορώντων αὐτοὺς προσωπικῶς. Ὁ Λακσχμάνα μετέχει μετὰ σταθερᾶς ἐγκαρτερήσεως τῶν δοκιμασιῶν τοῦ Ῥάμα, ἐφ' ὅσον ὁ περιλημένος ἀδελφὸς αὐτοῦ διατηρεῖ τὴν συνήθη αὐτῷ ἀταραξίαν· ἀλλ' ὅταν διαδίδηται ἡ εἴδησις ὅτι ἡ Σίτα ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Ῥαβάνα, ὅταν βλέπῃ τὸν Ῥάμαν «τὸν ἐξ ὀδύνης ἐπιστάντα καὶ παραφρονήσαντα νοῦν» ὅμοιον πρὸς τὸν Ἰώβ, ὅστις καταρᾶται τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, μεθ' ὅλην τὴν καταγωγήν του, ἥτις δὲν εἶναι ἧσσον τῆς τοῦ Ῥάμα ὑπερφυσική, ἀφ' οὗ ὁ Βισνοὺ ἐνεσαρκώθη ἐν ἀνίσοις μερίσιν εἰς τοὺς τέσσαρας υἱοὺς τοῦ Δασαράτα, τότε στρέφει τὴν ὀργὴν αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐκρήγνυται εἰς ἀρὰς τοσοῦτον περιπαθεῖς, ὥστε τὰ παράπονα τῶν βυρωνικῶν συγγραφέων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὠχριῶσιν ἐν συγκρίσει. Ὁ Λακσχμάνα καταρᾶται τοὺς θεοὺς οὐχ ἧττον ἢ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὅταν γινώσκῃ τις ὅτι πάντα τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα ὄντα οὐδεμίαν ἔχουσι πραγματικότητα (3), πῶς δύναται ν' ἀποδώσῃ σημασίαν τινὰ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ θυσιάσῃ αὐτῇ τὴν ἑαυτοῦ ζωήν; Ὁ ἀποπειρώμενος τοῦτο δὲν βραδύνει νὰ μεταμεληθῇ. Ὁ Ῥάμας, ὅστις περιεπάτησεν εἰς ἀγνοτάτην ὁδόν, ὅστις ἐδάμασε τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, δὲν ἐγένετο θῦμα πάντων τῶν κακῶν παθῶν; Ἐδυνήθη νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸν ἡ «ἀνωφελὴς ἀρετή»; Ἐὰν ὁ Ῥαβάνας δὲν εὑρίσκηται εἰς τὰ κατωτάτω τῆς γῆς, ὁ δὲ Ῥάμας πενθῇ πάντοτε, πῶς νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἔργα παράγουσι σωτήριόν τινα καρπόν; Ἡ ἐν τῷ κόσμῳ θριαμβεύουσα ἀναρχία αἰτιᾶται αὐτοὺς τοῦ θεοῦ. «Ὁ Βράχμας εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν μαστίζουσαν τὸν κόσμον ἀταξίαν».

Ὁ ἥρως, ἀφ' οὗ ἀντέταξεν, ὡς ὁ Τζαβαλῆ, τὴν πεῖραν εἰς τοὺς ἀπολογητὰς τῆς κυβερνήσεως τῆς Προνοίας, ἀντὶ νὰ ἐπιτεθῇ ὡς ὁ Βραχμὰν κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἀναβάλλουσιν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν τὴν ἐπὶ τῆς κακίας νίκην τῆς ἀρετῆς, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ὑποστηριζόντων, ὅτι ὁ πιστὸς εἰς τὸ καθῆκον αὐτοῦ εὑρίσκει τὴν ἀμοιβὴν αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἥτις ἐν τούτοις ὑφίσταται καὶ εὐδαιμονεῖ διὰ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει ἀκριβῶς. Ἡ κοινωνία λαμβάνει μέρος οὐχὶ ὑπὲρ τῆς νομιμοσύνης, οὐχὶ διὰ τὴν ἀνδρίαν ἢ τὴν ἀφοσίωσιν, ἄνευ τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ πλούτη. Μετὰ τῆς περιουσίας ἔχει τοὺς φίλους, συγγενεῖς, εἶναι σοφός, εὐγενής, «εἶναι ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς (1)». Χωρὶς τοῦ πλούτου εἶναί τις τσανδαλῆς (2), καὶ ἀπόλλυσι τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸ θάρρος, τὴν χαρὰν καὶ τὸν ἔρωτα. Καὶ δὲν εἶναι μόνα ταῦτα. Μεταξὺ τοῦ μὴ ἔχοντος περιουσίαν καὶ τοῦ νεκροῦ οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ (3).

Ἕτερος ἀδελφὸς τοῦ Ῥάμα, ὁ Βαράτας, υἱὸς τῆς φιλοδόξου Καικεύης, διωκτρίας τοῦ ἥρωος τῆς ἐποποιίας, δὲν εἶναι ἧττον τοῦ Λακσχμάνα ἀφωσιωμένος. Ἀλλ' ἐν πολλοῖς ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ διαφέρει. Ὁ Βαράτας ἀντὶ νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τῶν διαταγμάτων τοῦ οὐρανοῦ ἢ καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς κοινωνίας, εἶναι ψυχὴ μυστικὴ καὶ ἀνεκτική. Κληθεὶς εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ Ῥάμα, ἀπωθεῖ με-

(1) Irato come un serpe.—*Rámáyana*, Ayodyakánda, Sarga XIX.

(2) Adikánda, Sarga VI, Lodi del re.

(3) *Rámáyana*, Adikánda, Sarga XIV—XV et XIX.

(1) Dans la *Bhagarat-Gulta* cet argument sert de point de départ à la négation de la morale.

(2) Ὁ ἔσχατος τῶν ἀνθρώπων (Νομ. Μανοῦ, Ι', 11), υἱὸς Σούδρα καὶ γυναικὸς ἐκ τῆς τάξεως τῶν Βραχμάνων. Ἡ τοιαύτη συνένωσις ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς, καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς γόνοι εἶναι κατὰ συνέπειαν ἀκάθαρτοι.

(3) Ῥαμαϋάνα, Γουδακάνδη, λόγοι τοῦ Λακσχμάνα.

τ' ἀποστροφῆς τὸ ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πεσὸν διάδημα· δέον ἵνα παρέμβωσιν οἱ θεοὶ καὶ οἱ θεῖοι μαχαρσές, ὅπως βασιλεύσῃ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀρνεῖται, ἵνα ἐγκαταστῇ ἐν τῇ Ἀϋοδυίᾳ· ἀποσύρεται εἰς τὸ χωρίον Νανδιγράμα, ὅπου εἶναι εὐτυχὴς διάγων ἀναχωρητοῦ βίον, ὅστις δὲν δέχεται ἐκ τῆς βασιλείας ἢ μόνα τὰ βάρη, καὶ ὅστις προτιμᾷ τὸ ἁπλοῦν βαλκαλὰ (ἔνδυμα ἐκ φλοιοῦ) τῶν ἀσκητῶν ἢ τὰς χρυσοπαρύφους στολάς. Ὁ μέσος αἰὼν παρέχει ἡμῖν ἱκανοὺς τύπους τοῦ εἴδους τούτου. Ὁ Λουδοβῖκος Θ' τῆς Γαλλίας ἢ ἡ Ἐλισάβετ τῆς Οὐγγαρίας καίτοι κατοικοῦντες ἐν τοῖς ἀνακτόροις μὴ ἔφερον τὴν ψυχὴν τοῦ Φραγκίσκου Δασίζ; Οἱ λόγιοι γινώσκουσιν, χάρις εἰς τὰς θελητικὰς καὶ εὐφυεῖς διηγήσεις τοῦ Ζουανβίλ, τὸν αὐστηρὸν τρόπον, δι' οὗ ὁ υἱὸς τῆς Λευκῆς (Blanche) τῆς Καστιλλίας ἠτένιζε τὴν ζωήν. Πάντες οἱ χρόνοι καὶ πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι ἔσχον τοὺς Στωϊκούς αὐτῶν, ὁμοίους πρὸς τὸν ἐξαίρετον Μάρκον Αὐρήλιον, οἵτινες διαμαρτύρονται κατὰ τῶν αὐτῶν, ὡς ὁ θρόνος καὶ ἡ ὑπερηφανία τῆς ζωῆς προξενοῦσιν εἰς τὰς χυδαίας ψυχὰς καὶ τοὺς περιωρισμένους νόας. Ὁ Ῥάμας ἐν ἀξιοσημειώτῳ τινὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βαράταν λόγῳ ἐκφράζει τὰς πεποιθήσεις τῶν ἡγεμόνων ἐκείνων, οἵτινες ἀνθίστανται ἐνεργητικῶς εἰς τὴν γοητείαν τῶν μεγαλείων. Ἡ ἀρχὴ τῶν «ἰσχυρῶν τούτων λόγων» τοιαύτην φέρει μελαγχολικὴν χροιάν, ὥστε ἐρωτᾷ τις μὴ ὁ ἡγεμὼν ἀπεπειράθη νὰ δικαιώσῃ τοὺς πυρρωνιστὰς τοὺς μηδὲν ἄλλο ἐν τῷ βίῳ ὁρῶντας ἢ ὄνειρον ἱκανῶς πένθιμον. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι οἱ μυστικισταὶ παριστῶσι τοῖς ἑαυτῶν μαθηταῖς τὰς φρικτοτέρας εἰκόνας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πεποιθότες ὅτι διὰ παντὸς μέσου δέον ν' ἀποσπάσωσι τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν διαφθορῶν τοῦ βίου, ὅπως δείξωσιν αὐτῇ τὸν Θεὸν ὡς τὴν μόνην ὑπάρχουσαν δύναμιν, καὶ πείσωσιν αὐτὴν περὶ τῆς μηδαμινότητος τοῦ κόσμου. Τοιαύτη εἶναι προφανῶς ἡ ὁδός, ἣν ἀκολουθεῖ ὁ εὐσεβὴς Ῥάμας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν πράττει ποτὲ ὅ,τι θέλει, καὶ ἔχει ἄδικον πιστεύων ὅτι εἶναι κύριος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, διότι ἡ τύχη οὕτως ἢ ἄλλως παρασύρει αὐτόν. Ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ εἶναι ἥκιστα στερρά, ὡς καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ εἶναι ἀνίσχυρος. Πᾶσα ὕψωσις καταλήγει εἰς ταπείνωσιν, πᾶς σωρὸς εἰς διάλυσιν, πᾶσα ἕνωσις εἰς διάζευξιν· ἐὰν δὲ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν ὁ οἶκος κλίνῃ, διὰ τί νὰ μὴ κύψωσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ θανάτου; Ὁ πιστὸς σύντροφος πάσης ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως τίθεται παρὰ τὸ πλευρὸν ἡμῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ σταδίου μεθ' ἡμῶν βαδίζων καὶ μεθ' ἡμῶν ἱστάμενος. Τὸ ἀνθρώπινον γένος ὁμοιάζει πρὸς συνοδίαν, ἀκολουθοῦν κατ' ἀνάγκην ὡρισμένην ὁδόν· ὁμοιάζει πρὸς χείμαρρον χυνόμενον εἰς βάραθρον. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ ἄτομα τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ μέγα τοῦτο σύνολον, καὶ ἄτινα προσεγγίζουσιν ἐπὶ στιγμὴν οἱ δεσμοὶ τῆς φύσεως, τοῦ νόμου ἢ τῆς στοργῆς, τέκνα, συζύγους, φίλους, ταῦτα δύναταί τις νὰ παραβάλῃ πρὸς τὰ τεμάχια ἐκεῖνα τοῦ ξύλου, ἅτινα τὸ κῦμα ἐπὶ στιγμὴν προσεγγίζει ἐπὶ τοῦ ἀπεράντου Ὠκεανοῦ, καὶ ἅτινα δὲν βραδύνει ν' ἀποχωρίσῃ. Ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ, ἐν τῇ παρούσῃ στιγμῇ, ἀγάλλονται ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, ἀγάλλονται ἐν τῇ δύσει αὐτοῦ, ἀγάλλονται, ὡς πᾶν τὸ ἔχον ζωὴν, ἐν τῇ θέᾳ τοῦ νέου ἄνθους, ὅπερ ξηραίνεται, ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ ἑκάστου ἔαρος.

Quant'è bella giovinezza
Che si fugge tuttavia!
Chi vuoll essere lieto sia:
Di doman non c'è certezza (1).

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ἔμψυχον ὂν ζῇ ἄλλως, δὲν ἁρμόζει νὰ θλίβηταί τις ἕνεκα ἀναποφεύκτων χωρισμῶν, μηδὲ νὰ ποθῇ οἱουδήποτε τὸν θάνατον. Δέον νὰ στρέφῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῆς ταχείας ταύτης καταστροφῆς καὶ νὰ ὑποτάσσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς «τὸ καθῆκον». Οἱ δὲ «εὐγενῶν πράξεων» ἐκπληρώσαντες τὸ καθῆκον καὶ τὰς «διατεταγμένας θυσίας» συνοδευομένας μετὰ δαψιλῶν δώρων, οὗτοι ἀκολουθοῦσι τὴν θείαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀθανάτων, καὶ ἀφικνοῦνται οἱ «ἄσπιλοι ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν» εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Βράχμα καθαρισθέντα οὐρανόν (2).

Ἡ ἀξία τῆς ὁμολογίας ταύτης τῆς πίστεως εἶναι ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ σοβαρότης. Ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ τόσον ὀλίγον προσπαθεῖ νὰ ὑποκρύψῃ τὰς βαρείας πραγματικότητας τῆς ζωῆς, ὥστε ἀκουσίως ἀναπολεῖ τις τὴν περίφημον βολταιρικὴν ἔκφρασιν «νευρόσπαστα τῆς Προνοίας». Ἀλλ' οἱ ἥρωες τῆς Ῥαμαΰάνας ἀποφεύγουσι νὰ μεταχειρισθῶσι παρομοίας ἐκφράσεις.

Τὸ ὕφος αὐτῶν εἶναι περίφροντι καὶ μάλιστα μελαγχολικόν· φαίνονται ἐννοοῦντες, ὡς ὁ Ἰουφρουά (3), τὸν τραγικὸν χαρακτῆρα τοῦ προ-

---

(1) Laurent-le-Magrifique.
(2) Ῥαμαΰάνας ρδ'—ί.)
(3) V. ses *Mélanges philosophiques*.

βλήματος «τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας», καὶ ἐνασχολοῦνται περὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ περιπαθοῦς ζήλου τοῦ Πασχάλη (1), μετ' ἐπιμονῆς καταδεικνυούσης ὅτι ἐννοοῦσι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σπουδαιότητα.

Τὸ γαλήνιον τῶν πρώτων αἰώνων, περὶ οὗ τοσοῦτος ἐγένετο λόγος, δὲν εἶναι τοσοῦτον μέγα, ὅσον πιστεύεται. Οἱ πατριάρχαι τῶν σημιτικῶν φυλῶν ἔλεγον ὅτι «ἀνὴρ γεννώμενος ἐκ τῆς γυναικὸς ζῇ ὀλίγας ἡμέρας καὶ ὅτι ὁ βίος αὐτοῦ εἶναι πλήρης πλείστων δεινῶν» Ἐνθυμούμεθα τοὺς παθητικοὺς τοῦ Ἰὼβ γόους. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ, ὅστις «ἐγεννήθη ἐκ τοῦ μειδιάματος» (2), αἱ μέριμναι δὲν βραδύνουσι νὰ μεταβῶσιν ἐκ τοῦ μετώπου τῶν ἡρώων. Ὁ Θέογνις ὁ Ἡσίοδος ἔχουσιν ἤδη τὸ ὕφος λίαν μελαγχολικόν. Ὁ Ἡσίοδος ἐν τοῖς ζηλοτύποις θεοῖς βλέπει διηνεκῆ κίνδυνον διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὗτινος ζωγραφεῖ τὴν ὕπαρξιν ὡς σκεπτικὸς λογιζόμενος ἀκριβέστατα τὰς ὀδύνας αὐτοῦ. Πιστεύει ὅτι οἱ Ὀλύμπιοι ἐπιτηροῦσιν αὐτὸν μετὰ προσοχῆς, ὅτι καταγίνονται ὅπως τὸν ἀφαιρέσωσιν ὅ,τι ἤδη ἀπέκτησε διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος (3). Καὶ ἡ Ἰνδικὴ δὲν ἐβράδυνεν ἐπίσης, ἵνα ποιήσηται σκέψεις ἱκανῶς μελαγχολικάς. Μεθ' ὅλην τὴν ἄκραν εὐδαιμονίαν, ἧς ἀπολαύουσιν οἱ λαοὶ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ βασιλέως τοῦ Δασαράτα «διασήμου κατὰ τοὺς τρεῖς κόσμους (4), ἡ σκέψις παράγει παρὰ πᾶσι τοῖς σπουδαίοις αἰσθήματα καθιστάντα σπανίαν καὶ δυσχερῆ τὴν ἐντελῆ φαιδρότητα. Ὁ Ῥάμας βλέπει ἐν τῷ δάσει Βραχμᾶνα (5) καιόμενον, ὅπως διαφύγῃ τοῦ γήρατος τὰ δεινά. Τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου χυνόμενον αἷμα τοῦ ζώου ἄρχεται προξενοῦν θλῖψιν καὶ τέρψεις συνειδότος ταῖς εὐσεβέσι ψυχαῖς (6), καὶ ὁ ἐπικὸς στίχος γεννᾶται ἐκ τῆς θλίψεως ταύτης ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Βαλμίκη. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς καταδείκνυσι πρὸς ποῖον μέρος κλίνει ἡ κοινωνία, καὶ δύναταί τις νὰ προαισθανθῇ ὅτι ὁ Βουδδισμὸς θέλει, ἵνα καταστήσῃ τὸν κόσμον ἀπέραντον μοναστήριον. Ὁ Ἄριος οὐδαμοῦ ἔχει τὴν ἀμεριμνησίαν τῶν ὑποδεεστέρων φυλῶν, αἵτινες, ὡς ὁ μαῦρος, χορεύουσι καὶ ᾄδουσιν ὑπὸ τὴν μάστιγα. Τὸ παρελθὸν τὸν διαταράττει, τὸ μέλλον τὸν ἀνησυχεῖ· ἡ συνείδησις ἐλέγχει αὐτόν, σκέπτεται περὶ τῆς ἀρχῆς του, ἐπασχολεῖται ἰδίᾳ περὶ τοῦ τέλους του, καὶ ῥίπτει ἀγωνιώδη βλέμματα πέραν τοῦ τάφου. Καὶ ὑπὸ τὰς εὐνουστέρας ἔτι περιστάσεις ὑπάρχει συνεχῶς ἀπόλυτός τις ἀσυμφωνία μεταξὺ τῆς ἰσχύος καὶ τῶν πόθων αὐτοῦ. Ἡ φαντασία του παραφέρει αὐτόν, ὡς καὶ τὸν γερμανὸν ποιητήν, ἐκεῖθεν τῆς στέγης, ἔνθα προφυλάττει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὡς καὶ πέραν τοῦ τάφου, ἔνθα θ' ἀναπαυθῇ ἡ κόνις του.

Πτέρυγες πέραν τῆς ζωῆς!
Πτέρυγες πέραν τοῦ θανάτου.

Ὁ Ἰνδὸς τῆς Ῥαμαϋάνας εἶναι καθ' ὅλα ἄριος. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, μεθ' ὅλην τὴν βεβιασμένην οἰκειότητα, ἐν ᾗ ζῇ μετὰ τῶν πρωτογόνων φυλῶν, ὅσαι ὑπέστησαν τὸν ζυγὸν αὐτοῦ, ἐτήρησε τὴν ζωηρὰν ἐκείνην ἀναζήτησιν τοῦ ἰδανικοῦ, ἥτις εἶναι ἡ βάσανος ἅμα καὶ ἡ δόξα ἡμῶν. Ἐπὶ πολὺ ἔμελλε νὰ παλαίσῃ γενναίως κατὰ τῆς καταδυναστικῆς ταύτης φύσεως, κατὰ τῶν σκαιῶν ἐκείνων φυλῶν, ἃς εἰς ὑψηλὸν πολιτισμὸν προσεκάλεσε, κατὰ τῶν ἀπλήστων καὶ ἀγρίων ἐκείνων λαῶν σπευδόντων, ἵνα διέλθωσι τὰ μεθόρια αὐτοῦ. Ἀλλὰ θᾶσσον ἢ βράδιον ἡ ἀκαταμάχητος ἐπίδρασις τοῦ κόσμου ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ κυριεύσῃ αὐτήν· ἐπίδρασις τοιαύτη, ὥστε αἱ τοσοῦτον ἰσχυραὶ ἰδιοσυγκρασίαι ἀγγλοσάξωνος δὲν δύνανται νὰ σκεφθῶσιν, ὅπως ἐγκαταστῶσιν ἐν τῇ χερσονήσῳ, ἀλλ' ἀφ' οὗ πλουτήσωσιν ἐν αὐτῇ, ἐπανέρχονται περίλυποι ἢ ἀσθενεῖς «προγάστορες, κηρῆνες», ὡς εἶπε τραχέως γαλάτης ἱστορικός, ὅπως περατώσωσι τὸ στάδιον αὐτῶν ἐν τῇ ὁμίχλῃ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἰνδικὴ δὲν ἀνέχεται πᾶν ὅ,τι δὲν παρήγαγε, καὶ ἐτῇ ἰσχυρᾷ ἐκείνῃ χώρᾳ τὰ ξένα στοιχεῖα ὀφείλουσιν, ἵνα μεταμορφωθῶσιν ἢ ἀπολεσθῶσι θᾶττον ἢ βράδιον.

---

(1) Οὐχὶ τοῦ κατὰ συνθήκην Πασχάλη, ἀλλὰ τοῦ Πασχάλη τῶν ἰδεῶν κατὰ τὴν περίφημον ὑπὸ τοῦ Κουζίνου γενομένην ἔκδοσιν αὐτῶν.

(2) Μισελέ, Βίβλος τῆς ἀνθρωπότητος. Α'. οἱ λαοὶ τοῦ φωτὸς κεφάλ. Γ'. Ἕλλας.

(3) Tournier, Νέμεσις καὶ ἡ ζηλοτυπία τῶν θεῶν.

(4) *Ramayana*, Adikânda, Sargas V, VI, VII

(5) Πρόκειται περὶ τοῦ Καραβάγκα ἐν τῇ Ῥαμαϋάνα. Ὅρα τὸ ὡραῖον Β' κεφάλαιον τῆς εἰσαγωγῆς.

(6) Voir l'admirable chapitre II de l'Introduction: «Vâlmici stava immerso nel suo pensiero: Mesto e lamentante la mentante l'aghirone andava egli, non ben conscio di se stesso, ripetendo a quando a quando quello *sloca*: «Triste esse fece quel vil cacciator malvaggio che nocise senza alcuna causa l'aghirone, di cui il garrito si soave».

Ἐὰν ὁ πυρρωνισμὸς καὶ ἡ μελαγχολία φαίνονται ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐποποιίας, ἐὰν παρὰ τὸν ὀρθόδοξον Βαράταν βλέπομεν τὸν Τζαβαλῆ περὶ πᾶσαν διδασκαλίαν ὑποσκάπτοντα τὴν βάσιν τῆς ὀρθοδοξίας, δὲν πρέπει ποσῶς νὰ μεγαλοποιήσωμεν τὴν σπουδαιότητα τῶν διαδηλώσεων τούτων. Ἐν θεοκρατικῇ κοινωνίᾳ παρόμοιος πυρρωνισμὸς δὲν ἀναφαίνεται ἢ ὡς «μελαινα κηλίς», τεκμήριον θυέλλης λίαν ἀπομεμακρυσμένης, ὥστε οὐδεὶς νὰ θελήσῃ, ὅπως σκεφθῇ σπουδαίως περὶ αὐτῆς. Ἐὰν δὲ φαίνεται ἀπαρακαλύπτως ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ, οὐδὲν ἧττον πόρρω ἀπέχει, ὅπως ἐξασκῇ τὴν ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους. Αἱ ψυχαὶ θλιβόμεναι ἕνεκα τῆς θέας τοῦ κόσμου καὶ τῶν δυ πραγιῶν τοῦ βίου φέρονται πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν μυστικισμὸν ἢ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν. Ὁ Βαλμίκης ζωγραφῶν τὴν εὐτυχίαν τῶν ὑπηκόων τοῦ «ἰσχυροῦ, ἐχέφρονος, κυρίου τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ» Δασαράτα παρατηρεῖ, ὅτι ἐντῇ Αὐοδύᾳ οὔτε «κακὸς ὑπῆρχεν οὔτε ἄθεος». Ὁ Τζαβαλῆ δὲν προσείλκυσε ποσῶς εἰς τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ τὰ μέλη τῆς ἰσχυρᾶς τάξεως, καὶ οὐδεὶς διενοήθη νὰ ζωγραφήσῃ, ὡς ὁ ποιητὴς τῆς Νέας Ἑλοΐζας, ἄνδρα μὴ πιστεύοντα εἰς πανάρετον Θεόν. Ἡ χώρα κατῳκεῖτο ὑπὸ ἀνεπιλήπτων Βραχμάνων, σοφῶν περὶ τοὺς Βαίδας, ἀγαθοεργῶν, μεγάλων διὰ τῆς πίστεως, τῆς αὐστηρότητος, τῆς ἐπιεικείας, ὁμοίων πρὸς τοὺς ἀρχαίους μεγάλους σοφούς, κυρίων πασῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ πάσης τῆς στοργῆς των (1).

Ὁ ἀσκητισμὸς εἶναι μία τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Βραχμᾶνος, οὗτινος τὰς ἕξεις θ' ἀπεπειρῶντο φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ μιμηθῶσιν αἱ ἄλλαι τάξεις. Ὁ διάσημος Βισβαμιτρὰ εἶναι τέλειος τύπος τῶν προσπαθειῶν τῶν τάξεων τούτων, ὅπως προσεγγίσωσιν εἰς αὐτάς. Δὲν θὰ εἴπῃ δέ τις ὅτι δὲν διαγράφεται ἀρκούντως ἰσχυρῶς, διότι εἶναι δυσχερὲς νὰ εὕρῃ τις ἕνα εἰς οὐδεμίαν ποίησιν, δίδοντα πληρεστέραν ἰδέαν τῶν ἀπεριορίστων ἀξιώσεων τοῦ μυστικισμοῦ. Ἔν τινι κατὰ τοῦ Βασιστὰ μάχῃ ὁ «ἰσχυρὸς Βισβαμιτρὰ» ἐδυνήθη νὰ πεισθῇ ὅτι τὰ ἰσχυρότερα τῶν πολεμιστῶν ὅπλα συνετρίβησαν ὡς ἐκ θαύματος ἐπὶ τοῦ «βραχμανικοῦ σκήπτρου», ὡς ἀσθενὴς κάλαμος ἐπὶ χαλκοῦ θώρακος. Ἀνίκανος δὲ νὰ ὑποταγῇ «ὁ γενναῖος» ὠμύνει ὅτι θὰ μάθῃ νὰ κατακτήσῃ διὰ τῶν αὐστηρῶν σκληραγωγιῶν τὴν «ἀξιοπρέπειαν τοῦ Βραχμᾶνος» (1). Ἡ «τρωθεῖσα ἀλαζονία» ποιεῖται «μετανοοῦντα ἀσκητήν», χωρὶς αἱ ἀρχικαὶ αὐτοῦ τάσεις ν' ἀπολέσωσί τι τῆς ἐντάσεως αὐτῶν. Ἀπελθὼν μετὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ συζύγου εἰς τὴν μεσημβρινὴν χώραν ὁ «ἀγέρωχος ἐκεῖνος ἀνὴρ» ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν εἰς «μεγίστην ἐγκράτειαν» καὶ εἰς «ὑπερτάτην αὐστηρότητα» (2). Μετὰ δὲ χιλιετηρίδα προκηρυχθεὶς «σοφὸς βασιλεὺς» ὑπὸ τοῦ Βράχμα τοῦ «μεγάλου τοῦ κόσμου πατρός», ἐπεδόθη εἰς ἔτι μείζονας μετανοίας. Χίλια δὲ ἔτη τοῦ θυσιασθέντος ἐκείνου βίου κατέστησαν αὐτὸν ἄξιον τοῦ τίτλου Ῥισί. Ἀλλ' οἱ θεοὶ οἴδασιν ὅτι ὁ τάπας δύναται νὰ ἐνοχοποιήσῃ σπουδαίως τὸ κράτος αὐτῶν, καὶ ὅτι φιλόδοξος ἀσκητὴς δύναται οὕτω νὰ κυριεύσῃ θρόνον τινὰ τῶν οὐρανῶν. Ὅθεν ὁ Ἰνδρὰς ἔπεμψε τὴν Μενασάν, θελκτικὴν ἀπσαρασά, «περικαλλῆ νύμφην ὁμοιάζουσαν αὐτὴν τὴν θεὰν τοῦ κάλλους». Ὡς ἐν πολλοῖς μυστικοῖς μύθοις καὶ παραδόσεσιν, ἐν τῶν μειδιαμάτων ἐκείνων, ἅτινα κατὰ τὸν Βερανζέρον «παραμυθοῦσι τὸν κόσμον» (3) δυνάμενα ἐπίσης νὰ καθυποτάξωσιν αὐτόν, ὑπερενίκησεν ἀποφάσεων, ἃς ὁ χρόνος καὶ τὰ δεινὰ εἶχον ἐνισχύσει. «Δέκα ἔτη παρῆλθον ὡς μία φεύγουσα στιγμή, ὁ δὲ ἀσκητής, οὗ ὁ νοῦς καὶ τὸ πνεῦμα κατεδουλώθησαν ὑπὸ τῆς Μενασά, ἐλογίσατο ὡς μίαν ἡμέραν τὰ ἔτη ταῦτα». Τέλος ἐξηγέρθη καὶ μαινόμενος ἀνέκραξεν, «ἐν μιᾷ λοιπὸν στιγμῇ ἐξέλιπε καὶ ἡ σοφία μου, καὶ ὁ ἀσκητισμός μου, καὶ ἡ ἀπόφασίς μου!» Θέλων δὲ νὰ κατανικήσῃ τὸν ἔρωτα, ἐγκατέστη ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Κεωσισί, ἔνθα, χάρις εἰς μύρια ἔτη «μεγάλων σκληραγωγιῶν», ὁ Βράχμας ἦλθε προσφέρων αὐτῷ τὸν τίτλον «Μεγάλου Ῥισί»· ἀλλὰ δὲν ἐροβήθη νὰ αἰτήσῃ παρὰ τοῦ «ὑπερτάτου πατρὸς» τιμὴν μείζονα· «Πῶς δύνασαι, τῷ εἶπεν ὁ Βράχμας, νὰ ἐπιθυμῇς τὸ μέγα βραχμανικὸν ἀξίωμα, σὺ ὁ μηκέτι θριαμβεύσας μηδὲ τοῦ μίσους μηδὲ τοῦ ἔρωτος;» Ὁ ἀσκητὴς κατανοήσας ταχέως τὸ ἀληθὲς τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, ἤρξατο βασανιζόμενος διὰ τῶν σκληροτέρων βασάνων. Ὑψώσας τοὺς βραχίονας ἄνευ

(1) *Râmâyana*, Adikânda, Sarga V. Descrizione d'Ayodhya.

(1) *Râmâyana*, Adikânda, Cap. LVII. Il proposito di Visvamitra.

(2) *Râmâyana*, Adikânda, Sarga LVIII. Austerità ascetiche di Visvamitra.

(3) . . . Femmes, daignez sourire et l'univers est consolé.

στηρίγματος, πατῶν ἐπὶ τῆς ἄκρας ἑνὸς μόνου δακτύλου, ζῶν μόνον ἐξ ἀέρος, καθηλωμένος εἰς ἕνα μόνον τόπον καὶ ὡς κορμὸς δένδρου ἀκίνητος, περικεκυκλωμένος ὑπὸ πέντε πυρῶν τὸ θέρος, ἄστεγος κατὰ τὴν ὥραν τῶν βροχῶν, ἐξηπλωμένος ἐν τῷ ὕδατι τὸ φθινόπωρον, ὑπέμεινε τὰς σκληροτάτας τῶν βασάνων. Ὅτε δὲ ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη ὑπέστη τὰς ὑπερτάτας ταύτας σκληραγωγίας, ἐξ ὧν ἐξεπλάγησαν πάντες οἱ πολεμισταὶ καὶ περιηγηταὶ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μεγάλου Μακεδόνος μέχρι τῶν Ἄγγλων τοῦ λόρδου Κλάϊβ (1), «πάντες οἱ θεοὶ ἐφοβήθησαν ἐν τῷ οὐρανῷ» (2).

Ὁ Ἰνδρὰ «κύριος τῶν θεῶν» ἔφερεν εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ ἀσκητοῦ τὸν Ἔρωτα καὶ τὴν ἀπσαρασὰ Ῥάμβαν. Ὁ νέος οὗτος πειρασμός, περιγραφόμενος μετὰ τέχνης ἀληθῶς οὐϊργιλικῆς, ἐπέτυχεν ὡς ὁ πρῶτος· διότι ναὶ μὲν ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἀντέστη εἰς τὴν ἡδυπάθειαν, διὰ νὰ μὴ ἀπολέσῃ τὸν «ἀσκητισμὸν» αὐτοῦ, ἀλλ' ἦλθεν εἰς παραφορὰν ὀργῆς, ἐξ ἧς ὑπεβλήθη εἰς νέας βασάνους. Ἐγκαταστὰς εἰς τὴν Βαγρατσάναν, ἔμεινεν ἀκίνητος ὡς βράχος, φυλάττων ἐπὶ χίλια ἔτη μετὰ σταθερᾶς ἀποφάσεως τὴν ἀσκητικὴν σιγήν(3). Ἀσκητὴς δὲ ἀναίσθητος γενόμενος τῷ ἔρωτι καὶ τῷ θυμῷ εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐξασκήσῃ τρομερὰν ἰσχὺν ἐφ' ἁπάσης τῆς πλάσεως. Κατὰ τὰς σημιτικὰς ἰδέας οἱ ἅγιοι δύνανται νὰ πράξωσι τεράστια, ἀλλ' ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τοῦ αἰωνίου, ἐξ οὗ ἄβυσσος χωρίζει αὐτούς, καὶ ὅστις ἀποσύρων ἐξ αὐτῶν τὴν χεῖρα αὐτοῦ δύναται ν' ἀφήσῃ αὐτούς, ὅπως ἐπαναπέσωσιν εἰς τὸ χάος τῆς ἀφανείας των. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὁ οὐρανὸς εἶναι εὐπρόσιτος· οἱ θεοὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ὑποκρύψωσιν ὅτι ὁ Βισβαμιτρὰ διὰ τοιούτων σκληρῶν δοκιμασιῶν ἀφίκετο εἰς τὴν ὑπερτάτην τελειότητα. « Περίτρομοι ἦλθον μετὰ τοῦ Ἰνδρὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν» πρὸς τὸν Βράχμαν, «τὴν πηγὴν πάσης ἀσκητικῆς ἀρετῆς», καὶ ἐλάλησαν οὕτως· Διὰ πολλῶν μηχανευμάτων ἐξηγείραμεν εἰς τὴν ὀργὴν καὶ τὸν ἔρωτα καὶ παρεκωλύσαμεν ν' αὐξήσῃ ἐν ἀσκητισμῷ ὁ μέγας ἀσκητὴς Βισβαμιτρά. Ἀλλὰ νῦν οὐδέν τις εὑρίσκει ἐν αὐτῷ ἐλάττωμα, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐλαφρότατον. Ἐὰν δὲ δὲν τῷ χορηγήσῃ τις ὅ,τι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ποθεῖ, μετὰ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ θὰ καταστρέψῃ τοὺς τρεῖς κόσμους καὶ πᾶν ἔμψυχον καὶ ἄψυχον. Ἤδη οἱ οὐρανοὶ ἐσκοτίσθησαν, ὁ δὲ ἥλιος κρύπτει τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ· αἱ θάλασσαι ταράσσονται, καὶ διανοίγονται πάντα τὰ βουνά· ἡ γῆ τρέμει καὶ ἄνεμος θυέλλης ἐξεγείρεται. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐν τοῖς ἀσκηταῖς ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ δὲν διενοήθη εἰςέτι νὰ ἁρπάσῃ τὸ βασίλειον τῶν θεῶν, ἐπιτυχέτω οὗτινος ἐπιθυμεῖ.

Αἱ φάλαγγες τῶν θεῶν, ἡγουμένου τοῦ Βράχμα, ἀνακηρύττουσι τὸν Βισβαμιτρὰ σοφὸν Βραχμᾶνα, ὁ δὲ ἀσκητὴς ἀπήντησε λίαν σαφῶς ὅτι ἐννοεῖ νὰ καταλάβῃ πάντα τὰ δῶρα καὶ πάντα τὰ μετὰ τοῦ ὑπερτάτου τούτου ἀξιώματος συνδεόμενα πλεονεκτήματα, τὴν θείαν ἐπιστήμην, τοὺς Βαίδας, τὸ ἀληθές, πᾶσαν διανοητικὴν ὑπεροχήν, τὴν εὐστάθειαν καὶ ἑνὶ λόγῳ πᾶν ὅ,τι ἐστὶν ἡ ὑπερτάτη, ἡ ἀθάνατος οὐσία τοῦ Βραχμανισμοῦ. «Σὰ ἔστωσαν, ἀνακράζει ὁ Βράχμας, οἱ Βαῖδαι καὶ πᾶν τὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀθάνατον οὐσίαν τοῦ Βραχμανισμοῦ»(1). Τοιαύτη γλῶσσα δὲν δεικνύει τὸ παράπαν ὅτι ὁ Βαλμίκης εἶχε τὴν ἐλαχίστην πρόθεσιν ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς θεοκρατίας, ἀξιώσεων ἀπαριθμουμένων ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ μετὰ θαυμασίας δυνάμεως καὶ παρρησίας. Φαίνεται μᾶλλον φυσικὸν τῷ ποιητῇ ὅτι ὁ Βισβαμιτρὰ προτιμᾷ τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ τοῦ Βραχμᾶνος ἢ τὴν κατοχὴν τῆς βασιλείας τῶν Θεῶν.

Τύπος ἀσκητοῦ ἧττον μὲν ἐκπληκτικὸς ἀλλ' ἐπίσης καταφανὴς εἶναι ὁ νεαρὸς Ῥισυασριγγώ, ὅστις μεθ' ἁπλοϊκῆς εὐπιστίας πίπτει εἰς τὰς παγίδας τῶν πανούργων ἑταιρῶν. Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀποπλανήσεως δίδωσιν ἰδέαν τῆς λεπτότητος τοῦ πνεύματος τοῦ Βαλμίκη, ἐν ᾧ ἐπεισοδίῳ ἀπαντᾶται ὁτὲ μὲν ἡ ὁμηρικὴ ἔμπνευσις, ὅτε δὲ τὸ ζωηρὸν σκωπτικὸν τοῦ Ἀριόστου. Ὁ Ῥισυασριγγὼ κατῴκει ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ δάσος, ἔνθα μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦγεν αὐστηρότατον βίον. Ὅθεν ὅτε ὁ βασιλεὺς Λαουμασαδὰ τῷ πέμπει ἑταίρας, δέχεται αὐτὰς μετὰ τῆς γαληνιαίας ἐκείνης πεποιθήσεως, ἣν ἐμπνέει ἡ ἀθωότης. Προκειμένου περὶ γέροντος ἀσκητοῦ, ὃν θλιβερὰ πεῖρα κα-

(1) V. Bochinger, *La vie contemptative dans l'Inde.*

(2) *Râmâyana*, Adikânda, Sarga LXV. Il soggiorno di Menacà sulla terra.

(3) *Râmâyana* Adikânda, Sarga LXVI. La maledizione di Rambhâ.

(1) *Râmâyana*, Adikânda, ch. LXVII. La dignità di Brahmano ottenuta da Visvâmitra.

τέστησεν δύςπιστον καὶ ἐπιδέξιον μάλιστα νὰ μαντεύῃ τὰς παγίδας τῶν ῥακσασάς, τῶν κρυπτομένων (1) ὑπὸ ἐπαγωγοὺς μορφάς (2), ὁ ποιητὴς παρασκευάζει λίαν τεχνηέντως τὰ μέσα, ἅτινα μέλλουσιν ἀνεπαισθήτως νὰ ἐκθηλύνωσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ διανοίξωσι τὴν καρδίαν του, τὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κεκλεισμένην εἰς τὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπίδρασιν. Πρὶν ἢ ἡ Ῥάμβα φανῇ τῷ Βισβαμιτρά, ὁ Κοκιλὰ (κόκκυξ τῆς Ἰνδικῆς), «ὅστις τὸ ἔαρ καταθέλγει τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ἄσματος αὐτοῦ», πληροῖ τὸ δάσος δι' ἡδυτάτων μελῳδιῶν. Ἡ πνοὴ τοῦ ἀνέμου, πλήρης ἀρωματικῆς εὐωδίας, ἔρχεται θωπεύουσα τὸ μέτωπον τοῦ ἐρημίτου· φωνὴ ἡδεῖα τὴν ἄφιξιν τῆς νύμφης ἀγγέλλουσα ἀκούεται ἐν τῷ βάθει τοῦ δάσους, καὶ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς ἀπσαρασὰ (οὐρανίας νύμφης) ἡ νίκη αὐτῆς φαίνεται ἤδη ἐξησφαλισμένη. Ἀπέναντι τοῦ ἀδόλου υἱοῦ τοῦ Ῥισὶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι τοσαῦται προφυλάξεις. Αἱ ἑταῖραι, ἀναχωρητῶν στολὰς φέρουσαι, ἐπωφελοῦνται ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ γέροντος Βιβανδακά, ἐξέρχονται τῶν κληματίδων καὶ τῶν θάμνων καὶ ἀρχίζουσι τὰς εὐτραπέλους αὐτῶν παιδιάς. Ὁ υἱὸς τοῦ Βραχμᾶνος ἐξορμᾷ τοῦ ἐρημιτηρίου μετ' ἐκπλήξεως μεστῆς τρόμου. «Οὐδέποτε, ἀφ' ὅτου ἐγεννήθη, παρόμοια ὄντα ἐράνησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ», προχωρεῖ, ἵσταται καὶ τὸ «μετὰ μελῳδικῶν συλλαβῶν» ἄσμα αὐτῶν, ἡ «ἡδεῖα αὐτῶν γλῶσσα» (3), οἱ «μεγάλοι των ὀφθαλμοὶ» μεταβάλλουσιν εἰς μέθην τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ περιεργίαν. Εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐρωτήσεις ἐκείνων ἀπαντᾷ μετ' ἀσυνέτου ἐρωτοτροπίας, «ὁ πατήρ μου καλεῖται Βιβανδακά, μέγας σοφὸς ἀπόγονος τοῦ Κασιαπά· ἐγὼ εἶμαι ὁ υἱός αὐτοῦ Ῥισυασριγγώ· οὕτως ὀνομάζομαι. Ὑμεῖς δὲ διὰ τί ἤλθετε οὕτως αἰφνιδίως εἰς τὸ ἐρημιτήριόν μου; Κατὰ τί δύναμαι νὰ εὐαρεστήσω ὑμῖν; Εἴπατέ μοι ἀμέσως. Ἐδῶ πλησίον εἶναι ἡ κατοικία ἡμῶν, ἔχομεν ὡραιοτάτας ῥίζας καὶ καρπούς. Θὰ ὑποδεχθῶ ὑμᾶς πάσας φιλοφρονητικώτατα, ἔλθετε».

Ὅτε αἱ ἑταῖραι ἀπεχαιρέτησαν τὸν υἱὸν τοῦ ἀναχωρητοῦ, «ἀφ' οὗ ἔδειξαν αὐτῷ τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐρημιτήριον, ἐκεῖπου πλησίον κείμενον», ὁ νεαρὸς ἀσκητὴς κατελήφθη ὑπὸ θλίψεως καὶ πόθου. «Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐστράφη ὁλόκληρος πρὸς ἐκείνας· δὲν δύναται νὰ εὕρῃ τὸν ὕπνον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν» (1). Ἡ ἱστορία αὕτη περιῆλθε τὸν κόσμον, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκπίπτουσα τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς. Ἕλληνες, Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι τὴν ἔμαθον. Ἀλλ' ἕκαστος λαὸς ἔδωκεν αὐτῇ τὴν χροιὰν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγράφη συναξάριον (2), μῦθος ἢ διήγημα. Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῷ προκειμένῳ ἐπεισοδίῳ ἀνεύρισκέ τις τὸν ποιητὴν τοῦ Ῥέτζιο, ἕτερον ἐπεισόδιον, ὁ θάνατος τοῦ Ὑαδζναδάττα (3) εἶναι ἀληθῶς ἄξιον τοῦ Ὁμήρου καὶ ἴσως ἐκ τῶν πρώτων λαμπρῶν καλλονῶν, ὅσαι ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ ἀναμίγνυνται μετὰ τῶν σκοτεινῶν μερῶν, ἅτινα ἀποκρύπτουσιν ἡμῖν τὴν λάμψιν τῆς ἰνδικῆς ποιήσεως. Ἐννοεῖ ἕκαστος ὅτι μεθ' ὅλην τὴν βαθεῖαν ἔκπληξιν, ἣν ἐν Εὐρώπῃ προὐξένησεν ἡ μεγάλη πτῶσις τοῦ Ναπολέοντος Α', ἡ μετάφρασις τοῦ Σεζὺ δὲν παρῆλθεν ἀπαρατήρητος ἐντελῶς, καὶ ὅτι ἔδωκεν ἐν Εὐρώπῃ ὑπερβολικὴν ἰδέαν περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Βαλμίκη. Ὁ Ὑαδζναδάττα εἶναι εἷς τῶν τύπων ἐκείνων τῆς ἰδανικῆς τελειότητος καὶ ἐντελοῦς πραότητος, οὓς ὁ ἐκ Φιεζλόλα φρὰ Ἀνζέλιο ἀπεπειρᾶτο νὰ καταστήσῃ ὁρατούς, καὶ οἵτινες ἐγένοντο, ὅπως μὴ διαμείνωσιν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ παλαίστρᾳ ταύτῃ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ βορβόρου, καθ' ἣν παλαίουσι μετὰ λύσσης οὔπω καταπαυθείσης ὑπὸ τῶν αἰώνων καὶ τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς ἀνθρωπότητος μένεα πνέοντες εἰς ἀμοιβαίαν ἐξόντωσιν. Θῦμα ὑπῆρξε τῆς ἐνόχου μωρίας τοῦ βασιλέως Δασαράτα πατρὸς τοῦ Ῥάμα, ὅστις παραδεδομένος εἰς πάθος τῆς θήρας, κατάλληλον νὰ ἐκπλήξῃ τὴν σύγχρονον Ἰνδικὴν σεβομένην συνήθως πᾶσαν τῆς ζωῆς ἐμφάνισιν (4), τῷ ῥίπτει ἐν τῇ σκιᾷ

(1) «Je ne vois, disait Jeanne Darc parlant à ses abominables juges, des apparitions qui l'avaient encouragée à sauver la France si c'étaient mauvais angels se transmuant en anges de lumière.

(2) «Sotto quelle forme (occhi sfavillanti, seni delicati) s'ascondano i Racsasi intesi a sperdere il frutto della mortificazione», dit Vibhândeca à son fils.

(3) Ce passage rappelle le doux parler et le doux sourire de la Lalagé d'Horace.

(1) *Râmâyana*, Adikânda, Sarga IX, Episodio di Riscyaringo.

(2) Histoire de Barlaam, et Iosaphat par saint Jean de Damas.

(3) *Râmâyana*, Ayodhyakânda, Sarga LXV, La morte del figlio del Risci; Sarga LVI, La maledizione del Brahmano.

(4) Naturellement l'Anglais Pritchard (*The administration of the India*) voit dans cette

ἓν βέλος, ἐκλαμβάνων δὲ αὐτὸ ἀντὶ ἀγρίου θηρίου ὁ νεαρὸς ἀσκητὴς δείκνυται προσηνὴς πρὸς αὐτὸν τὸν θάνατον καὶ μεριμνᾷ μᾶλλον περὶ τῶν ἰδίων γονέων ἢ τοῦ προώρου τέλους αὐτοῦ. Ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐπιλανθάνεται ἑαυτοῦ, ὥστε διανοεῖται περὶ τῶν δεινῶν, δι' ὧν ὁ οὐρανὸς μέλλει νὰ τιμωρήσῃ τὸν φονέα αὐτοῦ. Ἐν τούτοις μετὰ πόσης δυςχερείας ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ῥύμῃ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ὀνείρων του αἰσθάνεται συντριβομένην τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ! Τὰ πάντα φαίνονται αὐτῷ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ὑστάτου χωρισμοῦ θελκτικώτερα καὶ λαμπρότερα, ὁ δὲ κόσμος, ὃν μέλλει νὰ καταλίπῃ, κατακοσμεῖται δι' ὡραιοτάτων ἀνθέων.

«Χαίρετε ἀγροί, οὓς ἠγάπων, καὶ σὺ γλυκεῖα χλόη, καὶ σὺ μειδιῶσα ἐξορία τῶν δασῶν! οὐρανέ, ἐπισκήνωμα τοῦ ἀνθρώπου, θαυμασία φύσις, τὸ ὕστατον χαίρετε!»

Ὁ ἰνδὸς ἀσκητὴς δὲν ἔχει, ὡς ὁ Γολβέρτης, συγκινητικὰς ἀναμνήσεις περὶ τῆς θλιβερᾶς αὐτοῦ τύχης. Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, γέροντες καὶ τυφλοί, φαίνονται ὄντες ἡ μόνη ἀφορμὴ τῆς ὀδύνης αὐτοῦ, καὶ περὶ οὐδενὸς ἄλλου διανοεῖται ἢ τῆς ἀπομονώσεως, εἰς ἣν καταλείπει αὐτούς (1). Ἡ εἰς τὰς ἀνεξερευνήτους βουλὰς τῆς Προνοίας ἐγκαρτέρησις αὕτη, ἣν οἱ θεοὶ δὲν ἀφίνουσιν ἀβράβευτον περιβάλλοντες αὐτὴν διὰ σώματος αἰθερίου καὶ περιδόξου, ποιεῖται ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πόθους τοῦ Δασαράτα, τὴν σφοδρὰν θλῖψιν τοῦ Βραχμᾶνος καὶ τὰ περιπαθῆ παράπονα τῆς συντρόφου αὐτοῦ.

Ὡς βλέπει ἕκαστος, τὰ ἱερὰ πρόσωπα τῆς Ῥαμαΰάνας φυλάττουσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τὰ μάλιστα ἐξαιρετικῇ ὑπάρξει αὐτῶν ψυχὴν ἱκανῶς ἐπιδεκτικὴν τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ὅπως ἐν τῷ δράματι τοῦ βίου δύνωνται νὰ παριστῶσιν ἐνεργητικὸν καὶ ἐνδιαφέρον πρόσωπον. Ἐὰν δὲ αἱ αὐστηρότητες αὐτῶν ἦναι οὐσιωδῶς ἰνδικαί, διότι διὰ τῆς παραδόξου διαρκείας καὶ τραχύτητος αὐτῶν ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τοῦ πιθανοῦ, οὐδὲν ἧττον ὁ περὶ τὸ σκέπτεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι τρόπος αὐτῶν προσεγγίζει ἐνίοτε ἱκανῶς πρὸς τὰς ἐντυπώσεις τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐκόλως δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι παράβολός τις ἰδανικότης καθίστησιν αὐτοὺς ξένους εἰς τὸν ἡμέτερον κόσμον.

Ἡ ἄκρα ὑπερβολὴ ἀπαντᾶται μᾶλλον ἐν τῇ εἰκόνι τῶν ἐκπροσωπούντων τὴν πλάνην καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Ἀναμφιβόλως ἡ Ἰνδικὴ δὲν εἶναι, ὡς ἡ Περσία, διχοτομημένη· ἀλλ' ἐν φύσει οὕτωσὶ ἰσχυρᾷ τὸ κακὸν ἀναφαίνεται ἀναγκαίως ὑπὸ γιγαντώδεις μορφὰς ἐκπλησσούσας τὴν φαντασίαν. Ἐν τῇ μάχῃ τῶν τυφλῶν δυνάμεων, ὅσαι ἀντιπαλαίουσι πρὸς ἀλλήλας τρομερῶς, πιστεύει τις ἐν τέλει ὅτι ὁ μοχθηρὸς ἔχει μέσα, ὧν δυςκόλως δύναταί τις νὰ λάβῃ ἰδέαν τινά. Ὁ Βαλμίκης προσπαθῶν, ὅπως ζωγραφήσῃ τὸν τρομερὸν τοῦτον κόσμον, ἀπόλλυσι σχεδὸν πάντοτε πᾶν αἴσθημα πραγματικότητος. Ὁ κ. Γορρέσιος φρονεῖ ὅτι παρασύρεται ὑπὸ τοῦ παραφόρου ἐκείνου μίσους, ὃ οἱ φυλετικοὶ πόλεμοι ἀνάπτουσιν εἰς τὰς ψυχάς, καὶ ὅτι ἐξαντλεῖ πάσας τὰς ἐπινοήσεις, ὅπως ζωγραφήσῃ ὑπὸ τὰ ζοφερώτερα χρώματα τὰς ὑποδεεστέρας φυλάς, τοὺς μελανόχροας δραβιδιανοὺς ἢ πρωτοϊνδούς, τοὺς ἐπὶ μακρὸν διαμαρισθητήσαντας τὴν Ἰνδικὴν πρὸς τοὺς Ἀρίους κατακτητάς, καὶ οἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν τάξιν τῶν Σουδρᾶς (1), ἢ ἔμειναν ἐν τῇ ἀγρίᾳ καταστάσει εἴς τινα μέρη τῆς χώρας. Εἶναι βέβαιον ὅτι πολλάκις ἐξεικόνισαν λίαν παραδόξως τοὺς ἀπομεμακρυσμένους λαούς, ἢ ἐκείνους, περὶ τοῦ ἀγρίου ἤθους τῶν ὁποίων εἶχον μάθει ν' ἀμφιβάλλωσιν. Οἱ τύποι τρομερῶν τινων ἐθνῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, οἵτινες ἀπαντῶνται εἰς τὰ περίεργα σχεδιογραφήματα, ὑπὸ τοῦ Σαρτὸν ἐκδοθέντα (2), δὲν διαφέρουσι ποσῶς τῶν τεράτων τοῦ Βαλμίκη. Ἐὰν δὲ ἠπατήθησαν ἄνδρες ὀξυδερκεῖς, οἷοι ὁ Jean du Phande Carpin καὶ Μάρκος Πῶλος, ἐκ τοιούτων ὀνειροπολημάτων, τί παράδοξον ἂν καὶ ὁ Βαλμίκης δὲν διέφυγε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φαντασμαγορίας. Ὁπωσδήποτε, ἂν δὲν θέλῃ τις νὰ ἐκλάβῃ, ὡς πολλοὶ τῶν Ἰνδολόγων, τὰ παράδοξα ταῦτα ὄντα (3) ὡς καθαρὰ πλάσματα τῆς

---

horreur ascétique de la nourriture animale, qui ravit M. Michelet, une cause permanente de décadence.

(1) *Rámáyana*, Ayodhyakánda, Sarga LXV, la morte del figlio del Risçi.

(1) Αἱ δύο πρῶται τάξεις ἔμειναν λευκαί· ἡ τρίτη σύγκειται ἐκ τῶν μιτίς. Ὡς δὲ βλέπει τις, τοῦτο ὁμοιάζει τὴν ἐν Εὐρώπῃ λεγομένην ἀριστοκρατίαν. Ἡ ἐν τῇ Ἰνδικῇ διάκρισις τῶν τάξεων δὲν ἐκλείπει τὸ κατ' ἀρχὰς ἕτερόν τι ἢ νὰ διατηρήσῃ τὴν καθαρότητα τῆς φυλῆς.

(2) Ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι περιηγηταί.

(3) M. B. Saint-Hilaire exprime ainsi leur opinion: «Il paraît bien peu probable que le *Rámáyana* soit ainsi q'on l'a répété plus d'une fois le récit allégorique de qnelque grand

φαντασίας (1), πολλοί, ὡς ὁ βασιλεὺς τῶν γυπῶν, ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὸν κόσμον τῆς καθαρᾶς φαντασίας, τοῦτο δὲ θὰ φανῇ βεβαίως λίαν ἀσθενὲς ἐφαρμοζόμενον εἰς τάξιν τινὰ ἐπινοήσεων, ἀπαραιτήτων δυστυχῶς εἰς τὴν ἰνδικὴν φαντασίαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος ὀνειρώττει πολλάκις, καὶ τὸ αὐτὸ δυνατὸν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ Βαλμίκη διηγουμένου τὸν πόλεμον τοῦ Ῥάμα κατὰ τῶν Ῥακσασάς, ὅστις ἄρχεται ἐν τῇ Ἀρανυακάνδᾳ. Ἐάν, ὡς ἀξιοῖ ὁ Βουαλλώ, «καὶ αὐτὸς ὁ ὅρις καὶ οἱονδήποτε εἰδεχθὲς τέρας κοσμῇ ἢ δύναται ν' ἀρέσκῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῆς τέχνης», οἱ Ῥακσασὰς καὶ ἄλλα ἔτι δυσμορφώτερα τούτων τέρατα, ἅτινα ἀπαντῶνται ἐν τῇ Ῥαμαϋάνᾳ, δύνανται νὰ ἔχωσί τι τὸ διάφορον. Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Μίλτων ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ μεταμορφωθῇ εἰς ἔξοχον ποιητικὸν πρόσωπον ὁ μετὰ τιτανικῆς ἀληθῶς ὑπερηφανίας ἀψηφῶν τὸν θυμὸν τῶν κυρίων τοῦ οὐρανοῦ, ὡς οἱ στρατιῶται τοῦ Μαραθῶνος ἠψήφουν τὸν «βασιλέα τῶν βασιλέων», καὶ αἱ σιδηραῖ πλευραὶ τοῦ Κρόμβελ τὴν μοναρχίαν καὶ τὴν «καθεστηκυῖαν ἐκκλησίαν». Ὁ Βαλμίκης δὲν ἐφαντάσθη βεβαίως τὸν κολοσσαῖον τύπον τοῦ Προμηθέως δεσμώτου. Ἡ βραχμανικὴ Ἰνδικὴ ἐν ταῖς ὡραιοτέραις ὀνειροπολήσεσιν οὐδέποτε διετύπωσε τὰ ἀληθῶς μεγαλοπρεπῆ φαντάσματα, ἅτινα ἐνέπνεον τὴν ἡρωϊκὴν ψυχὴν τοῦ στρατιώτου τοῦ Μαραθῶνος. Ἀλλ' ὁ Βαλμίκης ζῶν ἐν θεοκρατικῇ κοινωνίᾳ, ἥτις δὲν ἐθριάμβευσεν ἢ μετὰ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπαθείας κατὰ τῶν ἀγροϊκῶν καὶ σχεδὸν παντὸς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐστερημένων φυλῶν, ὁ Βαλμίκης πλέον ἢ ἅπαξ περετήρησε τὴν σκιὰν τοῦ ἀηττήτου ἐπικαταράτου, τοῦ συναγείροντος διηνεκῶς τὰ τάγματα τοῦ ᾅδου κατὰ τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς χώρας, ἧς τὴν ἀρχικὴν ἰδέαν παρέλαβεν ὁ μέσος αἰὼν παρὰ τοῦ συγγραφέως τῆς χώρας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου. «Δύο ἔρωτες ἀποτελοῦσι δύο χώρας, ὁ ἔρως τοῦ Θεοῦ βαίνων μέχρι τῆς περιφρονήσεως ἑαυτοῦ, καὶ ὁ ἔρως τοῦ ἐγὼ βαίνων μέχρι τῆς περιφρονήσεως τοῦ Θεοῦ».

Ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφάνισις τοῦ Ῥαβάνα φαίνεται ἀγγέλλουσα ἡμῖν ἀντίπαλον τοῦ Σατανᾶ τοῦ Μίλτωνος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Λαγκὰ (Κεϋλάνης), περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀγρίων συμβούλων αὐτοῦ, ἀκούει ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ αὐτοῦ θρόνου τὰ παράπονα τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σουρπανάκα, ἀκρωτηριασθείσης, προσβληθείσης ὑπὸ τοῦ Λακσμάνα, ἀδελφοῦ τοῦ Ῥάμα. Ὁ Ῥαβάνα «τὸ φόβητρον τοῦ κόσμου» εἶναι λαμπρὸς ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἀκτινοβόλος ὡς τὸ ἐπὶ χρυσοῦ βωμοῦ καῖον ἱερὸν πῦρ. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἶναι χαλκόχροες, οἱ ὀδόντες του λευκοί (1), οἱ βραχίονες ῥωμαλέοι, καὶ τὰ βασιλικὰ κοσμήματα καλύπτουσι τὸ εὐρὺ αὐτοῦ στῆθος. Φέρει «τὰ σημεῖα τῶν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ τοῦ Ἰνδρὰ γενομένων αὐτῷ τραυμάτων ἐν ταῖς μάχαις τῶν Δεβὰς καὶ τῶν Ἀσσουρές, καὶ τὰς οὐλάς, ἃς ἔλαβεν ἐν τῇ ἀμύνῃ τοῦ Ἀϊραβατᾶ, ἐλέφαντος τοῦ Ἰνδρά, καὶ ἄλλα ἴχνη τῶν θείων ὅπλων, ἅτινα ἐτραυμάτισαν αὐτὸν ἐν τῷ κατὰ τῶν θεῶν (Δεβὰς) πολέμῳ. Διαφθορεὺς τῶν ἁγνῶν θυσιῶν, σκληρὸς καὶ ἀσεβής, φονεὺς τῶν Βραχμάνων, ἄσπλαγχνος καὶ ἄγριος, πάντοτε προσέχων, ὅπως βλάπτῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ Ῥαβάνα ἀψηφεῖ τὴν γῆν καὶ τοὺς οὐρανούς. Οὕτω δὲ «ὁ ἀκτινοβόλος ἥλιος διέρχεται περίτρομος ἄνωθεν τῆς πόλεως τοῦ βασιλέως τούτου τῶν Ῥακσασὰς καὶ ἐπέχει τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ» (2).

Οἱ ἐξορκισμοὶ τῆς Σουρπανάκα, πιεζούσης τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, ὅπως ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν της (3),

---

événement national dans le genre de la guerre de Troie. Si cette hypothèse était vraie, sous quels étranges emblèmes le poëte n'aurait il pas caché ce souvenir populaire? . . . Au fond, le *Râmâyana* ne semble qu'une fiction plus ou moins ingénieuse, faite pour charmer les imaginations, sans aucune allusion à une réalité même lointaine, etc ».

(1) Comme M Gorresio, M. Michelet semble croire que ce genre de créations n'exclut pas tout souvenir historique. Ainsi il est assez porté la voir dans «l'invasion du monstre Zohak, qui avait aux épaules des serpents affamés de chair humaine», un fléau, venu de l'ouest, la personnification d'une conquête assyrienne (Bible de l'Humanité I. Ch. 2. la Perse). M. Gorresio pourrait trouver aussi une concession dans ces paroles de M. B. Saint-Hilaire qui tout en considérant le *Râmâyana*, comme une œuvre morale, dit que des souvenirs historiques s'y mêlent dans une certaime mesure.

(1) Ἀλλαχοῦ, «ὀδόντες λέοντος». Ὁ βασιλεύς, ὡς καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ, εἶναι ἀνθρωποφάγος. Ὁ ποιητὴς ἀποδίδων τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο εἰς θείαν οὐσίαν ἀποδίδει δέκα πρόσωπα καὶ εἴκοσι βραχίονας».

(2) *Râmâyana*, Aranyakânda, Sarga XXXVI, Descrizione di Râvano.

(3) *Râmâyana*, Aranyakânda, Sarga XXXVII, Eccitamento di Râvano, et Sarga XXXVIII, Discorso di Surpanacha:

καὶ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ Ῥακσασὰς Μαριτὰ πρὸς τὸν Ῥαβάνα, θέλοντα νὰ ἔχῃ αὐτὸν σύμμαχον (1), ἔχουσι πολλὴν τὴν δύναμιν καὶ παρουσιάζουσιν ἀληθεῖς καλλονάς, μεθ' ὅλων τῶν πλατειασμῶν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Μαριτά. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη ἀπαντᾶται συνεχῶς παρὰ τῷ Βαλμίκῃ, ὅστις οἱονεὶ θέλει νὰ παραστήσῃ ἡμῖν ὅτι ἡ εὐγλωττία εἶναι ἓν τῶν προνομίων τῆς ἀρίας φυλῆς. Μεθ' ὅλην τὴν ἐνεργητικότητα, ἧς τὰ περιγραφόμενα ἄγρια ὄντα ἔδωκαν τοσαῦτα δείγματα, γινώσκουσιν, ὡς ὁ Σατανᾶς τοῦ Μίλτωνος, νὰ μεταχειρίζωνται τὴν πανουργίαν ὡς καὶ τὴν βίαν. Ἀλλ' ἡ Σίτα δὲν εἶναι Εὔα, καὶ οἱ ἀτελεύτητοι ἔπαινοι, οὓς ὁ Ῥαβάνα ἐπιδαψιλεύει εἰς τὰ θέλγητρα αὐτῆς (2), εἰκὼν περίεργος τῆς ἰνδικῆς καλλονῆς, οὐδόλως πείθουσιν αὐτήν, ὅπως καταλιποῦσα τὸ δάσος, ἔνθα ζῇ παρὰ τῷ Ῥάμᾳ, καὶ μεταβᾶσα διαλάμψῃ ἐπὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ θρόνῳ τοῦ Λαγκά.

Ὁ πειρασμὸς τῆς Σίτας, παρασκευασθεὶς ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας τοῦ ν' ἀποκτήσῃ δορκάδα, ἐπιθυμίας ἀξιομέμπτου (3) ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ ποιητοῦ ἥκιστα ἀγαπῶντος τὴν θήραν, λίαν δὲ εὐαισθήτου εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῶν ζώων—,ὁ πειρασμὸς οὗτος ἀνακαλεῖ μᾶλλον εἰς τὴν μνήμην τὴν Ἐλοὰ τοῦ Ἀλφρέδου δὲ Βινὺ ἢ τὴν Εὔαν τοῦ Μιλτωνος, τοῦ ἐπικαταράτου λαλοῦντος προθυμότερον περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ ἢ περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ. Ἀλλ' ὁ Σατανᾶς τοῦ γαλάτου ποιητοῦ ἐκφράζει μετὰ πλείονος εὐγλωττίας ἢ ἐνεργείας αἰσθήματα, ἃ δὲν συναισθάνεται, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῶν ἀποτροπαίων ὄντων, τῶν ἀπαύστως ἀπειλούντων διὰ τῶν ἐπιθέσεων αὐτῶν τοὺς ἀγνοὺς Ἀρίους, παραδίδοται εἰς πάσας τὰς ὁρμὰς ἀκαταδαμάστου πάθους. Ὁ Βαλμίκης ἐν τούτοις προτιμᾷ νὰ δεικνύῃ τὴν ἀκαταμάχητον αὐτοῦ ἰσχὺν ἐπὶ τῶν αὐστηροτέρων μᾶλλον ἢ τῶν ἀγριωτέρων ψυχῶν, καὶ εἴδομεν μετὰ πόσης δυσχερείας οἱ ἐρημῖται αὐτοῦ, οἱ τοσοῦτον κατὰ τῆς ὀδύνης ἰσχυροί, ἀνθίστανται εἰς τὴν δύναμιν ταύτην. Τὰ τέρατα δὲν εἶναι ἧττον εὐπειθῆ. Ἡ ἀγρία ἀδελφὴ τοῦ Ῥαβάνα, εὐθὺς ὡς βλέπει τὸν Ῥάμαν «ὅμοιον πρὸς ἀθάνατον», αἰσθάνεται τρωθεῖσαν τὴν καρδίαν αὐτῆς. Ἡ Σουρσανακὴ αὕτη, μελαγχολικὴ ἐκ φύσεως καὶ ἀποτροπαίου φυλῆς, ἡ κακὴ καὶ σκληρὰ αὕτη μάγισσα, ἥτις ὀνόματι μόνον ἦτο γυνή, φλέγεται ἐξ ἔρωτος πρὸς τὸν Ῥάμαν (1), καίτοι δὲ ὑπέστη τὰς σκληροτάτας τῶν περιφρονήσεων, λαλεῖ περὶ αὐτοῦ οὐχὶ ὡς περὶ θνητοῦ, ἀλλ' ὡς περὶ θεότητος, παραβάλλουσα αὐτὸν πρὸς τὸν Ἔρωτα, πρὸς τὸν Ἰνδρά, τὸν βασιλέα τῶν Θεῶν (2). Ὁ Ῥαβάνα αἰσθάνεται πρὸς τὴν Σίταν πάθος, ὅπερ καίτοι μὴ ἀμειβόμενον εἶναι οὐχ ἧττον σφοδρόν, καὶ ἐξ οὗ παρορμᾶται νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τοῦ Ῥάμα τὸν πόλεμον, ὅστις θέλει λήξει διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐὰν αἱ λεπτομέρειαι αὗται δὲν εἶναι ἀντάξιαι τῆς ἀρχῆς, ἐὰν δὲν ἀπαντᾶται ἐν αὐταῖς, ὃ θὰ ἐπεθύμει τις, ὁ ἀποτρόπαιος μονάρχης καθήμενος ἀνὰ μέσον τῶν συμβούλων αὐτοῦ, οὐδὲν ἧττον ἢ εἰς τὴν τελευταίαν μάχην ἀναχώρησις αὐτοῦ παρίστησι χαρακτῆράς τινας σκυθρωπῆς ποιήσεως.

Ἀστραπηβόλος ἐκ τῆς ἰδίας λάμψεως καὶ κυρτῶν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν γῆν ὑπὸ τὸ ὕψος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ὁ Ῥαβάνα ὁρμᾷ ἐπὶ τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ ἅρματος, φερομένου ὑπὸ τοῦ ἡνιόχου αὐτοῦ, ὑπὸ ὀκτὼ ἵππων συρομένου, ἔχοντος στίλβοντα θρόνον, ἀδαμαντοκόσμητον, φέροντος στηλίσκους ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ σημαίας, ὧν ἡ πρώτη χρυσοπάρυφος φέρει τὸ ἔμβλημα ἀνθρωπίνης κεφαλῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ τῶν Ῥακσασὰς βαίνει εἰς τὴν μάχην πάλλων τὸ τόξον, ὅμοιος πρὸς τὸν Ὑάμαν τὸν καταστροφέα. Ἐξέρχεται ἐκ τῆς θύρας, ἣν προσέβαλεν ὁ Ῥάμας, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λακσμάνας.

Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ ἥλιος σκοτίζεται, οἱ οὐρανοὶ καλύπτονται ὑπὸ σκότους, τὰ νέφη ἀντηχοῦσι τρομερὸν μυκηθμόν, ἡ δὲ γῆ τρέμει. Ἐκ νέφους καταῤῥέει βροχὴ αἵματος· οἱ ἵπποι προσκρούουσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ· εἰς γὺψ κάθηται ἐπὶ τῆς σημαίας τοῦ Ῥαβάνα, οἱ θῶες βάλλουσιν ἀποτροπαίους φωνάς. Ὁ ἀριστερὸς ὀ-

(1) *Râmâyana*, Aranyakânda, Sarga XXXIX—XLVII.

(2) *Râmâyana*, Aranyakânda, Sarga LII, Colloquio di Râvano e di Sitâ.

(3) Cette supposition ne semble pas trop hasardée, si l'on se rappelle que les malheurs de Daçaratha ont pour causes comme ceux de Sitâ, la chasse et l'envie d'avoir les animaux de la forêt.

(1) *Râmâyana*, Aranyakânda, Sarga XXIII. Veduta di Surpanacha.

(2) *Ibid.*, Sarga XXXVIII. Discorso di Surpanacha.

φθαλμὸς τοῦ Ῥαβάνα ῥικιᾷ, ὁ ἀριστερὸς αὐτοῦ βραχίων κινεῖται, τὸ πρόσωπόν του ὠχριᾷ, ἡ δὲ φωνὴ αὐτοῦ γίγνεται ἀσθενεστέρα. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ῥαβάνα, ὁ μέγας Ῥακσασά, ἐξακολουθεῖ βαίνων πρὸς τὴν μάχην, νέα ἀνεφάνησαν σημεῖα ἀγγέλλοντα ὅτι ἐν τῇ πάλῃ θὰ ἀπολεσθῇ. Πύρινον μετέωρον ἔπεσε μετὰ τρομεροῦ πατάγου θυέλλης ἐξ οὐρανοῦ, αἱ νῆσσαι καὶ κορῶναι ἔβαλον ἀναμιξ κραυγήν, κύκλος γυπῶν ἐπέταξε περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μεγαθύμου ἡγεμόνος, καὶ οἱ ἵπποι τοῦ ἅρματος αὐτοῦ ἔχυσαν δάκρυα.

Ἵπποι δ' Αἰακίδαο μάχης ἀπάνευθεν ἐόντες
Κλαῖον. (Ἰλιάδος ΙΖ'. 426)

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα τὰ τρομερὰ ταῦτα σημεῖα ὁ Ῥαβάνα ἀνθίσταται ὠθούμενος πρὸς τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ Ὑάμα (1).

Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐξέθηκα τὰς παντοειδεῖς σκέψεις, ἃς διεγείρει ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ῥαμαϋάνας. Εἶναι δὲ γνωστὸν εἰς πόσων συγγραμμάτων συγγραφὴν ἔδωκαν ἀφορμὴν αἱ ἐποποιίαι, καὶ ὅτι μόνα τὰ περὶ Ὁμήρου καὶ Δάντου γραφέντα δύνανται ν' ἀπαρτίσωσιν ὁλόκληρον βιβλιοθήκην. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, θὰ ἦτο λίαν παράτολμον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι εἶναι δυνατὸν ἐντὸς ὀλίγων σελίδων νὰ λύσῃ τοιαῦτα ζητήματα. Ἡ ἐμὴ πρόθεσις εἶναι πολλῷ μετριωτέρα. Ἠθέλησα ἁπλῶς νὰ καταδείξω τὴν ἄκραν σπουδαιότητα ἐκδόσεως τοσαύτην περιποιούσης τιμὴν εἰς τὴν ἰταλικὴν ἐπιστήμην, καὶ ὑποδείξω συνάμα πόσον ζωηρὸν εἶναι τὸ ὑπὸ τῆς Ῥαμαϋάνας διαχεόμενον φῶς περὶ τῆς ἠθικῆς ἱστορίας ἑνὸς τῶν περιδοξοτέρων κλάδων τῆς φυλῆς, εἰς ἣν καυχώμεθα ὅτι ἀνήκομεν. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ λαοὶ ὑπῆρξαν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένοι διὰ φραγμῶν ἀνυπερβλήτων κατ' ἐπιφάνειαν, μόλις δὲ νῦν ἡ ἀνθρωπότης ἄρχεται ἀναγνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ ἐπωφελουμένη τῶν συμβουλῶν, ἃς ἐπανελάμβανεν ὁ Σωκράτης ἀδιαλείπτως τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Ἀλλ' ὅταν τὸ γιγάντιον ἔργον, οὗ μόλις νῦν ὁρῶμεν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα, προχωρήσῃ ἔτι πλέον, χάρις εἰς τὸν θερμὸν ζῆλον, οὗ τὴν παράδοσιν οἱ περφωτισμένοι νόες θὰ διατηρήσωσι, τότε πολλὰ προβλήματα θέλουσι λυθῆ, πολλαὶ σχολαστικαὶ θεωρίαι θὰ ἀπολέσωσι τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἀποδίδωσιν αὐταῖς ὁ σχολαστικισμός, καὶ πολλαὶ προλήψεις θὰ παύσωσιν ἐξασκοῦσαι τὸ ἐπὶ τῶν ψυχῶν κράτος αὐτῶν.

ΔΩΡΑ Η ΙΣΤΡΙΑΣ.

(1) *Rámáyana*, Youddhakánda, Sarga LXXV. Uscita di Rávano.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΣΞΘ' συνεδριάσει.)

Ι.

Περὶ πρώτης χρήσεως τῶν νομισμάτων καὶ ἱστορία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν.

Α'.

Πρὸ πολλοῦ σχεδὸν γενικῶς ἐγένετο παραδεκτὸν ὅτι ἡ πρώτη χρῆσις τῶν νομισμάτων εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὴ χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς Ζ' ἢ Η' πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος. Ἡ ἰδέα δὲ αὕτη ἐξαπλοῦται καθ' ἑκάστην τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὑποστηρίζεται ὑπὸ πλείστων σορῶν, νομισματολόγων, ἀρχαιολόγων καὶ ἱστορικῶν. Ἐν τούτοις θέλομεν ὑποβάλει εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀκροατὰς παρατηρήσεις τινὰς ὅλως ἐναντίας τῶν παραδεδεγμένων ἰδεῶν, αἵτινες, ἐὰν φανῶσιν ὀρθῶς ἔχουσαι, τὰ περὶ τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς γενικῶς παραδεδεγμένα τῆς τῶν νομισμάτων εὑρέσεως δὲν δύνανται πλέον νὰ ὑπάρχωσιν.

Οὐχ ἧττον ὁμολογῶ ὅτι ὑπάρχουσι σοφοί τινες διστάζοντες νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἡ εὕρεσις αὕτη εἶναι ἑλληνική. Ὅσον δὲ διὰ τὸν τόπον, ἔνθα πρῶτον ἐκόπησαν τὰ νομίσματα, οἱ ἀμφιβάλλοντές εἰσι περισσότεροι, ὀλίγιστοι δὲ οἱ νομίζοντες ὅτι ἡ εὕρεσις αὐτῶν εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ Ζ' ἢ Η' αἰῶνος π. Χ., ὅπως εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τούτου θέλομεν ἰδεῖ.

Τὸ θέμα λοιπὸν παρουσιάζει τι νέον καὶ μάλιστα ὁ τρόπος τῆς ὑποστηρίξεως, διὸ καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν ὑμετέραν ὑπομονὴν καὶ ἐπιείκειαν.

Εἶναι φανερὸν ὅτι τὰ δοθέντα τοῖς νομίσμασιν ὀνόματα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς προήρχοντο ἐκ λόγων ἰσχυρῶν καὶ οὐχὶ τυχαίων, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν διὰ πάντων τῶν ὀνομάτων τῶν σημερινῶν νομισμάτων καί τινων τῶν ἀρχαίων, διότι τὰ πολλὰ τούτων καλύπτει ἡμῖν τὸ τῆς ἀρχαιότητος σκότος. Εἶναι δὲ τὴν σήμερον φανερώτατον ὅτι πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων ὑπῆρχε τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἡ φυσικὴ συναλλαγή, δηλ. ἀντήλλασσον ἐμπόρευμα ἀντὶ ἐμπορεύματος. Εἰ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἠγνόουν ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα τῶν νομισμάτων, οὐχ ἧττον ἠσθάνθησαν πάντοτε τὴν ἀνάγκην νομισματικῆς τινος μονάδος ὅσον ἔνεστι σταθερᾶς καὶ ἀμεταβλήτου, ὅπως πρὸς ταύτην παραβάλλωσι τὴν ἀξίαν τῶν συναλλασσομένων πραγμάτων, τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, τῆς περιουσίας κτλ.

Ἡ μήτηρ πάσης βιομηχανίας, ἡ ἀνάγκη, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐφεύρῃ τὸ πρᾶγμα, οὗτινος ἔχρηζεν ἡ ἀνθρωπότης. Ὡς νομισματικὴν λοιπὸν μονάδα ἔλαβον τὰ κτήνη, τὰ πρῶτα ἀντικείμενα ἢ ἐμπορεύματα τῶν συνήθων συναλλαγῶν καὶ ὅσα διὰ τῆς σπανιότητος, μεγάλης ἀξίας ἢ κοινῆς χρήσεώς των ὑπεδεικνύοντο εἰδικῶς, πρὸ πάντων δὲ ἔλαβον τὸ ἐμπόρευμα, ὅπερ παρεῖχε περισσότερα ἐχέγγυα ἀσφαλείας παντὸς ἄλλου· οἷον οἱ μὲν νομάδες τὰ κτήνη καὶ ἰδίᾳ τὸν βοῦν, τὰ πρόβατα καὶ τὰ τοιαῦτα, οἱ δὲ γεωργικοὶ λαοὶ τὸν σῖτον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώρισαν τὰς ἰδιότητας τοῦ χαλκοῦ καὶ πρὸ πάντων τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἤρχισαν νὰ ἀντικαθιστῶσι βαθμηδὸν πανταχοῦ τὰ τέως ἀντὶ νομισμάτων ἐν χρήσει ὄντα. Ὁ χαλκός, ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἤρχισαν νὰ κυκλοφορῶσιν ὡς ἁπλᾶ ἐμπορεύματα, ζυγιζόμενα (1) ἀντὶ κτηνῶν, ἐμπορευμάτων ἢ ἄλλων τοιούτων. Ὅτε δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος ἔδωκαν εἰς τὰ πολύτιμα ταῦτα μέταλλα τύπον νομίσματος, εἰθισμένοι ὄντες νὰ ἐκτιμῶσι τὰ πράγματα ὄχι μόνον ὥρισαν τὸ βάρος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπέθηκαν τοῖς νομίσμασι τὸ ἀπεικόνισμα καὶ τέλος τὸ ὄνομα τῶν ὡς μονάδων φυσικῶν προϊόντων. Ἵνα ὑποστηρίξωμεν ταῦτα, ἔχομεν εὐτυχῶς τεκμήρια ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐποχῶν.

(1) Διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνίθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὄν, εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν, οἷον σίδηρος καὶ ἄργυρος κἂν εἴτι τοιοῦτον ἕτερον, τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπιβαλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον (Ἀριστοτελ. Πολιτ. Βιβλ. Α' Κεφ. γ'.)

Β'.

Νομίζω ὅτι εἰς ἕκαστον τόπον ὑπῆρχεν ἐμπόρευμα ἢ ζῶόν τι κυριαρχικὴν ἀξίαν ἔχον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ πάντων τῶν ἄλλων καὶ χρησιμεῦον ὡς μέτρον τῆς ἀξίας τῶν φυσικῶν συναλλαγῶν· τὸ ζῶον ἢ ἐμπόρευμα τοῦτο ἀπετέλει τότε νόμισμα. Ἰδοὺ παραδείγματά τινα χάριν ἀποδείξεως· ἐν Ἑλλάδι ἦτον ὁ βοῦς ἴσως δὲ καὶ ὁ σῖτος, ἐν Ῥώμῃ τὰ κτήνη, ὁ σῖτος σχεδὸν παρ' ἅπασι τοῖς γεωργικοῖς λαοῖς, ὑπῆρχε δὲ πρό τινων ἐτῶν καὶ παρὰ τοῖς Massachussetti(1), τὸ wampopeay εἶδος λείου λάμποντος ὀστράκου χρησιμεύοντος ὡς κόσμημα εἰς τὰς γυναῖκας τῶν Ἰνδῶν, τὰ γουναρικὰ καὶ δέρματα παρὰ τοῖς λαοῖς τῶν βορείων μερῶν καὶ πρὸ πάντων παρὰ τοῖς Ῥώσσοις μέχρι Πέτρου τοῦ Α'(2), ἀμύγδαλα παρά τισι λαοῖς τῆς Ἀμερικῆς, ὁ καπνὸς εἰς φύλλα ἐν Βιργιλίᾳ, κιβώτια τείου ἐν Κίνᾳ, ἐπιμήκη τεμάχια ἅλατος ἐν Ἀβυσσινίᾳ, κύαμοι κακάου ἐν Μεξικῷ, τὸ μικρὸν ὄστρακον κωρὶς (*cauris*) εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια καί τινα κεντρικώτερα μέρη τῆς Ἀφρικῆς, ὑφασμά τι βαμβάκινον καλούμενον *pièce de Guinée* εἰς τὰς ἄνω ὄχθας τοῦ Σενεγάλα, ἥλοι σιδηροῖ εἴς τινα χωρία τῆς Σκωτίας, οἱ δοῦλοι καὶ τὰ κτήνη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ μύραινα εἰς τὴν νέαν γῆν, τὸ ἔλαιον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, εἰς Μυτιλήνην καὶ εἴς τινας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ σάκχαρις, τὸ βούμιον, αἱ σανίδες κτλ. ἀλλαχοῦ. Ἐνὶ δὲ λόγῳ

(1) Michel Chevalier, La Monnaie σελ. 618.

(2) Δὲν ἀπαριθμῶ τοὺς εἰς τὴν θήραν καὶ ἁλιείαν ἀσχολουμένους λαούς, οἵτινες ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν χρῆσιν τῶν νομισμάτων, καὶ οἵτινες πληρόνουσι καὶ αὐτὸν τὸν φόρον των εἰς εἴδματα ἢ εἰς ἐργασίαν. (Storch μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ Michel Chevalier αὐτόθι σελ. 629).

Παρὰ τοῖς Λάπωσιν ἡ λέξις *ρυχᾶ* (*ruha*) ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ σημαίνει εἶδμα καὶ νόμισμα. Ἡ λέξις ν α χ ὰ τ (*nahat*) σημαίνει εἶδμα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ῥωσσικῇ διαλέκτῳ, συγγρόνως δὲ καὶ τὸ ὄνομα νομίσματός τινος. Ἡ παλαιὰ ἰαπωνικὴ λέξις *Kung* σημαίνει ἐπίσης γουναρικὸν σ α μ ο ύ ρ ι ο ν καὶ ν ό μ ι σ μ α. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τοῦ ἰσλανδικοῦ ὑφάσματος καλουμένου *Walmas*, τοῦ ὑφάσματος *Naukin* ἐν *Kiatkhtha* μεταξὺ Ῥώσσων καὶ Κινέζων, ὡς καὶ περὶ τοῦ εἴδματος τοῦ Κάστορος (Joseph Garnier, traité d'écon. Polit. 6 ἐκδ. σημ. τῆς σελ. 311).

τὸ χρησιμεῦον ὡς νόμισμα ἐμπόρευμα ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἦτο πάντοτε ἐκεῖνο, ὅπερ ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ διατηρηθῇ ἢ διαιρεθῇ. Τὸ ἐμπόρευμα τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦναι ἡ κοινότατον, χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὡς ὁ σῖτος, τὸ ἔλαιον, ἡ μύραινα καὶ αἱ γοῦναι, ἢ λίαν ἀκριβὸν καὶ σπάνιον, ὡς τὸ *wampopeay*, οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ οἱ ἀδάμαντες παρ' ἡμῖν, οἵτινες κοσμοῦσι καὶ κολακεύουσι τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν.

Γ'.

Τὰ νομίσματα ἔλαβον σχεδὸν πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος, οὗ τὴν εἰκόνα ἔφερον. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου εὐτυχῶς μόνον τὴν δυσκολίαν τῆς ἐκλογῆς ἔχομεν· ὁ βοῦς, ἡ χελώνη, αἱ γλαῦκες, οἱ ὀβολοί, οἱ πῶλοι, αἱ κόραι, αἱ παρθένοι, οἱ κιστοφόροι, οἱ ἵλιπποι, οἱ ἀλέξανδροι, οἱ δαρεικοί, οἱ *bigati*, οἱ *quadrigati*, οἱ *ratiti*, τὰ *agnels*, τὰ *moutons*, τὰ *lis*, τὰ *chaises*, τὰ *testons*, τὰ *ducats*, οἱ *souverains*, τὰ *couronnes*, τὰ *écus*, τὰ *colonnates*, οἱ κάρολοι, οἱ *frederics*, τὰ *florins*, τὰ *kreutzers*, τὰ λουδοβίκια, τὰ ὀθώνια, οἱ *medzitiés*, τὰ ναπολεόντια, οἱ *adjidjiés* κτλ. Ὅτι πολλάκις τὰ νομίσματα ἔλαβον ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἐμπορεύματος καὶ τὸ βάρος τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἔχομεν ἐπίσης ἱκανὰ παραδείγματα, τὸν βοῦν παρ' Ἕλλησι, τὰ *pecunia* παρὰ Ῥωμαίοις, τὸν σίκλον (*sicle*) παρ' Ἰουδαίοις, τὴν μνᾶν, τὸν στατῆρα, τὴν λίτραν, τὴν *livre*, τὸ *marc*, τὸ *franc* κτλ.

Προσπαθήσωμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν ὀνομάτων τούτων.

Τάλαντον, γίνεται ἀπὸ τὸ ῥῆμα τιταίνω ἴσον τῷ τεντόνω.

«Καὶ τότε δὴ χρύσια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα».

Ἐπειδὴ τὸ τάλαντον ἦτο ἰδανικὸν νόμισμα, διὰ νὰ σχηματισθῇ τὸ βάρος ἢ ἡ ἀξία του, ἐζύγιζον τὸν χρυσὸν ἢ ἄργυρον μέχρις ὅτου σχηματισθῇ τὸ βάρος τοῦ ταλάντου, ὁπότε φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁ ζυγὸς ἐταλαντεύετο, οἱ δὲ ἀορτῆρες διετέλουν τεταμένοι. Τούτου ἕνεκα ὠνόμασαν τὸ βάρος τοῦτο τάλαντον, δηλ. ζύγισμα, τέντωμα, οὕτως εἰπεῖν. Τὸ βάρος καὶ ἡ ἀξία τοῦ ταλάντου διέφερε κατὰ τόπον καὶ χρόνον (1).

Μνᾶ, ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως μανέ. Σοφοί τινες ἐνόμισαν ὅτι ἡ λέξις τάλαντον προέρχεται ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἠπατήθησαν, διότι ἡ παράλληλος umnàp Kiccar, ἑβραϊκὴ λέξις, ἥτις ἐκφράζει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, δὲν εἶναι συνώνυμος. Ἡ ἑλληνικὴ μνᾶ ἦτο ἐπίσης ἰδανικὸν νόμισμα τιμώμενον ἑκατὸν ἀττικὰς δραχμάς (1).

Στατήρ, σημαίνει βάρος ὡρισμένον καὶ ἴσως ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀξίαν στατῆρος ἐμπορεύματός τινος, τοῦ σίτου π. χ.

Ὑπῆρχον χρυσοῖ καὶ ἀργυροῖ στατῆρες, ὧν ἡ ἀξία καὶ τὸ βάρος μετεβάλλετο κατὰ τόπον. Οἱ στατῆρες τῶν Φωκαέων φαίνεται ὅτι ἦσαν νενοθευμένοι (2).

---

(1) Τὸ δὲ τάλαντον ἦν μὲν καὶ σταθμοῦ τι ὄνομα, ὃν καὶ παρὰ Ἀριστοφάνει ἔστιν εἰρημένον (Metrol. Script. rel. ed. Frid. Hultsch, σελ. 280)... σημαίνει δὲ τάλαντον τὸ ζυγόν, παρὰ τὸ ταίνω ῥῆμα. Τάλαντον οὖν ἡ στάθμη· καὶ ταλαντεύειν τὸ σταθμίζειν καὶ ζυγοστατεῖν (αὐτόθι, σελ. 353). Λύων ὁ Ἀριστοτέλης τὸ τάλαντον οὔτε ἴσον φησὶ τότε καὶ νῦν εἶναι οὔτε ἀφωρισμένῳ χρῆσθαι σταθμῷ, ἀλλὰ μέτρον τι μόνον εἶναι, ὡς καὶ φιάλη σχῆμά τι ἀφωρισμένον οὐκ ἔχον σταθμόν, μέτρον δέ τι. Καὶ τὸ τάλαντον δὲ μέτρον τί ἐστι, ποσὸν δὲ οὐκέτι ἀφωρισμένον (αὐτ., σελ. 298).

Οἶδα δὲ καὶ ξυλικὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τάλαντον ἕτερον, ὃ μνᾶς μὲν ἰδίας ἔχει ξ', ἑξαπλάσιον δὲ σχεδὸν τῷ τοῦ νομίσματος ἀριθμῷ· τὸ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ξυλικὸν τῷ πέμπτῳ διαφέρει πρὸς τὸ προειρημένον ἐπιχώριον περιττεῦον (αὐτ., σελ. 301).

Ὁ Δὸν Vazquez Queippo λοιπὸν ἀπατᾶται λέγων ἐν τῷ σπουδαίῳ αὐτοῦ συγγράμματι, Δοκιμίῳ περὶ τῶν μετρικῶν καὶ νομισματικῶν συστημάτων, ὅτι τὸ τάλαντον γίνεται ἀπὸ τὴν λέξιν βαλάντιον, ἥτις μετετράπη εἰς ταλάντιον, τάλαντον· ὅτι τάλαντον ἐσήμαινε βαλάντιον, ὡς ἡ ἱσπανικὴ λέξις *talega* ἐσήμαινε χίλια γρόσια· καὶ ὅτι ἴσως ἡ βίζα τῆς λέξεως τάλαντον καὶ *talega* εἶναι κοινή. Εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ σοφοῦ Ἱσπανοῦ ἀπαντῶμεν διὰ τῶν ἑξῆς· ὅτι ἡ λέξις ταλάντιον πρῶτον δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι τάλαντον σημαίνει στάθμισμα, ζύγισμα, ἐν ᾧ τὸ βαλάντιον δὲν ἔχει τοιαύτην σημασίαν. Εἶτα ἡ λέξις *talega* ἴσως ἔχει κοινὴν ὄχι τὴν λέξιν ἀλλὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς μετὰ τῆς τουρκικῆς λέξεως πουγγί, σημαινούσης 500 γρόσια.

(1) Ἐπειδὴ ἡ λέξις μνᾶ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἡ δὲ Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν εἶχεν ἔτι σχέσεις μετὰ τῶν Ἑβραίων, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδανείσθησαν μᾶλλον παρὰ τῶν Φοινίκων, μεθ' ὧν ἦσαν εἰς σχέσεις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

(2) Οἱ Φωκαεῖς ὠνόμαζον τοὺς στατῆράς των Φωκαΐτας. «Φησὶ γοῦν ἐν τοῖς ἀποφθέγμασιν ὁ Καλλισθένης ὑπ' Εὐβούλου τοῦ Ἀταρνείτου τὸν ποιητὴν Περσῖνον ἀμελούμενον εἰς Μιτυλήνην ἀπελθόντα θαυμάζοντι γράψαι διότι τὰς Φωκαΐδας, ἃς ἔχων ἦλθεν, ἥδιον ἐν Μιτυλήνῃ μᾶλλον ἢ ἐν Ἀτάρνῃ καταλλάττει» (Metrol. Script. rel. ed. Frid. Hultsch, σελ. 297).

Δ ρ α χ μ ή, σημαίνει δράκα ἐκ τοῦ δ ρ ά τ τ ω. Ἡ δραχμὴ ἰσοδυνάμει πρὸς ἓξ ὀβολούς· ἐπειδὴ δὲ ἡ χεὶρ δὲν ἠδύνατο νὰ δράξῃ, λάβῃ πλέον τῶν ἓξ, ὠνόμασαν τὴν δράκα ταύτην τῶν ἓξ ὀβολῶν. «Τὸ παλαιὸν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὀβολοῖς κεχρημένων ἀντὶ νομίσματος, οὓς τῇ χειρὶ δραξαμένους δυνατὸν ἦν περιλαβεῖν, τούτους δραχμὴν ἐκάλουν, παρὰ τὸ δράξασθαι» (1). «Κινδυνεύει δὲ καὶ τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως ἔχειν, ὀβελίσκοις χρωμένων νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς· ἀφ' ὧν παραμένει πλῆθος ἔτι καὶ νῦν τῶν κερμάτων ὀβολοὺς καλεῖσθαι, δραχμὴν δὲ τοὺς ἓξ ὀβολούς· τοσοῦτον γὰρ ἡ χεὶρ περιεδράττετο» (2).

Ἡ δραχμὴ λοιπὸν κατ' ἀρχὰς πιθανῶς ἦτο ἰδανικὸν νόμισμα παριστανόμενον ὑπὸ ἓξ ὀβολῶν. Ὁ δὲ κ. Michel Chevalier ἀπατᾶται καθ' ἡμᾶς νομίζων ὅτι ἡ δραχμή, τὸ νόμισμα, ἀντικατέστησε τὴν δράκα τοῦ σίτου, ἥτις φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευσεν ἀνέκαθεν ὡς νομισματικὴ μονὰς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν (3).

Ὀ β ο λ ό ς, ἐκ τῆς λέξεως ὀ β ε λ ό ς. Διατί μετεχειρίσθησαν ὡς νόμισμα τὸ σχῆμα τῶν σιδηρῶν ὀβελῶν καὶ ὄχι ἄλλου τινός, ἀγνοοῦμεν. Μήπως διότι ἐν ταῖς βακχικαῖς πομπαῖς ἔφερον μικροὺς ἄρτους ἀξίας ἑνὸς ὀβολοῦ; Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπάρχει λόγος τις, ὃν καὶ ἡ παράδοσις δυστυχῶς δὲν διέσωσεν ἡμῖν. Οὐχ ἧττον ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει τὸ ἑξῆς· ὅτι ὁ ὀ β ε λ ὸ ς γίνεται ἀπὸ τοῦ ὄ φ ε λ ο ς, ὀφέλλειν, οἱ δὲ ὀβελοὶ τὸ πρῶτον ὄντες μικροὶ εἶτα δὲ αὐξηθέντες ὠνομάσθησαν τούτου ἕνεκα ὀβελοί, ὀβολοὶ δηλ. αὐξηθέντες (4).

Ὁκ. Ῥαγκαβῆς ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ αὐτοῦ (5) λέγει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ὀβελοὶ ἦσαν ἀργυροῖ, ὅπερ ἐσφαλμένον, διότι ἦσαν σιδηροῖ. Ἰδοὺ δὲ τί λέγει ὁ Momsen ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ· «ἡ λέξις ὀβολὸς ἐσήμαινε τὸ πάλαι σιδηροῦν ὀβελόν» (6). Βραδύτερον, ὅτε οἱ ὀβολοὶ ἔλαβον τὸ στρογγύλον σχῆμα, ἔφερον τὸ ἀπεικόνισμα ὀβελοῦ (1).

Β ο ῦ ς, ἀρχαῖον ἀθηναϊκὸν νόμισμα, φέρον τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ βοός. Κατ' ἀρχὰς εἶχε τὴν ἀξίαν τοῦ βοός, οὗτινος τὴν νομισματικὴν χρῆσιν ἀντικατέστησε, διόπερ ἔλαβεν ὄχι μόνον τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπεικόνισμα καὶ τὸ ὄνομα. Διότι ἡ νομισματικὴ μονὰς τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων, φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ βοῦς, ἀφοῦ δὲ τὸ νόμισμα ἐφευρέθη, τοῖς ἐφάνη φυσικώτατον νὰ δώσωσιν αὐτῷ τὸ ὄνομα, τὸ ἀπεικόνισμα, τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ βοός. Ἰδοὺ δὲ τί ὁ Ἀριστοτέλης ἐνόει καθ' ἡμᾶς λέγων, «ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον» (2).

Πολλοὶ διστάζουσι νὰ παραδεχθῶσι καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ βοὸς εἰς νόμισμα. Καὶ ὅμως ὁ Πλούταρχος βεβαιοῖ τοῦτο ἐν τῷ ἑξῆς χωρίῳ· «Ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βοῦν ἐγχαράξας ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον, ἢ διὰ τὸν Μίνω στρατηγόν, ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας παρακαλῶν. Ἀπ' ἐκείνου δέ φασι τὸ ἑκατόμβοιον καὶ τὸ δεκάβοιον ὀνομασθῆναι» (3).

Ὁ Πλούταρχος θέλων νὰ ἐξηγήσῃ ἐνταῦθα τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ νόμισμα τοῦτο ἀπεκαλεῖτο βοῦς, καὶ ὧν λίαν μεμακρυσμένος τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐκόπη, ἀπατᾶται ἐν ταῖς ὑποθέσεσιν αὐτοῦ, ἃς ἄλλως τε δὲν φαίνεται διατεθειμένος νὰ ὑποστηρίξῃ. Ἡ ὕπαρξις τοῦ νομίσματος τούτου βεβαιοῦται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους (4), λέγοντος ὅτι τὸ δίδραχμον

---

(1) Αὐτόθι, 349.

(2) Π λ ο υ τ ά ρ χ ο υ Λ ύ σ α ν δ ρ ο ς, κεφ. ιζ'.

(3) La Monnaie, 190.

(4) Τὸ ἑξῆς «ὀ β ο λ ό ς, ὁ τ ό κ ο ς, ε ἶ δ ο ς ν ο μ ί σ μ α τ ο ς» ἐν τῇ Μετρολογίᾳ τοῦ Hultsch (σελ. 340) φαίνεται διασαφηνίζον πως τὸ πρᾶγμα, ὅτι ὁ ὀβελὸς οὗτος ἦτο ὁ τόκος, δηλ. τὸ ὄφελος τῶν δανειζομένων χρημάτων.

(5) Τόμ. Α', σελ. 205.

(6) Τόμ. Α' σελ. 173. Ἐν δὲ τῇ Μετρολογίᾳ (σελ. 304) λέγεται ἐπίσης «Ὀβολὸς οὐκ ἐξ ἀργύρου, ἀλλ' ἀπὸ σιδήρου πεποιημένος ἄγει γράμματα τρία».

(1) «Τὸ μέν τοι τῶν ὀβολῶν ὄνομα οἱ μὲν ὅτι πάλαι βουπόροις ὀβελοῖς ἐχρῶντο πρὸς τὰς ἀμοιβάς, ὧν τὸ ὑπὸ τῇ δρακὶ πλῆθος ἐδόκει καλεῖσθαι δραχμή, τὰ δ' ὀνόματα καὶ τοῦ νομίσματος μεταπεσόντος εἰς τὴν νῦν χρείαν ἐνέμειναν ἐκ τῆς μνήμης τῆς παλαιᾶς. Ἀριστοτέλης δὲ ταὐτὸν λέγων ἐν Δικαιωμάτων πολιτείᾳ σμικρόν τι καινοτομεῖ, ὀφελοὺς αὐτοὺς τέως ὠνομάσθαι λέγων, τοῦ μὲν ὀφέλλειν δηλοῦντος τὸ αὔξειν, αὐτῶν δὲ διὰ τὸ εἰς μῆκος ηὐξῆσθαι ὧδε κληθέντων. Ὅθεν καὶ τὸ ὀφείλειν ὠνομάσθαι φησὶν οὐκ οἶδ' ὅπως· ἐπὶ μέντοι τῶν ὀβελῶν ὑπηλλάχθαι τὸ φ εἰς τὸ β κατὰ συγγένειαν» (Metrol., 290).

(2) Ὅρα τὴν σημείωσιν τῆς 5 σελίδος.

(3) Βίος Θησέως, κεφ. 25.

(4) Ὀνομαστικὸν Πολυδεύκους Θ'.—Ἐννεάβοιον, ἐννέα βοῶν ἄξιον, ἢ ἐννέβυρσον. Ὁ δὲ βοῦς νόμισμα (Metrol. Script rel. ed. Frid Hultsch, 317). Ἦν δὲ οὐ δραχμὴ νόμισμα μόνον, ἀλλά..... Τὸ παλαιὸν δὲ τοῦτ' ἦν Ἀθηναίοις νόμισμα, καὶ ἐκαλεῖτο βοῦς, ὅτι βοῦν εἶχον ἐντετυπωμένον. Εἰδέναι δ' αὐτὸ καὶ Ὁμηρον νομίζουσιν εἰπόντα «ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων». Καὶ μὴν κἀν τοῖς Δράκοντος νόμοις ἔστιν ἀποτίνειν εἰκοσάβοιον· καὶ ἐν τῇ παρὰ Δηλίοις ᾠ ὠρίᾳ τὸν κήρυκα

ὠνομάζετο βοῦς ἕνεκα τοῦ ἀπεικονίσματος· ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, προσθέτει, ὅτι, ὅταν ὁ Ὅμηρος λέγῃ ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων, ἐννοεῖ τὰ νομίσματα βοῦς, διότι ἐξετίμα τὴν τιμὴν τῶν ὅπλων δι' ἀριθμοῦ δραχμῶν.

Ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Δράκοντος ὑπάρχει ἡ φράσις ἀποτίνειν εἰκοσάβοιον· διὰ τῆς φράσεως ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Δράκων νὰ ἐνόει νὰ ἀποτίσῃ τις εἴκοσι πραγματικοὺς βόας, ἀλλ' εἴκοσι βόας νομίσματα, διότι τότε ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ δίδωμι, ἀποδίδωμι ἢ ἄλλο τι ῥῆμα, καὶ ὄχι τὸ ἀποτίνω.

Ὁ Πολυδεύκης (1) διὰ τῆς φράσεως ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων νομίζει ὅτι ὁ ποιητὴς ἐνόει πραγματικοὺς βόας· ἵνα ὑποστηρίξῃ δὲ τὴν γνώμην ταύτην, ἀναφέρει τοὺς ἑξῆς στίχους τοῦ Ὁμήρου·

«Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν.»

Καὶ ἡ φράσις ὅμως αὕτη δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀποδεικνύουσα νόμισμα. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται τὸ ζῶον, ὡς ὁ Πολυδεύκης ἐννοεῖ καθιστῶν ἡμᾶς προσεκτικοὺς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο νὰ μὴ ἐκλάβωμεν τοὺς βοῦς ὡς νόμισμα, μᾶς ἀφίνει ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι προκειμένου ἀλλαχοῦ παρ' Ὁμήρῳ περὶ βοῶν ὑποδηλοῦται νόμισμα· ἤτοι ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς χρόνοις ὑπῆρχε καὶ βοῦς νόμισμα, ὅπερ δι' ἡμᾶς σπουδαιότατον (2).

Γλαύξ, ἀρχαῖον ἀθηναϊκὸν νόμισμα ἀργυροῦν, φέρον τὸ πρόσωπον τῆς γλαυκός, ἱεροῦ συμβόλου τῆς Ἀθηνᾶς, ἐξ οὗ καὶ τὸ νόμισμα τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομα· ἐτιμᾶτο τεσσάρων ὀβολῶν (1). Τὸ ἀττικὸν τετράδραχμον ἦτο τὸ κοινότερον πάντων τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, ὡς δηλοῦται, ἐκ τῶν ἑξῆς· ἐπλήρωσαν 84000 εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Φλαμινίου (2)· 113000 εἰς τὸν τοῦ Μ. Αὐρηλίου, κατὰ τὸ 562 (3)· 34700 εἰς τὸν τοῦ Λ. Ἀκ. Ῥηγιλλίου, κατὰ τὸ 563 (4)· καὶ 224000 εἰς τὸν τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀσιατικοῦ (5). Τὰ νομίσματα ταῦτα, ἤτοι ὅσα ἔφερον τὸ πρόσωπον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀπεκάλουν κόρας ἢ παρθένους.

Νοῦμμος (nummus ἢ numus), ἐδόθη ἐν γένει εἰς τὸ ταραντῖνον νόμισμα, ἔφερε δὲ τὸν Τάραντα, υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐφ' ἑνὸς δελφῖνος. «Ὁ νοῦμμος, λέγει ὁ Βοίκχιος (6), τῆς Σικελίας δὲν διέφερε, φαίνεται, τῆς λίτρας. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξετίμα αὐτὸν ἀντὶ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἀττικοῦ ὀβολοῦ, ὁ δὲ Φαῦστος ἠρίθμει κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν 12 νούμμους ἀντὶ 3 δηναρίων (deniers). Ἐπειδὴ ἡ λίτρα τιμᾶται 1 καὶ 2]3 τοῦ ἀττικοῦ ὀβολοῦ, ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος δὲν εἶναι μὲν ἀκριβής, ἀλλὰ δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ τῆς ἀληθείας.»

κηρύττειν φασίν, ὁπότε δωρεά τινι δίδοιτο, ὅτι βόες τοσοῦτοι δοθήσονται αὐτῷ, καὶ δίδοσθαι καθ' ἕκαστον βοῦν δύο δραχμὰς ἀττικάς· ὅθεν ἔνιοι Δηλίων ἀλλ' οὐκ Ἀθηναίων νόμισμα εἶναι ἴδιον τὸν βοῦν νομίζουσιν (αὐτ., σελ. 284).

(1) Θ'. κ. 6.

(2) ... Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν παροιμίαν εἰρῆσθαι τὴν «βοῦς ἐπὶ γλώσσης βέβηκεν», εἴτις ἐπ' ἀργυρίῳ σωπήσῃ. Ἦν μέν τοι, ὡς Ἀριστοτέλης φησίν, ἐν Κυρήνῃ καὶ τετραστάτηρον καὶ στατὴρ καὶ ἡμιστάτηρον χρυσᾶ νομίσματα· τῆς δὲ δραχμῆς τὸ ἥμισυ ἡμίδραχμον καλεῖται, καὶ τρίτον ἡμίδραχμον αἱ δύο ἥμισυ δραχμαί (Metrol. Script. rel. ed. Fr. Hultsch, σελ. 284).

—Οἱ μέντοι τὸν βοῦν, τὸ ἐκ τοῦ τυπώματος οὕτω κληθὲν νόμισμα, καὶ Ὅμηρον εἰδέναι νομίζοντες ἐν τῷ ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων ὡς πρὸς ἀριθμὸν δραχμῶν τὴν ἀξίαν τῶν ὅπλων ἀντιτιμώμενον, [ὡς] ὑποτιθέασιν εὐθὺς τοῦτο Ὁμήρῳ μάρτυρι, τὴν ἀλλαγὴν οὐ νομίσματι γίνεσθαι τὸ παλαιὸν ἡγουμένῳ, ἀλλ' ἀντιδόσει τινῶν, ὡς ὅταν φῇ,

«Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν».

Τὰς γὰρ βοῦς πρὸς τὰς ῥινοὺς ἀντιτιθεὶς φανερός ἐστι τὸ ζῶον ἀλλ' οὐ τὸ νόμισμα δηλῶν.» (αὐτ., σελ. 289.)

—«Ἡ γλαὺξ ἐπὶ χαράγματος ἦν τετραδράχμου· ἐκλήθη δὲ τὸ νόμισμα τὸ τετράδραχμον τότε ἡ γλαύξ· ἦν γὰρ γλαὺξ ἐπίσημον καὶ πρόσωπον Ἀθηνᾶς, τῶν προτέρων διδράχμων ὄντων, ἐπίσημον τε βοῦν ἐχόντων». (Φιλοχ. παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τῶν Ὀρνίθ. Ἀριστοφ., 1106.).

(1) Τὸ μὲν διώβολον ἔχον ἐντετυπωμένην γλαῦκα καὶ ἐκ θατέρου πρόσωπον Διός, τὸ δὲ τετρώβολον τὸ μὲν πρόσωπον ὁμοίως, δύο δὲ τὰς γλαῦκας (Metrol. Script. rel. ed. Fr. Hultsch, σελ. 284).—Πλουταρ. Λυσανδρ. κ. XVI).

(2) T. Livius, 34,51.

(3) Αὐτόθι, 37,46

(4) Αὐτόθι, 37, 58.

(5) Considér génér. sur l'évalaution des monnaies greques et romaines. Letronne. 88.

(6) Econom. Polit. des Athéniens, τομ. Α'. σελ. 28.

Ὁ δὲ νοῦμμος, δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ ἑλληνικὸν καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. Ἐπίχαρμός τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησίν,

Κᾶρυξ Ἰὼν
Εὐθὺς πρίω μοι δέκα νόμων μόσχον καλάν·

καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ καλεῖσθαί φησι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον (Metrol. Script. rel. ed. Fr. Hultsch. σελ. 291.)—Δύνασθαι δὲ τὸν νοῦμμον τρία ἡμιωβόλια (αὐτοθ., σελ. 294.)

Κοστοφόρος, ἀρχαῖον ἑλληνικὸν νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ βασιλείου τῆς Περγάμου, οὗτινος ἡ ἀξία διαμφισβητεῖται. Τὸ νόμισμα τοῦτο ἐκόπη κατὰ τὸν 6' αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ· ἐκαλεῖτο δὲ κιστοφόρος ἕνεκα τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἡμιανοιγμένου ἱεροῦ κιβωτίου τοῦ Βάκχου, ἐξ οὗ ἐξήρχετο ὄφις τις· ἐκοσμεῖτο δὲ διὰ στεφάνης κισσοῦ.

Λίτρα. Οἱ Κορίνθιοι εἶχον στατῆρά τινα ἢ δεκάλιτρον βάρους δέκα ὀβολῶν τῆς Αἰγίνης· ἀπῃτοῦντο λοιπὸν 3600 τοιοῦτοι στατῆρες, ἵνα ἀποτελέσωσιν ἓν τάλαντον τῆς Κορίνθου. Ἡ συνήθεια τοῦ ὑπολογίζειν διὰ λιτρῶν ἐκ τῆς Κορίνθου μετέβη εἰς τὰς Συρακούσας· ὥστε ἡ λίτρα τῶν Συρακουσῶν, ἥτις ἦτο ἀργυροῦν νόμισμα, ἐξισοῦτο πρὸς τὸν τῆς Αἰγίνης ὀβολὸν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ Ἀριστοτέλους (1). Τὸ ὄνομα τῆς νομισματικῆς ταύτης μονάδος θὰ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀξίαν μιᾶς λίτρας ἐμπορεύματός τινος, ὡς ὁ στατὴρ κτλ. (2).

Pecunia, ἐκ τῆς λέξεως pecus, ἥτις σημαίνει βοῦν, πρόβατον, κτῆνος κτλ., διὸ καὶ τὸ νόμισμα τοῦτο ὠνομάσθη pecunia (3). «Ζημίαν γὰρ ἀπειθείας ἔταξε βοῦν πέντε καὶ δυοῖν προβάτων ἀξίαν. Ἦν δὲ τιμὴ προβάτου μὲν ὀβολοὶ δέκα, βοὸς δὲ ἑκατόν, οὔπω νομίσματι χρωμένων πολλῷ τότε Ῥωμαίων, ἀλλὰ προβατείαις καὶ κτηνοτροφίαις εὐθηνούντων. Διὸ καὶ τὰς οὐσίας ἄχρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων πεκούλια καλοῦσι καὶ τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις βοῦν ἐπεχάραττον ἢ πρόβατον ἢ σῦν» (4). Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν κόψαντες νόμισμα, ἔδωκαν εἰς αὐτό, ὅπως οἱ Ἕλληνες, τὸν τύπον, τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ζώου, ὅπερ τοῖς ἐχρησίμευεν ὡς νομισματικὴ μονάς.

Bigatus, ἐκ τῆς λέξεως biga σημαινούσης ὄχημα συρόμενον ὑπὸ δύο ἵππων, ἀρχαῖον ῥωμαϊκὸν νόμισμα, ἐφ' οὗ ἦτο κεχαραγμένον ὄχημα ὑπὸ δύο ἵππων συρόμενον. Πολλὰ νομισματόσημα, ὀνομαζόμενα ὑπατικά, εἰσὶ bigati.

Livre, libra σημαίνουσα βάρος περιέχον ἀριθμόν τινα οὐγκιῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς μετεβάλλετο κατὰ τοὺς χρόνους καὶ τόπους καὶ τὰς διαφορὰς τῶν συνηθειῶν. Ἡ νομισματική της ἀρχὴ εἶναι πιθανῶς ὡς ἡ τοῦ στατῆρος, τῆς λίτρας κλ.

Marc, ἐκ τοῦ χυδ. λατιν. *marca*, λέξις σημαίνουσα 8 ἀρχαίας οὐγκίας ἢ 64 gros (8ον τῆς οὐγκ.), ἢ 192 δηνάρια, ἤτοι 6408 κόκκους. Ἡ χρῆσις τοῦ marc ἤρχισεν ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Α', ἤτοι κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα. Περὶ τοῦ marc λέγομεν ὅ,τι καὶ περὶ στατῆρος, λίτρας κλ.

Ducat, δουκάτον γίνεται ἐκ τῆς λέξεως duc. Ὁ Λογγῖνος διοικητὴς τῆς Ἰταλίας ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου τοῦ Νέου ὠνομάσθη δοὺξ τῆς Ravenna καὶ ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρόσωπόν του, ἐξοῦ καὶ ὠνομάσθη δουκάτον (*ducat*).

Mouton d'or, Mouton à la Grande Laine ἢ Agnel ὠνόμαζον τὰ χρυσᾶ δηνάρια κοπέντα κατὰ διαταγὴν τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου καὶ τιμώμενα ἀντὶ 16 σολδίων καὶ 6 δηναρίων ἀνοθεύτου ἀργύρου. Ἐκυκλοφόρουν δὲ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ζ' Καρόλου. Le petit mouton d'or ἢ mouton à la petite laine ἐκόπη κατὰ τὸ 1357, καὶ ἰσοδυνάμει μὲ 12 σόλδια καὶ 6 δηνάρια, ὠνομάζετο δὲ οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἔφερεν ἀμνόν, τὸ γνωστὸν ἔμβλημα τοῦ Σωτῆρος. Ἀρχαιότατον ῥωμαϊκὸν νόμισμα φέρον ἐπίσης τύπον προβάτου ἐκόπη ἐπὶ Σερβίου Τυλλίου (1).

Couronne, στέμμα, ἀρχαῖον γαλλικὸν νόμισμα κοπὲν ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Valois· ὠνομάζετο οὕτως, ὡς καὶ ἀγγλικόν τι νόμισμα, ἕνεκα τοῦ ἐπ' αὐτοῦ ἀπεικονιζομένου στέμματος.

Écu (σκοῦδον, τάλληρον) ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀψίδος μετ' οἰκοσήμων τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας· ἡ ἀξία καὶ τὸ βάρος ἠλλαξε κατὰ διαφόρους ἐποχάς.

Lis (κρίνον), ἐκ τοῦ λατιν. lilium συγγενοῦς τῷ ἑλλ. λείριον. Ἄλλοτε τὸ ἔμβλημα τῆς Γαλλίας παρίστατο διὰ τριῶν ἀνθέων κρίνου χρυσῶν, ὅπερ ἔφερον τὰ νομίσματα. Ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.

---

(1) BOECKH, Écon. Polit. des Athén, B. I. κεφ. δ'. σελ. 27.

«Τὸν δὲ κορίνθιον στατῆρα δεκάλιτρον, ὅτι δέκα ὀβολοὺς δύναται».

(Πολυδ. Ὀνομ. Β. Δ. κεφ. ιδ'.)

Ἡ ἰσότιμος λίτρα τοῦ ὀβολοῦ τῆς Αἰγίνης ὠνομάζετο λίτρα (Αὐτ. 6. θ'. κ. ς'.)

(2) Aurel. Vict., κεφ. Ζ'.—Πλουτ. Ποπλικόλας κεφ. 11.

(3) Duraut, Extrait de Pline de l'Hist. Natur. σελ. 25.

(1) Λεξικὸν Bocherelle.

—Τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ταῦτα κρίνα *(lis)* ἀντικατέστησαν τὰ Λουδοβίκια ἀπὸ τοῦ 1655 —57.

Τὸ ὄνομα τῶν πώλων, καρόλων, φριδερίκων, kreutzers, chaises, testons, colonnates, louis, napoléons, souverains, ὀθωνίων, aziziés, medjitiés κτλ. εὐκόλως πᾶς τις δύναται νὰ ἐξηγήσῃ.

Δ'.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἤδη νὰ προσθέσωμέν τινα περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν νομισμάτων.

Τὰ νομίσματα ἅμα τῇ ἐφευρέσει καὶ ἐπὶ πολλοὺς ἔτι αἰῶνας μόνον ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς ἐπιφανείας ἢ τοῦ προσώπου των ἐξετυποῦντο, τὸ δὲ ἀντίθετον μέρος διετήρει τὰ τρίγωνα ἢ τετράγωνα ἴχνη τοῦ ἀκμοθέτου, ἐφ' οὗ ἐτίθεντο διὰ νὰ ἐκτυπωθῶσιν.

Βραδύτερον νομίσματά τινα, ἀντὶ νὰ ὦσι πλήρη καὶ εὐθέα, ἦσαν ἑτερόκοιλα, πρὸ πάντων τὰ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος. Τὰ νομίσματα ταῦτα ἦσαν ἐκτετυπωμένα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκμαγείου, ἀλλ' ἦσαν κοῖλα ἐξ ἑνὸς καὶ κυρτὰ ἐξ ἑτέρου. Ὑπάρχουσι τοιαῦτα νομίσματα φέροντα διάφορα ἐκμαγεῖα ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους, ἀλλ' εἰσὶν ἀναμφιβόλως νεώτερα (1).

Ἐνόσῳ ἡ κατασκευὴ τῶν νομισμάτων διετέλει ἀτελής, τὰ νομίσματα ἢ μᾶλλον τὸ νόμισμα ἔφερε τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ βοός. Ἀλλ' ὡς ἡ χρῆσις τοῦ ἀργύρου ἐξετάθη εἰς τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (ὁ δὲ ἄργυρος ἦτο κοινὸς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕνεκα τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου), ἑκάστη αὐτόνομος πόλις ἵδρυσε νομισματοκοπεῖον καὶ ἔκοψεν ἴδιον νόμισμα, ἐφ' οὗ ἐχάραξε τὸν προστάτην θεόν, ἢ θεὰν τῆς πόλεως, ἥρωα, ζῶον ἰδιαιτέρως τιμώμενον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, σύμβολόν τι ἢ παράδοσίν τινα μοναδικοῦ συμβάματος. Παραδείγματος χάριν, τὰ ἀττικὰ νομίσματα ἔσχον τὸ πρῶτον τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ βοός· βραδύτερον γοργόνειον καὶ τέλος τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τὸ αἰγυπτιακώτερον μετ' ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ συμβόλου αὐτῆς, τῆς γλαυκός, ἐνίοτε δὲ καὶ μόνον τὴν γλαῦκα. Τὸ τῆς Γέλας ἔφερεν ἐπὶ μὲν τῆς ἐπιφανείας ἀνθρωπόμορφον ταῦρον μετ' ἐπιγραφῆς, ὄπισθεν δὲ ἀπήνην (2).

(1) Ὅρα Ἀρχαιολογίαν Ῥαγκαβῆ, σελ. 422.

(2) Αὐτόθι.—Τὰ νομίσματα ταῦτα ἴσως ἔχουσιν ἱστορίαν τινὰ παράλληλον τῆς τοῦ βοός, ἀλλὰ θὰ ἦναι

Πολὺ βραδύτερον ἤρχισαν νὰ ἐκτυπώνωσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων διάφορα ἱστορικὰ ἀντικείμενα, ὡς νίκας, στρατιωτικοὺς θριάμβους καὶ ἀγῶνας. Ὁ Φίλιππος ἐχάραξε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ σπουδὴ τῶν νομισμάτων ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα ὄχι μόνον διὰ τὸν καλλιτεχνικὸν χαρακτῆρά των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἱστορικὰς καὶ μυθολογικὰς πληροφορίας, ἃς (1) παρέχουσιν ἡμῖν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἄρχεται ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἐκτύπωσις ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν προσώπων τῶν βασιλέων, ὅπερ διευκολύνει τὰ μέγιστα τὴν κατάταξιν τῶν νομισματοσήμων, καὶ εἶναι πολύτιμα βοηθήματα διὰ τὴν ἱστορίαν. Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ταὐτότης τῶν ὀνομάτων πολλῶν βασιλέων, ὡς τῶν Πτολεμαίων, Σελευκιδῶν, Ἀντιόχων κτλ. φέρουσι πολλάκις οὐ μικρὰν σύγχυσιν.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολὺν χρόνον μετὰ τὰς τελειοποιήσεις, ἃς εἰσήγαγον εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νομισμάτων, δὲν ἤλλαξαν τὸν ἀτελῆ καὶ ἀρχικὸν τύπον τῶν νομισμάτων· διετήρησαν δὲ ὄχι μόνον τὸ ἄκομψον σχῆμα, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὸν ἀρχικὸν τύπον τοῦ ἐκμαγείου. Οἱ λόγοι τῆς διατηρήσεως ταύτης δὲν εἶναι οἰκονομικοί, ὡς ὁ Pauw νομίζει ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς αὐτοῦ περὶ Ἑλλήνων μελέταις (2).

τόσον συγκεχυμένων παραδόσεων καὶ ἀνεκδότων, ὥστε θὰ ἐδεῖτο Δηλίου κολυμβητοῦ.

(1) Ῥαγκαβῆ Ἀρχ., σελ. 422 καὶ 553.

(2) Αὐτ. σελ. 480.—Τὰ κυπριακὰ νομίσματα, ὡς καὶ ἅπαντα τὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας κατεσκευάζοντο ἐντέχνως μέχρι τοῦ ά αἰῶνος πρὶν Χριστοῦ. Ἡ καθαρότης τοῦ χράματός των ἦτο τόσον καλή, ὥστε ἐξετιμῶντο καὶ ἐζητοῦντο ὑπὸ πάντων. Τοῦτο φαίνεται νὰ ἦναι τὸ κυριώτερον αἴτιον, δι' ὃ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐμιμήθησαν κατὰ γράμμα τοὺς τύπους μέχρι τῶν ἐλαχίστων σημείων τῶν νομισματοκοπείων. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι κατὰ τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ ὁλοκλήρους αἰῶνας ἐκόπτοντο στερεοτύπως, καὶ ὅτι ἐμιμοῦντο ταῦτα κατὰ γράμμα μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Φοινίκης. Παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν Γαλάταις οἱ χρυσοῖ στατῆρες τοῦ Μακεδόνος Φιλίππου ἀνετυποῦντο δουλικῶς, καὶ τοῦτο συνέβαινε παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς τῶν βορείων, ἀνατολικῶν, μεσημβρινῶν καὶ νοτίων μερῶν. Οἱ Παννόνιοι ἔπραττον τὸ αὐτὸ διὰ τὰ ἀργυρᾶ τετράδραχμα, ὡς καὶ διὰ τὰς ἄλλας δραχμὰς καὶ τετράδραχμα τῶν πόλεων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Κατ' ἄλλην τινὰ ἐποχὴν σχετικῶς ἀρχαίαν ὑπὸ τοὺς πρώτους αὐτοκράτορας τῆς Ἀνατολῆς ἐμιμοῦντο τὰ νομίσματα ἐν ἁπάσῃ τῇ Δύσει ἐπὶ δύο αἰῶνας μετὰ τῶν ὀνομάτων καὶ τίτλων. Βραδύτερον ἀκόμη ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοὺς πρώτους Καρλοβιγγιανοὺς τὸ νόμισμα Καρό-

Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ νομίσματα καὶ πρὸ πάντων τὰ Ἀθηναϊκὰ διετήρησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμετάβλητον τὸν πρῶτον τύπον καὶ τὸ σχῆμα ἕνεκα τοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἡμιπολιτισμένων ἐθνῶν ἐμπορίου, ἅτινα δυσκόλως ἤθελον συνεθίζει εἰς νέον νόμισμα, ἐκλαμβάνοντα νόθευσιν τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀργύρου ἑκάστην βελτίωσιν, ὡς συνέβη ἐσχάτως παρὰ τοῖς Σίναις καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι διὰ τὰ ἱσπανικὰ κολοννάτα.

Ε'.

Μετὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἐξήγησιν τῶν ὀνομάτων τῶν νομισμάτων μεταβῶμεν εἰς συζήτησιν χωρίων τινῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Καὶ πρῶτον ἤδη περὶ τῆς γνωστῆς παροιμίας, ἥτις μέχρι σήμερον ἐξηγήθη κακῶς· διότι ἡ ἱστορία αὐτῆς λίαν ἐπιπολαίως ἐξητάσθη. Θέλω ἑρμηνεύσει αὐτὴν ὅλως διαφόρως· ἡ νέα αὕτη ἑρμηνεία θὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς στήριγμα δι' ὅσα βραδύτερον θὰ εἴπω. Ἡ παροιμία αὕτη εἶναι,

«Βοῦν ἐπὶ γλώττης ἔχει», ἢ «Βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν (1).

Πρὸ τῶν μηδικῶν πολέμων τὸ χρηματικόν, ὡς καὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα, καὶ μάλιστα ὁ χρυσός, κατὰ συνέπειαν δὲ τὰ κυκλοφοροῦντα νομίσματα ἦσαν σπανιώτατα ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτὸς τούτου οἱ τότε Ἕλληνες ἕνεκα τῆς νομισματικῆς ταύτης σπανιότητος, τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ ἐν γένει τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς σχεδὸν δὲν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν νομίσματα, ὡς ἡμεῖς σήμερον, ἐκτὸς ὅτε ἐπορεύοντο εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ νὰ ἀγοράσωσι τρόφιμα. Κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ χρόνου διάστημα σχεδὸν ποτὲ δὲν παρουσιάζετο περίστασις νὰ δαπανήσωσι χρήματα, ἀφοῦ μέγα μέρος τῶν ἡμερησίων ἡδονῶν ἦτο αὐτοῖς ἄγνωστον ἢ προσεφέρετο δωρεὰν ὑπὸ τοῦ κράτους. Ὅσον δὲ διὰ τὰς ἐκτάκτους περιστάσεις, καθ' ἃς ἐλάμβανον ἀνάγκην χρημάτων, ἐὰν δὲν εἶχον, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο συνηθέστατον, ἄφινον ἐνέχυρον τὸ δακτυλίδιον (1)· ἕκαστος δὲ ἔφερε τοὐλάχιστον ἕν (2). Τὰ χρήματα λοιπόν, ἅτινα ἕκαστος πάντοτε ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τὰς μικρὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας, ἦσαν ἄχρηστα, τὰ δὲ θυλάκια ἀχρηστότερα, διὸ καὶ οὔτε θυλάκια εἶχον· τὸ ὄνομα μάλιστα τσέπη (poche) δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ.

Ὁσάκις λοιπὸν ἠναγκάζοντο νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν χρήματα, τὰ ἔθετον ἐν τῷ προχειροτέρῳ φυσικῷ κόλπῳ, δηλ. ἐντὸς τοῦ στόματος. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς παραδείγματα.

Οἱ δικασταὶ ἐν Ἀθήναις ἐπληρόνοντο κατ' ἀρχὰς δι' ἑκάστην δίκην ἕνα ὀβολόν, βραδύτερον δὲ ἓν τριώβολον· τὸν ὀβολὸν δὲ ἢ τὸ τριώβολον τοῦτο ἔθετον ἐντὸς τοῦ στόματος. Εἰς τὰς Σφῆκας τοῦ Ἀριστοφάνους ὁ Φιλοκλέων διηγούμενος τῷ Βδελυκλέοντι τὰ πλεονεκτήματα τοῦ δικαστοῦ, ἅτινα τὸ γαλήνιον καὶ ἀμέριμνον ἐπάγγελμα παρεῖχεν αὐτῷ, λέγει,

« Ὅ δέ γ' ἥδιστον τούτων ἐστὶν πάντων, οὗ 'γὼ
πεπείρημαι,
ὅταν οἰκαδ' ἴω τὸν μισθὸν ἔχων, κἄπειθ' ἥκουσ' ἅμα πάντες
ἀσπάζονται διὰ ταῤῥύριον, καὶ πρῶτα μὲν ἡ θυγάτηρ με
ἀπονίζῃ καὶ τὼ πόδ' ἀλείφῃ καὶ προκύφασα φιλήσῃ,
καὶ παππίδιόν μ' ἅμα τῇ γλώττῃ τὸ τριώβολον ἐκκαλαμᾶται (3).

λου Β' τοῦ Φιλακροῦ διηωνίσθη ἐπὶ πολλὰς βασιλείας . . . Βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα συνέβη τὸ αὐτό· ὁ τούρειος (tournois) τύπος τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου περιῆλθε σχεδὸν ὅλον τὸν κόσμον. Μιμοῦνται καὶ ἀναμιμοῦνται αὐτὸν ὅλοι οἱ βαρῶνοι τῆς Δύσεως καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ σταυροφόροι ἡγεμόνες εἰς τὰς πλέον μεμακρυσμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Τέλος πάντων κατὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους, ἐπὶ Ἑρρίκου Γ', Ἑρρίκου Δ', Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ αὐτοῦ τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου ἅπαντες οἱ τότε μικροὶ ἄρχοντες, seigneurs, Γάλλοι τε καὶ ξένοι ἀντέγραφον τοὺς βασιλικοὺς τύπους, διότι τὸ φέρον αὐτοὺς νόμισμα ἐζητεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου (Collect. τοῦ J. Démétrius. Num. Des Égypt-Ancien-monnaies des rois. I part, par F. Feuardent, Paris, παρὰ τῷ Rollin καὶ Feuardent, 1870, σελ. 25.)

(1) «Τὰ δ' ἄλλα σιγῶ· βοῦς ἐπὶ γλώττης μέγας βέβηκεν· εἶποι δ' αὐτός, εἰ φθόγγον λάβοι».
(Ἀγαμ. Αἰσχύλος στιχ. 36 καὶ 37).

(1) Οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ σπάνει μὴ ἔχοντες πάντοτε ὅ,τι ἔδει διὰ νὰ πληρώσωσι τὸ ἀγοραζόμενον, ἐνεχυρίαζον τὸ δακτυλίδιον ἔλλειψει νομίσματος· τὸ δὲ δακτυλίδιον ἔμενεν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἐμπόρου μέχρις ὅτου ἐπληρώνετο, συνήθεια διατηρουμένη καὶ σήμερον ἔτι μεταξὺ τοῦ ὄχλου, καὶ μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ νομίσματος (Hist. de l' *or et de l' argent*. Extrait de Pline de l' Hist. Natur. B. 33. Daraut.)

(2) Καὶ αὐτοὶ οἱ δοῦλοι ἐν Ῥώμῃ ἔφερον δακτυλίους (αὐτόθι, σελ. 13).

(3) Στιχ. 605—9.

Κατωτέρω δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κωμῳδίᾳ ὁ αὐτὸς λέγει τῷ Βδελυκλέοντι (στίχ. 499—503).

Αἴσχιστα γάρ τοί μ' εἰργάσατο Λυσίστρατος
ὁ σκωπτόλης. ὀρσχμὴν μετ' ἐμοῦ πρώην λαβών,
ἐλθὼν διεκερματίζετ' ἐν τοῖς ἰχθύσιν,
κἄπειτ' ἐπέθηκε τοεῖς λοπίδας μοι κεστρέων. (1)
κἀγὼ 'νέκαψ' ὀβολοὺς γὰρ ᾠόμην λαβεῖν·
κἄτα βδελυχθεὶς ὀσφρόμενος ἐξέπτυσα·
καθ' εἶλκον αὐτόν, (2).

Ἐν τοῖς ὄρνισι (στίχ. 499—503),

Πεισθ. Ἰκτῖνος δ' οὖν τῶν Ἑλλήνων ἦρχεν τότε καβασίλευεν.
Ἐπ. Τῶν Ἑλλήνων; Πεισθ. Καὶ κατέδειξέν γ' οὗτος πρῶτος βασιλεύων
προκυλινδεῖσθαι τοῖς ἰκτίνοις. Εὐελ. Νὴ τὸν Διόνυσον ἐγὼ γοῦν
ἐκυλινδόμην ἰκτῖνον ἰδών· καθ' ὕπτιος ὢν ἀναγάσκων
ὀβολὸν κατεβρόχθισα· κἄτα κενὸν τὸν θύλακον οἰκαδ' ἀφεῖλκον.

Οἱ ἐν Ἀθήναις ῥήτορες ἐνίοτε ἠγοράζοντο, ὡς συμβαίνει δυστυχῶς παντα χοῦ καὶ πάντοτε. Λαμβάνοντες λοιπὸν τὸ νόμισμα τοῦ τότε καιροῦ, δηλ. τὸν βοῦν, διὰ τοὺς λόγους, οὓς εἴπομεν, ἔθετον ἐντὸς τοῦ στόματος, δηλ. τῆς τότε τσέπης. Εἶτα διὰ τὴν δυσκολίαν, ἣν ἐδοκίμαζον ὁμιλοῦντες μετὰ στόματος ἔχοντος νόμισμα, εἴτε διότι ὑπεσχέθησαν νὰ τηρήσωσι σιγήν, ἔλεγον,

«βοῦν ἐπὶ γλώττης ἔχει.»

Ἰδοὺ ἡ ἀληθὴς ἱστορία καθ' ἡμᾶς τῆς παροιμίας ταύτης καὶ ἡ φυσικὴ ἑρμηνεία.

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐξηγεῖ ἐπίσης καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ θέτειν ὀβολὸν ἐντὸς τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ, ὥστε νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Χάρωνα τὸν ναῦλον τῆς Ἀχερουσίας λίμνης (3).

Γ'.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ πρὸ πάντων παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾶται συχνότατα ἡ λέξις ἑκατόμβη. Ἀφοῦ διὰ τοὺς λόγους, οὓς ἐξεθέσαμεν, ὑπῆρχε τὸ νόμισμα βοῦς, καὶ ἀφοῦ δὲν λαμβάνομεν ποσῶς ὑπ' ὄψιν τὴν παραδεδεγμένην ἐποχήν, καθ' ἣν ἐκόπη τὸ νόμισμα, διὰ τί νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ἑκατόμβη σημαίνει θυσίαν διαφόρων ζώων ἀορίστου ἀριθμοῦ, ἀξίας ἑκατὸν βοῶν, νομισμάτων; Τόσῳ μᾶλλον παραδεχόμεθα τοῦτο, καθ' ὅσον θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἡ ἑκατόμβη συνέκειτο ἐκ διαφόρων ζώων ἀορίστου ἀριθμοῦ καὶ οὐχὶ ἐξ ἑκατὸν βοῶν. Παραδείγματος χάριν εἰς τὸ Α τῆς Ἰλιάδος (1) κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀτρείδου

Ἔρδον δ' Ἀπόλλωνι τελήεσσαν ἑκατόμβας
ταύρων ἠδ' αἰγῶν παρὰ θῖν' ἄλὸς ἀτρυγέτοιο.

Ἐν τῷ Δ τῆς Ἰλιάδος (2) ἡ Ἀθηνᾶ προτρέπει τὸν υἱὸν τοῦ Λυκάωνος νὰ προσφέρῃ

Ἀπόλλωνι Λυκηγενέτ κλυτοτόξῳ
ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην.

Ἐν τῷ Ψ' τῆς Ἰλιάδος (3) ὁ Πηλεὺς ὑπόσχεται νὰ θύσῃ τῷ Σπερχειῷ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀχιλλέως·

σοί τε κόμην κερέειν ῥέξειν θ' ἱερὴν ἑκατόμβην,
πεντήκοντα δ' ἔνορχα κτλ.

Ἐν τῷ Ψ' ἐπίσης τῆς Ἰλιάδος (4) ὁ Τεῦκρος λησμονήσας

ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην

τῷ Ἀπόλλωνι, δὲν ἐγγίζει τὴν περιστεράν, ἐνῷ ὁ Μηριόνης ὑποσχεθεὶς τῷ Ἀπόλλωνι

ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην (5),

φονεύει αὐτήν.

Ὁ Ποσειδῶν λαμβάνει μέρος εἰς τὴν τῶν Αἰθιόπων·

. . . ταύρωντε καὶ ἀρνειῶν ἑκατόμβης (6).

Οἱ σχολιασταὶ καὶ οἱ φιλόλογοι ἤρχισαν νὰ

---

(1) Τὰ νομίσματα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦσαν λίαν ἐφθαρμένα καὶ νενοθευμένα, καὶ ἡ κατάκρισις αὐτῶν εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν στίχων τούτων τοῦ Ἀριστοφάνους, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου παραθέσωμεν τοὺς ἑξῆς στίχους (717—25) ἐκ τῶν Βατράχων·

Πολλάκις γ' ἡμῖν ἔδοξεν ἡ πόλις πεπονθέναι
ταὐτὸν ἔς τε τῶν πολιτῶν τοὺς καλοὺς τε κἀγαθοὺς,
ἔς τε τἀρχαῖον νόμισμα καὶ τὸ καινὸν χρυσίον.
Οὕτε γὰρ τούτοισιν οὖσιν οὐ κεκιβδηλευμένοις,
ἀλλὰ καλλίστοις ἁπάντων, ὡς δίκαι', νομισμάτων,
καὶ μόνοις ὀρθῶς κοπεῖσι καὶ κεκωδωνισμένοις
ἔν τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς βαρβάροισι πανταχοῦ,
χρώμεθ' οὐδέν, ἀλλὰ τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκοῖσι.

(2) Στιχ. 787—93.

(3) Ὁ κ. Arland λέγει ὅτι σήμερον ἐν Ἀνατολῇ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἄλλοι μικρέμποροι φέρουσιν ἐν τῷ στόματι ἀπίστευτον ποσότητα μικρῶν νομισμάτων, χωρὶς νὰ ἐμποδίζωνται τοῦ νὰ ὁμιλῶσιν. Ὁ κ. Arland πιστεύω νὰ ἀπατᾶται ὡς πρὸς τοῦτο, διότι δὲν πιστεύω νὰ συμβαίνῃ τοῦτο ἐν Ἀνατολῇ μόνον τὰ παιδία πράττουσι τοῦτο, μικρέμποροι δέ τινες καὶ μάλιστα οἱ ὁδηγοὶ τῶν λεωφορείων ἐν Παρισίοις, ὁσάκις πρόκειται νὰ ἀλλάξωσι νόμισμά τι, κρατοῦσι πάντοτε τοῦτο διὰ τῶν ὀδόντων των, ὡς πολλάκις εἶδον τοῦτο. Τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶναι δυνατόν, διότι οἱ ἀπαγγελίαν μανθάνοντες θέτουσι πολλὰ τεμάχια φελλοῦ εἰς τὰ στόματα αὐτῶν.

(1) Στίχος 315—16.

(2) Στίχος 101—2.

(3) Στίχος 146—7.

(4) Στίχος 864.

(5) Στίχος 873.

(6) Ὀδυσσείας Λ., στιχ. 23

ἐξηγῶσι τὴν λέξιν ἑκατόμβην κατὰ λέξιν, δηλ. θυσίαν ἑκατὸν βοῶν· βλέποντες ὅμως ὅτι ἡ ἑκατόμβη συνέκειτο καὶ ἐξ ἀρνίων, καὶ ἐξ αἰγῶν, καὶ ἐξ ἐνόρχων, καὶ ἐκ πρωτογόνων ἀρνῶν, ἐκ ταύρων καὶ ἄλλων ζώων, εἶπον ὅτι σημαίνει θυσίαν ἑκατὸν ζώων, ἢ μᾶλλον ἑκατὸν θυμάτων.

Εἰς τὸ Β τῆς Ἰλιάδος ὁ ποιητὴς περιγράφων τὸν στολισμὸν τῆς Ἀθηνᾶς λέγει·

. . . μετὰ δὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη,
αἰγίδ' ἔχουσα ἐρίτιμον ἀγήρων ἀθανάτην τε,
τῆς ἑκατὸν θύσανοι παγχρύσεοι ἠερέθονται,
πάντες εὐπλεκέες, ἑκατόμβοιος δὲ ἕκαστος (1).

Ἐν τῷ Ζ τῆς Ἰλιάδος ὁ Γλαῦκος ἀλλάσσει τὴν ἐκ χρυσοῦ πανοπλίαν του πρὸς τὴν ἐκ χαλκοῦ τοῦ Τυδείδου, ἤτοι ἀλλάσσει χρυσὸν ἀντὶ χαλκοῦ, διὸ καὶ ὁ Ζεὺς τοῦ ἀφαιρεῖ τὰς φρένας·

. . . φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν,
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων (2).

Ἐν τῷ Χ τῆς Ὀδυσσείας εἷς τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, ὁ Εὐρύμαχος, ἵνα καθησυχάσῃ τὸν Ὀδυσσέα ἅμα δὲ καὶ τὸν ἀποζημιώσῃ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἐραστῶν τῆς γυναικὸς καταβροχθισθεῖσαν περιουσίαν, προτείνει εἰς τοὺς ἑταίρους νὰ προσφέρωσι τῷ Ὀδυσσεῖ ἕκαστος,

τιμὴν ἀμφὶς ἄγοντες ἐεικοσάβοιον ἕκαστος,
χαλκόν τε χρυσόν τ' ἀποδώσομεν . . . (3).

Πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν ἤδη τὸν βοῦν ἐνταῦθα, ὅτε πλέον δὲν πρόκειται περὶ θυσιῶν οὔτε ἑκατομβῶν;

Ἐν τῷ Α τῆς Ἰλιάδος ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπώλησεν εἰς τὴν Λῆμνον τὸν υἱὸν τοῦ Πριάμου Λυκάωνα ἀντὶ ἑκατόμβης. Διατὶ νὰ μὴ πιστεύσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸν ἐπώλησεν οὐχὶ ἀντὶ ἑκατὸν βοῶν, ζώων, ἀλλ' ἀντὶ ἑκατὸν βοῶν, νομισμάτων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ θέσῃ ἀξιόλογα ἐντὸς σάκκου ἢ θυλάκου καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ταξείδιόν του ἀνενοχλήτως, ἐνῷ ἐὰν τὸν ἐπώλει ἀντὶ 100 πραγματικῶν βοῶν, ἤτοι μιᾶς ἑκατόμβης, ἔπρεπε νὰ εὕρῃ καὶ ναυλώσῃ πλοῖον πρὸς μεταφοράν, νὰ φροντίσῃ ζωοτροφίας καὶ ὑπηρέτας διὰ νὰ τοὺς περιποιῶνται, ὅπερ ὀχληρότατον.

Ὁμολογῶ ὅτι κατὰ πρῶτον ἡ ἐξήγησις αὕτη τοῦ βοὸς καὶ τῆς ἑκατόμβης ἕνεκα τῆς συνηθείας, ἣν ἔχομεν νὰ ἐννοῶμεν αὐτὸν ἄλλως, φαίνεται ὑμῖν παράξενος· ἀλλὰ κατ' ἐμὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη φαίνεται λογικωτέρα τοὐλάχιστον εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας, ἀφοῦ δὲ ἡ ἱστορία περιέχει πληθὺν τοιούτων παραλλήλων παραδειγμάτων καὶ ἀναλογίας περιεργοτάτης, δὲν βλέπω τὸν λόγον, δι' ὃν οἱ βόες οὗτοι δὲν ἦσαν νομίσματα. Παραθέσωμεν παραδείγματά τινα ἀναλόγου σημασίας. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Λυσάνδρου (1).

«Ὁ δὲ Λύσανδρος ἀπὸ τούτων γενόμενος αὐτὸς μὲν ἐπὶ Θρᾴκης ἐξέπλευσε, τῶν δὲ χρημάτων τὰ περιόντα καὶ ὅσας δωρεὰς αὐτὸς ἢ στεφάνους ἐδέξατο, πολλῶν, ὡς εἰκός, διδόντων ἀνδρὶ δυνατῷ τούτῳ καὶ τρόπον τινὰ κυρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν εἰς Λακεδαίμονα διὰ Γυλίππου τοῦ στρατηγήσαντος πρὸς Σικελίαν, ὁ δέ, ὡς λέγεται, τὰς ῥαφὰς τῶν ἀγγείων κάτωθεν ἀναλύσας καὶ ἀφελὼν συχνὸν ἀργύριον ἐξ ἑκάστου πάλιν συνέρραψεν ἀγνοήσας, ὅτι γραμματίδιον ἐνῆν ἑκάστῳ τὸν ἀριθμὸν σημαῖνον. Ἐλθὼν δὲ εἰς Σπάρτην ἃ μὲν ὤφειλετο κατέκρυψεν ὑπὸ τὸν κέραμον τῆς οἰκίας, τὰ δὲ ἀγγεῖα παρέδωκε τοῖς ἐφόροις καὶ τὰς σφραγῖδας ἐπέδειξεν. Ἐπεὶ δὲ ἀνοιξάντων καὶ ἀριθμούντων διεφώνει πρὸς τὰ γράμματα τὸ πλῆθος τοῦ ἀργυρίου καὶ παρεῖχε τοῖς ἐφόροις ἀπορίαν τὸ πρᾶγμα, φράζει θεράπων τοῦ Γυλίππου πρὸς αὐτοὺς αἰνιξάμενος ὑπὸ τῷ Κεραμεικῷ κοιτάζεσθαι πολλὰς γλαῦκας. Ἦν γάρ, ὡς ἔοικε, τὸ χάραγμα τοῦ πλείστου τότε νομίσματος διὰ τοὺς Ἀθηναίους γλαῦκες.»

Ἂς ὁμολογήσωμεν τώρα εἰλικρινῶς ὅτι, ἐὰν ὁ Πλούταρχος δὲν ἔδιδεν ἡμῖν τὰς λεπτομερείας τῆς ἱστορίας ταύτης, τίς ἤθελε παραδεχθῇ ὅτι αἱ ὑπὸ τὴν στέγην γλαῦκες ἦσαν νομίσματα;

Οἱ ἀρχαῖοι, ὡς εἴπομεν, ἀπεκάλουν ἐπίσης ἅπαντα τὰ νομίσματα, ἅτινα ἔφερον τὴν Ἀθηνᾶν, κόρας ἢ παρθένους. Τάχα δ' ἂν εἴη κόρη, ὡς Εὐριπίδης ὠνόμασε παρθένον ἐν Σκίρωνι λέγων περὶ τῶν ἐν Κορίνθῳ ἑταιρουσῶν·

. . . φιλοῦσι δὲ
τὰς ἐξ Ἀθηνῶν παρθένους, ὅταν φέρῃ
πολλάς . . .

«Τὰς μὲν οὖν παρθένους λέγει ἐν τοῖς κόραις, αἷς ἐνεκεχάρακτο Ἀθηνᾶς πρόσωπον» (2).

Οἱ δαρεικοί, περσικὰ νομίσματα, ἐπιμήκη καὶ ἀκανόνιστα, ἔφερον κατὰ μέτωπον τὸν

(1) Ἰλιάδος Ζ, στιχ. 244—6.
(2) Ἰλιάδος Ζ, στιχ. 234—6.
(3) Ὀδ. Χ, 55—7.

(1) κεφ. 15.
(2) Ὀνομ. Πολυδ. Θ'. 75.

Δαρεῖον ὑπὸ τὴν μορφὴν τοξότου, ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου δὲ μέρους κοῖλον τετράγωνον. Τὸν Ἀγησίλαον, ὅτε ἀνεκαλεῖτο ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Σπάρτην ἕνεκα τοῦ μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν πολέμου, φαίνεται ὅτι ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς θέλων νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔπεμψε τριάκοντα χιλιάδας δαρεικῶν διὰ τοῦ Τιμοκλέους πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Θήβαις δημαγωγούς, οἵτινες ἐξήγειραν τοὺς δήμους πρὸς πόλεμον κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν (1).

Ὁ στατὴρ ἢ τὸ κορίνθιον δίδραχμον ἕνεκα τοῦ ἐπ' αὐτοῦ Πηγάσου ἔλαβε παρὰ τοῦ λαοῦ τὸ ὄνομα πῶλος (2). Τοῦτο ὑπενόει ὁ Εὐριπίδης εἰς τοὺς στίχους τούτους τοῦ σατυρικοῦ δράματος τοῦ ἐπιγραφομένου Σκίρων, ἐν ᾧ λέγει περὶ τῶν ἑταιρῶν τῆς Κορίνθου,

καὶ τὰς μὲν ἄξῃ, πῶλον ἂν διδῷς ἕνα,
τὰς δὲ ξυνωρίδ'· αἱ δὲ κἀπὶ τεττάρων
φοιτῶσιν ἵππων ἀργυρῶν. . . .

Ἄνευ τῶν ἱστορικῶν τούτων λεπτομερειῶν τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ ἢ μᾶλλον νὰ μαντεύσῃ τοὺς στίχους τούτους τοῦ Εὐριπίδου, μνημονευομένους ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους, ὅτι αἱ ἑταῖραι τῆς Κορίνθου ἠγάπων τὰς ἀθηναίας παρθένους καὶ τοὺς πώλους τῆς Κορίνθου, ἐὰν δὲν ἠξεύρομεν ὅτι αἱ παρθένοι αὗται καὶ οἱ πῶλοι ἦσαν νομίσματα; Ἐὰν δὲ ἠγνοοῦμεν ἐπίσης ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον νομίσματα φέροντα χελώνην, καὶ ἐκ ταύτης ὠνομάζοντο ταῦτα χελῶναι ἢ χελώνια, τίς ἤθελεν ἐξηγήσει τὸ γνωμικὸν τοῦτο,

τὰν ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν νικᾶντι χελῶναι;

Οἱ Ἕλληνες ἕνεκα τῶν πλουσίων ἀργυρούχων μεταλλείων ἔμαθον λίαν ἐνωρὶς νὰ καθαρίζωσι τὸν ἄργυρον· διὸ καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις κατεργαζόμενος ἄργυρος προετιμᾶτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν τῷ ἐμπορίῳ παντὸς ἄλλου, καὶ μάλιστα τὰ ἀθηναϊκὰ νομίσματα ἕνεκα τῆς λίαν σημαντικῆς καθαρότητος τοῦ ἀργύρου (3). Ἐπειδὴ δὲ τὰ νομίσματα ταῦτα ἔφερον τὴν εἰκόνα τοῦ βοός, ὠνόμασαν αὐτὰ εὐβοϊκά, ἡ λέξις δὲ αὕτη ἐσήμαινε τὸν ἀττικὸν ἄργυρον, ὁ ὁποῖος ἦτο καθαρώτερος παντὸς ἄλλου· ἄρα ἀττικὸν καὶ εὐβοϊκὸν τάλαντον εἶναι συνώνυμα. Ὅλος λοιπὸν ὁ κόσμος καὶ πρὸ πάντων οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς συναλλαγὰς αὐτῶν ἐζήτουν εὐβοϊκὰς δραχμάς, δηλ. δραχμὰς ἐκ καθαρωτάτου ἀργύρου. Οὕτως εὐβοϊκὴ δραχμὴ ἢ νόμισμα σημαίνει ὄχι δραχμὴν ἢ νόμισμα κοπὲν εἰς τὴν νῆσον τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ νόμισμα ἢ δραχμήν, ἧστινος ὁ βαθμὸς τῆς καθαρότητος τοῦ ἀργύρου εἶναι λίαν ὑψωμένος.

(1) Πλουτ. Λακωνικὰ ἀποφθεγμ., 40.
(2) Πολυδ. ὀνομ., 76.
(3) Fr. Lenormant, De quelques espèces de monnaies Grecques (Extr. de la Riv. Num. Τομ. 12, 1867).

Ζ'.

Ἵνα μὴ ἡ πραγματεία αὕτη μένῃ ἀτελής, φέρε ἴδωμεν εἴ τι περὶ νομισμάτων λέγει καὶ τὸ ἀρχαιότατον ἴσως βιβλίον τοῦ κόσμου.

Πρὸ ἡμίσεως περίπου αἰῶνος ὁ μαρκήσιος Germain Garnier ἐδημοσίευσεν ἱστορίαν τῶν νομισμάτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ διὰ τρόπου συστηματικοῦ πρῶτος ὑπεστήριξε τὴν ὕπαρξιν τῶν νομισμάτων ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις. Ἡ βάσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς εἶναι σαθρά, ἔχει ὅμως τὸ πλεονέκτημα ὅτι συνενώνει πολλὰς ἱστορικὰς λεπτομερείας.

Ὁ μαρκήσιος Germain Garnier ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἀρχαιότης ἐν γένει εἶχεν ἓν μόνον νόμισμα, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ βοός. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀρχαιότης ἀπέκτησεν ἤδη πρὸ 3—4 χιλ. ἐτῶν τὸ παγκόσμιον νόμισμα, ὅπερ ὀνειρεύονται μόλις σήμερον οἱ οἰκονομολόγοι.

«Οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, λέγει, ἓν μόνον νόμισμα ὑπολογισμοῦ εἶχον, παγκόσμιον νόμισμα, οὗτινος ἡ ἀρχὴ ἀπόλλυται ἐν τῷ σκότει τῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τούτου τοῦ νομίσματος ὑπελογίζοντο ὅλα τὰ πραγματικὰ ποσὰ οἱουδήποτε τύπου καὶ ἀξίας εἰς χρυσᾶς δραχμὰς βάρους ἑνὸς καὶ ἡμίσεως γραμμαρίου, καὶ ἐκανόνιζον ἐπὶ τοῦ νομισματικοῦ τούτου ἀντικειμένου ὅλα τὰ κατασκευαζόμενα . . . .» (1).

Καὶ ἀλλαχοῦ· «τὸ ἁπλούστερον νόμισμα τῶν ἀναριθμήτων ἀρχαίων νομισμάτων θὰ ἦτο κοινὸν νόμισμα ὑπολογισμοῦ· τῷ ὄντι ἐὰν ἕκαστον μικρὸν κράτος κόπτον νόμισμα εἶχεν ἰδιαίτερον, ὡς ἡμεῖς, νομισματικὸν σύστημα, οἱ κατάλογοι τῆς συναλλαγῆς ἤθελον συνίστασθαι ἐκ πλείστων ὅσων ἄρθρων. Φανταζόμενός τις τὸ ἄπειρον ποσὸν τῶν νομισμάτων, ὅπερ ἐκυκλοφόρει συγχρόνως μεταξὺ τῶν λαῶν, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀλλόκοτον σύγχυσιν, ἥτις ἤθελεν ὑπάρχει, ἐὰν αἱ συναλλαγαὶ δὲν ἐκανονίζοντο ἐπὶ κοινοῦ γενικῶς παραδεδεγμέ-

(1) Πρόλογος, σελ. 5 καὶ 15.

νου νομίσματος . . . (1). Ἀφοῦ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέδιδον τόσας τιμὰς εἰς τὸν βοῦν, ἀδύνατον νὰ μὴ εἶχον νόμισμα φέρον τὸν τύπον τούτου».

»Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ περὶ τοῦ σχήματος τοῦ βοός, νομίσματος, καὶ περὶ τῆς ἐφευρέσεως, εἶναι ἀδιαφιλονείκητον ὅτι τὸ νόμισμα τοῦτο ἦτο γνωστὸν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, δηλ. ἐν ἅπαντι τῷ ἀρχαιοτάτῳ κόσμῳ».

Ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης ἀρχῆς ὁ συγγραφεὺς ἐκλαμβάνει ὡς νόμισμα ἕκαστον ζῶον τοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ πρὸ πάντων τὸν βοῦν καὶ τὸ πρόβατον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν εἰδώλων τοῦ Ἀαρών, τῶν μόσχων.

Οὐχ ἧττον ὅμως μ' ὅλας τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἱστορίας τοῦ κ. Garnier ὑπάρχουσι χωρία τινά, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῶσι μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς. Ὅσον δὲ διὰ τὴν γενικὴν ἰδέαν τοῦ Garnier περὶ τοῦ τότε διεθνοῦς νομίσματος χρησιμεύοντος μόνου εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς ἡ ἀπάτη εἶναι τόσον φανερά, ὥστε οὔτε συζητοῦμεν τὸ πρᾶγμα τοῦτο.

Ἐν τῇ Γενέσει (2) ὁ βασιλεὺς τῶν Γεράρων ἀποδίδων τὴν Σάρραν τῷ Ἀβραὰμ λέγει, «ἔλαβε δὲ Ἀβιμέλεχ χίλια δίδραχμα καὶ πρόβατα καὶ μόσχους καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας καὶ ἔδωκε τῷ Ἀβραάμ· καὶ ἀπέδωκεν αὐτῷ Σάρραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ εἶπεν Ἀβιμέλεχ τῷ Ἀβραάμ· ἰδοὺ ἡ γῆ μου ἐναντίον σου· οὗ ἂν σοι ἀρέσκῃ, κατοίκει. Τῇ δὲ Σάρρᾳ εἶπεν· ἰδοὺ δέδωκα χίλια δίδραχμα τῷ ἀδελφῷ σου· ταῦτα ἔσται σοι κτλ.».

Ἡ παράγραφος 14 δὲν ποιεῖται μνείαν ἄλλου ἀργύρου εἰμὴ μόνον τῶν προβάτων καὶ μόσχων, ἅτινα ἐδόθησαν τῷ Ἀβραάμ, καὶ ὅμως ἀμέσως λέγει τῇ Σάρρᾳ ὅτι ἐδόθησαν χίλια δίδραχμα· ὥστε τὰ πρόβατα καὶ οἱ μόσχοι οὗτοι θεωρούμενοι ὡς πραγματικὰ ζῶα εἶναι ὅλως ἀπίθανον καὶ πλάνη· διότι τὰ Γέραρα ἦτο ἐμπορικὴ πόλις τοποθετημένη εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· ὁ δὲ φυλισταῖος αὐτῆς βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ διάθεσιν πολὺν χρυσόν, ἄργυρον καὶ πολύτιμα ἐμπορεύματα. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρῇ τόσα πολυάριθμα ποίμνια· ἄλλως τοιοῦτον δῶρον διὰ τὸν Ἀβραὰμ θὰ ἦτο δυσχερέστατον, ὅστις διήρχετο ἐκ τοῦ τόπου τῶν Φυλισταίων ὡς ὁδοιπόρος (3).

(1) Πρόλογος, σελ. 7.
(2) Κεφ. κ', § 14.
(3) Garnier, σελ. 142.

Ὅταν ὁ Ἀβραὰμ πέμπῃ τὸν Ἐλιέζερ, ἵνα ζητήσῃ διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς γάμον τὴν Ῥεβέκκαν, ὁ δοῦλος ἀπαριθμῶν τὰ ὑπάρχοντα τοῦ κυρίου λέγει, «Κύριος δὲ ηὐλόγησε τὸν κύριόν μου σφόδρα, καὶ ὑψώθη· καὶ ἔδωκεν αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχους καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, παῖδας καὶ παιδίσκας, καμήλους καὶ ὄνους» (1). Βλέπει τις ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ κς'. § 14, ὅτι θέτει πρῶτον τὰ πρόβατα, τοὺς μόσχους, τὸ ἀργύριον καὶ χρυσίον. Ἠδύνατό τις λοιπὸν ἀξιόλογα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι βοῦς καὶ πρόβατον σημαίνει νόμισμα, ἴσως μάλιστα τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ ἀργυροῦν (2).

Ἐν τοῖς ἑξῆς χωρίοις τῆς Γραφῆς γίνεται μνεία νομισμάτων. Ὁ Ἀβραὰμ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν τοῦ Ἐφρών, διὰ νὰ θάψῃ τὴν Σάρραν, ἀντὶ 400 ἀργυρῶν σίκλων δοκίμων ἐμπόροις (ἡ μετάφρασις τῶν Ο' κακῶς λέγει 400 δίδραχμα ἀργυρίου· ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εἶναι σίκλοι) (3). Ὁ Ἰακὼβ ἠγόρασεν ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἐμμὼρ μίαν μερίδα τοῦ ἀγροῦ ἀντὶ ἑκατὸν ἀργυρίων ἢ μᾶλλον ἀμνῶν, ὡς ὀρθῶς λέγει ἡ μετάφρασις τῶν Ο' (4). Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας ἐμπόρους ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίων καὶ ὄχι χρυσῶν, ὡς λέγει ἡ μετ. τῶν Ο'. Ὅτε ὁ λιμὸς ἤρχισε νὰ καταλαμβάνῃ τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὰ δύο περίφημα ὄνειρα τοῦ Φαραώ, ὁ Ἰακὼβ ἔστειλε τοὺς υἱούς αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ Βενιαμὶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα ἀγοράσωσι σῖτον· κατὰ τὸ ταξείδιον τοῦτο ἐν τῷ κεφ. μδ', § 25 καὶ 27· κεφ. μγ', § 14, 20, 21· κεφ. νδ', § 1, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφ. κά, § 34 καὶ 35 γίνεται μνεία ἀργυρίου. Εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μωϋσέως παράγραφός τις λέγει τὰ ἑξῆς· «ἐὰν δὲ παῖδα κερατίσῃ ὁ ταῦρος ἢ παιδίσκην, ἀργυρίου τριάκοντα δίδραχμα (σίκλα) δώσει τῷ κυρίῳ αὐτῶν καὶ

(1) Γένεσις, κεφ. κδ', § 35.
(2) Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἠδύνατό τις νὰ ἐκλέβῃ τοὺς βοῦς, τὰ πρόβατα καὶ τὰς περιστερὰς, ἅτινα ἀναφέρονται ἐν τῷ ἑξῆς χωρίῳ τοῦ Εὐαγγελίου ὅτι εἰσὶ νομίσματα. «Καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους. Καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὸ κέρμα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε. Καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπαν, Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν· μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου» (Εὐαγγ. Ἰωάνν. κεφ. β', § 14, 15.)
(3) Γενεσ., κεφ. κγ', § 15 καὶ 16.
(4) Γενεσ., κεφ. λγ', § 19.

ὁ ταῦρος λιθοβοληθήσεται» (κεφ. λζ', § 28). Ταῦτα κατ' ἐμὲ πρέπει νὰ ὦσι νομίσματα.

Ἰδοὺ τί λέγει ἐπίσης ὁ Δὸν V. Vazquez Queippo ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι, οὗτινος πολλάκις ἐποιησάμεθα μνείαν παραδεχόμενοι ἐπίσης τὴν ὕπαρξιν τοῦ νομίσματος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· «Ὅτι οἱ Ἑβραῖοι πολὺ πρότερον τῆς κυρίως ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων ἐποίουν διάκρισιν μεταξὺ τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν καταστάσει (*en lingots*) καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν ὡς νομισμάτων, περὶ τούτου οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τὴν ἀδιαφιλονείκητον μαρτυρίαν τῶν ἱερῶν βιβλίων. Βλέπομεν τῷ ὄντι ἐν αὐτοῖς ὅτι ὁ ποντίφηξ Ἰωσαὲ (1) κατεσκεύασε κιβωτὸν καὶ ἔτρησε τρώγλην ἐπὶ τῆς σανίδος αὐτῆς, ἵνα τὸ ἀργύριον τοῦτο χρησιμεύσῃ εἰς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, διὰ τοῦ ὑπολειπομένου δὲ ἀργυρίου κατεσκεύασαν ἀγγεῖα διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ναοῦ τούτου. Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι ὁ ἄργυρος δὲν ἦτο πλέον εἰς φυσικὴν κατάστασιν (en lingots), ἀλλ' εἰς μικρὰ τεμάχια, ἅτινα ἔφερον ἐντὸς σάκκων, ὅπως λέγει ὁ Ἡσαΐας» (2).

» Ἐν τισι τῶν παραταθέντων χωρίων εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατά εἰσιν ἀληθῶς ζῶα. Ἴσως δὲ ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ καὶ ἄλλα τινὰ χωρία, ἔνθα πράγματι πρόκειται περὶ ζώων, ἀντικειμένων τοῦ τότε ἐμπορίου τῆς ἀλλαγῆς· καὶ ἐκ τῶν χωρίων τούτων ἤθελον ἴσως νὰ ἀντικρούσωσιν ὅ,τι ἤδη ἐγράψαμεν. — Ἀποκρινόμεθα ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην λέγοντες ὅτι καὶ ἀφ' οὗ ἐφευρέθησαν τὰ νομίσματα, τὸ ἐμπόριον τῆς συναλλαγῆς ἐξηκολούθησε καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτι καὶ σήμερον ἐν ἄλλαις τε χώραις καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ».

» Τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὁμιλοῦμεν, δὲν ἤθελεν ὑπάρχει δύσκολον νὰ δείξωμεν πολλὰ μέρη καὶ μεγάλας μάλιστα ἐπικρατείας, ἔνθα τὰ προϊόντα τοῦ νομίσματος ἐκτελοῦνται ὑπ' ἄλλων ἀντικειμένων ἢ ἐκείνων, ἅτινά εἰσιν ἐν χρήσει ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, ἐν αἷς ἐπικρατεῖ ἀνώτερός τις πολιτισμός. Λόγου χάριν βαμβάκινα ὑφάσματα, ὀνομαζόμενα *guinées*, εἰσὶν ἐν μεγίστῃ χρήσει καὶ σήμερον ἔτι εἰς τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν μαύρων κατοίκων μέρους τινὸς τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς. Τὸ δὲ ἅλας, ὡς βεβαιοῦσι, χρησιμεύει ὡς νόμισμα εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν. Οἱ περιηγηταὶ ὁμολογοῦσιν ὅτι εἰς τὰς νήσους *Chiloë*, ἐξαρτωμένας ἀπὸ τὴν δημοκρατίαν τοῦ *Chili*, αἱ ἀνταλλαγαὶ γίνονται διὰ σανίδων· διότι δὲν ἠδυνήθησαν ἔτι νὰ ἐννοήσωσι νόμισμά τι εὐκομιστότερον».

«Τὰ *cauris*, εἶδος μικρῶν ὀστράκων ἐν χρήσει ὄντων πρὸς στολισμόν, ἐξακολουθοῦσι νὰ ἦναι νομίσματα ἐν χώραις ἐκτενεστάταις τῶν Ἰνδιῶν, ὡς καὶ ἐν Ἀφρικῇ. Ὁ κ. Mac-Culloch λέγει ὅτι μέχρι τῆς καταργήσεως τῆς μετακομίσεως τῶν μαύρων ἦτο νόμισμα μεταφερόμενον καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθεν ἀκολούθως ἐστέλλετο εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς ἀγορὰν δούλων. Τῶν *cauris* τούτων γίνεται μνεία εἰς τὸν κατάλογον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς ἀγγλικῶν τινων κτήσεων. Εἰς τὸν κατάλογον τοῦ ἐμπορίου τοῦ βρεταννικοῦ κράτους τοῦ 1856 εἰς τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον τῆς νήσου *Ceylan* τὰ *cauris* ἀναφέρονται ὡς ἐξαγωγὴ τῆς νήσου ταύτης 9762 ἀγγλ. καντάρια, ἀξίας 35869 λιρῶν στερλ., ἤτοι 900000 περίπου φράγκων. Ὁ κ. Macleud ἀναφέρει ὅτι ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια μεταξὺ τῶν ἐνοικιαστῶν ὑποστατικῶν νὰ ἐξοφλῶσι τὰς δοσοληψίας αὐτῶν διὰ τοῦ ἐλαίου. Εἶναι δὲ ἀληθὲς ὅτι ὑπολογίζουσιν ἐπὶ τῆς ὡρισμένης μεταλλικῆς ἀξίας τοῦ ἐλαίου. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ἐν Μιτυλήνῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ καθ' ἡμέραν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν ἠπείρῳ ἐκτεινομένη συνήθεια νὰ ἐξοφλῶσι τοὺς μικροὺς λ/σμοὺς διὰ τῶν γραμματοσήμων ἔχει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, ὅτι τὸ ἐν κοινῇ χρήσει ὂν ἀντικείμενον εἶναι τὸ ἰσότιμον ὡρισμένης τινὸς ποσότητος χρυσοῦ ἢ ἀργύρου.» (1).

«Εἰς πολλὰ μικρὰ χωρία τῶν πέριξ τοῦ Graissessac ἡ διὰ τῶν χειρῶν κατασκευὴ τῶν καρφίων ἐπέζησεν εἰς τὰς προόδους τῆς μηχανικῆς, χάρις εἰς τοὺς ὅρους, οἵτινες ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς κατόχους τῶν προνομίων νὰ πωλῶσι τοὺς γαιάνθρακας εἰς τοὺς κατοίκους εἰς μετρίαν τιμήν, ἥτις συνήθως εἶναι 75 ἑκατοστὰ τὰ 100 κιλόγραμμα...

« ... Αἱ πρῶται ὕλαι εἰσὶ παλαιὸς σίδηρος, ὃν ἡ γυνὴ τοῦ κατασκευαστοῦ εὑρίσκει εἰς τὰ

(1) Γεν. κεφ. λζ', § 28.—Ἔξοδος, κεφ. κδ', § 32—Βασιλ. IV, κεφ. ιδ', § 16.

(2) κεφ. μς', § 6.

(1) Michel Chevalier, La Monnaie, σελ. 10.

περίχωρα, καὶ ἡ πρὸς κατασκευὴν ἥλων ῥάβδος, ἥτις πωλεῖται ὑπὸ τοῦ σιδηροπώλου, ὅστις συγχρόνως πωλεῖ καὶ ἄλευρον, ἄρτον, ἀρωματικὰ καὶ ἄλλα διάφορα συνήθη εἴδη. Ὁ πάντων τῶν εἰδῶν οὗτος προμηθευτὴς πωλεῖ ἐπὶ πιστώσει τὸν σίδηρον, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τρόφιμα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ποικίλην ἀποθήκην αὐτοῦ· ὁ ἡλοποιὸς τὸν πληρώνει διὰ τῶν κατασκευαζομένων ἥλων κατὰ τὴν χονδρικὴν τιμὴν τοῦ ἐμπορεύματος. Ἐκτὸς τῶν συναλλαγῶν τούτων οἱ ἥλοί εἰσι σύνηθες νόμισμα διὰ πᾶσαν ἄλλην συναλλαγήν· ὥστε οἱ ἐν τῷ μεταλλείῳ ἀγοραζόμενοι γαιάνθρακες πληρώνονται δι' ἥλων εἰς τὰ ὠά, τὸ κρέας, τὰ σανδάλια, τὰ ἐνδύματα, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐν τῷ καπηλείῳ ποθεὶς οἶνος· εἰς τὰς συναλλαγὰς ταύτας οἱ ἥλοι ὑπερτιμῶνται ἢ ὑποτιμῶνται ἀναλόγως τῆς τιμῆς τῶν σιδήρων, ἡ ἀλλαγὴ ὅμως ὑπάρχει πάντοτε... Ἡ χρῆσις αὕτη τῶν ἥλων ἐκλείπει βαθμηδὸν καὶ ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως καὶ εὐκολίας τῆς συγκοινωνίας, οὐχ ἧττον ὅμως πολὺς καιρὸς θέλει παρέλθει, πρὶν ἐντελῶς ἐξαλειφθῇ» (1).

»Οἱ ἱστορικοὶ τῆς σαξωνικῆς ἐπαρχίας ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμιλοῦσι συχνότατα περὶ ζῶντός τινος νομίσματος παραδεδεγμένου ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὅπερ συνίστατο εἰς τὸ νὰ πληρώνωσι πᾶν εἶδος κυκλοφοροῦντος ἐμπορεύμαματος εἰς δούλους καὶ ζῶα. Τὸ Μεξικόν, πατρὶς τῶν πολυτίμων μετάλλων, διετέλεσεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἄνευ νομίσματος. Ὥστε κατὰ τὸ 1618 ὁ διοικητὴς τῆς Βιργινίας ἐψήφισεν, ἵνα ὁ καπνὸς γίνηται δεκτὸς εἰς τὰς πληρωμὰς ἀντὶ 3 σελλινίων ἡ λίτρα ἐπὶ ποινῇ τριῶν ἐτῶν εἱρκτῆς. Εἰς τὴν Massachussetti κατὰ τὸ 1641 ἡ συνέλευσις διέταξεν, ἵνα ὁ σῖτος γίνηται παραδεκτὸς εἰς τὴν τῶν χρεῶν ἐξόφλησιν, καὶ δύο ἔτη βραδύτερον τὸ προνόμιον τοῦτο ἐξετάθη μέχρι τῆς ποσότητος τῶν 40 σελλινίων . . . Κατὰ τὸ 1660, 57 ἔτη βραδύτερον, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἀποικίας ὁ καπνὸς ἦτο τὸ σύνηθες νόμισμα ἐν Βιργινίᾳ» (2).

«Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους, ἔλεγεν ὁ Storch (κατὰ τὸν κ. M. Chevalier), ὀλίγον βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος ἡ τῆς ἐργασίας διαίρεσις ὀλίγην πρόοδον ἔκαμε μέχρι σήμερον· οἱ κάτοικοι τῆς ἐξοχῆς καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ προμηθεύεται πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τῶν χειροτεχνημάτων του· ἐν τοῖς πλείστοις τῶν χωρίων ὁ χωρικὸς ἠδύνατο νὰ μὴ κάμῃ χρῆσιν ἐντελῶς τῶν νομισμάτων, ἐὰν δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τοὺς δημοσίους φόρους, καὶ νὰ ἀγοράζῃ ἅλας, οἰνόπνευμα, σιδηρᾶ τινα σκεύη, ἅτινα δὲν δύναται νὰ προμηθευθῇ ἄνευ χρημάτων. Δὲν μνημονεύω δὲ τοὺς λαοὺς τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν θήραν καὶ ἁλιείαν, οἵτινες ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὴν χρῆσιν τῶν νομισμάτων, καὶ πληρώνουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς φόρους εἰς γούνας ἢ τὰς ἐκτιμῶσιν εἰς ἡμερομίσθια.»

Ὁ Ῥῶσσος ἱστορικὸς Καραμσῖνος διηγεῖται ὅτι οἱ Μογγόλοι ἔκλεψαν τὸ ταμεῖον ῥωσσικοῦ τινος στρατοῦ πλῆρες σαμουρίων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν aztèques (βασιλέων ἰθαγενῶν τοῦ Μεξικανικοῦ λαοῦ τοῦ πλέον πεπολιτισμένου τοῦ Νέου Κόσμου) κόκκοι κακάου ἐχρησίμευον ἀντὶ νομίσματος εἰς τὴν μεγάλην ἀγορὰν τοῦ Τλατελόλκω (ἐν Μεξικῷ), ὡς τὰ ὄστρακα εἰς τὰς νήσους Maldives. Μετεχειρίζοντο διὰ τὴν σοκολάταν τὸ κακάον τοῦ Soconusco, καλλιεργούμενον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ μεξικανικοῦ κράτους, καὶ τοὺς μικροὺς κόκκους ὀνομαζομένους tlalcacahnalt. Τὰ κατώτερα δὲ τούτων εἴδη ἐφυλάττοντο διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ νομίσματος (1).

Τὰ παραδείγματα ταῦτα νομίζομεν ὅτι εἰσὶν ἀρκετά, ἵνα ἀπαντήσωμεν δι' αὐτῶν εἰς ἐκείνους, οἵτινες λαμβάνοντες ἄλλα παραδείγματα διατείνονται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν ὁμιλοῦμεν, ἡ συναλλαγὴ ἐγίνετο διὰ πραγμάτων καὶ οὐχὶ διὰ νομίσματος. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι οὐδὲν ἀποδείκνυνται, διότι καὶ σήμερον ἔτι μεταχειρίζονται καὶ τὸ μὲν καὶ τὸ δὲ ἐκ τῶν δύο συστημάτων.

Η'.

Ἐν τῇ Βίβλῳ, ὡς εἴδομεν, συχνότατα γίνεται λόγος περὶ τοῦ σίκλου, σικέλου, (Kiccar). Οἱ ἀρχαιολόγοι ἐξέλαβον τοῦτο ὡς ὡρισμένον βάρος τοῦ μετάλλου, ὅπερ πράγματι ἦτο τοιοῦτον μέχρι τινός, ἤτοι πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων. Διότι πραγματικῶς ὁ σίκλος ἦτο τὸ πρῶτον τὸ σύνηθες τῶν Ἑβραίων βάρος.

Ἀλλ' ὅτε τὰ μέταλλα δὲν ἦσαν πλέον τρεπτὸν τι ἐπικρατοῦν ἐμπόρευμα κυκλοφοροῦν

(1) Αὐτόθι, σελ. 618.
(2) Αὐτόθι, σελ. 629.

(1) Αὐτόθι, σελ. 13.

διὰ τοῦ βάρους, ἀλλ' ἐνομισματοποιήθησαν, συνέβη εἰς τὸν σίκλον ὅ,τι συνέβη εἰς τὸν στατῆρα, τὴν λίτραν, λίβραν κτλ. Τὰ ἀντικαταστήσαντα τὸν σίκλον πολύτιμα μέταλλα ἔλαβον τὸ βάρος, τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅπερ φυσικώτατον καὶ λογικώτατον.

Ἐκ τούτων γεννᾶται τὸ ἑξῆς ζήτημα, κατὰ ποίαν ἐποχὴν ὁ σίκλος ἔγινε νόμισμα, κατὰ συνέπειαν δὲ εἰς ποίαν ἐποχὴν οἱ Ἑβραῖοι ἔκαμον χρῆσιν τῶν νομισμάτων.

Ἀρχόμενοι τῆς πραγματείας ταύτης εἴπομεν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν νομισματολόγων μὴ παραδεχόμενοι ὅτι ἡ ἐφεύρεσις τῶν νομισμάτων εἶναι προγενεστέρα τοῦ Ζ' ἢ Η' αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ παραδέχονται τὸν σίκλον τῆς Βίβλου ὄχι ὡς νόμισμα ἀλλ' ὡς ἁπλοῦν βάρος.

Ὁ μαρκήσιος G. Garnier, Saulcy καὶ ἄλλοι τινὲς συγγραφεῖς καὶ πρὸ πάντων ὁ Δὸν V. Queippo παραδέχονται τὴν ὕπαρξιν ἀληθοῦς νομίσματος ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ. Ὁ τελευταῖος μάλιστα διακρίνει τὸν σίκλον ὡς βάρος καὶ νόμισμα, οἷον ἡμεῖς ἐννοοῦμεν. Κατ' αὐτὸν ὁσάκις ὁσίκλος ἠριθμεῖτο καὶ ἐζυγίζετο, ἦτο νόμισμα, καὶ βεβαίως εἶχε βαθμόν τινα καθαρότητος καὶ τύπον. Διὰ τοὺς ἄγαν ἀπαιτητικοὺς ἡ διάκρισις καὶ ὁ ὁρισμὸς οὗτος τοῦ κ. Queippo εἶναι ἀνεπαρκής· διότι κατ' ἐμὲ ὁ σίκλος ἢ ἐν γένει τὰ πολύτιμα μέταλλα ἦσαν νόμισμα, ὁσάκις ἠδύναντο μόνον νὰ ἀριθμηθῶσι καὶ ὄχι νὰ ἀριθμηθῶσιν ἅμα καὶ ζυγισθῶσιν. Ἐντῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἦσαν νομίσματα· διότι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἐν φυσικῇ καταστάσει, δηλ. ἄμορφος καὶ μὴ νομισματοποιημένος δὲν δύναται νὰ ἀριθμηθῇ, διότι ἡ ἀπαρίθμησις αὐτοῦ οὐδεμίαν ἰδέαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν τῆς ἀξίας καὶ τοῦ βάρους αὐτοῦ.

Ἐν τῇ Βασιλειῶν τετάρτῃ (1) ἀναγινώσκομεν τὸ ἑξῆς· «Καὶ ἔλαβεν Ἰωδαὲ ὁ ἱερεὺς κιβωτὸν μίαν καὶ ἔτρησε τρώγλην ἐπὶ τῆς σανίδος αὐτῆς, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν παρὰ Ἀμμαζειβὶ ἐν τῷ οἴκῳ ἀνδρὸς οἴκου Κυρίου· καὶ ἐγένετο ὡς εἶδον ὅτι πολὺ τὸ ἀργύριον ἐν τῇ κιβωτῷ, καὶ ἀνέβη ὁ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως καὶ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ (ἔσφιγξαν,) καὶ ἠρίθμησαν τὸ ἀργύριον τὸ εὑρεθὲν ἐν οἴκῳ Κυρίου.»

Πρὶν ἢ περατώσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς Βίβλου λεπτομερείας ταύτας, ἃς ὑποβάλωμεν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἡμῶν ὅ,τι κυρίως ἐπέσυρε τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

(1) Κεφ. ιβ', § 9 καὶ 10.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος Ναβουχοδονόσωρ ἐπολιόρκησε τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε δὲ κατέκτησεν αὐτήν, ἐξήνεγκεν ἐκεῖθεν πάντας τοὺς θησαυροὺς οἴκου Κυρίου, καὶ τοὺς θησαυροὺς οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ συνέκοψε πάντα τὰ σκεύη τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησε Σαλωμὼν ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν τῷ ναῷ Κυρίου κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου (1). Ἆρά γε τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὰ σκεύη ταῦτα ἔκοψεν εἰς νόμισμα; Οὐδόλως ἤθελεν εἶναι παράξενον μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ὑπάρχουσι πολλὰ ἄλλα χωρία, ἐν οἷς γίνεται μνεία ἀργυρίων καὶ χρυσίων, δηλ. pièces d'argent et pièces d'or, ὡς Γένεσις, κεφ. λγ', §19, μ' § 22. — Δευτερονόμιον, κεφ. κδ' § 29. — Ἰησοῦς Ναυῆ, κεφ. κδ' § 32. — Κριταί, κεφ. ις', § 5. — Σαμουὴλ Β, κεφ. ιθ', § 11 καὶ 12. — Α' Βασιλειῶν, κεφ. δ' § 16 καὶ 29. — Βασιλ. Γ', κεφ. ιε' § 18. — Ἰωδ, κεφ. μδ' § 11.

Οἱ Ο' μεταφράζουσι συνήθως τὸ ἀργύριον ἢ μᾶλλον ὅ,τι σημαίνει pièces d'argent διὰ τῆς λέξεως δίδραχμον, ἔκτοτε δὲ καὶ διὰ τῆς λέξεως ἀμνός, ὁσάκις ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εἶναι ἡ λέξις ὄχι ἀργύριον ἀλλὰ πρόβατον, ὅπερ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδὲ ἀμφέβαλλον κἂν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ νομίσματος παρὰ τοῖς Ἑβραίοις.

Ὡσαύτως γίνεται λόγος ἀλλαχοῦ περὶ ἀργυρίου· π.χ. ὁ Ἀχαὰβ θέλων νὰ ἀγοράσῃ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαὶ τοῦ Ἰεζραηλίτου λέγει· «δός μοι τὸν ἀμπελῶνά σου ἀργυρίου» (2). Δευτερονόμιον, κεφ. δ' § 6 καὶ 28. — Βασιλειῶν Τετάρτη, κεφ. ιδ' § 4, 11, 13, 15 καὶ 16.

Εἴπομεν ἤδη ὅτι ὁ Garnier νομίσματα θεωρεῖ ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ Γραφῇ ἀναφερομένους ἀμνούς, βόας, πρόβατα μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν εἰδώλων τῶν κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀαρών. Περὶ τῶν εἰδώλων τούτων γίνεται κυρίως λόγος ἐν τοῖς ἑξῆς χωρίοις τῆς Ἁγίας Γραφῆς· Γένεσις, κεφ. λά, § 19, 34 καὶ 35. — Ἔξοδος, κεφ. κ', λδ', § 4, 23 καὶ 24, 4 καὶ 31. — Λευϊτικόν, κεφ. ιθ', §4. — Βασιλειῶν Γ', κεφ. ιδ', § 28 καὶ 32, κεφ. ιδ', § 15. — Δευτερονόμιον κεφ. δ', § 16. Ἡσαΐας κεφ. μδ', § 9, 10, 15, 17 καὶ 19. Προσθέτει δὲ τὰ ἑξῆς· «Οἱ Ἑβραῖοι στερούμενοι ἔτι νομισματοκοπείων, ἵνα κόψωσιν ἰδιαίτερον νόμισμα, μετεχειρίζοντο ξένα νομίσματα. Καὶ ταῦτα τὰ νομίσματα ὑ-

(1) Βασιλ. Δ', κεφ κδ', § 13.
(2) Βασιλ. Γ', κεφ. κ' (21), § 6.

ποδηλοῦνται πολλάκις ἐν τῇ Γραφῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα ξένοι θεοὶ ἢ εἴδωλα. Ὁ νομοθέτης τῶν Ἑβραίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸν λαὸν τὴν χρῆσιν τῶν ξένων τούτων θεῶν ἢ εἰδώλων, ἀλλ' ἀπηγόρευεν αὐτὸν νὰ τοὺς λατρεύῃ, καὶ μάλιστα νὰ τοὺς φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῷ ναῷ· «Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς» (1). Ὅτε ὁ Ἰακὼβ προτίθεται νὰ μεταβῇ εἰς Βαιθήλ, ἵνα κατασκευάσῃ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, λέγει τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ «ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους τοὺς μεθ' ὑμῶν ἐκ μέσου ὑμῶν, καὶ καθαρίσθητε καὶ ἀλλάξατε τὰς στολὰς ὑμῶν». Αἱ θυγατέρες αὐτοῦ δίδουσι «τῷ Ἰακὼβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἱ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν· καὶ κατέκρυψεν αὐτὰ Ἰακὼβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σηκίμοις». Ὁ Ἰακώβ, ὡς βλέπει τις, δὲν καταστρέφει τὰ εἴδωλα ταῦτα, ἀλλὰ μόνον τὰ κρύπτει ὑπό τι δένδρον ἐν τῇ γῇ τῶν Σηκίμων, ἵνα κατὰ τὴν ἐκ τῆς Βαιθὴλ ἐπιστροφὴν λάβῃ αὐτὰ ἐκ νέου καὶ τὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ (2). Οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ Ἰὼβ (ὁρ. τὴν § 11 καὶ 12 τοῦ κεφ. μβ' τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰὼβ) ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν «φαγόντες δὲ καὶ πιόντες παρ' αὐτῷ παρεκάλεσαν αὐτόν, καὶ ἐθαύμασαν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτῷ ὁ Κύριος· ἔδωκε δὲ αὐτῷ ἕκαστος ἀμνάδα μίαν καὶ τετράδραχμον χρυσοῦ καὶ ἀσήμου» (3).

Λόγος γίνεται ἐπίσης περὶ σίκλου (;), ἡμισίκλου καὶ ὀβολῶν ἐν τῷ κεφ. κ' τῆς Ἐξόδου § 32 (εἴπομεν ἤδη ὅτι οἱ Ο' τὸν σίκλον μεταφράζουσι συνήθως διὰ τῆς λέξεως δίδραχμον). Ἐν τῷ κεφ. λ', § 13, 23 καὶ 24 ἡμίσικλον (ἥμισυ διδράχμου), ὀβολὸς κτλ. κεφ. λή, § 24, 25, 26, 28 καὶ 29. — Λευϊτικόν, κεφ. κζ', § 3—7. Ἀριθμοί, κεφ. ζ', § 13, 14, 20, 25, 26, 31, 37, 38, 43, 44, 49, 50, 55, 56, 61, 62, 67, 73, 74, 79, 80, 85, 88. — Ἰεζεκιήλ, κεφ. δ', § 10, κεφ. ξ', § 12. Περὶ ταλάντων γίνεται λόγος ἐν τῇ Ἐξόδῳ κεφ. λή, § 24, 25, 27, 29. — Βασιλειῶν Δ', κεφ. θ', § 28· κεφ. ί, § 10, 14— Βασιλειῶν Δ', κεφ. κγ', § 33· Ἔσδρα Β, κεφ. ζ', § 22· Ἐσθήρ, κεφ. γ', § 9. Μακκαβαίων Β', κεφ. δ', § 8, 24. κεφ. έ, § 21.

Ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Μακκαβαίων γίνεται λόγος περὶ κατασκευῆς νομισμάτων, ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει, ὡς καί τινα ἄλλα χωρία, ἐν οἷς γίνεται μνεία νομίσματος, διότι εἰσὶ μεταγενέστερα τοῦ ἡ αἰῶνος.

Θ'.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι διαφωνῶ πρὸς τοὺς ἀρχαιολόγους περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων.

Συμβουλευθῶμεν τώρα ὄχι πλέον τὸν Ὅμηρον καὶ τὴν Βίβλον, ἀλλὰ τὴν κυρίως ἱστορίαν, ἀρχίσωμεν δὲ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς, τοῦ Ἡροδότου.

«... Λυδοί... πρῶτοι δὲ ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν νόμισμα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κοψάμενοι ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ καὶ κάπηλοι ἐγένοντο (1). Ὁ δὲ δὴ αἴσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι ὅδε. Δεῖ

---

(1) Ἔξοδος, κεφ. κ', § 5.

(2) Γένεσις, κεφ λε', § 23 4. «Ἡ φροντὶς, ἣν λαμβάνουσιν αἱ θυγατέρες τοῦ Λάβαν, ἵνα φέρωσι τὰ εἴδωλα εἰς τὸ θεραπεῖον, ἀφίνουσαι τὴν πατρικὴν οἰκίαν, τὸ μέσον, ὅπερ μεταχειρίζεται ἡ Ῥαχὴλ διὰ νὰ τὰ καταστήσῃ ἀφανῆ εἰς πᾶσαν ἀ αζήτησιν (α), καὶ ὁ λόγος, ὃν δίδει, ἵνα μὴ σηκωθῇ ἐκ τοῦ καθίσματος αὐτῆς καὶ παρατηρηθῶσιν (β)· ἅπαντα τὰ περιστατικὰ ταῦτα πείθουσιν ὅτι ἦσαν ἀντικείμενα εὔκρυπτα, καὶ ὅτι ἡ ἀξία τῆς ὕλης καθίστα ἅπασαν τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν τὰ μετεχειρίζοντο ποσῶς μετὰ σεβασμοῦ.» (Garnier, Hist. de la Monnaie, τ. ά, σ. 144).

(α) «Ῥαχὴλ δὲ ἔλαβε τὰ εἴδωλα, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὰ εἰς τὰ σάγματα τῆς καμήλου καὶ ἐπεκάθισεν αὐτοῖς.» Γεν. κεφ. λά, § 34.

(β) «Καὶ εἶπε τῷ πατρὶ αὐτῆς· μὴ βαρέως φέρε, κύριε· οὐ δύναμαι ἀναστῆναι ἐνώπιόν σου, ὅτι τὰ κατ' ἔθισμὸν τῶν γυναικῶν μοί ἐστιν.» Αὐτόθι, § 35.

(3) «Ἔπεσε Βήλ, συνετρίβη Ναβώ, ἐγένετο τὰ γλυπτὰ αὐτῶν εἰς θηρία, καὶ τὰ κτήνη. Αἴρετε αὐτὰ καταδεδεμένα ὡς φορτίον κοπιῶντι, ἐκλελυμένῳ καὶ πεινῶντι, οὐκ ἰσχύοντι ἅμα, οἳ οὐ δυνήσονται σωθῆναι ἀπὸ πολέμου, αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἦχθησαν. Ἀκούετέ μου οἶκος τοῦ Ἰακὼβ, καὶ πᾶν τὸ κατάλοιπον τοῦ Ἰσραήλ, οἱ αἰρόμενοι εἰς κοιλίας καὶ παιδευόμενοι ἐκ παιδίου ἕως γήρως. Ἐγώ εἰμι, καὶ ἕως ἂν καταγηράσητε, ἐγώ εἰμι, ἐγὼ ἀνέχομαι ὑμῶν, ἐγὼ ἐποίησα, καὶ ἐγὼ ἀνήσω, ἐγὼ ἀναλήψομαι, καὶ σώσω ὑμᾶς. Τίνι με ὡμοιώσατε; ἴδετε, τεχνίσασθε οἱ πλανώμενοι, οἱ συμβαλλόμενοι χρυσίον ἐκ μαρσουπίου καὶ ἀργύριον ἐν ζυγῷ, στήσουσιν ἐν σταθμῷ, καὶ μισθωσάμενοι χρυσοχόον ἐποίησεν χειροποίητα, καὶ κύψαντες προσκυνοῦσιν αὐτοῖς» (α) (Ἡσαΐας, κεφ. μς', § 1—7).

(α) Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ εἴδωλα ἦσαν πράγματι θεοί, οἵτινες ἐλατρεύοντο, καὶ ὄχι ἁπλᾶ νομίσματα, ὅπως ἐνόει ὁ G. Garnier.

(1) Βιβλ. Α', κεφ. 93.

πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίην ἰζομένην ἐς ἱρὸν Ἀφροδίτης ἅπαξ ἐν τῇ ζόῃ μιχθῆναι ἀνδρὶ ξείνῳ. Πολλαὶ δὲ καὶ οὐκ ἀξιεύμεναι ἀναμίσγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλούτῳ ὑπερφρονέουσαι, ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱρὸν ἑστᾶσι, θεραπηίη δέ σφι ὄπισθε ἕπεται πολλή. Αἱ δὲ πλεῦνες ποιεῦσι ὧδε· ἐν τεμένεϊ Ἀφροδίτης κατέαται στέφανον περὶ τῇσι κεφαλῇσι ἔχουσαι θώμιγγος πολλαὶ γυναῖκες. Αἱ μὲν γὰρ προσέρχονται, αἱ δὲ ἀπέρχονται· σχοινοτενέες δὲ διέξοδοι πάντα τρόπον ὁσαιῶν ἔχουσι διὰ τῶν γυναικῶν, δι' ὧν οἱ ξεῖνοι δεξιόντες ἐκλέγονται. Ἔνθα ἐπεὰν ἵζηται γυνή, οὐ πρότερον ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία, ἢ τίς οἱ ξείνων ἀργύριον ἐμβαλὼν ἐς τὰ γούνατα μιχθῇ ἔξω τοῦ ἱροῦ. Ἐμβαλόντα δὲ δεῖ εἰπεῖν τοσόνδε· ἐπικαλέω τοι τὴν θεὸν Μύλιττα. Μύλιττα δὲ καλέουσι τὴν Ἀφροδίτην Ἀσσύριοι. Τὸ δὲ ἀργύριον μέγαθός ἐστι ὁσονῶν· οὐ γὰρ μὴ ἀπώσηται· οὐ γάρ οἱ θέμις ἐστί· γίνεται γὰρ ἱρὸν τοῦτο τὸ ἀργύριον. Τῷ δὲ πρώτῳ ἐμβαλόντι ἕπεται, οὐδὲ ἀποδοκιμᾷ οὐδένα. Ἐπεὰν δὲ μιχθῇ, ἀποσιωσαμένη τῇ θεῷ ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία, καὶ τὼπὸ τούτου οὐκ οὕτω μέγα τί οἱ δώσεις, ὥς μιν λάμψεαι. Ὅσαι μέν νυν εἰδεός τε ἐπαμμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθεος, ταχὺ ἀπαλλάσσονται, ὅσαι δὲ ἄμορφοι αὐτέων εἰσί, χρόνον πολλὸν προσμένουσι οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλῆσαι· καὶ γὰρ τριέτεα καὶ τετραέτεα μετεξέτεραι χρόνον μένουσι. Ἐνιαχῇ δὲ καὶ τῆς Κύπρου ἐστὶ παραπλήσιος τούτῳ νόμος.» (1)

«Πρωτέος δὲ ἐκδέξασθαι τὴν βασιληίην Ῥαμψίνιτον ἔλεγον, ὃς μνημόσυνα ἐλίπετο τὰ προπύλαια τὰ πρὸς ἑσπέρην τετραμμένα τοῦ Ἡφαιστείου, ἀντίους δὲ τῶν προπυλαίων ἔστησε ἀνδριάντας δύο, ἐόντας τὸ μέγαθος πέντε καὶ εἴκοσι πηχέων, τῶν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν πρὸς Βορέω ἑστεῶτα καλέουσι θέρος, τὸν δὲ πρὸς Νότον χειμῶνα· καὶ τὸν μὲν καλέουσι θέρος, τοῦτον μὲν προσκυνέουσί τε καὶ εὖ ποιέουσι, τὸν δὲ χειμῶνα καλεύμενον τὰ ἔμπαλιν τούτων ἔρδουσι. Πλοῦτον δὲ τούτῳ τῷ βασιλεῖ γενέσθαι ἀργύρου μέγαν, τὸν οὐδένα τῶν ὕστερον ἐπιτραρέντων βασιλέων δύνασθαι ὑπερβαλέσθαι οὐδ' ἐγγὺς ἐλθεῖν. Βουλόμενον δὲ αὐτὸν ἐν ἀσφαλείῃ τὰ χρήματα θησαυρίζειν οἰκοδομέεσθαι οἴκημα λίθινον, τοῦ τῶν τοίχων ἕνα ἐς τὸ ἔξω μέρος τῆς οἰκίης ἔχειν. Τὸν δὲ ἐργαζόμενον ἐπιβουλεύοντα τάδε μηχανᾶσθαι, τῶν λίθων παρασκευάσασθαι ἕνα ἐξαιρετὸν εἶναι ἐκ τοῦ τοίχου ῥηϊδίως καὶ ὑπὸ δύο ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ ἑνός. Ὡς δὲ ἐπετελέσθη τὸ οἴκημα, τὸν μὲν βασιλέα θησαυρίσαι τὰ χρήματα ἐν αὐτῷ, χρόνου δὲ περιιόντος τὸν οἰκοδόμον περὶ τελευτὴν τοῦ βίου ἐόντα ἀνακαλέσασθαι τοὺς παῖδας (εἶναι γὰρ αὐτῷ δύο), τούτοισι δὲ ἀπηγήσασθαι ὡς ἐκείνων προορέων, ὅκως βίον ἄφθονον ἔχωσι, τεχνάσαιτο οἰκοδομέων τὸν θησαυρὸν τοῦ βασιλέος· σαφέως δὲ αὐτοῖσι πάντα ἐξηγησάμενον τὰ περὶ τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ λίθου δοῦναι τὰ μέτρα αὐτοῦ, λέγοντα ὡς ταῦτα διαφυλάσσοντες ταμίαι τῶν βασιλέος χρημάτων ἔσονται. Καὶ τὸν μὲν τελευτῆσαι τὸν βίον, τοὺς δὲ παῖδας αὐτοῦ οὐκ ἐς μακρὴν ἔργου ἔχεσθαι, ἐπελθόντας δὲ ἐπὶ τὰ βασιλήια νυκτὸς καὶ τὸν λίθον ἐπὶ τῷ οἰκοδομήματι ἀνευρόντας ῥηϊδίως μεταχειρίσασθαι καὶ τῶν χρημάτων πολλὰ ἐξενείκασθαι. Ὡς δὲ τυχεῖν τὸν βασιλέα ἀνοίξαντα τὸ οἴκημα, θωυμάσαι ἰδόντα τῶν χρημάτων καταδεᾶ τὰ ἀγγήϊα, οὐκ ἔχειν δέ, ὅντινα ἐπαιτιᾶται τῶν τε σημάντρων ἐόντων σώων καὶ τοῦ οἰκήματος κεκληϊμένου. Ὡς δὲ αὐτῷ καὶ δὶς καὶ τρὶς ἀνοίξαντι αἰεὶ ἐλάσσω φαίνεσθαι τὰ χρήματα (τοὺς γὰρ κλέπτας οὐκ ἀνιέναι κεραΐζοντας), ποιῆσαί μιν τάδε· πάγας προστάξαι ἐργάσασθαι, καὶ ταύτας περὶ τὰ ἀγγήϊα, ἐν τοῖσι τὰ χρήματα ἐνῆν, στῆσαι. Τῶν δὲ φωρῶν ὡς περ...» (1).

«Ἐς τοῦτο δὲ ἐλθεῖν Χέοπα κακότητος ὥστε χρημάτων δεόμενον τὴν θυγατέρα τὴν ἑωυτοῦ κατίσαντα ἐπ' οἰκήματος προστάξαι πρήσσεσθαι ἀργύριον ὁκοσονδή τι· οὐ γὰρ δὴ τοῦτό γε ἔλεγον τὴν δὲ τά τε ὑπὸ τοῦ πατρὸς ταχθέντα πρήσσεσθαι, ἰδίῃ δὲ καὶ αὐτὴν διανοηθῆναι μνημήϊον καταλιπέσθαι, καὶ τοῦ ἐσιόντος πρὸς αὐτὴν ἑκάστου δέεσθαι ὅκως ἂν αὐτῇ ἕνα λίθον ἐν τοῖσι ἔργοισι δωρέοιτο. Ἐκ τούτων δὲ τῶν λίθων ἔφασαν τὴν πυραμίδα οἰκοδομηθῆναι τὴν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν ἑστηκυῖαν, ἔμπροσθεν τῆς μεγάλης πυραμίδος, τῆς ἐστι τὸ κῶλον ἕκαστον ὅλου καὶ ἡμίσεος πλέθρου» (2).

Ὅσον διὰ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ Ἡροδότου, ἔνθα γίνεται μνεία νομισμάτων, ὡς π. χ. ἐν τῷ Γ΄ βιβλίῳ κεφ. 56, 96 καὶ 130, — Δ΄ βιβλίῳ κεφ. 156 καὶ ἀλλαχοῦ, νομίζομεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν αὐτά· διότι ἀναφέρονται εἰς ἑπο-

(1) Βιβλ. Α΄, κεφ. 199.

(1) Βιβλ. Β΄, κεφ. 121.
(2) Βιβλ. Β΄, κεφ. 126.

χὰς μεταγενεστέρας τοῦ Η' καὶ Ζ' αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ.

Ἴδωμεν καὶ τὸν Πλούταρχον λέγοντα περὶ Θησέως·

«Ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα βοῦν ἐγχαράξας ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον ἢ διὰ τὸν Μίνω στρατηγόν (1), ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας παρακαλῶν» (2).

Τὸ δὲ Μέγα Ἐτυμολογικὸν εἰς τὴν λέξιν ὀβολὸς λέγει· «Πάντων δὲ πρῶτος Φείδων ὁ Ἀργεῖος νόμισμα ἔκοψεν ἐν Αἰγίνῃ· καὶ διὰ τὸ νόμισμα ἀναλαβὼν τοὺς ὀβελίσκους ἀνέθηκε τῇ ἐν Ἄργει Ἥρᾳ.»

Ὁ Στράβων (3) λέγει· «Ἔφορος δ' ἐν Αἰγίνῃ ἄργυρον πρῶτον κοπῆναί φησιν ὑπὸ Φείδωνος». καὶ ἀλλαχοῦ· «καὶ μέτρα ἐξεῦρε τὰ Φειδώνια καλούμενα καὶ σταθμούς, καὶ νόμισμα κεχαραγμένον, τό τε ἄλλο καὶ τὸ ἀργυροῦν» (4).

Ὁ Αἰλιανὸς λέγει ὡσαύτως· «Ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν οἱ Αἰγινῆται ἔκοψαν πρῶτοι νομίσματα ἀποκαλέσαντες αὐτὰ διὰ τοῦ ὀνόματός των Αἰγινητικά.»

Ἰδοὺ περίπου τὰ μόνα χωρία τῆς ἀρχαιότητος, ἐν οἷς ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φείδων πρῶτος ἔκοψε νόμισμα· ἤτοι τὰ δύο χωρία τοῦ Στράβωνος, ὁ Αἰλιανὸς καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἄλλως τε οὐδεμίαν αὐθεντικότητα δίδομεν. Ὁ Αἰλιανὸς ὅ,τι περὶ Φείδωνος ἢ μᾶλλον περὶ Αἰγίνης λέγει, τὸ δανείζεται παρὰ τοῦ Στράβωνος· ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι μόνος ὁ Στράβων ἀναφέρει τοῦτο· ἀλλὰ τίνα πίστιν νὰ δώσωμεν εἰς συγγραφέα ἀκμάσαντα κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ. περὶ πράγματος εὑρεθέντος τὸν 8 ἢ τὸν 9 αἰῶνα πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, καθ' ἡμᾶς δὲ πολὺ ἀρχαιότερον; Καὶ ὅμως οἱ εἰς τὸν Φείδωνα ἀποδίδοντες συγγραφεῖς τὴν εὕρεσιν ταύτην (καὶ οὗτοί εἰσι πολυάριθμοι) συχνότατα παραπέμπουσιν εἰς πολλοὺς ἄλλους συγγραφεῖς ἀρχαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ εἰς τὸ χρονικὸν μάρμαρον τῆς Πάρου. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφέρομεν π. χ. τὸν Βοίκχιον, ὅστις λέγει· Μετ' ἐμβριθεῖς ἀναζητήσεις ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἀρχαιότησιν ὁ Ἔφορος (5) βεβαιοῖ ὅτι τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα ἐκόπησαν ἐν Αἰγίνῃ (Οἰνόπῃ) κατὰ διαταγὴν τοῦ Φείδωνος. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ χρονικοῦ τῆς Πάρου, ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ ὑπ' ἄλλων συγγραφέων» (1).

«Κατὰ τὸ χρονικὸν τῆς Πάρου ὁ Φείδων ἐβασίλευσε κατὰ τὸ 894 π. Χ. Συγγραφεῖς τινες λέγουσιν ὅτι εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Καράνου, τοῦ ἱδρύσαντος τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας. Ὁ Στράβων προσθέτει ὅτι ἐκανόνισε τὴν ἀξίαν τῶν σταθμῶν καὶ μέτρων καὶ ὅτι εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τῶν ἐγκεχαραγμένων νομισμάτων.»

Ὅσον διὰ τὸ χρονικὸν μάρμαρον τῆς Πάρου, ἰδοὺ τί λέγει τοῦτο περὶ τοῦ Φείδωνος· «ἀφοῦ ὁ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς ἐφάνη ἔτη ΓΗΗΔΔΔΔΙΙΙ βασιλεύοντος Ἀθηνῶν Διογνήτου· ἀφ' οὗ Φείδων ὁ Ἀργεῖος ἐδήμευσε τὰ μέτρα...» (2). Ὥστε τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ χρονικοῦ μαρμάρου τῆς Πάρου μόνον τὰ μέτρα λέγει ὅτι ὁ Φείδων κατέστησε κοινά, ἤτοι εἶναι ταὐτόσημον τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Ἡροδότου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀγνοῶ διατί ὅλοι οἱ σοφοὶ παραπέμπουσιν ἡμᾶς· Ἀπὸ δὲ Πελοποννήσου Φείδωνος τοῦ Ἀργείων τυράννου παῖς Λεωκήδης, Φείδωνος δὲ τοῦ τὰ μέτρα ποιήσαντος Πελοποννησίοισι καὶ...(3).

Ταῦτά εἰσιν ἅπαντα τὰ κυριώτερα χωρία

---

(1) Ὠνομάζετο Ταῦρος.
(2) Βίος Θησέως, κεφ. 26.
(3) Βιβλ. Η', κεφ. 6.
(4) Βιβλ. Η', κεφ. 3.
(5). Ὁ Ἔφορος ἱστορικὸς ἐκ Κύμης ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος.

(1). Ἐγὼ δὲν γινώσκω ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ἑξῆς, ὅπερ ὁ Hultsch ἀναφέρει.

«Τάχα δ' ἂν τις φιλότιμον εἶναι νομίζοι καὶ τὸν ἐπὶ τῷ νομίσματι λόγον ἐπιζητεῖν, εἴτε Φείδων πρῶτος ὁ Ἀργεῖος ἔκοψε νόμισμα, εἴτε Δημοδίκη ἡ Κυμαία συνοικήσασα Μίδᾳ τῷ Φρυγί (παῖς δ' ἦν Ἀγαμέμνονος Κυμαίων βασιλέως), εἴτε Ἀθηναῖοι Ἐριχθόνιος καὶ Λύκος, εἴτε Λυδοί, καθά φησι Ξενοφάνης, εἴτε Νάξιοι κατὰ τὴν Ἀγλωσθένους δόξαν· οὐ γὰρ ἀξιώσει τις ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι πολυπραγμονεῖν, εἰ Μιτυληναῖοι μὲν Σαπφοῖ τῷ νομίσματι ἐνεχαράξαντο, Χῖοι δὲ Ὁμήρου, Ἰασεῖς δὲ παῖδα Δελφῖνι ἐπογούμενον, Δαρδανεῖς δὲ ἀλεκτρυόνων μάχην, Ἀσπένδιοι δὲ παλαιστάς, καὶ Ῥηγῖνοι μὲν λαγών, Κεφαλλῆνες δὲ ἵππον, Θάσιοι δὲ Πέρσην, Ἀργεῖοι δὲ μῦν· οὗτε γὰρ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν βιβλίων ἡ πολυπραγμοσύνη, καὶ ἄλλοις ἤδη τὰ τοιαῦτά ἐστι συνειλεγμένα. Ἴσως δὲ νομισμάτων καταλόγῳ προσήκουσιν οἱ Κροίσειοι στατῆρες καὶ Φιλίππειοι καὶ Δαρεικοί, καὶ τὸ Βερενίκειον νόμισμα καὶ Ἀλεξάνδρειον καὶ Πτολεμαϊκὸν καὶ Δημαρέτειον, ὧν τοὺς ἐπωνύμους γνωριζόντων ἁπάντων, ἡ Δημαρέτη Γέλωνος οὖσα γυνή, κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Λίβυας πόλεμον ἀπορούντος αὐτοῦ τὸν κόσμον αἰτησαμένη παρὰ τῶν γυναικῶν, συγχωνεύσασα νόμισμα ἐκόψατο.» (Metrol. Script. rel. ed. Fr. Hultsch, σελ. 293).

(2) Corpus Inscript. Græcorum, ἔκδ. Aug. Bœckhius, vol. II. pars XII, sect. VI, σελ. 301. Βερολῖνον, 1843.

(3) Βιβλ. VI, 127.

τῆς ἀρχαιότητος περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων, τοὐλάχιστον ὅσα γινώσκομεν. Ὡς δὲ βλέπετε, ἀπέχουσι πολὺ τοῦ διαβεβαιῶσαι ἡμᾶς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐφεῦρον τὰ νομίσματα κατὰ τὸν ζ' ἢ ἡ αἰῶνα πρὸ Χρ. Ὁ Ἡρόδοτος, ὃν ἀνέγνωμεν πρὸ ὀλίγου, λέγει ὅτι οἱ Λυδοὶ πρῶτοι ἐποίησαν χρῆσιν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων.

Ἐκτὸς τῶν παρατεθέντων χωρίων ἔχομεν καὶ τὰ ἑξῆς, ὧντινων ἂν καὶ ἀγνοοῦμεν τὴν χρονολογίαν, οὐχ ἧττον πρέπει νὰ ἦναι προγενέστερα τοῦ ἰ αἰῶνος π. Χ. Ὁ Ῥαμψίνητος π. χ. ἤκμασε κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα π. Χ., ἐννοεῖται ὅτι παραδεχόμεθα τὰς συνηθεστάτας χρονολογίας, χωρὶς νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν εἰς χιλιάδας ἐτῶν. Ὁ Χέωψ ἤκμασε κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα π. Χ. κτλ.

Ἐν τῷ περὶ Ῥαμψινήτου χωρίῳ ἐπαναλαμβάνονται πολλάκις αἱ φράσεις «τὰ χρήματα θησαυρίζειν», «θησαυρίσαι τὰ χρήματα» καὶ κατωτέρω «χρημάτων δεόμενοι»· ἅπαντα ταῦτα δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ἀντὶ νομισμάτων.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Θησεὺς ἔκοψε νόμισμα φέρον πρόσωπον βοός. Ὅσον δὲ διὰ τὰ αἴτια τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ἐκμαγείου τοῦ βοός, ἅτινα ὁ Πλούταρχος προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ, εἴπομεν ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος· διότι ὁ Πλούταρχος ἔζη ἐν ἐποχῇ λίαν ἀπομεμακρυσμένῃ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξηγήσῃ δεόντως ταῦτα, ἅτινα ἄλλως τε γράφει ὡς ἁπλᾶς ὑποθέσεις. Τὰ ἀληθῆ αἴτια τοῦ τόπου καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ νομίσματος βοὸς νομίζομεν περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν.

Ἕτερον χωρίον τοῦ αὐτοῦ λέγει περὶ Λυκούργου· «Πρῶτον μὲν γὰρ ἀκυρώσας πᾶν νόμισμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν μόνῳ χρῆσθαι τῷ σιδήρῳ προσέταξεν» (1). Ἆρα πρὸ τοῦ Λυκούργου, ὅστις ἔζη κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἡ αἰῶνος π. Χ., ὑπῆρχε νόμισμα χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν.

Ἂς ἀναφέρωμεν ὡσαύτως χωρίον τι τῆς Ῥαμαϋάνας (2), ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ὑπῆρχον νομίσματα εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἡ Ῥαμαϋάνα δὲ ἐποιήθη κατ' ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν (ιέ. π. Χ.). «Ἡ Σίτα ἔλαβεν εἰς γαμήλια δῶρα πολὺν χρυσὸν καὶ ἄργυρον εἰς φυσικὴν κατάστασιν καὶ ἀνάρίθμητον ποσὸν εἰς νομίσματα (*pièces d'or*)». Χρυσᾶ πράγματα, χρυσαῖ σκευαὶ διὰ τοὺς ἐλέφαντας καὶ ἵππους καὶ κωδωνίσκοι εἰσὶν ἀντικείμενα πολυτελείας καὶ μεγαλοπρεπείας.

Ὥστε ἐξ ὅλων τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων μένουσιν ὁ Αἰλιανὸς καὶ ὁ Στράβων, οἵτινες λέγουσιν ὅτι Φείδων ὁ Ἀργεῖος ἔκοψε πρῶτος νόμισμα. Τὰ χωρία ταῦτα ἐποχῆς λίαν μεταγενεστέρας, καθ' οἱανδήποτε ἐποχὴν καὶ ἂν παραδεχθῶμεν τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ νομίσματος καὶ ἀμφισβητήσωμεν αὐθεντικότητας, πρέπει νὰ τὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἄρθρα πίστεως; Βεβαίως ὄχι· διότι ἐκτὸς τῶν ἡμετέρων εἰκασιῶν ἔχομεν ἄλλα χωρία ἀρχαίων συγγραφέων σαφέστερα καὶ αὐθεντικώτερα, πρὸς δὲ τά τε γραπτὰ μνημεῖα καὶ τὰ πραγματικά, ἅτινα ἐπικυροῦσι τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα.

Τὰ ἐσχάτως ἀνακαλυφθέντα ἀνάγλυφα ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν Θηβῶν εἰσιν ἀρχαιότητος ἐντελῶς ἀποδειχθείσης ὄχι κατωτέρας τῶν 4400 ἐτῶν, καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν εἰκόνων τούτων, ἣν ὀφείλομεν εἰς σοφόν τινα Ἄγγλον, ὑπάρχει εἰκών τις παριστῶσα τὴν λεηλασίαν ἁλωθείσης τινὸς πόλεως· ἰδοὺ δὲ τί παρατηρεῖται· «Οἱ ἀκόρεστοι ῥίπτονται μετ' ἁπληστίας ἐπὶ σάκκων νομισμάτων. The insatiable myrmidons lay their hands to the money bays» (1).

Πολλοὶ σοφοὶ ἐπίσημοι ὅλως ἐναντίοι τοῖς ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσι πρεσβεύοντες λεληθότως ἑαυτοῖς ἀντιφάσκουσιν.

Π. χ., ὁ κ. Φρ. Λενορμὰν εἰς τὸ «*Essai sur l'organisation politique et économique de la monnaie dans l'antiquité* λέγει· «Μεγάλα καὶ ἀκμάζοντα κράτη, ὡς τὰ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Χαλδαίας, διῆλθον χιλιάδας ἐτῶν ὑπάρξεως ἐν τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐημερίᾳ μετὰ τοσούτων ἐμπορικῶν σχέσεων, οἷας οὐδεὶς ποτε λαὸς τῆς ἀρχαιότητος ἔσχεν, μεταχειριζόμενα διαρκῶς τὰ πολύτιμα μέταλλα ἐν τῷ ἐμπορίῳ, ἀγνοοῦντα ἐντελῶς τὴν χρῆσιν τοῦ νομίσματος. Τὸ νόμισμα κυρίως μετὰ βάρους καὶ σχήματος ὡρισμένου καὶ ἐκμαγείου ἐγγυωμένου ἐπισήμως τὴν ἀξίαν αὐτοῦ εἶναι ἑλληνικὴ εὕρεσις. Πρὸ αὐτῶν οὐδαμοῦ ἀπαντᾶται ἴχνος καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ ἀπὸ τῶν Ἡρακλέους στηλῶν μέχρι πέραν τοῦ Γάγγου· ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος διε-

(1) Πλουτάρχου βίος Λυκ.
(2) Βιβλ. ά, σ. 94.

(1) Hamilton's Aegyptiaca, σ. 135. (μνημον. ὑπὸ Garnier).

δόθη ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ χρόνους καὶ διὰ μέσων, ἅτινα δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ ἱστορικῶς μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος» (1).

Ἀλλαχόθι ἐν τῷ Manuel d'Histoire ancienne ὁ αὐτὸς ὁμιλῶν περὶ τῶν Αἰγυπτίων λέγει· «Οἱ κιβδηλεύοντες τὰ νομίσματα (*faux monnayeurs*), οἱ νοθεύοντες τὰ βάρη καὶ σταθμὰ ἢ οἱ παραποιοῦντες τὰς σφραγῖδας, οἱ πλαστογράφοι ἢ οἱ τὰς δημοσίας πράξεις παραποιοῦντες κατεδικάζοντο εἰς ἀποκοπὴν τῶν δύο χειρῶν των» (2).

Γ'.

Ἀρχόμενος τῆς πραγματείας ταύτης εἶπον ὅτι δὲν εἶμαι ὁ μόνος μὴ παραδεχόμενος τὰ περὶ εὑρέσεως τῶν νομισμάτων παραδεδεγμένα. Ἰδοὺ γνῶμαι συγγραφέων τινῶν σύμφωνοι, αἷς συνήντησα κατὰ τὰς ἱστορικοοικονομολογικὰς μελέτας μου.

Ὁ κ. Brandis λέγει περὶ τούτου· «Αἱ Σάρδεις εἰσὶν ἡ πρώτη μὴ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ Λυδία ἡ πρώτη ἀνατολικὴ χώρα, ἔνθα ἐκόπη τὸ νόμισμα» (3). Ὁ κ. S. Munk ἐν τῇ Παλαιστίνῃ του (4) λέγει· «Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐδανείσθησαν τὸ νόμισμα ἀπὸ τῶν Φοινίκων, τότε δὲν εἶναι πιθανώτατον ὅτι οἱ Φοίνικες κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐγνώριζον καὶ μετεχειρίζοντο τὸ νομισμα ἐν τῷ ἐμπορίῳ των; Ὑπάρχουσιν ἀληθῶς Ἕλληνες συγγραφεῖς, οἵτινες ἀποδίδουσι τοῖς Φοίνιξι τὴν τοῦ νομίσματος εὕρεσιν, ἂν καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τοὺς Λυδούς.» Ὁ κ. Queippo, ὅστις εἶναι τῆς αὐτῆς σχεδὸν μεθ'ἡμῶν γνώμης ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς εὑρέσεως τοῦ νομίσματος, βαίνει περαιτέρω, διότι ὑποστηρίζει ὅτι τὸ λάγειον σύστημα κατάγεται ἀπὸ τοῦ αἰγυπτιακοῦ τῶν Φαραώ, ὅπερ ἀντίκειται τῇ γνώμῃ τῶν σημερινῶν σοφῶν (5). Δύναταί τις νὰ συμβουλευθῇ καὶ τὸν κ. de Saulcy, ὅστις εἰς ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ γραφέντα ὑποστηρίζει ζωηρῶς ὅ,τι καὶ ἡμεῖς ἐναντίον τῆς κοινῶς παραδεδεγμένης γνώμης.

Ἐν συνόψει, ἐὰν στηριχθῶμεν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐξ ἑνὸς δὲν ὁρίζουσι τὸν χρόνον, καθ'ὃν εὑρέθησαν τὰ νομίσματα, ἐξ ἄλλου δὲ οὔτε τὸν τόπον· ὅ,τι δὲ σαφῶς δυνηθῶμεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν ἀβεβαιοτήτων τούτων εἶναι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας θεωρίας.

Κατὰ δυστυχίαν τὰ βιβλία ταῦτα ἐκτὸς τῆς Βίβλου καὶ τοῦ Ὁμήρου εἰσὶ λίαν μεταγενέστερα τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων, καὶ ὅταν ἀκόμη παραδεχθῶμεν τὴν κλασσικήν, οὕτως εἰπεῖν, ἐποχήν· διὸ τὰς δοξασίας τούτων, καὶ ὅταν συμφωνῶσι πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων σοφῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἀδοκιμάστως· διότι ἔγραφον κατὰ παράδοσιν ἀμφίβολον. Π. χ. ἀπὸ τῆς γενικῶς παραδεδεγμένης γνώμης τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔγραφεν ὁ Ἡρόδοτος, ὑπάρχει κενὸν πλέον τῶν τεσσάρων αἰώνων! Τί τότε νὰ πιστεύσωμεν;

Ἴσως ἀντείπωσιν ἡμῖν ὅτι εἰς τόσας ἀνασκαφάς, αἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας ἔλαβον χώραν, δὲν ἀνεκάλυψέν ποτε νόμισμα προγενέστερον τῆς ἐποχῆς ταύτης τοῦ ἢ αἰῶνος π. Χ.

Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἐπιτυχὴς ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπαρκής.

Ὅσῳ πολλαὶ καὶ ἐπανειλημμέναι ἂν ὦσιν αἱ μετὰ θρησκευτικῆς περιεργείας εἰς διάφορα μέρη γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τοῦ ἀρχαίου πεπολιτισμένου κόσμου, αἵτινες ἐπλούτισαν διὰ πολυτίμων ἀντικειμένων τὰ μουσεῖα, τὰ ὅρια αὐτῶν ἐξηντλήθησαν;

Ἐκτὸς τούτου, πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων ἐν Ἑλλάδι ὡς καὶ ἐν Ἀνατολῇ αἰῶνάς τινας πρότερον τὰ πολύτιμα μέταλλα καὶ πρὸ πάντων ὁ χρυσὸς ἦσαν σπάνια. Τὸ δὲ νομισματικὸν κεφάλαιον περιωρίζετο εἰς χεῖρας εὐαρίθμων τινῶν καὶ ὀλίγον ἐκυκλοφόρει· ἄλλως τε πολυειδὴς νομισματικὴ φθορά, ἡ ἀνάλυσις τῶν παλαιῶν νομισμάτων διὰ κατασκευὴν νέων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ναυάγια, οἱ πόλεμοι, αἱ πυρκαϊαὶ οὐδὲν ἴσως ἀφῆκαν μετὰ τόσους αἰῶνας. Τὸ ἐμπόριον τῆς ἀλλαγῆς, ὅπερ ὑπῆρξεν ἀφεύκτως καὶ μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῶν νομισμάτων, αἱ λίαν μικραὶ ἀνάγκαι τῶν τότε ἀνθρώπων, ὁ μικρότερος ἔτι ἀριθμὸς τῶν διαφόρων ἀντικειμένων πρὸς κατανάλωσιν καὶ πρὸ πάντων ὁ τότε τρόπος τοῦ ζῆν δύνανται νὰ πείσωσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐλαχίστης ποσότητος τῶν κυκλοφορούντων νομισμάτων. Αἱ γυναῖκες καὶ οἱ δοῦλοι κατεσκεύαζον ὄχι πλέον τὸ ἀναγκαῖον διὰ τὴν οἰκογένειαν ἀλλὰ καὶ πλέον αὐτοῦ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν πρό τινων ἐτῶν, ὅτε ἤμεθα εὐτυχέστεροι, ὄχι διότι κατε-

(1) σελ. 173.
(2) Τομ. Α', σελ. 324.
(3) *Das Munz-Masf-undgewichtswesen.* Berlin, 1866, σ. 200.
(4) *L'Univers.* 1845, σ. 394.
(5) Τομ. Α', σ. 541, Σημ. 11.

σκευάζομεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἅπαντα τὰ ἀναγκαιοῦντα ἡμῖν ἢ ἐζῶμεν ἁπλούστερον, ἀλλὰ διότι δὲν εἴχομεν ἀνάγκην ἄλλων πραγμάτων, διότι δὲν ἐγινώσκομεν ὅ,τι τότε ἐστερούμεθα.

Ἡ φεουδαλικὴ κοινωνία ἦτο τοιαύτη. Ὁ ἄρχων (seigneur) ἐλάμβανεν ὄχι σκοῦδα ἀλλὰ προσωπικὴν ἐργασίαν, ἢ εἰς τρόφιμα καὶ εἰς καταναλωτέα ἀντικείμενα ἐπληρόνετο τοὺς δασμούς. Ὁ κλῆρος τοῦ μεσαιῶνος ἀντημείβετο διὰ φυσικοῦ δεκάτου (1). Καὶ κατὰ νεωτέρους ἔτι χρόνους, καθ' οὓς τὰ πολύτιμα μέταλλα ἦσαν ἤδη ἄφθονα, φαίνεται, ἔκοπτον τὰ εἰς τὸ ἐμπόριον μόνον καὶ εἰς τὸ κράτος ἀναγκαιοῦντα νομίσματα (2)· συνεσώρευον δὲ μεγάλας ποσότητας, αἵτινες δὲν ἐκυκλοφόρουν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, δηλ. κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων, τὸ νομισματικὸν ἦτο λίαν εὐάριθμον, ἡ ἐν τῷ ἐμπορίῳ χρῆσις μικρά, διότι καὶ τὸ ἐμπόριον ἦτο μικρόν· ὁ δὲ πολιτισμὸς δὲν ἦτο τοιοῦτος, ἵνα καταδείξῃ τὰ θαυματουργὰ πλεονεκτήματα τῶν νομισμάτων· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τότε πεπολιτισμένος κόσμος ἦτο ἐλάχιστος.

Τὸ ἐλάχιστον λοιπὸν διασωθὲν ποσὸν τῶν νομισμάτων ἠδύνατο ἀξιόλογα διὰ μικροὺς λόγους νὰ ἀπολεσθῇ διὰ παντὸς καὶ πρὸ πάντων εἰς ἀναλύσεις ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς φθορᾶς.

Ἐν τούτοις πιθανὸν εἰς νέας ἀνασκαφὰς νὰ ἀνακαλύψωμέν τι. Περιμένοντες ὅμως ἂς μὴ ἐκφραζώμεθα μετὰ βεβαιότητος καὶ αὐθεντικότητος περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν εὑρέθησαν τὰ νομίσματα, καὶ περὶ τοῦ τόπου, ἔνθα πρῶτον ἐκόπησαν· διότι οὔτε αἱ σημεριναὶ γνώσεις ἡμῶν, οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε αἱ μέχρι τοῦδε ἀνακαλύψεις δίδουσιν ἡμῖν τοιοῦτον δικαίωμα. Ἀντὶ δὲ νὰ ἐκφραζώμεθα οὕτω περὶ τῶν νομισμάτων καὶ ἐπὶ πολλῶν πραγμάτων, ἠθέλομεν πράττει κάλλιον σπουδάζοντες τὰ γραπτὰ καὶ πρακτικὰ μνημεῖα μετ' ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς.

Ἰδοὺ τί φρονοῦμεν ἡμεῖς περὶ τούτου, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν ἀκριβῶς οὔτε τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν εὑρέθησαν τὰ νομίσματα, οὔτε τὸν τόπον, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐκόπησαν· ὅτι ἡ ὕπαρξις αὐτῶν φαίνεται οὖσα προγενεστέρα τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων καὶ τοῦ Μωϋσέως· ὅτι ὁ τόπος, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐκόπησαν, φαίνεται ὢν ἡ Ἀσία· τὸ ἔθνος ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐπενόησε ταῦτα, καὶ ἡ πόλις, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐκόπησαν, εἶναι δυσκολώτατον νὰ προσδιορίσῃ τις.

Ἴσως, καὶ τοῦτό μοι φαίνεται πιθανώτατον, ἐκόπησαν συγχρόνως ἢ καὶ μετά τινα χρόνον εἰς διαφόρους τόπους χωριστά, οἵτινες εὑρεθέντες ἀπέναντι τῶν αὐτῶν ἀναγκῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπινοήσωσι τὸ νόμισμα, νὰ τὸ κόψωσι συγχρόνως ἢ καὶ διαδοχικῶς, χωρὶς νὰ μεταδοθῇ ἡ εὕρεσις ἐκ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον τόπον.

Πρὶν ἢ τελειώσωμεν τὴν πραγματείαν ταύτην, λέγομεν ὅτι ἡμεῖς πρῶτοι ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀτέλειαν αὐτῆς. Καταγινόμενοι ὅμως εἰς Ἱστορικὰς καὶ οἰκονομολογικὰς μελέτας περὶ τῶν νομισμάτων, τῆς πιστώσεως καὶ τῶν τραπεζῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐπιστήσαντες τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τούτων δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μὴ ἀνακοινώσωμεν αὐτά, ἂν καὶ δὲν ἀπετέλουν ἐντελῶς μέρος τῶν σπουδῶν ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πραγματικῶς ἐνίοτε συμβαίνει εἰς πρόσωπόν τι ξένον καὶ ἀμερόληπτον καὶ ἐντελῶς νέον εἴς τινα πράγματα νὰ δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ τὴν ἐντύπωσιν καὶ προκατάληψιν τὴν ἐκ παραδόσεως ἰδεῶν τινων, ἐνόμισα καθῆκον νὰ δημοσιεύσω ταύτας, ὅπως ὑποχρεώσω τοὺς ἁρμοδίους νὰ ἐξετάσωσιν ἐκ νέου τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ διὰ τῆς συζητήσεως καὶ σαφεστέρας ἐξηγήσεως τὸ τῆς ἀληθείας φῶς καταστῇ φαεινότερον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

(1) Michel Chevalier, La *Monnaie*, σ. 616.
(2) Στράβων 2. ιί. καὶ Bœckh 6. ά. σ. 16.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΑΜΑΣΤΡΙΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ ΑΥΤΗΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΣΟΛ' συνεδριάσει).

Τὸ ἀρχαῖον κοιμητήριον τῆς Ἀμάστριος κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς βράχου ἔχοντος ὕψος 138 μέτρων ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Πρὸς βορρᾶν δὲ τούτου δύο περίπου χιλιόμετρα κεῖται ἡ πόλις Ἄμαστρις, πρὸς ἀνατολὰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Τσχάκρας, πρὸς μεσημβρίαν τὰ ὄρη τῆς Βαρτίνης (Παρθενίου;) καὶ πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῶν προπόδων αὐτοῦ τὰ ἀνθρακωρυχεῖα καὶ ἡ θάλασσα.

Τὸ κοιμητήριον τοῦτο φαίνεται ἐγκαταλελειμμένον πρὸ αἰώνων, διότι οὐδεμία ὁδός,

οὐδεμία ἀτραπὸς ὑπάρχει. Ἵνα δὲ πορευθῇ τις εἰς αὐτό, ὀφείλει νὰ διέλθῃ ἐκτεταμένας προκυμαίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἰδέαν μου δὲν εἶναι ἀρχαιότεραι τεσσάρων αἰώνων. Μετὰ ταῦτα διέρχεται τὰ ἀρχαῖα ὑδραγωγεῖα κάλλιστα διατετηρημένα, καὶ τὰ ὁποῖα νομίζω ὅτι εἶναι ἔργον τῶν Γενουηνσίων, ὡς καὶ αἱ προκυμαῖαι.

Τὰ ὑδραγωγεῖα εἶναι κατεσκευασμένα ὑπογείως, καὶ δὴ ἐκτισμένα κατὰ μὲν τὰ πλάγια διὰ κεράμων ἐρειδομένων ἐπὶ θεμελίων ἐξ ὄγκων γρανίτου καὶ κεκαλυμμένα διὰ πλακῶν ἐπίσης ἐκ γρανίτου μήκους 1,87μετρ., πλάτους δὲ 0,48μετρ. καὶ πάχους 0,42μετρ. Αἱ δ' ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι 1,54μετρ. ὕψους ἐπὶ 1,51μετρ. πλάτους. Τὰ ὑδραγωγεῖα ταῦτα εἶναι ἐγκαταλελειμμένα δι' ἔλλειψιν συντηρήσεως.

Ἀφοῦ δὲ διέλθῃ τις τοὺς κήπους τῆς κοιλάδος τῆς Ἀμάστριος, ἀφικνεῖται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐκτενοῦς ἀνακτόρου (παλατίου) βυζαντινῆς κατασκευῆς, τοῦ ὁποίου οἱ μὲν ἐξωτερικοὶ τοῖχοι διατηροῦνται κάλλιστα, οἱ δὲ ἐσωτερικοί, εἰ καί εἰσι τὰ μάλιστα κατεστραμμένοι, ἀρκοῦσιν ἐν τούτοις, ἵνα δείξωσι τὰς ἐσωτερικὰς διαστάσεις· ἀφοῦ δὲ φθάσῃ τις εἰς εἴδός τι πύλης μαρμαρίνης ἐντελῶς ἀποκεχωρισμένης καὶ ἐχούσης σχῆμα θριαμβευτικῆς ἄψιδος, ἀλλ' ἄνευ ἐπιγραφῆς τινος, εὑρίσκεται ἔμπροσθεν τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐνταῦθα δὲ πᾶν ἴχνος ὁδοῦ ἢ στενωποῦ ἐξαλείφεται, καὶ πρέπει ν' ἀναβῇ τις τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τούτου τοῦ σχεδὸν ὀρθίου καὶ αἰχμηροῦ, εἰς ὃ καὶ αὐτοὶ οἱ θῶες μόλις ἤθελον τολμήσει νὰ περιπλανηθῶσι, βοηθούμενος διὰ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ διά τινων κλάδων ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εὑρισκομένων, καὶ κινδυνεύων ἐν ἑκάστῃ στιγμῇ νὰ κρημνισθῇ. Πλησίον ὅμως τῆς κορυφῆς εὑρίσκεται ἐπὶ τέλους ὁδὸς ἀρχαιοτάτη καὶ σχεδὸν βατή, ἥτις ἄγει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκ τοῦ ἀρχαίου δὲ τούτου μνημείου σώζονται ἴχνη τινὰ καὶ μία κλίμαξ, ἥτις φέρει εἴς τι ὑπόγειον ἐντελῶς κεκλεισμένον ὑπὸ τῶν καταπεσόντων χωμάτων.

Ἀκολουθῶν δέ τις τὰ τοῦ ὄρους ἀνάντη καὶ διευθυνόμενος πρὸς μεσημβρίαν φθάνει ἀμέσως εἴς τι μέρος, ἐν ᾧ οἱ σχοῖνοι καὶ οἱ κισσοὶ εἰσι τοσοῦτον περιπεπλεγμένοι, ὥστε ἀδυνατεῖ τις νὰ διανοίξῃ δίοδον καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ πελέκεος· τὸ πῦρ μόνον ἤθελεν ἴσως κατορθώσει τοῦτο. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ ἀρχαῖον κοιμητήριον.

Οἱ τάφοι γενικῶς εἶναι ἐσκαμμένοι εἰς παμμέγιστα τεμάχια γρανίτου· ἀλλ' ὅμως εὑρίσκονται καί τινες ἐκ πορφυρίτου. Μῆκος ἔχουσι διάφορον μεταξὺ 2,00 καὶ 2,50μετρ., πλάτος μεταξὺ 1,00 καὶ 1,25μετρ. καὶ ὕψος ἀπὸ 1,10μετρ. μέχρι 1,50μετρ. Οὐδεμίαν δὲ φέρουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἔχουσιν ἐπικάλυμμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, τριγωνικῆς τομῆς καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἐπιμετώπιον (antéfixe). Δύναταί τις δὲ νὰ σχηματίσῃ ἀκριβῆ τούτων ἰδέαν, ἀφοῦ ἴδῃ τοὺς παρὰ τὴν ἁγίαν Εἰρήνην ἐν Κωνσταντινουπόλει κειμένους τάφους. Μεταξὺ τῶν μνημείων τούτων εἶναί τινα γιγαντώδη καὶ ὁμοιάζουσι τῷ εἴδει τῶν Columbarium τῶν Ῥωμαίων. Ταῦτα εἶναι παραλληλεπίπεδα ὀρθογώνια ἔχοντα πρόσοψιν 6 μέχρις 8 μέτρων καὶ βάθος 10 μέχρι 12 μέτρων· τὸ δ' ὕψος εἶναι διάφορον μεταξὺ 4 καὶ 5 μέτρων. Οἱ τάφοι οὗτοι εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ μεγάλων τεμαχίων πελεκητοῦ λίθου. Ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους φέρουσιν ἁπλοῦν γεῖσον (corniche simple) καὶ ἐπὶ τοῦ κατωτάτου μικρὸν ὑπόβαθρον. Ἡ δὲ εἴσοδος ὅλων σχεδὸν τούτων τῶν μνημείων ὑπάρχει κατακεχωσμένη ὑπὸ τῶν καταρρευσάντων χωμάτων.

Τὸ σχῆμα τῶν μνημείων τούτων ὡς καὶ τὸ τῶν τάφων δεικνύει ὅτι τὸ κοιμητήριον εἶναι πολὺ ἀρχαιότερον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως Ἀμάστριος, ἅτινα εἶναι βυζαντινῆς καὶ γενουησιανῆς κατασκευῆς καὶ δὲν εἶναι ἀρχαιότερα τῶν τεσσάρων ἢ πέντε αἰώνων, ὡς ἀποδεικνύουσι τοῦτο καί τινες ἐπιγραφαὶ καὶ σήματα, τὰ ὁποῖα ἀντέγραψα (1). Εἴθε δὲ ἡ αὐτοκρατορικὴ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἡ προστάτρια καὶ φίλη τῆς προόδου νὰ διατάξῃ νὰ γίνωσιν ἔρευναι καὶ ἀνασκαφαὶ σπουδαῖαι, αἵτινες ἔξουσι πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐπιχύσουσι πολὺ φῶς ἐπὶ τοῦ παρελθόντος τῆς Ἀμάστριος.

Σημειώσεις ἐπεξηγηματικαὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀμάστριος ἀντιγραφεισῶν ἐπιγραφῶν.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 1 ἐπιγραφὴ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς ὀθωμανικῆς συνοικίας καὶ πλησίον ἀρχαίας βυζαντινῆς ἐκκλησίας, μετασχηματισθείσης νῦν εἰς τζαμίον.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 2 ἐπιγραφὴ κεῖται ἄνωθεν τῆς πρώτης πύλης τῆς ἐξόδου τῆς ὀθωμανικῆς συνοικίας.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐπιγραφὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ πλάγιον τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2 ἐπιγραφῆς καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτῆς εἰς κοίλωμά τι τοῦ φρουρίου.

---

(1) Ὅρα πίνακα.

Ἡ ὑπ' ἀριθμ. 4 εὑρίσκεται μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας πύλης τῆς ἐξόδου τῆς ὀθωμανικῆς συνοικίας ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ παλατίου.

Ἡ δ' ὑπ' ἀριθμ. 5 τελευταία ἐπιγραφὴ εὑρίσκεται ἐπὶ βάθρου στήλης ἐγκαταλελειμμένου ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Ἀμάστριος, ὅθεν δύναται εὐκολώτατα νὰ μετενεχθῇ εἰς Κωνσταντινούλιν, διότι τὰ ὀθωμανικὰ ἀτμοκίνητα προσεγγίζουσι καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα εἰς τὸν λιμένα.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀξίων θέας, ἅτινα δύναται νὰ ἐπισκεφθῇ ὁ περιηγητὴς εἰς τὴν Ἀμαστριν, ὑπάρχει καὶ μία ἐκκλησία καὶ ἓν παρεκκλήσιον ἀμφότερα βυζαντινῆς κατασκευῆς καὶ κάλλιστα διατετηρημένα, ἀλλὰ μεταβεβλημένα εἰς τζαμία. Ἐν αὐτοῖς σώζονται ἔτι ἑλληνικαί τινες ἐπιγραφαί, ἀλλὰ σχεδὸν ἐξηλειμμέναι. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι κεκονιαμένον διὰ λευκῆς ἀσβέστου, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κονίαμα τοῦτο ἀναφαίνονται ἔτι αἱ ἀρχαῖαι ζωγραφίαι, δι' ὧν ἐκοσμεῖτο ἥ τε ἐκκλησία καὶ τὸ παρεκκλήσιον. Ἐπὶ τῶν πλακῶν τῆς ἐκκλησίας ἔθεντο στρῶσιμον ἐκ σανιδώματος.

ΑΒΡΑΑΜ

Μηχανικὸς τῆς Βαρτίνης.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΑΨΙΝ.

(Ἀναγνωσθὴ ἐν τῇ ΣΟΓ' συνεδριάσει).

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ προαναγγελθέντος ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ περὶ Ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ ἡμετέρου ἀνεκδότου δοκιμίου, ἀναγκαῖον νομίζομεν, ἵνα δηλώσωμεν ὅτι τὸ ἀνὰ χεῖρας ἀνάγνωσμα, ὡς καὶ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ τίτλος δείκνυσι, δὲν ἐπαγγέλλεται ἐντέλειαν· ἀλλ' εὔελπίς εἰμι ὅτι μέλλει νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὰ ἀσιατικὰ σοφούς, ὅπως γράψωσι τελειότερον καὶ πληρέστερον περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὅπερ καὶ πολυχρόνιον μελέτην καὶ βιβλία εἰδικὰ καὶ ἱκανότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀπαιτεῖ (1).

Ὁ Σταγειρίτης πρῶτος εἰσήγαγε τάξιν τινὰ ἐν τῇ Ὀρυκτολογίᾳ διαιρέσας τὰ ὀρυκτὰ εἰς δύο κλάσεις, εἰς ὀρυκτὰ καὶ μεταλλευτικά· ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Θεόφραστος νύξιν ἐκ τοῦ διδασκάλου λαβὼν καλεῖ πάντα τὰ ὑπὸ γῆν σώματα ὀρυκτὰ διαιρῶν ταῦτα εἰς λίθους, γαίας καὶ μέταλλα· ὁ δὲ Διοσκορίδης ἧττον ἀκριβῆ τῆς τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους διαίρεσιν παραδεχθεὶς διαιρεῖ τὰς ὀρυκτὰς οὐσίας εἰς ἁλικὰς καὶ γηΐνους.

Τοὺς μεγαλοφυεῖς νόας Ἀριστοτέλη καὶ Θεόφραστον διεδέξαντο Ζώσιμος ὁ Πανοπολίτης (1) (300 π. χ. (2)) καὶ ἀργότερον ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου μ. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας Ἄραψ Ἐβοὺ Μουσὰ Τζαβὶρ-ουλ-Σοφῆ, Γέβερ παρ' ἡμῖν καλούμενος· οὗτοι ἐν τῇ τῶν ὀρυκτῶν σπουδῇ καὶ μελέτῃ ἐγκύψαντες οὐδὲν ἐκ τῶν τόσων κόπων καὶ μόχθων αὐτῶν ἐκαρπώσαντο ἢ τὴν ἀνυπόστατον καὶ χιμαιρικὴν τέχνην, δι' ἧς τὰ συνηθέστερα τῶν μετάλλων δύνανται δῆθεν εἰς χρυσὸν νὰ μεταποιῶνται τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ προσλαμβάνοντα.

Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τότε ἤρχισε φῶς τι περιξ αὐτῆς διαχέουσα, ὅτε ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀκμάσας Ἀριστοτέλης τῶν Ἀράβων Ἐβοὺ Ἀλῆ Χουσεὶν βὶνι Ἀβδουλλὰχ Ἰβν-Σινὰ (980—1037 μ. Χ.), ὁ μᾶλλον παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἑβραϊκώτερον ὄνομα Ἀβικένας (3) διῄρει τὰ ὀρυκτὰ εἰς τέσσαρας κλάσεις, προστιθεὶς τοῖς λίθοις καὶ μετάλλοις τὰ ἅλατα καὶ τὰς θειούχους οὐσίας, καὶ οὕτω προσήγγισε μᾶλλον ἢ οἱ προρρηθέντες φυσιοδίφαι τοῖς συστήμασι τῆς παρούσης ἐποχῆς. Πρὸς δέ, ὁ Ἀβικένας πρῶτος ἀπέδειξε τὴν ἐκ τῆς ἀναλύσεως προσγινομένην ὠφέλειαν ἐν τῇ διακρίσει τῶν ἄνω τεσσάρων κλάσεων τῶν ὀρυκτῶν· ἡ δὲ ὀνοματολογία αὐτοῦ δεόντως ἐξετιμήθη οὖσα ἐν χρήσει ἐν πλείσταις τῆς Εὐρώπης σχολαῖς μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (4).

Ἄλλοι πάλιν τῶν ὀρυκτολόγων τῆς Ἀσίας διῄρουν τὰ ὀρυκτὰ εἰς πέντε κλάσεις ὡς ἀκολούθως· ἀ εἰς ἀδιάλυτα ἕνεκα τῆς ξηρότητος αὐτῶν, ὡς ὁ ὑάκινθος· β' εἰς ἐπιδεκτικὰ ἀναλύσεως ἕνεκα τῆς ὑγρότητος αὐτῶν, ὡς ὁ ὑδράργυρος· γ' εἰς ταχέως μὲν ἀναλυόμενα οὐχὶ δὲ καὶ εὔφλεκτα καὶ ἑλατά, ὡς ἡ χάλκανθος· δ' εἰς μὴ

---

(1) Οὐδεὶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ (τοὐλάχιστον καθόσον γνωρίζομεν) ἐποίησε μέχρι τοῦδε εἰδικὴν περὶ Ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψι πραγματείαν.

(1) Ferd. Hœfer. Histoire de la Chimie, τόμοι 2 εἰς 8ον, Paris, 1842—3, Τομ. Α', σ. 251.

(2) Ἕτερος τοῦ ἱστορικοῦ.

(3) Ἀβὶν-Σινὰ Ἀβικίνας.

(4) Firmin Didot. Encyclopédie Moderne, Τομ. 21ος, Paris, 1858, ἐν λ. Minéralogie.

ἐλατὰ ἀλλ' εὔφλεκτα, ὡς τὸ θεῖον· ἑ εἰς ἐλατὰ ἀλλ' ἀνεπίδεκτα ἀναφλέξεως, ὡς ὁ χρυσός.

Τὸν σχηματισμὸν τῶν ὀρυκτῶν ὥριζον οἱ φυσιοδίφαι Ἄραβες οὕτω· «Τὰ διαφανῆ στερεὰ σώματα σχηματίζονται ἐκ γλυκέος ὕδατος, ὅπερ διαρρέον ἐν τοῖς ὀρυκτωρυχείοις διὰ τῶν διαλειμμάτων τοῦ σκληροῦ τῶν ὀρυκτῶν περικαλύμματος (ἢ φλοιοῦ) καὶ ὅπερ ἐπὶ πολὺ ἐκτιθέμενον εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐκεῖ θερμότητος βαθμηδὸν καθίσταται διαυγὲς καὶ ἐπιδεκτικὸν συστάσεως.

» Τὰ μὴ διαφανῆ στερεὰ σώματα σχηματίζονται ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ διαρκοῦς ἐπιρροῆς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπὶ μίγματος ὕδατος καὶ χώματος γλοιώδη τινὰ ἔχοντος ποιότητα.

» Τὰ διαλυτὰ τῶν σωμάτων εἰσὶ συνθέσεις ὑδατούχων μερίδων συνδυασθεισῶν ἰσχυρῶς μετὰ κεκαυτηριασμένων καὶ ξηρῶν γεωμιγῶν μορίων.

» Τὰ ἐλαιώδη σχηματίζονται ἐκ χυμῶν, οὓς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς ἐν ἑαυτοῖς περιέχουσιν, οἵτινες διαλυόμενοι διὰ τῆς τῶν ὀρυκτωρυχείων ἐμφύτου θερμότητος καὶ ἀναμιγνυόμενοι μετὰ τοῦ γειτνιάζοντος αὐτοῖς σκληροῦ τῶν ὀρυκτῶν περικαλύμματος, καὶ ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης θερμότητος κατεργαζόμενοι καὶ ἀνερθόμενοι πήγνυνται, βαθμηδὸν καὶ τελευταῖον τὴν τοῦ ἐλαίου σύστασιν ἀποκτῶσι (1)».

Ταῦτα περὶ τῆς ἀρχικῆς παραγωγῆς καὶ συνθέσεως τῶν ὀρυκτῶν· μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὰς περὶ λίθων τῶν Ἀράβων γνώσεις.

Οἱ Ἄραβες λιθολόγοι ἐνησχολήθησαν μᾶλλον περὶ τὴν τῶν πολυτίμων ἢ περὶ τὴν τῶν ἄλλων λίθων περιγραφήν.

Ὁ ὕπατος τῶν Ἀράβων λιθολόγων ἐστὶν ὁ τὸ 1242 μ. Χ. ἀκμάσας Τεϊφασῆ الشفاشى, οὗτινος τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα تأليف كتاب الحجار الامام العلامة شهاب الدين احمد بن يوسف التيفاشى μετεφράσθη καὶ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας· εἰς μὲν τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ ἀραβιστοῦ Rau ὑπὸ τὸν τίτλον Seb. F. Ravii Specimen Arabicum, continens descriptionem et excerpta libri Ahmedis Teifaschii de gemmis et lapidibus pretiosis. Trajec'um ad Rhenum, 1784 εἰς 4ον· εἰς δὲ τὴν ἰταλικὴν ἐδημοσιεύθη μετάφρασις μετὰ τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ σοφοῦ A. Raineri ὑπὸ τὸν τίτλον Fior di pensieri sulle pietri preziose di Ahmed Teifaschita, opera stampata nel suo originale arabo, traduzione italiana con diverse note di Antonio Raineri Firenze. 1812 εἰς 4ον (1).

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Τεϊφασῆ πλεῖστα ὅσα τὰ περίεργα περὶ λίθων περιλαμβάνει· ἡ δὲ σαφήνεια αὐτοῦ, τὸ εὐφραδὲς τῆς γλώσσης καὶ τὸ λεπτομερὲς τῶν περιγραφῶν ἔθεσαν τὸν Ἄραβα λιθολόγον ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πραγματευθέντων.

Ἔρχονται εἶτα οἱ περὶ πολυτίμων λίθων γράψαντες Βετλέκι-οὐλ-Κιβτσακῆ (1282 μ. Χ.) συγγράψας τὸ كتاب الكنز التجار فى معرفة الاحجار ὁ Ἰόν-οὐλ-Τζεραὲ συγγραφεὺς καὶ αὐτὸς τοῦ كتاب الجواهر الاحجار لحكيم ابن الجرار, ὁ Ἐδοῦ Οὐσειδὲ Κασὴμ Βίνι Σελέμ, ὅστις ἐξεπόνησετὸ كتاب فى احداث الجواهر (2), καὶ τόσοι ἄλλοι. Θέλομεν δὲ περιεργείας

---

(1) Ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ συγγράμματος:

كتاب العجائب المخلوقات وغرائب الموجودات لشيخ الامام محمد بن محمد القزوينى · النظر الاول فى المعدنيات

Ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ ἀραβικὸν τοῦ Κασβινῆ κείμενον:

واما الاجساد الصلبة الشفافة تتولد من مياه عذبة وقعت فى معادنها بين الحجارة الصلدة زمانا طويلا حتى غلظ وصفا والضجة حرارة المعدن بطول وقوفها واما غير الشفافة فمن امتزاج الماء بالطين اذا كانت فيه لزوجة واثرت فيه حرارة الشمس بمدة طويلة واما الاجسام التى تتخل بالرطوبات فمن ماء مختلط باجزاء ارضية محترقة يابسة اختلاطا شديدا واما الاجسام الدهنية فمن الرطوبات محتقنة فى باطن الارض اذا اختصت عليها حرارة المعدن حتى تحللت ولطفت واختلطت بزبدة القاع وحرارة المعدن دائما فى نضجها وطبخها حتى تزداد غلظا وصارت مثل الدهن

(1) J. Th. Zenker. Bibliotheca Orientalis, Leipzig, 1846—1861, 2 τόμοι εἰς 8ον. Τομ. Α' σ. 153.

(2) D'Herbelot. Bibliothèque Orientale Maëstricht, MDCCLXXVI εἰς φύλλον. σ. 478. στήλ. δ.

χάριν ἀναφέρει χωρίον τι, ἐν ᾧ ὁ Τεϊφασῆ περὶ ὑακίνθου πραγματεύεται.

«Ὁ ὑάκινθος, λέγει, προέρχεται ἔκ τινος ὀρυκτωρυχείου ὀνόματι Σαχιρὰν κειμένου ἔν τινι νήσῳ πέραν τῆς Σερενδίβης (Ταπροβάνης) εἰς ἀπόστασιν τεσσαράκοντα περίπου παρασαγγῶν (1). Ἡ ὅλη νῆσος ἀριθμεῖ κατὰ μῆκος μὲν ἑξήκοντα, κατὰ πλάτος δὲ ἐπίσης ἑξήκοντα παρασάγγας. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὑπάρχει ὑψηλόν τι ὄρος καλούμενον Ἐρ-Ῥαχούν, ὁπόθεν οἵτε ἄνεμοι καὶ οἱ χείμαρροι κυλίουσι τοὺς ὑακίνθους, οὓς τότε συλλέγουσιν οἱ κάτοικοι. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λίθοι καὶ αἱ ἐκ τοῦ ὄρους συλλεγόμεναι ψηφίδες ἀπαρτίζουσι τὸ ἔδαφος τοῦ τόπου (2)».

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Τεϊφασῆ. Ὁ δὲ Ἐδ-ουλ-Φεδὰ καὶ ὁ Ἰδρισῆ οὐδόλως μνείαν ποιοῦνται τῆς πέραν τῆς Ταπροβάνης κειμένης νήσου, ἔνθα ὑπῆρχον, ὡς ὁ Τεϊφασῆ διατείνεται, οἱ σωροὶ ἐκεῖνοι τῶν ὑακίνθων, ἀλλὰ μνημονεύουσι τῶν λυχνιτῶν τῆς Ταπροβάνης καὶ τοῦ ὄρους Ἐρ-Ῥαχούν, ὅπερ ἐν αὐτῇ κεῖται καὶ οὐχὶ ὅπως ἐσφαλμένως ὁ Τεϊφασῆ ἐν τῇ ἑτέρᾳ νήσῳ τίθησι.

Κατὰ τὴν μωαμεθανικὴν παράδοσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ὁ Ἀδὰμ ἔπεσεν ἐξωσθεὶς τοῦ παραδείσου, ὅστις ἂν καὶ ἐπίγειος κατὰ τὰς γραφάς, τίθεται πολλάκις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἐν τῷ ἑβδόμῳ στερεώματι (1).

Τὸ ὄρος Ἐρ-Ῥαχούν ἐστιν, ὡς διδάσκει ὁ d' Herbelot, τὸ τῶν Εὐρωπαίων γεωγράφων Pic d' Adam (2), ὅπερ ὡς φαίνεται ὠνόμασαν οὕτως οἱ Πορτογάλλοι (Pico de Adam) ἐκ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ παραδόσεως.

Ὁ Ἰδρισῆ ἐν τῷ Η' τμήματι τοῦ Α' Κλίματος λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ πέριξ αὐτοῦ εὑρηνται πολύτιμοι λίθοι παντὸς εἴδους, ἐν δὲ ταῖς πεδιάσιν ἰδίως ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος, δι' οὗ διαγλύφονται οἱ δακτυλιόλιθοι, καὶ ὅστις ἐστὶν ἡ τῶν ἀρχαίων σμύρις.

Τὸ بلور (Βιλλοὺρ κρύσταλλος), ὅπερ κατὰ τοὺς Ἄραβάς ἐστιν ὁ ἐντελέστερος φυσικὸς κρύσταλλος, σχηματίζεται ἐπίσης ἐν ἐκείνοις τοῖς ὄρεσιν.

Ἀλλ' οὐ δυνάμεθα ἀμνημονῆσαι περιεργοτάτης τινὸς περὶ τοῦ κρυστάλλου περιγραφῆς τοῦ φυσιοδίφου Κασβινῆ.

«Ὁ κρύσταλλος, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης قال ارسطو, ἐστὶν εἶδος μὲν ὕέλου, κεκτημένου ὅμως ὑπερβολικὴν σκληρότητα . . . . Εὑρίσκεται κατὰ ποσότητας μεγάλας ἐν τοῖς μεταλλείοις. Ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν τῆς ὑέλου οὗτός ἐστιν ὁ σκληροτέραν σύστασιν κεκτημένος, ὁ λευκότερος καὶ διαφανέστερος. Χρωματιζόμενος κατὰ τὰ διάφορα τῶν πολυτίμων λίθων χρώματα ὁμοιάζει πρὸς ταῦτα ἐντελῶς. Οἱ βασιλεῖς μεταχειρίζονται κρυστάλλινα δοχεῖα πεπεισμένοι ὅτι τὸ ἐν αὐτοῖς ποτὸν προσλαμβάνει ἰδιότητάς τινας ἀρίστας. Ἐκθέτων τις εἰς τὸν ἥλιον τὸν κρύσταλλον καὶ κρατῶν εἰς ὀλίγην ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν τεμάχιον βάμβακος ἢ ὑφάσματος μέλανος χρώματος βλέπει αὐτὸ καταφλεγόμενον» (3).

---

(1) Ἐκ τοῦ ζενδικοῦ فرسنك (φερσὶγγ) ἐγένετο τὸ ἑλληνικὸν παρασάγγης, καὶ τὸ ἀραβικὸν فرسخ πληθ. فرسخا καὶ κατὰ Bianchi فراسخ ἰσοδυναμεῖ 30 σταδίοις. (Dict. Turc-Français, ἐν λέξ.)

(2) الياقوت يوتى به من معدن بقال له سحيران من جزيرة خلف جزيرة سرنديب بنحو اربعين فرسخا والجزيرة نفسها تكون نحواً من ستين فرسخا فى مثلها وفيها جبل عظيم يقال له جبل الراهون تحدر منه الرياح والسيول الياقوت فيلتقط وهو حجر ارض ذلك الموضع وحصاة منقولة من جبل الراهون

Ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ Abrégé des Voyages τοῦ J. F. Laharpe (Paris 1816 εἰς 8ον σ. 196) τὰ ἑξῆς, ἅπερ δὲν διαφεύδουσι ποσῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Τεϊφασῆ λεγόμενα καὶ μάλιστα τὸ تحدر منه الرياح والسيول الياقوت فيلتقط «L'un des endroits de l'Asie, d'où l'on tire des pierres précieuses, est l'île de Ceylan, surtout une rivière de cette île, qui vient des hautes montagnes du centre. Comme les pluies la grossissent beaucoup, et que, trois ou quatre mois après leur chute, elle devient au contraire fort basse, les insulaires font de longues recherches dans le sable, ou ils trouvent des rubis, des saphirs et des topazes. Toutes les pierres de cette rivière sont ordinairement plus belles et plus nettes que celles du Pégu κτλ.»

(1) «Ἡ Εὔα ἔπεσεν εἰς Γιὸδὰν (Τζίδδα) (ὅρα διὰ τὴν προφορὰν ταύτην Γεωγρ. Κοκκώνη, Ἔκδ. 1859, σ. 219), ὁ Ἰβλὶς ἢ διάβολος εἰς Μισὰν παρὰ τὴν Βασσόραν, ὁ ταὼς ἐν Ἰνδοστανῇ καὶ ὁ Ὦρις εἰς Ἰσπαχάν, ἤτοι εἰς τὰ μέρη, ἐφ' ὧν μετέπειτα ᾠκοδομήθησαν αἱ μνημονευθεῖσαι πόλεις». (d' Herbelot, αὐτ. σελ. 51, στήλ. 6').

(2) D'Herbelot, αὐτ. σ. 699, στηλ. ά.

(3) Ὅρα καὶ τὰς περὶ τούτου σπουδαίας τοῦ I. de

Ἀκολούθως ὁ ἄραψ γεωγράφος σοβαρῶς μνημονεύει τοῦ μύθου ἐκείνου, ὃν βλέπομεν ἐν τῇ Χαλιμᾷ (1), ἤτοι περὶ βαράθρου τινὸς πολυτίμους λίθους περιέχοντος, πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν ὁποίων μεταχειρίζονται δῆθεν τεμάχια κρέατος, ἅπερ ῥίπτουσιν ἐν αὐτῷ· τὰ δὲ σαρκοφάγα ὄρνεα καταβαίνοντα ἐντὸς τοῦ βαράθρου ἁρπάζουσι τὰ ἐκεῖ κείμενα τεμάχια κρέατος, ἐφ' ὧν προσκολλῶνται οἱ πολύτιμοι λίθοι, καὶ κομίζουσιν αὐτὰ εἰς τὰς φωλεάς των, ὁπόθεν μετὰ φωνῶν καὶ ἀλαλαγμῶν διώκονται ὑπὸ τῶν λιθοθηρῶν (2).

Οἱ Ἄραβες μεγάλας ἰατρικὰς ἰδιότητας ἀπέδωκαν τῇ σμαράγδῳ, ἰδίᾳ δὲ τῇ πρασίνῃ, ἥτις ἕνεκα τοῦ καθαροῦ καὶ ἀμιγοῦς αὐτῆς χρώματος ἐνισχύει, ὡς ἔλεγον, τὴν ὅρασιν. Διδομένη κατά τινα δόσιν δραστικὸν ἀντίδοτόν ἐστι. Μάλιστα δ' ἐνεργεῖ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς ἐχίδνης, οὐ μόνον τρέπουσα αὐτὴν εἰς φυγὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς ἔξω τῆς κόγχης των ἕλκουσα.

Ἡ σμάραγδος ἦν γνωστὴ καὶ τοῖς Ἕλλησι. Ὁ Θεόφραστος ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀληθοῦς σμαράγδου, ἥτις, ὡς διϊσχυρίζονται, δίδει χροιὰν τῷ ὕδατι, λέγει· «Ἡ δὲ σμάραγδος καὶ δυνάμεις τινὰς ἔχει, τοῦ τε γὰρ ὕδατος ἐξομοιοῦται τὴν χρόαν ἑαυτῇ.» Ἡ χροιὰ αὕτη, κατὰ τὸν Hill, προέρχεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως, ὡς ἐνόμισαν, τοῦ λίθου ἐν τῷ ὕδατι, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνταλληλαυγείας ἢ πολώσεως (irradiation, polarisation) τῶν κεχρωματισμένων ἀκτίνων ἐντὸς του ὕδατος (3).

Παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἡ λέξις ياقوت (γιακοὺτ) ἣν ἐν χρήσει ὡς γενικὸς σχεδὸν τῶν πολυτίμων λίθων ὅρος προσθέσει τοῦ χρώματος τοῦ λίθου· οἷον ياقوت ازرق γιακοὺτ κυανοῦν ἢ σάπφειρος (4), ياقوت احضر γιακοὺτ πράσινον (5) ἢ σμάραγδος (1) ياقوت احمر γιακοὺτ ἐρυθρὸν ἢ λυχνίτης (2). Τοῦτο δύναται ἐν μέρει νὰ παραβληθῇ τῷ τοῦ περιφήμου γάλλου ὀρυκτολόγου καὶ πατρὸς τῆς κρυσταλλογραφίας Haüy (1743—1822), ὅστις ὡσαύτως ὡς γενικὸν ὅρον πολυτίμων τινῶν λίθων μετεχειρίζετο τὴν λέξιν télésie προστιθέμενος αὐτῇ τὸ χρῶμα.

Ἀλλ' ἄνευ τοῦ χρώματος τοῦ λίθου ἐσήμαινε παρ' Ἄραψι τὸ ياقوت (γιακοὺτ) τὸν ὑάκινθον.

Πολλοὶ Ἀσιατισταὶ μεταφράζοντες ὀνόματα πολυτίμων λίθων συγχέουσι καὶ ἀναμιγνύουσιν αὐτὰ οὕτως, ὥστε πολλάκις παρανοήσεις συμβαίνουσιν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν μεταγλωττιζομένους στίχους καὶ λοιπὰ χωρία συγγραφέων, ὡς ἀπηντήσαμεν ἐν δυσὶ μεταφράσεσι εὐρωπαίοις. «Οἱ ὀφθαλμοί σου, ὦ σελήνοψ Οὐρί, λάμπουσιν ὡς κάλαϊς». Ἐνταῦθα προφανές ἐστιν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ καλάϊδος ἀλλὰ περὶ ἀδαμάντων, καθότι καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ἀσίας ποιηταὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντοτε πρὸς ἀδάμαντας παραβάλλουσιν, εἰ καὶ πολλάκις ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς των τὴν ἐρωμένην αὐτῶν ἕνεκα τοῦ ταπεινοῦ καὶ σεμνοπρεποῦς αὐτῆς ἀκόμη καὶ πρὸς κάμηλον παρέβαλλον. «Οἱ ὀδόντες σού εἰσιν ὡς οἱ τῆς νήσου Κὶσ ἀμέθυστοι». Ἐν τούτοις οἱ μαργαρῖται εἰσὶ τὰ μόνα τῶν παραλίων τῆς νήσου Κὶσ (Περσικὸς κόλπος) προϊόντα, ἄλλως τε καὶ οἱ ὀδόντες πρὸς ἀμεθύστους δὲν παραβάλλονται κτλ. Διὸ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιούτων δὲν ἤθελεν εἰσθαι ἀπὸ σκοποῦ ἡ μετάφρασις ἐνταῦθα τῶν ὀνομασιῶν πολυτίμων τινῶν λίθων τῶν μᾶλλον ἐν χρήσει. Γινώσκομεν δὲ ὅτι τοῦτο ποιοῦντες κατά τι τοῦ κυρίου ἡμῶν σκοποῦ παρεκκλίνομεν.

Συγχέονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς τὸ γιακοὺτ (ὑάκινθον) τὸ بنفش (βενέφς), τὸ بچاد (βιτζαδὲ) καὶ τὸ بدخ (βαδέντζ), οἵτινες εἴδη τινὰ ἀνθράκος καὶ καρχηδονίου λίθου εἰσί (3). Τὸ زمرد (ζουμρούτ ἢ ζουμουρρὲδ) τῶν Ἀράβων ἐστὶν ἡ ἡμετέρα σμάραγδος· τὸ زبرجد (ζεβερτζὲδ) ὁ χρυσόλιθος· τὸ لعل (λάαλ) ὁ ἄνθραξ· τὸ عقيق (ἀκίκ) ὁ σάρδιος· τὸ جزع (τζέζ') ὁ ὀνυξ

Sacy σημειώσεις (Chrestomathie Arabe, 3 τόμοι 1826—7 εἰς 8ον, τόμ. Γ', σ. 466). Θέλομεν ἐπανέλθει ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις, διὸ καὶ οὐδεμίαν ἐνταῦθα ἐκφέρομεν γνώμην.

(1) Ἀραβικὸν μυθολογικόν. Ἐνετίησι 1869, 3 τόμοι εἰς 12ον. Τομ. Α', σ. 185.

(2) Ὅρα Journal Asiatique 6e série. Τομ. ΙΑ' ἀρ. 40 Ἰανουάριος 1868. σ. 41.

(3) Journal Asiatique, αὐτ. σ. 78.

(4) κοινῶς صفير (σαφίρ).

(5) κοινῶς زمرد (ζουμρούτ ἢ κάλλιον ζουμουρρίδ).

(1) Sylvestre de Sacy. Chrestomathie Arabe, 3 τόμοι 1826—7· εἰς 8ον. Τομ. Γ', σ. 464—5.

(2) Ὅρα καὶ Bianchi αὐτ. λ. ياقوت

(3) Οἱ Ἄραβες παρεδίχθησαν καὶ ὡς πρὸς τοὺς πολυτίμους λίθους μέρος τῆς περσικῆς ὀνοματολογίας.

ἡ ἀχάτης, ὅστις διαιρεῖται παρ' Ἄραψι κατὰ τὰ στρώματα αὐτοῦ· τὸ جرع (λατζβέρδ) ὁ κυανόλιθος· τὸ يشب (γέσβ) ἡ ἴασπις· τὸ جزمست (τζεμέστ) ὁ ἀμέθυστος· τὸ فيروزج (φιρουζέ) ἡ κάλαϊς (1) καὶ τὸ سمّور (σεμμούρ) ὁ ἀδάμας (2).

Ἀλλὰ μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν κυριωτέραν τῆς ὀρυκτολογίας βάσιν, τὰ μέταλλα.

Οἱ Ἄραβες, οἵτινες, ὡς φαίνεται ἐν τῷ λατινικῷ κειμένῳ τοῦ ἀραβικοῦ συγγράμματος τοῦ Μουχαμμὲτ βίνι Ζεκεριὰ Ἐρ-Ῥαζῆ (850—923 μ. Χ.) Liber perfecti magisterii Rhasei (3), ἐκάλουν ἐνίοτε τὴν μεταλλολογίαν κάτω ἀστρονομίαν καὶ ἐπομένως τὰ μέταλλα ἀστέρας τῆς γῆς, ἐθεώρουν ὡς πρῶτα, κύρια καὶ ἐντελῆ μέταλλα τ' ἀκόλουθα, ἤτοι

Χρυσόν,
Ἄργυρον,
Χαλκόν,
Μόλυβδον,
Σίδηρον (4),
Κασσίτερον,
Χάρι-σινί (5).

«Τὰ ἑπτὰ ταῦτα μέταλλα παράγονται, ἔλεγον, ἐκ τῆς ἀναμίξεως καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ θείου καὶ τοῦ ὑδραργύρου κατὰ διαφόρους ἀναλογίας καὶ περιπτώσεις, ὧν καὶ αὐτῶν ὁ μὲν ὑδράργυρος παράγεται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ὑδατωδῶν μορίων μετὰ μερίδων γεωμιγῶν καὶ λεπτῶν θειούχου φύσεως, τὸ δὲ θεῖον, ὅπερ λεπτή τις οὐσία, ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ μορίων ὑδατούχων, ἀερίων καὶ γεωμιγῶν ἐπὶ πολὺ ἐν ἰσχυρᾷ θερμοκρασίᾳ θερμανθέντων, ἕως οὗ τὴν παχεῖαν καὶ λιπαρὰν τοῦ ἐλαίου σύστασιν λάβωσιν» (6).

Ἡ γνώμη ὅτι τὰ μέταλλά εἰσι σύνθετα σώματα ἀνέρχεται μέχρις ἐποχῆς ἀρχαιοτάτης. Κατ' αὐτήν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Τζαβὶρ παραδέχεται (1), τὰ μέταλλά εἰσιν, ὡς εἴδομεν, σύνθετα ἐκ θείου καὶ ὑδραργύρου, εἰς ἅπερ ὁ Γέβερ προστίθησι τὸ ἀρσενικόν (2).

Ἐσφαλμένη ἐστὶν ἡ ἰδέα τοῦ κ. Hoefer (3), καθ' ἣν τὰ τότε θεωρούμενα στοιχεῖα τῶν μετάλλων, ὁ ὑδράργυρος δηλονότι, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀρσενικὸν ἦσαν ὅροι, οὕτως εἰπεῖν, οἱωνδήποτε συστατικῶν στοιχείων. Τοῦτο ἄρδην ἀνατρέπεται ὡς ἀκολούθως.

«Τὰ μέταλλα κατὰ τὸν Γέβερ καὶ τοὺς ἐπιλοίπους Ἄραβας ἀλχημιστάς (4) σύγκεινται ἐκ δύο ἢ τριῶν στοιχείων διαφόρου φύσεως, καὶ ἡ ἐν τῇ συνθέσει αὐτῶν ἀναλογία ἰδιάζουσά ἐστι δι' ἓν ἕκαστον αὐτῶν· ὁ δὲ δυνηθεὶς ν' ἀποχωρίσῃ αὐτὰ (τὰ στοιχεῖα) ἀποκτᾷ τὴν δύναμιν τοῦ παράγειν καὶ μεταποιεῖν τὰ μέταλλα». Διατί λοιπόν, ἀφοῦ τὰ τρία ἄνω μνημονευθέντα στοιχεῖα ἦσαν ἰδανικά, οἱ ἀλχημισταὶ κατέγιναν τόσον εἰς τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀποχώρησιν; Ἀλλὰ κλείομεν ἐνταῦθα τὸ ἀλχημικὸν τοῦτο ζήτημα, ὅπερ ἐν τῷ «Περὶ Χημίας παρὰ τοῖς Ἄραψιν» ἡμετέρῳ ἀναγνώσματι θέλομεν ἐκτενέστερον ἀναπτύξει· προβαίνομεν δὲ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν σκοπόν.

Παρατηρητέον ὅτι ὁ ὑδράργυρος, ἂν καὶ μέταλλον ἐντελὲς ὤν, ἐλλείπει τῆς τάξεως τῶν κυρίως μετάλλων, ἅτινα ὡς ἄνω ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὀρυκτολόγων κατετάσσοντο· ἐκτὸς ὅμως τῶν ὀρυκτολόγων καὶ οἱ ἀλχημισταὶ αὐτοί, εἰ καὶ κατέτασσον τὸ σύμβολον τοῦτο τοῦ Ἑρμοῦ μεταξὺ τῶν 7 μετάλλων, ἅτινα κατ' αὐτοὺς ἀνήγοντο εἰς τὸ πλανητικὸν σύστημα, οὐχ ἧττον ὅμως δὲν ἐθεώρουν τὸν ὑδράργυρον κύριον μέταλλον. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς.

Οἱ Ἄραβες διήρουν τὰ μέταλλα εἰς κύρια καὶ ἡμιμέταλλα. Τὰ ἐντελῆ ἦσαν τὰ ῥηθέντα ἑπτά, τὰ δὲ ἐπίλοιπα ἐθεωροῦντο ὑπ' αὐτῶν ἡμιμέ-

---

(1) καινῶς περυζίς.

(2) Ὅρα καὶ Jos von Hammer, Auszug aus dem Werke جواهر von Mohammed ben Manssur (Mines de l'Orient. Τομ. ΣΤ', σ. 112 καὶ ἀκόλουθα).

(3) Χειρογραφ. τῆς παρισιανῆς ἐθνικ. Βιβλιοθήκης ἀρ. 6514. fol. 120 verso (τοῦ ιθ'. αἰῶνος).

(4) Ὁ Sprengel φρονεῖ ὅτι ἐγνώσκον μάλιστα καὶ τὸν φυλλίτην σίδηρον (fer spathique) (Sprengel Histoire de la Médecine, Trad. A. J. L. Jourdan. Paris, MDCCCXV, εἰς 8ον, τομ. Β', σ. 319).

(5) Τὸν ὑδράργυρον ἀντικαθίστων διὰ τοῦ μετάλλου τούτου.

(6) كتاب العجائب المخلوقات وغرائب الموجودات للقزويني αὐτόθι.

(1) Ferd. Hoefer. αὐτ., Τομ. Α', σ. 315.—F. Didot. Biogr. Génér. Paris, 1857, Τομ. Ιθ', λ. Geber.

(2) Ἡ λέξις αὕτη παράγεται κατὰ τὸν διάσημον Kurt. Sprengel ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ dar-sini (ὡς γράφει) κιννάμωμον· λέξις παρεννοηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου τοῦ Ἀλεξανδρίως καὶ ἔκτοτε καταχρηστικῶς ἐνχρήσει (αὐτόθι, Τομ. Β', σ. 245).

(3) F. Hœfer, αὐτ., Τομ. Α', σ. 313—4.

(4) Τὸν λόγον, δι' ὃν δασύνομεν τὴν λέξιν ΑΛΧΗΜΙΑ θέλομεν ἴδει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀναγνώσματι περὶ Χημίας παρὰ τοῖς Ἄραψιν.

ταλλα. Δὲν συγκατηρίθμουν τὸν ὑδράργυρον μεταξὺ τῶν κυρίων μετάλλων, ἢ διότι, ὡς λέγει ὁ κορυφαῖος τῶν Γάλλων ἀσιατιστῶν Βαρῶνος Sylvestre de Sacy, δὲν ἐνέκριναν οἱ ἀλχημισταὶ αὐτῶν «ἐνῷ ἑπτά εἰσιν οἱ πλανῆται, νὰ ὦσι πλείονα τούτων τὰ κύρια μέταλλα» (1), ἢ καὶ διότι ἐθεωρεῖτο ὁ ὑδράργυρος ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατ' ἐξοχὴν ἐντελὲς μέταλλον, μὴ δυνάμενον ἑπομένως νὰ συγκαταταχθῇ μεταξὺ ὑποδεεστέρων μετάλλων, ὡς καὶ διδάσκει ἡμᾶς τὸ σύγγραμμα علاجات داراشکوه سیماب را ام الاجساد نامند «τὸν ὑδράργυρον μητέρα τῶν σωμάτων καλοῦσι» (2).

Ἐν δὲ τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὀρυκτολόγων κυρίως θεωρουμένων μετάλλων, ἤτοι χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ, σιδήρου, κασσιτέρου, μολύβδου, τὸ ξένον ὄνομα τοῦ ἑβδόμου μετάλλου Χάρι-σινὶ μένει ἀνεξήγητον. Διὸ καὶ θέλομεν ὅσον οἷόν τε προσπαθήσει, ἵνα τοῦτο διασαφήσωμεν.

Τὸ Χάρι-σινί ἐστι κατὰ τὸν S. de Sacy (3) ἡ toutenague τῆς Σινικῆς, τὸ δὲ جسد (τζούσδ) ἡ τῶν Ἰνδιῶν διαφέρουσα τῆς πρώτης κατὰ τὴν χωνείαν. Ἐὰν δὲ βασισθέντες εἰς τὰ τοῦ διασήμου φυσιοδίφου Valmont-Bomare (4) καὶ εἰς τὰ τοῦ σοφοῦ Sylvestre de Sacy (5) θεωρήσωμεν τὴν toutenague καὶ τὸν ψευδάργυρον ἓν καὶ τὸ αὐτό, τότε ἐξάγομεν ὅτι τὸ ἕβδομον τοῦτο μέταλλον Χάρι-σινὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο τι εἰμὴ ψευδάργυρος, ὅστις ἄλλως τε ἀπὸ πολλῶν αἰώνων γνωστός ἐστιν ἐν Ἀσίᾳ τοῖς τε Σίναις καὶ Ἰνδοῖς, ὡς καὶ τοῖς Πέρσαις καὶ Ἄραψιν, ὧν οἱ μὲν Σίναι αὐτὸν *pachyyn* (6), οἱ Ἄραβες توتيا (1) τουτιὰ (2) καὶ جسد (τζούσδ), οἱ δὲ Πέρσαι خارچینی (χάρι τσινὶ) λίθον τῆς Σινικῆς καὶ آهن چینی (ἀχένι τσινὶ) σίδηρον τῆς Σινικῆς καὶ طلای خام (ταλάϊ χὰμ) χρυσὸν ὠμὸν (3) καλοῦσιν οὐδόλως οἱ τελευταῖοι τὸν σινικὸν τοῦ ἰνδικοῦ διακρίνοντες (4).

Οὐ μόνον λοιπὸν οἱ Ἄραβες ἐγνώριζον τὸν ψευδάργυρον, πρᾶγμα ὅπερ ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν ἄνω ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς σκευασιῶν τοῦ روح التوتيا (ρούχ-ουλ-τουτιά) (5), ὅπερ ἡ ἡμετέρα πομφόλυξ, ἀλλὰ καὶ κατέτασσον αὐτόν, ὡς εἴδομεν, μεταξὺ τῶν κυρίων μετάλλων, ἐνῷ τοὐναντίον ὁ εὐρωπαϊκὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος μέχρι τινὸς ἔτι ἡμιμέταλλον αὐτὸν ἐνόμιζεν (6).

Ἀλλ' ὅμως ἡ γνῶσις, ἣν εἶχον οἱ Ἄραβες τοῦ ὀρυκτοῦ ψευδαργύρου, δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀξία θαυμασμοῦ, διότι ἀρχαιόθεν ἦν γνωστὸς οὗτος ἔν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν Σινικῇ καὶ Ἰνδικῇ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν μεταλλείων τοῦ Κερμὰν ἐν Περσίᾳ (7), τῆς Βόχναμ ἐν Σινικῇ (8), τῆς Ὀδεχποχοὺρ ἐν Ἰνδικῇ (9) καὶ ἐκ τῆς καδμείας καὶ καλα-

---

(1) S. de Sacy. αὐτ., Τομ. Γ', σ. 464.

(2) Ὅρα τὸ περσικὸν σύγγραμμα علاجات داراشکوه ἐν τῷ κεφαλαίῳ آیین پیدایش فلزات

(3) S. de Sacy. αὐτ., Τομ. Γ', σ. 463.

(4) Valmont-Bomare. Dictionnaire d'Histoire Naturelle, Lyon, an VII de la République εἰς δον, Τομ. ιδ', σ. 321 λ. toutenague καὶ αὐτόθι Τομ. ιέ, σ. 491. λ. Zinc.

(5) La toutenague n'est que du zinc extrait d' une pierre calaminaire (S. de Sacy. αὐτ., Τομ. Γ', σ. 463).

(6) Memoires de l' académie des sciences de Suède, ἔτος 1756.

(1) Τὸ ὄνομα toutenague παράγεται ἐκ τοῦ توتيا (ψευδάργυρος) (S. Sacy. αὐτόθι, Τομ. Γ', σ. 464).

(2) Ὅρα Bianchi. αὐτ. λ. توتيا

(3) Ὅρα τὸ σύγγραμμα علاجات داراشکوه αὐτόθι.

(4) Ἐκ τούτων τὸ طلای خام (χρυσὸς ὠμὸς) βασίζεται ἐπὶ ἀλχημικῶν λόγων συνδεομένων τῇ παραδόξῳ θεωρίᾳ τῆς ἀσθενείας τῶν μετάλλων, περὶ ἧς θέλομεν πραγματευθῆ ἐν τῷ «Περὶ Χημείας παρὰ τοῖς Ἄραψιν» ἀναγνώσματι. Τοῦτο σημαίνει πρὸς τούτοις καὶ τὸν ὄβρυσον, περὶ οὗ θέλομεν εἶπει κατωτέρω.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἑτέρα σπουδαιοτέρα ἀπόδειξις ὅτι toutenague ἐστὶ توتيا (τουτιά), ἤτοι ψευδάργυρος, φαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει τοῦ περὶ Περσίας μέρους τοῦ معجم البلدان "Ὅρα كرمان, σ. 483).

(5) La tutie est la mine du zinc (F. Hoefer αὐτ. Τομ. Α', σ. 316).

(6) S. de Sacy. αὐτ., Τομ. Γ', σ. 464—5. Bomare. αὐτ., Τομ. ιέ, σ. 491. λ. zinc.

(7) معجم البلدان τοῦ περιφήμου Γιακοὺτ τοῦ Ἕλληνος ("Ὅρα كرمان).

(8) Ὅρα καὶ V. Bomare. αὐτ., Τομ. ΙΔ', σ. 321. λ. toutenague.

(9) S. de Sacy. αὐτ., Τομ. Γ', σ. 463.

μίνης, ἣν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώριζον (1) καὶ ἐχρῶντο ἐν πλείσταις χημικαῖς, ἀλχημικαῖς καὶ φαρμακευτικαῖς σκευασίαις.

Περίεργον τῷ ὄντι ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν ἠδύνατό τις ἀποδεῖξαι ὅτι ὁ ψευδάργυρος ἦν γνωστὸς αὐτοῖς ἐν καταστάσει μετάλλου, ἤτοι διϋλισμένος καὶ ἀποκεχωρισμένος ἀπὸ πάσης ξένης οὐσίας.

Τοῦτο, νομίζομεν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατορθοῦται, ἀρκεῖ μόνον ἐν ἐλλείψει ἀποδείξεως ἀραβικῆς ἐποχῆς ν' ἀνακαλύψῃ τις ὅτι οἱ τῶν Ἀράβων διδάσκαλοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὸν ψευδάργυρον καὶ ὡς μέταλλον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τεκμαίρεταί τις ὅτι οἱ τὰς ἐπιστήμας τῶν Ἑλλήνων καθ' ἁπάσας αὐτῶν τὰς λεπτομερείας σπουδάσαντες Ἄραβες ἀδύνατόν ἐστι σιωπηλῶς νὰ διῆλθον ἀνακάλυψιν, οἵα ἡ τοῦ διϋλισμένου ψευδαργύρου. Μ' ὅλην δὲ τὴν ἡμῶν ἀναρμοδιότητα ὡς πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα θέλομεν κατὰ τὸ ἐνὸν προσπαθήσει, ἵνα τοῦτο ἀποδείξωμεν ἐγκαταλείποντες τοῖς ὀρυκτολόγοις καὶ χημικοῖς τὴν τῶν λεγομένων ἡμῶν κρίσιν. Πρὸς τὴν τοῦ πράγματος ὅμως διασάφησιν ἀπαιτοῦνται ὀλίγα τινά, ὧν ἄνευ σκοτεινὴ ἤθελε παρίστασθαι ἡ βάσις, ἐφ' ἧς θεμελιοῦται τὸ ἡμέτερον συμπέρασμα.

Πασίδηλον τοῖς ὀρυκτολόγοις, χημικοῖς καὶ ἰατροῖς, ὅτι ἡ πομφόλυξ (2), ὡς ἐλέγετο, παρεσκευάζετο ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῷ μέσῳ αἰῶνι ἐκ τῆς καδμείας ἢ καλαμίνης, ἥτις ψευδάργυρός ἐστιν ἐν καταστάσει ὀρυκτοῦ (3), ὡς ἑξῆς· «Κατεσκεύαζον κλίβανον ἄνωθεν φέροντα διώροφον θάλαμον, οὗ τὸ στόμιον ἀπέληγεν εἰς τὸν ἄνω θάλαμον, ὅστις, κατὰ Γαληνόν, εἶχεν ὀροφὴν θολωτὴν καὶ παράθυρον ἢ ὀπήν τινα κεκλεισμένην κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς πομφόλυγος. Ὅτε δὲ ἡ θερμοκρασία ἔρθανεν εἰς τὸν ἀπαιτούμενον βαθμόν, ἔρριπτον διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ ἄνω θαλάμου κίτρινον χαλκὸν εἴτε καλαμίνην, ἥτις διὰ τῆς τοῦ πυρὸς ἐπενεργείας ἀνέβιδεν ἐν τῷ ἄνω θαλάμῳ πυκνοὺς καπνοὺς λευκοῦ χρώματος προσκολλωμένους ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ διαφραγμάτων καὶ ἐπὶ τῆς θολοειδοῦς ὀροφῆς ἐν σχήματι νιφάδων λείων καὶ ἁπαλῶν, αἵτινες ἐκαλοῦντο πομφόλυξ καὶ μετέπειτα ἔριον τῶν φιλοσόφων (lana philosophorum). Αἱ δὲ νιφάδες αἱ πίπτουσαι ἐπὶ τοῦ κατωτέρου ἐδάφους ἐθεωροῦντο ἧττον καθαραὶ καὶ ἦσαν τὸ τῶν ἀρχαίων (1) σπόδιον (2)».

Ὥστε ἐκ τούτων δῆλόν ἐστιν ὅτι ἡ πομφόλυξ καὶ τὸ σπόδιον οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ τὸ ὀξείδιον τοῦ ψευδαργύρου τὸ παραγόμενον ἐκ τῆς ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ μετὰ τοῦ ἀέρος ἐξατμίσεως τοῦ ψευδαργύρου. «Ἐὰν οἱ ἀρχαῖοι, λέγει ὁ σοφὸς Hoefer (3), ἀπέφευγον τὴν τοῦ ἀέρος συνάφειαν ἐν τῇ ῥηθείσῃ σκευασίᾳ, ἤθελον τύχει τοῦ διϋλισμένου ψευδαργύρου, καὶ οὐδεὶς ἤθελέ ποτε ἀρνηθῆ αὐτοῖς ἢ διαφιλονεικήσει τὴν γνῶσιν τοῦ ψευδαργύρου ἐν μεταλλικῇ καταστάσει.» Ἀλλὰ παρατηροῦμεν τῷ κυρίῳ Hoefer ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καὶ τοῦτο ἐποιήσαντο, ὡς δύναταί τις λέγειν στηριζόμενος ἐπί τινος χωρίου τοῦ Διοσκορίδου, ἐνῷ καθαρῶς τοῦτο φαίνεται.

Ὁ Ἀναζαρβεὺς διὰ μακρῶν τὴν πομφόλυγα περιγράψας προστίθησι·

. . . . . καυστέον δὲ τὴν προσειρημένην καδμείαν ἐγκρύπτοντας εἰς ἄνθρακας, ἕως οὗ διαφανὴς γένηται (4).

Ἀπέφευγον ἄρα καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἄμεσον μετὰ τοῦ ἀέρος συνάφειαν τῆς καδμείας ἐγκρύπτοντες αὐτὴν εἰς ἄνθρακας, ἕως οὗ καθαρὸς ψευδάργυρος γένηται διὰ τῆς μειώσεως τοῦ ὀρυκτοῦ δι' ἀνθράκων.

Οἱ γοῦν Ἕλληνες, ὡς ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐξάγεται, ἐγνώριζον τὸν ψευδάργυρον οὐχὶ πλέον, ὡς κοινῶς νομίζεται, μόνον ἐν καταστάσει ὀρυκτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετάλλου. Ἑπομένως, ὡς καὶ προερρέθη, ἀδύνατόν ἐστι τόσον σπουδαῖον θέμεθλον τῆς ὀρυκτολογίας νὰ διέφυγε τοὺς ὀξυδερκεῖς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἄλλως τε μετέφρασαν καὶ ἐσχολίασαν πολλάκις τὸν Διοσκορίδην. Ἀλλ' ἴσως ἡ ἀπόδειξις αὕτη ἤθελε φανῇ βεβιασμένη ἂν ὄχι ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων βασιζομένη, δι' ὃ καὶ θέλομεν φέρει ἑτέραν δυναμένην, οὕτως εἰπεῖν, τὰ σαθρὰ θεμέλια στερρὰ νὰ καταστήσῃ.

Ὁ τὸ 1282 μ. Χ. ἀποθανὼν διάσημος φυσιοδίφης Μουχαμμὲτ βίνι Μουχάμμεδ-ιλ-Κασβινῇ ἐν τῷ ὀρυκτολογικῷ μέρει الجماد في τοῦ περὶ τῶν τριῶν τῆς φύσεως βασιλείων, περὶ μετεω-

(1) F. Hoefer. αὐτ., Τομ. Α', σ. 99, 125.
(2) Ἐχρῶντο ταύτῃ καὶ ἀντὶ ξηραντικῶν ἐμπλάστρων (F. Hoefer. αὐτ., τομ. Α', σ. 125).
(3) Ὅρα καὶ V. Bomare αὐτ., Τομ. ΙΕ', σ. 191 l. zinc.

(1) Plinius. XXXIV 13.
(2) F. Hoefer. αὐτ. Τομ. Α', σ. 126. ἐκαλεῖτο πρὸς τούτοις καὶ nihil album καὶ fleur de zinc.
(3) Αὐτόθι. Τομ. Α', σ. 126
(4) Διοσκορίδου Βιβλ. Ε', 84.

ρολογίας καὶ λοιπῶν διαλαμβάνοντος σπουδαίου αὐτοῦ συγγράμματος كتاب العجائب لخ الموقات وغرائب الموجودات ταῦτα περὶ ψευδαργύρου διεξέρχεται. «Ὁ ψευδάργυρος (1) σχηματίζεται διὰ τοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ τ' ἄλλα μέταλλα, τρόπου, περὶ οὗ ἐπραγματεύθημεν ἀνωτέρω, τὸ δὲ μεταλλεῖον αὐτοῦ ὑπάρχει ἐν Σινικῇ (2). Αἱ δι' αὐτοῦ κατασκευαζόμεναι αἰχμαὶ τῶν δοράτων πλήττουσιν ἰσχυρῶς. Ἐξ αὐτοῦ γίνονται ἐπίσης καὶ κάμακες, δι' ὧν ἁλιεύονται μεγάλοι ἰχθῦς..... καὶ κάτοπτρα ἰαματικήν τινα ἰδιότητα ἔχοντα διὰ τοὺς πάσχοντας ἐκ σπασμωδικῶν τοῦ προσώπου κινήσεων ﷺ καὶ κατοπτριζομένους ἐν αὐτοῖς ἐντὸς σκοτεινοῦ θαλάμου· θεραπεία καταλληλοτάτη θεωρουμένη διὰ τὴν νευρικὴν ταύτην πάθησιν. Ἐκτὸς τούτου τὸ ἀποτιλλόμενον μέρος τοῦ σώματος διὰ λαβίδος κατασκευασθείσης ἐκ τοῦ μετάλλου τούτου καὶ δι' ἐλαίου ἴων ἀλειφομένων μένει ἄτριχον καὶ οὐδέποτε ἐξ αὐτοῦ ἐκφύονται τρίχες».

Ἀλλὰ τὰς δεισιδαίμονας ταύτας τοῦ Κασβινῆ δοξασίας κατὰ μέρος τιθέμενοι προσέχομεν εἰς τὴν ἐκ ψευδαργύρου κατασκευὴν ὅπλων, ἐργαλείων καὶ λοιπῶν καὶ εἰς τὸ ὅτι οἱ Ἄραβες ἐγνώριζον κατὰ συνέπειαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κασβινῆ, ἤτοι κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, τὸν ψευδάργυρον καὶ ὡς μέταλλον, ἐνῷ ἐν Εὐρώπῃ μόλις κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ὁ Παρακέλσος (1493—1541) δίδει ἀσαφῶς, ὡς θέλομεν ἴδει, τοὺς πρώτους σχεδὸν (3) περὶ ψευδαργύρου ὑπαινιγμοὺς λέγων· «Εὑρίσκεται ἐν Καρινθίᾳ (τῆς Ἰλλυρίας) ὁ Zincken (4), ὅστις περίεργόν τι μέταλλόν ἐστιν ἔτι τῶν κοινῶν μετάλλων περιεργότερον (5)». Καὶ τελευταῖον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἄρχεται ἐν Εὐρώπῃ ὁ ψευδάργυρος ἐξορυσσόμενος ἐκ τῶν μεταλλείων (6) γνωστὸς νὰ καθίσταται ὡς μέταλλον.

Φέρε εἴπωμεν καί τινα περὶ τέχνης τινὸς ἀναγομένης μὲν καὶ τῇ χημίᾳ καὶ μηχανικῇ, πηγαζούσης ὅμως ἐκ τῆς ὀρυκτολογίας.

Καί τοι ἡ τέχνη αὕτη, ἡ μεταλλουργία, ἐστὶν εὐρεῖα, αἱ δ' ἐν αὐτῇ τῶν Ἀράβων πρόοδοι πολλαί, συντομίας ὅμως χάριν θέλομεν μόνον περὶ ὀβρύζης (1) (κυπελλισμοῦ), ἤτοι ἐκκαθαρίσεως τῶν μετάλλων ὁμιλήσει ἐπιφυλαττόμενοι ἐν ἄλλοις πονήμασι πλείονα περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ζητήματος γράψαι.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τῆς μεταλλουργικῆς βάσεων λογίζεται ἡ ὄβρυζα (2), ἥτις ἀμυδρῶς μὲν ὑπὸ τοῦ Πλινίου, τοῦ Στράβωνος καὶ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου περιεγράφη, ἐντελῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐβοὺ Μουσὰ Τζαβίρ-ουλ-Σοφῆ. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ τὸ χωρίον αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐν λατινικῇ μεταφρασέι διασωθέντος συγγράμματος αὐτοῦ Summa collectionis complementi secretorum naturae (3).

«Μόνα ἐκ τῶν μετάλλων ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος δύνανται νὰ ὑποστῶσι τὴν δοκιμασίαν ταύτην (examen cineritii)· ὁ δὲ μόλυβδος ἀνθίσταται ἐλάχιστον ὅλων ταχέως ἀποχωριζόμενος καὶ ἐξατμιζόμενος. Ἰδοὺ δὲ ἡ μέθοδος τῆς πράξεως. Λαμβάνομεν κόνιν κοσκινισθεῖσαν προηγουμένως ἢ ἄσβεστον, ἢ κόνιν ἀποτετεφρωμένων ὀστέων ζώων ἢ μίγμα τι ἐξ ὅλων τῶν ῥηθεισῶν οὐσιῶν ἢ μίγμα ἐξ ἄλλων ὁμοειδῶν πρὸς τὰς μνησθείσας. Ἀκολούθως ὕδατι βρέχοντες αὐτὰς πλάττομεν καὶ διαμορφώνομεν διὰ τῶν χειρῶν, ἕως οὗ ἀποτελέσωσι ζύμην συμπαγῆ καὶ στερεάν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ στρώματος τούτου κατασκευάζομεν κοίλωμα κυκλοτερὲς καὶ στερεόν, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ βάθος ῥίπτομεν ποσότητά τινα κόνεως ὑέλου. Τέλος ἐπιταχύνοντες τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ ἐν λόγῳ μίγματος θέτομεν ἐν τῷ δηλωθέντι κοιλώματι τὴν εἰς δοκιμασίαν προωρισμένην οὐσίαν καὶ ἀνάπτοντες τὸ πῦρ ἐμφυσῶμεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος μέχρι τῆς ἐντελοῦς τήξεως αὐτοῦ. Τοῦ σώματος τακέντος ῥίπτεται ἐν τῷ κοιλώματι μόλυβδος κατὰ τεμάχια τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ ἀναπτύσσεται ἡ θερμότης. Ἐὰν δὲ ἴδωμεν τὸ σῶμα κινούμενον καὶ ἀνακυκώμενον ἰσχυρῶς, συνεπάγομεν ὅτι δὲν εἶναι ἀμιγὲς ξένης τινὸς οὐσίας

---

(1) حارصيني

(2) Μόνον τὸ τῆς Βόχναμ μεταλλεῖον γνωρίζων ἡ γνόει φαίνεται τὸ τῆς Ὀδεχπσχοὺρ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Γιακοὺτ ἀναφερόμενον ἐν Κερμάν.

(3) Διότι πρὸ αὐτοῦ Ἀλβέρτος ὁ μέγας ἁπλῆν μνείαν τοῦ ψευδαργύρου ποιεῖται (Ὅρα F. Didot Encycl. λ. zinc. Beati Alberti Magni episcopi Ratisbonnensis opera omnia, XXI vol. εἰς φύλλ. Lugd. 1651.)

(4) Zinc ζίγκος.

(5) Schriften Paracels. ἐκδ. Huser. Τομ. Β', σ. 121.

(6) Bouillet Dictionnaire des sciences, des lettres et des arts. Paris 1867. μ. 8ον λ. zinc.

(1) Ὄβρυζά ἐστι κατὰ Γαζῆν λέξις αἰγυπτιακή (Γαζῆ Λεξικὸν τῆς ἑλλην. γλώσσης, 3 Τομ. 1839. λ. ὄβρυζα).

(2) Λέγεται τανῦν κυπελλισμός· coupellation, coupelle.

(3) Παρισιν. ἐθν. Βιβλιοθ. ἀρ. 6514.

περιμένοντες ἕως οὗ ἐξαφανισθῇ ὅλος ὁ μόλυβδος. Ἐὰν μετὰ τὸν ἐξαφανισμὸν τοῦ μολύβδου ἡ κίνησις ἐξακολουθῇ, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἐκαθαρίσθη εἰσέτι τὸ σῶμα· τότε δὲ δέον, ἵνα ῥίψωμεν ἐκ νέου τεμάχια μολύβδου καὶ ἐμφυσήσωμεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ἕως οὗ ὅλος ὁ μόλυβδος ἀποχωρισθῇ. Οὕτως ἐξακολουθοῦμεν ῥίπτοντες μόλυβδον καὶ ἐμφυσῶντες, ἕως οὗ ἴδωμεν τὸ σῶμα ἠρεμοῦν καὶ ἀπαστράπτον. Τούτου δὲ ἐπιτευχθέντος σβέννυται τὸ πῦρ, καθότι πλέον ἡ πρᾶξις ἐπερατώθη.

«Ὅταν ῥίπτηται ὕελος ἐπὶ τοῦ δοκιμαζομένου σώματος, παρατηρεῖται ὅτι ἡ πρᾶξις ἐπιτυγχάνει κάλλιον, διότι ἡ ὕελος ἀπαλείφει τὰς ἀκαθαρσίας. Ἀντὶ τῆς ὑέλου δυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ μεταχειρισθῶμεν ἅλας καὶ βόρακα ἢ στυπτηριοῦχον τινὰ οὐσίαν· δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἐκτελέσωμεν τὸ δοκιμαστικὸν πείραμα τῆς ὁρύζης ἐν πηλίνῃ χοάνῃ ἐμφυσῶντες πέριξ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη».

Οἱ ἀρχαῖοι προσέθετον τῷ μολύβδῳ ἅλας, τεμάχια κασσιτέρου καὶ πίτυρα κριθῆς, ὧν ὅμως ἡ χρῆσις ἀπεδείχθη μετέπειτα περιττή (1), καθὸ βασιζομένη μόνον ἐπὶ ἀποκρύφων καὶ δεισιδαιμόνων λόγων.

Ἐκάλουν δὲ καθ' Ἡρόδοτον τὸν οὕτως ἐκκαθαρισθέντα χρυσὸν ὄβρυσον (2), ἐξ οὗ τὸ λατινικὸν aurum obryzum (3). Τὸν δὲ χρυσόν, τὸν ἐκ φύσεως καθαρὸν καὶ ἀμιγῆ ἐκάλουν οἱ ἀρχαῖοι ἄπυρον, μὴ ἔχοντα δηλαδὴ ἀνάγκην τῆς ἄνω μεταλλουργικῆς πράξεως, ὡς λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης . . . «τὸν δὲ χρυσὸν εὑρίσκοντες ἐν τοῖς φυσικοῖς ὑπονόμοις τῆς γῆς συνάγουσι πολὺν οὐ τὸν ἐκ ψήγματος συντηκόμενον ἀλλὰ τὸν αὐτοφυῆ καὶ καλούμενον ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἄπυρον» (4). Ἡ λέξις ἄπυρος δηλοῖ, ὡς εἴδομεν, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ χρυσὸς φύσει καθαρὸς ὢν δὲν ἀπαιτεῖ πλέον τὴν διὰ τοῦ πυρὸς τεχνητὴν ἐκκαθάρισιν (5).

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ἐν Ἀραβίᾳ ὁ ἄπυρος χρυσὸς «ἐλάχιστος μὲν εὑρίσκεται παραπλήσιος πυρῆνι, μέγιστος δὲ οὐ πολὺ λειπόμενος βασιλικοῦ καρύου» (1). Ἐν δὲ τῇ εὐδαίμονι, κατὰ Στράβωνα, ὑπὸ τῶν χειμάρρων ψήγματα χρυσοῦ ἐκυλίοντο· «ῥεῖ δὲ ποταμὸς δι' αὐτῶν ψῆγμα χρυσοῦ καταφέρων» (2).

Οἱ ὄνυχες, οἱ ἀχάται, οἱ ἄνθρακες, οἵτινες ἐν ἀφθονίᾳ εὑρίσκοντο εἰς τὰ ὄρη τῶν Ἀδραμιτῶν, πάντα ταῦτα ἐξήγειραν τότε τὴν περιέργειαν καὶ ἐξύφαναν τὸν μαγικὸν ἐκεῖνον πέπλον, δι' οὗ περιεβλήθη ἡ ἀρωματοφόρος χώρα ἀπὸ παλαιτάτων ἐποχῶν (3).

Κατὰ τὸν γεωγράφον Ἀβδουλμουὰλ ἐξεμεταλλεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων τὰ μεταλλεῖα ὀνύχων καὶ ἀχατῶν τοῦ ὄρους Σεβὰβ κειμένου κατὰ τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν, ἔνθα εὑρίσκοντο ἔτι καὶ σάρδιοι λίθοι καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν λίθων, οὓς οἱ Ἄραβες καλοῦσι Τζέζρ-ουλ-Γεμενῆ, ὅ ἐστιν ὁ ἀραβικὸς ὄνυξ. Ἐπὶ πλέον καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀλλαχοῦ λατομεῖα ἀλαβάστρου καὶ μαρμάρου (ὁ ἀλάβαστρος καλεῖται ἀραβιστὶ Ρουχάμ-ουλ-Ἐβιάζ, τὸ δὲ μάρμαρον Ρουχάμ (λίθος)-ουλ-Μερμέρ).

Ἐκ τῶν μᾶλλον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐκμεταλλευθέντων ὑπὸ τῶν Ἀράβων μεταλλείων λογίζεται ἡ Σοφάλα (4) سفالة الذهب (Σεφάλετ-ουλ-ζέχεβ) (5), χώρα τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς (6), ἧς τὴν ὁμώνυμον πόλιν ἔκτισαν οἱ χρυσοθῆραι Ἄραβες (7). Φαίνεται ὅτι πλοῖα ἀραβικὰ ἐπληροῦντο χρυσοῦ ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Σοφάλης (8) διευθυνόμενα εἰς τὴν Ἐρυθρᾶν καὶ τὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Τὴν Καλιφορνίαν ταύτην οἱ κατακτηταὶ Πορτογάλλοι οὐκ ἐβράδυνον ν' ἀνακαλύψωσι κατὰ τὸ 1500 ἔτος ὀνομάσαντες αὐτὴν tracto de

---

(1) F. Hoefer. αὐτ., Τομ. Α'. σ. 109.

(2) Πρβ. Ἡροδότου Βιβλ. Α', 49 ἐκδ. H. Stephani.

(3) Τὸ περίεργον ὅτι ج ج ل ἔχει τὴν αὐτὴν καὶ ἀραβιστὶ σημασίαν. Ἀγνοοῦμεν πόθεν ἡ λέξις αὕτη παράγεται, τὸ βέβαιον ὅμως ὅτι οὐκ ἔστιν ἑλληνική.

(4) Διοδώρου Σικελιώτου Ἱστορικῆς βιβλιοθήκης Γ' μδ'.—Ὅρα καὶ Στράβωνος γεωγραφικῶν κεφ. κ', στ. 778.

(5) طلاى خام (ψευδάργυρος) σημαίνει καὶ χρυσὸς ὡμὸς ἤτοι ἄπυρος.

(1) Διοδ. Σικελ. ἔνθ' ἄνω.

(2) Στραβ. αὐτόθι.—Διοδ. Σικελ. αὐτ.

(3) Noel des Vergers. l'Arabie, Paris, MDCCCXLVII, εἰς 8ον σ. 6. στηλ. α—β'.

(4) Προφέρω Σοφάλα ἀντὶ Σεφαλέ, καθότι οὕτως ἐστὶ γνωστὴ τῇ καθ' ἡμᾶς γεωγραφίᾳ.

(5) Διὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ὅρα d' Herbelot. αὐτ. σ. 796, στηλ. β'.

(6) Κατὰ τὸν Πέρσην γεωγράφον Ἀβδουλμουὰλ οἱ τῆς Σοφάλης κάτοικοι μετεχειρίζοντο βόας ἀντὶ ἵππων ἐν καιρῷ πολέμου.

(7) L. A. Sedillot. Hist. des arabes, Paris, 1854, εἰς 8ον, σ. 136.

(8) Afrique etc, par Mr F. Hoefer. Paris, 1848, εἰς 8ον, σ. 436.

ouro (1) (ὀρυκτωρυχεῖον χρυσοῦ), ὅπερ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ ἀραβικοῦ σεφάλετ-οὐλ-ζέχεβ σημαίνοντος τόπον χθαμαλόν, ἀφ' οὗ ἐξορύσσεται χρυσός, ἤτοι μεταλλεῖον.

Κατὰ τὸν περίφημον Ἰὸν Χαουκὰλ γνωστὰ ἦσαν ἐπίσης τοῖς Ἄραψι τὰ πλούσια τῆς Φαργάνης μεταλλεῖα καλαΐδων, χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ, σιδήρου καὶ μολύβδου.

Οἱ Ἄραβες ἐξεμεταλλεύθησαν ὡσαύτως καὶ τὰ ἐν Χορασὰν μεταλλεῖα χαλκοῦ καὶ τὰ μολύβδου ἐν Κερμάν (2), πιθανῶς δὲ καὶ τὰ λυχνιτῶν ἐν Βεδιχσάν (3). Τὰ ἁλατωρυχεῖα τοῦ Δαρὰβ-Σὲχρ πόλεως τῆς ἐπαρχίας Φὰρς ἦσαν ὁμοίως πολύτιμα τοῖς Ἄραψιν. Ἡ πόλις αὕτη ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς προστατεύεται ἐπίσης ὑπὸ κύκλου ὀρέων, ἐν οἷς παρήγοντο ἅλατα διαφόρων χρωμάτων, οἷον λευκοῦ, μέλανος, ἐρυθροῦ, κιτρίνου, ἔτι δὲ καὶ πρασίνου (4). Σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ ἐν Κερμὰν φαίνεται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Οὐβεϊδουλλὰχ Γιακοὺτ βίνι Ἀβδουλλὰχ (5) ὅτι πλούσιον ὑπῆρχεν ὀρυκτωρυχεῖον ψευδαργύρου, ἀφ' οὗ ὡσαύτως ἠρύοντο ποσότητα μεγάλην τοῦ μετάλλου τούτου.

Κατὰ τὸν Sedillot, τὴν ἄσφαλτον, τὴν νάφθαν, τὸ ὀρυκτὸν ἅλας καὶ τὸ θεῖον ἐπιτυχῶς πάνυ ἐξεμεταλλεύοντο οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ μεσαιῶνος Ἄραβες (6). Αἱ τῆς πόλεως Χὶτ (عرق عرق) πηγαὶ νάφθας καὶ ἀσφάλτου ἦσαν περιώνυμοι παρ' Ἄραψιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Οὐγιοῦν-ουλ-Χίτ. Ὁ Ἰδρισῆ, ὅστις ἐντελῶς περὶ αὐτῶν πραγματεύεται καὶ παραβάλλει αὐτὰς πρὸς τὴν ἄμβαριν (τὴν φαιάν) (7), ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῷ περὶ Ζωολογίας ἀναγνώσματι, λέγει ὅτι πολλὴ νάφθα παρήγετο ἐκ τῶν πηγῶν τούτων.

Ἐκτὸς τούτων οἱ μεταλλουργοὶ τῶν Ἀράβων ἔφερον τὰς ὀρυκτολογικὰς καὶ μεταλλουργικὰς αὐτῶν γνώσεις μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων. Ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ μάλιστα ἀρχιπελάγους οἱ Ἄραβες παρελάμβανον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μετάλλων (1) καὶ λίθων, ὧν μέγα ἐποίουν ἐμπόριον πέμποντες διὰ τοῦ περσικοῦ κόλπου καὶ τοῦ τῆς Ἀραβίας.

Πρὶν ἢ οἱ Εὐρωπαῖοι προφασιζόμενοι τὸν ἐξευγενισμὸν ἐπισκεφθῶσιν, ἵνα ἐξανδραποδίσωσι καὶ ἐξαντλήσωσι τὰς δυστήνους ἐκείνας χώρας, οἱ Ἄραβες εἶχον ἤδη ἀποκατασταθῆ ἐκεῖ συνδέσαντες ὅπως καὶ ἐν Σινικῇ σχέσεις ἐμπορικάς, μεταδόντες πολλὰς βιομηχανικὰς γνώσεις, οἷον τὴν μεταλλουργίαν, καὶ διδαχθέντες πολλάς, τέλος κατηχήσαντες τοὺς ἰθαγενεῖς εἰς τὸν ἰσλαμισμόν (2).

Οἱ Εὐρωπαῖοι εἴτε ἀνακαλύπτοντες εἴτε ἐπισκεπτόμενοι εἴτε πάλιν κυριεύοντες χώρας καὶ νήσους τῶν Ἰνδιῶν εὕρισκον πάντοτε σχεδὸν ἐν αὐταῖς Ἄραβας καὶ Μαύρους, διόπερ ἔλεγον οἱ λιθοθῆραι καὶ χρυσοθῆραι τῆς δύσεως, ces gens nous volent la crême.

Ἐν δ' Ἱσπανίᾳ οἱ Ἄραβες εὑρόντες τὰ τῶν Φοινίκων καὶ Ῥωμαίων ὀρυκτωρυχεῖα οὐ μόνον ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτά, ἀλλὰ καὶ νέα ἔτι ἀνεκάλυψαν, οἷον τὰ ὑδραργύρου ἐν Ἀλμαδέν (3), λυχνιτῶν ἐν Μαλάγᾳ κτλ. (4). Ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως τὸ προϊὸν τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ μεταλλείων οὐκ ἦν τὸ ἀρχαῖον. Ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χρυσὸς δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἄφθονοι ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Φοινίκων, οἵτινες, κατ' Ἀριστοτέλη καὶ Διόδωρον, ἀντικαθίστων διὰ τῶν πολυτίμων τούτων μετάλλων τὰ ἐν τοῖς πλοίοις αὐτῶν σιδηρᾶ καὶ μολύβδινα ἐργαλεῖα καὶ σκεύη. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα βεβαιοῖ ὅτι τῶν ποιμένων ἀναφλεξάντων τὰ δάση, καὶ τῆς γῆς θερμανθείσης ἐκ τοῦ πυρός, ἤρξατο ὁ ἄργυρος καταρρέων ὡς χείμαρρος ἢ ὡς λάβα πυριπνόου.

Ἀλλὰ μεταβῶμεν εἰς τοὺς Ἄραβας.

Κατὰ τὸν Louis Viardot ἐπὶ Ἐλ-Χακὲμ τοῦ Β' αἱ μεταλλουργικαὶ ἐργασίαι ἐνηργοῦντο ἐπιτυχῶς, ἐκμεταλλευομένων τῶν ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῦ Jaen, Bulche, Arroche καὶ Algarves μεταλλείων καὶ τῶν παρὰ τὴν Μαλάγαν δύο ὀρυκτωρυχείων λυχνιτῶν (5).

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μουχαμμὲτ βὶν Ζεκερία ἐρ-Ῥαζῆ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ (850—

---

(1) F. de Barros Dos fectos que os Portugueses fizeran no descobrimento y conquista dos mares y terras do Oriente, Lisboa. 1852. εἰς φύλλ.

(2) Sedillot. αὐτ. σ. 183.

(3) Πιθανῶς τὸ rubis balais παράγεται ἐκ τοῦ Ῥουμανὶ-Βαλαχσανῆ (Βεδιχσανῆ).

(4) D'Herbelot αὐτ. σ. 263. στήλ. δ.

(5) معجم البلدان ὅρα كرمان αὐτ.

(6) Sedillot. αὐτόθι.

(7) Μέρος Ζον τοῦ Δου Κλίματος.

(1) Sedillot. αὐτ. σ. 7.

(2) J. F. Laharpe. αὐτ. Τόμ. Γ'. καὶ ΣΓ'.

(3) المعدن μέταλλον, μεταλλεῖον.

(4) Sedillot. αὐτόθι, σ. 269.

(5) L. Viardot. Essai sur l'Hist. des Arabes et des Mores d'Espagne. Paris, 1833, 2 τομ. εἰς 8ον, Τόμος Β', σελ. 96.

923 μ. Χ.) Τζιλτζίλ ὁ μεταλλουργὸς μεγάλως ἐξεμεταλλεύετο τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Κορδούης μεταλλωρυχεῖα (1), ἅπερ πιθανῶς εἰσι τὰ τοῦ Ἀλμαδέν.

Τέλος οἱ κατακτηταὶ Ἄραβες τῆς Σικελίας οὐδόλως ὤκνησαν καὶ διὰ τὴν τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ μεταλλείων ἀργύρου, σιδήρου, χαλκοῦ, θείου καὶ ὀρυκτοῦ ἅλατος ἐκμετάλλευσιν (2).

Πρὶν ἢ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς κατὰ τοὺς Ἄραβας ὀρυκτολογίας ἐπισφραγίσωμεν, ἴσως καλὸν ἦθελεν εἶσθαι ν' ἀναφέρωμεν περιεργείας χάριν καί τινας παραδοξολογίας τῇ ὀρυκτολογίᾳ αὐτῶν ἀναγομένας.

Ἐκ τῶν Περσῶν οἱ Ἄραβες ἐδιδάχθησαν τὴν χρῆσιν τοῦ λίθου شاه كوهران (σάχι γκευχερὰν) βασιλέως τῶν κειμηλίων, ἢ ماهی زر (μαχὶ-ζέρ) χρυσοῦ ἰχθύος, δυναμένου ἕνεκα τῆς μαγνητικῆς αὐτοῦ ἰδιότητος ἑλκύειν λίθους παντὸς εἴδους. Παρὰ τὰς ὄχθας τῆς θαλάσσης τοῦ Ὠμὰν οἱ ἰθαγενεῖς χρῆσιν ποιοῦνται τοῦ λίθου τούτου πρὸς ἁλιείαν μαργαριτῶν καὶ ἄλλων σπανίων λίθων ἀρθονούντων ἐν ἐκείνῃ τῇ θαλάσσῃ (3). Ἀναφέρεται δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Χοσρόης ὁ Β' (590—628) ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν ὡς ἀπολέσας ποτὲ ἐν τῷ ποταμῷ Τίγρητι πολύτιμόν τινα λίθον καὶ ἐπανευρὼν αὐτὸν διὰ τοῦ προρρηθέντος μαγνητικοῦ λίθου, ὃν προσδέσας τῇ ἄκρᾳ σχοινίου ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμόν, οὗτινος ἠρεύνησε τὸν πυθμένα.

Ἀλλὰ μεταβῶμεν εἰς παραδοξότερα.

Οἱ ἀμύθητοι θησαυροί, οὓς ὁ ἀτρόμητος τῆς Γάζνης μονάρχης Μαχμούδι Σουβοὺκ Τεγκὶν (970—1030 μ. Χ.) εὗρεν ἔν τε τῇ Ἰνδικῇ καὶ Σεγεστανῇ, ἐγέννησαν παρὰ τῇ ζωηρᾷ τῶν Ἀράβων φαντασίᾳ καὶ τὸν ἑξῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις μῦθον. Κατὰ τὸ 394 τῆς Ἐγίρας, μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ ἐπαναστάντος κατ' αὐτοῦ Χαλὰπ-βίνι Ἀχμέτ, ὁ Μαχμοὺδ ἐκπορθήσας τὸ φρούριον Τὰκ καὶ περιερχόμενος περιεργίᾳ ἐν τῇ χώρᾳ, ἣν εἶχε νεωστὶ καθυποτάξει, ἀπήντησεν ἔν τινι ὄρει ἐκ τῶν διαχωριζόντων τῆς Ἰνδικῆς τὰς χώρας ἐκείνας δένδρον ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ. Σκαπτόντων δὲ τῶν στρατιωτῶν πρὸς ἐκρίζωσιν τοῦ χρυσοῦ δένδρου, εὑρέθησαν αἱ ῥίζαι αὐτοῦ τρεῖς ὅλας λεύγας ὑπὸ τὸ ὄρος ἐκτεινόμεναι, ὅπερ μετά τινα χρόνον κατέπεσεν ἕνεκα σεισμοῦ συμβάντος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μασούδ, υἱοῦ τοῦ Μαχμούδ· τὸ δὲ πλούσιον ἐκεῖνο μεταλλεῖον, ὅπερ οὐ μόνον juxtapositione ηὔξανεν ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς κανόνας τῶν ὀρυκτῶν σχῆμα δένδρου ἔχον ἐβλάστανεν, ἐξηφανίσθη ὑπὸ τὸν ὄγκον τοῦ ὄρους καὶ οὐδέποτε πλέον ἀνευρέθη (1), μυρίων ἐπὶ τούτῳ ἀνασκαφῶν γενομένων. Κατὰ δὲ τὸν Ἰδρισῆ εἴς τινας χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ πρὸ πάντων ἐν ταῖς Βιλάδ-ουλ-Τίβρ (Ἐπαρχία τοῦ Σουδὰν γνωστὴ τοῖς Ἄραψιν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βάνκαρε), οἱ ἰθαγενεῖς νομίζουσι τὸν ἐκ τῶν γαιῶν αὐτῶν ἐξορυσσόμενον χρυσὸν ὁμοίως τῷ τῆς ἄνω παραδόσεως βλαστάνοντα (2), Χαλίφαι τινὲς ἔφερον ἐν εἴδει ψελλίων δύω λίθους συγκρουσμένους, ὁσάκις ἠσθάνοντο δηλητήριόν τι (3). Ἀλλὰ τὰ πλείω ματαιολογία.

Περαίνων τὸ ἀνάγνωσμα δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω ὀλίγιστά τινα περὶ τῆς κατὰ τοὺς Ἄραβας γεωλογίας, ἥτις ἄλλως τε περιοριζομένη εἰς θεωρίας τινὰς καὶ παρατηρήσεις τοῦ Ἀριστοτέλους τῶν Ἀράβων Ἐβοὺ-Ἀλῆ Χουσεὶν Σίνι Ἀβδουλλὰχ Ἰβν-Σινὰ δὲν δύναται νὰ σχηματίσῃ ἰδιαίτερον κεφάλαιον οὔτε νὰ προστεθῇ ἐν καταλληλοτέρῳ τοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς ὀρυκτολογίας.

Ἐν ἐλλείψει δυστυχῶς τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ἐρανιζόμεθα ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ σπουδαίου συγγράμματος τοῦ Ἀβικένα De conglutinatione lapidum (4) τὰς ἐν τῷ περὶ ὀρέων κεφαλαίῳ ἀκολούθους γεωλογικὰς σκέψεις, ἐν αἷς θαυμάζει τις βλέπων τὸ πνεῦμα τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς διαλάμπον ἐν πλήρει μέσῳ αἰῶνι.

« Τὰ ὄρη, λέγει, σχηματίζονται κατὰ δύο τρόπους, ἢ εἶναι ταῦτα ἀποτελέσματα τῆς ἀνυψώσεως καὶ ἐξογκώσεως τοῦ γηΐνου φλοιοῦ, ὡς κατὰ τοὺς σφοδροὺς σεισμοὺς συμβαίνει, ἢ ἐκ τοῦ ὕδατος, ὅπερ διαχαράττον ἐν τῇ πορείᾳ του ἰδίαν ὁδὸν διηυλάκωσε τὰς πεδιάδας καὶ συγχρόνως παρήγαγε τὰ ὄρη· διότι ὑπάρχουσι γαῖαι ἀδυνάτου συστάσεως καὶ γαῖαι σκληραὶ καὶ τραχεῖαι, ὧν αἱ μὲν ὑπὸ τοῦ ἀέ-

(1) Χειρογρ. τῆς παρισιν. ἐθνικ. Βιβλ. ἀρ. 6514.
(2) Sedillot αὐτ. σ. 241.
(3) D' Herbelot. αὐτ., σ. 752., στηλ. 6'.

(1) Ὄρα d' Herbelot. αὐτόθι, σ. 546, στηλ. 6'.
(2) Αὐτόθι, σ. 850, στηλ. 6'. 851, στηλ. ά.
(3) Αὐτόθι, σ. 802 στηλ. ά.
(4) Manget. Bibliotheca Chemica Τομ. Α'.— Mineralium additionem, ἐν gebri regis arabum, summa perfecti magisterii gedam 1682. —Ferd. Hoefer. αὐτ., Τόμ. Α', σ. 327—8.—F. Didot. Biogr. Univ. λ. Avisenne.

ρος συμπαραφέρονται καὶ κυλίονται, αἱ δὲ μένουσιν ἄθικτοι. Αἱ πλεῖσται τῶν ἐξοχῶν τοῦ ἐδάφους παράγονται ἐκ τῶν ἄνω μνησθέντων δύο φυσικῶν λόγων .... Πάντως δὲ πολλαὶ ἐποχαὶ παρῆλθον μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐν λόγῳ ἐξοχῶν καὶ ἴσως σήμερον τὰ ὄρη βαδίζουσι τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἐλάττωσιν τοῦ τε ὄγκου καὶ τῶν διαστάσεων αὐτῶν».

Ὥστε βλέπομεν ἐνταῦθα ὅτι αἱ θεωρίαι τῶν ἐξογκώσεων, τοῦ Πλουτωνισμοῦ, ἤτοι τῶν ὑποθέσεων γεωλόγων τινῶν μεταγενεστέρων ἀποδιδόντων τὸν σχηματισμὸν τῶν κυριωτέρων ἐὰν οὐχὶ ὅλων τῶν στρωμάτων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆινου σφαίρας εἰς κεντρικόν τι πῦρ καὶ εἰς τὰ ἡφαίστεια, τοῦ Ποσειδωνισμοῦ, ἤτοι ὑποθέσεως καθ' ἣν ἕτεροι γεωλόγοι ἀποδίδουσι τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀποτελούντων τὸν γῆινον φλοιὸν βράχων εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὕδατος, ἀνεπτύχθησαν παρὰ τοῦ Ἀβικένα πρὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν.

Ἀλλ' ἔτι πλέον ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἀκάματος ὢν παρατηρητὴς καὶ ἐρευνητὴς μετὰ πολλῆς τῆς λογικῆς προσεπιφέρει καὶ τὰς ἀποδείξεις τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων.

«Τῳόντι, ἐξακολουθεῖ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου πραγματευόμενος, ὅ,τι ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὕδωρ ὑπάρχει ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀρχέγονος αἰτία εἶναι τὰ ἐπὶ βράχων βλεπόμενα ἴχνη ζώων ἐνύδρων καὶ ἄλλων. Ἡ δὲ γεώδης καὶ κίτρινος ὕλη ἡ περικαλύπτουσα τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ὀρέων αὕτη δὲν παρήχθη ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἥτις ἐμόρφωσε καὶ τὸν σκελετὸν τοῦ ὄρους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως λειψάνων χόρτων, καὶ ἰλύος ἐναποταμιευθείσης ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Ἴσως πάλιν ἡ ἐν λόγῳ κιτρίνη ὕλη ἐστὶν αὐτὴ ἡ πρώτη ἰλὺς τῆς θαλάσσης, ἥτις ἄλλοτε ἅπασαν τὴν τῆς γῆς ἐπιφάνειαν κατέκλυσεν». Οὕτως ἐξηγοῦσι καὶ τὴν σήμερον τὰς ὑπὸ τῶν ὑδάτων παγκοσμίου τινὸς κατακλυσμοῦ ἐναποταμιευθείσας ὕλας».

Αἱ ἄνω τοῦ Ἀβικένα θεωρίαι, κύριοι, σχηματίζουσιν, ὡς προφανῶς ὁρᾶτε, τὴν βάσιν τῆς καθ' ἡμᾶς γεωλογίας, καὶ ὡς εἶπε πολλὰ ὀρθῶς σοφός τις.

Ὁ νοῦς καὶ ἡ μεγαλοφυΐα ἀεὶ ὑπῆρξαν κληροδότημα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ δὲν ἀνάγονται μόνον εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

ΠΕΡΙ ΡΩΣΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΣΠΔ' συνεδριάσει).

Α'.

Πρὸ παντὸς ἄλλου, Κύριοι, ἐξαιτοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν, ἐπικαλούμενος τὴν ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ ζητήματος ὅλως ξένου καὶ πρωτοφανοῦς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, ὅσῳ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔρευνα ἐγένετο λίαν ἐσπευμένως καὶ ἀτελῶς· διότι στερούμενος τῶν ἀναγκαιοτέρων βοηθημάτων καὶ τοῦ πρὸς τὴν ἐπεξεργασίαν χρόνου τολμῶ ὅμως, ἵνα παρελθὼν ἐν ὑμῖν δῶ νύξιν τοῖς σοφοῖς τοῦ Συλλόγου ἑταίροις πρὸς ἐμβριθεῖς καὶ σπουδαίας μελέτας.

Καὶ τῷ ὄντι, Κύριοι, κατ' ἐμὴν τοὐλάχιστον κρίσιν, ἀκριβὴς γνῶσις τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τῶν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τοῦ γεραροῦ τούτου ἐπιστημονικοῦ σωματείου εὑρισκομένων ἐθνῶν τὰ μάλιστα ἤθελε συντελέσει πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ, ὃν πάντες ἐγκαρδίως ποθοῦμεν.

Ἐκ τῶν ἐθνῶν τούτων τὰ Σλαυϊκὰ κατέχουσιν ἀναντιρρήτως μίαν τῶν πρώτων θέσεων. Τὸ ἐνδιατρίβειν εἰς τὴν μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν διαδηλωθεῖσαν ὀλιγωρίαν ἐπὶ τῶν ἀφορώντων τὴν διανοητικῶς ἐκπροσωποῦσαν ταῦτα Ρωσσικὴν φιλολογίαν φαίνεταί μοι ὅλως περιττόν· λέγω Ρωσσικήν, διότι ἐξαιρέσει μόνον ἀγλαῶν τινῶν προϊόντων τῆς δημοτικῆς τῶν Σέρβων μούσης, διανοητικὰ προϊόντα ἀξίας τινὸς καὶ φιλολογικὴν ὕπαρξιν ἰδίαν μόνον τὸ μέγα γείτον ἔθνος παρέσχεν ἡμῖν μέχρι τοῦδε. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἔργα τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Βοημῶν ἀποκλείονται τῆς μελέτης ταύτης, ὡς μὴ ἄμεσον σχέσιν μετὰ τοῦ ἀντικειμένου ἡμῶν ἔχοντα.

Πρὸ ἱκανῶν ἤδη χρόνων ἡ ἑσπερία Εὐρώπη ἐπέστησεν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσοχὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων ἐν τῷ σλαυϊκῷ κόσμῳ. Καὶ δικαίως, διότι ἂν ἡ ἱστορία τῶν ἐθνῶν διδάσκῃ τὰς πράξεις καὶ τὰς τύχας αὐτῶν, μήπως τὰ ᾄσματα δὲν ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν τὴν καρδίαν των, καὶ τὰ γράμματα τὴν διανοητικὴν κατάστασιν;

Παρ' ἡμῖν ἐκτὸς τῆς μεταφράσεως τῆς σοφῆς καὶ ἀξιολόγου δυσχρήστου ὅμως διὰ τὸν ὄγκον ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου, ἔτι δέ τινων θεολογικῶν πραγματειῶν, οὐδὲν σχεδὸν ἐγένετο πρὸς γνῶσιν τῆς τὸ πλεῖστον ἐνδιαφερούσης ἡμᾶς φιλολογίας ταύτης. Σπανιόν τεῖ-

χος διαχωρίζει εἰσέτι ἀφ' ἡμῶν κόσμον, εἰς οὗτινος τὴν ἀνίχνευσιν εἴμεθα ἴσως οἱ φύσει τεταγμένοι.

Οἱ ἐπὶ μικρὸν ἐφιστῶντες τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὸ διανοητικὴν ἔποψιν νῦν συμβαίνοντα βλέπουσιν ὅτι ἀστέρες μὲν φαεινοὶ δὲν λάμπουσιν εἰς τὸν ποιητικὸν ὁρίζοντα, ἡ ἀναζωπύρησις ὅμως τοῦ ἐθνισμοῦ εἰς ἁπάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις εἰσέδυσεν, ὅπερ καὶ κυριώτερον μέλημα τῶν πλείστων τῶν νῦν συγγραφέων ἐγένετο. Οὕτως ἐνῷ οἱ διάσημοι ἱστορικοὶ Κοστσμάρωφ καὶ Σολσβὼφ μετὰ πλείστης ἀκριβείας τὰ ἄδυτα τῆς σλαυϊκῆς ἀρχαιότητος ἀνιχνεύοντες παριστῶσιν εἰς τὸ ἐνθουσιῶν ἔθνος, ὁ Τολστόϊ ἠλεκτρίζει αὐτὸ διὰ τοῦ «θανάτου Ἰβὰν τοῦ σκληροῦ», δράματος καὶ ἄνευ τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων ἀξίας οὐ σμικρᾶς, ὑπομιμνήσκων τοὺς Ῥώσσους τρομερὰν μὲν ἐποχήν, ἀλλ' ἀφ' ἧς στηρίζεται τὸ νῦν μεγαλεῖον· τὸ δ' ἐξαίσιον ἀλλ' οὐχὶ καὶ δραματικῶς τέλειον ποίημα τοῦ Πούσκιν Βορὶς Τσδουνὼφ» τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διαδραματίζον, διὰ πρώτην φορὰν 33 ὁλόκληρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐξόχου ποιητοῦ διδάσκεται ἤδη πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐν Πετρουπόλει σκηνῆς. Ἕτερος Τολστόϊ εἰς πολύτιμον ἱστορικὸν μυθιστόρημα «Εἰρήνη καὶ πόλεμος» ἐπιγραφόμενον διὰ λαμπρῶν εἰκόνων ὑπενθυμίζει τὴν ἐν Ῥωσσίᾳ ἀγωνίαν τοῦ αἰχμαλώτου τῆς ἁγίας Ἑλένης, σμῆνος δὲ φιλολογικῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων, προεξαρχόντων τοῦ «Ῥώσσου Ἀγγελιαφόρου», τοῦ «Εὐρωπαϊκοῦ Ἀγγελιαφόρου», τῆς «Ἠοῦς», τῆς «Φωνῆς», τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Μόσχας» κτλ., μόνον περὶ παρόντος καὶ μέλλοντος τοῦ Σλαυϊσμοῦ σκέπτονται, πολλάκις ἐντὸς τῶν πλεκομένων ἐπαίνων καὶ πολλὰς κατηγορίας καὶ ἐπικρίσεις φέρουσαι ἐπὶ ζητημάτων ἐθνικῶν μὴ λυομένων κατὰ τὴν αὐτῶν βούλησιν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν πατριωτικήν, οὕτως εἰπεῖν, τάσιν αὐτὴν τῆς φιλολογίας ὑπάρχει ἑτέρα, ἥτις εἰ καὶ κατὰ τὸν τελικὸν σκοπὸν μετ' αὐτῆς συμφωνοῦσα, ὡς κύριον ὅπλον δράσεως ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνικοῦ στοιχείου θεωρεῖ τὴν διὰ παντὸς μέσου ἐπίκρισιν, κόλασιν καὶ σάτυραν τοῦ κακοῦ ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς φάσεις· ἐνῷ ἡ πρώτη ἐπιδιώκει μᾶλλον πολιτικὸν σκοπόν, ἡ δευτέρα ὡς ὑπογραμμὸν λαμβάνουσα τοὺς ἐνδοξοτέρους τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν καὶ νῦν ἔτι ἀρίστους ἀντιπροσώπους κεκτημένη ἐπιζητεῖ πρὸ πάντων τὴν δι' ἠθικῶν μέσων ζωογόνησιν καὶ ἀναμόρφωσιν.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ νῦν μορφὴ τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ φιλολογίας, ἥτις καὶ δικαίως ἐθνικὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Τίς ὅμως ἡ ἱστορικὴ πορεία αὐτῆς, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸ περίεργον φαινόμενον τὸ ἐκπλῆξαν οὐκ ὀλίγον τὴν Εὐρώπην, ὅτε ἤρχισαν οἱ σοφοὶ ἐμβατεύοντες εἰς αὐτήν, ἀφ' ἑνὸς μὲν κυβερνήσεως ἀπολύτου ὁμοίας τῇ μέχρι πρὸ εἰκοσαετίας ἔτι ὑπαρχούσης ἐν Ῥωσσίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ φιλολογίας ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτου καὶ τὰ πάντα μετὰ παρρησίας προσβαλλούσης; προϊόντων διανοητικῶν πνεόντων ἀνεξαρτησίαν, φιλανθρωπίαν, ὕψος ἰδεῶν ἀπαράμιλλον, καὶ προξένων γενομένων ἑνὸς τῶν μεγαλειτέρων γεγονότων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, τῆς ἀπελευθερώσεως ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων μέχρι προχθὲς ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας στεναζόντων; Εἰρήσθω δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι μεταχειριζόμενοι τὴν λέξιν φιλολογίαν οὐδόλως ἐννοοῦμεν ἅπαντα ἐν γένει τὰ προϊόντα αὐτῆς, διότι ὁ παρὼν καιρὸς καὶ αἱ δυνάμεις ἡμῶν εἰσιν ὅλως ἀνεπαρκεῖς πρὸς τοιούτου εἴδους μελέτην. Συγγράμματα λοιπὸν θεολογικά, φιλοσοφικὰ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπιστημονικὸν παραλείποντες, περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰ συντελέσαντα εἴς τε τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ῥώσσων καὶ εἰς τὰ διατυποῦντα τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν φρόνημα.

Β'.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας εἶναι πάντῃ διάφορος τῶν λοιπῶν, δι' ὅπερ μόνον εἰς τὸν ἐπισταμένως μελετῶντα τὴν ἱστορίαν αὐτῆς καθίσταται ὁπωσοῦν καταληπτή. Ὁ πρώτιστος μοχλὸς τῆς ἡμετέρας παιδείας, ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τῇ λείπει, ἐξ ἄλλου δὲ μέρους οὐδὲν ἐν αὐτῇ ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν μεσαιῶνα. Μεταξὺ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βλαδιμήρου καὶ τῆς συστάσεως τοῦ μοσχοβιτικοῦ κράτους παρεμπίπτουσιν οἱ αἰῶνες τοῦ μογγολικοῦ κατακλυσμοῦ καὶ πιέσεως φρικώδους παρὰ βαρβάρων Ἀσιανῶν, ἀγνώστων εἰς ἄλλο ἔθνος. Ἕπεται ἡ ἐποχὴ Ἰβὰν τοῦ Γ' καὶ Ἰβὰν τοῦ σκληροῦ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ἑνδεκάτου τούτου τῆς Ῥωσσίας αἱματηρὰ σύμπηξις τῆς ὁλομελείας κράτους τέως κατακερματισμένου. Μετὰ τὴν δολοφονίαν Δημητρίου τοῦ τελευταίου ἀπογόνου τοῦ Ῥουρήχου ἄρχεται ἡ περίοδος τῶν Ψευδοδημητρίων, αἱ πολωνικαὶ κατὰ Μόσχας ἐκδρομαί· τὸ κράτος ὡς ἐκ θαύματος μόνον καὶ διὰ τῆς συγκεν-

τρώσεως ὅλης τῆς ἐθνικῆς ἰσχύος σώζεται ἐκ παντελοῦς ὀλέθρου, καὶ ἥμισυς αἰὼν μόλις ἐπαρκεῖ πρὸς ἐπούλωσιν τῶν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου πληγῶν. Ὁποῖα δὲ μνημεῖα ὑπολείπονται ἡμῖν ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης; τὰ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν Ῥωσσίαν τοῦ μεγάλου Πέτρου μετενεχθέντα φιλολογικὰ προϊόντα περιορίζονται εἴς τινα δημοτικὰ ᾄσματα, τρεῖς νομικὰς συλλογὰς (Pravda rouss-Kaya Sondebnik καὶ Oulochenie), ὀλίγους χρονογράφους καί τινας βιογραφίας ἁγίων! (1).

Ὁ δέκατος ὄγδοος αἰὼν ἴσως ἦτο τοῦ μοσχοβιτικοῦ μεσαιῶνος ὁ ἀπροσφορώτερος πρὸς παραγωγὴν ἐθνικῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας. Πεντηκονταετηρὶς παρῆλθε, πρὶν ἢ τὰ ἐκ Γερμανίας, Ὁλλανδίας, Γαλλίας μετενεχθέντα ξένα στοιχεῖα συγχωνευθῶσι μετὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἀποτελέσωσιν ὀργανικὸν ὅλον μεταξὺ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Πᾶν ὅ,τι ἐθνικὸν εἶχε σχεδὸν ἐκλείψει ἐκ Ῥωσσίας· ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἡ ἀριστοκρατία ἀπέρριψεν ἀφ' ἑαυτῆς πᾶν ὅ,τι ῥωσσικόν· τί δὲ ἐσήμαινε πολιτισμὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην; χρῆσιν γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς γλώσσης, ξένων ἐνδυμάτων, ὑπηρετῶν, φαγητῶν. Ὡς παρατηρεῖ ῥῶσσος συγγραφεύς, ἡ ἀριστοκρατία εἶχε προσενεχθῆ, ὅπως πρόδρομος ἁμάξης τεθρίππου ῥιφθείσης εἰς βόρβορον. Ἀποσπάσας ὁ εὐγενὴς τοὺς δύο πρώτους ἵππους ἀπῆλθε δρομαῖος, ἀμερίμνων ἂν οἱ ἐγκαταλειφθέντες δύο ἄλλοι ἦσαν εἰς κατάστασιν καὶ βῆμα νὰ προχωρήσωσιν. Εὐγενεῖς καὶ λαὸς ἀπεξενοῦντο ὁσημέραι ἀλλήλων, οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες ξενικὴν πορείαν, ὁ δὲ μένων πιστὸς εἰς τὰ πάτρια, εἰ καὶ δεινοπαθῶν καὶ ἀμαθής.

Ὁ διαλογιζόμονος εἴσοδον εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν τῆς κοινωνίας ἠναγκάζετο, ὅπως ἐγκαταλίπῃ πᾶν ὅ,τι πατροπαράδοτον, ἀποφύγῃ πᾶν ὅ,τι ῥωσσικόν. Τόσον δὲ ἀπεξενωμένος τῆς πατρίδος του ἦτο ὁ πεπολιτισμένος, ὁ εὐγενής, ὥστε οὐδὲ κἂν ἐρρόντιζε πλέον περὶ αὐτῆς· τὸ πᾶν περιωρίζετο εἰς τὸν ἐν Πετρουπόλει ξενικὸν πιθηκισμόν, εἰς ὃν εἶχεν ἀπολήξει τὰ μεγαλοφυές, ἀλλ' ἀτελὲς ἔργον τῆς διαπλάσεως διὰ τοῦ ἀώρου θανάτου τοῦ μεγάλου τῆς Αὐτοκρατορίας ἱδρυτοῦ. Τοιαύτη ἦτο, Κύριοι, ἡ ῥωσσικὴ κοινωνία τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Βλάστησις καλοῦ ἐκ τοιαύτης οἰκτρᾶς καταστάσεως πραγμάτων ἦτο βεβαίως ἀδύνατος, τὰ δὲ ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς γραφόμενα ἦσαν ὄντως ἀποκυήματα ἐλεεινὰ δουλοφρόνων κολάκων.

Ὁ ῥωσσικὸς λαὸς ἐξηκολούθει μὲν ἐπιδιώκων ἰδίαν ὕπαρξιν, ἀλλ' ἀπόπειραι, ὡς ἡ νίκη κατὰ τοῦ γερμανικοῦ στοιχείου ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τοῦ Βίρεν, Μίνιχ, Ὄστερμαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείρας Ἐλισάβετ, ἀπέβαινον μάταιαι ἀπαντῶσαι ἐρριζωμένην παρὰ τῇ αὐλῇ καὶ τοῖς ἰσχυροῖς τῆς ἡμέρας ξενικὴν ἐπιρροήν.

Μόλις ἐπὶ τῆς βασιλείας Αἰκατερίνης τῆς Β', τῆς μεγάλης ταύτης ἀνάσσης, ἥτις συνεπλήρωσε διὰ παντὸς τρόπου τὸ ἔργον τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς προκατόχου καὶ συνεταύτισεν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δύσεως τὸν πολιτισμὸν μετ' ἰδίας καὶ ἐθνικῆς ἀναπτύξεως, οὐ μόνον δ' ἐνεθάρρυνε καὶ ὑπεστήριζε τὰ φῶτα (1), ἀλλὰ

---

(1) Πρὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὰ φῶτα ἦσαν ἐξ ὁλοκλήρου συγκεντρωμένα ἐν τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις, ὅθεν ἐξέλαμψαν τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ῥωσσικὰ συγγράμματα, καὶ ὧν τὸ πρῶτον εἶναι τὰ «Χρονικὰ τοῦ μοναχοῦ Νέστορος» γεγραμμένα κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα καὶ θεωρούμενα ὡς ἡ βάσις τῆς ῥωσσισῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μετεφράσθησαν εἰς σλαυϊκὴν γλῶσσαν (*) καὶ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ὑπὸ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς κατήχησιν τοῦ λαοῦ μεταβάντων ἐκεῖσε κληρικῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ μεταφρασταὶ οὗτοι ἦσαν ἐνταὐτῷ καὶ οἱ πρῶτοι μορφωταὶ τοῦ ὕφους τῆς σλαυϊκῆς, κανονίσαντες τὴν σύνταξιν καὶ φρασεολογίαν αὐτῆς κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς, διατηρήσαντες ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰς παραδεχθείσας πολυπληθεῖς ἑλληνικὰς λέξεις τὴν εἰς τὴν πρωτότυπον γλῶσσαν προφορὰν καὶ γραφήν. Ἐκ τούτων ἁπάντων ἡ τοιαύτη ὁμοιότης συντάξεως τῆς σλαυϊκῆς πρὸς τὴν ἑλληνικήν, αἱ τοσαῦται φράσεις καὶ ἰδιωτισμοὶ ἑλληνικοὶ καὶ ἡ ἀρχικὴ καὶ μεγίστη συγγένεια, ἣν ἀνέπτυξε καὶ ἀπέδειξεν ἀρκούντως ὁ διδάσκαλος Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων εἰς τὸ περὶ τούτου γνωστὸν καὶ σοφὸν αὐτοῦ σύγγραμμα.

Τὸ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων θαυμαζόμενον ποίημα καὶ ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀρχαιότητος τῆς ῥωσσικῆς ποιήσεως θεωρούμενον «ἡ διήγησις τῆς κατὰ τῶν Πολοφτζῶν ἐκστρατείας τοῦ πρίγκιπος Ἰγόρου» ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὸν ΙΑ' αἰῶνα. Τὰ πρῶτα πιεστήρια τυπογραφίας εἰσήγαγε μὲν εἰς Ῥωσσίαν ὁ Ἰωάννης Βασολεύσκης κατὰ τὸ 1553, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 1711, ἤτοι τῆς ἐποχῆς Πέτρου τοῦ Α', τὸ ῥωσσικὸν τοῦτο τυπογραφεῖον μόνον βασιλικὰ διατάγματα καὶ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἐξέδιδεν.

(*) Γνωστὸν ὅτι τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα εἰς σλαυϊκὴν γλῶσσαν (ἀρχαίαν βουλγαρικὴν) μετεφράσθησαν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οἵτινες καὶ κατήχησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(1) Διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος Αἰκατερίνη ἡ Β' τοσαύτην ἐνέπνευσεν ἄμιλλαν εἰς τὰ γράμματα, ὥστε ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῆς εἶχε συστηθῆ ἐν Μόσχᾳ ἡ ὑπὸ τοῦ Νοβικώφ διευθυνομένη τυπογραφικὴ ἑταιρία, ἥτις μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ὅλους σχεδὸν τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

καὶ αὐτὴ πολλάκις ἐζήτει ἀναψυχήν τινα ἀπὸ τῶν πολιτικῶν φροντίδων εἰς τὰ θέλγητρα τῆς μελέτης τῶν γλωσσῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἄρχεται διαλυόμενον τὸ πυκνὸν σκότος δι' ἐμφανίσεως ἀστέρων τινῶν εἰς τὸν ὁρίζοντα τῶν γραμμάτων· εἰς τὸν ἡμέτερον ὅμως αἰῶνα ἀπελείπετο ἡ ἀγαθοεργὸς καὶ φωτοβόλος ἀνάπτυξις τῆς φιλολογίας ταύτης οὐχὶ πλέον κατὰ τὰς θελήσεις τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν αὐτῆς ἔμπνευσιν ἐργαζομένης.

Ἐξετάζοντες τοὺς ῥώσσους συγγραφεῖς τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος εὑρίσκομεν ὅτι ὅλοι σχεδὸν ἔχουσιν ἐπίσημόν τινα κυβερνητικὸν χαρακτῆρα, διὸ οὐδεὶς ἐνετυπώθη εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸ παντὸς ἄλλου ἐμόρφωσαν τὴν γλῶσσαν, ἤτοι ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον Πέτρου τοῦ Αου τῆς συγχωνεύσεως τῆς δημοτικῆς γλώσσης μετὰ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ τοῖς ὀφείλονται μεγάλαι χάριτες. Ἡ ἐκκλησία ἦτο πράγματι ἡ πρώτη ἐν Ῥωσσίᾳ σχολὴ ἔχουσα ἰδίαν τῷ λαῷ κατὰ μέρος ἀκατάληπτον γλῶσσαν. Πρὸς ἀντιπαράθεσιν ταύτης τῆς σλαβωνικῆς, ἥτις ἐστὶ συγγενὴς κατά τε τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν σύνταξιν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς, ὑπῆρχε καὶ δημώδης γλῶσσα, ἥτις ἔτεκε τὴν εἰς λυρικὰ προϊόντα πλουσιωτάτην δημοτικὴν ποίησιν. Μόνον μετὰ τῆς συμριλιώσεως καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν δύο τούτων γλωσσῶν ἐπ' ἀλλήλας ἄρχεται ἡ ἐποχὴ τῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας καὶ ποιήσεως, τὰ συγγράμματα ὅμως τῶν τὰ μέγιστα πρὸς τοῦτο συντελεσάντων ὀλίγα ἐγκατέλιπον ἴχνη ἐκτὸς τῶν σχολείων καὶ τῶν χρηστομαθειῶν.

Ἡ «Πετριὰς» τοῦ Λομονόσωφ καὶ αὐταὶ εἰσέτι αἱ ᾠδαὶ τοῦ Δερσέβιν, ὡς ἡ «εἰς Θεόν», ἡ εἰς «Πετρούπολιν», πάντοτε μᾶλλον ἐθαυμάσθησαν ἢ ἀνεγνώσθησαν, εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ εἰς Θεόν ἐστιν ἓν τῶν γνωστοτέρων ποιημάτων τῆς τῶν ῥώσσων φιλολογίας· οὐχὶ μόνον εἰς ἁπάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μετεφράσθη, ἀλλ' ὑπάρχει, καθὰ λέγεται, μετάφρασις ἐν τῷ σινικῷ καὶ ἰαπωνικῷ ἐγκεχαραγμένη χρυσοῖς γράμμασιν εἰς τε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Οὐρανίου Κράτους καὶ εἰς τὸν μέγαν τοῦ Γέδω ναόν.

Γ'.

Ὁ ἀρχαιότερος τῆς νεο-ῥωσσικῆς φιλολογίας ποιητὴς εἶναι ὁ πρίγκηψ Ἀντίοχος Καντεμὶρ (γενν. ἐν Κων]πόλει τὸ ἔτος 1709), υἱὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς Ῥωσσίαν προσκληθέντος ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας Δημητρίου τοῦ Καντεμίρου, ὅστις ἐπαιδεύθη εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου συσταθεῖσαν ῥωσσικὴν Ἀκαδημίαν. Κατέλιπεν οὗτος διάφορα πονήματα καὶ πρὸ πάντων Σατύρας, αἵτινες τοσαύτην διατηροῦσι μέχρι τῆς σήμερον ἀξίαν, ὥστε πολλοὶ τῶν νεωτέρων κριτικῶν συγκρίνουσι τὸν Ἀντίοχον Καντεμίρου πρὸς τὸν Ὁράτιον, ὃν πολλαχοῦ λίαν εὐστόχως ἐμιμήθη. Ἄξιον δ' ἴσως παρατηρήσεως ὅτι κατὰ σύμπτωσιν περίεργον οὐχὶ μόνον τὴν θρησκείαν καὶ τὸν ἐθνικὸν πολιτισμὸν ἐκ τοῦ βυζαντίου οἱ Ῥῶσσοι παρέλαβον, τὸ δὲ σλαβωνικὸν ἀλφάβητον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ὑπὸ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπλάσθη, ἀλλὰ καὶ τὰ πρῶτα ἐν τῇ ῥωσσικῇ γραφέντα συνετάχθησαν ὑπὸ ἀνδρὸς ἂν οὐχὶ Ἕλληνος τὴν καταγωγήν, ἀλλ' ἀνήκοντος εἰς οἰκογένειαν ἐναβρυνομένην ἐπὶ τῇ ἑλληνικῇ ἀνατροφῇ καὶ παιδείᾳ αὐτῆς (1).

Ὅπως ὁ Derchavine (γενν. 1743—1816) θεωρεῖται, καὶ δικαίως, ὁ πατὴρ τῆς ῥωσσικῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ ὁ Μιχαὴλ Λομονόσωφ (1765) εἶναι ὁ ἱδρυτής, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ῥωσσικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας. Εἰς αὐτὸν ἐνατενίζουσιν οἱ συμπατριῶταί του, ὡς οἱ γερμανοὶ εἰς τὸν Λέσιγκ ἢ Λεϊβνίτιον, καὶ αὐτόπτης μάρτυς ἐγενόμην τοῦ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ

---

(1) Ἰδοὺ τί λέγει αὐτολεξεὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀντιόχου· » Ἐάν τις ἐκπλήττηται εὑρίσκων εἰς ἕνα ἡγεμόνα » (Μωάμεθ τὸν πρῶτον) ψυχὴν τοσοῦτον πεπροικισμέ» νην διὰ βασιλικῶν ἀρετῶν καὶ τοσοῦτον πολυεύ» σπλαγχνον, ἀναλογισθήτω τὴν παλαιὰν παροιμίαν » ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι πλέον ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅτι » ὑπάρχουσι πλεῖστοι βάρβαροι γενόμενοι Ἕλληνες, » ὅσοι καὶ Ἕλληνες ἐκβαρβαρισθέντες. Τὸ κατ' ἐμὲ » οὐδόλως θεωρῶ Ἕλληνα τὸν ἐν Ἑλλάδι γεννηθέντα, » ἀλλὰ τὸν ἔχοντα τὸ πνεῦμα μεστὸν τῆς ἐπιστήμης » καὶ τῶν γνώσεων, αἵτινες κατέστησαν τὸ ἔθνος τοῦτο » τοσοῦτον ἔνδοξον. Εἰς αὐτὸ δὲ σύμφημι μετὰ τοῦ » Ἰσοκράτους λέγοντος εἰς τὸν πανηγυρικὸν (ιγ'). Το» σοῦτο δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν » περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλ» λους ἀνθρώπους, ὥς θ' οἱ ταύτης μα» θηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγό» νασι, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα » πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ » τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλ» λον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παι» δεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοι» νῆς φύσεως μετέχοντας». Ἴδε Histoire de l'Empire Ottoman par I. A. I. Dém. Cantemir prince de Moldavie. trad. de Jouquières, Paris, 1743, τομ. ά, σελ. 225.

ἐτελέσθη τῷ 1865 ἐν ἁπάσῃ τῇ Ῥωσσίᾳ ἡ ἑορτὴ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ διασήμου ἀνδρὸς καὶ ἐθνικοῦ ἥρωος.

Αὐτὸς ἦτο ὁ συμφιλιώσας τὰ ἀντίθετα μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ λαοῦ, ὁ πλάστης τῆς ῥωσσικῆς γραπτῆς γλώσσης, αὐτὸς συνέταξε τὴν πρώτην ῥωσσικὴν γραμματικήν, ἔθεσε τοὺς νόμους τῆς μετρικῆς, φιλολόγος ἐν ταὐτῷ κάλλιστος καὶ κάτοχος ὅλων τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὐτοῦ εἶχεν εὐρύτερον ὁρίζοντα, αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι δεόντως ἐξετιμήθησαν καὶ τὰ πλεῖστα ποιήματά του ἔχουσιν ἂν οὐχὶ ἄλλην τοὐλάχιστον γλωσσικὴν ἀξίαν μεγάλην. Ὁ Λομονόσωφ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς, ἣν οἱ διάδοχοί του ἐν τῇ ποιήσει ἀνέπτυξαν εἰς τὸν ὕπατον βαθμόν, ὅ,τι δέ ἐστι τὸ προσφιλέστερον εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ, ἦτο τέκνον καθαρὸν τοῦ λαοῦ, ἐγεννήθη εἰς χωρίον ἁλιέων παρὰ τὴν Λευκὴν θάλασσαν οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἀρχαγγέλου ἐκ γονέων πτωχῶν, μεῖναν μετ' ἐπιμονῆς καὶ ἐπιμελείας ἐν τῷ μέσῳ ἀπειραρίθμων δυσχερειῶν καὶ τὰς ὡραίας αὐτοῦ γνώσεις κτησάμενον.

Ἔχει ὅμως καὶ ἄλλον λόγον ἡ δημοτικότης αὐτοῦ. Οὐχὶ μόνον ὡς ποιητὴς διέπρεψεν ὁ ἀνὴρ οὗτος (1), οὐχὶ μόνον ὡς γραμματικός, τεχνολόγος, μαθηματικός, ἀλλ' ὡς ὁ πρῶτος πάντων τὴν ἐθνικὴν σημαίαν εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοῦ ξενικοῦ στοιχείου ἀναπετάσας.

Ἡ διαγωγή, ἣν ὁ Λομονόσωφ ἐτήρησε πρὸς τὴν κρατοῦσαν κοινωνικὴν τάξιν, κατήντησε τυπικὴ δι' ἅπαντας σχεδὸν τοὺς μεταγενεστέρους. Διαμαρτύρησις κατὰ τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ συστήματος, κατὰ τῶν καλυμμάτων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος ἦτο ὁ μόνος ὑπογραμμὸς ὁποιασδήποτε ἐθνικῆς ποιήσεως ἐν Ῥωσσίᾳ, ἐπιζητούσης ἠχὼ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀναγνωστῶν.

Ὅλα τὰ ἄξια λόγου προϊόντα τῆς φιλολογίας εἰσὶ κατηγορίαι κατὰ τῶν κοινωνικῶν πληγῶν, ἃς εἶχε καὶ εἰς ἃς τήκεται εἰσέτι κατὰ μέρος ὁ ῥωσσικὸς κόσμος, ἡ δὲ ἀξία αὐτῶν μόνον μετρεῖται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῶν ὠφελειῶν, ἃς παρήγαγον ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν. Οὐχὶ ἐξ ἰσχυροῦ καὶ κατὰ πάντα εὐχαριστημένου ἐθνισμοῦ, οὐχὶ ὡς ἄνθος ὑπάρξεως γαληνιαίας, οὐδ' ὡς στολισμὸς μεγαλοπρεποῦς αὐλῆς προῆλθεν ἡ ῥωσσικὴ φιλολογία· ἀπ' ἀρχῆς ὑπῆρξεν αὕτη ὅπλον κατὰ τῶν πιεζουσῶν ἐπιρροῶν.

Κυριώτερα αὐτῆς χαρακτηριστικὰ εἶναι τὸ παράπονον, ἡ σάτυρα. Ἐθνικὴν δὲ φιλολογίαν οἱ Ῥῶσσοι ἀπέκτησαν μόνον, ἀφ' ὅτου συνεῖδον τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἥκιστα φυσικὴν θέσιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Τὸ φιλολογικὸν πνεῦμα εἶναι ἐπομένως μέχρι τῆς σήμερον ἐν Ῥωσσίᾳ διηνεκής, οὕτως εἰπεῖν, ἐπανάστασις ἔνθεν μὲν κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, εἰς ἃς ὁ Ῥῶσσος βεβιασμένος κλίνει τὸν αὐχένα καὶ ἃς ἐκδικεῖται καταρώμενος, ἔνθεν δὲ κατὰ κοινωνίας ἀποτελούσης τάξεις ἰδίας ἐχθρικῶς καὶ εἰς συνεχῆ διαμάχην πρὸς ἀλλήλας διακειμένας. Προσθέσωμεν ὅμως καὶ πρὸς ἔπαινον ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ῥωσσικὸν πνεῦμα εὐχαριστήσῃ τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ διὰ τῆς σατυρικῆς αὐτοῦ φορᾶς κατὰ τοῦ γελοίου, διὰ καταδρομῆς τοῦ κακοῦ, ἡ συμπάθεια αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν σατυριζομένων ἀνευρίσκεται ὁλόκληρος καὶ ἐγκαταλείπει ἡμῖν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καὶ καταφερόμενοι καὶ σατυρίζοντες καὶ μεμφόμενοι οἱ μεγάλοι ῥῶσσοι ποιηταὶ ἐμφοροῦνται πάντοτε ἀπὸ ὑψηλοῦ σκοποῦ ἠθικῆς διαπλάσεως, ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ἀγαθότητος καὶ ἐλέους, ὅλως χριστιανικῶν καὶ εὐαγγελικῶν αἰσθημάτων.

Δ'.

Καθόσον ἀφορᾷ ἰδίως τὴν ῥωσσικὴν ποίησιν, ὡς καὶ ἡ χώρα, ἐξ ἧς ἀπορρέει, κατέχει αὕτη μεσάζουσαν, οὕτως εἰπεῖν, θέσιν μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Ἕκαστος καρπὸς τοῦ δένδρου μαρτυρεῖ ὅτι ἠρύσθη τὴν τροφὴν αὐτοῦ ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης. Μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ἡ πλουσία, εὔστροφος καὶ εὔηχος ῥωσσικὴ γλῶσσα φέρει ἐν ἑαυτῇ μεσημβρινὴν γλυκύτητα καὶ κομψότητα λεκτικοῦ, συνηρμοσμένας μετ' ἐμβριθείας καὶ δεινότητος ἀρκτικῆς, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀνάμιξις ξενικῶν στοιχείων ἐν τῇ φιλολογίᾳ ταύτῃ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνάμιξιν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ. Ὅλη ἡ ποίησις πνέει ἐθνικὴν αὔραν τὸ ξένον μετὰ τοῦ ἐγχωρίου συνδέουσα. Μὴ λησμονήσωμεν ἐπίσης ὅτι μεταξὺ τῶν ῥώσσων ποιητῶν καὶ τοῦ δημοσίου ὑπάρχει διαρκὴς ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν, μετὰ τὴν μικρὸν κατὰ μικρὸν ἄρσιν τῶν προσκομμάτων, ἅτινα ἐχώριζον τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ὁλομελείας. Αὐτὸς ὁ χωρικὸς ἔχει ἰδίαν κρίσιν, χαίρει δι' ὅ,τι τῷ προ-

(1) Τὰ ποιήματα αὐτοῦ ὄζουσι ξενισμοῦ καὶ ἐξηλείφθησαν ἴσως ἐκ τῆς μνήμης τῶν συμπολιτῶν του.

ξενεῖ χαράν, κλαίει δι' ὅ,τι τῷ παρέχει λύπην ἀδιαφορῶν διὰ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, φυσικώτατον ἀλλὰ καὶ σπανιώτατον φαινόμενον εἰς πεπολιτισμένας χώρας, ἔνθα ἡ ποίησις παρεκτρέπεται ὁσημέραι τῆς ἁπλότητος. Συνεπείᾳ τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου καὶ οἱ γράφοντες παροτρύνονται εἰς χρῆσιν γλώσσης δημοτικῆς καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτῆς. Ἐκ τούτων δὲ ἁπλαῖ εἰκόνες καὶ εὐκρίνεια τῆς ἐκφράσεως ἁπαντῶσι σχεδὸν πάντοτε εἰς τοὺς ῥώσσους ποιητάς.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς λαμβάνει μέρος ἐνεργὸν εἰς τὴν ποίησιν διὰ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, ὃ ἐπιτραπήτω ἡμῖν ὅπως θίξωμεν ἐπὶ στιγμήν, πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν τὰ κυριώτερα τῶν προϊόντων τῆς φιλολογίας ταύτης κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα.

Γνωστὸν ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐν γένει θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὡς τὸ ποιητικώτερον ἔθνος τῆς γῆς, τὴν δὲ ἀξίωσιν ταύτην στηρίζουσιν ἐπὶ τῶν δημοτικῶν αὐτῶν ᾀσμάτων. Τοῦτο συγχωρητέον αὐτοῖς, διότι κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἔθνος τοσοῦτον πανάρχαιον, πολυπληθὲς καὶ πολλαχῶς διακλαδούμενον οὐδὲν σχεδὸν προϊὸν ἄξιον λόγου συγκριτικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη μέχρι τῆς σήμερον οὐδ' εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οὐδ' εἰς τὴν γλυπτικὴν οὐδ' εἰς τὴν ζωγραφικὴν παρήγαγεν. Ὁπωσδήποτε αἱ ἀρεταὶ τῶν δημοτικῶν αὐτῶν ᾀσμάτων εἰσὶν ἀναμφισβήτητοι· ἴδιον πρὸ πάντων χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι γλυκύτης γυναικείαν, οὕτως εἰπεῖν, τάσιν ἐμφαίνουσα εἰς τὸν δημοτικὸν χαρακτῆρα τῶν Σλαύων, καὶ ἥτις ἄλλως ἐξηγεῖ ἴσως ἀποχρώντως τὴν ἔλλειψιν μεγάλου καὶ τελείου ποιητικοῦ ἔργου παρ' αὐτοῖς, ἐνῷ οὐχὶ μόνον τηλικαύτην πρὸς τὴν ποίησιν ῥοπὴν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ γλῶσσαν εἰςέτι παρθενικήν, προσφορωτάτην εἰς ἁπάσας τῆς ποιήσεως τὰς ἐκδηλώσεις (1).

Μακρὰν τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ ἤθελε μᾶς φέρει ἡ ἔρευνα τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων ἁπάντων τῶν σλαυϊκῶν φύλων, ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν ἡ παρατήρησις ὅτι, ἐνῷ ὅλα ἐν γένει τὰ σλαυϊκὰ δημοτικὰ ᾄσματα ἐμφαίνουσι μεγάλην ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν, ὡς πρὸς τὴν ἐπικὴν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς πολλαὶ καὶ μεγάλαι διαφοραί. Ἐπίσης ὅλα ἀνεξαιρέτως δεικνύουσιν ἦμερον, γλυκύν, γυναικεῖον ἐν τῇ φύσει αὐτῶν ἐρριζωμένον χαρακτῆρα. Παρ' ἡμῖν τὸ τέλος πανηγύρεων, εἰς ἃς νέοι εὑρίσκονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκ τοῦ οἴνου ἢ τῶν ᾀσμάτων ὀλίγον τὴν κεφαλὴν ἐξημμένην ἔχοντες, εἶναι συνεχῶς τοὐλάχιστον ἔριδες, λογομαχίαι, ἴσως καὶ ῥαπισμοί· εἰς ὁμοίας περιστάσεις περιπτύσσονται καὶ ἀσπάζονται οἱ Σλαῦοι, τὰς ἡδυτάτας τῶν ἐκφράσεων μεταχειριζόμενοι. Καὶ οἱ συνεχεῖς οὗτοι ἀσπασμοί, καὶ ἡ ἀπερίγραπτος αὐτῶν ἀγάπη πρὸς τὰ τέκνα, καὶ ἡ πανουργία αὐτῶν ἐκ ταύτης νομίζομεν τῆς πηγῆς προέρχεται. Οὐδὲν σπάνιον ἐν Ῥωσσίᾳ γηραιὸς καὶ πολιὸς τὰς τρίχας Κοζάκος νὰ κλαίῃ καὶ ὀδύρηται ὅτι μόνος ἐν τῷ κόσμῳ εὑρίσκεται ὀρφανὸς πατρὸς ἢ μητρός. Οὕτω καὶ τὸ βαθέως ἐρριζωμένον θρησκευτικὸν αἴσθημα παρὰ τοῖς Ῥώσσοις καὶ ἡ ἀπαράμιλλος ὑπακοὴ αὐτῶν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας εὐχερῶς ἐξηγοῦνται.

Πατρὶς τῆς ἐν Ῥωσσίᾳ δημοτικῆς ποιήσεως ἐστιν ἡ Οὐκραίνη ἡ καὶ μικρὰ Ῥωσσία καλουμένη, κοιτὶς τῶν Κοζάκων, φυλῆς μεμιγμένης ἐκ Ῥώσσων, Πολωνῶν, Τατάρων καὶ Φίννων, καὶ περιβοήτου γενομένης ἐκ τῆς ἀκράτου πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ὁρμῆς. Ἡ λέξις «Κοζάκος» μέχρι τῆς σήμερον σημαίνει ἀνεξάρτητον μαχητήν, γνωστὸν δὲ πῶς Πέτρος ὁ Α' καὶ ἡ Αἰ-

---

(1) Μετὰ τῆς πρὸς τὴν ποίησιν ῥοπῆς συμβαδίζει ἡ πρὸς τὴν μουσικὴν μεγάλη κλίσις. Ἀπὸ τοῦ εὐπατρίδου μέχρι τοῦ τελευταίου χωρικοῦ ὅλοι οἱ Ῥῶσσοι εἰσὶν ἀνεξαιρέτως φύσει μουσικοί. Ἡ δημοτικὴ αὐτῶν μοῦσα χαριεστάτη, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μελαγχολικὴ καὶ εἰς ἡμιτόνους γραφομένη. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἐπιστημονικῶς ἐπεδόθησαν καὶ διακρίνονται οἱ Ῥῶσσοι εἰς τὴν ὡραίαν ταύτην τέχνην, ἧς μόνον σχεδὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα παρ' αὐτοῖς ἐπεδίωξαν. Κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ κλάδου τούτου ἐστὶν ὁ κορυφαῖος τῆς Ῥωσσίας μουσικὸς Γλύγκα καὶ αὐτὸς εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα ἀκμάσας καὶ νεώτατος ἀποθανών, ἐγκαταλιπὼν δὲ πλεῖστα κομψότατα μικρὰ ᾄσματα καὶ δύο μεγάλα καὶ ὡραῖα ἔργα, α') τὸ ἐθνικὸν τῆς Ῥωσσίας μελόδραμα, τὴν ζωὴν διὰ τὸν Τζάρον, οὗτινος ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἡ γνωστὴ θυσία τοῦ χωρικοῦ, ὅστις θῦμα ὑπὲρ πατρίδος γενόμενος ἔσωσε δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν Πολωνῶν τὸν μέγαν κίνδυνον διατρέχοντα Μιχαὴλ Ῥωμανώφ, καὶ τὴν εἰς Μόσχαν εἴσοδον καὶ ἐνθρόνισιν τοῦ ἐκλεκτοῦ τοῦ λαοῦ κατώρθωσε, καὶ β') τὸν Ρουσλάνον καὶ Λοσδμίλαν τοῦ Πούσκη, διὰ τὴν σκηνὴν ἐπεξεργασθεὶς καὶ μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας τονίσας. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Γλύγκα γραφέντων, ἔργα ἄλλα, οἷα ἡ Ροσάλκα τοῦ Δαργομίζσκη, ἡ Ρογνιέδα τοῦ πρὸ μικροῦ τελευτήσαντος Σερώφ, κατέκτησαν θέσιν ἐντιμοτάτην διὰ τὴν ῥωσσικὴν μουσικὴν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ὁλομελείᾳ. Παρὰ τῇ κοσμικῇ μουσικῇ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τὰ πλεῖστα ἐπεμελήθησαν οἱ Ῥῶσσοι, κέκτηνται δ' ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ, πλειάδα συγγραφέων ἐξόχων.

κατερίνη ἡ Β' ἐπήνεγκον τὴν διάλυσιν τοῦ ἰσχυροῦ τούτου δημοκρατικοῦ κράτους, ὃ καὶ πολλάκις τὰ θεμέλια τῆς νεοσυστάτου αὐτοκρατορίας ἐκ βάθρων ἐσάλευσε καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν Κοζάκων μετὰ τῆς μεγάλης Ῥωσσίας, ἧς εἰσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ θερμότεροι πρόμαχοι καὶ ὑπερασπισταί, κατώρθωσαν.

Ἐξ αὐτῶν τῶν χωρῶν, τῆς ἕδρας κατὰ τὸν γνωστὸν πολωνὸν ποιητὴν Μιτζκίεβιτζ τῆς λυρικῆς τῶν Σλαύων ποιήσεως, ὁρμώμενα ᾄσματα δημοτικὰ ἀγνώστων ποιητῶν, εἰς τὴν ἐκεῖ ὁμιλουμένην μικρορρωσσικὴν ἠρουθηνικὴν γλῶσσαν γεγραμμένα, ἅπαντα τὸν σλαυισμὸν ἐπλημμύρησαν. Τὸ ᾆσμα τοῦ Κοζάκου κατέστη ἡ ἔκφρασις τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ μετ' ἀρρήτου ἐνθουσιασμοῦ μεταβαίνει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Μέγα καὶ ἀναλλοίωτον θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἔρως ἀκάθεκτος πρὸς πατρίδα καὶ συγγενεῖς, βαθὺ ἐρριζωμένον αἴσθημα τῶν φυσικῶν καλλονῶν καὶ μελαγχολία πάντοτε ἐπὶ τοῦ ὅλου πνέουσα ἀποτελοῦσι τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τῶν ᾀσμάτων τούτων, ἅτινα Δούμας ἀποκαλοῦσι, καὶ τὰ ὁποῖα οὐκ ὀλίγην ἔχουσι συγγένειαν πρὸς τὰ ἡμέτερα δημοτικά. Ὁ ἐπισταμένως μελετῶν τὴν ποίησιν τῶν ἐθνῶν οὐχὶ μόνον ἐκτιμᾷ καὶ ἀγαπᾷ αὐτά, ἀλλὰ καὶ βλέπει ὅτι δεσμὸς πνευματικὸς μεταξὺ ὅλων τῶν κατ' ἐπιφάνειαν διαφορῶν ἐξίσου τὰ συνδέει καὶ τὰ σύρει πρὸς ἄλληλα. Ὅσῳ δὲ ἡ τοιαύτη γνῶσις αὐξάνει καὶ εὑρύνεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκδηλοῦται ὅτι πολλοὶ πλείονες λόγοι πρὸς ἀγάπην καὶ συμπάθειαν ἢ πρὸς μῖσος ὑπάρχουσι, αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ διὰ τὴν δημοτικὴν τῆς Ῥωσσίας μοῦσαν.

Ε'.

Διεξέλθωμεν ἤδη μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην παρέκβασιν τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι, καθ' ὃν ἔφθασεν αὕτη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης αὐτῆς. Ὁ μέχρι τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἐντελὴς χωρισμὸς τῆς ξένην ὅλως ἀγωγὴν λαμβανούσης ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ λαοῦ, εἰς τὰ πάτρια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐμμένοντος, εἶχε δεινὰ τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ῥώσσων φιλολογίαν. Ἐκτὸς τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τὰ λοιπὰ διανοητικὰ προϊόντα μετεφέροντο ὑπὸ τῆς μεμορφωμένης τάξεως ἀπὸ ξένης γῆς καὶ ὑπὸ ξενικὰς ἐπιρροάς, ἔμενον δέ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰς τὴν ὁλομέλειαν τοῦ ἔθνους ὅλως ἀπρόσιτα. Ἀλλ' εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τὸ χωρίζον τὸν λαὸν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς βάραθρον ἐπὶ πολὺ ἐσμικρύνθη, καὶ οἱ εὐπατρίδαι ἤρχισαν κατανοοῦντες τοὺς θησαυρούς, οὓς ὑπέκρυπτεν ὁ δημοτικὸς βίος ἐν Ῥωσσίᾳ, διὰ δὲ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἀνεφύησαν καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ποιηταί, κατ' οὐδὲν ἐλάσσονες τῶν ἀριστοκρατῶν συμπολιτῶν αὐτῶν.

Ὅπως ὅμως κατὰ παράδοξον τῷ ὄντι σύμπτωσιν ἡ ποίησις ἤρχισεν ὡς ἡ σάτυρα ἐν Ῥωσσίᾳ, μέχρι τῆς νῦν ἡμέρας τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς φιλολογίας εἰσὶν ἐπίσης σατυρικῆς φύσεως. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι καὶ κοινωνία καὶ πολιτεία ἀνεφύησαν ἐν Ῥωσσίᾳ οὐχὶ βαθμιαίως καὶ κατὰ φυσικὸν νόμον, ἀλλ' ἐπεβλήθησαν αὐθαιρέτως τῷ λαῷ· ἐντεῦθεν πολλὰ τὰ ἐλλιπῆ, πολλὰ τὰ γελοῖα ἐν κοινωνίᾳ οὕτω μορφωθείσῃ. Πόλεμος κατὰ πρόσωπον ἦτο δύσκολος ἕνεκεν εὐκαταλήπτων δυσχερειῶν· τί ἄλλο ὑπελείπετο τοῖς ἐλευθέρως φρονοῦσιν ἢ μάχη μεθ' ὅπλων ποιητικῶν; δεικνύοντες τὴν πραγματικότητα ὑπὸ τὸ σχῆμα μύθου παρέδιδον αὐτὴν εἰς τὸν κοινὸν σαρκασμόν, τοιουτοτρόπως δὲ καὶ ἡ φιλολογία ἐν Ῥωσσίᾳ ἔλαβε ῥοπὴν ὅλως κοινωνικήν. Ἅπαντες οἱ ῥῶσσοι ποιηταὶ τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνός εἰσιν ἐν ταὐτῷ ἐχθροὶ ἀμείλικτοι καὶ κατήγοροι τῶν καθεστώτων· ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἐθεμελίωσε τὴν δόξαν του μαχόμενος κατὰ τοῦ ψεύδους, τῆς διαφθορᾶς καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, οὕτω δὲ καὶ τὰ ῥωσσικὰ γράμματα ἐλάμβανον χροιὰν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπαναστατικήν, μέχρι βαθμοῦ συνεργὸν ἔχοντα καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἀρχὴν φοβουμένην μὴ κατακλυσθῇ ἐντελῶς ὑπὸ τῆς τρικυμίας καὶ τὴν πρωτοβουλίαν συνεχῶς εἰς τὴν ἐπιζητουμένην κοινωνικὴν διάπλασιν λαμβάνουσαν.

Ὁ ἐπαναστατικὸς οὗτος χαρακτὴρ διετυπώθη τὸ πρῶτον ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ δριμύτητι εἰς τὴν περιβόητον κωμῳδίαν Γόρε-οτ-ούμια, συγγραφεῖσαν παρ' ἀνδρὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν, ἥτις μέχρι τῆς σήμερον ἀπὸ πάντα μεμορφωμένον Ῥῶσσον ἀποστηθίζεται· πλεῖστοι δὲ στίχοι αὐτῆς ῥῆτραι πασίγνωστοι κατήντησαν. Εἰς οὐδεμίαν κοινωνίαν ἐπαρουσιάσθη ποτὲ ὡς εἰς κάτοπτρον τρομερώτερα εἰκὼν ταύτης. Ὁ τίτλος τοῦ δράματος σημαίνων αὐτολεξεὶ «λύπη ἐκ πνεύματος» εὐστοχώτερον ἴσως παραφράζεται «ἡ δυστυχία τοῦ εἶναί τινα λογικόν». Ὁ γράψας αὐτὴν περὶ τὸ 1823 εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀποδημίαν εἰς Ἀσίαν Τριβογιέδωφ ἐγεννήθη τῷ 1794 ἐν

Μόσχᾳ, τῷ δὲ 1829 μόλις τὸ 35 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων καὶ πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσσίας παρὰ τῇ περσικῇ αὐλῇ διατελῶν ἐδολοφονήθη ἐν Τεχεράνῃ ὑπὸ φανατικοῦ πλήθους μεθ' ὅλων τῶν ἐκεῖ παρεπιδημούντων Ῥώσσων.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐν Ῥωσσίᾳ οὐδὲν προϊὸν ἄξιον λόγου εἶχε παράσχει μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Τριβογιέδωφ ἐσφενδόνισε τὸ θανατηφόρον βέλος αὐτοῦ. Πρῶτοι ὑποκριταὶ ἐν Ῥωσσίᾳ ἦσαν Γερμανοί, προσκληθέντες εἰς Μόσχαν παρὰ τοῦ Τζάρου Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτζ βασιλεύσαντος 1645—1676· τὸ πρῶτον παρασταθὲν δρᾶμα «ὁ ἀκούσιος ἰατρὸς» τοῦ Μολιέρου· μόλις δὲ τὸ 1750 βασιλευούσης τῆς αὐτοκρατείρας Ἐλισάβετ ἐγράφετο ῥωσσιστὶ ἡ πρώτη τραγῳδία ὁ Χόρεβ τοῦ Σομερόκωφ (†1777), καὶ αὐτοῦ ὅμως τὰ δράματα καὶ τοῦ Κνέσιν (†1771) εἰσὶ μικροῦ λόγου ἄξια. Ἐκτὸς τοῦ Βίζιν, ἀκμάσαντος ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', ἥτις οὐ μόνον ἐθεώρει τὸ θέατρον ὡς τὸν καλλίτερον τρόπον μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία διὰ τὴν σκηνὴν συνέγραψε, καὶ τοῦ Ὀζέρωφ, τοῦ ὁποίου τὸ δρᾶμα Οἰδίπους εἰς Ἀθήνας εἶχεν ἐπιτύχει πολὺ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἔτι δὲ δύω κωμῳδιῶν τοῦ περιωνύμου μυθοποιοῦ Κρολὼφ περὶ τὸ 1806 διδαχθεισῶν οὐδὲν τὸ ἀξιοσημείωτον ἐν τῷ ῥωσσικῷ θεάτρῳ μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γόρε-οτ-οὐμιά, τὸ ὁποῖον ἀληθῆ ἐπανάστασιν ἔφερεν εἰς τὴν δραματικὴν τῆς Ῥωσσίας ποίησιν.

Ἐν αὐτῇ τῇ μετ' ἀριστοφανείου πνεύματος γεγραμμένῃ κωμῳδίᾳ παρέστησεν ὁ ποιητὴς πιστὴν καὶ κατὰ πάντα ἀληθῆ εἰκόνα τῆς ῥωσσικῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἐκτρωμάτων αὐτῆς. Ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδαχὴ καὶ ἡ ἐκτύπωσις τοιούτου ποιήματος ἦσαν πράγματα ἀδύνατα, οὐδαμῶς ὅμως ἡ περίστασις αὕτη ἔθεσεν ἐμπόδιον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ ἀριστουργήματος τούτου. Ὁ Τριβογιέδωφ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἀντίγραφον εἰς ἕνα τῶν φίλων αὐτοῦ, ὃ καὶ γενόμενον γνωστὸν ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ὡς ἀστραπὴ εἶχε διαδοθῆ καθ' ἅπασαν τὴν Ῥωσσίαν. Οὐδὲν ὑπάρχει παράδειγμα ἴσως εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἐπιδράσεως τοιούτου εἴδους ἐπὶ ὁλοκλήρου ἔθνους.

Ἐννέα ὁλόκληρα ἔτη μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ποιητοῦ πρὸ πολλοῦ μὴ ὑπάρχοντος συνεχωρήθη ἡ δημοσίευσις καὶ παράστασις αὐτοῦ, ἐννοεῖται μετ' ἀποκοπῶν σημαντικῶν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡ παράστασις τῆς κωμῳδίας ταύτης εἶναι πραγματικὴ ἑορτὴ διὰ τὸν ῥωσσικὸν λαόν. Τίνα τὰ αἴτια τοιαύτης ἐκτάκτου ἐπιδράσεως;

Τὴν ὑπόθεσιν ἠρανίσθη ὁ ποιητὴς ἀμέσως ἐκ τῆς πραγματικότητος· οἱ χαρακτῆρες ὅλοι εἶναι ἀριστουργήματα καὶ ἀληθεῖς τύποι τῆς ῥωσσικῆς κοινωνίας τῆς παρελθούσης γενεᾶς.

Ὁ ἥρως τοῦ δράματος Τσάτζκης προκαλεῖ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν μόνον διὰ τῆς εὐθύτητος τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀγαθόν, τίμιον καὶ καλόν, διὰ τῆς ἀποστροφῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Μετὰ διαμονὴν εἰς τὰ ξένα ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα του Μόσχαν καὶ θεωρεῖται παρ' ὅλων τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν ὡς παράφρων, μετὰ τοιούτων ἰδεῶν ἐρχόμενος· ἐντεῦθεν δὲ ἡ διαμάχη αὐτοῦ πρὸς ὅλην τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ τίτλος τῆς κωμῳδίας.

Οἱ ἄρρενες ἀντιπρόσωποι τῆς κοινωνίας ταύτης κατὰ τὸν ποιητὴν εἰσὶν ἄνθρωποι, ὧν μόνος σκοπός ἐστιν ἡ ὅσον οἷόν τε ταχεῖα ἀνάβασις τῶν 14 βαθμίδων τοῦ *tchine*, τῆς κλίμακος ταύτης τῶν πολιτικῶν βαθμῶν, ἡ ἀπολαυὴ παρασήμων καὶ χρημάτων. Ἥκιστα φροντίζουσι περὶ τῶν μέσων, ἃ μεταχειρίζονται. Βλέπουσι μετὰ περιφρονήσεως ὅ,τι εἰς οὐδὲν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν συντελεῖ. Ἀνατροφή, τιμή, ἐκτέλεσις εὐσυνείδητος τοῦ καθήκοντος, ἠθική, ἅπαντα ταῦτά εἰσι δι' αὐτοὺς λέξεις κεναὶ ἐννοίας. Ποταποὶ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, ἀλαζόνες πρὸς τοὺς κατωτέρους αὐτῶν, μόνον ἐκτιμῶσι καὶ ζηλεύουσι ἀλλήλους ὡς πρὸς τὴν ἐπιρροήν, τὴν ἰσχύν, τὰς τιμάς, ἃς ἐκτήσαντο.

Πρῶτος πάντων παρουσιάζεται ὁ γέρων κυνικὸς γερουσιαστὴς Φαμούσωφ, ὅστις οὐδὲν ἄλλο πλειότερον χάρτου καὶ μελάνης ἀπεχθάνεται, μετὰ δὲ ταῦτα ὅλοι οἱ τυπικῶς γενόμενοι ἀντιπρόσωποι τῆς καλῆς λεγομένης κοινωνίας Μόσχας καὶ Πετρουπόλεως, Σκέλουσωβ μεγαλορρήμων στρατιωτικός, ὅστις καθ' ὅλων τῶν πολιτικῶν πνέει μένεα, ὅστις χωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ὅλους εἰς δύο τάξεις, τοὺς εἰς τὸ τάγμα αὐτοῦ ὑπηρετήσαντας καὶ εἰς τοὺς μὴ μετόχους τῆς τιμῆς ταύτης γενομένους· ὁ Σαγουρίτσκης, εἰ καὶ γνωστὸς παρὰ πάντων κλέπτης εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον, πανταχοῦ δεκτός· ὁ Ῥεπετίλωφ γηράσας ἐν αἰσχρότητι, διατάττων τὴν πέμπτην ὥραν τῆς πρωΐας εἰς τὸν ἀμαξηλάτην του «ὕπαγέ με, ὅπου θέλεις, ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ εἰς τὴν οἰκίαν μου»· ὁ ῥήτωρ καὶ περιώνυμος πολιτικός, ὅστις εὑρίσκεται εἰς αἰωνίας πρὸς αὐτὸν ἀντιφάσεις· τέλος ὁ Μιλτσάλη, γραμματεὺς τοῦ γερουσιαστοῦ, καταγωγῆς καὶ φρονη-

μάτων ποταπῶν, κατὰ τὸν τελευταῖον συρμὸν πάντοτε ἐνδυόμενος, οὐδέποτε ἔχων ἰδίαν γνώμην, ἀλλὰ πάντοτε τὴν τοῦ ἀνωτέρου του παραδεχόμενος καὶ μόνον ἐπὶ σκοπῷ ἐργαζόμενος, ὅπως διὰ κολακειῶν ἐπιτύχῃ ταχὺ στάδιον.

Τὰ γυναικεῖα πρόσωπα κατὰ πάντα εἶναι ἐφάμιλλα τῶν ἀνδρῶν. Παρατρέχομεν αὐτά. Καὶ μόνον ὅμως τὸ πρόσωπον τοῦ Φαμούσωφ ἤρκει, ὅπως ἀπαθανατίσῃ ἐν Ῥωσσίᾳ τὸ ἔργον τοῦ Τριβογιέδωφ.

Ἥμισυς παρῆλθεν αἰὼν μετὰ τὴν συγγραφὴν κωμῳδίας, ἧς ἡ ὠφέλεια καὶ ἠθικὴ ἐπιρροὴ μόνον πρὸς τὴν ἐξ ὁλοκλήρων βιβλιοθηκῶν προερχομένην ἀντιστοιχεῖ. Ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α′ πολλὰ ἤλλαξαν ἐπὶ τὰ βελτίω· ἂν ὅμως τὰ προμνημονευθέντα πρόσωπα ἀνευρίσκωνται ἴσως εἰςέτι τῇδε κἀκεῖσε ἐν Ῥωσσίᾳ, οὐδόλως τιμῶνται καὶ ζηλεύονται ὡς πρότερον, ἀλλὰ περιφρονοῦνται καὶ περιγελῶνται.

Ὅπως ὁ σαικοσπήρειος Φέλσταφ καὶ ὁ Ταρτοῦφος τοῦ Μολιέρου, ἐπιζῶσι πάντα τὰ πρόσωπα τῆς κωμῳδίας τοῦ Τριβογιέδωφ εἰς τὰ στόματα ὅλου τοῦ ἔθους, καὶ ἡ ἀνενόχλητος βασιλεία τοῦ Φαμούσωφ, Σκάλοσοφ καὶ Μιλτσάλη παρῆλθον ἀνεπιστρεπτί. Διὰ στίχων μεγίστης κομψότητος καὶ ἀκριβείας τὰ κυριώτερα ἐλαττώματα τοῦ κυβερνητικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ἐν Ῥωσσίᾳ σατυρίζονται μετὰ τρόπου, ὃν οὐδὲν ἔθνος, πιστεύομεν, ἤθελεν ἀγογγύστως ὑποφέρει ἐκτὸς τοῦ ῥωσσικοῦ, τὸ δὲ «dope omr ymp» μένει ὡς πρότυπον ἁπάντων τῶν αὐτὸν ἐπιδιωκόντων σκοπὸν μεταγενεστέρων δραματικῶν ποιημάτων.

Ἑτέρα κωμῳδία κατὰ δεκαετίαν περίπου νεωτέρα, ὁ ἀναθεωρητὴς (Pevisopr) τοῦ Γόγολ κατέχει ἐν τῇ ἀναμορφώσει τῆς Ῥωσσίας θέσιν, ἀμέσως ἐρχομένην μετὰ τὸ «dope omr ymp» ἐπίσης μεγίστης ὠφελείας πρόξενος γενομένη. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ τοῦ Τριβογιέδωφ ἐμπαίξαντος τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ διακωμώδησις τῆς ῥοπῆς πρὸς τὴν δωροδοκίαν καὶ χαμέρπειαν, εἰς ἣν εὑρίσκονται οἱ κατώτεροι κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι τῆς πατρίδος του, ὑπόθεσις δὲ τοῦ δράματός ἐστιν ἡ ἑξῆς. Ὁ διοικητὴς μικρᾶς ἐπαρχιακῆς πόλεως ἔλαβε γνῶσιν παρὰ καλοῦ φίλου, ὅτι ἐξελεγκτὴς ἐκ Πετρουπόλεως σταλεὶς περιέρχεται τὴν ἐπαρχίαν ἄγνωστος, ὅπως ἐξετάσῃ καὶ δώσῃ λόγον τῇ κυβερνήσει περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν ὑπαλλήλων· «Γνωρίζων, λέγει ἐν ἐπιστολῇ, ὅτι ἔχεις, ὡς ὅλοι ἡμεῖς μικρὰς ἁμαρτίας, ὡς φρόνιμος μὴ ἐγκαταλείπων ὅ,τι περιέρχεται εἰς χεῖράς σου, σὲ προτρέπω, ὅπως λάβῃς τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, καθότι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ ἔλευσις αὐτοῦ πιθανή».

Περίτρομος ὁ διοικητὴς συγκαλεῖ παρ' αὐτῷ ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους, τὸν διαχειριστὴν τῶν ἀγαθοεργῶν καταστημάτων, τὸν ἔφορον τῶν σχολείων, τὸν δικαστήν, τὸν ἀστυνόμον καὶ τὸν γερμανὸν ἰατρὸν τοῦ τμήματος, εἰς οὓς κοινοποιεῖ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ἐν σκηνῇ λίαν διασκεδαστικῇ, εἰς ἣν ὁ εἷς κατηγορεῖ τὸν ἄλλον ὡς ὑπερμέτρως καταχρασθέντα, καὶ ἐνῇ καταδείκνυται ἡ μεγίστη ὑπάρχουσα διαφθορά.

Φθάνει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ταχυδρομείων, ὅστις καθησυχάζει τοὺς νομίζοντας ὅτι πρὸς τὴν κρυφίαν ἐπιστολὴν συνετέλεσαν ἴσως ψευδεῖς εἰδήσεις διαβιβασθεῖσαι εἰς Πετρούπολιν, λέγων αὐτοῖς ὅτι αὐτὸ ἀδύνατον, διότι ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ του, ἐξ ἐμφύτου περιεργείας ὁρμώμενος καὶ χάριν διασκεδάσεως, ἤνοιγε τακτικῶς ὅλας τὰς διὰ τοῦ ταχυδρομείου πεμπομένας ἐπιστολάς.

Δύο ἰδιοκτῆται των περιχώρων κομίζουσι τὴν εἴδησιν ἐν τούτοις, ὅτι εἶδον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς πολεως μυστηριώδη ὑπάλληλον ἐκ Πετρουπόλεως ἐρχόμενον, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητά ἐστιν ὁ περιμενόμενος ἐξελεγκτής. Ἡ εἴδησις αὕτη τρόμον καὶ φόβον ἐνσπείρει, διότι ὁ ξένος πρὸ δεκαπενθημερίας εὑρίσκεται ἐν τῇ πόλει, καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι διεπράξαντο οὐκ ὀλίγας παρανομίας. Ἀποφασίζουσιν ἑπομένως, ὅπως δυσωπήσωσι τὸν δικαστὴν κατὰ τὸ δυνατόν, ἀπέλθωσι παρ' αὐτῷ προεξάρχοντος τοῦ διοικητοῦ, ὅστις ἐν τούτοις λαμβάνει προφυλακτικὰ μέτρα διὰ τὰ νῶτα αὐτοῦ. «Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ, λέγει μεταξὺ ἄλλων εἰς τοὺς συναδέλφους του, διατί ἡ ἐκκλησία τοῦ νοσοκομείου, δι' ἧς τὴν οἰκοδομὴν ἐδόθησαν πρὸ πεντaετίας τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, μένει εἰςέτι ἄκτιστος; μὴ λησμονήσητε τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐγένετο παραπάλωμα τοῦ πυρὸς ἅμα ἀρξαμένης τῆς οἰκοδομῆς. Ἂν διαβῶ ἀδρόχοις ποσὶ τὸν κίνδυνον, θέλω ἀνάψει λαμπάδα εἰς τοὺς ἁγίους, δι' ἣν πᾶς κακοήθης ἔμπορος θέλει εἶσθαι ὑποχρεωμένος εἰς πρόστιμον ἑκατὸν λιτρῶν κηροῦ.» Ὁ ὑποτιθέμενος ἐξελεγκτὴς εἶναι νέος ἐπανερχόμενος οἴκαδε, ἀφοῦ ἐσπατάλησε ὅλα τὰ χρήματα· οὐκ ὀλίγον δὲ ἐκπλήττεται ἀκούων τὸν διοικητὴν προσφέροντα αὐτῷ 400 βούβλια καὶ τὴν οἰκίαν του πρὸς διαμονήν, ἐνῷ τῷ ἐκθέτει εἰλικρινῶς τὴν θέσιν αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ διοικητής, ὅστις πάντοτε ἐξεύρεθη,

ἐκλαμβάνει καὶ τὰ λεγόμενα ὡς ὑπόκρισιν. Ὁ νέος τυχοδιώκτης ἐκμεταλλεύεται κατὰ δύναμιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ διοικητοῦ τὴν ὑποτιθεμένην αὐτῷ προσωπικότητα, λαμβάνει δῶρα ἄπειρα πανταχόθεν, τὴν δὲ στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του γράφει πρὸς φίλον του εἰς Πετρούπολιν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ διηγεῖται τὰ πάντα καὶ τὸν ἀστεῖον τρόπον, μεθ' οὗ ἐκέρδισε τόσα καὶ ἀπήλαυσε τοσούτων κολακειῶν καὶ τιμῶν. Ἅπαντα ὅμως ἀνακαλύπτονται. Κατὰ τὸ σύνηθες ὁ διευθυντὴς τοῦ ταχυδρομείου ἀποσφραγίζων τὰς ἐπιστολὰς εὑρίσκει τὴν τοῦ νέου καὶ διακοινώνει τὰ τῆς ἀπάτης εἰς τοὺς συναδέλφους του, ἀλλὰ λίαν ἀργά, διότι τὴν ἰδίαν στιγμὴν κλητὴρ στελλόμενος ἐκ μέρους τοῦ ἤδη εὑρισκομένου ἀληθοῦς ἐξελεγκτοῦ προσκαλεῖ ἅπαντας τοὺς ὑπαλλήλους εἰς τὸ κατάλυμα αὐτοῦ. Ἡ αὐλαία πίπτει ἐν μέσῳ γενικοῦ τρόμου τῶν καταχραστῶν.

Ἡ κωμῳδία αὕτη ἐν τῶν καλλιτέρων ἔργων τοῦ ποιητοῦ μετὰ σατυρικοῦ πνεύματος γεγραμμένη, μέχρι τῆς σήμερον παριστανομένη προξενεῖ ἀπερίγραπτον τοῖς θεαταῖς γέλωτα. Λέγεται ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος παρευρεθεὶς εἰς τὴν πρώτην παράστασιν καλέσας τὸν Γόγολ εἰς τὸ θεωρεῖόν του εἶπεν αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις· Ποτὲ δὲν ἐγέλασα ὡς ταύτην τὴν ἑσπέραν — ὅτι δὲ ἀπήντησεν ὁ ποιητής· ὁμολογῶ, Μεγαλειότατε, ὅτι ὁ σκοπός, ὃν προὐτιθέμην διὰ τοῦ δράματος, ἦτο ὅλως διάφορος.

Ϛ'.

Τρεῖς ἕξοχοι ποηταὶ εἰς ἅπαντα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας διακριθέντες ἔζησαν καὶ ἀπέθανον εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, ὅστις εὐλόγως θεωρεῖται ὡς ὁ χρυσοῦς τῶν γραμμάτων αἰὼν διὰ τὴν Ῥωσσίαν. Καὶ τῶν τριῶν ὁ βίος ἦτο βραχύς, ἀλλὰ τὰ μάλιστα περιεκτικὸς καὶ πολυκύμαντος, τὰ ἔργα αὐτῶν ἄφθονα καὶ ἀθάνατα, τὸ τέλος αὐτῶν τραγικόν. Ὁ μὲν Πούσκιν ἔπεσε τὸ 1837 εἰς μονομαχίαν μόλις τὸ τριακοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ διανύσας, θῦμα τῶν εὐγενῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων. Ὁ Πέρμουντωφ ἐφονεύθη ἐπίσης ἐν μονομαχίᾳ μόλις τριακονταετὴς εἰς τὸν Καύκασον, ἔνθα ἦτο ἐξόριστος, τὸ δὲ 1842 ἀπέθνησκε τριάκοντα καὶ δύω ἐτῶν πέννης ὑπὸ οἰκιακῶν φροντίδων καὶ κατατρυχόμενος καὶ μέχρι θανάτου βασανιζόμενος ὁ Κολτσώφ. Ἀλλ' οἱ τρεῖς οὗτοι φαεινοὶ ἀστέρες δὲν ἦσαν οἱ μόνοι γενόμενοι θύματα τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Παράδοξον καὶ τραγικὸν κατὰ πάντα θέαμα παριστᾷ ἡμῖν ἡ ῥωσσικὴ φιλολογία, ἐπισφραγίζουσα διὰ τοῦ αἵματος τῶν ἐξοχωτέρων τέκνων αὐτῆς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν, ἢ θνησκόντων βιαίως, ὡς τοῦ Τριβογιέδωφ καὶ τῶν κορυφαίων ποιητῶν, ἢ ἐν παραφροσύνῃ, ὡς τοῦ Γόγολ, ἢ ἀφικνουμένων εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτῶν συνήθως βραχέως καὶ ἐν μεγίστῃ πενίᾳ καὶ δυστυχίᾳ, ὡς τοῦ Κολτσώφ, Βαρετίνσκη καὶ ἄλλων πολλῶν. Μὴ λησμονήσωμεν πρὸς τούτοις τὰς περιστάσεις, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἰργάζοντο, τὰς βασιλείας Ἀλεξάνδρου καὶ Νικολάου, καὶ μετὰ βαθείας συγκινήσεως χαιρετήσωμεν τὴν χορείαν ἀνδρῶν, οἵτινες μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ποίησιν καὶ φιλολογίαν ἐν μέσῳ ἀπειραρίθμων δυσκολιῶν ἐμόρφωσαν, καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν τῇ συμπράξει μεγαθύμων Ἀνάκτων πρόξενοι ἐγένοντο.

Ζ'.

Ὁ ἐνδοξώτερος τῶν ῥώσσων ποιητῶν Ἀλεξανδρος *Pouchkine* ἐγεννήθη εἰς Ποσκὼφ τῇ 26ῃ Μαΐου 1799, ἀπέθανε δ' ἐν Πετρουπόλει τῇ 12ῃ φεβρουαρίου 1737 ἐν μονομαχίᾳ, ἥτις λυπηρῶς εἶχεν ἀντηχήσει καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἡ βαθεῖα συμπάθεια, ἄνευ παραδείγματος μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἣν ὁ λαὸς τῆς Πετρουπόλεως ἐξεδήλωσε κατὰ τὴν μακρὰν ἀγωνίαν καὶ τὴν κηδείαν τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ ποιητοῦ, κατέδειξεν ἐν ταὐτῷ, ὡς παρατηρεῖ εἷς τῶν βιογράφων, ὁποία ἡ δύναμις τοῦ ἀληθοῦς ἔθνικοῦ αἰσθήματος ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ ὁπόσον ὁ Πούσκιν εἶχε συνταυτισθῇ μετὰ τῶν ἰδεῶν τῆς διανοητικῆς ἰσχύος καὶ τῆς φιλολογικῆς δόξης τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ἡ ἔκδοσις τῶν ἁπάντων τοῦ τόσον ἀώρως ἁρπασθέντος ἐγένετο δαπάνῃ τοῦ στέμματος καὶ φροντίδι τοῦ ἐνδόξου φίλου τοῦ ποιητοῦ Βασιλείου Τσοκόβσκη, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ διατηροῦνται ἀνεξίτηλα ἐν τῇ μνήμῃ ἁπάντων τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Εἰ καὶ κατηγορήθη παρά τινων ὡς ἐλαφρὸς καὶ ἐχθρὸς συνεχοῦς καὶ σοβαρᾶς ἐργασίας, ἔργα, ὡς ἡ ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πουγατσέφ, καὶ ἡ δυστυχῶς ἀτελὴς μείνασα ἱστορία Πέτρου τοῦ μεγάλου καταδεικνύουσι κάλλιον παντὸς ἄλλου τὸ ἀνυπόστατον τῆς τοιαύτης κατηγορίας. Καὶ ἐν τῷ λυκείῳ τοῦ Τσάρσκοε-σελὸ εὑρισκόμενος εἰσέτι, ἔνθα ἐξεπαιδεύθη, τοσαύτην ἐδείκνυε τάσιν πρὸς τὴν ποίησιν, ὥστε, ὅτε ἡμέραν τινὰ ἐξετάσεων ἀπε-

στήθισεν ἴδιον ποίημα, ὁ γηραιὸς Δερσάβιν ἔθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου μαθητοῦ ἐνθουσιῶν τὰς χεῖρας καὶ τὸν ηὐλόγησεν ὡς ἀληθῆ ποιητήν. Μετὰ μεγάλης ἀγχινοίας καὶ σπανίου μνημονικοῦ πεπροικισμένος καὶ χαρακτῆρος ἀδαμάστου, ὅστις ἐγένετο κατὰ μέγα μέρος παραίτιος τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ θανάτου, ὁ Πούσκιν εἶχε πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἀνεκτίμητον ἀρετήν, ὅτι ὅλα ὅσα διενοεῖτο καὶ ἔγραφεν ἔφερον ῥωσσικὸν χαρακτῆρα, εἰ καὶ ἐνεπνέοντο κατὰ μέρος ὑπὸ τοῦ τότε τὴν Εὐρώπην κατακρατοῦντος βυρωνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἐπεζήτει πρὸ παντὸς ἄλλου καταρτισμὸν ἐθνικοῦ βίου. Οὐχὶ μόνον ἀνευρίσκει ἐν τῷ λαῷ τὴν μόνην πηγὴν πάσης ἀληθοῦς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπὸ πάσης ξενικῆς ἐπιρροῆς.

Πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἤρχισεν ἑαυτὸν σατυρίζων, πρὶν ἢ σατυρίσῃ ὅλα τὰ περιστοιχοῦντα αὐτόν, παραθέτομεν ποιημάτιον γεγραμμένον γαλλιστί, ὃ συνέταξεν ἔτι νεώτατος κατὰ τὴν ἐν τῷ Λυκείῳ διαμονήν του, καὶ ἐν ᾧ εἰκονίζεται χαριέστατα καὶ μετὰ μεγίστης εἰλικρινοῦς ἀφελείας.

Vous me demandez mon portrait
mais peint d'après nature,
mon cher, il sera bientôt fait
quoiqu'en miniature.

—

Je suis un jeune polisson
encore dans les classes,
point sot: je le dis sans façons
et sans fades grimaces!

—

Onc ne fut de babillard
ni docteur en Sorbonne.
plus ennuyeux et plus braillard
que moi même en personne.

—

Ma taille à celle des plus longs
ne peut être égalée,
j'ai le teint frais, les cheveux blonds
et la tête bouclée.

—

J'aime le monde et son fracas,
je hais la solitude;
j'abhorre et noises et débats,
et tant soit peu l' étude.

—

Spectacles, bals, me plaisent fort
et d'après ma pensée,
je dirais ce que j'aime encore...
si je n'étais au lycée.

—

A près, mon cher, il te suffit,
l'on peut me reconnaitre,
oui, tel que le bon Dieu me fit
je veux toujours paraitre;

—

Pour la malice un diablotin
vrai singe par la mine
perdant son grec et son latin
ma foi, voilà Pouchkine.

—

Ἐκ τῶν εἰς τὸν πεζὸν λόγον γραφέντων συγγραμμάτων αὐτοῦ διακρίνονται τὰ ἑξῆς· ἡ ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πουγατσέφ (1835), τοῦ περιβοήτου ἐπειςοδίου τούτου τῆς βασιλείας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὃ καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἐξετέθη εἰς διαυγὲς καὶ ἁπλοῦν ὕφος· εἰκόνες ἄριστα διαγεγραμμέναι, πρὸ πάντων δὲ βαθεῖα γνῶσις τῶν φυσικῶν διαθέσεων τοῦ ῥωσσικοῦ λαοῦ ἀπαρτίζουσι τὰς κυριωτέρας ἀρετὰς τοῦ συγγράμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνεδείχθη καὶ μέγας ἱστορικός. Τὸ ἀπαράμιλλον διήγημα ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀοχαγοῦ ἐπήγασεν ἐκ τῶν ποιητικῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἐγκατέλιπε τῷ ποιητῇ ἡ συγγραφὴ αὕτη. Πρὸς τούτοις ἔγραψεν ὁ Πούσκιν ἀπομνημονεύματα τῆς μετὰ τοῦ στρατάρχου Πασκιέβιτζ εἰς Ἐρζερούμ (1829) ἐκδρομῆς αὐτοῦ, καὶ πλεῖστα ἄλλα διηγήματα καὶ μελέτας διαφόρων ὑλῶν.

Εἰς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ὁ Πούσκιν μόλις ἐκαιδεκαετὴς ἐφοίτα εἰς τὰς συναναστροφὰς τῆς ἐν Πετρουπόλει κοινωνίας, ἦνθει τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, ὃ καὶ κατέληξεν εἰς τὸ κίνημα τοῦ 1825, καὶ ἄκων ὁ ἐνθουσιώδης νέος ἐγένετο ἐν νεανικῷ ὀργασμῷ τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ὄργανον. Ἑνὸς τῶν ἐμπαθεστέρων αὐτοῦ ποιημάτων, «ᾠδὴ εἰς τὴν ἐλευθερίαν» ἐπιγραφομένου, περιελθόντος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπεφασίσθη ἡ ἔξωσις τοῦ Πούσκιν εἰς Βασσαραβίαν, καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀνήκουσι λαμπρότατα ποιήματα κατὰ τὴν ἀνενόχλητον περιοδείαν αὐτοῦ εἰς τὸν Καύκασον γραφέντα. Ἐνῷ ὅμως καὶ πάλιν ἐπὶ δύω εἰςέτι ὁλόκληρα ἔτη ἀπὸ τοῦ 1824 εἶχε διαμείνει ἐξόριστος διαταγῇ αὐτοκρατορικῇ ἐν τῷ παρὰ τὸ Ποσκὼφ κειμένῳ κτήματι αὐτοῦ εἰς ποιητικὰς καὶ ἱστορικὰς μελέτας ἐντρυφῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἑαυτὸν ὡς Λουδοβίκον ΙΔ' τῆς Ῥωσσίας ὑπολαμβάνων, θαυμάζων δὲ εἰλικρινῶς τὰς μεγάλας τοῦ ποιητοῦ ἀρετὰς καὶ ἐκτιμῶν τὸν ἀκέραιον αὐτοῦ χαρακτῆρα προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Μόσχαν κατὰ τὴν στέψιν αὐτοῦ τὸ 1826, ἐκεῖ δὲ ἔλαβε χώραν συμπαθεστάτη συνδιάλεξις οὐδαμῶς πλέον διακοπεῖσα. Ἀποκριθέντος, τοῦ Πούσκιν εἰς ἐρώτησιν τοῦ αὐτοκράτορος, διατί πρὸ πολλοῦ οὐδὲν ἐξέδωκεν εἰς φῶς; Διότι, Μεγαλειότατε, οὐδεμίαν σχέσιν ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω πλέον μετὰ τῆς λογοκρισίας· ἀνταπήντησεν ὁ Νικόλαος· «Ἡσύχασον, Ἀλέξανδρε Σεργέβιτζ, ἀπὸ τοῦδε ἐγὼ

αὐτὸς ἔσομαι λογοκριτής σου». Πραγματικὸν δ' ἐστὶ γεγονὸς ὅτι ἔκτοτε ὅλα τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος μετέβαινον εἰς τὸ τυπογραφεῖον. Λυπηρὸν βεβαίως ὅτι ὑπάρχουσι πολυπληθῆ συγκριτικῶς ἐλλείμματα ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ὅμως μεθ' ὁποίας μετριότητος ἡ λογοκρισία αὕτη ἐγένετο, κρινέτω ὁ ἀναγιγνώσκων τὴν μὴ διαγραφεῖσαν τελευταίαν στροφὴν τοῦ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ «Ὀνιέγιν», ἥντινα βεβαίως οὐδεὶς ἐκ τῶν συνήθων λογοκριτῶν ἤθελε συγχωρήσει. Ἀποχαιρετῶν τὴν νεότητα αὐτοῦ καὶ εὐγνωμονῶν αὐτῇ δι' ὅσα ἀγαθά τε καὶ κακὰ πρόξενος τῷ ἐγένετο, ὁ ποιητὴς ἐπιπροσθέτει· «Ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ » μ' ἐγκαταλείπῃς καὶ σὺ ἔμπνευσις! ἐλθὲ καὶ » σκήνωσον ὑπὸ τὴν στέγην μου! σὺ διατηρεῖς » γρηγοροῦσαν τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ, σὺ τρέ» φεις ἐν αὐτῇ τὸν σπινθῆρα τῆς ἀγάπης, θερ» μαίνουσα αὐτὸν εἰς ψυχρὸν ἐν παραφροσύνῃ » καὶ ἐγωϊσμῷ πεπτωκότα κόσμον. Μεῖνόν μοι » πιστή, μὴ καὶ ἡ καρδία μου ἀπολιθωθῇ εἰς » κόσμον πλήρη παραφρόνων, δικαστῶν δωρο» δοκουμένων, πιθήκων ἐν στολῇ, ἀποκυημάτων » παντὸς κακοῦ, κατασκόπων, μορφαζουσῶν γυ» ναικῶν ὑποκρινομένων εὐσέβειαν, δούλων γαυ» ριώντων διὰ τὰς ἀλύσεις των! μεῖνον παρ' ἐ» μοὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τῆς ὑποκρίσεως, τοῦ » ψεύδους, τῆς χαμερπείας, τῆς συκοφαντίας, » τὸν τάφον αὐτὸν τῆς ἀρετῆς, εἰς ὃν μόνη ἡ » διαφθορὰ δοξάζεται καὶ τιμᾶται, μεῖνον παρ' » ἐμοὶ εἰς αὐτὸν τὸν βόρβορον, εἰς ὃν πάντες, ὦ » φίλοι, κυλιόμεθα».

Τοιαύτη ἥκιστα κολακευτικὴ εἰκὼν τῆς ῥωσσικῆς κοινωνίας τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἐγράφετο καὶ διεδίδετο ὡς ἀστραπὴ διὰ τοῦ τύπου, βασιλεύοντος Νικολάου τοῦ Α'. Παρακολουθοῦντες μετά τινος προσοχῆς τὴν διδαχὴν τῶν ποιητικῶν προϊόντων τοῦ Πούσκιν ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῇ πιστὴν εἰκόνα τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῆς Ῥωσσίας.

Ὁ Ῥοσλὰν καὶ ἡ Λοσδμίλα πρώτη αὐτοῦ ἐποποιία, ἣν μόλις δεκαοκταετὴς συνέγραψε, περιγράφει τὴν μέχρι Πέτρου τοῦ μεγάλου προϊστορικὴν καὶ μυθώδη τῆς Ῥωσσίας κατάστασιν (1). Ὅπως ὁ ῥωσσικὸς πολιτισμὸς ἐπὶ ξενικῶν ἐπιρροῶν ἐβασίζετο συνεπείᾳ τῆς δοθείσης ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος τάσεως, οὕτως ὁ Πούσκιν εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ ποιήματα, πρὸ πάντων εἰς τὸν Αἰχμάλωτον τοῦ Καυκάσου καὶ εἰς τοὺς Ἀθιγγάνους, τὴν βυρωνικὴν παρηκολούθει μοῦσαν κατὰ τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν τότε ζώντων ποιητῶν. Ὁ Αἰχμάλωτος τοῦ Καυκάσου εἶναι Ῥῶσσος φεύγων τὸν μεμολυσμένον τῆς πατρίδος του ἀέρα, καὶ ἐπιζητῶν πνοὴν ἐλευθερίας εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦ Καυκάσου ὁρίζοντα. Αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Κιρκασίων καὶ ἐλευθεροῦται τῆς αἰχμαλωσίας παρ' ὡραίας θυγατρὸς τῶν ὀρέων, ἥτις αὐτοχειριάζεται ἀμέσως μετὰ ταῦτα μὴ δυναμένη ζῆσαι ἄνευ αὐτοῦ, παντάπασι μὴ συμμεριζομένου τὸν ἔρωτα αὐτῆς. Τὸ ποίημα τοῦτο ἀδύνατον ὡς ἐποποιία γέμει λυρικῶν καλλονῶν καὶ εἶναι ἀπαράμιλλον διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν εἰκόνων καὶ τὴν μελῳδικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν. Ὁ Πούσκιν ἐπιτυχὼν μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν κατὰ δευτέραν αὐτοῦ περιοδείαν εἰς τὰ Καυκάσια ἀντίτυπον τοῦ ποιήματος καὶ ἀναγνοὺς αὐτὸ ἔγραφεν· « Ὁμολογῶ ὅτι ἀνέγνων καὶ πάλιν τὸ ποίημα » μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστήσεως, τὰ πάντα » ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδύνατα, νεανικά, ὥρα· ἀλ» λ' ἐνυπάρχει ἀλήθεια, ἡ δὲ ἐπιτυχία του » χρεωστεῖται πρὸ πάντων εἰς τὰ λυρικὰ χω» ρία.»

Ὁ ἥρως τῶν Ἀθιγγάνων Ἄλεκος, ἔχει ἐπίσης μεγάλην συγγένειαν μετὰ τῶν πρωτοτύπων τοῦ μεγάλου Ἄγγλου ποιητοῦ, ἀλλ' ἡ βυρωνικὴ ἐπιρροὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλαττοῦται ἀντικαθισταμένη ὑπὸ πνεύματος ἐθνικοῦ.

Ἐκ τῆς αὐτῆς περιόδου μὲ τ' ἀνωτέρω ἔχομεν τὸν κόμητα Νούλιν, σάτυραν κοινωνικὴν μετὰ μεγίστης ἀγχινοίας καὶ λεπτότητος γεγραμμένην, τοὺς ἀδελφοὺς κλέπτας, ἐν τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ μᾶλλον ἐκτιμωμένων ποιημάτων, καὶ τὴν δεξαμενὴν τοῦ Βακτσὲ Σεραΐου. Τὸ τελευταῖον τοῦτό ἐστι πράγματι ποιητικὸς ἀδάμας, ἐν ᾧ λαμπρῶς ἀπεικονίζεται ἡ ὡραία Ταυρὶς μετὰ τῆς ταταρικῆς Ἀλχάμβρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπὶ τῶν τελευταίων διαδόχων τοῦ Τσιγγισχάνου. Μετὰ μεγίστης ποιητικῆς καλλονῆς καὶ ἀληθείας περιγράφονται ὅ,τε ὀργίλος Γκιρέϊ καὶ οἱ δύο γυναικεῖοι χαρακτῆρες, Σαρέμας τῆς θερμῆς θυγατρὸς τῆς Μεσημβρίας καὶ Μαρίας τοῦ εὐαισθήτου τῆς Ἄρκτου βλαστοῦ, ποιητικώτατα δ' ἐκφράζεται ἡ ἀντιπαράθεσις μωαμεθανικῶν καὶ χριστιανικῶν ἰδεῶν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ

Ἡ ὑψηλοτέρα ὅμως ἐποποιία τοῦ Πούσκιν ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἡ Πολτάβα. Τὰ τρία αὐ-

(1) Ἴδε τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Φινλανδοῦ ποιμένος μεταφρασθὲν παρὰ τοῦ Κ. Τσορβατζόγλου. Ἀπόθ. τῶν ὠφελ. καὶ τερπν. γνωσ. Ἔτ. 1848 σελ. 76—79.

τὴν ἀποτελοῦντα ᾄσματα γέμουσι καλλονῶν ποιητικῶν καὶ δραματικωτάτων, αἱ κυριώτεραι δὲ βάσεις τῆς ὑποθέσεώς εἰσιν ἱστορικαί. Ὁ γέρων περιβόητος χάτμανος τῆς Οὐκραίνης Μαζέππας ἐρᾶται τῆς Μαρίας, μονογενοῦς θυγατρὸς τοῦ ἀνωτάτου δικαστοῦ τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους καὶ ἐπιστηθίου αὐτοῦ φίλου Βασιλείου Κοτσουβέκ, ἥτις, εἰ καὶ νεωτάτη, ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ αἴσθημα αὐτοῦ. Οἱ γονεῖς ἀρνοῦνται τὸ συνοικέσιον τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ὁ γέρων μνηστὴρ εἶναι καὶ ἀνάδοχος τῆς Μαρίας. Ἀλλ' οὗτος κλέπτει αὐτὴν νύκτωρ καὶ προκαλεῖ τοιουτοτρόπως τὴν τοῦ εἰς ἄκρον ὀργισθέντος Κοτσουβὲκ καταμήνυσιν παρὰ τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ τῶν γνωστῶν αὐτῷ ἐπαναστατικῶν σχεδίων κατὰ τοῦ κυριάρχου.

Ὁ πονηρὸς γέρων, εἰ καὶ κρύφα συνεννοούμενος μετὰ τῶν Σουηδῶν, καθησυχάζει τὸν αὐτοκράτορα, ἐπιτυγχάνει τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τοῦ κατηγόρου αὐτοῦ καὶ φονεύει διὰ δημίου τὸν Κοτσουβὲκ μετὰ τοῦ συναδέλφου του Ἴσκρα. Κατὰ τὸν ποιητὴν τὸ ἀποτρόπαιον συμβὰν λαμβάνει χώραν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Μαρίας, ἥτις καὶ παραφρονεῖ ἀκούσασα τὸ φρικτὸν γεγονὸς ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ὁ Μαζέππας ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτοῦ καὶ βαρυτάτας τύψεις συνειδότος ἔχων ἑνοῦται μετὰ Καρόλου τοῦ Β', ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἥττης τοῦ σουηδικοῦ στρατοῦ, φεύγει καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἡττηθέντος βασιλέως εἰς Βενδέρ, ἔνθα, ὡς γνωστόν, ἀπέθανεν.

Ἐπὶ τῶν γεγονότων αὐτῶν ἔπλασεν ὁ Πούσκιν ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐθνικῆς τῆς Ῥωσσίας ποιήσεως. Ὁ ἥρως αὐτοῦ ὅλως διάφορος τοῦ τοῦ Βύρωνος, οἱ χαρακτῆρες ἀσυγκρίτως ἱστορικώτεροι καὶ αἱ εἰκόνες ἀμίμητοι, ἡ ἐν αὐτῷ διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγραφὴ τῆς μάχης τῆς Πολτάβας ἀριστούργημα ἀκριβείας ἱστορικῆς καὶ καλλιεπείας. Αἱ καλλοναὶ αὗται ἀφανίζονται βεβαίως ἐκ τῆς εἰς τὸ πεζὸν μεταφορᾶς· ἀποσπῶμεν μόλον τοῦτο, ὅπως δώσωμεν τοὐλάχιστον ἰδέαν τῆς ποιητικῆς αὔρας, ἥτις πνέει ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ ποιήματος, τεμάχιον μικρὸν ἐξ αὐτοῦ. Τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας θέλει ἐκτελεσθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀδυσωπήτου Μαζέππα ἀποφασισθεῖσα καταδίκη τῶν θυμάτων αὐτοῦ· εἶναι βαθεῖα νύξ.

«Καὶ πάλιν ὁ γέρων στρέφεται πρὸς τὴν ἤ»
» ρεμον τῆς Μαρίας κλίνην. Πόσον γλυκὺς ὁ ὕ»
» πνος τῆς νεότητος! μόλις ἀναπνέει ἡ Μαρία·
» μεθ' ὁποίας χάριτος ἀνοίγονται τὰ χείλη, κι»
» νεῖται τὸ στῆθος αὐτῆς!.. ἀλλ' αὔριον...
» τεταραγμένος ὁ Μαζέππας ἀποστρέφει τὰ
» βλέμματά του, ὡς εἰ ἐταλάνιζε καὶ αὐτὸς
» τὴν τύχην τῆς δυστυχοῦς, ἵσταται καὶ κατα»
» βαίνει πρὸς τὸν ἀθόρυβον κῆπον. Ἡ νὺξ ἥσυ»
» χος, καθαρὸς ὁ τῆς Οὐκραίνης οὐρανός, τὸ
» ἐλαφρὸν σκότος διασχίζει τὰς γλυκείας λάμ»
» ψεις, τὸ τρέμον φῶς τῶν ἀστέρων, ἡ κεκμη»
» κυῖα ἀτμόσφαιρα μόλις κινεῖ λεύκας τὰς ἀρ»
» γυρόχροας. Ἀλλ' ἀπαίσιοι συλλογισμοὶ περι»
» στοιχίζουσι τοῦ Μαζέππα τὸ πνεῦμα, ὡς ὄμ»
» ματα κατηγόρων ἀτενίζουσιν ἐξ οὐρανοῦ πρὸς
» αὐτὸν μετὰ σαρκασμοῦ οἱ ἀστέρες. Αἱ μακραὶ
» δενδροστοιχίαι τῶν λευκῶν τρομερῶς κινού»
» μεναι ὡς δικασταὶ σείουσι τὰς κεφαλὰς αὐ»
» τῶν, καὶ κρύφα ψιθυρίζουσι πλησιάζοντες αὐ»
» τόν. Ἔντρομος ἕρπει ὁ Μαζέππας μακράν, ὡς
» ἂν ἀπέφευγε τὴν θέσιν ταύτην, ἡ δὲ τοσοῦτον
» γλυκεῖα καὶ ὡραία θερινὴ νὺξ ὡς βαρεῖα ἀτ»
» μόσφαιρα φυλακῆς πιέζει αὐτόν».

Εἰς ὕφος ὅλως διάφορον τοῦ τῆς Πολτάβας εἶναι γεγραμμένον τὸ περιβόητον ποίημα Εὐγένιος Ὀνιέγιν, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Πούσκιν κατὰ μίμησιν τοῦ Don Juan τοῦ Βύρωνος, ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ. Ὁ ὑπὸ τοῦ σατυρικοῦ καὶ ἠθικοῦ τούτου ποιήματος γεννηθεὶς ἐν Ῥωσσίᾳ ἐνθουσιασμὸς εἶναι ἀπερίγραπτος, ἀλλ' εὐεξήγητος. Ὡς πάντοτε ἐπὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Πούσκιν, ἀλλ' ἰδίως ἐπὶ τοῦ Ὀνιέγιν πνέει ἐθνικὴ αὔρα· εἰς τὰ παρουσιαζόμενα πρόσωπα οἱ συμπολῖται αὐτοῦ ἀνεγνώριζον ἑαυτούς, τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκφραζόμενα αἰσθήματα ἦσαν τὰ τοῦ ἔθνους, ἅπασα ἡ Ῥωσσία ἐθεώρει ἐνθουσιῶσα ἑαυτὴν ἐντὸς ποιητικοῦ καθρέπτου μετ' ἀληθείας σκληρᾶς μέν, ἀλλ' ἥτις κατ' οὐδὲν ἐκώλυε τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῆς, ἀπεικονιζομένην. Πολλὰ συνεχωροῦντο εἰς ποιητήν, ὅστις εἶχε πολλαχῶς ἀποδείξει καὶ τὸν πατριωτισμὸν αὐτοῦ καὶ ὅτι καὶ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ ἦτο ἀπαύγασμα ἀκράτου καὶ εἰλικρινοῦς πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος. Ἐκ τῶν Ῥώσσων τῶν ἄλλην ἐπιζητούντων εὐτυχίαν τῆς παρὰ τῶν ἐπωμίδων καὶ τῆς διεφθαρμένης ὑπαλληλίας παρεχομένης εἶναι ὁ «Ὀνιέγιν». Οὗτος, κατὰ τὸν ποιητήν, ἐστολισμένος μεθ' ὅλων τῶν προσόντων, ἅτινα κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην ἀπαρτίζουσιν εὐτυχίαν, αἰσθάνεται ἑαυτὸν δυστυχῆ καὶ βεβαρυμένον, καὶ δυστυχῆ μέν, διότι εἰ καὶ λυπούμενος τοὺς πάσχοντας συμπολίτας αὐτοῦ οὐδεμιᾶς ὠφελείας πρόξενος δύναται νὰ γίνῃ αὐτοῖς, βεβαρυμένος δέ, διότι πιὼν τὸ ποτήριον τῶν γηΐνων ἀπολαύσεων οὐδεμίαν πλέον εὑρίσκει εὐχαρίστησιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Πρὸς διασκέδασιν ἅπαντα δοκιμάζει, ἀλλ' οὐδὲν κατορθοῖ, διότι καὶ ἀληθὴς προπαίδεια καὶ σοβαρὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀναγκαία ἐπιμονὴ τῷ λείπουσιν ἐντελῶς.

Πρὸς ἀντιπαράθεσιν τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος καὶ χαρακτηριστικοῦ προσώπου τοῦ Ὀνιέγιν θέτει ὁ ποιητὴς τὴν νεανικὴν ποιητικὴν μορφὴν τοῦ Λένσκη, καὶ τούτου κοινωνικὴν μερίδα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐκπροσωποῦντος. Ἅπαντες οἱ μακρὰν τοῦ κοινωνικοῦ θορύβου ζήσαντες καὶ καλῶς μεμορφωμένοι Ῥῶσσοίεἰσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον Λένσκαι. Καὶ οὗτοί εἰσι διὰ καταστροφὴν προωρισμένοι, ἀλλ' ἐκ πάντη διαφόρων λόγων. Ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων πρωταγωνιστῶν τοῦ δράματος ἐπιπλέει ἡ ποιητικωτάτη καὶ γλυκεῖα τῆς Τατιάνης μορφή. Ὅπως δὲ εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ τῆς τελευταίας ἐποχῆς ποιήματα τοῦ Πούσκιν, λείπει καὶ ἐκ τοῦ Ὀνιέγιν συμπέρασμα ἀρεστὸν τῷ ἀναγινώσκοντι.

Εὐεξήγητον ὅμως τοῦτο, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ Ὀνιέγιν ἐστὶ πικρὰ σάτυρα κατὰ τῆς ὑπὸ ξένην ἐπιρροὴν μορφωθείσης ῥωσσικῆς κοινωνίας. Εἰ δὲ καὶ ὁ ποιητὴς ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ἐκ τοιαύτης κοινωνικῆς καταστάσεως οὐδὲν ἀγαθὸν ἠδύνατο προκύψαι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀδύνατον τῷ ἦτο ὅπως προΐδῃ καὶ τὴν ἀκριβῆ ἐποχήν, καθ' ἣν ἤθελεν ἐκλείψει αὕτη, καὶ διὰ τίνων φαρμάκων, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ πρὸς ταῦτα σιωπὴ αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν Ὀνιέγιν οἱ Ῥῶσσοι θεωροῦσι τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀναγνώσματος μνημονευθὲν δρᾶμα Βορὶς Γοδουνὼφ ὡς τὸ ἀνώτερον τοῦ ποιητοῦ ἔργον. Ἐκτὸς δὲ τοῦ εἰς σαικσπήρεια ἴχνη βαδίζοντος τούτου ποιήματος ὁ Πούσκιν ἔγραψε χαριέστατον καὶ πλῆρες μελαγχολίας ποίημα, ἐπιγραφόμενον Ῥουσάλκα, ὡς καί τινα ἄλλα δοκίμια δραματικῆς ποιήσεως. Ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ περὶ τοῦ ἐξόχου τούτου πνεύματος γνώμη, ὁ Πούσκιν ὄχι μόνον εἰς τὴν πρόοδον τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτοῦ ἀναμόρφωσιν τὰ πλεῖστα συνετέλεσεν. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ τραγικοῦ καὶ ἀώρως ἁρπάσαντος αὐτὸν θανάτου, ἔγραφεν εἴς τινα τῶν φίλων του· «Αἰσθάνομαι νῦν ὅτι ἡ ψυχή μου εὐ- » ρύνθη καὶ ὅτι δύναμαι τέλος νὰ πλάσω τι». Οὐχ ἧττον διὰ τῶν ὡραίων ἔργων αὐτοῦ εἶχεν ἤδη ἀποκαλύψει τοῖς Ῥώσσοις τὴν ποιητικὴν αὐτῶν γλῶσσαν.

Η'.

Παραλλήλως πρὸς τὸν Πούσκιν καὶ δεύτερος κορυφαῖος τῆς ῥωσσικῆς μούσης βαδίζει ὁ Μιχαὴλ Λέρμοντωφ γεννηθεὶς τὸ 1811, ἀποθανὼν δὲ διὰ τραγικωτέρου, εἰ δυνατὸν εἰπεῖν, θανάτου ἢ ὁ μέγας αὐτοῦ συνάδελφος.

Ἀνήκων εἰς οἰκογένειαν εὐπατριδῶν ὁ Λέρμοντωφ εἰςῆλθεν ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Πούσκιν ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν ᾠδῆς, ἥτις καὶ ἐγένετο αἰτία τῆς ἐξώσεως καὶ ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Καύκασον. Τολμητίας καὶ ἐπίμονος, οὐδὲ κακουχίας φοβούμενος οὐδὲ προβιβασμοὺς καὶ δόξαν ἐπιζητῶν, ὅλως ἐβυθίσθη κατὰ τὸ διάστημα τῆς τετραετοῦς αὐτοῦ ἐξορίας εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ τῶν Καυκασίων κόσμον ἐμπνεύσαντα αὐτῷ τὰ λαμπρότερα αὐτοῦ ᾄσματα, τῶν ὁποίων τὰς καλλονὰς μετ' ἀκριβείας καὶ ἀληθείας ὡς οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ποιητὴς ἐζωγράφησεν. Καὶ μόναι αἱ περιγραφαὶ τοῦ Καυκάσου, εἰς ἃς μένει ἀπαράμιλλος, ἤθελον ἀρκεῖ πρὸς ἀπαθανάτισιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Δικαίως ἄρα ἐπωνομάσθη ὁ Λέρμοντωφ «ὁ ποιητὴς τοῦ Καυ- κάσου». Εἰς ἁπάσας αὐτοῦ τὰς εἰκόνας ἔγκειται ἀλήθεια, καὶ ἐξ ἁπασῶν πνέει ποιητικὴ αὔρα, ὡς ἂν καὶ δάση καὶ ἄνθη καὶ κοιλάδες ἐξέπεμπον ἐκ τοῦ πλησίον τὰς εὐώδεις αὐτῶν ἀναθυμιάσεις. Τοιοῦτο τὸ ποίημα ὁ νέος τσερκέσης, ἐν ᾧ μετὰ λαμπροτάτων χρωμάτων περιγράφεται ὁ ἀδάμαστος τοῦ Κιρκασίου ἔρως πρὸς τὰ ὄρη αὐτοῦ.

«Ἰδού, λέγει διάσημος Γάλλος κριτικός (1)„ » ποίησις ἀρχέτυπος, οὐχὶ μεγάλη, ὡς ἡ ὁμη- » ρική, πρὸς ἣν οὐδὲν παραβλητέον διὰ τὴν ἕνω- » σιν γαλήνης μετ' ἰσχύος, ἀλλὰ ποίησις ἰδία » εἰς τὴν ἡρωϊκὴν νηπιότητα τῶν νεωτέρων » ἐθνῶν, ποίησις, ἥτις ἤθελεν εὐκόλως ὑπολη- » φθῆ ὡς τεμάχιον τοῦ ποιήματος τοῦ Cid ἢ » τοῦ ᾄσματος τοῦ Ῥολάνδου».

Παρατρέχομεν καὶ τὸν Χατζῆ-Ἀβρέκ, δρᾶμα λαμπρότατον, καὶ τὸν Ἰσμαὴλ βέη, μακρὰν ἱστορίαν πολέμων καὶ ἐρώτων, τὸ Βορο- δίνο καὶ ἄλλους πολλοὺς μαργαρίτας τοῦ δαιμονίου τούτου λυρικοῦ ποιητοῦ, ὅπως εἴπωμεν λέξεις τινὰς περὶ τοῦ περιβοήτου ᾄσματος τοῦ τσάρου Ἰβὰν Βασιλίεβιτζ, ἐν ᾧ ὁ Λέρμοντωφ εἰς τὸ ἔπακρον τῆς μιμήσεως δημοτικῆς ποιήσεως, μιᾶς τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ ἀρετῶν, ἀφίκετο. Οὐδενὸς σχολίου χρῄζει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀριστούργημα, ὅπως γίνῃ τοῖς πᾶσι καταληπτόν.

---

(1) Ὁ J. Répé Taillandier.

Ἡ ὑπόθεσις ἁπλουστάτη, ὡς ἁρμόζει εἰς δημοτικὸν ᾆσμα. Ὁ σύζυγος νέας ἀθώας, ὑβρισθείσης ὑφ' ἑνὸς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Τσάρου, φονεύει τὸν ὑβριστὴν τῆς τιμῆς αὐτοῦ εἰς δημοσίαν παλαίστραν καὶ παραδίδεται εἰς θάνατον παρὰ τοῦ ἀγρίου τυράννου ἕνεκα τῆς θρασύτητος αὐτοῦ. Αἵ τε εἰκόνες καὶ οἱ χαρακτῆρες ἀπαραμίλλου καλλονῆς ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ εἰσίν. Ἰδοὺ παραδείγματος χάριν, μεθ' ὁποίας ἁπλοϊκῆς χάριτος περιγράφει τὴν ἡρωΐδα ὁ ἐραστὴς αὐτῆς εἰς τὸν ἐρωτῶντα περὶ τοῦ αἰτίου τῆς κατηφείας του κύριον αὐτοῦ.

« Εἰς τὴν ἁγίαν Ῥωσσίαν τὴν μητέρα ἡμῶν
» μάτην ἀναζητεῖ τοιαύτην κόρην ὁ ἑτάζων
» ὀφθαλμός· ὡς ὑπὸ κυμάτων φερομένη βαδίζει
» ὁμοία πρὸς κύκνον, ὡς βλέμματα περιστερᾶς
» τὸ γλυκὺ αὐτῆς ὄμμα· χελιδόνος ᾆσμα ἡ κα-
» θαρὰ αὐτῆς φωνή· ὡς ὑποφώσκουσα ἠὼς ἐπὶ
» τοῦ οὐρανοῦ, αἱ παρειαὶ αὐτῆς μόλις ἐρυθραί.
» Ἡ κόμη εἰς χρυσοῦς πλοκάμους κυματίζουσα
» καὶ μετὰ λαμπρῶν ταινιῶν συνδεδεμένη
» στρέφεται περὶ τοὺς ὤμους καὶ τὸν τράχηλον,
» καταφιλεῖ τὸ λευκὸν στῆθος . . . ἐξ ἐμπορικοῦ
» οἴκου κατάγεται, ὄνομα αὐτῆς Ἀλόνα Δημη-
» τρέβνα. Ὡς βλέπω τὴν γυναῖκα, δὲν εἶμ' ἐγὼ
» αὐτός, ἀνίσχυροι κρέμανται οἱ βραχίονες οἱ
» ἰσχυροί, ζοφεροὶ γίνονται οἱ ὀφθαλμοί μου οἱ
» ἀστράπτοντες, φρίττω, πιέζομαι, τσάρε τῆς ὀρ-
» θοδοξίας, βλέπων καταστρεφομένην τὴν ἰσχὺν
» καὶ εὐτολμίαν μου . . . . . .
. . . . . .

Ἰδοὺ καὶ οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ᾄσματος·
» — Ἄνεμος τώρα βοᾷ καὶ μαίνεται ἐπὶ τοῦ
» ἐρήμου τάφου, ὃν οὐδὲν στολίζει ὄνομα, καὶ
» πλεῖστοι καλοὶ ἄνθρωποι ἐκεῖθεν διαβαίνουσιν.
» Ὁ διαβάτης γέρων ποιεῖ μετ' εὐσεβείας τὸ
» σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὁ διαβάτης νέος τὸν
» βλέπει μεθ' ὑπερηφανείας εὐγενοῦς. Καὶ ἂν
» διαβαίνῃ κόρη, κάθυγρος γίνεται ὁ ὀφθαλμός
» της, ἂν δὲ ἦναι ἀοιδός, ψάλλει λυπηρὸν ᾆσμα. »

Οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπικὴν καὶ λυρικὴν ποίησιν διακρίνεται ὁ Λέρμοντωφ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σ ύ ζ υ γ ο ν τ ο ῦ λ ο γ ι σ τ ο ῦ δεικνύεται ἔξοχος σατυρικὸς ποιητής. Ἡ ἐν αὐτῷ τῷ ποιήματι περιγραφὴ ἐπαρχιακῆς πόλεως μὲ τὰς εὐρείας ἀγυιάς της «εὐρείας ὡς στρατῶνας, τοὺς τέσσαρας σκοποὺς «ὡς στολισμόν, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀστυνομία ἔχει καιρὸν «εἰς τὸ ῥογχάζειν καὶ χαίνειν» ἡ εἴσοδος τοῦ τάγματος τοῦ ἱππικοῦ, ὁ πρωταγωνιστὴς ἀξιωματικός, ὅστις εἶχε τόσην εὐτυχίαν εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον, «κρατῶν μὲν ὅσα ἐκέρδιζεν, οὐδέποτε δὲ ἀποτίων τὰ ὀφειλόμενα, τόσον ἀνδρεῖος ὥστε «ἡ δεξιά του ἠγνόει ἐν καιρῷ μάχης τί ἔπραττεν ἡ ἀριστερά, ὁ ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος τοῦ κράτους, ὅστις χάρις εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον οὐδέποτε εἶχε κατ' οἶκον ἔλλειψιν χρημάτων», ἀποφεύγων τὴν ἐργασίαν ὡς μέγαν κίνδυνον, καὶ ὁ ἀπολέσας ὅλα εἰς χαρτοπαίγνιον καὶ τὴν σύζυγόν του εἰςέτι αὐτὴν ὡς προκαταβολὴν θέτων, ἅπαντα ταῦτά εἰσι ζωγραφήματα πιστότατα ἀκριβεστάτου καλάμου, ἀπεικονίζοντα τὸν ἐπαρχιακὸν ἐν Ῥωσσίᾳ βίον. Τὴν αὐτὴν σατυρικὴν τάσιν εἶχε καί τι μυθιστόρημα, εἰς ἥρως τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, ὃ καὶ ἐγένετο αἴτιον τοῦ τοσοῦτον τραγικοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, διότι εἰς τῶν συναδέλφων αὐτοῦ, νομίζων αὐτὸν χλευαζόμενον ἐν τῷ προρρηθέντι ποιήματι, ἐζήτησε μονομαχίαν. Ὁ Λέρμοντωφ συγκατένευσεν ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅτι αὕτη ἤθελε γίνει, ὅπως ἡ ἐν τῷ μυθιστορήματι περιγραφομένη τρομερὰ πάλη, ἐπὶ δώματος βράχου, ἐξ οὗ ἡ μικροτέρα πληγὴ ἤθελε κρημνίσει τὸν ἕτερον τῶν ἀντιπάλων εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου εὑρισκομένων, καταδεδικασμένον οὕτως εἰς ἄφευκτον θάνατον. Ὁ ποιητὴς ἔπεσε δυστυχέστερος καὶ τοῦ Πούσκιν αὐτοῦ, διότι ῥωσσικὴ χεὶρ διήυθυνε κατ' αὐτοῦ τὴν θανατηφόρον βολήν, δεικνύων καὶ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν ῥικώδη στιγμήν, καθ' ἣν κυλιόμενος ἐχάνετο ἐν τῷ βαράθρῳ, τὸν διττὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν τοῦ εὐπατρίδου εἰς τὰς προλήψεις τῆς φυλῆς αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου τὴν ὁρμὴν εὐγενοῦς καὶ ἀδόλου καρδίας προτιμώσης καθ' ὅλα κατάστασιν φυσικὴν ἀπὸ ψεύδη ἐπιτετηδευμένα νωθροῦ πολιτισμοῦ.

Θ'.

Πλείστων ὀνομάτων μνεία ἤθελεν εἶναι ἀναγκαία, πρὶν ἢ ἐξαντληθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκριβὴς πραγματεία περὶ ῥωσσικῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας. Τοιοῦτον σκοπὸν δὲν προτιθέμεθα. Πρὶν ἢ μεταβῶμεν ὅμως εἰς τοὺς εἰς πεζὸν λόγον συγγράψαντας, ἐξ ὧν καὶ πάλιν, ὡς διὰ τὴν ποίησιν ἐπράξαμεν, μόνον τοὺς κορυφαίους θέλομεν κατά τι ἐπισταμένως ἐξετάσει, ἀδύνατον ὅπως μὴ ἀναφέρωμεν τοὐλάχιστον τὰ ὀνόματα δύω τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ῥωσσικῆς ποιήσεως, τοῦ Κολτσὼφ καὶ τοῦ Κρυλώφ. Ἀμφότεροι τὰ πλεῖστα συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ ἔθνους αὐτῶν μόρφωσιν ἐπιδράσαντες ἐπὶ τῶν ἁπαλῶν καρδιῶν, ὁ μὲν τῶν παίδων, ὁ δὲ τοῦ λαοῦ. Ὁ Κ ο λ τ σ ὼ φ εἶναι

ὁ τῆς Ῥωσσίας εὐκλεέστερος δημοτικὸς ποιητὴς εἰς τὴν εὐγενεστέραν τῆς λέξεως ἔννοιαν.

Ἐκ τῶν χορδῶν τῆς λύρας τοῦ λαοῦ ἠρύσθη ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐμπνεύσεις· ἐγεννήθη τὸ 1809 εἰς Voronège, κατέλιπε δὲ νεώτατος τὸν κόσμον αὐτὸν τὸ 1842, ἔνθα ποικιλοτρόπως ἐτυραννήθη ὑπὸ παντοίων δυστυχιῶν, τούτου δ' ἕνεκα καὶ εἰς τὰ περικαλλῆ αὐτοῦ ἔργα ἐπικρατεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βαθεῖα μελαγχολία καὶ θλῖψις. Ἔχων πατέρα ζωοπώλην ὁ Κολτσὼφ συνέγραψε τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ ᾄσματα βόσκων ποίμνια, ὡς ἀληθὴς τῆς φύσεως καὶ τοῦ λαοῦ υἱός. Τὰς ἐμφύτους πρὸς τὴν ποίησιν τάσεις αὐτοῦ οὔτ' ηὔξησαν οὔτ' ἠλλοίωσαν παιδεία καὶ μόρφωσις, διότι μόλις τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων κατέλιπεν ὁ νέος ἐξ ἀνάγκης τὴν σχολήν, καὶ ἔκτοτε ὡς μόνας ἐμψυχώσεις εἶχε τὸν οὐρανόν, τὰς ἐρήμους καὶ ἀχανεῖς στέππας, τοὺς ἀπεράντους τούτους τῆς Ῥωσσίας ἐξ ἀγρίων ἀνθέων καὶ χλόης συγκειμένους ὠκεανοὺς καὶ τὴν ἰδίαν καρδίαν.

Τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἔκχυσις ἀγνῶν καὶ ὑγιῶν αἰσθημάτων, ῥιζωθέντα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ θέλουσιν ἀντηχεῖ, ἐφ' ὅσον ἀντηχεῖ καὶ ἡ ῥωσσικὴ φωνή.

Ὁ Ἰωάννης Κρολὼφ γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ τῇ 9ῃ φεβρουαρίου 1768 ἐτελεύτησεν ἐν Πετρουπόλει τῇ 9ῃ νοεμβρίου 1844 τὸ 77ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων. Ἐνδεκαετὴς μόλις ἔχασε τὸν πατέρα του ἀξιωματικὸν πτωχόν, διακριθέντα εἰς τὴν τοῦ Πουγατσὲφ ἐπανάστασιν, καὶ ἡ ἀνάγνωσις βιβλίων τινῶν, ἅτινα παρέλαβεν ὡς μόνην πατρικὴν κληρονομίαν, ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὰ πρῶτα ποιητικὰ ἔργα συγκείμενα ἐκ τριῶν μελοδραμάτων, τῶν ὁποίων συνέγραψε τὸ πρῶτον μόλις δεκατεσσάρων ἐτῶν, δύο τραγῳδιῶν καὶ τεσσάρων κωμῳδιῶν, τῶν ὁποίων δύο «τὸ ἐργαστήριον τοῦ Συρμοῦ» καὶ «μάθημα πρὸς τὰς θυγατέρας μου», εἰσὶν αἱ γνωστότεραι. Ἀφοῦ συνέταξεν ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, τὸ ἓν τῶν ὁποίων ὁ κατὰ τὸ 1789 ὑπ' αὐτοῦ συντασσόμενος «πνευματικὸς ταχυδρόμος» διὰ κύριον σκοπὸν προεστίθετο τὸν τῆς τότε ἐπικρατούσης γαλλομανίας στιγματισμόν, τέλος εἰς τριετῆ διαμονὴν εἰς κτήματα τοῦ πρίγκιπος Σεργίου Ταλίτσιν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὁ ἀγροτικὸς βίος ἀνέπτυξε πρὸ πάντων τὰ μεγάλα αὐτοῦ προτερήματα.

Ἡ ἐπαρχιακὴ κοινωνία, ἐν ᾗ διέτριβεν, ἔδωκε τῷ ποιητῇ πεῖραν τῶν ἐλλείψεων τοῦ ῥωσσικοῦ χαρακτῆρος, ὃν μετὰ τοσαύτης ὀξυνοίας καὶ σκεπτικοῦ πνεύματος διέγραψεν εἰς τὰ ποιήματα αὐτοῦ· ἡ δὲ τοῦ ἁπλοῦ χωρικοῦ γλῶσσα τῷ ἀπεκάλυψε τὸ ἐν τῇ σλαυϊκῇ φωνῇ ἐνυπάρχον ἐκ γλυκύτητος καὶ ἰσχύος συγκείμενον μίγμα καὶ ἡ τῶν ἀγρῶν γαλήνη τὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν ἔρωτα ἐνεφύσησεν αὐτῷ. Οὕτω μετὰ μετάφρασιν δύω μύθων τοῦ La Fontaine, «τῆς δρυὸς καὶ τοῦ καλάμου» καὶ τῆς «κόρης», ἐπεχείρησε ποίησιν πρωτοτύπων μύθων, ἐν ἀκαρεῖ δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως, εἰς ὃ ἐπεδόθη κατ' ἐξοχὴν μέχρι τοῦ τέρματος τοῦ βίου αὐτοῦ, καταστὰς οὐχὶ μόνον ἐφάμιλλος τοῦ γάλλου διδασκάλου του κλασσικὸς τῆς Ῥωσσίας μυθοποιός, ἀλλ' εἷς τῶν κυριωτέρων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ὁ τὸ 1826 ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν ἐν Πετρουπόλει γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Ancelot (1) λέγει·

«Εἶδον τὸν κύριον Κρολώφ, ὅστις διὰ τῶν » κωμῳδιῶν του, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν μύθων του » ἀπέκτησεν εὐρωπαϊκὴν φήμην. Ἀπεκάλεσαν » αὐτὸν La Fontaine τῆς Ῥωσσίας καὶ πράγ» ματι ἀπαντῶνται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀφέ» λεια καὶ εὔχαρι ἀφομοιοῦντα αὐτὸν μετὰ τοῦ » ἀθανάτου ἡμῶν ποιητοῦ». Ἄλλος κριτικός, ὁ Lemontey ἐπιφέρει ταῦτα. «Οἱ μῦθοι τοῦ » Κρολὼφ εἶναι τὸ τελειότερον, ὃ μέχρι τῆς σή» μερον κατέχει ὁ τῆς Νέβας Παρνασσός· οὐ» δὲν ἔθνος κέκτηται μυθοποιὸν ὑπερβάλλοντα » τὸν συγγραφέα αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν πρωτοτυ» πίαν καὶ τὸ ἐπινοητικόν, σχεδὸν ἅπασαι αἱ » ὑποθέσεις τῶν μύθων εἶναι ἴδιαι αὐτῷ. Ἡ » ἀφήγησις αὐτοῦ λεπτή, ἀφελής, εὐφυής, ἀ» ληθής. Μετὰ μεγίστης τέχνης μεταχειρίζεται » ἐπιτόπια χρώματα καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῦ κα» τ' ἐξοχὴν ῥωσσική . . . πολλάκις δὲ ἐπιγραμ» ματικὴ καὶ σατυρικὴ τάσις, τὸ ὅπλον αὐτὸ » τῆς ἀρετῆς, ἐνυπάρχουσιν ἐν τοῖς μύθοις τοῦ » Κρολώφ.»

Τὸ ὕφος αὐτοῦ θεωρεῖται παρὰ τῶν συμπολιτῶν του τέλειον, ἀλλ' ἔχει δύο εἰδῶν καλλονὰς ἀπροσίτους εἰς τοὺς ἐπιχειριζομένους μετάφρασιν· ἀφ' ἑνὸς γέμει λέξεων ἀπομιμητικῆς ἁρμονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς τῆς δημώδους γλώσσης ἐκφράσεις ἰδίας καὶ ἀπροσδοκήτους.

Τὰ ἅπαντα τοῦ Κρολὼφ ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον ἐν Πετρουπόλει τῷ 1847 ἀποτελοῦσι τρεῖς ὀγκώδεις τόμους. Ἡ Πετρούπολις ἔστησε τῷ ποιητῇ ἀνδριάντα εἰς τὸν θερινὸν κῆπον τῆς

(1) Six mois en Russie 1826.

πρωτευούσης· μία δὲ τῶν μεταφράσεων τῶν γαλλικῶν μύθων τοῦ ποιητοῦ ἡ ὑπὸ τοῦ κόμητος Γρηγορίου Ὀρλὼφ τὸ 1825 ἐπιμεληθεῖσα ἔχει καὶ βιβλιογραφικὴν ἀξίαν, διότι ἅπαντες οἱ τότε θέσιν κατέχοντες εἰς τὰ ἰταλικὰ καὶ γαλλικὰ γράμματα μετέφρασαν ἕκαστος, οὕτω δὲ κάθε μῦθος ἔχει καὶ ἴδιον ἑρμηνευτήν. Κατὰ πόσον ὁ Κρολὼφ πλησιάζει τὴν σατυρικὴν τάσιν τῶν συναδέλφων ἐν τῇ ῥωσσικῇ φιλολογίᾳ, δείκνυται ἔκ τε τοῦ ἑπομένου μύθου «ὄνος καὶ ἀηδὼν» ἐπιγραφομένου, ὃν ἐπιτραπήτω ἡμῖν, ὅπως παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὡς παράδειγμα μεταξὺ πολλῶν κατὰ τὴν λίαν ἐπιτυχῆ τοῦ κυρίου Deschamps μετάφρασιν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐπίσης παρατιθεμένων δύο ἄλλων τοῦ κ. Τσορβατζόγλου ἐξαιρέτων μεταφράσεων.

Un âne,—il s'en trouve partout —
se promenait dans un bocage,
n'admirant pas et mangeant le feuillage,
et jouissait bêtement, mais beaucoup.
Voilà qu'il aperçoit retiré sous l'ombrage
un rossignol. Soudain,
prenant son air badin:
Ah! c'est toi, salut, mon confrère,
se met-il galamment à braire—
tu te mêles parfois, m'a t'on dit, de chanter?
voyons, de ton gosier deroule les merveilles,
je suis digne de l'écouter;
regarde plutôt mes oreilles —
Alors le chantre du printemps
éleva dans les airs sa voix sonore et tendre,
il pressait, suspendait ses accords éclatants,
il chantait le plaisir, puis gémissait longtemps,
et les oiseaux s'arretaient et les troupeaux charmés
oubliaient l'onde fraiche; sous l'ombre bocagère,
le pâtre plus hardi près d'un sein plus troublé
soupirait sur les chants du troubadour ailé
les aveux les plus doux au coeur de sa bergère.
L'oiseau divin a fini sa chanson ;
L'âne aussitôt: pas mal, nous ferons quelque chose,
très bonne qualité de son.
Qui sait, tu deviendras peut-être un virtuose;
si notre coq t'avait donné quelque leçon! . . .
c'est lui qui chante hé! hé! d'une belle façon.
Contre l'arrêt burlesque implorant un refuge
le pauvre rossignol s'enfuit bien loin de là,
et jusqu'aux déserts s'en alla.
Chantez pour les échos et non pour un tel juge·
Vous êtes parmi nous des rossignols aussi.
Poëtes, fuyez les profanes,
chantez, mais à l'écart; hélas! dans ces temps-ci
qui trouvez-vous souvent pour vous juger? des ânes.

Αἱ χῆνες.

Κρατῶν ὡς ὅπλον τὴν μακρὰν καμπυλωτήν του ῥάβδον
᾽ς τὴν ἀγορὰν τὰς χῆνάς του ὡδήγει ὁ Ἰβάννης.
εἶν᾽ ἀληθὲς ὁ χωρικὸς ἐπέσπευδε τὸ βῆμα,
καὶ πρὸς τὰς χῆνας ἔδειχνεν εὐγένειαν ὀλίγην·
τὰ κέρδη ἐλογάριαζε ᾽ς τὰ δάκτυλα ἐπάνω,
διότι τὸ ἐπάρατον συμφέρον εἶν᾽ αἰτία
παντὸς κακοῦ ᾽ς τὸν ἄνθρωπο, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζῶα.
Ἀλλ᾽ ὁ Ἰβάννης δι᾽ αὐτὸ ἦτο συγχωρητέος,
διότι πάθος ἔπασχε σύνηθες εἰς τὸν κόσμον.
Τὰ χρήματα ὀλίγον τι ἠγάπα περιπλέον,
καὶ ποῖος δὲν τὰ ἀγαπᾷ πολὺ εἴτε ὀλίγον;
πλὴν τὸ κοπάδι τῶν χηνῶν κρίνον αὐστηροτέρως
ἐμέμφετο τὸν χωρικόν, ἐγόγγυζ᾽, ἠγανάκτει.
Καὶ ἀπαντῆσαν καθ᾽ ὁδὸν τινὰ τῶν ὁδοιπόρων
στέκεται καὶ τὸ στόμα του τὸ κεχηνὸς ἀνοίγει,
καὶ χαχανίζον πρὸς αὐτὸν παράπονα μεγάλα
κατὰ τῆς τοῦ κυρίου του διαγωγῆς ἐκθέτει.
Ἐφώναζον ἀλλ᾽ ἀπ᾽ ἐδῶ ἀλλ᾽ ἀπ᾽ ἐκεῖ συγχρόνως.
φεῦ! ἀναξιοπάθεια! ὁποία ἀθλιότης!
ἡμεῖς τὸ ἔθνος τῶν χηνῶν, νὰ ὑποφέρῃ τόσα!
καὶ ὡς νὰ ἦτο ποταπὸν καὶ ἀγενές τι ἔθνος,
τὸ ἔνδοξον, τὸ εὐγενές, τὸ μέγα, τὸ ἀρχαῖον,
ἔθνος ἀναφερόμενον εἰς πᾶσαν ἱστορίαν!
ἔθνος τὸ καταγόμενον ἀπὸ λαμπροὺς προγόνους,
καὶ τῶν ὁποίων αἱ κραυγαὶ διέσωσαν τὴν Ῥώμην.
Μυρίοι σοφοὶ ἔγραψαν περὶ χηνῶν τῆς Ῥώμης
καὶ ταύτας τὰς ἐκήρυξαν σωτείρας κ᾽ εὐεργέτας!
ἡ δόξα καὶ τὸ κλέος των τὸ μέγα ὄνομά των
ἀντήχησε ς᾽τὰ πέρατα ὅλης τῆς οἰκουμένης.—
—Ἀλλὰ πρὸς τί—ἀπήντησε ᾽ς αὐτὰς ὁ ὁδοιπόρος—
σεῖς ἀπαιτεῖτε, χῆνές μου, ἐκ τῶν τιμῶν ἐκείνων
τώρα νὰ συμμεθέξητε;—διότ᾽ εἶπον αἱ χῆνες—
οἱ πρόγονοί μας ἔπραξαν τότε τὰ ἔργα ταῦτα.
—Ὁ λογος ὅὲν εἶναι ὀρθὸς—λέγει ὁ ὁδοιπόρος—
σεῖς πέτε μου, ἐπράξατε καλόν τι εἰς τὸν κόσμον;
κ᾽αἱ χῆνες ἀπεκρίθησαν μὲ ἔμφασιν καὶ στόμφον
—οἱ ἱεροί μας πρόγονοι τὰ τοῦ Καπιτωλίου
τείχη διέσωσάν ποτε ἀπὸ ἐχθρῶν βαρβάρων—
—Τὸ ξεύρω, τὸ ἀνέγνωσα, λέγει ὁ ὁδοιπόρος,
σεῖς ὅμως τί ἐπράξατε καλὸν ς᾽ τὴν κοινωνίαν;—
—Ἡμεῖς; ἡμεῖς μὲν τίποτε, ἀλλὰ οἱ πρόγονοί μας—
—φθάνει—τοὺς ἀποκρίνεται, ἡ τόση φλυαρία,
ἀκούσατε τὴν γνώμην μου, ἀφήσατε ἡσύχους
τοὺς τάφους τῶν προγόνων σας κ᾽ ἐκεῖ ᾽ς αὐτοὺς πλησίον
συνθάψατε καὶ τοὺς καπνοὺς μωρᾶς κενοδοξίας
καὶ ἡσυχα βαδίσατε τῆς ἀγορᾶς τὸν δρόμον.
Σίβας πρὸς τοὺς προγόνους σας ὤφειλον οἱ Ῥωμαῖοι,
σεῖς δ᾽ ἐπειδὴ δὲν πράξατε τίποτε εἰς τὸν κόσμον
ἀντὶ νὰ χαχανίζητε κ᾽ εἰς τὰς πατραγαθίας
γελοίως νὰ κομπάζητε καὶ νὰ βαττολογῆτε,
μιμήθητε τὰς ἀρετὰς ἐκείνων, ἄλλως ὅμως,
σᾶς πρέπει τὸ πολὺ πολὺ ς᾽ τὴν σοῦβλαν νὰ σᾶς φήσουν.

Ὁ ἐλέφας, οἱ λύκοι καὶ τὰ πρόβατα.

Ὁ βαρὺς ἐλέφας ἔθνους ἐβασίλευσε προβάτων
καὶ τῆς κυβερνήσεώς του ὑπουργοὺς μὲν εἶχε λύκους
διοικοῦντας διὰ νόμων κ᾽ ἐλευθέρων συνταγμάτων,
κατασκόπους δὲ τοῦ θρόνου εἶχε στήσει τοὺς πιθήκους

—

Κ' οἱ μὲν ὑπουργοὶ ἀσπλάγχνως τὸν λαὸν ἐλεηλάτουν,
οἱ δὲ πίθηκοι ὑπούλως διηγοῦνται τῷ Μονάρχῃ
ὅτ' οἱ ὑπουργοὶ τοὺς νόμους καὶ τὸ σύνταγμα φυλάττουν,
καὶ εἰς τὸν λαὸν μεγάλη εὐχαρίστησις ὑπάρχει.

—

Πλὴν τὰ πρόβατα εἰς ἄκρον φθάσαντα ἀπελπισίας
ἔκθεσιν πρὸς τὸν Μονάρχην παριστοῦν τῶν ἐγκλημάτων,
ἀναφέρουσι τῶν λύκων τὰς φρικτὰς παρανομίας
καὶ ἀπαλλαγὴν αἰτοῦνται τῶν τοσούτων παθημάτων.

—

Ὁ ἐλέφας ἐθυμώθη καὶ καλεῖ ἐνώπιόν του
ὑπουργοὺς καὶ κατασκόπους κ' εἰς αὐτοὺς καθυποβάλλει
τὰς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις τῶν ἀγαπητῶν λαῶν του,
ζητεῖ λόγον τῶν ἐν ταύταις παρανομιῶν μεγάλων.

—

«Βασιλεῦ, λέγουν οἱ λύκοι, εἶναι ψεῦσται οἱ λαοί σου,
«μᾶς συκοφαντοῦν ἀδίκως ἀπὸ ζήλιαν καὶ φθόνον,
«σὲ ὁμνύομεν δὲ ὅτι μὲ τὴν ἀκριβῆ ζωήν σου
«παίρνομεν ἀπ' τὸν καθένα ἀπὸ μιὰ προβίτσα μόνον.

—

Ὁ ἐλέφας τὴν μακράν του συγκινήσας προβοσκίδα
ὡς ἐλέφας ἀπεκρίθη· «Καὶ τρώντι οἱ λαοί μου
διὰ τὸ μηδὲν φωνάζουν, τοὺς ἐγνώρισα, τοὺς εἶδα,
δίκαι' εἶν' οἱ ὑπουργοί μου καὶ πιστοὶ οἱ αὐλικοί μου(1).

Γ'.

Ἡ πρώτη θέσις ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εἰς πεζὸν
λόγον γραψάντων ἀνήκει ἀναντιρρήτως εἰς τὸν
Νικόλαον Μιχαήλοβιτζ Καραμζίνον, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Ὀρεμβούργῳ τῇ 13ῃ δεκεμβρίου
1765 ἐτελεύτησεν εἰς Πετρούπολιν τῇ 22ᾳ
μαΐου 1826. Μετά τινα φιλολογικὰ δοκίμια
καὶ περιοδείαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπανελθὼν εἰς
τὰ πάτρια συνίστα ἀλληλοδιαδόχως τὸ 1792
τὴν «ἐφημερίδα τῆς Μόσχας», τὸ 1794 περιοδικὸν τὴν «Ἀγλαΐαν» καὶ τὸ 1797 συνεργείᾳ
καὶ τοῦ Δερσάβιν τὸ «ποιητικὸν ἡμερολόγιον»,
τὸ 1798 ἐδημοσίευσε «Πάνθεον τῆς ξένης φιλολογίας», τὸ δὲ 1801 ἱστορικὸν ἔπαινον Αἰκατερίνης τῆς Β', καὶ πολλὰ ἔγραψεν ἄρθρα εἰς
τὸν «Ἀγγελιαφόρον τῆς Εὐρώπης», ἓν τῶν καλλιτέρων ρωσσικῶν περιοδικῶν. Τὰ διάφορα αὐτοῦ πονήματα, ἅτινα ἐξέδωκεν εἰς φῶς ὑπὸ τὸν
τίτλον «ἐμὰ πάρεργα», πληροῦσι δώδεκα τόμους, ὧν ἄλλως οἱ ἐννέα περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ
πολὺ μεταφράσεις. Πρῶτος ὁ Καραμζίνος ἀπετόλμησε συγγραφὴν εἰς ὁμιλουμένην ρωσσικήν,
ἀπορρίπτων ὅ,τι ξενικὸν ἐν αὐτῇ, καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ κλασσικὸς τῆς γλώσσης μεταρρυθμιστής, ἄξιος τοῦ Λομονόσωφ διάδοχος. Τὰς ὑποθέσεις τῶν «διηγημάτων του» μόνον ἐξ ἐθνικῶν πηγῶν ἀρυόμενος πρὸ πάντων τὴν μύησιν
τῆς ρωσσικῆς κοινωνίας εἰς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν δι' ὅλων τῶν μέσων ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχεν. Ἡ μεγαλειτέρα ὅμως αὐτοῦ δόξα εἶναι
τὸ πάνσοφον καὶ εἰς κλασσικὴν γεγραμμένον
γλῶσσαν ἐθνικὸν μνημεῖον, ὃ προσέφερε τῇ πατρίδι του, ἡ ἱστορία τοῦ ρωσσικοῦ κράτους μέχρι τοῦ θανάτου του, δώδεκα τόμους
ἀποτελέσασα. Τὸ μέγιστον αὐτὸ σύγγραμμα
οὐχὶ μόνον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀλλὰ
καὶ εἰς τὴν σινικὴν μετεφράσθη. Γνωστὸν ὅτι
καὶ παρ' ἡμῖν ὁ κ. Κροκιδᾶς συνεργείᾳ καὶ ἄλλων λογίων, πρὸ πάντων δὲ τοῦ σοφοῦ ποιητοῦ
καὶ φιλολόγου κ. Δ. Βερναρδάκη, ἐπεχείρησε καὶ
ἔφερεν εἰς πέρας τὸ κολοσσιαῖον ἔργον ἀξιολόγου μεταφράσεως τοῦ μακροῦ τούτου ἔργου.
Δυστυχῶς ὁ μέγας ἱστορικὸς ἐγκατέλιπε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἡμιτελές. Τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἀφήρπαζεν αὐτὸν ὁ θάνατος μόλις ἐξηκονταετῆ, εἶχε
φθάσει εἰς τὴν συγγραφὴν μέχρι τοῦ 1611,
μιᾶς τῶν τὰ μάλιστα ἐνδιαφερουσῶν ἐποχῶν
τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Τὸ ἄωρον καὶ κατά τι μυστηριῶδες τέλος τοῦ εὐεργέτου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν αὐτῷ μεγίστην, ἥτις συνέτεμε καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
του. Ὁ Καραμζίνος κεκμηκὼς ἐκ τῆς ἐργασίας
καὶ ἀσθενὴς οὐδὲ τὴν δύναμιν ἔσχεν, ὅπως ἐπωφεληθῇ τοῦ μετ' ἄκρας εὐμενείας ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου τεθέντος πολεμικοῦ πλοίου
πρὸς μεταφορὰν αὐτοῦ εἰς κλίμα ὑγιέστερον τοῦ
τῆς Πετρουπόλεως, ἀλλ' ἐτελεύτησε μετὰ τῆς
εἰς τὴν σλαυϊκὴν φυλὴν ἰδιαζούσης ἀνοχῆς, ἥτις ἴσως ἐμποδίζει κατά τι τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς πρόοδον, ἀλλ' ἥτις καὶ τῇ ἐγχαράττει ἀναντιρρήτως σφραγῖδα ἀληθοῦς μεγαλείου. Ἐὰν
ὁ Ῥῶσσος ἀγνοῇ εἰσέτι νὰ ζήσῃ, ὅπως ὑπέθεσάν τινες, ὁμολογητέον ὅμως ὅτι γνωρίζει νὰ
ἀποθάνῃ (1).

ΙΑ'.

Ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Καραμζίνου τὰ μάλιστα
συντελεσάντων εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἐθνισμοῦ

(1) Ὁ κ. Κ. Τσορμπατζόγλους βυζάντιος ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καθηγητὴς εἰς τὴν ἐν Πετρουπόλει Ἀκαδημίαν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἐκτὸς τῶν δύο αὐτῶν μύθων οἱ ἑξῆς μῦθοι τοῦ Κρολὼφ μετεφράσθησαν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Ἀποθήκῃ τῶν ὠφελίμων γνώσεων, «ὁ ἀετὸς καὶ ἡ ἀράχνη», «ἡ κυνοφιλία», «ἡ θέλεια τοῦ κούκκου» καὶ οἱ «βάτραχοι». Ἴδε Ἀποθ. ὠφελ. καὶ τερπν. γνωσ. ἐν Σύρῳ, ἔτει 1847, σελ. 89, 105· ἔτει 1848, σελ. 24, 45, 64, 113.

(1) Ποιητικώτατα ἐξέφρασεν ὁ Τουργκένεφ τὴν ἰδέαν ταύτην εἰς τὸ ἀφελὲς καὶ μελαγχολικώτατον διήγημα ὁ θάνατος ἐν τῷ «Ἡμερολογίῳ κυνηγοῦ».

καὶ μόρφωσιν τῆς φιλολογίας ἐν Ῥωσσίᾳ εἶναι ὁ Βασίλειος Ζουκόβσκης γεννηθεὶς εἰς Βιέλωφ (ἐπαρχίαν Τούλας) τὸ 1787, ἀποθανὼν τὸ 1851 εἰς Στουτγάρδην, ὅστις καὶ τοῦ νῦν αὐτοκράτορος καθηγητὴς ἐχρημάτισεν. Διὰ τῶν ἀρίστων μεταφράσεων καὶ τῶν ποιημάτων, ἃ ἐξέδωκεν ὁ Ζουκόβσκης, τὰ μέγιστα ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀποκαλύπτων τοῖς συμπολίταις του τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀγγλικῆς καὶ γερμανικῆς ποιήσεως, ὡς κορωνίδα δ' ἐπιθέσας τὸ τελευταῖον τοῦ βίου του ἔργον, ἀξιόλογον ἔμμετρον τῆς Ὀδυσσείας μετάφρασιν.

Μόλις δεκαοκταετὴς ὁ Ζουκόβσκης ἔγραφε τὸ πρῶτον ποιητικὸν δοκίμιον, «τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου», μετὰ δὲ ταῦτα συνέταξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἓν τῶν ἀρίστων τῆς Ῥωσσίας περιοδικῶν, τὸν «Ῥωσσικὸν Ἀγγελιαφόρον». Γνωστότατον αὐτοῦ ποίημα εἶναι τὸ Ἆισμα εἰς ῥωσσικὸν στρατόπεδον συνταχθὲν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1812, εἰς ὃν ἔλαβε μέρος ὡς ἐθελοντής. Ὁ ἐνθουσιώδης νέος ποιητὴς προεμάντευεν ἐν αὐτῷ τὴν ἧτταν, ἥτις περιέμενε τὸν Ναπολέοντα ἐν Ῥωσσίᾳ, διὰ τῶν στίχων· «Ἔρχεσαι, ὅπως μετ' εἴκοσι λαῶν ἐν τῇ συνοδείᾳ » σου προσβάλῃς ἡμᾶς· αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θέλουσι » μετ' ὀλίγον σὲ καταδιώξει καὶ ἐξολοθρεύσει».

Ἐκ τοῦ περιωνύμου θουρίου τούτου ᾄσματος μεταφέρομεν τὴν ἑξῆς στροφήν.

«Πατρίς! ἡ λέξις αὕτη τὸ πᾶν λέγει, ἐκεῖ » εὑρίσκεται ἡ σατυρικὴ στέγη, ἐκεῖ τὰ τέκνα » καὶ αἱ συμβίαι ἡμῶν! αἱ προσευχαὶ αὐτῶν δυ» σωποῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Παντοδύναμον! ἐκεῖ » αἱ παρθένοι, ὁ ἔρως τῶν βλεμμάτων ἡμῶν· ἐκεῖ » οἱ φίλοι καὶ οἱ παλαιοὶ διδάσκαλοι ἡμῶν, ἐ» κεῖ ὁ θρόνος, αἱ κόνεις τῶν τζάρων καὶ τὰ λεί» ψανα τῶν προπατόρων... Δι' αὐτούς, φίλοι, » χύσωμεν τὸ αἷμα, διαρρήξωμεν τετράγωνα » καὶ φάλαγγας. Οἱ δὲ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ τῷ » ἰσχυρῷ ἡμῶν ἐνθουσιασμῷ ἀγαλλόμενοι ἂς » χαίρωσιν εἰς Ἀγγέλων σκηνώματα».

ΙΒ'.

«Ἐξ ὅλων τῶν φιλολογικῶν πρὸς ἔκφρασιν τῆς » διανοίας μέσων, λέγει γάλλος κριτικός (1), » ἡ μυθιστορία ἠθῶν εἶναι τὸ μᾶλλον εὐλύγι» στον καὶ εὐχερέστερον, ὡς εἰς ἁπάσας τὰς » κοινωνικὰς τάξεις εἰσδύον. Διὰ τῆς ἐν αὐτῇ » ὑπαρχούσης ζώσης ποικιλίας τῶν λεπτομε» ρειῶν καὶ διὰ τοῦ ἐπικοῦ μεγαλείου τῶν ἀπο» τελεσμάτων καθίσταται αὕτη ἡ ἀληθὴς ἐπο» ποιΐα τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ δικαίως αὐ» τὸν τὸν προορισμὸν κέκτηται εἰς τὸν ἡμέτε» τερον πολιτισμόν. Μετὰ μεγαλοφυΐας γραφο» μένη δύναται ἡ μυθιστορία ἠθῶν μέχρι ἐθνι» κοῦ ἔργου νὰ ἀνυψωθῇ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὰ » ἤθη καὶ ὁ χαρακτὴρ ἑνὸς λαοῦ ἐν ἁπάσῃ » αὐτῶν τῇ πραγματικότητι ἀπεικονίζονται. » Διὰ τοῦ προτερήματος, τὸ ὁποῖον ἔγκειται ἐν » αὐτοῖς, τοῦ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τὴν ἀνωτά» την γνῶσιν τοῦ βίου ἑνὸς λαοῦ καὶ τοῦ νὰ » χαρακτηρίζωσι τὴν φυσιογνωμίαν αὐτοῦ μέ» νουσι διὰ παντὸς ὡς ἡ ἀνεξάντλητος αὐτοῦ » μεταλλία».

Γνωστὸν τί ἐστι διὰ τὴν Ἱσπανίαν τὰ ἔργα τοῦ Σερβαντές, τοῦ Lesage καὶ τοῦ Balzac διὰ τὴν Γαλλίαν, καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ σειρὰ ἀπὸ Walter Scott μέχρι τῶν προσφάτων βρεττανῶν μυθιστοριογράφων διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ ῥωσσικὴ φιλολογία τελευταία εἰσδύσασα εἰς τὸν κύκλον τῶν σπουδῶν καὶ ἐρευνῶν τῆς Εὐρώπης πιστῶς ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν ταύτης τῆς διανοίας, ἰδίως εἰς ἔθνη μακρὸν βίον διανύσαντα, καὶ μάλιστα, ὅπως ἔπραξε δι' ὅλα τὰ λοιπά, τοὺς μεταξὺ εὑρισκομένους βαθμοὺς πηδῶσα καὶ ἀρικνουμένη ἀμέσως εἰς τὴν ὡριμωτέραν καὶ τὰ πλεῖστα προσεχωρημένην ἔκφρασιν ἀρχαίων πολιτισμῶν.

Ὁ ἱδρυτὴς τῆς πραγματικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ταύτης σχολῆς μετὰ τὸν θάνατον τῶν μεγάλων ῥώσσων ποιητῶν ἦτο ὁ Νικόλαος Γόγολ, ὁ δημοτικώτερος τῶν συγχρόνων ῥώσσων συγγραφέων. Γεννηθεὶς τῇ 19ῃ μαρτίου 1808 εἰς τὴν μικρὰν Ῥωσσίαν ὁ Γόγολ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων του διὰ συλλογῆς διηγημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον Ἑσπέραι ἐπαύλεως, καὶ πρῶτον πάντων τοῦ Πούσκιν, ἔκτοτε δὲ φιλία συνέδεσε τοὺς δύο μεγάλους τῆς Ῥωσσίας ἄνδρας. Ὡς δὲ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, εἰς τοῦ κλεινοῦ φίλου τὰς συμβουλὰς χρεωστεῖ ὁ Γόγολ τὴν ἔμπνευσιν δύο τῶν κυριωτέρων ἔργων αὐτοῦ, τοῦ προμνημονευθέντος δράματος «Revisor» καὶ τοῦ μεγίστου τῶν συγγραμμάτων του, τῶν τεθνηκυιῶν ψυχῶν.

Ζήσας ἐν τῷ μέσῳ σκάλου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τρομεροῦ ὁ Γόγολ εἶναι ὁ πρώτιστος ἀθλητὴς ὑπὲρ τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ὅστις ἐσατύρισεν, ἐχλεύασεν μετ' ἀπαραδειγματίστου εὐτραπελίας ἁπάσας τὰς κακοη

(1) Ὁ Ernest Charrière ποιήσας καὶ γνωστὰ εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τῶν μεταφράσεων αὐτοῦ τὰ ἔργα τῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας.

θείας τῆς ἐποχῆς του, καὶ οὗτινος ἡ δόξα ἀνεξίτηλος, διότι τὸ κυριώτερον αὐτοῦ ἔργον δραττόμενον τῶν πνευμάτων ἀνεξαιρέτως ἁπασῶν τῶν τῆς κοινωνίας τάξεων ἐσχημάτισεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου πραγματικὴν κολοσσιαίαν ἐθνικὴν δύναμιν. Παντὸς ἄλλου πλειότερον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν ὁλοκλήρου λαοῦ, καὶ ἡ τιμὴ κατὰ μέγα μέρος ἀνάγκη ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν ποιητήν, ὅστις διὰ τὴν ὑψηλοτέραν τὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιφυλαχθεῖσαν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης δόξαν καὶ διὰ τὴν τελευταίαν ἐπικύρωσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ ἀπέθανε μοχθῶν ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνῶν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἀπελπισθεὶς ἐκ διαφόρων καὶ ποικίλων δυστυχημάτων, καὶ εἰς μεγίστην μελαγχολίαν καὶ μισανθρωπίαν τῇ παραφροσύνῃ ἐγγίζουσαν περιπεσὼν οὐχὶ μόνον ἀφῆκεν ἀτελές, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε τὸ δεύτερον μέρος τοῦ περιβοήτου συγγράμματος, παραδοὺς ἐν μιᾷ στιγμῇ ψυχικῆς ἀθυμίας ὅλα τὰ γραφέντα εἰς πῦρ πρὶν τοῦ θανάτου του συμβάντος ὀλίγον πρὸ τῶν Κριμαϊκῶν.

Κατὰ καλὴν τύχην τὰ διασωθέντα λείψανα δεκαετίαν μὲν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου μέρους, τρία δὲ ὁλόκληρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ, ἐξεδόθησαν ὑπὸ φίλων χειρῶν, ὁ δὲ συμπολίτης τοῦ ποιητοῦ Κ. Ζαχαρτσένης ἐδημοσίευσε τὸ 1856 ἐξακολούθησιν καὶ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ θεμελιώδης βάσις τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἐν Ρωσσίᾳ.

Ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν ἔργον φιλολογικὸν νὰ σείσῃ τοιουτοτρόπως ἐκ βάθρων τὴν Ρωσσίαν ἅπασαν; Αἱ τεθνηκυῖαι ψυχαὶ ἦσαν τὸ ἀπαύγασμα τῆς συνειδήσεως ὅλου τοῦ ἔθνους, ὁ σπινθὴρ ὁ προκαλέσας τὴν πυρκαϊάν, ἡ σταγών, δι' ἧς ἐξεχείλισεν ἡ κύλιξ! Καθεὶς ἐκ τῶν πολιτῶν ᾐσθάνετο ὅτι πράγματι συνετέλεσε τὸ ἐπ' αὐτὸν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἔργου. Σάτυρα τολμηρότερα καὶ διασκεδαστικώτερα τῆς ὑπὸ τοῦ Γόγολ καὶ τῶν καθεστώτων ἀποπειραθείσης ἦτο ἀδύνατος.

Εἰς τὸν καιρὸν τῆς δουλείας πρὸς εὐκολίαν εἰθίζετο καταγραφὴ τῶν φορολογουμένων κατὰ δεκαετίαν. Οἱ φόροι ἐπληρώνοντο παρὰ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ διὰ τοὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης τεθνεῶτας δούλους μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀπαριθμήσεως. Ἐπισήμως ἐθεωροῦντο οὗτοι ὡς ζῶντες, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐντῷ μεταξὺ γεννώμενα τέκνα ἔμενον ἀφορολόγητα. Κατ' ἄλλον τότε ἐν ἰσχύϊ νόμον ὁ κύριος εἶχε τὸ δικαίωμα ὑποθηκεύσεως τοῦ χωρικοῦ εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ ἑκάστης ἄρρενος ψυχῆς ἐδανείζετο παρὰ τῆς τραπέζης 300 ρούβλια. Ἐπὶ τῶν δύο τούτων θεσπισμάτων ὁ ἥρως τοῦ μυθιστορήματος Τσίτσικωφ ἀγοράζει «τεθνηκυίας ψυχάς», ἤτοι τεθνεῶτας ἀπὸ τῆς τελευταίας καταγραφῆς, ἐγγράφει αὐτοὺς εἰς κτῆμα οὐδεμιᾶς ἀξίας καὶ τοὺς ὑποθηκεύει μετὰ ταῦτα εἰς τὴν τράπεζαν. Ἡ ἀπεικόνισις ὅλων τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς τὴν πώλησιν ἰδιοκτητῶν καὶ ὑπαλλήλων εἶναι ἀμίμητος. Ὅ,τι ὅμως δίδει εἰς τὰ κωμικὰ ἐπεισόδια τοῦ ποιήματος, ὅπως σατυρικῶς ἐπονομάζει αὐτὸ ὁ συγγραφεύς, σημασίαν φρικώδη, ἐστὶν ἡ ἁπανταχοῦ ἀνευρισκομένη ἰδέα τῶν κακουχιῶν, ἃς οἱ δυστυχεῖς χωρικοὶ ὑποφέρουσιν ἀδιστάκτως ἀπὸ τοιούτους κυρίους, καὶ ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐγείρει ἀδιακόπως τὸ μυσαρὸν ἐμπόριον τῶν τεθνηκυιῶν ψυχῶν. Αὐτός ἐστιν ὁ δι' ὅλης τῆς βίβλου σημαίνων νεκρικὸς κώδων ἐν μέσῳ τῶν γελώτων, αὐτὸς ὁ ἀμαυρώνων τὰς σκηνὰς τῶν ὑπὸ τοῦ συμφέροντος, τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀπληστίας περιοριζομένων κοινωνικῶν ὀργίων.

Ἡ δουλεία καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις εἰσιν αἱ δύο πληγαί, αἵτινες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Γόγολ ἀμειλίκτως καταδιώκονται. Ἀλλ' ὅπως τὰ ἤθη ἔφερον τὸ κακόν, ὁμοίως τὰ ἤθη ἐσχημάτισαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ φιλολογικοῦ πνεύματος ἐν Ρωσσίᾳ, αὐτὸ δὲ τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖ ἀρκούντως τὴν λίαν φρόνιμον θέσιν, ἣν ἔλαβεν ἡ κυβέρνησις πρώτη ἐνδιαφερομένη εἰς τὴν ἐξάλειψιν τοῦ κακοῦ, ἀπέναντι τῆς ἐγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης διὰ τοιούτων ἀντιπροσώπων μάλιστα ἐνεργούσης. Τοιουτοτρόπως δὲ καὶ ἕνεκα τῆς στενῆς ἑνώσεως τῶν κυβερνητικῶν ἅμα καὶ διανοητικῶν ἐνεργειῶν τὰ ἀποτελέσματά εἰσι τοσοῦτο μεγάλα, καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις πρὸ πολλοῦ τετελεσμένον γεγονός. Ἀφήσωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν ποιητήν, ὅπως δικαιολογηθῇ ὁ ἴδιος ἀπέναντι τῶν κραυγῶν, ἃς αἱ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἐκφερόμεναι πικραὶ ἀλήθειαι παρήγαγον. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν ἀποτεινομένων πρὸς φίλον δεικνύονται ἡλίου φαεινότερον καὶ αἱ προθέσεις καὶ ἡ ἄμετρος τοῦ ποιητοῦ ῥοπὴ πρὸς ἀληθῆ πατριωτισμόν.

« Τί τὸ τρομάξαν τοὺς ἀναγνώστας μου; ἡ
» κοινὴ ἠθικὴ ἀθλιότης ὅλου τοῦ μικροῦ κό-
» σμου, ὃν ἐπαρουσίασα, ἢ μηδαμινότης καὶ χα-
» μέρπεια, ἃς δεικνύουσιν ἅπαντες οἱ ἥρωές μου
» ἄνευ τῆς μικροτέρας ποικιλίας, ὥστε οὐδε-
» μία πιθανότης διὰ τὸ δυστυχὲς ἀναγιγνώ-
» σκον τὸ βιβλίον κοινὸν καὶ πρὸς στιγμὴν κἂν
» ἀναπαύσεως, ἀναπνοῆς καὶ εὐχαριστήσεως.
» Μᾶλλον ἤθελον μὲ συγχωρήσει, ἂν ἐπαρουσία-

» ζον ἀληθεῖς κακούργους, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον, » ὅπως μοὶ συγχωρηθῇ εἰκὼν πλατειασμοῦ, οὕ » τως εἰπεῖν, ἐθνικοῦ γενικοῦ. Πολὺ μεῖζον ἐτα- » ράχθησαν οἱ συμπολῖταί μου ἐκ τῆς θέας τῆς » ἐξαλείψεως τῆς προσωπικότητος αὐτῶν. Τοῦ- » το καλὸς οἰωνός, διατάραξις συνειδήσεως τι- » μὴν προξενοῦσα εἰς τὸν αἰσθανόμενον αὐτήν».

Ταῦτα ἔγραφεν ὁ κλεινὸς ποιητής, οὗτινος ἡ μεγαλειτέρα δόξα θέλει εἶσθαι ὅτι μετ' ἀκράτου πρὸς τὴν ἀλήθειαν ῥοπῆς, ὅσον πικρὰ καὶ ἂν ἦτο αὕτη, ἤνωνε τὸν ἀκραιφνέστερον πατριωτισμόν. Πρὸς ἔνδειξιν τοῦ πρώτου ἰδοὺ ποίας παρατηρήσεις ἀπευθύνει εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἐν τέλει τοῦ πρώτου μέρους τοῦ συγγράμματος.

«Ἀλλὰ τίς ἐξ ὑμῶν, σοβαροὶ ἀναγνῶσται, — » ἀπευθύνομαι εἰς τοὺς ἔχοντας ἀληθοῦς χρι- » στιανοῦ ταπεινοφροσύνην — τίς ἐξ ὑμῶν μό- » νος ἐν τῇ σιωπῇ τῆς ἑσπέρας, ὥρας, καθ' ἣν » πᾶς τις ἐπὶ μικρὸν συνδιαλέγεται μεθ' ἑαυ- » τοῦ, θέλει ἀποτείνει εἰλικρινῶς τὸν λόγον εἰς » τὰ ἐνδόμυχα τῆς καρδίας του καὶ ἐρωτήσει » εἰλικρινῶς αὐτήν; Ἄραγε οὐδὲν ἔχω τῶν τοῦ » Τσίτσικωφ; διστάζω περὶ τούτου. Ἂν ὅμως » τὴν πρωΐαν διαβῇ πλησίον οἱουδήποτε τῶν » ἀναγνωστῶν μου γνωστὸν αὐτῷ πρόσωπον, » τάξεως ὑψηλῆς ἢ μή, θέλει εἴπει ἐν τῷ ἅμα » μετὰ μόλις κρατουμένου γέλωτος καὶ διαγ- » κωνίζων τὸν συνοδοιπόρον του, — ἴδετε, ἴδετε, » ὁ Τσίτσικωφ διαβαίνει, ἔπειτα δὲ ὡς μαθη- » τὴς σχολείου ἢ παῖς ἀγοραῖος λησμονῶν ὁ- » ποῖον σέβας χρεωστεῖται εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ » τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου τούτου, θέλει ἐπι- » σπεύσει τὸ βῆμα κατόπιν τοῦ ἀθώου διαβά- » του ψιθυρίζων τὴν λέξιν «Τσίτσικωφ, Τσί- » τσικωφ!»

Ὁ λέγων ὅμως τοιαύτας τοῖς συμπολίταις του ἀληθείας Γόγολ ἔγραψε καὶ τὴν ἑξῆς περὶ τῆς πατρίδος του περικοπὴν ἐγκεχαραγμένην χρυσοῖς γράμμασιν εἰς τὴν εὐγνωμονοῦσαν καρδίαν ὅλων τῶν Ῥώσσων.

«Ἡ τρόϊκα (1) εἶναι ἑτοίμη καὶ ὁ ἄνθρω- » πος. Τίς ἄνθρωπος; ὁ ἡνίοχος; — αὐτὸς ὁ χω- » ρικός. — Καλῶς, ἂς ἐνδυθῇ τὰ ὑποδήματα » αὐτοῦ· — χαριεντίζεσθε; δὲν εἶναι Γερμανὸς » δρομεύς, οὐδ' ὑποδήματα οὐδὲ πέδιλα ἔχει, » ἀλλ' ὅ τι εἶναι ἀναγκαῖον αὐτῷ, περιχειρίδια » καὶ γένειον εἰς τὸν πώγωνα! παρατηρήσατε » αὐτόν, Κύριος οἶδε πῶς κρατεῖ ἱσορροπίαν! » ἤρχισε τὸ ἅρμά του, ἀνεχώρησεν ὡς ἀστρα- » πή! αἱ ἄψῖδες τῶν τροχῶν συγχέονται ὁμοιά- » ζουσαι ἐπιφάνειαν ἴσην ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς » τὴν περιφέρειαν, ὁ δρόμος τρέμει πλησιαζού- » σης τῆς ἀκρατήτου ἁμάξης, ὁ πεζοδρόμος » παρατάττεται ἐκφέρων κατάραν, οὖσαν μᾶλ- » λον φωνὴν ἔντρομον, βλέπει μετὰ ταῦτα μὲ » κεχηνὸς στόμα, ἀλλ' ὁ τυφὼν διέβη, φεύγει, » φεύγει, ἰδοὺ κάτω μακρὰν νέφος κονιορτοῦ » ἑλικοειδῶς ὑψούμενον διαχωρίζεται καὶ δια- » λύεται εἰς εὐρὺ παραπέτασμα πίπτον πλα- » γίως εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη τοῦ δρόμου, καὶ » τὸ πᾶν γίνεται ἀφανές».

» Δὲν εἶσαι καὶ σὺ τοιαύτη, Ῥωσσία προφι- » λής μοι πατρίς; δὲν αἰσθάνεσαι σεαυτὴν φε- » ρομένην πρός τι ἄγνωστον, ὡς ἡ ἀκράτητος » τρόϊκα, ἣν οὐδεὶς δύναται νὰ προσεγγίσῃ; ὑπὸ » σὲ ὁ δρόμος καπνίζει, αἱ γέφυραι στενάζουσι, » κροτοῦσι, οὐδὲν διὰ σὲ πρόσκομμα, ὁ παρα- » τηρητὴς ἵσταται ἔκθαμβος ἐνώπιον τοῦ θαύ- » ματος τούτου. Μὴν εἶναι ἀστραπή; μὴ κε- » ραυνὸς ἐξ οὐρανοῦ τοξευθείς; Τί σημαίνει ἡ » κίνησις αὕτη γενικοῦ τρόμου πρόξενος; τίνα » μυστηριώδη ἀνεκτίμητον δύναμιν κρύπτουσι » τῷ κόσμῳ οἱ ἄγνωστοι ὡραῖοι οὗτοι ἵπποι, » Ὦ ἵπποι, ἵπποι ῥωσσικοί! αἱ χαῖται ὑμῶν » εἰσὶν ἀρά γε τὸ ἀγαπητὸν τοῦ στροβίλου ἅ » συλον; ἀλλ' ἤκουσαν ἄνωθεν ἅρμα γνωστὸν » αὐτοῖς. Τὰ τρία σιδηρᾶ στέρνα ἐτάθησαν, » ἐν ἀκαρεῖ δώδεκα νευρώδεις πόδες ἐκινήθη- » σαν μόλις ἐγγίζοντες τὴν γῆν· οἱ τρεῖς ἵπ- » ποι μετεμορφώθησαν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ- » μῶν εἰς τρεῖς ἐλαφρὰς παραλλήλους γραμ- » μάς, συμμιγεῖς ἐν μιᾷ μόνῃ διὰ τῆς συγκεκι- » νημένης ἀτμοσφαίρας. Φεύγει ἡ τρόϊκα, ἵπτα- » ται περιαυγὴς ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Ὑψίστου, » ὦ Ῥωσσία Ῥωσσία! ποῦ τρέχεις; εἰπέ, ἀπο- » κρίθητί μοι! . . οὐδὲν ἀποκρίνεται, ὁ κώδων » κρούει ἦχον ὑπερφυσικόν, ὁ ἀὴρ διαιρούμενος, » συντετριμμένος κροτεῖ, στρέφεται, δραπε- » τεύει διὰ μεγίστων ῥευμάτων, πᾶν τὸ ἐπὶ τῆς » γῆς εὑρισκόμενον διαπεράται ἀστραπηδόν, » καὶ βλέπει τις ἀποσυρομένους καὶ ἐλευθέραν » δίοδον ἐγκαταλείποντάς σοι λαούς, βασίλεια » καὶ αὐτοκρατορίας!» . . .

(1) Ἅμαξα συρομένη ὑπὸ τριῶν ἵππων.

ΙΓ'.

Ὁ Γόγολ ἀπέθανεν ἐν μέσῳ ψυχικῆς ταραχῆς καὶ σάλου τὰ χείριστα διὰ τὴν πατρίδα αὐτοῦ προοιωνιζόμενος. Ὁποία ἤθελεν εἶσθαι ἡ χαρὰ τοῦ συγγραφέως, ἂν ζῶν ἐπὶ ὀλίγα εἰσέτι ἔτη

ἔβλεπε τὰς ὑπ' αὐτοῦ δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων διεκδικηθείσας ἀρχὰς περὶ ἀναγεννήσεως τῆς πατρίδος του καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἀπέθανε, ὑπὸ εὐγενοῦς αὐτοκράτορος πραγματοποιουμένας! καὶ ἂν ὅμως ὁ Γόγολ δὲν ἐγένετο αὐτόπτης μάρτυς τοῦ θριάμβου τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, καὶ ἂν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔμεινεν ὑλικῶς ἀτελές, κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκάλου ἐξηκολούθησαν ἐργαζόμενοι οἱ ὀπαδοί, καὶ ὁ φοίνιξ ἀνέστη ἐκ τῆς κόνεώς του. Ἅμα ἐλευθερωθείσης τῆς διανοίας ἀπὸ τῶν δεσμευόντων αὐτὴν κωλυμάτων, σχολὴ ὁλόκληρος εὑρέθη ἀξία ν' ἀκολουθήσῃ παντὶ σθένει τὸ μέγα τῆς ἀναμορφώσεως ἔργον ἐν Ῥωσσίᾳ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἡ θέσις εὐκρινισθῇ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ, ἡ φιλολογία ἐν Ῥωσσίᾳ ἐλάμβανε ῥοπὴν ἥκιστα εὐχάριστον, πρὸ πάντων ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες οὐδεμίαν πλέον ἀπειλὴν τῆς λογοκρισίας φοβούμενοι, συνεργὸν δὲ ἔχοντες εἰς τὰ πλεῖστα καὶ αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν βαδίζουσαν πλέον στερρῷ τῷ βήματι πρὸς ῥιζικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων, κατηγορίας εὐτελεῖς καθ' ὅλων τῶν καθεστώτων μόνον ἐξέφερον ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου αἰσθητικοῦ ἢ καλλιτεχνικοῦ περικαλύμματος.

Πρῶτος ὁ δοὺς ὦθησιν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραμμάτων ἦτο ὁ Σολτικώφ διὰ τῶν σκιαγραφημάτων ἐπαρχιακῆς ζωῆς, τῆς δριμυτέρας ἴσως σατύρας, ἥτις ἐγράφη ποτὲ κατὰ τῶν ῥωσσικῶν διοικητικῶν ἀρχῶν· ὅτι δὲ ὁ συγγράψας δὲν ἠμοίρει πνεύματος, εἰ καὶ ἐπαρουσίασε τὸ ἔργον αὐτοῦ πάσης καλλιεπείας ἐστερημένον, ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ τελευταίου λίαν πρωτοτύπου κεφαλαίου τοῦ πονήματος. Ἐν δωροδοκίαις καὶ αἰσχρότητι γηράσας ὁ ὑπάλληλος, προτροπῇ φίλου ἐπιθυμοῦντος τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ, ἀναγινώσκει τὰ ἐν τῇ βίβλῳ. Ἀντὶ δὲ τύψεων συνειδότος καὶ συναισθήσεως τῶν πεπραγμένων ἀδικιῶν περιορίζεται μόνον εἰς ἐπίκρισιν τῶν πράξεων τῶν καταχραστῶν συναδέλφων αὐτοῦ, «ὡς ἐμπειροπράγμων τὸν μὲν διὰ τὴν πανουργίαν ἐπαινῶν, τοῦ δὲ τὴν ἀνοησίαν καὶ ἀπερισκεψίαν ψέγων». Ὁ συγγραφεὺς προσθέτει μόνον τὰς λέξεις — «Ὁποία ἐλπὶς μέ» νει ἡμῖν μετὰ ταῦτα! .... »

Ἐκ τῶν ἀπείρων πονημάτων τῶν ἐκ τῆς τάσεως ταύτης τῶν πνευμάτων ὑπαγορευθέντων δύο φαίνονται ἄξια λόγου· τοῦ Γοντσαρώφ ὁ Ὀβολόμωφ, οὗτινος ὁ ἥρως παριστᾷ τὸν τύπον τῶν νέων μεμορφωμένων ῥώσσων εὐπατριδῶν, οἵτινες εἰς οὐδὲν ἀπολήγουσιν ἕνεκα τῆς φυσικῆς ῥᾳθυμίας καὶ ἀδιαφορίας αὐτῶν, καὶ τὰ χρονικὰ οἰκογενειακὰ ῥωσσικὰ τοῦ γέροντος Ἀκσάκωφ, πατρὸς τῶν δύο γνωστῶν Μοσχοβιτῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ κόμματος, πόνημα πλῆρες ποιήσεως καὶ χάριτος πρὸς ἐγκώμιον τοῦ πάλαι καὶ μηδεμιᾷ ξενικῇ ἐπιρροῇ μεμιγμένου ῥωσσικοῦ πολιτισμοῦ γεγραμμένον, τὸ μόνον σχεδὸν ἄλλως τε τοιούτου εἴδους ἐν μέσῳ ἁπάντων τῶν προϊόντων τῆς νέας ῥωσσικῆς φιλολογίας.

Εἰσὶ βεβαίως ἐν Ῥωσσίᾳ ποιηταί, οἵτινες μόνον περὶ καλλονῶν τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, περὶ θεοῦ ἠθικῆς, περὶ ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μυρίων ὅσων συνέγραψαν, ἀλλὰ μόνοι οἱ τιθέμενοι τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν πληγῶν, ἃς ἐθεῶντο καὶ ἤκουον καθ' ἡμέραν, καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν ἐκπροσωποῦντες εἰςέδυσαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν. Τὸ ἀλάνθαστον νομιζόμενον παλαιὸν σύστημα ἐγένετο παραίτιον ἀντιπολιτεύσεως τῶν ἐξόχων πνευμάτων, ἅτινα μόνον διὰ τῆς καταδρομῆς τοῦ κακοῦ καὶ ὑπὸ τὸν τῆς ποιήσεως καὶ φιλολογίας μανδύαν ἠδυνήθησαν νὰ εἴπωσιν ὅ,τι ἤθελε μένει ἄρρητον, προκαλέσωσι δὲ οὕτω τὴν ἐθνικὴν ἀναμόρφωσιν.

Ἡ μετάβασις ὅμως ἦτο αἰφνιδία. Ζωὴ γόνιμος ἐμφανισθεῖσα ἅμα μετὰ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ νῦν αὐτοκράτορος καὶ τὴν κατάπαυσιν τῆς κριμαϊκῆς καταιγίδος ἐδεικνύετο παντα χόθεν, καὶ ἅπασαι αἱ φατρίαι ἐλάμβανον μέρος ἐν αὐτῇ. Ὁ μεταχειριζόμενος τὰς δριμυτέρας ἐκφράσεις πρὸς καταδίκην τοῦ παρελθόντος ἦτο βέβαιος ὅτι θέλει προεξάρχει ἐπί τινα καιρὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἅπαντες ἠνοῦντο πρὸς κατεδάφισιν τοῦ παλαιοῦ καὶ ἀνέγερσιν νέου οἰκοδομήματος. Καὶ αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως αἱ μεταρρυθμίσεις ἐθεωροῦντο ἀνεπαρκεῖς. Ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι κατεκυρίευον τὴν φαντασίαν ἐνθουσιώδους νεολαίας, ἅπαντα τὰ καθεστῶτα κατεδικάζοντο, οὐδὲ λίθος τοῦ παλαιοῦ οἰκοδομήματος ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀνέπαφος.

Ἐν τῷ μέσῳ τοιαύτης συγχύσεως ἰδεῶν κατακυριευούσης τὸν ῥωσσικὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ 1859 καὶ αὐτὴ ἡ φιλολογία εἶχε παρασυρθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν χείμαρρον. Οὐχὶ μόνον ὅ,τι ἀπεχθὲς καὶ εὐτελὲς εἶχεν ἐνθρονισθῇ ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ ἰδέαι ὀχλαγωγικαὶ κοινοκτημοσύνης, ἔλλειψις καὶ τοῦ ἐλαχίστου υἱϊκοῦ σεβασμοῦ καὶ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ καὶ αἰσθήματος, πρὸς δὲ τούτοις ἄρνησις παντελὴς ἁπάντων τῶν τῆς ἠθικῆς ἀρχῶν ἐγέννων τὴν πολυπληθῆ μερίδα, ἥτις ἐχαρακτηρίσθη ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μηδενισμὸς (nihilisme), καὶ ἥτις διὰ παντοίων φυλλαδίων καὶ πράξεων εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τά τε πάθη ἠρέθιζε καὶ

τὴν πρὸς τὰ πρόσω βάδισιν τοῦ ἔθνους ποικιλοτρόπως ἀνέστελλεν.

Ἡ φυσικὴ ἀντίδρασις τοιαύτης οἰκτρᾶς παρακμῆς τοῦ δημοσίου πνεύματος ἦτο ὁ συνασπισμὸς ἁπάντων τῶν εὖ φρονούντων καὶ μετὰ κόπου καὶ μόχθου ἐπιζητούντων νὰ ἐπαναγάγωσι τὸ σκάφος εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πορείαν. Τὸ πρᾶγμα κατὰ μέρος ἐπέτυχε διὰ κυβερνητικῶν, πρὸ πάντων δὲ διὰ πνευματικῶν μέσων, ὑπολείπεται δ' ἡμῖν, ὅπως ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις τὰ κυριώτερα ἔργα ἑνὸς τῶν τὰ μάλιστα ἀθλησάντων πρὸς τοῦτο καὶ ἐπαξίου τοῦ Γόγολ διαδόχου, τοῦ Τουργκένεφ.

ΙΔ'.

Γεννηθεὶς ἐν Ὀρὲλ τῷ 1818 ὁ Ἰβὰν Τουργκένεφ ἐπαιδεύθη τὸ πρῶτον εἰς Μόσχαν, μετὰ δὲ ταῦτα ἐξηκολούθησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὰς σπουδάς του εἰς τὰ Πανεπιστήμια Πετρουπόλεως καὶ Βερολίνου. Εἶχεν ἤδη λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ διαπλάσεως τῆς ρωσσικῆς κοινωνίας ἀγῶνα, εὐσυνειδότως καὶ παντὶ σθένει εἶχε μοχθήσει ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας καὶ μετὰ φρίκης ἔβλεπεν ἤδη ἐπαπειλοῦντα κατακλυσμὸν ὀχλαγωγικῶν καὶ δημαγωγικῶν παραλογισμῶν, οὓς οἱ πλεῖστοι ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐξετάσεως παρεδέχοντο. Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων προσέκρουεν εἴς τε τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ φιλάνθρωπα αὐτοῦ αἰσθήματα. Ἀπεφάσισεν ἑπομένως, ὅπως τὴν στιγματίσῃ, οὕτω δὲ εἶδε τὸ φῶς ἓν τῶν κυριωτέρων πονημάτων αὐτοῦ πατέρες καὶ υἱοὶ ἐπιγραφόμενον, ὅπερ ἕνεκα τῆς σωτηριώδους ἐπιρροῆς, εἰς ἣν συνετέλεσε, καὶ τῆς φήμης, ἣν ἐκτήσατο, χρήζει συνοπτικῆς τινος ἀναλύσεως τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον οἱ ἐν αὐτῷ ἐκτυπούμενοι χαρακτῆρες πιστῶς ἀπεικονίζουσι τὴν πρὸ δεκαετίας κατάστασιν μεγάλης μερίδος τῆς ρωσσικῆς κοινωνίας.

Δύο μαθηταὶ τῆς φυσικομαθηματικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Πετρουπόλεως, Βαζάρωφ καὶ Κιρσάνωφ ὀνομαζόμενοι, ὀπαδοὶ ἔνθερμοι τῶν νέων ἰδεῶν, ἐκ προοιμίων οὐδεμίαν ἀρχὴν πολιτικὴν ἢ ἠθικὴν παραδεχόμενοι, τὰ πάντα ἀρνούμενοι καὶ ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ κόσμου προτιθέμενοι ἀπέρχονται παρὰ τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν εἰς τὰς διακοπάς, καὶ εὑρίσκονται ἀμέσως εἰς διαμάχην πρὸς τὰς ἰδέας καὶ παραδόσεις τούτων. Ὁ πατὴρ τοῦ Κιρσάνωφ, εὐγενὴς καὶ καλὴν ἀγωγὴν ἔχων κτηματίας, ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ καλῶς βιώσας, εἰς δὲ τὸ γῆρας του παντοιοτρόπως ἠθικὴν διάπλασιν τῶν χωρικῶν ἐπιδιώκων, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἄλλοτε ἀξιωματικὸς χρηματίσας, γέρων ἀριστοκράτης εἰς τὴν ἀρίστην τῆς λέξεως σημασίαν, εὐγενῶν καὶ ἐλευθέρων ἰδεῶν, εἰσὶν οἱ δύο ἄνδρες, ἀπέναντι τῶν ὁποίων παρουσιάζονται οἱ νέοι Τιτᾶνες μετὰ κυνισμοῦ ἀπεριγράπτου τὰ πάντα μεμφόμενοι καὶ χλευάζοντες, ὅσα φαίνονται ἐκείνοις εὐγενῆ καὶ ἱερά, κράτος, οἰκογένειαν, γάμον, καὶ τὴν λογικὴν αὐτὴν ὡς «ἀφῃρημένον τι» ἀρνούμενοι καὶ καταδικάζοντες. Οἱ γέροντες ἀποστρέφουσι μετὰ λύπης καὶ φρίκης τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς τοιαύτας βλασφημίας. Εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης μετὰ τοῦ υἱοῦ του συνδιαλέξεως ὁ πατὴρ Κιρσάνωφ λέγει μετὰ θλίψεως· «εἶναι καιρὸς πρὸς παραγγελίαν τῶν φερέτρων ἡμῶν.»

Ἡ σύγκρουσις τοῦ Βαζάρωφ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἔτι τραγικωτέρα καθίσταται ἕνεκα τοῦ μετὰ μεγίστης χάριτος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ σκιαγραφουμένου χαρακτῆρος τῆς μητρὸς τοῦ κοινωνικοῦ ἀνατροπέως, γυναικὸς ἁπλοϊκῆς, ἀρίστης καὶ λίαν εὐαισθήτου, οὐδ' ἀποτολμώσης κἂν νὰ ὁμολογήσῃ τὴν εὐλάβειαν αὐτῆς ἐκ φόβου καὶ λατρείας πρὸς τὸν υἱόν. Ὁσάκις οὗτος βλασφημεῖ, ποιεῖ ἐκείνη κρύφα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ· ὁσάκις ἐκφέρει κατάραν τινά, ἐκείνη εὐλογεῖ αὐτὸν ἐν ἐνδομύχῳ προσευχῇ. Ἡ ὑπὸ τοῦ εἰς λαμπροτάτην γλῶσσαν γεγραμμένου καὶ ὑπὸ ἀκραιφνοῦς πατριωτισμοῦ ἐμπνεομένου τούτου βιβλίου προξενηθεῖσα ἐντύπωσις ἀπερίγραπτος.

Πολλὰς ἀληθῶς τὰς κατηγορίας προὐκάλεσεν ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ὁ ποιητής, ἀλλὰ γράφων αὐτὸ εἶχε φλεγομένην τὴν καρδίαν ὑπὸ ἀκράτου ἔρωτος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας, ἐγνώριζε δὲ ὅτι καταισχύνων καὶ δυσφημῶν τὸ κοινωνικὸν ἕκτρωμα τοῦ μηδενισμοῦ ἀντεπροσώπευε τὰς ἰδέας ὅλων τῶν εὖ φρονούντων ἐν Ρωσσίᾳ.

Τὸ χαράξαν ὅμως τὴν θέσιν τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν σύγγραμμα, τὰ πλεῖστα δὲ συντελέσαν εἰς τὴν εὔκλειαν αὐτοῦ, εἶναι τὰ μικρὰ ἀριστουργήματα, ἅτινα ἐκδοθέντα πρῶτον καθ' ἓν ἕκαστον συνηνώθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡμερολόγιον κυνηγοῦ, καὶ σχηματίζουσιν ἕνα τῶν λαμπροτέρων ἀδαμάντων τῶν τὴν ρωσσικὴν φιλολογίαν κοσμούντων.

Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς καλλονῆς καὶ εὐρυαδείας αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐθεωρήθη, καὶ δικαίως, μετὰ τὰς «τεθνηκυίας ψυχὰς» τοῦ Γόγολ ὡς τὰ μάλιστα συντελέσαν πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων· ἄλλως τε

καὶ μετὰ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον εἰςέτι διατηροῦν τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ τύπον θεωρεῖται ἔργον ποιητικοῦ τελείου οὐδεμίαν τῶν μαγευτικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν ἀπολέσαν.

Οὐδ' ὁ ποιητὴς ἴσως αὐτὸς ἐφαντάζετο ὅτι ἐκδιδόμενα τὰ ἀποσπάσματα ἤθελον προξενήσει τοιαύτην ἐντύπωσιν ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ· οὐδὲν ἴχνος ἐριστικὸν εὑρίσκεται ἐν ταῖς σελίσι τοῦ ἡμερολογίου, ἐν ᾧ γράψας μόνον ἀτομικὰς ἐντυπώσεις εἰς ἓν ὅλον συνέρραψε ταύτας.

Ῥῶσσος εὐπατρίδης καὶ κτηματίας ὁ συγγραφεύς, ὅπως παρίσταται ἡμῖν εἰς τὰς σκιαγραφίας ταύτας, εὐχαριστεῖται εἰς ἐξοχῆς βίον, κυνηγῶν, ζητῶν τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐννοήσῃ καὶ τήν τε διάπλασιν καὶ εὐτυχίαν αὐτῶν διὰ παντὸς μέσου ἐν ταὐτῷ ἐπιδιώκων.

Διδάσκει τὸν γοητευόμενον ἀναγνώστην τὰ μυστήρια τοῦ δάσους, ὁδηγεῖ αὐτὸν εἴς τε τὴν καλύβην τοῦ χωρικοῦ καὶ τὰς ἐπαύλεις τῶν εὐγενῶν, παντοίας εἰκόνας ἐκτυλίσσων καὶ πλεῖστα ὅσα κοινωνικὰ ζητήματα θίγων, προεξάρχοντος πάντοτε τοῦ μεγίστου πάντων, τοῦ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων, ὡς ζωτικοῦ νεύρου δι' ὁλοκλήρου τοῦ συγγράμματος διερχομένου. Ἅπαντα τὰ ἐπεισόδια τοῦ ἐθνικοῦ βίου εἰσὶν ἐναποτεταμιευμένα ἐν αὐτῷ τῷ συγγράμματι, διὰ δὲ τῆς ποικιλίας, μεθ' ἧς παρίστα τὰς ὑπ' ὄλας τὰς ἐπόψεις γινομένας παρατηρήσεις, ἡ βίβλος, εἰ καὶ μικρὰ συγκριτικῶς, ἀπεικόνιζε μετὰ φωτογραφικῆς ἀκριβείας τὰ τῆς πατρίδος ἤθη, τὰ ὁποῖα ἀπεκάλυπτεν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ῥώσσους. Ἕκαστος ἐνόει ὅτι ὑπὸ ὕφος ἁπλοῦν καὶ μετριόφρον ἡ βίβλος αὕτη ἦτο ἐκ τῶν ἐγκαίρως φαινομένων συγγραμμάτων, ἅτινα καὶ τὰς ἰδέας ἑνὸς λαοῦ ἐπηρεάζουσι καὶ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας αὐτοῦ φαεινῶς κατατάττονται.

Σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, εἰς λίαν μεμακρυσμένην χώραν, ἀνάλογον φαινόμενον παρετηρεῖτο. Ἁπλῆς μυθιστορίας ἐμφάνισις ὑπὸ ἀγνώστου γυναικὸς γεγραμμένης ἐθεωρεῖτο παρὰ τῶν Ἀμερικανῶν ὡς γεγονὸς μέγα, ἡ δὲ τέως ἄγνωστος συγγραφεὺς ἐν ἀκαρεῖ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς δοξασθεῖσα ἐθεώρει καὶ τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον συμμεριζομένην μετὰ χειροκροτήσεων τὸν τοῦ νέου κόσμου ἐνθουσιασμόν (1).

Δύο συγγράμματα τὸν αὐτὸν σκοπὸν προτιθέμενα, ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων ἐμπνεόμενα, καὶ τὰ αὐτὰ ὑπὸ διάφορον μορφὴν διαφωτίζοντα προβλήματα ἀνεφαίνοντο ὁμοῦ εἰς τὰ δύο ἀπώτατα τοῦ πολιτισμοῦ κατοικητήρια, καὶ πρόδρομοι ἐγένοντο τῆς συνῳδὰ τῇ προόδῳ καὶ ἐλευθερίᾳ λύσεως κολοσσιαίου ζητήματος.

Ἡ χαρακτηρίζουσα ἰδίως τὸν Τουργκένεφ ἀρετή ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ πάντοτε παρὼν εἰς τὰς σκιαγραφουμένας σκηνὰς τοσοῦτον συνταὐτίζεται μετὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης οὐδαμῶς ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὰς τοῦ συγγραφέως ἰδέας μόνος ἐξετάζει καὶ ἐξάγει τὸ ἀποτέλεσμα. Τί διδακτικώτερον λόγου χάριν ἀπὸ τὰ τρομερὰ ἐν τῇ ἁπλότητι αὐτῶν κεφάλαια τοῦ «Βιρέσεκ», τοῦ «Βουρμίστρ», ὧν ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ παρίσταται ὁ ψυχρὸς ἐγωϊσμὸς τοῦ πεπολιτισμένου κυρίου, τὸ ἀμείλικτον τοῦ κοινωνικοῦ θεσμοῦ τοσούτῳ μᾶλλον θλιβερωτέρου, καθόσον καὶ τὸ ὄργανον τῆς ἐξασκουμένης σκληρότητος ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν τῶν τυραννουμένων τάξιν· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ὁ τραχὺς ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ τυραννῶν διὰ προσταγῆς τοὺς ὁμοίους του καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ νικώμενος ὑπὸ ἐμφύτου πρὸς ἕκαστον συμπαθείας; Ἡ πληγὴ τῆς δουλείας καταισχύνεται καὶ δυσφημεῖται ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν εἰκόνων, ἃς ὁ συγγραφεὺς μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ἐκτυλίσσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν.

Περιοριζόμεθα εἰς ἁπλῆν ἀπαρίθμησιν τῶν ἀριστουργημάτων τῶν ἐπιγραφομένων «ἡ κυρία δούλη», «τὸ γραφεῖον ἢ ὑπηρέται ἐν Ῥωσσίᾳ», «οἱ δύο κύριοι τοῦ χωρίου», «Ῥαδίλωφ ὁ γείτων μου», «τὸ ὕδωρ τοῦ Βατομόρου», «ἀγροτικοὶ ἔρωτες», «ὁ θάνατος», «οἱ ψάλται», «ὁ Ἀμλέτος τοῦ τμήματος Στσιγρέφη», ἐξ ὧν τὸ τελευταῖον θαυμάζεται πρὸ πάντων ἐν Ῥωσσίᾳ ἕνεκα τῆς λεπτότητος τῆς περιγραφῆς προσώπου, συνεχῶς ἀπαντωμένου ἐκεῖ, κατατρίψαντος μάτην πολλοὺς χρόνους εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ἀφανιζομένου μετὰ τὴν εἰς τὰ πάτρια ἐπάνοδον διά τε τὴν ἠθικὴν τοῦ τόπου κατάστασιν καὶ ἕνεκα παραδόξων ἰδεῶν καὶ ἠθῶν.

Ἅπαντα ταῦτα ἀνεξαιρέτως καταγοητεύουσι διὰ τῶν μεγίστων αὐτῶν καλλονῶν τὸν ἀναγινώσκοντα.

Τοσοῦτον δὲ ἐπιτυχῶς πρὸ πάντων ζωγραφεῖ ὁ ποιητὴς διὰ δύο ἢ τριῶν ἁπλῶν γραμμῶν τὰ παρουσιαζόμενα πρόσωπα, ὥστε ἐν ἀκαρεῖ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Ἀπορίας ἄξιον πόσον λαμπρῶς, μεθ' ὁποίου πνεύματος καὶ εὐτραπελίας ἀπεικονίζει πάν-

(1) Περιττὸν βεβαίως νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς «Καλύβης τοῦ Θωμᾶ» τῆς κ. H. Beecher Stowe.

τοτε ὁ Τουργκένεφ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀσημότερα πρόσωπα, ἅτινα θέτει ἐπὶ σκηνῆς. Ὁποίας ἐπιτυχεῖς παραβολὰς καὶ εἰκόνας ἔχει πάντοτε προχείρους! Ἔστωσαν πρὸς παράδειγμα αἱ ὀλίγαι λέξεις, δι' ὧν χαρακτηρίζεται ἡ περίεργος φυσιογνωμία τοῦ χωρικοῦ γραφέως Φεδοσέϊτς· «ὡμοίαζεν ὡσανεὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐκ» πλαγεὶς διά τι συμβεβηκός, εἰςέτι δὲν εἶχε » συνέλθει εἰς ἑαυτόν».

Καὶ οἱ αὐτοὶ ἀκόμη ἄνθρωποι ὑπὸ διαφόρους μορφὰς παρουσιαζόμενοι οὐδόλως ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλους. Οὕτως ὁ Γερμολάϋ, ὁ Στιόπουσκα, ὁ Ἀβελδούϊ καὶ οἱ τρεῖς ἐκπροσωποῦντες τὴν τάξιν τῶν ἀστέγων καὶ περιπλανωμένων δούλων· οὕτως ἅπαντες οἱ ἰδιοκτῆται, ἅπαντες οἱ εὐγενεῖς ἐπαρχιῶται πάντοτε ἔχοντες ἴδια χαρακτηριστικά, ὡσανεὶ ὁ ποιητὴς ἀνεδίφα ἑκάστου τὴν καρδίαν καὶ ἀνεγνώριζεν ἀκριβέστατα τὴν ἰδίαν ἑνὶ ἑκάστῳ ἀτομικότητα.

Δύναταί τις εὐλόγως εἰπεῖν ὅτι διὰ τοῦ «Ἡμερολογίου κυνηγοῦ» οὐχὶ μόνον εἰς τὴν καρδίαν καὶ διάνοιαν τοῦ νῦν Ῥώσσου ἐμβατεύομεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ ἠθῶν τῆς Ῥωσσίας αὐτῆς λαμβάνομεν ἀκριβῆ γνῶσιν.

Ἐκτὸς τῶν δύο προρρηθέντων συγγραμμάτων τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα μεγαλείτερα τοῦ Τουργκένεφ ἔργα εἶναι «ἡ φωλεὰ εὐγενῶν», «ὁ Ῥούδιν» καὶ «ὁ καπνός», ὧν ἐπιτραπήτω ἡμῖν βραχεῖα ἀνάλυσις πρὸς τελειοτέραν γνῶσιν τοῦ ποιητοῦ.

Ἡ φωλεὰ εὐγενῶν θεωρεῖται ἐν Ῥωσσίᾳ ὡς τὸ καλλίτερον τοῦ ποιητοῦ ἔργον μετὰ τὸ «Ἡμερολόγιον κυνηγοῦ». Ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος Λαβρέτσκης ἀποξενωθεὶς ἐπί τινα ἔτη τῆς πατρίδος του ἐπανέρχεται, ὡς ὁ Τσάτσκης τοῦ Τριβογιέδωφ, καὶ αἰσθάνεται ἑαυτὸν μεμονωμένον ὡς ἐρημίτην ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Εὑρίσκει ἐκεῖ χαριεστάτην νεάνιδα, ἧς ἐρᾶται ἐμπαθῶς, καὶ μόλις ἀποκαλύπτει τὸ αἴσθημα αὐτοῦ νομίζων ἑαυτὸν ἐλεύθερον διὰ τῆς ψευδοῦς εἰδήσεως τοῦ θανάτου τῆς αἰσχρῶς ἀπατησάσης αὐτὸν συζύγου· αὕτη ἐπανέρχεται τυραννοῦσα τὸν δυστυχῆ μέχρι θανάτου. Ἡ ἁγνὴ καὶ ὡραία παρθένος ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῆς γίνεται μοναχὴ μετὰ συντετριμμένης καρδίας, ἐν ἀγγελικῇ δὲ ὑπομονῇ ἀποχωρεῖ τῆς κοινωνίας λέγουσα τάδε· — «Ἡ εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εὐτυχία οὐδόλως ἀφ' » ἡμῶν ἐξαρτᾶται».

Εἰς τὸν ἁπλοῦν αὐτὸν μῦθον ἀνέπτυξεν ὁ Τουργκένεφ ποιητικὴν τέχνην θαυμασίαν. Ἡ νέα καὶ δυστυχὴς παρθένος Ἐλισάβετ εἶναι εἷς τῶν ὡραιοτέρων καὶ ποιητικωτέρων γυναικείων χαρακτήρων, οὓς περιέγραψεν. Εἰ δυνατόν, ἔτι λαμπρότερα πρωτότυπα τούτου εἶναι ἡ γραῖα θεία Μάρθα Τιμοφέεβνα καὶ ὁ εἰς ξένην καὶ ἀπωτάτην γῆν ῥιφθεὶς γερμανὸς μουσικὸς Λέμμ. Διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων καὶ ποιητικωτάτης γραφίδος περιγράφεται ἐπίσης ἡ κατάστασις τῆς ῥωσσικῆς κοινωνίας τοῦ παρελθόντος καὶ παρόντος αἰῶνος, διὰ τῆς ἐν τῷ συγγράμματι ἀπεικονίσεως τῶν χαρακτήρων τῶν προπατόρων τοῦ πρωταγωνιστοῦ τοῦ δράματος.

Ἐκτρεπόμενος ἐκ τῶν ἀποκλειστικῶς ῥωσσικῶν ζητημάτων ὁ ποιητὴς συζητεῖ εἰς τὸν Ῥούδιν πρόβλημα πολὺ εὐρύτερον, τὸ τοῦ βίου ἐν γένει, τὸ τῆς ἀτομικῆς ἑκάστου πρὸς αὐτὸν θέσεως καὶ διαμάχης, τὴν τραγικὴν ἐν τῇ ὑπάρξει ἡμῶν σύγκρουσιν μεταξὺ βούλεσθαι καὶ δύνασθαι, μεταξὺ λόγων καὶ πράξεων. Ὁ Ῥούδιν οὐχὶ μόνον ἐν Ῥωσσίᾳ βλαστάνει. Πόσους «Ῥούδιν» ἔχομεν δυστυχῶς καὶ παρ' ἡμῖν!

Τυχὼν παιδείας ἱκανῆς, ἂν καὶ ὄχι κατὰ πάντα τελείας, μὴ ἀμοιρῶν φυσικοῦ πνεύματος, περὶ ὅλων ὁμιλεῖ μετὰ χάριτος καὶ κομψότητος. Διὰ τῶν ῥητορικῶν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κενῶν φράσεων, οὐχὶ μόνον κυρίας, ἀλλὰ καὶ νέους ὁπωσοῦν φαντασίας ζωηρᾶς καὶ μάλα καταγοητεύει. Ὑπὸ τῶν καλλιτέρων ἰδεῶν ἐμφορούμενος, τὰ μεγαλείτερα καὶ πατριωτικώτερα σχέδια ἐπιδιώκων, οὐδὲν κατορθοῖ, ὅταν θελήσῃ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν, ἴσως δὲ καὶ γελοῖος διὰ τοῦ ἀναποφασίστου αὐτοῦ καθίσταται, ἀδυνατῶν καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βοηθήσῃ. Πολλάκις πολλῶν κακῶν τοῖς ἄλλοις πρόξενος γίνεται ὅλως ἄκων καὶ μόνον διὰ τῆς ἀθυροστομίας του. Οἰκονομία τῶν περιστάσεων καὶ ἐκ τῶν διδομένων ὅσον οἷόν τε ὠφέλεια καὶ ἐκμετάλλευσις, ἄγνωστα αὐτῷ πράγματα. Ἐπὶ ὅλων φιλοσοφεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεωρητικῶν συζητήσεων οὐδαμῶς ἐξέρχεται, ἐν ἑνὶ λόγῳ τῷ λείπει ὁ πρακτικὸς νοῦς, τὸ πρώτιστον ἴσως τοῦ μεγαλείου τῶν ἐθνῶν αἴτιον. Ἡ ῥᾳθυμία οὐχὶ τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ κύριον αὐτοῦ μέλημα, αὐτὸ δὲ ἐπιφέρει τὴν τελικὴν καταστροφήν του.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ καπνοῦ ἔδωκε τὸ σημεῖον εἰς νιφάδας ὕβρεων κατὰ τοῦ Τουργκένεφ. Τὸ μόλις δέκα τυπογραφικὰ φύλλα πλήρων τοῦτο σύγγραμμα, ἄλλως τὸ κυριώτερον τοῦ ποιητοῦ ἔργον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὁλόκληρον κατὰ τὸ τέλος μαρτίου τοῦ 1867 ἐν τῷ περιοδικῷ «Ῥῶσσος Ἀγγελιαφόρος», ἐν ᾧ κατηγορεῖται ὁ γράψας διὰ τὴν

ἁπλῆν ταύτην δημοσίευσιν, τὴν μυθώδη τῳόντι ποσότητα 6000 ρουβλίων (21000 φράγκων), ἐκ τούτου δὲ ἴσως καταφαίνονται καλλίτερον πάσης ἄλλης ἀποδείξεως καὶ τὰ μέσα, ὧν δεσπόζει νῦν ἡ ρωσσικὴ δημοσιογραφία, καὶ ἡ θέσις, ἣν κατέχει σήμερον ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἡμερολογίου κυνηγοῦ» ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῆς πατρίδος του.

Ἡ πλοκὴ τοῦ δράματος ἁπλουστάτη· ὁ Λιτβίνωφ, κτηματίας εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν τῆς ρωσσικῆς κοινωνίας ἀνήκων, ἀπαντᾷ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀφοῦ συνανεστράφη ἐπί τινα καιρὸν μεθ' ὁμίλου ἐξημμένων καὶ ὀνειροπολούντων δημοκρατῶν συμπολιτῶν του, τὴν ὡραίαν Εἰρήνην σύζυγον κενοδόξου καὶ πλουσίου στρατηγοῦ, μεθ' ἧς τὸν συνδέουσι νεανικαὶ ἀναμνήσεις, καὶ εἰσάγεται παρ' αὐτῆς εἰς ἀριστοκρατικὸν καὶ αὐλικὸν κύκλον. Ὑπὸ τὸ κράτος παλαιοῦ ἔρωτος, ὃν ἡ πνευματώδης καὶ ἐρασμία ἀλλ' εἰς τὴν τάξιν τῶν κυριῶν ἐκείνων τοῦ κόσμου ἀνήκουσα γυνή, «ὧν ἡ καλλιτέρα εἶναι μέχρι τῆς τελευταίας φλεβὸς δηλητηριασμένη», ἐξάπτει καὶ πάλιν ἄνευ δυσκολιῶν μεγάλων εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παλαιοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς χάριν ἁπλῆς διασκεδάσεως, — οὗτος ἐγκαταλείπει καὶ θυσιάζει τὴν ἀθῴαν καὶ πλήρη εὐγενῶν καὶ ἀγνοτάτων αἰσθημάτων μνηστὴν αὐτοῦ Τατιάναν. Ταύτην μετὰ πολλὰ ἀνευρίσκει καὶ δυσωπεῖ ὁ Λιτβίνωφ, πεισθεὶς περὶ τῆς ποταπότητος τῶν αἰσθημάτων τῆς «μεγάλης κυρίας», ἥτις αἰσχρῶς ἐγκαταλείπει αὐτόν, ἀφοῦ τὸν ἔφερεν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς δυστυχίας.

Ὑπὸ τὸ ὅλως ἄσημον αὐτὸ κάλυμμα χαρακτηρίζονται καὶ σατυρίζονται κυρίως μετὰ μεγάλης δριμύτητος ἐν τῷ «Καπνῷ» ἡ διαγωγὴ τῶν Ῥώσσων ἐκτὸς τῆς πατρίδος των, τὰ γελοῖα τῆς αὐλικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, τὰ ληρήματα τῶν δημοκρατῶν καὶ πανσλαυϊστῶν, καὶ πλεῖσται ὅσαι σκέψεις περὶ παρόντος καὶ μέλλοντος τῆς Ῥωσσίας ἐκφέρονται.

Ἀλλὰ βεβαίως ἀδικεῖ τὴν πατρίδα του ὁ Τουργκένεφ θέτων εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωος, ἀναχωροῦντος ἐξ Εἰδελβέργης καὶ ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ σιδηροδρόμου παρακολουθοῦντος τὸν τῆς ἁμάξης καπνόν, τὰ ἑξῆς, ἅτινα καὶ ὡς ἐξήγησις τῆς ἰδέας τοῦ βιβλίου τρόπον τινὰ ὑπολαμβάνονται· — «Καπνός, καπνός! ἡ ἰδία ζωή, ἡ » ῥωσσικὴ ζωή· πᾶν ἀνθρώπινον, κυρίως ὅμως » πᾶν ῥωσσικὸν καπνὸς καὶ οὐδὲν πλέον. Τὸ » πᾶν εὑρίσκεται εἰς αἰωνίαν ἀλλαγήν· πάν- » τοτε νέα ὑφοῦνται νέφη· τὸ ἓν διώκει τὸ » ἄλλο, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅλα μένουσιν, ὅπως ἦ- » σαν καὶ πρότερον. Συνωθοῦνται, διώκονται » πρός τι μέρος, οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν ἐγκατα- » λιμπάνοντα, οὐδὲν κατορθοῦντα. Ὁ ἄνεμος » ἀλλάζει, καὶ τὰ νέφη λαμβάνουσιν ἄλλην » διεύθυνσιν στρεφόμενα εἰς τοὐναντίον, τὸ δὲ » κοινὸν καὶ ἄσημον παίγνιον σκιῶν πάλιν ἐξ » ἀρχῆς ἐπαναλαμβάνεται. Καπνὸς καὶ νέφη, » οὐδὲν πλέον!»

Χαράττων ὡς σκληροτάτην ἐπίκρισιν τῆς πατρίδος του καὶ μόνον ἐν τῷ στόματι τοῦ ἀπηλπισμένου Λιτβίνωφ κατά τι ἴσως δικαιολογημένην τὴν ὑπερβολὴν ταύτην, μολονότι δ' ἀφ' ἑτέρου τὰ πλεῖστα τῶν σατυριζομένων προσώπων εἰσὶ ζῶντα εἰς τὴν μνήμην παντὸς ἐπισκεφθέντος τὴν Ῥωσσίαν, ὁ Τουργκένεφ φαίνεται ἡμῖν λησμονῶν κατά τι ἐνταῦθα, ὅτι οὐδὲ τὰ λουτρὰ τῆς Γερμανίας, οὐδὲ οἱ κατὰ τύχην ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενοι Ῥῶσσοι μωροὶ καὶ ἀσήμαντοι ἀριστοκράται καὶ παράφρονες δημαγωγοὶ ἀπαρτίζουσι τὴν Ῥωσσίαν, ὅτι δὲ οὐχὶ ἡ Εἰρήνη ἀλλ' ἡ Τατιάνα ἐστὶν ἡ ἀληθὴς καὶ φυσικὴ ἀντιπρόσωπος τοῦ γυναικείου ἐν Ῥωσσίᾳ φύλου.

Εἰ καὶ διὰ τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ποιήματα καὶ μάλιστα τοῦ «Καπνοῦ» πολλὰς κατηγορίας παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὑπέστη ὁ Τουργκένεφ, μένει ἐν τούτοις ἀναντιρρήτως ὁ ἐνδοξότερος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωσσικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας μετὰ τὸν Πούσκιν, τὸν Λέρμοντωφ καὶ τὸν Γόγολ. Πολλοὶ τῶν Ῥώσσων ὑπὸ τοῦ ἀλαθήτου τῆς τοῦ πανσλαυϊσμοῦ ἰδέας ἐμφορούμενοι, καὶ ἑαυτοὺς κατὰ μέγα μέρος χλευαζομένους ὑπολαμβάνοντες πρὸ πάντων μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν «Πατέρων καὶ υἱῶν» καὶ τοῦ «Καπνοῦ», ἠρεθίζοντο εἰς ἄκρον βλέποντες τὸν ποιητὴν ἐκτοξεύοντα τὰ βέλη αὐτοῦ ἀπό τινος, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων, κατὰ τῶν διεφθαρμένων ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Inde ira.

Ὅ,τι δύναται νὰ προσαφθῇ καθ' ἡμᾶς τῷ Τουργκένεφ, εἶναι ὁ μᾶλλον ἀρνητικὸς ἢ θετικὸς χαρακτήρ, ὃν ἔδωκεν εἰς τὰ τελευταῖα ποιήματα αὐτοῦ. Αἱ ἐπιπλήξεις αὐτοῦ ἀποτείνονται ἀποκλειστικῶς πρὸς τὰς διεφθαρμένας ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις· ἐν τοῖς τελευταίοις ἔργοις αὐτοῦ παρίσταται ἢ τὰ λοίσθια πνέουσα παλαιὰ Ῥωσσία, οὐδόλως ὅμως ἀνευρίσκει τις, ὅπως ἦτο δίκαιον ἴσως, ἐν αὐτοῖς τὸν ἀγνὸν καὶ ἐνάρετον λαόν, ὡς εἰς τὰ πρῶτα ποιήματα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν ἀναγεννωμένην πλήρη ἐλπίδων πατρίδα. Τὸ πλεῖστον μέρος μακρὰν τῆς Ῥωσσίας ζῶν κατὰ μέγα μέρος ὁ ποιητὴς παραγνωρίζει καὶ τὰς τελευταίας ἐπιτευχθείσας προόδους καὶ τὰ νῦν ἔτι πρὸς διάπλασιν τοῦ ἔθνους γενόμενα.

Οἱ ἥρωες αὐτοῦ εἰσιν ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατοι οὐδεμίαν δεικνύοντες ἐπιθυμίαν ἀγαθοεργοῦ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, αἱ σάτυραι αὐτοῦ ὅσον ἔνεστι δριμεῖαι. Μήπως ὅμως καὶ ἕπεται ἐκ τούτων ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Τουργκένεφ λεγόμενα καὶ οὐδεμιᾶς ἔχονται ἀληθείας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὁ ποιητὴς τότε μόνον ἴσως αἰσθάνεται χαρὰν καθαρὰν ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὅτε ταῦτα εἶναι ἀπαυγάσματα τῆς μεταξὺ κράτους καὶ κοινωνίας ἐπιτευχθείσης ἰσορροπίας καὶ ἁρμονίας. Τὸ τοιοῦτον δὲν ἐγένετο εἰςέτι ἐν Ρωσσίᾳ, εἰ καὶ πλεῖσται καταβάλλονται προσπάθειαι, ἑπομένως τά τε μέλανα χρώματα τῶν τελευταίων τοῦ Τουργκένεφ συγγραφῶν καὶ ἡ δριμύτης, μεθ' ἧς ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἀρχουσῶν τῆς κοινωνίας τάξεων, ἀνάγκη ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἠθικὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκεται τὸ κολοσσιαῖον κράτος, εἰ καὶ γιγαντιαίοις βήμασι καθ' ἅπασας τὰς διευθύνσεις προοδεῦον, κυματιζόμενον ὅμως καὶ νῦν ὑπὸ παντοίων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν σάλων, καὶ οὐχὶ μόνον εἰς ἔλλειψιν ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην πατριωτισμοῦ, ὃν ἀκραιφνῶς καὶ διακαῶς διατηρεῖ ὁ ποιητής, καὶ οὕτινος μεγάλα καὶ ἀναμφισβήτητα δείγματα κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλου αὐτοῦ τοῦ φιλολογικοῦ σταδίου μέχρι τοῦδε τοῖς συμπολίταις του ἔδωκεν.

Περαίνων τὴν μικρὰν ταύτην σκιαγραφίαν προϊόντων τινῶν τῆς ρωσσικῆς φιλολογίας ὁμολογῶ, κύριοι, ὅτι βεβαίως δὲν ἤθελον τολμήσει ν' ἀναβῶ ἐπὶ τοῦ βήματος τούτου, ἂν ἠτένιζον μόνον εἰς τὴν τοῦ ἔργου ἀτέλειαν, καὶ ἂν ἀνελογιζόμην ἐπὶ πολύ, ὁπόσον ἀπέχει τῶν σοφῶν τοῦ συλλόγου διατριβῶν, παρηγοροῦμαι ὅμως ἐλπίζων ὅτι θέλω τύχει τῆς συγγνώμης τῶν δικαζόντων με, ὅταν ἴσως ἐνθυμηθῶσι τὸ·

«καλὴ καὶ μάζα μετ' ἄρτον».

ΣΤΕΦ. Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ΣΠΘ' καὶ ΣΛ Β' συνεδριάσει

ὑπὸ τοῦ Γ. ΧΑΣΙΩΤΟΥ

γενικοῦ γραμματέως.

Τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιεικεῖ ψήφῳ λαχόντες τῆς γενικῆς γραμματείας, ἐν ᾧ σχεδὸν χρόνῳ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀμειλίκτου πυρὸς τοσούτων ἐτῶν πολύμοχθοι ἀγῶνες, ἀπελπισία δὲ γενικὴ κατεῖχε πάντας ἡμᾶς, καὶ διὰ τῆς εὐμενοῦς ὑμῶν συμπράξεως διανύσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τεταγμένον χρόνον, προσερχόμεθα ἤδη, ἵνα κατὰ τὰ νενομισμένα ἔκθεσιν ποιήσωμεν τῶν δημοσίων διαλέξεων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρξώμεθα καταλέγοντες ταύτας καὶ τῶν τοῦ Συλλόγου μόνον τὴν δυνατὴν ἀνάλυσιν ποιοῦντες, ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνομεν, ἵνα πρῶτον γενικά τινα εἴπωμεν περί τε τῶν αἰτίων, δι' ἃ αἱ διαλέξεις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπῆρξαν ὀλιγώτεραι καὶ περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἔσχεν ὁ Σύλλογος κατὰ διαφόρους συνοικίας καὶ χώρας πρὸς συγκρότησιν Λεσχῶν καὶ τέλος περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν διαλέξεων. Ταῦτα, κύριοι, συντόμως μέλλοντες νὰ ἐκθέσωμεν ἐπικαλούμεθα τὴν ὑμετέραν προσοχὴν καὶ ἐπιείκειαν.

Ἡ τῆς 24 Μαΐου καταστρεπτικὴ ἐκείνη πυρκαϊὰ ὑπῆρξεν αἰτία ἐρέτος, ὅπως καὶ αἱ δημόσιαι διαλέξεις τοῦ Συλλόγου τὸ μὲν ἐπὶ μῆνας ὅλους ἀναβληθῶσι, τὸ δὲ μὴ προσελκύσωσι πολλοὺς τοὺς ἀκροωμένους, ὡς ἄλλοτε· διότι ὁ Σύλλογος πρὸ παντὸς ἄλλου ἠγωνίζετο νὰ ἐπουλώνῃ τὰς ἀνοιχθείσας πληγάς, οἱ δ' ἡμέτεροι ὁμογενεῖς διασκεδασθέντες πολλαχόσε δὲν ἠδύναντο ἕνεκα τῶν ἀποστάσεων νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰς ἐπὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων συνεδριάσεις· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀπὸ Ὀκτωβρίου φιλοξενοῦσα ἡμᾶς αὐτοκρατορικὴ ἰατρικὴ ἑταιρία παρασχοῦσα μόνον τὰς αἰθούσας αὐτῆς διὰ τὰς συνήθεις τοῦ Συλλόγου ἐργασίας, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας καὶ εἰς ἀκροατήριον δημοσίων συνεδριάσεων. Καὶ ἐδέησε μέν, ὅπως ὁ Σύλλογος, εὖγε ποιῶν, ἑπόμενος τῷ μέχρι τοῦδε ἔθει μὴ στερήσῃ τὴν κοινωνίαν τῆς Περαίας τῆς πνευματικῆς ἐκείνης τροφῆς, ἣν ἐπὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη ἐ-

πεδαψίλευσε τοῖς προσερχομένοις ὁρίσας ἰδίαν αἴθουσαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ εἰς δύο μέρη κατατομὴ τῶν ἐργασιῶν οὐ μόνον ἠστόχει τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐργασίας προσκόμματα ἐνέβαλλε καὶ χαλάρωσιν. Ἦτο δὲ πλέον ἀργά, ὅτε συνερχόμενοι ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Παναγίας τῇ εὐγενεῖ τῆς ἐφορίας ἀποδοχῇ ἁπάσας ἐν τῷ αὐτῷ τὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου διεπράττομεν.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ τῶν πραγμάτων καταστάσει καὶ τῶν ἀγορητῶν καί περ πολλῶν καὶ δι' ἐπιστολῆς προσκληθέντων ὀλίγοι προσῆλθον, οἵτινες κατὰ τὰς ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας ἀνέλαβον καὶ ἐξεπλήρωσαν μετὰ πολλῆς τῆς ἐμβριθείας τὸ σπουδαιότατον τοῦ διδάσκοντος ἔργον.

Εἰς πάντας τούτους ὁ Σύλλογος ὀφείλει τὴν δικαίαν εὐγνωμοσύνην, διότι ἐν καιροῖς, καθ' οὓς τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἐναντία ταῖς προθέσεσιν αὐτῶν, δὲν ἐδίστασαν τὸ παράπαν, ἵν' ἀνοίξωσι τὰς πνευματικὰς αὐτῶν ἀποθήκας πρὸς διατροφὴν ἕστω καὶ ὀλίγων ὁμιλητῶν.

Ἀλλ' ἂν ἐφέτος αἱ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ διαλέξεις εἰσὶ περιωρισμέναι, ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν εἰς τὰς λοιπὰς συνοικίας φαίνεται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μεγίστη. Οὕτω δὲ αἱ εἰς τὰ ἄλλα σωματεῖα τῆς πρωτευούσης γενόμεναι διαλέξεις τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου ἐκπληροῦσαί εἰσιν ἄξιαι πολλῆς προσοχῆς. Καὶ ἀληθῶς, ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Σύλλογος ἐν τῇ ΛΘ' συνεδριάσει τῆς 12 Νοεμβρίου 1862 παρεδέχετο τὴν πρότασιν τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου περὶ δημοσίων διαλέξεων, ἄρθρον τι κατεγράφετο ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης ἐπιτροπῆς ἔχον ὧδε· «Ἄρθρ. ς'. Τὰ μαθήματα (τοῦ Συλλόγου) θέλουσι δίδεσθαι κατὰ τὸ παρὸν μὲν εἰς ἓν μόνον μέρος, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσι τὰ κέντρα τῶν παραδόσεων ἀναλόγως τοῦ ζήλου καὶ τῆς συρροῆς τῶν ἀκροατῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν πάντοτε καὶ ἐποπτείαν τοῦ προεδρείου» (Περιοδ. Συλλ. ἔτος ά, Τεῦχος γ', σελ. 141). Ἡ οὕτω συνετῶς προνοηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς περίπτωσις, ἣν ἐψηφίσατο ὁ Σύλλογος, μετὰ μικρὸν ἤρξατο νὰ πραγματοποιῆται, ἱδρυομένων εἰς τὰς κυριωτέρας συνοικίας τῆς πρωτευούσης ὁμοίων σωματείων, ὧν σκοπὸς οὐσιώδης ἐλήφθησαν καὶ αἱ δημόσιαι διαλέξεις. Οἱ πάντες ἔκ τε ἄλλων καὶ ἐκ τῆς τελείας ἐπιτυχίας τῶν μέτρων τούτων τοῦ Συλλόγου, δι' οὗ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐνεκαινιάζετο ἡ δημοσία διδασκαλία, παροτρυνόμενοι ἔσπευσαν καὶ σπεύδουσι πρὸς συγκρότησιν Λέσχης ἢ Συλλόγου, περὶ οὓς συνωθοῦνται διψῶντες οἱ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς. Τοῦτο μετεδόθη καὶ ἀλλαχόσε καὶ σήμερον μετὰ δεκαετίαν ὅλην δυνάμεθα ν' ἀναγγείλωμεν ὅτι ἐν ὅλῃ τῇ Ἀνατολῇ ἐκτὸς τῆς ἡμετέρας πρωτευούσης ὑπάρχουσι τριάκοντα ἢ καὶ πλειότερα ἐπιστημονικὰ ἢ δημόσια διδακτικὰ κέντρα τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων ἀγωνιζόμενα.

Ἐν μόνῃ, κύριοι, τῇ πρωτευούσῃ ὑπάρχουσι νῦν εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη 7 Λέσχαι ἢ Σύλλογοι ἐκθύμως μεταδιδόντες τοῖς φιλομούσοις ὑγιᾶ νάματα τῆς προγονικῆς παιδείας καὶ κοινὰς ποιοῦντες τὰς ἀνακαλύψεις καὶ προόδους τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ δὲ σπουδαιότερόν ἐστιν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν κέντρων τούτων συνεδέθησαν ἤδη, ὡς γινώσκετε, διὰ κοινοῦ δεσμοῦ (1), καθ' ὃν ἐτηρήθη μὲν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ εὐγενὴς ἅμιλλα τῶν προεδρείων τῶν Λεσχῶν, ἐγένοντο δὲ γενικαί τινες διατάξεις ἑνοῦσαι τὰς ἐργασίας τῶν ἐν Κ[πόλει Συλλόγων καὶ Λεσχῶν περὶ ἓν κέντρον, ὅπως ἀσφαλέστερον καὶ πρακτικώτερον ἐπιτυγχάνηται ὁ πολύτιμος αὐτῶν σκοπός, ὅστις ὄντως κατὰ παρατήρησιν πολλῶν ἐστιν ἀληθινὴ εὐεργεσία εἰς τόπον, ἔνθα ἡ ἀνάγνωσις παραμελεῖται, ἢ αἱ ὧραι τῆς σχολῆς καταναλίσκονται εἰς ματαίας ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβεῖς ἀσχολίας.

Ποῖα δ' ἔσονται τὰ καλὰ τῆς τοιαύτης συνεννοήσεως, ὁ χρόνος θέλει δείξει· ἡμεῖς χρηστὰς τρέφομεν ἐλπίδας, διότι ἕκαστον ἐπιστημονικὸν κέντρον ἐξασκοῦν τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἀκωλύτως θὰ συνεννοῆται ἐν τῷ μέλλοντι καὶ μετὰ τῶν ἄλλων, παρέχον μὲν εἰς τὴν περὶ αὐτὸ κοινωνίαν τὴν ἀναγκαίαν πνευματικὴν τροφήν, ὑποδεικνύον δὲ συνάμα καὶ τοῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὰ μέσα, δι' ὧν ἡ Ἀνατολὴ διὰ τῆς Ἀνατολῆς γενήσεταί ποτε ἑφάμιλλος τῶν διὰ τῆς παιδείας ἐκπολιτισθέντων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Τὴν ἐλπίδα ταύτην ἰσχυροποιοῦσιν ἔτι μᾶλλον τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενόμενα εἰς ἅπαντα τὰ ἀδελφὰ τῆς πρωτευούσης κέντρα δημόσια μαθήματα καὶ ἡ συρροὴ τοῦ πλήθους εἰς πάντα ταῦτα κατά τε τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις καὶ τὰς ἐπισήμους τῶν προεδρείων διαβεβαιώσεις.

---

(1) Γενικαὶ διατάξεις περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δημοσίων διαλέξεων μεταξὺ τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν Λεσχῶν Μνημοσύνης ἐν Φαναρίῳ, Ὁμονοίας ἐν Διπλοκιονίῳ, τῶν Φιλομαθῶν ἐν Ὑψωμαθείοις καὶ τῶν Φιλομούσων ἐν Βλάγκᾳ συζητηθεῖσαι ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὑποβληθεῖσαι εἰς τὸν Σύλλογον ἐπεκυρώθησαν ἐν τῇ ἐκτάκτῳ συνεδριάσει τῆς 19 Ἀπριλίου 1871 (Πρακτ. Συλλόγου τῆς 19 Ἀπριλ. 1871).

Καὶ μαθήματα μὲν ἐν ὅλῳ τῷ διαστήματι τοῦ παρόντος ἔτους ἐγένοντο 161 ὑπὸ ἀγορητῶν 44, ὧν οἱ 18 εἰσι μέλη τοῦ Συλλόγου. Ἐκ τούτων 25 μὲν ἐγένοντο ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, 55 δὲ ἐν τῇ Λέσχῃ Μνημοσύνῃ, 38 δὲ ἐν τῇ κατὰ Διπλοκιόνιον Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ, 15 δὲ ἐν τῇ Ὑψωμαθείων Λέσχῃ, 17 ἐν τῇ Λέσχῃ Βλάγκας, 4 ἐν τῇ Χρυσοπόλεως, 4 ἐν τῇ Χαλκηδόνος καὶ 3 ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ Φανάριον.

Τῶν ἀγορητῶν μνείας ἄξιοι διὰ τὸ ἄοκνον καὶ τὸν ζῆλον, ὃν πρὸς πάντα τὰ σωματεῖα ἐπιδείκνυνται, εἰσὶν οἱ κ.κ. Ἡρ. Βασιάδης διδάξας 15 μαθήματα, Α. Σπαθάρης διδάξας 12 μαθήματα, Κ. Καραθεοδωρῆ καὶ Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς διδάξαντες 9 καὶ Σ. Βουτυρᾶς 6 (ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου)· τῶν δὲ λοιπῶν οἱ κ. κ. Θ. Ἀντωνιάδης καὶ Κ. Ζαχαριάδης διδάξαντες 6 μαθήματα. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, πάντα σχεδὸν τὰ διδάξαντα μέλη τοῦ Συλλόγου πλειότερα τοῦ ἑνὸς ἐδίδαξαν μαθήματα. Διὸ τὸ ὅλον τῶν ὑπὸ μελῶν τοῦ Συλλόγου διδαχθέντων μαθημάτων ἀναβαίνει τὸν ἀριθμὸν 77, ἤτοι τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν μαθημάτων.

Διὰ ταῦτα εὐγνωμοσύνη ἐθνικὴ ὀφείλεται, κύριοι, τοῖς τε προεδρείοις διὰ τὸν ζῆλον, ὃν ὑπὲρ τῶν διαλέξεων ἐπιδείκνυνται, καὶ τοῖς ἀγορηταῖς πᾶσιν, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ὑπὸ πλείστων περιστοιχιζόμενοι πραγμάτων δὲν ἀποκάμνουσιν, ἀλλὰ προσφέρονται ὑποβαλλόμενοι εἰς αὐθορμήτους ἀγῶνας καὶ θυσίας χάριν τῆς τοῦ ἔθνους προόδου. Ἐν τούτοις δὲ ἰδιαιτέρας μὲν μνείας ἐστὶν ἡ Λέσχη Μνημοσύνη, ἥτις πρὸ πολλῶν ἐτῶν συστᾶσα διὰ τῆς παραδειγματικῆς τῶν κατὰ καιροὺς προεδρείων δραστηριότητος πολλὰ καὶ καλὰ κατὰ πᾶν ἔτος δημόσια μαθήματα παρέχει τῇ περὶ αὐτὴν κοινωνίᾳ γινομένη εὐγενὴς ἀφορμὴ ἀγώνων κοινωφελῶν καὶ ἐθνοσωτηρίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Διπλοκιονίῳ Ὁμόνοια μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους φανεῖσα ἐφάμιλλος ταύτῃ προβαίνει πολλοὺς καὶ ὠφελίμους τοὺς καρποὺς ἐπενεγκοῦσα κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς ἔτος· ὑποστηρίξεως δὲ καὶ ἐνισχύσεως, ἅτε εἰς μᾶλλον ἀπόκεντρα μέρη κειμέναι, δέονται πᾶσαι αἱ λοιπαί.

Τὰ δὲ διδαχθέντα μαθήματα, ὡς δείκνυσιν ὁ κατάλογος, εἰσὶ τὸ πλεῖστον ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων τοιαῦτα, ὁποῖα ἐν τῇ ΡΙΓ' συνεδριάσει τῆς 7 Δεκεμβρίου τοῦ 1864 ἐπεθύμει ὁ Σύλλογος, λαβὼν ἀφορμὴν νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐκτενῆ ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ὑποβληθείσης ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ν. Δραγούμη περὶ δημοσίων διαλέξεων, τῆς καταχωρισθείσης καὶ ἐν Πανδώρᾳ.

Κατὰ ταῦτα τῶν διαλέξεων αἱ μὲν καθαρῶς ἱστορικαὶ ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν 37, αἱ δὲ φιλολογικαὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν 20, αἱ ἠθικοπολιτικαὶ εἰς τὸν 16, αἱ φυσικαὶ εἰς τὸν 7 καὶ αἱ λοιπαὶ ἔτι κατωτέρω. Τὰ δὲ θέματα φαίνονται εἰλημμένα τὸ πλεῖστον περιεσκεμμένως καὶ οὕτως, ὥστε ὁ ἀγορεύων δὲν ἔπαυεν ἀναμιγνύων τὰς τῶν προγόνων ἀρετὰς καὶ στηλιτεύων τὰς τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνίας κακίας, ἢ παρέχων τὰς ἀναγκαίας ἐπιστημονικὰς γνώσεις ὑπό τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἔποψιν νὰ ἐξαπλώνῃ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ νὰ ἐξαλείφῃ τὰς προλήψεις καὶ τὰς ἐκ τοῦ κακῶς ἐννοουμένου πολιτισμοῦ ἀποπλανήσεις.

Ὁ κατ' ἐπιστημονικὴν τάξιν ἔλεγχος τῶν δημοσίων διαλέξεων τοῦ παρόντος ἔτους δηλώσει ὑμῖν τὰ οὕτω συνοπτικῶς ὑφ' ἡμῶν παρατηρηθέντα.

Α'.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

1. Ι. Καρολίδης, Περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς γραφῆς καὶ εἰσαγωγῆς αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν διὰ τῶν Φοινίκων ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

2. Ἡρ. Βασιάδης, Περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

3. Α. Ἠλιάδης, Περὶ τῆς προόδου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

4. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς, Περὶ ποιήσεως ἐξεταζομένης λογικῶς τε καὶ ἱστορικῶς (ἐν πέντε διαλέξεσιν) ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

5. Ἡρ. Βασιάδης, Περὶ τῆς προομηρικῆς ἐποχῆς ὑπὸ γραμματολογικὴν ἔποψιν ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

6. Ὁ αὐτός, Περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

7. Ὁ αὐτός, Ἀνάλυσιν τῆς Ἰλιάδος· χαρακτηρισμὸν Ἕκτορος, Ἀνδρομάχης καὶ Ἀχιλλέως ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

8. Ὁ αὐτός, Ἀνάλυσιν τοῦ Σαχναμὲ τοῦ Φιρδεβσῆ καὶ σύγκρισιν αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰλιάδος ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

9. Ὁ αὐτός, Ἀνάλυσιν Ὀδυσσείας ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

10. Ὁ αὐτός, Χαρακτῆρα Ὀδυσσέως καὶ Πηνελόπης ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

11. Ἰωάνν. Γεωργιάδης, Ἀνάλυσιν ῥαψῳδιῶν τινων τῆς Ὀδυσσείας ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

12. Ἀλ. Ῥ. Ῥαγκαβῆς, Περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

13. Θ. Φανουριάδης, Περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

14. Α. Μαλιάκας, Περὶ τῆς κωμῳδίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

15. Ἡρ. Βασιάδης, Σύγκρισιν Ὀρέστου καὶ Ἄμλετ κατὰ τὰ δράματα Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ Σαικσπήρου ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

16. Βλ. Γαβριηλίδης, Μελέτην ἐπὶ τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

17. Ν. Βεγλερῆς, Περὶ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ νόμου αὐτοῦ ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

18. Γ. Χασιώτης, Ἀνάλυσιν τοῦ Δημοσθένους λόγων τινῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

19. Κ. Καλλιάδης, Ἀνάλυσιν τοῦ νέου Ἀναχάρσιδος ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

20. Ι. Σκυλίσσης, Ἀνάλυσιν τοῦ Μισανθρώπου τοῦ Μολλιέρου ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

Β'.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

1. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς, Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἐντῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

2. Θ. Ἀντωνιάδης, Κριτικὴν ἐπὶ τῆς γενικῆς ἱστορίας ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

3. Ι. Ζίρος, Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

4. Α. Σπαθάρης, Περὶ τῆς προϊστορικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

5. Ι. Μ. Ῥαπτάρχης, Περὶ τῆς κοσμογονίας παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

6. Γ. Ἀποστολίδης, Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἑβραίων ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

7. Ἠλ. Ἀλεξανδρίδης, Περὶ Περσῶν καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Συλλόγῳ Βλάγκας.

8. Ὁ αὐτός, Περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν νόμων τῶν Περσῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

9. Ι. Ξενιάδης, Περὶ τῶν περσικῶν πελέμων ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῷ μεσαιῶνι ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

10. Α. Δαλλαπόρτας, Περὶ τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἀγώνων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

11. Σ. Ι. Βουτυρᾶς, Περὶ τῶν ἠθικῶν κατακτήσεων τῆς γεγηρακυίας Ἑλλάδος ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

12. Θ. Ἀντωνιάδης, Περὶ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὰ τρωϊκὰ ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

13. Ι. Ξενιάδης, Περὶ τῆς ἀποίκου Ἑλλάδος ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

14. Ἡρ. Βασιάδης, Περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τοῦ Σόλωνος ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

15. Ὁ αὐτός, Περὶ Σόλωνος καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

16. Ὁ αὐτός, Περὶ Πεισιστράτου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

17. Ὁ αὐτός, Περὶ τυραννίας καὶ ἐλευθερίας ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

18. Θ. Ἀντωνιάδης, Περὶ Δωριέων καὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

19. Αἰμίλιος Νοννότης, Περὶ ἐξοστρακισμοῦ ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

20. Σ. Ι. Βουτυρᾶς, Περὶ Περικλέους (2 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

21. Ἡρ. Βασιάδης, Περὶ Ξενοφῶντος καὶ ἰδίᾳ περὶ Κύρου Ἀναβάσεως (τρεῖς διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

22. Μ. Μαράσογλους, Περὶ ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπὸ ἐμπορικὴν ἔποψιν ἐν Λέσχῃ Χρυσοπόλεως.

23. Κ. Ζαχαριάδης, Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν (2 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ, (3 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

24. Ἀθ. Βερναρδάκης, Περὶ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν ἐντῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

25. Γ. Χασιώτης, Περὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ καισαρισμοῦ ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

26. Σ. Ι. Βουτυρᾶς, Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις ἱστορικαὶ ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

27. Ι. Ξενιάδης, Βυζαντινὴν ἱστορίαν (2 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

28. Κ. Γεωργιάδης, Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ συμβάντων ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

29. Ἱππ. Ταυλάριος, Περὶ γυναικῶν ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ (2 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

30. Σ. Ι. Βουτυρᾶς, Περὶ τῆς ἁ Σταυροφορίας ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

31. Ἀν. Δαλλαπόρτας, Περὶ τῆς δημοκρατίας τῶν Πολωνῶν ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ, Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Χαλκηδόνος.

32. Ι. Βρετός, Περὶ τῆς συγγενείας τῶν Σκηπιτάρων μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

33. Ν. Βεγλερῆς, Περὶ Ἀθιγγάνων καὶ ἰδίᾳ περὶ Βοεμῶν κατὰ Πασπάτην ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.

34. Βασ. Φαρσῆς, Περὶ νεοελληνισμοῦ ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
35. Θ. Ἀντωνιάδης, Περὶ Φαναριωτῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
36. Ι. Ζίφος, Βίον Ι. Στεφανσῶνος ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
37. Γ. Ἀποστολίδης, Περὶ Μακκιαβέλλη ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
38. Θ. Κυριακίδης, Ἐκδρομὴν εἰς Νίκαιαν ἐν Λέσχῃ Χρυσοπόλεως.

Γ'.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

1. Ι. Γλαράκης, Περὶ πωγωνοτροφίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.
2. Ὁ αὐτός, Περὶ βιομηχανίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

Δ'.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ καὶ ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΑ.

1. Γ. Ἀποστολίδης, Περὶ ὀργανικοῦ κόσμου ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
2. Κ. Καραθεοδωρῆ, Ἀνθρωπολογίαν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
3. Γρ. Οἰκονομίδης, Περὶ θρέψεως ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.
4. Δ. Κυριακίδης, Ἀνθρωπολογίαν ἐν Λέσχῃ Χρυσοπόλεως.
5. Ι. Καρολίδης, Περὶ ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς ὑπὸ φυσιολογικὴν ἔποψιν (δύο διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
6. Ι. Γλαράκης, Περὶ ὑπνοβασίας καὶ ὑπνοβατῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ Φιλομαθῶν.

Ε'.

ΦΥΣΙΚΑ.

1. Λ. Σπαθάρης, Περὶ βαρομέτρου ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
2. Ὁ αὐτός, Περὶ χημικῆς ἕλξεως ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
3. Ὁ αὐτός, Περὶ ὀφθαλμοῦ ὡς ὀπτικοῦ ὀργάνου ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
4. Ὁ αὐτός, Ἀκουστικά τινα ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
5. Ὁ αὐτός, Περὶ μετεώρων ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
6. Β. Βίζενθαλ, Περὶ βροχῆς αἵματος (ἐρυθρᾶς) ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.
7. Α. Κωνσταντινίδης, Φυσικὴν ἐν Λέσχῃ Χαλκηδόνος.

ΣΤ'.

ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ.

1. Α. Τάγης, Περὶ ἡφαιστειότητος τῆς γῆς ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
2. Ὁ αὐτός, Περὶ σεισμῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
3. Ὁ αὐτός, Περὶ Ἡφαιστείων (δύο διαλέξεις) ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

Ζ'.

ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΑ.

1. Σ. Σιδερίδης, Περὶ πολυτίμων λίθων ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

Η'.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΑ.

1. Ι. Μ. Ῥαπτάρχης, Περὶ πληθύος κόσμων ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
2. Γ. Γεωργιάδης, Περὶ ἡλίου ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας καὶ τῇ Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.
3. Ὁ αὐτός, Περὶ σελήνης ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.
4. Λ. Σπαθάρης, Περὶ βορείου σέλαος ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
5. Ὁ αὐτός, Περὶ τῆς ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς 10/22 Δεκεμβρίου 1870 ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.
6. Ὁ αὐτός, Περὶ ἐκλείψεως σελήνης ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

Θ'.

ΥΓΙΕΙΝΗ.

1. Κ. Καραθεοδωρῆ, Ὑγιεινὴν (7 διαλέξεις) ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.
2. Ν. Ματζούκης, Ὑγιεινὴν ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.
3. Π. Σαλαμπάνδας, Περὶ φυσικῆς ἀνατροφῆς τῶν νεογνῶν (3 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίᾳ.
4. Α. Γρίβας, Περὶ γυμναστικῆς ἐν Λέσχῃ Χαλκηδόνος.

Γ'.

ΜΟΥΣΙΚΗ.

1. Α. Γρίβας, Περὶ μουσικῆς ἐν Λέσχῃ Χαλκηδόνος.

2. Ἰωάσαφ Ῥῶσσος, Περὶ μουσικῆς ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν (2 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας.

3. Εὐστρ. Παππαδόπουλος, Περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

ΙΑ'.

ΝΟΜΙΚΑ.

1. Α. Κ. Ἰσμυρίδης, Περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

2. Δ. Μαλιάδης, Περὶ νομικῆς καταστάσεως τῶν γυναικῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

ΙΒ'.

ΗΘΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΑ.

1. Μ. Χουρμούζης, Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν πατρώων παρεκτροπῆς ἡμῶν ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίας.

2. Μ. Πανταζῆς, Περὶ παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

3. Ι. Δ. Ἀριστοκλῆς, Περὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας.

4. Μ. Γρηγοριάδης, Περὶ τῆς ἠθικοποιοῦ δυνάμεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας.

5. Μ. Χουρμούζης, Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι κατὰ Πλούταρχον ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ καὶ Λέσχῃ Ὁμονοίας.

6. Ἀντ. Γρηγοριάδης, Περὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας

7. Κ. Πληθωνίδης, Περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τοῦ κατωτέρου κλήρου ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας.

8. Ν. Βεγλερῆς, Περὶ τοῦ κατὰ Πλάτωνα ἔρωτος ἐν Λέσχῃ Ὁμονοίας.

9. Β. Φωτιάδης, Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου (3 διαλέξεις) ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

10. Ι. Μ. Ῥαπτάρχης, Περὶ παραδείσου καὶ ᾅδου ἐν Λέσχῃ Ὑψωμαθείων.

11. Κ. Πληθωνίδης, Περὶ προορισμοῦ τῆς γυναικὸς ἐν Λέσχῃ Μνημοσύνῃ.

12. Κ. Γεωργιάδης, Περὶ ἠθικῆς καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

13. Α. Ἠλιάδης, Σύγκρισιν ἑλληνικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

14. Γ. Παπαδόπουλος, Περὶ ἐγγάμου καὶ ἀγάμου βίου ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

15. Ι. Γεωργιάδης, Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου ἐν τῷ Συλλόγῳ Βλάγκας.

16. Ἀθ. Βερναρδάκης, Περὶ πολυτελείας ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

Ἰδού, κύριοι, κατὰ πόσον ὁ Σύλλογος διὰ τῆς πρωτοβουλίας ταύτης συντελεῖ πρὸς τὸν διαχαραχθέντα ἐν τῷ Κανονισμῷ αὐτοῦ σκοπὸν τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἂν δὲ χρόνου προϊόντος κατορθωθῇ ἐν τοῖς τοιούτοις σωματείοις, ὡς προεπάθησε μὲν ἐφέτος τὸ προεδρεῖον, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τελείως, μόνον ἐνθαρρύνσεις πρὸς τοῦτο λαβόν (1), ἂν, λέγωμεν, κατορθωθῇ καὶ ὁ τοῦ κλήρου μεθ' ἡμῶν συνασπισμὸς καὶ ἀμοιβαία ἐνέργεια ἀμφοτέρων πρὸς διάπλασιν τῆς ἡμετέρας κοινωνίας διὰ τῆς διδασκαλίας δημοσίων μαθημάτων, πεποίθαμεν ὅτι νέα ἐποχὴ ἀληθῶς ἀναγεννηθήσεται τῇ Ἀνατολῇ, ὑπὲρ ἧς πάντες ὀφείλομεν ἐκθύμως νὰ ἐργαζώμεθα καὶ πονῶμεν. Ἀλλά, κύριοι, ἐν τῇ τοιαύτῃ κατὰ τὸ δυνατὸν πλουσίᾳ τροφῇ, ἣν παρέχομεν τῇ ἀνωτέρᾳ καὶ μέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, περὶ ἡμᾶς κοινωνίᾳ, μετὰ λύπης ἐγκαρδίου παρατηροῦμεν τὴν ὅλως ἀδιαφορίαν ἡμῶν ἐπὶ τῆς δημώδους διδασκαλίας. Οὕτω δὲ διατελεῖ τὸ πλεῖστον τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν, οἵτινες δὲν εὐτύχησαν, ἢ καὶ νῦν δὲν δύνανται ἐν τοῖς σχολείοις νὰ μάθωσι στοιχειώδη τινὰ μαθήματα, ἀποκεκλεισμένον τῶν διαλέξεων τούτων καὶ ἐν σκότει περιπλανώμενον, χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν τὴν δέουσαν πρόνοιαν, ὅπως καὶ

---

(1) Ἡ αὐτοῦ πανοσιολογιότης ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 18|30 Δεκεμβρίου ἐπιστολὴν τοῦ προεδρείου, δι' ἧς προεκαλεῖτο νὰ συμμετάσχῃ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης πανδαισίας, λέγει· «Ἀληθῶς ὅσον ἐστὶν ἔντιμον, τοσοῦτο καὶ εὐχάριστον τὸ προθυμεῖσθαι καὶ δύνασθαι πάντα λόγιον ὁμογενῆ, ἵνα κατὰ τὸν ἑνόντα τρόπον γίνηται κοινωφελὴς διὰ διδασκαλίας καὶ συγγραφῆς μάλιστα δημοτικῆς καὶ διαλεκτικωτέρας. Οὔτε κωλύει, παρ' ἔμοιγε κριτῇ, τὸ σχῆμα καὶ ἡ ἐπαγγελία τοῦ κληρικοῦ πρὸς τὸ ἐγκαίρως καὶ εὐστόχως παρρησιάζεσθαι ὁμοίως ἐπὶ παντὸς σεμνοῦ καὶ ἐντίμου βήματος καθὼς καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἐν μέσῳ ἱερᾶς ἐκκλησίας ἐπὶ σκοπῷ διδακτικῷ.

(Ἐπιστολὴ Εὐσταθίου Κλεοβούλου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 10 Ἰανουαρίου 1871).

τούτοις παρέχωμεν τὴν ἀπαιτουμένην πνευματικὴν τροφήν, παρασκευάζοντες κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν ἐκ τοῦ κατωτέρου στρώματος, εἰς ὃ βυθιζόμενοι κατὰ τὰς νύκτας καὶ ἑορτὰς καταστρέφουσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτῶν.

Περὶ τούτου, οὗ μικρὰν μόνον νύξιν ποιούμεθα, δέον καθ' ἡμᾶς τοὐλάχιστον νὰ σκεφθῶσι καὶ Σύλλογοι καὶ Λέσχαι, δεικνύοντες ὅτι ὄντως τὰ γράμματα δημοκρατικὰ ὄντα κατέρχονται καὶ εἰς τὴν κατωτέραν τῆς κοινωνίας βαθμίδα (1).

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ταπεινὰς ἡμῶν κρίσεις, φέρε παραθῶμεν ἐνώπιον ὑμῶν ψιχία τινὰ τῶν διαλέξεων, ἅπερ συνελέξαμεν ἐκ τῆς πλουσίας τραπέζης τῶν ἡμετέρων ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἀγορητῶν. Οὕτω δὲ φθάνομεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν τοῦ Συλλόγου δημοσίων διαλέξεων (2).

---

(1) Ἡ ἐν Ἀθήναις ἑταιρία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ τὴν δημώδη διδασκαλίαν ἐπιδιώκουσα ἀριθμεῖ κατ' ἔτος περὶ τὰ 125 συνεχῆ μαθήματα, εἰς ἃ κατὰ τὰς ὡρισμένας ἑσπέρας συρρέουσι πολλοὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Τὰ δὲ ὑπὸ τῆς Συνάξεως τῶν Πρεσβυτέρων ἱδρυθέντα κυριακὰ σχολεῖα, ἅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ τὴν μισοκαλίαν φανατικῶν τινων ἐσίγησαν, τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἐπεκροτήθησαν διὰ τὸν συνδυασμὸν τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δημώδους παιδείας, ὥστε διὰ τῆς ἀναμενομένης καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ὁμογενεῖς χριστιανικὰς κοινότητας ἐξαπλώσεως αὐτῶν ἡ δημώδης διδασκαλία μεγίστην ἤθελεν ἀποφέρει τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1869 ἡ Λέσχη Μνημοσύνη, τῇ προτάσει ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶν φίλων τοῦ λαοῦ, εἶχεν ἐγκαινιάσει τὴν δημώδη διδασκαλίαν, ἀναλαβόντος τὸ ἔργον τοῦ κ. Σ. Κέπετζη καὶ διδάξαντος ἓξ ὅλα μαθήματα. Ἡ ἔλλειψις ἀκροατηρίου ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἀποπείρᾳ τὴν διακοπὴν τῶν μαθημάτων ἐπήνεγκεν ὑποστηρίξασα οὕτω τὴν γνώμην τῶν ἐν τῇ Λέσχῃ ἀντιφρονούντων. Ἔκτοτε οὐδεμία ἐγένετο πρόνοια οὔτε ἐν τῇ Λέσχῃ οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις τοιούτοις σωματείοις· καὶ τὸ λυπηρότερόν ἐστιν ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Λέσχης Μνημοσύνης ἀνὴρ ἐπίσημον περιβεβλημένος χαρακτῆρα, ὁ πρόεδρος αὐτῆς κ. Α. Σπαθάρης θεωρῶν ὡς μάταιον λῆρον τὰς φωνασκίας τινῶν περὶ τῆς δημώδους διδασκαλίας καὶ ἐξετάζων τὴν τῶν βαναυσουργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν φύσιν πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι πρέπει νὰ φροντίζωμεν πάντοτε περὶ τῶν ἀρίστων, προκειμένου περὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνίας, ἐπιλέγει δὲ τάδε: «Ἡ ἕδρα αὕτη τῆς Λέσχης Μνημοσύνης καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν ὄμμαι δέον, ἵνα ἐκλαμβάνωνται ὡς ἴδιον ἔχουσαι σκοπὸν τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων τῶν τάξεων, ἃς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἀρίστας». (Νεολόγου φύλλον 12|24 Νοεμβρίου 1870).

(2) Ὁ ἡμέτερος ἀντιπρόεδρος κ. Κ. Καλλιάδης γενικὸς γραμματεὺς ὢν κατὰ τὸ 1864 δι' ἐκθέσεως ἐπιμεμελημένης καὶ σοφῆς καταχωρισθείσης ἤδη ἐν τῷ περιοδικῷ (ἔτους γ', τευχ. ιγ' καὶ ιε', σελ. 39—48) πρῶτος ἔδωκε τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς ἐπὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων τοιαύτης ἐργασίας πολλὰ τὰ ὠφέλιμα προβαλλόμενος. Ἀλλὰ κατ' ἀτυχίαν ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν μόλις ἀπαντῶμεν τοιαύτην τινὰ ἐργασίαν κατὰ τὸ ἔτος 1869, ὅτε ὁ κ. Γ. Λαζόπουλος δι' ἀναλύσεως διαλέξεών τινων τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου παραναλωθείσης καὶ ταύτης ὑπὸ τοῦ πυρὸς (πρβλ. Περιοδ. Τὰ περισωθέντα σελ. 250) τὴν ἐργασίαν ταύτην τοῦ Συλλόγου ἀνεμίμνησκεν.

Α'.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

Περὶ τὸν τίτλον τοῦτον στρέφονται τρία θέματα, εἰς διαλέξεις ὀκτὼ περιορισθέντα· 1) Περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου, 2) Ἡ προομηρικὴ καὶ ὁμηρικὴ ἐποχὴ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ 3) περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ.

Ὁ σοφὸς καὶ πολυμαθὴς ἡμῶν συνάδελφος κ. Βασιάδης, οὗ ὁ ζῆλος, ὡς πάντες γινώσκομεν, πολὺς ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς διαδόσεως τῆς προγονικῆς παιδείας, διὰ τῶν δημοσίων αὐτοῦ διαλέξεων προσπαθεῖ πάντοτε νὰ μεταδίδῃ τοῖς περὶ αὐτὸν τὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διακαῆ πόθον καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν ἡμετέρων ζῆλον αὐτοῦ. Τοιαύτην ἑλληνικὴν αὔραν ἀπέπνεον καὶ αἱ ἑπτὰ διαλέξεις, ἃς ἐφέτος ἐν τῷ Συλλόγῳ ἐποιήσατο.

Πρὶν δὲ ἄρξηται τοῦ κυρίου αὐτοῦ θέματος ποιῶν ἐν προοιμίῳ εἰσαγωγὴν περὶ τῆς μεταβολῆς, ἣν οἱ χρόνοι ἐπήνεγκον κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπί τε τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, κατέρχεται εἰς τὴν περὶ τὴν γλῶσσαν μεταβολὴν τῶν ἡμετέρων, ξένας ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν πολλάκις λαλούντων γλώσσας καὶ ταύτας προτιμώντων τῆς ἑλληνικῆς. Ὃ δὲ χείριστον, ὅτι καὶ ἡ ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις διδασκαλία αὐτῆς, καίπερ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἤδη καταργηθείσης τῆς ψυχαγωγίας, δὲν γίνεται ὀρθῶς, οὐδ' ἐν πολλοῖς αὐτῶν συνδυάζεται ἡ ἐξέτασις τῶν λέξεων μετὰ τῶν ἰδεῶν· διὸ οἱ μαθηταὶ ἐξερχόμενοι διατελοῦσιν ἄγευστοι τῶν θελγήτρων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, μὴ προσεγγίσαντες κἂν τὸ χεῖλος αὐτῶν εἰς τὸ ποτήριον τῆς μαγίσσης ταύτης τῶν γλωσσῶν, ὡς καλεῖ αὐτὴν ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς.

Οὕτω δὲ προοιμιασάμενος καὶ τὴν διόρθωσιν τούτων ποθῶν ἀναλαμβάνει νὰ δείξῃ διὰ φράσεως σαφοῦς καὶ αὐστηρᾶς 1) ποῖαί τινες αἱ ἀρεταὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, 2) ποῦ κεῖται ἡ γοητεία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἡ τελειότης αὐτῶν, δι' ἣν πρότυπον κατέστησαν ἰδανικὸν καὶ ἀνέφικτον, ἀθάνατον ἀπαστράπτοντα κάλλος καὶ διαφωτίζοντα τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις κατ' Ἐπίκτητον· διότι αἱ λέξεις εἰσὶ τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τῶν ἰδεῶν. Ὡς αἱ ἰδέαι εἰσὶν ἡ ὕλη, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, οὕτω καὶ αἱ λέξεις τοῦ προφορικοῦ· οἷος δὲ ὁ ἐνδιάθετος, τοιοῦτος ὀφείλει εἶναι καὶ ὁ προφορικός, ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ εἰκών· ὅτε λοιπὸν αἱ ἰδέαι παρίστανται ἐν τῷ ἐνδιαθέτῳ λόγῳ καθαραὶ καὶ εὐκρινεῖς καὶ κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν τάξιν καὶ ἀλληλουχίαν, τότε καὶ αἱ λέξεις ἐπέρχονται εἰς τὸν προφορικὸν λόγον σαφεῖς καὶ ἐναργεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲν ἀποκτᾷ ἰδέας εἰς αὐτὰ ἀνατρέχων τὰ πράγματα, ὧν εἰκόνες εἰσὶν αἱ ἰδέαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῶν ἰδεῶν περίβλημα, εἰς τὰς λέξεις, διὰ τοῦτο πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητός ἐστιν ἡ γλῶσσα· ἄνευ αὐτῆς ὁ νοῦς ἐγκαταλείπεται στεῖρος καὶ χέρσος, ὡς γῆ ἀκαλλιέργητος· φῶς ἴδιον νοῦ τὰ καλὰ ὀνόματα, λέγει καὶ ὁ Λογγῖνος. Ταύτην τὴν ἀχώριστον συνεργασίαν τοῦ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου θέμενος ὡς βάσιν ὁ κ. Βασιάδης, ἣν ἄριστα δηλοῖ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ μιᾶς λέξεως σημαίνουσα τὸ συναμφότερον, ῥάζω = ὁμιλῶ, ῥάζομαι = διανοοῦμαι, συμπεραίνει ὅτι ἀρίστη τῶν γλωσσῶν ἐστιν ἐκείνη, ἥτις τὰ μάλιστα συντελεῖ εἰς ὀρθὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τοῦ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου, ὡς τοιαύτη δέ, λέγει, παρὰ πάντων τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐπεκροτήθη ἡ ἑλληνικὴ ἄλλας τε καὶ τὰς ἑξῆς ἔχουσα ἀρετάς· 1) ὅτι αἱ λέξεις αὐτῆς εἰσι σαφεῖς καὶ ἐναργεῖς, ἀκριβῶς ἀπεικονίζουσαι τὸ καθαρὸν καὶ εὐκρινὲς τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, προκαλοῦσαι καὶ διεγείρουσαι τὸν νοῦν μέχρι αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ὑποτιθεμένης φύσεως τῶν πραγμάτων· 2) αἱ λέξεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰσὶν εὔηχοι, εὔρωνοι, λεῖαι καὶ ῥέουσαι εἰς τὸ στόμα τοῦ λαλοῦντος, μεγάλως εὐκολύνουσαι τὰς ἐργασίας τοῦ πνεύματος· 3) οἱ τόνοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, οὓς ψυχὴν θεωρεῖ τῶν λέξεων, εἰσὶ ποικίλοι καὶ ἐναρμόνιοι μεγάλην ἔχοντες τὴν ζωοποιὸν καὶ συνεκτικὴν δύναμιν· 4) ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εὐμοιρεῖ ἀφθονίας καταλήξεων ἔν τε τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι πρὸς ἐκδήλωσιν καὶ τῶν ἐλαχίστων διαφορῶν καὶ παραλλαγῶν τῶν σχέσεων καὶ ἰδεῶν πρὸς ἀλλήλας· 5) αἱ προθέσεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εὐχερῶς συντίθενται ταῖς ἄλλαις λέξεσι τροποποιοῦσαι ἐπ' ἄπειρον τὴν σημασίαν τῶν λέξεων· 6) ἐν τῇ ἑλληνικῇ εὐκόλως ὡσαύτως παράγονται ἄλλαι νέαι λέξεις ἐκ τῶν προϋπαρχουσῶν, αἵτινες αὖται συντίθενται πρὸς ἀλλήλας καὶ μίαν ἀποτελοῦσι λέξιν καὶ 7) ἡ πλοκὴ καὶ ἡ θέσις τῶν λέξεων ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐστιν ἐλευθέρα, οὐ δουλική, κινουμένη κατὰ τὴν ἔμφασιν καὶ ἐνάργειαν τῶν ἰδεῶν καὶ ταύτην ἐξαίρουσα.

Ἐπὶ τῶν γενικῶν δὲ τούτων ἀρχῶν στηριζόμενος καὶ τὴν γνώμην τοῦ τε περικλεοῦς γλωσσολόγου Οὐμβόλδου περὶ τῶν αἰτίων τῆς ὑπεροχῆς γλώσσης τινὸς καὶ τὴν τοῦ Μυλλέρου περὶ τῆς σημασίας τῶν γραμματικῶν τύπων ἀναπτύσσων διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ ἄλλων γλωσσῶν εὔληπτα παριστᾷ τὰ λεγόμενα, ἐπιλέγων, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσά ἐστιν ἀναμφισβητήτως τὸ τελεσιουργικώτατον ὄργανον τῆς διανοίας, τὸ κάλλιστον γυμνάσιον τῶν λογικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, τὸ πρότυπον τέλος, πρὸς ὃ ἀποβλέπουσιν αἱ λοιπαὶ γλῶσσαι τελειοποιούμεναι.

Μεταβαίνων δὲ εἰς τὸ δεύτερον μέρος καὶ συνεχίζων αὐτὸ μετὰ τοῦ πρώτου λέγει ὅτι ὁ μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀσχολούμενος φέρει τὸ ποτήριον τῆς μαγίσσης ταύτης μέχρι τῶν χειλέων, ὃς δ' ἂν εἰσέλθῃ καὶ εἰς τὸν εὐανθῆ καὶ περίρρυτον λειμῶνα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐκεῖνος ποτίζεται ὑπὸ τῶν ναμάτων αὐτῆς καὶ μεθύσκεται ὑπὸ τοῦ νέκταρος καὶ ἐκτὸς γίνεται ἑαυτοῦ, ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καταγοητευόμενος καὶ ὅλως παραδιδόμενος εἰς τὰ θέλγητρα τῆς μαγίσσης ταύτης.

Πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τούτων χωρῶν ἀναπτύσσει τὰ ἑξῆς· 1) ὅτι οἱ Ἕλληνες εὐμοιρήσαντες διανοίας μεγαλοφυοῦς, ζωηρᾶς, καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως τεραστίας, καὶ φιλοκάλων ὁρμῶν καὶ διαθέσεων ἐξόχων, περιέβαλον ἐξ ἀρχῆς τὰ αἰσθήματα καὶ νοήματα αὐτῶν λεκτικῷ κάλλει καὶ ἐμπρέποντι, καὶ εὐθὺς ἄνευ ἀποπλανήσεων καὶ ἀτυχῶν ἀποπειρῶν τὴν εὐθεῖαν καὶ ὀρθὴν τεμόντες ἐπέτυχον τῆς καλλίστης καὶ τελειοτάτης ἁρμονοίας τοῦ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν λέξεων· 2) ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξ αὐτῶν τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐμάντευσαν τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης καὶ ὡς

ὀργάνου τῆς παιδεύσεως καὶ καλλιεργείας τοῦ πνεύματος καὶ ὡς μέσου πειθοῦς καὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἄλλων· 3) ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν τάξιν καὶ διαδοχὴν τῶν εἰδῶν ἀναπτυχθέντα ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἐδάφει ἐλευθέρως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεώς εἰσι πρότυπον τῆς φυσικῆς πορείας καὶ ἐλευθέρας κινήσεως καὶ καλλιεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δημιουργικῶν αὐτοῦ δυνάμεων· 4) ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παριστῶσι τελείαν εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, τῶν ὁρμῶν καὶ διαθέσεων, τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν πόθων, τῶν συγκινήσεων, τῶν φρονημάτων καὶ πράξεων αὐτῆς καὶ 5) ὅτι ἐπειδὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπέχει τὴν ἡβικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡλικίαν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματά εἰσι πρότυπον ἀειθαλὲς καὶ νεάζον, χαρίεσσα εἰκὼν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἥτις πρὸς τὸ ἔαρ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους ἀντιστοιχεῖ καὶ πρὸς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ πολλῶν ἑρμηνεύσας ἠρίθμησε καὶ ἐξήγησε τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως προσθεὶς τὰ δέοντα καὶ περὶ πεζοῦ λόγου. Ἐξήγησε τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκα πᾶν ἄτομον οἱουδήποτε ἔθνους ὡς μέλος τῆς ἀνθρωπότητος ἐναρμενίζεται ἀνελίσσον ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἀληθεῖς καὶ ἀϊδίους εἰκόνας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ δι' ἐπεισοδίου περὶ τῆς νεανικῆς καὶ πρεσβυτικῆς ἡλικίας κατὰ τὴν θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ Σταγειρίτου (ἐν τῇ ῥητορικῇ) κατέκλεισε τὴν περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διάλεξιν αὐτοῦ ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, παριστῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὡς πηγὴν ἀκένωτον τοῦ καλοῦ καὶ τελείου, ἐξ ἧς ἀπέρρευσαν πᾶσαι αἱ φιλολογίαι τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, καὶ ἐξ ἧς τὴν ζωοποιὸν αὐτῶν ἀρύονται δύναμιν ζηλοῦσαι καὶ μιμούμεναι, καὶ παρακελευόμενος τοὺς ἡμετέρους εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην, ὡς δεῖ, τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἄλλαις διαλέξεσι τοῦ παρόντος ἔτους ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης βουλόμενος, ἵνα διὰ τῆς καθ' ἕκαστα ἐξετάσεως τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποδείξῃ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν ἀνέλαβε νὰ ἀνέλθῃ πρῶτον εἰς τὴν προομηρικὴν ἐποχήν· ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος καὶ περὶ τῆς γλώσσης καὶ θρησκείας ὡς πρωτίστων τῶν δημιουργημάτων παντὸς ἔθνους τὰ δέοντα εἰπὼν διαιρεῖ τὰ πνευματικὰ προϊόντα τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰς τρία εἴδη· 1) εἰς τοὺς ὕμνους πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰ θεοποιηθέντα στοιχεῖα τῆς φύσεως· 2) εἰς τοὺς ὕμνους πρὸς τοὺς ἀνθρωποφυεῖς θεούς καὶ 3) εἰς τὰ ὑπὲρ τῶν ἡρώων δημοτικὰ ἄσματα, ἤ, ὡς καλεῖ αὐτὰ ὁ Ὅμηρος, κλέα ἀνδρῶν.

1) Ὕμνοι πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰ θεοποιηθέντα στοιχεῖα τῆς φύσεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς διαλέξεως περιστρέφεται περὶ τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν ὡς πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀρίας φυλῆς, ἐξ ἧς οἱ ἑλληνικοὶ λαοὶ ἀποσχισθέντες καὶ διασκεδασθέντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον παρέλαβον μετὰ τῶν πρώτων στοιχείων τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας καὶ θρησκευτικούς τινας ὕμνους. Οἱ ὕμνοι δὲ οὗτοι, λέγει ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, κατὰ φυσικὸν λόγον ἀνεφέροντο πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰ θεοποιούμενα ἐν αὐτῇ στοιχεῖα. Τὴν δὲ εἰς δύο γένη διαίρεσιν τῶν ὕμνων, ἤτοι εἰς φαιδροὺς (παιᾶνας) καὶ θρηνώδεις ἀνευρίσκει ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν, ἥτις τὸ μὲν ἔαρ ἀναγεννᾶται καὶ γίνεται φαιδρά, τὸν δὲ χειμῶνα φθίνει καὶ φυλλορροεῖ καὶ γίνεται σκυθρωπή.

2) Ὕμνοι πρὸς τοὺς ἀνθρωποφυεῖς θεούς. Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ εἴδους τούτου ἀποδίδωσιν ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης εἰς τὸ ἀνθρωπομορφωτικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἐξοῦ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως ἀνθρωπίνην ὑπεδύθησαν μορφὴν καὶ ὡς ὄντα ἐθεωρήθησαν ψυχὴν ἔχοντα καὶ σῶμα καὶ ἐπιδρῶντα ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἀναπτύσσων δὲ πλατύτερον τὴν δόξαν ταύτην καὶ ἐξιστορῶν τὴν τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων παραγωγὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀναφέρει τοὺς μὲν χαρμοσύνους ὕμνους εἰς ἀνθρωποφυεῖς θεοὺς παριστῶντας τὴν ἐαρινὴν βλάστησιν ἢ τὸ ζωοποιὸν φῶς, τοὺς δὲ θρηνώδεις εἰς θεοὺς ἀπεικονίζοντας τὴν φθορὰν καὶ τὸν μαρασμὸν τῆς φύσεως.

Τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης θεωρεῖ παραγωγὸν μεγάλης καὶ ποικίλης ποιήσεως, διότι κατὰ ταύτην ἐποιήθησαν οἱ μῦθοι περὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, καὶ οἱ περὶ τῶν μαχῶν αὐτῶν κατὰ τῶν Τιτάνων καὶ Γιγάντων, καὶ οἱ περὶ τῶν Μουσῶν. Ἀλλὰ τῆς μεγάλης ταύτης ποιήσεως ἀμυδρὰ μόνον ἴχνη σώζονται ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ Ἡσιοδείῳ ποιήσει καὶ τοῖς ὁμηρικοῖς καλουμένοις ὕμνοις. Ἀκολούθως ἀναφέρει τοὺς πρώτους ὑμνῳδοὺς τῆς θρησκευτικῆς ταύτης ποιήσεως, οἵτινες τὴν Πιερίαν εἶχον ἕδραν καὶ εἶχον Σύλλογον πρῶτον τὸ Λείβηθρον. Ἐν τοῖς ὑμνῳδοῖς καταλέγων τὸν Ὀρφέα καὶ Εὔμολπον, τὸν Ὠλῆνα καὶ Πάμφων, τὸν Φιλάμμωνα καὶ Χρυσόθεμιν παρατηρεῖ, ὅτι οἱ θρη

σκευτικοὶ οὗτοι ὑμνῳδοὶ οὐκ ἔσχον θεοκρατικὸν χαρακτῆρα, οὐδ' ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς ἑλλάδος γῆς τοιαύτην ἐπιρροήν, οἵαν ἐπὶ τῶν Ἰνδῶν οἱ ἀοιδοὶ τῶν Βαιδῶν κρατερὰν σχηματίσαντες τάξιν.

3. Τὰ δημοτικὰ ἄσματα. Ἡ ἐποχὴ αὕτη περιλαμβάνει μὲν τὰ πρὸ αὐτῆς, ἀλλ' ἔχει καί τι ἰδιάζον καὶ ὅλως ἀνθρώπινον. Ὁ ἀοιδὸς ἀποτείνεται καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ καὶ διεγείρει τὴν χαρὰν ἢ τὴν λύπην αὐτῶν, ᾄδων ὑμεναίους, ἤτοι γαμήλια ἄσματα, θρηνῶν τὸν θάνατον ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς πεφιλημένης, ἢ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν ἐξυμνῶν εὐκλεεῖς πράξεις ἀνδρῶν ἡρώων. Μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον προβαίνει εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν αἰτίων, δι' ἃ ἡ ποίησις αὕτη ἐγένετο δημοτικὴ καὶ δημοσία, τεκμαιρόμενος ὅτι πρὸ τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ὧν οὐδὲ ἴχνος ὑπῆρχε κατὰ ταύτην τὴν ἐποχήν, συνέστησαν αἱ δημόσιαι ἀκροάσεις, εἰς ἃς συνήρχοντο, ὅπως ἀκούσωσι τῶν ἀοιδῶν ἀπαγγελλόντων τὰ ποιήματα αὐτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναφέρει τινὰς ἐκ τῶν τοιούτων κοσμικῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἀοιδῶν, οὓς διέσωσεν ἡμῖν ὁ θεῖος Ὅμηρος. Εἰσὶ δὲ ὁ Θρᾷξ Θάμυρις, ὁ Φήμιος καὶ Δημόδοκος καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος καταλειφθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς Κλυτιμνήστρας, οὗ τὸ ὄνομα μένει ἄγνωστον. Καταλήγων δὲ ποιεῖται μνείαν τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συστηθέντων ποιητικῶν ἀγώνων. Ἐκ τούτων δὲ συμπεραίνει ὅτι ὁ Ὅμηρος, ὁ εἰς ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ τῆς ποιήσεως ἐμφανιζόμενος, δὲν ἐφύτρωσεν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ πολλοὶ καὶ διάφοροι ἐγένοντο ἀοιδοὶ παρασκευάσαντες αὐτῷ τὴν ὕλην, τὴν ποιητικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον. Οὕτω δὲ φθάνει εἰς τὴν 6' ἐποχήν, ἤτοι τὴν ὁμηρικήν.

Περὶ ταύτης ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐποιήσατο πέντε κατὰ συνέχειαν διαλέξεις, κοσμήσας αὐτὰς διὰ ποικίλων ἐπεισοδίων καὶ συνδυάσας τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου. Διήρεσε δὲ εἰς ἓξ μεγάλα μέρη τὰς διαλέξεις ταύτας, ὧν τὸ πρῶτον εἰσαγωγή τις ἦν γενικὴ εἰς τὰ περὶ Ὁμήρου, προβαλλόμενος ὅλας τὰς ἐπόψεις, καθ' ἃς δύναταί τις νὰ ἐξετάσῃ αὐτόν, δικαιῶν οὕτω τὸν περιώνυμον τῆς Γαλλίας κριτικὸν Sainte-Beuve προτείναντα, ἵνα ἀνεγερθῇ ἐν Παρισίοις «Ὁμηρικὴ Ἀκαδημία», ὅπως ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν αὐτῆς γίγνηται τακτικῶς ἀεὶ λόγος περὶ Ὁμήρου καὶ περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων.

Θεωρῶν δὲ τὸν Ὅμηρον ὡς τὸν διακοσμητὴν νοῦν τῆς ποιητικῆς ὕλης τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐπάγει τὰ ἑξῆς· «ὡς δὲ ὁ ἥλιος ἀνατέλλων διὰ τῆς λάμψεως αὐτοῦ ἐπισκοτίζει καὶ ἀφανεῖς καθίστησι τοὺς ἄλλους ἀστέρας, οὕτω καὶ ὁ Ὅμηρος ἀνατείλας ἐπὶ τῆς ἑλλάδος γῆς ἐπεσκότισε καὶ ἐξηφάνισε διὰ παντὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀοιδούς». Ὁ Ὅμηρος, λέγει ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης, ἐστὶν ὁ ὑπέρλαμπρος τῆς Ἑλλάδος νοερὸς ἥλιος ὁ διαφωτίζων αὐτήν, ὁ ὠκεανός, ἐξ οὗ οἱ πολυχεύμονες τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἄλλης σοφίας ποταμοὶ ἔρρευσαν, ἡ ἀκένωτος πηγή, ἐξ ἧς πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἤντλησαν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀντλοῦσιν.

Οὕτω δὲ εὐθὺς χωρεῖ ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ ὑποδεικνύων τῶν διαφόρων ἐθνῶν τὰ παράλληλα ἐπικὰ ποιήματα, πρὸς ἃ ἠδύνατό τις νὰ συγκρίνῃ τὰ τοῦ Ὁμήρου, μνείαν ποιεῖται τῶν ἰδεῶν καὶ κρίσεων τῶν περὶ Ὁμήρου γραψάντων, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ καταλήγων εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους.

Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναλαμβάνει ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει νὰ ποιήσῃ σύντομον ἀνάλυσιν τῆς Ἰλιάδος δεικνύων πασιφανῶς κατὰ τὰς περὶ ἐπικῆς ποιήσεως θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν ἑνότητα αὐτῆς, ἣν τοσοῦτον διεφιλονίκησαν οἱ νεώτεροι. Εἶτα δὲ παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἰλιὰς δὲν εἶναι αὐτὸ τοῦτο Ἰ λ ι ὰ ς (ἐξιστόρησις τῶν ἐν Ἰλίῳ συμβάντων) οὔτε Ἀ χ ι λ λ η ί ς, περιγραφὴ τοῦ βίου καὶ τῶν ἡρωϊκῶν τοῦ Ἀχιλλέως κατορθωμάτων, ἀλλ' ἁπλοῦν τι περιστατικὸν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, ὅπερ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ ἀνύψωσε καὶ κατέστησε κέντρον, περὶ ὃ στρέφονται καὶ κινοῦνται πάντα.

Ἐπιλείψει ἡμᾶς ὁ χρόνος, ἂν θελήσωμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν πολυμαθῆ ἡμῶν συνάδελφον ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς Ἰλιάδος, ἣν δι' ἐξάρσεως πολλῶν συμβαμάτων καὶ ἐπιτηδείας πλοκῆς πολλῶν ὠφελίμων γνώσεων καθίστα πρόσφορον καὶ ἡδὺ ἀκρόαμα τοῖς περὶ αὐτὸν ὁμιληταῖς.

Ἀλλ' ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης δὲν ἠρκέσθη ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ, ἀλλ' ἐπεχείρησεν ἐν τῷ τρίτῳ μέρει νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν χαρακτήρων τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι οὐσιωδεστέρων ἡρώων, ἤτοι τοῦ Ἕκτορος καὶ τοῦ Ἀχιλλέως, προσθεὶς ἐν αὐτοῖς ὕστερον καὶ τὸν τῆς Ἀνδρομάχης. Ἐνταῦθα δὲ γενόμενος ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τῶν ὁμιλητῶν ἐπὶ τῇ εὐδοκίμῳ περιγραφῇ τῶν τε κατ' ἰδίαν χαρακτήρων, ἣν ποιεῖται ὁ Ὅμηρος ἑκάστου προσώπου, καὶ τοῦ καθόλου τοῦ Ἕλληνος, ὡς διατυποῦται ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσείᾳ. Ἰδέαν τοῦ μέρους τούτου τῶν διαλέξεων τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου λαμβάνει τις ἐκ

τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου, ὃν ἐποιήσατο ἄλλοτε ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου, «Περὶ Ἕκτορος καὶ Ἀνδρομάχης», τοῦ τελειοτάτου τούτου ζεύγους, ὃ προέθηκεν ὁ ποιητὴς τύπον καὶ παράδειγμα ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ποίαν δὲ ἐπιρροὴν ἔχουσιν αἱ ἀναλύσεις αὗται ἐπὶ τοῦ ἀκροατηρίου καὶ κατὰ πόσον αἱ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀρεταὶ φαειναὶ παρίστανται, οἱ ἀκούσαντες δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν, οἵτινες αἰσθανόμενοι τὸ θέλγητρον τῆς μαγίσσης ταύτης μετὰ τὴν διάλεξιν ἢ ἠδημόνουν, διότι ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτῶν ἀφῃρεῖτο τὸ ποτήριον τοῦτο, ἢ ἐρρίπτοντο μεθ' ἡδονῆς εἰς τὸν εὐανθῆ ὁμηρικὸν λειμῶνα.

Τοσαῦτα δὲ περὶ Ἰλιάδος εἰπὼν καὶ τοιαῦτα ἀντλήσας ἐπιχειρεῖ ἐν ἑτέρᾳ διαλέξει ἀνάλυσιν τοῦ Σαχναμὲ τοῦ Φιρδεβσῆ χάριν τε ποικιλίας καὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς διαφορᾶς τῆς ὁμηρικῆς ἐποποιΐας πρὸς τὴν περσικήν, ὡς ἄλλοτε λαβὼν ἀφορμὴν ἐποιήσατο σύγκρισιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας πρὸς τὴν Ραμαϋάναν καὶ Μαχαβαράταν. Προτάσσει δὲ ἀνάλυσιν ἀκριβῆ τοῦ ἐπικοῦ τούτου ποιήματος τῶν Περσῶν καὶ καταλήγει διὰ συμπεράσματος, ὅπερ παρατιθέμεθα ἐνταῦθα.

»Ὁ ποιητὴς τοῦ Σαχναμέ, λέγει ὁ Ampère, ἐξυμνεῖ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις, οἵας παρὰ τῶν προγενεστέρων εἴληφεν, ὡς ὁ Ὅμηρος. Ἡ σύνθεσις ἁπλῆ, ἡ διήγησις ταχεῖα καὶ εὐρεῖα, αἱ περιγραφαὶ τῶν μαχῶν ζωηραί, αἱ παρομοιώσεις πολλαὶ καὶ οἱ λόγοι μεταξὺ τῶν μαχομένων ὡς ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις αἱ διαφοραί εἰσι πλείονες ἢ αἱ ὁμοιότητες· διότι ὁ Φιρδεβσῆ πολὺ ἀπέχων τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων παραδόσεων τῆς θρησκείας καὶ γλώσσης, ζῶν ἐν τῇ πολυτελεστάτῃ αὐλῇ τοῦ μονάρχου Μαχμούδ, ἐπεδίωξε κατὰ τὸ ἀσιατικὸν ἔθος τὸ λαμπρόν, τὸ γιγαντῶδες καὶ κολοσσιαῖον, σκοτίζων πολλάκις τὸν νοῦν τῶν ἀκουόντων διὰ τῆς ὑπερβαλλούσης λάμψεως τῶν ζωηρῶν χρωμάτων, ὡς ὁ λαμπρὸς τῆς Ἀνατολῆς ἥλιος σκοτίζει τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντας ὀφθαλμούς.

»Ὁ δὲ Ὅμηρος ἐν πᾶσιν ὡς θαυμάσιος καλλιτέχνης τὸ μέτρον φυλάττει, πρῶτος αὐτὸς δημιουργήσας τὸ ἑλληνικὸν ἀξίωμα πᾶν μέτρον ἄριστον».

Οὕτω δὲ ἐπισφραγίζων τὰ περὶ τῆς Ἰλιάδος μεταβαίνει ἐν ἑτέρᾳ διαλέξει εἰς τὰ περὶ Ὀδυσσείας.

Δίκην δὲ προοιμίου προτάσσει τὰ ὑπὸ τοῦ Ὁρατίου λεγόμενα ἐμπαίζοντος τοὺς κυκλικοὺς ποιητάς, ὅτι περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Διομήδους ὁμιλοῦντες ἤρχοντο λίαν μακρὰν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μελεάγρου. Ὁ ποιητής, λέγει ὁ Ὁράτιος, δὲν διηγεῖται τὸν τρωϊκὸν πόλεμον ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν δύο ὠῶν τῆς Λήδας, ἀλλὰ σπεύδων ἄρχεται ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν πράξεων, καὶ τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἀναμιγνύει τὰς μυθικὰς διηγήσεις μετὰ τῶν πράξεων, ὥστε οὐδεμίαν ἀπαντῶμεν διαφωνίαν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ποιήματος μέχρι τέλους. Τὴν κρίσιν ταύτην ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης θεωρεῖ ὡς κρηπῖδα τῆς ὑποθέσεως τῆς Ὀδυσσείας καὶ κατὰ ταύτην ἐπιχειρεῖ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῆς, καταφανῆ καθιστῶν τὴν μεγάλην ἐσωτερικὴν ἑνότητα τῆς Ὀδυσσείας ἐπεξειργασμένης κατὰ σχέδιον προμελετημένον, τεχνικώτερον καὶ συμπαγέστερον τῆς Ἰλιάδος.

Μετὰ τὰ εἰρημένα καταπολεμεῖ τὴν ὑπὸ τῶν Οὐολφιανῶν κατατεμάχισιν τῆς Ὀδυσσείας εἰς τέσσαρα ᾄσματα, ἀναφέρων ὅτι ὁ βαθύνους ἱστορικὸς Γρότιος ἀναιρεῖ καὶ ἐξελέγχει θαυμασίως τούτους. Ἐπίσης δὲ ἀποδοκιμάζει καὶ τὴν παρὰ πολλῶν ἐπιδοκιμαζομένην γνώμην τοῦ Ξένωνος καὶ Ἑλλανίκου, διατεινομένων ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ τῆς Ὀδυσείας ποιητής, ἔκ τε τῆς διαφορᾶς τῆς κατασκευῆς κρινόντων, τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν δοξασιῶν, καὶ ἐκ τῆς γλώσσης. Παραδέχεται δὲ τὴν γνώμην τοῦ Λογγίνου ἀποφηναμένου τάδε.

«Τῆς μὲν Ἰλιάδος γραφομένης ἐν ἀκμῇ πνεύματος ὅλον τὸ σωμάτιον δραματικὸν ὑπεστήσατο· τῆς δ' Ὀδυσσείας τὸ πλέον διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γήρως. Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένῳ τὸν Ὅμηρον ἡλίῳ, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος».

Καταλήγει δὲ ἀναγινώσκων μικράν τινα Ὀδύσσειαν τῶν νέων Ἑλλήνων ἐκ τῆς δημοτικῆς συλλογῆς τοῦ Passow, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐχούσαν καὶ τὸ αὐτὸ πιστὸν τῆς συζύγου αἴσθημα ἐξυμνοῦσαν. Εὔχεται δὲ ὅπως τὰ τῶν προγόνων καὶ τὰ τῶν πατέρων ἤθη διατηρηθῶσι καὶ ἐν ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς πιστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ συζυγικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου, οὗ χάριν ἐποιήσατο ἰδίαν διάλεξιν «περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ὀδυσσέως», ἐπιφυλαττόμενος προσεχῶς νὰ εἴπῃ τὰ δέοντα καὶ περὶ Πηνελόπης.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ διαλέξει ὁμιλῶν περὶ τῶν χαρακτήρων τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων τοῦ Ὁμήρου λέγει, ὅτι οὗτοι δὲν εἶναι, ὡς οἱ ἥρωες πολλῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἀποκύημα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ, αἰθέρια ὄντα, μηδὲν ἔχοντα

κοινὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τύποι ἀληθεῖς τῶν ἀρετῶν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῶν κακιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἕκαστος ἀναγινώσκων τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν δύναται ἀναφωνῇ, ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους οἱ ἥρωες οὗτοι, μάλιστα δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ὀδυσσέως ἐστὶν ἄριστον ἀπομίμημα τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, οἷος διατυποῦται ἐν Ὀδυσσείᾳ, ὡς ἀνδρὸς πολυπείρου πολλὰ ἰδόντος καὶ παθόντος, ἀνδρείου, ἀκαμάτου, μεγαλοψύχου ἐν τοῖς κινδύνοις, ἀκαταβλήτου ἐν ταῖς δυστυχίαις, τολμηροῦ ἅμα καὶ πανούργου, ἱκανοῦ πρὸς πάντα ἀντιπαλαίειν καὶ ὑπεκφυγὴν εὑρίσκειν· διότι ἐπινοητικώτατός ἐστι καὶ περίγλωσσος.

Ταῦτα καθίστησιν ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης σαφέστατα διὰ πολλῶν ὁμηρικῶν χωρίων, ὧν τὰ πλεῖστα παραφράζει καὶ ἓν ὅλον ἐξ αὐτῶν συναρμολογεῖ. Ἐξαίρων δὲ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὀδυσσέως παραβάλλει αὐτὸν καὶ κατὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ὅπερ, ὡς ὁ Ὀδυσσεύς, ποθοῦν τὴν περιλημένην Πηνελόπην, ἣν περιστοιχίζουσι κωμάζοντες πολλοὶ μνηστῆρες ἀτάσθαλοι ἔκτε τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς δύσεως, τέκνα τοῦ σκότους καὶ τῆς ζοφερᾶς ἀμαθείας, μέλλει ποτὲ τανύσαι τὸ τόξον τοῦ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος καὶ ἐπικαλεσάμενον τὰς ἑλληνίδας μούσας τοξεῦσαι θανατηφόρα κατ' αὐτῶν βέλη.

Τελευτῶντες δὲ τὴν ἀνάλυσιν τῶν διαλέξεων τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου εὐχόμεθα, ἵνα ἀντηχῇ ἐπὶ πολὺ ἔτι ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τε καὶ τῶν ἀδελφῶν Λεσχῶν ἡ ἑλληνικὴ φωνὴ τοῦ ἀνδρός, προσπαθοῦντος πάντοτε νὰ ἐμβάλλῃ τοῖς περὶ αὐτὸν τὸν μέγαν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ζῆλον, ὃν τοσοῦτον γλυκυθύμως αἰσθάνονται οἱ τούτων γευσάμενοι ἡμέτεροί τε καὶ ἀλλοδαποί.

Οὕτω δὲ ὁ λόγος φέρει ἡμᾶς εἰς ἑτέραν διάλεξιν, ἣν ἐποήσατο ἐπίσημος φιλόλογος καὶ πολυμαθὴς ἀνήρ, ὁ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀντιπρόσωπος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ, ἀκραιφνέστατος δὲ ζηλωτὴς τῶν καλῶν καὶ θερμότατος ὑπερασπιστὴς τῶν γραμμάτων, ἤτοι τὴν περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου διάλεξιν τῆς Α. Ἐξ. τοῦ πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ μέλους ἐπιτίμου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ὁ Σύλλογος ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ παρίστα τὴν προτέραν αὐτοῦ μορφήν, καθ' ἣν περὶ αὐτὸν συνωθοῦντο οὐ μόνον πολλοὶ τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν καὶ οὐκ ὀλίγοι νέοι ὀργῶντες πρὸς μάθησιν, ἀλλὰ καὶ τὸ γυναικεῖον φῦλον· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀληθῶς φιλοκάλῳ ὁμηγύρει ἡ φωνὴ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀνταπεκρίνετο πρὸς τοὺς πόθους σύμπαντος τοῦ πανελληνίου ὀργῶντος πρὸς τοῦτο καὶ πειρωμένου, ἵνα ἀναστήσῃ καὶ τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν, ἐξ ἧς τοσοῦτον μεγάλως ὠφελήθησαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι.

Προοιμιαζόμενος δὲ ὁ ἐπίσημος ἡμῶν ἀγορητὴς περί τε τῆς Μελπομένης (Μούσης σεμνῆς τῶν προγόνων) καὶ περὶ τῆς ὠφελείας, ἣν παρέχεται τὸ θέατρον εἰς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν τὰ δέοντα εἰπὼν θεωρεῖ μὲν αὐτὸ ὡς καὶ τὴν μίμησιν ἔμφυτον τῷ ἀνθρώπῳ καὶ παρὰ Πέρσαις, Σίναις, Ἰνδοῖς, Περουβίοις καὶ ἄλλοις ἔθνεσιν εὑρίσκει ἀναφαινόμενον, ἀλλὰ καλεῖ τὴν Ἑλλάδα τὸν μόνον μεγαλοφυῆ ἑρευρέτην καὶ τελειωτὴν αὐτοῦ. Πρότυπον δὲ προβαλλόμενος πρὸς μίμησιν τὰ ἐν αὐτῷ τελειοποιηθέντα ἔργα τῶν προγόνων κατέρχεται εἰς τοὺς κατωτέρους τῆς ἡμετέρας χώρας χρόνους, καθ' οὓς ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ὀδησσῷ νέοι τινὲς Ἕλληνες τὴν ἀρχαίαν σκηνὴν μετήνεγκον καὶ τελευταῖον ὅτι ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις πρὸ 25 ἐτῶν μόνον ἄνδρες ἦσαν ἠθοποιοί, ἤδη δὲ ὑπάρχουσι δώδεκα θίασοι καὶ δράματα νεώτερα οὐκ ὀλίγα.

Ὅπως δ' ἐπιτυγχάνηται ὁ τούτου σκοπὸς καὶ κανονισθῶσι τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἢ νέα ἱδρυθῶσι, θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν γνῶσιν τοῦ θεάτρου, περὶ οὗ ἄρχεται λέγων πρῶτον περὶ τῆς παρ' Ἕλλησιν ἀρχῆς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἀναπτύσσει μετὰ πολλῆς τῆς στωμυλίας τὰ περὶ Διονύσου καὶ διθυράμβων καὶ πάντων τῶν εἰς τὸν σατυρικὸν ἐκεῖνον κύκλον ἀναφερομένων. Ἐξετάζει τὰ περὶ τὸν Θέσπιν ἐξιστορῶν τὰ πρῶτα τῆς σκηνῆς στοιχεῖα καὶ τὰ ἴχνη τῆς τραγῳδίας ὑποδηλῶν, ὁμιλεῖ περὶ Πρατίνου καὶ διατηρήσεως τῶν σατυρικῶν δραμάτων. Διεξέρχεται ὕστερον τὰ περὶ τὸν Φρύνιχον καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ εἰσαγωγὴν γυναικείου προσώπου εἰς τὴν σκηνήν. Οὕτω δὲ μεταβαίνει εἰς τὸν Αἰσχύλον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Σοφοκλέα λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἐν τῇ σκηνῇ παρισταμένου δευτέρου καὶ τρίτου προσώπου. Ἐπισφραγίζει δὲ τὸ μέρος τοῦτο διὰ τῶν περὶ ἱματισμοῦ τῶν ὑποκριτῶν.

2) Περὶ δὲ τοῦ σχήματος τοῦ θεάτρου τόν τε Βιτρούβιον καὶ Πολυδεύκην ἀναμνησάμενος καὶ τοὺς περὶ θεάτρου γράψαντας νεωτέρους ὁδηγοὺς ἔχων ποιεῖται λόγον περὶ πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ σχῆμα ἐν πίνακι ἀποτυπώσας καὶ σαφῆ τούτου ἔννοιαν τοῖς περὶ αὐτὸν ὁμιλητὰς παραδούς.

3) Περὶ τοῦ χρόνου τῶν παραστάσεων

καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ὑποκριτῶν πραγματευόμενος ὁμιλεῖ περὶ Ληναίων καὶ μάλιστα Διονυσίων τῶν μεγάλων καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἐν τῷ δράματι ἀπὸ Αἰσχύλου γενομένην συνήθειαν τῆς παραστάσεως τριῶν τραγῳδιῶν μετὰ σατυρικοῦ δράματος (περὶ τριλογίας ἢ τετραλογίας) καὶ περὶ τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ βασιλέως τοῦ ἐκλέγοντος τὰ δοκιμώτερα δράματα πρὸς παράστασιν. Εἶτα ἐκθέτει τὰ περὶ ὑποκριτῶν ἢ ἀγωνιστῶν, τὰ περὶ χοροῦ καὶ χορηγίας, παρέχων τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο πληροφορίας. Περὶ δὲ τῆς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας (ἀπ' αὐγῆς) παραστάσεως καὶ τῶν ἐν τῷ μέσῳ διαλείψεων καὶ περὶ τῶν 5 κριτῶν, οὓς ἐκλήρου ὁ ἄρχων ἐκ τῶν μὴ ἀγωνιζομένων φυλῶν διαλεγόμενος κλείει καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς διαλέξεως προσθέτων τὰ περὶ ἄθλων, ἅπερ ἐδίδοντο τῷ τε ποιητῇ καὶ τῷ χορηγῷ.

4) Περὶ τῶν ἀκροατῶν. Εἰς τοὺς ἀκροατὰς καταλέγει ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐν τραγῳδίαις, ἐν ἀμφιβόλῳ θέμενος τοῦτο καὶ ἐν κωμῳδίαις. Περιγράφει τὰς ἐν διακοπαῖς εἰς πλησίον στοὰς ἀριστήσεις, τὸν περιαγόμενον οἶνον καὶ τὰ τραγήματα τῷ εἰσιόντι καὶ ἐξιόντι χορῷ καὶ τὰς θορυβώδεις κινήσεις τούτου. Τελευτῶν δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ ἀμίσθου εἰσόδου, τῶν ἐπὶ Περικλέους θεωρικῶν καὶ τῆς ἐπὶ Δημοσθένους καταργήσεως αὐτῶν.

5) Δρᾶμα. Ἐν τῷ μέρει τούτῳ διηγεῖται πρῶτον τὰ τῆς στιχουργίας περὶ τετραμέτρων, τριμέτρων καὶ ἀναπαίστων τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τὴν ἐν ἡμῖν χρῆσιν καὶ κατάχρησιν αὐτῶν ὑπομιμνήσκων. Τούτοις προστίθησι τὰ χορικὰ ἤτοι τὰ πρὸς αὐλὸν ᾀδόμενα, ὧν σύγκρισιν πρὸς τὰ τροπάρια οὐκ ἄστοχον λογίζεται. Εἶτα ὁμιλεῖ περὶ μιμήσεως, ἣν ἱδανικὴν εὑρίσκει ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἐξαίρει τὸ ἐν τῇ πράξει κάλλος καὶ φθάνει εἰς τὴν φύσιν τῆς τραγῳδίας. Οὕτω δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀτομικῆς τύχης καὶ ἀναπτύσσει τὸν ἔλεον καὶ τὸν φόβον, ἅπερ γεννῶνται τῷ ἀκροατῇ συγκινοῦντα μίαν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ χορδῶν. Συγκρίνει τὴν δραματικὴν τῶν ἀρχαίων τέχνην τῇ νεωτέρᾳ, καὶ θεωρεῖ τὴν σήμερον ἀνθρωπινωτέραν. Τοιοῦτό τι ποιεῖ καὶ περὶ τῆς πλοκῆς, ἣν εὑρίσκει ἀφελῆ μὲν ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὸ βραχὺ τοῦ τόπου καὶ χρόνου καὶ τὴν ἱδανικὴν τάσιν, συνθετωτέραν δέ, ἧττον ἐπίσημον καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν ἐν τοῖς νῦν χρόνοις. Περὶ δὲ τῆς ἑνότητος ἐν τῇ πράξει τὸν Ἀριστοτέλη ὡς γνώμονα θεωρῶν λέγει ὅτι πάντα τὰ μέρη πρέπει ἀναγκαίως νὰ συνέχωνται, τείνοντα πρὸς μίαν λύσιν, καὶ ν' ἀποφεύγωνται τὰ ἄλματα, ἅπερ ὁ νοῦς δὲν ἐννοεῖ. Περὶ τόπου δὲ καὶ χρόνου τῶν ἀρχαίων ὁμιλῶν εὑρίσκει ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν σήμερον προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν μὲν τῇ μυθολογίᾳ τὰ πάντα ἦσαν προεγνωσμένα, ἐν ᾧ νῦν πρὸς ἀνάπτυξιν χαρακτήρων καὶ ἐποχῶν ἀπαιτεῖται χρόνος καὶ χῶρος ἐν πιθανότητι. Μετὰ τὴν διάκρισιν τῆς ἀρχαίας δραματικῆς τέχνης πρὸς τὴν νέαν καὶ τὸν παραλληλισμὸν τῆς μὲν πρὸς τὴν γλυπτικήν, τῆς δὲ πρὸς τὴν ζωγραφικήν, ὁμιλεῖ περὶ κωμῳδίας, ἧς ἐξαίρει τὴν εὐγενῆ εὐτραπελίαν καὶ τὴν ἠθικὴν εἰρωνείαν· ἐξηγῶν δὲ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ συνοψίζων τὰ ῥηθέντα συμπεραίνει ἐν ἐπιλόγῳ ὅτι τὸ θέατρόν ἐστι κάτοπτρον καὶ παιδαγωγὸς τῆς κοινωνίας.

Τοιαύτη ἐν ἀμυδροτάτῳ σκιαγραφήματι ἡ διάλεξις τοῦ ἐπιφανοῦς ἀγορητοῦ, ὅστις ἠθέλησε περὶ ἓν κέντρον, τὴν θεατρικὴν σκηνήν, νὰ παράσχῃ τοῖς ὁμιληταῖς αὐτοῦ γενικὴν καὶ τελείαν εἰκόνα τῆς δραματικῆς τέχνης καὶ ποιήσεως.

Αἱ περὶ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως διαλέξεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου τοῦ κ. Ἀλ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ εἶναι ἄριστος συνδυασμὸς καὶ σκόπιμος ἀναμιμνήσκων ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης λεγόμενα (ά, 5. παράβαλε περιοδ. Συλλ. ἔτ. 6', τευχ. ζ', σ. 56) περὶ τῶν μέσων, ἃ παρεσκεύαζον τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀσιατικοῦ πνεύματος καὶ ἀφομοίωσιν καὶ συγχώνευσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ. «Ἀλεξάνδρου τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος, λέγει ὁ Πλούταρχος, Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα, καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγῳδίας ᾖδον.» Ἐν δὲ τῷ Ἀλεξάνδρου (§ 20, 72) ἀναφέρει ὅτι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν Ἀσίᾳ διατρίβων οὐ μόνον ἀναγινώσκων ἐνησμενίζετο τὰς ἑλληνικὰς τραγῳδίας, ἀλλὰ καὶ σκηνικοὺς ἀγῶνας ἀεὶ διετέλει ἐπιτελῶν, ἢ αὐτὸς ἢ ἄλλων βασιλέων χορηγούντων, ὑπὸ τριχιλίων τεχνητῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀφικομένων περιστοιχιζόμενος μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐπάνοδον. Ἡμεῖς δὲ τὸν σύνδεσμον τοῦτον καλὸν οἰωνὸν ἡγούμενοι καὶ τὰς ἔν τισι λέσχαις σκηνικὰς παραστάσεις τοῦ παρόντος ἀναμιμνησκόμενοι (1), εὐχόμεθα πρὸς ταῖς ἀ-

(1) Ἡ διὰ θεατρικῶν παραστάσεων ἐπιβίωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σκοποῦ τῶν Συλλόγων καὶ Λεσχῶν ἐστιν ἀναντιρρήτως ἡ καταλληλοτέρα περίπτωσις, δι' ἧς

ναλύσεσι τῶν ἐπικῶν ποιημάτων καὶ δραματικὰς νὰ ἀκροώμεθα καὶ μάλιστα τῶν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων σκηνῶν παριστα μένων τραγῳδιῶν, συνενοῦντες ἤδη οὕτω τὰς ἡμετέρας φιλολογικὰς διαλέξεις μετὰ τοῦ θεάτρου πρὸς κοινὴν ἐπίδοσιν καὶ προαγωγήν, ὡς πέρυσιν ἐγένετο ἐν τῇ παραστάσει τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος τοῦ Σαιξπήρου.

Β'.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ.

Ὁ εὐφραδὴς συνάδελφος Ι.Δ. Ἀριστοκλῆς, ὅστις πολλάκις ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου καὶ ἐν τῷ παρελθόντι δὲν ἔπαυεν ὁμιλῶν πάνυ ὠφελίμως, τρεῖς ἐποιήσατο δημοσίας διαλέξεις, ἀρυόμενος τὸ ἀντικείμενον τούτων ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὁρισθέντος θέματος ἐπιγραφομένου Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν· καὶ πρῶτον μὲν διετύπωσε τὸ διάγραμμα τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν ὡς ἑξῆς· 1) ὁρισμὸς τῆς γενικῆς ἱστορίας, 2) ὕλη αὐτῆς, 3) στοιχεῖα συστατικὰ αὐτῆς, 4) βοηθητικὰ αὐτῆς μέσα, 5) ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, 6) νομιμότης τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης, 7) σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, 8) ὠφέλεια αὐτῆς γενικὴ καὶ εἰδική, 9) διαίρεσις αὐτῆς, 10) ὁρισμὸς τοῦ ἱστορικοῦ νόμου καὶ 11) μέθοδος πρὸς μελέτην τῆς γενικῆς ἱστορίας.

Ἐπιλαβόμενος δὲ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἱστορίας κατέδειξε διὰ μακρᾶς ἀναπτύξεως καὶ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ὅτι διαφοραὶ οὐσιώδεις διακρίνουσι τὰ ἀνόργανα καὶ ὀργανικὰ ὄντα ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνοικοῦσα ἠθικὴ δύναμις εὐμοιροῦσα λόγου καὶ ἐλευθερίας ἀναβιβάζει αὐτὸν ὑπεράνω τῶν περὶ αὐτὸν ὄντων κατορθοῦσα τὴν βαθμιαίαν πρόοδον καὶ τελειοποίησιν αὐτοῦ, ὧν ἡ ἄλλη ὑπ' αὐτὸν κτίσις στερεῖται, διακρινομένη διὰ μόνης τῆς καταναγκαστικῆς ἐνεργείας· ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπείκων τῇ λογικῇ καὶ ἐλευθέρᾳ αὐτοῦ φύσει διηνεκῶς ἐνεργεῖ καὶ διὰ τῆς διηνεκοῦς αὐτοῦ ἐνεργείας ἐπιτυγχάνεται ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ· ὅτι τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκ τῆς ἐνστιγματικῆς αὐτοῦ κοινωνικότητος, ἐν κοινωνίᾳ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ διαβιοῦντος, πᾶσα ἐνέργεια αὐτοῦ ὡς ἀτόμου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς διαμορφώσεως, καὶ οὕτω διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως ἐνεργουμένης ἡ ἀνθρωπότης διανοητικῶς, ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς προάγεται. Ταῦτα προθέμενος ἐπάγει ὅτι ἡ ἱστορία ἐστὶν ἡ συστηματικὴ καὶ λογικὴ ἀφήγησις καὶ πρεπώδης ἐκτίμησις πρῶτον τῶν πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας καὶ λογικῆς ἐνεργείας τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου προϊουσῶν. Ἀλλὰ τὸν ἀνωτέρῳ τῆς ἱστορίας ὁρισμὸν δὲν θεωρεῖ πλήρη. Τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας, προσεπιλέγει, οὐκ ἔστιν ἀποκλειστικῶς τὸ προϊὸν μόνης τῆς λογικῆς καὶ ἐλευθέρας ἐνεργείας. Πρὸς τοῖς ἀνθρωπίνως γενομένοις εἰσὶ καὶ τὰ κατὰ πρόνοιαν γενόμενα, ἅτινά εἰσι πάντῃ ἀνεξάρτητα τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, καὶ ἅτινα οὐσιωδῶς ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποτελοῦντα μετὰ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὅλην σειρὰν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Τοιαῦτα δὲ κατὰ πρόνοιαν γενόμενα ἀπαριθμεῖ τὰ ἑπόμενα· α) τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν τὰ ἔθνη ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου· β) τὸν χῶρον, ἐν ᾧ ἐγκαθίστανται· γ) τὰς ἰδιαζούσας ἑκάστου ἔθνους ἐνστιγματικὰς κλίσεις καὶ διαθέσεις καὶ δ) τὴν ἐμφάνισιν ἐν τοῖς ἔθνεσι τῶν ἀληθῶς μεγάλων ἀνδρῶν.

Κατὰ δὲ τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην ἐπιλαμβάνεται ἰδίᾳ ἑκάστου τῶν κατὰ πρόνοιαν τούτων γενομένων. Καὶ πρῶτον καταδείκνυσι διὰ μακρῶν τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν, μάλιστα ὅτε ταῦτα εἰσέτι ἐν τοῖς σπαργάνοις τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν διατελοῦσιν, ἀπολήξας εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σχέσις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἐθνῶν ὑπάρχει ἀναντίρρητος μέν, δέον ὅμως νὰ χαρακτηρισθῇ οὐχὶ ὡς σχέσις αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος, ἀλλ' ὡς ὅρος καὶ μέσον συντελεστικόν· ὅτι τὰ ἔθνη πολιτιζόμενα βαθμηδὸν ἀπαλλάσσονται τῶν δεσμῶν τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ὅσον ἔνεστι καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ χώρῳ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεξαρτήτως βαίνουσι πρὸς τὸ αἴτιον τῆς δυνατῆς τελειότητος, μόνῃ τῇ οἰκείᾳ αὐτῶν ἐμφύτῳ ἠθικῇ δυνάμει ὑπείκοντα. Ταῦτα διαλαβὼν περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκτίθησιν ἑπομένως διὰ μακρῶν τὴν σχέσιν τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων καὶ ῥοπῶν ἑκάστου ἔθνους πρὸς τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ, κατακυρῶν τοὺς

συνενοῦται τὸ ἡδὺ μετὰ τοῦ ὠφελίμου καὶ παρέχεται ἀπόνως ὑγιὴς διδασκαλία καὶ τροφὴ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Πρὸ τούτου ὅμως ἀπαιτεῖται ζῆλος μείζων πρὸς σχηματισμὸν θεατρικῶν θιάσων καὶ ἐκλογὴν δραμάτων ἁρμοδίων πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰς γνώσεις ἡμῶν. Ταῦτα ὑπενθυμίζομεν ἐν πάσῃ ταπεινότητι τοῖς τε προέδροις τῶν Συλλόγων καὶ Λεσχῶν καὶ τῇ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐκλεχθησομένῃ ἐπιτροπῇ κατὰ τὰς γενικὰς περὶ αὐτῶν διατάξεις.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΓΚΙΒΙΑΔΗ Μ. ΛΟΥΚΕΖΗ ΧΑΛΚΙΣ - 1969

λόγους αὐτοῦ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Κατόπιν τούτων ἐπιλαμβάνεται τοῦ περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ζητήματος. Ἐνταῦθα ὁ κ. Ἰ. Δ. Ἀριστοκλῆς ποιεῖται πρῶτον γενικήν τινα ἐκτενῆ θεωρίαν περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἰσὶν ἡ τελειοτέρα παράστασις καὶ ἐκφρασις τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνοικούσης ἠθικῆς δυνάμεως, ὅτι οὗτοι κέκτηνται καθ' ὕψιστον βαθμὸν τὰς ἰδιαζούσας τῷ ἔθνει αὐτῶν κλίσεις καὶ διαθέσεις, ἀντιπροσωποῦσι τὰ ἔθνη αὐτῶν εἰς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐν τῇ ἀνθρωπότητι διαλαμπούσης τάξεως, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ ἀληθεῖς παιδαγωγοὶ καὶ εὐεργέται τῶν ἐθνῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι ἐμφανίζονται τῇ βουλῇ τῆς θείας προνοίας ἀκριβῶς ὅτε τὰ ἔθνη χρήζουσι τῆς ἀρωγῆς αὐτῶν καὶ συνδρομῆς, ὅτι καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἐνεργοῦσιν ἀφορῶντες πρὸς ἴδιόν τινα σκοπόν, λεληθότως ὅμως ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν μεγάλα τὰ ὠφελήματα προκύπτουσιν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐθνῶν, ὅτι αἱ βιογραφίαι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἰσι τὸ κάτοπτρον, ἐν ᾧ ἀπεικονίζονται αὐτὰ τὰ ἔθνη.

Ταῦτα διεξελθὼν σαφῶς μνημονεύει πρὸς ἐπιβεβαίωσιν ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας τοῦ πατριάρχου Φωτίου ἐφαρμόζων ἐπὶ τοῦ βίου αὐτῶν, ὅσα θεωρητικῶς προανέπτυξεν, ἐν τέλει δὲ συγκεφαλαιῶν ὅσα περὶ τῶν κατὰ πρόνοιαν γενομένων ἐξέθετο συνεπέρανεν ἀποδείξας ὅτι ὄντως τὰ γενόμενα ταῦτά εἰσι προνοιακά, καὶ οὕτως ἐπεσφράγισεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω τὰς διαλέξεις αὐτοῦ ἐπειπὼν ὅτι «ἡ ἱστορία ἐστὶν ἡ συστηματικὴ καὶ λογικὴ ἔκθεσις καὶ πρεπώδης ἐκτίμησις τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, συνάμα δὲ καὶ τῶν κατὰ πρόνοιαν γενομένων, καθ' ὅσον τὰ τελευταῖα εἶναι δυνατὸν νὰ διακριθῶσι τοῦ πρώτου». Ἐπισφραγίζει δὲ ἑκάστην τῶν διαλέξεων αὐτοῦ ὁ κύριος Ἰ. Δ. Ἀριστοκλῆς δι' ἠθικῆς διδασκαλίας, λαμβάνων τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Ὁ δὲ κ. Ἀθ. Ν. Βερναρδάκης ἐν μιᾷ διαλέξει ἐξήτασε τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ οἰκονομοπολιτικὴν ἔποψιν. Πρὶν δὲ εἰσέλθῃ εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς ὁμιλίας του προέταξεν ἱκανὰ περὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, τὸ κράτος τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης καὶ τὸν πλοῦτον ἀπέραντον ἀποφηνάμενος.

Διορίσας δὲ ὡς κυριώτατον αὐτῆς ἀντικείμενον τὴν ἐργασίαν, τὴν ἀνταλλαγήν, τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἀξίαν ἐπιλαμβάνεται τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατακλείων ταύτην διὰ τοῦ συμπεράσματος ὅτι ἡ «ἱστορία τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἐστὶν ἡ λογοδοσία τῶν πραγματικῶν προόδων ἑκάστου ἔθνους».

Κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦτον ἀποφαίνεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐλάχιστον ἢ οὐδὲν ἔπραξαν· πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀνατρέχει εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ὧν τὴν τάσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα θεωρεῖ ἀμετάβλητον· ἂν καὶ δένειναι πλέον οὔτε ἄγριοι οὔτε γεωργοὶ οἱ Ῥωμαῖοι, κατὰ ταύτην τὴν ἐποχήν, ποιοῦσι κατακτήσεις, ἵνα μὴ κατακτηθῶσι, καταστρέφουσιν, ἵνα μὴ καταστραφῶσιν· ἡ ἐργασία εἶναι ἔργον τῶν δούλων, ὕβρις δὲ δι' αὐτούς· ἀναφέρων δὲ ὅτι ἡ τέχνη, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ὅλως ξένα αὐτοῖς ἦσαν, παριστᾷ τὸν Ῥωμαῖον ζητοῦντα τὸν αὐτοῦ ἄρτον οὐχὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἁρπαγῇ καὶ τῇ κατακτήσει. Μετὰ δὲ τοῦτο κατέρχεται εἰς τὴν μαστίζουσαν τοὺς Ῥωμαίους πολυτέλειαν καὶ τὰς ποικίλας αὐτῆς παραφυάδας μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος ὑποδηλοῖ. Παραστήσας δὲ οἰκτρὰν τὴν θέσιν ἔθνους περιῤῥονήσαντος τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι «ἅπαν τὸ ῥωμαϊκὸν μεγαλεῖον ἦν ἐξωτερικὸν ἢ θεατρικόν, καὶ ὅτι τὸ μέγιστον ἐκεῖνο ἔθνος παρήκμασε καὶ ἔπεσεν ἀνεπιστρεπτεί, χωρὶς νὰ συντελέσῃ τοσοῦτον εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον, ὅσον τὸ ἑλληνικόν».

Ἐνταῦθα ἔτι νομίζομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς διαλέξεως περὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἣν ἐποιήσατο ἕτερον σοφὸν τοῦ Συλλόγου μέλος, ὁ κ. Δ. Μαλιάδης περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἰδίᾳ ἐφέτος πραγματευόμενος. Μετὰ μικρὰν εἰσαγωγήν, δι' ἧς ὁ κ. Δ. Μαλιάδης δικαιολογεῖ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προκειμένου θέματος, ἐκτίθησιν ἀκολούθως τοὺς λόγους, δι' οὓς ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς τοῦ δικαίου ἐπιστήμης οἱ ἐξοχώτεροι πάντων τῶν ἐθνῶν ἄνδρες ἠσχολήθησαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων. Ἡμῖν δέ, λέγει, ἐκτὸς τοῦ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ καὶ ἕτερος πρακτικῆς ὠφελείας λόγος ἐπιβάλλει τὴν μελέτην τοῦ δικαίου τούτου, τοῦ τὰς πλείστας τῶν ἀστικῶν ἡμῶν σχέσεων ἔτι καὶ νῦν διέποντος. Εἰπὼν δ' ἐπειτά τινα περὶ τῆς Ἐξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου ὡς ἰσχυούσης νομοθεσίας ἐν τοῖς ἡμετέ-

ροις πατριαρχείοις εἰςέρχεται εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ θέμα προτάσσων τινὰ περὶ τῶν πηγῶν καὶ τῆς διχοτομίας τοῦ δικαίου εἰς τὸ τῶν Πληβείων καὶ τὸ τῶν Πατρικίων. Μεταβὰς δὲ ἀκολούθως εἰς τοὺς βασιλικοὺς νόμους ἐνδιατρίβει εἰς τὴν νομοθεσίαν τῶν δώδεκα πινάκων, ἧς τὴν ἱστορικὴν γένεσιν ἀφηγεῖται κατὰ Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὸν Λίβιον, Διόδωρον τὸν Σικελιώτην κλπ. καὶ ἀναφέρει τὰς μαρτυρίας πάντων τῶν συγγραφέων Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, καθ' ἣν ἡ δεκανδρία κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς δωδεκαδέλτου εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀθηναϊκὴν νομοθεσίαν.

Τρεῖς, λέγει, κυρίως εἰσὶν αἱ μεγάλαι ἱστορικαὶ περίοδοι τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἤτοι ἡ ἀριστοκρατική, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ χριστιανική· καὶ ὅπως κάλλιον κρίνωμεν περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἰδίως ἡ στωϊκὴ ἔσχεν ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ δικαίου τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ περίοδον, ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν πρότερον τὴν προηγηθεῖσαν ταύτης ἀριστοκρατικὴν περίοδον, ἧς ὁ κ. Μαλιάδης διὰ μακρῶν ζωηρὰν ποιεῖται εἰκόνα καὶ καταφανῆ καθίστησι τὴν θεοκρατικὴν σκαιότητα καὶ τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ὡς καὶ τὸν δεσποτικόν, τὸν τυπικὸν καὶ ζηλότυπον χαρακτῆρα, ὃν ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ δείκνυσιν ἀντιθέτως πρὸς τὸ φυσικὸν δίκαιον, οὗτινος ἐκθύμως ἐξαίρει τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν φύσιν. Εἶτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ζοφερᾶς ταύτης εἰκόνος τῶν ἀρχαίων ῥωμαϊκῶν νόμων ὁ κ. Δ. Μαλιάδης ἀναφέρει πλεῖστα παραδείγματα ἐκ τῆς οἰκογενείας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν ἐνοχῶν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν οἰκογένειαν ἐκτίθησι τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν σαθρότητα τῶν βάσεων, ἐφ' ὧν οἱ Ῥωμαῖοι ἐστήριζον αὐτήν, ἀπαριθμῶν τὰ παρ' αὐτοῖς διάφορα εἴδη τῶν γάμων, καὶ ἐξετάζων τόν τε τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν πηγάζουσαν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γυναικός. Περιγράφει τὴν νομικὴν τῆς γυναικὸς θέσιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς καὶ τὰς δικαιολογικὰς αὐτῆς σχέσεις ἐν τῷ νομικῷ κύκλῳ τῆς ἰδιοκτησίας κτλ. Ἐκτίθησιν ἀκολούθως τὴν ἐπὶ τῶν τέκνων ἐξουσίαν τῶν πατέρων καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῆς συγγενείας παρὰ Ῥωμαίοις, καὶ μετὰ τοῦ φιλοσόφου Σενέκα θρηνῶν διεκτραγῳδεῖ τὴν κατάστασιν τῶν δούλων ἀπέναντι τῶν δεσποτῶν καὶ συγκινητικωτάτην περὶ αὐτῶν εἰκόνα παρουσιάζει τοῖς ἀκροαταῖς.

Ἐν δὲ τῷ τῆς ἰδιοκτησίας δικαίῳ περιγράψας τὸν ῥωμαϊκὸν ἀγρὸν (ager romanus) καὶ τὰ προνομιοῦχα τρόπον τινὰ τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων κτήματα (res mancipii) ἐξέθηκε διὰ μακρῶν τὴν ἀρχήν, ἐφ' ἧς παρὰ Ῥωμαίοις ἐστηρίζετο τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κυριότητος, ἥτις διείπετο τῇ μεσολαβήσει τῆς δημοσίας ἀρχῆς καὶ τῆς θρησκείας καὶ μετεβιβάζετο διὰ πράξεων τυπικῶν, ἰδιαζουσῶν μόνοις τοῖς ῥωμαίοις πολίταις, ὡς καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαν φυσικὴν ἰδιοκτησίαν διὰ τῆς συναρωγῆς τοῦ πραίτορος εἰς τὴν καλὴν πίστιν κατ' ἀντίθεσιν καὶ τὴν αὐστηρὰν ῥωμαϊκὴν ἰδιοκτησίαν (dominium ex jure Quiritium) προστατευομένην ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ δικαίου.

Λόγον ἀκολούθως ποιησάμενος περὶ πολλῶν ἄλλων νομικῶν σχέσεων τοῦ πρακτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων δικαίου διὰ μακρῶν καὶ ἐν εἴδει προειςαγωγῆς εἰς τὴν ἑπομένην αὐτοῦ διάλεξιν περὶ τῆς φιλοσοφικῆς περιόδου τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἐκτίθησι καὶ ἀφηγεῖται τὰ πρῶτα ἐν Ῥώμῃ ἀναφανέντα σπέρματα τῆς εἰςαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδίως τῆς στωϊκῆς εἰς τὴν μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπικράτησιν αὐτῆς εἰς τὰς περὶ πολιτείας, περὶ δικαίου, περὶ θρησκείας κτλ. ἰδέας τῶν Ῥωμαίων. Ἐπιλέγει δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως ταύτης τὸ μὲν δίκαιον λαβὸν τὴν οἰκείαν αὐθυπαρξίαν κατέστη φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, καλλιεργηθεῖσα ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας Ῥωμαίων νομοδιδασκάλων, ἡ δὲ θρησκεία τοῦ Νουμᾶ ἄρδην κλονισθεῖσα κατέπεσε διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν θείων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρχῶν καὶ δογμάτων. Ὑπόσχεται δ' ἐν τέλει ὁ κ. Δ. Μαλιάδης ὅτι ἐγκαίρως θέλει πραγματευθῇ ἐν ἑτέρᾳ διαλέξει περὶ τῆς φιλοσοφικῆς περιόδου τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου, ἐν ᾗ ὁ λόγος ἔσται ἰδίως περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροῆς τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας· ἀναμένομεν δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος, ἵνα ὁ κ. Δ. Μαλιάδης συμπληρώσῃ τὸ σπουδαιότατον θέμα, ὅπερ ἀνεδέξατο.

Γ'.

ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ.

Τέσσαρες ἐφέτος ἐγένοντο διαλέξεις γεωλογικαὶ ὑπὸ δύο μελῶν τοῦ Συλλόγου, ἤτοι ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Τάγης περὶ ἐγγείου πυρὸς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ περὶ σεισμῶν,

καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Σπαθάρη περὶ τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἐν πρώτοις ὁ κ. Ἀ. Τάγης ποιεῖται εἰσαγωγὴν περί τε τῆς μεθόδου καὶ τῆς γλώσσης, ἅτινα ἁρμόδια εἰς τὴν τῶν πολλῶν διδασκαλίαν κρίνονται καὶ συνάδοντα τῷ σκοπῷ τοῦ Συλλόγου. Καὶ ἡ μὲν μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ἡ διὰ τῶν παραδειγμάτων ἐπὶ τὰς θεωρίας πρόοδος· διότι ὑπολαμβάνει ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου τίθενται αἱ βάσεις πρὸς τὴν τῶν θεωριῶν συνύφανσιν καὶ κατασκευήν, καὶ οἱ μὴ εἰδότες χειραγωγοῦνται εὐκόλως καὶ τελεσφόρως εἰς θεωρίας ὑψηλοτέρας. Ἡ δὲ γλῶσσα, λέγει ὁ κ. Ἀ. Τάγης, δέον ὅπως συνιστᾶται ἐκ λέξεων καθαρῶς ἑλληνικῶν, ἡ δὲ σύνταξις ὅσον ἔνεστιν ἀρχαϊκωτέρα· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀποφευκτέαι αἱ δύσληπτοι ἐκεῖναι λέξεις, αἱ ὅλως ἀρχαϊκαί, ἀντ' αὐτῶν δὲ κείσθωσαν λέξεις εὔληπτοι καὶ ἐπίσης τοῦ καθαροῦ ἑλληνισμοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ γλῶσσα παντὸς σολοικισμοῦ καὶ βαρβαρισμοῦ ἀπηλλαγμένη καὶ ἁρμονικώτατα συγκεκροτημένη παρέχει τέρψιν τοῖς ἀκροωμένοις, οἵαν καί τινα τῶν ἀρχαίων ἔργα.

Ἀρχόμενος δὲ τῆς περὶ ἐγγείου πυρὸς διαλέξεως λέγει ὅτι εὑρίσκομεν ἀσφαλῶς καὶ κατ' ἀκρίβειαν τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς ὅτι εἰσὶν ὠκεανός τις πυρώδης διὰ τῆς θερμότητος, τοῦ μόνου ἀλανθάστου ὁδηγοῦ ἐπὶ τῆς ἐρεύνης ἡμῶν ταύτης. Τὴν δὲ ἐν τῇ γῇ θερμότητα διττὴν ὑπολαμβάνει, ἤτοι 1) τὴν ἐκ τοῦ ἡλίου καὶ 2) τὴν ἐκ τῶν ἔνδον τῆς γῆς πηγάζουσαν.

Καὶ πρῶτον ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἡλίου θερμότητος, ἥτις ἐν τῇ γῇ εἰσδύει ἡμερησίως καὶ ἐτησίως· ὁρίζει τὸ βάθος, εἰς ὃ καθήκει ἡ θερμότης αὕτη, διὰ πολλῶν πρακτικῶν παραδειγμάτων βεβαιῶν τὰ θεωρητικῶς λεγόμενα. Δι' ἀποδείξεων δὲ σαφῶν πρῶτον δεικνύει τὴν τῆς θερμότητος εἴσδυσιν ἐν τοῖς στερεοῖς, ἄλλοτε ἄλλην εὑρισκομένην περὶ τὴν ταχύτητα ἕνεκα τοῦ θερμαγωγοῦ ἢ μὴ τῶν σωμάτων. Μετὰ ταῦτα ἀναφέρει καὶ τὸ βάθος ἐν τῇ γῇ, εἰς ὃ ἡ ἡλιόδοτος θερμότης διεισδύει, λίαν σαφῶς ἐκθέτων ὅτι ἀπαιτεῖται χρόνος ἑξάμηνος, ὅπως ἡ θερμότης εἰσχωρήσῃ 8 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ἢ καὶ ἀφεθῇ. Κατὰ ταῦτα δὲ ἀντιστρόφως εὑρίσκεται τὸ μὲν θέρος ἐν βάθει 8 μέτρων τὸ μέγιστον ψῦχος, τἀνάπαλιν δὲ ἐν χειμῶνι κατὰ τὸ αὐτὸ βάθος ἡ μεγίστη θερμότης.

Τοιαῦτα εἰπὼν ὁ κ. Ἀ. Τάγης περὶ ἡλιοδότου θερμότητος, προστίθησιν ὅτι κατὰ θείαν τινὰ οἰκονομίαν ἔχει τὸ πρᾶγμα οὕτω· διότι ἡ φυτικὴ φύσις, ἐξ ἧς τρέφεται καὶ ὑπάρχει ἡ ζωϊκή, ἄλλως κινδυνεύει τὸν ἐκ τοῦ παγετοῦ θάνατον, συνεπάγουσα καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῆς ζωϊκῆς φύσεως. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αἱ πηγαὶ τοὐλάχιστον ἐκεῖναι, ὧν ἡ ἀρχὴ εὑρίσκεται ἐπὶ ἀβαθεστέρων στρωμάτων, χειμῶνος μὲν ῥέουσι, θέρους δὲ τἀνάπαλιν ἐκλείπουσιν. Πρὸς τούτοις δὲ λέγει καὶ περὶ τῆς θερμοκρασίας αὐτῶν ἐν θέρει καὶ χειμῶνι.

Κατὰ ταῦτα χωρεῖ κατ' ὀλίγον εἰς τὰ τῆς ἐγγείου θερμότητος, ἀποδεικνύων διὰ τῶν θερμῶν πηγῶν, τῶν ἀρτεσιανῶν ῥεάτων, τοῦ διαπύρου τῶν ἡφαιστείων πηλοῦ καὶ τῶν ἐνδείξεων τοῦ θερμομέτρου κατ' ἀνασκαφὰς βαθυτάτας, ὅτι ἡ θερμότης, ἥτις ἀεὶ αὐξάνει καθ' ὅσον προχωροῦμεν βαθύτερον ἐν τῇ γῇ, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν προέρχεται ἢ ἐκ τοῦ κέντρου τῆς γῆς, ἐν ᾧ μαθηματικῶς εὑρίσκεται ἀναβαίνουσα ἡ θερμότης εἰς 3—4 χιλιάδας μέτρων, θερμότης πελωρία, εἰς ἣν οὐδὲν ἐκ τῶν στερεῶν ἀνθίσταται, ἀλλὰ πάντα εἰς ὑγρὰν καὶ φλογόλευκον κατάστασιν μεταβάλλονται. Οὕτως ἀποδείξας πειστικώτατα ὅτι ὁ πυρὴν τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἐστὶ πηλὸς διάπυρος, πρὸς δὲ καὶ τὰς τῶν ἀντιδοξούντων ἐνστάσεις ἀναιρέσας, μεταβαίνει εἰς τὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπενεργείας τοῦ πυρῆνος καὶ τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ, ἐξ ἧς προέρχονται τὰ δύο καταπληκτικὰ φαινόμενα, οἱ σεισμοὶ καὶ τὰ ἡφαίστεια, παραγαγόντα μεγάλας ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς μεταβολὰς καὶ καταστροφάς. Καὶ πρῶτον μὲν λίαν καθαρῶς ἀνέπτυξε τὴν ἀμοιβαίαν ἀντίδρασιν τῶν δύο τοῦ πλανήτου συστατικῶν, εἶτα καὶ τὴν τῶν ἀτμῶν ἀνάπτυξιν, δι' ἃ προέρχονται οἵτε σεισμοὶ καὶ τὰ ἡφαίστεια.

Τὸ δὲ περὶ σεισμῶν ὁ κ. Ἀ. Τάγης ἐν ἰδίᾳ διαλέξει πραγματευθείς πρῶτον πειρᾶται νὰ ὁρίσῃ διάφορα εἴδη σεισμῶν, ἤτοι τοὺς βράστας ἢ καθέτους, διακρίνων αὐτοὺς καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν καταστροφάς· τοὺς παλματίας ἢ κυματοειδεῖς καὶ τέλος τοὺς σεισμοὺς κατὰ δινηθμὸν ἢ στρόβιλον. Κατόπιν διαστέλλει αὐτοὺς κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν διάρκειαν λέγων ὅτι οἱ μὲν συντινάσσουσι μικρὸν τῆς γῆς μέρος, οἱ δὲ καὶ μεγάλα τῆς οἰκουμένης τμήματα, ἔτι δὲ ὅτι οἱ βραχυχρονιώτεροί εἰσι καταστρεπτικώτατοι καὶ τἀνάπαλιν. Προσέτι ὁμιλεῖ ὁ κ. Ἀ. Τάγης καὶ περὶ τῶν σεισμῶν, οἵτινες προηγοῦνται τῆς ἐκρήξεως, χωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων σεισμῶν, οὓς οὐδεμία ἔκρηξις συνοδεύει, καὶ καλῶν ἐκείνους μὲν ἡφαιστείους, τούτους δὲ πλουτωνίους. Μετὰ ταῦτα ἀναπτύσσει τὰ ἐπικείμενα τοῦ σεισμοῦ σημεῖα καὶ ἀριθμεῖ τὰ πολ-

λὰ καὶ παντοῖα ἐκ τῶν σεισμῶν ἀποτελέσματα ἐπί τε τῆς χέρσου καὶ τῆς θαλάσσης, ὡς σχίσματα τῆς ἐπιφανείας ἢ χάσματα, συνιζήσεις καὶ ἐξάρσεις αὐτῆς, ὑδάτων ἀναφυσήσεις καὶ ἄμμων ἢ βορβόρου, ἀνυψώσεις ὑδάτων ποταμίων καὶ λιμναίων, διάσχισιν ὀρέων, φλογῶν καὶ παντοίων ἀερίων ἀναφυσήσεις ἐκ τῶν γινομένων χασμάτων, γένεσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀπῶν στρογγύλων ἢ χωνοειδῶν, ἐκτροπὴν ἢ ἀποτύφλωσιν πηγῶν καὶ φρεάτων, μεταβολὴν τῆς θερμοκρασίας ἢ τῆς ποιότητος τῶν ἐν αὐτοῖς ὑδάτων, ἀνάβλυσιν νέων πηγῶν, μείωσιν ἢ αὔξησιν ἢ μετάπτωσιν ἀλλαχόσε ποταμῶν, γένεσιν ἢ ἔκλειψιν λιμνῶν, δεινὰς τῆς θαλάσσης παλιρροίας, νήσων ὑπαρχουσῶν καταδύσεις καὶ νέων ἐμφάνειαν κτλ.

Ἐπὶ ἑνὸς δ' ἑκάστου ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων κατόπιν ἐρχόμενος ὁ κ. Ἀ. Τάγης διὰ πλείστων θαυμαστῶν παραδειγμάτων ὑποστηρίζει αὐτὰ κατὰ τάξιν. Ἀκολούθως δὲ μετὰ τῆς δυνατῆς λεπτομερείας ἀφηγεῖται τοὺς σεισμοὺς Καλαβρίας καὶ Λισαβῶνος καὶ τελευτῶν ὁμιλεῖ συντόμως καὶ περὶ τῶν προϊστορικῶν τοῦ ἐδάφους ἐξάρσεων καὶ συνιζήσεων, δι' ὧν τελέως μετεβλήθη ἡ τῆς γῆς ὄψις.

Τὰς τοσοῦτο σπουδαίας διαλέξεις ταύτας ἀκολουθοῦσιν αἱ τοῦ κ. Ἀνδρ. Σπαθάρη περὶ τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς. Ὁ ἀκάματος οὗτος τοῦ Συλλόγου ἑταῖρος, ὅστις διὰ τῆς εὐρραδείας καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ γνώσεων πολλάκις κατέθελξε καὶ καταθέλγει τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ, ἀνέλαβεν ἐν τῶν σπουδαιοτάτων γεωλογικῶν ζητημάτων, οὗτινος κατὰ δυστυχίαν μόνον ἐλάχιστον μὲν μέρος ἀλλὰ πλεῖστα ἐνέχον ἐδιδάχθη ἐφέτος ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ.

Καὶ πρῶτον μὲν μετὰ προηγουμένην εἰσαγωγὴν εἰς τὸ αὐτοῦ μάθημα ποιεῖται γενικὴν περιγραφὴν τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ πλανήτου ἡμῶν, διαιρουμένου εἰς τρεῖς σφαίρας συγκεντρικάς, τὴν στερεάν, τὴν ὑγρὰν καὶ τὴν ἀερίαν. Διὰ πολλῶν δὲ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων ἀναδείκνυσι δεύτερον τὴν ἀνάγκην τῆς παραδοχῆς τετάρτης σφαίρας ὑγρᾶς καὶ πεπυρακτωμένης καὶ περικλειομένης ἐντὸς τῆς στερεᾶς. Οὕτω δὲ ἀκολούθως μεταβαίνει εἰς ἕτερον ζήτημα, καθ' ὃ διὰ πολλῶν λόγων ὑποστηρίζει ὅτι σύμπασα ἡ γῆ ἦτο ἄλλοτε ὑγρὰ ἐκ τήξεως περιβαλλομένης ὑπὸ πυκνοτάτης ἀτμοσφαίρας.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας περὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν παρατηρήσεις καταδεικνύει ὁ κ. Ἀ. Σπαθάρης διὰ γενικῶν παραδειγμάτων 1) τὴν ἐπιρροὴν τῆς τε ἐξωτερικῆς καὶ τῆς γηΐνης βαρύτητος ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ, ὁμιλῶν περὶ τῆς καθολικῆς ἕλξεως καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ ἀποτελεσμάτων, ἤτοι περὶ καταπτώσεων καὶ καθιζημάτων· 2) ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τῶν ὁμιλητῶν εἰς τὸ περὶ ἐπενεργείας τῆς τε ἐξωτερικῆς ἡλιακῆς θερμότητος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπὶ τῶν μεταβολῶν τοῦ φλοιοῦ, τὰ δέοντα περὶ κλιματολογίας, ἐξάρσεων καὶ ἐκρήξεων πραγματευσάμενος.

Τελευτῶν δὲ τὴν πρώτην διάλεξιν δείκνυσιν ὅτι αἱ κυριώτεραι μεταβολαὶ αἱ ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς παρατηρούμεναι προέρχονται πρὸ πάντων ἐκ τῶν δυνάμεων βαρύτητος καὶ θερμότητος καὶ ἐκ τῶν χημικῶν μεταβολῶν, διαχαράξας οὕτω τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ διαλέξει συνεχίζων τὸν λόγον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πρώτου μέρους, ἤτοι περὶ τῶν ἀνέκαθεν ἀποτελεσμάτων καὶ ἀλλοιώσεων τῶν ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἕλξεως προερχομένων. Πρῶτον λοιπὸν ἀναπτύσσει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Laplace ἐπὶ τῆς γενέσεως τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ἐξηγεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς συντηρήσεως τοῦ συστήματος τούτου καὶ ἰδίως διὰ τὴν γῆν, καὶ ὁμιλεῖ ἐν ἐκτάσει περὶ τῶν ἀνωμαλιῶν τῆς περὶ τὸν ἥλιον κινήσεως τῆς γῆς τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐνεργείας ἄλλων οὐρανίων σωμάτων· ἐνταῦθα δὲ ἐκτίθησι τὰς ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐγκλίσεως προερχομένας ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τὰ περὶ ὀπισθοβατικῆς κινήσεως τῶν ἰσημεριῶν, ἤτοι περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν πόλων τοῦ κόσμου. Οὕτω δὲ φθάνει εἰς τὴν ἑλκτικὴν πρὸ πάντων ἐπενέργειαν τῆς σελήνης ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὠκεανῶν, λεπτομερῶς περιγράφων τὰ φαινόμενα τῆς παλιρροίας καὶ ἀμπώτιδος καὶ τὰς διαφόρους αὐτῶν περιόδους. Ὑποσχόμενος δὲ νὰ ὁμιλήσῃ ἀκολούθως περί τε τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γηΐνης βαρύτητος καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τῶν συναποτελούντων τὸ περὶ τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς μάθημα καταπαύει τὸν λόγον.

Τοιαῦτα, κύριοι, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν τὰ γεωλογικὰ μαθήματα, ὧν τὴν συνέχειαν καὶ εἰ δυνατὸν τὴν ὅλην σειρὰν τῆς γεωλογίας εὐχόμεθα ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι διδάξωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀγορηταί, πολλὰ τὰ περίεργα καὶ ἄξια σπουδῆς ζητήματα κοινὰ καθιστῶντες τοῖς ἡμετέροις ὁμογενέσιν.

Δ'.

ΥΓΙΕΙΝΗ.

Τὴν ὑγιεινὴν ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ ἐφέτος ὁ κ. Κ. Καραθεοδωρῆ καὶ διὰ σειρᾶς ἑπτὰ διαλέξεων ἐπραγματεύθη τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος· ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δὲ ταύτῃ τὸ γηραιὸν τοῦτο καὶ σεβάσμιον μέλος τοῦ Συλλόγου, ὁ ἀκάματος ἰατρὸς καὶ ὀτρηρὸς τῶν ἐπιστημῶν θεράπων, ἀπεκδυσάμενος τὸν ὅλως θεωρητικὸν τοῦ διδάσκοντος τρόπον, ὅστις πολλάκις πλήττει μόνον τὰ ὦτα ἐλαχίστην καταλείπων ὠφέλειαν, μετεχειρίσθη τὴν μέσην ὁδὸν προσπαθῶν διὰ τοῦ εὐμεθόδου καὶ ἀφελοῦς αὐτοῦ ὕφους νὰ καταστήσῃ τὰ τῆς ὑγιεινῆς παραγγέλματα καταληπτὰ παντὶ τῷ προσερχομένῳ. Πᾶν δὲ παράγγελμα ὑγιεινὸν συνωδεύετο πάντοτε μετὰ ῥητρῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, εἰς ἃς ἐμμένοντες οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐμεγαλούργησαν ἐν παντί. Τὸ μηδὲν ἄγαν ἢ πᾶν μέτρον ἄριστον ἔθηκεν ὡς κρηπῖδα τῆς ὑγεινῆς, ἧς τὸν σκοπὸν ὁρίσας προέβη ὡς ἐξῆς εἰς τὴν διαίρεσιν αὐτῆς. Ἡ ὑγιεινὴ σκοπὸν ἔχει τὴν τήρησιν τῆς ὑγείας καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν τελειοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διεῖλε δὲ ταύτην εἰς τρία μέρη, 1) τὸ ἀντικείμενον, 2) τὴν ὕλην καὶ 3) τὰ παραγγέλματα. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὴν ὑγίειαν, τὸ δὲ δεύτερον ἅπαντα τὰ ἐπενεργοῦντα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, εἴτε ἐκ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν εἴτε καὶ ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ σώματος λειτουργιῶν, τὸ δὲ τρίτον ὁρίζει τὸ μέτρον τῆς χρήσεως τῶν ἐπενεργειῶν αὐτῶν. Ἀφοῦ δὲ περὶ τῶν ὑγιεινῶν παραγγελμάτων ὁμιλῶν εἶπεν ὅτι δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ εἰς ὅλους, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ φύλου, τῆς κράσεως καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῆς ἡλικίας, τῶν κλιμάτων κτλ. διῄρεσε τὰς ἐπενεργείας ταύτας ἀναλόγως τῆς διαιρέσεως τῶν ὀργάνων τῶν συνιστώντων τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἰς τρία κεφάλαια.

ά) Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς σχετικῆς ζωῆς. Ἐνταῦθα εἰπὼν τὰ δέοντα περὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς σχετικῆς ζωῆς καὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὴν φώνησιν, εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν νόησιν καὶ τὰ πάθη, ἤρξατο νὰ ἐξηγῇ τὰ ὑγιεινὰ παραγγέλματα τὰ εἰς τὴν ἐνεργητικὴν κίνησιν ἁρμόζοντα, ὁμιλῶν 1) περὶ τῆς βαδίσεως ἢ τοῦ περιπάτου, 2) τοῦ δρόμου, 3) τοῦ ἅλματος, 4) τοῦ χοροῦ, 5) τῆς θήρας, 6) τῆς πάλης, 7) τῆς ξιφασκίας καὶ 8) τῆς νήξεως. Πάντων δὲ τούτων τὴν ἱστορίαν συνοπτικῶς ἐκθεὶς καὶ τὰς ὡς ἐκ τῶν ὑπερβολῶν ἢ τοὐναντίου συνεπείας ὑποδείξας συνέστησε μὲν τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὥρισεν ἑνὶ ἑκάστῳ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα κατά τε τὸ φῦλον, τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ κλίμα, ἐν ᾧ οἰκοῦμεν. Εἶτα τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν παθητικῶν κινήσεων διαιρεῖ αὐτὰς 1) εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ ὀχήματος κινήσεις καὶ 2) εἰς τὴν θαλασσοπλοΐαν, ἅπερ μεγάλως συνιστᾷ τοῖς τε καχεκτικοῖς καὶ τοῖς μελαγχολικῶς ἔχουσιν ἢ διάγουσιν ἐν κοινωνίᾳ πολυπληθεῖ, ἔνθα ἡ ἀτμόσφαιρα μολύνεται. Μικτὴν δὲ κίνησιν θεωρεῖ τὴν ἱππασίαν, ἐν ᾗ φέρεται μὲν τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱππεύς, ὅπως ἐπικάθηται καλῶς ἐπ' αὐτοῦ, ὀφείλει νὰ τηρῇ τοὺς μῦς τεταμένους καὶ νὰ ὑφίσταται ποιάν τινα κίνησιν.

Πραγματευόμενος δὲ περὶ τῆς φωνήσεως καὶ ἐξηγῶν τὰς ἐπενεργείας αὐτῆς ἐπὶ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος ὁμιλεῖ 1) περὶ τῶν συνδιαλέξεων, ὧν τὴν χρῆσιν παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις διὰ τὸν παιδευτικὸν αὐτῶν σκοπὸν ἐξῆρε, 2) περὶ τῶν ᾀσμάτων, ἅτινα τοσοῦτον τὸν ἄνθρωπον μαγεύουσι καὶ μαλακύνουσι καὶ 3) περὶ τῆς ἀπαγγελίας· ἐπισφραγίζει δὲ τὸν λόγον ὁρίζων τοὺς κανόνας, καθ' οὓς πρέπει νὰ γίνηται καλὴ χρῆσις καὶ ἐν δέοντι.

Μετὰ τὴν οὕτως ἐν τέσσαρσι διαλέξεσι πραγματείαν του περὶ τὴν κίνησιν μετέβη εἰς τὰ περὶ τὰς αἰσθήσεις, ὧν τὸν σκοπὸν μιᾶς ἑκάστης συντομώτατα ἀφηγήσατο. Καὶ περὶ μὲν τῆς ὀσφρήσεως ὡς σκοποῦ τῆς γεύσεως καὶ τῆς ἀναπνοῆς διαλεγόμενος ἐκθέτει τὴν ἐπ' αὐτὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀναθυμιάσεων, τῶν ναρκωτικῶν φυτῶν, τοῦ αἰθέρος, τῶν πτητικῶν οὐσιῶν, καὶ προτείνει τὰ μέσα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κινδυνωδῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων. Εἶτα ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἐπιρροῶν τοῦ φωτὸς ἐπὶ τῆς ὁράσεως καὶ τῶν ἐπικινδύνων αὐτοῦ ἀποτελεσμάτων, μνημονεύων τὸν τρόπον, δι' οὗ Διονύσιος ὁ τύραννος ἐτύφλωνε τοὺς περιφρουρουμένους. Παρίστησι δὲ καὶ τὰς τὴν ὅρασιν ἀμβλυνούσας ἑτέρας αἰτίας, πρὸς προφύλαξιν τῶν ὁποίων συνιστᾷ τὰ εἰκότα. Τῷ αὐτῷ δὲ μέτρῳ χρώμενος καὶ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀκοῆς ἐπιδράσεων ἐφίστησι τὴν προσοχὴν τῶν ὁμιλητῶν, ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα δὲν γίνονται ἐπαισθητὰ μόνον εἰς τὸ ὄργανον τῆς ἀκοῆς, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν ὀργανισμὸν διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος· ὁμιλῶν δὲ περὶ τῶν ἐπὶ τῆς γεύσεως ἐπιρροῶν προτάσσει τὰ περὶ αὐτῆς, ἥτις ὅλως νέα εἰς τὸ νεογνὸν τελειοποιεῖται κατὰ μικρόν. Ἐνταῦθα δὲ πραγματεύεται περὶ τῶν τὴν γεῦσιν ἀμβλυ-

νόντων ἢ καταστρεφόντων καὶ καθίστησι προσεκτικοὺς τοὺς ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων εἰθισθέντας εἰς ταῦτα, ὧν τὴν ἀποχὴν ἢ τὴν μετρίαν χρῆσιν παρακελεύεται. Τέλος δὲ περὶ τῆς ἁφῆς διαλεγόμενος καὶ ταύτην μόνον ὡς ὄργανον τῆς τροφῆς ἐξετάζων ὁμιλεῖ 1) περὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ δέρματος ὡς ὀργάνου τῆς ἁφῆς, προβάλλων σπουδαίαν τὴν ἐντολὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀτόμου, καὶ ἐξηγεῖ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἀποτελέσματα τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμότητος συνιστῶν τὴν ἔγκαιρον προφύλαξιν ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἐπιρροῶν τούτων καὶ παρέχων τὰς ἀναγκαίας περὶ τῶν προφυλακτικῶν μέσων ὁδηγίας κατά τε τὸ φῦλον, τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ κλίμα· ὁμιλεῖ κατόπιν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἠλεκτρικῆς καὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥευστοῦ ἀποτελεσμάτων καὶ περὶ τῶν ἀλεξιτηρίων πρὸς τοῦτο μέσων.

Οὕτω δὲ ῥθάνει εἰς τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον μέρος τῶν ἐκ τῶν λειτουργιῶν τῆς σχετικῆς ζωῆς ἐπηρειῶν πρὸς τὰς λειτουργίας τῆς νοήσεως καὶ τῶν φυσικῶν ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Περὶ τῆς νοήσεως δὲ καὶ περὶ τῶν ἁρμοδίων μέσων ὁμιλῶν, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ διευθύνωμεν ἢ καὶ νὰ βελτιώσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς τοῦ ἐγκεφάλου λειτουργίας, βασίζεται ἐπὶ τοῦ φυσιολογικοῦ ἀξιώματος, καθ' ὃ «πᾶσα λειτουργία τελειοποιεῖται ἢ κακοῦται διὰ τῆς τελειοποιήσεως ἢ ἀλλοιώσεως τοῦ ὀργάνου, ὅπερ ὥρισται, ἵνα παράγῃ αὐτήν»· ἀναπτύσσων δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ ἀποδεικνύων ὅτι αἱ λειτουργίαι τῆς νοήσεως δὲν δύνανται ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀποφαίνεται ὅτι ὡς ἅπασαι αἱ λοιπαὶ λειτουργίαι, οὕτω καὶ αἱ τοῦ ἐγκεφάλου ἐνισχύονται διὰ τῆς ἀσκήσεως. Προβάλλει λοιπὸν τὰ μέσα, δι' ὧν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο, κατακρίνων τὴν ὑπεράσκησιν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἀνελίσσων τὸν βίον τῶν μεγάλων συγγραφέων καὶ φιλοσόφων τῶν εἰς ταύτην ὑποκειμένων. Τέλος δὲ περὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου ὁρμῶν ὁμιλῶν, ἐν ᾧ τὸ θέμα ἦτο λίαν ἐπισφαλές, τοσοῦτο ἐπιτηδείως διεξήγαγεν, ὥστε κατέστησεν αὐτὸ ἠθικὸν μᾶλλον δίδαγμα, τὴν βελτίωσιν πολλῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ κακῶν διδάξας καὶ τοῖς νέοις πολλὰς νουθεσίας καὶ συμβουλὰς προβαλλόμενος.

Οὕτω δὲ ἐπισφραγίζων τὸ διδαχθὲν μέρος τῆς ὑγιεινῆς, καὶ μετὰ βαρυαλγούσης καρδίας τὸν ἀρχαῖον ἄνθρωπον πρὸς τὸν νῦν κατά τε τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν παραλληλίσας καὶ πολλῷ ἐκείνου ἥττονα εὑρὼν προσθέτει ὅτι εἶναι τῷ ὄντι λυπηρόν, ἐν ᾧ ὁσημέραι αἱ κληρονομικαὶ ἀσθένειαι, ἡ φθίσις, ἡ σίφιλις καὶ πρὸ πάντων αἱ χοιράδες αὐξάνουσι, νὰ βλέπῃ τις τὸν ἄνθρωπον, ὅστις τόσον καλῶς γνωρίζει νὰ βελτιοῖ τὰ εἴδη τῶν ἡμέρων ζώων, ν' ἀδιαφορῇ ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν τόσων καχεξιῶν, αἵτινες ἀσχημίζουσι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀλλοιοῦσι τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν.

Ε'.

ΗΘΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΑ.

Τῷ ὀνόματι τούτῳ, κύριοι, ἐκαλέσαμεν τὰς διαλέξεις ἐκείνας, αἵτινες σκοποῦσιν ἀπ' εὐθείας τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ταύτης ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων, ἃ παρήγαγεν ἡμῖν ὁ κακῶς ἐννοούμενος πολιτισμὸς καὶ ὁ πρὸς τὰ ξένα ἄκρατος ἡμῶν πιθηκισμός. Μία δὲ ἰδίᾳ διάλεξις ἡ περὶ πολυτελείας τοῦ κ. Ἀθαν. Βερναρδάκη ἐγένετο ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συλλόγῳ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιδιώκουσα, καὶ ταύτης ἀνάλυσιν δέον ἵνα ποιήσωμεν κατακλείοντες οὕτω καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐκθέσεως ἡμῶν.

Ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης, ὃν ἤδη γινώσκομεν ἐκ τῆς προηγουμένης διαλέξεως, περὶ πολυτελείας τὸν λόγον ποιούμενος θεωρεῖ ταύτην οὖσαν σύγχρονον τῆς κοινωνίας, ὡς ἐν τῶν ἀνέκαθεν ἀκανθωδῶν καὶ ζωηρῶν ζητημάτων, καθ' ὃ οἱ μὲν ἐν ὀνόματι τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκόντισαν κεραυνοὺς κατὰ τῆς πολυτελείας, οἱ δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ὑπερησπίσθησαν αὐτήν. Θεωρῶν δὲ ταύτην σχετικὴν ἀποφαίνεται περὶ αὐτῆς καὶ διακηρύττει ὅτι ὁ ὁρισμὸς αὐτῆς ἐπιστημονικῶς δὲν δύναται νὰ γίνῃ.

Μετὰ τὴν προειςαγωγὴν ταύτην ἀνέρχεται εἰς τὸ παρελθὸν καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος ποιεῖται μνείαν τῶν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς κατακριθέντων τῆς πολυτελείας ἀντικειμένων, ἀνασκευάζων τοὺς ἀποφαινομένους ὅτι ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ἀσωτεία ἐμψυχοῦσι τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἐντεῦθεν δὲ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀποδεικνύει πόσον ἀπατῶνται καὶ οἱ καταλογίζοντες τὰς πυρκαϊὰς πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἐμπορίου· ἀνασκευάζει δὲ καὶ τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν δόξαν, καθ' ἣν ἡ κοινωνικὴ καχεξία τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης προέρχεται ἐκ τῆς πολυτελείας ἀποδίδων αὐτὴν πρῶτον μὲν εἰς τὴν εἰςαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ ξένων χειρῶν, 2) εἰς τὸν μαρα-

σμὸν τῶν ἐγχωρίων τεχνῶν καὶ τῆς χειροτεχνίας, 3) εἰς τὰς συχνὰς πυρκαϊάς, 4) εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς συγκοινωνίας, 5) εἰς τὸ παιγνίδιον τῶν χρεωγράφων καὶ τελευταῖον εἰς ἄλλας αἰτίας καὶ τὴν πολυτέλειαν.

Τελευταῖον δὲ ποιούμενος λόγον καὶ περὶ τινων ἄλλων σχετικῶν πως τῇ πολυτελείᾳ ἀντικειμένων κατακλείει τὴν διάλεξιν αὐτοῦ λέγων ὅτι τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀνατροφὴ δύνανται νὰ περιστείλωσι τὴν ἐν τῇ σχετικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ πολυτέλειαν.

Ταῦτα, κύριοι, καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸ λῆγον ἤδη ἔτος διαλέξεων ἐντῷ Συλλόγῳ εἴθε δ' ἐντῷ μέλλοντι ἡ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Λεσχῶν συνεννόησις καὶ σύμπραξις ἐπενέγκοι τὴν διασκέδασιν τῆς ἀμαθείας, τῶν προλήψεων, τῶν ἐλαττωμάτων καὶ παντὸς ὅτι τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ ἐπιζήμιον διὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν φώτων καὶ διαδόσεως τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΙΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ

ἀναγνωσθεῖσα τῇ 9 Μαΐου 1872

ἐν τῇ ἐπετείῳ πανηγύρει τοῦ Συλλόγου.

Κληθέντες ὑπὸ τοῦ Συλλόγου, ἵνα μελετήσαντες τὰς ἐπὶ τὸ Νεγρεπόντιον λεγόμενον διαγώνισμα διαφόρους ἐκθέσεις καὶ ἔγγραφα ἀποσταλέντα εἰς αὐτὸν ἔκτε τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀσιατικῆς Τουρκίας, καὶ καλῶς σταθμίσαντες τοὺς ἐν αὐτοῖς λόγους ἀπονείμωμεν δίκην Ἑλλανοδικῶν τὸ εἰκοσιπεντάλιρον γέρας κατὰ τὸ δίκαιον εἰς τέσσαρας ἐκ τῶν παρθεναγωγεῖα διατηρουσῶν ἐπαρχιῶν, ὁμολογοῦμεν ὅτι ἠπορήσαμεν εὑρεθέντες ἐνώπιον περιστάσεως ὅλως ἀλλοίων καὶ ἀντιστρόφων τῶν συνήθων ἐν διανομῇ βραβείων.

Δὲν προῦκειτο, κύριοι, οὔτε ἀναξιφόρμιγγας νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ὕμνους, ἵνα ὑμνήσωμεν τοὺς ἀριστεύσαντας, οὔτε τῶν Μουσῶν τὰς σοβὰς θυγατέρας, ἵνα βραβεύσωμεν τοὺς πλεονεκτήσαντας ἐν εὐφροσύνῃ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τείνωμεν χεῖρα βοηθείας, θαλερὸν ἐπιλείβοντες δάκρυ, εἰς τοὺς μᾶλλον ἐνδεεῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον ἀπόρους καὶ ἀπροστατεύτους. Ὅσον δὲ τοῦτο θλίβει καὶ πιέζει τὴν καρδίαν, μόνοι οἱ τὸ φρόνημα μὲν γενναῖον, ἀνίσχυρον δὲ τὴν πρᾶξιν ἔχοντες γινώσκουσιν.

Ἔνδεκα, κύριοι, ἐκθέσεις ἢ αἰτήσεις καθυπεβλήθησαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ προεδρείου. Ἐξ αὐτῶν αἱ ἓξ ἀνήκουσι τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, αἱ δὲ πέντε τῇ ἀσιατικῇ.

Καὶ αἱ πρῶται εἰσι·

Α΄ ἡ τῆς ἐφορίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τοῦ Βουγιούκδερε, ἥτις ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τοῦ ἀρτισυστάτου τῆς χώρας ἐκείνης παρθεναγωγείου τὸ ἀνάλογον τῶν 25 ὀθωμανικῶν λιρῶν. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τούτῳ 250 κοράσια, ἐξ ὧν τὰ πλείω ὀρφανά, ὅλα δ' ἐν γένει ἄπορα καὶ γυμνά, διδάσκονται τὰ στοιχειώδη μαθήματα καὶ ἐργόχειρα.

Β΄ ἡ τοῦ ἐν Σαραντακκλησιαῖς φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, δι' ἧς ὁμολογεῖ ὅτι τὸ μόνον αἴτιον τὸ προκαλέσαν τὴν σύστασιν αὐτοῦ εἶναι ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ πάσης διδασκαλίας δυναμένης νὰ ἐκβάλῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τὴν ἐσχάτην ἀμάθειαν, ὅτι πρὸ τετραετίας ἤδη ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων καὶ παρθεναγωγεῖον διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ πολλῶν φιλομούσων ὁμογενῶν, 40 δὲ κοράσια ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διευθυντρίας τελειοδιδάκτου τοῦ Ἀρσακείου παρθεναγωγείου. Ἡ δαπάνη τοῦ παρθεναγωγείου τούτου ὑπερβαίνει τὰς 120 λίρας κατ' ἔτος, ἐξ ὧν μόνον 25 εἰσπράττονται ἐκ τῶν μαθητριῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκ τοῦ συνήθους μέσου τῶν συνεισφορῶν. Ἀπό τινος δὲ φαίνεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀπηύδησαν, καὶ ἐπίκειται κίνδυνος μὴ ἐπέλθῃ ἡ διάλυσις τοῦ καταστήματος, ἂν μὴ ἀτέκμαρτός τις ἐπικουρία ῥυσθῇ· ἐφ' ᾧ καὶ ἐπικαλεῖται καὶ ἐκλιπαρεῖ ὁ φιλεκπαιδευτικὸς ἐκεῖνος Σύλλογος τὸν ἡμέτερον, ἵνα σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ κτλ.

Γ΄ ἡ τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Βερροίας, ἐνῇ θρηνοῦσα τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ Σχολείου μετὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ βιβλιοθήκης κατὰ τὴν πρὸ ἑπταετίας καταστρέψασαν τὴν πόλιν ἐκείνην πυρκαϊάν, παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον θερμῶς, ἵνα βοηθήσῃ κἂν τὸ ἀρτισύστατον παρθεναγωγεῖον, ὅπερ πρὸ ἑξαμηνίας ἐσύστησαν μὲν ἀλλὰ μόνος ὁ Θεὸς γινώσκει πῶς θ' ἀποτίσωσι καὶ αὐτὸν τὸν εὐτελῆ μισθὸν τῆς εὐπαιδεύτου κατ' εὐτυχίαν των διδασκαλίσσης!

Δ΄ ἡ τῆς ἐφορίας τῶν σχολείων Βάρνης. Ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν μακρὰν καὶ ἐλεγειογραφικήν, οὕτως εἰπεῖν, ἀφήγησιν τῶν μυρίων δεινῶν, ὅσα ἀνέκαθεν ὑπέστη ἡ πόλις ἐκείνη, ἐπιφέρει ὅτι

SISMANOGLIO MEGARON

ἐσαεὶ ἀκράδαντος ἐμμείνασα εἰς τὰ πάτρια ἀνήγειρε καὶ διατηρεῖ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκπαιδευτικοῖς καταστήμασιν, ἐν οἷς φοιτῶσι δωρεὰν περὶ τοὺς χιλίους παῖδας, καὶ παρθεναγωγεῖον ὅπου περὶ τὰ 300 κοράσια ἐκπαιδεύονται. Βλέπει ὅμως μετὰ λύπης πολλῆς τὴν ἀνάγκην συστάσεως καὶ ἑτέρων παρθεναγωγείων ἐν Βαλτσικίῳ καὶ ἐν Καβάρνῃ κατὰ τὰς παρούσας μάλιστα περιστάσεις· λέγει δὲ μετὰ λύπης, ἐπειδὴ μόλις καὶ μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν ἐπαρκοῦντες εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὑπαρχόντων ἤδη καταστημάτων ἀδυνατοῦσι νὰ πράξωσί τι καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἐφ' ᾧ καὶ δέονται τοῦ Συλλόγου, ἵνα σπεύσῃ καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν.

Ε' ἡ τῆς κοινότητος τοῦ Χάσκιοϊ τῆς Φιλιππουπόλεως. Διὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἡ κοινότης ἐλεεινολογεῖ τὸν τόπον περιελθόντα εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν καὶ χρηματικὴν ἀπορίαν πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων αἰτιῶν ἕνεκα, καὶ δὴ καὶ ἐκ διαφόρων ἀτασθαλιῶν, ὅσαι συνέβησαν ἐπ' ἐσχάτων. Ἐναντίον δὲ τῆς ἀθλιότητος ταύτης διετήρησε καὶ διατηρεῖ Σχολεῖον ἑλληνικόν. Καὶ πρὸ ἓξ μηνῶν τῇ προστασίᾳ τοῦ φιλογενεστάτου κ. Μ. Γκιουμουσγκερδάνη ἐσύστησε καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐπὶ μόνας τὰς χρηστὰς ἐλπίδας τῆς τῶν ὁμογενῶν γενναιοδωρίας ἐρειδόμενον. Τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦτο προσωρινῶς ἐν τῇ ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ τοῦ φιλομούσου Χ. Σταύρου Πρίμου εὑρισκόμενον περιθάλπει καὶ ἐκπαιδεύει πλείω τῶν 35 κορασίων, ἐν οἷς καὶ πολλὰ βουλγαρόφωνα. Παρατηρητέον ὅτι ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς, ἃς τὸ ἔγγραφον φέρει, ὑπάρχουσι καὶ δύο γράμμασι σλαβικοῖς σημειούμεναι. Δέεται δὲ σύμπασα ἡ κοινότης ἑλληνόφωνός τε καὶ βουλγαρόφωνος, ἵνα ὁ ἡμέτερος Σύλλογος αὐτῇ ἐπιδαψιλεύσῃ τὸ εἰκοσιπεντάλιρον γέρας, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς τόσας καὶ τόσας πληγὰς αὐτῆς, τοσοῦτον βαθείας, ὅσον εἰσὶν αἱ ἐκ τῶν βελῶν τῶν οἰκείων.

Ϛ' ἡ τῶν ἐφόρων τῶν Σχολείων Θεσσαλονίκης. Μετὰ τοσαύτας ἐλεεινολογίας καὶ οἰμωγάς, κύριοι, ὑπὸ τὴν πίεσιν τοιαύτης θυμαλγοῦς καταστάσεως εὑρισκομένη ἡ ἐπιτροπὴ ἐδικαιοῦτο βεβαίως νὰ ἀναπνεύσῃ ἐπ' ὀλίγον καὶ τινα πνοὴν ἀναψύχουσαν, καὶ τινα αὔραν ζωογόνον. Τὴν αὔραν αὐτὴν καὶ πνοὴν εὗρεν ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Θεσσαλονικέων. Καὶ φέρουσι μὲν καὶ οἱ Θεσσαλονικεῖς τὰς πληγὰς αὐτῶν, ἀλλὰ χεῖρες φιλογενεῖς καὶ φιλόμουσοι ἐπέχυσαν φιλανθρώπως βάλσαμον ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπιτηδείως περιέδεσαν αὐτάς· καὶ ἵστανται ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅπου θρῆνος καὶ κοπετὸς πολύς, τραυματίαι μέν, ἀλλὰ τραυματίαι γενναῖοι ἀρίστως μαχόμενοι.

Οὐδὲν ζητοῦσιν οἱ Θεσσαλονικεῖς, οὐδεμίαν ἐκφέρουσιν ἀπαίτησιν, ἀλλὰ λίαν ἀξιοπρεπῶς καὶ ἀφελῶς πάνυ ἐκθέτουσι τὸν διοργανισμὸν καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀξιολόγου παρθεναγωγείου αὐτῶν, τοῦ μόνου ἴσως ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ὑπάρχοντος. Τὸ κατάστημα τοῦτο διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα· 1) τὸ νηπιαγωγεῖον διοικούμενον κατὰ τὴν μέθοδον, ἣν ὁ κ. Α. Μελᾶς μετέφερεν ἐξ Εὐρώπης εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰσήγαγεν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ· 2) τὸ ἀλληλοδιδακτικόν, ἐν ᾧ ἐκτὸς τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ τμήματος περιλαμβάνονται καὶ δύο τάξεις συνδιδακτικῶν μετὰ τριῶν διδασκαλισσῶν καὶ 3) τὸ ἑλληνικὸν Σχολεῖον ἔχον τρεῖς τάξεις, ὡς τὸ τῶν ἀρρένων· ἕτεραι δύο διδασκάλισσαι μετὰ καὶ ἄλλων καθηγητῶν διδάσκουσιν ἐν αὐτῷ τὰ κοράσια. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκπαιδεύονται τετρακόσια περίπου κοράσια. Καὶ δὲν ἀρκεῖ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἵνα ἐκπληρῶσιν οἱ γενναῖοι Θεσσαλονικεῖς τὸν προορισμόν, εἰς ὃν καθυποβάλλει αὐτοὺς τὸ τῆς θέσεως ἐπίκαιρον, καὶ ὃν δεόντως ἐκτιμῶσιν, ἀποστέλλουσιν ἐκ τῶν τελειοδιδάκτων μαθητριῶν εἰς διάφορα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μακεδονίας μέρη, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς διδασκάλισσαι. Τὰ παρθεναγωγεῖα Βοδενῶν, Νηγρίτας, Κολυνδροῦ καὶ Βερροίας διωργανίσθησαν καὶ διευθύνονται ὑπὸ τελειοδιδάκτων μαθητριῶν τοῦ ἐν λόγῳ παρθεναγωγείου τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς τελειοτέραν δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου οἱ εὐγενεῖς ἔφοροι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην προσθήκης δύο τάξεων γυμνασιακῶν μαθημάτων. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐκφράζονται μετά τινος μελαγχολίας, ἐκ μόνων τῶν εὐγενῶν καρδιῶν ἀπορρεούσης. Λίαν δ' εὐλόγως συνταίνουσι θερμῶς τὴν σύστασιν νηπιαγωγείων ὡς μόνων δυναμένων νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν μητρικὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις τῆς Μακεδονίας, ἀφ' ὧν ἐξέλιπεν· ἐφ' ὃ καὶ εὔχονται τὴν ἐπὶ μᾶλλον προαγωγὴν τοῦ παρθεναγωγείου τούτου, ἵνα δύνηται νὰ ἐξαποστέλλῃ πλείονας νηπιαγωγοὺς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μακεδονίας κτλ. κτλ. Τιμὴ καὶ δόξα τοῖς Θεσσαλονικεῦσι, κύριοι, τιμὴ καὶ δόξα τοῖς ἐφόροις, ὧν δυστυχῶς ἀγνοοῦμεν τὰ ὀνόματα· μόλις ἐκ τῆς σφραγῖδος τοῦ φακέλλου ὑπεκλέψαμεν τὸ ὄνομα τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας Ῥογκότη.

Ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν ἐγγράφων περιλαμ-

βάνει τὰς ἐκ τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας ἀποσταλείσας ἐκθέσεις, εἰσὶ δὲ

Α΄ ἡ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι μέχρι σήμερον τὰ κοράσια, ὑπὲρ τὰ 60 τὸν ἀριθμόν, ἐξεπαιδεύοντο ἐν τῇ ἀλληλοδιδακτικῇ Σχολῇ μετὰ τῶν ἀρρένων· ἀλλ' ἡ ἐν λόγῳ Ἀδελφότης κατιδοῦσα τὴν ἀνάγκην ἀνιδρύσεως ἰδίου παρθεναγωγείου χρησιμεύσοντος οὐ μόνον διὰ τὰ κοράσια τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν περιχώρων πάντη ἀπροστάτευτα καὶ εἰς τὸ βαθὺ τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας σκότος ἐγκαταλελειμμένα, ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ ἴδιον παρθεναγωγεῖον. Παρακαλεῖ δὲ ἡ Ἀδελφότης τοὺς δυσμοίρους ἀγωνοδίκας, ἵνα προτιμήσωσι κτλ. κτλ. Τὸν δὲ ἀγωνοθέτην ἀνακηρύττουσιν ἀπὸ τοῦδε εὐεργέτην κτλ.

Β΄ ἡ τοῦ Βαλουκπαζάρου Προύσης, δι' ἧς ἡ ἐφορία τοῦ ἐκεῖ παρθεναγωγείου προτάσσουσα τὸ κεντρικὸν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀξίαν, θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν γλώσσης· ἐπιφέρει δέ, καὶ δικαίως πάνυ, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις μορφώσεως μητέρων ἐν τῇ ἐθνικῇ γλώσσῃ θὰ δυνηθῶσι τὰ τέκνα των ν' ἀναβαπτισθῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς ἑλληνικῆς ὁλομελείας· ἀλλ' ὁ ἀντίπαλος, λέγουσι, τῶν ἀγαθῶν προθέσεων, ἡ ἀναργυρία, ἐπαυξηθεῖσα ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων καταστροφῶν, τῶν σεισμῶν, τῶν πυρκαϊῶν, τῆς ἀφορίας καὶ λπ., δὲν συγχωρεῖ αὐτοῖς νὰ ἀνακύψωσι, καὶ βλέπουσιν ὁσημέραι τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ματαιουμένας, καὶ τὰ τέκνα των ἀπωρφανισμένα τῆς προγονικῆς των περιουσίας. Δέονται δὲ κτλ.

Γ΄ ἡ τῆς φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἡ Βιθυνία. Καὶ διὰ τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς ἡ Ἀδελφότης αὕτη θρηνοῦσα τὴν ἀπώλειαν τῆς προγονικῆς γλώσσης, καὶ εἰς μόνην τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς στηρίζουσα τὴν σωτηρίαν καὶ τὸ μέλλον τῶν τέκνων τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ἀπαριθμεῖ ὅσα ἠδυνήθη ἀπὸ τῆς συστάσεώς της νὰ πράξῃ ἀφιερώσασα μέρος τῶν εἰσοδημάτων της ὑπὲρ τῶν σχολείων, συστήσασα λέσχην, ἐν ᾗ καὶ δημόσια μαθήματα διδάσκονται ὅσον οἷόν τε καταληπτὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις κατὰ τὸ δυνατὸν παρουσιάζονται κτλ. Καὶ ὅμως ἴδιον παρθεναγωγεῖον δὲν ἠδυνήθησαν εἰσέτι ν' ἀποκτήσωσιν ἐλλείψει ἀργυρίου.

Δ΄ ἡ τῶν δημογερόντων Δεμιρδεσίου, πόλεως κειμένης μεταξὺ Κίου καὶ Προύσης. Ἡ κοινότης αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ θέλγητρον καὶ καταγώγιον προπαγανδῶν, καὶ ἤθελεν ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν ὁλομέλειαν, ἂν μὴ ἀντέτασσον εἰς τοὺς προσηλυτικοὺς ὄνυχας τὴν ἀσφαλῆ ἀσπίδα τῶν διαφόρων Σχολῶν. Πρὸ δωδεκαετίας ἤδη ὑπῆρχεν ἐκεῖ παρθεναγωγεῖον πολλοὺς καὶ ἀγλαοὺς προσενεγκὸν καρποὺς ἔν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις· ἀλλ' ὁ κακὸς δαίμων ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τῆς μεταξοσκωληκοτροφίας, ἐξ ἧς οἱ κάτοικοι ἱκανὰ πορίζόμενοι διετήρουν καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ταῦτα καταστήματα· ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισυμβαινουσῶν πυρκαϊῶν ἠναγκάσθησαν πρὸ πέντε ἐτῶν νὰ κλείσωσι τὸ παρθεναγωγεῖον. Ἀλλ' ἐσχάτως, προτροπῇ τοῦ Σ. ἀρχιερέως, ἀνίδρυσαν πάλιν αὐτὸ μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν, ἔχον ἤδη ὀκτάμηνον μόλις ζωὴν καὶ χρῄζον προστασίας. Ἐφ' ᾧ καὶ δέονται τὴν αὐτὴν τῶν λοιπῶν δέησιν, ἀνακηρύττοντες σωτῆρα τὸν κ. Νεγρεπόντην.

Ε΄ καὶ τελευταῖον ἔγγραφον ἔχομεν, κύριοι, τὴν ἔκθεσιν τῶν δημογερόντων Συνασσοῦ. Ἡ πόλις αὕτη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις λέγεται ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία Ναζιανζός, ἐν ᾗ πρῶτον εἶδε τὸ φῶς ὁ μέγας ἐκεῖνος θεολόγος καὶ ποιητὴς Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἡ πόλις, λέγω, αὕτη, καίτοι ἀπόκεντρος, εἶναι ἡ μόνη, ἐν ᾗ λαλεῖται, ὡς γνωστόν, ἀμιγὴς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἐπὶ τοῦ πλεονεκτήματος ὅθεν τούτου ἐρειδομένη ἡ κοινότης συμπεραίνει ὅτι τὸ ἀρτισύστατον αὐτῆς παρθεναγωγεῖον, τὸ μετὰ τοσούτων κόπων καὶ μόχθων μόλις ἀνιδρυθέν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διάδοσιν τῆς γλώσσης εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ κωμοπόλεις, ἅπαντα ἑτερόφωνα καὶ ἐν τῇ βαθυτάτῃ σκοτίᾳ διατελοῦντα· διὸ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἄλλοτε μὲν πεφωτισμένης, νῦν δὲ ὑπὸ ληθαργίαν διατελούσης μερίδος ταύτης τῶν ὁμογενῶν παρακαλεῖ θερμῶς τὸν Σύλλογον, ἵνα κτλ.

Μετὰ τὴν θυμαλγῆ ἀνάγνωσιν τῶν ἐγγράφων τούτων, ὧν τὴν ἔννοιαν ἠκούσατε, κύριοι, βεβαίως μετὰ συγκινήσεως καρδίας, εἰς ποίαν ἀρά γε κατάστασιν εὑρέθη ἡ δυστυχὴς ἐπιτροπή; ποῖος ὠκεανὸς ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων κατέκλυσε καὶ φρένας καὶ θυμὸν τῶν ἀθλίων ἀγωνοδικῶν; πρὸς ποίας ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ὤφειλον νὰ δώσωσι τὸ βοήθημα μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἀφ' οὗ σύμπασαι τοὺς αὐτοὺς ἔφερον τίτλους, ἤτοι τὴν αὐτὴν ἀνάγκην, τὴν αὐτὴν στέρησιν, τὸν αὐτὸν ζῆλον ἀφ' ἑτέρου, τὸν ἴσον πόθον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων των; Ἔμειναν οἱ ἀγωνοδίκαι ἄναυδοι, ὁ εἷς ἀτενίζων τὸν ἕτερον· ἀφασία παντελὴς κατέλαβεν αὐτούς, ὡς νὰ ἔμελλεν ἐκ τῆς σιωπῆς νὰ προκύψῃ ὁ

ἀπαιτούμενος χρυσὸς πρὸς εὐχαρίστησιν πάντων, ὡς νὰ ἔμελλεν ἐκ τῶν παλμῶν τῆς ἀσπαιρούσης καρδίας των νὰ ἀναπηδήσῃ ὁ θεὸς οὗτος τῆς γῆς, ὁ τὰ πάντα συνέχων καὶ δεσπόζων.

Διὸς παῖς ὁ χρυσός.
κεῖνον οὐ σὴς οὐδὲ κὶς δάπτει,
δάμναται δὲ βροτέην φρένα, κράτιστον κτεάνων

Ὦ, ἂν ὑπῆρχεν ἐν τῷ αἵματι χρυσός, ἂν ἦτο ἐν τῇ καρδίᾳ, ἤθελον κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν διασχίσει τὰς φλέβας καὶ διαρρήξει τὴν καρδίαν, ἵνα ἄρθονον ῥεύσῃ τὸ εὐγενὲς μέταλλον τὸ ἐξευγενίζον καὶ ἄτομα καὶ ἔθνη. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτων, κύριοι· ἄτεγκτος ἡ πραγματικότης ἑκατὸν μόνας λίρας ἐδείκνυεν ἡμῖν, μελλούσας νὰ διανεμηθῶσι κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ δωρητοῦ εἰς τέσσαρα παρθεναγωγεῖα· ἀμείλικτος ἡ ἀνάγκη ὑπεχρέου ἡμᾶς εἰς δύο μόνα ἐκ τῶν ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ εἰς ἕτερα δύο ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀσιατικῇ νὰ χορηγήσωμεν τὸ δώρημα. Ὑπείκοντες ἄρα τῇ ἀνάγκῃ ἐπράξαμεν οὕτως, ἀποδιδόντες ἀνὰ 25 λίρας εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα τοῦ Χάσκιοϊ τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ Σαραντακκλησιῶν ἐκ τῶν πρώτων, καὶ εἰς ἐκεῖνα τοῦ Δεμιρδεσίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Προύσης καὶ Συνασσοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καππαδοκίας ἐκ τῶν δευτέρων. Εἰς δὲ τοὺς εὐγενεῖς Θεσσαλονικεῖς προτείνομεν νὰ γράψῃ τὸ προεδρεῖον συγχαρητήριον ἐπιστολὴν εὐχόμενον αὐτοῖς τὰ ἀμείνω. Πῶς δὲ ἡ προτίμησις αὕτη; διατί εἰς αὐτὰ μᾶλλον καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλα; Μὴ ζητήσητε λόγον, κύριοι, διότι οὐδεὶς ὑπάρχει, ὡς ἐρρέθη, ὁ διδοὺς αὐτοῖς πλείονα δικαιώματα τῶν ἄλλων. Ἐδώκαμεν αὐτοῖς ἔχοντες τὴν παρήγορον πεποίθησιν, ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἄλλοι ὁμογενεῖς πλούσιοι θ' ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον νὰ πράξῃ ἐν ὀνόματι αὐτῶν τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας. Ὦ, ναὶ ἐν τῷ γενικῷ τούτῳ καὶ εὐγενεῖ ἀγῶνι τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως τῶν ἐθνῶν, ἐν ᾧ σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης ἀπεδύθη, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἁμίλλῃ ἰδίως τῆς παρ' ἡμῖν ἑτερογενοῦς κοινωνίας δὲν θέλουσι βεβαίως οἱ κρατοῦντες τὸν ἰσχυρὸν πάσης κινήσεως μοχλόν, ἀρνούμενοι αὐτόν, κρατήσει τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους των ἐν σινικῇ στασιμότητι, δὲν θέλουσι παραγνωρίζοντες τὴν ἀποστολὴν τοῦ πλουσίου μείνει ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι εἰς τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τοῦ φιλογενοῦς νέου κ. Μ. Νεγρεπόντη.

Ἂν ἄλλοτε ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀμαθείας ἡ Ἐκκλησία μόνη ἴσχυε νὰ σώζῃ καὶ εὐκλείζῃ ἡμᾶς, ἂν ἄλλοτε τὸ κελλίον καὶ ὁ νάρθηξ ἦσαν ἡ πνύξ, ἦσαν τὸ Forum τῶν καθ' ἡμᾶς κοινοτήτων, ἡ δὲ ὀκτώηχος καὶ τὸ ψαλτήριον ἦν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἤδη ταῦτα μόνα εἰσὶν ἀνεπαρκῆ, ἤδη σὺν τῇ εὐσεβείᾳ τῶν πατέρων ἡμῶν δέον νὰ ἔχωμεν Σχολὰς ἀξίας τοῦ αἰῶνος τούτου τῆς ἐπιστήμης· ἄλλως τὰ ἔθνη πίπτουσι τὴν πτῶσιν ἐκείνην, ἧς δυστυχῶς ἐγενόμεθα τελευταῖον ἐκπεπληγμένοι μάρτυρες!

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ νοὸς μόνη ἡ καλλιέργεια ἀρκεῖ νὰ εὐδαιμονίσῃ ἔθνος ἄνευ τῆς μορφώσεως τῶν ἠθῶν καὶ τῆς καρδίας. Ὁ πολιτισμός, ὁ ἀληθὴς πολιτισμὸς ἀποκτᾶται μᾶλλον διὰ τῆς μορφώσεως τῆς καρδίας, τῆς ἕδρας ταύτης τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἀφ' ἧς ἀπορρέει ἥτε ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, ἢ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοίας. Ὁ πεπαιδευμένος, κἂν τὴν σοφίαν ὅλην φέρῃ ἐν νῷ, δὲν δύναται διὰ τῆς παιδείας μόνης νὰ θεωρῆται καὶ ἀληθῶς πεπολιτισμένος, ἂν μὴ ταὐτοχρόνως ἔχῃ καὶ τὴν καρδίαν μεμορφωμένην, ἤτοι τὰ πάθη αὐτοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγαθότητος, τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς μετριοφροσύνης. Ὁ σοφὸς ἄνευ καρδίας μεμορφωμένης εἶναι βάρβαρος πεπονηρευμένος, εἶναι λυμεὼν τῆς κοινωνίας, εἶναι Κατιλίνας τοῦ ἔθνους του. Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία οὐ σοφία φαίνεται.

Οἵαν δὲ θέσιν κατέχει ἡ καρδία ἐν τῷ ἀτόμῳ, οἵαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτοῦ, τὴν αὐτὴν καὶ τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ γυνὴ εἶναι ἡ καρδία τῆς ἀνθρωπότητος, κύριοι, καὶ περὶ αὐτῆς φροντίζοντες, περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς μεριμνῶντες φροντίζομεν καὶ μεριμνῶμεν περὶ τῆς ἠθικοποιήσεως τῶν τέκνων ἡμῶν, περὶ τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Θέλεις νὰ φέρῃς κρίσιν ὀρθὴν ἐπί τινος ἔθνους (ἔλεγέ μοι ἐσχάτως φίλος τις ἐξ Ἀγγλίας ἐλθών), ἴδε τὰς γυναῖκάς του· ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταστάσεως θέλεις ἐννοήσει καὶ ἐκείνην τοῦ ἔθνους, εἰς ὃ ἀνήκουσιν. Γνωμάτευμα σοφώτατον, ἀξίωμα ἀναμφίλεκτον. Διὸ καὶ ἐπιτυχής, ἐπιτυχεστάτη ἦν ἡ ἰδέα τοῦ κ. Νεγρεπόντη τοῦ νὰ θέσῃ αὐτὸς τὸν πυρῆνα τοῦ κεφαλαίου, ὅπερ μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐτησία συνδρομὴ εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ μάλιστα τῶν μερῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν ἡ προγονικὴ γλῶσσα μετὰ τῶν ἠθῶν ἐξέλιπεν. Ἐφ' ᾧ καὶ ὀφείλομεν αὐτῷ βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην καὶ δί-

καιον ἔπαινον, εὐχόμενοι ἵνα καὶ ἄλλοι τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι ἀμείνω πράξωσιν.

Τῇ 4 μαΐου 1871.

Ἡ ἐπιτροπὴ

Β. ΠΥΛΑΔΗΣ
Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ εἰσηγητής.

Ἦτο ἤδη ὑπογεγραμμένη ἡ παροῦσα ἔκθεσις, κύριοι, ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, ὅτε τὸ προεδρεῖον διεκοίνωσεν ἡμῖν μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστήσεως τὴν ἐπιστολὴν τοῦ φιλογενεστάτου καὶ περὶ τὰ καλὰ ἀείποτε προθύμου συμπολίτου ἡμῶν κ. Χρηστάκη Β. Ζωγράφου (ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιστολή).

Βλέπετε, κύριοι, ὅτι δὲν ἠπατήθημεν λέγοντες ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἔδωκε τὸ δώρημα τοῦ κ. Νεγρεπόντη εἰς τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα παρθεναγωγεῖα ὑπὸ τὴν παρήγορον πεποίθησιν, ὅτι ἄλλοι ὁμογενεῖς πλούσιοι θέλουσι διασκεδάσει τὴν τῶν ἀγωνοδικῶν λύπην, στερησάντων ἐξ ἀνάγκης παντὸς βοηθήματος τὰς ἄλλας ἐπαρχίας.

Ἰδοὺ σήμερον ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος διὰ τῆς γενναίας αὐτοῦ καὶ λίαν εὐστόχου προσφορᾶς ἀποδεικνύει ἑαυτὸν μὴ λησμονήσαντα ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν καλλίγονον, εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τὴν εὔανδρον, ἧς τὰ ἀγλαὰ τέκνα τοσοῦτον ὠφέλησαν τὸ ἔθνος. Δὲν λησμονεῖ ὅτι ἀνήκει εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν λεοντόκαρδον φυλήν, ἧς οἱ ἄνδρες ἐφάνησαν ἐν πᾶσι καὶ πάντοτε μεγάλοι.

Τοιοῦτοι ἄνδρες, κύριοι, δὲν ζητοῦσι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων εἰς τίτλους κενούς, εἰς ὑπερθετικὰ γελοῖα, ὄζοντα μεσαιωνικῆς εὐτελείας καὶ βυζαντινῆς ταπεινώσεως καὶ διαφθορᾶς, οἰκτρὰ λείψανα οἰκτρᾶς ἐποχῆς· δὲν θηρεύουσι τὴν δόξαν εἰς πατραγαθίας καὶ οἰκογενειακὰς λαμπρότητας παρελθούσας καὶ οὐδόλως αὐτοῖς ἀνηκούσας, ἀλλ' εἰς ἔργα, ὧν αὐτοὶ οὗτοί εἰσιν οἱ αὐτουργοί, εἰς πράξεις, ἃς αὐτοὶ οὗτοι οἰκείᾳ θελήσει πράττουσι, πράξεις κοινωφελεῖς προκαλούσας τὴν ἄφθαρτον, τὴν ἀτελεύτητον εὐγνωμοσύνην τοῦ εὐεργετουμένου ἔθνους των.

Ἂν τὸ ἔθνος ἡμῶν οὐ μόνον ἐσώθη ἀπὸ τελείας καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ προήχθη καὶ προάγεται ἀκατασχέτως εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμόν, ἂν πρωταγωνιστῇ εἰς τὴν ἐν πᾶσι πρόοδον τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο δὲν χρεωστεῖται εἰμὴ εἰς τὴν γενναιότητα, τὴν αὐταπαρνησίαν καὶ τὸν ἐνθουσιώδη πατριωτισμὸν τῶν ἰδιωτῶν. Τὰ εὐγενῆ ταῦτα αἰσθήματα ἔφερον αὐτοὺς ἄλλοτε, ὡς καὶ σήμερον, μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος ὑπὸ οὐρανὸν κατεψυγμένον ἢ φλέγοντα, ὅπου μυρίας κατέβαλλον προσπαθείας, ἵνα πλουτήσωσι πρὸς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν, τοῦ νὰ ὠφελήσωσι καὶ πολυτρόπως παρηγορήσωσι τὴν ἀπορφανισθεῖσαν φυλήν των. Ἰδού, κύριοι, ποῦ ἔγκειται ἡ ἀληθὴς δόξα, ἡ βεβαία ἀθανασία καὶ ὁ δίκαιος ἔπαινος, ὃν καὶ ἀπονέμομεν σήμερον τῷ χρηστῷ πολίτῃ κυρίῳ Χρηστάκῃ Β. Ζωγράφῳ διὰ τίτλου ἐμπρέποντος εἰς ἄνδρας σπουδαίους, ἀναγράφοντες αὐτὸν εὐεργέτην τῶν ἀπόρων Σχολῶν τῆς πατρίδος.

ΥΠΑΤΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ.

ΛΟΓΟΣ

ἀπαγγελθεὶς ὑπὸ Κ. ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ
ἐν τῇ ἐπετείῳ πανηγύρει τοῦ
Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου

τῇ 9 Μαΐου 1871.

Ὑπείκων τῇ ὁμοφώνῳ ἐπιταγῇ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ἀναδεχόμενος τὴν ἐμπιστευθεῖσάν μοι λίαν τιμητικὴν καὶ ἐπίζηλον ἐντολὴν τοῦ ἀγορεῦσαι ἐν ὀνόματι αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην ἑορτήν, πρῶτον μὲν ἐπικαλοῦμαι πλήρη καὶ ἀπεριόριστον τὴν ὑμετέραν ἐπιείκειαν διὰ τὴν ἀσθενῆ, ἐλλιπῆ καὶ ὅλως ἀνάξιαν τοιαύτης ἐρασμίας καὶ μουσοτραφοῦς ὁμηγύρεως ἐργασίαν μου, ἣν καὶ μὲ πάλλουσαν καρδίαν καθυποβάλλω σήμερον τῇ περφωτισμένῃ ὑμῶν κρίσει· ἔπειτα καθικετεύω ὑμᾶς, ἵνα δεόντως πανηγυρίσητε τὴν ἐπέτειον ταύτην τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὅπως ἀποσπάσητε πρὸς στιγμὴν ἐκ τῶν φροντίδων καὶ πικριῶν τοῦ σημερινοῦ βίου τὴν ὑμετέραν διάνοιαν καὶ μεταφέρητε αὐτὴν εἰς ἐποχήν, ἥτις ἀπωτάτη μὲν οὖσα τῆς καθ' ἡμᾶς, μεταβατικὴ δὲ ὑπάρξασα καὶ γενικῶς θεωρουμένη ὡς πνευματικὴ γέφυρα ἡ συνάπτουσα τὸν παλαιὸν μετὰ τοῦ νέου κόσμου, πάνυ ἐνδιαφέρει τὴν ἀνθρωπότητα μὲν ἅπασαν

ἐν γένει, ἰδίως δὲ τὰς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένας ἑλληνικὰς ὁμάδας. Ἴσως ἡ ἐπίκλησις τοῦ χρυσοῦ τούτου αἰῶνος, ὅστις ἐστὶν ὁ τέταρτος μετὰ Χριστόν, καὶ τὸ ὅσον οἷόν τε λεπτομερὲς σκιαγράφημα τῆς Ὑπατίας, τοῦ ἱστορικοῦ τούτου προσώπου τοῦ ἐν αὐτῷ γεννηθέντος καὶ μεγίστην περιποιοῦντος τιμὴν εἴς τε τὸ ἔθνος, εἰς ὃ ἀνῆκε, καὶ εἰς τὸ γένος, εἰς ὃ ὀφείλονται αἱ πρεσβύτεραι ἀδελφαί, Μοῦσαι καὶ Χάριτες καὶ Σειρῆνες, ἴσως καλύψωσι πέπλῳ εὐμενεῖ τὴν ἀσθένειαν τοῦ λόγου μου καὶ πᾶν ὅτι ἐλλιπὲς ἢ καὶ ἐπιλήψιμον δύναται νὰ παρατηρηθῇ δικαίως ἐν αὐτῷ.

Ῥήτωρ ἀφελὴς καὶ εὔγλωττος τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦδε τοῦ βήματος πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν καταθέλξας διὰ τῆς σοφῆς τοῦ Φωτίου μονογραφίας, τὸ ἑξῆς ἀναφέρει συγκινητικώτατον ἀνέκδοτον· «μία, λέγει (1), τῶν εὐτυχεστέρων » στιγμῶν τῆς ζωῆς τοῦ εὐκλεοῦς ἐξορίστου εἶ» ναι βεβαίως ἐκείνη, καθ' ἣν μεμονωμένος ἔτι » ἐν Μαγναύρᾳ συνήντησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν » αὐτοκρατόρων τὸν γηραιὸν Ἰγνάτιον, πατριαρ» χεύοντα τότε. Μετ' ἄκρας ἀφελείας καὶ χάρι» τος διηγεῖται ὁ Φώτιος τὴν συνάντησιν ταύ» την ἐνώπιον τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς » συγκροτηθείσης κατὰ τὸ 879· προσέπεσε, » λέγει, ὁ εἷς πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἄλλου, » καὶ εἴ τι ἑκατέρῳ πρὸς τὸν ἕτερον διη» μάρτηται, τῆς συγγνώμης ἔτυχεν ἀφ' ἑ» κατέρου, συγγνώμης ἀδελφικῆς, εἰλικρινοῦς » καὶ ἀληθῶς εὐαγγελικῆς· διότι ἀπὸ τῆς στιγ» μῆς ἐκείνης ὁ Ἰγνάτιος καὶ ὁ Φώτιος δὲν ἦσαν » πλέον ἀντίπαλοι καὶ διαμαχόμενοι, ἀλλ' ἦσαν » ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί.» Τοιαύτη τις δὲν φαίνεται ὑμῖν καὶ ἡ συνάντησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, οἵτινες ἀντίπαλοι ὑπάρξαντες καὶ ἐχθρικῶς διακείμενοι ἀλλήλοις καὶ τυχόντες συγγνώμης ἀμοιβαίας, εἰλικρινοῦς καὶ ἐνδομύχου, ἀδελφικῶς συνεδέθησαν, ὡς Ἰγνάτιος ὁ γηραιὸς καὶ ὁ θεοφόρος Φώτιος, ἐν τῇ αὐτῇ ἀνθρωποσωτηρίῳ ἀποστολῇ; Τότε ὁ λύχνος τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας ἐπιχέων τῆς λάμψεως αὐτοῦ τὰς τελευταίας ἀκτῖνας, ἦτο προωρισμένος νὰ κατασβεσθῇ ὁλοτελῶς ἕνεκεν ἐλλείψεως καυσίμου ὕλης, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ διάσημος οὗτος αἰὼν ἐχορήγησεν αὐτῷ νέαν καὶ λαμπροτέραν ζωὴν διὰ τῆς ἐπιχύσεως ἐλαίου καθαροῦ, ἐλαίου ἁγνοῦ, ἐλαίου διαυγοῦς, τοῦ ἐλαίου τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἠθικῆς. Τότε δὲ καὶ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, κατὰ τὴν παρατήρησιν σοφοῦ τῆς Γαλλίας φιλέλληνος (1), ἐντὸς τῶν λιμένων καὶ τῶν πόλεων, τῶν συνόδων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ πάντων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων βασιλευούσης, καὶ ἰσχυροὶ καὶ σοφοὶ καὶ ξένοι καὶ πάντες ἐν γένει οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν νέαν γενεὰν προσήλυτοι ἐγένοντο τῆς ἀρτισυστάτου διδασκαλίας. Τότε ἐλάμβανον χώραν αἱ πολυπληθεῖς ἐκεῖναι καὶ κυματώδεις τῶν νεοφοίτων συναθροίσεις, ἃς ὁ μέγας Βασίλειος τόσον ποιητικῶς (2) μετὰ τοῦ ὠκεανοῦ παρομοιάζει ἐν ὁμιλίᾳ πλήρει ἑλληνικῆς καλλιεπείας ἅμα καὶ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, συντεταγμένῃ δὲ πρὸς τούτοις εἰς ὕφος οὐχὶ ἄμοιρον καὶ μυθολογικῶν αἰνιγμῶν, τοὺς ὁποίους ὁ διάσημος καὶ μεγαλοφυὴς Ἀλέξανδρος Οὐμβόλδος (3) ἀποκαλεῖ φωνὰς τοῦ παλαιοῦ κόσμου ἐναρμονίως ἀντηχούσας εἰς τὸν κόσμον τῆς χριστιανωσύνης. Τότε ἀνεφάνησαν ἐν μέσῳ κοινωνίας διεφθαρμένης ὑπὸ κυβερνήσεως εὐνούχων (4) οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Συνέσιοι, οἱ Βασίλειοι καὶ τόσοι ἄλλοι τῆς Ἐκκλησίας χρυσορρήμονες πατέρες καὶ διδάσκαλοι, οἵτινες συγχωνεύσαντες ἐν τοῖς ἀθανάτοις αὐτῶν συγγράμμασι τὸ ἄνωθεν κατελθὸν αὐτοῖς πῦρ τῆς θείας ἐμπνεύσεως μετὰ τῶν κλασικῶν τῆς ἀρχαιότητος φιλολογικῶν παραδόσεων, ἐπαγίωσαν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν λαῶν τὴν νέαν ἐκείνην καὶ φωτοβόλον ἀλήθειαν, ἣν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος εἶχεν ἤδη ἐγκαθιδρύσει ἐπὶ τοῦ κραταιοῦ θρόνου τῆς Νέας Ῥώμης.

Ἀλλὰ τῆς Ἀνατολῆς γωνία τις περίδοξος,

---

(1) Ὅρα τὸν πανηγυρικὸν λόγον τὸν ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου Ζάνου τῇ 5ῃ Μαΐου 1863 ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου, ἐτ. ά, τευχ. έ καὶ ς', σελ. 243.

(1) Villemain, Tableau de l'éloquence chrétienne au 4ᵐᵉ siècle, pag. 106.

(2) Ὁ μέγας γερμανὸς ποιητὴς Schiller γράφων (Oeuvres complètes, tom. XVIII, pag. 231, 473, 480, 486,) ὅτι εἶναι ἄπορον πῶς οἱ Ἕλληνες, καίπερ ζῶντες ὑπὸ καθαρώτατον οὐρανὸν καὶ ἐν χώραις ὡραιοτάταις, δὲν περιέγραψαν μὲ τὰ ζωηρὰ τῶν μεταγενεστέρων χρώματα τὸ αἴσθημα τῆς φύσεως κτλ., δὲν εἶχεν, ὡς φαίνεται, λάβει ὑπ' ὄψιν τοιαῦτα πλεῖστα ὅσα τεμάχια περιέχοντα λαμπροτάτας περιγραφὰς τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, ὧν γέμουσι τὰ κλασικὰ συγγράμματα τῶν ἑλλήνων πατέρων.

(3) A. de Humboldt, Cosmos, tom. II, pag. 30.

(4) Lebeau, Histoire du Bas-Empire, tom. V, pag. 72 et suiv.

περίδοξον φέρουσα ὄνομα καὶ μοναδικὴν ἐπὶ τῆς γηΐνου σφαίρας κατέχουσα θέσιν (1), τῆς ὁποίας τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα κατιδοῦσα ἡ διορατικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου μεγαλοφυΐα ἔκρινεν, ὅτι ἔδει ἐκεῖ νὰ κτισθῇ φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ περιφήμου Δεινοκράτους πόλις μεγάλη καὶ ὡραία (2)· γωνία, ἐν ᾗ ἤκμασαν ἐπὶ αἰῶνας ἄνδρες ἐλλόγιμοι καὶ πεπαιδευμένοι, γραμματικοί, φιλόσοφοι, γεωμέτραι, μουσικοί, ζωγράφοι, ἰατροί, φιλολόγοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τεχνῖται καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν διάπυροι ἐρασταί (3), οἱ ὡς καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους παιδεύσαντες παρὰ τῆς ἱστορίας φημιζόμενοι (4), γωνία εὔφορος καὶ πλουσία, μεγαλοπρεπῶς ἐκπεταννύουσα, ὡς ὁ ταὼς τὰ ἑαυτοῦ πτερὰ σχῆμα μακεδονικῆς χλαμύδος (5), καὶ ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας κατοίκων ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἐναγκαλισθεῖσα (6), γωνία ἀναδειχθεῖσα ἀντίπαλος μὲν τῶν τε κλεινῶν Ἀθηνῶν, Ῥώμης τε τῆς κοσμοκράτορος καὶ τῆς ἀξίας ἀμφοτέρων διαδόχου Κωνσταντινουπόλεως, πατρὶς δὲ τῆς ἡμετέρας ἡρωΐδος, ἀντέστη μετὰ καρτερίας καὶ θάρρους κατὰ τοῦ πλημμυρήσαντος ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν χριστιανικοῦ κύματος, καὶ ἐπιμόνως παλαίσασα μόλις κατὰ τὸν πέμπτον ἀπηύδησεν αἰῶνα, κύψασα ἐπὶ τέλους τὸν ἀγέρωχον αὐτῆς αὐχένα καὶ τὴν παλαιὰν διδασκαλίαν διὰ τῆς νέας ἀντικαταστήσασα, ἀφοῦ προηγουμένως χεῖρες στιβαραὶ μυρίας ὅσας σκληρὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐπέβαλον αὐτῇ δοκιμασίας.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια πάντας πάντοτε τοὺς λαοὺς ἐν αὐτῇ συμβιοῦντας βλέπουσα (1), ὑπὸ δὲ τῶν Πτολεμαίων ὑλικῶς τὰ μάλα βελτιωθεῖσα καὶ ἠθικῶς προαχθεῖσα διὰ συγκροτήσεως πλουσιωτάτων βιβλιοθηκῶν (2) καὶ ἱδρύσεως πολυειδῶν τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν φυτωρίων, κατέστη σπουδαῖον πνευματικὸν κέντρον, ἐν ᾧ παντὸς εἴδους καὶ πάσης φύσεως ἰδέαι ἀνταλλασσόμεναι ἀεννάως παρήγαγον τὸν διανοητικὸν ἐκεῖνον ὀργασμόν, ἐξ οὗ ἐπήγασαν τόσα συστήματα καὶ τόσαι Σχολαί.

Καὶ περὶ μὲν τῶν Σχολῶν ἰουδαϊκῆς (3), γνωστικῆς (4) καὶ θεολογικῆς (5), τῆς ὁποίας ἕδρα ἦτο τὸ περίφημον διδασκαλεῖον, τὸ συστηθέν, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν τοῦ ἀποστόλου Μάρκου διαδόχων καὶ τὰ μάλα παρὰ Κλήμεντος, Ὠριγένους, Σεραπίωνος καὶ λοιπῶν λαμπρυνθέν (6), ὡς μὴ σχετιζομένων μετὰ τοῦ θέματος ἡμῶν, οὐδένα ποιησόμεθα λόγον· ὀλίγας δὲ μόνον λέξεις ἐπιπροσθέσομεν περὶ τῆς ἀμέσως ἐνδιαφερούσης τὴν ἡρωΐδα ἡμῶν καὶ μάρτυρα νεοπλατωνικῆς λεγομένης Σχολῆς, ἧς αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἀκτὶς καὶ τὸ ὕπατον κλέος.

Τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης Σχολῆς κέντρον πρώτιστον καὶ περίδοξον φημίζεται τὸ Μουσεῖον, οὗτινος ἡ σύστασις καὶ ἐγκαθίδρυσις ὀφείλεται εἰς Πτολεμαῖον τὸν Α΄, τὸν καὶ Σωτῆρα ἐπικαλούμενον, ἐνδόντα κατὰ πολλῶν

---

(1) «Κεῖται γὰρ ἐν συνδέσμῳ τινὶ τῆς ὅλης γῆς καὶ τῶν πλεῖστα ἀπῳκισμένων ἐθνῶν». Δίων Χρυσόστομος, πρὸς Ἀλεξανδρεῖς, ἐκδ. Dindorf, βιβλ. ά, σελ. 412.

(2) «Ibi Alexander cum animadvertisset portum naturaliter tutum, emporium egregium, campos circa totam Aegyptum frumentarios, immanis fluminis Nili magnas utilitates, jussit eum (Δεινοκράτην) suo nomine civitatem Alexandriam constituere». Vitruvius, de architectura, libr. VI.

(3) Ὅρα Ἀθηναίου κεφ. δ΄, σελ. 184.

(4) Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Μενεκλῆ Βαρκαῖον παρ' Ἀθην. κεφ. δ΄, σελ. 148. «Ἀλεξανδρεῖς εἰσιν οἱ παιδεύσαντες πάντας τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς βαρβάρους».

(5) « Elle reçut la forme d'une chlamyde ou manteau macédonien, forme déterminée par le terrain même». Matter, encycl. du XIXme siècle, tom. I, pag. 518.

(6) Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (βιβλ. XIX, 52) λέγει ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων ἦτο μείζων τῶν τριάκοντα μυριάδων· ἂν λοιπὸν παραδεχθῶμεν ἴσον ἀριθμὸν δούλων, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἐλάχιστος ὅρος, δὲν παρουσιάζουσιν ὑπερβολήν.

(1) «Ὁρῶ γὰρ οὐ μόνον Ἕλληνας παρ' ἡμῖν, οὐδὲ Ἰταλούς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν πλησίον Συρίας, Λιβύης, Κιλικίας, οὐδὲ τοὺς ὑπὲρ ἐκείνους Αἰθίοπας, οὐδὲ Ἄραβας, ἀλλὰ καὶ Βακτρίους καὶ Σκύθας καὶ Πέρσας καὶ Ἰνδῶν τινας, οἳ συνθεῶνται καὶ πάρεισιν ἑκάστοτε ἡμῖν.» Δίων Χρυσόστομος, πρὸς Ἀλεξ. σελ 413.

(2) « Περὶ δὲ βίβλων πλήθους καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς τί δεῖ καὶ λέγειν πᾶσι, τούτων ὄντων κατὰ μνήμην ;» Ἀθαν. V, σελ. 204.

(3) Ἴδε Histoire de la Philosophie ancienne, par le Dr Henri Ritter, trad. Tissot, tom. IV, pag. 337 et suiv.

(4) Ὅρα Histoire de l'École d'Alexandrie, par Jules Simon, tom. I, pag. 127. et suiv.

(5) Περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1867 πραγματεία λίαν σπουδαία ὑπὸ Νικηφόρου Καλογερᾶ ἱερέως, τίτλον φέρουσα «Ἀλεξανδρινὰι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ μελέται», ἣν καὶ ἀναγνόντες μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος συνιστῶμεν ἐνθέρμως τῷ ἀναγνώστῃ.

(6) Αὐτόθι, σελ. 139, ὑπάρχει πίναξ ὀνομαστικὸς ὅλων τῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου, ἀπὸ τοῦ Ἀθηναγόρου μέχρι τοῦ Ῥόδωνος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 160 μέχρι τοῦ 395, ὅτε καὶ διελύθη ἡ περιώνυμος αὕτη Σχολή.

ἱστορικῶν τὰς διαβεβαιώσεις εἰς θερμὴν παρακίνησιν καὶ προτροπὴν σοφοῦ τινος τοῦ Θεοφράστου μαθητοῦ, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως (1), ὅστις πρὶν ἢ θανατηφόρως δηχθῇ ὑπὸ τοῦ ὄφεως, ἐδάκνετο, φαίνεται, ὑπὸ σφοδρᾶς καὶ ἀκαθέκτου φιλομαθείας. Ἐκεῖ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ ἀστρονομία, καὶ μαθηματικά, καὶ φιλολογία, καὶ ἱστορία, καὶ ποίησις, καὶ γραμματική, καὶ φιλοσοφία, τὰ πάντα ἐδιδάχθησαν, καὶ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν (2) ὕψωσαν τὸ Μουσεῖον εἰς περιωπὴν οὐχὶ ἁπλῶς Σχολῆς φιλοσοφικῆς ὁμοίας τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου, ἢ πολιτικῆς, ὡς ἡ Πυθαγόρειος ἐχρημάτισεν, ἢ ἰατρικῆς ἀπομιμουμένης τὰς πλησίον διαφόρων τῆς Ἑλλάδος ναῶν εὑρισκομένας, ἢ ἀστρονομικῆς, οἵαι αἱ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Μέμφιδος, ἀλλὰ Σχολῆς ἀληθῶς ἐγκυκλοπαιδικῆς, ἔνθα ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος (3) καὶ ἀνατραφεῖσα ἀνεπτύχθη ἡ νεοπλατωνικὴ ἢ ἐκλεκτικὴ ἢ ἀλεξανδρινὴ λεγομένη φιλοσοφία. Οὕτω κατηρτισμένον τὸ Μουσεῖον ἐπόμενον ἦτο νὰ συγκινηθῇ βαθέως ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει καὶ τῇ ἐξαπλώσει τοῦ διδασκαλείου, καὶ σύσσωμον νὰ ἐγερθῇ κατὰ τοῦ νέου μὲν ἀλλὰ καὶ ῥωμαλέου τούτου ἐχθροῦ.

Πολλὰ καὶ διάφορα ἐγράφησαν περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τῆς ἀλεξανδρινῆς ταύτης Σχολῆς, ἀλλὰ λεπτομερὴς αὐτῶν ἐξακρίβωσις οὐ μόνον Δηλίου δεῖται κολυμβητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἤθελε βεβαίως ὑπερβῆ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐπιτέτραπταί μοι νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιον ὑμῶν, καὶ τὸ ὁποῖον φειδόμενος χρόνου πρόθεσιν ἔσχον ὅσον οἷόν τε νὰ συντέμω, ἵνα μὴ ἐπὶ καταχρήσει τῆς ὑμετέρας ὑπομονῆς δικαίως κατηγορηθῶ. Ὀλίγα δέ τινα καθῆκον θεωρῶν νὰ προσθέσω εἰς τὰ ἤδη λεχθέντα, ὅπως διὰ βραχέων καταδειχθῇ ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τῆς περιφήμου ταύτης φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τοῦτο μόνον ἐπάναγκες νομίζω νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἐκ μὲν τῆς πλατωνικῆς διδασκαλίας ἔλκουσα τὸ γένος, εἰς δὲ τὰς ἰδέας τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πυθαγόρου ἐμβατεύσασα, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀνατολῆς συναισθανθεῖσα ὑπῆρξεν ἡ τελειοτέρα προσωποποίησις τοῦ ἐκλεκτισμοῦ καὶ ἡ τοῦ μυστικισμοῦ ἀγνὴ θυγάτηρ καὶ ὀπαδός (1). Οἱ Ἀλεξανδρινοί, λέγει σύγχρονος ἡμῶν καὶ διάσημος τῆς Γαλλίας φιλόσοφος (2), ἠθέλησαν νὰ ἑνώσωσι πάντα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς τὰ πρῶτα φέρει τὸ τοῦ Πλάτωνος· εὑρισκόμενοι δὲ μεταξὺ Ἀφρικῆς, Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, διενοήθησαν νὰ συμβιβάσωσι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τὴν θρησκείαν μετὰ τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν ὑπερέχει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ ἡ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος ἐπιρροή, ἐξ οὗ καὶ ὁ δεσπόσας αὐτῆς μυστικισμός.

Κορυφαῖος τῶν ὀπαδῶν τῆς Σχολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ ἐν Λυκοπόλει τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τρίτου αἰῶνος (3) γεννηθεὶς καὶ μαθητὴς μὲν χρηματίσας Ἀμμωνίου Σακκᾶ (4), διδάσκαλος δὲ Πορφυρίου (5), Πλωτῖνος. Ὁ ἀληθῶς μέγας οὗτος ἀνὴρ παραδέχεται τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον καὶ ἐν γένει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τοῦτο μόνον νεωτερίζων, ὅτι καὶ τὴν ἔκστασιν χάριν τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ μυστικισμοῦ περὶ πολλοῦ ποιούμενος, πρεσβεύει τὴν διὰ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἀρετῆς πρὸς τὸν Θεὸν «ἅπλωσιν καὶ ἕνωσιν» τῆς ψυχῆς, καὶ συμβουλεύει ὡς μέσον ἀσφαλὲς ἀσφαλοῦς ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας ταύτης τὸ διάγειν «βίον ἀγγελικὸν ἐν τῷ σώματι».

Ἀλλ' ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς, ἐν ᾗ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον διετηρήθη ἀκμάζουσα ὑπὸ τοῦ Πλωτίνου ἡ ἀλεξανδρινὴ Σχολή, διὰ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Πορφυρίου, Ἰαμβλίχου, Θεμιστίου,

---

(1) Ὅρα Διογένη Λαέρτιον.

(2) Τὸ Μουσεῖον ἱδρυθὲν κατὰ τὸ 288 ἔτος π. Χ. ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ περὶ τὸ 264 ἐπὶ Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου.

(3) «Il est démontré que c'est à Ammonius Saccas, non à Potamon, qu'il faut rapporter les commencements de cette École, qui commence l'an 193 après notre ère» Nourisson, Tableau des progrès de la pensée humaine, pag. 193.

(1) Ἀληθῶς ὁ Ἔγελος (Oeuvres de Hegel, tom. 15, pag. 31 et suiv.) διαμφισβητεῖ τὸν μυστικισμὸν τῶν ἀλεξανδρινῶν· ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας διαμαρτύρεται κατὰ τῆς εἰκασίας ταύτης.

(2) Cousin, Hist. de la phil. au XVIIIme siècle, tom. 1, pag. 288 et suiv.

(3) 205 μετὰ Χριστόν.

(4) «Πλωτῖνος, μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γενομένου σακκοφόρου». Σουΐδα λεξικόν, ἐκδ. Ὀξφ. τομ. 11, σελ. 3015.

(5) Ὁ Πορφύριος συνέγραψε βιογραφίαν τοῦ Πλωτίνου, ἥτις, καίτοι πλήρης ὑπερβολῶν καὶ προλήψεων, οὐχ ἧττον φαίνεται ἀρκετὰ ἀκριβής· ἐφ' ᾧ καὶ παραπέμπονται εἰς αὐτὴν οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ γνωρίσωσι λεπτομερῶς τὸν ἔνδοξον τοῦτον τῆς Ἀλεξανδρείας φιλόσοφον.

Λιβανίου, Μαξίμου, Εὐναπίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰουλιανοῦ κατεκρημνίσθη (1) μέχρι θεουργίας καὶ μέχρι μαγείας, ἤθελε δὲ ἀναμφιβόλως ἐκπνεύσει ἐπὶ τῆς κλίνης, ἔνθα ἔκειτο ἡμιθανής, ἐὰν ἡ ζωὴ αὐτῆς δὲν παρετείνετο ὑπὸ ἀνελπίστου καὶ ἰσχυρᾶς θεραπείας μοναδικῆς γυναικός.

Ἡ γυνὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ βασίλισσα τοῦ γεγηρακότος ἐκείνου συστήματος καὶ ἡ τελευταία δόξα τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας, ἡδὲ μεγάλη αὐτῆς ψυχὴ ἀνήκει εἰς τὸν χορὸν τῶν ψυχῶν ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ μὲν ῥωμαῖος ἱστορικὸς λέγει (2), ὅτι δὲν συναφανίζονται μετὰ τοῦ σώματος, ὑμεῖς δὲ φρονεῖτε ὅτι εἰσὶ καὶ ἔσονται ἐσαεὶ ἄξιαι τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἀτενίζετε, βλέπω, τὴν μάρτυρα, καὶ συγκίνησις ἐν ὑμῖν γεννᾶται· ἀναλογίζεσθε τὸν βίον της, καὶ ἤδη ταράττεσθε· τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐπὶ τῶν χειλέων ὑμῶν ἴπταται, καὶ ἀντὶ θυμηδοῦς μειδιάματος συνοφρύωσιν παράγει ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου προσώπου. Ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἦναι μεθ' ὑμῶν σήμερον, ὁποίαν εὐγνωμοσύνην ἤθελεν αἰσθανθῇ δι' ὑμᾶς ἐγκάρδιον ἡ Ὑπατία!

Ἡ Ὑπατία ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὰ 370 μετὰ Χριστὸν ἐπὶ Βάλεντος αὐτοκράτορος. Ἀμφιβολίαι μέν τινες ὑφίστανται τῷ ὄντι περὶ τῆς χρονονογίας ταύτης, γερμανὸς δέ τις φιλολόγος τεσσαρας περὶ αὐτῆς συγγράψας πραγματείας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (3), μᾶλλον τὸ 350 ἔτος ὡς ἀκριβέστερον παραδέχεται. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως πολλῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γεγονότων καὶ τῆς μαρτυρίας οὐκ εὐαρίθμων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων βιογράφων μετὰ θετικότητος σχεδὸν ἐξάγεται ὅτι δὲν ἐγεννήθη πρὸ τοῦ 370, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν καὶ ἡμεῖς πρῶτον μὲν τὴν τοῦ Σουΐδα διαβεβαίωσιν, ὅτι «ἤκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀρκαδίου» (1), οὗτινος οἱ πάντες γνωρίζουσιν ὅτι ἡ εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀνάβασις ἐγένετο ἐν τέλει τοῦ τετάρτου αἰῶνος, δεύτερον δὲ καὶ αὐτοῦ πάλιν τοῦ λεξικογράφου καὶ Σωκράτους τοῦ ἱστορικοῦ καὶ Νικηφόρου τοῦ Καλλίστου τὰς πολυτίμους καὶ ἀξιοπίστους μαρτυρίας, καθ' ἃς, ὡς θέλομεν παρακατιόντες ἐξακριβώσει τό γ' ἐφ' ἡμῖν, ὅτε ἤκμαζεν ἡ Ὑπατία, καὶ μέγας ἐγένετο περὶξ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς θόρυβος καὶ ἀλαλαγμός, «σφόδρα καλή τε ἦν καὶ εὐειδής» (2), καὶ «οὐκ ἦν τις αἰσχύνη ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτήν» (3), «πᾶσι γὰρ δι' αἰδοῦς ἦν τῇ τῆς σωφροσύνης ὑπερβολῇ» (4), καὶ οὕτως οὐδὲ ἴχνος ἀμφιβολίας δύναται νὰ μένῃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀκμάζουσα ἡ ἀλεξανδρινὴ Μοῦσα βεβαίως διέτρεχε τὸ τῆς ἀνθηρᾶς νεότητος κινδυνῶδες στάδιον.

Ἐγεννήθη λοιπὸν ἡ ἔξοχος αὕτη γυνὴ περὶ τὰ 370 ἐν τῇ πόλει τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν φιλοκάλων Πτολεμαίων, ἔνθα καὶ ἐ-

---

(1) Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ὁ Schwegler (ὅρα τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας, μεταφρ. Δ. Α. Χαντζερῆ, σελ. 695) διατείνεται ὅτι «παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις ἀρχηγοῖς ἀπὸ Πορφυρίου μέχρι τοῦ Πρόκλου ἡ νέα πλατωνικὴ ἀγωγὴ σχεδόν τι οὐδεμίαν οὐσιώδη μεταβολὴν ἔλαβεν».

(2) «Si, ut sapientilus placet, non cum corpore exstinguuntur magnæ animæ». Tacit. in Agric.

(3) Wernsdorfii dissertationes IV de Hypatia, philosopha Alexandrina, Vitemberg 1747 et 1748. Τὰς μὲν πραγματείας ταύτας δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νὰ προμηθευθῶμεν καίπερ πολλὰς πολλαχοῦ ποιησάμενοι ἐρεύνας καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν Γερμανίᾳ· ἀλλὰ παρὰ Φαβρικίῳ (ἑλλ. βιβλ. τομ. IX. σελ. 188) ἀνέγνωμεν τὴν ἐξῆς φράσιν τοῦ πολυμαθοῦς αὐτοῦ σχολιαστοῦ Harles. «Is (Wernsdorfius) Hypatiæ vitam fataque uberius persequitur, ejusque diem natalem ad a. Ch. circ. 350, imperante Constantio, versatur». Πρὸς τούτοις δὲ ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ χρονογραφίᾳ Ἰωάννου Μαλαλᾶ (συλλ. βυζ. ἐκδ. Bον. σελ. 359) χωρίον τι, τὸ ὁποῖον ἐκ τοιαύτης τινὸς εἰκασίας ὡσαύτως, ὡς φαίνεται, ἐνεπνεύσθη, καὶ ὅπερ ἴσως ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Wernsdorf, ἔχει δὲ οὕτως· ὅτι ἡ Ὑπατία «κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἦν παλαιὰ γυνή». Ἀληθῶς ἡ λέξις «παλαιὰ» ἐμφαίνει τὴν πεποίθησιν τοῦ χρονογράφου, ὅτι ἡ Ὑπατία ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν προβεβηκυῖαν, καὶ τῷ ὄντι τοιαύτη τις ἤθελεν εἶσθαι καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἐὰν ὁ θάνατός της συνέβαινεν ἀκριβῶς «κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν», ἤτοι, ὡς ἐννοεῖ ὁ Μαλαλᾶς, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀττίλα (440—450 μ. Χ.), διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἔτη αὐτῆς ἤθελον ἀριθμεῖσθαι 80 μὲν καθ' ἡμᾶς, κατὰ δὲ τὸν Wernsdorf 100. Ἀλλ' ἡ ἐποχὴ τοῦ θανάτου τῆς Ὑπατίας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, εἶναι ἀκριβῶς γνωστή, καὶ βέβαιον ὑφίσταται ὅτι ὁ μὲν βυζαντινὸς χρονογράφος ἐλαφρῶς πως τὰ περὶ τῆς διασήμου ταύτης γυναικὸς συνέγραψεν, ὁ δὲ γερμανὸς φιλόλογος κάπως παρέβλεψε τὰ ὑπὸ πολλῶν ἀξιοπίστων ἱστορικῶν ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἀκμαζούσης ἔτι ἐν ὥρᾳ τοῦ θανάτου ὡραιότητος αὐτῆς. Ἄλλως τε καὶ ἕτερος βυζαντινὸς χρονογράφος (ὅρα συλλ. βυζ. Θεοφ. χρονολ. τομ. I, σελ. 128) εἰς ἀντίθετον μὲν ἀλλ' ἐπίσης προφανὲς λάθος ὑποπίπτει, γράφων· «τούτῳ τῷ ἔτει (ὀηλ. 406) Ὑπατίαν τὴν φιλόσοφον, θυγατέρα Θέωνος τοῦ φιλοσόφου, βιαίῳ θανάτῳ τινὲς ἀνεῖλον».

(1) Σουϊδ. λεξ. σελ. 3683.

(2) Αὐτόθι, σελ. 3684.

(3) Σωκρ. Ἐκκλ. ἱστορ. ἐκδ. Ὀξφ., σελ. 296.

(4) Νικηφ. Καλλ. Ἐκκλ. ἱστορ. ἐκδ. Λουτετ. τομ. II, σελ. 469.

νεχαράχθησαν αὐτῇ αἱ πρῶται τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδεύσεως γλυκύταται καὶ ἀνεξίτηλοι ἐντυπώσεις (1). Καὶ ἡ μὲν μήτηρ της ὅλως ἄγνωστος ἡμῖν ἔμεινε, οὐδενὸς οὐδαμοῦ περὶ αὐτῆς τὴν παραμικρὰν ἀναφέροντος βιογραφικὴν λεπτομέρειαν. Ὁ δὲ πατήρ της ὑπῆρξεν ἐκ τῶν περιφανεστέρων μαθηματικῶν Ἀλεξανδρείας καὶ φιλοσόφων, ὀνόματι Θέων (2). Ὁ διάσημος οὗτος διάδοχος τῶν τελευταίων τοῦ Μουσείου καθηγητῶν, τὸν ὁποῖον οὔτε μετά τινος σοφιστοῦ Θέωνος ἐπίσης Ἀλεξανδρέως (3) οὔτε μετά τινος μαθηματικοῦ ὡσαύτως Θέωνος Σμυρναίου (4) πρέπει νὰ συγχέωμεν, ἐγένετο κατὰ πρῶτον γνωστὸς ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ ἐκ τῶν ἀστρονομικῶν αὐτοῦ παρατηρήσεων ἐπὶ δύο ἐκλείψεων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, αἱ ὁποῖαι συνέβησαν κατὰ τὸ 365ον ἔτος (5). Συνέγραψε δὲ καί τινα πονήματα, ἐξ ὧν σώζονται ἡ ἔκδοσις τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου, τὰ Ὑπομνήματα ἐπὶ τῶν προχείρων κανόνων καὶ τῆς μεγίστης συντάξεως τοῦ Πτολεμαίου, καὶ τὰ Σχόλια ἐπὶ τοῦ ἀστρονομικοῦ ποιήματος τοῦ Ἀράτου (6). Ὑπῆρξαν δὲ καὶ ἀδελφοὶ αὐτῆς δύο, ὀνομαζόμενοι ὁ μὲν Ἀθανάσιος, ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, οἵτινες καὶ αὐτοὶ περί τε τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς μαθηματικὰς ἐνησχολοῦντο ἐπιστήμας (7).

Δὲν ἀνῆκεν, ὡς βλέπετε, ἡ Ὑπατία εἰς ἀριστοκρατικήν τινα οἰκογένειαν καὶ οὐδὲν εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της παράδειγμα ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν εὐγενοῦς ἀγωγῆς. Ἐγεννήθη μὲν ἐν κύκλῳ καθαρῶς ἐπιστημονικῷ, ἀλλὰ δὲν ηὐτύχησε νὰ ῥιφθῇ παρὰ τῆς θείας Προνοίας ἐν μέσῳ συγγενῶν ἰσχυρὰν ἐν τῇ κοινωνίᾳ κατεχόντων θέσιν καὶ περιβεβλημένων μὲ τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην περιωπήν, δι' ἧς οἱ προωρισμένοι νὰ καθέξωσι τὰς πρώτας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος βαθμίδας τὰ πάντα εὐκόλως ἀποκτῶσι καὶ οὐδὲν σοβαρὸν κατὰ τὴν πορείαν τοῦ βίου των ἀπαντῶσι πρόσκομμα εἰς τὴν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας των, καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς κατὰ τὰς κλίσεις καὶ ὀρέξεις γαληνιαίας ἢ θορυβώδους εὐδαιμονίας. Ἀλλ' ἡ Ὑπατία ἐκ τῶν σπαργάνων τοῦ λαοῦ ἐξελθοῦσα, οὐχὶ ὡπλισμένη ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεφεληγερέτου Διός, ἀλλὰ γυμνὴ ὡς ἀλήθεια ἐκ τοῦ ζωοδόχου αὐτῆς φρέατος, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα προσθέσῃ νέον καὶ ἀληθῶς μαγικὸν ἀριθμὸν εἰς τὸν πίνακα τῶν δαιμονίων ἐκείνων φαινομένων, ἅτινα στέλλονται ἡμῖν ἄνωθεν μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιταχύνωσι μὲν τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπολῶσι συνάμα εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν ἰσότητα πάντων ἐνώπιον τῆς κυριάρχου Δυνάμεως καὶ τὸ μάταιον τῶν παρ' ἀνθρώποις βαθμολογιῶν καὶ διακρίσεων. Ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ τὴν Ὑπατίαν μόνη ἀληθὴς, σεβαστὴ καὶ ἄφθαρτος ἀριστοκρατία ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἡ ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἀξίας καὶ ἀρετῆς στηριζομένη, μόνη διάκρισις ἡ τῆς μεγαλοφυΐας, μόνη βαθμολογία ἡ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἠθικῶν προσόντων, μόνη κλίμαξ ἡ τῶν εἰς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων, κόπων, αὐταπαρνήσεων καὶ θυσιῶν. Ἀγαθὸν καὶ εὐγενές, κυρίαι καὶ κύριοι, τὸ ἐγκαυχᾶσθαι ἐπὶ ἄθλοις πατέρων, ἀλλ' ἔτι εὐγενέστερον καὶ ἀγαθώτερον τὸ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἐναβρύνεσθαι κατορθώμασιν. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀείποτε τοιαύτας πρεσβεῦον ἀρχὰς ἐπὶ τὰ πρόσω ἀκαταπαύστως ἔβαινε, διότι καθ' ὅλας τὰς τόσον ἐνδόξους τοῦ βίου στιγμὰς μὴ ἔχον μόνον πρόθεσιν νὰ ἀτενίζῃ τὸ περικλεὲς αὐτοῦ παρελθὸν καὶ νὰ σχηματίζῃ τοιουτοτρόπως ἀριστοκρατίαν καὶ κλάσεις εὐγενῶν, ἀλλὰ μᾶλλον πῶς τὸ παρὸν νὰ ἀνυψώσῃ μεριμνῶν καὶ τυρβάζον, τὸ ἐξαίρετον κατέστη καὶ τὸ κορυφαῖον πάντων τῶν ἐθνῶν, κληρονομίαν ἱερὰν καὶ ἀνεκτίμητον ταῖς γενεαῖς τοῦ μέλλοντος δωρησάμενον τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀτόμου, τὴν ἰσοβαρῆ ἐκτίμησιν τοῦ ἰδίου καθήκοντος, τὴν ἰσοπολιτείαν ἐν τῇ

---

(1) «Αὕτη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη καὶ ἐπαιδεύθη» Σουϊδ., λεξ. σελ. 3683.

(2) «Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τοὔνομα Ὑπατία· αὕτη Θέωνος μὲν τοῦ φιλοφόφου θυγάτηρ ἦν». Σωκρ. Ἐκκλ. ἱστορ. σελ 295.

(3) Histoire de la Littérature grecque profane, par Schall, tom. IV, pag. 325.

(4) Id. tom. V, pag. 232.

(5) Id. tom. VII, pag. 50

(6) Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου πονήματος ὑπάρχουσιν ἀμφιβολίαι, ἂν ἦναι τοῦ Θέωνος ἢ ἄλλου τινὸς σχολιαστοῦ. Ἴδε Φαβρ. Ἑλλ. βιβλ. τομ. IX, σελ. 182.

(7) Περὶ μὲν τοῦ Ἀθανασίου ὅρα Συνεσ. ἐπιστ. μετὰ σχολ. Νεωφ. Ἱεροδ., σελ. 26 καὶ 40. Περὶ δὲ τοῦ Ἐπιφανίου ἴδε Montucla, hist. des math., tom. I pag. 332, ἔνθα ἀπαντῶνται τὰ ἑξῆς· «Remarquons ici que Théon avait encore un fils nommé Epiphane, apparemment versé comme sa célèbre soeur daus les mathématiques ; car il lui adresse son exposition des tables manuelles (κανόνες πρόχειροι) de Ptolémée, mais la célébrité de la soeur a éclipsé le frère. Τὸ δὲ χωρίον, ὅπερ ἐνταῦθα ὑπαινίττεται ὁ Montucla ἔχει οὕτω· «Συντείνετερον προτρεπόμενοι παρὰ τῶν ἀκροατῶν, τέκνον Ἐπιφάνιε, ὑπαγορεύειν εἰς τὰ ἑκάστῳ δοκοῦντα δυσχερῆ τῆς Πτολεμαίου μαθητικῆς συντάξεως, καλῶς ἔχειν ἡγησάμην, τὸν ὑπομνηματισμὸν ταύτης ποιήσασθαι κτλ.» Φαβρ. Ἑλλ. βιβλ. τομ. IX, σελ. 182.

δημοσίᾳ ὑπολήψει καὶ τῷ σεβασμῷ τοῦ πλησίον. Καὶ εἶχον μὲν Εἵλωτας οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ἐνόμιζον ὅτι τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα ὄντα τῆς φύσεως (1) ἦσαν προωρισμένα εἰς τὴν νόθον ταύτην κοινωνικὴν θέσιν, ἣν ἐπέπρωτο θεωρητικῶς νὰ καταργήσῃ ἡ φιλάνθρωπος τοῦ ἀποστόλου Παύλου διδαχή, καὶ ἐκ ταύτης μόνον τῆς σφαλερᾶς δοξασίας ὁρμώμενοι, ἱκανὴν μερίδα τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς μὴ ὄφειλε, περιεφρόνουν· ἀλλ' οὐδὲν μεταξὺ ἐλευθέρων παρεδέχοντο προνόμιον, πάντας δὲ ἀνεξαιρέτως διὰ τοῦ αὐτοῦ πήχεως καταμετροῦντες, ἑκάστου τὴν ἰδίαν μόνον ἀξίαν καὶ ἀρετὴν ἐξετίμων, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι πατραγαθίας καὶ προκατακλυσμιαίας καταγωγάς.

Ἀλλ' ἐὰν δὲν ηὐτύχησεν ἡ Ὑπατία νὰ κατάγηται ἐξ ἡρώων, ἢ τὸ αἷμα αὐτῆς νὰ ἦναι βασιλικόν, ἐγεννήθη ὅμως εὐτυχῶς ἐν οἰκογενείᾳ, ἥτις τὴν νοεραὰν ἐργασίαν περὶ πολλοῦ ποιουμένη δι' αὐτῆς προὐτίθετο νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀληθῆ εὐγένειαν καὶ δόξαν τὴν ἄφθαρτον· δι' ὃ καὶ ἠδυνήθη ἄνευ μεγάλης δυσκολίας νὰ μορφώσῃ τὸν νοῦν της κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ. Καὶ τῷ ὄντι ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας ἤρξατο νὰ σπουδάζῃ, πλὴν τῶν προκαταρκτικῶν μαθημάτων, τάς τε μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν παρὰ τῷ Θέωνι, οὗτινος καὶ ταχέως ἀνεδείχθη πολὺ ἀνωτέρα. «Τὴν δὲ φύσιν γενναιοτέρα τοῦ » πατρὸς οὖσα οὐκ ἠρκέσθη τοῖς διὰ τῶν μα» θημάτων παιδεύμασιν ὑπὸ τῷ πατρί», ὡς λέγει ὁ Σουΐδας (2), ἀλλ' ἐπιθυμοῦσα νὰ τελειοποιήσῃ τὰς γνώσεις, ἃς εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει καὶ φιλοθεάμων τυγχάνουσα, ὡς πᾶς φιλόσοφος, κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ Πλάτωνος (3), ὀφείλει νὰ ἦναι τῶν τῆς φύσεως ἔργων, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα εἵλκυσεν αὐτὴν ἥτε ἐξαίσιος τοῦ τόπου καλλονὴ καὶ ἡ φήμη τῶν μεγάλων ἐκείνων διανοητικῶν κέντρων, τὰ ὁποῖα, καίπερ ἐκπνέοντα τότε, δὲν εἶχον ὅμως ἀπολέσει ὁλοτελῶς τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κλέος, ἔφερον δὲ τὰ περιφανῆ Ἀκαδημίας, Λυκείου, Ποικίλης Στοᾶς ὀνόματα, ἃ καὶ τὴν σήμερον τὴν ὑμετέραν κρούοντα ἀκοὴν πληροῦσι, βλέπω, τὴν καρδίαν ὑμῶν καὶ τὸν νοῦν ἐνθουσιασμοῦ βαθέος καὶ δικαίας ὑπερηφανίας. Ἐκεῖ ἄρα ἦτο ἐπόμενον νὰ προστρέξῃ ἡ Ὑπατία, βλέπουσα τὴν κατάπτωσιν, εἰς ἣν εἶχεν ὑποπέσει ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡ καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐν πλήρει παρακμῇ εὑρισκομένη ἤδη Ἀλεξανδρινὴ Σχολή, καὶ αἰσθανομένη ἑαυτὴν γενναιοτέραν τὴν φύσιν, ὑψηλοτέραν τὸ φρόνημα, ἀνωτέραν καθ' ὅλα καὶ οὕτως εἰπεῖν ἑλληνικωτέραν πάντων τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Αἰγύπτου ἐν χερσὶ κρατούντων τότε τὴν δᾳδα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν σὺν τῷ σκήπτρῳ τῆς φιλοσοφίας.

Οὐδαμοῦ δυστυχῶς τῆς ἱστορίας βλέπομεν σεσημειωμένον ἀκριβῶς τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἡ Ὑπατία ἀποχωρισθεῖσα τῆς ἰδίας οἰκογενείας καὶ πατρίδος, μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ζωοποιῶν ναμάτων, ἅτινα ἔμελλον νὰ καταπραΰνωσι τὴν κατακαίουσαν αὐτὴν δίψαν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ἀλλὰ τὸ μὲν διαλογιζόμενοι τὴν ἔμφυτον εἰς τὰς γυναῖκας ἀρετὴν τῆς ταχείας ἀντιλήψεως, τὸ δὲ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν ἔχοντες τὰ ἐξαίρετα τῆς Ὑπατίας πλεονεκτήματα, εὐκόλως θέλετε, ἐλπίζω, μετ' ἐμοῦ παραδεχθῆ ὅτι νεωτάτη ἔτι οὖσα τὰς παρὰ τῷ πατρὶ ἐτελειοποιήθη σπουδάς, ὅτι ἠδύνατο ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν νὰ ἀκούσῃ μετ' ὠφελείας οὐ μικρᾶς ὑψηλότερα μαθήματα, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι ἡ εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος μετάβασις αὐτῆς ἐγένετο περὶ τὰ 395. Τὴν χρονολογίαν ταύτην παραδεχόμενοι, καὶ τῆς ἱστορικῆς πιθανότητος οὐδόλως ἀπομακρυνόμεθα καὶ δίκαιον ἀπονέμομεν φόρον ὑπολήψεως καὶ θαυμασμοῦ εἰς πρωϊμότητα ἔμφυτον τῷ ὡραίῳ φύλῳ, τῇ εὐόσμῳ ταύτῃ τοῦ κόσμου ἀνθοδέσμῃ, ἐν ᾗ καὶ τὰ ῥόδα στίλβουσιν, ὡς ἡ Ὑπατία, διὰ τοῦ ζωηροῦ αὐτῶν κάλλους, καὶ τὰ ἴα συντελοῦσιν ἐν τῇ σεμνῇ αὐτῶν ὡραιότητι εἰς τὴν παρὰ τοῦ ἀνωτάτου κηπουροῦ τεταγμένην γενικὴν ἁρμονίαν.

Τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κορυφαῖος ἀνεγνωρίζετο παρά τε τῶν μαθητῶν καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν συγχρόνων, οἵτινες καὶ μέγαν αὐτὸν ἀπεκάλουν, Πλούταρχος υἱὸς Νεστορίου (1), ὅστις γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις ἐκεῖ καὶ ἀπέθανεν, ἐν ἡλικίᾳ πάνυ προβεβηκυίᾳ, περὶ τὰ 434. Καὶ γνωρίζομεν μὲν ὅτι ἐφ' ἱκανὰ ἔτη τὴν

(1) Ὅρα Ἀριστοτέλην.
(2) Σουΐδ. λεξ. τομ. 11 σελ. 3983.
(3) Ἴδε Ὀλυμπιοδώρου βίον Πλάτωνος ἐν τέλει Διογ. Λαερτ. ἐκδ. Ἄμ. τομ. 11, σελ. 586.

(1) «Πλούταρχος Νεστορίου Ἀθηναῖος φιλόσοφος, διδάσκαλος Συριανοῦ, τοῦ γενομένου ἐξηγητοῦ Πρόκλου τοῦ Λυκίου, τοῦ προστάντος τῆς ἐν Ἀθήναις φιλοσόφου σχολῆς, οὗ Μαρῖνος διάδοχος· ἔγραψε πολλά». Σουΐδ. λεξ. τομ. 11, σελ. 3014. Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἔλαβεν, ὡς φαίνεται, ὑπ' ὄψιν ὁ Schall, γράφων περὶ τοῦ Πλουτάρχου (Hist. de la litt. Grecq. prof tom. VII, pag. 104): «Nous ignorons s'il a écrit des livres».

φιλοσοφίαν ἐδίδαξεν, οὐδὲ ἓν δὲ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐσώθη, καὶ εὐαρίθμους τινὰς μόνον λεπτομερείας ἔχομεν περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματός του. Ἠξεύρομεν ἁπλῶς ὅτι δὲν περιεφρόνει μὲν τὰς θεουργικὰς καὶ μαγικὰς προλήψεις (1), ἐν αἷς ὁ συρμὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου περιέβαλλε τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἠξεύρομεν ἐπίσης ὅτι τοῦ ἐκλεκτισμοῦ ἔνθερμος ἦτο ὀπαδὸς καὶ τὸν Πλάτωνα μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸ παντὸς ἄλλου τοὺς ἑαυτοῦ ἐδίδασκε μαθητάς (2). Φαίνεται δὲ ὅτι πλὴν τῆς δημοσίας διδασκαλίας, ἥτις ἦτο προσιτὴ παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὁ Πλούταρχος συνεστήσατο δι' ἀκροατήριον περιωρισμένον καὶ ἐκλεκτὸν καὶ διδασκαλίαν μυστικήν, ἣν ἀπεκάλει «ἐσωτερικήν» (3), καὶ «φιλοσοφικὰ ὄργια» (4), ἡ δὲ Ὑπατία ἠξιώθη νὰ ἀκροασθῇ τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης θρησκευτικῆς ἅμα καὶ φιλοσοφικῆς διδασκαλίας μετὰ τῶν λοιπῶν εὐαρίθμων μεμυημένων (5).

Ὅτε ἐξ Ἀθηνῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἡ Ὑπατία, εἶχεν οὕτω πως μορφωθῇ κατὰ πάντα, τόσας εἶχεν ἀποκτήσει γνώσεις ἀληθῶς ἐγκυκλοπαιδικάς, ἡ φιλοσοφικὴ αὐτῆς κρίσις τόσον ἐπιτυχῶς εἶχεν ἐξασκηθῇ, ἡ ἔμφυτος εὐγλωττία της εἰς τοσαύτην εἶχε φθάσει τελειότητα, ὥστε ἡ ἐμφάνισις τοιούτου ἀστέρος καθαροῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ζοφεροῦ σκότους τοῦ καλύψαντος τότε τὴν φιλοσοφίαν ἀνεπτέρωσε πρὸς στιγμὴν τὰς ἐλπίδας ἐκείνων, οἵτινες στερεὰν εἶχον ἀπόφασιν νὰ ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς τὰς πατροπαραδότους ἀρχάς των. Οἱ ἔνθερμοι οὗτοι θεράποντες τῶν ἀρχαίων δοξασιῶν ἔβλεπον μετ' ἀνεκφράστου ψυχικῆς ἀθυμίας καὶ ἠθικῆς ἀποθαρρύνσεως τήν τε κατάπτωσιν τοῦ συστήματος καὶ τὸν ἄσπονδον διωγμόν, ὃν τοῦτο ὑπέστη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐθρήνουν δὲ ἐπὶ τῇ ὁλοτελεῖ σχεδὸν ἐκλείψει τῆς ὑψηλῆς διδασκαλίας, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ὡς τὸ πολυτιμότερον κειμήλιον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἐπὶ τῇ θριαμβευτικῇ πορείᾳ, ἣν διέτρεχε γιγαντιαίοις βήμασιν ἡ νέα καὶ ὑψηλοτέρα διδαχή, ἡ ὁποία ἔμελλε τὸν κόσμον νὰ καθυποτάξῃ δι' ἀποκαλύψεως στηριζομένης ἐπί τε τῶν ἀνατάσεων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ ἐπὶ τελειοτέρας συναισθήσεως τῆς ἡμετέρας ἀποστολῆς. Ἡ θλίψις αὐτῶν καὶ ἀπελπισία ὑπερέβη πᾶν μέτρον καὶ ὅριον, ὅτε κατὰ τὸ 391 ἔτος αὐτοκρατορικὸν τοῦ Θεοδοσίου διάταγμα ἔκλεισε τὸ Σεραπεῖον, ἔνθα μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ περιφήμου Μουσείου εἶχε συστηθῇ ἰδιαιτέρα βιβλιοθήκη (1), καὶ προστρέξει σύσσωμος ἡ ὁμὰς τῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐλλογίμων ἀνδρῶν.

Ἀφαιρεθέντος ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην χορείαν καὶ τοῦ Σεραπείου, τοῦ τελευταίου τούτου καταφυγίου τῶν ἀρχαίων ἰδεῶν, ἡ τῆς φιλοσοφίας διδασκαλία, ἥτις ἀπό τινος ἤδη χρόνου εἶχε νοθευθῇ καὶ ἀπολέσει πᾶσαν σχεδὸν τὴν πρωτότυπον αὐτῆς εὐχυμίαν, ὁλοτελῶς καὶ ἀνεπιστρεπτεὶ ἐξηφανίζετο ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ἐὰν ἡ Ὑπατία, ἡ περικλεὴς αὕτη μαθήτρια τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν, δὲν ἐπεχειρίζετο νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην λάμψιν της καὶ εὔκλειαν. Καὶ ἔσχε μὲν ἐφήμερον καὶ τοπικῶς περιωρισμένον ἴσως ἀποτέλεσμα ἡ ὥθησις τῆς ἐξαιρέτου γυναικός, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ γενναία αὐτῆς ἀπόπειρα, καίπερ προωρισμένη νὰ ἡττηθῇ ὑπὸ ἀντιπάλου δαιμονίου καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἰσχυροποιουμένου, οὐχ ἧττον συνετέλεσε τελεσφόρως εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐκκαθάρασα τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὰς ὀπὰς τῶν τριβόλων καὶ ἀκανθῶν τῆς δεισιδαιμονίας, δι' ὧν σειρὰ ἀναξίων διδασκάλων εἶχε στιγματίσει ἀνηλεῶς τὸ εὐγενὲς αὐτῆς καὶ κανονικὸν πρόσωπον;

Περὶ μὲν τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς τῆς Ὑπατίας ἡ μόνη περιορισθεῖσα λεπτομέρειά ἐστιν ὅτι διδάξασα ἐκεῖ δημοσίᾳ ἐπί τινα καιρόν, ἔβλεπε πάντοτε ἑαυτὴν περιστοιχιζομένην ἀπὸ πλῆθος ἀκροατῶν εἰς ὅλας τὰς τά-

---

(1) Ὅρα Δαμασκίου βίον Ἰσιδώρου καὶ Μαρίνου βίον Πρόκλου.

(2) Jules Simon, hist. de l Éc. d'Alex., tom. II, pag. 375.

(3) Aubé, biogr. gén. Fir. Did. tom. XXV, pag. 709.

(4) Ὅρα Μαρ. 6. Πρόκλ., κεφ. 28, ἔνθα ὑπάρχουσι λεπτομέρειαι τιναι ἐνδιαφέρουσαι περὶ τῆς μυστικῆς ταύτης διδασκαλίας, ἐν ᾗ καὶ χρησμοὶ ἐξηγοῦντο συνεχῶς.

(5) Ἡ εἰκασία αὕτη δικαίως αἰτιολογεῖται καθ' ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦ ἀσυμβάστου, ὅπερ ἤθελε παρουσιάσει ἡ ἐναντία μετὰ τοῦ ἐξόχου πνεύματος τῆς Ὑπατίας, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἠδύνατο ὁ Πλούταρχος νὰ παραγνωρίσῃ εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ ἀποκλείσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ κύκλου τῶν μεμυημένων αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ διὰ τῆς 136 ἐπιστολῆς τοῦ Συνεσίου πρὸς φίλον του ὀνομαζόμενον Ἐρκουλιανόν, ἣν ἴδε ἐν Patrol. Mign. τομ. 66, σελ. 1525.

(1) «Οὕτως αἱ βίβλοι ἐν ἑλληνίδι ἐκτεθεῖσαι ἀπετέθησαν ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῷ Βρουχείῳ οἰκοδομηθείσῃ. Ἔτι δὲ ὕστερον καὶ ἑτέρα ἐγένετο βιβλιοθήκη ἐν Σεραπείῳ μικροτέρα τῆς πρώτης». Ἐπιφ. Μετρ. καὶ Σταθμ. κεφ. 9, σελ. 166—168.

ξεις τῆς κοινωνίας ἀνηκόντων, καὶ ὅτι ἡ φήμη αὐτῆς ὁσημέραι ἐξηπλοῦτο, καὶ αὐτὴν τὴν τῆς πλουταρχείου διδασκαλίας ὑπερακοντίσασα. Μετὰ δὲ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπάνοδόν της, περὶ τὰ 400 λογιζομένην, οὐδεμίαν εὑροῦσα ὑφισταμένην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλικὴν ἕδραν, τὸν ἴδιον οἶκον εἰς κατοικητήριον τῶν Μουσῶν μετατρέψασα, ἐκεῖθεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ὑψηλὰ τῆς διανοίας αὐτῆς νάματα ἀφθόνως ἐπέχεεν· ἐνίοτε δέ, ὡς ὁ Σωκράτης ἄλλοτε, καὶ διὰ μέσου τοῦ ἄστεος ποιουμένη τὰς προόδους, ἐξηγεῖτο δημοσίᾳ τοῖς ἀκροᾶσθαι βουλομένοις (1) τὸ ὕψος τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ὀλίγας δὲ καὶ περιωρισμένας λεπτομερείας ἔχοντες περὶ τῆς διδακτικῆς αὐτῆς μεθόδου, τοῦτο μόνον μετὰ θετικότητος γνωρίζομεν, ὅτι διεκρίνετο ἐπὶ πεφωτισμένῳ ἐκλεκτισμῷ (2), καὶ συνάμα ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου διεδέχθη καὶ ἐνεκολπώθη τὸ σύστημα τοῦ Πλάτωνος συνῳδὰ ταῖς ἐπεξηγήσεσι καὶ τροποποιήσεσι τοῦ Πλωτίνου μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας καὶ δόξης, ὥστε ἀνεδείχθη ἀναμφισβητήτως ἀνωτέρα πάντων τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς της (3).

Τόσον συνηισθάνετο ἡ Ὑπατία τὴν ἀλήθειαν τῶν παραγγελμάτων τοῦ κορυφαίου τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε κύριόν της μέλημα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ γράμμα εἰς ἑαυτὴν ἐφαρμογὴ τῆς πλατωνικῆς ῥήτρας «μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω», καὶ ἡ μετὰ πλείστης ὅσης ἐπιτυχίας ἐπίδοσις αὐτῆς εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως εἰς τὴν γεωμετρίαν ἐξηγεῖ πληρέστατα τὴν ἀποκλειστικὴν προσωνυμίαν «γεωμετρική», δι' ἧς ὁ Δαμάσκιος προτιθέμενος νὰ καταδείξῃ αὐτὴν πολὺ διαφέρουσαν τοῦ φιλοσόφου Ἰσιδώρου, ἀναγνωρίζει ἀκουσίως τὴν ὑπεροχήν της (4). Οὐχ ἧττον δὲ κατεῖχε καὶ τὴν ἀστρονομίαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ δύο χωρίων τοῦ Ἡσυχίου καὶ τοῦ Φιλοστορ-

(1) Σουϊδ. λεξ. τομ. II, σελ. 3683.

(2) Αὐτόθι ὁ λεξικογράφος ἐπιπροστίθησιν ὅτι ἡ Ὑπατία ἐξηγεῖτο ἢ τὸν Πλάτωνα ἢ τὸν Ἀριστοτέλην ἢ τὰ ἄλλου ὅτου δὴ τῶν φιλοσόφων.

(3) Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προῦβη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίσαι τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν δὲ πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν διαδέξασθαι. Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. 295.

(4) Ὁ Ἰσίδωρος πολὺ διαφέρων ἦν τῆς Ὑπατίας, οὐ μόνον οἷα γυναικὸς ἀνήρ, ἀλλὰ καὶ οἷα γεωμετρικῆς τῷ ὄντι φιλόσοφος. Φωτ. Μυριοβ. ἐκδ. Γεν. σελ. 1058.

γίου (1), καὶ τὴν φυσικήν, διότι εἰς αὐτὴν ἀπετείνετο φίλος προσφιλὴς ἀσθενῶν, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον θέλομεν ὁμιλήσει, ὅτε ἐργαλεῖόν τι τῆς ἐπιστήμης ταύτης νέον καὶ δυσεύρετον, βαρύλλιον τοῦτο ὀνομαζόμενον, καθίστατο ἀναγκαῖον πρὸς ταχυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν αὐτοῦ θεραπείαν (2). Συνέγραψε δὲ «ὑπόμνημα εἰς Διόφαντον», «ἀστρονομικὸν Κανόνα», «ὑπόμνημα εἰς τὰ Κωνικὰ Ἀπολλωνίου» (3). Ἀλλὰ τὰ συγγράμματα ταῦτα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός, καὶ τὴν σήμερον οὐδεμίαν δυστυχῶς δυνάμεθα νὰ ἐπιφέρωμεν ἐπ' αὐτῶν κρίσιν, τοῦτο μόνον γινώσκοντες ὅτι τὰ μάλα

(1) Ὁ μὲν Ἡσύχιος (Fragmenta historicorum græcorum, ἐκδ. Did. τομ. IV, σελ 176) λέγει ὅτι ἡ Ὑπατία διεκρίνετο «μάλιστα εἰς τὰ περὶ ἀστρονομίας». Ὁ δὲ Φιλοστόργιος οὐχ ἧττον ῥητῶς λέγει (ἐκκλ. ἱστορ. κεφ. VIII)· «Πολλῷ κρείττω γενέσθαι τοῦ διδασκάλου, καὶ μάλιστά γε περὶ τὴν ἀστροθεέμονα τέχνην»

(2) Ὁ Συνέσιος γράφει τῇ Ὑπατίᾳ ἐν τῇ XV αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὡς ἑξῆς· «Οὕτω πάνυ πέπραγα πονήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ. Ἐπίτευξον αὐτὸ χαλκευθῆναί τε καὶ συνωνηθῆναι. Σωλήν ἐστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπί τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν βοπὴν ἐξετάζομεν. Ἐπιπωματίζει γὰρ αὐτὸν ἑκατέρου κώνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινὴν βάσιν ἀμφοῖν τοῦ κώνου τε καὶ τοῦ σωλῆνος. Αὐτὸ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ βαρύλλιον. Ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καταθῇς τὸν αὐλόν, ὀρθὸς ἑστήξει, καὶ παρέξει σοι τὰς κατατομὰς ἀριθμεῖσθαι δὲ τῆς βοπῆς εἰσι γνωρίσματα». Συνεσ. ἐπιστ. μετὰ σχολ. Νεοφ. Ἱεροδ. σελ. 39, ὅθεν ἠρύσθημεν καὶ τὴν ἰχνογραφίαν ταύτην τοῦ βαρυλλίου, περὶ οὗ καὶ ὁ περίφημος Fermat (biogr. gén. Fir. Did. tom VXII pag.441) λέγει· «Cet instrument servait pour examiner le poids des différentes eaux pour l'usage des malades; car les médecins sont d'accord que les plus légères sont les meilleures: le terme «βοπή», dont se sert Synésius, le moutre clairement.» Ἠδύνατο τοιαύτη ἀκροσφαλὴς ἐντολὴ νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ὑπατίαν, μὴ οὖσαν κάτοχον καὶ τῆς φυσικῆς;

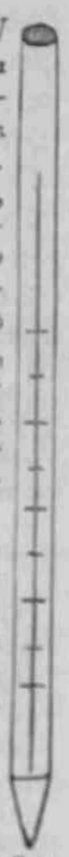

(3) Ὅρα Φαβρ. ἑλλ. βιβλ. τομ. IX, σελ. 489, ἔνθα λόγου γινομένου περὶ τῶν τῆς Ὑπατίας συγγραμμάτων ἀπαντᾶται ἡ ἑξῆς λίαν σοφὴ παρατήρησις ἐπὶ παλαιᾶς τινος ἐκδόσεως τοῦ Σουΐδα, καθ' ἣν δύο συγγράμματα αὐτῆς ἐσημειοῦντο ὡς ἕν καὶ τὸ αὐτό. «Ita distinguendus et intelligendus Suidæ locus, qui in editis male habetur. Neque placet Kusteri lectis· «Ὑπόμνημα εἰς Διοφάντου ἀστρονομικὸν κανόνα». Nam inter astronomos numquam celebris fuit Diophantus, ἄλφα arithmeticorum».

συνετέλεσαν εἰς τὴν παγίωσίν τε καὶ διάδοσιν τῆς φήμης τοῦ συγγραφέως αὐτῶν (1).

Ἡ ἔξοχος αὕτη γυνή, ἣν δύναταί τις δικαίως νὰ ὀνομάσῃ ἕνεκα τῶν ἀληθῶς ἐγκυκλοπαιδικῶν αὐτῆς γνώσεων «βιβλιοθήκην ἔμψυχον καὶ περιπατοῦν μουσεῖον», ὅπως τὸν Λογγῖνον ὁ Εὐνάπιος ἀποκαλεῖ (2), ἐστήριζε τὴν πεφωτισμένην αὐτῆς καὶ πολυμαθῆ διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ἐφαρμόζουσα αὐτῇ διὰ τοῦ συστήματος τούτου μέθοδον αὐστηρὰν καὶ ὑπερακριβῆ (3). Πολλῷ διαφέρουσα τῶν τῆς ἐποχῆς της φιλοσόφων, καὶ δὴ καὶ τῶν προκατόχων αὐτῆς ἀλεξανδρινῶν διδασκάλων, πρώτη δὲ τούτων πάντων τοιαύτην ἐγκολπωθεῖσα μέθοδον (4), δικαιοῦται νὰ φημίζηται ὡς ἡ ἀναβιβάσασα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ θέσεως ἀκροσφαλοῦς καὶ ταπεινωτικῆς εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἀκρίβειαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, ὅπως ἐν χρόνοις προγενεστέροις κατεβίβασεν αὐτὴν ὁ Σωκράτης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐκ τοῦ ἀεροβατεῖν εἰς τὴν θετικότητα, ἐκ τοῦ νεφελώδους ἀδήλου εἰς τὸ «γνῶθι σαυτόν». Τὸ φιλοσοφικόν της οἰκοδόμημα ἀνήγειρεν ἡ Ὑπατία ἐπὶ τῆς συνθέσεως μετὰ τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἅτινα ἡ ἀνάλυσις εἶχεν ἐπισωρεύσει καὶ ἐμβαθύνει ἀπὸ Σωκράτους ἕως Πλωτίνου (5). Ὑπὸ τὴν ποικιλόχρουν μορφὴν τῆς πυθαγορικῆς ἐπιστήμης, τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ ἀριστοτελικοῦ συστήματος, ἡνωμένων μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ συμβολισμοῦ τοῦ Πλωτίνου, ἡ φιλοσοφία, ἣν ἡ Ὑπατία ἐδίδασκε, περιεῖχε καὶ νέας τινὰς ἀρχὰς καὶ ἀρχαίας δοξασίας μετ' ἐμφατικωτέρου καὶ θελκτικωτέρου τρόπου παρουσιαζομένας. Ἐν τῇ μεταφυσικῇ ἐπεξέτεινε τὰς ἰδέας τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος περὶ Θεοῦ, περὶ δημιουργίας, περὶ μεθέξεως διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν ὑποστάσεων τοῦ Πλωτίνου, πρεσβεύσασα ὅτι τὸ ἀνώτατον ὄν, περιέχον ἐν αὐτῷ ὅλα τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα προσόντα, ἅτινα ἀπαριθμεῖ ἡ σωκρατικὴ διδαχή, ἐμφανίζεται ὡς ψυχὴ τὸ σύμπαν κινοῦσα καὶ τὰ διάφορα συνάπτουσα σώματα, ὡς νοῦς συνοδεύων τὰ πνεύματα καὶ ὡς ἀπόλυτος καὶ ἀφῃρημένη ἑνότης. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἐνεβάτευσεν εἰς τὴν φύσιν, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ προσόντα τῆς ἐκτάσεως, ὡς μέσου προσεγγίσεως τοῦ πλάσματος πρὸς τὸν ποιητήν· ἐν τῇ μεθόδῳ ἀνεκήρυξε τὸ ὑπερβάλλον τῆς διαλεκτικῆς, ἐφαρμόσασα αὐτὴν εἴς τε τὸν ὁρατὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν ἀόρατον· ἐν τῇ ἠθικῇ ἐδογμάτισε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος μέχρι θανάτου, τὰς δὲ ἀρετὰς εἰς δύο εἴδη διαιρέσασα, εἰς ἀρετὰς πολιτικάς, οἷαι ἡ γενναιότης, ἡ σωφροσύνη, ἡ φρόνησις, καὶ εἰς ἀρετὰς καθαιρούσας τὴν ψυχήν, οἷαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ μάθησις, ταύτας ἰδίως ἐνετέλλετο εἰς πάντα ἀληθῆ φιλόσοφον νὰ κατέχῃ, ὡς τὰ μάλα δυναμένας νὰ ὑψώσωσι τόν τε νοῦν αὐτοῦ καὶ τὴν καρδίαν, καὶ νὰ συντέμωσι τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεόν (1).

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ κλέος τῆς δημοσίας ταύτης διδασκαλίας, καὶ τοιοῦτον τὸ στάδιον, ἐν ᾧ ἐξαιρετικῶς ηὐδοκίμησεν καὶ οὐκ ὀλίγον ἐδοξάσθη καὶ πρωταγωνιστὴς πανδήμως ἀνεφημίσθη ἡ γενναία Μοῦσα. Σελήνη ἐν Ἀθήναις, ἥλιος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀκτινοβολῶν καὶ τὰς ψυχὰς καὶ διανοίας τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ἰδίου θερμαίνων ἀπλέτου φωτός. Πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἔτρεχον σμηνηδὸν ἀκροαταί, ἵνα ἀξιωθῶσι τῶν χρησμῶν τῆς νέας ταύτης Πυθίας, ἡ δὲ πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου μετεμορφώθη ἐπί τινας χρόνους εἰς πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου (1). Τὸ πολυπληθὲς

---

(1) Ὁ Montucla (hist. des math. tom. I. pag. 332.) ἀποδίδει μὲν εἰς τὴν Ὑπατίαν καὶ τὸ τρίτον βιβλίον τῶν ὑπομνημάτων τοῦ πατρός της ἐπὶ τῆς μεγίστης συντάξεως τοῦ Πτολεμαίου, ἀλλὰ μόνη ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ἓν δύναται, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῇ ὡς βάσιμος καὶ αὐθεντική, καθ' ὅσον μάλιστα οἱ τὰ πάντα ἀκριβῶς ἐξιχνιάζοντες Φαβρίκιος καὶ ὁ σχολιαστὴς αὐτοῦ Harles οὐδέν περὶ τούτου ποιοῦνται λόγον.

(2) Εὐναπ. β. Πορφ. ἐκδ. Boisson.

(3) «Hypatie suivait les doctrines éclectiques en s'appuyant néanmoins sur les sciences exactes, et en introduisant leurs démonstrations dans les sciences spéculatives, ce qui lui permit de leur appliquer une méthode plus rigoureuse.» César Cantu, hist. univ. tom. VI, pag. 514.

(4) Ἐπίσης καὶ ὁ Schall ἀνατρέχων, ὡς ὁ Cantu, εἰς πηγὰς ἀξιοπίστους λέγει (hist. de la litt. grecq. prof., tom. VII, pag. 52) «Elle introduisit la première une méthode rigoureuse dans l'enseignement de la philoscphie».

(5) «Ce système est le résultat du long travail des Écoles socratiques. C'est un édifice élevé par la synthèse avec les matériaux, que l'analyse avait recueillis, éprouvés, accumulés, depuis Socrate jusqu'à Plotin». V. Cousin, hist. de la phil. au XVIIIme siècle tom. I, pag. 89.

(1) Ὅρα Henri Ritter, hist. de la philos. anc. τομ. IV, σελ. 437—512.

(2) Περὶ τῆς μεγάλης συρροῆς ἀνθρώπων, ἥτις ἐλάμβανε χώραν εἰς τὰ μαθήματα τῆς Ὑπατίας, ὡς καὶ περὶ τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῆς προτερημάτων,

συρρέον ἀκροατήριον ἐθαύμαζε τὸ πλῆρες φιλοσόφου ζωῆς πρόσωπον τῆς Ὑπατίας· ἐθαύμαζε τὴν ἔκφρασιν τῶν ὀφθαλμῶν της, οἵτινες ἀπεκάλυπτον τὸ τῆς διανοίας ὕψος καὶ τὴν αἰθρίαν τῆς καρδίας· ἐθαύμαζε τὸ σχῆμα καὶ τὰς κινήσεις τοῦ Ὑμηττίου στόματός της, ὅπερ ἦτο οἰκητήριον αὐτῶν τῶν Χαρίτων καὶ αὐτῆς τῆς εὐγλωττίας· ἐθαύμαζε τὴν τελείαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἁρμονίαν καὶ ἐν γένει τὴν ἐξαισίαν καλλονὴν καὶ σπανίαν αὐτῆς ὡραιότητα. Ἀλλὰ θαυμάζον τὰ σωματικὰ ταῦτα πλεονεκτήματα τῆς Ὑπατίας τὸ ἀκροατήριον δικαίως καὶ θεωροῦν αὐτὰ ὡς πρόδρομα ἀληθοῦς ἀρετῆς ἐθαύμαζε πρὸ πάντων τὴν ἁγνὴν αὐτῆς καὶ ἄσπιλον ψυχήν, τὴν πεπροικισμένην διὰ πάντων ἐκείνων τῶν στοιχείων, ἅπερ ὁ Πλάτων κελεύει νὰ ὦσι τῆς φιλοσόφου φύσεως. Καὶ τῷ ὄντι ἡ Ὑπατία καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ πολυμαθὴς καὶ εὔχαρις ἦτο καὶ φίλη τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς σωφροσύνης, τῆς σεμνότητος, ναί, καὶ τῆς ἀνδρείας. Πάνυ δὲ ὑπερηφάνως διέκειτο καὶ πρὸς τὰς σωματικὰς ἡδονάς, τὸν ὀργασμὸν τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς ἰδιοσυγκρασίας εὐχαριστοῦσα διὰ τῆς ἐπιτυχίας τῆς σφοδρᾶς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐφέσεως καὶ ἀκαθέκτου ὁρμῆς, ὑφ' ὧν κατεκυριεύετο. Καὶ τῆς μὲν ἀλαζονίας ὁλοτελῶς ἄμοιρος οὖσα, τὴν δὲ ἁπλότητα καὶ ἀφέλειαν περὶ πολλοῦ ποιουμένη, διέπρεπεν ἐπὶ χαρακτῆρι πράῳ, κοσμίῳ καὶ εὐκοινωνήτῳ. Ἡ δὲ ἀνωτάτη αὐτῆς ἀρετή, ἡ καὶ φυσικὴ ἀπόρροια τοιαύτης ὑψηλῆς διανοίας, ὑπῆρξεν ἡ ὀρθὴ ἐκτίμησις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀτάραχος ἀντίληψις τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου. Πόσον καλῶς ἦτο προητοιμασμένη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τὸ προωρισμένον αὐτῇ τραγικὸν τέλος!

Οὕτως ἐφωδιασμένη ὑπὸ τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως ἡ Ὑπατία καὶ βαθέως συναισθανομένη τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς της, ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τοῦ περιστοιχοῦντος αὐτὴν δημοσίου καὶ δι' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κατοίκων πολλῶν μεμακρυσμένων χωρῶν μεγίστην καὶ ποικίλην ἐπιρροήν. Ἠδύναντό ποτε νὰ μὴ συναισθανθῶσι σφοδρῶς τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν της καὶ νὰ μὴ κατακυριευθῶσιν ἀπὸ μαγνητικὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀπεριόριστον σέβας μικροί τε καὶ ἰσχυροί, πολῖται ἁπλοῖ καὶ ἄρχοντες τῆς πολιτείας, καθ' ἣν ἐποχὴν καίτοι πράγματι εἶχεν ἐκλείψει ἡ φιλοσοφία, ὀνόματι ὅμως διετήρει εἰσέτι παρ' ἅπασι μεγαλοπρεπές τι καὶ ἀξιάγαστον (1); Ἠδύναντο νὰ μὴ καταθέλγωνται ὑπὸ διδασκαλίας γυναικὸς περιβαλλομένης τὸν τρίβωνα τῶν φιλοσόφων (2) καὶ διὰ τοῦ σοβαροῦ τούτου καλύμματος ὑπὸ ἔτι λαμπροτέραν καὶ καλλιτεχνικωτέραν μορφὴν ἐμφανιζομένης ἐνώπιον αὐτῶν; Ἠδύναντο νὰ μὴ συγκινῶνται μέχρις ἐγκάτων τῆς καρδίας των ἀκούοντες ἰδίοις ὠσὶ τὴν ἐμβριθῆ ἀνάπτυξιν τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, περιβεβλημένων καὶ μὲ τὴν χροιὰν τοῦ μυστικισμοῦ, δι' ἧς ἐπεχρωμάτισεν αὐτὰς ὁ Πλωτῖνος, καὶ βλέποντες ἰδίοις ὀφθαλμοῖς Ἑλικωνιάδα ἔμφρονα, σοβαρὰν, εὔγλωττον καὶ ὡραίαν, γενναίως καὶ μετὰ καρτερίας μαχομένην ὑπὲρ τῶν πατροπαραδότων αὐτῶν δοξασιῶν (3); Ἠδύναντο νὰ μὴ μένωσιν ἔκθαμβοι ἀπέναντι τῆς Ὑπατίας ὡς ἀπέναντι ἰδανικοῦ τινος ὄντος, εἰς ἑτέραν ἀνήκοντος ἀτμόσφαιραν, νὰ μὴ λατρεύωσι σχεδὸν αὐτὴν ὡς τελείαν τινὰ προσωποποίησιν τῆς ἀρετῆς, νὰ μὴ ἐπικροτῶσιν εἰς τὰ μειλίχια αὐτῆς ἔπη, καὶ νὰ μὴ ἀπονέμωσιν αὐτῇ ὁμοφώνως τίτλον μέγαν καὶ ὑψηλόν, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν οὐχὶ Ὑπατίαν, οὐχὶ δὲ καὶ φιλόσοφον Ὑπατίαν, ἀλλὰ «τὴν Φιλόσοφον» (4);

τὰ ὁποῖα ἐν συντόμῳ κατωτέρω ἀπαριθμοῦντι, πάντες οἱ ἱστορικοὶ καὶ λεξικογράφοι, ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐθνικοὶ καὶ χριστιανοί, συμφωνοῦσι πληρέστατα· δι' ὃ ἀνωφελὴς καὶ περιττὴ ἐθεωρήθη ἡ σημείωσις τῶν ὀνομάτων ἑκάστου αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ἀπομνημόνευσις τῶν σχετικῶν χωρίων.

(1) «Οὕτω δὲ ἔχουσαν τὴν Ὑπατίαν, ἔν τε τοῖς λόγοις οὖσαν ἐντρεχῆ καὶ διαλεκτικὴν ἔν τε τοῖς ἔργοις ἔμφρονά τε καὶ πολιτικήν, ἥ τε ἄλλη πόλις εἰκότως ἠσπάζετό τε καὶ προσεκύνει διαφερόντως, οἵ τε ἄρχοντες ἀεὶ προχειριζόμενοι τῆς πόλεως ἐφοίτων πρῶτοι πρὸς αὐτήν, ὡς καὶ Ἀθήνησι διετέλει γινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπόλωλεν, ἀλλὰ τό γε ὄνομα τῆς φιλοσοφίας ἔτι μεγαλοπρεπές τε καὶ ἀξιάγαστον εἶναι ἐδόκει τοῖς μεταχειριζομένοις τὰ πρῶτα τῆς πολιτείας». Σουϊδ. λεξ. τομ. Π, σελ. 3684.

(2) Αὐτόθι γίνεται λόγος περὶ τρίβωνος, οὐχὶ δὲ περὶ ἐπιβλήματος, ὡς φαίνεται πρεσβεύων ὁ Brucker, ὅστις μεταχειρίζεται (hist. phil ed. Lips. pag. 326) τὴν λέξιν pallio· περὶ δὲ τῆς διαφορᾶς, ἥτις ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ τρίβωνος καὶ τοῦ ἐπιβλήματος, ἀμφοτέρων ἰδίᾳ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἐν χρήσει ὄντων ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων, ὅρα Dict. des ant. rom. et grecq. par Rich, trad. Chéruel, p. 452 et 666.

(3) «La célèbre Hypatie, belle, éloquente, vertueuse, enseignant à ses auditeurs charmés les vérités de la philosophie, semblait une Muse plus sévère suscitée pour la défence du paganisme». Villemain, tabl de l'éloq. chrét. au IV siècle, pag. 212.

(4) Τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀλήθειαν ἐπιμαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Συνεσίου, περὶ ὧν κατωτέρω ποιησόμεθα λόγον.

Ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς δὲν δύνασθε σήμερον νὰ μὴ ἀνακράξητε μετὰ τοῦ ποιητοῦ λέγοντος

ΤΗΝ ΥΠΑΤΙΑΝ.

Παρθένε, ἥτις εἰς πτυχὴν τῆς εὐσεβοῦς σου χλαίνης
Τὸν τύμβον συνεκάλυψας ποτὲ τῶν ἀθανάτων,
Ἱέρεια μελῳδικὴ θρησκείας διωγμένης,
Ἁγνὴ καὶ τελευταία ἀκτὶς εἰς τὰ οὐράνιά των.

Ὦ, χαῖρε, σὲ ἀσπάζομαι· ὦ πότνια, σὲ εἶδον,
Ὅτ' ἔσεισε τὸν Ὄλυμπον ἡ βία καταιγίδων,
Σὲ εἶδα ὡς ἡ εὐσεβὴς ἐκείνη Ἀντιγόνη
Τὸν γηραιὸν Οἰδίποδα ν' ἀκολουθήσῃς μόνη.

Ὠχρὰ ὑπὸ τὰς ἱερὰς στοὰς παρισταμένη,
Πυθία εἰς τὸν τρίποδα τὸν μαντικὸν δεσμία
Σὺ ἦσο, κ' εἰς τὸ στῆθός σου ἡ τῶν Θεῶν χορεία
Συνέπαλλεν, ὑπὸ λαῶν θνητῶν προδιδομένη.

Παρερχομένους ἔβλεπες αὐτοὺς ἐπὶ πυρίνης
Νεφέλης καὶ σ' ἐνέπλησαν ἀγάπης καὶ σοφίας,
Κ' ἐκστατικὴ σὲ ἤκουσεν ἡ γῆ νὰ διαχύνῃς,
Ὡς ἀττική τις μέλισσα, τὰς θείας μελῳδίας» (1).

Κυρίαι καὶ κύριοι, πολλοὺς μὲν ἔσχεν ἡ Ὑπατία, ὡς εἴπομεν, ἀκροατάς, μαθητάς, θαυμαστάς, εἰς πάσας ἀνήκοντας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ μεταξὺ πάντων τούτων τὰ πρῶτα φέρει ἀνὴρ ἐπιφανέστατος, ἰδιάζουσαν καὶ ἐξαιρετικὴν κατέχων θέσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Ὁ διάσημος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πατὴρ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος (2), γεννηθεὶς ἐν ἔτει 378 (1) καὶ χρηματίσας ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος (2), ὁ πολλὰ καὶ διάφορα συγγράψας ἀριστουργήματα καὶ ἀθάνατα ἐγκαταλιπὼν μνημεῖα φιλοσοφικά, ῥητορικά, ποιητικά, θρησκευτικά, ὑπῆρξε μαθητὴς τῆς Ὑπατίας καὶ θαυμαστὴς τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς διδασκαλίας. Καὶ ἦτο μὲν ἀγχινούστατος καὶ βεβαίως ἄνωθεν πεπροικισμένος, ὅπως διατρέξῃ μετὰ δόξης τὸ στάδιον, εἰς ὃ ἐκλήθη, ἀλλ' εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ φοίτησις εἰς τὰ μαθήματα τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου

---

(1) Τὸ πλῆρες χάριτος καὶ ἁρμονίας ποιημάτιον τοῦτο, ὅπερ ἔδοξεν ἡμῖν τὰ μάλα συντελεστικὸν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς σκιαγραφηθείσης ἐνταῦθα εἰκόνος τῆς Ὑπατίας, ἀποδίδεται τῷ μακαρίτῃ Σ. Βυζαντίῳ γεννηθέντι ἐν Ἀθήναις τῷ 1834, προώρως δὲ τοῦ κόσμου τούτου ἁρπασθέντι τῷ 1854.

(2) «Συνέσιος, Πενταπόλεως τῆς ἐν Λιβύῃ Θηβαΐδος, φιλόσοφος, ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος, τῶν ἱερατικῶν γενόμενος. Πλεῖστα καὶ διάφορα βιβλία συνέταξε καὶ τὰς θαυμαζομένας ἐπιστολάς». Τοιαῦτα μὲν ὁ Σουΐδας, λεξ. τομ. II, σελ. 3451. Ὁ δὲ Εὐάγριος, ἐκκλ. ἱστορ. Ὀξφ. σελ. 18· «Ταῦτά μοι κομψῶς ὡς δυνατὸν πονουμένῳ, φέρε καὶ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος ἐς μέσον ἡκέτω τῇ οἰκείᾳ μνήμῃ κοσμήσων τὴν διάλεξιν. Οὗτος ὁ Συνέσιος ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος, φιλοσοφίαν δὲ οὕτως ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὡς καὶ παρὰ χριστιανῶν θαυμασθῆναι τῶν μὴ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ κρινόντων τὰ ὁρώμενα. Πεῖθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης ὑπελθεῖν, οὔπω τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως παραδεχόμενον οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα, εὐθυβόλως εὖ μάλα στοχασάμενοι, ὡς ταῖς ἄλλαις τἀνδρὸς ἀρεταῖς ὕφεται καὶ ταῦτα, τῆς θείας χάριτος μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν ἀνεχομένης· καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος. Οἷος γὰρ καὶ ὅσος γέγονε, τεκμηριοῦσι μὲν αἱ κομψῶς αὐτῷ καὶ λογίως μετὰ τὴν ἱερωσύνην πεποιημέναι ἐπιστολαί, ὅτε πρὸς αὐτὸν Θεοδόσιον προσφωνητικὸς λόγος, καὶ ὅσα τῶν ἐκείνου χρηστῶν φέρεται πόνων». Καὶ ὁ Φώτιος, μυριοβ. κωδ. XXVI, ὡς ἑξῆς· «Ἀνεγνώσθη ἐπισκόπου Κυρήνης (ὅρα σημ. 2), Συνέσιος αὐτῷ ὄνομα, περὶ Προνοίας, περὶ Βασιλείας καὶ περὶ ἄλλων τινῶν. Τὴν μὲν φράσιν ὑψηλὸς καὶ ὄγκον ἔχων, ἀποκλίνων δὲ καὶ πρὸς τὸ ποιητικώτερον. Ἀνεγνώσθησαν δὲ αὐτοῦ καὶ ἐπιστολαὶ διάφοροι χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζουσαι μετὰ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος. Ἦν δ' οὗτος ἐξ Ἑλλήνων φιλοσοφίᾳ σχολάζων· ὃν φασι πρὸς τὸν θειασμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ νεύσαντα, τὰ μὲν ἄλλα παραδέχεσθαι εὐπειθῶς, τὸν δὲ περὶ ἀναστάσεως (τοῦτο δὲ εἰ μὲν καὶ ἄλλοθεν οὐκ οἶδα, τέως δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς Θεόφιλον αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἀριδήλως καταλαμβάνεται) οὐκ ἐθέλειν προσίεσθαι λόγον· ἀλλ' οὖν καὶ οὕτω διακείμενον ἐμύησάν τε τὰ ἡμέτερα, καὶ ἔτι καὶ ἀρχιερωσύνης ἠξίωσαν, πρὸς τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς καλοκἀγαθίαν καὶ τὸ καθαρὸν ἀφορῶντες τοῦ βίου, καὶ ὅτι οὐκ ἂν οὕτω βιοὺς ἄνθρωπος τὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἐλλαμφθείη φέγγος. Καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἐψεύσθησαν. Ῥᾷστα γὰρ αὐτῷ, ἐπεὶ ἀρχιεράτευσε, καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς πίστιν ἀποκατέστη δόγμα». Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ Φαβρίκιος, ἑλλ. βιβλ. τομ. IX σελ. 190—204· «Synesius, Cyrenæus, ex nobili familia, ingenium felix tum in patria, tum Atexandria, ubi audivit Hypatiam etc». Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ διασημότερος τῶν μαθητῶν καὶ φίλων τῆς Ὑπατίας.

(1) Synésius de Cyrène, un des littérateurs les plus remarquables du Vme siècle, qui suivit à Alexandrie les leçons d'Hypatie, est né en 378». Schall, hist. de la litt. Grecq. prof. tom. VII, pag 91.

(2) Ἐν τῇ τοῦ Συνεσίου Καταστάσει, τῇ ῥηθείσῃ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ, ἡγεμονεύοντος Γεννα δίου καὶ δουκὸς ὄντος Ἰννοκεντίου, ἀναγινώσκομεν τὴν ἑξῆς προσφώνησιν, ἥτις ἀρκούντως ἀποδείκνυσι τὸ σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπεσαν πολλοὶ ἐκδόται καὶ ἱστορικοί, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Φώτιος, ἀποκαλοῦντες τὸν Συνέσιον ἐπίσκοπον Κυρήνης· «Ὦμοι Κυρήνης, ἧς αἱ δημόσιαι κύρβεις μέχρις ἐμοῦ κατάγουσι τὰς ἀφ' Ἡρακλέους διαρχάς! Ὦμοι τῶν τάφων, ὧν οὐ μεθέξω, τῶν Δωρικῶν! Ὦμοι Πτολεμαΐδος, ἧς ἀνεδείχθην ὕστατος ἱερεύς!» Patrol. Mign. tom. 66, pag. 1572.

τῶν Μουσῶν μεγαλοπρεπῶς ἱσταμένης καὶ ἐπαξίως τὴν φιλοσοφίαν ὑπηρετούσης πλατωνικῆς γυναικός. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἱστορία δείκνυσιν ἡμῖν τὸν Συνέσιον, νέον ἔτι ὄντα, φοιτητὴν τακτικὸν καὶ ἐνθουσιώδη τῆς ὑψηλῆς διδαχῆς τῆς Ὑπατίας, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἐσπούδασε τὴν ἀστρονομίαν, τὴν φυσικήν, τὴν γεωμετρίαν, μάλιστα δὲ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐὰν δὲ ὁ γράψας τοὺς δέκα ἐκείνους ὕμνους, οὓς καὶ μέχρι τῆς σήμερον θαυμάζομεν, ἠὐδοκίμησε τόσον καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδίδασκεν ἡ Ὑπατία, τίς δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ ἡμᾶς ὅτι, καίπερ μὴ διδάσκουσα αὐτήν, οὐχ ἧττον ἠδύνατο νὰ τὴν ἐμπνεύσῃ;

Ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις ἄδηλόν ἐστιν, ἂν ὁ Συνέσιος ἠκροάσθη τῆς Φιλοσόφου· ἀλλ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔνθερμος αὐτῆς χρηματίσας ὀπαδὸς καὶ ἔκδοτος ὅλως γενόμενος τῇ τῆς φιλοσοφίας μελέτῃ ταχύτατα κάτοχος ἀνεδείχθη τῶν πλατωνικῶν ἰδεῶν καὶ ἐπ' ἀκραιφνεῖ ἀρετῇ διεκρίθη τε καὶ ἐφημίσθη. Τοιοῦτον ὄντα τὸν Συνέσιον παρέλαβεν ὁ Χριστιανισμὸς ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, ἀνύψωσε δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ μέχρι τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, ἐνδοὺς μετὰ προθυμίας εἰς τὰς ὁμοφώνους δεήσεις τῶν κατοίκων ἐπαρχίας (1), κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀξιοσέβαστον συνήθειαν. Ἀλλὰ καὶ ἐθνικὸς ὢν καὶ χριστιανὸς καὶ ἐπίσκοπος, οὐδέποτε ὁ θαυμάσιος οὗτος ἀνὴρ ἔπαυσε τοῦ νὰ συνδέῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ νὰ τρέφῃ διὰ τὴν Ὑπατίαν, ἣ πλησίον αὐτῆς διαμένων, ἢ μακρὰν εὑρισκόμενος, αἴσθημα εὐγενές, ὑψηλόν, μέγα, αἴσθημα τὸ ὁποῖον ἀδυνατεῖ μὲν νὰ χαρακτηρίσῃ ὁ μὴ ἀναγνοὺς τὰς χαριέσσας αὐτοῦ ἐπιστολάς, διστάζει δὲ νὰ ὁρίσῃ καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν καταγοητευθείς.

Τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἑπτὰ μὲν ἀπευθύνονται «τῇ Φιλοσόφῳ», αἱ δὲ ἄλλαι ἄλλοις (2)· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταύταις πολλάκις ἀπαντᾶται ἢ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἢ ἡ μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀναγνώρισις τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἐξήσκει. Γράφει πρὸς τὸν ἀδελφόν του Εὐόπτιον ἐκ λιμενίσκου τινός, ἔνθα μετὰ πολλοὺς τοὺς κινδύνους προσωρμίσθη ἡ ναῦς ἡ ἄγουσα αὐτὸν ἀπ' Ἀλεξανδρείας εἰς Κυρήνην. Ἐντέλλεται αὐτῷ νὰ ἀσπασθῇ τὴν σεβασμιωτάτην καὶ θεοφιλεστάτην φιλόσοφον καὶ τὸν εὐδαίμονα χορὸν τὸν ἀπολαύοντα τῆς θεσπεσίας αὐτῆς (1). Στέλλει ἀπὸ Πενταπόλεως ἐπιστολὴν εἰς φίλον του ὀνομαζόμενον Πέτρον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διαμένοντα διὰ τῆς Φιλοσόφου, γράφων συνάμα εἰς Ὀλύμπιον, πρὸς ὃν ἀγγέλλει τοῦτο, ὅτι ὁ Πέτρος θέλει λάβει ταύτην τὴν ἐπιστολὴν «διὰ τῆς ἱερᾶς χειρὸς τῆς διδασκάλου τῆς κοινῆς» (2). Ἀντεπιστέλλεται μετά τινος φίλου ὀνομαζομένου Ἑρκουλιανοῦ περὶ τῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποδημίας αὐτῶν; «αὐτόπται, γράφει, καὶ »αὐτήκοοι γεγόναμεν τῆς γνησίας καθηγεμό»νος τῶν τῆς φιλοσοφίας ὀργίων» (3). Πρὸς αὐτὴν δὲ γράφων προτίθεται νὰ ἐπαινέσῃ ἄνδρα θαυμαστόν; ἀπονέμει αὐτῇ μὲν πλήρους ἐπὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος καὶ κρίσεως ἐπιρροῆς διαβεβαίωσιν, ἑαυτῷ δὲ μιμητοῦ μόνον προσόντα ἀναγνωρίζει, λέγων μεθ' ὑπερηφανίας ἅμα καὶ μετριοφροσύνης· «ἠχοῦς ἕνεκα πρᾶγμα »ποιεῖν· ἃς παρείληφα φωνάς, ἀντιδίδωμι» (4). Στερεῖται ἐπί τινα καιρὸν γραμμάτων τῆς Φιλοσόφου; παραπονεῖται πρὸς αὐτὴν κραυγάζων, «καὶ τὸ μέγιστον πάντων, ἀπεστέρημαι, »δέσποινα μακαρία, τῆς θειοτάτης σου ψυχῆς, »ἣν ἐγὼ μόνην ἐμαυτῷ ἐμμένειν ἤλπισα κρείττω καὶ δαιμονίας ἐπηρείας καὶ τῶν ἐξ εἱμαρμένης ῥευμάτων» (5). Ὑποπίπτει εἰς δυστυχίαν τινὰ τῶν συνήθων δυστυχιῶν τοῦ προσκαίρου κόσμου τούτου; γράφει πρὸς τὴν Φιλόσοφον, «σὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὸν ἄσυλον »ἀριθμῶ» (6). Κατακυριεύεται ὑπὸ θυμορθόρου μελαγχολίας ἕνεκα παθῶν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, προερχομένων ἐξ ἐπιδρομῆς βαρβάρων; γράφει αὐτῇ ὅτι καὶ μετὰ θάνατον «μεμνήσε»ται τῆς φίλης Ὑπατίας», καίπερ δὲ φιλότιμός τε καὶ φιλόπατρις εἰς ἄκρον, δὲν διστάζει νὰ προσθέσῃ, «διὰ σέ μοι δοκῶ μόνην ὑπερό»ψεσθαι τῆς πατρίδος, κἂν λάβωμαι σχολῆς

(1) Ὅτι ὁ Συνέσιος ἠξιώθη νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἐξάγεται μετὰ θετικότητος ἐκ τῶν ἐξῆς δύο χωρίων τῆς 105ης ἐπιστολῆς αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ σχολιαστὴς Petavius, «Scripsit, cum a Ptolemæensibus ad episcopatum peteretur.» «Ἀνόητος ἂν εἴην, εἰ μὴ πολλὴν χάριν εἰδείην Πτολεμαίοις, ὅτι με τοσούτων ἀξιοῦσιν, ὅσων οὐδὲ αὐτὸς ἐμαυτόν». «Τοῦτο δεῖ τὸν κύριον τῆς χειροτονίας μὴ ἀγνοῆσαι, μαθέτω δὲ αὐτὸ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἑταῖρον Παῦλον καὶ Διονύσιον, οὓς πρεσβευτὰς ἠρῆσθαι παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι». Patrol. Mign. tom. 66, pag. 1481—1488.

(2) Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἰσιν ἡ 10, ἡ 15, ἡ 16, ἡ 33, ἡ 80, ἡ 124 καὶ ἡ 153.

(4) Epist. IV, patrol. Mign tom. 66, pag. 1341.
(2) Epist. CXXXII, αὐτόθι, pag. 1520.
(3) Epist. XXXIII, αὐτόθι, pag. 1361.
(4) Epist. X, αὐτόθι, pag. 1348.
(5) Epist. LXXX, αὐτόθι, pag. 1453.

μεταναστεύσειν» (1). Συγγράφει ἀληθῆ τῷ ὄντι ἀριστουργήματα, τὸ μέν, ὡς λέγει διὰ τὸν «Περὶ ἐνυπνίων» λόγον, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κινηθείς, τὸ δέ, ὅπως διὰ τὸν «Δίωνα, ἢ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀγωγῆς», ὑπὸ λοιδορίας ἀνθρώπων; ἀμφότερα ταῦτα ἀνέκδοτα ἔτι μετὰ καὶ τοῦ «πρὸς Παιόνιον ὑπὲρ τοῦ δώρου ἀστρολαβίου» λόγου αὐτοῦ πέμπει τῇ Φιλοσόφῳ, γράφων αὐτῇ συνάμα ὅτι τὰ ἀνέκδοτα δύο ταῦτα συγγράμματα τῇ καθυποβάλλονται, ἵνα ἀνεκκλήτως περὶ τῆς τύχης αὐτῶν ἀποφανθῇ· «σὺ γάρ, » λέγει, μετ' ἐμὲ πρώτη τῶν Ἑλλήνων ἐντεύξῃ· » ὑπὲρ δὴ τούτων ἁπάντων σὲ κρίνουσαν περι» μενοῦμεν» (2). Καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ θανάτου τῶν τέκνων του καὶ περίλυπος καὶ ἀσθενῶν καὶ κλινήρης, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἀνακουφίσεως καὶ παραμυθίας; εἰς τὴν Ὑπατίαν προστρέχει, ἀπονέμων αὐτῇ γλυκύτατα ὀνόματα, καὶδὴ καὶ «μητέρα» ἀποκαλῶν αὐτήν, καίπερ κατὰ ὀκτὼ περίπου ἔτι μόνον αὐτὸν ὑπερβαίνουσαν τὴν ἡλικίαν, ὅπως ὅσον οἷόν τε εὐγενῶς ἐκφράσῃ τὸ καταφλέγον αἴσθημα. Ἀλλὰ τὴν πλήρη πόθου ἐγκαρδίου καὶ γλωσσικῆς χάριτος ἐπιστολὴν ταύτην ἐπιτρέψατέμοι νὰ ἀναγνώσω ὁλόκληρον ἐνώπιον ὑμῶν (3).

» Τῇ Φιλοσόφῳ.

«Κλινοπετὴς ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἣν » ὑγιαίνουσα κομίσαις, μῆτερ, καὶ ἀδελφή, καὶ » διδάσκαλε, καὶ διὰ πάντων τούτων εὐεργετική, καὶ ἅπαν ὅ,τι τίμιον καὶ πρᾶγμα καὶ » ὄνομα. Ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας » ψυχικῆς αἰτίας ἐξῆπται. Κατὰ μικρόν με δα» πανᾷ τῶν παιδίων τῶν παρελθόντων ἡμνήμη » (4). Μέχρις ἐκείνου ζῆν ἄξιον Συνέσιον, μέ» χρις ἦν ἄπειρος τῶν τοῦ βίου κακῶν. Εἶτα ὥς» περ ῥεῦμα ἐπισχεθέν, ἀθρόον ἐρρύη καὶ μετέ» βαλεν ἡ γλυκύτης τοῦ βίου. Παυσαίμην ἢ ζῶν, » ἢ μεμνημένος τῶν υἱέων τοῦ τάφου. Σὺ δὲ » αὐτή τε ὑγιαίνοις, καὶ ἄσπασαι τοὺς μακα» ρίους ἑταίρους, ἀπὸ τοῦ πατρὸς Θεοτέκνου καὶ » ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀθανασίου ἀρξαμένη, πάν» τας ἑξῆς, καὶ εἴ τις αὐτοῖς προσγέγονεν, ὡς » εἶναί σοι καταθύμιος· ἐμὲ δὲ δεῖ χάριν ὀφεί» λειν αὐτῷ, διότι σοι καταθύμιός ἐστι· κἀ» κεῖνον ὡς φίλον φίλτατον ἄσπασαι παρ' ἐμοῦ. » Τῶν ἐμῶν εἴ τί σοι μέλει, καλῶς ποιεῖς· καὶ » εἰ μὴ μέλει, οὐδὲ ἐμοὶ τούτου μέλει».

Ἐνώπιον τόσον εὐγλώττων ἐνδείξεων βαθείας ὑπολήψεως, ἄκρου σεβασμοῦ, ἀπεριορίστου καὶ ἀπολύτου ἀφοσιώσεως πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν καθηγεμόνα τῆς φιλοσοφίας, πᾶσα περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς μεγίστης ἐπιρροῆς τῆς διδασκαλίας τῆς Ὑπατίας ἀμφιβολία ἐκλείπει, αὐξάνει δ' ἐν ἡμῖν ἡ ἀθυμία ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἀπωλείας τῶν εἰς τὰς ἐπιστολὰς ταύτας ἀπαντήσεων τῆς Φιλοσόφου. Ὁλομελὴς σωζομένη ἡ ἀλληλογραφία αὕτη ἤθελεν ἴσως δείξει ἡμῖν τὰς ψυχὰς τῆς Ὑπατίας καὶ τοῦ Συνεσίου, καίπερ τεταγμένων εἰς ἀντίθετα στρατόπεδα, ἐντελῶς συνεννοουμένας ἐν τῇ αὐτῇ ἠθικῇ ἀποστολῇ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πόθῳ «ἀεὶ συμπεπλεγμένας» (1), ὅπως ἀλληλογραφία ἄλλη ἄλλα, κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὀνόματα δύο εἰς ἓν σχεδὸν συνάψασα ἀχωρίστως διεβίβασε ταῖς ἐπερχομένας γενεαῖς. Ἀλλ' ὁποίαν καὶ ἂν σχηματίσῃ τις περὶ τῆς φύσεως τοῦ διανοητικοῦ τούτου συνδέσμου, ὅλως ἀδύνατον καθίσταται νὰ μὴ πεισθῇ περὶ τῆς ἑξῆς ἱστορικῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθείας· ὅτι ἡ Ὑπατία, ἡ καὶ μετὰ τὴν πρόωρον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου μετανάστευσιν μόνη πνευματικὴ τροφὸς τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπὸ τοῦ Συνεσίου ἀναγορευομένη (2), μεγίστην ἐξήσκησε καὶ ὠφελιμωτάτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς μεγαλοφυοῦς φαντασίας καὶ τῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων, μέγα δὲ μέρος τῆς

(1) Epist. CXXIV, αὐτόθι, 1454.
(2) Epist. CLIII, αὐτόθι, pag. 1556.
(3) Epist. XVI, αὐτόθ., pag. 1352.
(4) Ὅρα Epist. CV, αὐτόθι, pag. 1485, ἔνθα γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Συνέσιος ἔγγαμος ὢν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος, τοῦθ' ὅπερ διὰ τὴν ἕξοχον τοῦ φίλου τῆς Ὑπατίας ἀρετὴν καὶ ἱκανότητα ἐκτάκτως, καί, ὡς λέγει ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος (ἐκκλ. ἱστορ. τομ. II σελ. 575) «λόγοις οἰκονομίας ἡ Ἐκκλησία ἐτέλεσεν, οὐ νόμοις ταῦτα τιθεῖσα, ἀλλὰ τοῖς καιροῖς τὰ προσήκοντα πράττουσα.»

(1) «Aujourd'hui le passant, qui parcourt les allées du cimetière du Père Lachaise, apperçoit dans un coin solitaire un monument gothique, construit avec quelques débris de l'abbaye de Saint-Denis et de l'abbaye du Paraclet. C'est là que reposent les restes d'Héloïse et d'Abélard. Sur la plinthe du sarcophage se lisent entremêlés à leus noms ces deux mots grecs « ἀεὶ συμπεπλεγμένοι». «Nour. table des. pr. de la pens hum. pag. 254.

(2) «Νῦν μὲν οὖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, γράφει μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ὑπατίας ὁ Συνέσιος (Epist. CXXXV, patrol. Mign. tom. 66, p. 1524). Αἴγυπτος τρέφει τὰς Ὑπατίας δεξαμένη γονάς· αἱ δὲ Ἀθῆναι πάλαι μὲν ἦν ἡ πόλις ἑστία σοφῶν κτλ».

δόξης ἀνδρὸς ὀλίγα μόνον ἔτη αὐτῇ ἐπιζήσαντος (1) ἀνταναπλῷ βεβαίως εἰς τὴν «μακαρίαν δέσποιναν», ὡς ἐπίσης οὐ μικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ καθιέρωσιν τῆς φήμης τῆς Φιλοσόφου ἡ μαθητεία τοῦ μελιρρύτου τῆς Πτολεμαΐδος ἱεράρχου.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον συμπέρασμα, ὅπερ καὶ ὡς φυσικὴ σχεδὸν συνέπεια τῶν ἤδη ἐκτεθέντων δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἐξάγεται μετὰ θετικότητος ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Συνεσίου. Τὸ δὲ συμπέρασμα τοῦτό ἐστιν ὅτι ἡ Ὑπατία ἔμεινεν ἄγαμος. Καὶ τῷ ὄντι δύναταί τίς ποτε νὰ ὑποθέσῃ ὅτι, ἂν ὑπῆρχε σύζυγος αὐτῆς, δὲν ἤθελεν ἀναφέρεσθαι πολλαχοῦ ἐν ἐπιστολαῖς, ἔνθα τόσον συνεχὴς γίνεται μνεία περὶ πάντων τῶν συγγενῶν, φίλων, γνωρίμων καὶ ἁπλῶν ἀκροατῶν τῆς Φιλοσόφου; Ἀλλ' ὅμως οὐδ' ὑπαινιγμὸς τοιαύτης φύσεως ἀναφαίνεταί που. Ἄλλως τε καὶ ἐξ ἄλλων ἐξάγεται ἀποδείξεων ὅτι ἡ Ὑπατία δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὸν τοῦ γάμου ζυγόν. Τινὲς μέν, ἐν οἷς καὶ ὁ Φαβρίκιος (2), ἐναντίαν συνέλαβον γνώμην, ὑποστηρίζοντες αὐτὴν ἐπὶ περικοπῆς τινος τοῦ Σουΐδα, ἐν ᾗ λέγει ὁ λεξικογράφος ὅτι ἦτο «γυνὴ Ἰσιδώρου τοῦ φιλοσόφου» (3), διέφυγε δὲ αὐτοὺς ἡ προφανὴς ἀντίφασις αὐτοῦ προστιθέντος κατωτέρω ὅτι «διετέλει παρθένος» (3). Ἡ ἐσφαλμένη αὕτη εἰκασία προῆλθεν ἔκ τινος φράσεως ἐν τῷ βίῳ Ἰσιδώρου (4), κακῶς μεθερμηνευθείσης ὑπὸ τοῦ Σουΐδα, ὅστις δὲν παρετήρησεν ὅτι παρὰ τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι περὶ ἄλλης γυναικὸς γίνεται μνεία, ὡς χρηματισάσης συζύγου τοῦ φιλοσόφου τούτου, ὀνομαζομένης Δόμνας, ἣν μάλιστα πάνυ ταχέως καὶ ἥκιστα φιλοφρόνως ὁ βιογράφος ἀποκαλεῖ «κακὸν θηρίον» (6). Ἀλλὰ καὶ χρονολογικῶς ἐξεταζομένη τοιαύτη συζυγία δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, ὡς ὀρθῶς παρατηροῦσι δύο σοφοὶ τῆς Γερμανίας γόνοι, ὁ Βρούκερος (1) καὶ ὁ Βερνσδόρφιος (2), τοῦ Ἰσιδώρου γεννηθέντος ὁμολογουμένως μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ὑπατίας.

Ἡ Φιλόσοφος δὲν ἠθέλησε λοιπὸν νὰ θυσιάσῃ συζύγου καὶ τέκνων εὐτυχίαν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῇ κλίσεις, δὲν ἠδύνατο δὲ καὶ ῥίψασπις γινομένη τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν νὰ θυσιάσῃ χάριν οἰκογενειακῶν ἡδονῶν καὶ καθηκόντων, ὧν ἡ γυνὴ βαθέως συναισθάνεται τὴν θελκτικὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναπόφευκτον ἀποκλειστικότητα. Τίς δύναται καὶ κατὰ τοῦτο νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν Ὑπατίαν, βλέπων αὐτὴν προτιμῶσαν τῆς ἀνεπαρκοῦς ἐκτελέσεως χρεῶν οἰκογενείας τὴν παντελῆ στέρησιν τῶν θελγήτρων συζύγου καὶ μητρός; Ναί, κυρίαι καὶ κύριοι, ἡ Ὑπατία ἔμεινεν ἄγαμος, καὶ οὕτω γνωρίζει αὐτὴν καὶ ἡ γνησία τῆς ἱστορίας φήμη, ἣν μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἐξυμνεῖ ὁ Ἡσίοδος λέγων·

«Φήμη δ' οὔτι πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ
»Λαοὶ φημίζουσι· Θεός νύ τοί ἐστι καὶ αὐτή.»

Ὡς τοιαύτην δὲ ψάλλει τὴν Φιλόσοφον ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις καὶ ὁ ἐπιγραμματογρά-

---

(1) Ὁ θάνατος τοῦ Συνεσίου δὲν μᾶς εἶναι γνωστός, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι μετὰ τὸ 439ον ἔτος δὲν ἔζη πλέον, ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός του Εὐόπτιος, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον Πτολεμαΐδος, ἦτο παρὼν εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον τῷ 431ῳ ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ.» Γαζῆ βιβλ. ἑλλ. τομ. II, σελ. 159.

(2) Ὅρα Φαβρ. ἑλλ. βιβλ. τομ. IX, σελ. 188, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς ἀντικρούεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου σχολιαστοῦ.

(3) Σουΐδ. λεξ. τομ. II, σελ. 3683.

(4) Αὐτόθι, σελ. 3684.

(5) Τὴν φράσιν τ ύτην, ἣν ὅρα ἀνωτέρω (σημ. 53), ἐπίσης ἐσφαλμένως ἐξηγεῖ καὶ ὁ Menagius λέγων (Hist. mulier. phil. Ἐν τέλει τοῦ ὑπ' αὐτοῦ σχολιασθέντος Διογ. Λαερτ., τομ. II, σελ. 495). «Etiam Isidori uxorem eam (τὴν Ὑπατίαν) facit Damascius in vita Isidori, apud Photium».

(6) Ὅτι ἀγαγομένῳ Ἰσιδώρῳ Δόμναν γυναῖκα, τίκτεται αὐτῷ παῖς ἐξ αὐτῆς. Πρόκλον τὸ παιδίον ἐπωνόμασεν. Καὶ ἡ Δόμνα ἐπί γε τόπῳ πέμπτῃ ὕστερον ἡμέρᾳ ἀποθνήσκει, κακοῦ θηρίου καὶ πικροῦ συνοικεσίου ἐλευθερώσασα τὸν φιλόσοφον ἑαυτῆς» Δαμ. β. Ἰσιδ. ἐκδ. Did., σελ. 144.

(1) «Hypatiæ nupsisse, et post ejus necem, in honore tamen Alexandriæ vixisse, narrat Suidas, quod vero falsum est. Hypatiæ enim mortis tempore nondum natus erat Isidorus, cujus tranquillitatem turbavit Justiniani zelus; is enim cum Platonicam superstitionem, qua gentilis religio maxime fulciebatur, evertere cogitaret, abierunt cum Areobindo in Persiam Isidorus, Damascius, Simplicius, Eulalius, Riscianus, Hermias et Diogenes». Bruck. hist. philos., pag. 326.

(2) «Wernsdorfius negat Hypatiam fuisse Isidori, philosophi, uxorem, aut illam, Isidoro desponsam, ante nuptias periisse (uti quidem etiam Tolandus in Tetradymo pag. 121 opinat), atque demonstrat per temporum rationes Isidorum Hypatiæ matrimonio junctum esse non potuisse, immo vero illum sæculo sexto defunctum, Hypatiæ ætatem plane non adtigisse. Idem probat Bruckeri conjecturam, a Suida diversas separatasque Damascii de Hypatia et Isidoro narrationes una orationis serie exscriptas esse et imprudenter conjunctas». Harl. in Fabr. bibl. grecq. tom. IX, pag. 189.

φος, οὕτινος ἡ μικρὰ ποίησις δὲν θέλει μὲν βεβαίως κριθῆ ὑφ' ὑμῶν ἀξία τῆς ἡρωΐδος, ἀφελὴς ὅμως ἴσως ὑμῖν δόξει καὶ χαρίεσσα.

«Ὅταν βλέπω σε, προσκυνῶ καὶ τοὺς λόγους
»Τῆς παρθένου τὸν οἶκον ἀστρῷον βλέπων·
»Εἰς οὐρανὸν γάρ ἐστι σοῦ τὰ πράγματα,
»Ὑπατία σεμνή, τῶν λόγων εὐμορφία,
»Ἄχραντον ἄστρον τῆς σοφῆς παιδεύσεως» (1).

Σεμνή, ὡς λέγει ὁ ποιητής, καὶ ὡς ἡ φήμη ἐπιπροστίθησι, σώφρων καὶ μεγαλοφυὴς καὶ ὡραία ἡ Ὑπατία ὑπάρξασα, πολλὰς ἐτάραξε καρδίας, ἐμπνέουσα τοῖς περιστοιχίζουσιν αὐτὴν τὸ ἡδὺ καὶ σκληρὸν αἴσθημα τοῦ ἔρωτος. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι ἠράσθη αὐτῆς νέος τις τῶν πρὸς ἀκρόασιν προσφοιτώντων (2), οὕτινος ὅμως δυστυχῶς δὲν περιεσώθη τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἂν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐβυθίσθη ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ τῆς Λήθης, καὶ ἄγνωστος ἔμεινεν ὁ εἰς τὰς βασάνους τοῦ πάθους ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης καθυποβληθεὶς δύστηνος οὗτος ἀνώνυμος, τὸ μέσον, δι' οὗ ἰάθη, δὲν συνεβυθίσθη μετὰ τοῦ ὀνόματός του, ἀλλ' ἐπιπλεῦσαν τῶν κυμάτων τῆς ἱστορίας ἀφίκετο μέχρι τῆς παραλίας τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ Ὑπατία ἐθεράπευσεν αὐτὸν διὰ τῆς μουσικῆς (3). Παράδοξον βεβαίως καὶ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀπίστευτον σχεδὸν δόξει τοῖς πᾶσι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὡς ὅλως ἀντίθετον τοῦ περιμενομένου. Καὶ τῷ ὄντι ἄλλην ἰδέαν ἔχομεν περὶ τῆς μουσικῆς, ἀλλοίαν ἐπιρροὴν ἐξασκοῦσαν βλέπομεν συνήθως αὐτὴν ἐπὶ τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ μᾶλλον ὡς ἐξάπτουσαν ἢ ὡς καταπραΰνουσαν τὰ ἡμέτερα πάθη ἀγαπῶμεν αὐτὴν καὶ θαυμάζομεν. Δι' ὃ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τῶν θαυμασίων, κατὰ τὸν Ρουσσώ (1), ἀποτελεσμάτων αὐτῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι παρ' αὐτοῖς ἱερὸν ἔχουσα χαρακτῆρα καὶ ἐκ τῶν πρώτων στοιχείων τῆς ἀνατροφῆς λογιζομένη, ἰδιάζον εἶχε προσὸν τὴν τῆς ἀρετῆς λατρείαν πρὸ πάσης ἄλλης νὰ ἐμπνέῃ, περὶ τούτου δὲ διαβεβαιοῖ ἡμᾶς πληρέστατα καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτῆς ἐξαιρετικὸς ἐνθουσιασμὸς τοῦ Πλάτωνος. Ἀξία μαθήτρια καὶ ὀπαδὸς τοῦ κορυφαίου τῶν φιλοσόφων ἡ Ὑπατία, σπουδάσασα κατὰ βάθος τὴν μουσικήν, ἐπόμενον ἦτο νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς ὄργανον σκοποῦ ἠθικοῦ καὶ νὰ προτιμήσῃ τοῦ συνήθους μέσου τῆς περιφρονήσεως ἢ τῆς ἀδιαφορίας ἕτερον μέσον θεραπείας μᾶλλον ἀντάξιον τῆς εὐγενοῦς αὐτῆς φύσεως. Κατεῖδεν ἐν τῇ διορατικῇ αὐτῆς διανοίᾳ τὴν εἰρηνοποιοῦσαν δύναμιν, ἥτις ἐνέκειτο ἐν μουσικῷ συστήματι ἀνέκαθεν τὰ μάλα παρεμφερεῖ τῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, ὡς μετὰ πλείστης ὅσης πολυμαθοῦς χάριτος ἀπεδείχθη, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, παρ' ἡμῖν ἐν δημοσίᾳ διαλέξει, ὑπ' ἀνδρὸς ἐξόχου ἐν δημοσίᾳ ἐπίσης ὁμιλίᾳ καὶ ἐφέτος καταγοητεύσαντος πολυπληθέστατον ἀκροατήριον διὰ σοφῆς, γλαφυ-

(1) Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἀποδίδεται εἰς τὸν Παλλαδᾶν, εὑρίσκεται δὲ ὑπ' ἀριθμὸν 400 ἐν τῇ ἑλλ. Ἀνθ. ἐκδ. Tauchn., τομ. II, σελ. 163 καὶ 164.

(2) Ὅρα Σουϊδ. λεξ., τομ. II, σελ. 3684

(3) Αὐτόθι ὁ Σουΐδας διηγηθεὶς κατὰ πρῶτον τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον, ὅπως ἔχει ἐνταῦθα, ἐπιπροστίθησι παρακατιών, ὑποπίπτων εἰς τὰς συνήθεις αὐτῷ ἀντιφάσεις, καὶ ἕτερον ἀντιφάρμακον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὄπθεν ἡ Ὑπατία πρὸς θεραπείαν τοῦ ἐρωτομανοῦς νέου. Τὸ χωρίον τοῦτο, λίαν ἀναιδὲς τυγχάνον, ὃν μεταφέρομεν μὲν ἐνταῦθα, σεβόμενοι τὸν ἡμέτερον ἀναγνώστην, ἐπιτραπήτωσαν δὲ ἡμῖν αἱ ἑξῆς ἐπ' αὐτοῦ ὀλίγαι παρατηρήσεις· ἃ ἡ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ὑποτιθεμένη διαγωγὴ τῆς Ὑπατίας δὲν συνάδει παντάπασι τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, καθ' ἣν ἡ ἱστορικὴ αὕτη γυνὴ ὑπῆρξε «γενναία τὴν φύσιν, παρθένος, σώφρων, ἐπ' ἄκρον δὲ ἀνέβη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς»· β' τοιαῦται ἀντιφάσεις καὶ ἀπιθανότητες δὲν εἶναι σπάνιαι παρὰ τῷ Σουΐδᾳ, τοῦ ὁποίου τὸ λεξικὸν ὑπέστη παρ' ἀνωνύμου τινὸς διαφόρους ἀλλοιώσεις ἐν τῇ γενικῇ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, πολλῶν περικοπῶν ἄλλας ἀντ' ἄλλων καταλαβουσῶν θέσεις, ὡς ἀναμφιβόλως συνέβη καὶ ἐπὶ τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς περικοπῆς (ὅρα καὶ Menag. hist. mul. philos.)· γ' οὐδεμίαν τοιούτου εἴδους μνείαν ποιοῦνται ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς, οἷοι Σωκράτης ὁ ἱστορικός, Εὐάγριος, Νικηφόρος Κάλλιστος καὶ ἄλλοι ἀξιόπιστοι χρονογράφοι· δ' ὁ κοινὸς νοῦς καὶ τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύτητος καταδικάζουσι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς συκοφαντίαν, καθαπτόμενον τῶν ἀγνῶν ἠθῶν καὶ τῆς εὐγενοῦς ἀγωγῆς τῆς Ὑπατίας, καὶ ὡς ἀπόκρυφον καὶ ἀνοίκειον θέσιν κατέχον ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Σουΐδα. Σχολαστικὴ δ' εἰς ἄκρον καὶ ὅλως ἀνυπόστατος δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ἑξῆς εἰκασία γάλλου λεξικογράφου, λέγοντος· «Un de ses écoliers la pressant de se rendre à ses désirs avec une extrême vivacité, elle (ἡ Ὑπατία) ne lui répondit que par des raisonnements philosophiques» (Dict. univ. hist. crit. et bibliogr. par une Soc. de sav., tom. VIII, p. 598).

(1) «Nous sommes toujours dans l'étonnement sur les effets prodigieux de la musique parmi les Grecs: ces effets ne s'arrangent point dans nos têtes, parceque nous n'en éprouvons plus de pareils; et tout ce que nous pouvons gagner sur nous, en les voyant si bien attestés, est de faire semblant de les croire par complaisance pour nos savants». J. J. Rousseau, Essai sur l'orig. des lang., oeuvr. compl. ed. Par. tom. III, pag. 513.

ρᾶς καὶ σκιαγραφικῆς ἐξιστορήσεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου (1). Κατεῖδεν ἐν τῇ αἰσθηματικῇ αὐτῆς λεπτότητι τὴν σωτήριον ἐπιρροήν, ἣν ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τῆς ἐξημμένης φαντασίας τοῦ δι' αὐτὴν πάσχοντος μουσικὴ σοβαρὰ καὶ ὑψηλή, καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ δοκιμάσῃ δι' αὐτῆς τὴν θεραπείαν καρδίας βαθέως τρωθείσης. Ἡ Φιλόσοφος ἐπέτυχε· καὶ βεβαίως ὁ ὑπ' αὐτῆς ἰαθεὶς ἀπήλαυσε μετὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ὑγιείας τὴν ἠθικὴν ἐκείνην ἡδονήν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος μεταφέρων τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ κόσμου τούτου, ἔστω καὶ ὡραίων, εἰς τὸν ἀνώτατον κόσμον τῶν ἀφῃρημένων ἰδεῶν καὶ τῆς τελειότητος· ἀντὶ δὲ νὰ μετατραπῇ εἰς μῖσος ὁ ἔρως αὐτοῦ, μετεβλήθη ἀνεπαισθήτως εἰς ἔνθερμον διὰ τὴν φιλοσοφίαν στοργὴν καὶ εἰς ἄκραν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ὑπατίαν.

Ἀλλὰ τὸ αἴσθημα συμπαθείας εἰλικρινοῦς καὶ ἀκαθέκτου ἐνθουσιασμοῦ, ὅπερ ἡ Φιλόσοφος ἐνέπνεε τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ἐγέννησε κατὰ φυσικὸν λόγον καὶ τὸ ἀντίθετον αὐτῷ αἴσθημα τοῦ φθόνου (2). Τοῦτο δὲ ἀνεπτύχθη καὶ φανερὸν ἐγένετο ὑπὸ τὸ πρόσχημα θρησκευτικοῦ ζήλου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ νέα διδασκαλία, ὑπερακοντίσασα πᾶν πρόκομμα καὶ πάντα ἰσχυρὸν διωγμόν, διήρχετο ἐν θριάμβῳ τὴν ἔνδοξον αὐτῆς πορείαν. Ἡ σημαία, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὁποίας οἱ τῆς Ὑπατίας ἐχθροὶ ἐκήρυξαν αὐτῇ πόλεμον μέχρι θανάτου, τὴν ἀρετήν, τὴν αὐταπαρνησίαν, τὴν ἀλήθειαν ἐκπροσωποῦσα ἐπρομήθευσεν αὐτοῖς στάδιον εὐρὺ καὶ ἀπόρθητον. Καὶ ὅμως ἡ διδασκαλία τῆς Φιλοσόφου, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἦτο πλήρης ὑψηλῆς ἠθικῆς, καὶ αἱ διαθέσεις τῆς πλατωνικῆς γυναικὸς δὲν ἦσαν παντάπασι πολέμιαι πρὸς τὴν ἀρτισύστατον θρησκείαν· τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἀρχῶν καὶ ἐκ τῶν στενῶν αὐτῆς σχέσεων μετά τε τοῦ Συνεσίου καὶ πολλῶν ἄλλων χριστιανῶν ἐξάγεται, ὡς ἐπίσης καὶ ἔκ τινος εἰς αὐτὴν ἀποδιδομένης καὶ εὐτυχῶς περισωθείσης ἐπιστολῆς, ἥτις καίπερ ὁμολογουμένως ἥκιστα γνησία, οὐχ ἧττον δείκνυσι πεποίθησιν τοῦ συντάξαντος αὐτήν, ὅτι συνῃσθάνετο ἡ Ὑπατία τὸ μεγαλεῖον τοῦ νέου δόγματος, ὅπερ «νενίκηκε τὸν κόσμον» (1). Ἀλλ' εἴτε διότι ἡ ἐξάσκησις τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ λατρεία ὑψηλῆς ἠθικῆς δὲν ἐφαίνοντο ἀνεπαρκεῖς τῇ φιλοσοφικῇ αὐτῆς ψυχῇ, εἴτε διότι ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ μορφὴ τῶν πεποιθήσεων μικρὰν κέκτηται ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐνδομύχων τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, εἴτε διότι δὲν προεῖδε τὴν ἀκαταμέτρητον καὶ ἀληθῶς πρωτοφανῆ εὐεργεσίαν, ἣν ἔμελλε νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τῆς ἀνθρωποτητος ἡ ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων ἀναφανεῖσα διδαχή, εἴτε διότι ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ πολυθείᾳ καύχημα

(1) Ὁ κ. Ἀ. Ῥ. Ῥαγκαβῆς ὑπέδειξε λίαν εὐγλώττως τὰς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, σχέσεις, ἀγορεύσας δημοσίᾳ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ περιβόλῳ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κατὰ τὴν χειμερινὴν ἐξαμηνίαν 1870—1871.

(2) «Καὶ δὴ ταύτης τότε ὁ φθόνος ὡπλίσατο.» Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 296.

(1) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ὑποτιθεμένη ἐπιστολὴ τῆς Ὑπατίας πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, ἣν ἐρανιζόμεθα ἐκ Menag. Hist. mul. phil. ed. Diog. Laert. tom. II, pag. 495, ἔνθα ἐδημοσιεύθη λατινιστί, ἔχει οὕτω· «Legens historias temporum, reperi factam Christi præsentiam ante annos centum quadraginta. Fuerunt vero discipuli ejus qui postea Apostoli nominati sunt; qui et post assumptionem ejus in cœlos Christianam prædicavere doctrinam; qui simpliciusquidem et absque omni curiositate superflua docuerant: ita ut invenirent locum plerique gentilium, male intelligentes atque sapientes, hanc accusandi doctrinam et instabilem nominandi. Quod enim dixit Evangelista: «Deum nemo vidit umquam», quomodo ergo, inquiunt, dicitis Deum esse crucifixum? Et aiunt: «Qui visus non est, quomodo affixus est cruci? quomodo mortuus, atque sepultus est?» Nestorius igitur, qui modo in exilio constitutus est, Apostolorum prædicationes exposuit. Nam discens ego, ante longa pridem tempora, quod ille ipse duas naturas Chistum sit confessus exsistere, ad eum qui hæc dixerit inquam, «Solutæ sunt gentilium quaestiones». Dico igitur Sanctitatem tuam male fecisse, illi contraria sapiendo, Synodum congregare, et absque conflictu dejectionem fieri preparasse. Ego vero adhuc paucis diebus ejusdem viri expositiones inspiciens, et Apostolorum prædicationes conferens, atque intra memet ipsam agitans, quod bonum mihi sit fieri Christianam, digna effici spero domenici generatione baptismatis.» Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ λίαν περιέργου τούτου ἐγγράφου ἐξάγεται μὲν μετὰ θετικότητος ὅτι δὲν συνετάχθη, ὅπως ἔχει, ὑπὸ τῆς Ὑπατίας διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἐν αὐτῷ γίνεται μνεία περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Νεστορίου, γεγονότος λαβόντος χώραν κατὰ τὸ 436, ἤτοι εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς· ἀλλ' ἐκ τῆς τελευταίας πρὸ πάντων περικοπῆς δὲν δύναται ἀράγε νὰ ἐξαχθῇ ὅτι ὁ συντάξας αὐτὸ ἐκφράζει διαθέσεις αὐτῆς τῆς Φιλοσόφου ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ, εἴτε ἐκ φήμης αὐτὰς μαθών, εἴτε μᾶλλον περισωθέν τι χειρόγραφον αὐτῆς ἀναμορφώσας;

αὐτῆς ἐθεώρει νὰ ἐμμένῃ πιστὴ εἰς ἀρχάς, ἐν αἷς ἐγεννήθη καὶ ἐπαιδεύθη, ἡ Ὑπατία, καίπερ πρεσβεύουσα ἰδέας τὰ μάλα συναδούσας τῷ πνεύματι τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, δὲν ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμόν.

Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡ περαιτέρω ἐξιστόρησις τοῦ βίου τῆς περικλεοῦς ἡρωΐδος μέλλει νὰ συγκινήσῃ βαθέως, κυρίαι καὶ κύριοι, τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ πενθίμους ἀναμνήσεις νὰ ἐπισφραγισθῇ ἡ χαρμόσυνος αὕτη τῶν γραμμάτων πανήγυρις. Ἀλλὰ τοιαύτη πάντοτε ἡ πορεία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἐν οἷς σπανίως μὲν ἡ χαρὰ διαδέχεται τοὺς στεναγμούς, στεναγμοὶ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν χαρὰν ἀντικαθιστῶσιν. Οὕτω συμβαίνει ἀείποτε καὶ ἁπανταχοῦ· οὕτω συνέβη καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος, ὅστις καὶ τὴν σήμερον εἰς ἄκρον φιλήσυχος δὲν φημίζεται, πλέον τῶν ἄλλων δήμων, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Σωκράτην (1), χαίρει ταῖς στάσεσιν· εἰ δέ ποτε καὶ προφάσεως ἐπιλάβεται, εἰς ἀφόρητα καταστρέφει κακά· δίχα γὰρ αἵματος οὐ παύεται τῆς ὁρμῆς. Τὸ φιλοτάραχον δὲ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀλεξανδρέων εὗρισκε τότε καὶ προφάσεις τινὰς βασίμους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο, ἵνα ἐλευθέρως ἐκδηλωθῇ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς αἰγυπτιακῆς πρωτευούσης συνέκειτο ἐξ Ἰουδαίων, ἐξ Ἐθνικῶν καὶ ἐκ Χριστιανῶν· πάντες δὲ οὗτοι τόσον ἐχθρικῶς ἀλλήλοις διέκειντο ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀρχῶν, ἃς ἐπρέσβευον, καὶ τῆς ζέσεως, μεθ' ἧς πιστὸς ἔμενεν ἕκαστος ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τῇ ἰδίᾳ δοξασίᾳ, ὥστε πολλάκις αἱ διενέξεις αὐτῶν τρομεραὶ ἀπέβαινον καὶ αἱματηραί. Ἡ ἐμπόλεμος αὕτη κατάστασις ὑσημέραι ἐδεινοῦτο, εἰς δὲ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἀφίκετο καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκλήθη, ἵνα καθέξῃ τὸν πατριαρχικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον ὁ διάσημος Κύριλλος, διαδεχθεὶς τὸν θεῖον αὐτοῦ Θεόφιλον τῇ 18ῃ Ὀκτωβρίου 412 (2). Ὁ νέος πατριάρχης ἦτο ἄνθρωπος ἀκροτάτης εὐφυΐας, ὑπηρέτης ζηλωτὴς καὶ ὀξύτατος ἐκδικητὴς τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, βαθέως δὲ συναισθανόμενος τὸ μεγαλεῖον τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος, δὲν ἐδίσταζε νὰ ὑπερασπισθῇ μετὰ θάρρους ὁτὲ μὲν τὰ δόγματα τῆς πίστεως κατὰ τῶν αἱρετικῶν, ὁτὲ δὲ τὰ δικαιώματα τοῦ θρόνου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν διατελούντων χριστιανῶν κατὰ τῶν πολεμίων πάντων, καὶ δὴ καί αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ τόσον ἐνθέρμως ἦτο ψυχῇ τε καὶ σώματι ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτῷ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐκκλησιαστικοῦ σκάφους, ὥστε ὠθούμενος καὶ ὑπὸ χαρακτῆρος θρασέος καὶ δεσποτικοῦ, οὐδεμίαν δὲ ἀντίστασιν ἀνεχομένου, ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὰ σκληρότερα μετεχειρίζετο μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ σκοπουμένου.

Συνέβη κατὰ τὸ 414 διδάσκαλός τις ὀνόματι Ἱεραξ, ὅστις καὶ τακτικὸς ἀκροατὴς ἦτο τῶν ἐπ' ἐκκλησίας λόγων τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ τὴν θορυβώδη ἐπιδοκιμασίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτηδείως ἤγειρε, νὰ εὑρεθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, Ὀρέστης καλούμενος, ἀπηύθυνε τοῖς Ἰουδαίοις δημοτικάς τινας διατυπώσεις. Ἡ παρουσία αὐτοῦ σφόδρα ἠρέθισε τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, ἐπίσης δὲ καὶ τὸν Ὀρέστην, ὅστις καίπερ χριστιανὸς ἐμίσει τὸν Κύριλλον, ἐπεμβαίνοντα εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ὡς τούτου δὲ κατάσκοπον ἐκλαβὼν τὸν Ἱέρακα (1), δημοσίᾳ αὐτὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ἁρπάσας ἔρριψεν εἰς τὰ βάσανα. Τὴν αὐθαίρετον ταύτην πρᾶξιν μαθὼν ὁ Κύριλλος προσκαλεῖ παρ' αὐτῷ τοὺς προὔχοντας τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους καὶ ἀπειλεῖ αὐτοὺς αὐστηρότατα, κηρύττων ὅτι θέλει προβῇ εἰς δικαίαν τιμωρίαν ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν δὲν παύσονται τοῦ ῥαδιουργεῖν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἐρεθισθέντες ἀπὸ τὰς ὑπὸ τῶν προὐχόντων κοινοποιηθείσας αὐτοῖς ἀπειλὰς τοῦ πατριάρχου, ἐπινοοῦσι στρατήγημα καταχθόνιον, δι' οὗ αἰφνιδίως κατὰ τῶν χριστιανῶν νυκτὶ ἐπιπεσόντες πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνηλεῶς φονεύουσιν. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Κύριλλος εὐθέως ἐπὶ κεφαλῆς πλήθους λαοῦ ἀπείρου ὡς ἐκ θαύματος εὑρίσκεται· οὕτω δὲ συνοδευόμενος μεταβαίνει πρὸς τὰς συναγωγὰς καὶ ταύτας μὲν καταλαμβάνει, πάν-

(1) Ἴδε Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 292.

(2) «Cyril of Alexandria, as he is called to distinguish him from the bishop of Jerosalem, who bore the same name and flourished in the middle of the fourth century, was a nephew of Theophilus, the bishop of Alexandria who converted Synesius to Christianity, and le succeeded his uncle on the 18th October a. d. 412» J. W. Donaldson, hist. of the litt. of anc. greec. vol. II, p. 346.

(1) «Ὁ Ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐμίσει τὴν δυναστείαν τῶν ἐπισκόπων, ὅτι παρῃρεῖτο πολὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ τοῦ βασιλέως ἄρχειν τεταγμένων, μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐποπτεύειν αὐτοῦ τὰς διατυπώσεις Κύριλλος ἐβούλετο». Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 293.

τας δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἀνεξαιρέτως ἐκβάλλει τῆς πόλεως, ἐπιτρέπων συνάμα τῷ ὄχλῳ νὰ δημεύσῃ τὰς περιουσίας αὐτῶν (1). Ὁ Ὀρέστης τὸ τρομερὸν τοῦτο ῥάπισμα, δι' οὗ ἡ στιβαρὰ χεὶρ τοῦ πατριάρχου ἔθνος ὁλόκληρον ἐπάταξε, πάνυ ὀδυνηρῶς συναισθανθεὶς καὶ μὴ ἀνεχόμενος ἐξάσκησιν πολιτικῆς ἐξουσίας τόσον ἰσχυρᾶς, οἵα ἡ οὕτως ἄρδην ἐκκενώσασα τὴν Ἀλεξάνδρειαν πολυπληθεστάτων κατοίκων, ἀνέκαθεν ἐκεῖ σταθερῶς διαμενόντων, πόλεμον ἄσπονδον κηρύττει κατὰ τοῦ Κυρίλλου καὶ πᾶσαν πρὸς συμβιβασμὸν τείνουσαν ἀπόπειραν ἐπιμόνως ἀποκρούει (2). Ἐν τούτοις ἡ ὁσημέραι ἰσχυροποιουμένη αὕτη διένεξις νέας καὶ οὐχ ἧττον σοβαρὰς παράγει μετ' οὐ πολὺ περιπλοκάς· ὧν κυριωτέρα ὑπῆρξεν ἡ προελθοῦσα ἐκ τοῦ κινήματος πεντακοσίων μοναχῶν τῆς Νιτρίας. Οἱ ἔνθερμοι οὗτοι ὑπερασπισταὶ τοῦ Κυρίλλου, ἢ εἰς αὐθόρμητον ὑπείκοντες ζῆλον, ἢ εἰς ἐποτρύνοντος βούλησιν, ἡμέραν τινὰ ἀπομακρυνθέντες τῶν ἰδίων μοναστηρίων καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν πόλιν, ἐνεδρεύουσι τὸν ἔπαρχον, ὃν καὶ συναντῶντες ἐρχόμενον ἐπὶ ὀχήματος ἀποκαλοῦσι θύτην καὶ Ἕλληνα, οὐδόλως προσέχοντες εἰς τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἠξιώθη τοῦ βαπτίσματος παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως (3). Ἐξ αὐτῶν δέ τις ὀνομαζόμενος Ἀμμώνιος λίθον ῥίψας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀρέστου πληροῖ αἵματος τὸν ἔπαρχον· καὶ τούτου μὲν οἱ ὑπασπισταὶ τρέπονται εἰς φυγήν, φοβούμενοι τὸν λιθοβολισμόν, προσέρχεται δὲ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ κατὰ τῶν μοναχῶν μέγα λαοῦ σμῆνος, ὅπερ τοὺς ἐπιτεθέντας νικῆσαν συλλαμβάνει τὸν Ἀμμώνιον καὶ ἄγει αὐτὸν πρὸς τὸν Ὀρέστην, ὑφ' οὗ ἐπιβάλλονται αὐτῷ βάσανοι ἐπενεγκοῦσαι τὸν θάνατόν του. Τότε ὁ πατριάρχης τὸ σῶμα τοῦ Ἀμμωνίου παραλαβὼν καὶ καταθέμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπονομάσας δὲ αὐτὸν θαυμάσιον κελεύει, ἵνα ὡς μάρτυς φημίζηται, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἐπαινεῖ καὶ ἀνυψοῖ τὸ φρόνημα τοῦ νεκροῦ, ὡς ἀνδρὸς θυσιασθέντος ἀδίκως καὶ αὐθαιρέτως ἐν τῷ ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ πίστεως ἀγῶνι. Τοῦτο δὲ ἐπάγεται τὴν γενικὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν σωφρονούντων, μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν χριστιανῶν, ἐπειδὴ ὁ Ἀμμώνιος ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου ὡς ἔνοχος προπετείας, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς τὸν Χριστὸν νὰ ἀρνηθῇ βιασθεὶς καὶ ἀποποιηθείς (1).

Ταῦτα τὰ γεγονότα ἐμεγάλυναν τὸ χάσμα τὸ ἀνέκαθεν ὑφιστάμενον μεταξὺ πατριάρχου καὶ ἐπάρχου, ἀμέσως δὲ προηγηθέντα τοῦ τραγικοῦ τέλους τῆς ἐνδόξου καὶ δυστλήμονος Φιλοσόφου, ἐγένοντο παρ' οὐκ εὐαρίθμοις ἱστορικοῖς καὶ βιογράφοις ἀρχαίοις τε καὶ νεωτέροις ἀφορμὴ νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν ὁ Κύριλλος ὡς καὶ εἰς τοῦτο ἐνεχόμενος, δυσαρεστηθεὶς δῆθεν καιρίως ἐκ τῆς στενοτάτης φιλίας, ἥτις συνέδεε τὴν Ὑπατίαν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ Ὀρέστου. Καὶ ὁ μὲν Σουΐδας διατείνεται, τὰς πληροφορίας ταύτας ἐκ τοῦ Δαμασκίου ἐρανιζόμενος, ὅτι ὁ Κύριλλος διαβαίνων ἡμέραν τινὰ ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τῆς Φιλοσόφου εἶδε πολὺν ὠθισμὸν πρὸς ταῖς θύραις αὐτῆς ἕνεκα πλήθους ἀνδρῶν καὶ ἵππων τῶν μὲν προσερχομένων, τῶν δὲ ἀναχωρούντων, τῶν δὲ ἐκεῖ ἱσταμένων, καὶ ὅτι ἐρωτήσας διατὶ τόσον πλῆθος καὶ τόσος θόρυβος κατὰ τὴν οἰκίαν ταύτην, καὶ μαθὼν ὅτι ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐδίδασκεν ἡ Ὑπατία, τόσον ἐδήχθη τὴν ψυχήν, βλέπων τὴν φίλην τοῦ ἐχθροῦ του πανδήμως πανευφημιζομένην, ὥστε καὶ ταχέως ἀνοσιώτατον συνέλαβε σχέδιον (2)· περὶ οὗ καὶ ὁ Σωκράτης λέγει ὅτι «οὐ μικρὸν μῶμον Κυρίλλῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰργάσατο» (3). Οἱ δὲ μεταγενέστεροι, ὡς ὁ Γίββων καί τινες ἄλλοι ἧττον περιφανεῖς ἱστορικοί, ἔτι κατηγορηματικῶς καθάπτονται τοῦ πατριάρχου. Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Σουΐδᾳ ὑπάρχει προφανὴς ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ προρρηθέντος ἀνεκδότου, ὅπερ ἄλλως τε ὕποπτον ὑφίσταται, ἐρανισθὲν ἐκ τοῦ Δαμασκίου τοῦ ἐθνικοῦ καὶ συστηματικῶς καταρε-

(1) Αὐτόθι, σελ. 294· «Ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ Κύριλλος σὺν πολλῷ πλήθει ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων παραγενόμενος, οὕτω γὰρ τοὺς εὐκτηρίους αὐτῶν ὀνομάζουσι τόπους, τὰς μὲν ἁφαιρεῖται, τοὺς δὲ ἐξελαύνει τῆς πόλεως, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν διαρπαγῆναι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀφείς».

(2) Αὐτόθι· «Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ φιλίας λόγους Ὀρέστης οὐ προσεδέχετο, τὴν βίβλον τῶν Εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προίσχετο, διὰ ταύτης γοῦν καταιδέσειν τὸν Ὀρέστην ἡγούμενος».

(3) Αὐτόθι· «Ὁ δὲ ὑποτοπήσας σκευωρίαν αὐτῷ παρὰ Κυρίλλου γίνεσθαι ἑβδόᾳ χριστιανός τε εἶναι καὶ ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βεβαπτίσθαι».

(1) Αὐτόθι, σελ. 295· «Ἀλλ' οἱ σωφρονοῦντες, καίπερ χριστιανοὶ ὄντες, οὐκ ἀπεδέχοντο τὴν περὶ τούτου Κυρίλλου σπουδήν· ἠπίσταντο γὰρ προπετείας δίκην δεδωκέναι τὸν Ἀμμώνιον, οὐ μὴν ἀνάγκῃ ἀρνήσεως Χριστοῦ ἐναποθανεῖν τοῖς βασάνοις».

(2) Ὅρα Σουΐδ. λεξ. τομ. II, σελ. 3684 καὶ 3685.

(3) Ἴδε Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 296.

ρομένου κατὰ παντὸς προσώπου ἢ πράγματος σχετιζομένου μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τῆς ἱστορικῆς πληροφορίας, ἣν παρ' αὐτῷ τῷ λεξικογράφῳ ἀπαντῶμεν, ὅτι τὸ τραγικὸν γεγονός, ὅπερ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατέπληξε τὸν κόσμον, ἀποδίδεται γενικῶς εἰς τὸ «ἔμφυτον τῶν 'Αλεξανδρέων θράσος καὶ στασιῶδες», ὡς ἐπίσης καὶ ἕτερα τοιαῦτα κινήματα τοῦ λαοῦ τούτου κατ' ἰδίων ἐπισκόπων, παρ' αὐτοῦ τοῦ Σουΐδα πρὸς ὑποστήριξιν ἀναφερόμενα (1). Ὁ δὲ Σωκράτης, ἀρκούμενος εἰς τὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἀνέγνωμεν, δὲν ποιεῖται μνείαν ῥητὴν περὶ συμπράξεως τοῦ Κυρίλλου, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἀποβολῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς 'Αλεξανδρείας καὶ ἄλλων τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ γεγονότων. Τῶν δὲ μεταγενεστέρων αἱ διαβεβαιώσεις ἐκ παντοίων ὁρμώμεναι αἰτίων φέρουσι πρὸ πάντων ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ χαρακτῆρα ἐπιπολαίου μελέτης τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, ἢ συστηματικῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ πατριάρχου δοξάσαντος τὴν ἀνέκαθεν μὲν καὶ ἕως σήμερον βασανιζομένην, ἀλλ' ἀεὶ θριαμβεύουσαν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν.

Καίτοι ὅμως ὁ Κύριλλος δὲν ἐνέχεται ἀμέσως εἰς τὸ ἀπάνθρωπον κίνημα τὸ καταμαυρῶσαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του τὸν ἀλεξανδρινὸν κλῆρον, οὐχ ἧττον οἱ πρωταίτιοι καὶ αὐτουργοὶ τῆς ἀνοσίου πράξεως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς σύνθημα μετεχειρίσθησαν, λέγοντες ὅτι τὴν συμφιλίωσιν τοῦ πατριάρχου μετὰ τοῦ 'Ορέστου μόνη δύναται νὰ παρακωλύῃ ἐκείνη, ἥτις ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς τὸ ἐνδοξότερον καὶ ἰσχυρότερον στήριγμα τῆς πολυθείας καί, ἕνεκα στενῶν φιλίας δεσμῶν καὶ σχέσεων οἰκείων, ὡς ἡ ἐξασκοῦσα ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ἐπάρχου ἀκαταλόγιστον ἐπιρροήν (2). Καὶ δὴ ὑπὸ τοιαύτην σημαίαν συναθροισθέντες «ἀ» θρόοι θηριώδεις ἄνθρωποι πολλοί, ὡς ἀληθῶς » σχέτλιοι, οὔτε θεῶν ὄπιν εἰδότες, οὔτ' ἀνθρώ» πων νέμεσιν (3), ἔνθερμον δὲ Κυρίλλῳ τρέ» φοντες ἔρωτα» (4), ἄνθρωποι λησμονήσαντες ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτῶν ὅτι «ἀλλότριον παντε» λῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ φόνοι καὶ » μάχαι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια» (1), ἄνθρωποι τὴν θρησκείαν εἰς ὄργανον ἰδιοτελῶν παθῶν καὶ φανατικῶν δοξασιῶν μετατρέψαντες, « τὴν δ' ὑπερβάλλουσαν σοφίαν» τῆς Φιλοσόφου φθονήσαντες (2), ἄνθρωποι, οὓς οὐκ εἴα καθεύδειν τὰ τῆς Ὑπατίας τρόπαια, καὶ θηρία μὴ αἰσθανόμενα, πόσον ἀνανδρόν ἐστι τὸ ἐπιτίθεσθαι κατὰ γυναικός, τὸ ἀνοσιώτατον τῶν ἀνοσιουργημάτων συνέλαβόν τε καὶ ἐξετέλεσαν, «ἄγος » πατρίδι» (3), τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ, τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, τῇ ἀνθρωπότητι. Καὶ ἠγανάκτησε μὲν ἐπὶ τῷ φρικώδει κακουργήματι ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, ἀλλ' ἐνδοὺς εἰς εἰσηγήσεις δωροδοκηθέντος αὐλικοῦ ἀφείλετο τὴν ποινὴν τῶν κακούργων, ἀναλαβὼν ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ἐπὶ τὸ γένος αὐτοῦ βαρεῖαν εὐθύνην, ἥτις καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιπέσῃ ἀνηλεῶς ἐπὶ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ Βαλεντινιανοῦ τοῦ Γου, δολοφονηθέντος μετὰ παρέλευσιν μόλις τριάκοντα καὶ ἐννέα ἐτῶν (4).

Γενεὰ στυγερὰ καὶ διεστραμμένη προμεμελετημένην δολοφονίαν διαπράττει ἐν τῷ φανερῷ κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 416 ἔτους (5), τετάρτου μὲν τῆς τοῦ Κυρίλλου πατριαρχείας, δεκάτου δὲ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ονωρίου καὶ ἕκτου τῆς τοῦ Θεοδοσίου, μανιώδη ὄντα, μορφὴν

---

(1) «Πολλοῖς γὰρ καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἐπισκόπων τοῦτο ἐποίησαν· τὸν Γεώργιον σκόπει καὶ τὸν Πρωτέριον». Σουϊδ. λεξ. τομ. II, σελ 3683.

(2) «Ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανε συχνότερον τῷ 'Ορέστῃ, διαβολὴν τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη ἡ μὴ συγχωροῦσα τὸν 'Ορέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ συμβῆναι». Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 296.

(3) Σουϊδ. λεξ. τομ. II σελ. 3685.

(4) Νικηφ. Καλλ. ἐκκλ. ἱστορ. τομ. II σελ. 470.

(1) Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 296.

(2) «Ὑπατία, ἡ Θέωνος θυγάτηρ τοῦ 'Αλεξανδρέως φιλοσόφου, καὶ αὐτὴ φιλόσοφος, διεσπάσθη ὑπὸ 'Αλεξανδρέων, καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἐνυβρισθὲν καθ' ὅλης τῆς πόλεως διεσπάρη τοῦτο δὲ πέπονθε διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν σοφίαν», κτλ. Ἡσυχ. ἐν Fragm. hist græc. Did. τομ. IV, σελ. 176.

(3) Σουϊδ. λεξ. τομ. II, σελ 3685.

(4) Αὐτόθι· «Καὶ ὁ βασιλεὺς ἠγανάκτησεν ἐπὶ τούτῳ, εἰ μὴ Αἰδέσιος ἐδωροδοκήθη· καὶ τῶν μὲν σφαγέων ἀφείλετο τὴν ποινήν, ἐφ' ἑαυτὸν δὲ καὶ γένος τὸ ἑαυτοῦ ταύτην ἐπεσπάσατο, καὶ ἐξέπλησε δίκην ὁ τούτου ἔκγονος.»

(5) Ὁ μὲν Σωκράτης, ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 296, λέγει ῥητῶς· «Καὶ ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ 'Ονωρίου τὸ δέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ ἕκτον, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νηστειῶν οὐσῶν». Οἱ δὲ πλείους τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν, βιογράφων καὶ λεξικογράφων, καίπερ τοῦτο τὸ κείμενον ὑπ' ὄψιν ἔχοντες, διατείνονται ὅτι ὁ φόνος τῆς Ὑπατίας διεπράχθη ἐνέτει 415. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο νομίζομεν λίαν ἐσφαλμένον, ἐπειδή, ὡς εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω, ὁ Κύριλλος ἐξελέγη πατριάρχης τῇ 18 Ὀκτωβρίου 412, καὶ κατὰ συνέπειαν 4ον ἔτος τῆς ἐπισκοπῆς του ἐστὶ τὸ 416.

καὶ ὄνομα μόνον ἀνθρώπων φέροντα, ὁδηγούμενα ὑπὸ Πέτρου τινός, ἀναγνώστου, ἁπαρνησαμένου πᾶν ὅσιον καὶ ἱερὸν αἴσθημα, ἐνεδρεύουσι τὴν θυγατέρα τοῦ Θέωνος ἐπανερχομένην εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς· ἐκβάλλουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ δίφρου· ὑποχρεοῦσιν αὐτὴν διὰ τῆς βίας νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν σατανικόν των ὅμιλον, βαρβάρως καὶ ἀσπλάγχνως συρομένη· καὶ ποῦ ὁδηγοῦσιν αὐτήν, ἵνα θυσιασθῇ; Εἰς μέρος, ἔνθα ψάλλεται ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ ἔνθα ἀεὶ τελεῖται, ἀντικαταστήσασα τὰς ἀπανθρώπους θυσίας ἐποχῶν βαρβάρων, θυσία ἡ ἀναίμακτος, εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν! Καὶ ἐπωνομάζετο ἡ ἐκκλησία αὕτη «Καισάριος», καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐκκλησίαν συνέλκουσι τὴν Ὑπατίαν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἀποδύουσιν αὐτὴν τῶν ἱματίων, καὶ λαβόντες ὄστρακα (1) ἐπιπίπτουσιν ἐπ' αὐτῆς, καὶ κατακερματίζουσιν αὐτὴν ταῖς βεβήλοις αὐτῶν χερσί, καὶ διασπῶσιν αὐτῆς τὰ μέλη, καὶ μεταφέρουσιν αὐτὰ εἰς τόπον καλούμενον «Κιναρῶνα», καὶ χλευάζοντες καὶ ἐνυβρίζοντες καὶ ἀναθεματίζοντες ἐν πομπῇ ἀσεβῶν εὐσέβειαν προσποιουμένων, πῦρ ἀνόσιον ἀνάπτουσι καὶ κατακαίουσιν αὐτά (2)! Καὶ οὕτω τραγικῶς δολοφονηθεῖσα ἐν ἀκμαζούσῃ ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ περίπου ἐτῶν, ἐκλείπει, θῦμα τῆς πολυθείας ἐπιτάφιον, ἡ ἁγνὴ καὶ ὡραία παρθένος ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ καταρρέει μετ' αὐτῆς τὸ τῶν προαιωνίων ἰδεῶν οἰκοδόμημα, ἀποδυόμενον τῆς ἀρχετύπου αὐτοῦ αὐθυπαρξίας καὶ συγχωνευόμενον ἐν τῷ μεγαλοπρεπῶς ἀνυψουμένῳ μεγάρῳ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὑπατία, Ὑπατία, σὺ μόνη ἠδύνασο νὰ ἀναστείλῃς τὴν τῶν ἀρχαίων δοξασιῶν καταστροφήν, ἐὰν αὗται δὲν ἦσαν ἄνωθεν προωρισμέναι νὰ κύψωσι τὸν αὐχένα καὶ νὰ παραδώσωσι τὸ σκῆπτρον τῆς κοσμοκρατορίας εἰς πεποιθήσεις ὑψηλοτέρας καὶ μᾶλλον συναδούσας ταῖς προδοκίαις καὶ εὐχαῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Σὺ ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν τὰ πάντα κατέρρεον ἐνώπιόν σου ἀντικαθιστάμενα ὑπὸ νέας τινὸς ἀληθείας, διετήρεις τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ αὐτῆς περιωπῇ καὶ ἐνεθάρρυνες τοὺς ἐνθουσιώδεις ἀκροατάς σου εἰς τὸ θαυμάζειν ἐκ βάθους ψυχῆς τὸ σύστημα ἐκεῖνο, ὅπερ βαπτισθὲν ἐν τῷ σωκρατικῷ κωνείῳ, ἐδόξασε τοὺς μεγαλοφυεῖς καὶ ἐναρέτους προπάτοράς σου, τοὺς ἐκπολιτίσαντας τὸν κόσμον. Σὺ πᾶσαν δεισιδαιμονίαν καὶ παιδαριώδη δοξασίαν ἀπορρίψασα, τὴν ἠθικὴν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐλάτρευες, καὶ τὸ ἔξοχόν σου πνεῦμα ὑπὸ ἐνθέρμου κατείχετο ἀφοσιώσεως εἰς πεποιθήσεις ἐνδομύχους πολλῷ ἀνωτέρας ἐκείνων, αἵτινες ἐπρεσβεύοντο ὑπὸ τῶν ὁμοθρήσκων σου. Σὺ καίπερ ἐν τῇ πολυθείᾳ ἀνατραφεῖσα καὶ ἐν διεφθαρμένῃ τε καὶ ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει εὑρισκομένῃ κοινωνίᾳ ζήσασα, ἀξιωθεῖσα δὲ καὶ ἐκτάκτων φυσικῶν πλεονεκτημάτων πολυειδῆ ἐμπνευσάντων αἰσθήματα, τύπος ὑπῆρξας τῆς ἀρετῆς καὶ ὑπογραμμὸς χρηστῆς καὶ παραδειγματικῆς ἀγωγῆς (1). Σὺ ἐπὶ ἀπεράντῳ διεκρίνεσο σοφίᾳ, τὰ πάντα βασίμως ἐκμαθοῦσα καὶ παντοῖα τόσον ἐπιτυχῶς ἐμβαθύνασά τε καὶ διδάξασα, ὥστε τὸ ὄνομά σου κατέστη παροιμιῶδες, καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, ὅταν διακεκριμένην τινὰ ἀναφέρωσι γυναῖκα, τὴν κοινὴν γνώμην τῶν κατ' αὐτοὺς σοφωτέρων ἀνδρῶν ἀπομνημονεύοντές τε καὶ παραδεχόμενοι, « Ὑπατίαν ἄλλην » αὐτὴν ἀποκαλοῦσιν (2). Σὺ ἀνωτέρα ἐφάνης τῶν ποιητῶν, οἵτινες, κατὰ τὸν διδάσκαλόν σου Πλάτωνα, θεῖοι μέν εἰσι καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐμπνέονται, ἀλλὰ δὲν κέκτηνται καὶ τὴν συναίσθησιν τῶν ἐμπνεύσεων των, καὶ ἀληθὴς ἐδείχθης φιλόσοφος, ὕψος ἐμπνεύσεως μετὰ ὀρθοῦ λόγου ἑνώσασα καὶ ἐν τῇ γυναικείᾳ σου λεπτότητι συναδούσας ποιήσασα τὴν φιλοσοφικὴν ἀνάλυσιν μετὰ τῆς θρησκευτικῆς ἐκστάσεως. Σὺ πᾶν ὅ,τι ἄκακον, τίμιον, καθαρὸν καὶ εὐγενὲς ὑπάρξασα καὶ διδάσκαλος χρηματίσασα διασήμου

(1) Ὁ Gibbon εὑρὼν τὴν λέξιν ταύτην παρὰ Σωκράτει, τὴν ἐκλαμβάνει ὡς σημαίνουσαν μόνον ὄστρακα ὀστρειδίου καὶ λέγει (hist. of the decl. and. fal. of the Rom. emp. vol. IV, p. 502). «Her flesh was scraped from her bones with sharp ogster shells». Ἐν σημειώσει δέ· «Ogster shells were plentifully strewed on the sea-beach before the Cæsareum». Ἀλλ' ἡ λέξις «ὄστρακον» παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσί τε καὶ μὴ σημαίνει, ὡς γνωστόν, καὶ κεραμίδα καὶ πᾶν ἄλλο πήλινον ἀγγεῖον, ταύτην δὲ τὴν ἑρμηνείαν καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὀφείλομεν ἀπαραιτήτως νὰ δώσωμεν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον λίαν δυσχερὴς ἤθελεν εἶσθαι ἡ δι' ὀστράκων ὀστρειδίων δολοφονία.

(2) Ὅρα Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ., σελ. 296.

(1) «Ceux qui ont parlé d'Hypatie l'ont autant louée pour la pureté de ses mœurs que pour la beauté de son génie. Ce qui est extraordinaire, puisqu'il parait constant qu'elle fut toujours engagée dans les ténébres du Paganisme». Dict. hist. et bibl. par Ladvocat, tom. II. pag. 226.

(2) Ὅρα Νικηφ. Γρηγ. τομ. 1, σελ. 294, ἔνθα ἀναφέρεται ἡ παροιμία αὕτη, ἐφαρμοζομένη εἰς τὴν σύζυγον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

τῆς ἐκκλησίας πατρός, μετὰ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀποδοχὴν ἀντεπιστελλομένου μετὰ σοῦ, ὡς καὶ πρότερον, μεταξὺ πολλῶν ἐνδόξων προσωνυμιῶν, ἃς ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ὑπερηφάνως σοι ἀπονέμει, φέρεις καὶ τίτλον «φίλης τοῦ Συνεσίου», μετὰ σεβασμοῦ διαβιβαζόμενον ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀλλὰ βλέπω ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν σεβαστὴν ταύτην ὁμήγυριν, τὴν μετὰ τόσης ἀνοχῆς ἀκροασθεῖσαν τοῦ ἐμοῦ ἀκομψοτάτου λόγου χάριν σοῦ τῆς συμπαθητικῆς μάρτυρος τῶν πεποιθήσεων τῆς ἀρχαιότητος, βλέπω εὐγλώττως ἐκφραζομένην λύπην, ὅτι δὲν ἠσπάσθης τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις ψυχοσωτήριον ἀλήθειαν· καὶ ἀληθῶς ὁποίαν τότε ἔκτασιν ἐπιρροῆς ἤθελε λάβει ἡ μεγαλοφυΐα σου, καὶ μετὰ πόσης εὐγλωττίας καὶ χάριτος ἤθελες ἀναπτύξει τῆς νέας θρησκείας τὰς θειοτάτας βάσεις, ἃς ἡ ἐξαισία καρδία σου τόσον ἐντελῶς ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ, θαυμάσῃ καὶ ἀγαπήσῃ! Ναὶ μὲν τίς δὲν συμμερίζεται τὴν θλῖψιν τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἀκροατηρίου; ἀλλὰ καὶ τίς ἀμφιβάλλει ὅτι, τῇ τῆς φιλοσοφίας λατρείᾳ πιστὴ ἐμμείνασα, σὺ ὑπῆρξας ἡ δόξα καὶ τὸ κλέος Σχολῆς, ἧς αἱ ἀρχαὶ καὶ τὸν παλαιὸν ἐδόξασαν κόσμον καὶ εἰς ἑτέραν εἰσδύσασαι διδασκαλίαν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν νομιζομένην παντελῆ αὐτῶν καταστροφήν, νὰ διατρέχωσιν ὑπὸ μορφὴν νέαν καὶ ὑψηλοτέραν τὴν θριαμβευτικήν των πορείαν καὶ τὴν ὁσημέραι ἐντελεστέραν ἐκτέλεσιν τῆς ἐκπολιτιστικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς (1);

Σὺ ὑπέστης τὸν ἀδικώτερον τῶν θανάτων, σὺ ἁρπαγὴν πρόωρος ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ ὁλοκλήρου γενεᾶς καταγοητευθείσης ὑπὸ τῆς παρθενικῆς ψυχῆς σου, σὺ μετὰ γυναικείας αὐταπαρνήσεως ἀφωσιώθης εἰς δοξασίας προσφιλεῖς καὶ μετ' ἀνδρικῆς γενναιότητος τὸν κόσμον ἐγκατέλιπες, καὶ σοὶ ἁρμόζει τὸ τοῦ ποιητοῦ·

« Ὡς ἀνὴρ
«Ἦτο γενναία, ὡς γυνὴ ἠγάπησεν» (5).

Σὺ δέ, ὦ Ὑπατία, καὶ ἄφθαρτον παρέδωκας ἡμῖν τοῖς ἀπογόνοις σου κληροδότημα τὸ μετὰ καρτερίας καὶ μέχρι θανάτου ἐμμένειν σταθερῶς καὶ ἀκλονήτως ἐν τῇ εἰλικρινεῖ καὶ μετὰ ζήλου ἐκτελέσει τῶν οἰκείων ἑκάστῳ καθηκόντων καὶ ἐν τῇ πιστῇ ἀπομιμήσει τῶν εὐκλεῶν πράξεων, τῶν ἀναδειξασῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὸ γονιμώτερον καὶ εὐγενέστερον πάντων τῶν ἐθνῶν. Σὲ καὶ τὸν βίον σου, σὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν σου, σὲ καὶ τὸν θάνατόν σου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἔχοντες ὡς τέλειόν τι σύνολον ἀρετῶν, ἴσως φανῶμεν ἧττον ἀνάξιοι ἐνδόξων προγόνων, ἴσως ἐφελκύσωμεν ἐφ' ἡμᾶς τὰς συμπαθείας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἴσως, ὡς οἱ μάγοι Βηθλεέμ, ἴδωμεν ὑψούμενον ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀστέρα φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως καὶ μέλλοντος αἰσιωτέρου (6).

---

(1) Ἴδε Hist. de l'Écol. d'Alex. par. J. Simon, τομ. 1, σελ. 562—599 καὶ τομ. 11, σελ. 607—690.

(5) Ὅρα τὴν τραγῳδίαν «Οἱ τριάκοντα» τοῦ κ. Α. Ρ. Ραγκαβῆ, ἐν τέλει.

(6) Πλὴν τῶν πηγῶν τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἀτελεῖ ταύτῃ πραγματείᾳ ὁ ἐνδιαφερόμενος περὶ Ὑπατίας δύναται νὰ συμβουλευθῇ καὶ τινα ἄλλα συγγράμματα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προμηθευθῶμεν. Εἰσὶ δὲ τὰ ἑξῆς· Tillemontii mem. eccles. — Gothofredus ad Philostorgium. — Valesius ad Socratem. — Meürsius ad Hesychium. — Andr. Schmidii diatriba de Hipparcho, duobus Theonibus atque Hypatia. — Chr. Wolf in mulier. græc., quæ oratione prosa usae sunt, fragm. et elog. — Saxius in Onom. — Pagius in crit. Baron. — Stephani Baluzii nov. collect. concil. — Garnerius in auctario Theodoreti — Coutin. des mém. de litt. du P. Desmolelz, tom. V. — Lettre de Mlle B. à M. G. sur la dissert. préc. — Bibliothèque germanique, tom. III. — Matter, hist. de l'Éc d'Alex. — Vacherot, hist. crit. de l'éc. d'Alex. καὶ Charles Kingsley's Hypatia, or, new foes with un old face, μυθιστόρημα ἀγγλικὸν εἰς τομ. 2. — Ὑπάρχει δὲ καὶ σύγγραμμά τι ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως· «Hypatia, ou le triomphe de la foi, nouvelle historique du IVme siècle, par M^r. Clément Drouault», μετὰ τοῦ σημείου τοῦ λατινικοῦ σταυροῦ καὶ τῶν λέξεων «Lux vera», εἶναι δὲ περιβεβλημένον καὶ μὲ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων. Ἡ σύντομος αὕτη ἀλλ' ἀκριβὴς περιγραφὴ τοῦ τίτλου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀρκεῖ, φρονοῦμεν, ἵνα πιστοποιήσῃ τὸν ἡμέτερον ἀναγνώστην περὶ τοῦ προσηλυτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅπερ ἄλλως τε ἀναγνόντες, ὡς μὴ ὤφειλε, καὶ ἡμεῖς ἐπείσθημεν ὅτι μόνη πρόθεσις τοῦ συγγραφέως ὑπῆρξεν ὁ τῷ λατινισμῷ προσφιλέστατος προσηλυτισμός, μόνον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἡ παραμόρφωσις τῆς ἱστορίας· καὶ κατὰ συνέπειαν οὔτε ἡμεῖς εὑρέθημεν εἰς θέσιν νὰ συμβουλευθῶμεν μετά τινος ὠφελείας οὔτε τῷ ἀναγνώστῃ ἡμῶν συνιστῶμεν λήρημα τὰ μάλα τερατόμορφον.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΝΗ'

τῇ 12 Μαΐου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Καλλιάδου ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἐκτάκτου συνεδριάσεως ὁ κ. Κ. Καλλιάδης προσεφώνησε τάδε·

Κύριοι, ἐπιτρέψατέμοι, ἀπόντος τοῦ ἡμετέρου προέδρου κ. Σ. Ἀριστάρχου, νὰ σᾶς εὐχαριστήσω ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ προεδρείου μελῶν δι' ἣν ἀνέθετε ἡμῖν ἐντολὴν τοῦ προίστασθαι τῶν συνεδριάσεων καὶ ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου. Ἔστε βέβαιοι ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἐνδείξεως ταύτης τῆς ἡμετέρας ἐμπιστοσύνης ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν γεννηθεῖσα εὐγνωμοσύνη ἔσται τοσοῦτο βαθεῖα καὶ διαρκής, ὅσον καὶ ὁ ζῆλος ὑπὲρ τῆς προόδου τοῦ φυτωρίου τούτου τῶν Μουσῶν, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ ἡμέτερος Σύλλογος πάσχει, καὶ τοῦτο πασιφανὲς ἐγένετο ἔκ τε ἄλλων συμπτωμάτων καὶ ἐκ τῶν δύο λόγων, αἵτινες κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν ἐξερωνήθησαν, ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Μαλακάσου, ἀναπληροῦντος τὸν πρόεδρον, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ξ. Ζωγράφου. Δυστυχῶς δὲ τὸ νόσημα προβαίνει καὶ φόβος μήπως μετ' οὐ πολὺ ἀποβῇ καὶ θανατηφόρον. Ὅθεν ἀνάγκη κατεπείγουσα νὰ καταβληθῶσι προσπάθειαι διηνεκεῖς πρός τε σωτηρίαν τοῦ πάσχοντος καὶ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς προτέρας αὐτοῦ ζωτικότητος. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου θέλομεν καὶ ἡμεῖς πᾶν ὅ,τι δυνατὸν πράξει, ὑμᾶς ἔχοντες συνεργοὺς καὶ ἀντιλήπτορας καὶ μιμούμενοι τοὺς προκατόχους ἡμῶν, αἵτινες καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐναυσίου ὑπηρεσίας των μετὰ πολλῆς προθυμίας εἰργάσθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ τελευτῶντες προτείνομεν, ἵνα ὁ Σύλλογος ἀποδῷ αὐταῖς τὰς δικαίας εὐχαριστίας.

Εἶτα ὁ λόγος δίδεται τῷ ἰατρῷ κυρίῳ Μίλιγγεν, ὅστις συνεχίζων τὴν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐρίου Διὸς πραγματείαν αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ πραγματευόμενος περὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου γενομένων ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ Σεπτιμίου τοῦ Σεβήρου μέχρι κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου (ἀπωλέσθη ἐν τῇ πυρκαϊᾷ).

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΝΘ'

τῇ 19 Μαΐου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γενικὸς γραμματεὺς Γ. Χασιώτης ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν ἐκ Προύσης τοῦ κ. Σ. Ἀριστάρχου, δι' ἧς οὗτος εὐχαριστεῖ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς προέδρου τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῶν Μουσῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καθιδρύματος, καὶ ὅτι ἐρευδόμενος εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν σοφῶν αὐτοῦ συναδέλφων ἀναδέχεται τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ δυσχερὲς ἔργον, εἰς οὗ τὴν ἐκπλήρωσιν θέλει ἀφοσιωθῆ ὅλαις δυνάμεσιν.

Εἶτα συζητηθέντων διαφόρων ἐσωτερικῶν τοῦ Συλλόγου ζητημάτων, ὁ λόγος δίδεται εἰς τὸν κ. Μίλιγγεν ἰατρόν, ὅστις παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐρίου Διὸς ἀπὸ κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἑξῆς, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞ'

ἔκτακτος

Τῇ 4 Ἰουλίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ εἰδικοῦ γραμματέως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναλαμβάνει τὴν σύνταξιν τῶν πρακτικῶν. Ἀναγνωσθέντων δὲ καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ κ. πρόεδρος περιγράφει τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν περιήγαγε τὸν Σύλλογον ἡ ἀπορρὰξ τῆς 24 Μαΐου ἡμέρας, καὶ δικαιολογῶν τὴν εἰς τὴν φιλοξενοῦσαν τὸν Σύλλογον δημοτικὴν Σχολὴν τῆς Παναγίας τοῦ Γαλατᾶ πρόσληψιν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου λέγει, ὅτι ἐν Προύσῃ τὰς διατριβὰς ποιούμενος κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν μαθὼν δὲν ἀπεδείλιασεν ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν ἠξίωσεν αὐτὸν ὁ Σύλλογος, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ἀνδρῶν λο-

γίων καὶ διακεκριμένων, οἷά εἰσι τὰ μέλη τοῦ προεδρείου, καὶ ὅτι ἀπολαμβάνει τῆς γενικῆς τοῦ Συλλόγου ἐμπιστοσύνης, εἰς τὴν συνδρομὴν καὶ σύμπραξιν τῶν ὁποίων ἐστήριξε καὶ στηρίζει ἑαυτόν. Ἀλλ' ὅτε ἐξηγγέλθη αὐτῷ ἡ δεινὴ τοῦ Πέραν πυρκαϊὰ καὶ τὸ φοβερὸν τοῦ Συλλόγου ἀτύχημα, ᾐσθάνθη ἔτι μᾶλλον ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον. Ὅθεν ἔσπευσε μετὰ τῶν συναδέλφων πολλάκις ἐν ἰδιαιτέραις συνεδριάσεσι νὰ συσκεφθῇ, καὶ τὰ πρὸς ἀνάστασιν τοῦ Συλλόγου μέτρα προπαρασκευασάμενος νὰ συγκαλέσῃ εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου ἐν τῇ παρούσῃ τοῦ ἔτους ὥρᾳ. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Συλλόγου, λέγει ὁ κύριος πρόεδρος, εἶναι πασῶν κρισιμωτάτη. Φαντάσθητε τὸ σημεῖον, εἰς ὃ εἶχον προαγάγει αὐτὸν τοσοῦτοι λογάδες καὶ φιλόμουσοι ὁμογενεῖς ἄνδρες, καὶ ἀντιπαραθέσατε αὐτὸ πρὸς τὴν νῦν αὐτοῦ κατάστασιν. Ποῦ νῦν ἡ πολύτιμος τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκη, ἥτις συγκροτηθεῖσα ἐκ διαφόρων προσφορῶν καὶ συνδρομῶν ἦτο κοινὸν παντὶ τῷ προσερχομένῳ ἐνδιαίτημα καὶ ἐδείκνυεν ὁπόσην στοργὴν καὶ ἀγάπην ἔτρεφεν ἡ τῶν λογίων καὶ φιλομούσων ἀνδρῶν ὁμὰς πρὸς τὸ ἡμέτερον σωματεῖον; Ποῦ ἡ ὀργανοθήκη μετὰ τοσούτων ἐργαλείων τῆς φυσικῆς, ἅτινα πολλάκις ἐν ταῖς δημοσίαις διαλέξεσι τοσοῦτον συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ τέρψωσιν ἡμᾶς τε καὶ τὸ κοινὸν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης; ποῦ αἱ συλλογαί; ποῦ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Συλλόγου, ἅτινα ἐδείκνυον ἐκ τίνων τὸ πρῶτον ὁρμώμενοι ἐφθάσαμεν εἰς θέσιν ἐπίζηλον, ὑπό τε τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλοδαπῶν ἐπικροτηθεῖσαν; ἀντὶ δὲ πάντων τούτων παρίσταται νῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὑμετέρα προθυμία, μεθ' ἧς συνήλθετε ἅμα τῇ προσκλήσει, ἐν ᾧ τοῦτο ἄλλοτε ἀμελέστερον ἐγίνετο ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑφ' ὅλου τοῦ τύπου ἐκδηλωθεῖσα ἕκαστος ἀγάπη καὶ στοργὴ πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, δι' ἃ ἐκτήσατο ἴδια δικαιώματα ἐπί τε τοῦ Συλλόγου καθόλου καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἐν γένει δ' εἰπεῖν, λέγει ὁ κύριος πρόεδρος, ἅπασα ἡ δημοσία γνώμη ἐπηύχθη ὑπὲρ τῆς διασώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Συλλόγου, καὶ πολλοὶ εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε σωματεῖα ἀποστελοῦντες ἔσπευσαν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ νὰ ἐμψυχώσωσιν ἡμᾶς, εἰς ὃ μέλλομεν ν' ἀναλάβωμεν ἔργον, τὴν ἀνόρθωσιν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ. Φιλόμουσός τις κυρία διὰ συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς ἀποστέλλει εἰς τὸν Σύλλογον πολλὰ σπουδαῖα συγγράμματα ὡς ἀπαύγασμα τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἡ οἰκογενειακὴ σύμπασα τρέφει ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τὸν Σύλλογον. Ἀλλ' οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ τοῦ Συλλόγου πάθημα προὐξένησε μεγάλας συμπαθείας. Ἔχομεν προσφορὰς τιμώσας μεγάλως τὸ καθίδρυμα ἡμῶν, καὶ παριστώσας τὰς σχέσεις, αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν δύο ἑστιῶν τῶν φώτων ἐντῇ Ἀνατολῇ, τῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς τοῦ Βυζαντίου, προειδοποιούσας δὲ τὴν μέλλουσαν τοῦ Συλλόγου τύχην. Οὕτω δὲ τό τε παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν ἀποδείξας ὁ πρόεδρος καὶ πολλὰ περὶ τοῦ μέλλοντος προοιωνισάμενος παρακαλεῖ τελευταῖον ἕκαστον τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου νὰ ἐξακολουθῇ παρέχον τὴν ἐπιεικῆ μὲν αὐτοῦ ἀρωγὴν εἰς τὸ προεδρεῖον, εἰς δὲ τὸν Σύλλογον τὴν δέουσαν συνδρομὴν ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ καταστάσει αὐτοῦ.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς προσλαλιᾶς τοῦ κυρίου προέδρου λαβὼν τὸν λόγον ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς, ἃς μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦ Συλλόγου ἔλαβε τὸ προεδρεῖον, καὶ

1) τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρυτάνεως τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Π. Καλλιγᾶ, ἔχουσαν ὧδε·

Ἡ Πρυτανεία τοῦ ἐθνικοῦ
Πανεπιστημίου.

Ἀριθμ. Πρωτ. 1409.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Ἰουνίου 1870.

Πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ ἐν Κ]πόλει ἑλλην. φιλολ. Συλλόγου κ. Σ. Ἀριστάρχην.

Κύριε πρόεδρε,

Ἡ ἐπελθοῦσα ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς εἰς τὸν ἑλλ. φιλολογ. Σύλλογον, οὗ ἐπαξίως προεδρεύετε, συμφορὰ ἐνεποίησεν ἀλγεινοτάτην αἴσθησιν εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν Σύγκλητον. Εἰδότες τοὺς ἀτρύτους πόνους καὶ τὰς πολυτρόπους προσπαθείας, αἵτινες κατεβλήθησαν εἰς σύστασιν αὐτοῦ, βλέποντες τὰ ὠφέλιμα αὐτοῦ ἔργα, ὅσα ὑπὸ τὴν συνετὴν ὑμῶν διεύθυνσιν ἐποίει πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἐλπίζοντες μείζονα καὶ τελειοτέρα εἰς τὸ μέλλον, ᾐσθάνθημεν ὀξυτέραν ἔτι τὴν λύπην τοῦ δυστυχήματος, θέλοντες δὲ νὰ μετριάσωμεν ὁπωσοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῆς συμφορᾶς ταύτης διὰ τῆς προσδοκίας τῆς ἀναπλάσεως τῆς οὐσίας τοῦ Συλλόγου, ἀπεφασίσαμεν μετὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου νὰ συνδράμῃ καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἐκ τῶν ἐνόντων εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐπισυμβάσης δυσεπανορθώτου ἀληθῶς καταστροφῆς.

Ὅθεν εὐχόμενοι, ἵνα τύχητε παρ' ἄλλων συνδρομὰς ἔτι μᾶλλον τελεσφόρους, ὥστε ταχέως ὁ Σύλλογος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς σπουδαίας αὐτοῦ ἐργασίας, θέτομεν εἰς τὴν διάθεσιν ὑμῶν, κύριε πρόεδρε, δεκάκις χιλίας δραχμὰς καὶ ἐκ τῶν πολλαπλῶν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου ὅσα δύνανται νὰ ὦσι χρήσιμα εἰς τὸν Σύλλογον. Ἐγράψαμεν δὲ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως νὰ παραγγείλῃ τῇ ἐφορίᾳ, νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ ἐκ τῶν πολλαπλῶν βιβλίων τῆς τοῦ Πανεπιστημίου βιβλιοθήκης.

Δέξασθε, κ. πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπολήψεως πρὸς ὑμᾶς.

Ὁ πρύτανις

Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ.

2) Τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμμ. Συλλόγου ἔχουσαν οὕτως·

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰουνίου 1870.

Πρὸς τὸν κ. Σ. Ἀριστάρχην πρόεδρον τοῦ ἐν Κ]πόλει ἑλλ. φιλολ. Συλλόγου.

Τὸ ἄκουσμα τῆς αὐτόθι ἐπιγενομένης πανωλεθρίας διήγειρε τὸ πένθος πάσης ὁμογενοῦς καρδίας. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς κοινῆς δυστυχίας πενθοῦμεν ἰδιαιτέρως τὴν ἀπώλειαν τῶν συλλογῶν καὶ τῶν ἀρχείων τοῦ καθ' ὑμᾶς Συλλόγου, ἥτις ἀποτελεῖ ἐθνικόν τι δυστύχημα· διότι πρὸς τὴν φωτεινὴν ἐκείνην ἑστίαν μετ' ἀγάπης καὶ ἐλπίδος ἔστρεφε τὸ βλέμμα ὁ σοφὸς τῆς ἑσπερίας κόσμος· αὕτη καταρτίσασα συμπαγέστερον τὴν κρατίστην τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λογίων κοινωνίαν καὶ ἀκτινοβολοῦσα παρήγαγε περὶ ἑαυτὴν πολλὰ ἄλλα ἑλληνικῶν γραμμάτων κέντρα, διεγείρουσα οὕτω τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅθεν, εἰ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ σχεδὸν τῆς συστάσεως ἡμῶν ἐνιαυτῷ διατελοῦντες καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων ἀναγκῶν περιστοιχούμενοι, ἐκρίναμεν οὐχ ἧττον σπουδαῖον καθῆκον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ παράσχῃ τῷ καθ' ὑμᾶς δεῖγμά τι εὐγνωμοσύνης ἐθνικῆς καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης, δι' οὗ ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ βαθεῖα ἡμῶν πίστις εἰς τὴν ὕπαρξιν καὶ εὐόδωσιν τοῦ προσφιλοῦς τούτου σωματείου. Ὅθεν ἀναγγέλλομεν ὑμῖν ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς συμβούλιον ὁμοψήφως ἐν τῇ ΝΓ' συνεδριάσει αὐτοῦ ἀπεφάσισε νὰ χορηγήσῃ δισχίλια φράγκα ὡς πρώτην συμβολὴν εἰς ἀντικατάστασιν τῶν καταστραφέντων ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου, καὶ ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ὑμῶν. Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ ὑποδείξητε ἡμῖν διὰ τίνος καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ διαβιβάσωμεν αὐτό.

Μὴ ἀμφιβάλλοντες ὅτι ὁ Σύλλογος νεάζων θέλει ἐξέλθει ἐκ τῆς τέφρας, εὐχόμεθα τὴν κατὰ πάντα εὐόδωσιν τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Δέχθητε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ἡμῶν ὑπολήψεως.

Ὁ πρόεδρος Ὁ γραμματεὺς

Α. Γ. ΣΟΥΤΣΟΣ. Γ. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

3) Τὴν ἐπιστολὴν τῆς κυρίας Λουκίας Κ. Καραθεοδωρῆ ἔχουσαν ὡς ἑξῆς·

Τῇ 20 Ἰουνίου 1870.

Κύριε πρόεδρε,

Ἡ καταστροφὴ τῆς 24ης Μαΐου ἡ τοσαύτην ἐπενεγκοῦσα συμφορὰν εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν τόσον μᾶλλον κατέθλιψε τὴν καρδίαν μου, καθόσον σὺν τοῖς ἄλλοις ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ ἀμειλίκτου πυρὸς τά τε ἀρχεῖα καὶ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἑλλ. φιλολογικοῦ Συλλόγου, οὗτινος ἐπαξίως προεδρεύετε. Οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ἡ αὐτὴ θλῖψις κατέλαβε πάντας, ὅσοι ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ καθιδρύματος τούτου ἔβλεπον ἀρίστους οἰωνοὺς διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Ἀπέναντι τοῦ δυστυχήματος τούτου μὲ παρηγορεῖ ἡ ἐλπὶς ὅτι ὁ ζῆλος τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ θέλει ἔτι μᾶλλον ἀναζωπυρωθῆ, καὶ ὅτι τῇ δραστικῇ ὑμῶν ἐνεργείᾳ ὁ εὐθνωφελὴς Σύλλογος θέλει ἀνακύψει ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ ὡς ὁ Φοίνιξ εἰς κρείττονα καὶ αἰσιωτέραν πραγματοποίησιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ.

Ταῦτα, κ. πρόεδρε, ἐλπίζουσα καὶ προθυμουμένη τὸ ἐπ' ἐμοὶ νὰ συντελέσω κατά τι πρὸς τοῦτο, ἅμα δὲ καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ διασῴζηται ἐν τῷ Συλλόγῳ ἡ μνήμη τοῦ μακαρίτου συζύγου μου τοῦ συνεργήσαντος κατά τι εἰς τὴν τούτου παγίωσιν, προσφέρω μετὰ τῶν ἐκδεδομένων αὐτοῦ συγγραφῶν καὶ ἀριθμόν τινα ἄλλων βιβλίων ἐκ τῆς βιβλιοθήκης αὐτοῦ κατὰ τὸν περικλειόμενον ἐνταῦθα κατάλογον, ἀπαρχὴν τῆς σὺν Θεῷ ἀναστηθησομένης τοῦ Συλλόγου βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία ταῦτα ἕτοιμα ὄντα παρ' ἐμοὶ ἐν κιβωτίῳ δύνασθε νὰ παραλάβητε, ὅταν νομίσητε κατάλληλον.

Δράττομαι δὲ τῆς περιστάσεως, ὅπως διαβεβαιώσω ὑμᾶς περὶ τῆς ἐξόχου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

ΛΟΥΚΙΑ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

4) Ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου Ἰ. Μ. Ῥαπτάρχου (ἀπὸ 11 Ἰουνίου 1870), δι' ἧς προσφέρει διάφορα βιβλία πρὸς καταρτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ὑποβάλλει τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ὡς μέλους τοῦ Συλλόγου, ἐπειδὴ μέλλει νὰ ἀποδημήσῃ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Διάφορα ὡσαύτως βιβλία προσήνεγκον οἱ κ. κ. Π. Τριανταφυλλίδης, Ἀ. Γούδας καὶ Δώρα Ἰστριάς.

Ἀγγέλλεται τὸ τρίτον ὡς ἐπίτιμον μὲν μέλος καὶ ψηφοφορεῖται κατὰ τὰ νενομισμένα ὁ κύριος Christ καθηγητὴς τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου, ὡς τακτικὸν δὲ μέλος ὁ κύριος Μιχαὴλ Ν. Μιχαὴλ ἐκ Σερρῶν, μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ Κράτους.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κύριος πρόεδρος προτείνει πρῶτον, ὅπως γραφῶσιν ἀπαντήσεις πρὸς τὸν πρύτανιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου, δηλοῦσαι ὅτι ὁ Σύλλογος ἀποδέχεται τὰς χρηματικὰς προσφορὰς μετὰ βαθείας εὐγνωμοσύνης· εἶτα προτείνει, ἵνα ὁ γεν. γραμματεὺς γράψῃ εὐχαριστηρίους ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς προσενεγκόντας βιβλία, παρὰ δὲ τῆς κυρίας Λουκίας Καραθεοδωρῆ νὰ αἰτηθῇ ἅμα ἡ φωτογραφικὴ εἰκὼν τοῦ ἀοιδίμου αὐτῆς ἀνδρός, ἥτις ἦτο ἀνηρτημένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου, δι' ἃς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος προσήνεγκεν ὑπηρεσίας ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ ταῦτα ὁ πρόεδρος προτείνει, α) νὰ ἀνατεθῇ τῷ προεδρείῳ ἡ φροντὶς ὅπως σκεφθῇ περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς βιβλιοθήκης ἀγγέλλον δι' ἐπιστολῶν πρὸς τὰ ἐκτὸς τῆς Κων)πόλεως μέλη καὶ πρὸς τὰ σωματεῖα, μεθ' ὧν ἐστιν ἐν σχέσει, τὸ δεινὸν ἀτύχημα τοῦ Συλλόγου καὶ ἐξαιτούμενον τὴν συνδρομὴν αὐτῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης βιβλιοθήκης· β) νὰ αἰτηθῇ παρὰ τῶν κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη ἀναγνόντων μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀντίγραφα τῶν ἀναγνωσμάτων, λόγων, ἐπιγραφῶν καὶ λοιπῶν ἐγγράφων πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν καταστραφέντων ἀρχείων καὶ ἔκδοσιν αὐτῶν ταχεῖαν ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τῇ συμπράξει τῶν μελῶν τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς.

Τούτων δεκτῶν γενομένων, ὁ πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ συνεσκέφθη καὶ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ζητήματος, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἀπησχόλησε τὸν Σύλλογον, τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν πρὸ τοσούτων ἐτῶν καθυστερούντων μελῶν, ἐλπίζει δὲ ὅτι ἡ ἐπὶ τούτῳ ὑπάρχουσα τριμελὴς ἐπιτροπὴ θέλει ἐπιταχύνει τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ ὑποβάλλει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

Τελευταῖον ἀποφασίζεται, ἵνα ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους διακοπῶσι μὲν μέχρι πρώτης Ὀκτωβρίου αἱ τακτικαὶ τοῦ Συλλόγου συνεδρίασεις, δύνηται δὲ ἐν ἀνάγκῃ ὁ πρόεδρος πάντοτε νὰ συγκαλῇ τὸν Σύλλογον εἰς ἐκτάκτους συνεδριάσεις.

Μετὰ ταῦτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΑ'

ἔκτακτος

τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1870

ἐν τῇ ἑλλ. Σχολῇ τῆς Παναγίας Γαλατᾶ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγγέλλει τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἐστάλησαν εὐχαριστήριοι ἐπιστολαὶ εἰς τὴν σύγκλητον τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογον διὰ τὴν γενναίαν αὐτῶν πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον δωρεάν, εἰς τὴν κυρίαν Λουκίαν Καραθεοδωρῆ διὰ τὴν ἀποστολὴν βιβλίων διαφόρων καὶ εἰς τὴν κυρίαν Δώραν Ἰστριάδα ἀποστείλασαν πάνυ φιλοφρόνως τὰς ἑαυτῆς συγγραφάς.

Εἶτα ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν 1) τοῦ κ. Π. Τριανταφυλλίδου ἐπικαλουμένου τὴν συνδρομὴν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἔκδοσιν ἀνεκδότων ᾀσμάτων τοῦ Πόντου, ὁπότε ὁ κ. πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σύλλογος πρὸ πολλοῦ ἔθηκε φιλολογικὸν περὶ Πόντου διαγώνισμα περιλαμβάνον καὶ τὴν γλωσσικὴν ὕλην, 2) ἐπιστολὴν τῆς κυρίας Δώρας Ἰστριάδος εὐχαριστούσης τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῷ προσενεχθέντι αὐτῇ τίτλῳ, ὡς μέλει ἐπιτίμῳ τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου. Ἀκολούθως ἀναγινώσκεται ἐπιστολὴ τοῦ προέδρου τῆς ἐνταῦθα αὐτοκρατορικῆς Ἑταιρίας, δι' ἧς παραχωροῦνται τῷ Συλλόγῳ δωμάτια ἐν τῷ καταστήματι αὐτῆς, ὅπως συνεδριάζῃ ἐν αὐτοῖς ὁ Σύλλογος, καὶ προτείνει, ἵνα εὐγνωμόνως ἀποδεχθῇ τὴν εὐγενῆ ταύτην προσφορὰν τῆς αὐτοκρατ. ἰατρικῆς Ἑταιρίας. Ὁ Σύλλογος μετ' εὐγνωμοσύνης ἀποδέχεται τὴν φιλοξενίαν τῆς ἀδελφῆς αὐτοκρατ. ἰατρικῆς Ἑταιρίας καὶ παμψηφεὶ ἐπιψηφίζει τὴν πρότασιν τοῦ κ. προέδρου.

Μετὰ ταῦτα ἀνακοινοῦται ὑπὸ τοῦ προέδρου, ὅτι ἡ ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Γκιών, Ζαχ. Ἀλεξανδρίδου καὶ Ν. Τσιγαρᾶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς

10 Μαρτίου 1870 ἐκλεχθεῖσα ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τῷ Συλλόγῳ τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς, χρονολογουμένην ἀπὸ 25 Αὐγούστου 1870, περὶ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, καὶ δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐπιτροπῆς κ. Ι. Γκιών, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν. Διήρηται δ' αὕτη εἰς τρία κεφάλαια· Ι. οἰκονομικὴ πορεία τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον, ΙΙ. ἐνεστῶσα οἰκονομικὴ θέσις τοῦ Συλλόγου, ΙΙΙ. ὁποία δέον νὰ ἦναι ἡ ἐν τῷ μέλλοντι οἰκονομία τοῦ Συλλόγου, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς ἐν περιλήψει.

«Κύριοι, ἐκπληρώσαντες τὴν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἀνατεθεῖσαν ἡμῖν ἐντολήν, ὑποβάλλομεν τὸ πόρισμα τῆς ἐρεύνης καὶ μελέτης ἡμῶν περὶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ ἐν γένει. Ὅσον ἔδει πλήρης ὁ τῆς λογιστικῆς τοῦ Συλλόγου διαχειρίσεως ἔλεγχος δὲν ἐγένετο· ἀλλὰ τὸ πταῖσμα δὲν εἶναι ἡμέτερον· τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Συλλόγου παρημελημένα πως, ὡς ἔοικεν, ἐτύγχανον πάντοτε, καὶ ἡ ἡμετέρα ἐργασία εἴπετο νὰ φέρῃ τὰς ἐλλείψεις, ἃς αἱ ἐλλιπεῖς καὶ ἄτακτοι λογιστικαὶ ἡμῶν πηγαὶ καὶ τὰ βοηθήματα μᾶς ἐδάνεισαν. Ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν πάντων προὐργιαίτατον ἡγησάμεθα τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς μέχρι τοῦ νῦν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ οἰκονομικῆς πορείας τοῦ Συλλόγου. Δέον νὰ γνωρίσωμεν, κύριοι, τὴν μέχρι τοῦδε οἰκονομίαν ἡμῶν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ βάσις καὶ τὸ ἔρεισμα τῆς διανοητικῆς τοῦ Συλλόγου κινήσεως καὶ ἡ τροφὸς τοῦ δεκαετοῦς ἤδη διανοητικοῦ ἡμῶν βίου, πολύτιμος δ' ἄλλως καὶ σπουδαιότατος διὰ τὴν μέλλουσαν ἡμῶν πορείαν ὁδηγὸς τοῦτο τέτακται. Καὶ δὴ

Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ.

Ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1861 ὁμογενεῖς τινες τῶν ἐνταῦθα ἀγαθὴν ἐβουλεύσαντο βουλὴν καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν ἑλλην. φιλολ. Συλλόγου. Ὁ λόγος ἐγένετο ἔργον καὶ μηνὶ τοῦ ἔτους Ἀπριλίῳ ἐν τῷ ἐν Πέρᾳ οἴκῳ τοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου συνῆλθον τὸ πρῶτον εἰς συνεδρίασιν, τὴν δὲ 4 τοῦ ἑπομένου μηνὸς Μαΐου ἐτελέσθησαν αἱ πρῶται ἀρχαιρεσίαι καὶ τὰ ἐγκαίνια.

Ἔναρξις τοῦ συλλογικοῦ ἔτους ὡρίσθη ἡ 4 Μαΐου 1861. Ἱδρυταὶ τοῦ Συλλόγου (ἴδε Περιοδικὸν) φαίνονται 90 μέλη, οἱ δὲ πόροι αὐτοῦ ὤφειλον νὰ ὦσιν αἱ συνδρομαὶ τῶν μελῶν, 90 γρόσια κατὰ τριμηνίαν συμφώνως τῷ πρώτῳ κανονισμῷ, κατὰ δὲ τὸν νεώτερον (τῆς 2 Ἀπριλίου 1864) 2 ὀθ. λίραι κατ' ἔτος δι' ἕκαστον μέλος.

Τῶν πρώτων λογιστικῶν διαχειρίσεων οὐδὲ ἓν βιβλίον, οὐδὲ εἷς λ]σμὸς εὑρηται, καὶ περιοριζόμεθα εἰς τὴν μόνην ὑπάρχουσαν ἡμῖν πηγήν, τὸ Περιοδικόν. Αἱ λογιστικαὶ τοῦ Συλλόγου τότε περίοδοι ἦσαν, ὡς καὶ αἱ συλλογικαί, ἑξάμηνοι, καὶ αἱ λογοδοσίαι οὕτω καθ' ἑξαμηνίαν δέδονται, ὡς ἑξῆς·

Α) ἀπὸ 1 Μαΐου μέχρι 31 Ὀκτωβρίου 1861

εἰσεπράχθησαν	γρ.	4860
ἐδαπανήθησαν	»	3220
ὑπελείφθησαν ἐν τῷ ταμείῳ	»	1640(1).

Β) ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1861 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1862

ὑπόλοιπον ταμείου	γρ.	1500 (2)
εἰσεπράχθησαν	»	10000
	γρ.	11500
ἐδαπανήθησαν	»	6500
ὑπελείφθησαν ἐν τῷ ταμείῳ	»	5000(3).

Γ) ἀπὸ 1 Μαΐου μέχρι 31 Ὀκτωβρίου 1862

ὑπόλοιπον ταμείου	γρ.	5000
εἰσεπράχθησαν	»	3390
	γρ.	8390
ἐδαπανήθησαν	»	3815
ὑπόλοιπον ἐν τῷ ταμείῳ	»	4575(4).

Δ) ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1862 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1863

ὑπόλοιπον ταμείου	γρ.	4575
εἰσεπράχθησαν	»	6500
	γρ.	11075
ἐδαπανήθησαν	»	6707
ὑπελείφθησαν ἐν τῷ ταμείῳ	»	4368(5).

(1) Ἴδε πρ. συνεδρ. 30 Νοεμβρίου 1861.
(2) Ἐλλείπουσι γρ. 140, ἃ θὰ ἐδαπανήθησαν μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ ταμείου.
(3) Ἴδε πρ. συνεδρ. τῆς 24 Μαΐου 1862.
(4) Ἴδε πρ. συνεδρ. τῆς 5 Νοεμβρίου 1862.
(5) Ἴδε πρ. συνεδρ. τῆς 1 Ἰουνίου 1863.

Ε) ἀπὸ 1 Μαΐου 1863 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1864.

Ἐντὸς τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπαντῶμεν ἑτέραν μίαν ἑξαμηνιαίαν λογοδοσίαν τοῦ ἤδη ἐκλεχθέντος νέου ταμίου κ. Χρ. Μπαλλάκη. Ἀλλ' ἔχοντες πλέον βιβλίον ταμείου καί τινα λογιστικὴν τάξιν, τὰς λογιστικὰς περιόδους ἡμῶν τρέπομεν κατὰ τὸ ὃ παρουσιάζεται ἡμῖν ἔκτοτε σύστημα λογοδοσίας τῶν ταμιῶν. Εὕρηται ἰσολογισμὸς τοῦ κ. Μπαλλάκη ἀπὸ 1 Μαΐου 1863—30 Ἀπριλίου 1864, καὶ κατὰ τὸν ἰσολογισμὸν τοῦτον, ἐνταῦτῳ δὲ βοηθούμενοι ἀπὸ τὸ ταμεῖόν του καὶ ἀπό τινας δηλώσεις ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ Συλλόγου, καταστρώνομεν τὸν λ/σμὸν τῆς περιόδου ταύτης, ἔχοντα περίπου ὡς ἑξῆς·

ὑπόλοιπον ταμείου	γρ. 4368	
εἰσπραχθέντα ἐκ τακτικῶν συνδρομῶν	» 19301	
προσφορὰ τοῦ κ. Χρ. Ζωγράφου πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ	» 10000	
προσφορὰ τοῦ κ. Ζ. Στεφάνοβικ φρ. 1000	» 4400	
ἀπὸ πώλησιν Περιοδικ.	» 880	
ὁ κ. Χρ. Ζωγράφος διὰ τὸ ἀγωνοθέτημά του	» 7500	
ὁ κ. Εὐγένιος Ξηροποταμηνὸς διὰ τὸ ἀγωνοθέτημά του	» 7500	
ὁ κ. Γ. Ζαρίφης πρὸς ἀγορὰν βιβλίων φρ. 2000	» 8800	
διάφοροι φιλόμουσοι καὶ φιλοπάτριδες ὁμογενεῖς (τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τούτων μετὰ λύπης ἡμῶν δὲν ἀνεύρομεν, ἵνα ὁ Σύλλογος καὶ τὰ γράμματα γινώσκωσι τοὺς εὐεργέτας των) δι' ἐράνων φ. 2000 πρὸς σχηματισμὸν τῆς ὀργανοθήκης τοῦ Συλλόγου	» 8800	
ἐκ νομισματ. διαφορᾶς	» 127	
		γρ. 71676

Ἐδαπανήθησαν		
εἰς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ	γρ. 12278	
» μισθοὺς ὑπαλλήλου	» 3600	
Εἰς μεταφορὰν	» 15878	» 71676
Μεταφορὰ	γρ. 15878	γρ. 71676
» κατασκευὴν βιβλιοθ.	» 1300	
» διάφορα ἄλλα ἔξοδα	» 2169	
		» 19347
ὑπελείφθησαν		» 52329

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, κύριοι, ὁ Σύλλογος, ὡς βλέπομεν, καὶ τὰ ὑλικὰ μέσα ἀρκετὰ πλούσια ἐκέκτητο, καὶ ἀγωνοθετήματα ὥριζε, καὶ βιβλιοθήκην πλουσίαν καὶ ὀργανοθήκην ἐσχημάτιζε, καὶ τὸ Περιοδικὸν αὐτοῦ ἤρξατο ἐκδίδων· καὶ οἱ σοφώτεροι τῆς Δύσεως ἄνδρες εὐγνωμόνως ἀποδέχονται τὴν τιμήν, ὅπως καταταχθῶσιν ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ δημοσιευομένων γραμμάτων. Εἰκόνα ἀρκούντως παραστατικὴν τῆς ἀκμῆς ἐκείνης τοῦ Συλλόγου εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν εὐγραδῆ προσλαλιάν, ἣν ὁ πρόεδρος τῆς 6′ τοῦ συλλογικοῦ ἔτους ἑξαμηνίας κ. Μαυρογένης, παραδίδων τὴν προεδρείαν τῷ διαδόχῳ του, ἀπήγγελλεν. «Ὁ ἡμέτερος, ἔλεγε, Σύλλογος τὴν » νηπιακὴν αὐτοῦ ἡλικίαν αἰσίως ἤδη ὑπερβάς, » βιώσιμος φαίνεται καὶ πρὸς τὰ πρόσω ἐρρωμένως βαίνει. Αἱ συνεδριάσεις τῆς ληξάσης » 6[μηνίας ἀεὶ πλήρεις ἐγίνοντο, αἱ συζητήσεις » ἐμβριθεῖς καὶ ζωηρόταται· πλεῖσται ὅσαι σπουδαῖαι διατριβαὶ ἀνεγνώσθησαν καὶ συνεζητήθησαν· τὸ Περιοδικὸν ἡμῶν αἰσίως προαχθὲν εἰς φῶς παρά τε τῶν ἐγχωρίων καὶ ἀλλοδαπῶν ἐπηνέθη καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ ὑπὸ αἰσίους οἰωνοὺς τῆς χειμερινῆς 6[μηνίας ἀρχόμεθα».

Ϛ) ἀπὸ 1 Μαΐου 1864 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1865

ὑπόλ. προλαβ. διαχειρ.	γρ. 52329	
ἐκ συνδρ. τακτ. μελῶν	» 16299	
» πωλησ. τοῦ Περιοδ.	» 4921	
» τοῦ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου δοθέντος χοροῦ	» 13642	
		γρ. 87191

Δαπάναι

εἰς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδ. τύπωσις	γρ. 14554	
» ξυλογρ. καὶ λιθογρ.	» 3000	
» μισθοὺς ὑπαλλήλου	» 3600	
» μαθήματα (χημικαὶ ὕλαι καὶ ἄλλα)	» 720	
» ἐνοίκιον καταστημ.	» 10000	
» ὄργανα διὰ τὴν ὀργανοθήκην	» 13200	
Εἰς μεταφορὰν	» 45074	» 87191

Μεταφορὰ	γρ. 45074	γρ. 87191
» βιβλία διὰ βιβλιοθ.	» 8800	
» ναύλους, τελώνια καὶ βιβλιοδετικὰ	» 2745	
» ἔπιπλα καὶ ἄλλα καταστήματος	» 3639	
» διαφ. ἔκτακτα ἔξοδα	» 2400	
		» 62658
ὑπελείφθησαν		» 24533

Ζ) ἀπὸ 1 Μαΐου 1865 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1866

τὸ ὑπόλοιπον τῆς προλαβούσης περιόδου	γρ. 24533	
ἐκ συνδρομῶν τῶν τακτικῶν μελῶν	» 12940	
» πωλησ. Περιοδικοῦ	» 720	
		γρ. 38193
Ἐδαπανήθησαν		
εἰς ἔκδοσιν Περιοδικοῦ	γρ. 6683	
» μισθοδοσίαν ὑπαλλήλου	» 4200	
» μαθήματα	» 460	
» βιβλιοδετικὰ	» 670	
» διάφορα	» 2273	
		γρ. 14286
ὑπόλοιπον		» 23907

Η) ἀπὸ 1 Μαΐου 1866 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1867

ὑπολοιπ. παρελθ. ἔτους	γρ. 23907	
ἐκ συνδρομῶν τῶν μελῶν	» 9200	
προσφοραὶ		
τῆς κ. Φανῆς Ῥοδοκανάκη	» 1500	
» » Β. Κ. Ἀγελάστου	» 5000	
τοῦ κ. Μεν. Νεγρεπόντη	» 1000	
» » Ἀ. Μίχογλου	» 1000	
ἐκ πωλήσεως Περιοδικοῦ	» 160	
		γρ. 41767
Δαπάναι		
εἰς ἔκδοσιν Περιοδικοῦ	γρ. 6860	
» ἐνοίκιον	» 13280	
» μισθοὺς ὑπαλλήλου	» 4300	
» διάφορα ἔξοδα	» 2223	
		» 26663
ὑπόλοιπον		» 15104

Ἀηγούσης τῆς περιόδου ταύτης, τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Συλλόγου περιέστησαν, ὡς βλέπετε, εἰς δυςπραγίαν, διότι ἐκ τοῦ ὑπολοίπου τῶν γρ. 15104 ἂν ἀφαιρεθῇ ἡ παρακαταθήκη διὰ τὰ ἀγωνοθετήματα τῶν κ.κ. Χρ. Ζωγράφου καὶ Εὐγενίου Ξηροποταμηνοῦ ἐκ γρ. 15000, ὑπολείπονται ἐν τῷ ταμείῳ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Συλλόγου μόνον γρ. 104, ἃ παραδίδωσιν ὁ κ. Μπαλλάκης τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ κ. Θ. Κοσούδῃ. Αἰτία τούτου ἐστίν, ὅτι ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ καὶ τὸ ἐνοίκιον (πρότερον ἐξένιζε τὸν Σύλλογον ἡ Λέσχη δωρεὰν) ὑπερηύξησαν, ἀφ' ἑτέρου τὰ καθυστεροῦντα ὁλονὲν ἐπλεόναζον, οἱ δὲ τακτικοὶ τοῦ Συλλόγου πόροι ἦσαν ἀνεπαρκεῖς.

Θ) ἀπὸ 1 Μαΐου 1867 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1869

εἶναι ὁλόκληρος ὁ χρόνος τῆς ταμιακῆς ὑπηρεσίας τοῦ κ. Θ. Κοσούδη καὶ τάττομεν τὴν διαχείρισιν αὐτοῦ ἐν ὅλῳ.

Παρέλαβεν, ὡς ἄνω, ὑπόλοιπον	γρ. 15104	
ἐκ τακτικῶν συνδρομῶν	» 25741	
Προσφοραί.		
Ἀ. Βαλλιάνου γρ. 1700		
Χ. Χρυσοβελώνη, Κ. Καραπάνου, Θ. Γιαννάρου, Ἀ. Καλλινίκου ἀνὰ 20/φ. 5 = 20/φρ. 20.	» 1740	
		» 3440
Ἐκ πωλήσεως Περιοδικοῦ	» 313	
» νομισματικῆς διαφορᾶς	» 1697	
μέρισμα τῶν κατωτέρω 15 μετοχῶν τῆς Γενικῆς Ἑταιρίας	γρ. 1350	
προσφορὰ Μενελ. Νεγρεπόντη ὑπὲρ δύο ἀπόρων παρθεναγωγείων	» 10000	
ἀγωνοθέτημα τοῦ κ. Συμβουλίδου	» 7150	
		γρ. 64795
Δαπάναι		
ἐνοίκιον καθυστερούντων καὶ τῆς περιόδου ταύτης	» 23300	
Περιοδικοῦ ἔκδοσις	» 6707	
μισθοὶ ὑπαλλήλου	» 9823	
ἔξοδα ἐγκαταστάσεως τοῦ Συλλόγου ἐν ἄλλῳ οἰκήματι	» 1647	
συνδρομαὶ διὰ τὰ Περιο-		
Εἰς μεταφορὰν	» 41477	» 64795

Μεταφορὰ	γρ. 41477	γρ. 64795	
δικὰ ἀναγνωστηρίου	» 1586		
διάφορα ἔξοδα	» 3735		
1869 Φεβρουαρ. 3 ἠγοράσθησαν 15 μετοχαὶ τῆς Γεν. Ἑταιρίας	» 17944		
		» 64742	
ὑπόλοιπον (ἀγοραῖα)		» 53	

I) ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους 1869.

Ἐπὶ τοὺς 3 τούτους περίπου μῆνας καθ' οὓς ταμίας διετέλεσεν ὁ κ. Θρ. Γιάνναρος, τὰ ἄνω (γρ. 17944+53)	γρ. 17987		
Εἰσεπράχθησαν ἔτι ἐκ τακτικ. συνδρομῶν	» 4722		
ἐκ τόκων 15 μετοχῶν Γεν. Ἑταιρίας	» 788		
» πωλήσεως Περιοδικοῦ	» 217		
		γρ. 23714	
Ἐδαπανήθησαν εἰς ἐνοίκιον καὶ ἀέριον	» 6000		
» τελώνιον βιβλίων, δωρηθέντων τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τῆς Γαλλ. Κυβερνήσεως	» 88		
» τύπωσιν καὶ δέσιν βιβλίων διπλοτύπων	» 115		
Μεταφορὰ	» 6203	» 23714	

Μεταφορὰ	γρ. 6203	γρ. 23714	
» μισθοὺς ὑπαλλήλου	» 900		
» βιβλία λογιστικὰ	» 99		
		» 7202	
ὑπόλοιπον		» 16512	

Τέλος τὸν κ. Θ. Γιάνναρον διεδέχθη ὁ κ. Ζαχ. Ἀλεξανδρίδης, οὗ ἡ διαχείρισις ἀρχομένη ἀπὸ 8 Ἀπριλίου τοῦ τρ. ἔτους ἔχει μέχρι σήμερον ὡς ἑξῆς·

παρελήφθησαν ὡς ἄνω	γρ. 16512		
ἐκ συνδρομῶν εἰσπραχθέντα	» 5866		
μέρισμα τῶν 15 μετοχῶν μας	» 1050		
συνδρομὴ ἐθν. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν	» 37807		
συνδρομὴ τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμ. Συλλόγου	» 8928		
Δαπάναι		γρ. 70163	
μισθοὶ ὑπαλλήλων ἀπὸ Δεκεμβρίου μέχρι τέλους Ἰουνίου	γρ. 3150		
διάφορα ἔξοδα	» 1700		
		» 4850	
ὑπόλοιπον. εἰς τὰς ἄνω 15 μετοχὰς	γρ. 17944		
καὶ εἰς μετρητὰ	» 47369		
		» 65313	

Αὕτη εἶναι, κύριοι, ἡ οἰκονομικὴ πορεία τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μέχρι σήμερον, ἤτοι — ἀπὸ 1 Μαΐου 1861 ἕως 25 Αὐγούστου 1870, — συγκεφαλαιουμένη ὡς ἑξῆς·

ΕΙΣΕΠΡΑΞΕΝ			ΔΙΕΘΕΣΕΝ	
ἐκ τακτικῶν συνδρομῶν	γρ. 117177		εἰς ἐνοίκια	γρ. 46580
» ἐκτάκτων »	(1) » 90675		» μισθοὺς ὑπαλλήλων	» 42773
» τοῦ δημοσίου χοροῦ	» 13642		» διάφορα μηνιαῖα ἔξοδα	» 26043
» πωλήσεως Περιοδικοῦ	» 7211		» ἔκδοσιν 13 τευχῶν Περιοδικοῦ	» 50082
» μερισμάτων καὶ τόκων 15 μετοχῶν	» 3188		» καταρτισμὸν Βιβλιοθήκης	» 13816
» νομισματικῆς διαφορᾶς	» 1824		» » Ὀργανοθήκης	» 13200
διὰ τὰ βραβεῖα τῶν 3 ἀγωνοθετημάτων Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Πόντου	γρ. 22150		» ἔπιπλα καὶ σκεύη	» 5286
τὴν πρώτην ἐτησίαν προσφορὰν Μ. Νεγρεπόντη διὰ 2 ἄπορα παρθεναγωγεῖα	» 10000		» δημόσια μαθήματα	» 1188
			» Περιοδικὰ Ἀναγνωστηρίου	» 1586
			» ἀγορὰν 15 Μετ. Γεν. Ἑταιρ.	» 17944
			ὑπόλοιπον εἰς ταμεῖον	» 47369
		γρ. 265867		γρ. 265867

(1) Εἰς ταύτας ἐμπεριλαμβάνονται αἵ τε τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δραχμαὶ 10000 καὶ τὰ τοῦ αὐτόθι πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου φρ. 2000.

Ἐκ τῆς ἀνακεφαλαιωτικῆς ταύτης λογιστικῆς καταστάσεως συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς·

1) Ὅτι ἐξ 150 περίπου τακτικῶν μελῶν, ἃ εἶχεν ὁ Σύλλογος ἐν τοῖς μητρώοις του, μόνον περὶ τὰ 70 κατὰ μέσον ὅρον ἐπλήρωνον τακτικῶς τὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομήν, τὰ δὲ λοιπὰ καθυστέρουν.

2) Ὅτι ὁ Σύλλογος ἂν δὲν ἐξενίζετο ὑπὸ τῆς Λέσχης δωρεὰν μέχρι τοῦ ἔτους 1866 καὶ κατέβαλλεν ἐξ ἰδίων ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ τὸ ἐνοίκιον τοῦ οἴκου του, ἦτο ἀδύνατον νὰ συντηρηθῇ μ' ὅλας τὰς ἐκτάκτους αὐτοῦ συνδρομάς, ὧν, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἑκάστοτε παρὰ φιλομούσων ἀνδρῶν ἀπελάμβανε· καὶ

3) Ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ὦμεν εὐέλπιδες ἐν τῷ μέλλοντι περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ Συλλόγου, ἂν δὲν καταβληθῇ ἡ δέουσα φροντίς, ὅπως ἐξασφαλίσωμεν αὐτῷ μονίμως τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἀποχρῶντας πόρους.

Μεταβαίνομεν εἰς τὸ ἐνεστὼς τοῦ Συλλόγου.

II

ΕΝΕΣΤΩΣΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Α) καθυστεροῦντα.

Τὸ ζήτημα τῶν καθυστερούντων ἀκολουθεῖ τὸν Σύλλογον ἀδυσωπήτως ἀπ' αὐτῆς τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καίτοι δὲ πολλάκις ἐγένετο περὶ τούτου λόγος ἐν διαφόροις τοῦ Συλλόγου συνεδριάσεσι, οὐδέποτε ἐλήφθη ὁριστικόν τι μέτρον, ἵνα κατὰ τὸν Κανονισμὸν διαγραφῶσι τά τε καθυστεροῦντα μέλη καὶ αἱ καθυστεροῦσαι συνδρομαί, καθαρίσῃ δὲ καὶ ὁ Σύλλογος τὴν οἰκονομικήν του θέσιν καὶ φροντίσῃ τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν πόρων του διὰ τῆς δεούσης ἐνεργείας καὶ τῶν δυνατῶν μέσων, καθαρὰν ἔχων πλέον συνείδησιν τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ θέσεως. Ἡ ἡμετέρα ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Συλλόγου πρὸς αὐτὴν ἐντολὴν ἰδιαιτέραν κατέβαλε μέριμναν, ὅπως δώσῃ ὑμῖν ἀκριβῆ ὅσον ἔνεστιν εἰκόνα τῶν καθυστερούντων τοῦ Συλλόγου, καὶ ἰδοὺ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐλέγχων μας.

Τὰ καθυστεροῦντα τακτικὰ μέλη ἀναβαίνουσιν εἰς 96. Τὰ κατατάσσομεν εἰς κλάσεις καὶ προτείνομεν τὰ ἑξῆς.

1) Ἔπαυσαν λόγῳ θανάτου, ἵνα ὦσι μέλη τοῦ Συλλόγου, καὶ προτείνομεν τὴν διαγραφὴν αὐτῶν, μέλη 10 διὰ γρ. 2200

2) Οὐδέποτε ἐπλήρωσαν ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς αὐτῶν, ἠρνήθησαν δὲ καὶ νῦν νὰ πληρώσωσι ζητηθέντα, καὶ προτείνομεν καὶ τούτων τὴν διαγραφήν. » 14 » » 24150

3) Ἐπλήρωσαν μόνον μίαν ἢ δύο τριμηνίας ἐν ἀρχῇ ἐγγραφέντες, ἠρνήθησαν δέ, ζητηθέντα καὶ ταῦτα ἄρτι, νὰ ἀποτίσωσι τὰς καθυστερούσας συνδρομὰς αὐτῶν, καὶ προτείνομεν καὶ τούτων τὴν διαγραφήν. » 12 » » 20550

4) Θεωροῦνται παρῃτημένοι κατά τινα κατάλογον τοῦ Ταμίου πρὸ καιροῦ, καὶ ἀρνοῦνται νὰ πληρώσωσι τὰς ἂς μέχρι τῆς παραιτήσεώς των καθυστεροῦσι συνδρομὰς αὐτῶν, καὶ προτείνομεν καὶ τούτων τὴν διαγραφήν. » 30 » » 34265

5) Ἐπλήρωνον τακτικῶς πάντοτε τὰς συνδρομάς των » 16
Ἀλλὰ νῦν μένουσι νὰ ὀφείλεται τὰς τελευταίας ἑξαμηνίας » » 4800
Οὗτοι νὰ ζητηθῶσιν, ἵνα πληρώσωσιν· ἄλλως νὰ διαγραφῶσι

καὶ 6) ἀνεχώρησαν ἐντεῦθεν » 14
καὶ τὸ ὄφλημα αὐτῶν ὑπολογίζεται ἐν ὅλῳ. » » 12900

Διὰ τούτους προτείνομεν νὰ ζητηθῶσιν, ἵνα πληρώσωσι τὰς μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν καθυστερούσας συνδρομάς των, ἂν θέλωσι νὰ μένωσι μέλη τοῦ Συλλόγου ἀντεπιστέλλοντα κατὰ τὸν Κανονισμόν. Διὰ τούτους » 96 » » 98865

Ταῦτα, κύριοι, περὶ τῶν καθυστερούντων ἐν περιλήψει, ὧν τὸν κατάλογον, κατὰ πρόσωπον καὶ ποσὸν ὀφειλῆς ἑκάστου, εὑρίσκετε ἐν τῇ ἐκθέσει.

Β) οἱ νῦν πόροι τοῦ Συλλόγου.

Οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχει σήμερον πόρος πρὸς συν-

τήρησιν τοῦ Συλλόγου ἡ αἱ ἐτήσιαι συνδρομαὶ τῶν ἀπομενόντων 60 τακτικῶν αὐτοῦ μελῶν, ἃ ἐξακολουθοῦσι πληρώνοντα τακτικῶς τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Κατάλογον τῶν μελῶν τούτων βλέπετε ἐν τῇ ἐκθέσει.

Γ) κατάστασις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ τοῦ Συλλόγου.

Τὸ ἐνεργητικὸν ἡμῶν κατὰ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἐκτεθέντα συγκροτεῖται ἐκ τῶν ἑξῆς· 1) 15 μετοχῶν τῆς Γεν. Ἑταιρίας τοῦ ὀθωμ. Κράτους, 2) τῶν ἐν τῷ ταμείῳ μετρητῶν καὶ 3) τοῦ εἰσπραχθησομένου παρὰ τῶν τακτικῶν μελῶν ὑπολοίπου τῆς ληγούσης 6]μηνίας.

Τὸ δὲ παθητικὸν ἡμῶν ἐστι 1) αἱ διὰ τὰ 3 ἀγωνοθετήματα παρακαταθῆκαι, 2) ἡ πρὸς συνδρομὴν τεσσάρων ἐν Τουρκίᾳ Παρθεναγωγείων προσφορὰ τοῦ κ. Μ. Νεγρεπόντη, 3) αἱ παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου καὶ τοῦ αὐτόθι Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμμάτων προσενεχθεῖσαι ἡμῖν συνδρομαί.

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν τὴν ἑξῆς κατάστασιν, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνομεν καὶ τὸν μέχρι (31 Ὀκτωβρίου τρ. ἔτους) λήξεως τοῦ τρέχοντος συλλογικοῦ ἔτους ὑπολειπόμενον χρόνον.

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ.			ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ.		
Μετοχαὶ 15 τῆς Γεν. Ἑταιρίας	γρ.	17944	Παρακαταθῆκαι, βραβεῖα ἀγωνοθετημάτων	γρ. 22150	
συνδρομαὶ τακτικῶν μελῶν, τὸ εἰσπραχθησόμενον ὑπόλοιπον	»	1335	συνδρομὴ Νεγρεπόντη	» 10000	
ταμεῖον	»	47370	ἀποθεματικὸν τὰ τοῦ		γρ. 32150
ἔλλειμμα	»	12236	Πανεπ. καὶ Συλλ. Ἀθηνῶν		» 46735
	»	78885			» 78885

III.

ΟΠΟΙΑ ΔΕΟΝ ΝΑ ΗΝΑΙ Η ΕΝΤΩ ΜΕΛΛΟΝΤΙ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ἐκτὸς τοῦ ἄνω ἐλλείμματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ Σύλλογος τῶν γρ. 12236 καὶ πρέπει νὰ καλυφθῇ, ἵνα μηδὲ τὰς παρακαταθήκας βαρύνῃ μηδὲ τὸ ἀποθεματικὸν ἡμῶν, δεόμεθα ἔτι κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ τῶν ἑξῆς ἀπολύτων δαπανῶν·

1) Δι' ἐνοίκιον καταστημ.	λ.	ὀθ. 150	
2) » μισθοδοσίαν ὑπαλλήλων	»	» 50	
3) » διάφορα ἔξοδα	»	» 50	
4) πρὸς βαθμιαίαν ἀνίδρυσιν τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς ὀργανοθήκης	»	» 50	λ. 300
Ἔχομεν ἐκ τῶν 60 τακτικῶν μελῶν κατ' ἔτος			» 120
Ἔλλειμμα κατ' ἔτος.			» 180

Διότε τὸ σήμερον ὑπάρχον ἔλλειμμα τῶν λ. τ. 122,36 καὶ τὸ κατ' ἔτος ἐν τῷ μέλλοντι ἐπαπειλούμενον τῶν λ. τ. 180 ἡ Ἐπιτροπὴ προτείνει τάδε·

1) Νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ Σύλλογος, ὅπως τὰ ἐν τῷ ταμείῳ μετρητὰ μετατραπῶσιν εἰς χρεώγραφα.

2) Νὰ καταβληθῇ φροντίς, ὅπως αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ τὰ ἔξοδα αὐτοῦ ἀποβῶσι πλείονα.

3) Νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν εἴσπραξιν τῶν διὰ τὸ κτίριον ἐγγεγραμμένων συνδρομῶν, ἵνα οἰκοδομηθῇ τοῦτο, καὶ ἀποκτῶντες ἴδιον οἶκον ἀπαλλαγῶμεν τῆς μεγαλειτέρας τῶν δαπανῶν μας, τοῦ ἐνοικίου.

Ἡ Ἐπιτροπή σας, κύριοι, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἀνωμαλίαν τοῦ λογιστικοῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου, πρὸς δὲ κατανοοῦσα τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολήν, ὅτι ὀφείλει καλῶς καὶ ἐν τάξει καὶ ἀκριβείᾳ διαχειριζόμενος τὰ οἰκονομικά του, ἐφ' ὧν ἐρείδεται τὸ μέλλον του, ὄχι μόνον νὰ ἐξοικονομῇ τὰ ὀλίγα ἐπαρκοῦντα αὐτῷ καὶ νὰ συντηρῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ προαχθῇ εὐρύνων τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του, προτείνει

Α) κατ' ἔτος νὰ δίδηται ἀκριβὴς λογαριασμὸς τῆς ἐτησίας τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ διαχειρίσεως, ἐμπεριλαμβάνων πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ πλήρη καὶ ἀκριβῆ ἔλεγχον τῶν κατ' ἔτος οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου. Αἱ δὲ ἐτήσιαι αὗται λογοδοσίαι τοῦ Συλλόγου νὰ δη-

μοσιεύωνται, ἵνα καὶ τὸ κοινὸν γινώσκῃ, πῶς διαχειριζόμεθα τὰ τοῦ Συλλόγου, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἔχωμεν πλήρη παραστατικὴν τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ βίου εἰκόνα·

Β) νὰ σχηματισθῇ μητρῷον πρὸς ἐγγραφὴν ἁπάντων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, τακτικῶν, ἀντεπιστελλόντων καὶ ἐπιτίμων κατ' ὀνοματεπώνυμον, ἐπάγγελμα, τόπον διαμονῆς καὶ χρονολογικὴν τάξιν·

Γ) νὰ μὴ δαπανᾷ ὁ Σύλλογος ἄνευ προηγουμένου προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτοῦ·

Δ) νὰ καταβληθῇ πᾶσα φροντὶς πρὸς αὔξησιν τῶν πόρων τοῦ Συλλόγου, ἵνα καὶ καλῶς συντηρῆται καὶ τὸ ἀποθεματικὸν αὐτοῦ κατ' ἔτος αὐξάνῃ·

Ε) νὰ εὑρεθῇ ὁ τρόπος, ὅπως τὸ Περιοδικὸν ἡμῶν πωλῆται εἰς τὸ κοινόν, καὶ καλύπτηται, εἰ δυνατόν, ἡ δαπάνη αὐτοῦ· καὶ

Ϛ) νὰ ἀναρτηθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου πίναξ τῶν εὐεργετούντων αὐτόν.

Τελευταῖον, κύριοι, ἐπειδὴ ὁ Σύλλογος μετὰ τὴν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ Μαΐου δεινὴν συμφορὰν αὐτοῦ δυνατὸν νὰ θεωρῆται παρὰ τῷ κοινῷ κατεστραμμένος, πρᾶγμα πολέμιον διὰ τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ συμφέροντα, καλὸν θεωροῦμεν νὰ φανῇ προβαίνων διὰ δημοσίων προκηρύξεων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν τριῶν ἀγωνοθετημάτων καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν 4 Παρθεναγωγείων προσφορᾶς, νὰ χαιρετήσῃ δὲ δι' ἐγκυκλίου, δημοσιευομένης ἔντε τῷ ἐγχωρίῳ καὶ τῷ ξένῳ τύπῳ, τοὺς ἁπανταχοῦ ἑλλ. Συλλόγους, οἵτινες τοσοῦτον ἅπαντες ἐθλίβησαν ἐπὶ τῷ δυστυχήματι αὐτοῦ, καὶ νὰ δείξῃ οὕτως, ὅτι ἀναγεννώμενος ἐκ τῆς τέφρας του, ὡς ἡ ἐκπροσώπησις τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἑλληνικῆς ἰδέας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ζῇ, θὰ ζήσῃ καὶ θὰ μεγαλυνθῇ. Γένοιτο.»

Ἡ ἐπιτροπὴ

Ι. ΓΚΙΩΝ εἰσηγητὴς
ΖΑΧ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ
ΝΙΚ. ΤΣΙΓΑΡΑΣ.

Ἀναγνωσθείσης τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἀπεφασίσθη, ὅπως σκεφθῇ ἰδιαιτέρως τὸ προεδρεῖον ἐπὶ τῶν γενομένων προτάσεων καὶ ὑποβάλῃ κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν αὐτὰς εἰς ἐπιψήφισιν.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΒ'

ἔκτακτος

τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1870.

ἐν τῇ ἑλλ. Σχολῇ τῆς Παναγίας Γαλατᾶ.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου, ἤτοι 1) ἐπιστολὴν τῆς Λέσχης Μνημοσύνης πρὸς τὸν γεν. γραμματέα ἀπὸ 8 Σεπτεμβρίου 1870, δι' ἧς τὰ μέλη αὐτῆς ἐκφράζουσι τὴν λύπην αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς συμφορᾷ τοῦ Συλλόγου, καὶ διαβεβαιοῦσι τὸν Σύλλογον ὅτι θέλει εὕρει τὴν Λέσχην πρόθυμον, ὅπως φανῇ αὐτῷ χρήσιμος εἰς ὅ,τι δύναται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς· 2) ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου Μ. Πανταζῆ βιβλιοφύλακος τοῦ Συλλόγου, δι' ἧς παραιτεῖται τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἅτε μὴ δυνάμενος ὡς ἐκ τῶν ἐργασιῶν νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν. Ὁ Σύλλογος παραδέχεται τὴν παραίτησιν τοῦ κυρίου Μ. Πανταζῆ, ὡς καὶ τὴν τοῦ κυρίου Βλ. Γαβριηλίδου παραιτουμένου τῆς εἰδικῆς γραμματείας.

Εἶτα ἀγγέλλεται ὑπὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ὅτι ὁ κύριος Déthier προσήνεγκε τὸ τρίτον βιβλίον τοῦ συγγράμματος Vest-Asien καὶ πέντε χαλκοῦς πίνακας ἔχοντας ἐγκεχαραγμένα νομίσματα, ἀγάλματα καὶ ἄλλα μνημεῖα βυζαντινά, ὁ δὲ κ. Montani δύο ἀντίτυπα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης πραγματείας Analyse des periodes barométriques, καὶ ὁ κύριος Χρ. Παππαδόπουλος χειρόγραφον ἐπιγραφόμενον ἐπιτομὴ τῆς Ἑλλ. Φιλολογίας. Πρὸς τούτους ἀποφασίζει ὁ Σύλλογος ἵνα πεμφθῶσιν εὐχαριστήριοι ἐπιστολαί.

Ἀκολούθως ὁ κύριος πρόεδρος ἀναμιμνήσκων εἰς τὸν Σύλλογον ὅτι κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίασιν ἀπεφασίσθη, ἵνα αἱ ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῆς ἀναφερόμεναι προτάσεις ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τοῦ προεδρείου καὶ ὑποβληθῇ τὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὸν Σύλλογον, ἀναγγέλλει ὅτι τὸ προεδρεῖον συνελθὸν καὶ συσκεφθὲν τὰς πλείστας τῶν προτάσεων αὐτῶν παρεδέξατο ἄνευ μεταβολῆς, τινὰς δ' ἐτροποποίησε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν, καὶ ὁ Σύλλογος ἂς ἀποφασίσῃ ἤδη περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ μὴ αὐτῶν. Ὁ Σύλλογος παρεδέχθη σχεδὸν ἁπάσας τὰς προτάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς πλὴν ὀλίγων τινῶν, αἵτινες μετά τινος τροποποιήσεως ἐπεψηφίσθησαν.

Ἀκολούθως ὁ πρόεδρος προτείνει, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκλέξῃ ἐπιτροπὴν πρὸς τροποποίησιν ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον τοῦ προγράμματος τῶν διαγωνισμάτων, ἀφοῦ πρότερον ληφθῇ καὶ ἡ συγκατάθεσις τῶν ἀγωνοθετῶν, νὰ ζητηθῶσι δὲ παρὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Εὐγ. Ξηροποταμηνοῦ τὰ χρήματα τῶν ἀγωνοθετημάτων Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ὁ Σύλλογος παραδεξάμενος τοῦτο ἐξέλεξε τριμελῆ ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν κυρίων Ἡρ. Βασιάδου, Σ. Ἀριστάρχου καὶ Γ. Χασιώτου.

Τούτων γενομένων ὁ κύριος πρόεδρος παρίστησι τὴν ἀνάγκην τῆς ὅσον οἷόν τε ταχείας ἀντικαταστάσεως τῶν παραιτηθέντων βιβλιοφύλακος καὶ εἰδικοῦ γραμματέως, καὶ παρακαλεῖ τὸν Σύλλογον νὰ προβῇ κατὰ τὰ εἰθισμένα εἰς τὴν ἐκλογὴν τούτων. Μεθ' ὃ ἀποδεικνύονται παμψηφεὶ βιβλιοφύλαξ μὲν ὁ κύριος Α. Τάγης, εἰδικὸς δὲ γραμματεὺς ὁ κύριος Κωνστ. Στ. Καραθεοδωρῆς μηχανικός, πρὸς οὓς παραγγέλλεται ὁ γεν. γραμματεὺς ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου.

Ὁρισθείσης δὲ τῆς τρίτης Ὀκτωβρίου ὡς ἡμέρας ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ὁ κύριος πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΓ'

τῇ 3 Ὀκτωβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ἀγγέλλεται τὸ γ' ὡς ἐπίτιμον μέλος καὶ ψηφορορεῖται κατὰ τὰ νενομισμένα ὁ κύριος Κάρολος Χόπριος πρῶτος βιβλιοφύλαξ καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Καινισβέργῃ, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κύριοι Ἐρρῖκος Ἀβράμης μηχανικὸς ἐν Σινώπῃ καὶ Σάββας Ἰωαννίδης ἔμπορος ἐν Τραπεζοῦντι. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος παρακαλεῖ τὸν κύριον Ἡρ. Βασιάδην, ἵνα δώσῃ πληροφορίας ὡς βιβλιοφύλαξ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος περὶ τῆς δαπάνης τῶν πεντακοσίων φράγκων, ἅτινα ὁ κ. Χρηστάκης Ζωγράφος προσήνεγκε πρὸς ἀγορὰν περιοδικῶν. Ὁ κύριος Βασιάδης λέγει ὅτι συμφώνως τῇ προθέσει τοῦ δωρητοῦ ὁ κ. Κ. Καραπάνος ἀπέστειλεν εἰς Παρισίους τῷ κυρίῳ Ἐϊχθὰλ φράγκα τριακόσια πεντήκοντα πρὸς ἀγορὰν τῶν σπουδαιοτέρων γαλλικῶν περιοδικῶν, ἅτινα καὶ τακτικῶς πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἤρχοντο εἰς τὸν Σύλλογον. Ὁ δὲ κύριος Ἐϊχθὰλ ἔγραψεν ὅτι ἐπερίσσευσαν παρ' αὐτῷ 70 περίπου φράγκα· ὥστε ἀπομένουσι 220 φράγκα.

Εἶτα ὁ κύριος πρόεδρος δίδωσι τὸν λόγον εἰς τὸν κ. Ἡρ. Βασιάδην εἰσηγητὴν τῆς ἐπὶ τῶν διαγωνισμάτων ἐπιτροπῆς, ἵνα ἀναγνῷ τὸ πρόγραμμα αὐτῶν ἁπλοποιηθὲν ὡς ἐξῆς·

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΕΝ Κ/ΠΟΛΕΙ ΕΛΛ. ΦΙΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος βλέπων ὅτι τὸ μὲν ἕνεκα τῆς μεγάλης εὐρύτητος τῶν θεμάτων, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως κατὰ τὰς ἡμετέρας χώρας δημοσίων βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων ἀπαιτουμένων βοηθητικῶν μέσων τὰ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα διαγωνίσματα ἔμειναν μέχρι τοῦδε ἀβράβευτα, ἀπεφάσισε τῇ συναινέσει καὶ τῶν ἀγωνοθετῶν νὰ καταστήσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν θεμάτων ἁπλούστερον, εὐσυνοπτότερον καὶ δὴ καὶ προσιτώτερον τοῖς ἀγωνισθησομένοις(1). Ἀποχωρίσας λοιπὸν ἐκ τῶν ἄλλων τὰ ὡς αὐτοτελῆ καὶ ζῶντα μνημεῖα ἀπήρτισεν ἐξ αὐτῶν τὰ διαγωνίσματα, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ παραλειφθέντα καὶ συναποτελέσῃ ἄλλα πρὸς τελείαν συμπλήρωσιν τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ.

Τὰ διαγωνίσματα μέλλουσι κατὰ τὴν ἑξῆς νὰ ὑποβληθῶσι τάξιν.

1872.

Α) ΖΩΓΡΑΦΕΙΟΝ διαγώνισμα βραβευθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλίου τοῦ 1872.

Θέμα ἠπειρωτικά.

Βραβεῖον ἑβδομήκοντα πέντε λίραι ὀθωμανικαί.

Β) ΕΥΓΕΝΙΕΙΟΝ διαγώνισμα βραβευθησόμενον τῇ αὐτῇ Κυριακῇ τοῦ 1872.

Θέμα θεσσαλικά.

Βραβεῖον ἑβδομήκοντα πέντε λίραι ὀθωμανικαί.

1873.

Α) ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΕΙΟΝ διαγώνισμα βραβευθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλ. 1873.

Θέμα ποντικά.

Βραβεῖον ἑβδομήκοντα πέντε ὀθωμ. λίραι.

---

(1) Ἴδε Περιοδ. τευχ. Δ', Β' καὶ Γ'.

Β) ΕΥΓΕΝΙΕΙΟΝ διαγώνισμα βραβευθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλ. τοῦ 1873.

Θέμα μακεδονικά.

Βραβεῖον 75 λίραι ὀθωμανικαί.

1874.

ΕΥΓΕΝΙΕΙΟΝ διαγώνισμα βραβευθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλίου τοῦ 1874.

Θέμα θρακικά.

Βραβεῖον ἑβδομήκοντα πέντε λίραι ὀθωμανικαί.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΩΝ.

Α) δημοτικὰ ᾄσματα.

Συλλογὴ τῶν ἐγχωρίων δημοτικῶν ᾀσμάτων παντὸς εἴδους καὶ τῶν διστίχων μετὰ συντόμου εἰσαγωγῆς πρὸ ἑνὸς ἑκάστου, δηλούσης τὴν πόλιν ἢ κώμην, ἐξ ἧς ἐλήφθη, τὰ ἐν αὐτῷ τυχὸν πρόσωπα καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνδεόμενα ἱστορικὰ συμβάντα κλπ.

Β) παροιμίαι.

Συλλογὴ τῶν ἐγχωρίων παροιμιῶν μετὰ συντόμου ἑρμηνείας καὶ ἀντιπαραθέσεως πρὸς τὰς ἀντιστοιχούσας ἀρχαίας.

Γ) παραμύθια.

Συλλογὴ τῶν ἐγχωρίων παραμυθίων μετὰ συγκρίσεως πρὸς ἀρχαίους μύθους ἢ πρὸς ἀντιστοιχούσας παραδόσεις.

Δ) γλωσσικά.

Συλλογὴ τῶν ἐγχωρίων λέξεων καὶ φράσεων καὶ ἑρμηνεία αὐτῶν μετὰ συντόμου προεισαγωγῆς περὶ τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐπιτοπίων ἑλληνικῶν διαλέκτων καὶ καὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῶν.

Ε) ἤθη καὶ ἔθιμα.

Περιγραφὴ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων περὶ τὸν γάμον, τὴν γέννησιν, τὰ παίγνια, τὰς ἑορτάς, χοροὺς καὶ πανηγύρεις, τὴν θανήν, τὰς κοινὰς δοξασίας καὶ παραδόσεις, καὶ σύγκρισις αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχαῖα.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.

Α) Ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ᾀσμάτων, παροιμιῶν, παραμυθίων, λέξεων καὶ φράσεων παραληπτέα μάλιστα τὰ ἀνέκδοτα· ἐκ δὲ τῶν ἐκδεδομένων πρέπει νὰ συμπληρῶνται τὰ ἐλλιπῶς ἔχοντα καὶ τὰ κατὰ τὴν γλῶσσαν παραμεμορφωμένα· διότι πρώτιστον τῶν τοιούτων συλλογῶν προτέρημά ἐστιν ἡ ἀπαραμείωτος τήρησις τῆς ἐγχωρίου γλώσσης καὶ προφορᾶς.

Β) Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἠπειρωτικοῖς πρέπει νὰ περιλαμβάνωνται μόνον τὰ ἐγχώρια ᾄσματα, αἱ παροιμίαι, τὰ παραμύθια, αἱ λέξεις καὶ φράσεις τῆς Ἠπείρου, ἐν δὲ τοῖς θεσσαλικοῖς τὰ τῆς Θεσσαλίας, ἐν δὲ τοῖς ποντικοῖς τὰ τῶν κατὰ τὴν τραπεζουντίαν χώραν καὶ τὴν Χαλδίαν ἑλληνιστὶ ὁμιλούντων καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Γ) Οἱ γράφοντες ὅταν ἀρύωνταί τι ἐκ συγγραμμάτων ἢ περιοδικῶν, ὀφείλουσι νὰ παραπέμπωσιν ἀκριβῶς εἰς τὰς πηγάς.

Δ) Αἱ πραγματεῖαι εὐαναγνώστως γεγραμμέναι δέον νὰ ἀποστέλλωνται ἐνσφράγιστοι τῷ γενικῷ γραμματεῖ τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου μέχρι τῆς πρώτης Φεβρουαρίου ἑκάστου ἔτους, ἤτοι τρεῖς μῆνας τοὐλάχιστον πρὸ τῆς εἰς βράβευσιν ὡς ἄνωθι ὡρισμένης προθεσμίας.

Ε) Ἑκάστη τῶν πραγματειῶν πρέπει νὰ φέρῃ ἐπὶ κεφαλίδος ῥητόν, γεγραμμένον καὶ ἐπὶ ἐπισυνημμένου δελτίου ἐνσφραγίστου, φέροντος ἔσωθεν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως.

Ϛ) Ἐπιτροπὴ ὁριζομένη παρὰ τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου κρίνει τὰ ἀποστελλόμενα πονήματα, κοινοποιοῦσα τὴν περὶ ἑνὸς ἑκάστου κρίσιν αὐτῆς δι' ἐκθέσεως ἀναγινωσκομένης κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν, ἤτοι τὴν τελευταίαν Κυριακὴν Ἀπριλίου, ὅτε βραβεύεται τὸ ἀριστεῖον πόνημα.

Ζ) Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται καταθέμενα ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Συλλόγου, ὁπόθεν ὁ γράψας δύναται νὰ λάβῃ ἀντίγραφον.

Ἐν Κων[πόλει, τῇ 3[15 Ὀκτωβρίου 1870.

Ἡ Ἐπιτροπὴ

ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

Εἶτα τεθέντα εἰς ψηφοφορίαν τὰ προγράμματα Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θρᾴκης καὶ Πόντου οὕτω τροποποιηθέντα παμψηφεὶ ἐγένοντο παραδεκτά.

Ἀκολούθως ὁ κύριος Βασιάδης προσθέτει ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν διαγωνισμάτων ἐπιτροπὴ συνεσκέφθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Συλλόγου καὶ περὶ τοῦ νεγρεποντείου ἄθλου καὶ ἀναγινώσκει τὸ πρόγραμμα προτείνων, ἵνα μετὰ τὴν ἔγκρισιν τού-

του ὑπὸ τοῦ Συλλόγου γραφῇ ἡ δέουσα ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κ. Μ. Νεγρεπόντην.

ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΕΙΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ

ἀπονεμηθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλίου 1871.

Πρὸς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον κατὰ τὴν Ἀνατολήν.

Α) Τὸ διαγώνισμα τοῦτο σύγκειται ἐκ τεσσάρων βραβείων ἀνὰ 25 λίρας ὀθωμανικὰς ἑκάστου χορηγουμένας κατ' ἔτος εἰς τέσσαρα ἀρτισύστατα Παρθεναγωγεῖα, ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο ἐν τῇ ἀνατολικῇ Τουρκίᾳ, τὰ δὲ ἕτερα δύο ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ.

Β) Τὰ ἐπιθυμοῦντα ἐκ τῶν Παρθεναγωγείων νὰ τύχωσι τῆς ἐπιβραβεύσεως ταύτης ὀφείλουσι νὰ ποιήσωσι πρὸς τὸν Σύλλογον ἔγγραφον αἴτησιν περιλαμβάνουσαν τοὺς ἀποχρῶντας λόγους καὶ ἐπικεκυρωμένην ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἢ τῆς ἐπιτοπίου δημογεροντίας.

Γ) Ἡ αἴτησις δέον νὰ στέλληται πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Συλλόγου μέχρι τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου.

Δ) Ὁ Σύλλογος ἀνατίθησι τὴν ἐπὶ τούτῳ κρίσιν εἰς ἐπιτροπήν, ἥτις λαμβάνουσα τὰς αἰτήσεις καὶ τὰς ἐπιτοπίους ἀνάγκας ὑπ' ὄψιν ἀποφασίζει τὰ βραβευθησόμενα τέσσαρα Παρθεναγωγεῖα καὶ ἀναγινώσκει περὶ τούτου ἔκθεσιν ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ.

Ε) Ἡ πρώτη ἀπονομὴ τῶν τεσσάρων βραβείων γενήσεται ἐν τῇ προσεχεῖ ἐπετείῳ ἑορτῇ τοῦ Συλλόγου, ἤτοι τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλίου 1871.

Ἡ ἐπιτροπὴ

ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.
Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.
Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ προγράμματος λαβὼν τὸν λόγον ὁ κύριος Ι. Σκυλίσσης ἐρωτᾷ ἂν ἐν τῷ διαγωνίσματι θὰ συμπεριλαμβάνωνται καὶ αἱ νῆσοι, ὧν μνεία ἰδιαιτέρα δὲν γίνεται ἐν αὐτῷ, καὶ ἂν ἐξεπίτηδες ἀφέθησαν καὶ διατί.

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀπαντῶν λέγει ὅτι δὲν συμπεριλαμβάνονται αἱ νῆσοι, διότι αὗται δὲν ἔχουσι τόσας ἀνάγκας, ὅσας τὰ τῆς Ἀσίας, Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας μέρη, χρήζοντα ταχείας ὑποστηρίξεως καὶ γενναίας τῆς συνδρομῆς, καὶ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ συνεμορφώθη πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀγωνοθέτου, νὰ φανῇ ὠφέλιμος διὰ τοῦ διαγωνίσματος τούτου εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ἐν αἷς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἥκιστα ἀσχολεῖται εἰς τὰ γράμματα.

Τεθέντος εἰς ψηφοφορίαν τοῦ προγράμματος τούτου καὶ παμψηφεὶ δεκτοῦ γενομένου, ἐπιφορτίζεται ὁ γεν. γραμματεὺς νὰ γράψῃ τῷ ἀγωνοθέτῃ ἀναγγέλλων ὅτι ὁ Σύλλογος μετ' εὐγνωμοσύνης δεξάμενος τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ ἐξέδωκε τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος.

Εἶτα ὁ διδάκτωρ κύριος Déthier λαβὼν τὸν λόγον ἀγγέλλει ὅτι ἀσχολούμενος εἰς τὰ βυζαντινὰ καὶ ἐκδίδων τὸν Κριτόβουλον πολλάκις ἠρεύνησε περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ οὐδὲν θετικόν· εὗρε μόνον ἐν τῷ σχεδιάσματι τοῦ κ. Μ. Παρανίκα (σελ. 12 σημ. 1), ὅτι ὁ Κριτόβουλος ἐλέγετο Μιχαήλ, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἐλήφθη τὸ ὄνομα, καὶ ὅτι ὕστερον καὶ ὁ κ. Σάθας ἐν τῇ Νεοελληνικῇ αὐτοῦ φιλολογίᾳ παραλαμβάνων τοῦτο ἐκ τοῦ Παρανίκα λέγει ἐν σελ. 111 τάδε· Μιχαὴλ Κριτόβουλος Ἴμβριος γραμματεὺς τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Β' (1453—68), γράψας χρονογραφίαν περὶ τῶν πράξεων τοῦ πορθητοῦ. Οὐδέτερος ὅμως σημειοῖ ἑτέραν πηγήν, καὶ πιθανὸν ἐν τῇ τοῦ Κουρσίου Turcograecia νὰ ὑπάρχῃ τι, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔχει ταύτην ἀνὰ χεῖρας.

Ὁ κ. πρόεδρος εὐχαριστήσας τὸν κ. Déthier διὰ τὰς περὶ τῶν βυζαντινῶν μελέτας αὐτοῦ, προσθέτει ὅτι ἡ Turcograecia καὶ ἕτερα βιβλία τῆς ἑαυτοῦ βιβλιοθήκης τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ.

Τελευταῖον λαβὼν τὸν λόγον ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Γρηγορ. Παπαδοπούλου μέλους ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου σταλεῖσαν πραγματείαν Περί τινων μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν (ὅρα Περιοδ. σελ. 1—5).

Ὁ δὲ κύριος πρόεδρος ἐρωτᾷ, ἐάν τις ἔχῃ παρατήρησίν τινα ἐπὶ ταύτης. Ὁ κύριος Déthier λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρώτη τούτων ἀνεγνώσθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ ἡμῶν. Ὁ δὲ κύριος Ἡρ. Βασιάδης λέγει ὅτι, καθόσον ἐνθυμεῖται, ἐν τῷ ἀναγνώσματι ἐκείνῳ ἐγένετο λόγος περὶ δηναρίων, ἅτινα ἐφέροντο (Φ) 500, ἤδη δὲ βλέπει μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι εἶναι 1500. Οὐδενὸς δ' ἄλλου ζητήσαντος τὸν λόγον, ἀναβάλλεται ἡ συζήτησις.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΔ'

τῇ 16 Νοεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κυρίου Στ. Ἀριστάρχου

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, λαμβάνει τὸν λόγον ὁ γεν. γραμματεύς, ὅστις ἀναγινώσκει

1) ἐπιστολὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος κ. Α. Ῥαγκαβῆ, δι' ἧς ἀναγγέλλει ὅτι προσφέρει δύο αὐτοῦ συγγράμματα, τὰς Ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Καλλιτεχνίας,

2) ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἀθ. Βερναρδάκη, δι' ἧς καὶ οὗτος δωρεῖται 20 βιβλία,

3) ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις συλλόγου Βύρωνος ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ὅτι τὰ μέλη αὐτοῦ προσφέρουσι διάφορα βιβλία τῷ Συλλόγῳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ κύριος πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ὁ κύριος Γ. Ῥάλλης πρώην πρύτανις καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀπέστειλεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου τὸν πρυτανικὸν αὐτοῦ λόγον.

Εἶτα ὁ κυρ. πρόεδρος προτείνει ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν μελῶν τοῦ προεδρείου ὡς ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην κύριον Γρηγόριον Ϛ', ὁ δὲ Σύλλογος μετ' ἀνευφημιῶν ἐδέχθη τὴν πρότασιν ταύτην. Ἀποφασίζεται δέ, ἵνα τὸ προεδρεῖον ἐν σώματι μεταβῇ καὶ ἐπιδῷ τὸ δίπλωμα.

Τοῦ κ. Κ. Στ. Καραθεοδωρῆ παραιτηθέντος ἀπὸ τῶν καθηκόντων τῆς εἰδικῆς γραμματείας, ἐκλέγεται ὡς εἰδ. γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Τσιγαρᾶς.

Τελευταῖον ὁ κύριος πρόεδρος κοινοποιεῖ ὅτι τὸ προεδρεῖον σκεφθὲν προτείνει, ἵνα μὴ γίνωσι δημόσια μαθήματα κατὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηνον ἕνεκα ἐλλείψεως αἰθούσης καταλλήλου. Συζητήσεως γενομένης ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης, ὁ Σύλλογος ἀποφασίζει, ἵνα γίνωνται ταῦτα, ἀφ' οὗ εὑρεθῇ ἡ κατάλληλος αἴθουσα.

Μετὰ ταῦτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Γ. Βαφειάδης ἀναγινώσκει τὸ πρῶτον μέρος τῆς περὶ Ῥαμαϋάνης πραγματείας τῆς σταλείσης ὑπὸ τῆς κ. Δώρας Ἰστριάδος, μέλους ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου (Ὥρα Περιοδ. σελ. 5 — 27).

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὁ κ. Μίλιγγεν ἰατρὸς ἐκφράζει τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐχαρίστησιν ἐπὶ τῷ σοφῷ τούτῳ ἀναγνώσματι, ἀλλὰ παρατηρεῖ μετ' ἀπορίας ἀναφερομένους ἐν αὐτῷ τοσούτους σοφούς, ἐνῷ οὐδεμία μνεία γίνεται περὶ τοῦ ἀοιδίμου Γαλανοῦ Ἕλληνος, εἰς ὃν ὅλος ὁ σοφὸς κόσμος ὀφείλει πολλὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἰνδικῆς ἐποποιΐας μόχθους αὐτοῦ, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΕ'

τῇ 23 Νοεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀγγέλλει ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία, ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Φιλόθεος Βρυέννιος, ὁ κ. Ἀγγ. Βλάχος, ὁ κ. Α. Ἰ. Ἀντωνιάδης γυμνασιάρχης Πειραιῶς καὶ ὁ κ. Κ. Βερσῆς ἀπέστειλαν διάφορα βιβλία. Πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξέφρασεν ὁ Σύλλογος τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ. Εἶτα δὲ ὁ κ. πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι τὸ προεδρεῖον συμφώνως τῇ ἐντολῇ, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν 20 τρέχοντος μετέβη ἐν σώματι εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἐπέδωκε τὸ δίπλωμα ἐπιτίμου μέλους εἰς τὴν Α. Παναγιότητα, προσφωνήσαντος αὐτῷ τοῦ προέδρου ταῦτα·

«Παναγιώτατε Δέσποτα,

» Ὁ ἐν Κων]πόλει ἀπὸ δεκαετίας ἤδη συ-
» στὰς ἑλλ. φιλ. Σύλλογος, ὁ κύριον προτιθέ-
» μενος σκοπὸν τὴν ἐν Ἀνατολῇ καλλιέργειαν
» τῶν γραμμάτων, κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ
» συνεδρίασιν μετ' ἀνευφημίας ἀνεκήρυξε μέ-
» λος ἐπίτιμον τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα.
» Καὶ δικαίως· διότι αἱ περιστέρουσαι αὐτὴν
» ἔξοχοι ἀρεταί, οἱ διηνεκεῖς αὐτῆς ἀγῶνες ὑπὲρ
» τοῦ κλέους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ πατρικὴ
» Αὐτῆς μέριμνα ὑπὲρ τῆς κατ' ἄμφω παιδείας
» τοῦ ἔθνους ἐφείλκυσαν τὸν θαυμασμὸν ἁπάν-
» των μὲν ἀνεξαιρέτως, τὴν εὐγνωμοσύνην δὲ
» τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων.

« Ὡς φόρον τοίνυν λιτὸν εὐγνωμοσύνης καὶ
» θαυμασμοῦ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικοῦ φιλ.
» Συλλόγου δέξασθε, Παναγιώτατε Δέσποτα,
» εὐμενῶς τὸ δίπλωμα ἐπιτίμου μέλους, τὸ ἐγ-
» χειριζόμενον νῦν εὐσεβάστως πρὸς τὴν Ὑμε-
» τέραν Παναγιότητα παρὰ τοῦ προεδρείου
» προσερχομένου ἐν σώματι κατ' ἐντολὴν ἰδίαν
» καὶ ὁμόφωνον τοῦ Συλλόγου. »

Ἡ δ' Αὐτοῦ Παναγιότης, προστίθησιν ὁ κ.

πρόεδρος, ἀποδεχθεὶς εὐμενῶς τὸ δίπλωμα ἐξεφράσθη εὐνοϊκώτατα ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ ἰατρὸς κύριος Μίλιγγεν ποιεῖται τὰς ἑξῆς ἀναπτύξεις ἐπὶ τῆς ἐν Πελαγονίᾳ εὑρεθείσης μακεδονικῆς ἐπιγραφῆς τῆς κατὰ τὴν σξγ' συνεδρίασιν ἀναγνωσθείσης.

Αἱ παρατηρήσεις μου, λέγει, περιορίζονται εἰς τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ Οὐεττίου Βωλανοῦ, περὶ οὗ ὅσον ἐνθυμοῦμαι οὐδεμία ἐγένετο ἔρευνα. Ὁ Οὐέττιος Βωλανὸς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παπινίου Στατίου, γεννηθέντος τὸ 61 π.Χ., εἰς τὸ ἐκ πέντε βιβλίων συγκείμενον ποίημά του περὶ δασῶν (de silvis).

Ὁ ποιητὴς οὗτος προτάττει ἐν ἀρχῇ ἑκάστου βιβλίου τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἀφιέρωσιν ἐν πεζῷ λόγῳ εἰς ἕνα τῶν φίλων αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον λοιπὸν τῶν βιβλίων τούτων ἀφιεροῦται τῷ Κρισπίνῳ υἱῷ τοῦ Οὐεττίου Βωλανοῦ ἀνθυπάτου τῶν βρεταννικῶν νήσων, ὃν ἐγκωμιάζει καὶ ὅτις ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ 69 μ. Χρ. Ἡ δὲ ὁμοιότης τοῦ ὀνόματος καὶ ἡ χρονολογία ἀποδεικνύουσι τὴν ταὐτότητα τοῦ προσώπου καὶ συμπεραίνει ὅτι μετὰ ταῦτα προεχλήθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἰλλυρίας καὶ κατόπιν τῶν βρεταννικῶν νήσων, προστιθεὶς ὅτι τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ Βωλανοῦ παράγεται ἐκ τῆς πόλεως, ἐξ ἧς κατήγετο (Vola), καὶ ἥτις ἦτο πρωτεύουσα τῶν Aequi, φυλῆς ἀποτελούσης μέρος τῆς Λατινικῆς Ὁμοσπονδίας.

Ὁ δὲ κύριος Déthier εὐχαριστῶν τῷ κ. Μίλιγγεν ἐπὶ τῇ διασαφήσει ταύτῃ λέγει ὅτι ἀντέγραψεν εἰς τὴν περὶ Δερριόπων πραγματείαν αὐτοῦ τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γραφέντα περὶ τοῦ Οὐεττίου. Ὄντως δὲ ὁ Οὐέττιος Βωλανὸς εἶναι ὁ τῆς Βρεταννίας διοικητής, ὃν ὁ Τάκιτος μέμφεται, διότι ἐκυβέρνησε τοὺς Βρεταννοὺς ἡπίως μᾶλλον ἢ αὐστηρῶς. Εἶναι δέ, λέγει, τοῦτο ἡ μόνη ἀδυναμία τοῦ μεγάλου τούτου ἱστορικοῦ καὶ ἡ μόνη μεροληπτικὴ διήγησις, εἰς ἣν ὤθησεν αὐτὸν ὁ ζῆλος πρὸς τὸν μέγαν τοῦ Ἀγρικόλαν, ἕνα τῶν διαδόχων τοῦ Βωλανοῦ ἐν Βρεταννίᾳ, ὅπως εὕρῃ κατηγορίαν κατὰ τοῦ προκατόχου του.

Ἀκολούθως ὁ κ. Déthier ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ τῶν ὑδραγωγείων, δι' ὧν λέγεται ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐάλω τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β' τοῦ Ῥινοτμήτου καὶ ὕστερον ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Καὶ κατὰ πρῶτον ὑπέδειξε τὰς δυσχερείας ἐν εἰσαγωγῇ λίαν ἐκτενεῖ, ἃς ἀπαντᾷ τις ζητῶν νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν πολλάκις ἐκ λειψάνων ἀπασχολούντων ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν ἐρευνῶντα, ἕως οὗ ἀκτίς τις φωτὸς ἐπιλάμπουσα διαλύει τὸ κατακαλύπτον τὴν ἀλήθειαν σκότος. Τελευτήσας δὲ τὴν τοιαύτην εἰσαγωγὴν ὑπισχνεῖται τὴν ἐξακολούθησιν εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΣ'

τῇ 30 Νοεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κυρίου Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν ἐξαγγέλλονται αἱ γενόμεναι προσφοραὶ βιβλίων ὑπὸ τοῦ ἱεροκήρυκος τοῦ νομοῦ Κερκύρας κυρίου Χριστοφόρου Ἐ. Ἰγγλέση καὶ τῆς κυρίας Αἰμιλίας Κτενᾶ. Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ τρίτον καὶ γίνονται παμψηφεὶ δεκτοὶ κατὰ τὰ εἰθισμένα ὡς τακτικὰ μὲν μέλη οἱ κ.κ. Ἀθανάσιος Ν. Βερναρδάκης, Ἀλέξανδρος Δ. Πασπαλῆς, Ἐμ. Τρανός, Στέφανος Τσικαλιώτης, Ἀλέξανδρος Σ. Μαυρογένης, Γεώργιος Σ. Ἀριστάρχης, Περικλῆς Ἀποστολίδης· ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κ. κ. Τηλέμαχος Κ. Καραθεοδωρῆς, Ἄγγελος Βλάχος, Ἐμ. Κρητικίδης.

Τούτων γενομένων ὁ κύριος πρόεδρος ἀγγέλλει εἰς τὸν Σύλλογον ὅτι τὰ μέλη τῆς ἐπὶ τοῦ κτιρίου ἐπιτροπῆς προτείνουσιν ὡς μέλος αὐτῆς καὶ τὸν κ. Ζαχ. Ἀλεξανδρίδην, διότι ἡ παρουσία αὐτοῦ ὡς ταμίου ἀναγκαία κρίνεται, ὁ δὲ Σύλλογος παρεδέξατο αὐτήν. Παραιτηθέντος δὲ τοῦ βιβλιοφύλακος κ. Ἀ. Τάγη ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν, ὁ Σύλλογος προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κ. Ἀλ. Μαυρογένους ὡς βιβλιοφύλακος.

Εἶτα ὁ λόγος δίδεται εἰς τὸν Dr κύριον Déthier, ὅστις ἀνέγνω τὴν συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ «περὶ τῶν ὑδραγωγείων, δι' ὧν λέγουσιν ὅτι τὸ Βυζάντιον ἑάλω κλ.», ἐν ᾗ ἔλεξε τοιάδε.

Συνεχίζων, λέγει ὁ κύριος Déthier, τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀρξάμενον ἀνάγνωσμά μου, περί τινας λέξεις μέλλω σήμερον ν' ἀσχοληθῶ, ὡς λείψανα, ἅτινα ἐχρησίμευσαν, ὅπως συνάψω τὸν ἄγνωστον καὶ ἐνδιαφέροντα κρίκον τῆς ἱστορίας ἰδίᾳ τῆς ὀχυρωματικῆς τέχνης. Τὸ δεύτερον, τὸ πέμπτον καὶ τὸ ἕβδομον θεωροῦνται ὡς συνοικίαι τῆς πόλεως, ὅπως θεωρεῖται πύλη αὐτῆς καὶ ἡ πέμπτη πύλη ἡ καλουμένη ἐπίσης καὶ πύλη τοῦ πέμπτου.

Ἀλλ' ἀς εἴπωμεν πρῶτον περὶ τῶν κενῶν προσπαθειῶν τῶν σοφῶν, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὰ περισωθέντα ταῦτα λείψανα, τὰς λέξεις.

Τούτων τινὲς μὲν ἐνόμισαν ὅτι τὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνοικιῶν ὀνόματα προῆλθον ἐκ τῶν ἀποστάσεων μέχρι τοῦ Μιλίου ἢ τῆς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Σοφίας ἀγορᾶς (forum). Ἀλλ' ὅμως δὲν δύναταί τις σπουδάζων νὰ φθάσῃ εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, διότι ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ τοπογραφικοῦ χάρτου καὶ πάραυτα κατανοεῖ ὅτι τὸ δεύτερον, ὅπερ κεῖται πλησίον τοῦ Ἐπταπυργίου, δὲν ἀπέχει περισσότερον τῆς ἀγορᾶς ταύτης ἢ τὸ ἕβδομον καὶ ἡ αἴθουσα αὐτοῦ. Ἄλλοι δὲ ὑπέλαβον ὅτι πρόκειται περὶ τῶν καὶ νῦν σωζομένων ἑπτὰ λόφων, ἐφ' ὧν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὴν Ἑπτάλοφον πόλιν ὁμοίαν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ (septicollis). Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ συνοικίαι, τὸ ἕβδομον, τὸ πέμπτον καὶ τὸ δεύτερον κεῖνται ἐκτὸς τῶν τοῦ Κωνσταντίνου τειχῶν. Ἔτι δὲ μεγαλειτέρα ὑπῆρξεν ἡ τούτων πλάνη περὶ τῆς πέμπτης πύλης· διότι ἔθηκαν αὐτὴν παρὰ τὰ Ὑψωμαθεῖα εἰς τὰς θαλασσίας πύλας. Μόνος ὁ Δουκάγγιος ἐσκέφθη ὀρθῶς τάξας αὐτὴν μεταξὺ τῆς Τὸπ-καποὺ καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως ὡς καὶ τὴν τοῦ Πουσίου ἢ Χαρσίου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Κωδινὸς καὶ τὰ Πάτρια, ἐξ ὧν οὗτος ἠρύσθη, συγκεχυμένας τινὰς σημειώσεις περιέχουσιν. Τὰ Πάτρια ὁμιλοῦντα περὶ τῆς θέσεως καὶ οὐχὶ περὶ τῆς πύλης τῶν Ὑψωμαθείων λέγουσιν, ἡ δὲ πέμπτη πόρτα ἐκλήθη διὰ τὸ εἶναι κατ' ἀριθμὸν πέμπτην. Ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι τοσοῦτον ἀκριβὴς καὶ σαφής, λέγει ὁ κ Déthier, ὅσον καὶ πᾶσα ἄλλη ἀπάντησις γιγνομένη κατά τινα κύκλον φαῦλον.

Τῶν ἀρχαιολόγων τινὲς ἐτόλμησαν νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι ἡ τῶν Ὑψωμαθείων πύλη ἦτο ἡ πέμπτη, μεγάλα δὲ ἐμόχθησαν, ὅπως τοῦτο ἀποδείξωσιν. Ὁ ἡμέτερος Μιχαὴλ ὁ Αἰχμάλωτος γράφει τὰ ἡ δὲ ἐν μιᾷ λέξει ἤδε, οὐδένα δὲ λόγον ποιεῖται περὶ πύλης. Συντόμως εἰπεῖν, οὐδέποτε ἐκ τῆς θαλάσσης ὑπῆρξε πύλη πέμπτη· εἶναι τοῦτο φράσις εἰσφρήσασα ἀσκόπως, ὅπερ πᾶς εὐκόλως κατανοεῖ, ἂν ἔχῃ μικρὰν πεῖραν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν χειρογράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὥστε νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τινὰ τῆς ἐπιπολαιότητος τῶν συγγραφέων τούτων. Ὡσαύτως ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Κωδινοῦ τῇ ἐν Βόνῃ ἡ φράσις αὕτη ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν γραμμήν, ἐν ᾧ ὁ Βανδούρης ἀναφέρει αὐτὴν εἰς τὰ προηγούμενα μεταφράζων λίαν ἀδεξίως διὰ τῶν *Ceterum haec porta est dicta quinta, quia etc.*

Οὐδὲν ὑπάρχει μᾶλλον ἄγνωστον ἢ ἡ ἰδέα ὅτι ὑπῆρχε πύλη τις φέρουσα τὸ ὄνομα *Porta quinta* καὶ φρούριόν τι, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ συνήθεια νὰ ὀνομάζωνται ἄλλαι πύλαι, ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα κλπ.

Ὁ Δουκάγγιος (Constantinop. Christiana I. p. 51) ἂν καὶ δὲν παραιτῆται πέμπτης τινὸς θαλασσίας πύλης, καταφεύγει ὀρθῶς εἰς δύο περικοπὰς τοῦ ἀλεξανδρινοῦ χρονικοῦ (ἐτ. 6118) ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ὅστις τότε ἀπεδήμει ἐν Περσίᾳ. Ὁ Σάγας τῶν Ἀβάρων, Σλαύων καὶ Γεπιδῶν πολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 426 μ. Χ., ὑπὸ τοῦ Βώνου ὑπερασπιζομένην, πολεμῶν ἀπὸ τῆς καλουμένης πολυανδρίου καὶ ἕως τῆς πόρτας τοῦ πέμπτου καὶ ἐπέκεινα σφοδροτέρως. Τὸ ἐπέκεινα τοῦτο ἐξηγεῖται δι' ἑτέρας περικοπῆς, ἐν ᾗ ἀναφέρεται ὅτι τὴν ἐπαύριον (1 Αὐγούστου) προσβάλλει ἐκ νέου τὴν πόλιν καὶ σχηματίζει δώδεκα πύργους ἀπὸ τῆς τοῦ πολυανδρίου πύλης μέχρι τῆς τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ (Pasc. Pis. 222 Nic. 12). Οὐδὲν δὲ σαφέστερον τούτου. Πρόκειται περὶ τῆς ψευδοπόρτας Χαρσίου ἢ Πουσίου.

Ὁ Δουκάγγιος σφάλλεται ἀπορρίπτων τὴν λέξιν πέμπτη καὶ ἀντικαθιστῶν διὰ τοῦ πέμπτου, διότι ἀμφότερα ἐκ τῆς αὐτῆς προέρχονται πηγῆς, ἧς διατυποῦσι τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ μαντεύωσι τὴν σημασίαν. Αὕτη, λέγει, ἐκλήθη τοῦ πέμπτου ἐκ τῆς πλησίον συνοικίας Πέμπτον, οὕτω κληθέντος, ὡς τὸ δεύτερον καὶ τὸ ἕβδομον. Εἶτα προσθέτει ὅτι ἀληθῶς ἀναφέρει ὁ Παλλάδιος ἐν τῷ βίῳ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (σελ. 86) ὅτι ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς τοῦ γυμνασθῆναι ἐν τῷ παρακειμένῳ πεδίῳ εἶδε τὴν ἄσπορον γῆν τὴν περὶ τὸ πέμπτον λευχειμονοῦσαν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἡμετέρα ψευδόπορτα μετὰ τῶν θεοδοσιανῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχε πλέον. Μένει ἤδη νὰ ἴδωμεν, ἐὰν ὁ χρονογράφος ἐφήρμοσεν ἐπὶ τοῦ ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν τότε τῆς πόλεως τόπου τὸ ὄνομα, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἐδόθη αὐτῷ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο θέλομεν λύσει κατωτέρω.

Ἵνα ἐννοηθῇ τὸ θέμα μου, ὀφείλω ν' ἀναφέρω εἰς τὴν ἔντιμον ὁμήγυριν πάσας τὰς ἀνακαλύψεις μου, διότι μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπῆλθέ μοι τὸ φῶς. Ἡ πρώτη δι' ἐμὲ ἀνακάλυψις ὑπῆρξεν ἡ ψευδόπορτα τοῦ Γεωργίου μεταξὺ

Τὸπ-καποὺ καὶ μεβλεὰ χανὲ-καποὺ μετὰ τοῦ λειψάνου τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, ἣν ἀνεκάλυψα ὑποτιθεὶς πάντοτε ὅτι ἀναγκαίως ὑπῆρχεν ἐπιγραφή τις καὶ καθαρίσας τὴν πέτραν ἀπὸ τῶν πολλῶν βοτανῶν καὶ βρύων, ἅτινα κατέκρυπτον αὐτήν. Ἐρευνῶν ὑπέθεσα ὅτι ἦτο πύλη διάφορος τῶν κυρίων πυλῶν, ἤτοι πύλη κεκρυμμένη καὶ μόνον εἰς ἐξόδους χρησιμεύουσα, ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐμαρτύρει τοὐναντίον. Μετὰ δὲ τοῦτο εὗρον ὅτι οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν δύο πλησίον πύλας ὅλως διαφόρους συνέχεον ἕνεκα ἐξηγήσεως κακῆς τοῦ ὀνόματος κ λ ε ι σ τ ὴ π ύ λ η. Φαίνεται ὅτι ἦσαν συνήθεις πύλαι χρήσιμοι εἰς τὸ δημόσιον, ὥςπερ αἱ λοιπαί, ἀλλὰ διά τινας λόγους ἀγνώστους ἐκλείσθησαν. Κατὰ μικρὸν δὲ ἔφθασα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ θεοδοσιανὰ τείχη ἀπὸ Βαλατᾶ μέχρι τοῦ Ἑπταπυργίου εἶχον ἑπτὰ πύλας ἀληθεῖς καὶ ἑτέρας τοσαύτας ψευδεῖς, ἡ δὲ ἀρίθμησις αὐτῶν πρὸς διάκρισιν ἤρχετο ἀπὸ τῆς θαλάσσης Προποντίδος καὶ ἔληγεν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ὡς ἑξῆς·

α) νέα χρυσῆ πύλη,

β) δευτέρα, οὕτω καλουμένη ἀπὸ Νικολάου τοῦ βαρβάρου καὶ ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα ἢ συνοικίαν,

γ) τρίτη πλησίον τοῦ σίγμα,

γ) τετάρτη τοῦ Γεωργίου,

ε) τοῦ Λύκου, ὀνομαζομένη ἐπίσης τοῦ Χαρσίου ἢ Πουσίου καὶ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ πέμπτον,

ς) ἕκτη, ἐξαφανισθεῖσα καὶ μεταβληθεῖσα διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ παλατίου τοῦ ἑβδόμου,

ζ) ἑβδόμη, ἥτις πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς συνοικίαν τινὰ τοῦ ἑβδόμου.

Ἐκ τούτων, κύριοι, γεννᾶται καὶ τὸ ἐρώτημα, τίς ᾠκοδόμησε τὰ θεοδοσιανὰ τείχη. Γινώσκομεν ὅτι ταῦτα εἶναι διπλᾶ, ἀλλ' ἡ κατασκευὴ τῶν πρώτων ἐπήνεγκε τὴν τῶν δευτέρων ἄνευ τοῦ περιβόλου τοῦ μεταξὺ ὑπάρχοντος καὶ διὰ χάνδακος συνεχομένου, οὗτινος ἡ κατασκευὴ ἀποδίδοται εἰς τὸν Ἀνθέμιον. Τὸ δεύτερον τεῖχος ἀναμφιβόλως, ἔτι δὲ καὶ ὁ περίβολος καὶ ὁ χάνδαξ, οἵτινες μακρότερον κεῖνται, εἰσὶν ἔργα τοῦ Κύρου Κωνσταντίνου. Ὁ πρῶτος ἄρα κατεσκεύασεν ἔργον ἀτελές, ἀλλ' ὁ δεύτερος φαίνεται ὄντως ὁ κτίτωρ τοῦ γιγαντώδους ὀχυρωματικοῦ συστήματος, ὅπερ μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης ταύτης παρουσιάζει.

Ὅπως δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ παραδόξου τούτου ἀνδρός, ἀναγκαῖον φαίνεται ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ νὰ εἴπωμεν. Ὠνομάζετο πρότερον Κῦρος, ὕστερον δὲ μετονομασθεὶς διὰ τοῦ βαπτίσματος Κωνσταντῖνος ἐξελέχθη ἔπαρχος Κωνσταντινουπόλεως ἕνεκα τῶν ἐξόχων αὐτοῦ ἀρετῶν. Ὅτε δὲ ἡ αὐλὴ ζηλοτυπήσασα διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνευφημίας τοῦ εὐγνώμονος πλήθους ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀποκτείνῃ αὐτόν, ἐδραπέτευσεν οὗτος διὰ τῆς τοῦ λαοῦ βοηθείας εἴς τι μοναστήριον. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀρχιερεὺς ἀπεστάλη εἰς Σμύρνην, διότι ἐπίστευον ὅτι οἱ ταραχοποιοὶ Σμυρναῖοι ἔμελλον ν' ἀποκτείνωσιν αὐτόν, ὡς καὶ τρεῖς ἄλλους προκατόχους αὐτοῦ. Ὁ λόγος ὁ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἶναι λίαν περίεργος. Ταῦτα, κύριοι, μόνον γινώσκομεν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ἤδη δὲ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην ὑπολείπεται νὰ ὁμιλήσω ἰδίᾳ περὶ τῶν ὑδραγωγείων, ἀλλὰ ἀναβάλλω τὴν συνέχειαν εἰς προσεχῆ τινα συνεδρίασιν.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὁ κ. πρόεδρος ἐρωτᾷ, ἂν τις θέλῃ νὰ εἴπῃ τι ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Déthier, οὐδενὸς δὲ τὸν λόγον αἰτήσαντος, σημαίνει τὴν διάλυσιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΖ'

τῇ 7 Δεκεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς, 1) τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου ἀποστέλλοντος τῷ Συλλόγῳ ἑκατὸν τριάκοντα τόμους καὶ εἴκοσι φυλλάδια, 2) τοῦ κ. Γ. Βαφειάδου καὶ 3) τοῦ κ. Ν. Χρυσοπούλου, ἀποστελλόντων ὡςαύτως διάφορα βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου.

Εἶτα ὁ κύριος πρόεδρος ἀναγγέλλει ὅτι ἡ Σχολὴ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ Παναγίας, ἡ ἄλλοτε φιλοξενήσασα τὸν Σύλλογον, ἀνοίγει καὶ αὖθις τὴν φιλόξενον αὐτῆς αἴθουσαν δὶς τῆς ἑβδομάδος, ἤτοι κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ μίαν ἑσπέραν ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος, ὅπως γίνωνται ἐν αὐτῇ δημόσιαι διαλέξεις. Ὁ κ. Βασιάδης προτείνει εὐχαριστίας πρός τε τὴν ἐφορίαν καὶ τὸν σχολάρχην τῆς εἰρημένης Σχολῆς, ἀλλὰ παρατηρεῖ

ὅτι αἱ δύο ἡμέραι δὲν θὰ ἐξαρκέσωσιν, ἐὰν παρουσιασθῶσι πολλοὶ οἱ ὁμιλήσοντες. Ὁ σχολάρχης τῆς εἰρημένης Σχολῆς λέγει ὅτι τοσαῦται ἐζητήθησαν, ἀλλὰ ἂν ζητηθῶσι καὶ πλειότεραι, θέλουσι παραχωρηθῆ.

Μετὰ τοῦτο ὁ λόγος δίδοται εἰς τὸν κ. Γ. Βαφειάδην, ὅστις ἀναγινώσκει τὸ δ' μέρος τῆς περὶ Ῥαμαϋάνας πραγματείας τῆς κυρίας Δώρας Ἰστριάδος (Ὅρα Περιοδ. σελ. 5—27).

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὁ κύριος πρόεδρος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν κυρίαν Δώραν Ἰστριάδα καὶ τὸν κύριον Γ. Βαφειάδην, ἐρωτᾷ δέ, ἐὰν ἔχῃ τις παρατήρησιν ἢ ἀντίρρησίν τινα ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος. Ὁ κ. Βασιάδης λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι πολλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ περὶ τῆς ἰνδικῆς ἐποποιίας, ἅτινα ἡ κυρία Δώρα Ἰστριὰς δὲν ἀνέφερεν, ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ ἐνδιαφέρει τὸν Σύλλογον εἶναι ν' ἀποδείξῃ ἐν ὀλίγοις, ποῖα τὰ αἴτια, δι' ἃ δύο συγγενεῖς φυλαί, ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ ἰνδική, εὑρίσκονται ἀντιμέτωποι καὶ εἰς ἀντιθέτους ἀρχάς, καὶ διὰ τί ἡ ἰνδικὴ φυλὴ ἔλαβε τὸ τερατῶδες, ἡ δ' ἑλληνικὴ τὸ καλόν, ἐφ' οὗ καὶ ἐβάδισε, καὶ ὅτι περὶ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὡμίλησεν, ὅτε ἐπραγματεύθη περὶ Ὁμήρου.

Εἶτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΗ'

τῇ 14 Δεκεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει πρῶτον τὰς ἐπιστολὰς τῶν κυρίων W. Christ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίου καὶ C. Bursian καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου, ἐχούσας ὡς ἑξῆς·

Α'.

Ἐν Μονάχῳ τῇ 11 Δεκεμβρίου 1870.

Ἐλλόγιμε κύριε,

Μεγάλ' ἔγωγε ἠὐφράνθην, ὅτι παρ' ὑμῶν ἠξιώθην μέλος γενέσθαι ἐπίτιμον τοῦ ὑμετέρου φιλολογικοῦ Συλλόγου. Τὰ γὰρ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ πάντα τἄλλα θαυμάσας ἀεὶ καὶ ζηλώσας, οὐ θαυμαστόν ἐστιν εἰ μέγα φρονῶ ἐπὶ τῇ εὐνοίᾳ καὶ μεγαλοφροσύνῃ ὑμῶν, οἵ γε οὐ μόνον ἀπόγονοι εὔχεσθε εἶναι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα περὶ τὰ γράμματα καὶ ὑπομνήματα ἐκείνων σπουδάζετε. Τῆς δὲ μεγίστης τιμῆς πρὸς ὑμῶν τυχών, ὅμως σύνοιδά μοι φλαῦρ' ἄττα καὶ ὀλίγα πραγματευσάμενος περὶ τὰ γράμματα, τοσούτῳ δὲ μείζω ποιήσομαι σπουδήν, ὅπως τοὐντεῦθεν ἄξιος γένωμαι τῆς ὑμετέρας εὐνοίας καὶ συγγνώμης. Νῦν δὲ δέομαι ὑμῶν, ἐλλόγιμε γραμματεῦ, ἀπαγγέλλειν τῷ Συλλόγῳ τὴν μεγίστην χάριν μου καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

W. Christ.

Τῷ ἐλλογίμῳ γραμματεῖ τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλην. φιλολ. Συλλόγου.

Β'.

Κ. Βούρσιαν καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου τῷ ἐν Κ/πόλει ἑλλην. φιλολ. Συλλόγῳ χαίρειν.

Λαβὼν παρ' ὑμῶν, ἐλλόγιμοι ἄνδρες, τὸ δίπλωμα, ᾧ ἐτιμήσατέ με μέλος ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου ὑμῶν ἀνακηρύξαντες, νῦν μὲν ἐν ἁπλῷ καὶ βραχεῖ λόγῳ ὁμολογῶ ὑμῖν τὴν ὀφειλομένην ταύτης τῆς τιμῆς χάριν, ἐν ὀλίγῳ δὲ ἐμφανὲς τεκμήριον παρέξων ἧς ὑμῖν ἔχω χάριτος ἀποστελῶ πρὸς ὑμᾶς τὸ ὑπ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος συγγεγραμμένον βιβλίον, οὗ τὸ δεύτερον τοῦ δευτέρου τόμου μέρος, τὸ τῆς Ἀρκαδίας, τῆς Ἠλείας καὶ τῆς Ἀχαΐας περιήγησιν περιέχον, νῦν μάλιστα τοῖς τοῦ ἐν Λειψίᾳ βιβλιοπώλου Τεύβνερ πιστηρίοις ὑποκείμενον τυγχάνει.

Καίπερ μακρῷ γῆς τε καὶ πελάγους διαστήματι ἀφ' ὑμῶν κεχωρισμένος, συνδέδεμαι ὅμως ὑμῖν τοῖς ἰσχυροτάτοις δεσμοῖς τοῖς τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν κοινὴν πάντων τῶν ὡς ἀληθῶς φιλολόγων ἀνδρῶν πατρίδα ἀγάπης. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀγάπῃ ὑμᾶς ἀσπάζομαι φιλικῶς τε καὶ ἀδελφικῶς.

Ἐγράφη ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας τῇ ιε' τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ΑιΩΟ.

Εἶτα ἐπιστολὴν τῆς Λέσχης Μνημοσύνης, δι' ἧς ἀγγέλλεται, ὅτι κατὰ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν μελῶν τῆς Λέσχης ἀπεφασίσθη, ἵνα ἐπὶ τοῦ παρὰ τῶν διαφόρων σωματείων ἐπιθιωκο-

μένου διὰ τῶν δημοσίων διαλέξεων σκοποῦ γένηται συνεννόησις, τὴν πρωτοβουλίαν λαμβάνοντος τοῦ ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου· τέλος ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μ. Παρανίκα δωρουμένου βιβλία τινὰ τῷ Συλλόγῳ.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ τρίτον καὶ παμψηφεὶ γίνονται δεκτοὶ ὡς ἐπίτιμον μὲν μέλος ὁ κ. Baron de Dumast ἐν Ναγκαίῳ, ὡς ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ κύριοι Exuper Caillemer καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν Γρενόβλῃ τῆς Γαλλίας, Arthur le Coussemaker φοιτητὴς τῆς νομικῆς ἐν Δουάϊ καὶ Émile Legrand φιλολόγος ἐν Παρισίοις.

Τούτων γενομένων, ὁ πρόεδρος παρίστησι τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἔπεμψεν ἡ Λέσχη Μνημοσύνη, θεωρῶν τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς λίαν ἐνδιαφέρον, καὶ προτείνει, ὅπως ἐκλεχθῇ τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κυρίων Ἡρ. Βασιάδου, Κ. Καραθεοδωρῆ καὶ Μίλιγγεν, ἥτις παραλαβοῦσα καὶ τὸν ἀντιπρόσωπον ἐξ ἑκάστης Λέσχης νὰ σκεφθῇ καὶ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σύλλογον ὅ,τι ἂν περὶ τούτου ἐγκρίνῃ.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐγένετο ἀντίρρησις εἰς τὴν πρότασιν ταύτην, τίθεται εἰς ἐπιψήφισιν καὶ παμψηφεὶ γίνεται δεκτή. Μετὰ δὲ τοῦτο δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν κ. Ἀθ. Βερναρδάκην, ὅστις ἀνέγνω τὴν αὐτοῦ πραγματείαν Περὶ τῆς ποσότητος τῶν πολυτίμων μετάλλων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἔχουσαν ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς·

Συντόμως προειπών τινα περὶ τῆς προόδου καὶ ἐκτάσεως τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ὁμιλεῖ κατόπιν περὶ τῶν πολυτίμων μετάλλων, ὧν ἡ ἐπὶ τῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς τοῦ πλούτου διανομῆς ἐπιρροὴ φαίνεται σπουδαιοτάτη, καὶ ἅτινα, ὡς νομίσματα, εἰσὶ τύποι καὶ μέτρα τῆς ἀξίας παντὸς πράγματος, δι' ὅπερ καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν ἧττον μεταβάλλεται ἢ παντὸς ἄλλου ἐμπορεύματος. Εἶτα ἐκτίθησιν ὁ κ. Ἀθαν. Βερναρδάκης, ὁποῖόν τι ἀνάγκη νὰ ἦναι τὸ νόμισμα, ποία ἡ ἰδιότης αὐτοῦ καὶ πόσον συντελεῖ εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν ἐν γένει. Μὴ παραδεχόμενος δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Jacob, ἐφ' ὧν καὶ ὁ Michel Chevalier καὶ οἱ λοιποὶ ἐρείδονται, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ποσὸν τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν τῇ ἀρχαιότητι μέχρι τοῦ ιε' αἰῶνος, διότι οὗτοι στηρίζονται οὐχὶ ἐπὶ στατιστικῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος πληροφοριῶν, ἀλλ' ἐπὶ ὑποθέσεων πιθανῶν, λέγει ὅτι ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν τῆς Ἀμερικῆς ἀνακάλυψιν, ἤτοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ ιε' αἰῶνος, εἶχε πλέον τοῦ διςεκατομμυρίου, καὶ ἀπαριθμῶν τὰς αἰτίας, δι' ἃς μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου πλούτου ἐξηφανίσθη, λαλεῖ καὶ περὶ τῆς φθορᾶς τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐκ τῆς χρήσεως, οὕτω δὲ καταδείκνυσι τὸ ὑποθετικὸν καὶ ἀβάσιμον τῶν ἐπὶ τῆς ποσότητος τῶν πολυτίμων μετάλλων κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περίοδον ὑπολογισμῶν, ἐν ᾧ προστίθησιν ὅτι αἱ Ἰνδίαι καὶ ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ διηνεκεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις ἔχουσαι μετὰ τῆς Εὐρώπης μέγα μέρος πλούτου ἀφήρεσαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, δι' ὃ καὶ Τιβέριος ὁ αὐτοκράτωρ ἐθρήνει τὴν ἔξοδον τοῦ πλούτου ἐκ τοῦ κράτους αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἀθαν. Βερναρδάκης λέγει ὅτι πλεῖστά εἰσι τὰ χωρία παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Λατίνοις συγγραφεῦσιν, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ἡ ποσότης τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο μείζων τῆς ὑποτιθεμένης, καὶ φέρει πρὸς ἀπόδειξιν τὴν κατάστασιν τοῦ ἐν Ῥώμῃ θησαυροφυλακίου κατὰ πέντε ἐποχάς, ἤτοι τὸ 170, τὸ 157, τὸ 91 καὶ τὸ 51 π. Χρ., ἔτι δὲ τὸ 161 μ. Χρ., καθ' ἃς ἀνέβαινε τὸ ποσὸν τῶν πολυτίμων μετάλλων εἰς ἀξίαν 3817025000 σημερινῶν φράγκων.

Ὁμολογῶν δὲ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας περὶ τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας ἀναφέρει ὅτι ὁδηγοὺς ἐν τοῖς πλείστοις εἶχε τὰ συγγράμματα τῶν κ. Mac Culloch Jacob καὶ Michel Chevalier, καθ' οὓς τὸ πλεῖστον ὑπελόγισε τό τε βάρος καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν νομισμάτων τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἀράβων.

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐν δὲ τοῖς νῦν χρόνοις ἐξετάσας εὗρεν ὅτι αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι, ἡ Αὐστρία, ἡ μεγάλη Βρεττανία, τὸ Μεξικόν, ἡ Ῥωσσία, αἱ ἀγγλικαὶ Ἰνδίαι, ἡ Βρασιλία, αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Βέλγιον, ἡ Περουβία, ἡ Κολομβία, ἡ Πρωσσία καὶ διάφορα ἄλλα Κράτη ἔκοψαν κατὰ τὸ 1847

ἀργυρᾶ μὲν νομίσματα	φρ.	345102084
χρυσᾶ δὲ	»	364127673
καὶ κατὰ τὸ 1859		
ἀργυρᾶ μὲν	φρ.	1105976444
χρυσᾶ δὲ	»	450868950

Ἰδίᾳ δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ποσότητος τῶν πολυτίμων μετάλλων, ἅτινα ἡ ἀνθρωπότης ἐκτήσατο μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς μέχρι τοῦ 1848, καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἔκτοτε ὑπαρχουσῶν πληροφοριῶν λέγει ὅτι τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι λίαν μέτριον καὶ εὐτελὲς παραβαλλόμενον πρὸς τὸν πλοῦτον, ὃν παρέχουσιν οἱ διάφοροι τῆς βιομηχανίας κλάδοι.

οἷον ἡ τῶν ὑφασμάτων κατασκευὴ ἐν μόνῃ τῇ Ἀγγλίᾳ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ ποσὸν τοῦτο, ὡς καὶ ἓν μόνον ἀνθρακωρυχεῖον καλῶς ἐκμεταλλευόμενον. Ὑπολογίζων δὲ ἀπὸ τοῦ ιή αἰῶνος μέχρι τοῦ 1848 μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν τῆς Καλλιφορνίας, Αὐστραλίας καὶ Ῥωσσίας μεταλλείων εὑρίσκει ὅτι σήμερον ὅλος ὁ ἄργυρος τοῦ κόσμου, ὑφ' οἱανδήποτε μορφὴν καὶ ἂν ὑπάρχῃ, ἀναβαίνει εἰς 177130000 χιλιόγραμμα ἢ 177130 τόνους, καὶ ὅτι δύνανται νὰ περιλάβωσιν αἱ ὀν 59 πλοῖα χωρητικότητος ἕκαστον τριῶν χιλιάδων τόνων, ἔτι δὲ ὅτι ἂν ὁ πλοῦτος οὗτος ἐπίσης διενέμετο ἅπασι τοῖς κατοίκοις τῆς γῆς, θὰ ἐλάμβανεν ἕκαστος 32 φράγκα· ὁ δὲ χρυσὸς ἀναβαίνει εἰς 10360 τόνους, καὶ τρία πλοῖα χωρητικότητος ἕκαστον τριῶν καὶ ἡμισείας χιλιάδων τόνων δύνανται νὰ περιλάβωσιν αὐτόν, ἔτι δὲ ὅτι εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ἀναλογεῖ ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου φρ. 21,46 Ἐν γένει, λέγει ὁ κ. Βερναρδάκης, ὅλος ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος τοῦ κόσμου σήμερον μόλις συμποσοῦται εἰς 65 δισεκατομμύρια φράγκων, τὸ δὲ ἀναλογοῦν ποσὸν εἰς ἕκαστον τῆς γῆς κάτοικον εἶναι φράγκα 50. Τελευτᾷ δὲ τὴν αὐτοῦ πραγματείαν ὁ κ. Βερναρδάκης ἐπιλέγων ὅτι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐημερία ἔγκειται οὐχὶ ἐν τῷ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἧς τὸ ἐτήσιον προϊὸν εἶναι ἑπτάκις μεῖζον, ἤτοι 455 δισεκατομμύρια φράγκων.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἐρωτᾷ, ἂν τις θέλῃ νὰ κάμῃ παρατήρησιν ἢ ἀντίρρησιν ἐπὶ τοῦ γενομένου ἀναγνώσματος, ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐζήτησε τὸν λόγον, διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΞΘ'

τῇ 21 Δεκεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου ἀντιπροέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολὰς τῶν κυρίων Α. Πασπάτη καὶ Α. Γούδα, δωρουμένων τῷ Συλλόγῳ βιβλία.

Εἶτα ἀγγέλλονται καὶ παμψηφεὶ γίνονται δεκτοὶ κατὰ τὰ νενομισμένα ὡς μέλη τακτικὰ οἱ κύριοι Ἀντώνιος Ψυχάρης καὶ Ἀλεξ. Ῥαγκαβῆς. Τούτων γενομένων, δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν κ. Ἀθαν. Βερναρδάκην, ὅστις παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ἀναγινώσκει τὸ ἀ μέρος τῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἐπιγραφομένης ἱστορικαὶ καὶ οἰκονομολογικαὶ μελέται περὶ τῶν νομισμάτων, τῆς πιστώσεως καὶ τῶν τραπεζῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων (ἴδε Περιοδ. σελ. 27—47). Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ τοῦ ἀ μέρους τῆς πραγματείας ταύτης ἄρχεται ἡ σ ζήτησις, καὶ πρῶτος ὁ κ. Γ. Λαζόπουλος λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι καθ' Ἡρόδοτον πρῶτοι εὑρόντες τὰ νομίσματα εἶναι οἱ Λυδοί, τὰ δὲ Πάρια μάρμαρα ἀναφέρουσι τὴν εὕρεσιν τούτων εἰς τοὺς Αἰγινήτας. Πρὸς τούτοις, λέγει, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ γίνεται συχνάκις λόγος περὶ νομισμάτων, ὡς τῆς μνᾶς καὶ ἄλλων, ὁ δὲ κ. Βερναρδάκης οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται τῶν πηγῶν τούτων οὐδὲ ἐξέτασιν. Πρὸς ταῦτα αἰτήσας τὸν λόγον ὁ κ. Βερναρδάκης ἀπαντᾷ ὅτι αἱ τοῦ κ. Γ. Λαζοπούλου παρατηρήσεις λίαν ἐσπευσμένως ἐγένοντο, διότι περὶ αὐτῶν ὁ λόγος ἔσται ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ ἀναγνώσματος μέρει. Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Καραπάνος λέγει ὅτι δὲν ἐννοεῖ ποῦ ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης ἐρειδόμενος ὑπολαμβάνει ἀβάσιμον τὴν ἰδέαν τῆς τῶν νομισμάνων ἐφευρέσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἡρόδοτος μόνος δύναται νὰ ἐμβάλῃ δισταγμόν τινα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς τοιαύτης ἰδέας, ἅτε ἀποδιδοὺς τὴν πρώτην τῶν νομισμάτων χρῆσιν τοῖς Λυδοῖς, ἀλλ' ἐὰν βαθύτερον ἐρευνήσωμεν τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν σημασίαν τοῦ νομίσματος, πειθόμεθα ὅτι ἡ γνώμη τῶν σπουδαιοτέρων νομισματολόγων τῶν ἀποδιδόντων τὴν ἐφεύρεσιν τοῖς Ἕλλησιν εἶναι ἡ ὀρθοτέρα. Πρὸ τῆς τῶν νομισμάτων ἐφευρέσεως ὑπῆρξαν τρεῖς ἄλλαι κοινωνικαὶ καταστάσεις περὶ τὴν ἀνταλλαγήν, ἧς ἕνεκα τὰ νομίσματα εἰσήχθησαν. Καὶ πρώτη μὲν εἶναι ἡ κατάστασις, καθ' ἣν ἀντηλλάσσετο πρᾶγμα ἀντὶ πράγματος, δευτέρα δὲ εἶναι, καθ' ἣν πρᾶγμά τι γενικωτέρας χρησιμότητος ἐτέθη ὡς βάσις εἰς καταμέτρησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἄλλων πραγμάτων, ὅπως παράτισι μὲν ἦτο ὁ σῖτος, παρ' ἄλλοις δὲ ὁ βοῦς, καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλο τι, τρίτη δὲ εἶναι ἡ τῆς ἀφῃρημένης ἰδέας τῆς ἀξίας, ἥτις ἀπεδόθη εἰς πράγματα μὴ ἔχοντα μέν τι τὸ χρήσιμον, ἀλλ' ὠφελοῦντα εἰς καταμέτρησιν τῆς ἀξίας τῶν χρησίμων τῷ ἀνθρώπῳ πραγμάτων, ὅπως ἦσαν τὰ διάφορα ὄστρακα, μικρὰ πτηνὰ καὶ διάφορα μέταλλα.

Ἡ ἰδέα τῶν νομισμάτων ὕστερον ἐπελθοῦσα ὑπῆρξεν, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἰδέας τῆς ἀξίας διά τινος τύπου καλλιτεχνικοῦ καὶ σταθεροῦ. Οἱ Λυδοὶ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι μετεχειρίσθησαν ὄγκον μεταλλικὸν πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἀξίας, δὲν ἐφεῦρον ὅμως τὸν καλ-

λιτεχνικὸν καὶ σταθερὸν τύπον τοῦ νομίσματος, ὅπερ βλέπομεν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπάρχον ἀπὸ τοῦ ἡ π. Χ. αἰῶνος καὶ κυκλοφοροῦν οὐ μόνον ἐν ταῖς ἑλληνίσι πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις. Πρὸς τούτοις τὸ νόμισμα μάλιστα τὸ χρυσοῦν ἅτε στερεὸν καὶ ἀντέχον εἰς πᾶσαν ἐπήρειαν ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ σώζηται μέχρι σήμερον ὑπὸ τὰ χώματα καὶ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων ἤτοι τῆς Λυδίας ἢ ἄλλης τινὸς γείτονος χώρας, ἂν ὑπῆρχε κεκομμένον, ἀλλ' οὐδὲν νομίζω μέχρι τοῦδε νόμισμα ἐξ ἀνασκαφῶν προῆλθεν ἀρχαιότερον τῶν ἑλληνικῶν. Ταῦτα πάντα μὲ ἀναγκάζουσιν, ἵνα θεωρήσω τὴν τοῦ κ. Ἀθ. Βερναρδάκη γνώμην σφαλεράν, παραδέχομαι δὲ κἀγὼ τὴν παρὰ πλείστων σοφῶν παραδεδεγμένην γνώμην, ὅτι τὰ νομίσματά εἰσιν ἐφεύρεσις ἑλληνική. Περὶ δὲ τῆς ἄλλης γνώμης τοῦ κ. Ἀθ. Βερναρδάκη, ὅτι δηλαδὴ ἐτίθεντο τὰ νομίσματα δι' ἔλλειψιν θυλακίου ἐν τῷ στόματι, λέγω ὅτι, καὶ ἂν τινα χωρία συγγραφέων φέρωνται εἰς μαρτυρίαν, τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν πρέπει ὡς γενικὸν νὰ ἐκλαμβάνηται, ἀλλ' ὡς ἐνίοτε ἐπί τινων περιστάσεων συμβαῖνον· διότι ἀδύνατος ἡ διατήρησις πολλῶν νομισμάτων ἐν τῷ στόματι καὶ μάλιστα ὀγκωδῶν, οἷα ἦσαν τὰ τῆς Λακεδαίμονος, καὶ ἐνταῦτῳ ἡ διάλεξις. Τὴν φράσιν ταύτην βοῦν ἐπὶ γλώττης ἔχει ἦβοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν ὁ κ. Καραπάνος ἐξηγεῖ ἀλληγορικῶς καὶ ὑπολαμβάνει ἀνάλογον πρὸς τὴν νῦν παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσαν ἔφαγε χρήματα.

Πρὸς ταῦτα ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης αἰτήσας τὸν λόγον ἀπαντᾷ, ὅτι ἀσπάζεται μὲν ἣν ἐποίησεν ὁ κ. Καραπάνος διαίρεσιν τῆς πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων ἐποχῆς, δὲν παραδέχεται ὅμως τὴν περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων ἰδέαν τῶν ἀρχαιολόγων δι' οὓς λόγους ἐκτίθησιν ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ, ἀναβιβάζων τὴν ἐφεύρεσιν εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς γενικῶς παραδεδεγμένης.

Ἅμα τῷ σχηματισμῷ τῆς οἰκογενείας, λέγει ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης, κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ ἐργασία ἀνεπτύχθη καὶ ἡ διαίρεσις αὐτῆς καὶ σὺν αὐτῇ τὸ ἐμπόριον τῆς ἀλλαγῆς, ἅμα δὲ τῷ σχηματισμῷ τῶν ἐθνῶν ἐπενοήθη ἀναγκαίως καί τις νομισματικὴ μονάς. Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν δὲ τῶν πολυτίμων μετάλλων εἰσῆχθη ἀντὶ τῆς πρώτης οἱασδήποτε μονάδος ἡ νομισματική, τὸ δὲ ζήτημα ἤδη ἐστί, μέχρι τίνος ἐποχῆς ἐν χρήσει ἦσαν τὰ μέταλλα ὡς μέταλλα, πρὶν ἢ δοθῇ αὐτοῖς τύπος ἐπίσημος. Ἐννοεῖται ὅτι πρὸ τούτου ἐγνώσθη ἀκριβῶς ἥ τε καθαρότης καὶ τὸ βάρος τῶν μετάλλων. Φανερὸν δὲ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν· τίνα δὲ ἔθνη ἡ ἱστορία ὁμολογεῖ ὅτι πρότερον ἐπολιτίσθησαν; ἆρα οὐχὶ τὰ ἀσιανά; Οὕτω λοιπὸν ἁρμόζει εἰς ταῦτα ν' ἀποδώσωμεν τὴν πρώτην χρῆσιν τοῦ ἐπισήμου νομίσματος καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ὀψὲ λίαν ἐπολιτίσθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου· περὶ δὲ τῆς δευτέρας παρατηρήσεως, τῆς φυλάξεως τῶν νομισμάτων εν τῷ στόματι, τὸ πρᾶγμα, λέγει, φαίνεται μὲν παράδοξον, ἀλλ' ὅμως ἡ μικρὰ ποσότης καὶ ἡ ἔτι μικροτέρα χρῆσις τοῦ νομίσματος ἕνεκα τῆς τε ἀξίας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀπουσίας τῶν σημερινῶν ἀναγκῶν δὲν ἀντιστρατεύονται εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν γνώμην. Ὁμολογῶ, λέγει, ὅτι τὰ προενεχθέντα παραδείγματα φαίνονταί πως ἀνεπαρκῆ πρὸς κατάπεισιν παντός, ἀλλ' εἰσὶν οὐδὲν ἧττον ἀναμφίλεκτα, ἐγὼ δὲ παραδέχομαι ὅτι ἡ φράσις βοῦν ἐπὶ γλώττης ἔχει ἐκ τοιαύτης αἰτίας ἐπήγασεν.

Μετὰ τούτους ὁ κ. Κ. Καραθεοδωρῆς λαβὼν τὸν λόγον παρατηρεῖ ὅτι θυλάκιον εἶναι τὸ παρ' ἡμῖν σακκοῦλι, προστιθεὶς ὅτι ἡ τοῦ κ. Βερναρδάκη γνώμη περὶ ἐνθέσεως τῶν νομισμάτων ἐν τῷ στόματι δὲν φαίνεται ἀπορριπτέα, ἀφ' οὗ καὶ νῦν τὸ πρᾶγμα συνεθίζεται ὑπὸ τῆς κατωτέρας τάξεως· ἐξηγεῖ δὲ τὴν φράσιν βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκε διὰ τῆς σήμερον λεγομένης ἐβουβάθη, ὑπολαμβάνων ἅμα ὅτι καὶ λογοπαίγνιόν τι ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχει.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐπαινεῖ πρῶτον τὸν κ. Ἀθ. Βερναρδάκην ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ φαίνεται ἀπηλλαγμένος προλήψεων ἐθνικῶν καὶ φιλοτιμιῶν, παραδεχόμενος ὅτι ἡ εὕρεσις τῶν νομισμάτων δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εἶτα λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ κ. Βερναρδάκης κηρύττει ἐν τῷ αὐτοῦ ἀναγνώσματι ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν κυρίως φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων ἐν ταῖς περὶ νομισμάτων ἐρεύναις, ὤφειλε, μέλλων ἵνα ἀντείπῃ πρὸς γνώμας ἀνδρῶν σοφῶν καὶ μέγα ἐχόντων κῦρος, καὶ πρόσω καὶ ὀπίσω τὰ βλέμματα αὐτοῦ ἵνα ῥίψῃ καὶ φειδωλὸς λίαν καὶ προσεκτικὸς ἦναι περὶ τὰς ἀποφάνσεις αὐτοῦ. Τοιαύτη αὐτοῦ ἀπόφανσις εἶναι, ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ὑπῆρχον νομίσματα καὶ μάλιστα νομίσματα καλούμενα βοῦς· τοιαύτη δ' ἑτέρα, ἣν ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης ἐξέφρασεν ὡς ἰδίαν καὶ ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐτίθεσαν τὰ νομίσματα ἐν τῷ στόματι. Ἀλλ' ἐὰν εἶχε πρόχειρον τὴν

γαλλικὴν τῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου ἔκδοσιν ὑπὸ Κοραῆ, γενομένην κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, θὰ ἔβλεπεν ἅπαντα τὰ περὶ τούτου χωρία συνειλεγμένα, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι ἡ ἔνθεσις νομισμάτων ἐν τῷ στόματι συνειθίζετο μόνον παρὰ τῆς κατωτέρας τάξεως. Εἶτα λέγει ὁ κ. Βασιάδης ὅτι δὲν παραδέχεται τὴν παρὰ τὸ ταίνω παραγωγὴν τῆς λέξεως ταλάντου· διότι ὑπάρχει ἐν τῇ γλώσσῃ ἡ λέξις τάλας = ὁ ὑποφέρων, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε ῥίζα ταλ καὶ ῥῆμα τάλω = ὑποφέρω, οὗτινος ὁ παρακείμενος ἐσώθη ἐν τῇ λατινικῇ tuli. Ἐκ τούτου λοιπόν, λέγει, τοῦ τάλω σημαίνοντος τὸ ζυγίζω, ὥσπερ καὶ τὸ ἄγω, παρήχθη ἡ λέξις τάλαντον, ἥτις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσήμαινε τὸ κοῖλον τῆς πλάστιγγος, εἶτα δὲ αὐτὸ τὸ ζυγιζόμενον καθ' ὡρισμένην ποσότητα. Μετὰ ταῦτα εἰς τὰ περὶ νομισμάτων ἐρχόμενος λέγει ὅτι ἡ διαίρεσις, ἣν ὁ κ. Βερναρδάκης ἐποίησε, ἁπαντῶν τῷ κ. Καραπάνῳ, εἶναι λιανορθή, ἤτοι εἰς ἀ ἐποχήν, καθ' ἣν ἡ ἀνταλλαγὴ ἐγίνετο διὰ τῶν φυσικῶν προϊόντων, ἐν οἷς καί τινα μέταλλα, οἷα ὁ χαλκός, ὁ σίδηρος, ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός· εἰς β', καθ' ἣν ἡ τῶν μετάλλων χρῆσις ὡρίζετο διὰ τῆς τρυτάνης, καὶ εἰς γ', καθ' ἣν εὑρέθη τὸ νόμισμα. Ἐὰν δὲ ὁ κ. Βερναρδάκης διήρει οὕτω τὰς ἐποχὰς ἐν τῷ ἀναγνώσματι, θὰ ἔβλεπεν ὅτι ἐν πολλοῖς χωρίοις, ἅτινα ἀναφέρει, πρόκειται περὶ μετάλλων καὶ οὐχὶ περὶ νομίσματος, καὶ θὰ κατεβίβαζε τὴν τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων ἐποχὴν πολὺ κατωτέρω τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ταῦτα ἀναβιβάζει.

Ὁμιλῶν δὲ ὁ κ. Βασιάδης περὶ τῆς πρώτης ἐποχῆς λέγει ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου ἡ τῶν νομισμάτων χρῆσις δὲν ὑπῆρχεν, ἀναγινώσκει δὲ τὴν περίληψιν τοῦ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ΝΘ' συνεδριάσεως ἀναγνώσματος αὐτοῦ, Τίς ἡ μονὰς παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων. Φέρει δὲ ἐκ τῆς Ἰλιάδος (Η, 472) εἰς βεβαίωσιν ὅτι ἐγίνετο διὰ φυσικῶν προϊόντων ἡ ἀνταλλαγὴ τοὺς ἑξῆς στίχους·

> Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
> ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
> ἄλλοι δὲ βουσί, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν,
> ἄλλοι δ' ἀνδραποδοισιν,

ἐν οἷς ὁ κ. Βερναρδάκης κακῶς ἑρμηνεύει τὴν λέξιν βοῦς, παραδεχόμενος νόμισμα, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πολυδεύκους, εὐήθη καλοῦντος τὴν τοιαύτην ἑρμηνείαν.

Ὡς μονάς, λέγει ὁ κ. Βασιάδης, πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἐλήφθη τὸ χρησιμώτατον ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ πολυτιμότατον τῶν ζώων, ὁ βοῦς. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν δὲ καὶ κυκλοφορίαν τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων ἡ χρῆσις τῶν ἀρχαίων φράσεων διεσώζετο ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ κατανοοῦμεν κάλλιον, ἀναλογισθέντες ὅτι ἐπὶ τῆς παναρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, καθ' ἣν οἱ Ἄριοι ποιμενικὸν διάγοντες βίον ἔπλασαν τὴν γλῶσσαν, ἐξ ἧς ἀνεβλάστησαν ἡ σανσκριτική, ἡ ζενδική, ἡ ἑλληνική, ἡ λατινικὴ καὶ αἱ ἄλλαι συγγενεῖς γλῶσσαι, διεσώθησαν ἴχνη μαρτυροῦντα τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ποιμενικοῦ βίου καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γλώσσης. Μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο πολλοὶ ὕμνοι τοῦ Ῥίγ-Βαίδα, ἐν οἷς αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου παριστῶνται ὡς ποίμνιον βοῶν, αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου καλυπτόμεναι ὑπὸ τῶν νεφελῶν ὡς βόες κλεπτόμεναι ὑπὸ τοῦ Σαραμάϊα (Ἑρμοῦ) καὶ εἰς ἄντρον φυλαττόμεναι σκοτεινόν. Τοιοῦτόν τινα μῦθον ἐγκρύπτει καὶ τὸ παρ' Ὁμήρῳ ἐν Ὀδυσσείᾳ, ὅτι οἱ ἑταῖροι τοῦ Ὀδυσσέως ἔκλεψαν τὰς βοῦς τοῦ Ἡλίου. Αἱ νεφέλαι βρέχουσαι παρίστανται ὡς βόες ἀμελγόμεναι. Οὕτω καὶ κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους ὁ ἀστερόεις οὐρανὸς βλέπων τὴν πορείαν τῆς Σελήνης ἐστὶν ὁ ποιμὴν Ἄργος ὁ πανόπτης, φυλάσσων τὴν Ἰώ. Ἐκ τούτων καταλαμβάνομεν διατί ὁ βοῦς, ὁ ταῦρος εἶναι σύμβολα θεῶν.

Ὁ Σείριος ὁ λαμπρὰς καὶ θερμὰς ἐκπέμπων ἀκτῖνάς ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ὁ κύων ὁ φυλάσσων τὸ ποίμνιον. Ἐκ τούτου καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν φρᾶσις κυνικὰ καύματα. Τὴν αὐτὴν πηγὴν ἔχει καὶ τὸ ὄνομα Γαλαξίας καὶ ἄλλοι.

Τοιοῦτόν τι συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων φράσεων, δι' ὧν ἐδηλοῦτο ἡ σχετικὴ ἀξία τῶν πραγμάτων. Ἐννεάβοιον, δωδεκάβοιον, ἑκατόμβοιον παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν νομισμάτων καὶ τῆς χρήσεως τῶν ἀρχαίων, διὸ εἰκοσάβοιος ἐλέγετο ὄχι διότι ἤξιζεν εἴκοσι νομίσματα βόες καλούμενα, ἀλλὰ διότι ἦν ἀξίας εἴκοσι βοῶν, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ἔμεινεν ἡ λέξις ἄσπρα καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τῆς χρήσεως ἀντὶ νομισμάτων, καὶ πουγγία κατὰ τὸ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς μέχρι τοῦ νῦν ἰσχύον ἔθος ἐν τῷ λογίζεσθαι, οἵτινες μεταχειρίζονται καὶ τὴν λέξιν φορτώματα (γιούκια) λέγοντες, τόσα ἐστάλησαν φορτώματα γροσίων, ἀντὶ τοῦ τόσαι χιλιάδες λιρῶν.

Λείψανον δὲ τῆς ἀρχαίας συνηθείας ἦν καὶ ὁ διὰ βοῶν προσδιορισμὸς τῶν βραβείων καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων προστίμων κατὰ τοὺς χρό-

νους τοῦ Δράκοντος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ κοινότατον νόμισμα τὸ δίδραχμον ἐκλήθη καὶ βοῦς, διότι ἡ ἀξία αὐτοῦ ἦν ἴση βοὶ καὶ ἔφερε βοῦν ἐντετυπωμένον.

Ἀπατᾶται λοιπὸν μεγάλως καὶ εἰς πλάνας περιπίπτει καὶ εἰς ἱστορικοὺς ἀναχρονισμούς, ὅστις διατείνεται ὅτι, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ὑπῆρχε νόμισμα βοῦς καλούμενον, ὅτι τὸ αὐτὸ νόμισμα ἦν ἐν χρήσει καὶ ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, καὶ ὅτι νομίσματα ἐννοοῦνται ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν, ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ βοῶν πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σχετικῆς ἀξίας τῶν λοιπῶν πραγμάτων. Τοῦτο δὲ γενήσεται φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς δευτέρας ἐποχῆς, περὶ ἧς ὡς καὶ περὶ τῆς τρίτης ἐπιφυλάσσεται ὁ κ. Βασιάδης νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν.

Πρὸς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης λέγει ὅτι παρεῖδε τὰς τῶν φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων γνώμας, ἐπειδὴ αἱ πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων λέξεις εἰκοσάβοιον, ἐννεάβοιαν, ἦσαν ἐν χρήσει καὶ μετὰ τὴν εὕρεσιν, ὑπάρχουσι δὲ λόγοι πείθοντες περὶ αὐτῶν ὡς νομισμάτων καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἰδίᾳ δὲ χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος οὐ μόνον ἐζυγίζετο ἀλλὰ καὶ ἐμετρεῖτο, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἔφερε τύπον νομίσματος.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ προεδρεύων κ. κ. Καλλιάδης αἰτεῖ παρὰ τοῦ Συλλόγου τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν, ἐπειδὴ ἡ ὥρα παρῆλθεν.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣϘ'

τῇ 28 Δεκεμβρίου 1870.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Καραπάνου ἀντ προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς, καὶ 1) τὴν τοῦ διδάκτορος Βερνάρδου Σμιδιτίου ἐξ Ἰένης ἔχουσαν ὧδε·

Ἐλλόγιμε κύριε,

Ἀφ' οὗ τῇ ἕκτῃ τοῦ φθίνοντος ἤδη μηνὸς ἦλθεν εἰς χεῖράς μου τὸ ἐπίσημον ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος μοὶ ἀναγγέλλει ὅτι ἀνηγόρευσέ με μέλος αὐτοῦ ἐπίτιμον, ἐκφράζω αὐτῷ δι' ὑμῶν τὴν προσήκουσαν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ὅλως ἀπροσδόκητόν μοι ταύτην τιμήν, ἣν ὅμως ὑπολαμβάνω ὡς νέον τινὰ δεσμόν, δι' οὗ ἔτι στενώτερον συνδέομαι μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ᾧ τριετὴς ἐν τῇ ὡραίᾳ Ἑλλάδι διατριβή μὲ συνωκείωσεν ἤδη. Ἐλπίζων δὲ ὅτι ἐντὸς χρόνου ὄχι τόσον μακροῦ θὰ δυνηθῶ ἵνα προσφέρω τῷ Συλλόγῳ τὸ πρῶτον μέρος τῶν περὶ τῆς Ἑλλάδος ἐργασιῶν μου, διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου πρὸς αὐτόν τε καὶ ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ἐν Ἰένῃ τῆς Γερμανίας τῇ 21 Δεκεμ. 1870.

ὑμέτερος

ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ΣΜΙΔΙΤΙΟΣ δ. φ.

Πρὸς τὸν ἐλλόγιμον γραμματέα
τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλ. Συλλόγου.

2) τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου πέμποντος τὴν περὶ Ἀπαμείας διατριβὴν πρὸς ἀνάγνωσιν· 3) τοῦ κ. Θεαγένους Ἀκεστορίδου δωρουμένου τῷ Συλλόγῳ τὸ μέγα ἐτυμολογικόν.

Εἶτα ὁ πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ ὕλη συνήχθη, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν, ἡ δὲ ἐπιτροπὴ μέλλει ἤδη νὰ κατατάξῃ αὐτήν. Προσέτι ἀγγέλλει ὅτι γίνεται ἔναρξις τῶν δημοσίων μαθημάτων ἀπὸ τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ λόγος δίδοται τῷ κ. Βερναρδάκῃ, ὅστις παρελθὼν ποιεῖται τὴν συνέχειαν τοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν ἀρξαμένου ἀναγνώσματος αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὁ προεδρεύων ἐρωτᾷ, ἄν τις θέλῃ νὰ παρατηρήσῃ ἢ ἀντείπῃ τι εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Βερναρδάκη. Τὸν λόγον αἰτήσας ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης λέγει τάδε·

Ἀναγνοὺς μετὰ πολλοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ἄξιον λόγου σύγγραμμα τοῦ κ. Ἀθ. Ν. Βερναρδάκη De l'origine des Monnaies et de leur nom, οὗτινος τὴν μετάφρασιν ἠκούσαμεν ἐν τῷ Συλλόγῳ, ἀνεμνήσθην τῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ κυρίου Πασπάτη ἐν τῇ προηγηθείσῃ συνεδριάσει λεχθέντων περὶ τῆς ὠφελείας, ἥτις προσγενέσθαι δύναται τῷ ῥηθέντι συγγράμματι ἐκ τῆς τῶν Μουσουλμανικῶν νομισμάτων ἐρεύνης τε καὶ μελέτης.

Ὡς δ' ἐμοὶ δοκεῖ, οὐ μόνον ἀποκλειστικῶς ἡ τῶν τουρκικῶν νομισμάτων σπουδή, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Ἀράβων νομισματολόγων μελέτη ἦσαν ἴσως ἀναγκαῖαι πρὸς συμπλήρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ἀντικειμένου εὐρυτάτου ἅμα καὶ χρησιμωτάτου.

Πολλοὶ συγγραφεῖς τῆς Ἀνατολῆς συνέγρα-

ψαν περὶ νομισματολογίας, ἐν οἷς ὁ πολὺς Μακριζῆ (792—846 τῆς Ἐγίρας ἤτοι 1360—1442 Μ. Χ.) κατέχει τὴν πρώτην θέσιν διά τε τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὰς ἐντριβεῖς καὶ καὶ σοφὰς αὐτοῦ παρατηρήσεις. Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀραβιστοῦ Ol. G. Tycksen ὑπὸ τὸν τίτλον Almakrizi Historia Monetae Arabicae, καὶ ἔκτοτε ὁ ἱστορικὸς Ἄραψ ἐγνώσθη ἐν Εὐρώπῃ καὶ ὡς νομισματολόγος χορηγήσας τῇ ἐπιστήμῃ πλεῖστα ὅσα σπουδαῖα καὶ περίεργα.

Δώσωμεν ἤδη ὀλίγα τινὰ παραδείγματα πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἡμῶν ὑποστήριξιν, ἤτοι τοῦ ἀναγκαίου τῆς τῆς ἀραβικῆς νομισματολογίας σπουδῆς.

Ὁ κ. Βερναρδάκης ἐν σελ. 7—9 καὶ 28—30 ποιεῖται μνείαν τῶν ἀντικειμένων, οἷς ἐχρῶντο ἀντὶ νομισμάτων ἢ πρὸς ἀνταλλαγὴν ἐμπορευμάτων. Ἐν τῇ ἀπαριθμήσει ταύτῃ, καθὼς καὶ ἐν τῷ ἐπιλοίπῳ μέρει, ἀναφέρονται πολλὰ τὰ περίεργα καὶ σχεδὸν ἄγνωστα μαρτυροῦντα τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου σπουδὴν καὶ μελέτην τοῦ κυρίου Βερναρδάκη. Οὐχ ἧττον νομίζομεν ἀναγκαίαν τὴν προσθήκην τῶν ἐφεξῆς ὀλίγων τινῶν περὶ τῶν πρὸς ἀνταλλαγὴν ἢ ἀγοράν ποτε ἐν Ἀνατολῇ εἰς χρῆσιν ἀντικειμένων. Τὸ ἔθος τοῦτο ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπεκράτει ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἰδίως ἐν ταῖς μουσουλμανικαῖς χώραις, ἔνθα τὸ κατ' ἀρχὰς ἐποιοῦντο χρῆσιν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς αὐτῶν συναλλαγὰς περιτριμμάτων χρυσοῦ ἢ ἄρτων καὶ ἄλλων τοιούτων. Ἀκολούθως ὑπῆρχον μὲν αἱ δραχμαὶ καὶ τὰ δηνάρια πλὴν οὐχὶ γενικῶς παραδεδεγμένα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καθολικὴ τῶν νομισμάτων εἰσαγωγὴ ἐβράδυνεν, ἡ δ' ἐκκοπὴ τῶν δραχμῶν εἶχεν ἀλλοιωθῆ κατὰ πολὺ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Καλίφου τῆς Βαγδάτης Μουτεβεκηλ-Βιλλὰχ ἀποθανόντος τῷ 247 τῆς Ἐγίρας ἤτοι 861 μ. Χ. ὁ Μοστανσὲρ-Βιλλὰχ καλίφης τῆς Βαγδάτης ἐπέβαλε, καθὼς περὶ τούτου βεβαιοῖ ἡμᾶς ὁ Νουβεϊρῆ, τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ ἐν ἔτει 632 τῆς Ἐγίρας ἤτοι 1533 μ. Χ. τὸ τῶν δραχμῶν νόμισμα.

Ἰδοὺ δὲ τί ὁ Μακριζῆς ἀναφέρει περὶ τῶν ῥηθέντων ἄρτων ἔν τινι αὐτοῦ συγγράμματι. Ἐν Βαγδάτῃ, λέγει, ἐχρῶντο τοῖς ἄρτοις πρὸς ἀνταλλαγὴν ἢ ἀγορὰν τῶν περισσοτέρων πρὸς συντήρησιν ἀναγκαίων· ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις ὑπάρχει ἐν τῇ ἑξῆς παραγράφῳ, ἣν ἠρύσθην ἐξ ἐπιστολῆς τινος τοῦ Σεϊχ-ουλ-Ρεὶς Ἀβουλ-Κασὶμ-βνὶ-Ἀβοδ-Ζεϊδ πρός τινα τῶν συναδέλφων αὐτοῦ δερβισῶν ἀπευθυνομένης, ἐν ᾗ ἀνεκοίνου αὐτῷ τὰ κατὰ τὰς πόλεις καὶ χώρας, ἃς διῆλθε, περίεργα, ὁπότε ὁρμηθεὶς ἐξ Αἰγύπτου ἐπεσκέφθη τὴν Βαγδάτην, ἔνθα ἀφίκετο περὶ τὸ 400 περίπου ἔτος. Ἐπὶ μακρὸν δὲ προλογήσας ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ λέγει.

«Ἐνταῦθα (ἐν Βαγδάτῃ) ἐκθέτουσι τὴν ζύμην τοῦ ἄρτου ἅμα φυρθεῖσαν ἐνώπιον τῶν θυρῶν τῶν ἐργαστηρίων, ὥστε ἐπὶ ταύτης μεγάλη μυιῶν πληθὺς ἐπικάθηται. Ἔπειτα δὲ θέτουσι τοὺς ἄρτους ἐντὸς κλιβάνου διὰ κανοῦ ἀσβόλης ἢ ἄλλων οὐσιῶν θερμανθέντος καὶ ἐπιμελοῦνται, ἵνα οἱ ἄρτοι ἢ οἱ πλακοῦντες αὐτοὶ ὦσιν ὅσον οἷόν τε ἐλαφρότεροι. Ἐμπορεύονται δὲ δι' αὐτῶν ἐν ταῖς ἀγοραῖς, χρῶνται αὐτοῖς ἀντὶ δραχμῶν καὶ πληρώνουσι δι' αὐτῶν ἀντὶ νομισμάτων ἐκ συνθήκης. Πρὸς δὲ τοῦτο ὡρίσαντο καὶ ὅρους τινάς, πρὸς τοὺς ὁποίους συμμορφοῦνται καὶ ἀπορρίπτουσι τοὺς διερρωγότας ἢ συντριβέντας ἄρτους. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐδωδίμων καὶ ποτῶν ἀγοράζονται δι' αὐτῶν τῶν πλακούντων, οὓς δέχονται μὲν οἱ πνευματοπῶλαι καὶ οἰνοπῶλαι, οὐδόλως δὲ ἀπορρίπτουσιν οἱ ὑφασματέμποροι καὶ οἱ παντοπῶλαι».

Παρὰ τὰ ἄνωθι μνησθέντα ἕτερός τις συγγραφεὺς ὑπὸ τοῦ Μακριζῆ ἀναφερόμενος λέγει ὅτι ἐν Χατάϊ μετεχειρίζοντο ἀντὶ χαρτονομίσματος φύλλα συκαμινέας, ἅτινα, προεπιλέγει, ἦσαν λεῖα, εὐάρεστα τὴν ἀφὴν κτλ.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μακριζῆς προστίθησιν ὅτι ἐν Σαΐδᾳ ἦσαν ἐν χρήσει ὄστρακα ὀνομαζόμενα γκεβὲ ἢ μᾶλλον γκεβρέ, ἐξ οὗ πιθανῶς τὸ auris, καὶ ἐν Ἰνδίαις τὰ πλεῖστα τῶν ἐδωδίμων ἐπωλοῦντο ἀντὶ κηκιδίου καὶ φοινίκων ἀώρων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἦσαν ὁμοίως ἐν χρήσει μέχρι τοῦ 770 τῆς Ἐγίρας οἱ ἐν Βαγδάτῃ ῥηθέντες ἄρτοι μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι καὶ ἐν τεμαχίοις ἐγίνοντο δεκτοί. Καὶ κατὰ τὴν χώραν τὴν καλουμένην Ῥὶφ εἶδεν ὁ Μακριζῆς ὅτι τὰ ἐδώδιμα καὶ τοιαῦτα ἠγοράζοντο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀντὶ πληρωμῆς ὠῶν, πιτύρου καὶ ἀποκαθαρμάτων λίνου καὶ βάμβακος.

Ἱκανὰ τὰ ἀνωτέρω παρίστανται ἡμῖν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι ἀναγαία καθίσταται ἡ μελέτη τῶν ἀραβικῶν συγγραμμάτων, ἅτινα οὐ μόνον διὰ τὴν νομισματολογίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας σπουδαιότητα κέκτηνται οὐ τὴν τυχοῦσαν.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐν τῇ παρελθούσῃ συνεδριάσει παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου λέγει τὰ ἑξῆς·

Γινώσκετε, κύριοι, ὅτι τὸ ἀνάγνωσμά μου

ἐξεδόθη πρὸ μηνῶν πολλῶν, πᾶς δὲ ἠδύνατο, ἵνα μελετήσῃ καὶ ἑτοιμάσῃ τὰ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντων, πρὶν ἢ ἀκούσῃ με, ἀλλ' ἐγὼ βεβαίως ἐκ τοῦ προχείρου δὲν ἠδυνάμην, ἵν' ἀντεπεξέλθω διά τε τὴν σπουδαιότητα καὶ εὐρύτητα τοῦ θέματος καὶ διότι σπουδάσας ἐν ξένῃ γλώσσῃ δὲν εἶχον ἑτοίμους οὐδ' οἰκείους τοὺς τῆς γλώσσης ἡμῶν ὅρους. Διὰ ταῦτα ὀλίγα τινὰ εἰπὼν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀπαντῶ ἤδη εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου. Ὄντως ἐθαυμάσαμεν τὸν σπουδαῖον πρόλογον, ὃν ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτοῦ προέταξεν ὁ κ. Βασιάδης, δι' ἄλλα τε πολλὰ καὶ διότι ἐφάνη ἡμῖν ἔχων οἰκειότατα πρὸς τὸ προκείμενον θέμα. Πολλά τινα καὶ θαυμαστὰ ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ τῆς ἀρίας φυλῆς βίου, ὅσον δὲ ἐνθυμούμεθα, τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις ἐπήνεγκεν ὁ κ. Βασιάδης· 1) ὅτι τῆς ἀρίας φυλῆς οὔσης κυρίως ποιμενικῆς, ἡ γλῶσσα γέμει πολλῶν ποιμενικῶν καὶ μεταφορικῶν εἰκόνων, δι' ὅπερ καὶ πολλὰς ἰδέας δὲν πρέπει νὰ ἐξηγῶμεν κατὰ γράμμα· οὕτω ἐξήγησεν ὁ κ. Βασιάδης τὰ κυνικὰ καύματα, τὰς βοῦς τοῦ Ἡλίου κτλ. 2) Βασιζόμενος ἐπὶ τούτων ἀντέκρουσε τὴν ἐξήγησιν τῆς φράσεως βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκε, προστιθεὶς ὅτι δὲν εἶμαι ὁ πρῶτος παραδεχόμενος τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἐν τῷ στόματι τηρήσεως τῶν νομισμάτων, ἀλλ' ὅτι ἂν ἀνεγίνωσκον τὴν ὑπὸ Κοραῆ ἔκδοσιν τῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου, θὰ ἔβλεπον ἐκεῖ συνειλεγμένα χωρία πολλῷ πλείονα τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐπενεχθέντων, καὶ τὸ πρᾶγμα ῥητῶς ἐφαρμοζόμενον εἰς τὴν κατωτάτην τοῦ λαοῦ τάξιν. 3) Ὅτι τὸ τάλαντον δὲν παράγεται παρὰ τὸ ταίνω, ἀλλὰ παρὰ τὴν ῥίζαν ταλ, τλα, ἥτις καὶ ἐν τῇ λατινικῇ διεσώθη, καὶ ἐξ ἧς τὸ ὄνομα Ἄτλας κτλ. 4) Ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ ὁ Πολυδεύκης διὰ τοῦ στίχου ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν ἐννοεῖ ζῶα καὶ οὐχὶ νομίσματα· καὶ 5) κατακρίνει με, ὅτι ἄλλην νέαν ὁδὸν ἔτεμον, ἢ τὴν κεχαραγμένην, ἀλλὰ νέαν κατ' ἐμέ, πράγματι ὅμως οὐχί.

Νομίζω, κύριοι, ὅτι αὗται εἶναι αἱ κυριώτεραι τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Βασιάδου καὶ εἰς ταύτας ἤδη ἀπαντῶ.

1) Πρὸς τὴν πρώτην τοῦ κ. Βασιάδου παρατήρησιν συνεμορφώθην τελείως, καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἑρμηνεία ἁπάντων τῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς χωρίων καὶ τοῦ Ὁμήρου, ἅτινα δὲν ἐξήγησα κατὰ γράμμα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

2) Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπλάσθη ἡ παροιμία βοῦς ἐπὶ γλώσσης βέβηκεν, ἔστι δὲ αὕτη πάντως προγενεστέρα τοῦ ζ' αἰῶνος, τὸ ἐν κυκλοφορίᾳ ὑπάρχον νομισματικὸν ποσὸν ἦτο ἐλάχιστον, δι' ἃ καὶ ἄλλοτε εἶπον· ἠξεύρομεν πρὸς τούτοις παρὰ τοῦ Στράβωνος ὅτι καὶ κατὰ τὰς λαμπροτέρας ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας οἱ Ἕλληνες εἶχον μὲν χρυσὸν καὶ ἄργυρον πολύν, ἀλλὰ νομίσματα ὀλίγιστα, ἀφ' οὗ μόνον διὰ τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας ἐκόπτοντο. Διὰ τοῦτο, λέγω, ἐτίθεσαν τὰ ὀλίγα νομίσματα ἐν τῷ στόματι, ὅπως καὶ τὰ μνημονευθέντα χωρία μαρτυροῦσιν. Οὐδεμίαν ἄρα μεταφορὰν ἐννοῶ ἐν τῇ ἀρχῇ, ὁπότε ἐπλάσθη ἡ παροιμία ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ πάλιν δὲν ἐκλαμβάνω καὶ τὸ πρᾶγμα γενικώτατον, ἀλλὰ μερικὸν καὶ προσέτι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους. Διὰ ταῦτα εἶπον ὅτι ἐγὼ πρῶτος ἐξηγῶ φυσικῶς καὶ κατὰ γράμμα τὴν παροιμίαν ταύτην. Τὰ δὲ πλείονα χωρία, ἅτινα ἐν τῇ τοῦ Κοραῆ ἐκδόσει ὑπάρχουσι συνειλεγμένα, ἐθεώρησα ἄσκοπον καὶ ξένον τοῦ σκοποῦ, ὃν προεθέμην.

3) Ὁ κ. Βασιάδης πολεμεῖ ἐπίσης τὴν ἐκ τοῦ ταίνω παραγωγὴν τῆς λέξεως ταλάντου, καὶ ἐν τούτῳ ἔχει δίκαιον. Ἀλλ' ἐγὼ τὰ ὀνόματα, τάλαντον, μνᾶν, δραχμήν, ὀβολὸν ἐμνημόνευσα μόνον, ὅπως γένηται ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων τῶν νομισμάτων πληρέστερος. Τούτου ἕνεκα καὶ ἥκιστα προσέσχον εἰς τὴν ἐτυμολογίαν, παραδεξάμενος ἀνεξετάστως τὴν παραγωγὴν Ἀριστοτέλους καὶ Πολυδεύκους, ἂν καὶ τὸ συμπέρασμα τὸ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας φαίνεται ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τῆς πραγματείας μου. Ἡ ῥίζα εἶναι τελ ταλ (ἀπαρεμφ. τλῆναι), ἐξ ἧς τάλας, πολύτλας, ταλαός, τλήμων, τάλαντον = ζυγὸς καὶ βάρος. Φαίνεται ὅτι ταῦτα εἶναι συγγενῆ πρὸς τὸ σανσκριτικὸν tula, τὸ ὁποῖον πρὸς τούτοις σημαίνει ὡρισμένον τι βάρος, ὅπως τὸ ἑλληνικὸν ἀτάλαντος σημαίνει τὸν ἰσόρροπον καὶ τὸ σανσκριτικὸν tuljas.

4) Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἐν τῷ αὐτῇσι ὑπάρχει οὐ μόνον ἀντίθεσις, ἀλλὰ καὶ ἐπίτασίς τις. Ἀληθῶς ἄλλοτε ἐξέφραζον τοῦτο μετὰ πολλῆς ἀμφιβολίας, διότι οὐ μόνον ἀνέγνων τὸ τοῦ Πολυδεύκους, ὅπερ ὁ κ. Βασιάδης ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐδημοσίευσα αὐτό.

5) Οὐδέποτε ἐνόησα ὅτι τὰ χωρία τῆς Γραφῆς, τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν λοιπῶν πρῶτος εὗρον ἐγὼ καὶ ἐμνημόνευσα· εἶπον μόνον ὅτι πρῶτος σχεδὸν ἐγὼ ὑπέθεσα τὴν προϊστορικὴν

κατάστασιν τῶν συναλλαγῶν καὶ τῶν νομισματικῶν μονάδων, συνέδεσα δὲ ταύτας μετὰ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, ἤτοι τῶν ἀποσπασμάτων καὶ ἀσυναρτήτων χωρίων τῶν συγγραφέων, καὶ ἀπήρτισα συστηματικόν τι ὅλον περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων, ὅπερ κυρίως συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἕκαστον ἔθνος εἶχεν ἰδίαν νομισματικὴν μονάδα πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων, ἢ κτηνός τι ἢ τὸ βάρος ἢ μέτρον ἐμπορεύματός τινος. Μετὰ τὴν εὕρεσιν δὲ τοῦ νομίσματος ἐτέθη ἡ ἀξία καὶ ἀπεικόνισμα τοῦ ζώου ἢ ἐμπορεύματος, ὁσάκις ἦτο δυνατόν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη, ἐφ' ἧς βασίζεται ἅπασα ἡ πραγματεία μου, εἶναι ἡ φυσική, καὶ ταύτην διὰ παραδειγμάτων παντὸς τόπου καὶ ἐποχῆς ὑπεστήριξα. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Βερναρδάκης παρακαλεῖ, ὅπως διαιρεθῇ τὸ ζήτημα ἐν τῇ συζητήσει, τεθῶσι δὲ ὅρια, ἵνα ἀποβῇ αὕτη λυσιτελὴς καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ἀκροατῶν.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Βασιάδης λέγει ὅτι ἐν ταῖς παρατηρήσεσι τοῦ κ. Βερναρδάκη περὶ τῆς ψυχρότητος, μεθ' ἧς μέλη τινὰ προσηνέχθησαν πρὸς αὐτὸν πρὸς ἀπαθάρρυνσιν, δὲν ὑπονοεῖ βεβαίως καὶ ἐμέ, οὗ τὰ αἰσθήματα πρὸ πολλοῦ γνωρίζει. Τοὐναντίον ἔλαβον τὸν λόγον, ἵνα ποιήσω παρατηρήσεις τινάς, καὶ ἀποδείξω τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἔχει τὸ ἀνάγνωσμα αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι τὸ ἔθος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὡς πρὸς τὰ ἀναγνώσματα, διότι ἀνάγνωσμα μὴ συζητηθὲν θεωρεῖται ὡς μὴ ἀναγνωσθέν. Ὁ κ. Βερναρδάκης εἶπε πολλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ συνεδριάσει περὶ τῆς παροιμίας Βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν, ἀποδοὺς εἰς ἐμὲ τὰς ὑπὸ τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ γενομένας παρατηρήσεις. Ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο εἶπον ἢ ὅτι τὰ περὶ τῆς συνηθείας, ἣν ἡ κατωτέρα τάξις τοῦ λαοῦ εἶχε νὰ θέτῃ ἐν τῷ στόματι τὰ νομίσματα, ἦσαν γνωστὰ πρὸ πολλοῦ καὶ παρέπεμψα εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου ὑπὸ Κοραῆ.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ δεύτερον μέρος τῆς πραγματείας αὐτοῦ, ὅπερ ἀνέγνω σήμερον, ἀναλαμβάνω τὴν συζήτησιν μετὰ δισταγμοῦ τινος, διότι ὁ κ. Βερναρδάκης, ὅστις ζητεῖ παρ' ἐμοῦ νὰ θέσω ἀκριβῆ ὅρια περὶ πράγματος, ὅπερ νὰ ὁρισθῇ δὲν δύναται, αὐτὸς οὐδόλως φυλάττει τὸν κανόνα τοῦτον, οὐδὲ τίθησιν ὅρια, ἀλλὰ συγχέει τὰ πάντα· ἐν ᾧ ἐν τέλει φαίνεται τόσον ἐφεκτικός, ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀποφαίνεται μετὰ βεβαιότητος ἀναφέρων χωρία τῆς Πεντατεύχου, ὅτι ἐν αὐτοῖς γίνεται λόγος περὶ βοός, νομίσματος. Τὴν αὐτὴν σύγχυσιν ἐποίησε καὶ ὡς πρὸς τὰ χωρία τῆς Ῥαμαϋάνας καὶ τοῦ Ἡροδότου, ἅπερ ἀνέφερε πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὰ νομίσματα ἦσαν γνωστὰ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, διότι οὔτε τὸ περὶ Βαβυλωνίων χωρίον τοῦ Ἡροδότου ἀναφέρεται εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν ἔζη αὐτός, οὔτε ἡ Ῥαμαϋάνα ἐστὶ τοῦ ιέ πρ. Χρ. αἰῶνος, ὡς ἀποφαίνεται ὁ κ. Βερναρδάκης, ἀλλὰ πολὺ νεωτέρα, καὶ εἰ παρευρέθη ἐν τῷ περὶ Ῥαμαϋάνας σοφῷ ἀναγνώσματι τῆς κ. Δώρας Ἰστριάδος, ἤθελεν ἰδεῖ ὅτι πολλοὶ τὴν ὡς νῦν φέρεται σύνταξιν τῆς Ῥαμαϋάνας καταβιβάζουσι μέχρι τοῦ ά. μετὰ Χ. αἰῶνος. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον. Νῦν δὲ εἰσέρχομαι εἰς τὰ καθέκαστα.

Ἐξ ὅσων εἶπον ἐν τῇ παρελθούσῃ συνεδριάσει ἐνόμισα ὅτι ὁ κ. Βερναρδάκης ἐπείσθη, ὅτι χωρία τινὰ τοῦ Ὁμήρου παρηρμήνευσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ σημερινῇ συνεδριάσει ὑποστηρίζει τὰ αὐτά, ἔχων καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ καθηγητοῦ Τέλφυ, ὅτι δηλαδὴ παρ' Ὁμήρῳ γίνεται μνεία περὶ νομισμάτων, ἅπερ ἔφερον τὸ ὄνομα βοῦς, ἐγὼ παραλείπων ὅτι δύναμαι νὰ ἐπικαλεσθῶ πρὸς μαρτυρίαν ἄνδρας δεινοτάτους περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, τὸν Βοίκχιον καὶ Mommsen καὶ Γρότιον τὸν ἱστορικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλους, ἀρκοῦμαι εἰς αὐτὰ τὰ χωρία τοῦ Ὁμήρου, ἅτινα καταπολεμοῦσι τὴν γνώμην τῶν ὑποστηριζόντων, ὅτι παρ' Ὁμήρῳ ἀναφέρονται νομίσματα.

Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ τῶν χωρίων, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ ἑκατόμβης. Ὁ κ. Βερναρδάκης περὶ ἑκατόμβης διϊσχυρίζεται, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο σημαίνει θυσίαν ἀξίας ἑκατὸν βοῶν ἤτοι νομισμάτων, βοῶν καλουμένων, ἐπιλέγων τὰ ἑξῆς· «Ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ μάλιστα παρ' Ὁμήρῳ γίνεται πολλάκις λόγος περὶ ἑκατόμβης· διατί νὰ μὴ ἐξηγήσωμεν τὴν λέξιν ταύτην κατὰ τὴν λογικὴν καὶ κοινὴν γνώμην, μεθ' ἧς μᾶλλον συμφωνεῖ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ποιητοῦ; Ἀφ' οὗ δὲ γινώσκομεν, (πόθεν γινώσκομεν; τοῦτό ἐστι τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι) ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον νομίσματα βοῦς καλούμενα, διατί νὰ μὴ ἐξηγήσωμεν καὶ τὴν λέξιν ἑκατόμβην, ὅτι σημαίνει θυσίαν διαφόρων ζώων, ἀορίστων μὲν τὸν ἀριθμόν, ἀξίας ὅμως ἑκατὸν νομισμάτων ἐκ τῶν καλουμένων βοῶν;» Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἀναφέρει ὅτι ἐν πολλοῖς χωρίοις γίνεται μνεία περὶ ἑκατόμβης ἀρνῶν, αἰγῶν καὶ ταύρων καὶ περὶ ἱερᾶς ἑκατόμβης πεντήκοντα κριῶν. Τὰ χωρία ταῦτα ἔχουσι σημασίαν τινά, ἂν ἐξηγηθῶσι,

λέγει ὁ κ. Βερναρδάκης, θυσία ἀξίας ἑκατὸν βοῶν ἤτοι νομισμάτων· ἂν ὅμως ἑρμηνευθῶσιν, ὡς κοινῶς ἑρμηνεύονται, θυσία ἑκατὸν βοῶν, τὸ δὲ πρᾶγμα εἶναι θυσία ἀρνῶν, αἰγῶν, ταύρων καὶ μάλιστα πεντήκοντα ἀντὶ ἑκατόν; Τοιαῦτα μὲν ὁ κ. Βερναρδάκης. Ταῦτα ὅμως πάντα δυστυχῶς οὔτε ἐπὶ τῆς λογικῆς στηρίζονται οὔτε ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης, οὔτε ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῶν σημαινομένων τῶν λέξεων.

Ἔστι γενικὸς κανὼν παρ' ὅλων ἐπιβεβαιούμενος τῶν γλωσσῶν, ὅτι πολλῶν λέξεων ἡ σημασία μερικὴ οὖσα τὸ κατ' ἀρχάς, ὕστερον γενικεύεται· π. χ. βουθυτῶ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς θυσιάζω βοῦν, ἀλλ' ὕστερον ἐλήφθη εἰς γενικωτέραν σημασίαν ἀντὶ τοῦ θυσιάζω, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται βουθυτῶ τράγον· τὸ οἰκοδομῶ ὡσαύτως ἐσήμαινε κτίζω οἶκον, ἀλλ' ὕστερον ἁπλῶς κτίζω, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ γράφεται ἑλληνιστὶ οἰκοδομῶ ἐργαστήριον, οἰκοδομῶ τείχη· οἷον παρὰ Ξενοφῶντι Κυρ. Ἀναβ. Β. 4. 12. «Διελθόντες δὲ τρεῖς σταθμοὺς ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον τεῖχος, καὶ παρῆλθον εἴσω αὐτοῦ· ἦν δὲ ᾠκοδομημένον πλίνθοις ὀπτοῖς ἐν ἀσφάλτῳ κειμένοις» κτλ.

Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ λέξις ἑκατόμβη ἐσήμαινε τὸ κατ' ἀρχὰς θυσίαν ἑκατὸν βοῶν, ἀλλ' ὕστερον ἐσήμαινεν ἁπλῶς θυσίαν ὡς καὶ τὸ βουθυτῶ. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ Ὅμηρος καὶ ἄλλοι ἔλεγον ἑκατόμβην (δηλ. θυσίαν ἀρνῶν, αἰγῶν, ταύρων, πεντήκοντα κριῶν κτλ.). Καὶ ταῦτα μὲν ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν λέξιν σύνθετον ἐκ τοῦ βῆ=βοῦς καὶ ἑκατόν· διότι ἄλλοι ἄλλως κρίνουσι· νομίζουσι δηλαδὴ ὅτι ἡ κατάληξις βῆ προέρχεται ἐκ τοῦ βάω, ἐξ οὗ βατόν, πρόβατον· ὥστε ἡ λέξις ἑκατόμβη σημαίνει ἑκατὸν βαίνοντα, ἤγουν ζῶα καὶ ὄχι μόνον βόας. Ἐγὼ ἐμμένω ἐν τῇ πρώτῃ γνώμῃ. Ἐρωτῶ δὲ τὸν κ. Βερναρδάκην, πότερον ἦν φυσικώτερον καὶ λογικώτερον, οἱ παναρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι οἱ ποιμενικὸν διάγοντες βίον νὰ σχηματίσωσι λέξιν σημαίνουσαν θυσίαν ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων ζώων, ἃ μετεχειρίζοντο εἰς τὴν θυσίαν, ἢ νὰ σχηματίσωσι λέξιν σημαίνουσαν τὴν χρηματικὴν ἀξίαν τῆς θυσίας; ποῖον ἦν προχειρότερον αὐτοῖς, τὰ ζῶα ἢ τὰ νομίσματα; ἅτινα ὅλως ἠγνόουν, ὅτε ἔπλαττον τὰς λέξεις ἐπὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, περὶ οὗ πλατύτερον ὡμίλησα ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει. Ἀλλ' ὁ κ. Βερναρδάκης λέγει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον νομίσματα βοῦς καλούμενα. Τίνες ὅμως ἀρχαῖοι; οἱ ἐπὶ Ὁμήρου; τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ πρέπει ν' ἀποδειχθῇ. Ἂς ἐξετάσωμεν τὰ ἐπίλοιπα χωρία τοῦ Ὁμήρου, διότι ἴσως ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει καὶ ἀπόδειξις τοῦ ζητουμένου.

Ὁ κ. Βερναρδάκης ἀναφέρει τὰ ἑξῆς χωρία ἐκ τῆς Ἰλ. Β στιχ. 446.

.....μετὰ δὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη,
αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον ἀγήρων ἀθανάτην τε,
τῆς ἑκατὸν θύσανοι παγχρύσεοι ἠρέθονται,
πάντες εὐπλεκέες, ἑκατόμβοιος δὲ ἕκαστος·

καὶ Ἰλ. Ζ στιχ. 235.

Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν,
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Ἀγνοῶ τί παθὼν ὁ κ. Βερναρδάκης μεταφράζει γαλλιστὶ le prix d'une hecatombe· διότι ἕτερον ἑκάτερον, ἄλλο ἑκατόμβη καὶ ἄλλο ἑκατόμβοιος, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον καὶ αὐτὸς ἐρωτᾷ, πῶς ἐξηγητέον τὴν λέξιν βοῦς ἐν τούτοις, ἐν οἷς οὐδεὶς λόγος οὔτε περὶ θυσίας, οὔτε περὶ ἑκατόμβης; τότε διὰ τί μεταφράζεται γαλλιστὶ hecatombe (ἑκατόμβη); Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα φυσικώτερον καὶ λογικώτερόν ἐστιν, ἵνα ἐξηγηθῇ ὅτι ἕκαστος θύσανος ἦν ἀξίας ἑκατὸν βοῶν, διότι ὁ βοῦς, ὡς εἴπομεν, ἦν ἡ μονάς, πρὸς ἣν παρεβάλλετο ἡ ἀξία τῶν λοιπῶν πραγμάτων· οὕτω καὶ τὰ χρυσᾶ τεύχη τοῦ Γλαύκου ἦσαν ἀξίας ἑκατὸν βοῶν. Ὅτι δ' ἐνταῦθα σημαίνει βοῦν καὶ οὐχὶ νόμισμα, διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Ὅμηρος.

Ὁ ποιητὴς ἐν τῷ Ψ τῆς Ἰλ. στιχ. 261 ἀριθμεῖ τὰ ἆθλα, ἅπερ προὔθηκεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου τελουμένοις·

Ἵπποισιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἀγλαὰ ἆθλα
θῆκε, γυναῖκα ἄγεσθαι ἀμύμονα ἔργα ἰδυῖαν
καὶ τρίποδ' ὠτώεντα δυωκαιεικοσίμετρον,
τῷ πρώτῳ· ἀτὰρ αὖ τῷ δευτέρῳ ἵππον ἔθηκεν
ἑξέτε' ἀδμήτην, βρέφος ἡμίονον κυέουσαν·
αὐτὰρ τῷ τριτάτῳ ἄπυρον κατέθηκε λέβητα
καλόν, τέσσαρα μέτρα κεχανδότα, λευκὸν ἔτ' αὐτως·
τῷ δὲ τετάρτῳ θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα,
πέμπτῳ δ' ἀμφίθετον φιάλην ἀπύρωτον ἔθηκεν.

καὶ ἐν στιχ. 700 καὶ ἑ.

Πηλείδης δ' αἶψ ἄλλα κατὰ τρίτα θῆκεν ἆεθλα,
δεικνύμενος Δαναοῖσι, παλαισμοσύνης ἀλεγεινῆς.
Τῷ μὲν νικήσαντι μέγαν τρίποδ' ἐμπυριβήτην·
τὸν δὲ δυοδεκάβοιον ἐνὶ σφίσι τίον Ἀχαιοί·
ἀνδρὶ δὲ νικηθέντι γυναῖκ' ἐς μέσσον ἔθηκεν,
πολλὰ δ' ἐπίστατο ἔργα, τίον δὲ ἑ τεσσαράβοιον.

Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Ὅμηρον οἱ ἀρχαῖοι τὸν μὲν μέγαν τρίποδα ἐξετίμων δώδεκα βοῦς, τὴν δὲ γυναῖκα τέσσαρας.

Τοῦτο σαφέστερον ἑρμηνεύει ὁ ποιητὴς ἐν στιχ. 884 καὶ ἑ.

Αὐτὰρ Πηλείδης κατὰ μὲν δολιχόσκιον ἔγχος,
κὰδ δὲ λέβητ' ἄπυρον, βοὸς ἄξιον, ἀνθεμόεντα
θῆκ' ἐς ἀγῶνα φέρων.

Δύναται ὁ κ. Βερναρδάκης καὶ ἐν τούτοις νὰ διϊσχυρισθῇ ὅτι ἡ λέξις βοῦς σημαίνει νόμισμα; ἀλλ' ἐν τοῖς ἑξῆς στιχ. 740 κλ.

Πηλείδης δ' αἶψ' ἄλλα τίθει ταχυτῆτος ἄεθλα,
ἀργύρεον κρητῆρα, τετυγμένον· ἓξ δ' ἄρα μέτρα
χάνδανεν, αὐτὰρ κάλλει ἐνίκα πᾶσαν ἐπ' αἶαν
πολλόν.....
δευτέρῳ αὖ βοῦν θῆκε μέγαν καὶ πίονα δημῷ,
ἡμιτάλαντον δὲ χρυσοῦ λοισθήϊ' ἔθηκεν.

Ἐν τούτοις τὸ ἥμισυ τάλαντον κατωτέρας ὂν ἀξίας τοῦ βοὸς παρέχει μοι ὑπονοεῖν ὅτι τὸ χρυσοῦν τάλαντον ἐπὶ Ὁμήρου οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ μικρὸν τεμάχιον χρυσοῦ ἄξιον βοός. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ στίχοι, οὓς ἀνωτέρω ἀνέφερον, ἔνθα τὰ δύο τάλαντα χρυσοῦ, ἀντάξια ἴσως δύο βοῶν, κατεῖχον τὴν τετάρτην τάξιν ἐν τοῖς ἄθλοις. Πολλοὺς τῶν ἀρχαίων ἐσκανδάλισεν ἡ κατάταξις αὕτη νομίζοντας ὅτι τὸ τάλαντον εἶχε καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἣν ἀξίαν καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Διὰ τοῦτο ἐκίνησαν ζήτημα, διὰ τί ὁ Ἀχιλλεὺς ἔδωκε τῷ τετάρτῳ πλείονα ἢ τοῖς ἄλλοις τρισὶν ὁμοῦ, πρὸς οὓς ἀποκρίνεται ἐν τοῖς προβλήμασιν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι τὸ τάλαντον κατὰ τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς χώρας ὁτὲ μὲν περιελάμβανεν ἑκατὸν δραχμάς, ὁτὲ δὲ πεντήκοντα, ὁτὲ δὲ εἴκοσι καὶ πέντε, ἄλλοτε ἕνδεκα, καὶ ἐνίοτε μίαν καὶ μόνην δραχμήν. Ὥστε ὁ κ. Βερναρδάκης εἶχε λόγον τινά, εἰ ὑπεστήριζεν ὅτι τὸ τάλαντον παρ' Ὁμήρῳ ἦν μικρὸν χρυσοῦν νόμισμα, καὶ ἀπορῶ πῶς δὲν εἶδε τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐξάπαντος θέλει ν' ἀνεύρῃ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν ἴχνη νομισμάτων. Ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ κ. Βερναρδάκη βοῦς βέβηκε τὸ τῆς παροιμίας, διότι πανταχοῦ βλέπων βοῦς νομίσματα περιέπεσεν εἰς τὸ ἁμάρτημα, ὃ προσάπτει εἰς τὸν μαρκήσιον Germain Garnier ἐν σελ. 26. Ὅτι δὲ τὸ τάλαντον οὐκ ἦν νόμισμα καὶ παρ' Ὁμήρῳ, ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι εἰ τὸ τάλαντον ἦν χρυσοῦν νόμισμα, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἀργυροῦν νόμισμα καὶ χαλκοῦν, ἀλλὰ παρ' Ὁμήρῳ πολλαχοῦ γίνεται μνεία περὶ χρυσοῦ, ἀργύρου, χαλκοῦ καὶ σιδήρου, ἀλλ' ὡς μετάλλων.

Διὰ τί ὅμως τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν τινες ἔν τισι χωρίοις τοῦ Ὁμήρου ἐκλαμβάνουσιν ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπονοεῖ βοῦν νόμισμα; δι' ὃν λόγον καὶ τὸ ὁμηρικὸν τάλαντον ἐξελάμβανον ἰσότιμον τῶν μεταγενεστέρων. Περιέπεσον εἰς ἣν ἀπάτην καὶ ὁ Πλούταρχος, ἀναβιβάζων τὴν χρῆσιν τοῦ βοὸς νομίσματος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θησέως. Ἐκ τούτων κατ' ἐμὲ ἀρκούντως ἀποδείκνυται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἦν ἄγνωστος τοῖς Ἕλλησιν. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἦσαν ἄγνωστα καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Φοίνιξι καὶ τοῖς Ἑβραίοις; Περὶ τούτου οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν διϊσχυρίζονται μετὰ βεβαιότητος, ἀλλὰ μόνον προτείνουσι τὴν σιωπὴν τοῦ Ἡροδότου, ὃς ἐπεσκέφθη καὶ Φοινίκην, καὶ Αἴγυπτον, καὶ Βαβυλῶνα, οὐδὲν δὲ λέγει περὶ ἀρχαίων νομισμάτων τῶν χωρῶν τούτων, καὶ τὴν ἔλλειψιν νομισμάτων ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς, ἐν αἷς ἀνευρέθησαν τοιαῦτα παν-άρχαια κοσμήματα, χρυσᾶ ἐνώτια, δακτύλιοι, τάλαντα καὶ μναῖ βάρους, οὐχὶ ὅμως καὶ νομίσματα.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ κ. Βερναρδάκης πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων ἦν ἀρχαιοτάτη φέρει μαρτυρίας ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, φέρε ὑποβάλωμεν καὶ ταύτας ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς ἐξετάσεως. Πρὶν ὅμως ἐξετάσω αὐτάς, ἃς μοι ἐπιτραπῇ νὰ εἴπω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν ἑβδομήκοντα, ὅτι αἱ μαρτυρίαι δὲν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐξ αὐτῆς, διότι ἀεὶ τείνει τὰς ἐν τῇ ἑβραϊκῇ ὑλικωτέρας ἐκφράσεις νὰ μεταφράζῃ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον καὶ κατὰ τὰς ἰδέας τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Π. χ. ὅτε ἐν τῇ ἑβραϊκῇ ὑπάρχει λέξις σημαίνουσα ἄρνα ἢ πρόβατον πρὸς ἔνδειξιν ἀξίας, μεταβάλλεται εἰς δίδραχμον· δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ μεταμορφώσωσιν ὅλα τὰ χωρία, διότι ἔμειναν καί τινα, ἐν οἷς εὑρηται ἡ λέξις ἀμνάς, ἀρνάς. Ταῦτα ἀναφέρει ἐν παρόδῳ ὁ κ. Βερναρδάκης, διότι καὶ ταῦτα κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ νόμισμα φέρον ἄρνα ἢ ἀμνάδα ἐντετυπωμένην, ἀφ' οὗ καὶ ἄλλα χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξηγεῖ οὕτως, ὅπου ὁ λόγος προφανῶς περὶ φυσικῶν ἀρνῶν, προβάτων καὶ βοῶν.

Ἐπειδὴ ἡ λέξις σίκλος, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα δραχμή, ἐσήμαινε βάρος μὲν κατ' ἀρχάς, ὕστερον δὲ καὶ νόμισμα, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ὤφειλε νὰ ἐξακριβώσῃ ὁ κ. Βερναρδάκης, πότε ὁ σίκλος ἐγένετο νόμισμα παρ' Ἑβραίοις· διότι εἰ μὲν μετὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Μωϋσέα, τότε ἐν ὅσοις χωρίοις τῆς Πενταteύχου ἀναφέρεται ὁ σίκλος οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τεμάχια χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ὡρισμένον ἔχοντα βάρος. Τοῦτο φαίνεται ἐννοῶν καὶ ὁ σοφὸς Ἱσπανὸς Queippo, ἐνοῖς λέγει· « Οἱ Ἑβραῖοι πολὺ πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν κυρίως νομισμάτων εἶχον ἤδη ποιήσει τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐν

ὄγκῳ καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν ὡς μέσων ἀνταλλαγῆς. Περὶ τούτου δὲν δύναταί τις ν' ἀμφιβάλλῃ στηριζόμενος εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς.» Τὸ χωρίον τοῦτο παρανοεῖ ὁ κ. Βερναρδάκης. Ἀλλὰ καιρός, ἵνα ἐξετάσω καί τινα τῶν χωρίων, ἐφ' ὧν στηρίζει τὴν γνώμην αὐτοῦ ὁ κ. Βερναρδάκης.

Ὁ κ. Βερναρδάκης προκατειλημμένος ὢν ὡς ὁ μαρκήσιος Germain Garnier βλέπει πανταχοῦ νομίσματα, ὅπου γίνεται λόγος περὶ προβάτων καὶ μόσχων. Π. χ. ἐν τῷ κεφ. κ' τῆς Γενέσεως λέγονται τὰ ἑξῆς· «Ἔλαβε δ' Ἀβιμέλεχ χίλια δίδραχμα καὶ πρόβατα, μόσχους καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας, καὶ ἔδωκεν Ἀβραάμ. Τῇ δὲ Σάρρᾳ εἶπεν, ἰδοὺ δέδωκα χίλια δίδραχμα τῷ ἀδελφῷ σου.» Κατὰ τὸν κ. Βερναρδάκην παραδεχόμενον τὴν γνώμην τοῦ Garnier ἐνταῦθα τὰ μὲν πρόβατα ἦσαν χρυσᾶ νομίσματα, οἱ δὲ βοῦς ἀργυρᾶ. Τίς δὲν βλέπει ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ φυσικῶν προβάτων καὶ βοῶν καὶ ὅτι ταῦτα ἔδωκε δῶρον ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ποιμενικὸν διάγοντα βίον Ἀβραάμ; Καὶ ἐν τῷ κδ', 34 Γεν. ἔνθα ὁ Ἐλιέζερ λέγει· «Παῖς Ἀβραάμ εἰμι ἐγώ. Κύριος δ' εὐλόγησε τὸν κύριόν μου σφόδρα καὶ ὑψώθη καὶ ἔδωκεν αὐτῷ πρόβατα καὶ μόσχους καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας, καμήλους καὶ ὄνους. Καὶ ἐν τούτοις κατὰ τὸν κ. Βερναρδάκην τὰ πρόβατα καὶ οἱ μόσχοι εἰσὶ νομίσματα.

Καὶ ταῦτα περὶ τῶν χωρίων τούτων, περὶ δὲ τῶν ἄλλων χωρίων, ἔνθα ὁ λόγος γίνεται περὶ τεμαχίων χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ὤφειλεν ὁ κ. Βερναρδάκης νὰ ὁρίζῃ ἀκριβῶς πότε εἰσὶ τεμάχια βάρους καὶ πότε νομίσματα, ἣν διάκρισιν ἐποιήσατο, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, καὶ ὁ σοφὸς νομισματολόγος Ἱσπανὸς Queippo. Ἵνα δὲ τ' ἄλλα παραλίπω χάριν συντομίας, ἀναφέρω μόνον τὰ χωρία, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσὴφ (Γεν. κεφ. λζ' 28.—μβ' 25—μγ' 20). Ἐν τούτοις γίνεται λόγος περὶ ἀργυρίου, ὅπερ ὁ κ. Βερναρδάκης θεωρεῖ νομίσματα. Ἀλλὰ τότε τίς ἡ ἀνάγκη νὰ τεθῇ ῥητῶς ὅτι «τὸ ἀργύριον ἐζυγίσθη», «τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἐν σταθμῷ ἀπεστρεψάμην νῦν ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν» «καὶ ἀργύριον ἕτερον ἠνέγκαμεν μεθ' ἑαυτῶν ἀγοράσαι βρώματα.»

Αἱ παρατηρήσεις αὗται φέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν τριῶν ἐποχῶν. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τῆς πρώτης ὡμιλήσαμεν ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἴπω ὀλίγα καὶ περὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης.

Β' ἐποχή. Ἐν ταύτῃ τὸ ποσὸν ἑκάστου μετάλλου ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ βοὸς ὡρίσθη ἀκριβέστερον, καὶ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς ἡ πρᾶξις αὕτη ἐξετελεῖτο διὰ τρυτάνης, ὥστε χαλκὸς ἢ ἄργυρος δεκάβοιος σημαίνει ὅτι ἔχει ἀξίαν δέκα βοῶν, καὶ ὅτι τὸ βάρος αὐτῶν ἐστι δεκαπλάσιον τοῦ βάρους, ὅπερ ἔχει ἀξίαν ἑνὸς βοός. Τούτου ἕνεκα τὰ μέτρα τοῦ βάρους ἔχουσι τὰ αὐτὰ ὀνόματα, ἅπερ καὶ τὰ νομίσματα, οἷον τάλαντον, μνᾶ, δραχμή, ὀβολός. Τὸ δὲ τελευταῖον δείκνυσιν ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου πρὸς εὐκολίαν διῄρεσαν τεμάχια ὡρισμένου βάρους ἐν σχήματι ὀβελοῦ καὶ ταῦτα μετεχειρίζοντο εἰς τὰς κοινὰς συναλλαγάς. Ταῦτα ὅμως δὲν ἦσαν ἔτι νομίσματα, διότι δὲν ἦσαν σεσημασμένα οὐδὲ σφραγῖδα ἔφερον πρὸς διαβεβαίωσιν ὅτι ἔχουσι τὸ ὡρισμένον βάρος, ἵνα πάντες δέχωνται αὐτὰ ἄνευ ἐξετάσεως. Τὸ μετρικὸν σύστημα, ὅπερ Φείδων ὁ Ἀργεῖος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔσχεν ἀρχὴν βαβυλωνιακήν. Ἐκ τῶν Βαβυλωνίων παρέλαβον οἱ Αἰγύπτιοι, Ἑβραῖοι, Φοίνικες καὶ ἐκ τῶν Φοινίκων οἱ Ἕλληνες· καὶ τὸ εὐβοϊκὸν καλούμενον, ἐξ οὗ τὸ ἀττικόν, ἔχον ἀναλογίαν πρὸς τὸ αἰγινητικὸν ὡς 5 : 6, πιθανῶς ἔχει ἀσιατικὴν καταγωγὴν ἐκ Λυδίας προερχόμενον.

Γ' ἐποχή. Εὕρεσις τῶν νομισμάτων.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ πρῶτοι ἔκοψαν νόμισμα οἱ Λυδοί (Βιβλ. ά 94.), ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι ὁ τύραννος τῶν Ἀργείων Φείδων, ἐξ οὗ Φειδώνια ἐκλήθησαν ὕστερον τὰ αἰγινητικὰ νομίσματα· διότι τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ Φείδωνος εἰς μεγάλην ἐτέθη κυκλοφορίαν ὑπὸ τῶν θαλασσοπλοούντων καὶ ἐμπορευομένων Αἰγινητῶν, ὡς τὸ τῆς Λυδίας μετρικὸν σύστημα, ὅπερ παρέλαβον αἱ ἐν Ἀσίᾳ Ἰωνικαὶ ἀποικίαι καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι μετέδωκαν, ὠνομάσθη εὐβοϊκόν, διότι ὑπὸ τῶν Εὐβοέων ἀκμαζόντων τότε ἐτέθη εἰς μεγάλην κυκλοφορίαν. Ἵνα δὲ μὴ φανῶμεν λέγοντες ἁμάρτυρα, ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἄργους κατὰ τὸν 8 καὶ 7 π. Χ. αἰῶνα.

Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, ἤτοι τὴν εἰσβολὴν καὶ κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων, τὸ πρῶτον κράτος τῶν κατακτητῶν ἦν τὸ τοῦ Ἄργους, δεύτερον δὲ τὸ τῆς Σπάρτης, καὶ τρίτον τὸ τῆς Μεσσήνης, καταστραφὲν ὕστερον ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ὅτε καὶ τὴν ἡγεμονείαν ἔλαβον τῆς Πελοποννήσου, δι' ὃ οἱ Ἀργεῖοι οὐδέποτε ἔπαυσαν φθονοῦντες αὐτοῖς καὶ ἀντιφερόμενοι. Ἀλλ' ἐπὶ Φείδωνος τὸ Ἄργος κατεῖχεν ἤδη τὰ πρωτεῖα (770 π. Χ.). Τὸ Ἄργος ἦν μητρόπολις τῶν Κλεωνῶν, Φλιοῦν-

τος, Σικυῶνος, Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος, Αἰγίνης. Αὗταί τε αἱ πόλεις καὶ ἡ Ἑρμιόνη, Ἀσίνη, Ναυπλία, Πρασιαί, Λίμυρα, Βοιαὶ ἀπετέλουν ἀμφικτιονικὴν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονείαν τοῦ Ἄργους. Ἐκ τῶν πόλεων τούτων ἐξῆλθον καὶ αἱ πλεῖσται τῶν Δωρικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀποκατέστησαν ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς νήσοις, Κρήτῃ, Ῥόδῳ, Κνίδῳ, Κῷ, Νισύρῳ, Σύμῃ, Καρπάθῳ, καὶ ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἑλάσσονος Ἀσίας, ἐν τῇ Ἁλικαρνασσῷ καὶ ἀλλαχοῦ. Μετὰ πάντων τούτων τῶν μερῶν εἶχεν ἐμπορικὰς σχέσεις τὸ Ἄργος. Ἐκ τούτων καταλαμβάνομεν νῦν, διὰ τί ὁ Φείδων, ἄλλως τε δραστήριος ὢν καὶ φιλόδοξος καὶ μεγάλας ἔχων ἀξιώσεις ὡς Ἡρακλείδης, πρῶτος ἔκοψε νόμισμα, χαράξας τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ κατώρθωσε νὰ βάλῃ αὐτὸ εἰς κυκλοφορίαν διὰ τῆς ἀμφικτιονικῆς ταύτης συμμαχίας καὶ διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ δωρικῶν ἀποικιῶν, μεθ' ὧν τὸ Ἄργος ἦνεἰς διηνεκεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις, καὶ ἐξ ὧν ὁ Φείδων παρέλαβε τὸ μετρικὸν σύστημα τῆς Βαβυλῶνος διὰ τῶν Φοινίκων ἐμπορικὰς ἐχόντων ἐπιμιξίας μετὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων.

Ἡ γνώμη τοῦ Ἐφόρου λέγοντος ὅτι ὁ Φείδων ἐν Αἰγίνῃ πρῶτος ἔκοψε νόμισμα φαίνεται προελθοῦσα ἐκ τοῦ ὅτι τὰ φειδώνια νομίσματα ἐκλήθησαν ὕστερον αἰγινητικά. Ἀλλ' ἡμεῖς εἴπομεν ἀνωτέρω τὸν λόγον, δι' ὃν ἐπεκράτησε τὸ αἰγινητικὸν ὄνομα.

Ἐπὶ τῶν χωρίων λοιπὸν τοῦ Ἡροδότου στηριζόμενος, λέγει ἐπὶ τέλους ὁ κ. Βασιάδης, παραδέχομαι, μέχρις οὗ ἀνακαλυφθῶσιν ἀρχαιότερα νομίσματα, ὅτι περὶ τὸν θ' π. Χ. αἰῶνα οἱ μὲν Λυδοὶ πρῶτοι ἀνθρώπων ἔκοψαν νόμισμα, τῶν δ' Ἑλλήνων πρῶτος Φείδων ὁ Ἀργεῖος κατὰ τὸν ἡ π. Χ. αἰῶνα.

Εἶτα ὁ προεδρεύων κ. Κ. Καραπάνος προτείνει ἵνα ἀναβληθῇ ἡ συζήτησις, ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ ὥρα. Ἐπὶ τούτοις δὲ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΑ'

τῇ 11 Ἰανουαρίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει α) ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου ἐκ Τραπεζοῦντος, εὐχαριστοῦντος τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἐκλογῇ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος, β) ἐπιστολὴν τῆς κυρίας Αἰμιλίας Κτενᾶ Λεοντιάδος, εὐχαριστούσης τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἠθικῇ συνδρομῇ καὶ ἐνθαρρύνσει πρὸς ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ Εὐρυδίκης.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀναγγέλλει τῷ Συλλόγῳ τὸν θάνατον τοῦ προέδρου τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων Συλλόγου, ἀνδρὸς πολυμαθοῦς καὶ πολλὰ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μοχθήσαντος, τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Προστίθησι δὲ ὅτι ὁ μακαρίτης ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν Φαναριωτῶν ἐκείνων, οἵτινες πολυτρόπως ἐφάνησαν χρήσιμοι εἰς τὴν πατρίδα. Προτείνει λοιπόν, ἵνα ἀποσταλῇ εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Σύλλογον ἐπιστολὴ συλλυπητήριος, ἡ δὲ πρότασις παμψηφεὶ γίνεται δεκτή.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεγνώσθη ὁ κατάλογος τῶν προσενεχθέντων τῷ Συλλόγῳ βιβλίων ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ Νεολόγου, τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ καί τινων ἄλλων, ἀγγέλλονται τὸ τρίτον καὶ γίνονται κατὰ τὰ νενομισμένα παμψηφεὶ δεκτοὶ ὁ κ. Μαυρίκιος Σμιδίτιος καθηγητὴς ἐν Ἰένῃ ὡς μέλος ἐπίτιμον, ὡς τακτικὰ δὲ ὁ Ἀρτὶν ἐφένδης Δαδιὰν σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ ὁ κ. Σταῦρος Καμάρας.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι χθὲς ἐγένετο ἡ ἔναρξις τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας, ἔτι δὲ ὅτι παρασκευασθείσης ἁπάσης τῆς ὕλης πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ ἄρχεται ἀπὸ τῆς αὔριον ἡ ἐκτύπωσις, καὶ τέλος ὅτι αἱ Λέσχαι ἐξέλεξαν ἤδη τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, ἡ δὲ ἐπὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐπιτροπή, ἡ ἐκ τῶν κ.κ. Καραθεοδωρῆ, Μίλιγγεν καὶ Ἡρ. Βασιάδου συνεστηκυῖα ἐτελείωσε τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ μέλλει ὅσον οὔπω νὰ ὑποβάλῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος ἐρωτᾷ, ἂν τις θέλῃ ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Βερναρδάκη νὰ ἐπιπροσθέσῃ παρατήρησίν τινα. Καὶ πρῶτον λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Βερναρδάκης ἀπαντᾷ εἰς τὰς γενομένας κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίασιν παρατηρήσεις τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου. Ἐπαναλαβὼν τὰ ἄλλοτε περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς οἰκογενείας, τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς, τῆς ἐκ τούτου προελθούσης ἐργασίας καὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης, τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῆς πρὸς ταύτην ἐπινοηθείσης μετρικῆς μονάδος, συμπεραίνει ὅτι πάντως τὰ τοιαῦτα προηγήθησαν παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν, ὡς καὶ ἡ μετὰ τὴν εὕρεσιν τῶν πολυτίμων μετάλλων χρῆσις νομισματικῆς

μονάδος. Ἀλλ' ὁ ὁρισμός, λέγει, τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐφευρέθησαν τὰ νομίσματα, εἶναι ἀδύνατος μάλιστα ἕνεκα τῆς μεταφορᾶς τῆς φυσικῆς μονάδος ἐπὶ τῶν νομισμάτων, ἅτινα ἔφερον τό τε ὄνομα αὐτῆς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ἐκμαγεῖον· ἡ δὲ ταὐτότης αὕτη τῶν ὀνομάτων τῆς προϊστορικῆς μονάδος μετὰ τῶν νομισμάτων παρέχει τὴν μεγάλην δυσκολίαν πρὸς διάκρισιν τοῦ νομίσματος ἀπὸ τῆς φυσικῆς μονάδος καθ' ἁπάσας τὰς ἐποχάς. Ἀλλ' οὐχ ἧττον βασιζόμενος, λέγει, ἐπὶ τῆς προϊστορικῆς μονάδος καὶ περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων ἐν γένει ὁμιλῶν, οὐχὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ χωρία τὰ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς συγγράμμασι θεωρεῖ κατάλληλα εἰς τὸ ἑαυτοῦ θέμα, ἅτε κατὰ παράδοσιν ἀναφερόμενα, ἥτις βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἔχῃ κῦρος μετὰ τοσούτους αἰῶνας. Διὰ ταῦτα τινὰ μόνον τῶν χωρίων ἀσπάζεται καὶ τὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ θεωρίαν σύμφωνα, ἐν ᾧ ὁ κύριος Βασιάδης ἀντικρούων ἤνεγκε χωρία, ἐφ' ὧν κυρίως δὲν στηρίζεται ὁ κ. Βερναρδάκης. Ἐπιφέρων δὲ καὶ χωρίον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, καθ' ὃ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε νόμισμα, ὑποστηρίζει τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἡροδότου, καθ' ὃ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους νομίσματα. Ἐκ τοιούτων χωρίων ὡρμήθη ὅπως ἑρμηνεύσῃ καὶ τὰ παρ' Ὁμήρῳ ἐννοῶν νομίσματα καὶ οὐχὶ φυσικὰς μονάδας. Μετὰ ταῦτα προστίθησιν ὅτι ἀδύνατος φαίνεται ἡ διατήρησις μέχρι σήμερον νομισμάτων ἐκ τῆς λίαν μεμακρυσμένης ἐποχῆς, ἀφ' οὗ καὶ ἐξ ἐποχῶν μεταγενεστέρων, τοῦ ζ' καὶ ς' αἰῶνος δὲν περιεσώθησαν νομίσματα, ἢ καὶ ὅτι ἂν διεσώζοντο, δὲν θὰ διεκρίνοντο. Ἔπειτα λέγει ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος, ὅπως ἐν ταῖς ἐρεύναις ταῖς γενικαῖς δανεισθῶμεν μαρτυρίας· διότι δὲν ἠδύνατο ὁ Ὅμηρος νὰ ἦναι τὸ κάτοπτρον τοῦ βίου ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε καὶ ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι παρ' Ὁμήρῳ δὲν ἀναφέρονται νομίσματα πράγματι, ὅπερ νομίζει δυσκολώτατον δι' ἣν εἶπε ταὐτότητα νομισματικῆς καὶ φυσικῆς μονάδος, ἥτις ἐπέζησε τῇ ἐφευρέσει τῶν νομισμάτων, δὲν ἕπεται ὅτι νομίσματα δὲν ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν. Τελευτῶν ὁ κ. Βερναρδάκης λέγει ὅτι καὶ μετὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Βασιάδου ἐμμένει τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ γνώμῃ.

Λαβὼν ἀκολούθως τὸν λόγον ὁ κ. Βασιάδης λέγει ὅτι ὁ κ. Βερναρδάκης τρία ἔθιξε ζητήματα, α) ὅτι ἐκ τῶν παναρχαίων χρόνων ἄλλα τε ἔθνη καὶ τὸ ἑλληνικὸν εἶχον νόμισμα καλούμενον βοῦν, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἀνέφερε χωρία ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, β) ὅτι ἡ εὕρεσις τῶν νομισμάτων ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, προϊστορική, γενομένη ἴσως συγχρόνως ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν, γ) ὅτι οὔτε οἱ Λυδοὶ πρῶτοι οὔτε οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν νομίσματα κατὰ τὸν ἡ π. Χ. αἰῶνα.

Σήμερον δὲ προσέθηκε καὶ τέταρτον, ὅτι δέχεται σύστημα προϊστορικόν, ὅπερ ἐστὶν ὅλως μὲν ὑποθετικόν, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπιστηριχθῇ εἰς μαρτυρίας ἀρχαίων ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς ἀναλογίας πραγμάτων, ἅπερ πράττουσι νεώτερα ἔθνη. Ἀλλὰ τίς ἀρχαιολόγος δύναται νὰ δεχθῇ ὑποθετικὸν σύστημα, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀναλογίας νεωτέρων ἐθνῶν; διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ ὑποστηρίζῃ τις πᾶν ὅτι ἄτοπον.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου, λέγει ὁ κ. Βασιάδης, δὲν ἔχω νὰ ἐπιπροσθέσω τι, διότι ἱκανὰ εἶπον ἐν ταῖς δυσὶ προηγουμέναις συνεδριάσεσιν, ἐξ ὧν νομίζω ἀρκούντως ἐφωτίσθη τὸ ζήτημα, καὶ ὁ Σύλλογος ἐπείσθη ὅτι ἐν οὐδενὶ χωρίῳ οὔτε τῆς Ἁγ. Γραφῆς οὔτε τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων γίνεται μνεία περὶ βοὸς νομίσματος.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι ἡ εὕρεσις τῶν νομισμάτων ἀρχαιοτάτη, λέγω καὶ πάλιν, ἐξέστω ἐπέχειν μέχρις οὗ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀνακαλυφθῶσι νομίσματα ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, διότι ταῦτα καὶ μόνα δύνανται νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα. Ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων ἐν Ἑλλάδι ἦν ἄγνωστος, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ὀνομάτων τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, οἷον τῆς μνᾶς, στατῆρος, δραχμῆς, ἅτινα οὐδ' ὡς ὀνόματα μέτρων ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν χρήσει παρ' Ὁμήρῳ. Εἰ λοιπὸν τὰ νομίσματα ἦσαν γνωστὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχήν, προερχόμενα βεβαίως ἐκ τῆς Ἀσίας ἔμελλον νὰ διασώζωσι τὸ ἀσιατικὸν σύστημα, ὡς τὸ εὐβοϊκὸν καὶ αἰγινητικὸν τάλαντον, ἅτινα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταδοθέντα διέσωσαν ἴχνη ἀνεξάλειπτα τῆς ἀσιατικῆς αὐτῶν καταγωγῆς.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οὐδὲν δυνάμεθα ἐξαγαγεῖν βέβαιον συμπέρασμα, διότι ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χωρίοις γίνεται λόγος περὶ τεμαχίων χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ὡρισμένον ἐχόντων βάρος, ἀλλ' εἰσὶν ὡς τὸ παρ' Ὁμήρῳ τάλαντον, ἄσημα, καὶ οὐδένα φέρουσι χαρακτῆρα τοῦ νομίσματος ἐκδηλωτικόν. Ἐν μὲν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς ἀνεπλήρουν τὰ νομίσματα, ἀλλ' ἐζυγίζοντο ὡς σταθμὰ βάρους. Τὴν διάκρισιν ταύτην ἐποίησε καὶ ὁ πολυμαθὴς Ἱσπανὸς νομισματολόγος Queippo, ὃν ὅμως παρενόησεν ὁ κ.

Βερναρδάκης, ὡς ἀπέδειξα ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει.

Τὰ τοιαῦτα τεμάχια χρυσοῦ ἢ ἀργύρου θεωρεῖ ὁ κ. Βερναρδάκης νομίσματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀφ' οὗ ὁ κ. Ρενάν, ὃν συνεβουλεύθη ὁ κ. Βερναρδάκης, ὡς λέγει, ὑποστηρίζει, ἠν καὶ ἡμεῖς παραδεχόμεθα γνώμην. Ὅσον δὲ διὰ τὸ χωρίον τοῦ Ἰωὰς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν κάλλιστα ὅτι γίνεται λόγος περὶ νομισμάτων, διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀνῆκεν εἰς νεωτέραν ἐποχήν.

Ὁ κ. Βερναρδάκης περιπίπτει καὶ εἰς ἀντίφασιν, διότι ὅτε μὲν θέλει ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεως νομισμάτων κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, λέγει ὅτι ἦν ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπῆρχε τὸ εὔκολον τοῦτο μέσον τῆς ἀνταλλαγῆς εἰς ἔθνη τοσοῦτον ἀνεπτυγμένας ἔχοντα τὰς ἐμπορικὰς ἐπιμιξίας, ὅτε δὲ θέλει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν μὴ διάσωσιν τῶν νομισμάτων τούτων καὶ μέχρις ἡμῶν, λέγει ὅτι ἐκόπτοντο ὀλίγα νομίσματα, καὶ ἐκ τούτου ἀπωλέσθησαν εὐκολώτερον πάντα. Ἀλλ' εἰ ἐκόπτοντο ὀλίγα, πῶς ἐπήρκουν εἰς τοσοῦτον μεγάλας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις;

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ παρούσῃ συνεδριάσει ἤνεγκεν ὁ κ. Βερναρδάκης εἰς μαρτυρίαν τὸν Ἡρόδοτον, ὅτι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων μετεχειρίζοντο, ἐξετάσωμεν τὰ χωρία ταῦτα.

Ἐν μὲν τῇ 114—115 παραγράφῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου λέγει περὶ Πάριδος ὅτι ἁρπάσας τὴν Ἑλένην μετὰ πολλῶν χρημάτων ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, «ξείνου τοῦ ἑαυτοῦ ἐξαπατήσας τὴν » γυναῖκα, αὐτήν τε ταύτην ἄγων ἥκοι καὶ » πολλὰ κάρτα χρήματα», καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πρωτεὺς διέταξε νὰ κρατήσωσι τὴν Ἑλένην καὶ τὰ χρήματα. Διάδοχος τοῦ Πρωτέως ἐγένετο ὁ Ῥαμψίνητος, ὃς ἔχων πλοῦτον ἀργύρου μέγαν καὶ βουλόμενος ἐν ἀσφαλείῃ τὰ χρήματα θησαυρίζειν, οἰκοδομέεσθαι οἴκημα λιθινον . . .

Ταῦτα ἤθελον ἔχει βάρος, εἰ ἦσαν ἱστορικαὶ ἀλήθειαι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν μῦθοι πλασθέντες ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, τίς οὐχ ὁρᾷ ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἡροδότου ἱερεῖς διηγούμενοι τοὺς μύθους τούτους μετεχειρίζοντο λέξεις τῆς ἐποχῆς αὐτῶν οὐδόλως ἀκριβολογοῦντες, εἰ τὰ πράγματα, ἃ καὶ λέξεις σημαίνουσιν, ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχήν, περὶ ἧς ὁμιλοῦσιν; ὅτι δὲ ταῦτα μῦθοι γραώδεις καὶ φλυαρίαι, φαίνεται καὶ ἐξ ὧν λέγουσι περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Ῥαμψινήτου καὶ περὶ τῶν δύο λύκων, οἵτινες ὡδήγουν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος ἐν τῷ Ἅιδῃ κείμενον. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἡρόδοτος καθίστησι προσεκτικοὺς τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπιλέγων· «Τοῖσι μὲν νῦν ὑπ' Αἰγυπτίων λεγομένοισι χράσθω ὅτῳ τὰ τοιαῦτα πιθανά ἐστιν.»

Πειστικώτερον φαίνεται τὸ ἄλλο χωρίον (Β, 125), διότι ἐστὶν ἐξ ἐκείνων, ἅτινα δύνανται νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα, ἂν οἱ νεώτεροι κατορθώσωσι ν' ἀνακαλύψωσι τὰ ἐπὶ τῆς Πυραμίδος τοῦ Χέοπος αἰγύπτια γράμματα, ἐν οἷς γίνεναι λόγος περὶ τῶν δαπανῶν, αἵτινες ἐγίνοντο εἰς τὴν κατανάλωσιν τῶν κρομμύων καὶ σκορόδων ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων. Αἱ δαπάναι αὗται ἀνέβησαν μέχρι 1600 ταλάντων ἀργυρίου· «σεσήμανται διὰ γραμμάτων αἰγυπτίων ἐν τῇ πυραμίδι ὅσα ἔς τε συρμαίην καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα ἀναισιμώθη τοῖσι ἐργαζομένοισι· καὶ ὡς ἐμὲ εὖ μεμνῆσθαι τὰ ὁ ἑρμηνεύς μοι ἐπιλεγόμενος τὰ γράμματα ἔφη, ἑξακόσια καὶ χίλια ἀργυρίου τετελέσθαι. Ἐν τούτοις ὁ λόγος περὶ ἀργυρίου ζυγίζοντος χίλια καὶ ἑξακόσια τάλαντα ἢ περὶ νομισμάτων, ὧν ἡ ἀξία ἀνέβαινεν εἰς 1600 τάλαντα; Οἱ μὲν παῖδες φιλολόγων ἔθηκαν διακρισίν τινα, ὅτι ὅταν μὲν ὁ λόγος περὶ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ ἀσημάντου, τότε λέγεται τάλαντον ἀργύρου ἢ χρυσοῦ, ὅταν δὲ περὶ νομισμάτων, τάλαντον ἀργυρίου ἢ χρυσίου· ἀλλὰ τοιαύτη διάκρισις δὲν τηρεῖται παρ' Ἡροδότῳ, διότι ἀνωτέρω εἶπε μέγαν πλοῦτον ἀργύρου. Ἔπειτα ὁ ἑρμηνεὺς μετέφρασε πιστῶς ἢ ἐλευθέραν ἐποίησε μετάφρασιν; διότι καὶ παρακατιὼν τὴν ἐν τῇ πυραμίδι τοῦ Ἀσύχις βασιλέως αἰγυπτιακὴν ἐπιγραφὴν μεταφράζων λέγει· «Προέχω γὰρ αὐτέων τοσοῦτο, ὅσον ὁ Ζεὺς τῶν ἄλλων θεῶν»· ὅπου ἀναμφιβόλως οὐδεὶς λόγος ἐγίνετο περὶ Διός, ἀλλὰ περὶ ἄλλου θεοῦ αἰγυπτίου. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος, ὅστις λέγει τί παρέλαβον οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, ὅπερ οὐκ ἀληθὲς κατὰ τὰς ἐρεύνας τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας, τὴν γεωμετρίαν, τὴν λατρείαν πολλῶν θεῶν, καὶ τί παρέλαβον παρὰ τῶν Βαβυλωνίων, τὸν πόλον καὶ τὸν γνώμονα καὶ τὰ δώδεκα τῆς ἡμέρας μέρη, οὐδὲν λέγει περὶ νομισμάτων, ὅπερ δὲν ἤθελε παραλίπει οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς.

Κατὰ ποίαν λοιπὸν ἐποχὴν καὶ τίνες πρῶτοι ἐν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω ποιησάμενοι ἐξῆλθον τῶν ἡμιτελῶν τούτων μέσων τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν καὶ ἔκοψαν τὸ πρῶτον ἀληθὲς καὶ κύριον νόμισμα; Μετὰ βεβαιότητος δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἐποχήν, ἐξ ὧν ὅμως εἶπον, φαίνεται οὐ πάνυ τι ἀρχαία οὐδὲ εἰς τοὺς

ἡρωϊκοὺς καὶ μωσαϊκοὺς ἀναβαίνουσα χρόνους. Περὶ δὲ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' ἐγὼ διϊσχυρίσθην τοῦτο, εἰδὼς ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀποδίδωσι τὴν εὕρεσιν τῶν νομισμάτων τοῖς Λυδοῖς· τοὐναντίον εἶπον, ὅτι τὰ δύο νομισματικὰ συστήματα τῶν Ἑλλήνων, τὸ φειδώνιον ἢ αἰγινητικὸν καὶ τὸ εὐβοϊκὸν τάλαντον ἔχουσι τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν ἐν Ἀσίᾳ σταθμῶν τοῦ βάρους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν γνωρίζομεν τίς ὁ πρῶτος ἀποχωρίσας ἐκ τῶν σταθμῶν τοῦ βάρους τὰ νομίσματα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ σταθμὰ τοῦ βάρους, ἐξ ὧν παρήχθησαν· διότι ἡ συγκριτικὴ αὕτη ἐξέτασις δύναται νὰ ἐπιχύσῃ νέον φῶς ὡς πρὸς τὴν καταγωγήν, τὴν παραγωγήν, διαδοχὴν καὶ ἀλληλουχίαν τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἑλλάδι νομισμάτων. Ἡ συγκριτικὴ μετρολογία καὶ νομισματολογία ἐστὶν ἀναγκαία, ὡς ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ εἰς τὸ περὶ συγγενείας καὶ καταγωγῆς τῶν γλωσσῶν ζήτημα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ κ. Βασιάδης, ὁ δὲ κ. Βερναρδάκης αἰτήσας τὸν λόγον ἀπαντᾷ εἰς ταῦτα ὡς ἑξῆς· ἐπαναλαμβάνω, λέγει, ὅτι ὁ κ. Βασιάδης ἐπιφέρει πρὸς ἀντίκρουσιν χωρία ἄλλα ἢ ἐκεῖνα, ἐφ' ὧν ἰδίᾳ στηρίζομαι· οὕτω παρέλιπε τὸ περὶ Βαβυλωνίων χωρίον, μνημονεύσας μόνον τὸ περὶ Χέοπος καὶ τῆς πυραμίδος. Δικαιῶ ὅμως τὸν κ. Βασιάδην λέγοντα ὅτι τὸ περὶ νομισμάτων ζήτημα ἀνάγκη ὅπως ἐξετασθῇ συγκριτικῶς πρὸς τὰ μέτρα καὶ σταθμά, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠξεύρω, ἂν οὕτω μέλλῃ τις νὰ καταλήξῃ εἰς συμπέρασμα πρακτικόν, ἀφ' οὗ τοσοῦτοι μέχρι τοῦδε κόποι οὐδὲν ὠφέλησαν. Περὶ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς πυραμίδος ὅσα ὁ κ. Βασιάδης εἶπεν, ἀγνοῶ ἂν ἡ ἀνάγνωσις μέλλῃ νὰ ὠφελήσῃ, διότι βεβαίως τὰ ὀνόματα τῶν προσθετέων ἀριθμῶν πιθανὸν ὅτι εἰσὶν ὀνόματα μονάδων, αἵτινες ἐπεκράτουν πρὸ τῆς εὑρέσεως τῶν νομισμάτων.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος ἐρωτᾷ, ἄν τις ἄλλος ζητῇ τὸν λόγον, καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐζήτησε, δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν εἰδ. γραμματέα, ὅστις ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Ἀβραὰμ περὶ Ἀμάστριος καὶ τῶν περιξ αὐτῆς (ὅρα Περιοδ. σελ. 47—49). Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην, ἐπειδὴ οὐδεὶς ἔλαβε τὸν λόγον πρός τινα παρατήρησιν, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΒ'

ἔκτακτος

τῇ 1 Φεβρουαρίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ὁ κ. πρόεδρος κηρύξας τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως, εἰσάγει τὸ περὶ καθυστερούντων μελῶν ζήτημα, λέγων ὅτι ἐγράφησαν ἐπιστολαὶ πρὸς ἅπαντας ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ παρακαλοῦσαι, ὅπως ἐξοφλήσωσι τὸ πρὸς τὸν Σύλλογον χρέος. Καὶ δὴ τινὲς μὲν προθυμότατα ἀπέστειλαν ἢ ἐδήλωσαν ὅτι θὰ ἀποστείλωσι τὰς συνδρομὰς αὐτῶν, ἄλλοι δέ τινες ἢ ἐσιώπησαν ὅλως ἢ ἀπήντησαν ἀποφατικῶς. Μετὰ μακρὰν δὲ συζήτησιν ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλογος τὴν διαγραφὴν τῶν τε σιγησάντων μετὰ ἐπανειλημμένας προσκλήσεις καὶ τῶν ἀρνηθέντων.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης εἰπὼν ὅτι ἀσχολεῖται πρὸ πολλοῦ εἰς πραγματείαν περὶ τοῦ ἀραβικοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα πολιτισμοῦ, ἐρωτᾷ, ἂν ὁ Σύλλογος εὐαρεστῆται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περὶ ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψι κεφαλαίου. Ὁ κ. Βασιάδης λαβὼν τὸν λόγον λέγει, ὅτι τοιοῦτο ἀνάγνωσμα εἶναι σπουδαῖον, καὶ παρακαλεῖ τὸν κ. Γ. Ἀριστάρχην, ἵνα πολλὰ τοιαῦτα ποιήσηται. Συνιστᾷ δὲ τῷ κ. Γ. Ἀριστάρχῃ τὸ περὶ λίθων σύγγραμμα τοῦ Θεοφράστου, ὅπερ ἴσως οἱ Ἄραβες ἐγίνωσκον καὶ ἔλαβον ἐξ αὐτοῦ τινά· ὥστε οὕτω νὰ μὴ ἀποδώσῃ ἅπαντα τοῖς Ἄραψιν. Πρὸς ταῦτα ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης ἁπάντων λέγει ὅτι ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἀναγνώσματός του ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ Ἄραβες ὀφείλουσι πάντα εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν Ἕλληνας.

Εἶτα διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΓ'

τῇ 8 Φεβρουαρίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει α) ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἐμμ. Κρητικίδου, εὐχαριστοῦντος τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος, β) τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου ὡσαύτως εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους ἀντεπιστέλλοντος, γ) τοῦ κ. Ἀρτὶν

Δαδιὰν ἐκφράζοντος εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τακτικοῦ καὶ χαράν, ὅτι ὁ Σύλλογος ἀνέλαβε τὸ ὑψηλὸν καθῆκον τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν, δ) τοῦ κ. Τηλ. Καραθεοδωρῆ ἀγγέλλοντος τὴν τοῦ διπλώματος λῆψιν καὶ εὐχαριστοῦντος ἐπὶ τῇ τιμῇ τὸν Σύλλογον, ἐκλέξαντα αὐτὸν μέλος ἀντεπιστέλλον, ε) τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλην. γραμμάτων, ἀγγέλλοντος ὅτι ἐδέχθη πάνυ εὐγνωμόνως τὴν συλλυπητήριον ἐπιστολὴν καὶ ἐκοινοποίησεν ἅμα ταύτην τῇ γυναικὶ τοῦ μακαρίτου προέδρου, ς) ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Σέρραις μακεδονικοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, δι' ἧς ἥ τε σύστασις ἀγγέλλεται τοῦ Συλλόγου καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος παρακαλεῖται, ὅπως ἠθικῶς ὑποστηρίζῃ τὸν ἐν Σέρραις. Πέμπεται συγχρόνως καὶ ὁ κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου τούτου.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ βιβλιοφύλαξ κ. Ἀλ. Μαυρογένης ἀναγγέλλει τὰ προσενεχθέντα τῷ Συλλόγῳ βιβλία, ἤτοι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπάνου καὶ τοῦ διδάκτορος κ. Dethier.

Μετὰ ταῦτα ἀγγέλλονται τὸ τρίτον ὡς τακτικὰ μέλη καὶ παμψηφεὶ γίνονται δεκτοὶ οἱ κ. κ. Γ. Νασὺμ καὶ Ἰ. Λαστίκ, μεθ' ὃ προτείνει ὁ κ. πρόεδρος, ἵνα ὁ Σύλλογος ἐκλέξῃ τὸν ἀγορεύσοντα ἐν τῇ ἐπετείῳ τοῦ Συλλόγου ἑορτῇ· ψηφοφορίας δὲ γενομένης ἐκλέγεται ἐπὶ τούτῳ ὁ κ. Κ. Καλλιάδης, ὅστις καὶ ηὐχαρίστησε τὸν Σύλλογον δι' ἣν ἀνέθηκεν αὐτῷ ἐντολήν.

Τούτων γενομένων, δίδοται ὁ λόγος τῷ κ. Γ. Ἀριστάρχῃ, ὅστις πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ προκηρυχθέντος ἀναγνώσματος εἶπε πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐκτάκτῳ συνεδριάσει γενομένας παρατηρήσεις ὑπὸ τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου τὰ ἑξῆς.

Ὁ κ. Βασιάδης συνέστησέ μοι, ὅπως λάβω ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ ἀναγνώσματι, ὅπερ σήμερον μέλλω ἐν ὑμῖν ν' ἀναγνώσω, τὸ περὶ λίθων σύγγραμμα τοῦ Θεοφράστου. Ἀλλὰ ὅσον ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο οἰκεῖος τοῖς Ἄραψι διὰ τῶν εἰς τὸ ἀραβικὸν μεταφράσεων, τόσον ὁ Θεόφραστος ἦτο ἐξ ἐναντίας ἄγνωστος. Νομίζομεν, καὶ τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν κατωτέρω λεγομένων, τὸ περὶ λίθων σύγγραμμα τοῦ ἐνδόξου μαθητοῦ τοῦ Σταγειρίτου δὲν μετεφράσθησεις τὸ ἀραβικόν· διότι βεβαίως ὁ μέγας τῆς Ἀσίας βιβλιογράφος Ἀβδουλλὰχ Χατζῆ Χαλφᾶ (1606—1658), ὅστις καὶ τὰ ἐλάχιστα ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ὅσα εἰς τὸ ἀραβικὸν μετεφράσθησαν, μνημονεύει, ἂν τοῦ Θεοφράστου τὸ σύγγραμμα ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἀραβικῷ, θὰ ἀνέφερε καὶ τοῦτο. Προσέτι οὐδὲν βλέπομεν περὶ Θεοφράστου καὶ ἐν τῇ σπουδαίᾳ ἀνατολικῇ βιβλιοθήκῃ (bibliothèque orientale) τοῦ σοφοῦ d'Herbelot, ὅστις ἅπαντα τὰ εἰς τὸ ἀραβικὸν μετενηνεγμένα ἑλληνικὰ συγγράμματα ἀναφέρει.

Πλὴν τούτων οἱ περὶ ὀρυκτολογίας πραγματευθέντες Ἄραβες οὐδὲν ἀποδίδουσι τῷ Θεοφράστῳ, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας ἐν τοῖς ὀρυκτολογικοῖς αὐτῶν συγγράμμασι πολλάκις ἀπαντῶμεν τὰς φράσεις, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, λέγει ὁ Πλίνιος, λέγει ὁ Διοσκορίδης. Ἀλλὰ πάλιν ἄπορον πῶς εὑρίσκεται ἐν τοῖς τῶν Ἀράβων ὀρυκτολογικοῖς συγγράμμασι λιθογραφικόν τι σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν ᾧ οὐδὲν αὐτοῦ εἰδικὸν σύγγραμμα περὶ ὀρυκτολογίας ὑπάρχει.

Ὁ Μουχαμμὲτ Βίνη Μουχαμμὲτ Ἐλ Κασβινῆ καὶ ἅπαντες σχεδὸν οἱ περὶ τούτου γράψαντες Ἄραβες ἐν τῷ ὀρυκτολογικῷ μέρει Φιλ Μαδενιὰτ τοῦ κατωτέρω μνημονευομένου συγγράμματος ἐπανειλημμένως τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸ περὶ ὀρυκτολογίας σύγγραμμα αὐτοῦ ἀναφέρουσιν. Ἆρά γε τὸ πανεπιστῆμον ἐκεῖνο πνεῦμα ἐπραγματεύθη εἰδικῶς καὶ περὶ τοῦ κλάδου τούτου τῆς φυσικῆς ἱστορίας; Τοῦτο παραδέχονται πολλοὶ σοφοί, ἐν οἷς ὁ Φαβρίκιος καὶ ὁ Rau (ὅρ. Fabricii biblioth. græc. βιβλ. γ', κεφ. ς', τομ. β', σελ. 192.—Seb. F. Ravii Specimen arabicum, continens descriptionem et excerpta libri Teifachii de gemmis et lapidibus pretiosis. traj. ad Rhenun εἰς δ' σελ. 50), ἂν καὶ οὐδὲν ἴχνος πραγματείας περὶ ὀρυκτῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἀριστοτέλους φαίνεται.

Ὁ ἄριστος ἑλληνιστὴς Λουκᾶς Βίνι Σεραπιὼν ἰατρός, Νεστοριανὸς τὸ γένος, μετήνεγκεν εἰς τὴν ἀραβικὴν σύγγραμμά τι περὶ λίθων καὶ μετάλλων, ἀποδιδόμενον τῷ Ἀριστοτέλει, ὅπερ, ὡς λέγει ὁ Ἄραψ σοφὸς ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ, εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ὀγκώδους λιθολογικοῦ συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ λίθων, φύσεως αὐτῶν, χροιᾶς τε καὶ ποικιλίας αὐτῶν, καὶ περὶ ὀρυκτωρυχείων, ἐν οἷς παράγονται, πραγματεύεται δ' ἐν αὐτῷ ὁ μέγας πολυγράφος περὶ 700 εἰδῶν λίθων (μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ St Germain des Près, ἀριθμ. 402).

Ἂν λοιπὸν τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόκρυφον (ὅρα F. Didot biographie universelle m. Aristote) ἢ ψευδαριστοτελικόν, τότε

ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη τοῖς Ἄραψιν, οἵτινες καὶ τοῦτο τὸ σύγγραμμα διέσωσαν, ὅπως πολλὰ ἄλλα ἑλληνικά.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἄραψιν ὀρυκτολογίας (Ὥρα Περιοδ. σελ. 49—60).

Ἀκολούθως τοῦ κ. προέδρου ἐρωτήσαντος, ἄν τις ζητῇ τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ κ. Γ. Ἀριστάρχου, λαβὼν αὐτὸν ὁ κ. Βασιάδης εἶπε τὰ ἑξῆς· Ἐζήτησα τὸν λόγον, ἵνα δικαίους καὶ προσήκοντας ἐπαίνους ἀποδώσω τῷ κ. Γ. Ἀριστάρχῃ ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ καὶ παρακαλέσω ἅμα αὐτόν, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὰς περὶ τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ μελέτας αὐτοῦ. Τοῦ σήμερον ἀναγνωσθέντος οὐ μόνον τὸ πραγματικὸν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἀλλὰ καὶ τὸ λεκτικὸν γλαφυρὸν καὶ καλόν· ἔτι δὲ ἔχει καὶ ἕτερον προτέρημα, ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν παρημελήθησαν καὶ τὰ ἡμέτερα, ἐξ ὧν βεβαίως οἱ Ἄραβες ἠρύσαντο τὰς πρώτας αὐτῶν ὀρυκτολογικὰς γνώσεις. Οὕτως ἀπέδειξεν ὅτι παρ' Ἕλλησιν ὁ ψευδάργυρος ἦν γνωστός· ἀλλ' ἆρά γε οἱ Ἄραβες ἐκτὸς τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων ἐγνώριζον καὶ τὸ περὶ λίθων σύγγραμμα τοῦ Θεοφράστου; ἐγὼ λαβὼν ἀφορμὴν ἐν τῇ παρελθούσῃ συνεδριάσει ἐκ τῆς ἀγγελίας, ἣν ἐποίησεν ἡμῖν ὁ κ. Ἀριστάρχης, ὅτι μέλλει ν' ἀναγνώσῃ περὶ ὀρυκτολογίας τῶν Ἀράβων, ἐπέστησα τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Θεοφράστου, ἵνα ἐξετάσῃ, ἂν ἐγνώριζον αὐτὸ οἱ Ἄραβες· δὲν εἶπον ὅμως ὅτι οἱ Ἄραβες ἤντλησαν τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτοῦ, ὡς ποιεῖ με λέγοντα ὁ κ. Ἀριστάρχης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κ. Ἀριστάρχης μετὰ βεβαιότητος ἀποφαίνεται ὅτι οὐδὲν σύγγραμμα τοῦ Θεοφράστου ἐγίνωσκον οἱ Ἄραβες, ἀλλὰ μόνον ὀρυκτολογικοῦ τινος συγγράμματος τοῦ Ἀριστοτέλους ἀραβικὴ μετάφρασις ὑπάρχει, ὅπερ ὅμως δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων, λέγω αὐτῷ ὅτι, ἂν παραδεχθῶμεν αὐτὸ ὡς γνήσιον σύγγραμμα τῆς ἀριστοτελικῆς Σχολῆς καὶ οὐχὶ ψευδεπίγραφον τῶν μέσων αἰώνων, τότε οὐδὲν κωλύει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τοῦτό ἐστιν αὐτὸ τὸ τοῦ Θεοφράστου, ὅπερ μεταφρασθὲν ἀραβιστὶ ἀπεδόθη τῷ Ἀριστοτέλει, ὡς καὶ ἄλλα ἀπεδόθησαν αὐτῷ συγγράμματα, ὄντα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἢ τῆς Σχολῆς αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἱπποκρατικῇ συλλογῇ πολλὰ συγγράμματα δὲν εἶναι αὐτοῦ τοῦ Ἱπποκράτους, ἀλλὰ τῶν υἱῶν καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Πολύβου, ὡς τὸ περὶ φύσεως ἀνθρώπου, τινὰ δὲ οὐδὲ τῇ αὐτοῦ ἀνήκουσι Σχολῇ, ἀλλὰ τῇ ἀντιφρονούσῃ Κνιδίᾳ, ὡς ὁ σοφὸς ἀπέδειξε Lithé ἐν τῇ τοῦ Ἱπποκράτους παρ' αὐτοῦ γενομένῃ ἐκδόσει. Ἵνα λοιπὸν βεβαιωθῇ κάλλιον, ἂν ἡ ἀραβικὴ μετάφρασις εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Θεοφράστου σύγγραμμα, συνιστῶ τῷ κ. Ἀριστάρχῃ νὰ παραβάλῃ τὰ κεφάλαια τῆς μεταφράσεως πρὸς τὰ κεφάλαια τοῦ ἑλλ. κειμένου· ὅσα λέγουσιν οἱ Ἄραβες περὶ ἰδιοτήτων τῶν λίθων, πρὸς ὅσα λέγει ὁ Θεόφραστος, καὶ οὕτως εὑρεθήσεται, ὡς ἐλπίζω, τὸ ζητούμενον.

Ὁ κ. Ἀριστάρχης εἶπε προσέτι περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Διοσκορίδου, ὅτι ὑπὸ Ἀράβων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐγένοντο μεταφράσεις εἰς τὸ ἀραβικόν· ἀλλ' ἐπειδὴ κοινὴ γνώμη ὑπάρχει ὅτι ὑπὸ Ἀράβων δὲν ἐγίνοντο ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ μεταφράσεις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν συριακῶν μεταφράσεων τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων μετέφρασαν εἰς τὸ ἀραβικὸν Σύροι, Χαλδαῖοι καὶ Ἑβραῖοι, παρακαλῶ τὸν κ. Ἀριστάρχην, κάτοχον ὄντα τῆς ἀραβικῆς φιλολογίας, νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ περὶ τούτου καὶ εἴπῃ ἡμῖν ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, διότι ἐγὼ μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ἀπολέσας καὶ τὸ περὶ μεταφράσεων τοῦ Ἀριστοτέλους σοφώτατον σύγγραμμα τοῦ Jourdain (Recherches sur l'origine des traductions Latines d'Aristote), δὲν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Μετὰ τὸν κ. Βασιάδην λαμβάνει τὸν λόγον ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης καὶ ἀπαντᾷ τάδε· οὐδεὶς ἀναφέρει μετάφρασιν Ἄραβος ἢ Νεστοριανοῦ τοῦ περὶ λίθων συγγράμματος τοῦ Θεοφράστου, τὸ δὲ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδιδόμενον σύγγραμμα δὲν βλέπω πῶς δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν Θεόφραστον. Πρὸς τούτοις ἡ γνώμη ὅτι ἐκ τῆς συριακῆς οἱ Ἄραβες μετέφρασαν τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα, δὲν ἐπιδέχεται συζήτησιν, καθότι ἡ ἱστορία περὶ τοῦ ἐναντίου μαρτυρεῖ, καὶ ἐπιφυλάττομαι περὶ τούτου λεπτομερέστερον νὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν.

Οὐδενὸς δ' ἄλλου αἰτήσαντος τὸν λόγον, ἀναβάλλεται ἡ συζήτησις, καὶ σημαίνει ὁ πρόεδρος τὴν διάλυσιν τῆς συνεδριάσεως.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΔ'

τῇ 15 Φεβρουαρίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἀ) ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μιχαὴλ Ν. Μιχαὴλ εὐχαριστοῦντος τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ ὡς μέλους τακτικοῦ, καὶ β') ἐπιστολὴν τοῦ κ. Καρόλου Σέμπερ ἐκ Βυρτζβούργης, δι' ἧς ἀγγέλλει τὴν σύστασιν ἀνθρωπολογικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας, καὶ ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ἑταιρίας, ὅπως καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος κοινωνήσῃ τῶν ἔργων αὐτῆς, ἀποστέλλει δὲ ἅμα καὶ τὰ ἐκδοθέντα φυλλάδια τοῦ Περιοδικοῦ τῆς Ἑταιρίας.

Συζητήσεως γενομένης ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς, καθ' ἣν ἔλαβον τὸν λόγον διάφοροι, κατὰ πρότασιν τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου σχηματίζεται ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κυρίων Ἀβδουλλὰχ βέη, Μίλλιγγεν, Σπ. Μαυρογένους καὶ Γ. Χασιώτου, ὅπως λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀνθρωπολογικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας σκεφθῇ, τίνι τρόπῳ δύναται ὁ ἡμέτερος Σύλλογος νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης, ὁ λόγος δίδοται εἰς τὸν κ. Δ. Ῥαζῆν, ὅστις ποιεῖται τὰς ἑπομένας παρατηρήσεις περὶ τῶν μεταφράσεων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων εἰς τὴν ἀραβικήν.

» Κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου ὁ ἔντιμος φίλος κ. Ἡρ. Βασιάδης ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τοῦ ἀξιολόγου ἀναγνώσματος τοῦ κ. Γ. Ἀριστάρχου περὶ τῆς ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψι, παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἀνατολιστῶν ὁ Ἀριστοτέλης δὲν μετεφράσθη ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου εἰς τὸ ἀραβικόν, ἀλλὰ μετηνέχθη ἐκ συριακῶν μεταφράσεων.

» Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἐλύθη ὁριστικῶς παρὰ τῶν φιλολόγων. Οὐχ ἧττον προάγομαι νὰ πιστεύσω ὅτι ἐγένετο ἡ μετάφρασις κατὰ πρῶτον εἰς τὸ συριακὸν ἰδίωμα παρὰ Σύρων καὶ Χαλδαίων, ἰατρῶν χριστιανῶν ὑπηρετούντων παρὰ τῇ αὐλῇ τῶν Χαλιφῶν τῆς Ἀραβίας.

» Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ οἱ ἰατροὶ ἦσαν ἐν Ἀραβίᾳ οἱ λογιώτεροι καὶ οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἰδίως καταγινόμενοι, ὅπως ἄλλοτε ἐν Τουρκίᾳ, ὅπου ἕνεκα τούτου καὶ ἰατροφιλόσοφοι ἐκαλοῦντο. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐνισχύουσι τὰ ἐν γαλλικῷ τινι συγγράμματι διαλαμβανόμενα.

» Τὸ πολύτιμον τοῦτο σύγγραμμα ἐκδοθὲν ἐν Παρισίοις τῷ 1844 καὶ ὀνομαζόμενον Dictionnaire des Sciences philosophiques par une Societé des professeurs de Philosophie ἔχει ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ πραγματευομένῳ περὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἀράβων (σελ. 170) τὰ ἑξῆς·

« Les traductions arabes des Oeuvres d'
» Aristote, comme des ouvrages Grecs en
» général, sont dûes pour la plupart à des
» savants Chrétiens, Syriens ou Chaldéens,
» notamment à des Nestoriens, qui vivaient
» en grand nombre comme médecins à la
» cour des Khalifes, et qui faméliarisés avec
« l litterature Grecque, indiquaiet aux A-
» rabes les livres, qui pouvaient leur offrir
» le plus d'interêt. Les ouvrages d'Aris-
» tote furent traduits en grande partie
» sur des traductions syriaques; car de le
» temps de l'Empereur Justinien on avait
» commence à traduire en syriaque des
» livres grecs et repandre ainsi dans l'Ori-
» ent la litterature des Hellènes. »

» Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες κατὰ πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐν Ἀραβίᾳ εἰσαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, καὶ μετ' ἀγανακτήσεως ἀνακράζει ὁ Ἄραψ ἱστορικὸς Μακριζῆς ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων μεγάλα τραύματα ἐπήνεγκεν εἰς τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν. Πλὴν μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρήσεις τῶν θρησκομανῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ φιλοσοφία ἀνέδειξε παρὰ τοῖς Ἄραψιν ἄνδρας διακεκριμένους, οἷοι ὁ Κεντῆς, Φαραμπῆς, Ἀβικένας κλ.

» Ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν συριακῶν χειρογράφων ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ Πορφυρίου καὶ τρία βιβλία τοῦ Σταγειρίτου φιλοσόφου, αἱ Κατηγορίαι, ἡ Ἑρμηνεία καὶ τὰ Ἀναλυτικά.

» Ἡ μετάφρασις τῆς εἰσαγωγῆς ἀποδίδοται εἰς τὸν μοναχὸν Ἀθανάσιον ἐκ τῆς μονῆς Beth-Malca, ὅστις τὴν ἐξεπόνησεν ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν κατὰ τὰ 645 μ. Χ. Αἱ Κατηγορίαι μετεφράσθησαν παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἐδέσσης Ἰακώβου ἀποθανόντος τῷ 708 μ. Χ.

» Οἱ διασημότεροι μεταφρασταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπῆρξαν ὁ Khonain Ben Ishak ἰατρὸς Νεστοριανὸς ἐν Βαγδατίῳ ἀποκατεστημένος καὶ υἱὸς τοῦ Ἰσχάκ.

» Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ὁ Yahya Ben-Ady καὶ Jsa Ben Zaraa νέας ἐξέδοσαν μετα

φράσεις. Ἐν γένει δὲ τὰ φιλολογικὰ τῶν Ἀράβων ἔργα δὲν ἀνέρχονται πέραν τοῦ ἕκτου αἰῶνος, καὶ ἡ πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐποχὴ καλεῖται χρόνος τῆς ἀμαθείας.

» Εὑρίσκεται μετάφρασις εἰς τὸ ἀραβικὸν καὶ τῶν κυριωτέρων σχολιαστῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, οἷον Πορφυρίου, Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως, Θεμελίου καὶ Ἰωάννου Φιλοπόνου.

» Διὰ τῶν σχολιαστῶν τούτων ἐγένετο γνωστὸς ὁ Πλάτων παρὰ τοῖς Ἄραψι, τοῦ ὁποίου ὅμως τὰ συγγράμματα δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν μετεφράσθησαν εἰς τὸ ἀραβικὸν ἅπαντα. Ἡ δημοκρατία τοῦ Πλάτωνος μετεφράσθη εἰς τὸ ἀραβικὸν καὶ ἐσχολιάσθη παρὰ τοῦ ἄραβος φιλοσόφου Ἀβερρόης (Ibni-Rurchd), ὁ δὲ συγγραφεὺς ἄραψ Djemal Eddin El Kifti ἀναφέρει ἐν τῷ λεξικῷ του ὡς μεταφρασθέντα εἰς τὸ ἀραβικὸν τὴν Δημοκρατίαν, τὸν Τίμαιον καὶ τοὺς νόμους τοῦ Πλάτωνος, μνημονεύει δὲ καὶ τεμάχια τοῦ Κρίτωνος καὶ τοῦ Φαίδωνος.

» Ὁπωσδήποτε ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο δημοτικώτερος τοῦ Πλάτωνος παρὰ τοῖς Ἄραψι φιλοσόφοις καὶ ἡ σχολή του ἔσχε πολλοὺς ὀπαδούς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι δὲν ἦσαν πάντοτε σύμφωνοι μὲ τὰ θρησκευτικὰ δόγματα, ὁ Ibni-Rurchd φιλόσοφος ἐν Ἱσπανίᾳ ἀκμάσας τρομερὸς ὑπέστη διωγμούς, καὶ πολλὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἐξηφανίσθησαν ἢ διετηρήθησαν ἐν τῇ ἑβραϊκῇ γλώσσῃ. Τινὰ δὲ τῶν συγγραμμάτων διεσώθησαν ἐν τῇ ἀραβικῇ γλώσσῃ γεγραμμένα μὲ ἑβραϊκοὺς χαρακτῆρας, ὥστε ἡ γνῶσις τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης καθίσταται ἀναγκαία διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἀραβικῆς φιλοσοφίας.

» Ὁ Ἀριστοτέλης ἐσχολιάσθη παρὰ τοῦ διασήμου Ἄραβος φιλοσόφου Κεντῆ, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν θ' αἰῶνα, καὶ παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ Hassan Beni Sawar ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ί αἰῶνα.

» Οἱ διασημότεροι Ἄραβες φιλόσοφοι, οἷον Κεντῆς, Φαραμπῆς, Ἀβικέναις (Ibni-Sina) κλ, ἐβάδισαν εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Σταγειρίτου, οἱ μὲν σχολιάσαντες αὐτόν, καθ' ἃ προείρηται, οἱ δὲ φιλοπονήσαντες συγγράμματα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀριστοτέλους.

» Ἰδίως δὲ ὁ Ἀβικέναις κατὰ τὸν ιά αἰῶνα καὶ ὁ Ἀβερρόης κατὰ τὸν ιβ' ὑπερέβησαν ἅπαντας τοὺς προγενεστέρους αὐτῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν συγγραμμάτων των, καὶ ὁμιλοῦσι μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν ἀναγορεύουσι διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας.

» Οἱ φιλόσοφοι Ἄραβες ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς στίχων τοῦ Δάντου ἐν τῇ θείᾳ κωμῳδίᾳ·

Euclide geometra e Tolommeo
Ippocrata, Avicenna e Galieno
Averrois ché l gran comento reo.

» Ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ζητήματος δύναταί τις ν' ἀρυσθῇ ἐκτενεστέρας πληροφορίας ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Brucker (Hist. Crist. philosophiæ) καὶ τοῦ Schmoelders, Essai sur les Écoles philosophiques chez les Arabes καὶ τοῦ Jourdain».

Μετὰ τοῦτον λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης ἀπαντᾷ τὰ ἑξῆς· Ὁ κ. Ῥαζῆς ἀνέφερεν ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀράβων. Ἀποδείκνυται δ' ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ἀπ' ἐναντίας οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου οὐ μόνον δὲν συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν φώτων παρὰ τοῖς Ἄραψιν, ἀλλὰ καὶ προσκόμματα ἔφερον πολλάκις εἰς τοῦτο. Ἐν τῶν μυρίων τοιούτων παραδειγμάτων εἶναι καὶ ἡ παρὰ τοῦ Καλίφου τῆς Βαγδάτης Ἐλ-Μεμοὺν πεμφθεῖσα εἰς Βυζάντιον πρεσβεία, ἵνα ἐξαιτηθῇ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκοντος Λέοντος τοῦ φιλοσόφου, προτείνοντος ἀντὶ τούτου τὴν προκαταβολὴν 100 κεντηναρίων χρυσοῦ (12 ἑκατομμ. δραχμ. περίπου) καὶ τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης μακρᾶς, ὅπερ ξηρῶς ἀπεποιήθη ὁ αὐτοκράτωρ. Πρὸς τούτοις ὁ κ. Ῥαζῆς εἶπεν ὅτι ἡ φιλολογία ἤκμασεν ἐπὶ τῶν Καλιφῶν. Τὰ ἑπτὰ ὅμως ποιήματα τοῦ ναοῦ τῆς Μέκκας μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ἐναντίου. Πρὸ τοῦ Μωάμεθ πασίγνωστον ὅτι ἐτελοῦντο ἐν Ἀραβίᾳ ποιητικοὶ ἀγῶνες, δυνάμενοι καθ' ὅλα νὰ παραβληθῶσι μὲ τοὺς Ὀλυμπιακούς. Τὸ βραβευθὲν ποίημα ἐκρεμᾶτο ἐν τῷ ναῷ τῆς Μέκκας, δι' ὃ καὶ ἐκαλοῦντο τὰ ποιήματα ταῦτα Μοαλλακᾶ. Ἐκ τῶν ἀριστευσάντων τούτων ποιημάτων ἑπτὰ μόνον ἐσώθησαν, ἐν οἷς διακρίνεται τὸ ὕψος καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ποιησάντων, ὧν εἷς, λέγουσι, καταφυγὼν εἰς Βυζάντιον καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀσπασθεὶς ὠνομάσθη συνεπείᾳ τούτου ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του Ἐλ-Κιαφήρ. Ἴσως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀμαθείας, ὡς καλεῖται ἡ προμωαμεθανικὴ ἐποχή, οἱ Ἄραβες διεκρίθησαν μᾶλλον ἐπὶ ποιήσει ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Καλιφῶν, καθ' ἣν οὐδεὶς ποιητὴς ἄξιος τῶν τὰ Μοαλλακᾶ ποιησάντων ἤκμασε πλὴν τοῦ Ἑβοῦ Τεμάμ.

Ὁ κ. Δ. Ῥαζῆς ἀνταπαντῶν εἰς τὸν κ. Γ. Ἀριστάρχην λέγει· Οἱ Ἄραβες ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ποιηταί, καὶ ἔτι εἶναι γνωστὰ τὰ ἑπτὰ

χρυσᾶ ποιήματα. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὄνομα Χασὰν ἐφάνη αὐτῷ παράξενον, καὶ τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἔκαμε καὶ εἰς αὐτόν, διότι φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα Χασὰν εἶναι χριστιανικόν.

Ἀκολούθως λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης λέγει· Ὡς ἐνθυμεῖται ὁ Σύλλογος, πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ τῶν ἑπτὰ χρυσῶν ποιημάτων, ἅτινα προγενέστερα ὄντα τοῦ Μωάμεθ ἦσαν χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένα ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ τῆς Μέκκας, καὶ αὐτὸς ὁ κ. Δ. Ῥαζῆς ὡμίλησε περὶ τούτων, ὥστε λέγων σήμερον ὅτι ἡ ἀραβικὴ φιλολογία ἤρξατο μετὰ τοῦ Μωάμεθ ἐννοεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν μᾶλλον φιλολογίαν καὶ μάλιστα τὴν φιλοσοφίαν.

Περὶ δὲ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ μάλιστα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἂν συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὰ ἀνατολικὰ ἔθνη, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Δ. Ῥαζῆς, ἢ δὲν συνετέλεσαν, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης, τὸ πρᾶγμα συμβιβάζεται, διότι ὁ Ἰουστινιανός, ὅτε ἐκτίζετο ἡ Ἁγία Σοφία, κλείσας τὰς φιλοσοφικὰς σχολάς, ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν φιλοσόφων νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Χοσρόη, ὥστε ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὐχὶ ὅμως καὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ βουλήσει αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως λύει τὸ ζήτημα, ἂν μουσουλμάνοι Ἄραβες κάτοχοι ὄντες τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ τοῦ πρωτοτύπου μετέφρασαν Ἕλληνας συγγραφεῖς εἰς τὴν ἀραβικήν. Τοῦτο τὸ ζήτημα πρέπει νὰ λύσωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀραβισταί, συγκρίνοντες τὰς ἀραβικὰς μεταφράσεις τῶν ἑλλήνων συγγραφέων πρὸς τὸ πρωτότυπον, καὶ οὐχὶ ἐρειδόμενοι ἐπὶ ὅσων λέγουσι περὶ αὐτῶν οἱ εὐρωπαῖοι σοφοί· διότι οὕτω λυομένου τοῦ ζητήματος δύνανται καὶ οἱ ἡμέτεροι νὰ προσθέσωσι λίθον τινὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ναοῦ, ἂν μάλιστα κατορθώσωσι νὰ ἀνακαλύψωσι τεμάχια ἑλληνικῶν συγγραμμάτων μὴ σωζομένων, καὶ μεταφράσωσιν αὖθις αὐτὰ ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοιαῦτα τεμάχια σώζονται ἐν τῇ ἀραβικῇ μεταφράσει ἐκ τοῦ περὶ ῥυθμικῆς συγγράμματος τοῦ μουσικοῦ Ἀριστοξένου, ὡς ἀναφέρει ὁ Φαραβῆ· σώζεται δέ, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν μαρτυριῶν πιστεύεται, καὶ τὸ περὶ πολιτειῶν πολύβιβλον καὶ πολύτιμον τοῦ Ἀριστοτέλους σύγγραμμα, ὅπερ οἱ Ἄραβες, ἐκ τῆς Ἱσπανίας φεύγοντες, παραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν μετήνεγκον εἰς τὸ Μαρόκον· διὰ τοῦτο ὁ φιλέλλην Villemaine, ὅτε ἦν ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἐν Γαλλίᾳ, ἐπεφόρτισε τὸν στρατηγὸν Daumas κάτοχον τῆς ἀραβικῆς νὰ περιέλθῃ καὶ ἐξετάσῃ τὰς τοῦ Μαρόκου βιβλιοθήκας· ἀλλ' οὐδὲν κατωρθώθη, διότι ἕνεκα πολλῶν δυσκολιῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ πάσας τὰς βιβλιοθήκας· ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ γωνίᾳ τῆς Ἀνατολῆς κεῖται παρερριμένη ἡ ἀραβικὴ μετάφρασις τοῦ ἀριστοτελικοῦ τούτου συγγράμματος. Τούτου ἕνεκα οἱ ἡμέτεροι ἀραβισταὶ καὶ πρὸς δόξαν ἑαυτῶν καὶ τοῦ Συλλόγου, ὀφείλουσι σπουδαίως ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν ἔρευναν τῶν χειρογράφων τῶν ἀραβικῶν μεταφράσεων.

Μετὰ ταῦτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Γ. Ἀριστάρχης ἐκθέτει τὰ ἑπόμενα. Τῷ μικροῦ λόγου ἀξίῳ ἀναγνώσματί μου κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν συνεδρίασιν ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης ἐπαίνους ἔδωκεν, ὧν ὄντως ἀνάξιόν ἐστι διά τε τὸ ἀτελὲς αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ γράψαντος ἀναρμοδιότητα, πέπεισμαι δὲ ὅτι ἐκ μόνης ἐπιθυμίας ὁρμώμενος ἠθέλησε νὰ καλύψῃ πέπλῳ εὐεργετικῷ τὰς μυρίας αὐτοῦ ἐλλείψεις.

Μεταξὺ τῶν ὀλίγων αὐτοῦ πλὴν ἐμβριθῶν παρατηρήσεων, αἵτινες ἄλλως τε ἐν πολλοῖς μὲ ἐφώτισαν, ἤθελον βέβαια πληρέστατα συμμερισθῇ τὴν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν τὸ ὑπὸ τῶν ἀράβων ὀρυκτολόγων καὶ αὐτοῦ τοῦ μεταφράσαντος αὐτὸ Λουκᾶ βίνι Σεραπιοὺν τῷ Ἀριστοτέλει ἀποδιδόμενον σύγγραμμα πιθανῶς τὸ τοῦ Θεοφράστου ἐστί, ἐὰν ὑπῆρχον αἱ ἀπαιτούμεναι τούτου μαρτυρίαι, ἢ ἐὰν παραβληθέντος τοῦ Περὶ λίθων τοῦ Θεοφράστου πρὸς τὸ τοῦ St. Germain des Près χειρόγραφον εὑρίσκετο ἡ αὐτῶν συμφωνία καθ' ὅλα ἀναντίρρητος.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα δέ, ἐὰν ὁ Θεόφραστος ἦν ἢ ὄχι γνωστὸς τοῖς Ἄραψιν, ἀναγκάζομαι νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἦν οὗτος γνωστὸς αὐτοῖς, ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς εἶχον ὑποθέσει τὸ ἐναντίον, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς περὶ τούτου σιωπῆς τῶν βιβλιογράφων Χατζῆ Χαλφᾶ καὶ d' Herbelot καὶ ἐπὶ χωρίου τινὸς τοῦ Γερμανοῦ Kurt Sprengel (Histoire de la médecine trad. par A. J. L. Jourdain. Paris 1815 8ον τομ. Β' σελ. 252), ἐν ᾧ οὗτος συμφωνῶν μετὰ τοῦ Huet (de claris interpret. Βιβλ. Β' σελ. 198) ῥητῶς λέγει ὅτι τὰ τοῦ Θεοφράστου συγγράμματα δὲν μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀραβικήν. «Les ecrits de Theophraste ne furent point traduits en Arabe.» Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ ἑλλ. τοῦ Φαβρικίου βιβλιοθήκη, ἐν ᾗ τις τὰς πολυτιμοτέρας περὶ ἑλλήνων συγγραφέων λεπτομερείας εὑρίσκει, μοὶ ἐχορήγησε τὰς ἀκολούθους πληροφορίας περὶ τῶν ἀραβιστὶ μεταφρασθέντων συγγραμμάτων τοῦ Θεοφράστου.

»Ὁ Ἀβοὺλ Φαράτζ (Abul Faragii Historiæ dynastiarum σελ. 94) ἀναφέρει τρία συγγράμματα τοῦ Θεοφράστου ἀπολεσθέντα, ἅπερ ἀραβιστὶ ἐκ τῆς συριακῆς μετεφράσθησαν, ἤτοι περὶ μετεώρων (Fabricii bibl. græc. ἐκδ. Harles Τ.Γ. σελ. 452.), περὶ ἠθῶν (αὐτ. σελ. 450), μετὰ τὰ Φυσικὰ (αὐτ. σελ. 445).

Καὶ ταῦτα ὅμως ὑποστηρίζουσι τὴν ἐμὴν πρώτην ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἄραβες ὀρυκτολόγοι ἠγνόουν τὸ περὶ λίθων τοῦ Θεοφράστου, οὗ τινος, ὡς εἶπον, ἴχνος δὲν ὁρᾶται ἐν τοῖς ὀρυκτολογικοῖς αὐτῶν συγγράμμασιν.

Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ ὅτι οἱ Ἄραβες μετέφραζον τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα οὐχὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀλλ' ἐκ τῆς συριακῆς, εἶναι ὁμοίως ἀξία προσοχῆς. Ναὶ μὲν οἱ μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων Νεστοριανῶν Σύριοι ἐδίδαξαν πρῶτοι τοὺς Ἄραβας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὡς λέγει καὶ ὁ Humboldt (Cosmos σελ. 257) καὶ ὁ Sedillot (Hist. des Arabes, Paris 1854, 8ον, σελ. 335), καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἀβασιδῶν (Χαροὺν ἐλ-Ῥασίδ, Μεεμοὺν-ἐλ-Ῥασὶδ) συμμετέφραζον τοῖς Ἄραψιν ἑλληνισταῖς τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα, καὶ ὀλίγιστά τινα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων εἰς τὴν συριακὴν μεταγλωττισθέντα, μετηνέχθησαν ἀκολούθως εἰς τὴν ἀραβικήν· ταῦτα ὅμως δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Βασιάδου λεχθέντων περὶ τῆς ὁλικῆς δηλαδὴ μεταφράσεως τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐκ τῆς συριακῆς.

Καλὸν ν' ἀναμνησθῶμεν ὅτι ἦσαν μεταξὺ τῶν Ἀράβων καὶ ἑλληνισταὶ δυνάμενοι καὶ νὰ ἐννοήσωσι καὶ νὰ μεταφράσωσι τὰ πλέον ἀκανθώδη τῶν χωρίων τοῦ Πλάτωνος, τὰ πλέον δύσληπτα τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ λοιπῶν. Ἄλλως κατὰ τί ἤθελε χρησιμεύσει εἰς αὐτοὺς ἡ ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν διδαχὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ τὴν ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἔξωσιν τῶν Νεστοριανῶν καὶ Πλατωνικῶν φιλοσόφων.

Πασίγνωστον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Αὔγουστος τῶν Ἀράβων Ἐλ-Μεεμοὺν ἀνέθηκε τοῖς περιστοιχοῦσιν αὐτὸν σοφοῖς τὴν μετάφρασιν τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ μὲ ὅλας τὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Χαροὺν Ἐλ-Ῥασὶδ προπαθείας ὀλίγα τινὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα εὑρίσκοντο ἐν ταῖς ἀραβικαῖς βιβλιοθήκαις, ἐστάλησαν σοφοὶ εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνὰ τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἐν οἷς καὶ ὁ δεινὸς ἑλληνιστὴς Χουνεὶν βὶν Ἰσχὰκ πρὸς ἀναζήτησιν καὶ ἀγορὰν χειρογράφων, ἅπερ μετεφράσθησαν ἀραβιστὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Ἐπλήρωνε δὲ ἀδρῶς ὁ Καλίφης τοὺς μεταφραστὰς καὶ ἰδίᾳ τὸν Χουνεΐν, πρὸς ὃν ἔδιδε χρυσὸν ἀνάλογον τοῦ βάρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεταφραζομένων συγγραμμάτων.

Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀπόδειξις αὕτη, ἡ ὑποστηριζομένη ὑφ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἱστορικῶν εἴτε Ἀράβων εἴτε ξένων, ἱκανὴ θὰ ἦτο, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἤθελον ὑπάρχει καὶ ἕτεραι ἀποδείξεις, ὧν τινὰς θέλομεν ἰδεῖ προϊόντες, εἴτε συνδεδεμένας τῇ ἐποχῇ τῆς σχεδὸν ὁλικῆς τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων μεταφράσεως ἐπὶ Ἐλ-Μεεμούν, εἴτε μή.

Φαίνεται δὲ πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἄνω, ὅτι τὰ ἤδη συριαστὶ μεταφρασθέντα ἑλληνικὰ συγγράμματα δὲν ἐξήρκουν, ἢ ὁ καλίφης, ὀρθῶς φρονῶν, δὲν ἤθελεν εἰμὴ τὴν ἐκ τῶν πρωτοτύπων μετάφρασιν.

Ἀλλ' εἴπωμεν καί τινα ἄλλα ἐξετάζοντες ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ζήτημα.

Ὅτι οἱ Ἄραβες δὲν μετέφρασαν τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς συριακῆς, ἰδοὺ τί διϊσχυρίζεται ὁ κ. Βασιάδης· ὁ δὲ τὴν ἐναντίαν ἰδέαν ὑποστηρίζων δύναται νὰ προσθέσῃ ἐκτὸς τῶν ἄνω ῥηθέντων καὶ τὰ ἀκόλουθα. Ἐὰν ἠδύνατό τις ἀποδεῖξαι ἱστορικῶς τὴν ἐκ τῆς συριακῆς μετάφρασιν, κάλλιστα· ἄλλως ἡ γνώμη ἔστω καὶ εἰς ἄλλα μὴ ἀφαλλομένων δύο ἢ τριῶν Εὐρωπαίων, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀραβιστὶ ἐκ τῆς συριακῆς μεταφράσεως ὀλίγων τινῶν συγγραμμάτων, ἤτοι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Πορφυρίου, τοῦ περὶ Ἑρμηνείας, τῶν Ἀναλυτικῶν, τοῦ περὶ Ψυχῆς, τοῦ περὶ Ποιητικῆς, τῶν Σοφιστικῶν ἐλέγχων, τοῦ περὶ Τέχνης Ῥητορικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καί τινων ἄλλων συγγραμμάτων, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου. Τὰ ὀλίγα δ' ἑλληνικὰ συγγράμματα τὰ ἐκ τῆς συριακῆς ἀραβιστὶ μεταφρασθέντα (ὅρ. d'Herbelot Biblioth. Orientale, Maëstricht MDCCLXXVI εἰς φυλλ., σελ. 485, στηλ. β', λ. ζ· σελ. 485, στηλ. β', λ. η — σ. 329 στηλ. ά, λ. ς. καὶ στηλ. β. κτλ. κτλ.) διακρίνονται ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν τίτλων αὐτῶν, οὓς οἱ Σύριοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἑλληνικοὺς διετήρουν, ὡς τὰ Εἰσαγουτζὴ Βάρι — Ἁρμενείας, Κιτάβι — Σοφιστικά, Κιτάβι — Ἀναλυτικά, Κιτάβι Σερβουτουμαρικὰ κτλ. κτλ. (τοῦτό ἐστι τὸ Κιτάβι Ῥητορικά, διαφθαρὲν οὕτω ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ὅρ. d'Herbelot σελ. 485 στηλ. α. λ. ζ.)

Ἐκτὸς τούτου οἱ Σύριοι δὲν ἐνησχολήθησαν οὔτε εἰς τὴν ἀστρονομίαν, οὔτε εἰς τὰ μαθημα-

τικά· μᾶλλον διεκρίθησαν ὡς ἰατροφιλόσοφοι, δι' ὃ καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν βλέπομεν τὰ τοῦ Ἱπποκράτους (d'Herbelot αὐτ. σελ. 191, στηλ. β', λ. Τ καὶ σελ. 162), τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου καί τινα τῶν Ἀριστοτέλους ἐν μεταφράσει συριακῇ· ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν μεταφράσεις, Συντάξεως τῆς Μεγίστης τοῦ Πτολεμαίου τὸ πρῶτον ἐπὶ Χαροὺν Ἐλ-Ῥασὶδ (Sedillot αὐτ. σ. 337), τῶν τοῦ Διοφάντου ὑπὸ τοῦ Ἄραβος ἀστρονόμου Ἀβουλ-Βεφὰ (αὐτ. σ. 349), τῶν ἐπιλοίπων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς τῶν Μετὰ τὰ Φυσικά (d'Herbelot σελ. 480 στηλ. λ. καὶ Sedillot αὐτ. σελ. 398.) καὶ λοιπῶν ἄλλων ἐπὶ Ἐλ-Μεεμούν, τῶν Σφαιρικῶν τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ Μενελάου (d'Herdellot αὐτ. σελ. 470 στηλ. ά. λ. β.), τοῦ περὶ κινουμένης Σφαίρας τοῦ Αὐτολύκου (αὐτ. σ. 473 στηλ. β', λ. κ.), τῆς ἁπλώσεως ἐπιφανείας σφαίρας τοῦ Πτολεμαίου (αὐτ. σελ. 481 στηλ. ά, λ. ιά), τοῦ περὶ κωνικῶν τομῶν τοῦ Ἀπολλωνίου (αὐτ. σελ. 492. στηλ. ά, λ. ιά), τοῦ περὶ ἀστέρων ἐπιτολῆς (αὐτ. σελ. 392 στηλ. β', λ. ί.) Ὑψικλέους (ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ. Ὁρ. Βιβλ. Ἑλλ. βιβλ. Α'. σελ. 386, Βενετίᾳ 1807, 8ον. Ἴσως δὲ ἐκ τῶν ἀποκρύφων ἢ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀραβικῇ μεταφράσει διασωθέντων ἐστί), τοῦ περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου (d'Herbelot αὐτ. σ. 490 στηλ. β', λ. ιά.) καὶ τοῦ περιφήμου συγγράμματος παραβολῆς τοῦ Ἀρχιμήδους (αὐτ. σ. 481. στηλ. ά, λ. Ι', κτλ.) κτλ., ἅτινα μετεφράσθησαν ἀμέσως ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν εἴτε ἐπὶ Ἐλ-Μεεμούν, εἴτε εἰς διαφόρους ἐποχάς, ὡς καὶ πλεῖστα ἄλλα ἑλληνικὰ συγγράμματα περὶ στρατηγικῆς, ἰατρικῆς, φαρμακευτικῆς, βοτανικῆς, γεωργίας καὶ λοιπῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν (ὁρ. περὶ τούτων λεξ. Ketab ἐν d Herbelot).

Πρὸς τούτοις ὡς ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν ὁλικῆς τῶν ἑλλην. συγγραμμάτων μεταφράσεως θεωροῦσιν, ὅτι ὁ Χουνεὶν βίνι Ἰσχὰκ ὁ τοῦ Καλίφου Ἐλ-Μεεμοὺν ἀρχιμεταφραστὴς ἦν Σύριος, καὶ ὅτι πολλὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα εἰς τὴν μητρῴαν αὐτοῦ μετέφρασεν.

Τοῦτο θεωροῦμεν ἁπλούστατον· ὁ Χουνεὶν ἐκτὸς τῶν διαταγῇ τοῦ Ἐλ-Μεεμοὺν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν μεταφράσεων αὐτοῦ, ἐποιήσατο καὶ ἄλλας πρὸς χρῆσιν τῶν ὁμοεθνῶν του Συρίων, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ καὶ ἐν τῷ συγγράμματι, ἐν ᾧ ὁ Χουνεὶν ὁτὲ μὲν παρουσιάζεται ὡς μεταφράσας ἀραβιστὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τὰ Μετὰ τὰ Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁτὲ δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν συριακὴν τὰ Ἀναλυτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὥστε ἐκ τούτων δῆλόν ἐστιν ὅτι μετέφραζεν ὁ Σύριος οὗτος καὶ εἰς τὴν ἀραβικήν, ἄλλως δὲν ἤθελε γίνει ἡ ἐκ μέρους τοῦ Ἀβδουλλὰχ Χατζῆ Χαλφᾶ διάκρισις αὕτη μεταξὺ τῶν ἀραβικῶν καὶ τῶν συριακῶν μεταφράσεων τοῦ Χουνεὶν βίνι Ἰσχάκ.

Ἐπισφραγίζοντες τὰ ὀλίγα ταῦτα προτιθέμεν ὅτι τὴν ἄνω διάκρισιν ἤτοι τὴν μεταξὺ τῶν ἀραβικῶν καὶ συριακῶν μεταφράσεων τοῦ Χουσεὶν βίνι Ἰσχάκ, ὁ Χατζῆ Χαλφᾶς καὶ ὁ τὰ βιβλιογραφικὰ αὐτοῦ ἄρθρα ἀντιγράψας d'Herbelot δὲν ἀμελοῦσι καὶ ὡς πρὸς τὸ μεταφράζειν εἰς τὴν ἀραβικήν, καὶ τὸ μεταφράζειν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀραβικήν, καὶ ἀναφέρουσι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν συριακὴν καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἀραβικὴν μεταφρασθέντα συγγράμματα, καὶ ὅτι ἡ ὅλως ἐπιστημονικὴ αὕτη ἀκρίβεια κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα ὑπερέβη τὴν τῶν πλείστων ἱστορικῶν καὶ φιλολόγων τοῦ ιθ', οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον τὴν σπουδαίαν ταύτην λεπτομέρειαν ἠμέλησαν εἴτε ἀγνοοῦντες ὅτι ὑπάρχει ἰδέα τῆς ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν μεταφράσεως τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων εἴτε μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ἰδέαν ἄνευ ἀποδείξεων· καθότι φυσικῷ τῷ λόγῳ πρὸς δικαίαν τούτου ὑποστήριξιν ἀπαιτεῖται α) ν' ἀποδείξῃ τις ὅτι οὐδεὶς Ἄραψ ἐγνώρισέ ποτε τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα τῆς ἀνὰ τὴν Περσίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Ἀραβίαν ἐξαπλώσεως τῶν Ἑλλήνων Νεστοριανῶν καὶ τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων, β) ὅτι ὁ Χουνεὶν βίνι Ἰσχὰκ ἠγνόει τὴν ἀραβικήν.

Μέχρι τῆς σήμερον ἂν καὶ ἐγράφησαν πραγματεῖαι περὶ τούτου, παρημελήθη, ὡς εἴπομεν, ἡ προσοχὴ περὶ τὴν τῶν ἀραβικῶν μεταφράσεων μνείαν, ἀπὸ δὲ τῆς συζητήσεως ταύτης, ἣν ἐγέννησε τὸ ἐμβριθὲς πνεῦμα τοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου, θέλει χρονολογεῖσθαι ἡ σαφήνεια τῶν ἐκφράσεων, προκειμένου περὶ μεταφράσεων ἀραβικῶν, καὶ οὕτω ὅσοι ἁπλῶς ἔγραφον τοὺς Ἄραβας τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἑλληνικὸν σύγγραμμα μεταφράσαντας, θέλουσι προσπαθεῖ, ὅπως καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐξ ἧς μετεφράσθη τοῦτο, ν' ἀναφέρωσι μὴ ἀμελοῦντες τὰς ἀπαιτουμένας αὐθεντικὰς μαρτυρίας.

Ἐὰν ἡ ἄνω προσοχὴ τηρηθῇ ὑφ' ὅλων τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων, τότε διαχέεται δι' αὐτῆς φῶς οὐ μόνον διὰ τὴν ἀραβικὴν

φιλολογίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν φαεινότατον.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΕ'

τῇ 22 Φεβρουαρίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς, καὶ α) τοῦ κ. Κ. Ἀραβαντινοῦ, ὅστις προσφέρει τὰ συγγράμματα τοῦ μακαρίτου αὐτοῦ πατρὸς πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν πυρποληθέντων, β) τοῦ κ. Arthur de Coussemaker εὐχαριστοῦντος τῷ Συλλόγῳ, ὅτι ἐξέλεξεν αὐτὸν μέλος ἀντεπιστέλλον.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Σπ. Μαυρογένης ἀναγγέλλει ὅτι ἐν Μαγκεστρίᾳ συνέστη ἐσχάτως ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος, οὗ πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ κ. Σαγραντῆς. Ἐὰν δέ, λέγει, ἐν χώραις ἑλληνικαῖς ἡ σύστασις τοιούτων Συλλόγων πληροῖ χαρᾶς τὰς καρδίας ἁπάντων, πολλῷ πλέον ἡ χαρὰ αὕτη αὐξάνει, ὅτε Σύλλογοι ἱδρύονται ἐν ξέναις χώραις πρὸς διατήρησιν τῆς πατρίου γλώσσης. Διὰ ταῦτα προτείνει ὁ κ. Σπ. Μαυρογένης, ἵνα ἐπιστολὴ γραφῇ ἐνθαρρυντικὴ πρὸς τοὺς ἐν Μαγκεστρίᾳ ὁμογενεῖς παρὰ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου. Ὁ δὲ κ. πρόεδρος ἐπιδοκιμάσας τὴν πρότασιν ταύτην προτείνει εἰς τὸν Σύλλογον, ἂν θέλῃ, νὰ σκεφθῇ γενικώτερον περὶ τῶν Συλλόγων ἐν συνεδριάσει ἐκτάκτῳ. Ἡ πρότασις τοῦ κ. προέδρου ἐγένετο παραδεκτή.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος προτείνει κατ' αἴτησιν τῆς ἐπὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐπιτροπῆς, ἵνα συμπεριληφθῇ ἐν ταύτῃ καὶ ὁ κ. Γ. Χασιώτης. Τῆς προτάσεως ταύτης τεθείσης εἰς ψηφοφορίαν καὶ γενομένης δεκτῆς, ἀγγέλλεται ὅτι ὁ κ. Ἀβδουλλὰχ βέης, ὅστις κατὰ τὴν προκήρυξιν ἔμελλεν ἵνα ἀναγνῷ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ Περὶ μεταμορφώσεως τῶν ὀρυκτολίθων ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τῶν σχισταργιλλωδῶν δεβονείων ἀπολιθώσεων εἰς δεβόνειον τίτανον τοῦ Βοσπόρου, κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην, κωλύεται ἕνεκα λυπηροῦ αὐτῷ συμβάντος. Ὅθεν δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν γενικὸν γραμματέα, ἵνα ἀναγνῷ τὴν πρό τινος χρόνου σταλεῖσαν πραγματείαν περὶ Μυρλείας ἢ Ἀπαμείας (Μουδανιᾶς) τοῦ κ. Χρ. Παπαδοπούλου. Ἐν περιλήψει δὲ ἔχει ἡ πραγματεία αὕτη ὡς ἀκολούθως. Λέγει ὁ κ. Παπαδόπουλος ἐν αὐτῇ κατὰ πρῶτον ὅτι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Βιθυνικῶν αὐτοῦ ἔκαμε νέας περιηγήσεις πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι μὴ δυνάμενος τώρα νὰ πέμψῃ ὅσας νέας σημειώσεις ἔκαμε, πέμπει μόνον εἰς τὸν Σύλλογον τὰ περὶ Ἀπαμείας. Ἔπειτα ἱστορικῶς ἐξετάζων τὴν Μύρλειαν λέγει ὅτι ἐκλήθη οὕτω ἤτοι ἀπὸ Μύρλου ἡγεμόνος τῶν Κολοφωνίων ἢ ἀπὸ τῆς Ἀμαζόνος Μύρλης, οὐδὲν δὲ πλέον περὶ αὐτῆς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἢ ὅτι Μενεκράτης ὁ γεωγράφος ποιεῖται μνείαν αὐτῆς. Ὁ Φίλιππος γ' κατεδαφίσας ταύτην μετὰ τῆς Κίου ἐδωρήσατο τὴν γῆν τῷ Προυσίᾳ Ζήλᾳ, ὅστις πρὸς τιμὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἀπάμης μετωνόμασεν αὐτὴν Ἀπάμειαν, ὅπερ ὄνομα ἐκράτησεν, ἂν καὶ μετέπειτα δῶρον παρὰ τοῦ Αὐγούστου δοθεῖσα τῷ Ἀγρίππα ἐκλήθη Ἀγρίππα ἀποικία. Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς δὲ χρόνους ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ μητρόπολις, καὶ μνημονεύονται οἱ ἀπὸ τοῦ 400—1318 χρηματίσαντες μητροπολῖται, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου προσηρτήθη εἰς τὴν μητρόπολιν Προύσης διὰ πράξεως συνοδικῆς, ἣν καὶ αὐτολεξεὶ ἅπασαν ἀναγράφει ἐν τῇ αὐτοῦ πραγματείᾳ ὁ κ. Παπαδόπουλος. Εἰπὼν δ' ἐν συνόψει περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσεως αὐτῆς ἐπιλέγει ὅτι τανῦν καλεῖται Ἀμάπολι, σώζουσα ἐρείπια ἀρχαίων κτιρίων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἐσχάτως ἀνακαλυφθὲν θέατρον. Κατὰ δὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου εὑρέθησαν ἐρείπια βωμοῦ ἀρχαίου καί τινα βυζαντινὰ νομίσματα, ἐν δὲ σημειώσεως ἄξιον φέρον τὰ γράμματα Κίος Α Ἀπάμεια ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ νεάνιδας δύο διὰ χλαμύδος κεκαλυμμένας καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν λίραν Ὀρφέως. Τέλος εἰπὼν ὀλίγα περὶ τῶν νῦν κατοίκων, τοῦ Σχολείου καὶ τῶν χρηματισάντων διδασκάλων ἀναφέρει καὶ πεντεκαίδεκα ἐπιγραφάς, ἑλληνικὰς καὶ λατινικάς, περὶ ὧν λέγει ὅτι ἅπασαί εἰσιν ἀνέκδοτοι πλὴν τῆς πρώτης, ἥτις ἀτελὴς καὶ ἀσυμπλήρωτος ἐκδέδοται ἐν τῷ exploration archéologique τοῦ Γάλλου Georges Perrot, ὑπισχνεῖται δὲ ὅτι θέλει συμπληρώσει αὐτάς.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΓ'

ἔκτακτος

τῇ 1 Μαρτίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν, ὁ εἰδικὸς γραμματεύς, τοῦ γενικοῦ ἀπόντος, ἀναγινώσκει 1) τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μαυρικίου Σμιδιτίου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς·

Ἐν Ἰένῃ τῇ 15 Φεβρουαρίου 1871.

Πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἄθλων προκειμένων τοῖς περί τε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν αὐτῶν οὕτως ἐκ παίδων ἐσπουδακόσιν, ὥστε μὴ μόνον αὐτοὺς φαίνεσθαι παιδείας ἀπολελαυκότας ἀπὸ τούτων ἐπισημοτάτης, ἀλλ' ὡς δοκεῖν τοιαῦτ' ἄττα κεκτημένους ἀγαθά, ὧν καὶ ἄλλοις μεταδιδόντες πάλιν τῶν μεγίστων εὐεργετημάτων αἴτιοι γίγνοιντ' ἂν κἀκείνοις — παρά γε μὴν πολὺ οὗτοι ἔμοιγε δοκοῦσιν (οἶμαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς γε νοῦν ἔχουσι) γεγονέναι εὐδαιμονέστατοι, οἵτινες τῆς ἑαυτῶν φιλοπονίας μισθὸν ἀπέλαβον λαμπρότατον, τὸ διὰ τιμῆς ἄγεσθαι καὶ ἐπαίνου τυγχάνειν παρ' ἀνδρῶν ἐλλογιμωτάτων καὶ ἐν πάσῃ παιδείᾳ, ὡς συνελόντι εἰπεῖν, διαλαμπόντων. Ὅδη κἀμοὶ ξυμβεβηκέναι ἔναγχος, οὐδέντι τοιοῦτο προσδοκήσαντι, μέλος ἐπὶ τιμον αὐτοῦ μιᾷ γνώμῃ τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου ὑμῶν κἀμὲ ψηφισαμένου καὶ ἀνακηρύξαντος, τῆς ἀδιαλείπτου ἐμῆς ἐν γράμμασιν ἑλληνικοῖς διατριβῆς, εὖ ἴσθ' ὅτι πάντων ἐγὼ κάλλιστον ἡγοῦμαι μισθὸν καὶ οἷον, εἰ μὴ φορτικώτερον τοῦτ' εἰπεῖν, ἀρετῆς ἄποινα. Οἵας μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἐνεπλήσθην χαρᾶς τοῦ παρ' ὑμῶν ξυμψηφισθέντος διπλώματος γενόμενος ἅμα αὐτόπτης, τί δεῖ μακρηγορεῖν; Τί γὰρ ἂν ἀνδρὶ ἀκραιφνῶς φιλέλληνι καὶ μονονουχὶ ἐναργῶς ὁμιλοῦντι καὶ συνεπιδημοῦντι ὑμῖν μᾶλλον ἂν κατ' εὐχὴν γένοιτ' ἄν, ἢ ἐλευθέρως φιλοῦντα εἰλικρινῶς καὶ ἀντιφιληθῆναι; Ἦλθεν ἀλλὰ μετὰ τῆς χαρᾶς εἴπῃ καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα συνακολουθήσασα ἀμηχανία τις ὀκνηρότερον ἐποίησέ με, οὐδένγε θαυμαστόν, ὦ ἄνδρες· καὶ γὰρ ἐνδέχεται ἐνίοτε καὶ ἥσσονας ἑαυτῶν γενέσθαι, ὥσπερ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον, οὕτω οὐχ ἥκιστα τοὺς ἔν τινι τέχνῃ ὄντας, ὧν εἰσι καὶ οἱ γραμματικῶν καὶ μᾶλλον ἔτι οἵγε κριτικῶν παῖδες. Ὑμεῖς δὲ δήπου τῷ ὑμετέρῳ στεφάνῳ ἀναδεῖτε οὐ τοὺς νῦν μὲν ὀρθῷ σφυρῷ βαδίζοντας, ὕστερον δὲ πεσεῖσθαι καὶ ἐνδώσειν μέλλοντας, ἀλλ' οὓς ἐλπίζετε καὶ νῦν καὶ ἐς ὕστερον ὅμοια τοῖς καὶ πρὶν καρποτοκήσειν. Βουλοίμην μὲν οὖν ἂν αὐτὸς ἐμαυτοῦ ὑπολείπεσθαι μηδαμῶς, μήτε παύεσθαι πώποτε τό γ' ἐμὸν μέρος τὰ μὲν διὰ συνδρομῆς πνευματικῆς, τὰ δὲ διὰ συγγραμμάτων τε καὶ ὑπομνημάτων συντελῶν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ὑμετέρου Συλλόγου, οὗ τίς οὐκ ἂν ἐπαινοίη τὸν κάλλιστον σκοπόν, τὴν καλλιέργειαν φημὶ καὶ διάδοσιν τῶν γραμμάτων ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν. Θεὸς δὲ ὁ πάντων κύριος ἐπίτροπος ὑπάρχοι ταῖς μερίμναις μου, ὥστε κἀμὲ ἐν ταύτῃ τῇ κοινῇ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες ἐλλογιμώτατοι, μελλούσῃ ἔσεσθαι ὁδῷ ἀεί τι προκόπτειν καὶ ἐπιδιδόναι, καίπερ πόρρωθεν τοσοῦτον ἐπιβαλλόμενον ἔργον· ὅμως χαίρετε.

ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ ΣΜΙΔΙΤΙΟΣ.

Τῷ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικῷ
φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

2) Ἐπιστολὴν τῆς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Σχολείων Τραπεζοῦντος ἐπιτροπῆς μετὰ ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμογενεῖς. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παρακαλεῖ ἡ ἐπιτροπὴ τὸν Σύλλογον, ὅπως ὑποστηρίξῃ ἠθικῶς τὸν σκοπὸν αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. πρόεδρος προτείνει, ἵνα πρὸς τὰ ἀπανταχοῦ ἀντεπιστέλλοντα μέλη γραφῶσιν ἐπιστολαὶ παρακαλοῦσαι ταῦτα εἰς πληροφορίας περὶ Σχολείων, πρὸς ἐκθέσεις καὶ συλλογάς. Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΖ'

ἔκτακτος

τῇ 15 Μαρτίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἀντικείμενον τῆς ἐκτάκτου ταύτης συνεδριάσεώς ἐστιν ἡ συζήτησις καὶ ἐπικύρωσις τοῦ νέου κανονισμοῦ, ὃν συνέταξεν ἡ ἀπό τινος χρόνου συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κυρίων Στ. Ἀριστάρχου, Ἡρ. Βασιάδου, Δ. Μαλιάδου, Ἰ. Ἀριστοκλέους καὶ Γ. Σοφοκλέους, ἥτις ἕνεκα πολλῶν ἄλλων προσκομμάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς πυρκαϊᾶς ἀνέβαλε μέχρι τοῦδε τὴν τοῦ σχεδίου τοῦ κανονισμοῦ εἰσαγωγὴν πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης εἰσηγητὴς

τῆς ἐπιτροπῆς λαβὼν τὸν λόγον ἀναγινώσκει τὸ σχέδιον τοῦ κανονισμοῦ, μεθ' ὃ ἐρωτᾷ ὁ κ. πρόεδρος, ἂν τις θέλῃ νὰ προσθέσῃ ἢ παρατηρήσῃ τι· ὁ κ. Ἀ. Τάγης αἰτήσας τὸν λόγον ἀποφαίνεται, ὅτι πρὸς ὀρθὴν κρίσιν τῶν τε μερῶν τοῦ κανονισμοῦ καὶ τοῦ ὅλου ἀπαιτεῖται, ἵνα δοθῇ εἰς ἕκαστον μέλος ἀντίγραφον ἢ ἀντίτυπον τοῦ κανονισμοῦ πρὸς ἰδιαιτέραν μελέτην· διότι ἡ ἀντίληψις ἐκ μόνης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ εἰσηγητοῦ φαίνεται ἂν οὐχὶ ἀδύνατος, ἀλλὰ βεβαίως δύσκολος. Διὰ ταῦτα προτείνει ὁ κ. Ἀ. Τάγης, ἵνα προηγουμένως τυπωθῇ τὸ σχέδιον τοῦ κανονισμοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ τὰ μέλη λάβωσι δι' ἰδίας ἀναγνώσεως ἀκριβῆ αὐτοῦ γνῶσιν, ἄρξηται ἡ συζήτησις. Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ἀ. Ῥαγκαβῆς λέγει, ὅτι ὀρθότητος ἔχεται ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Ἀ. Τάγη καὶ συνιστᾷ ταύτην.

Οὕτω ἀπορασίζει ὁ Σύλλογος, ἵνα τυπωθῇ τὸ τοῦ κανονισμοῦ σχέδιον καὶ διανεμηθῇ εἰς τὰ μέλη, ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις ἀναβάλλεται κατὰ πλειονοψηφίαν εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς 5 Ἀπριλίου, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΗ'

ἔκτακτος

τῇ 5 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ νέου κανονισμοῦ ἐπιτροπῆς κ. Ἡρ. Βασιάδης παρελθὼν ἀναγινώσκει τὸ πρῶτον ἄρθρον. Εἶτα ἤρξαντο ἐπ' αὐτοῦ αἱ συζητήσεις, ὧν πλεῖσται περιεστράφησαν εἰς τὸ περὶ τῶν ἀπόρων Σχολείων ἐδάφιον. Ἐπιψηφισθέντος δὲ τοῦ πρώτου ἄρθρου παμψηφεί, ὁ πρόεδρος διαλύει τὴν συνεδρίασιν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΟΘ'

ἔκτακτος

τῇ 9 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ἄρχεται ἡ ἐπὶ τῶν ἄρθρων τοῦ νέου κανονισμοῦ συζήτησις, καθ' ἣν πολλοὶ ἔλαβον τὸν λόγον. Διὰ πλειονοψηφίας ἐγένοντο δεκτὰ τὰ ἄρθρα 2ον, 3ον καὶ 4ον.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠ'

ἔκτακτος

τῇ 12 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, δίδοται ὁ λόγος εἰς τὸν εἰσηγητὴν κ. Ἡρ. Βασιάδην, ὅστις ἀναγινώσκει τὰ ἄρθρα τοῦ νέου κανονισμοῦ 5ον, 6ον, 7ον, 8ον, 9ον. Συζητήσεως δ' ἐπ' αὐτῶν γενομένης καὶ μικρῶν τινων μεταβολῶν ἐπενεχθεισῶν, ἐτέθησαν τὰ ἄρθρα εἰς ἐπιψήφισιν καὶ ἐγένοντο παμψηφεὶ δεκτά.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ὑπομιμνήσκει τὸν Σύλλογον περὶ τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος, δι' ὃ ἐκθέσεις λίαν πολλαὶ ἐστάλησαν καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας Παρθεναγωγείων καὶ ἐκ τῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς. Καιρὸς δὲ ἤδη, ἐπιλέγει ὁ κ. πρόεδρος, ἵνα ἐπιτροπή τις λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνάγκας τῶν Παρθεναγωγείων βραβεύσῃ κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀθλοθέτου τέσσαρα. Προτείναντος λοιπὸν τοῦ κ. προέδρου μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης τοὺς κυρίους Ξεν. Ζωγράφον, Ἀλεξ. Πασπάτην καὶ Β. Πυλάδην, ὁ Σύλλογος παραδέχεται, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΑ'

ἔκτακτος

τῇ 16 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως, ἤρξατο ἡ ἐπὶ τοῦ κανονισμοῦ συζήτησις, καθ' ἣν πολλοὶ ἔλαβον τὸν λόγον, ἐπεψηφίσθησαν δὲ τὰ ἄρθρα 10 — 15. Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος προτείνει, ἵνα κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν τῆς 19 Ἀπριλίου ἀντὶ τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν ἄρθρων τοῦ

κανονισμοῦ ἀναγνωσθῶσιν αἱ ληφθεῖσαι ἐπιστολαί. Ὁ δὲ κ. Ἡρ. Βασιάδης δευτέραν πρότασιν ἐποίησεν, ἵνα ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει συζητηθῇ καὶ τὸ περὶ δημοσίων διαλέξεων μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς. Ἀμφοτέρων τῶν προτάσεων δεκτῶν γενομένων, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΒ'

ἔκτακτος

τῇ 19 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Κ. Καλλιάδου ἀντιπροέδρου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς ΣΟΕ' τακτικῆς συνεδριάσεως, ὁ γενικὸς γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς, ἤτοι

1) ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Συλλόγου πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συλλόγους, τοὺς εὐεργέτας καὶ συνδρομητὰς αὐτοῦ, δι' ἧς ἐκφράζονται αἰσθήματα εὐχαριστίαι αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς ἐκδηλωθεῖσιν αἰσθήμασιν ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ προέδρου αὐτοῦ Α. Γ. Σούτζου, καὶ ἀγγέλλεται ὅτι ἐξελέγη ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος ὁ κ. Ν. Μαυροκορδάτος πρόεδρος·

2) τοῦ κ. Μ. Παρανίκα ἐκ Λειψίας, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι ἐκδίδει μετὰ τοῦ κ. W. Christ τὴν ἀνθολογίαν τῆς Χριστιανικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων, ἥτις θὰ περιέχῃ ποιήματα ἀπὸ Συνεσίου μέχρι τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος·

3) ἐπιστολὴν τοῦ κ. Βλ. Σκορδέλη ἐκ Φιλιππουπόλεως, ἐν ᾗ ἐγκλείει τὰς φωτογραφίας ἀρχαιοτήτων τινῶν εὑρεθεισῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν Φιλιππουπόλει καὶ διατηρουμένων ἐν τῇ Σχολῇ, δίδει δὲ καὶ στατιστικὰς πληροφορίας περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκείνῃ Σχολείων·

4) τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου κ. Γ. Ῥάλλη, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι πέμπει τῷ Συλλόγῳ βιβλία τινά·

5) τοῦ κ. Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου ἐκ Κυδωνιῶν, δι' ἧς ἀγγέλλει ὅτι πέμπει ἐξ αὐτοῦ συγγράμματα·

6) ἐπιστολὴν τοῦ Συλλόγου Μικρὰ Ἀσία ἐκ Φαναρίου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ὅτι ἀντικατέστησεν ὁ Σύλλογος τὴν ὁμώνυμον ἀδελφότητα καὶ ἐξαιτεῖται τὴν εὐμενῆ προστασίαν καὶ ἀρωγὴν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου·

7) διαφόρους ἄλλας ἐπιστολὰς περὶ ἐγγραφῆς τακτικῶν μελῶν.

Ἀφοῦ δ' ἐξηγγέλθησαν ὑπὸ τοῦ γεν. γραμματέως καὶ τὰ προσενεχθέντα τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Συλλόγου βιβλία ὑπὸ τοῦ κ. Schliemann, Ἀναγνωστηρίου Σμύρνης, Βελούδου, Ῥάλλη, Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου καὶ ἄλλων, ἀγγέλλεται τὸ γ' ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ ἐν Βυρτζβούργῳ καθηγητὴς κ. Σέμπερος, καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ εἰθισμένα γίνεται παμψηφεὶ δεκτός.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ὑπομιμνήσκει τὸν Σύλλογον τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τῶν κ. κ. Ἡρ. Βασιάδου, Κ. Καραθεοδωρῆ, Μίλιγγεν καὶ Γ. Χασιώτου, ἵνα σκεφθῇ μεθ' ἑνὸς ἀντιπροσώπου ἑκάστης Λέσχης περὶ διαρρυθμίσεως τῶν δημοσίων διαλέξεων, συντάξῃ δὲ ἔκθεσιν καὶ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σύλλογον. Περαιώσασα λοιπὸν ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη τὸ ἔργον αὐτῆς ὑποβάλλει τὴν ἑαυτῆς ἔκθεσιν εἰς τὸν Σύλλογον διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου.

Ὁ κ. Ἡρ. Βασιάδης προοιμιασάμενος περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα προὐκάλεσαν τὸ μέτρον τοῦτο, ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν τῆς εἰρημένης ἐπιτροπῆς, προσυπογεγραμμένην οὖσαν καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐν Διπλοκιονίῳ Λέσχης Ὁμονοίας κ. Ἰ. Καλλίου, τῆς ἐν Φαναρίῳ Μνημοσύνης κ. Α. Σπαθάρου, τῆς ἐν Ὑψωμαθείοις τῶν Φιλομούσων κ. Στ. Ἠλιάδου καὶ τοῦ ἐν Βλάγκᾳ τῶν Φιλομαθῶν κ. Θ. Φανουριάδου.

Ὁ εἰσηγητὴς ἀναγινώσκει αὐτὴν καὶ ἔχει οὕτω, ὡς κατηρτίσθη μετὰ τὰς συζητήσεις·

ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ
ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ.

«Ὁ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος καὶ αἱ Λέσχαι Μνημοσύνη, Ὁμόνοια, τῶν Φιλομούσων καὶ τῶν Φιλομαθῶν συνῆλθον, ἵνα κανονίσωσι τὰ περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων καὶ ἐψηφίσαντο διὰ τῶν πληρεξουσίων αὐτῶν τὰ ἑξῆς·

Ἄρθρ. α) Τὰ θέματα τῶν δημοσίων διαλέξεων εἶσι παντὸς εἴδους, τῶν πολιτικῶν μόνων καὶ θρησκευτικῶν ἀποκλειομένων, ὅσα δύνανται νὰ διεγείρωσι ζητήματα σκανδαλώδη καὶ ἐπιζήμια.

Ἄρθρ. β) Ἐπειδὴ ἡ εὐδοκίμησις τῶν δημοσίων διαλέξεων ἐξήρτηται ἔκ τε τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκτίθεται, διὰ τοῦτο πρέπει τὰ μὲν θέματα νὰ ὦσι προσιτὰ τοῖς ἀκροωμένοις καὶ νὰ τείνωσιν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, αἱ δὲ διαλέξεις νὰ γίνωνται ἐν γλώσσῃ ὅσον οἷόν τε καθαρᾷ καὶ καταληπτῇ.

Ἄρθρ. γ) Πρέπει νὰ προτιμῶνται ἐκεῖναι τῶν

διαλέξεων, αἵτινές εἰσιν ἐξακολούθησις ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὕλης, ἀλλ' οὐχ ἧττον δὲν ἀποκλείονται καὶ αἱ ἄλλαι διαλέξεις.

Ἄρθρ. δ) Τὰ προεδρεῖα τῶν Λεσχῶν πρέπει κατὰ Ὀκτώβριον νὰ προσκαλῶσι τοὺς μέλλοντας, ἵνα ποιῶσι διαλέξεις, πρὸς ἐγγραφὴν ἐν τῷ ἁρμοδίῳ βιβλίῳ μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ θέματος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαλέξεων. Δὲν ἀποκλείονται δὲ τῶν διαλέξεων καὶ οἱ βραδύτερον δηλοῦντες, ἂν ἐγκριθῶσι τὰ θέματα.

Ἄρθρ. ε) Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ πρόεδρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἑλλ. φιλ. Συλλόγου καὶ εἷς ἀντιπρόσωπος ἐξ ἑκάστης Λέσχης συνέρχονται καὶ συσκέπτονται ἐπὶ τῶν γεννησομένων δημοσίων διαλέξεων συμφώνως πρὸς τοὺς καθεστῶτας κανονισμοὺς τῶν σωματείων τούτων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἔχει συμβουλευτικὴν μόνον ψῆφον χωρὶς ν' ἀναμιγνύηται εἰς τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τῶν δημοσίων διαλέξεων. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐν ἀνάγκῃ συνέρχεται καὶ ἄλλοτε.

Ἄρθρ. ς) Ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς διαλέξεως ἐν ἄλλαις Λέσχαις συγχωρεῖται, ἂν μάλιστα γίνηται κατ' αἴτησιν.

Ἄρθρ. ζ) Ἑκάστη Λέσχη ὀφείλει νὰ τηρῇ ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ περίληψιν τῶν κατ' ἔτος γινομένων ἐν αὐτῇ δημοσίων διαλέξεων.

Ἄρθρ. η) Ἐκ τούτων πάντων ὁ πρόεδρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἑλλ. φιλ. Συλλόγου συντάσσει περίληψιν τῶν ἐν Κ/πόλει δημοσίων διαλέξεων καὶ ἀναγινώσκει αὐτὴν ἐνἐκτάκτῳ τοῦ Συλλόγου συνεδριάσει, εἰς ἣν προσκαλοῦνται νὰ παρευρεθῶσι τά τε προεδρεῖα τῶν Λεσχῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν καὶ οἱ ἀγορεύσαντες. Τὰ ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης περιλήψεως καλὰ εἶναι τὰ ἑξῆς· α) ἡ δήλωσις τῆς ἐτησίας πνευματικῆς ἐργασίας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Συλλόγων καὶ Λεσχῶν· β) ἡ ἐργασία ἑκάστου αὐτῶν· γ) ἡ ἀνάπτυξις τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἀμίλλης, καὶ δ) δίδοται τὸ παράδειγμα καὶ ἡ ὕλη καὶ εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ἄρθρ. θ) Ἡ παραδοχὴ τῶν παρόντων ἄρθρων ἀφίνεται ἐλευθέρα εἰς πᾶσαν ἄλλην Λέσχην ἢ Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐγγράφῳ αἰτήσει αὐτῶν».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Λεσχῶν	Ἡ ἐπὶ τῶν δημοσ. διαλέξεων ἐπιτροπὴ
Ι. ΚΑΛΛΙΑΣ	Κ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗΣ
Α. ΣΠΑΘΑΡΗΣ	ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ
ΣΤ. ΗΛΙΑΔΗΣ	J. MILLINGEN
Θ. ΦΑΝΟΥΡΙΑΔΗΣ.	Γ. ΧΑΣΙΩΤΗΣγραμμ.

Ἀπεφασίσθη δέ, ἵνα αἱ διατάξεις αὗται ἀποσταλῶσιν εἰς τοὺς λοιποὺς Συλλόγους καὶ τὰς Λέσχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὰ περαιτέρω, μεθ' ὃ διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΓ'

ἔκτακτος

τῇ 24 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ἀπόντος τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου, ὁ λόγος δίδοται εἰς τὸν κύριον Μαλιάδην, ὅστις ἀναγινώσκει ἀπὸ τοῦ 16 μέχρι τοῦ 24 ἄρθρου τοῦ νέου κανονισμοῦ, ἐφ' ὧν καὶ ἐξακολουθοῦσιν αἱ συζητήσεις.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν δὲ τούτων τῶν ἄρθρων διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΔ'

τῇ 26 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς ΣΠΒ' ἐκτάκτου συνεδριάσεως ὁ λόγος δίδοται εἰς τὸν γεν. γραμματέα, ὅστις κοινοποιεῖ τὰς αἰτήσεις τῶν διαφόρων Παρθεναγωγείων ἐπὶ τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος, ἤτοι

α) αἴτησιν τῆς ἐν Βουγιουκ-Δερὲ ἐφορίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων·

β) τῆς ἐν Νικομηδείᾳ φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος·

γ) τῆς ἐφορίας τῶν ἐν Βερροίᾳ Σχολείων·

δ) τῆς κοινότητος Χάσκιοϊ Φιλιππουπόλεως·

ε) τῆς ἐφορίας τῶν ἐν Βάρνῃ Σχολείων·

ς) τῶν ἐφόρων τῶν Σχολείων Θεσσαλονίκης.

ζ) τοῦ ἐν Σαράντα-Ἐκκλησίαις φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου·

η) τῆς ἐφορίας τοῦ ἐν Βαλουκ-παζαρίου Προύσης Παρθεναγωγείου·

θ) τῶν δημογερόντων Συνασσοῦ καὶ

ι) τῶν δημογερόντων Δεμιρδεσίου.

Ταύτας ἁπάσας παραδίδωσιν ὁ Σύλλογος εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπήν, ὅπως λαβοῦσα

αὐτὰς ὑπ' ὄψιν ποιήσῃ τὴν ἑαυτῆς ἔκθεσιν κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Συλλόγου ἑορτήν.

Εἶτα ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Συλλόγου, ἤτοι

α) τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σμύρνης, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ σύστασις φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀναγνωστήριον ἡ Σμύρνη»·

β) ἐπιστολὴν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Αἴνου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ σύστασις αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ὁ Εὐαγγελισμός», ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, καὶ παρακαλεῖται ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ἵνα μὴ παύσῃ ὡς πατὴρ καθοδηγῶν τὸ πρωτόπειρον τέκνον αὐτοῦ, καὶ ὅτι θέλουσι πέμψει ἔκθεσιν περὶ τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς πόλεως Αἴνου·

γ) τοῦ κ. Περικλέους Τριανταφυλλίδου ἐκ Κερασοῦντος, δι' ἧς ἀπαντᾷ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Συλλόγου περὶ συλλογῆς καὶ ἀποστολῆς ἐπιγραφῶν, παροιμιῶν κτλ., ἐκθέτει δὲ τὴν περὶ τούτου γνώμην αὐτοῦ, καὶ δίδει πληροφορίας περὶ τῶν ἐκεῖ Παρθεναγωγείων·

δ) τοῦ ἐν Σμύρνῃ Συλλόγου ὁ «Ἑλικών», δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ λῆψις τῶν προγραμμάτων τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος·

ε) ἐπιστολὰς τῶν κ. Δούνια φαρμακοποιοῦ, μέλους τακτικοῦ, κυρ. Σακκοπούλου καὶ Π. Οἰκονόμου, μελῶν ἀντεπιστελλόντων, δι' ὧν εὐχαριστοῦσι τὸν Σύλλογον ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν.

Ἀγγέλλεται τὸ γ' ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ ἐκ Nancy κ. Leupol καὶ ψηφοφορηθεὶς κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτός.

Τούτων γενομένων ὁ κ. Στ. Κ. Καραθεοδωρῆς ἀναγινώσκει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ Ῥωσικῆς Φιλολογίας (ὅρ. Περιοδ. σ. 60—86).

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως τῆς πραγματείας ταύτης ὁ κ. πρόεδρος ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸν κ. Στ. Κ. Καραθεοδωρῆν.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι τὸ προεδρεῖον προτείνει ἡμέραν μὲν τῶν ἐκθέσεων τῶν κυρίων γραμματέων, τοῦ ταμίου καὶ τοῦ βιβλιοφύλακος καὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν τὴν Τετάρτην (5 Μαΐου), ἡμέραν δὲ τῆς ἐπετείου τοῦ Συλλόγου ἑορτῆς τὴν Κυριακὴν (9 Μαΐου), καὶ τίθησιν εἰς ψηφοφορίαν τὴν πρότασιν ταύτην, ἥτις διὰ πλειονοψηφίας ἐγένετο δεκτή.

Εἶτα ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι ἡ Συνταικτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐτελείωσε τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ τὸ Περιοδικὸν τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα ἐξέρχεται συγκείμενον ἐκ 33 τυπογραφικῶν φύλλων καὶ δεκατριῶν πινάκων, καὶ ζητεῖ τὸ προεδρεῖον πίστωσιν πεντήκοντα ὀθωμανικῶν λιρῶν διὰ τοὺς πίνακας.

Τῆς προτάσεως ταύτης δεκτῆς γενομένης, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΕ'

ἔκτακτος

τῇ 30 Ἀπριλίου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπιψήφισιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ὁ κ. πρόεδρος ἀγγέλλει ὅτι θέλουσιν ἐξακολουθήσει αἱ ἐπὶ τοῦ κανονισμοῦ συζητήσεις, αἵτινες καὶ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ 26 ἄρθρου. Πολλοὶ ἔλαβον τὸν λόγον, συνεζητήθησαν δὲ καὶ ἐπεψηφίσθησαν τὰ ἄρθρα ἀπὸ τοῦ 26—53, καὶ εἶτα παρελθούσης τῆς ὥρας διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΣ'

ἔκτακτος

τῇ 3 Μαΐου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Κηρύξας ὁ κ. πρόεδρος τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως δίδωσι τὸν λόγον εἰς τὸν γεν. γραμματέα, ὅστις ἀγγέλλει τὴν ὑπὸ τοῦ Σάββα Ἰωαννίδου γενομένην τῷ Συλλόγῳ προσφορὰν χειρογράφου περιέχοντος ἔγγραφα διαφόρων κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων εἰς τὴν μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐν Τραπεζοῦντι. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀνέρχονται μέχρι τοῦ ἔτους 1335 καὶ ἔτι ἀρχαιότερον.

Εἶτα γενομένης συσκέψεως περὶ ἐσωτερικῶν τινων τοῦ Συλλόγου ζητημάτων, διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΖ'

ἔκτακτος

τῇ 5 Μαΐου 1871.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν

πρακτικῶν τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως ὁ γεν. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ φιλομούσου κ. Χρηστάκη ἐφέντη Ζωγράφου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς·

Τῷ κυρίῳ Στ. Ἀριστάρχῃ, προέδρῳ τοῦ ἐν Κ/πόλει ἑλλ. φιλ. Συλλόγου.

Ἀξιότιμε κύριε πρόεδρε,

Ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσω εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ἥτις ἄλλοτε τοσοῦτο προεξῆρχεν εἰς τὰ γράμματα, ἀγγέλλω διὰ τῆς παρούσης μου εἰς τὸν φιλολογικὸν Σύλλογον, οὗ ἀξίως προεδρεύετε, ὅτι προσφέρω κατ' ἔτος διακοσίας ὀθωμανικὰς λίρας, ἵνα δίδωνται εἰς τὰ χρήζοντα ὑποστηρίξεως Σχολεῖα ἢ πρὸς σύστασιν νέων, ὅπου ἀνάγκη ὑπάρχει. Τὰ περαιτέρω θέλει κανονίσει ὁ Σύλλογος, ὅπως κρίνει ὠφελιμώτερον.

Πρὸς δὲ τούτοις πέμπω καὶ πεντακόσια φράγκα, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς ἀγορὰν Περιοδικῶν διὰ τὸ ἀναγνωστήριον τοῦ Συλλόγου.

Εὔελπις ὅτι ὁ Σύλλογος θέλει ἀποδεχθῇ τὴν προσφοράν μου ταύτην

Γαλατᾷ, τῇ 4 Μαΐου 1871

διατελῶ
προθυμότατος
ΧΡ. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

Δεκτῆς γενομένης μετ' ἀνευφημιῶν καὶ εὐγνωμοσύνης τῆς νέας ταύτης προσφορᾶς, παραγγέλλεται ὁ γεν. γραμματεὺς ὅπως γράψῃ εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τῷ κ. Χρηστάκῃ ἐφέντῃ Ζωγράφῳ, ὅστις πρῶτος ἔρχεται εἰς ὑποστήριξιν τῆς νέας τοῦ Συλλόγου τάσεως.

Εἶτα ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς κ. Ν. Τσιγαρᾶς ἀναγινώσκει τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ περὶ τῶν ἐτησίων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν, ἤτοι περὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρέθη ὁ Σύλλογος μετὰ τὸ δεινὸν πάθημα τῆς Περαίας, περὶ τῶν φιλοξενησάντων καὶ φιλοξενούντων αὐτὸν ἀδελφῶν, περὶ τοῦ προεδρείου καὶ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτοῦ συνεδριάσεων, περὶ τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν ἐν αὐταῖς συζητηθέντων καὶ ἀποφασισθέντων, περὶ τῆς ἀλληλογραφίας, τῶν διαλέξεων, τῆς βιβλιοθήκης, τῶν συλλογῶν, τῶν χειρογράφων, ἀρχείων, τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν καὶ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, περὶ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, περὶ τῶν γενομένων χρηματικῶν προσφορῶν, περὶ τῶν προσενεχθέντων βιβλίων καὶ περὶ τῶν γενομένων ἀναγνωσμάτων καὶ τοῦ θέματος αὐτῶν ἐν περιλήψει.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ζ. Ἀλεξανδρίδης ἀνέγνω τὴν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου ἔκθεσιν αὐτοῦ, ἥτις ἔχει ὡς ἑξῆς·

Κύριοι,

Κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1870 ἔτους ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκλεχθῶ καὶ ἀναλάβω τὰ καθήκοντα ταμίου τοῦ ἑλλ. φιλ. Συλλόγου· ἤδη παρῆλθεν ἔτος καὶ ἔρχομαι κατὰ καθῆκον νὰ δώσω λόγον τῆς ἐτησίας τοῦ ταμείου διαχειρίσεώς μου.

Ἀπὸ τὸν προκάτοχόν μου ταμίαν κ. Θρασύβουλον Γιάνναρον μετρητὰ δὲν παρέλαβον, μάλιστα δὲ καὶ τῷ ἐπλήρωσα ὑπόλοιπον ὀφειλόμενον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου διὰ προκαταβληθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἔξοδα γρ. 1430 $^{75}/_{00}$, καὶ οὕτω ἔλαβον 15 μετοχὰς Société Générale, ἀποτελούσας τὸ μόνον ἀντίκρυσμα διὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ληφθείσας εἰς παρακαταθήκην λιρ. ὀθ. 321 $^{1}/_{2}$, τὰς ὁποίας φιλογενεῖς ἄνδρες ἐνεπιστεύθησαν τῷ Συλλόγῳ ὡς βραβεῖα καὶ διαγωνίσματα κατὰ τοὺς ὑπὸ τῶν ἰδίων τεθέντας ὅρους. Αἱ ἀνωτέρω 15 μετοχαὶ εἶχον ἀξίαν ἀγορᾶς λιρ. ὀθ. 179 $^{44}/_{00}$, πράγματι ὅμως ἕνεκα τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ἠξιζον ὀλιγώτερον.

Περιπλέον εὗρον ἀπὸ τὸν προκάτοχόν μου καὶ 22 γραμμάτια συνδρομῶν τῆς ληξάσης τότε ἑξαμηνίας τακτικῶν μελῶν, ἀντιπροσωπεύοντα πρὸς εἴσπραξιν ποσὸν γρ. 2099. Ὑπελείποντο δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ληξάσης ἑξαμηνίας νὰ ἐκδοθῶσι τὰ μὴ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ προκατόχου μου γραμμάτια 15 συνδρομῶν τακτικῶν μελῶν, ἤτοι γρ. 1500, ἅτινα θὰ ἀνεβίβαζον τὰ εἰσπρακτέα εἰς γρ. 3599. Καὶ τέλος ἐν χρεωστικὸν ἐκ λιρ. ὀθ. 26 ὑπογραφῆς τοῦ κ. Α. Ἀξελοῦ πρὸς τὸν Σύλλογον, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὑπῆρχε καὶ ὁ ὑπάλληλος τοῦ Συλλόγου Σταμ. Θεοδωρίδης ἔχων νὰ λαμβάνῃ γρ. 2350 μισθοὺς δεδουλευμένους ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1869.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, κύριοι, εὐκόλως δύνασθε νὰ ἐννοήσητε ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ Συλλόγου πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἦναι ἀνθηρὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι

τὸ μὲν χρέος τοῦ Συλλόγου ἦτο

παρακαταθῆκαι	γρ.	32150
Θρασ. Γιάνναρος	»	1430,75
Εἰς μεταφορὰν ἄθρ.	γρ.	33580,75

Μεταφορὰ		γρ. 33580,75
μισθὸς Σταματ. Θεοδωρίδου	» 2350.	γρ.35930,75

Οἱ δὲ χρεῶσται τοῦ Συλλόγου,

15 μετοχ. Société	γρ.17944.	
Ἀ. Ἀξελὸς	» 2600.	
τακτικὰ μέλη	» 3599.	» 24143.
ἔλλειμμα κατὰ συνέπειαν		» 11787,75

Τοιαύτη ἡ θέσις τοῦ Συλλόγου τὴν 30 Ἀπριλίου 1870, κύριοι. Βεβαίως δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν οὔτε ὑπελόγισα τὰ παλαιὰ καθυστερούμενα, ἅτινα, ὡς σᾶς ἀνέφερεν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ διὰ τῆς ἐκθέσεώς της, ἀναβαίνουσιν εἰς πολλὰς χιλιάδας γροσίων, ἡ εἴσπραξις τῶν ὁποίων εἶναι περισσότερον παρὰ ὕποπτος ἢ ἀμφίβολος διὰ νὰ μὴ εἴπω ὅτι δὲν παρέχει τὴν ἐλαχίστην πιθανότητα.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὰ κατὰ τὸ λῆγον συλλογικὸν ἔτος γενόμενα.

Ταμεῖον τοῦ Συλλόγου.

Τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου, κύριοι, εἰσέπραξε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους γρ. 204968 $^1/_2$, ἤτοι λιρ. ὀθ. 2049.68 $^1/_2$· ἐπλήρωσε γρ. 194971 $^1/_2$, ἤτοι λιρ. ὀθ. 1949.71 $^1/_2$· μένει κατὰ συνέπειαν ἐν αὐτῷ ὑπόλοιπον εἰς μετρητὰ γρ. 9997, ἤτοι λιρ. ὀθ. 99 $^{97}/_{00}$.

Καὶ αἱ μὲν εἰσπράξεις τοῦ ἔτους τούτου εἰσὶν αἱ ἀκόλουθοι·

ἀπὸ συνδρομὰς τακτ. μελ.	γρ.	12399.
» ἐκτάκτους συνδρομὰς	»	48374.50
» παλ. καθυστερήματα	»	1400.
» τόκους	»	11007.
» συνδρομὰς κτιρίου	»	119935.
» πώλησιν 10 μετοχῶν Société Générale	»	11853.
	γρ.	204968.50

Αἱ δὲ πληρωμαὶ εἰσιν αἱ ἑξῆς·

εἰς μισθοὺς ὑπαλλ. ἐξοφλ. μέχρι 30 Ἀπριλ. ε.ε. ὁμοῦ μὲ τὰ ὀφειλόμενα τοῦ παρελθ. ἔτους	Γρ.	9090
» ἔκτακτα ἔξοδα	»	4850.75
» ἔξοδα γραφείου	»	1984
» ἀγορὰν ἐπίπλων καὶ λοιπῶν	»	4326.50
» » 110 μετοχ. Société Générale ἐκ τῶν πραγματοπ. πρὸς οἰκοδ. κτιρίου συνδρομ.	»	114212.75
» » 20 μετοχ. Société Générale ἐκ τῶν περισσευμ.	»	21636
» » 20 μετοχ. ἑλλ. δανείου τῶν 28 ἑκατομ.	»	17680
» ἔξοδα ἐκτυπώσεως τοῦ Περιοδικοῦ	»	19752.75
» Θρ. Γιάνναρον ὑπολ. χρέους τοῦ ταμείου	»	1430.75
	»	194971.50

Τὸ ἄθροισμα τῶν ἀνωτέρω πληρωμῶν ἀφαιρούμενον ἀπὸ τὰς εἰσπράξεις τοῦ ταμείου δίδει κατάλοιπον γρ. 9997, ἤτοι λ. ὀθ. 99 $^{97}/_{00}$, εὑρισκόμενον εἰς μετρητά. Μεταβαίνω ἤδη εἰς ἀνάλυσιν μιᾶς ἑκάστης ἐκ τῶν εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν, ἃς ἀνωτέρω εἶχον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀναφέρω.

Συνδρομαὶ τακτικῶν μελῶν.

Ἀνέφερα ὅτι παρέλαβον ἀπὸ τὸν προκάτοχόν μου 22 γραμμάτια τακτικῶν μελῶν τῆς ληγούσης 6/μηνίας 30 Ἀπριλίου 1870 ἔτους, ἀντιπροσωπεύοντα τὸ ποσὸν γρ. 2099. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἰδίας 6/μηνίας ἐξέδωκα ἕτερα 15 γραμμ. διὰ γρ. 1500, ἅτινα ὁμοῦ μὲ τὰ προηγούμενα ἀποτελοῦσιν τὸ ποσὸν τῶν γρ. 3599, τὸ ὁποῖον βλέπετε εἰς τὴν θέσιν τῆς 30 Ἀπριλ. 1870 τοῦ Συλλόγου.

Ἐξέδωκα νέα διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λήγοντος συλλογικοῦ ἔτους, ἤτοι

διὰ μὲν τὴν Ἀην 6/μηνίαν μέχρι 31 Ὀκτωβρίου 1870 Γραμμ. 67
» δὲ » Βαν » » 30 Ἀπριλ. 1871 » 81

γρ. 148 διὰ συνδρομὴν 6/μηνον τακτικῶν μελῶν ἀντιπροσωπεύοντα λ. ὀθ. 148· προστιθέμενα δὲ εἰς τὰ ἀνωτέρω δίδουσιν ὑλικὸν ποσὸν γραμμ. 185 διὰ λ. ὀθ. 183 $^{99}/_{00}$.

Ἐκ τούτων συνήχθησαν διὰ μὲν τὴν πρὸ τῆς 1 Μαΐου 1870 6/μηνίαν γραμμ. 23 γρ. 2299 ἀσύνακτα γραμμ. 14 γρ. 1300
διὰ δὲ τὴν 1ην 6/μηνίαν τοῦ τρ. συλλ. ἔτους » 49 » 4900 » » 18 » 1800
» » » 2αν » » » » » » 52 » 5200 » » 29 » 2900

συνήχθησαν τὸ ὅλον γραμμ. 124 γρ. 12399 ἀσύνακτα γραμμ. 61 γρ. 6000

Τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν μελῶν, καὶ τῶν πληρωνόντων καὶ τῶν μή, εἰσὶν ἐγγεγραμμένα εἰς ἐπίτηδες βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἑνὸς ἑκάστου ἡ ὀφειλή, τὸ ποσὸν καὶ ἡ 6/μηνία, εἰς ἣν ἀνάγεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ πληρωθέντος ἢ μὴ διπλοτύπου καὶ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐκδόσεως καὶ τῆς πληρωμῆς του.

Καθυστεροῦντα.

Καίτοι πολλοὺς κατέβαλε κόπους τὸ προεδρεῖον διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν καθυστερούντων, μόνον γρ. 1400 ἤτοι λ. ὀθ. 14 ἠδυνήθημεν νὰ συνάξωμεν.

Ἔκτακτοι συνδρομαί.

Μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τῆς 24 Μαΐου, κύριοι, ἥτις ἐν ἀκαρεῖ κατέστρεψε πᾶν ὅ,τι ὁ Σύλλογος εἰς τὸ διάστημα τοῦ 9ετοῦς βίου του εἶχε δυνηθῇ νὰ ἀποκτήσῃ, καὶ ἥτις μετέβαλεν αὐτὰ εἰς τέφραν, πολλαὶ δὲν παρῆλθον ἡμέραι καὶ φωναὶ παρήγοροι ἠκούσθησαν. Πρῶτος ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος τῶν Ἀθηνῶν ἔτεινε χεῖρα βοηθείας, θέσας εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ προεδρείου ἔκτακτον συνδρομὴν φρ. 2000. Σχεδὸν συγχρόνως καὶ τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἔδωκε φρ. 8695 $^{65}/_{00}$, ἤτοι δραχμ. δεκακισχιλίας· ἀμφότεραι δὲ ἔφερον τὸ ποσὸν λ. ὀθ. 467. 35 $^{1}/_{2}$. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις Σύλλογος ἀφιέρωσε τὸ ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τακτικῶν μελῶν του προϊὸν τῆς συνδρομῆς ἀναβαῖνον εἰς φρ. 373 $^{28}/_{00}$, ὅπερ συνήχθη τῇ φροντίδι τοῦ πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου μοχθοῦντος κ. Ἡρ. Βασιάδου καὶ παρεδόθη μοι. Τὸ ἄθροισμα λοιπὸν τῶν τριῶν ἀνωτέρω συνδρομῶν ἀποτελεῖ τὸ ποσὸν γρ. 48374.50, ἤτοι λ. ὀθ. 483.74 $^{1}/_{2}$, ἃς βλέπετε ὅτι συνήχθησαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἔκτακτοι συνδρομαί.

Καταριθμητέα συνάμα καὶ ἡ σήμερον ἀγγελθεῖσα προσφορὰ τοῦ φιλογενοῦς Χρηστάκη Ἐφ. Ζωγράφου ἐκ φράγκων 500 διὰ περιοδικὰ ὑπὲρ τοῦ ἀναγνωστηρίου τοῦ Συλλόγου, ἥτις θὰ ἀναβιβάσῃ τὸ ποσὸν εἰς λίρας ὀθωμανικὰς 505.74 $^{1}/_{2}$.

Τόκοι.

Ἀπὸ τόκους καὶ μερίσματα μετοχῶν, κύριοι, εὐχαρίστως σᾶς ἀναγγέλλω ὅτι εἰσεπράξαμεν λιρ. ὀθ. 110.07 ὡς ἀκολούθως·

μέρισμα 15 μετοχῶν Soc. Génér.			γρ. 1050
τόκους λιρῶν ὀθωμανικῶν 400 διὰ μ. 4 καὶ ἡμ. 9 μέχρις οὗ ἀπεφασίσθη νὰ διατεθῶσι τὸ $^{1}/_{2}$ εἰς Soc. Génér. καὶ εἰς ἑλλ. δάνειον τὸ ἕτερον $^{1}/_{2}$			» 1720
» 15 μετ. Soc. Générale			» 788
» 20	»	ἀγορ. μὲ coupon ληξιπρόθεσμον.	» 1051
» 50	»	» ἐπίσης ἐκ τῶν τοῦ κτιρ. συνδρ.	» 2628
» 55	»	» ἐπίσης ἐκ τῶν τοῦ κτιρ. συνδρ.	» 2890
» 20	»	ἑλλην. δανείου	» 880
			γρ. 11007

Πώλησις 10 μετοχῶν Société Générale.

Ἐκρίθη ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ Περιοδικοῦ καὶ τὴν ἐξόφλησιν ὅλων τῶν λογαριασμῶν καὶ ἐξόδων τοῦ Συλλόγου, νὰ πωληθῶσι 10 μετοχαὶ Société ἐκ τῶν ἐξ ἐκτάκτων συνδρομῶν ἀγορασθεισῶν, αἵτινες πωληθεῖσαι πρὸς λιρ. 10 $^{33}/_{40}$ ἔφεραν λ. ὀθ. 118 $^{53}/_{00}$, ἐνῷ ἡ ἀρχικὴ τῆς ἀγορᾶς ἀξία ἦτο λ. ὀθ. 108 $^{18}/_{00}$. Προέκυψεν, ὡς βλέπετε, ὠφέλεια λ. ὀθ. 10 $^{35}/_{00}$, ἥτις ὑποβιβάζει τὴν ἀξίαν τῶν ἑτέρων 10 μετοχῶν καθὼς καὶ τῶν πρὸ 2 ἐτῶν ἀγορασθεισῶν 15 μετοχῶν πρὸς 10 $^{37}/_{40}$, τὰς ὁποίας μοι παρέδωκεν ὁ προκάτοχός μου. Περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ γενήσεται λόγος.

Συνδρομαὶ πρὸς οἰκοδομὴν κτιρίου.

Ἐκ τῶν πρὸς ἀνέγερσιν κτιρίου τοῦ Συλλόγου ἐγγραφεισῶν συνδρομῶν αἱ πραγματοποιηθεῖσαι εἰσιν αἱ ἀκόλουθοι·

Ἁγ. Κυζίκου	διὰ γρ. 500		γρ. 440
» Νικαίας	»	» 400	» 352
» Λαρίσσης	»	» 500	» 438
» Δέρκων	»	» 500	» 440
» Δράμας	»	» 300	» 265
			γρ. 1935
ὀθωμ. αὐτ. Τραπ.		λ. ὀθ. 200	» 20000
Γεν. Ἑταιρίας τοῦ ὀθωμ. Κράτους			» 20000
Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου			» 20000
κ. Ζ. Στεφάνοβικ			» 20000
» Γ. Ζαρίφη			» 20000
» Π. Ῥογκότη			» 3000
» Ν. Ἀκάτου			» 3000
Εἰς μεταφορὰν			γρ. 107935

Μεταφορὰ	γρ.	107935
κ. Ἡ. Ν. Στέριου	»	2500
» Κ. Καραπάνου	»	2500
» Α. Ψυχάρη	»	1000
» Θρ. Γιαννάρου	»	2000
» Γ. Κορωνιοῦ	»	2000
» Σ. Σκουλούδη	»	2000
Εἰσεπράχθησαν	γρ.	119935

ἤτοι λιρ. ὀθ. 1199 $^{35}/_{00}$, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ἠγοράσθησαν 110 μετοχαὶ Société Générale καὶ παρακατετέθησαν παρ' αὐτῇ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τοῦ κτιρίου ἐπιτροπῆς.

Ἔρχομαι ἤδη εἰς ἀνάλυσιν μιᾶς ἑκάστης τῶν πληρωμῶν.

Μισθοὶ ὑπαλλήλων.

Ὁ ὑπάλληλος τοῦ Συλλόγου, κύριοι, Σ. Θεοδωρίδης ἦτο πιστωτὴς λιρ. ὀθ. 23 $^{1}/_{2}$ διὰ μισθούς του ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1869 μέχρι Ἀπριλίου 1870 ἤτοι γρ. 2350

Ἐκτὸς τούτων ἐδαπανήθησαν ἕτερα » 6740

γρ. 9090

εἰς μισθοδοσίας ὑπαλλήλων τοῦ λήγοντος ἔτους.

Ἔκτακτα ἔξοδα.

Ἐδαπανήσαμεν ἐκτάκτως γρ. 4858 $^{75}/_{00}$, ἤτοι λ. ὀθ. 48.58 $^{3}/_{4}$, λεπτομερὴς δὲ σημείωσις εὑρήται ἐν τῇ οἰκείᾳ τῶν βιβλίων μερίδι.

Ἔξοδα γραφείου.

Ἐδαπανήθησαν εἰς τὸ γραφεῖον γρ. 1984 ἤτοι λ. ὀθ. 19 $^{84}/_{00}$, λεπτομερὴς δὲ καὶ τούτων σημείωσις εὑρίσκεται ἐν τῇ οἰκείᾳ μερίδι.

Ἔπιπλα.

Ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς πυρκαϊᾶς οὐδὲν ἀπελείφθη ἐκ τῶν πρώτων ἐπίπλων τοῦ Συλλόγου, ἐδέησεν ἵνα ἐκ νέου ἀγορασθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα ἔπιπλα κλ., διὰ τὰ ὁποῖα ἐδαπανήσαμεν τὸ ποσὸν γρ. 4326 $^{1}/_{2}$. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα αὐτὰ ἔχουσι καὶ σήμερον ἀξίαν τινά, διὰ τοῦτο ἐνόμισα καλὸν νὰ ἀφαιρέσω 20 $^{0}/_{0}$ ἐπὶ τῆς ἀξίας των διὰ τὴν μέχρι σήμερον χρῆσιν καὶ φθοράν των, ἤτοι γρ. 865 $^{1}/_{2}$, τὰ ὁποῖα νὰ ἐπιβαρύνωσι τὸν ἰσολογισμὸν τοῦ τρέχοντος ἔτους, τὸ δὲ ὑπόλοιπον γρ. 3461 ἤτοι λ. ὀθ. 34 $^{61}/_{00}$ νὰ περασθῇ εἰς τὴν ἀπογραφὴν τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου, καὶ νὰ ἐξοφληθῇ βαθμηδὸν ἀπὸ τοὺς μέλλοντας ἰσολογισμούς.

Ἔξοδα ἐκτυπώσεως τοῦ Περιοδικοῦ.

Ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν εἰς 1011 ἀντίτυπα ἐκ 33 $^{1}/_{2}$ τυπογρ. φύλλων ἐκτύπωσιν τοῦ Περιοδικοῦ τοῦ Συλλόγου λ. ὀθ. 209. 52 $^{3}/_{4}$, ἐπλήρωσεν ὅμως τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου μόνον λ. ὀθ. 197 52 $^{3}/_{4}$, διότι ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Στ. Ἀριστάρχης πρὸς οὐδὲν λογιζόμενος τοὺς κόπους, οὓς νυχθημερὸν κατέβαλε διὰ τὴν ἐπιστασίαν τῆς τυπώσεως, τὰς τυπογραφικὰς διορθώσεις καὶ τὰ καθ' ἕκαστον βῆμα ἀπαντώμενα ἐμπόδια, ἐπέμεινεν, ὅπως ἐξ ἰδίων πληρώσῃ λ. ὀθ. 12 εἰς δύο ἰχνογράφους ἀναδεχθέντας τὴν ἀπεικόνισιν μνημείων καὶ ἐπιγραφῶν, ὅπως γίνωσι πιστοὶ οἱ πίνακες τοῦ Περιοδικοῦ.

Ἀγοραὶ μετοχῶν Soc. Générale.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου ἐπεφορτίσθην τὰ περισσεύοντα ἐκ τῶν ἐκτάκτων συνδρομῶν, ἀφοῦ κρατήσω ἐν ὑπόλοιπον διὰ τὰ καθ' ἡμέραν ἔξοδα, νὰ τὰ μετατρέψω, ὅπως ἀποφέρωσιν ὠφελειάν τινα, εἰς Société Générale καὶ ἑλλ. δάνειον ἐξ ἡμισείας· ὅθεν ἠγόρασα τὴν 17 Νοεμβρίου 1870 εἴκοσι μετοχὰς Société Générale πρὸς 9 $^{35}/_{40}$ ὁμοῦ μὲ τὸ ληξιπρόθεσμον coupon καὶ ἐπλήρωσα γρ. 21636

ἐπίσης καὶ 20 μετοχὰς τοῦ ἑλλ. δανείου τῶν 28 ἐκ. τῶν 8 $^{0}/_{0}$ πρὸς φρ. 200, ἄνευ ὑπερημερίας διὰ τὸν τόκον » 17680

γρ. 39316

ἤτοι λ. ὀθ. 393.16, ἃς βλέπετε εἰς τὸ ταμεῖον ὅτι ἐπλήρωσα. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπωλήθησαν αἱ 10 μετ. Société, αἵτινες ὡς σᾶς ἀνέφερα ἀπέφεραν » 11853

γρ. 27463

προστιθέμεναι δὲ καὶ αἱ 15 μ. Soc. ἃς παρέλαβον ἀπὸ τὸν προκάτοχόν μου καὶ αἵτινες ἦσαν χρεωμέναι διὰ » 17944

γρ. 45407

ἤτοι λ. ὀθ. 454. 07 δι' ἀξίαν 25 μετοχῶν Société Générale καὶ 20 μετοχ. ἑλλ. δανείου εὑρισκομένων ἐν τῷ ταμείῳ.

Ἡ σημερινὴ ἀξία 25 μετοχ. Soc. Gén. πρὸς 10 $^{32}/_{40}$ γρ. 29565

Ἡ σημερινὴ ἀξία 20 μετοχ. ἑλλ. δαν. πρὸς 200 » 17600

γρ. 47165

ἤτοι λ. ὀθ. 471 $^{65}/_{00}$, ὥστε ἀφοῦ ὑπελογίσθησαν καὶ αἱ πρὸ 2 ἐτῶν ἀκριβὰ ἀγορασθεῖσαι

15 μετοχαί, προκειμένου νὰ πωληθῶσι σήμερον, θέλει ὑπάρξει ὄφελος περὶ τὰς λ. ὀθ. $17\,^{1}/_{2}$.

Ἀγορὰ μετοχῶν Soc. Gén. ἐκ τῶν πρὸς οἰκοδομὴν κτιρίου συνδρομῶν.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ προεδρείου παρέλαβον ἀπὸ τὴν Γενικὴν Ἑταιρίαν τοῦ ὀθωμ. Κράτους τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1870 λιρ. ὀθ. 465, προερχομένας ἀπὸ εἰσπράξεις ὑπ' αὐτῆς ἐνεργηθείσας ἐκ τῶν ἐγγραφεισῶν συνδρομῶν, τὰς ὁποίας κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ κτιρίου ἐπιτροπῆς μετέτρεψα εἰς μετοχὰς τῆς Société Générale, ἀγοράσας 50 πρὸς $9\,^{1}/_{4}$, ἃς καὶ παρακατέθεσα παρ' αὐτῇ ἐπὶ ἀποδείξει της, καὶ πληρώσας δι' αὐτὰς ὁμοῦ μὲ τὸ coupon,

τὸ ὅλον γρ. 50743,75

ἀκολούθως ὁ κ. Καραπάνος λίαν εὐγενῶς καὶ προθύμως ἀνέλαβε τὴν εἴσπραξιν μερικῶν συνδρομῶν, ἃς ταχέως ἔφερεν εἰς πέρας συνάξας λ. ὀθ. 645 καὶ ἀγοράσας μ. 55 πρὸς $9\,^{27}/_{40}$ ὁμοῦ μὲ τὸ ληξιπρόθεσμον coupon καὶ πληρώσας καὶ ἑτέρας μ. 5. πρὸς $9\,^{1}/_{2}$ (Sans coupon)

γρ. 58268

» » 5201

τὰς ὁποίας καὶ παρακατέθηκεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Γενικὴν Ἑταιρίαν ἀπέναντι ἀποδείξεώς της. Τὸ ὅλον τῶν ἀγορασθεισῶν ἐκ τῶν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου συνδρομῶν, παρακατατεθὲν εἰς τὴν Γενικὴν Ἑταιρίαν, κύριοι, εἶναι μετοχαὶ ἑκατὸν δέκα, δι' ἃς ἐπληρώθησαν λιρ. ὀθ. 1142,12 $^{3}/_{4}$, καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀγορᾶς σήμερον πρὸς λ. σερλ. $10^{32}/_{40}$ ἀξίζουν λ. ὀθ. 1300 $^{86}/_{00}$· ὡς σᾶς ἀνέγνωσα δέ, κύριοι, εἰς τὴν μερίδα τόκων, ἐπορίσθη ὁ Σύλλογος ἐκ τῶν ἰδίων χρημάτων τόκους λ. ὀθ. 55 $^{18}/_{00}$ ἤτοι τὸ ὅλον ὄφελος ὑπὲρ τὰς 200 λίρας.

Περατώσας τὴν ἀνάλυσιν μιᾶς ἑκάστης τῶν εἰσπράξεων καὶ τῶν πληρωμῶν τοῦ ταμείου, ἤδη μεταβαίνω εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωτέρω πράξεων τοῦ λήγοντος συλλογικοῦ ἔτους.

Καὶ τὰ μὲν ἔξοδα τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν τὰ ἑξῆς·

ἀπὸ συνδρομ. τακτικ. μελῶν διὰ τὰ ἐκδοθέντα

γραμμ.	γρ. 14800	
» ἐκτάκτους συνδρομὰς	» 50574,50	
» καθυς. παλαιὰ	» 1400	
» τόκους καὶ μερίσματα	» 11007	
		γρ. 77781,50

Τὰ δὲ ἔξοδα

Εἰς μισθοὺς ὑπαλλ.

διὰ τὸ τρεχ. ἔτος	γρ. 6740	
» ἔκτακτα	» 4858,75	
» ἔξοδα γραφείου	» 1984	
» φθορὰν ἐπίπλων	» 865,50	
» τυπ. Περιοδικοῦ	» 19752,75	
		γρ. 34201
περίσσευμα τῶν ἐξόδων		γρ. 43580,50

ἤτοι λ. ὀθ. 435,80 $^{1}/_{2}$· ἀφαιρουμένου δὲ τοῦ ἐλλείμματος τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκ λ. ὀθ. 117.87 $^{1}/_{4}$, μένει ὑπόλοιπον καθαρὸν λ. ὀθ. 317.92 $^{3}/_{4}$ ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Σύλλογον, τὸ ὁποῖον εὔχομαι τὸ ἐπερχόμενον ἔτος νὰ αὐξήσῃ ἔτι μᾶλλον, ὡς ἔχομεν διδόμενα νὰ τὸ ἐλπίσωμεν εἰς τὸ ἑξῆς.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἔρχομαι νὰ σᾶς δώσω σημείωσιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ Συλλόγου, οὗτινος τὸ ἐνεργητικὸν ἀνέρχεται εἰς γρ. 209107 $^{75}/_{00}$, τὸ παθητικὸν εἰς γρ. 177315, τὸ δὲ περίσσευμα, ὡς σᾶς ἀνέφερα, εἰς γρόσια 31792 $^{75}/_{00}$.

Ἐνεργητικόν.

Μετοχαὶ εἰς ἀνωνύμους Ἑταιρίας· 25 μετ. Société Générale καὶ 20 ἑλλην. δανείου ἀξίζουσα σήμερον γρ. 47165 καὶ ὑπολογιζόμεναι κατὰ τὴν ἀξίαν ἀγορᾶς των διὰ	γρ. 45407
Καθυστερούμενα τακτ. μελῶν· τὰ ὀφειλόμενα παρὰ διαφόρων τακτικῶν μελῶν ὡς τὸ βιβλ. δοσοληψ. καὶ βιβλ. συνδρ. τακτ.	» 6000
	» 2600
Γραμμάτιον χρεωστικὸν παλαιὸν	
Γενικὴ Ἑταιρία τοῦ ὀθωμ. Κρατ. 110 μετ. Société Générale εἰς παρακαταθ. ἐκ τῶν πρὸς οἰκοδ. συνδρομῶν ἀξίζουσαι σήμερον λ. ὀθωμ. 1300,86 ὑπολογιζόμεναι δὲ διὰ τὴν ἀξίαν ἀγορᾶς των	» 114212,75
Εἰς μεταφορὰν	γρ. 168219,75

Μεταφορὰ		γρ. 168219.75
Εὐεργέται· διὰ τὰς ἀγγελθ. συνδρομὰς καὶ διαγωνίσματα, ἤτοι		
Χρηστ. ἐφενδ. Ζωγράφος ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας		
λ. ὀθ. 200 κατ' ἔτος	γρ. 20000	
» » φρ. 500 ὑπὲρ τοῦ ἀναγνως.	» 2200	
		» 22200
Ἐπιπλα· τὰ ὑπολειπόμενα πρὸς ἀπόσβεσιν διὰ τὴν ἀξίαν ἀγορᾶς των		» 3461
Ταμεῖον· εἰς μετρητὰ		» 9997
		γρ. 203877,75

Παθητικόν.

Παρακαταθῆκαι· αἱ πραγματοποιηθεῖσαι		
Χρηστ. ἐφ. Ζωγράφου	γρ. 7500	
Ἀρχιμ. Εὐγεν. Ξηροποταμηνοῦ	» 7500	
Π. Συμβουλίδου	» 7150	
Μ. Νεγρεπόντη	» 10000	
	γρ. 32150	
» αἱ ἀγγελθεῖσαι·		
Χρηστ. ἐφ. Ζωγράφου	γρ. 20000	
		γρ. 52150
Συνδρομαὶ πρὸς οἰκοδομὴν κτιρίου αἱ εἰσπραχθεῖσαι		» 119935
		γρ. 172085
Περίσσευμα		» 31792,75
		γρ. 203877,75

Τοιαύτη ἡ οἰκονομικὴ τοῦ Συλλόγου θέσις, κύριοι, σήμερον. Ἐκαλύφθη, ὡς βλέπετε, τὸ ἐκ λ. ὀθ. 117.87 3/4 ἔλλειμμα τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐκαλύφθησαν αἱ παρακαταθῆκαι δι' ἀντικρύσματος, ὡς σᾶς ἀνέφερα, μεγαλειτέρας ἀξίας σήμερον ἀφ' ὅ,τι μᾶς στοιχίζουσιν, ἐπληρώθησαν ὅλα τὰ χρέη τοῦ Συλλόγου μέχρι σήμερον καὶ ὑπάρχει καὶ περίσσευμα ἐκ λ. ὀθ. 317.92 3/4.

Εἰς τὸ περίσσευμα τοῦτο προσθετέα εἰσέτι ἡ ἀξία 600 ἀντιτύπων τοῦ Περιοδικοῦ πρὸς φρ. 20 = 20/φρ. 600 ἤτοι λ. ὀθ. 528 καὶ ἡ ἐκ 300 περίπου τόμων συγκειμένη βιβλιοθήκη, περὶ ἧς θέλετε ἀκούσει τοῦ κ. βιβλιοφύλακος τὴν ἔκθεσιν, ὑπολογιζομένων πρὸς γρ. 10 κατὰ μέσον ὅρον ἐκ λ. ὀθ. 30 καὶ θέλετε ἔχει μίαν περίληψιν τῆς περιουσίας τοῦ Συλλόγου ὑπερβαίνουσης σήμερον τὰς λ. ὀθ. 850.

Περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος τοῦ Συλλόγου οἰκονομικῶς βεβαίως ἔχομεν νὰ προσωνισθῶμεν αὐτὸ μᾶλλον ὁμαλὸν εἰς τὸ ἑξῆς, καθόσον τὸ ἥμισυ τῶν ἐξόδων εἶναι ἐξησφαλισμένον ἐκ τῶν τόκων καὶ μερισμάτων, οὓς θ' ἀποφέρωσι τὰ παρὰ τῇ Γενικῇ Ἑταιρίᾳ καὶ τῷ ταμίᾳ εἰς μετοχὰς χρήματα τοῦ Συλλόγου· τὸ μόνον δύσκολον εἶναι ἡ εἴσπραξις τῶν συνδρομῶν τῶν τακτικῶν μελῶν ἐγκαίρως, ἀλλ' ἐλπίσωμεν ὅτι ὁ νέος κανονισμός, ὑποβιβάζων κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν ἐτησίαν συνδρομήν, θέλει καταστήσει τὰ μέλη προθυμότερα εἰς ἀπότισιν τῆς συνδρομῆς των καὶ θὰ λείψωσιν ὁλοτελῶς τὰ καθυστερήματα.

Ἐπὶ τέλους, κύριοι, σύμφωνα μὲ τὸν ἐν ἰσχύϊ κανονισμὸν καὶ πρὸς πιστοποίησιν ὑμετέραν ἀφ' ἑνὸς περὶ τῶν λεγομένων μου, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πρὸς παῦσιν τῆς εὐθύνης, ἣν ἀνέλαβον, διὰ τὴν διαχείρισίν μου, τιμηθεὶς διὰ τῆς ὑμετέρας ἐμπιστοσύνης, ἐξαιτοῦμαι τὸν διορισμὸν μιᾶς τριμελοῦς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, εἰς ἣν νὰ παρουσιάσω τὰ σχετικὰ δικαιολογητικὰ ἔγγραφα καὶ ἀποδείξεις περὶ μιᾶς ἑκάστης τῶν ἀναφερομένων πράξεων, καθὼς καὶ τὰ βιβλία τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀντιπαράθεσιν καὶ ἐξέλεγξιν. Ἐξαιτοῦμαι τὴν μακροθυμίαν σας εἰς ὅ,τι πλημμελὲς καὶ ἂν ἔπραξα, καὶ σᾶς εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ὑπόληψιν, μεθ' ἧς με περιεβάλετε, εὐχόμενος εἰς τὸν Σύλλογον ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βέλτιστα.

Κ/πολις 5 Μαΐου 1871.

Ὁ ταμίας τοῦ ἑλλ. φιλ. Συλλόγου.

ΖΑΧ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ.

Τρίτον ὁ κ. Ἀλεξ. Μαυρογένης ἐκθέτει τὰ περὶ τῆς βιβλιοθήκης ἐν γένει, τῶν δωρητῶν βιβλίων καὶ τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ αὐτῶν, τῆς ἐπιστημονικῆς κατατάξεως τῶν βιβλίων καὶ ὁποῖαι βελτιώσεις ἀπαιτοῦνται.

Παρελθούσης δὲ τῆς ὥρας, ἀναβάλλεται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεν. γραμματέως περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων.

Ἀκολούθως ὁ κ. πρόεδρος λέγει, ὅτι τὸ προεδρεῖον σκεφθὲν προτείνει τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Γιαννάρου, Γκιὼν καὶ Βερναρδάκη, ἵνα κατὰ τὸν κανονισμὸν καὶ κατ' αἴτησιν τοῦ κ. ταμίου θεωρήσῃ τὰ λογιστικὰ βιβλία· ἡ δὲ πρότασις αὕτη τεθεῖσα εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο παμψηφεὶ δεκτή.

Ἀρχαιρεσίαι.

Τούτων γενομένων, ὁ κ. πρόεδρος προσκαλεῖ τὰ μέλη, ἵνα κατὰ τὰ νενομισμένα προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου προεδρείου διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος.

Ψηφοφορίας γενομένης, ἀνεδείχθησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Κ. Καραπάνος, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κ. κ. Ἰ. Δ. Ἀριστοκλῆς καὶ Ξ. Ζωγράφος, γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Χασιώτης, εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Τσιγαρᾶς, ταμίας ὁ κ. Ἰ. Γκιὼν καὶ βιβλιοφύλαξ ὁ κ. Ἀλεξ. Σ. Μαυρογένης.

Μετὰ ταῦτα ὁ ἰατρὸς κ. Κωνστ. Καραθεοδωρῆς προτείνει, ἵνα ψηφίσῃ ὁ Σύλλογος εὐχαριστίας πρὸς τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπὴν διὰ τοὺς κόπους πρὸς συνάθροισιν τῆς ὕλης καὶ ἔκδοσιν τοῦ Περιοδικοῦ. Τῆς προτάσεως ταύτης τεθείσης εἰς ψηφοφορίαν καὶ παμψηφεὶ δεκτῆς γενομένης, ὁ κ. πρόεδρος εὐχαριστεῖ τὰ ἔντιμα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐν ὀνόματι τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΣΠΗ'

τῇ 9 Μαΐου 1871.

Ἐπέτειος πανήγυρις τοῦ Συλλόγου.

Προεδρεύοντος τοῦ κ. Στ. Ἀριστάρχου.

Συνελθόντων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας ἐν Σταυροδρομίῳ καὶ πλήθους φιλομούσων, ἐνοῖς ἡ Α. Ἐξ. ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς μετὰ τῆς ἀ διερμηνέως κ. Δ. Ῥαζῆ καὶ ἄλλων ἀκολούθων τῆς πρεσβείας, ὁ πανοσιολογιώτατος Μέγας Πρωτοσύγκελος κ. Εὐστάθιος Κλεόβουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, οἱ Π. μητροπολῖται Βόσνης καὶ Γρεβενῶν, ὁ ἐπίσκοπος Παμφύλου κ. Διονύσιος, ἡ Α. Ἐξ. ὁ ὑφυπουργὸς τοῦ ἐμπορίου κ. Ἀλ. Καραθεοδωρῆς, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀνώτεροι τῆς Ὑψ. Πύλης ὑπάλληλοι καὶ διακεκριμένοι ξένοι, ὁ πρόεδρος κ. Στ. Ἀριστάρχης κηρύξας τὴν ἔναρξιν ἀναγινώσκει ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1870—71, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς·

Κυρίαι, Κύριοι,

« Μετὰ τὰς λεπτομερεῖς καὶ ἀκριβεῖς ἐκθέσεις τῶν κυρίων Κοσμητόρων, ἃς ὁ Σύλλογος πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἠκροάσατο, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται δι' ἐμὲ ἢ ν' ἀρυσθῶ ἐκεῖθεν καὶ παρουσιάσω ἐνώπιον τῆς ἐπιλέκτου ταύτης ὁμηγύρεως τινὰ τῶν κατὰ τὴν λήγουσαν συλλογικὴν περίοδον.

» Οὐδόλως προτίθεμαι νὰ περιγράψω τὴν ἀποφράδα τῆς κδ' Μαΐου ἡμέραν, ἀλλ' οὐδὲ δύναμαι· διότι ἀπὼν τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ταὐτοχρόνως σχεδὸν ἔμαθον τήν τε παρ' ἀξίαν ἐκλογήν μου ὡς προέδρου καὶ τὴν μετὰ δεκαπενθημερίαν καταστροφὴν τοῦ καθιδρύματος, ὅπερ ἀείποτε ἀπὸ καρδίας ἠγάπησα.

» Ἀλλὰ τί λέγω καταστροφήν; Ναὶ μὲν ἐξηφανίσθησαν τ' ἀρχεῖα τοῦ Συλλόγου, ἀπετεφρώθησαν ἡ βιβλιοθήκη, αἱ συλλογαί, πλὴν ὁ ζῆλος τῶν μελῶν ἀνεφλέγετο ζωηρότερος, ἡ συμπάθεια τοῦ δημοσίου ἀνέθαλλεν ἀκμαιοτέρα, οἷα σήμερον διατρανοῦται, μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐκείνην κατάπτωσιν.

» Καθὼς ὁπόταν τις καταπέσῃ αἰφνιδίως χαμαί, σπεύδει ἅμα συνελθὼν νὰ ἐρευνήσῃ, ἂν ὅλα τὰ μέλη αὐτοῦ εἶσι σῶα καὶ ἀκέραια, τοῦτο καὶ ὁ Σύλλογος ἀμέσως ἔπραξεν ἀπέναντι τῶν ἑαυτοῦ μελῶν· καὶ δὴ μετὰ ἔρευναν αὐστηρὰν καὶ ὥριμον σκέψιν προέβη, τῇ προτάσει τῆς τριμελοῦς οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν διαγραφὴν τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν 97 μελῶν, εἶτα δὲ καὶ ἄλλων 23, ἅτινα πολλάκις προτραπέντα ἀπεποιήθησαν νὰ ἐκπληρώσωσι τὰ πρὸς τὸν Σύλλογον καθήκοντα. Οὕτω δὲ περιωρίσθη ὁ τῶν τακτικῶν μελῶν ἀριθμὸς εἰς 60, οἷς προσετέθησαν καὶ 14 κατὰ τὸ λῆγον ἔτος ἐκλεγέντα. Μέλη δ' ἀντεπιστέλλοντα προὐτάθησαν 13 κατὰ τὸ λῆγον ἔτος καὶ 15 ἐπίτιμα. Τῶν δ' ἐπιτίμων μελῶν ἡ μὲν Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς

Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ς' δι' ἀνευφημίας καὶ ἀναστάσεως ἐκλεγεὶς ἀπεδέξατο φιλοφρόνως τὸ δίπλωμα, ὅπερ οἱ κοσμήτορες ἐν σώματι ἐνεχείρισαν τῇ Α.Θ.Π., ὁ δ' ἐν Ῥώμῃ Révérend Père Secchi, ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ κυρία Princesse Hélène Massalsky (Dora d'Istria), ὁ ἐν Edimbourg κ. Blaquie, ὁ ἐν New Cambridge τῆς Ἀμερικῆς κ. Louis Agassiz, οἱ ἐν Βερολίνῳ κ. κ. Gustave Droysen, Carl Richard Lepsius, Carl Virchow, Frid. Mullach, οἱ ἐν Ἰένῃ κ. κ. Conrad Bursian, Bernhard Schmidt, Const. Wilhelm Moritz Schmidt, ὁ ἐν Καινιξβέργῃ κ. Carl Hopf, οἱ ἐν Μονάχῳ κ.κ. Leonhard Spengel, W. Christ, ὁ ἐν Nancy κ. baron Guerrier de Dumast, καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις κ. Ἰωάννης Σοῦτσος προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα ἐγένοντο παραδεκτοὶ παρὰ τοῦ Συλλόγου παμψηφεί.

» Ἐπειδὴ δὲ κατάλογος ἀνελλιπὴς τῶν ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1870 ἐκλεγέντων ἐπιτίμων, ἀντεπιστελλόντων καὶ ταμτικῶν μελῶν δὲν ἐσώζετο, πρὸς ἀκριβῆ τοῦ μητρῴου σύνταξιν ὠνόμασεν ὁ Σύλλογος ἐπιτροπήν, ἧς ἡ τελειωτικὴ ἐργασία προσδοκᾶται προσεχῶς.

» Ἀλλ' εἰς τὰ ἐκλεγόμενα μέλη ἔδει νὰ πέμπηται καὶ ἀντίτυπον τοῦ κανονισμοῦ, ἐντελεστέρου τοῦ κατακαέντος· ἐφ' ᾧ καὶ κατεγίνετο ἡ πενταμελὴς ἐπιτροπή, ἥτις ἐκ τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος ὁδηγουμένη καὶ τὸν κύκλον τοῦ Συλλόγου εὐρύνουσα καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν καθιδρυμάτων διοργανισμοὺς ὑπ' ὄψιν λαμβάνουσα προήγετο περὶ τὴν σύνθεσιν σχεδίου κανονισμοῦ, ὅπερ ἐκτυπωθὲν διενεμήθη πρὸς ἅπαντα τὰ ἐν Κ/πόλει μέλη τοῦ Συλλόγου· ταῦτα δὲ συνελθόντα ἐπὶ ἓξ ἐπανειλημμένας ἐκτάκτους συνεδριάσεις συνεζήτησαν καὶ μετά τινας τροποποιήσεις ἐπεψήφισαν τὰ 53 ἄρθρα τοῦ νέου κανονισμοῦ, δι' ὧν καθιεροῦνται ἡ τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων ἀπαγόρευσις ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ, ἡ μέριμνα τοῦ Συλλόγου περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σχολείων, ἡ διαίρεσις αὐτοῦ εἰς τμήματα, ἡ σύνταξις προϋπολογισμοῦ, ἐν γένει δὲ ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἡμῶν διαρρύθμισις.

» Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ ἐπέσπευδεν ὁ Σύλλογος τὴν ἀνίδρυσιν οἰκοδομῆς, ὑπὲρ ἧς πολλαὶ ἤδη συνδρομαὶ ἀπὸ τοῦ 1867 ὑπεγράφησαν. Τούτων αἱ μὲν 265 ὀθωμανικαὶ λίραι εἶχον πρότερον εἰσπραχθῆ διὰ τῆς Γενικῆς Ἑταιρίας, τὸ δὲ λῆγον ἔτος εἰσέπραξεν ἡ ἐπὶ τοῦ κτιρίου ἐπιτροπὴ λίρας ὀθωμανικὰς 984 παρὰ τῆς Α. Θ. Π. τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κ. κ. Γρηγορίου τοῦ ς', τῶν σεβασμίων μητροπολιτῶν Κυζίκου κ. Νικοδήμου, Νικαίας κ. Ἰωαννικίου, Δέρκων κ. Νεοφύτου, Δράμας κ. Ἀγαθαγγέλου καὶ Λαρίσσης κ. Δωροθέου, τῆς Γενικῆς Ἑταιρίας, τοῦ Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου καὶ τῶν κυρίων Ζ. Στεφάνοβικ, Γ. Ζαρίφη, Σ. Σκουλούδη, Ν. Ἀκάτου, Κ. Καραπάνου, Γ. Κορωνιοῦ καὶ Θ. Γιαννάρου. Ὅλα δὲ τὰ διὰ τὸ κτίριον εἰσπραχθέντα ποσὰ μετατραπέντα εἰς γραμμάτια τῆς Γενικῆς Ἑταιρίας παρακατετέθησαν παρ' αὐτῇ μένοντα, κατ' ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου, ἀνέπαφα, ἕως οὗ καὶ ἄλλα ἐκ τῶν ἐγγραφέντων χρημάτων εἰσπραχθῶσι, τ' ἀπαιτούμενα πρὸς ἔναρξιν τῆς ἀνοικοδομήσεως· περὶ δὲ γηπέδου ἐσκέψατο ἡ ἐπιτροπή, ὅπως προσκτήσηται αὐτὸ δωρεάν.

» Μέχρις οὗ δὲ ἔδη ἀνατέλλουσαν τὴν εὐκταίαν ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἀνεγέρσεως ἰδιοκτήτου οἰκοδομῆς, ὑπεχρεώθη ὁ Σύλλογος ἵνα παραδεχθῇ εὐγνωμόνως τὴν εὐγενῆ φιλοξενίαν, ἣν ἐχορήγησαν αὐτῷ δίμηνον μὲν ἡ ἐν Γαλατᾷ ἑλληνικὴ Σχολή, ἑξάμηνον δὲ ἡ αὐτοκρατορικὴ τῆς Ἰατρικῆς Ἑταιρίας, τετράμηνον δὲ ἡ Σχολὴ τῆς Παναγίας ἐν Περαίᾳ.

» Ἀλλαχόθεν δ' ἄλλαι οὐχ ἧττον εὐεργεσίαι εἴτε ἀμέσως εἰς τὸν Σύλλογον ἐπεδαψιλεύοντο εἴτε διὰ τοῦ Συλλόγου εἰς παντοῖα κοινωφελῆ ἔργα. Οὕτω κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ὁ μὲν ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος ἔπεμπεν ἡμῖν δισχίλια φράγκα, ἡ δὲ Association pour l'encouragement des lettres grecques en France παρεχώρει τῷ Συλλόγῳ διὰ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου τὸ ἀντίτιμον τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰσπραχθησομένων συνδρομῶν αὐτῆς, τὸ δ' Ἀθήνησι Πανεπιστήμιον δεκακισχιλιόδραχμον δώρημα ἔκτακτον ἐδωρεῖτο πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Σύλλογον, ὁ δὲ κ. Ζ. Ἀλεξανδρίδης ἐχορήγει τῷ ταμείῳ 17 λίρας ὀθωμανικάς, οἱ δ' ἐν Κερασοῦντι ἀδελφοὶ Κωνσταντινίδαι ἀφιέρουν διακόσια φράγκα ἐτησίως πρὸς διάσωσιν τῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐθνικῶν μνημείων, ἐν ᾧ ὁ Χρηστάκη ἐφένδης Ζωγράφος 500 μὲν φράγκα εἰς τὸ τοῦ Συλλόγου ἀναγνωστήριον, 200 δὲ λίρας ὀθωμανικὰς ἐτησίως πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Οἱ γενναῖοι οὗτοι δωρηταί, παντὸς ἐπαίνου ὑπέρτεροι, τὴν βαθυτέραν εὐγνωμοσύνην τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου προσεκτήσαντο δικαίως.

» Ὅπως δ' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ ἐμπιστοσύνην ὁ Σύλλογος, ἐνεκαινίαζε, κατὰ τὰς εἰσηγήσεις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς, νέαν τάξιν εἰς τὴν ταμιακὴν αὐτοῦ διαχείρισιν, ἐνέ-

δυεν εἰς τραπεζιτικὰ γραμμάτια τὰ ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ χρήματα, ἅπερ καὶ τῷ ἀπέφερον τόκον 110 λιρῶν ὀθωμανικῶν, ἐπέσπευδε τὴν εἴσπραξιν τῶν ὀφειλομένων συνδρομῶν, ὅπως μὴ εὑρεθῇ πάλιν εἰς θέσιν δυσάρεστον ἀπέναντι τῶν μελῶν, ἀπέτιε τὸ ἔλλειμμα 118 λιρῶν ὀθωμανικῶν τῆς παρελθούσης διαχειρίσεως, ἐξησφάλιζε τὸ ἀπαραβίαστον τῶν παρ' αὐτῷ παρακαταθηκῶν τῶν εἰς διαγωνίσματα κλπ. προωρισμένων καὶ δὴ μετὰ τὰς ἐτησίους δαπάνας καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, ἐκέκτητο ἐν τέλει τοῦ ἔτους περιουσίαν λιρῶν ὀθωμανικῶν 1250 μὲν διὰ τὸ κτίριον, 530 δὲ εἰς παρακαταθήκας καὶ 320 περίσσευμα, ἐκτὸς τῶν 600 εἰκοσαφράγκων, ἀξίας τῶν δι' ἐκποίησιν 600 τευχῶν τοῦ Περιοδικοῦ.

» Τοιούτων δὲ βάσεων τιθεμένων, ὁ Σύλλογος περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο, ἵνα αἱ τακτικαὶ αὐτοῦ συνεδριάσεις, εἰς ἃς προσήρχετο καὶ τὸ δημόσιον, περιβάλλωνται μὲν διὰ τῆς εὐπρεπείας ἐκείνης τῆς ἁρμοζούσης εἰς σοβαρὸν καὶ ἐπιστημονικὸν καθίδρυμα, παρέχωσι δὲ ὕλην ἀξίαν τῆς κοινῆς προσδοκίας.

» Κατὰ τὰς 14 τοίνυν τακτικὰς συνεδριάσεις, πλὴν τῶν 13 ἐκτάκτων, καὶ ποικιλία περὶ τ' ἀναγνώσματα καὶ σπουδαιότης περὶ τὰς συζητήσεις διεκρίνετο. Διεκοινώθη μὲν ὡς ἀπαρχή, κατὰ μετάφρασιν τοῦ κ. Γ. Βαφειάδου, ἡ τῆς πριγγιπέσσης Dora d'Istria, μέλους ἐπιτίμου τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου, «Περὶ τῆς Ῥαμαϋάνας ἢ τῆς ἰνδικῆς ἐποποιΐας» πραγματεία· ἀνεπτύχθη δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Στερ. Κ. Καραθεοδωρῆ ἡ «τῆς ῥωσσικῆς φιλολογίας ἱστορία» ἀπὸ Ἀντιόχου τοῦ Καντεμήρου μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Λερμούτωφ καὶ ἀπὸ τοῦ Καραμζίνου μέχρι τοῦ Γογόλ· ὑπεστηρίχθη δὲ ὑπὸ μὲν τοῦ κ. Γεωργίου Ἀριστάρχου ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Ἄραβες μετέφρασαν κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὑπὸ δὲ τοῦ κ. Δ. Ῥαζῆ ἡ ἔμμεσος αὐτῶν διὰ τῆς χαλδαϊκῆς καὶ συριακῆς μεταγλώττισις· ἀνεκοινώθη δὲ ἡ τοῦ κ. Γ. Παπαδοπούλου, ἐπιτίμου μέλους τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, «Περὶ μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν» ἐπιστολιμαία διατριβή· ἀνεγνώσθησαν ἔτι δύο πραγματεῖαι ἀντεπιστελλόντων μελῶν, ἡ μὲν «Περὶ Ἀμάστριος» τοῦ κ. Henri Abrami, ἡ δὲ «Περὶ Ἀπαμείας» τοῦ κ. Χρ. Παππαδοπούλου. Πρὸς τούτοις δὲ ὡμίλησεν ὁ κ. Dr Déthier «Περὶ Κριτοβούλου», συγγράψαντος τὸν βίον Μωάμεθ τοῦ Β', ὡς καὶ περὶ τοῦ ὀχυρωματικοῦ συστήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μάλιστα περὶ Ἀνθεμίου τοῦ μηχανικοῦ προεισαγωγικῶς εἰς τὸ ἀνάγνωσμα «Περὶ τῶν ὑδραγωγείων δι' ὧν ἐάλω τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β' τοῦ Ῥινοτμήτου καὶ ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου». Εἰς ἄλλον κύκλον ἰδεῶν ὁ κ. Ἀθ. Βερναρδάκης ἐπραγματεύθη «Περὶ τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν νομισμάτων» ἔτι δὲ «Περὶ τῆς ποσότητος τῶν πολυτίμων μετάλλων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν». Ἐκ δὲ τοῦ «Περὶ πολιτισμοῦ τῶν Ἀράβων» ἀνεκδότου αὐτοῦ δοκιμίου, ὁ κ. Γεώργιος Ἀριστάρχης ἐκοινοποίησε τὸ «Περὶ ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψι» κεφάλαιον.

» Ἐν ᾧ δὲ συζητήσεις παρηκολούθουν τ' ἀνωτέρω ἀναγνώσματα πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον παρέχουσαι, ἡ ἀλληλογραφίας τοῦ Συλλόγου ὁλονὲν ἐπεξετείνετο· πληροφορίαι μὲν ἐζητοῦντο παρὰ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν περὶ τῶν ἐπιτοπίων ἐπιγραφῶν, γλωσσικῶν μνημείων καὶ τῶν τοιούτων· εἰς σχέσεις δ' ἐτίθετο συνεχεῖς ὁ ἐν Κ/πόλει ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος μετὰ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν συλλόγων καὶ λεσχῶν· εἰς δὲ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐν Wurtzbourg ἀνθρωπολογικῆς ἑταιρίας ὁ καθ' ἡμᾶς Σύλλογος ἀνταπεκρίνετο διὰ συστάσεως εἰδικῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἧς ἡ ἔκθεσις ἤδη παρεσκευάσθη· καί, συνελόντι φάναι, κατὰ τὴν λήγουσαν περίοδον ἐπεστάλησαν καὶ ἐλήφθησαν περὶ τὰς χιλίας ἐπιστολὰς ὑποθάλπουσαι τὸν ζῆλον τῶν μελῶν. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ συνεκροτοῦντο βαθμηδὸν αὖθις τὰ ἀρχεῖα ἔκ τε τῶν νέων ἀναγνωσμάτων καὶ λοιπῶν ἐγγράφων ὡς καὶ παλαιοτέρων τινῶν, ἅπερ εἶχον διασωθῆ παράτισι μέλεσιν. Οὕτως ἀνευρέθη παρ' ἐλπίδα καὶ αὐτόγραφον τῆς Α. Υ. τοῦ Μεγάλου Βεζίρου τιμῶν οὐχ ἧττον τὸν γράψαντα ἢ τὸ σῶμα πρὸς ὃ ἀπευθύνεται.

» Ἀλλὰ καὶ ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννᾶται, χάρις εἰς τὰς προσφορὰς τῆς πριγγιπέσσης Δώρας Ἰστριάδος, τῆς κυρίας Α. Καραθεοδωρῆ, τῶν συλλόγων Βύρωνος καὶ Παρνασσοῦ, τῆς Α. Ε. τοῦ κ. Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆ, τῶν κ. κ. Ν. Δραγούμη, Κ. Καλλιάδου, Ἀ. Βερναρδάκη, Κ. Σάθα, κλπ. ὧν τὰ ὀνόματα εὐγνωμόνως ἀνεγράφησαν χρονολογικῶς μετὰ τοῦ τίτλου τῶν συγγραμμάτων εἰς ἐπὶ τούτῳ βιβλίον προσφορῶν. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου προϊόντος, πῶς δυνάμεθα νὰ παρασιωπήσωμεν εἴτε τὴν ὑπόσχεσιν ἣν αὐθορμήτως ἔδωκεν ἡμῖν τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν περὶ τῆς προσεχοῦς ἀποστολῆς ἐκ τῶν διπλῶν τῆς τε πανεπιστημιακῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, εἴτε τὸ

προσδοκώμενον εὐάρεστον ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς ληφθείσης παρὰ τοῦ Συλλόγου ἀποφάσεως τοῦ ν' ἀπευθύνῃ ἐγκυκλίους εἰς Ἀκαδημίας, Πανεστήμια, σοφοὺς ἄνδρας, ἐκδότας βιβλίων, ἀναγγέλλων μὲν τὴν καταστροφὴν τῆς παρ' ἡμῖν βιβλιοθήκης, ἀναπτύσσων δὲ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ὅτι δηλαδὴ χρησιμεύει αὕτη οὐχὶ διὰ τὰ μέλη ἀποκλειστικῶς ἀλλὰ γενικῶς διὰ τὸ δημόσιον καὶ τοῦτο μάλιστα ἐν μεγαλουπόλει, ἔνθα ἐπαισθητοτέρα ἡ σπάνις βιβλίων καὶ βιβλιοθηκῶν ὁσημέραι καθίσταται.

» Εἰς τὴν βιβλιοθήκην δὲ προσηρτημένον ἐστὶ τὸ τοῦ Συλλόγου ἀναγνωστήριον, εἰς ὃ δωρεὰν πέμπονται ἥ τε ξυνωρὶς τῶν τεργεσταίων φύλλων καὶ πολλὰ τῶν τῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ τὸ σύνολον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφημερίδων. Πρὸς ταύτας δὲ ἰδίως ἐτήσιον φόρον εὐγνωμοσύνης ἀποτίει σήμερον ὁ Σύλλογος, ἀνθ' ὧν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγωνίζονται, δημοσιεύουσαι μὲν ἀμισθὶ ἀγγελίας, προγράμματα καὶ εἴ τι ἕτερον, ἐμψυχοῦσαι δ' αὐτὸν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν.

» Πλὴν τῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐφημερίδων, προσηνέχθησαν εἰς τὰς ἡμετέρας Συλλογὰς ἐπισήμων μὲν ἐγγράφων τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἀντίγραφα ὑπὸ τοῦ κ. Σάββα Ἰωαννίδου, ἐπιγραφῶν δὲ πανομοιότυπα ὑπὸ τοῦ Révérend Père Curtis, ἀρχαίων δὲ μνημείων φωτογραφήματα μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει κ. Βλαστ. Σκορδέλη, ἀπεικονίσματα δὲ ὑπὸ τοῦ K. H. Abrami, χαλκογραφήματα δὲ ὑπὸ τοῦ Dr. Déthier.

» Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ τοσούτων καὶ τηλικούτων συμπαθείας ἐνδείξεων, τί ἔπραττεν ὁ Σύλλογος; τί δὲ τὰ μέλη αὐτοῦ εἰργάζοντο;

» Ἐφρόντιζε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, ὁ Σύλλογος ὅπως ἐγγράφως προσκαλέσῃ τοὺς προσφιλετέρους τῷ φιλομαθεῖ ἀκροατηρίῳ ἀγορητὰς ὅπως ἀποδυθῶσιν εἰς τὸ στάδιον τῶν δημοσίων διαλέξεων, αἵτινες ἀρξάμεναι τῇ γ' Ἰανουαρίου 1871 ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τῆς Σχολῆς, ἔνθα νῦν συνηθροίσθημεν, διήρκεσαν ἐπὶ μῆνας τέσσαρας. Ἐκ δὲ τῶν 25 δημοσίων διαλέξεων ἑπτὰ μὲν ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἡρ. Βασιάδου αἱ μὲν «Περὶ τῶν ἀρετῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» αἱ δὲ «Περὶ τῆς προομηρικῆς καὶ τῆς καθ' Ὅμηρον ἐποχῆς» ὡς καὶ «Περὶ συγκρίσεως τῆς Ἰλιάδος πρὸς τὸν Σαχ-ναμὲ τοῦ Φιρδεβσῆ», ἑπτὰ δ' ἐγένοντο «Περὶ Ὑγιεινῆς» ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραθεοδωρῆ, ἰατροῦ, τέσσαρες δὲ «Περὶ Γεωλογίας» ὑπὸ τῶν κκ. Ἀ. Σπαθάρη καὶ Ἀ. Τάγη, τρεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Ἀριστοκλέους, «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν» ἐπιγραφόμεναι, δύο δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Βερναρδάκη, ὧν ἡ μὲν «Περὶ τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν», ἡ δὲ «Περὶ πολυτελείας», μία δὲ ὑπὸ τοῦ θεμιστοπόλου Κ. Δ. Μαλιάδου «Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου» καὶ ὡς ἐπισφράγισμα μία ὑπὸ τῆς Α. Ἐξ. τοῦ κ. Ἀ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ, ἐπιτίμου μέλους τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου, «Περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου».

» Ἐκτὸς δὲ τῶν 25 τούτων διαλέξεων, τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη ἐδίδαξαν ἔτι 53 μαθήματα εἰς τὴν πλειάδα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λεσχῶν.

» Συνεννόησις δὲ τοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν διαληφθεισῶν Λεσχῶν ἐπῆλθεν ὅπως ἀπὸ κοινοῦ συντάσσηται κατ' ἔτος πρόγραμμα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δημοσίων διαλέξεων πρὸς σκοπιμώτερον καὶ πρακτικώτερον τέλος· διὸ καί, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ἐν Φαναρίῳ Λέσχης Μνημοσύνης, ὑπεγράφη σύμβασίς τις μεταξὺ τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν Λεσχῶν Φαναρίου, Διπλοκιονίου, Ὑψωμαθείων καὶ Βλάγκας, εἰς ἣν καὶ αἱ λοιπαὶ δύνανται νὰ προσέλθωσι, καὶ ὁπόθεν πλεῖστα ὅσα καλὰ καὶ ἀγαθὰ προοιωνίζονται.

» Οὐχὶ δ' ἐλάττονα προσδοκῶνται ἀποτελέσματα ἐκ τῶν διαγωνισμάτων Εὐγενιείου, Ζωγραφείου καὶ Συμβουλιδείου. Ἐπειδὴ δέ, καίτοι προκηρυττόμενα ταῦτα ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, οὐδόλως ἐβραβεύοντο, ἐλλείψει μαχητῶν, ὁ Σύλλογος, προτάσει τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης, παρεδέξατο τὴν τροποποίησιν αὐτῶν· ἀφελὼν δ' εἴτι ἀνάγεται εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν, ἅτε δὴ ἀπαιτούσας γνώσεις εἰδικὰς ἄλλας τε καὶ ξένων γλωσσῶν καὶ βιβλιοθήκας πλουσίας ἀνυπάρκτους μάλιστα ἐν ταῖς περιγραπτέαις ἐπαρχίαις, περιώρισε τὸ θέμα εἰς ὅ,τι ἐθνικὸν κειμήλιον εἴτε περὶ τὰ ἤθιμα εἴτε περὶ τὴν γλῶσσαν ἐπιτοπίως διατηρεῖται, καὶ τούτου τὴν διάσωσιν ἐκ τῆς λήθης καὶ τὴν ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὰ τῶν προγόνων τοῖς ἀγωνισθησομένοις ἀνέθετο. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐν λόγῳ μετατροπῆς ἐξητήσατο καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἀγωνοθετῶν· καὶ δὴ λαβὼν τὴν τοῦ Η. ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἐ. Χρηστάκη ἐφένδη Ζωγράφου, ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ τὰ ἁπλοποιηθέντα προγράμματα διά τε τῶν ἐφημερίδων καὶ δι' ἐγκυκλίων, ἀναμένων καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἰατροῦ κ. Γ. Συμβουλίδου διὰ τὰ περαιτέρω.

» Καὶ ἄλλο διαγώνισμα ἔμενεν ἀπό τινων ἐτῶν ἀνεκπλήρωτον τὸ τοῦ κ. Μενελάου Νεγρε-

πόντε. Δίκαιον δ' ὁ Σύλλογος ἡγήσατο, ἵνα διαθέσῃ μὲν ἐφέτος, κατὰ τὴν ἀρχικὴν μετὰ τοῦ ἀγωνοθέτου συνεννόησιν, τὴν πρώτην δόσιν τῶν χρημάτων, ἣν εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ, ἀποταθῇ δὲ πρὸς τὸν βηθέντα κ. Μ. Νεγρεπόντε, ὅπως βεβαιωθῇ, ἂν καὶ τοῦ λοιποῦ μέλλῃ ἐτησίως διενεργεῖσθαι τὸ γόνιμον τοῦτο διαγώνισμα, οὗτινος θέλετε μετ' οὐ πολὺ ἀκροασθῆ τὴν ἔκθεσιν.

»Ἀλλ' ὅπερ ἀπησχόλησεν ἰδίᾳ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος τά τε πλεῖστα τῶν τοῦ Συλλόγου μελῶν καὶ τὴν Συντακτικὴν ἐπιτροπὴν ἦν ἡ τοῦ Περιοδικοῦ ἔκδοσις. Προαπῃτεῖτο ἡ συλλογὴ τῶν ἀπὸ τοῦ 1865 μέχρι τοῦ 1870 ἀναγνωσμάτων, λόγων, ἐκθέσεων καὶ πρακτικῶν τοῦ Συλλόγου, ὅπως ἀπαρτισθῇ ἐντεῦθεν ἴδιος τόμος συνενῶν τὸν ἡμιτελῆ μείναντα τρίτον πρὸς τὸν ἀκολούθως ἐκδοθησόμενον πέμπτον. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον τὰ ἀρχεῖα τοῦ Συλλόγου κατεστράφησαν ἄρδην, ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς ἔπαθον, κατανοεῖ πᾶς τις προφανῶς τὰς ἐνυπαρχούσας δυσχερείας εἰς τὴν ἐξ ὑπαρχῆς ἀναπλήρωσιν πεντατευχοῦς τοῦ Συλλόγου γονίμου βίου, καὶ τοῦτο ἐντὸς ὀλίγων μόλις μηνῶν. Ὅπωσδήποτε ὁ Δ' τόμος τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ εἶδε τέλος πάντων τὸ φῶς, ἀρξαμένης ἤδη τῆς διανομῆς αὐτοῦ εἰς τὰ τοῦ Συλλόγου μέλη, τὰς Λέσχας καὶ τὰς Σχολάς· καὶ ἡ μὲν τυπογραφικὴ αὐτοῦ ἐκτέλεσις ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ φιλόκαλον καὶ φερέπονον τοῦ ἐκδότου κ. Ἰ. Βρετοῦ, ἡ δὲ τῶν πινάκων ἀκρίβεια εἰς τοὺς καλλιτέχνας κ. κ. Ζέλιτς καὶ Καροῦσον.

» Τοιαῦτα, Κυρίαι καὶ Κύριοι, τὰ ἔργα τῆς ληγούσης περιόδου. Εἰ μὲν ἄξια τῆς ὑμετέρας ἐπιδοκιμασίας, εὐχαριστήσατε τοὺς κοσμήτορας, δι' ὧν περιεστοιχίσατε τὴν ἐμὴν ἀνικανότητα, τοὺς ἀντιπροέδρους κ. κ. Κ. Καλλιάδην καὶ Κ. Καραπάνον, ὧν ὁ μὲν παρὼν πάντοτε εἰς τὰς συνεδριάσεις τάς τε τοῦ προεδρείου καὶ τὰς τοῦ Συλλόγου, διηυκόλυνε τὰ πολυπλοκώτερα ζητήματα, ὁ δ' ἐνησχολεῖτο μάλιστα εἰς τὰ τοῦ κτιρίου, δικαίως θεωρῶν αὐτὸ ζήτημα ζωτικὸν διὰ τὸν Σύλλογον· εὐχαριστήσατε τοὺς γραμματεῖς τόν τε γενικὸν κ. Γ. Χασιώτην καὶ τὸν εἰδικὸν κ. Ν. Τσιγαρᾶν, ὧν ὁ μὲν ἔγραψεν ὅσας οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν διαστήματι ἐννέα ἐτῶν ἐπιστολάς, ὁ δὲ μετὰ μεγίστης ἀφοσιώσεως ἐξετέλεσε τὸ ἔργον του, ἀμφότεροι δὲ προφρόνως παρέσχον ἀρωγὴν εἰς πᾶσαν ἄλλην κατεπείγουσαν τοῦ Συλλόγου ἐργασίαν· εὐχαριστήσατε τὸν ταμίαν κ. Ζ. Ἀλεξανδρίδην, ὅστις παραλαβὼν τὸ ταμεῖον ἔχον ἔλλειμμα 118 λιρῶν ἐγκαταλείπει περιουσίαν τοῦ Συλλόγου ὑπὲρ τὰς 2000 λίρας ὀθωμανικάς· εὐχαριστήσατε τὸν βιβλιοθηκάριον κ. Ἀλ. Μαυρογένην, ὅστις ἔθετο τὰς βάσεις ἐπιστημονικῆς τῶν βιβλίων ταξινομήσεως· εὐχαριστήσατε τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτροπήν, τὴν ἐπὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων, τὴν ἀνθρωπολογικὴν καὶ τοὺς περὶ τὸν πρόεδρον ἐργασθέντας σοφοὺς καὶ σπουδαίους ἄνδρας. Εἰ δέ τι πλημμελὲς ἐγένετο καὶ ἀτελὲς ὑπελείφθη, τοῦτο ἀπόδοτε, Κυρίαι καὶ Κύριοι, εἰς τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν, ἧς ἀνακούφισμα ἔσεται πολύτιμον ἡ ὑμετέρα ἐπιείκεια καὶ ἀνοχή.

Εἶτα ὁ ἰατρὸς κ. Ξ. Ζωγράφος ἀνέγνω τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος ἐπιτροπῆς (ὅρα Περιοδ. σελ. 106).

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Κ. Καλλιάδης ὡμίλησε «Περὶ Ὑπατίας» (ὅρα Περιοδ. σελ. 110).

Τελευταῖον ἡ Α. Πανοσιολογιότης ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελος κ. Εὐστάθιος Κλεόβουλος ἀναστὰς ὡμίλησεν ἐν ὀνόματι τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου Γρηγορίου τοῦ Ϛ' αὐτοσχεδίως τάδε·

«Κύριε πρόεδρε,

» Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἀναθεῖσά μοι τὴν ἔντιμον καὶ θυμήρη ἐντολὴν τοῦ νὰ διαβιβάσω Αὐτῆς τὰ συγχαρητήρια καὶ τὰς πατρικὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας πρὸς τὸν ἑλληνικὸν τοῦτον Σύλλογον κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην ἑορτήν, στηρίζει τά τε ἐπὶ τῇ εἰς δεῦρο προόδῳ τοῦ σώματος τούτου συγχαρητήρια καὶ τὰς ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πολλῷ μείζονι προκοπῇ καὶ καταρτίσει αὐτοῦ εὐχὰς ἐπὶ τὸν μέγαν καὶ κοινωφελέστατον σκοπόν, ὃν ἐπαγγέλλεται καὶ καθυπισχνεῖται, τὴν τῶν ἑλληνικῶν δηλαδὴ γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας διάδοσιν.

»Ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ παιδείᾳ ἐμβλέπει ἡ Α. Θ. Παναγιότης οὐ μόνον αὐτὴν τὴν τοῦ ἔθνους ἡμῶν οὐσιωδῶς ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀνατροφὴν καὶ παίδευσιν, ἐξ ἧς δικαίως ἀπεκδεχόμεθα καὶ τὸ καλὸν ἐνεστὼς καὶ τὸ ἐνδοξότερον μέλλον, πρὸς ἃ ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης δὲν δύναται ν' ἀδιαφορῇ· ἐμβλέπει οὐ μόνον τὸ πρῶτον καὶ θεμελιῶδες στοιχεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων καὶ σοφωτέρων ἐθνῶν, τοῦθ' ὅπερ πολλὴν περιποιεῖ τὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν γένος καὶ ὄνομα συμπάθειαν καὶ τιμὴν τῶν ἀλλογενῶν· ἐμβλέπει οὐ μόνον τὸ ἀπαύγασμα καὶ οἱονεὶ τὸ διαυγέστατον κάτοπτρον ὅλης

τῆς διανοητικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς καὶ ἀκμῆς τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων, ὧν τὸ κλέος καὶ ἡμᾶς ἐν μέρει καταγλαΐζει τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν· ἐμβλέπει οὐ μόνον τὴν συγκεφαλαίωσιν καὶ τὸ καθολικὸν μουσεῖον τῆς τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν ἐθνῶν πνευματικῆς τε καὶ πολιτικῆς ζωῆς, καθ' ὅσον παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι, εἰ καὶ πάντως παρήγαγον καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ πνευματικὰ προϊόντα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ διάνοια μορφώσασα, ἐξωραΐσασα καὶ θαυμασίως τελειοποιήσασα ὅ,τι ἀμόρφωτον καὶ ἀτελέστατον εὗ κατέστη νοῦς παγκόσμιος· οὐ μόνον, λέγ[illegible]με, ἔξοχα καὶ πάτρια ταῦτ' ἀγλαΐσματ[illegible]ω, τὰ πει ὁ φιλόκαλος ἡμῶν Πατριάρχ[illegible]α ἐμβλέλληνικῇ γλώσσῃ καὶ παιδείᾳ, [illegible]ς ἐν τῇ ἑλτούτων ἐξοχώτερον καὶ μον[illegible]λὰ καὶ πολὺ

Τί ὠφελεῖ σῶμα ὡρ[illegible]κὸν τὸ ἐξῆς ψῆς; Τί χρησιμεύει [illegible]κὸν χωρὶς ὡραίας ψυπρότυπον ἀπαράμ[illegible]ὸς ἀγλαὸς καὶ ὑψηρεφής, τητος, ὅταν ἐν [illegible]λλον ἀρχιτεκτονικῆς τελειόνῆς λατρείσ[illegible]κλείῃ ὡς ἀντικείμενον τῆς κοιδους καὶ [illegible]ς εἴδωλον ἀψύχου καὶ φαντασιώἀνθρω[illegible]ἀτελεστάτης θεότητος, ἀναξίας τοῦ ὡρ[illegible]πίνου μεγαλείου; Τοιοῦτος ἦν, ἀδελφοί, [illegible], ἔγγιστα ὁ πρὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἑλληνισμός, ἐπιδιώκων σκιάς. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ὅμως καθάπαξ ἐπολιτογράφησε τὰ ὑψηλὰ καὶ θεόπνευστα καὶ μόνα θεοπρεπῆ καὶ ἀνθρωποπρεπῆ διδασκάλια τοῦ θεόπτου Μωϋσέως καὶ τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ, ἔκτοτε βαπτισθεὶς ἑλληνοχριστιανισμὸς καὶ τόσον εὐμοιρήσας τῆς ἐρευνητικῆς λογικότητος, ὅσον καὶ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας, ὅλος ἁγνὸς καὶ ἀκτινοβολῶν καὶ ἀκαταμάχητος τῇ θείᾳ δυνάμει, ἀνύψωσε καὶ ἔσωσε τὸν κόσμον, διδάξας αὐτὸν ἁπταίστως καὶ θεοσόφως τὰ περὶ τῶν ὅλων θρησκευτικὰ καὶ μεταφυσικὰ ζητήματα· ἤτοι πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει ὁ ἄνθρωπος, τίς ἡ σχέσις τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τὸ δημιούργημα καὶ πῶς τὸ δοκοῦν σμικρότατον καὶ ἁπλούστατον πλάσμα γίνεται Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς, Θεὸς καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ.

»Ἰδοὺ ὁποῖον ἑλληνισμὸν ἀσπάζεται καὶ χαιρετίζει καὶ τιμᾷ ἡ Α. Θ. Παναγιότης· καὶ ὅλῃ ψυχῇ ἐπεύχεται, ἵνα διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ παντὸς ἄλλου ὁμοζήλου, ὃν τρόπον κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀκμὴν τὴν ἐπὶ Περικλέους τὸ ὄνομα Ἕλλην καθειστήκει οὐδὲν μᾶλλον τοῦ γένους ἢ τῆς παιδείας σημαντικόν, οὕτω καὶ σήμερον ἀποδειχθῇ θρησκευτικῆς ὀρθοδοξίας ἐν ταὐτῷ [illegible], καὶ ἐπιστημονικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς π[illegible]αιδείας καὶ δυνάμεως καθολικὸν καὶ ἱερὸν σύμβολον ἐν ἁπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ.

»Ἡ Α. Θ. Π. ὁμοί[illegible]ως ἐπιδαψιλεύεται τὰς πατρικὰς Αὐτῆς εὐ[illegible]χὰς καὶ εὐλογίας καὶ πρὸς τοὺς ἀγωνοθέτ[illegible]ας τῶν ἐν τῷ Συλλόγῳ διαγωνισμάτων, ὅ[illegible]περ εἰσὶ καθάπερ εὐεργετικὸς τοῦ Ἀπριλίο[illegible], καὶ τοῦ Μαΐου ὄμβρος ὁ τὸν καύσωνα καὶ κ[illegible]ματον ἀποσοβήσων τῆς χρηματικῆς ἐνδε[illegible]ιας καὶ ἀμηχανίας, ἐξ ἧς μαραίνονται ἄνθη τινὰ τοῦ φυτωρίου τούτου. Τούτου χάριν ἡ Α. Θ. Παναγιότης αἰτεῖται παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων καὶ τῶν δωρεῶν ἐπὶ πάντας μὲν τοὺς μέχρι τοῦδε δωρητάς τε καὶ ἀγωνοθέτας τοῦ Συλλόγου δαψιλῆ τὴν ἔκχυσιν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ, ἵνα καὶ οὗτοι ἀφθονώτερα προχέωσιν αὐτὰ εἰς τὰς ἀφόρους αὔλακας τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ληΐου· τοῖς δὲ λοιποῖς πλουσίοις πλοῦτον ἀργυρίου ἢ πλοῦτον ἐπιστήμης εὔχεται ἁμίλλαν ἑλληνικὴν εἰς ὑποστήριξιν καὶ πλάτυνσιν τοῦ διατυπωθέντος ἑλληνοχριστιανισμοῦ.

»Ἑρμηνεύσατε παρακαλῶ, κ. πρόεδρε, πρὸς τὸν ἔντιμον Σύλλογον τὰ πατριαρχικὰ καὶ ἀκραιφνῆ αἰσθήματα καὶ τὰς εὐχὰς τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατρὸς καὶ Πατριάρχου.»

Ἐπὶ τούτοις διαλύεται ἡ συνεδρίασις.

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Ἐξ οὗ χρόνου ἡ συγκριτικὴ συνέστη γλωσσολογία, πολλὰ καὶ ποικίλα ἀνεφύησαν ζητήματα, ὧν ἕνια μὲν μετ' ἐπιτυχίας ἐλύθησαν, ἄλλα δὲ ἄλυτα ἔτι διαμένοντα οὐ μικρὰ τοῖς γλωσσολόγοις παρέχουσι πράγματα καὶ ἀφορμὴν ζωηρῶν καὶ δακεθύμων συζητήσεων. Ἐν τούτων ἐστὶν ἀναντιρρήτως καὶ τὸ περὶ χρονολογίας ζήτημα, εἰ δηλαδὴ δυνατὸν ἀνευρεῖν καὶ προσδιορίσαι τὰς περιόδους, ἃς ἡ ἀρχέγονος ἀρία καὶ σημιτικὴ γλῶσσα διῆλθον ἐκ τῆς ἀμόρφου καὶ μονοσυλλάβου καταστάσεως ἀρξάμεναι καὶ μέχρι τῆς τελειοτάτης προβᾶσαι, τῆς κλιτῆς· πότε π. χ. αἱ μονοσύλλαβοι ῥίζαι τὰ ἐπιθέματα προσλαβοῦσαι εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα διεκρίθησαν, πότε δὲ τὰ ῥήματα ἀναπτυχθέντα χρόνους προσεκτήσαντο καὶ ἐγκλίσεις, καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ ὁ μὲν W. Von Humboldt ἁπλῶς τρεῖς ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν

κατασκευῇ ὁρίσας καταστάσεις, τὴν μονοσύλλαβον ἢ ἄκλιτον, τὴν συγκολλητικὴν (agglutinative) καὶ τὴν κλιτήν, τὰ περαιτέρω οὐκ ἐξηκρίβωσεν· ὁ δὲ Heyse, Bunsen, Steinthal, Max Müller καὶ ἄλλοι παραδέχονται, ὅτι ἡ γλῶσσα ἐκ τῆς μονοσυλλάβου εἰς τὴν συγκολλητικὴν καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν κλιτὴν κατάστασιν μεταβῆναι δύναται· ἐναντίαν δὲ τούτοις γνώμην ὁ καθηγητὴς Pott ἀπεφήνατο, ἀποκρούων ὡς ὅλως ἀδύνατον τὴν τῶν γλωσσῶν μετάβασιν ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἄλλην κατάστασιν. Τοῦτον δὴ τὸν ἐπιφανῆ γλωσσολόγον καὶ τοὺς αὐτῷ συμφρονοῦντας ἀνασκευάζει ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἣν κατωτέρω δημοσιεύομεν, ὁ κλεινὸς τοῦ ἐν Λειψίᾳ Πανεπιστημίου καθηγητὴς Γ. Κούρτιος, μετ' οὐ μικρᾶς ἐπιτυχίας, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, τὸν χρόνον ἀποπειραθεὶς ὁρίσαι τῶν ὀργανικῶν τῆς γλώσσης ἀναπτύξεων. Καὶ ἐν μὲν τῷ προοιμίῳ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ γλωσσολογία οὐκ εἰς τὴν τῶν φυσιογραφικῶν ἐπιστημῶν τάξιν, ὡς ἀξιοῦσι Schleicher καὶ Max Müller, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν τῶν ἱστορικῶν ἀνακτέα ἐστίν· εἶτα περί τε τῆς ἐθνογραφικῆς τῶν γλωσσῶν διεξέρχεται διαιρέσεως καὶ τῆς γλωσσολογικῆς, διαιρῶν ἐκείνην μὲν α) εἰς τὴν τῆς ἑνότητος περίοδον, καθ' ἣν ἡ ἀρχιγένεθλος γλῶσσα, καίπερ ἀναπτυσσομένη καὶ τὸν ἑαυτῆς σχηματισμὸν συμπληροῦσα μία καὶ ἡ αὐτὴ μένει, καὶ β) εἰς τὴν τῆς πολλαπλότητος, καθ' ἣν αὕτη ἀποχωριζομένης τῆς φυλῆς καὶ διασπειρομένης, πολυσχιδὴς ἀποβαίνει καὶ πολυποίκιλος· ταύτην δὲ α) εἰς τὴν τῆς ὀργανώσεως, καθ' ἣν ἡ γλῶσσα τὴν ἑαυτῆς κατασκευὴν ἀπαρτίζει, καὶ β) εἰς τὴν τῆς διαμορφώσεως, καθ' ἣν ἔνθεν μὲν τελειοποιεῖται καὶ καθίσταται εὐστροφωτέρα, ἔνθεν δὲ ποικίλας ὑφίσταται τῶν φθόγγων ἀλλοιώσεις. Ταῦτα καθόλου εἰπὼν εἰσέρχεται βαθύτερον εἰς τὰ καθέκαστα τῆς ὀργανώσεως, ἀνάγων ταῦτα εἰς ἑπτὰ περιόδους, ἃς ἡ ἀρχέγονος γλῶσσα, πρὶν ἢ ἡ ἀρία φυλὴ εἰς πολλοὺς ἀποχωρισθῇ λαοὺς καὶ διασπαρῇ, διῆλθε τὸν ἑαυτῆς ἐξυφαίνουσα σχηματισμόν, εἰσὶ δὲ αἱ ἑξῆς· α) ἡ τῶν ῥιζῶν, β) ἡ τῶν προσδιοριστικῶν τῶν ῥιζῶν, γ) ἡ τῶν πρωτογόνων ῥημάτων, δ) ἡ τῆς τῶν θεμάτων μορφώσεως, ε) ἡ τῶν συνθέτων ῥηματικῶν σχηματισμῶν, ς) ἡ τῆς τῶν πτώσεων μορφώσεως καὶ ζ) ἡ ἐπιρρηματική.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῇ τῶν ῥιζῶν ἡ ἀρχιγένεθλος γλῶσσα ἁπλᾶς μόνον ἐδημιούργησε μονοσυλλάβους λέξεις, αἵτινες ὕστερον ῥίζαι τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων λέξεων ἀπέβησαν· ἐκ τούτων αἱ μὲν ἦσαν προσηγορικαὶ (nennende), αἱ δὲ ἐνδεικτικαὶ (deutende)· ἡ μὲν da π. χ. σημαίνουσα τὸ διδόναι, τὸν διδόντα, τὴν δόσιν, διότι ἡ αὐτὴ ῥίζα ἐχρησίμευεν ὁτὲ μὲν ῥηματικῶς, ὁτὲ δὲ ὀνοματικῶς κατὰ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου, προσηγορικὴ ἦν, ἡ δὲ ma ἐνδεικτική, ὁρίζουσα τίς ὁ διδούς· dama = διδοὺς ἐγώ. Ἀπὸ ταύτης τῆς περιόδου πιθανῶς καί τινες εὐάριθμοι ῥίζαι ἀντὶ μορίων ἐτίθεντο, ἤτοι ἡ χρῆσις αὐτῶν ἐνίοτε ἦν τοιαύτη, οἵα ἡ τῶν ὕστερον ἀναπτυχθέντων μορίων· ἴσως δὲ καὶ τὰ πρῶτα τῆς ἀναδιπλώσεως σπέρματα τότε ἀνεφύησαν.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῇ τῶν προσδιοριστικῶν τῶν ῥιζῶν πολλαὶ ῥίζαι ἀνεπτύχθησαν, πρόσθετά τινα προσλαβοῦσαι στοιχεῖα, οἷον γα γα-ν, ολ ολ-ε ολ-εκ, δα δα-π κλ. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐσωτερικόν τινα ταῖς ῥίζαις ἐπάγουσι περιορισμόν· ἐκ τῆς στενωτέρας δὲ αὐτῶν συναφείας μετὰ τῶν ῥιζῶν προῆλθον πάντως κατὰ ταύτην τὴν περίοδον αἱ δισύλλαβοι λέξεις, εἰ μὴ πρότερον διὰ τῆς ἀναδιπλώσεως.

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ περιόδῳ τῇ τῶν πρωτογόνων ῥημάτων ἡ γλῶσσα τὸ πρῶτον ἐποιήσατο βῆμα πρὸς τὸν σχηματισμόν, στενῶς ἑνώσασα καὶ ἀχωρίστως τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας ὡς ὑποκείμενον μετὰ τῶν προσηγορικῶν ῥιζῶν, οἷον dâma (= dâ-ma) = διδοὺς ἐγώ, dâta (= dâ-ta) = διδοὺς ὅς· οὕτως ἐδημιουργήθησαν τὸ πρῶτον οἱ τρεῖς τοῦ ἑνικοῦ τύποι dâma, dâtva, dâta (= διδοὺς ἐγώ, σύ, ὅς), καὶ οἱ τρεῖς τοῦ πληθυντικοῦ damatva, datvatva, daanta (= διδοὺς ἐγὼ σύ, σὺ σύ, ὅς ὅς)· ὕστερον δὲ οἱ τρεῖς τοῦ ἑνικοῦ καὶ οἱ τρεῖς τοῦ πληθυντικοῦ τῆς μέσης διαθέσεως· οἷον bharamama (= φέρων ἐγὼ ἐμέ), ὅπερ κατὰ τὰς ἐπιγενεστέρας περιόδους μετετράπη εἰς bharamami, bharamaï, bharamai = φέρομαι κτλ. Ἅμα τοῖς μέσοις ῥήμασι πιθανῶς καὶ τὰ πρῶτα ὀνοματικὰ ἐπιθέματα ἦλθον εἰς χρῆσιν, ἁπλούστατα ὄντα τὸ κατ' ἀρχάς, οἷα τὰ ἀντωνυμικὰ θέματα a, i, u· πρὸς στενωτέραν δὲ τῶν συναπτομένων ταῖς ῥίζαις στοιχείων ἡ γλῶσσα κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἔνθεν μὲν τὴν ἐπίρρωσιν μετεχειρίσατο τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος, ἔνθεν δὲ τὴν τοῦ τελικοῦ ἐξασθένισιν, dâmi (= dâma), dâti (= dâta) = δῶμι, δῶτι. Πρὸς ταῦτα μάλιστ' ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἀναδίπλωσις, ἐπιφανεστέρα κατὰ ταύτην τὴν περίοδον γενομένη καὶ διὰ πάντων διήκουσα τῶν τύπων τῶν τε τῆς ἐνεργητικῆς καὶ τῶν τῆς μέσης διαθέσεως· ἐκ τῆς ἀναδιπλώσεως ὡσαύτως διάρκειαν τῆς πράξεως σημαινούσης ἐπῆλθε καὶ ἡ διάκρισις τῶν χρονικῶν τύπων, διότι οἱ

ἁπλοῖ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀναδεδιπλασιασμένους ἤρξαντο σημαίνειν τὸ ἀκαριαῖον. Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον πιθανῶς ἀνέρχεται καὶ ἡ πρώτη χρῆσις τῆς αὐξήσεως a-dâ-mi, a-da-dâ-mi (= ἔ-δω-ν, ἐ δίδω-ν), ἥγε πρὸς ἑαυτὴν τὸν τόνον ἐπισπωμένη οὐ μόνον εἰς τὴν ἐξασθένισιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παντελῆ τοῦ τελικοῦ φωνήεντος ἔκπτωσιν συνετέλεσεν, a-dâ-m, a-dadâ-m (ἔ-δω-ν, ἐ-δίδω-ν τρεπομένου τοῦ μ εἰς ν). Τὸ φωνῆεν τῆς αὐξήσεως α (ἑλλ. ἐ) σημαῖνον τὸ κατ' ἀρχὰς τὸν τόπον ἐκεῖ πέρα προσελήφθη πρὸς δήλωσιν τοῦ παρελθόντος χρόνου πόρρω κειμένου καὶ ἀπέχοντος ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος. Τοσοῦτοι μὲν καὶ τοιοῦτοι οἱ κατὰ ταύτην τὴν περίοδον σχηματισθέντες τύποι· εἰ μὲν οἱ χρόνοι διεκρίθησαν, ὁ ἐνεστὼς ἀπὸ τοῦ παρωχημένου, καὶ ὁ ἀόριστος ἀπὸ τοῦ παρατατικοῦ ἔν τε τῇ ἐνεργητικῇ καὶ τῇ μέσῃ διαθέσει, οὐδὲν ὅμως ἔτι ἴχνος ἐγκλίσεως ὑπεφαίνετο.

Ἐν τῇ τετάρτῃ περιόδῳ τῇ τῆς μορφώσεως τῶν θεμάτων ἡ ὀνοματικὴ χρῆσις τῶν ἐπιθεμάτων κοινοτέρα ἐγένετο, διότι οὐ μόνον τὰ ἁπλᾶ ἀντωνυμικὰ θέματα a, i, u συνήφθησαν ταῖς ῥίζαις, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, οἷον an, as, ta, ma, ἰδίαν ἔχοντα ἕκαστον σημασίαν καὶ εἰς ἔνδειξιν χρησιμεύοντα τῶν παραλλαγῶν καὶ διαφορῶν· πρὸς διαφορὰν τῶν σημαινομένων συνετέλει καὶ ἡ ἐπίρρωσις τῶν φωνηέντων καὶ ὁ τονισμός. Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον καὶ ἡ διάκρισις τοῦ γένους ἐπῆλθε, τοῦ ἀρσενικοῦ τὸ κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ θηλυκοῦ, διότι τὸ μὲν βραχὺ φωνῆεν τῶν ἐπιθεμάτων ἤρξατο σημαῖνον τὸ ἀρσενικόν, τὸ δὲ μακρὸν â, î, û τὸ θηλυκόν. Τὰ ὀνοματικὰ θέματα ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα, διότι πολλὰ ἦσαν καὶ τὰ συναπτόμενα ἐπιθέματα, ὅτε αἱ ῥηματικαὶ καταλήξεις περιωρισμέναι ἦσαν, καὶ πολλαχοῦ δύο συνήπτοντο ὁμοῦ, οἷον ana, mana, tava, tara, ἀλλαχοῦ δὲ ἀποκοπὴν ὑφίσταντο, ὡς tar ἀντὶ τοῦ πληρεστέρου ta-ra, ant ἀντὶ an-ta. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διάκρισις τῶν ῥηματικῶν θεμάτων ἀπὸ τῶν ὀνοματικῶν οὐκ ἦν εὐκρινὴς οὐδὲ σαφῶς ὡρισμένη, εὐκόλως τὰ θέματα ἀτέβαινον ῥήματα ἢ ὀνόματα κατὰ τὰς προσλαμβανομένας καταλήξεις· οἷον τὰ θέματα sada, bhara, tuda ἐγίγνοντο ῥήματα μὲν ἐν τοῖς sada-mi, bharâ-mi, tuda-mi, ὀνόματα δ' ἐν τοῖς sada-s bhara-s (= φόρο-ς) tuda-s. Οἱ πληρέστεροι οὗτοι ῥηματικοὶ τύποι διέφερον τῶν ἄλλων τῶν ἁπλῶν τῶν ἐκ τῆς ῥίζης (οἷον bhar-mi), διάρκειαν τῆς ἐνεργείας σημαίνοντες, καθὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐπιθεμάτων nu, na, ana σχηματιζόμενοι, οἷον ὄρ-νυ-μι, σκίδ-να-μι· ὥστε ὁ μὲν τὸ ἀκαριαῖον δηλῶν τύπος εἷς καὶ μόνος ἦν, οἷον lip-mi, οἱ δὲ τὴν διάρκειαν σημαίνοντες πολλοί, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ῥίζα πάντας ὑπεδύετο τοὺς ἐπερρωμένους τύπους, οἷον li-lip-mi, lipa-mi, lai-pa-mi, lip-na-mi κτλ. ὡς δ' ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τοῦ ἁπλοῦ τύπου καὶ τῶν ἐπερρωμένων προῆλθεν ἡ διάκρισις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν χρόνων, οἷον laipa-mi (= λείπο-μι), a-laipa-m (= ἔ-λειπο-ν), a-lipa-m (= ἔ-λιπο-ν), οὕτω πάλιν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων ἐγεννήθη ἡ πρώτη τῶν ἐγκλίσεων διάκρισις· ἡ ὑποτακτικὴ π.χ. τὸ κατ' ἀρχὰς οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ τύπος τις τοῦ ἐνεστῶτος διάρκειαν μὲν ἐκφράζων ἐν τῷ laipâ-mi (λείπω-μι = λείπω), ἐν δὲ τῷ lipâ-mi (= λίπω-μι = λίπω) τὸ ἀκαριαῖον τῆς πράξεως. Κατὰ ταύτην ἴσως τὴν περίοδον ἀνεφάνη τὸ πρῶτον καὶ ἡ διάκρισις τῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος as-mi ὡς ὑπαρκτικοῦ σημαίνοντος τὸ κατ' ἀρχὰς πνέω, καὶ ἡ τοῦ ja-mi ὡς βοηθητικοῦ.

Ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ περιόδῳ τῇ τῶν συνθέτων ῥηματικῶν τύπων τὸ ὑπαρκτικὸν asmi (= ἐσμί = εἰμί) καὶ τὸ βοηθητικὸν jami, συνδετικὰ γενόμενα καὶ εἰς ἓν μετὰ τῶν θεμάτων συναφθέντα τοὺς συνθέτους ἀπειργάσαντο ῥηματικοὺς τύπους καὶ εἰς οὐ μικρὰν τῆς ῥηματικῆς κλίσεως συμπλήρωσιν συνετέλεσαν· ὡς δὲ τὰ ὀνοματικὰ θέματα δύο ἦσαν εἰδῶν, ἤτοι αὐταὶ αἱ ῥίζαι ἄνευ μορφωτικοῦ ἐπιθέματος, ἢ μορφωτικοῦ εὐμοιροῦσαι ἐπιθέματος τοῦ a, ma, na, nu κτλ., οὕτω καὶ οἱ σύνθετοι ῥηματικοὶ τύποι δύο εἰδῶν συνετελέσθησαν, καθότι τὰ βοηθητικὰ ῥήματα τοῖς ἀμορφώτοις ὀνοματικοῖς συνήφθησαν θέμασιν, οἷον a-dik-sat (= ἔ-δειξε), φάν-jo (= φαίνω), σπέρ-jo (= σπείρω), ἢ τοῖς μορφωτικὸν ἔχουσιν ἐπίθεμα kâma-jâmi· ἐπειδὴ δὲ ἡ συλλαβὴ ja κίνησιν περί τι καὶ ἐνασχόλησιν σημαίνουσα ἐχρησίμευσεν ἐν τοῖς συνθέτοις πρὸς ἔνδειξιν τῆς διαρκείας, ἀγγέλ-jo (= ἀγγέλλων εἰμι), οἱ ἐκ τοῦ ὑπαρκτικοῦ as σύνθετοι τύποι ἐλήφθησαν τοὐναντίον πρὸς δήλωσιν τῆς ἀκαριαίας ἐνεργείας a-dik-sa-m (= ἔ-δεικ-σα). Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι ὁ σύνθετος τύπος ἔ-τυπ-σα π. χ. οὐκ ὀρθῶς λέγεται κοινῶς πρῶτος ἀόριστος, διότι πολὺ μεταγενέστερός ἐστι τοῦ δευτέρου λεγομένου ἔ-τυπο-ν, ὑπάρχοντος, ὡς εἴδομεν, ἐν προγενεστέραις ἐποχαῖς· ὡς δ' ἐκ τούτων τὸ σύστημα τῶν χρόνων διεποικίλθη καὶ συνεπληρώθη, οὗ-

τω καὶ τὸ τῶν ἐγκλίσεων· διότι ὁ ἐκ τῶν βοηθητικῶν as καὶ ja σύνθετος τύπος as-jâ-mi ἐχρησίμευσεν οὐ μόνον εἰς τὸν τοῦ μέλλοντος σχηματισμὸν dâ-sjâ mi(=dâ-asjâ-mi)δωρ. δω-σί-ω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τῆς εὐκτικῆς. Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἡ εὐκτικὴ τοῦ ὑπαρκτικοῦ as-jâ-mi (=ἐ-ίη-ν=εἴην) ἢ αὐτὴ ἡ ῥίζα as μετὰ τῆς συλλαβῆς ja καὶ τῆς προσωπικῆς καταλήξεως mi ἀποβαλούσης τὸ τελικὸν φωνῆεν;

Ἀμφότερα τὰ εἴδη τῶν συνθέτων τύπων προϋπῆρχον τῶν πτώσεων· διότι εἰ ἄλλως εἶχε, τὰ ἐνεργητικὰ nâka-jâ-mi (=ἀφανίζω) kâma-jâ-mi (=ἔραμαι) ὤφειλον αἰτιατικὴν περιέχειν nâ-kam-jâ-mi, kâmam-jâ-mi.

Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἐγένετο ὡσαύτως χρῆσις τῆς συνθέσεως τῶν θεμάτων πρὸς ἄλληλα· οἷον λογο-γράφο-ς, locu-ple-s, πρεσβυγενή-ς, ῥοδο-δάκτυλο-ς, ἠερο-φοῖτι-ς κλ.

Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ περιόδῳ, καθ' ἣν συνέστησαν αἱ πτώσεις, ὁ Κούρτιος δύο παραδέχεται στρώματα, τὸ μὲν ἀρχαιότερον τοῦ ἑτέρου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τὴν κλητικὴν περιλαμβάνει, λείψανον τῆς ἀπτώτου περιόδου φυλάττον αὐτὴν τὴν τοῦ θέματος μορφήν, οἷον πρέσβυ, εἶτα τὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὴν αἰτιατικήν· ἡ σύστασις τῶν πτώσεών ἐστιν ἀνάπτυξις τοῦ θεματικοῦ σχηματισμοῦ, ὡς ἡ σύστασις τῶν ἐγκλίσεων ἀνάπτυξις τοῦ τῶν χρόνων σχηματισμοῦ· ὅτι δ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ αἰτιατικὴ ἦν ἡ μόνη καὶ καθολικὴ πλαγία πτῶσις, δείκνυται ἐκ τῆς εὐρείας καὶ ποικίλης αὐτῆς χρήσεως ἔν τε ἄλλαις γλώσσαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Τὸ δὲ δεύτερον στρῶμα τὰς λοιπὰς περιλαμβάνει πλαγίας πτώσεις, πρώτη δὲ ἀναντιρρήτως ἡγεῖται ἡ γενικὴ οὐδὲν ἄλλο οὖσα ἢ μορφωτικὸν ἐπίθεμα ἤτοι ἐπίθετον· διότι οἶκος πατρ-ό-ς ἐστιν ἴσον τῷ οἶκος πάτρ-ιο-ς, καὶ οἶκος δήμ-οιο(ου) ἴσον τῷ οἶκος δημ-όσιο-ς· ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ δήμ-οιο ἦν δημ-όσιο κατ' ἀποβολὴν τοῦ σ μεταπεσὼν εἰς τὸν τοῦ δημ οιο, δήμου· τῶν δὲ ἄλλων πλαγίων πτώσεων ἡ ἀρχὴ σκοτεινοτέρα ἐστὶ καὶ μᾶλλον δυσερεύνητος.

Ἑβδόμη δὲ καὶ τελευταία περίοδος ἐπέρχεται ἡ ἐπιρρηματική, καθ' ἣν χρῆσις ἐγένετο τῶν μορίων. Ὅτι τὰ μόρια ἐπιγενέστερα τῶν πτώσεών εἰσι μαρτυροῦσιν αἱ προθέσεις καὶ πολλὰ τῶν ἐπιρρημάτων, οὐδὲν ἄλλο ὄντα ἢ τύποι πτωτικοὶ ἀμετακίνητοι, οἷον παρὰ ὀργανική, πάρος γενική, παραὶ τοπικὴ κτλ. Κατὰ ταύτην ἴσως τὴν περίοδον ἀνεφάνησαν καὶ τὰ πρῶτα ἴχνη τοῦ ἀπαρεμφάτου, διότι καὶ τοῦτο τύπος ἐστὶ πτωτικὸς ὀνομάτων ἐνεργείας δηλωτικῶν.

Τοιαῦται ἐν συντόμῳ καὶ ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ αἱ θεωρίαι τοῦ Κουρτίου περὶ τῆς χρονολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὀργανώσεως τῆς ἀρχεγόνου ἀρίας γλώσσης· αἱ θεωρίαι αὗται πολλὰ κινοῦσι ζητήματα καὶ ὑποθέσεις τολμηράς, ἀλλ' οὐχ ἡμέτερον ἔργον τὸ κρῖναι τίνες ἀσφαλεῖς καὶ τίνες ἀμοιροῦσι κρηπῖδος καὶ ὑποστάσεως· τοῦτ' ἄλλοις ἀπόκειται τοῖς ἡμῶν σοφωτέροις, οἵγε δεινοὶ περὶ τὴν γλωσσολογίαν πάντα ταῦτα ὑπὸ τὴν λυδίαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας βασανίσουσι λίθον· ἀλλ' ὅπως δήποτε αἱ θεωρίαι αὗται τοῦ βαθυγνώμονος Κουρτίου ἔσονται τοῦ λοιποῦ ἀπαραίτητοι τοῖς φιλοσοφοῦσι τῶν γλωσσολόγων περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν γλωσσῶν, καὶ ὅταν μὴ πάσας τὰς γνώμας αὐτοῦ καὶ ὑποθέσεις ἀποδέχωνται. Τούτων ἕνεκα καὶ ἡμεῖς καλὸν ἐκρίναμεν τὴν πραγματείαν ταύτην μεταφράσαι καὶ ἐν τῷ τοῦ Συλλόγου Περιοδικῷ δημοσιεῦσαι, προτάξαντες ταύτης σύνοψιν ὅσον οἷόν τε σαφῆ καὶ εὐκρινῆ, ὅπως καὶ παρὰ τῶν ἡμετέρων ἐν γνώσει καὶ μετ' ἐπιστασίας τὰ περὶ τῆς ἀρχιγενέθλου γλώσσης μελετηθῶσι ζητήματα· διότι ἐκ τῆς λύσεως αὐτῶν μέγα φῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐπιχυθήσεται, καὶ πολλὰ αὐτῆς ἄπορα καὶ σκοτεινὰ καὶ τόγε νῦν ἔχον ὅλως ἀπρόσιτα διευκρινηθήσονται. Τοιαύτη δὲ ἦν, ὡς ἔοικε, καὶ ἡ τοῦ συγγραφέως πρόθεσις, συντάξαντος τὴν ἀνὰ χεῖρας πραγματείαν ὡς προειςαγωγὴν ἄλλης ἐκτενεστέρας, ἥτις ἐκ τῆς ἀποχωρίσεως ἀρχομένη τῆς ἑλληνολατινικῆς φυλῆς ἀπὸ τοῦ ἀριακοῦ στελέχους οὐμόνον τὰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις διερευνήσει, ἃς οἱ φθόγγοι καὶ οἱ τύποι τῆς γλώσσης ὑπέστησαν, ἀλλὰ καὶ ὅσον οἷόν τε χρονολογικῶς πειράσεται αὐτὰς ἐκθεῖναι καθ' οὕς τε χρόνους Ἕλληνες καὶ Ἰταλοὶ ἕνα ἀπετέλουν ὁμόφυλον λαόν, καὶ καθ' οὓς ὕστερον ἀποσχισθέντες ἴδιον ἕκαστοι ἐθνικὸν ἐμόρφωσαν χαρακτῆρα μέχρι τῶν πρώτων τῆς γλώσσης διασωζομένων μνημείων, τῶν ὁμηρικῶν δηλαδὴ ἐπῶν· πέποιθα δέ, ὅτι οἱ ἀναγνωσόμενοι τῶν ἡμετέρων τὴν παροῦσαν πραγματείαν μετὰ πόθου καὶ τὴν ἑτέραν ἀναμενοῦσι καὶ εὔξονται, ὅπως ὅσον τάχιον ἴδῃ τὸ φῶς.

Ἡ δὲ ἀνὰ χεῖρας διατριβὴ γερμανιστὶ φέρει ἐπιγραφὴν Zur chronologie der indogermanischen Sprachwissenschaft, ἤτοι (Συμβολαὶ) εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἰνδογερμανικῆς γλωσσολογίας. Τοῦτο δ' ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἐκφερόμενον δηλοῖ Συμβολαὶ εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἀρχιγενέθλου ἀρίας γλώσσης, ἤτοι περὶ τῶν διαφόρων περιόδων

τῆς μορφώσεως αὐτῆς. Τοιαύτην τινὰ ἑρμηνείαν καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς δίδωσι γράφων ἐν τῷ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐτυμολογίας ἐγχειριδίῳ (ἐκδ. 3, σ. 40) «Die Chronologie der Sprachwissenschaft, das heisst die nüchterne unterscheidung der verschiedenen perioden des Sprachlebens». Διὰ τί δὲ ἡμεῖς ἀντὶ τῶν λέξεων ἰνδογερμανικῆς γλώσσης τὴν φράσιν προτιμῶμεν ἀρχιγένεθλον ἀρίαν γλῶσσαν, παρακατιόντες ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἐροῦμεν.

ΗΡ. ΒΑΣΙΑΔΗΣ.

ΣΥΜΒΟΛΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΙΝΔΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΥΠΟ Γ. ΚΟΥΡΤΙΟΥ

καθηγητοῦ τοῦ ἐν Λειψίᾳ Πανεπιστημίου.

1867.

Κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους πολλάκις σφοδρὰ ἠγέρθη συζήτησις, εἴπερ ἡ γλωσσολογία τῶν φυσιογραφικῶν ἐστιν ἐπιστημῶν ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῶν ἡμετέρων γνώσεων περίβολον ἀνάγεται· καὶ πολλοὶ μὲν τῶν διασήμων γλωσσολόγων καὶ μάλιστα ὁ Max Müller καὶ Schleicher ὑπὲρ τῆς πρώτης ἀπεφάνθησαν γνώμης, τοὐναντίον δὲ ὁ Steinthal ὑπὲρ τῆς δευτέρας. Ἀλλά τῶν τοιούτων γενικῶν διαιρέσεων καὶ καταταξεων τὸ ἀποτέλεσμα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνεπαρκὲς ἐξελέγχεται. Τίς ἀρνήσασθαι δύναται, ὅτι ἡ μέθοδος, ἣν νῦν ἡ γλωσσολογία μεταχειρίζεται, τῇ τῶν φυσιογραφικῶν προσεγγίζει ἐπιστημῶν; Οἱ φυσιοδίφαι ἐν τοῖς ἑαυτῶν διατρίβειν ὑπολαμβάνουσιν, ὅταν εὐκαιρίας παρ' ἡμῶν χορηγουμένης ἐπιλαμβανόμενοι καὶ εἰς τὸ τῆς γλωσσολογίας ἐργαστήριον παρακύπτωσιν. Εἰσὶν ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ τῆς γλώσσης ζωῇ καὶ μέρη ὅλως τὴν τοιαύτην μέθοδον ἀποκρούοντα· τοιοῦτόν ἐστιν ἅπαν τὸ τῆς συντάξεως μέρος, καθὰ καὶ ἡ γένεσις, παγίωσις καὶ διακλάδωσις τῶν σημαινομένων τῶν λέξεων. Οἱονδήποτέ τις ἂν καταβάλῃ ἀγῶνα ἐνταῦθα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀκριβείας καὶ εὐκρινείας, ἀπαραίτητος αὐτῷ ἔσται ψηλαφητὴ συνθετικὴ τις μέθοδος, τὴν τοῦ ἱστορικοῦ μᾶλλον ἀναμιμνήσκουσα· καὶ ὅμως ταῦτα τοσούτῳ θεμελιώδη τῆς γλώσσης μέρη εἰσίν, ὅσῳ καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα. Οὐδόλως δὲ τῶν δυσχερειῶν ἀπαλλασσόμεθα ἀποχωρίζοντες ταῦτα ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τῆς λέξεως λειτουργίαν ἢ εἰς ἄλλην ἐπιστημονικὴν περιοχὴν κατατάσσοντες. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον νεωστὶ καὶ Bréal ἀποφαίνεται ἐν τῷ ἐπαγωγῷ αὐτοῦ συγγραμματίῳ *Sur la forme et la fonction des mots*. Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περὶ γλώσσης θεωρίᾳ, οὔτε ἐν τῇ τῶν τύπων ἀναλύσει, οὔτε ἐν τῇ ἐμπεδώσει τῶν φθογγολογικῶν νόμων δύναταί τις τὴν ἀναλογίαν παριδεῖν, ἣ ἀμωσγέπως πνευματικὴ ἐστι καί, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, τῇ φυσικῇ ζωῇ ἀλλοτρία. Τὴν αἰτιατικὴν πληθυντικὴν πόλεις οὐκ ἔστι ῥᾴδιον ἐκ τοῦ θεμελιώδους τύπου πόλινς ἢ πόλι-ας ἐξηγήσασθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀνειμένης συνηθείας, ὅτι κατ' ἀναλογίαν τῆς ὀνομαστικῆς ἐσχημάτισται· ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς διαφορότητα (differenzirung) ῥοπή, ἐκφανὴς οὐχ ἧττον καθισταμένη, τῇ πνευματικῇ ἀνάγεται τάξει. Δι' αὐτὴν ἐκ τῆς κοινῆς ῥίζης ar τρεῖς ἐν τῇ ἑλληνικῇ προέκυψαν ῥίζαι τόν τε φθόγγον καὶ τὴν σημασίαν διάφοροι, ἀρ ἐρ ὀρ· οὕτως ἀπὸ τοῦ φαινομένου ἁπλῶς αἰσθητοῦ πανταχοῦ ἐκλάμπει τὸ πνευματικόν, ὥστε εἰς τελείαν γνῶσιν μόνη ἡ κοινὴ περὶ τοῦ συναμφοτέρου ἐπισκόπησις φέρει, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἡ συγγένεια τῆς γλωσσολογίας πρὸς τὰς φυσιογραφικὰς ἐπιστήμας ἔχει ὀρθῶς, ἔστιν αὕτη πρὸς ἐκείνας μάλιστα, ὅσαι ὡς ἡ γεωλογία καὶ παλαιοντολογία περὶ ἀντικείμενα ἀσχολοῦνται εὐμετάβλητα καὶ ἐν τῇ φορᾷ τῶν χρόνων πάνυ διάφορα. Εἰ δ' ὁ Max-Müller τὴν λέξιν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς γλώσσης ἀποκλείει, πράττει τοῦτο ἀποδεχόμενος μερικήν τινα τῆς λέξεως σημασίαν, τῷ ἀγγλικῷ μόνον ἰδιώματι προσήκουσαν. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰώθαμεν, καὶ δικαίως, τῇ γλώσσῃ ἱστορίαν ἀπονέμειν· ὅπου γὰρ τὸ γίγνεσθαι, ἐκεῖ καὶ ἱστορία· καὶ ὡς ἄλλα πολλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τῇ ἀνθρωπίνῃ βουλήσει οὐχ' ὑποκείμενα, οἷον τό τε δίκαιον καὶ ἡ θρησκεία καὶ τὰ ἤθη καὶ αὐτοί γε μὴν οἱ ἱματισμοί, ἱστορίας εὐμοιροῦσιν, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα· ἡ περὶ τὴν γένεσιν μάλιστα τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης κατάληψις καὶ θεωρία τὴν νέαν γλωσσολογίαν διακρίνει ἀπὸ τῆς ἀρχαίας, εἰς ἁπλῆν περιοριζομένης ἀπαρίθμησιν ἢ εἰς ἀπόπειραν συστηματικῆς τινος κατατάξεως τῶν γλωσσικῶν φαινομένων. Ὁ θεμελιώδης τῆς γλωσσολογίας χαρακτὴρ εἴτε εἰς περιωρισμένον περιστρέφεται κύκλον, εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην μιᾶς τινος γλώσσης ἐπὶ τῶν μνημείων αὐτῆς ἐρειδομένην, εἴτε εἰς εὐρύτερον, πανταχοῦ ἱστορικὴ ἐστιν.

Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἱστορικῆς διευθύνσεως ἄλλη τις ἐπέρχεται εὐρυτέρα· διότι ἐν ἑκάστῃ ἱστορικῇ ἐρεύνῃ λόγος περὶ διαδοχῆς γίγνεται, ἤτοι περὶ τοῦ τί πρότερον καὶ τί ὕστερον ἔν τε τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ ἐν τοῖς καθόλου· ἄνευ χρονολογίας καὶ περιόδων στηριζομένων ἐπὶ χρονολογικῶν δεδομένων ἡ ἱστορία οὐδέν ἐστιν· ὑπαρχούσης οὖν ἱστορίας τῆς γλώσσης, κατ' ἀνάγκην καὶ χρονολογία τις τῆς ἱστορίας ταύτης ἔσται καὶ νέα τις ἐπιστήμη ἢ μᾶλλον ἐπιστημονικόν τι προκύψει πρόβλημα, ὅπερ χρονολογίαν ἢ χρονολογικὴν περὶ γλώσσης θεωρίαν καλέσαι δυνάμεθα. Βεβαίως παραδόσεις ὡρισμέναι, χρονικαὶ ἐποχαί, εἰδήσεις τοιαῦται, οἵαι εἰσὶν αἱ τὰ θεμέλια συναπαρτίζουσαι τῆς χρονολογίας τῆς οὕτω λεγομένης γενικῆς ἱστορίας, ἐν τῇ γλωσσολογίᾳ μόνον κατὰ περιόδους σχετικῶς μικρὰς καὶ μεταγενεστέρας ὑπάρχουσι. Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιοτέρας λατινίδος, φωνῆς π. χ. μετὰ θαυμασίας ὀξυνοίας ὡς ἀπὸ βυθοῦ μεταλλείων ἠρύσαντο ταῦτα· ἀλλ' ἐπέκεινα τῆς φιλολογικῆς ἤτοι τῆς ὑπὸ γραπτῶν μνημείων μαρτυρουμένης περιόδου ἔστι καὶ ἄλλο τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης μέρος πολὺ εὐρύτερον, περὶ οὗ ὅμως τοιαῦται ἐξωτερικαὶ ἐνδείξεις καὶ στηρίγματα ὅλως ἐλλείπουσιν· ἐρευνώμεθα μόνον ἐπὶ ἐσωτερικῶν λόγων· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ψηλαφηταί, οὕτως εἰπεῖν, ἐλλείπουσιν ἡμῖν χρονολογικαὶ ἐνδείξεις, οἵαι ἐν τῇ ἄλλων πολλῶν πραγμάτων ἱστορίᾳ πρόχειροί εἰσιν, ἡ ἐπιχείρησις τοῦ διαδοχὴν τῶν ἱστορικῶν συμβάντων ὁρίσαι ὅσῳ δυσκολωτέρα τοσούτῳ καὶ ἀναγκαιοτέρα τῇ γλωσσολογίᾳ παρίσταται· ἄνευ χρονολογίας ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης οὐδὲν ἄλλο ἢ σωρεία ἔσται μερικῶν τινῶν πραγμάτων καὶ τούτων ἀβεβαίων, καθ' ὅσον ἂν μηδὲν ἐπὶ ἄλλων ἔχωσι στήριγμα, μηδὲ τὴν ἀσφαλῆ καὶ προσήκουσαν αὐτοῖς ἐν τῇ γενικῇ ἀναπτύξει καταλαμβάνωσι χώραν.

Ἂν οὖν ἐξετάσωμεν, εἴπερ ἐν ταῖς ἰνδοευρωπαϊκαῖς γλώσσαις, περὶ ὧν καὶ μόνων ἐνταῦθα τὸν λόγον ποιησόμεθα, ἐκτελέσιμός ἐστι χρονολογικῶς συντεταγμένη ἱστορία, εὑρήσομεν ὅτι αὕτη ἐν τῇ φθογγολογίᾳ εὐκολωτέρα ἐστίν· διότι παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι τῆς γλώσσης οἱ φθόγγοι τῷ χρόνῳ ἀλλοιοῦνται, τουτέστι μέρος ἀποβάλλουσι τῆς δυνάμεως τῆς ἐναρθρώσεως καὶ τῆς μεστότητος τοῦ ἤχου. Ὅταν οὖν ἐν τῇ δὲ μὲν τῶν γλωσσῶν τὸν πληρέστερον, ἐν ταύτῃ δὲ τὸν ἀσθενέστερον ἀνευρίσκωμεν φθόγγον, ἀναντιρρήτως ἡ μὲν πρώτη τῶν μορφῶν ἀρχαιοτέρα, ἡ δ' ἑτέρα νεωτέρα ἐστίν· οὕτω δὴ ἐνταῦθα χρονολογικὴν ἔχομεν διαδοχὴν καὶ ἐκ τῶν τύπων τῶν μερικῶν γλωσσῶν, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ π. χ. ἵππο-ς καὶ ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ açva-s δυνάμεθα εἰς τὸν κοινὸν καὶ θεμελιώδη ἀνελθεῖν τύπον akva s, χρονολογικῶς ἑκατέρων προγενέστερον ὄντα, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τοὺς βαθμούς, οὓς ἡ λέξις διῆλθε, μετά τινος βεβαιότητος ὑποδεῖξαι. Τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ συγκριτικὴ γραμματική, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, μᾶλλον εἰς ὅ τι κοινὸν εἶχον αἱ συγγενεῖς γλῶσσαι, καταλέγειν ἠσχολεῖτο, κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους τὴν πρώτην κατείληφε χώραν ἡ περὶ τὴν κατάρτυσιν τοιούτων σειρῶν μέριμνα.

Πρῶτος δὲ νέαν ὁδὸν ἔτεμε καὶ ὁδηγὸς ἐγένετο ὁ Ἰάκωβος Γρίμμιος. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεταφθογγώσεως (1) ἤτοι τῆς μεταλλαγῆς τῶν φθόγγων ἔχει οὐσιωδῶς χρονολογικὴν σημασίαν· διότι ὁ Γρίμμιος ἀνεῦρεν, ὅτι δὶς κατὰ πολὺ διαφόρους τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης χρόνους αἱ αὐταὶ ἢ ὅμοιαι περίπου μεταφθογγώσεις συνέβησαν, καὶ μετὰ μεγίστης εὐστοχίας ἀπέδειξεν, οἵαν τοιαῦται παρατηρήσεις σημασίαν ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνῶν ἔχουσιν· ἡ ἀφετηρία ὅμως, ἐξ ἧς ὡρμήθη, ὅπως ἅπαν τὸ φαινόμενον τοῦτο ὁρίσῃ, αὐθαιρέτως ἐξελέγη, καὶ ὕστερον ἐπετεύχθη, τὸ μὲν ἵνα αὕτη ἐπανορθωθῇ, τὸ δὲ ἵνα αἱ μεταξὺ τῶν πρωτευουσῶν περιόδων ἑκάστων βαθμίδες ἐγγύτερον ἀνιχνευθῶσι, καὶ κατὰ ταῦτα, ὡς νομίζω, τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα εἰς χρονολογικὴν κατάταξιν ὀρθοτέραν ἀναχθῶσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης ὡς πρὸς τὴν

---

(1) Ἡ μετάφρασις τῶν ὅρων τῆς νέας γλωσσολογίας, ὡς ἔχουσι μάλιστα παρὰ Γερμανοῖς, τῶν δυσχερεστάτων ἐστίν· ἡμῖν δὲ αἱ ἑξῆς ἀποτετόλμηνται καινοτομίαι· ἡ μὲν γερμανικὴ λέξις Lautverschiebung (=Lautverænderung, Lautübergang) μετεφράσθη μεταφθόγγωσις ἤτοι μεταβολή, μεταλλαγὴ τῶν φθόγγων, ἡ δὲ Lautverstærkung (=Zulaut, Steigerung) ἐπιφθόγγωσις ἤτοι ἐπίρρωσις τῶν φθόγγων, ἡ δὲ Lautspaltung διαφθόγγωσις ἤτοι διάσχισις τῶν φθόγγων, οἷον τοῦ θεμελιώδους α εἰς α, ε, ο, ἡ δὲ Lautverschwæchung (=ablaut) ὑποφθόγγωσις, ἐξασθένισις τῶν φθόγγων, ἡ δὲ Lautverwitterung ἀποφθόγγωσις, φθορά τις καὶ ἀλλοίωσις τῶν φθόγγων, καὶ οἱονεὶ ἀποσύνθεσις αὐτῶν. Τὴν τῶν φθόγγων ἐξασθένισιν τῶν γλωσσολόγων τινὲς ἀποφωνίαν (=ablaut) ἐκάλεσαν, ὡς καὶ τὴν φθογγολογίαν φωνολογίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ λέξις φωνὴ καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς σύνθετα ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ ἄλλην ἔχουσι σημασίαν, ἵνα μὴ σύγχυσιν ἐπαγάγωμεν, νέα ὀνόματα ἐκ τοῦ φθογγο πλάσαι προειλόμεθα πρὸς ἔκφρασιν νέων ἰδεῶν ἐπιτηδειότερα.

Στμ. Η. Β.

τῶν φθόγγων θεωρίαν οὐσιωδῶς ἐν τῇ τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως ὀξύφρονι θεωρίᾳ κεῖται· ὅτι τῷ σανσκριτικῷ j πολλάκις τὸ ἑλληνικὸν ἀντιστοιχεῖ ζ, τοῦτο ἤδη γνωστὸν ὑπὸ τοῦ Bopp καὶ Pott ἐγένετο· ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τίνων διαμέσων βαθμίδων τὸ j εἰς ζ μετέπεσε, τοῦτο ὁ Schleicher ἀπέδειξεν ἐξ εὐρυτάτης παραλληλίσεως παρομοίων φαινομένων ἐν γλώσσαις διαφορωτάταις. Ἡ μὲν ἀρχαία γραμματικὴ ἀνταλλαγὰς ἤτοι μετατροπὰς τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους ἠσπάζετο παραδεχομένη, οἷον μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ σ καὶ τοῦ δασέος πνεύματος, σῦς καὶ ὗς, semi λατ. καὶ ἡμι ἑλλ. Ἀλλὰ πότερος τῶν φθόγγων τούτων ἦν ὁ ἀρχαιότερος, ἢ οὐδόλως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκίνει, ἢ ἀτελῶς ἀπεκρίνετο· ἠρκεῖτο ἁπλῶς εἰς τὸν τύπον: τὸ α ἀνταλλάσσεται τῷ β· ἡ δὲ συγκριτικὴ γραμματικὴ εὐθὺς εἰς ἀσφαλεστέρας ἤγαγεν ἀποφάσεις, ὅτι τὸ μὲν σ εἰς ‘ μετατρέπεται, οὐχὶ δὲ καὶ τἀνάπαλιν, ἢ ἐν τύπῳ ἐκφραζόμενον, τὸ α μεταβάλλει εἰς β, οὐδέποτε δὲ τὸ β εἰς α· ὥστε τὸ α, ὅπου μεταλλαγὴ ἐπῆλθεν, ἀρχαιότερον ἦν τοῦ β· ἀλλ’ οὐδόλως τούτοις ἀρκεῖται, ἀποπειρωμένη ἔνθεν μὲν τὰς διαφόρους τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους μεταβολὰς χρονολογικῶς ὁρίσαι, ἔνθεν δὲ τύπων ἐπιτυχεῖν, οἷοι τὸ α μετετράπη μᾶλλον εἰς β εἰς γ, ἢ τὸ α μετετράπη εἰς β μᾶλλον ἢ τὸ γ εἰς δ. Οἱ Ἕλληνες τὸ ἀρχικὸν σ πρὸ τῶν φωνηέντων, καθὰ καὶ τὸ j καὶ v (F) εἰς ἁπλοῦν μετέβαλον πνεῦμα· αἱ ὑποφθογγώσεις αὗται (ἐξασθενίσεις τῶν φθόγγων) διὰ μιᾶς ἐπῆλθον ἢ κατὰ διαδοχὴν ἡμὲν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ κατὰ τίνα τάξιν; ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν θέσιν καὶ λύσιν τῶν τοιούτων ζητημάτων τὸ ἐνδόσιμον ἡ ἀπόδειξις τῆς μεταφθογγώσεως παρέχει· διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο δείκνυσι διὰ τῆς εὐρείας αὐτοῦ διακλαδώσεως, ὅτι αἱ μεταβολαὶ διαφόρων φθόγγων οὐκ ἄνευ συναφείας εἰσὶ πρὸς ἀλλήλας· κἀνταῦθα ἄρα τὸ πλῆρες φῶς ἐκ τῶν καθόλου ἀπαστράψει.

Ἀλλ’ ἔτι ἧσσον προσήκει τὴν χρονολογικὴν θεωρίαν ἀπὸ τῆς δημιουργίας τῶν γραμματικῶν τῆς γλώσσης τύπων ἀποκλεῖσαι· διότι περὶ αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις, ἐφ’ ὧν δυνάμεθα στηριχθῆναι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κοινῇ γραμματικῇ, ἣν ἡμῖν ἡ ἀρχαιότης ἐκληροδότησεν· οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ καὶ ἐν ταῖς τρισὶ τοῦ ῥήματος διαθέσεσι πρῶτον καὶ δεύτερον διακρίνουσιν ἀόριστον· καίτοι δι’ αὐτῶν πολὺ ἀπεῖχον χρονικήν τινα διαδοχὴν ὑποδεῖξαι, διότι πᾶσα ἐν συμπάσῃ τῇ ἀρχαιότητι ἱστορικὴ περὶ γλώσσης θεωρία ὅλως ἀλλοτρία ἦν, δύο ἀλλ’ ὅμως σχηματισμοὺς χρόνων κατὰ ζεύγη κατέταξαν, καὶ ταύτην τὴν διάκρισιν καίπερ μεγάλων ἁμαρτημάτων οὐκ ἀπηλλαγμένην πρός τε τὸν τοῦ παρακειμένου σχηματισμὸν καὶ πρὸς τὸν τοῦ μέλλοντος ποιησάμενοι, τὴν πρώτην παρέσχον ἀφορμὴν εἰς συνοπτικὴν τοῦ ῥήματος κατάταξιν, ἣν οὐδέποτε οἱ τῆς λατινίδος φωνῆς γραμματικοὶ κατώρθωσαν· θρὶξ ἀνὰ μέσον τοῦ πρὸς τὰ πρόσω βήματος, καὶ ὅμως χιλιετηρίδες παρῆλθον, ἕως ἂν τοῦτο ὁ Βούττμανος (1) ποιήσῃ ἀποφανθείς, ὅτι τῶν δύο σχηματισμῶν ὁ μὲν ἀρχαιότερος, ὁ δὲ νεώτερος. Καὶ βεβαίως νῦν οὐκ ἄνευ μειδιάματος δυνάμεθα ἀναγνῶναι, ὃ ἐν τῇ μεγάλῃ γραμματικῇ (1368) λέγει· «ὁ ἀόριστος καθ’ ἣν ἔχει σημασίαν ἐν τῇ ὁριστικῇ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μάλιστα τὸ τρίτον αὐτοῦ πρόσωπον, ὁ φυσικός ἐστι τρόπον τινὰ τοῦ ῥήματος φθόγγος.» Νομίζομεν ἐν ταύτῃ τῇ ἐκφράσει ἀπήχησίν τινα Ἐρδέρου τε καὶ Ρουσσὼ ἀκούειν· ἡ δὲ τοῦ τρίτου προσώπου προτίμησις προφανῶς ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἑβραϊκοῦ προῆλθε ῥήματος· ἀλλὰ τὰ ἑξῆς ὀρθότατα καὶ μεγίστης ἀξίας εἰσίν, «ὅτι ὁ δεύτερος ἀόριστος ὁ ἀρχαιότερός ἐστι τοῦ ἀορίστου τύπος.» Ἐκ τούτων ἡ ὁδὸς ἠνέῳκται εἰς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν ζευγῶν τῶν ῥηματικῶν χρόνων, καὶ ἡ πρόοδος παρεσκεύασται τῆς περὶ γλώσσης θεωρίας ταύτης, ἣν ὁ Ἰάκωβος Γρίμμιος ἐποιήσατο, ὅτε ἐν τῷ εὑρεῖ τῆς γερμανικῆς γλώσσης περιβόλῳ αὐτὴν ταύτην ἀνεῦρε τὴν διαφορὰν ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ παρῳχημένου, καὶ ἐπὶ ταύτης στηριζόμενος τὴν διάκρισιν ἐθεμελίωσε τῶν ῥημάτων εἰς ἰσχυρὰ (starken) μετὰ παρῳχημένου ἀρχαιοτέρου, τουτέστιν ἁπλῶς ἐσχηματισμένου, καὶ εἰς ῥήματα ἀσθενῆ (schwachen) μετὰ συνθέτου παρῳχημένου (γερμαν. Γραμμ. 1, σελ. 1041). Τοῦτο ὅλως συνᾴδει τοῖς ὑπὸ Bopp ἤδη ἐν τῷ τῆς συζυγίας συστήματι (σελ. ις’) εὑρημένοις· οὕτω δὲ οἱ μὲν ὑπὸ τῶν προτέρων ὡς ἀρχαιότεροι ἀόριστοι ἐκληφθέντες ὡς ἁπλοῖ ἐθεωρήθησαν, οἱ δὲ νεώτεροι ὡς σύνθετοι· περὶ δὲ τοῦ παρακειμένου καὶ μέλλοντος ἐδέησεν, ὅπως αἱ ἀρχαιότεραι καταταξεις ὅλως σχεδὸν ἐγκαταλειφθῶσιν. Ἐκ τούτων καὶ ἡ κατασκευὴ ὁπωσοῦν ἐνοήθη τοῦ

(1) Οἱ Ὁλλανδοὶ γραμματικοὶ ἐγγὺς μὲν τῆς γνώσεως ταύτης ἦλθον, οὐκ ἐγένοντο ὅμως καὶ κάτοχοι αὐτῆς, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Λεννεπίου συγγράμματος ἐκδόσει (Traj. 1805), prælectiones academicæ de analogia linguæ Græcæ edid. Everardus Scheidius, σελ. 75.

λατινικοῦ ῥήματος καθόλου καὶ τοῦ παρακειμένου ἰδίᾳ, οὗ ὁ σχηματισμὸς κατὰ τὸ φαινόμενον τοσοῦτον αὐθαίρετος καὶ ἰδιότροπος παρίσταται· καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χρόνων τῆς σανσκρίτης, ὃς τοσοῦτον τῷ τὸ πρῶτον σκοποῦντι πολυποίκιλος φαίνεται, ἡ σύγκρισις καθαρώτερον ἐπέχει φῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν μόνῃ τῇ συλλήψει τῆς χρονολογικῆς ταύτης διαφορᾶς πλείστου λόγου σπουδαιότης ἔγκειται, ἅτε ὑποδεικνυούσῃ, ὅτι τὸ μέγα τῶν τύπων πλῆθος δίκην στρωμάτων συνέστη. Ὡς ἐπὶ τῆς γηΐνης ἐπιφανείας ἀρχαιότερα καὶ νεώτερα λιθαργιλλώδη στρώματα ὑπεράνω τε καὶ πλησίον ἀλλήλων κεῖνται, τὴν αὐτὴν καὶ ἡ γλῶσσα παρέχει ἀναλογίαν ἔν τινι τῆς βιωτικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως χρόνῳ. Πᾶσα ἄρα θεωρία ἐκ τῶν προτέρων ἐπιζητοῦσα τὰ ἀλλήλοις παρακείμενα ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ἰδέας διαλευκᾶναι ἀπορριπτέα ἐστί· τὸ ζήτημα περίπου ἐστὶ τόδε, ἀπ' ἀλλήλων τὰ διάφορα τῶν τύπων στρώματα ἀποχωρίσαι, τά τε ὑπεράνω καὶ τὰ πλησίον κείμενα (1). Κατ' αὐτὸν μόνον τὸν τρόπον δυνάμεθα πρὸς τὴν ἀρχέγονον προσεγγίσαι κατάστασιν, καὶ ἐκ ταύτης ὁρμώμενοι ἀναγνωρίσαι τάς τε πρώτας πρὸς σχηματισμὸν τῆς γλώσσης ἀναφανείσας τάσεις, τήν τε περαιτέρω ἐκβλάστησιν νεωτέρων μορφῶν καὶ τὴν τελευταίαν συμπερίληψιν πάντων τῶν κατὰ μικρὸν γενομένων τύπων εἰς ἀπηρτισμένον καθ' ἑαυτὸ σύστημα ὥστι λογικὸν καὶ σκόπιμον.

Ἡ παρατήρησις τῆς ἐπιστιβάσεως τῶν τυπικῶν στρωμάτων ἄγει δὴ πολὺ περαιτέρω ἢ ὅτι τὸ πρῶτον νομίζοιἄν τις. Ὅτε ὁ Βούττμαννος τὴν τολμηρὰν ἐκείνην κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐξεφώνησε φράσιν, ὅτι δὴ ὁ μὲν δεύτερος ἀόριστος ὁ ἀρχαιότερός ἐστιν, ὁ δὲ πρῶτος ὁ νεώτερος τοῦ χρόνου τούτου τύπος, ἐνόμιζε ποιεῖν παρατήρησίν τινα εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἱστορίαν μόνον ἀναφερομένην· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκτοτε ἀνεύρηνται ταῦθ' οὕτως ἔχοντα ἐν ἁπάσαις ταῖς ἄλλαις τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, οὐδεμία ἀμφιβολία ἐστίν, ὅτι ταῦτα παναρχαία καὶ πρεσβύτερα τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποχωρίσεως τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν εἰσιν. Ὃ ὡς πρὸς τὸν ἀρχαιότερον νεώτερος θεωρούμενος σχηματισμός, οἷον ὁ τοῦ πρώτου ἀορίστου, ἦν ἔργῳ πρὶν ἢ οἱ πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, Γερμανῶν καὶ Ἰνδῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ὡς ἰδιαίτεροι λαοὶ μεταναστεύσωσιν· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐνταῦθα περὶ ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων τύπων λόγος καὶ πάνυ ὀρθῶς γίγνεται, ἡ ἀποχώρισις αὕτη προϋποτίθησι χρονολογικήν τινα βεβαιότητα κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους χρόνους, ἐκ δὲ τῶν προμνημονευθέντων πείθεται καὶ αὐτὸς ὁ σκεπτικώτατος, ὅτι ἐν ταύτῃ τοὐλάχιστον τῇ περιπτώσει ἐνδεχομένη ἐστὶν ἡ χρονολογία.

Ἡ γλωσσολογία ὅμως ὑψηλότερον τοῦ μέχρι τοῦδε ὑποδειχθέντος σκοπὸν προτίθεται, διότι οὔτε ἡ ἀπόδειξις ἀρκεῖ αὐτῇ τῶν συμφωνιῶν, ἃς αἱ ἀνέκαθεν συγγενεῖς ἔχουσι γλῶσσαι, οὔτε ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῶν διάκρισις ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων σχηματισμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάλυσιν ἐπιζητεῖ τῶν ὑπαρχόντων ἤδη τύπων εἰς τὰ ἀρχέγονα αὐτῶν στοιχεῖα καὶ τὴν τῶν σκοπῶν ἀνίχνευσιν, οὓς ἄνευ συνειδήσεως τὸ δημιουργικὸν τῆς γλώσσης πνεῦμα προτίθεται. Ἡ δὲ τῶν τύπων ἀνάλυσις ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ πολυσχιδέστατον τῶν ῥηματικῶν καὶ πτωτικῶν μορφῶν σύστημα, καθόλου εἰπεῖν, διὰ μέσων ὑπὸ τῆς γλώσσης ἐπετεύχθη θαυμασίων ἐπὶ τῇ ἁπλότητι· ὀλίγα τινὰ μονοσύλλαβα ἀντωνυμικὰ θέματα, σπανιώτερον μὲν πρὸ τοῦ ῥιζικοῦ προστιθέμενα στελέχους, συνηθέστερον δὲ μετ' αὐτό, καὶ ὁτὲ μὲν μόνα, ὁτὲ δὲ σύνδυο καὶ τρία ὁμοῦ, ταῦτά εἰσι τὰ κεφαλαιώδη μέσα καὶ πανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἐπανέρχονται. Ἓν σ εἰς τὸ ἀντωνυμικὸν στέλεχος σα ἀνερχόμενον τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ δείκνυσιν, αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἴσως τὸ κατ' ἀρχὰς διπλοῦν τὴν τοῦ πληθυντικοῦ· τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἑνικοῦ γενικῇ ἀνευρίσκομεν. Τὴν ὀνομαστικὴν ὁδό-ς πρὸς τὴν γενικὴν ποδό-ς συγκρίνοντες τὰ αὐτὰ ἐν τοῖς δυσὶ τύποις στοιχεῖα ἀνακαλύπτομεν, δύναται δέ τις τὴν ἀναλογίαν καταστῆσαι, ὁδός: ἐδ = ποδός: πεδ., ὥστε ὅλως ἂν εἴη ἀκατανόητον, πῶς ὁ μὲν πρῶτος τῶν τύπων ὀνομαστική, ὁ δὲ δεύτερος γενικὴ ἀπέβη, ἂν μὴ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ τύποι οὗτοι διαφόρων εἶησαν χρόνων ἐπιγεννήματα, ἡ δὲ γλῶσσα τὰ αὐτὰ μέσα διαφόρως κατὰ διαφόρους χρόνους μεταχειρίσαιτο.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἁπλῶν τούτων καὶ εὐαρίθμων μορφωτικῶν συλλαβῶν, ἃς καταλήξεις ἢ ἐπιθέματα (Suffixe) καλεῖν εἰώθαμεν, εἰσὶ καί τινες ὀλίγαι τῶν ῥιζῶν καὶ στελεχῶν ἐσωτερικαὶ μεταβολαί· μία τῶν σαφεστάτων ἡ ἀναδίπλωσίς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ αὕτη εἰς διαφόρους χρησιμεύει λειτουργίας, οἷον ἐν μὲν τῷ δι-δά-

(1) Distinguer les différentes couches, λέγει καὶ Bréal ἐν τῷ Οἰδίπου μύθῳ (σελ. 14) περὶ τῆς συγκριτικῆς μυθολογίας τὸν λόγον ποιούμενος.

σκ-ω τὸ τοῦ ἐνεστῶτος χαρακτηρίζει θέμα, ἐν δὲ τῷ δέ-δα-α τὸ τοῦ παρακειμένου, ἐν δὲ τῷ δέ-δα-ο-ν τὸ τοῦ ἀορίστου. Ἔστι κατανοητόν, ὅτι τὸ αὐτὸ μέσον ἐξ ἀρχῆς εἰς διαφόρους λειτουργίας ἐχρησίμευσεν; οὐδαμῶς. Προφανῶς ἐν τῇ τῆς ἀναδιπλώσεως χρήσει σκοπὸς τῆς γλώσσης ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναλαμβανομένης συλλαβῆς ἡ ἔξαρσις, ἡ δὲ διάκρισις ὕστερον ἐπῆλθεν ὡς ἐκ τῆς ἐπιστιβάσεως τῶν ποικίλων τύπων εἰς σύστημα πολυμελές· διότι οἱ διάφοροι τῆς γλώσσης τύποι περιοριζόμενοί τε καὶ προσδιοριζόμενοι ἀμοιβαίως τῇ χρήσει πολὺμᾶλλον ἐπ' ἀλλήλους ἐπιδρῶσιν ἢ τὰ διάφορα τοῦ φθογγικοῦ συστήματος μέρη.

Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ συντάξει ἡ μετ' ἐπιμελείας διαστολὴ τοῦ τί πρότερον καὶ τί ὕστερον ὅλως ἀπαραίτητός ἐστιν. Οὐδεὶς νῦν μοχθεῖ, ὅπως τὴν πτώσεώς τινος ἢ ἐγκλίσεως χρῆσιν ἐκ μιᾶς ἐξαγάγῃ θεμελιώδους ἐννοίας (Grundbegriff), ὡς πρὸ πεντήκοντα ἐποίουν ἐτῶν, ἐξ ἀρχῆς ὑφεστῶσαν ὑποτιθέμενοι αὐτὴν καὶ φιλοσοφικῶς διὰ τῆς τῶν κατηγοριῶν ἐφαρμογῆς ἀνευρεῖν ἐπιζητοῦντες. Οὐδένα νῦν διαλανθάνει, ὅτι τοιαῦται θεμελιώδεις ἔννοιαι ἁπλῶς εἰσι τυπικαὶ ἐξ ἀφαιρέσεως προελθοῦσαι ἀπὸ τοῦ συνόλου τῆς χρήσεως, καὶ τὰς λεπτοτάτας σχέσεις ἀποτυπούσης· ὃς νῦν τὴν φύσιν τῆς ἑλληνικῆς αἰτιατικῆς μετ' ἀπαρεμφάτου ἀνιχνεύει, οὐκ ἀμελήσει εἰς τὴν βαθμιαίαν τῆς συντάξεως ταύτης ἀναδραμεῖν ἀνάπτυξιν, ἥ γ' ἐπὶ μὲν Ὁμήρου περιωρισμένη ἦν, εὐεξήγητος δὲ διὰ τῆς συνηθεστάτης τῇ ἑλληνικῇ συντάξει προλήψεως καθίσταται· ἐκ δὲ παρομοίων καὶ ἐν ἄλλαις γλώσσαις φαινομένων, ἐν τῇ γερμανικῇ π. χ., εὐκολώτερόν τις κατανοήσει τὰς ἁπλουστέρας τοιούτων συντάξεων ἀρχάς, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν τολμηροτέρα τις καὶ λεπτοτέρα χρῆσις ἐπεγένετο· διότι κἀνταῦθα ἡ ἐπὶ μνημείων καὶ αὐθεντικὴ παράδοσις μιᾶς ἑκάστης γλώσσης πρὸς συμπλήρωσιν ἑαυτῆς δεῖται τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν. Ἡ διάκρισις τῆς ὑποτακτικῆς ἀπὸ τῆς εὐκτικῆς ἐπὶ Ὁμήρου οὐκ ἦν τοσοῦτον ἀκριβής, ὅσον αὐτὴν καθορῶμεν ἐπὶ τῶν ἀττικῶν συγγραφέων· ἂν δὲ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐξέλθωμεν γλώσσης, πᾶσα τῶν ἐγκλίσεων τούτων διάκρισις παύει. Καίτοι δὲ οὐδόλως ἐσμὲν τῆς γνώμης, ὅτι τῆς γλώσσης οἱ τύποι εἰς ἄλλον τινὰ ἐχρησίμευσαν σκοπὸν ἢ εἰς ἔνδειξιν ὡρισμένως ἀντιληφθεισῶν διαφορῶν τῆς ἐννοίας, ἡ ἀκριβεστέρα ὅμως λογικὴ διατύπωσις καὶ διαφορότης καὶ ὁ εὐκρινὴς τῆς χρήσεως περιορισμὸς ἀναντιρρήτως πολὺ μεταγενέστεράς εἰσιν ἢ τῶν τύπων ἡ δημιουργία. Ἐκτὸς δὲ τῶν αὐτοφυῶν ἑκάστου ἔθνους γλωσσικῶν ἀρετῶν, οὐ μικρὸν εἰς τοῦτο καὶ αἱ πολλαὶ ἐπέδρασαν καὶ ποικίλαι ἐξωτερικαὶ περιστάσεις, οἷον τύπων τινῶν ἡ ἀπώλεια ἐξ ἀποβολῆς προελθοῦσα φθόγγων καὶ ἡ ἐπαισθητὴ ἀνάγκη τῆς τοῦ ἀπολωλότος ἀναπληρώσεως. Ἡ περίπτωσις, ὅτι αἱ δύο κλασικαὶ γλῶσσαι πρωϊμώτατα τὴν ὀργανικὴν ἀπώλεσαν πτῶσιν, τὰ μέγιστα πρὸς ἐξήγησιν συμβάλλεται τῆς τῶν πτώσεων χρήσεως· τῆς δὲ αὐξήσεως ἡ ἀπώλεια ἐν ταῖς ἀρχαίαις τῆς Ἰταλίας γλώσσαις ἔτι μᾶλλον τὴν οὐσιώδη διαφορὰν τῶν λατινικῶν τοῦ ῥήματος χρόνων ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν διασαφεῖ. Εἰ δὲ καὶ παρὰ ταῦτα ἡ χρῆσις τῶν τύπων μᾶλλον αἰνιγματώδης καὶ πολλῷ πρὸς λύσιν χαλεπωτέρα ἐστὶν ἢ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν καὶ σύστασις, τούτου αἰτία ὑπάρχει, ὅτι ἔτι πλείονες ἡμῖν προϊστορικαί, τουτέστιν ἐπὶ γραπτῶν μνημείων ἐρειδόμεναι μαρτυρίαι ἐλλείπουσιν ἡμῖν.

Ἐν τοῖς προειρημένοις οὐδὲν ἄλλο ἢ ὑποδεῖξαι ἐπειράθην, ὅπως ἀνυσίμως δύναταί τις τῇ χρονολογίᾳ κατὰ τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους τῆς γλώσσης ἐπόψεις χρήσασθαι· ἀλλ' ἡ χρῆσις αὕτη οὐδαμῶς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἐπαρκεῖ· ὀφείλομεν περαιτέρω τε καὶ τολμηρότερον χωρῆσαι, τὴν ἱστορίαν ἀποπειρώμενοι τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ὡς ἓν ὅλον χρονολογικῶς κατατάξαι καὶ εἰς περιόδους διελεῖν. Τοιαύτη τῆς ἱστορίας τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν διαίρεσις διττῶς ἐστιν ἐφαρμόσιμος, ἐθνογραφικῶς καὶ γλωσσολογικῶς. Καὶ τῆς μὲν ἐθνογραφικῆς διαιρέσεως ὅτι πλείστη ἐγένετο χρῆσις· κατὰ ταύτην ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης εἰς δύο κεφαλαιώδεις διακρίνεται περιόδους, εἰς τὴν τῆς συμπαγοῦς καὶ ἀμερίστου ἑνότητος, καὶ εἰς τὴν κατὰ μικρὸν ἐξ αὐτῆς ἀναπτυχθεῖσαν πολλαπλότητα. Τὴν πρώτην περίοδον πρῶτος, ὅσον ἐγὼ οἶδα, προεθνικὴν ὁ Sonne ὠνόμασε (Kuhn's Zeitschr. XII 290). Καίτοι ἡ ὀνομασία αὕτη οὐ κακή, διότι κατὰ ταύτην ὄντως τὴν περίοδον τὴν πρὸ τῆς διαιρέσεως τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν λαῶν οὔπω τὰ ὕστερον ἀναβλαστήσαντα καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑπάρχοντα ἔθνη ἦσαν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ ἀρίου στελέχους σύνολον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τἄλλα μεγάλα στελέχη ἕνα λαόν, ἓν ἔθνος ἀπετέλει ἴδιον ἔχον χαρακτῆρα, τὸ ὄνομα προεθνικὴ οὐχ ὅλως ἐπιτυχὲς φαίνεται. Τὴν δὲ γλῶσσαν τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων χρόνων ὁ Schleicher, ᾧ κἀγὼ συμφωνῶ, ἰνδογερμανικὴν ἢ ἀκριβέστερον ἀρχέγονον ἰνδογερμανικὴν

καλεῖ (1). Ἡ ὀνομασία «περίοδος τῆς ἑνότητος καὶ περίοδος τῆς πολλαπλότητος» ἔν τινι κατὰ περιόδους θεωρίᾳ ἔσται ἀεὶ ἡ ἁπλουστάτη τε καὶ εὐληπτοτάτη· ὑπὸ ταύτην τὴν ἐθνογραφικὴν ἔποψιν ἡ μὲν τῆς ἑνότητος περίοδος οὐδεμιᾷ διαιρέσει ὑπόκειται, τῇ δὲ τῆς πολλαπλότητος οὐ μόνον δυνατὴ ἡ διαίρεσις, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀπαραίτητός ἐστιν. Παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὅτι τῶν λαῶν ἡ ἀποχώρισις κατὰ μικρὸν ἐγένετο, οὐχ ἧσσον δὲ καὶ περὶ τῶν πλείστων κλάδων ὁμοφωνία ἐπικρατεῖ· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐκ ἔστι νῦν ἡ ἐμὴ πρόθεσις εἰς ἀκριβεστέραν εἰσελθεῖν τοῦ ζητήματος τούτου ἐξέτασιν, ὅπερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τότ' ἐπιλυθήσεται τῆς παρούσης ἀπαλλαγὲν καταστάσεως τῶν προσωρινῶν καὶ μᾶλλον ὑποθετικῶν ἀποφάνσεων, ὅταν πολλαὶ εἰδικαὶ ἐπέλθωσιν ἔρευναι. Ἐν τῇ ἐμῇ πραγματείᾳ, «περὶ τῆς τοῦ α διαφθογγώσεως ἤτοι διασχίσεως (Berichte d. königl. Sächs. g. 1864 s. 9) συμβολήν τινα κἀγὼ καταβαλεῖν ἐπειράθην πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, ἐξαγόμεναν δὲ τῶν ἐμῶν ἐρευνῶν, καὶ ὅπερ ἐνταῦθα ὡς προσωρινὸν καθυποβάλλω, ἄλλης δὲ πλατυτέρας χρῄζει ἀποδείξεως, ἣν τόδε, ὅτι αἱ ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλῶσσαι εἰς δύο μεγάλους διῄρηνται κλάδους, τὸν ἀσιατικὸν καὶ εὐρωπαϊκόν· οὐδόλως σκοπῶν εἰς τοῦτο ἐπανελθεῖν τὸ ζήτημα, τὴν ἐξῆς μόνον παρατήρησιν ποιοῦμαι, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη συνᾴδει πάνυ οἷς Müllenhoff ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ αὐτοῦ περὶ τῶν Σκυθῶν τοῦ Πόντου διατριβῇ (Monatsber. der Berl. Acad. August. 1866) γέγραφεν ἀριδηλότατα ἀποδεικνύων, ὅτι οἱ Σκύθαι οὗτοι, καίπερ ἐν Εὐρώπῃ οἰκοῦντες, τῇ περσικῇ ἢ ἰρανικῇ οἰκογενείᾳ προσήκουσιν. Καὶ ὄντως τῆς σκυθικῆς γλώσσης τὰ λείψανα μαρτυροῦσιν, ὅτι αὕτη τῶν φωνηέντων τοῦ κλάδου τούτου μετέχει τοὐλάχιστον καθ' ὅσον τῆς διαφθογγώσεως τοῦ α εἰς $\frac{a\ e\ o}{u}$, ὡς ὁ εὐρωπαϊκὸς ἔπραξε κλάδος, ὅλως ἀπέσχε τὸν φθόγγον α διατηρήσασα ἀμέριστον. Παραβαλέτω τις τὸ σκυθικὸν nar ἐν τῷ ὑπὸ Müllenhoff (αὐτ. σελ. 551) ἑρμηνευθέντι ἑ-νάρ-εες = ἄν-ανδρ-οι πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἄ-νερ, καὶ τὸ σαμνιτικὸν ner-o, τὸ δὲ ἀρνητικὸν πρόθεμα ἐ (1) πρὸς τὸ ἑλλ. αν, τὸ ἀρχ. ἰταλ. an καὶ τὸ ἀρχ. ἀν. γερμ. un· τοῦ δὲ ἐν σελ. 563 ἀναφερομένου Ἀρδ-άβδα ἑπτάθεος τὸ ἄβδα πρὸς τὸ σανσ. saptan, ἑλλ. ἑπτά, λατ. septem, γοτθ. sibun, λιθ. septyni, ἐκκλ. σλαβ. sedmi· ἡ δὲ τῶν πολυαρίθμων σκυθικῶν λέξεων κατάληξις -ασπος πρὸς τὸ ἑλλ. ἵππος ἀντιστοιχεῖ, λατ. equos, ἀρχ. γερμ. ehu, λιθ. aszwâ, ἐν ᾧ μόνῳ τὸ ἀρχαῖον διετηρήθη α.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν καθαρὰν γλωσσολογικήν, ἣν δυνάμεθα καὶ γενετικὴν καλέσαι. Ὁ W. von Humboldt τῆς ἱστορίας πασῶν τῶν γλωσσῶν δύο κεφαλαιώδεις διακρίνει περιόδους, ἐξ ὧν τὴν μὲν πρώτην, ἐν ᾗ τῆς γλώσσης ἡ κατασκευὴ τὸ ἑαυτῆς οὐσιῶδες λαμβάνει σχῆμα, ὀνομάζει ἐν τῇ πραγματείᾳ π. χ. περὶ τῆς συγκριτικῆς σπουδῆς τῶν γλωσσῶν (ἰδ. Ἁπάντων τομ. Γ', σελ. 246) περίοδον τῆς ὀργανώσεως, τὴν δὲ δευτέραν, ἐν ᾗ ἀφ' οὗ ἡ τῆς γλώσσης κατασκευὴ συμπληρωθῇ καὶ σύμπηξίς τις ἢ κρυστάλλωσις (ἰδ. üb. d. verschiedenh. des menschl. Sprachbaues. 191) ἐπέλθῃ, ἔνθεν μὲν λεπτοτάτη τις τοῦ χαρακτῆρος ἀναφαίνεται τελειότης, ἔνθεν δὲ ἀπάμβλυνσις τῶν φθόγγων, καλεῖ περίοδον τῆς διαμορφώσεως· ἐκ ταύτης τῆς δυάδος τῶν κεφαλαιωδῶν περιόδων οὐ δυνάμεθα ἐξελθεῖν· αὕτη διὰ πασῶν τῶν ἰδιαιτέρων γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν διήκει. Ἐν παντὶ ζητήματι ἑκάστης γλώσσης εἴτε ἐτυμολογικῷ εἴτε γραμματικῷ δύο τινὰ κυρίως ἔχομεν ἐξετάσαι, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν διδομένων τύπων εἰς τὸν ἀρχέγονον ἀνελθεῖν τὸν ἀριακόν, ταῦτα δὲ ποιοῦντες εἰς τὴν δευτέραν στρεφόμεθα περίοδον· δεύτερον τὴν ἀρχὴν τοῦ οὕτως ἐπιτευχθέντος θεμελιώδους τύπου διασαφῆσαι, ὅπερ ὅλως τῇ πρώτῃ προσήκει περιόδῳ. Ἔστιν ὅτε ὁλοσχερῶς τὴν τελευταίαν ἐργασίαν ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν περὶ φθόγγων ἐρευνῶν ἀποκλεῖσαι δυνάμεθα, ὅτε τὰς βαθμιαίας πρόκειται μεταβολὰς σαφοῦς τινος θεμελιώδους τύπου ἀποδεῖξαι· ἀλλὰ πᾶν πρὸς τὰ περαιτέρω βῆμα ἄγει ἡμᾶς πρὸς τὸν περίβολον ἐκεῖνον καὶ ἀναγκάζει γνώμην ἀποφήνασθαι περὶ τῆς συστάσεως καὶ τῆς

(1) Καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἀκατάλληλος, διότι κατὰ τὴν τῆς ἑνότητος περίοδον οὔτε Ἰνδοὶ οὔτε Γερμανοὶ ἦσαν οὔτε ἄλλος τις λαός· ὀρθοτέρα οὖν φαίνεται ἡ περιφραστικὴ κλῆσις, ἀρχέγονος ἀρία γλῶσσα καὶ ἀρχέγονος ἀρία φυλή· ὅτε δὲ μετὰ τὴν διαίρεσιν καὶ διασπορὰν ἤτοι κατὰ τὴν περίοδον τῆς πολλαπλότητος ὁ λόγος περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀρίων γλωσσῶν, ἡ ὀνομασία ἰνδοευρωπαϊκὴ ὀρθοτέρα ἐστὶ τῆς ἰνδογερμανικῆς. Σημ. Η. Β.

(1) Τὸ ἀρνητικὸν ὅμως τοῦτο ε ἐπέχον τὸν τόπον τοῦ ἀρχαίου α ἐν τῷ ἑλλ. α ν καὶ ἐν τῷ ἀρχ. ἰταλ. an διατηρηθέντος, ἀναιρεῖ πως τὴν γνώμην τοῦ Κουρτίου, καθ' ἣν οἱ Σκύθαι ὤφειλον μᾶλλον τὸν φθόγγον α διατηρῆσαι. Σημ. Η. Β.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Μ. ΛΟΥΚΡΕΖΗ ΧΑΛΚΙΔΑ - 1969

ἀρχεγόνου ἀξίας τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ δημιουργηθέντος. Ἡ καθ' Οὐμβόλδον τῶν δύο περιόδων ὀνομασία, καίτοι πανταχοῦ οὐκ ἐτήρησεν αὐτὴν σταθερῶς, τοῦτ' ἔχει τὸ καλόν, ὅτι εὔληπτος καὶ καθόλου ὀρθή ἐστιν· ἂν σύνολόν τι πολυμελὲς μέν, ἐν σταθερᾷ δὲ συγκρατούμενον ἑνότητι καὶ σκοπόν τινα ἐκπληροῦν, ὀργανισμὸν καλῶμεν, καὶ ἂν τοῦτο ἐν τῇ πρώτῃ τῶν δύο περιόδων τὸ ἑαυτοῦ οὐσιῶδες σχῆμα λαμβάνῃ, οὐχ ὁρῶ εἴτι μέγα δυνάμεθα κατὰ τῆς ἐκφράσεως, περίοδος τῆς ὀργανώσεως, ἀντιτάξαι.

Οἱ τύποι πάντων τῶν οὐσιωδῶν τῆς γλώσσης σχηματισμῶν ὤφειλον εἶναι ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ δεδημιουργημένοι, ἐφ' ᾧ καὶ ἐν πάσαις ταῖς συγγενέσι γλώσσαις οἱ αὐτοί εἰσιν· ἡ δ' ἐπιγενεστέρα περίοδος νέα τινὰ παρέσχεν ἔτι ἐκτυπώματα τῶν τύπων τούτων ὀλίγον τι παρηλλαγμένα καὶ πρὸς ἰδιάζουσαν χρῆσιν, ἀλλ' οὐδένα νέον ἐκ τῶν θεμελιωδῶν δεδημιούργηκε τύπων. Τὴν πρώτην περίοδον κατ' ἄλλην εἰκόνα ἠδυνάμεθα τὴν τῆς αὐξήσεως καλέσαι· διότι κατὰ τὴν τελευτὴν ταύτης τῆς περιόδου τὸ σῶμα τῆς γλώσσης τοῦ σταθεροῦ αὐτοῦ ἐφικνεῖται σχήματος, τοῦ δὲ λοιποῦ ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πᾶσαν ὑφίσταται μεταβολήν, ἀφίχθη εἰς τὸ τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ τέρμα. Σημεῖον τῆς δευτέρας περιόδου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστιν ἡ βαθμιαία τῆς ἐξωτερικῆς τῶν φθόγγων καταστάσεως τριβὴ καὶ μείωσις· ἀλλ' εἰς ἁμάρτημα περιπεσεῖται, εἴ τις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τῆς αὐξήσεως τὴν δευτέραν καλέσειε περίοδον τῆς παρακμῆς· διότι ὡς ὅτε ἡ αὔξησις εἰς τὸ ἔπακρον αὐτῆς ἀφικνεῖται τέρμα, οὐκ εὐθὺς τὸ γῆρας ἐπέρχεται, οὕτω κἀνταῦθα οὐκ ἄμεσός ἐστιν ἡ πραγματικὴ τοῦ ὀργανισμοῦ φθορά· ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν φθόγγων παθήσεως συνδέδεται τῇ μεγάλῃ τοῦ ἤδη δεδημιουργημένου χρήσει. Εἰς ταύτην τὴν περίοδον ἀνάγονται τὰ ἰδιάζοντα πλεονεκτήματα, καθ' ἃ π. χ. ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τῆς σανσκρίτης διακρίνεται· εἰς ταύτην ὡσαύτως καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ ἀπαρεμφάτου, ὃ ἑκάστη τῶν συγγενῶν γλωσσῶν διαφόρῳ παρήγαγε τρόπῳ, καὶ ἀπὸ ἄλλων κατώρθωσεν ὀνοματικῶν τύπων διακρῖναι. Καὶ ἡ τῆς προτάσεως δὲ κατασκευή, καθ' ὅσον περὶ ἄλλου ἢ περὶ τῶν ἁπλουστάτων πρόκειται τύπων, τότε ἐκανονίσθη. Μεγάλη δ' ἂν εἴη μονομέρεια, ἂν πάντα ταῦτα ἐν μηδεμιᾷ λογίζωνται μοίρᾳ, ἡ δὲ πρώτη περίοδος οἱονεὶ ἀπολωλώς τις παράδεισος θεωρῆται. Δεῖ ὅμως εἰδέναι, ὅτι τῶν θεμελιωδῶν τύπων οἱ οὐσιῶδες τῇ κατασκευῇ τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ὑποφθογγώσεις ἤδη ὑποφαίνουσιν, αἳ οὐ μόνον οὐδαμῶς τὴν τῶν ἰδιαιτέρων τύπων παραβλάπτουσι κατάρτυσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συντελοῦσιν· ὅτι τὸ da-dâ-mi ἧττον ὀργανικόν ἐστι τοῦ ἐξ οὗ προῆλθε da-dâ-ma, οὐδεὶς ὁ ἀξιώσων· καὶ ὅμως φθογγικῶς ἀσθενέστερόν ἐστιν. Τὸν σκοπὸν πάσης γλώσσης, ὅπως εἰς ἔκφρασιν χρησιμεύῃ τῶν διανοημάτων, αἱ γλῶσσαι ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον κάλλιον ἐκπληροῦσιν ἢ ἡ ἀρχιγενεθλος ἐκείνη κατὰ τὴν πρώτην. Εἰδέ τις ἄλλας εἰκόνας ἐπιζητῆσαι βούλεται, ἀναπολησάτω τὴν ἔκφρασιν λείανσιν (abschleifung) τὰς δύο περιπτώσεις, αἵγ' ἐνταῦθα οὐσιώδεις εἰσίν, περιλαμβάνουσαν, τὴν τῆς ὑλικῆς μειώσεως καὶ τὴν τῆς μείζονος λειότητος καὶ λεπτότητος· ἀλλὰ φόβος μὴ εἰς παρεξηγήσεις δῷ ἀφορμήν, ὅτι δὴ ἐξωτερική τις δύναμις ἐπὶ τῆς γλώσσης ἐνεργοῦσα τὴν μεταβολὴν ἐπήνεγκεν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ διαμόρφωσις διακρίνεται τῆς μορφώσεως, καὶ κατ' ἐξοχὴν λέγεται περὶ τελειοποιήσεως προϋπαρχούσης ἤδη μορφώσεως, ἡ ὀνομασία περίοδος τῆς διαμορφώσεως ἀρκούντως ἐπιτηδεία ἐστὶν εἰς δήλωσιν τοῦ οὐσιώδους τῆς περιόδου ταύτης.

Ζητητέον νῦν, ὅπως ἡ δευτέρα αὕτη διαίρεσις, ἡ γλωσσολογική, πρὸς τὴν πρώτην ἔχει, τὴν ἐθνογραφικήν· ὃ σαφὲς πάνυ ἐνταῦθά ἐστι τόδε, ὅτι ἡ μὲν τῆς ὀργανώσεως περίοδος τῇ τῆς ἑνότητος, ἡ δὲ τῆς διαμορφώσεως καὶ καλλιεργείας τῇ τῆς πολλαπλότητος οὐχὶ ὅμως κατὰ πάντ' ἀκριβῶς συμπίπτει. Ὅτι ἡ ὀργάνωσις ἦν ἤδη ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς ἑνότητος ἐντελῶς συμπεπληρωμένη οὐδεὶς ἀμφιβάλλων· ἀλλ' οὐδεὶς διϊσχυρισθήσεται, ὅτι καὶ ἡ τῆς διαμορφώσεως ἅμα τῇ τῆς πολλαπλότητος περιόδῳ τὸ πρῶτον συνέστη. Ὅταν σταθμησώμεθα, μεθ' ὅσης μὲν σταθερότητος πάντες οἱ οὐσιώδεις τύποι παρὰ τοῖς διαφόροις τοῦ ἡμετέρου στελέχους κλάδοις ἀντέχουσιν ἢ ἀρίδηλα καταλείπουσιν ἴχνη, μεθ' ὅσης δὲ ἀσφαλείας ἕκαστος αὐτῶν πιστὸς τῇ ἑαυτοῦ ἐμμένει περιοχῇ, ὅσον δὲ μεγάλαι αἱ συμφωνίαι οὐ μόνον ἐν ταῖς ῥίζαις εἰσὶν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐξ αὐτῶν λέξεσιν, ἐπὶ τὸ λεπτότατον πολλάκις ἔν τε ταῖς καταλήξεσιν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἑκάστων χρήσει διατετυπωμέναις, εἰς τὸ συμπέρασμα προαγόμεθα, ὅτι ὁ ἀρχέγονος τῶν Ἀρίων λαὸς μακρὸν ὅσον κατέτριψε χρόνον εἴς τε τοὺς τύπους καὶ εἰς τὰς λέξεις ἐγγυμναζόμενος, πρὶν ἢ διὰ τῆς διασπορᾶς ὁ κίνδυνος ποικίλων φθορῶν ἐμπέσῃ. Πολλά τινα κοινὰ ἁπάσαις ταῖς συγγενέσι γλώσ-

σαις συνθηματικὸν φέρουσι χαρακτῆρα, οἷον τὰ τῶν ἀριθμῶν ὀνόματα, ὧν τὸν μὲν θεμελιώδη σχηματισμὸν ἀνιχνεῦσαι δυνάμεθα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν πρώτην ἀνευρεῖν σημασίαν· ἴσως δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἀρίοις, πρὶν ἢ εἰς διαφόρους ἀποσχισθῶσι κλάδους, ἡ λέξις katvar, ὁ θεμελιώδης τοῦ τέσσαρα τύπος, τοσούτῳ αἰνιγματώδης ἦν, ὅσῳ καὶ ἡμῖν. Οὐδαμοῦ ἐνταῦθα σαφεῖς σχέσεις ῥιζῶν καὶ ἐπιθεμάτων ἐν συνήθει χρήσει ἐκφαίνονται· ἀλλ' ἐπειδὴ τοιαῦτα προσάμματα ἑτέρῳ τῆς γλώσσης θησαυρῷ ὑπῆρξάν ποτε κατ' ἀνάγκην, ἡ ὕπαρξις τοιαύτης παρεστραμμένης, οὕτως εἰπεῖν, λέξεως δείκνυσιν, ὅτι ποικίλαι ἤδη τῇ γλώσσῃ ἐπισκοτήσεις καὶ ἀπώλειαι τοῦ γλωσσικοῦ πλούτου ἐπῆλθον. Τοιαῦται ὅμως ἐπισκοτήσεις μαρτύρια τῆς δευτέρας περιόδου εἰσίν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν προσωπικῶν τοῦ ῥήματος καὶ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων παρατηροῦμεν· ἐνταῦθα ἡ ἀρχέγονος τῶν φθόγγων κατάστασις μόλις μαντεύεται· ὡς πρὸς τὸ πρῶτον π. χ. τοῦ πληθυντικοῦ πρόσωπον οὐ περαιτέρω χωροῦμεν τοῦ σχηματισμοῦ da-dâ-ma-si ὡς ἀριακοῦ θεμελιώδους τύπου, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ οὗτος ἄλλου ἀρχαιοτέρου, τοῦ da-dâ-ma-tva, ἐξασθένισίς ἐστιν. Ὁ τελευταῖος ἢ τοιοῦτός τις, da-dâ-ma-vti ἔμελλεν ὁ τύπος τῆς περιόδου τῆς ὀργανώσεως εἶναι. Ὡςαύτως χρόνου τινὸς χρεία, ὅπως ἐκ τοῦ ὀργανικοῦ θεμελιώδους τύπου var-ka-sa ὁ ἰνδοευρωπαϊκὸς θεμελιώδης σχηματισμὸς var-ka-s προκύψῃ· ἴσως ἐνταῦθα μεσοβάθμιοί τινες ὑπῆρξαν τύποι, οἷον ὁ var-ka-si. Τοιαῦται ὑποφθογγώσεις καὶ ἀπώλειαι, ἃς διακριτέον ἐστὶν ἀπὸ τῶν ὑστερογενῶν τῶν πολὺ ἰσχυροτέρων καὶ ποικιλωτέρων, οὐδαμῶς παρέβλαψαν, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ εἰς τὸν τῆς γλώσσης σκοπὸν συνετέλεσαν. Οὗτοι οὐ μᾶλλον ἐκ τῆς ῥᾳθυμίας καὶ διευκολύνσεως τοῦ ὀργάνου τῆς γλώσσης προέρχονται ἢ ἐκ τῆς ῥοπῆς καὶ ἐρέσεως, ὅπως οἱ νεοσχημάτιστοι τύποι μὴ πολυσύλλαβοι μηδὲ βαρύσταθμοι γένωνται χρησιμεύωσί τε εἰς τὴν ἀρχὴν (principe) τῆς ἑνότητος τῆς λέξεως. Ἡ δὲ μακροτέρα τῆς ἀμερίστου συμβιώσεως τοῦ ἀρχιγενέθλου ἀρίου λαοῦ διάρκεια καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν ἐπιβεβαιοῦται μαρτυρίων, τῆς κοινῆς δηλ. θρησκείας, τῆς μυθικῆς ποιήσεως, τῶν ἠθῶν καὶ λοιπῶν, περὶ ὧν ὁ Pictet ἐν τῷ ἐκτενεστάτῳ αὐτοῦ συγγράμματι (*Origines Indoeuropéennes*) πραγματεύεται. Ἀλλὰ καὶ περὶ θεμελιώδους τινὸς ἀριακοῦ μέτρου νῦν μετὰ τὴν θαυμασίαν τοῦ Westphal ἀπόδειξιν μόλις ἀμφιβάλλειν ἔξεστιν· ἐνὶ λόγῳ οὐδόλως ἀποπλανώμεθα, ἂν ὑποστηρίξωμεν, ὅτι ἡ τῆς διαμορφώσεως περίοδος ἐν τῇ περιόδῳ ἤδη τῆς ἑνότητος τὴν ἀρχὴν εἴληφεν· ὥστε αἱ δύο ἐκεῖναι οὐσιώδεις διαιρέσεις κατὰ ταύτην τοὐλάχιστον τὴν σχέσιν διασταυροῦνται.

Ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ ὅλως τὴν ἐθνογραφικὴν παραλείποντες διαίρεσιν, πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὴν γλωσσολογικὴν ἔχομεν· πρὸς λεπτομερῆ δὲ τῶν δύο μεγάλων αὐτῆς καὶ κεφαλαιωδῶν περιόδων ἔκθεσιν ἀπαιτοῦνται, ὡς εἰκός, καὶ ἐπεξεργασίαι ὅλως διάφοροι. Ἡ δευτέρα, ἡ τῆς διαμορφώσεως, ἅτε δὴ εἰς ὅτι πλεῖστον τῇ τῶν γλωσσῶν διαιρέσει συμπίπτουσα, ὕλην καθ' ὑπερβολὴν πλουσίαν περιλαμβάνει. Ἡ διαίρεσις τῶν ἐρευνῶν ἐν τούτοις ἀπαραίτητός ἐστι· διότι οὐδεὶς μόνος δύναται πᾶσαν τὴν τεραστίαν τῆς ὕλης πληθὺν περιβαλεῖν. Ἐνταῦθα οὐ μικρὸς πρόκειται ἀγών, ἡ συμπλήρωσις τοῦ χάσματος τοῦ μεταξὺ τῶν παναρχαίων χρόνων καὶ τῆς ὑπὸ ἱστορικῶν μνημείων μαρτυρουμένης ὑπάρξεως ἑκάστης γλώσσης ἢ κλάδου· ἀλλ' ἡμεῖς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ὡς τελευταῖον σκοπὸν πάντοτε τὴν ἑλληνικήν, ὠφείλομεν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἐξετάσαι τίνας διαφόρους βαθμοὺς διελθόντες οἱ ἰνδοευρωπαϊκοὶ φθόγγοι καὶ τύποι βαθμιαίως ἑλληνικοὶ ἀπέβησαν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἴη ἂν κατὰ τόδε τοὐλάχιστον ἐπιλύσιμον, ὅτι πολλὰς δυνάμεθα προβαλέσθαι σειρὰς πραγμάτων μετ' ἀκριβείας ἐγνωσμένων· χαλεπώτερον δ' ἐστὶ τὸ πρὸς ἀλλήλας τὰς σειρὰς ταύτας συναρμολογῆσαι. Ἀλλ' ἂν τὰ κυριώτατα τῆς ἱστορίας τῶν φθόγγων ὡς κρηπῖδα βάλωμεν, μετ' ἀσφαλείας πολλάκις, ὡς νομίζω, κατορθώσομεν διαγνῶναι τί τὸ πρότερον καὶ τί τὸ ὕστερον. Αἱ περὶ ταύτης τῆς δευτέρας περιόδου ἔρευναι φέρουσι κατ' ἀνάγκην εἰς εὐρύ πως στάδιον. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐς ἄλλοτε λόγον ποιήσασθαι ἀνατίθεμαι.

Περὶ δὲ τῆς περιόδου τῆς ὀργανώσεως τοὐναντίον οὐδὲν ἄλλο τοὐλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνάμεθα ἢ δοκίμιόν τι ὑποτυπῶσαι, καὶ ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τῶν κυριωτάτων τῆς γλώσσης φαινομένων σκέψεις τινὰς ὑποβαλεῖν, αἵ γε τοσοῦτῳ μᾶλλον ὑποθετικὸν ἕξουσι χαρακτῆρα, ὅσῳ ἂν σπουδαιότατοι καταβληθῶσιν ἀγῶνες, ὅπως μηδὲν ἀναπόδεικτον ὑποστηριχθῇ· ἀλλὰ τοιαῦται ὑποθέσεις τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ ὅλως ἀπαραίτητοί εἰσιν. Ἀφ' οὗ πλέον ἢ πεντήκοντα ἔτη τῶν τύπων ἑκάστων ἡ ἀνάλυσις μετὰ ζήλου ἐπεζητήθη, ἀναγκαῖον καθίσταται ἵνα πειραθῶμεν τούτους μὴ μόνον περὶ τῶν ὑπὸ ἱστορικῶν μνημείων ἐπιμαρτυρουμένων χρόνων τοῦ γλωσσι-

κοῦ βίου συμπεριλαβεῖν καὶ συνεπιθεωρῆσαι, ἀλλὰ τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τῶν παλαιφάτων ἐκείνων χρόνων ἐπιτολμῆσαι. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν καὶ Steinthal ἤδη ἐν τῇ Χαρακτηριστικῇ τῶν κυριωτάτων τύπων τῆς κατασκευῆς τῆς γλώσσης σελ. 277 ἀποπειρᾶται τὸν σχηματισμὸν τῆς σανσκρίτης γλώσσης ἀπὸ τῆς τῶν ῥιζῶν δημιουργίας μέχρι τῆς τελείας τῶν λέξεων μορφώσεως οὐ μόνον ὡς θεωρητικὸν ἀποκύημα ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν χρόνῳ ἀναπτυχθὲν παραστῆσαι, ἅμα δὲ καὶ σχέδιόν τι σκιαγραφεῖ τῆς τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἀναπτύξεως, οὗ πολλάκις ἀνθεξόμεθα.

Προφυλακτέον δὲ τοιαύτας ἀποπείρας συμπεριβολῆς καὶ συνεπιθεωρήσεως ὡς περιττὰς κρίνειν· διότι πᾶσα ἰδιαιτέρα ἀπόφασις τότε τὸ ἑαυτῆς λαμβάνει κῦρος, ὅταν εἰς μεγάλην τινὰ σειρὰν ἀληθειῶν ἀλλήλαις συνεχομένων ἀνάγηται, ἱστορικὴ δέ τις ἀπόφασις (καὶ πᾶσα γλωσσολογικὴ τοιαύτη τίς ἐστι) τότε κρατύνεται, ὅταν ἔν τινι γενικῇ καὶ ἀποχρώσῃ περιγραφῇ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται τὴν προσήκουσαν καταλαμβάνῃ χώραν. Ἀποπειραθῶμεν οὖν ἐν τούτῳ τῷ δοκιμίῳ τὴν ἀνάπτυξιν σκιαγραφῆσαι, ἥπερ εἰς τοὺς παλαιτάτους ἀνέρχεται χρόνους τοῦ βίου τῶν λαῶν.

Α. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΡΙΖΩΝ.

Ἀντὰ τελευταῖα ἀμέριστα, ἢ ὡς ὁ Max Müller αὐτὰ καλεῖ, τὰ συστατικὰ τῆς γλώσσης στοιχεῖα ὀνομάσωμεν ῥίζας, ὀφείλομεν παραδέξασθαι, ὅτι πάσης γλώσσης ἡ κατασκευὴ ἀπὸ τῆς τῶν ῥιζῶν δημιουργίας ἤρξατο. Περὶ τούτου πάντες (1) σχεδὸν οἱ νεώτεροι τῶν γλωσσολόγων συμφωνοῦσιν· ἂν δ' ἔτι πλέον τὰς ῥίζας οὐχ ὡς ἁπλῶς ἀφαιρέσεις ἤτοι βοηθητικὰ τῇ ἐπιστημονικῇ μεθόδῳ θεωρήσωμεν σχήματα, ἀλλ' ὡς πραγματικὰ ὄντα, ἤτοι ἀρχιγενέθλους λέξεις καὶ ἐν τῇ περιόδῳ τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης αὐθυπάρκτους (ἰδ. Ἐγχειρ. Ἑλλ. Ἐτυμ. ἐκδ. 3, σελ. 45), καὶ ἐν τούτοις συμφωνῶ αὖθις τοῖς γλωσσολόγοις, οἷοι Bopp, Max Müller, Heyse, Schleicher καὶ λοιποί· ἀνύπαρχωσι γλῶσσαι, ὡς ἡ σινική, εἰς μονοσυλλάβους μὲν ἐπαρκούμεναι λέξεις, εἰς οὐδεμίαν δὲ ὑποκείμεναι μεταβολήν, οὐδὲν κωλύει τοιαύτην τινὰ ὑποθεῖναι κατάστασιν καὶ τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος γλωσσῶν, καὶ αὕτη ἡ ὑπόθεσις πολὺ πιθανωτέρα φαίνεταί μοι ἀεὶ ἔτι ἢ ἄλλαι θεωρίαι.

---

(1) Ὀφείλω ὑπομνῆσαι, ὅτι διάσημός τις γλωσσολόγος ἑτέρας ἐστὶ γνώμης. Ὁ Benfey καίπερ πρότερον τῶν ἑλληνικῶν ῥιζῶν συντάξας λεξικὸν (Griechisches würzellexikon), ὕστερον ἐν τῷ ἑαυτοῦ συγγράμματι, Skizze des organismus der indogermanischen Sprachen (Δοκίμιον τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν) καὶ μετὰ πλείονος πεποιθήσεως ἔτι ἐν τῇ τοῦ Kuhn's ἐφημερίδι IX 81 πᾶσαν τὴν περὶ ῥιζῶν κατεπολέμησε θεωρίαν, καὶ πρῶτον κατ' αὐτῆς (IX 96) ὡς ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα ἀντέταξεν, ὅτι τὸ ἰνδογερμανικὸν γλωσσάριον, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ ἀντωνυμιῶν, μορίων καὶ ἐπιφωνημάτων στηριζομένων σχηματισμῶν, εἰς ῥήματ' ἀνάγεται. Ἀλλὰ τί ὑπὸ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἰδίᾳ ὡς ῥήματα ἐννοητέον, οὐδαμοῦ σαφῶς λέγεται. Ἐπειδὴ οὐ μικρὰ τῶν μύθων μοῖρα, ὅσοι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας ταύτης κατεβλήθησαν, εἰς τοῦτο ἄγει, ὅπως τὰ μὲν οὐσιαστικὰ καὶ ἐπιθετικὰ στελέχη εἰς μετοχικὰ ἀναχθῶσι, ταῦτα δὲ εἰς τὸ τρίτον τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐνεργητικῆς ὁριστικῆς πρόσωπον, φαίνεται τὸ κατ' ἀρχάς, ὅτι ῥῆμα ἐνταῦθα σημαίνει περίπου ὡρισμένον ῥῆμα (verbum finitum), ἤτοι τύπον τοῦ ὡρισμένου ῥήματος· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἡ πραγματεία προβαίνει, ἡ ἔννοια τοῦ ῥήματος εἰς ἄλλην ὅλως ἀντίθετον μεταβάλλει. Ἀπὸ τῆς 120 σελίδος καὶ ἑξῆς ὁ συγγραφεὺς ἀποδεῖξαι πειρᾶται, ὅτι καὶ αἱ ἀντωνυμίαι, αἷς ὅμως ἐν σελ. 96 ἰδίαν τινὰ ἀπένειμεν ὕπαρξιν, ἐκ ῥημάτων παρήχθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἕκαστος τοῦ ὡρισμένου ῥήματος τύπος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Benfey παραδέχεται, ἐν τῇ αὐτοῦ καταλήξει ἀντωνυμίαν τινὰ περιέχει, οὐκ ἔστι δὲ γνώμης, ὅτι ἡ ἀντωνυμία πρότερον κατάληξις ἦν, πρὶν ἡ αὐθύπαρκτος ὑπάρξῃ λέξις, ἕπεται ὅτι ἐνταῦθα ῥῆμα περίπου νοεῖται τὸ ῥηματικὸν στέλεχος, ἢ ἦν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἔστιν ὅπου μεταχειρίζεται ἔκφρασιν ῥηματικὸν θέμα (verbal thema)· ἐν δὲ τῇ σελίδι 125 κατὰ ταῦτα παραδέχεται ὅτι «χρείας συμπεσούσης τὰ ῥηματικὰ θέματα καὶ εἰς παράστασιν ἀντικειμένων χρησιμεύουσι», δηλαδὴ ἐν ἄλλαις λέξεσι δύνανται καὶ εἰς ὀνοματικὴν λαμβάνεσθαι χρῆσιν, καὶ μόνον διὰ τῆς διαμέσου βαθμίδος τοῦ ὀνόματος νομίζει ὁ Benfey, ὅτι δύναταί τις ἐκ τοιούτων ῥηματικῶν θεμάτων τὰς ἀντωνυμίας παράγειν· εἰς τὸ αὐτὸ δὲ καταλήγει συμπέρασμα καὶ ἐν Orient und Occident II 744, ἀποφαινόμενος μάλιστα, ὅτι «ὑπὸ τὴν ῥηματικὴν περίοδον ἑτέρα τις ὑπολανθάνει ἔποψις»· ἀλλὰ τοιαῦτα ῥηματικὰ θέματα δυνάμενα καὶ ὀνοματικῶς λαμβάνεσθαι τί ἄλλο εἰσὶν ἢ αὐταὶ ἐκεῖναι αἱ ῥίζαι, ἃς ὁ Benfey ἀπορρίπτει ἅμα τῆς αὐτοῦ πραγματείας ἀρχόμενος; τὸ αὐτό ἐστι πρᾶγμα ὑπ' ἄλλο μόνον ὄνομα· ἀλλ' εἴπερ τοιαῦται ἀρχέγονοι ἑνότητες εἰς ῥηματικὴν καὶ ὀνοματικὴν λειτουργίαν ἦσαν ἐπιτήδειαι, εἰ δὲ καὶ ἀντωνυμικὰ στελέχη ὑπῆρχον εἴτ' ἐξ ἀρχῆς εἴθ' ὕστερον ἐξ αὐτῶν προελθόντα, τί κωλύει τὰ τελευταῖα τοῖς πρώτοις συνάπτεσθαι πρὸς παράστασιν, ὡς ῥηματικῶν, οὕτω δὴ καὶ ὀνοματικῶν τύπων ἐκφαντικωτέρων; πόθεν ἡ ἀξίωσις πιστεύειν, καὶ βεβαίως ἰσχυρὰ ἀπαιτεῖται πίστις, ὅτι πρὸ ἀμνημονεύτων τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης χρόνων τὸ μόλις νεογνὸν τοῦ πληθυντικοῦ τρίτον πρόσωπον τὴν εἰς μετοχὴν ὑπέστη μεταμόρφωσιν, αὕτη δὲ πάλιν ἐγένετο πηγὴ

Εἰκὸς ἦν, λέγει ὁ Heyse (System des Sprachw. σελ. 144), πρὸ τοῦ γραμματικοῦ τῆς γλώσσης σχηματισμοῦ κατ' ἀνάγκην ἄλλην τινὰ προϋπάρξαι κατάστασιν, καθ' ἣν ἐκ ῥιζῶν μόνον συνέκειτο. Οἱ πρωτόβλαστοι οὗτοι τύποι, λέγει καὶ Max Müller (Lect. nouv. γαλλ. μετ. σ. 103) ἐν πρώτῃ τινὶ τῆς γλώσσης περιόδῳ πάσαις ταῖς χρείαις ἐπήρκουν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας θεωρίας, οἵας ὁ Pott ἐξήνεγκε (Etym. Forsch. ἐκδ. 2, 95). Διὰ τί τὰς ῥίζας ὡς τοιαύτας ἀμοίρους εἶναι δεῖ τοῦ τύπου τῶν λέξεων καὶ τῆς πραγματικῆς γλωσσικῆς ἀξίας ἐν τῇ τοῦ λόγου ῥοῇ οὐ δύναμαι καθορᾶν· ὅ,τι ποτὲ ἀρχιγένεθλος ἦν λέξις, τοῦτο ἀναφαίνεται ὕστερον ῥίζα ὡς πρὸς τὴν προηγμένην τῆς γλώσσης ἀνάπτυξιν. Οὔτε ὁ Ἰνδὸς οὔτε ὁ Ἕλλην ὡμίλει ἔτι ἐν ῥίζαις, ἀλλ' οἱ κοινοὶ αὐτῶν πρόγονοι ἔπραττον τοῦτο ἐν χρόνοις, οἳ πολὺ πόρρω κεῖνται τῆς ἀναπτύξεως ἐντέχνου ἐν τῇ γλώσσῃ κατασκευῆς, οἵαν νῦν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχομεν. Ἂν οὕτω τὰς ῥίζας θεωρήσωμεν, τὸν μυστικὸν καὶ μυθικόν, ᾧ πλεονάκις αὐτὰς περιέβαλον, ἀπεκδύονται χαρακτῆρα.

Καὶ κατὰ τοῦτο δέ, ὅτι τὰς ῥίζας μονοσυλλάβους παραδέχομαι, τοὺς πλείστους τῶν γλωσσολόγων ὁμόφρονας ἔχω· ἀστραπηδόν, εἶπον, ἡ ἐνιαία ἐκρήγνυται ἔννοια ἔν τινι φθόγγων συμπλοκῇ, ἡ στιγμιαίως καταληπτὴ γενέσθαι ὀφείλει. Ὡσαύτως ἡ διαίρεσις τῶν ῥιζῶν εἰς δύο τάξεις, εἰς ῥηματικὰς ἢ κυρίως ῥίζας καὶ εἰς ἀντωνυμικὰς ἢ ἀντωνυμικὰ θέματα, ἀπαραίτη-

---

ἀναριθμήτων ἄλλων ὀνοματικῶν σχηματισμῶν; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν προμνημονευθεισῶν πραγματειῶν ὁ Benfey εἰς παραδόξους περιπίπτει ἀντιφάσεις· ἐν σελ. 719 π.χ., ἔνθα τὰς πληθυντικὰς τοῦ ῥήματος καταλήξεις ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν ἐπιχειρεῖ διασαφῆσαι, ἆρα σαφῶς ὁ πτωτικὸς σχηματισμὸς ἤτοι ἡ ὀνοματικὴ κλίσις πρὸ τῆς πρωτίστης ῥηματικῆς μορφώσεως ὑπάρχειν ὑποτίθεται, ὅπερ ὅλως ἀντίκειται τῇ κεφαλαιώδει θέσει, ἣν πανταχοῦ ὑπερασπίζεται, ὅτι δὴ τὰ πρωτοτόκια τῷ ῥήματι ἀνήκουσι πρεσβυτέρῳ ὄντι τοῦ ὀνόματος. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ἡ ἐμὴ πρόθεσις κατὰ βάθος τὰς ἐρεύνας βασανίσαι τοῦ σοφοῦ καὶ ὀξύφρονος ἀνδρός, εἰς ὃν βεβαίως πολλὰ ἡ σπουδὴ καὶ μελέτη τῆς σανσκρίτης ὀφείλουσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δύο αὗται διατριβαὶ σχεδὸν τὸ μόνον εἰσὶν ἐκτενέστερον δοκίμιον χρονολογικῆς τινος ἐν τῇ γλώσσῃ θεωρίας, ἠθέλησα ἐν ὀλίγοις τοὐλάχιστον ὑποδεῖξαι, διὰ τί ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπαρέσκει μοι.

Ἡ προτίμησις τῶν ῥηματικῶν πρὸ τῶν ὀνοματικῶν τύπων ἀντίπαλον εὗρε τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένην ὑπόθεσιν, ἣν ὁ Ascoli ἰδίᾳ ἐν ταῖς Ἀριοσημιτικαῖς αὐτοῦ μελέταις studj Ariosemitici Articolo secondo, letto alla Classe di lettere etc. (del R. Istituto Lombardo) — 6 Juglio 1865 ἀνέπτυξεν. Καὶ οὗτος οὐδὲν περὶ ῥιζῶν ἐθέλει εἰδέναι· καίπερ οὐ δυνάμενος τῶν ἀρχεγόνων μονοσυλλάβων ἀποσχεῖν (σελ. 33), περὶ τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων ὅμως τύπων φρονεῖ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ῥήματος προγενέστερόν ἐστι· διότι πολὺν χρόνον, ὡς αὐτῷ δοκεῖ, τὸ πνεῦμα τῆς γλώσσης κατέτριψε περὶ τὴν δημιουργίαν ἀσχολούμενον τῶν ποικιλωτάτων ἐκείνων τύπων, ὅσοι χρήσιμοι πρὸς παράστασιν τοῦ ὀνόματος τὸν ἐνεργοῦντα δηλοῦντος, πρὶν ἢ τὸ ὡρισμένον ῥῆμα ἀναφανῇ. Εἰ μὲν ὁ Benfey τὸ μετοχικὸν στέλεχος οἷον bharant θεωρεῖ ὡς κολόβωσιν τοῦ τρίτου προσώπου τοῦ πληθυντικοῦ bharanti, ὁ Ascoli τοὐναντίον διατείνεται, ὅτι τὸ bharanti ὁ πληθυντικός ἐστιν ἀριθμὸς τοῦ ὀνοματικοῦ θέματος bharant· ἀλλὰ πῶς τὸ bharanti πρὸς τὸ bharati καὶ τοῦτο πρὸς τὸ bhara-si, bhara-mi ἔχει, οὐδόλως ἡμῖν λέγεται· κεῖται δὲ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερον τὸ ti τοῦ bhara-ti ταὐτὸν τῷ τοῦ bhara-n-ti θεωρῆσαι· ὥστε τὸ πληθυντικὸν διὰ τοῦ n σημαίνεται, τοῦτο δέ, ὡς ἐκ τοῦ j-an-ti πιθανολογεῖται, ἐκ τοῦ an προῆλθε· δύο συμπλεκτικῶς συνηνωμέναι ἀντωνυμίαι τὸν πληθυντικὸν σημαίνουσιν, ἡ δ' ἑτέρα μόνη τὸν ἑνικόν. Διὰ τί οὐκ ἦν δυνατὸν ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀντωνυμίας ὅλως ἀπὸ τοῦ ῥηματικοῦ τούτου σχηματισμοῦ ἀνεξαρτήτους ἔν τινι ὀνόματι ἀνευρεῖν; ἢ τάχα καὶ τὸ τοῦ πρώτου πληθ. προσώπου ἐπίθεμα mas τῷ τῆς ἑνικῆς ὀνομαστικῆς ὀνοματικοῦ τινος στελέχους οἷον τῷ bha-ma-s συνταὐτίσαι ὀφείλομεν; ἀλλ' ἐκ τίνος χρόνου ἡ ἁπλῆ συνήχησις, καίπερ ὡς πλεῖστον τῆς λειτουργίας διαφερούσης, ὡς ἀπόδειξις ἀρχεγόνου ταὐτότητος ἐκλαμβάνεται; Καὶ Schweizer-Sidler (Kuhn's Zeitschr. XVI, 142) τὴν ἀσκόλειον κρίνων ἀπόπειραν, εὑρίσκει ἐν μέρει πάνυ βέβαια τὰ πρὸς ἐμπέδωσιν αὐτῆς εἰς χρῆσιν τεθέντα μέσα. Ῥηματικοὶ τύποι μέχρι χθὲς καὶ πρώην ὡς ἀρχέγονοι θεωρούμενοι, οἷοι οἱ ad-mi, as-ti, ἔχουσι κατ' Ἀσκόλιον φωνῆέν τι ἀποβαλόντες, ἵν' οὕτως ὀνοματικὸν προκύψῃ θέμα ada, asa, τὸ δὲ i-ma ἐκ τοῦ ai-mas ἐκολοβώθη· καθόλου δ' εἰπεῖν, πᾶν ληκτικὸν i καὶ u ἐκ τοῦ aj-a καὶ ava προῆλθε. Σκοπὸς ἐν τούτοις ὑπόκειται ἀεὶ ἡ τάσις τὰς δισυλλάβους σημιτικὰς ῥίζας πρὸς τοὺς ἰνδογερμανικοὺς ὀνοματικοὺς τύπους παραλληλίσαι· ἀλλ', ὡς νομίζω, αἱ ἀντίθετοι τῶν ὀξυνόων τούτων ἀνδρῶν ἀπόπειραι λίαν ἁρμόδιαί εἰσιν ἀλλήλας ἀνελεῖν. Καίπερ δὲ ἀντιθέτους προθέμενοι σκοπούς, πολλάκις ὅμως ὡς πρὸς τὰ μέσα συναντῶνται· οὐδέτερος αὐτῶν ἀμφιβάλλει, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους χώραν εἰλήφασι τοιαῦται μεγάλαι τῶν φθόγγων ἀλλοιώσεις, ἐπισκοτήσεις τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος, ἀνώμαλοι σχηματισμοὶ κτλ., οἷοι ἐν ὑστέραις τῆς γλώσσης περιόδοις ἐν μέρει εὑρηνται· ἑκάτεροι τοὺς ὡς ἰνδογερμανικοὺς ἀποδεδειγμένους τύπους διὰ παραδοχῆς ἐπιζητοῦσι διασαφῆσαι καταστροφῶν καὶ κολοβώσεων μεγάλων· ἀλλ' εἰκότως δύναιτ' ἄν τις ἀμφιβάλλειν, εἰ τοιούτων κατὰ τὴν νεανικὴν ταύτην τῆς γλώσσης ἡλικίαν ἀλλοιώσεων παραδοχαὶ πιθανώτεραί εἰσιν ἢ αἱ λευκαὶ τρίχες ἐν τῇ παιδικῇ καὶ τὸ νωδὸν ἐν τῇ τοῦ νέου ἡλικίᾳ· ἀλλὰ πᾶς τις τοὐλάχιστον τό γε παραδεχθήσεται, ὅτι προτιμητέα ἡ εὕρεσις ὁδοῦ τινος, δι' ἧς ἂν ὁ βαθμιαῖος τῆς καταπαύσεως τῆς ἀρχιγενέθλου ἀρίας γλώσσης σχηματισμὸς ἄνευ τοιούτων βιαίων μέσων διευκρινηθείη.

τός ἐστιν· ἀλλ' ἐνταῦθα αἱ διαφωνίαι τῶν γνωμῶν εἰσι πλείονες, καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν· διότι ὁ μὲν Heyse (system σελ. 153) τὰς μὲν πρώτας καλεῖ ὑλικὰς ῥίζας, τὰς δὲ δευτέρας τυπικὰς (Formwürzeln), ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μὲν μορφὴ ἄνευ ὕλης οὐχ ὑπάρχειν δύναται, τὰ δὲ ἀντωνυμικὰ στελέχη ἄνευ τῶν ἄλλων πραγματικωτάτην ἔχουσιν ὕπαρξιν, ἡ ὀνομασία αὕτη οὐχ ἁρμοδία κρίνεται· ὁ δὲ Steinthal (Typen σελ. 278) καταλληλότερον τὰς μὲν πρώτας ποιοτικὰς (qualitativ) τὰς δὲ δευτέρας δεικτικὰς ὀνομάζει· οὐ πολὺ δὲ διαφέρει ἡ ὑπὸ Max-Müller ὀνομασία κατηγορηματικὴ καὶ δεικτική, δι' ἧς ἀσφαλῶς ἡ φύσις τῶν ἀντωνυμικῶν θεμάτων καταδείκνυται. Εἰ αἱ ἀντωνυμίαι, ὡς καὶ Schömann (Redetheile σ. 96) ἀποφαίνεται, δεικτικαὶ λέξεις εἰσί, καὶ τὰς ῥίζας αὐτῶν δεικτικὰς δυνάμεθα καλεῖν. Ὁ Schleicher (Compend. ἐκδ. 3, 330) ἐννοιῶν καὶ σχέσεων ῥίζας διακρίνει· ἀλλ' ὡς ἡ ἔννοια τὸ πρῶτον ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως, οὕτω δὴ καὶ ἡ σχέσις ἐκ τῆς ἐνδείξεως ἀναπτύσσεται. Πρὸς τὴν ἀρχέγονον φύσιν, νομίζω, ἀμφοτέρων προσεγγίσομεν, τὰς μὲν προσηγορικὰς (nennende) τὰς δὲ δεικτικὰς (deutende) ῥίζας καλοῦντες. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν διχοτομίαν ταύτην ὑπάρχουσι διαφωνίαι, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς ἦν ἡ ὕστερον ἐπῆλθεν. Καὶ ὁ μὲν Bopp (Analyse des indogermanischen Sprachbaues) οὐ περαιτέρω τῆς διχοτομίας ταύτης χωρεῖ, ἐν ᾗ καὶ Heyse, Steinthal καὶ ἄλλοι ἐμμένουσι. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτάτους χρόνους ὑπεστηρίχθη μᾶλλον ἡ ἀρχέγονος ταὐτότης ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, τὸ μὲν πρῶτον, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, ὑπὸ Ἰακώβου Grimm (über Etymologie und Sprachvergleichung lσ. 312), ἔπειτα ὑπὸ Schleicher (Compend. ἐκδ. 3, 332 καὶ ὁριστικώτερον ἐν τῷ συγγράμματι, über Nomen und Verbum σελ. 509), καὶ ὑπὸ Benfey ἐν ταῖς προμνημονευθείσαις πραγματείαις. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου ἐκ τῶν δυσχερεστάτων ἐστίν. Οὐδεὶς μέχρι τοῦδε τὴν ἀρχὴν ἀντωνυμίας τινὸς ἐκ ῥηματικῆς ῥίζης κατώρθωσεν ἀποδεῖξαι, εἰκασίαι μόνον ἐξηνέχθησαν περὶ μὲν τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν τὰ μάλιστα ἀρέσκουσαι, ἧσσον δ' ἐπιτυχεῖς περὶ τῶν ἄλλων (1). Γλῶσσαι ἀμοιροῦσαι τῆς διαστολῆς τοῦ ὀνόματος καὶ ῥήματός εἰσιν ὅτι πλεῖσται, ἀλλ' ἄνευ ἀντωνυμιῶν ὑπάρχουσι γλῶσσαι; Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον παραλειπτέον ἐστὶν ἐνταῦθα, ὅσῳ μᾶλλον μετ' ἀσφαλείας ἀποδεδειγμένον ἐστίν, ὅτι κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους ἤδη χρόνους τῆς ζωῆς τῆς ἀρχιγενέθλου ἀρίας γλώσσης ἦν ἡ διχοτομία τῶν ῥιζῶν, πρὸ πάσης τε μορφωτικῆς δημιουργίας προϋπῆρχε, καὶ σύμπασα δὲ ἡ κατασκευὴ τοῦ ἡμετέρου γλωσσικοῦ στελέχους ἐπὶ τοῦ ποικίλου στηρίζεται συνδυασμοῦ προσηγορικῶν καὶ δεικτικῶν στοιχείων. Ἀπὸ ταύτης τῆς διχοτομίας φῶς ἐπιχεῖται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς γλώσσης καὶ σκιά, ἀπὸ ταύτης λέξεων συνένωσις, ἐννοιῶν μεστή, καθίσταται δυνατή, ὅρος ἀπαραίτητος πάσης περαιτέρω ἀναπτύξεως.

Τοὐναντίον περὶ διακρίσεως ὀνόματος καὶ ῥήματος, ὡς εἰκός, κατὰ ταύτην τὴν περίοδον οὐδεὶς ἔτι λόγος. Εἰ ῥίζα τις τῶν τοῦ πρώτου εἴδους ὀνομάζει ἁπλῶς ἢ ἀποφαίνεταί τι, διότι εἰς ταῦτο ἡ τοῦ ὀνόματος καὶ ῥήματος διαφορὰ καταλήγει, τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην τῆς γλώσσης κατάστασιν οὐκ ἐνδείκνυται· ἡ ῥίζα δα δύναται τὸν δότην, τὸ διδόμενον, τὴν δόσιν σημαίνειν, ἀλλ' ὡς τοιαύτη οὐδέποτε ὡρισμένως, δίδωσι. Τοιαῦται ἀποφάνσεις πάντοτε ἐπὶ συνθέσεως στηρίζονται, ἧς αἱ γυμναὶ ῥίζαι ἀμοιροῦσιν. Διὸ καθόλου πᾶσα ἔλειπε διάκρισις τῆς ῥευστῆς, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τῆς πεπηγυίας ἐνεργείας· ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχουσιν, ἀριδηλότατα μαρτυροῦσιν αἱ τύπων ἄμοιροι γλῶσσαι.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχεγόνων ῥιζῶν, ἤτοι ἀρχαιοτάτων τοῦ ἡμετέρου γλωσσικοῦ στελέχους λέξεων, οὐδόλως ἦν ὑπέρμεγας, ἦσαν δ' ὡς φαίνεται μόνον συλλαβαὶ βραχὺ ἔχουσαι φωνῆεν· διότι καὶ ἐπὶ τῶν ἐχουσῶν ῥιζῶν ληκτικὸν α πιθανὸν ὁ Schleicher (Beitr. z. vergl. Sprach. II 92) κατέστησεν ἀληθεῖς ῥίζας θεωρητέον εἶναι οὐχ ὡς οἱ ἰνδῶν ὑποστηρίζουσι γραμματικοὶ dâ, dhâ, pâ, ἀλλὰ μᾶλλον da, dha, pa. Ἐκ ταύτης τῆς παραδοχῆς τὸ πρῶτον ἑνότης καὶ συμμετρία ἐν τῷ πρώτῳ ῥηματικῷ καὶ ὀνοματικῷ σχηματισμῷ πηγάζει· ὁ τὸ σανσκριτικὸν g'a-g'ân-a οὐκ ἐκ τοῦ g'ân γιγνόμενον ἀλλ' ἐκ τοῦ g'an παραδεχόμενος, τὸ λήθ-η οὐκ ἐκ τοῦ ληθ ἀλλ' ἐκ τοῦ λαθ, ἀποδεχθήσεται, ὡς εἰκός, ὅτι καὶ τὸ δόσι-ς ἐκ τοῦ δο καὶ τὸ σανσκρ. dâ-ma-m ἐκ τοῦ da· ἀλλὰ καὶ ἡ περαιτέρω κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῶν ῥιζῶν ἀνάπτυξις πιθανὴν ἐν ταῖς πρώταις ῥίζαις καθίστησι τὴν ὕπαρξιν βραχέος ληκτικοῦ

---

(1) Κατὰ Schleicher (Comp. vergl. Gramm. 3 ἐκδ. 332) αἱ ῥίζαι i, ka, ta, ja εἰσὶν ἀντωνυμικαὶ καὶ ῥηματικαὶ ῥίζαι· i ἀντων. δεικτικὴ καὶ ῥηματ. ῥίζα σημαίνουσα ἰ-έναι, ka ἐρωτηματικὴ καὶ ῥημ. ὀξὺ εἶναι, ta δεικτικὴ καὶ ῥημ. τείνειν. Η. Β.

φωνήεντος· ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν εἰς φωνῆεν καταληγουσῶν ἀναντιρρήτως καὶ ἄλλας παραδεκτέον ῥίζας εἰς σύμφωνον ληγούσας, οἷον ad (ἐσθίειν), ak (ὀξὺ εἶναι), αγ (ὠθεῖν), an (φυσᾶν), ar (ἰέναι, πειρᾶσθαι), av (πνέειν) καὶ τοιαύτας, ὧν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἔχουσι σύμφωνον, ὡς pat (πέτεσθαι), sad (ἕζεσθαι), div (λάμπειν), tar (ὑπερβαίνειν), dar (ῥηγνύειν), gar (τρίβειν διὰ τῆς χρήσεως, φθείρειν), bhar (φέρειν).

Β. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΡΙΖΩΝ.

Ἂν ἡ ἡμετέρα ἀνάλυσις δεδομένων τῆς γλώσσης τύπων πολλάκις μέχρι σημείου τινὸς ἀφικνῆται, ἐν ᾧ πάντως ὀφείλομεν στῆναι, μέχρι θεμελιωδῶν τύπων, ὧν τὸ ἀρχέγονον οὐδένα ἔχομεν λόγον διαμφισβητῆσαι, ἐν ἄλλαις ὅμως περιπτώσεσιν ὁ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτευχθεὶς θεμελιώδης τύπος νέον ζήτημα διεγείρει, τίς ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς ἄλλον τινὰ βραχύτερον καί, ὡς ἔοικε, στοιχειωδέστερον. Ἀναμφιβόλως ἡ ῥίζα gan, ἑλληνοϊταλικὴ gen, κρηπὶς ἐστι τοῦ σανσκριτικ. g'anâ-mi ἢ g'a-g'an-mi, τῶν ὀνοματικῶν τύπων g'an-as = γένος, λατ. genus, g'an-i-tar = γεν-ε-τήρ, gen-i-tor κτλ., ὡς ἡ ῥίζα an βάσις ἐστὶ τοῦ ῥηματ. τύπου an-i-mi, τῶν ὀνοματικῶν an-a-s πνοή, ἑλλ. ἄν-ε-μο-ς, λατ. an-i-mu-s καὶ an-i-ma. Καὶ τοῦ μὲν τελευταίου τούτου θεμελιώδους τύπου, τοῦ *an*, οὐδενὶ ῥᾳδίως ἐπελεύσεται ἄλλην περαιτέρω ἀνατομὴν ἐπιχειρῆσαι, παρὰ τῇ ῥίζῃ ὅμως gan ἐστὶν ἡ ga ἐν τῷ σανσκρ. g'â-ti-s γέννησις, g'â-j-ê (ê = αι) γεννῶμαι, καὶ ἐν τῷ ἑλλ. γέγα-μεν, ὥστε τὸ ζήτημα ἐγείρεται τόδε, πῶς ἡ βραχυτέρα ἔχει πρὸς τὴν μακροτέραν. Ὅπως ἡμῖν αὐτοῖς σύμφωνοι ὦμεν, τὴν μὲν βραχυτέραν, ἣν καὶ πρώτην κλητέον ῥίζαν, ἀρχαιοτέραν, τὴν δὲ μακροτέραν, ἅτ' ἐξ αὐτῆς παραχθεῖσαν, νεωτέραν θεωρεῖν ὀφείλομεν. Περὶ τῶν προσθεμάτων τούτων, δι' ὧν οἱ νεώτεροι τύποι μακρότεροι καθίστανται τῶν ἀρχαιοτέρων, τὴν ὀνομασίαν προσδιοριστικὰ (1) τῶν ῥιζῶν (Wurzeldeterminativ) προέτεινα, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἐκτενῶς ἤδη ἐν τῷ τῆς Ἑλλ. Ἐτυμ. Ἐγχειριδίῳ (ἐκδ. 3, σελ. 60—·) ἐπραγματεύθην. Διὸ περιττὴ πᾶσα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μακροτέρα ἔρευνα· ἐνταῦθα μόνον σημειά τινα ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἐξεταστέον, ἐκεῖ ἀνεξέταστα παραλειφθέντα. Τῶν γλωσσολόγων οἱ πλεῖστοι ταύτην τῶν ῥιζῶν τὴν πλάτυνσιν σχετικῶς νεωτέραν τινὰ εἰσαγωγὴν θεωροῦσι κατὰ δύο πολὺ διαφόρους γιγνομένην τρόπους· διότι ἔνιοι μὲν συνθέσεις ἀκλίτου ῥίζης μετὰ κλιτῆς ἀνευρίσκουσιν· εἰ τὸ δαπ τοῦ δαπ-τ-ω, δαπ-άνη πραγματικῶς προϋπετίθει, ὡς Benfey βούλεται, ῥῆμα ἀνάλογον τῷ ἐνεργη-

(1) Καθὰ αὐτὸς Κούρτιος ἐν τῷ τῆς Ἑλλ. Ἐτυμ. Ἐγχειριδίῳ λέγει (ἐκδ. 3, 70) «ὁ Corsen (Beitræge zur latein. Formenlehre s. 116) διττὰς κατὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης ἀπευθύνει ἐνστάσεις, πρῶτον μὲν τὴν ἔκφρασιν determinativ οὐχ ἱκανῶς ὡρισμένην εὑρίσκει, διότι καὶ πᾶν ἄλλο βεβαίως μορφωτικὸν λέξεων ἐπίθεμα προσδιοριστικόν ἐστιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μὲν ἐπ' αὐτῶν καθόλου τὸ ὄνομα ἐπίθεμα (suffixe) ἤδη καθιέρωται, ὃ καίπερ ἀόριστον ἀρκούντως διὰ τῆς χρήσεως πεπαγίωται, τοῦτο δὲ τῇ προσθήκῃ wurzel (wurzeldeterminativ) ἡ ἰδιαιτέρα δηλοῦται σχέσις πρὸς τὸ θεμελιῶδες τοῦτο τῆς γλώσσης συστατικὸν μέρος, τὴν προσήκουσαν φαίνεταί μοι ἔχειν σαφήνειαν· σπουδαιοτέρα δὲ ἡ δευτέρα ἐστὶν ἔνστασις ὁριστικώτερον ἐκφράζουσα, ὃ καὶ παρ' ἄλλων ἀντετάχθη μοι· « οὐ δύναται κατανοῆσαι, φησὶ Corsen, πῶς ἁπλᾶ, κενὰ σύμφωνα ἄνευ συμπλοκῆς φωνηέντων, στοιχεῖα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνεκφώνητα, ἁπλῶς κατ' ἰδέαν ἤτοι νοηταὶ μόνον φθογγικαὶ μονάδες, οἷά τ' ἂν εἴησαν ἀρχῆθεν μόνα ταῖς ῥίζαις συνάπτεσθαι, ὅπως τὴν σημασίαν αὐτῶν ἐκφαντικωτέραν ἀπεργάσαιντο»· ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ κἀμοὶ ἀκανανόητον οὐδέποτε εἶπον, ἀλλὰ μόνον ὅτι τῶν προσδιοριστικῶν ἡ ἀρχὴ ἀσαφὴς εἴη. Καὶ ἐν τῇ γλωσσολογίᾳ ἔστιν ὅτε περὶ μεγάλων ἀγνώστων τὸν λόγον ποιεῖσθαι ὑποχρεούμεθα, ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ ταῦτα κατατάξαι, τὰ ὁμοειδῆ ὁμοῦ θεῖναι καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ὁρίσαι· πᾶν δὲ ὄνομα, δι' οὗ τάξις τις τοιούτων στοιχείων ἀπ' ἄλλης διακρίνεται, φαίνεταί μοι ἀεὶ λόγου τινὸς ἄξιον.—Ἂν δὲ καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν προσδιοριστικῶν τῶν ῥιζῶν ἡ ἀνάγκη ὑπόθεσίν τινα ἀποτολμῆσαι, δύο δή τινα πιθανά μοι δοκοῦσιν, ἢ ὅτι ἡ γλῶσσα ἐν τῇ τῆς δημιουργίας τῶν ῥιζῶν περιόδῳ διττὰς ἐδημιούργησε ῥίζας συγγενῆ ἐχούσας σημασίαν, τὴν μὲν βραχυτέραν τὴν δὲ μακροτέραν εἰς σύμφωνον καταλήγουσαν, ἧς γνώμης ἐστὶ καὶ Max Müller παραδεχόμενος (Lect. nouv. II, 23 γαλλ. μεταφρ.) ὅτι «μίαν τινὰ κοινὴν ἐκφράζουσιν ἔννοιαν, κατ' οὐδὲν δὲ ἄλλο διαφέρουσιν ἢ καθ' ἓν ἢ δύο γράμματα εἰς τὴν ἀρχὴν ἢ εἰς τὸ τέλος προστιθέμενα», — περὶ προσθεμάτων ἐνταῦθα οὐδεὶς ἂν εἴη λόγος·—ἢ ὅτι τῶν ῥιζῶν ἡ ἀνάπτυξις προῆλθε ἐκ συνθέσεως, ὥστ' ἐν ἑκάστῳ ληκτικῷ συμφώνῳ παρεφθαρμένον στέλεχος ἀναζητητέον. Ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη πιθανή πως ἀποδέδεικται μόνον ὡς πρὸς τὸ dh(=θ) παραβληθὲν πρὸς τὴν ῥίζαν dha(=θα), προείρηται· παραδέχομαι δέ, ὅτι αὕτη μᾶλλον καὶ τοῖς ἄλλοθεν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δεδομένοις συμφωνεῖ· ταύτην δὲ καὶ Carl Pauli (Zur geschichte der Lat. verba auf uo s. 7) ἀποδέχεται· ἀλλ' ἕως τὸ πλεῖστον τῶν στοιχείων τούτων εὐρὺ καλύπτει σκότος, προτιμῶ τὸ ζήτημα θεωρεῖν ὑπὸ συζήτησιν ἔτι προκείμενον καὶ λύσεως χρῆζον».

Η. Β.

τικῷ σανσκρ. dâpajâ-mi, τὸ π τοῦτο προῆλθεν ἂν καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ῥηματικὴ κλίσις ἤκμαζε λίαν, σύντριμμα ὂν τοῦ pajâ-mi, ὅ διά τινος ὁπωσδήποτε ἀρκούντως παρατόλμου ὑποθέσεως ἑρμηνεύει ὁ Benfey facio, ὥστε τὸ ὅλον (dâ-pajâ-mi) ἦν ἂν νέος σχηματισμός, σύνθετος ῥηματικὸς τύπος, ὡς τὸ λατ. cale-facio. Ἀλλ' ἅπασαι τοῦ ἡμετέρου στελέχους αἱ γλῶσσαι μετὰ τὴν τῆς ῥηματικῆς κλίσεως συμπλήρωσιν ἀποστροφὴν ἐμφαίνουσι πρὸς τὴν ἄμεσον ῥηματικῶν ῥιζῶν μετὰ κλιτῶν ῥηματικῶν τύπων σύνθεσιν. Οὐκ ἄρα τυχαῖον, εἰ τοῖς μὲν ὀνοματικοῖς τύποις τοσοῦτῳ κοινὴ ἡ σύνθεσις, τὰ δὲ ῥήματα ἐκτὸς τῆς χαλαρᾶς τῶν προθεμάτων συνθέσεως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὴν ἀποφεύγουσιν· ἐξαιρέσεις ἐν ὀλίγοις εὑρηνται ῥηματικοῖς θέμασιν, ὧν ἡ σημασία ἐπεσκιάσθη, εἰς βοηθητικὰ μεταπεσόντων ῥήματα, ὡς ἐν ταῖς ῥίζαις as, ja, dha. Ἡ χρῆσις τοιούτων ῥιζῶν πρὸς σχηματισμὸν τῶν χρόνων ἀρίδηλός ἐστιν· ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ κεῖνται τύποι πολὺ προγενέστεροι τοῦ σανσκριτικοῦ dâ-pajâ-mi, ὅ τῇ σανσκρίτῃ ἰδιάζον πάντα τὰ ἴχνη παραγωγῆς ἔκ τινος ὀνοματικοῦ στελέχους φέρει, οὐδ' ἐκ τούτων τῶν στοιχείων συμπαγής τις αὖξη ἐκφύεται, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ βοηθητικὰ ἐκεῖνα ῥήματα χαλαρὰς συνθέσεις καὶ ταύτας μόνον μετά τινων χρονικῶν θεμάτων συνάπτουσιν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐν οὐδενὶ σχεδὸν τῶν περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος προσθεμάτων δύναταί τις ῥηματικὴν ἀνευρεῖν ῥίζαν.

Ὅλως δὲ διάφορός ἐστιν ἡ γνώμη τῶν αὐτὰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα τοῖς μορφωτικοῖς τῶν λέξεων ἐπιθέμασι συνταύτιζόντων (1)· διότι κατ' αὐτὴν τὸμὲν κ π.χ., δι' οὗ τὸ ὁλε-κ (ὁλέκ ω, ὁλώλεκ-α) ἰσχυρότερόν ἐστι τοῦ ὁλε, ὁλ, ταὐτὸν εἴη τῷ κ τοῦ ὀνοματικοῦ στελέχους φυλα-κ, ἢ τῷ ἐκ τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος κα παραχθέντι ἐπιθέματι κα, ἑλλ. κο· π. χ. dhâ-ka-s δεξαμενὴ ἐκ τῆς ῥίζης dhâ τιθέναι (πρβ. ἑλλ. θή-κη), τὸ δὲ n τοῦ g'anâ-mi οὐδὲν διαφέροι τοῦ n τοῦ ἐπιθέματος -na, οἷον svap-na-s = ὕπ-νο-ς, ἐκ τῆς ῥίζης svap· τὸ δὲ t τοῦ djut λάμπειν ἐκ παραλλήλου τοῖς ταὐτοσήμοις div ἢ dju ταὐτὸν τῷ t τοῦ sthi-ta-s = στα-τό ς. Ἀλλὰ πᾶς τις καθορᾷ, ὁπόσον ἡ λειτουργία τῶν αὐτῶν στοιχείων πάντῃ διάφορος ἐν τοῖς ὀνοματικοῖς ἐστι καὶ ἐν τοῖς ῥηματικοῖς τύποις· διότι ἐν μὲν τοῖς ὀνοματικοῖς τὰ ἀντωνυμικὰ ἐκεῖνα στελέχη σκοπὸν προτίθενται τὴν τοῦ στελέχους σημασίαν ὡς ὄντως προκειμένην, ὡς ἀντικειμένῳ τινὶ ἐνυπάρχουσαν ἐνδεῖξαι· χρησιμεύουσιν ἄρα, ὅπως τὴν ὀνοματικὴν τοῦ στελέχους σημασίαν ὁριστικώτερον ἐξάρωσιν. Βεβαίως κατωτέρω ὀψόμεθα ὀνοματικὰ θέματα ὡς ῥηματικὰ χρησιμεύοντα· ἀλλὰ τοῦτο, ὡς δειχθήσεται, ἐπὶ ὅλως ὡρισμένῳ συντόπῳ συμβαίνει ἐν τῷ τοῦ ἐνεστῶτος σχηματισμῷ. Τὰ p, k, n, t διὰ πάσης τῆς τοῦ ῥήματος κλίσεως διήκουσιν, ὡς καὶ διὰ τοῦ πρώτου ὀνοματικοῦ σχηματισμοῦ, g'a-g'ân-a = γέγονα, g'a g'an-ti, g'an-as = γένος, djôt-a-tê (= tai), di-djut-ê (= ai), djôt-a-s, djôt-is· οἱ θεμελιώδεις τύποι g'an, djut κατὰ πᾶσαν ἄλλην σχέσιν καὶ μάλιστα καθ' ὅσον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν φθόγγων ἐπίρρωσιν ἀποβλέπει, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ταῖς πρώταις λογίζονται ῥίζαις, ὅσαι, ὡς ἡ an, kan, pat, εἰς οὐδεμίαν ὑποκείμεναι ἀνάλυσιν περαιτέρω οὐ κατατέμνονται. Ἐκ τούτων ἄρα οὐκ ἐξάγεται, ὅτι τοιοῦτοι τύποι, οἵγε οὐδόλως ὑπὸ τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἀπὸ τῶν πρώτων ῥιζῶν διακρίνονται, ἐν τῇ γλώσσῃ ἤδη πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς κλίσεως καὶ τοῦ πρώτου τῶν λέξεων σχηματισμοῦ ὑπῆρχον; Ἐν τοῖς παρωνύμοις ὑστέρων περιόδων ὅλως ἄλλοι σχηματισμοῦ νόμοι ἐπεκράτησαν· ἔτι δὲ τῶν προσθεμάτων, ἃ προσδιοριστικὰ καλοῦμεν, πολλὰ οὐδεμίαν ἔχουσι τοῖς ὄντως ἐν χρήσει ὀνοματικοῖς ἐπιθέμασιν ὁμοιότητα, καὶ αὐθαιρετωτάτων ἐδέησεν ὑποθέσεων, ὅπως εἰς αὐτὰ ἐπαναχθεῖεν (1).

Τὰ μὲν προσδιοριστικὰ τὰς ῥίζας ἐσωτερικῶς προσδιορίζοντα τὸν κύκλον αὐτῶν περιορίζουσι, τὰ δὲ ὀνοματικὰ ἐπιθέματα ἐξωτερικῶς προσδιορίζοντα τὰς ῥίζας περιχαράσσουσιν ἐπὶ ὡρισμένων ἀντικειμένων χρῆσιν μᾶλλον περιωρισμένην. Ἀπὸ τῆς ῥίζης ju σχηματίζονται jug καὶ judh· ἡ θεμελιώδης σημασία συνδεῖειν καὶ ἐν τῇ τριπλῇ ταύτῃ τῶν φθόγγων συμπλοκῇ ἀνεύρηται, ἀλλὰ τὸ μὲν ju σημαίνει καὶ μιγνύειν, ἀναμιγνύειν τὴν ζύμην, τὸ δὲ jug ἔχει μᾶλλον τὴν σημασίαν τοῦ ἐπί τινι σκοπῷ συνδεῖειν, συνάπτειν καὶ μάλιστα ζευγνύειν τοὺς ἵππους τῇ ἁμάξῃ, τὸ δὲ judh ἀποκλειστικῶς τὴν ἐχθρικὴν σημαίνει συνάντησιν καὶ συμπλοκήν. Ἀλλὰ πό-

(1) Ὡς πρὸς τοῦτο πορρωτάτω ἐχώρησεν ὁ Ascoli ἐν ταῖς Ἀριοσημιτικαῖς αὐτοῦ Μελέταις σελ. 203.

(1) Οἷον ὁ Ascoli (σελ. 20) πρὸς διασάφησιν τοῦ προσδιοριστικοῦ p ἀντωνυμίαν ὑποτίθησι pa ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἀπαντώσῃ· διότι τὸ σανσκριτικὸν pá-ras (ὁ ἕτερος), ὃ ἀναφέρει, ἔστι καὶ ἄλλως ἑρμηνεῦσαι· τὸ δὲ pa ἐκεῖνο καὶ εἰς bha ἐν περιπτώσει μεταμορφοῦται, ὅπως τὸ ἐπουσιώδες bh ἑρμηνευθῇ.

σον διαφόρως τὰ μορφωτικὰ τῶν λέξεων ἐπενεργοῦσιν ἐπιθέματα; jug-a-m ὁ συνδέων ζυγός, jŏk tar ὁ συνδέων, jok-ti ἡ σύνδεσις. Τὴν προτόγονον ῥίζαν tar (tar-ala-s, πάλλων, τρέμων) ἢ tra τὴν θεμελιώδη ἔχουσαν τῆς κινήσεως σημασίαν ἐνόμισα (Ἐγχειρ. Ἑλλην. Ἐτυμ. 3, 209—·) ἐν τοῖς μᾶλλον ἀνεπτυγμένοις tra-s καὶ tra-m, tra-k (λατ. torqu-eo = τρέπω), tra-p (λατ. trep-idu s) ἀνευρεῖν· τὰ δὲ tri καὶ tru κατὰ τὸ φωνῆεν μόνον ἀπὸ τῆς ῥίζης tra διαφέροντα ἐν τοῖς trup (ἑλλ τρύπ-ανον) καὶ trib (τρίβ-ω)· ἕκαστος τῶν μᾶλλον ἀνεπτυγμένων τούτων σχηματισμῶν εἰς ἰδίαν προσηρμόσθη χρῆσιν. Ποῦ δ' ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἀναμφισβητήτων παρωνύμων ῥημάτων τοιοῦτόν τι εὑρίσκομεν; Τὰ jactare, mutare, ναιετᾶν, φορεῖν, ὀλίγον κατὰ τὴν σημασίαν ἀπὸ τῶν πρωτοτύπων jacere, movere, ναίειν, φέρειν, διαφέρουσιν. Μᾶλλον παρομοιώσιμος αὐτοῖς ἐστιν ἡ διαφορὰ τῶν σημαινομένων, ἣν αἱ προθέσεις ἐν νεωτεραις τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης περιόδοις ἐπάγουσι πρὸ τῶν ῥιζῶν τασσόμεναι. Ὁ σχηματισμὸς τῶν ῥηματικῶν στελεχῶν προφανῶς ἦν καθόλου πολὺ πρότερον συμπεπληρωμένος καὶ ἐκ τούτου τῆς ἐπ' ἄπειρον νέων τύπων βλαστήσεως μᾶλλον ἀπηλλαγμένος ἢ ὁ τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς ἡ τάσις πρὸς ἀτομικὴν χαρακτήρησιν ζῶσα πάνυ πόρρω ἐν τῇ περιόδῳ τῆς αὐθεκάστου τῶν γλωσσῶν ζωῆς παρετάθη· καὶ οὕτω δὴ κατωρθώθη, ἵνα διάφορα ὀνόματα τῷ ἀνυπερλογίστῳ δοθῶσι τῶν πραγμάτων πλήθει, ἃ τῶν τῆς καλλιεργείας ἕνεκα προόδων ὀνομασίας ἔχρηζον. Οὐδόλως δὲ ἀποπλανώμεθα, ἂν εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ ἐπὶ μακρότερον διαρκέσασα αὕτη τάσις ἦν καὶ ὑστερογενής. Τοὐναντίον δὲ λόγοι ἀποχρῶντες πείθουσιν ἡμᾶς παραδέξασθαι, ὅτι τὰ προσδιοριστικὰ πάνυ ἀρχαῖά εἰσι ταῖς ῥίζαις προσάμματα, ἃ τούτου ἕνεκα στερεώτατα μετ' αὐτῶν συγκεχωνευμένα εἰσὶ καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν ἐν τῇ κλίσει οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔστιν ἀνευρεῖν τῶν πεπλατυσμένων καὶ τῶν πρωτογόνων ῥιζῶν διαφοράν. Ἐνδεχόμενον μέν, πιθανὸν μάλιστα, ὅτι ἀφ' οὗ σειρά τις τύπων ἐπαγιώθη, κατ' ἀναλογίαν αὐτῶν καὶ ἄλλοι ἐπλάσθησαν· ἀλλ' αὐτοὶ οἱ τύποι ὁπωσδήποτε εἰς παλαιοὺς ἀνέρχονται χρόνους.

Τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν προσδιοριστικῶν ζήτημα νομίζω καὶ νῦν ἔτι δεῖν ἄλυτον καταλιπεῖν. Εἴπερ, ὁ πολλοὶ λόγοι τοὐλάχιστον τοῖς πλείοσι τῶν προθεμάτων τούτων πιθανώτατον καθιστῶσι, ῥηματικαὶ ἐν αὐτοῖς ὑπολανθάνουσι ῥίζαι, ἔχομεν ἐνταῦθα τὸ παράδειγμα συνθέσεως πάντῃ διαφόρου τῆς ἑτέρας τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀνωτέρω ἀποδοκιμασθείσης, καθ' ἣν κλιτοὶ ῥηματικοὶ τύποι ῥηματικοῖς συνάπτοιντο θέμασιν. Αἱ ῥίζαι αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς οὔτε ὀνόματα οὔτε ῥήματά εἰσιν. Εἰ ἄρα ὑποθεῖμεν, ὅτι τὸ judh ἐστὶ judha = δέειν ποιεῖν (1), οὐδόλως ἂν ἔχοιμεν ἐνταῦθα σύνθετον πρὸς ἀκατανόητον σχηματισμόν, οἷος ὁ ὀνοματίθημι, παραβαλλόμενον, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸν σχηματισμὸν ὀνοματοθέτην· διότι ὅπερ τὴν σύνθεσιν μετ' ἀνεπτυγμένων ῥηματικῶν τύπων ἐκώλυε, τὸ πολυσύλλαβον καὶ ἡ διαφορὰ τῶν κατὰ τὴν χρείαν παραλλασσουσῶν μορφῶν, οὐκ ἦν ἐνταῦθα. Εἰ δ' ἐν τοῖς προσδιοριστικοῖς ἀντωνυμικὰ στελέχη ὑπολανθάνειν ἔλει, ἡ χρῆσις αὐτῶν ὡσαύτως ὅλως ἂν διάφορος ἦν τῆς τῶν δι' ἐπιθεμάτων χαρακτηριζομένων ὀνοματ. τύπων. Ὑποτεθείσθω, ὅτι τὸ k, δι' οὗ ἡ ῥίζα tark trak μακροτέρα καθίσταται τῆς tar tra, ταὐτὸν ἦν τῷ δι' οὗ τὸ θέμα λιθακ. ἀπὸ τοῦ λιθο διακρίνεται, ἡ χρῆσις ὅμως ὅλως ἂν ἦν διάφορος· διότι ἐν μὲν τῷ ὀνόματι τὸ k αὐθέκαστόν τι δείκνυσιν ἀντικείμενον, ὃ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐξαίρει, ἐν δὲ τῷ ῥηματικῷ θέματι τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν σύμπασαν ἔννοιαν οὐσιωδῶς τροποποιεῖ· ἡ διαφορὰ μόλις ἐλάσσων ἐστὶ τῆς τοῦ us, ὅτε ὡς μορφωτικὸν στοιχεῖον ῥηματικαῖς συναπτόμενον ῥίζαις ὀνόματα ἐκτυποῖ ἀφῃρημένα, καὶ ὅτε ὡς ἐπίθεμα τὴν ὀνομαστικὴν χαρακτηρίζει τοῦ πληθυντικοῦ ἢ τὴν γενικὴν τοῦ ἑνικοῦ ὀνοματικοῦ τινος στελέχους. Ἂν δὲ καὶ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ k ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπέρρευσε πηγῆς, ἡ διττὴ χρῆσις οὐκ ἂν πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἀναχθείη· διότι ἑκατέρα, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, εἰς διαφόρους ἀναφέρεται τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης χρόνους τε καὶ τάσεις τοῦ γλωσσικοῦ ὁρμεφύτου.

Κατ' ἀρχὴν εὐκατανόητον φαίνεταί μοι, ὅτι τῶν προσαμμάτων τούτων τὰ μὲν ἐκ ῥηματικῶν ῥιζῶν τὰ δ' ἐξ ἀντωνυμικῶν θεμάτων παρήχθησαν· τοῦ δ' ἐρρίνου u, δι' οὗ τὸ gan ἰσχυρότερον ἀποβαίνει τοῦ ga, ἡ καθαρὰ φωνητικὴ ἀρχὴ οὐχ ὅλως ἀπορριπτέα. Ἡ ὀνομασία προσδιοριστικὰ ταὐλάχιστον τοῦτο τὸ καλὸν ἔχει, ὅτι τὰ προσάμματα ταῦτα ἀπ' ἄλλων διακρίνει.

---

(1) Ἴσως ἡ χρῆσις τῆς ῥίζης dha. ἔν τισι χρονικοῖς τοῦ ῥήματος θέμασι, π. χ. ἐν τοῖς ἑλλ. τύπτω, ἠγερέ-θοντο, μάλιστα δ' ἐν τῷ παθητικῷ ἀορίστῳ καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ ἀσθενοῦς γερμανικοῦ περφεκτημένου στηρίζεται ἐπὶ τῆς συγχωνεύσεως ταύτης τῆς ῥίζης μετ' ἄλλων, ἥτις ὅμως πολὺ μεταγενεστέρα ἐστὶ τῆς περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος.

Τῇ δὲ βοηθείᾳ τῶν ἐκ τῶν προσδιοριστικῶν πεπλατυσμένων ῥιζῶν πολλῷ πλείονας ἐκφρασθῆναι ἐννοίας ἐφικτὸν ἐγένετο. Ἴσως τότε καὶ τὸ δισύλλαβον τῶν λέξεων ἀρχὴν εἴληφεν, ὥστε πρὸς τῷ ju, tar, ἐν χρήσει ἦσαν καὶ ju dha, tar-ka· ἂν δὲ καὶ μακροτέραν τῆς ἀκλίτου ταύτης καταστάσεως διάρκειαν παραδεχθῶμεν, τότ' ἂν κατανοήσαιμεν, ὅτι τὸ μὲν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἀπροστάτευτον ἀπολειφθὲν τελικὸν φωνῆεν ἐξέπεσε, μόνον δὲ τὸ σύμφωνον παρέμεινεν ὡς πρόσαμμα.

Γ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ.

Ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν εἰδικὸν σχηματισμὸν τὴν τῶν πρωτογόνων ῥηματικῶν τύπων μόρφωσιν θεωρῆσαι δυνάμεθα (1). Τοῦ ῥήματος ἡ οὐσία ἐν τῇ ἀποφάνσει ἔγκειται· τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται, ὅταν αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι ὡς σημεῖον τοῦ ὑποκειμένου ἀχωρίστως μετὰ ῥιζῶν προσηγορικῆς δυνάμεως συναφθῶσιν, οἷον dâ-ma, dâ-ta, = δῶμι, δῶσι. Ἡ σύνδεσις ἄρα τῶν δύο στοιχείων ἐνταῦθα κατηγορηματική ἐστιν· οὕτω δὲ μικρά τις συνέστη φράσις, τὸ πρότυπον πασῶν τῶν πλουσιώτερον περιβεβλημένων, ὧν ἡ ὑστερογενὴς βαθμιαίως τε ποικιλλομένη σύστασις εὐκολωτέρα ἦν πρὸς τὸν σχηματισμὸν παραβαλλομένη τῆς ἀρχετύπου ταύτης προτάσεως. Ὁ Schleicher ἐν τῇ ἑαυτοῦ πραγματείᾳ, περὶ ὀνόματος καὶ ῥήματος ἐν τῇ φθογγολογικῇ αὐτῶν μορφῇ (abhdl. der philol. — histor. Cl. σ. 501 —) ἀπέδειξεν, ὅτι μικρόν τι ἢ οὐδὲν πᾶσαι αἱ ἄλλαι γλῶσσαι πλὴν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν κατορθοῦσιν εὐκρινῶς καὶ ἀσφαλῶς τὰς δύο κατηγορίας ἀπ' ἀλλήλων διακρῖναι. Ὁ ἰδιάζων τῆς κατασκευῆς τοῦ ἰνδογερμανικοῦ ῥήματος χαρακτὴρ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς στηρίζεται ἀντιλήψεως τῆς κατηγορηματικῆς σχέσεως· ἄκλιτοι γλῶσσαι πολλάκις ἀναγκάζονται τὰς σχέσεις τῶν λέξεων πρὸς ἀλλήλας διὰ τῆς σταθερᾶς αὐτῶν θέσεως ἐμφαίνειν. Ἔστιν ἄρα εἰκάσαι, ὅτι πρὸ τοῦ κατηγορηματικοῦ συνδυασμοῦ ὑπῆρξε χρόνος, καθ' ὃν τὸ ἀντωνυμικὸν θέμα λειτουργείαν ἐκτελοῦν ὑποκειμένου σταθερὰν κατύπιν τῆς ῥίζης εἶχε θέσιν· ἀλλ' ἀποτελεσματικὸν ἐποίησε βῆμα ὁ σταθερὸς ἀμφοτέρων συνδυασμός. Πιθανῶς τοῦτο ἅμα τῇ τῶν τύπων δημιουργίᾳ τὴν ἀρχὴν εἴληφε, μετὰ τοσαύτης δὲ σαφηνείας εἰς τὴν τῆς γλώσσης εἰσέδυσε συνείδησιν, ὥστε ἀδύνατος ἔκτοτε κατέστη σύγχυσίς τις μετ' ἄλλων προσθεμάτων. Ὁ προσημειωθεὶς θεμελιώδης τοῦ τρίτου προσώπου τύπος dâ-ta αὐτὰ ταῦτα περιλαμβάνει τὰ στοιχεῖα, ἃ καὶ τὸ τοῦ ῥηματικοῦ ἐπιθέτου θέμα dâ-ta, ἐξ οὗ ἡ ὀνομαστικὴ dâ-ta-s = δο-τὸ-ς, da-tu-s. Σύγχρονος ἀμφοτέρων τῶν τύπων σχηματισμὸς ἀδύνατος σχεδόν ἐστι· διότι ἐπὶ χαρακτῆρος στηρίζονται τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης ὅλως διαφόρου. Ἐν μὲν γὰρ τῷ τελευταίῳ τύπῳ τὸ ta προσδιοριστικῶς (attributiv) τῷ dâ συνηρμόσθη, δοῦναι αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ δόσις, τὸ δεδομένον αὐτοῦ· οὐδὲν δὲ ἴχνος ἡμᾶς εἰς εἰκασίαν ἄγει, ὅτι ὑπῆρχε χρόνος, καθ' ὃν dâ-ta ἐσήμαινε δίδωσιν ἅμα καὶ δεδομένον. Ἀλλ' ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπιθεματίζειν (suffigirung = χρῆσθαι τοῖς ἐπιθέμασιν) ἀπὸ ἀρχαιοτάτης τῆς γλώσσης περιόδου ἀποκλειστικῶς ἐν κατηγορηματικῇ ἦν ἐννοίᾳ, ἐκ δὲ τῶν οὕτω δημιουργηθέντων τύπων τῶν κατά τι ἀκατεργάστων ἔτι ἄλλοι παρήχθησαν μᾶλλον ἐπεξειργασμένοι, τὸ μὲν κατὰ σύντμησιν καὶ ἐξασθένισιν τῶν καταλήξεων, τὸ δὲ κατ' ἐπίρρωσιν τῶν ῥιζῶν, εὔληπτον γενήσεται, ὅτι ἀφ' οὗ τὸ ἐκ τοῦ dâ-ta προελθὸν dâ-ti ἢ τὸ ἐκ τοῦ δεδιπλασιασμένου θέματος dadâ dadâ-ti ἀπώλεσε τὴν τῆς συστάσεως αὐτοῦ μνήμην, κατ' ἄλλην ὑστερόχρονον περίοδον, ἀρκούντως ὅμως ἔτι δημιουργικήν, ἡ ῥίζα, ὡς ὀψόμεθα, ὀνοματικῶς λαμβανομένη, ἐκ νέου αὖθις μετὰ τῶν αὐτῶν στοιχείων ἀλλὰ κατ' ἄλλην ἔννοιαν συναφθῆναι ἠδύνατο. Ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι ῥηματικοὶ τύποι τῶν ἠρθρωμένων ὀνοματικῶν προγενέστεροί εἰσι, πολλοὶ πραγματικῶς καὶ ποικίλοι πρὸς ὑποστήριξιν ἔρχονται λόγοι, ἐξ ὧν ἂν μάλιστα τοὺς ἑξῆς βουλοίμην ἐξάραι.

1.) Οἱ πρῶτοι ῥηματικοὶ τύποι, ἐξ ὧν τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς φῶς προῆλθον οἱ ἐνεργητικοὶ μόνοι, πάνυ ὀλίγοι εἰσί· διότι τοῦ δυϊκοῦ πιθανῶς τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ παραχθέντος, ἓξ μένουσι τύποι, ἐξ ὧν πάλιν τρεῖς ὑπὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κατατάσσονται ἀριθμόν· οἱ δὲ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριδήλως τὰ αὐτὰ περιέχουσι στοιχεῖα, ἃ καὶ οἱ τοῦ ἑνικοῦ, ἀλλ' ἀνὰ δύο συνδεδεμένα· ὥστε πρὸς σύστασιν μόνον τῶν τριῶν τοῦ ἑνικοῦ τύπων ὅλως νέας ἐδέησε δημιουργίας. Κἀνταῦθα ἄρα ὀρθῶς ἔχει τὸ τῆς παροιμίας, πλέον ἥμισυ παντός. Ὅτ' ἐκ τῶν τριῶν ἀντωνυμικῶν θεμάτων ἓν δυνά-

(1) Τὰ αὐτὰ καὶ Steinthal φρονεῖ ἐν τῇ Χαρακτηριστικῇ τῶν κυριωτάτων τύπων τῆς κατασκευῆς τῆς γλώσσης σελ. 285.

μει τοῦ τόνου τῆς λέξεως μετὰ τῆς ῥίζης εἰς ἓν συνήφθη, ὁ τύπος κατ' οὐσίαν ἐδημιουργήθη, ὃς ἀνανεούμενος ἀπετέλει ἀεὶ τοὺς ἐπιλοίπους. Τὴν δὲ πρεσβυγενῆ τῶν τύπων τούτων ἀρχὴν καταδείκνυσιν ἡ διαφάνεια καὶ ἡ ὡρισμένη αὐτῶν σημασία.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταύτην τὴν ἁπλότητα καὶ βεβαιότητα πολυποίκιλον ἔχει τὸν χαρακτῆρα τοῦθ' ὃ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς κλίσεως καλοῦμεν μορφωτικὸν τῶν λέξεων (vortbildung)· ἡ διαφορὰ αὕτη οὐκ ἐλάνθανεν ἤδη τοὺς ἀρχαίους γραμματικούς· οἷς ἡ μὲν κλίσις φυσικὴ ἐφαίνετο, declinatio naturalis, ἡ δὲ μόρφωσις τῶν λέξεων προαιρετικὴ voluntaria, καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν ἡ εὐστάθεια, ἐν ταύτῃ δὲ ἡ ἀστασία ἐπικρατεῖ (Varro de ling. Lat. IX, 34). Αἱ γλῶσσαι τοῦ ἡμετέρου στελέχους οὐπάνυ τι τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν ἀπώλεσαν ἄν, εἰ ἀντὶ τοῦ ἀμετρήτου σχεδὸν πλήθους τῶν μορφωτικῶν ἐπιθεμάτων τῶν λέξεων ὀλίγα τινὰ μόνον ἦσαν· ἀλλ' ἄνευ ῥηματικῆς κλίσεως οὐδόλως ἂν ἦσαν, οἷαι νῦν εἰσιν· ὁ μὲν πλοῦτος τῶν μορφωτικῶν πολυτέλειά ἐστι τῆς γλώσσης εὐάρεστος καὶ εἰς λεπτοτάτην προωρισμένη χρῆσιν, ἡ δὲ ῥηματικὴ κλίσις ὁ πρῶτος τῆς ἰδίας αὐτῆς ζωῆς ὅρος· ἀλλ' ὁ πόθος τῶν πολυτελῶν πραγμάτων ὕστερον ἐπεισέρχεται, ὅταν αἱ κατεπείγουσαι πληρωθῶσιν ἀνάγκαι.

2) Εἴπερ οἱ ποικίλοι τῶν ὀνομάτων τύποι ἀρχαιότεροι τῶν πρώτων ῥηματικῶν ἦσαν, οὗτοι δέ, ὥς τινες διϊσχυρίσθησαν, ἦσαν ἤδη παρώνυμοι, τῶν ὀνοματικῶν τύπων ἔδει ἂν ἴχνη ἀνεξίτηλα διασώζεσθαι· ἔστι μέν τοι στρῶμά τι ῥημάτων ἀναμφρίστως παρωνύμων ἐξ ὀνοματικῶν προδήλως στελεχῶν συντιθεμένων, εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ῥηματικοὶ τύποι, ἐν οἷς παρακατιόντες ὀνοματικὰ στελέχη ἀνευρήσομεν ἐνυπάρχοντα· ἀλλ' ἀπὸ τούτων ἀκριβέσταται διακρίνονται ἄλλοι οὐδὲν τοιοῦτον φέροντες ἴχνος. Χρῄζομεν τῶν πειστικωτάτων ἀποδείξεων, ὅπως ἐν οὕτωσιν ἁπλοῖς καὶ σαφέσι τύποις, οἷοι ὁ ai-mi ἑλλ. εἶ-μι, i-mas = ἑλλ. ἴ-μες, μεγάλας ἤδη παραδεχθῶμεν ἀκρωτηριάσεις τῶν θεματικῶν συλλαβῶν. Τοιοῦτοι σχηματισμοὶ τὸν τύπον ἀπωτάτω ἀρχαιότητος φέρουσιν.

3) Οἱ πρῶτοι ῥηματικοὶ τύποι ἐν ταῖς γλώσσαις τοῦ ἡμετέρου στελέχους πάντων τῶν ἄλλων στερρότατα συνηρμόσθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἀφορμὴν παρέσχον τῷ Bopp πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς τῶν γλωσσῶν συγγενείας ἐν τῷ Conjugationssystem συγγράμματι αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ σχηματισμῷ τῶν πτώσεων ἤδη ποικιλίαν τινὰ ἤτοι τῇδε κἀκεῖσε διαφόρους εὑρίσκομεν ἀποπείρας πρὸς ἔκφρασιν τῆς αὐτῆς σχέσεως, π. χ. ἐν τῇ γενικῇ καὶ ὀργανικῇ τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ· ἐν δὲ ταῖς προσωπικαῖς καταλήξεσιν ἴχνη τοιούτου ἐνδοιασμοῦ σπανιώτατά εἰσιν. Ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ ὡρισμένον τι μέσον εἰς χρῆσιν τίθεται καὶ τοῦτο πρὸς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν, πρὸς ὃν ἀκριβῶς ἀντιστοιχεῖ. Αἱ ἐξ ἐκεῖναι παλαίταται προσωπικαὶ καταλήξεις εἰσὶ κυρίως ἀνεξάλειπτος πασῶν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν χαρακτήρ· τοῦτο δὲ καταληπτότατον ἀποβαίνει, ἂν τὴν δημιουργίαν αὐτῶν ὡς τὸ πρῶτον ἔργον τῆς εἰδικῆς μορφώσεως τῆς ἀρχιγενέθλου ἀρίας γλώσσης θεωρήσωμεν.

4) Πρὸ τῶν πρώτων ῥηματικῶν τύπων ποικίλος τις τῶν ὀνομάτων σχηματισμὸς ἀπίθανόν τι ἐστιν, ὅλως δὲ ἀκατανόητον ἐν οὕτωσιν ἀπωτάτῳ χρόνοις ἡμόρφωσις τῶν πτώσεων (1)· ἡ ἀνάγκη τῶν πτώσεων τὸ πρῶτον ἐν τῇ προτάσει καθίσταται ἐπαισθητή, ἀλλ' ἄνευ ῥήματος οὐδεμία, κυριολεκτικῶς εἰπεῖν, πρότασις ὑπάρχει, ἀλλ' ἁπλῶς σωρεῖαι καὶ λέξεων ἀθροίσματα. Πρὸς δὲ αἱ πτώσεις ἀνεπτυγμένα προϋποτιθέασιν ὀνοματικὰ στελέχη, ὧν τὴν ὕπαρξιν πρὸ τῶν ῥηματικῶν τούτων τύπων, περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀπίθανον ἐθεωρήσαμεν. Ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ περιπτώσει τὸ ὡρισμένον ῥῆμα τῷ τῶν πτώσεων συμπίπτει σχηματισμῷ ἤτοι ἐν τῷ ἀριθμῷ, ὃς ἐν τῷ ῥήματι καθὰ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι ἐνδείξεως χρήζει· ἀλλ' ὅλως διαφέρει ἡ ἔνδειξις τοῦ ἀριθμοῦ ἑκατέρῳ. Εἰ πρὸ τῆς μορφώσεως τῶν καταλήξεων, —masi, —tvasi, (a)nti ἐπίθεμά τι τοῦ πληθυντικοῦ ὑπῆρχε, τοῦτ' ἂν ἔδει ἐν τῷ ῥήματι ἅμα καὶ ἐν τῷ ὀνόματι ἀνευρίσκειν· διότι ἡ γλῶσσα ὅπερ ἅπαξ ἔμαθεν, οὐκ ἐπιλανθάνεται· ὅτι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ ι ὑπολανθάνει, δηλοῖ τὸ ἑνικὸν -mi, -si, -ti· αἱ προσωπικαὶ τοῦ πληθυντικοῦ καταλήξεις ἐν τῷ ῥήματι ὅλως εἰσὶ διάφοροι τοῦ τῶν αὐτοτελῶν ἀντωνυμιῶν. Τὸ δ' ἐν τοῖς ὀνόμασι πληθυντικὸν τὴν κατάληξιν ἔχον ς ἢ ας προδήλως ὅλως ἀνεξάρτητόν ἐστι, καὶ ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐν χρόνῳ συνέστη, καθ' ὃν ἐπὶ μακρὸν ἤδη αἱ προσωπικαὶ καταλήξεις ὡς τοιαῦται ἐν χρήσει ἦσαν. Καὶ αἱ καταλή-

(1) Καὶ Misteli ἐν τῇ περὶ τῶν καταλήξεων τῶν μέσων ῥημάτων ἀξιολόγῳ αὐτοῦ διατριβῇ (Kuhn's Zeitschr. XV, 296) εἰς τὸ συμπέρασμα κατέληξεν, ὅτι οὐδὲν ἡμῖν ἐπιτρέπει τὴν τῶν οὐσιαστικῶν κλίσιν πρότερον συμπληρωθῆναι τῆς τῶν ῥημάτων ὑπολαμβάνειν.

ξεις δὲ τῶν μέσων ῥημάτων, ἃς νῦν μετὰ Bopp καὶ Schleicher διττὰ θεωρῶ ἀντωνυμικὰ στελέχη ἐνδιαφόρῳ πρὸς τὴν πρᾶξιν σχέσει, π. χ. dâ-ta i = dâ-ta-ti, προελθεῖν ἐν χρόνῳ ἠδύναντο, καθ' ὃν οὐδεμία πτῶσις ὑπῆρχεν. Ἄλλως τὸ λαμβανόμενον ta ὑπὸ τὴν αὐτοπαθῆ ἔννοιαν (= ἑαυτῷ) πτώσεως ἔδει σημεῖον φέρειν.

Καὶ εἰς μὲν τὰ περὶ συστάσεως ἑκάστου τύπου εἰσελθεῖν ἐνταῦθα οὐ προτιθέμεθα· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν χρονολογικὴν σχέσιν ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ δυνάμεθα σαφῶς διαφόρους ἀναγνωρίσαι ὑποδιαιρέσεις, καὶ πρῶτον φθογγολογικῶς. Πληθυντικαὶ καταλήξεις, οἷαι αἱ ma-si τουτέστι ma-tvi, tha-si τουτέστι tva-tvi, καταλήξεις τῶν μέσων ῥημάτων, ma-i τουτέστι ma-mi, ta-i ἤτοι ta-ti, περιλαμβάνουσι τὰ ἐπιθέματα-ma,-tva,-ta ἄνευ ἐξασθενίσεως τοῦ φωνήεντος. Ἡ ἐξασθένισις ἄρα εἰς ι ὑστερόχρονόν ἐστιν ἐπιγέννημα. Ἔπειτα φανερόν ἐστιν, ὅτι τὸ μέσον μετὰ τὸ ἐνεργητικὸν προῆλθεν, ὃ πανταχοῦ προϋποτίθησι, καὶ μεθ' οὗ στενῶς συνδέδεται. Ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ μέσου ἑνικῷ προσώπῳ, οὗ τὴν κατάληξιν — sai μετὰ Schleicher ἀναμφιβόλως εἰς τὴν tva-tvi ἀναγαγεῖν δυνάμεθα, ἡ αὐτὴ ἀντωνυμία δίς, ὡς ἐν τῷ πληθυντικῷ ἐπιθέματι tha-s δηλ. tva-tvi, ἐνυπολανθάνει· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ πληθυντικῷ συμπλεκτικῶς συνδέδεται σὺ καὶ σύ, ἐν δὲ τῷ μέσῳ συντακτικῶς σὺ σὲ ἢ σὺ σοί. Ἀναδίπλωσιν τῆς ἀντωνυμίας εὑρίσκομεν αὖθις ἐν τῷ τρίτῳ τῆς προστακτικῆς προσώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἔκτασιν ἅμα γε τοῦ φωνήεντος μάλα ἁρμόζουσαν τῇ ἐντονωτέρᾳ ἐνεργείᾳ· dâ-tâ-t (a) = δό-τω. Ἡ διάφορος αὕτη τῶν αὐτῶν στοιχείων σύνθεσις πιθανῶς ἀνήκει διαφόροις τῆς περιόδου ταύτης χρόνοις.

Ἀφ' οὗ διὰ τοιούτων τύπων τὸ πρότυπον, οὕτως εἰπεῖν, ἐδημιουργήθη τῶν πρωτογόνων ῥημάτων καὶ διὰ τῆς ποικιλίας τῶν τύπων τῷ μὲν στελέχει ὁμοίων, τῇ δὲ καταλήξει διαφόρων ἡ συνείδησις τῆς κλίσεως ἠγέρθη, πολυειδεῖς, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐπεισῆλθον τοῦ δεδημιουργημένου μεταβολαί. Μεταξὺ τοῦ στελέχους καὶ τῆς καταλήξεως προῦκειτο δι' ἀμοιβαίας συνοικειώσεως σταθερὰν σχέσιν καὶ δὴ καὶ τὸ εὐκίνητον ἐκεῖνο τῶν τύπων θεμελιῶσαι, ὃ διακριτικὸν σημεῖον τῆς ἀληθοῦς κλίσεώς ἐστιν. Ὡς μέσα ἔνθεν μὲν συνετέλεσαν ἡ τοῦ στελέχους ἐπίρρωσις, ἔνθεν δὲ τῆς καταλήξεως ἡ ἐξασθένισις· ἀλλ' ἡ τοῦ στελέχους ἐπίρρωσις οὐκ ἦν ἀνεξάρτητος τῆς ἰσχύος τῆς καταλήξεως· διότι μόνον πρὸ τῶν ἀσθενεστέρων τοῦ ἑνικοῦ καταλήξεων ἐγίγνετο. Ἐντεῦθεν βλέπομεν, ὅτι τοῦτο, ἀπό τινων ὑστεροχρόνων ἐμφανίσεων διακρινόμενον, οὐ πρὸς ἐπιφανῆ τοῦ στελέχους ἔξαρσιν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιστάθμησίν τινα καὶ ἰσορροπίαν εἰς τὴν γλῶσσαν εἰσήχθη. Διὸ τὸ μὲν πρῶτον τοῦ ἑνικοῦ πρόσωπον ai-ma (ὕστερον ai-im), ἀλλὰ τὸ πρῶτον πληθυντικὸν i-ma-tva (ὕστερον i-ma-si, imas)· τὸ μὲν τρίτον ἑνικὸν ai-ta (ὕστερον ai-ti), ἀλλὰ τὸ τρίτον πληθ. i-an-ta (ὕστερον i-an-ti). Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη τοῦ χρόνου τῶν φωνηέντων ἔκτοτε, παρὰ πάσας τὰς εὐρυτέρας ἐξασθενίσεις καὶ κουφίσεις, στερρῶς τοῖς πλείστοις τῶν τύπων τῆς πρώτης ταύτης μορφώσεως ἐμμένει π. χ. ἑλλ. φη-μί, φᾰ-μέν.

Καὶ ἡ ἐξασθένισις ὡσαύτως τῶν ληκτικῶν φωνηέντων εἰς τὴν τῆς λέξεως συντελεῖ εὐαρμοστίαν καὶ εὐστροφίαν· οὗ ἕνεκα ἀδύνατον αὐτὴν εἰς τὴν αὐτὴν θεῖναι τάξιν ταῖς ἰσχυροτέραις τῶν μεταγενεστέρων περιόδων ἀλλοιώσεσιν. Τὸ θέμα τοσούτῳ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ διατηρεῖ φύσιν, ὅσῳ ἧττον τῇ καταλήξει ὅμοιόν ἐστιν, ἡ δὲ κατάληξις τοσούτῳ κάλλιον τὸν ἑαυτῆς ἐκπληροῖ σκοπόν, ὅσῳ ἧττον βαρεῖά ἐστι καὶ εὐχερέστερον μετὰ τοῦ θέματος ἑνουμένη τύπον ἥκιστα δυσκίνητον συναπαρτίζει. Ἐν τῇ μορφώσει τῶν καταλήξεων τῶν μέσων ἔστιν ἤδη ἀναμφισβήτητος τῶν φθόγγων καὶ οὐκ ἄσημος ἀλλοίωσις, ἐχρησίμευσεν ὅμως καὶ αὕτη, ὅπως εὐχερέστεροι καὶ εὐστροφώτεροι λέξεων σχηματισμοὶ δημιουργηθῶσιν· ἀλλ' ἐνταῦθα περὶ πολλῶν τῶν καθ' ἕκαστα οὐκ ἔτι ὁ τελευταῖος ἐρρέθη λόγος.

Ἐκτὸς δὲ τῶν κινητῶν τοῦ στελέχους ἐπιρρώσεων, δηλ. τῶν δι' ἑνὸς μόνου μέρους τῶν τύπων διηκουσῶν, φαίνεται, ὅτι καί τις σταθερὰ τουτέστι διὰ πάντων τῶν τύπων διερχομένη κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἦν ἐν χρήσει, ἡ ἀναδίπλωσις. Τὸ παιδαριῶδες τοῦτο πρὸς ἔξαρσιν λέξεως ἢ συλλαβῆς μέσον ὡς ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, ἣν ἐν τῇ πραγματείᾳ Doppelung ὁ Pott κοινὴν ταῖς διαφορωτάταις γλώσσαις ἀπέδειξε, δυνάμεθα εἰκάσαι, ὅτι κατὰ τὰς ἀπωτάτω περιόδους τῆς γλώσσης ἀνεφάνη.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀναδίπλωσις οὐδὲν τὸ κοινὸν τῇ εἰδικῇ τῆς κλίσεως φύσει ἔχει, οὐκ ἀδύνατον ἐν μιᾷ τῶν δύο προγενεστέρων ὑπάρχειν περιόδων· ἀλλ' εἰ παρὰ τῷ da, ὑπῆρχε da-da, καὶ παρὰ τῷ sta stata, εἰκὸς ἦν καὶ τοῦτο τὸ δεδιπλασιασμένον στέλεχος καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ μονοσύλλαβον τὰς προσωπικὰς καταλήξεις προλαβεῖν· οὕτω δὴ da-dâ-ma παρὰ τῷ dâ-ma συνέστη, da-dâ-ma-tva παρὰ τῷ dâ-ma-tva καὶ οὕτω καθεξῆς περὶ τῶν ἄλλων προσώπων. Οὐ μὴν δὲ

σχυρίζεσθαι δεῖ, ὅτι ἐξ ἑκάστης ῥίζης οἱ διπλοῖ οὗτοι τύποι ἐπλάσθησαν. Βεβαίως ἐκ τῆς σημασίας ἑκάστης ῥίζης ἐξήρτηται, ἵνα τὴν ἀναδίπλωσιν μᾶλλον ἢ καὶ ἀποκλειστικῶς μόνην ἴσως αὐτὴν δεχθῇ, ἢ ὅλως ἀναδιπλασίαστος μείνῃ· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἅπαξ ἡ τάσις ἐξηγέρθη καὶ διάθεσις καὶ τὰς δεδιπλασιασμένας κλίνειν ῥίζας, εἰκὸς ἦν, ὅτι πολλάκις τοὐλάχιστον ἀμφότεροι οἱ τύποι, ὁ ἁπλοῦς καὶ ὁ δεδιπλασιασμένος, ὁ μὲν παρὰ τῷ ἑτέρῳ ἐν χρήσει ἦσαν. Κἀνταῦθα ἀπαντᾷ ἡμῖν χαρακτηριστικόν τι τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης πλείστην ὅσην ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς κατασκευῆς αὐτῆς ἔχον σπουδαιότητα· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ὄντως συντηρητικὴ τάσις πρὸς τοῖς νεωτέροις καὶ τοὺς ἀρχαιοτέρους τηρεῖν σχηματισμούς. Ἡ γλῶσσα σπανίως ἀποβάλλει ὁλόκληρον ὅ,τι ἅπαξ ἐκτήσατο· ὡς τὸ νέον ἀεὶ τοῦ ἀρχαίου ἔχεται, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀρχαῖον οὐῤᾳδίως ἀπὸ τοῦ συρμοῦ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀπαλλάσσεται· διατηρεῖται ὁπωσδήποτε, πολλάκις δ' ἐν γωνίᾳ που καὶ ἐν παραβύστῳ. Ἡ ἀνίχνευσις ἄρα ἀρχαιοτέρων σχηματισμῶν ἐν τοῖς νεωτέροις ἐκ τῶν πρώτων ἀεὶ ἔσται τοῦ γλωσσολόγου ἐπασχολήσεων· διότι ταύτῃ τῇ πανταχοῦ ἐπιδρώσῃ ἰδιότητι ἡ γλῶσσα τὸν πλοῦτον χρεωστεῖ τῶν τύπων, τὴν τ' ἀλλεπάλληλον τῶν διαφόρων στρωμάτων ἐπισώρευσιν. Ἀλλ' ἡ τῶν τύπων ποικιλία παντοῦ εἰς τὴν διάκρισιν φέρει, ἄλλην τῆς γλώσσης διάθεσιν προκαλοῦσα, τὴν πρὸς τὴν διαφορότητα. Ἐν ἐκείνῳ τῷ dadâ-ma πλησίον τοῦ dâ-ma τὸ πρῶτον ἔχομεν παράδειγμα τῆς τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἀσθενεστέρου θέματος διαφορᾶς, ὅπερ ἔκτοτε οὐκ ἄνευ σημασίας ἔμεινεν. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἀναδεδιπλασιασμένον στέλεχος ἀρχῆθεν πρὸς πλείονα τῆς ἐνεργείας ἔξαρσιν ἔτεινε, τοὐναντίον δὲ οἱ τοῦ ἀσθενεστέρου θέματος τύποι εἰς τὴν ἁπλουστέραν ἐχρησίμευον ἀπόφανσιν· ἀλλ' ἡ διαφορὰ βεβαίως κατὰ ταύτην τὴν περίοδον τοῦ dadâ ma ἀπὸ τοῦ dâ-ma ἢ τοῦ dadâ-mi ἀπὸ τοῦ dâ-mi ἦν τὸ κατ' ἀρχὰς ἀόριστος πάνυ. Λόγος παρ' ἡμῶν ἀνωτέρω ἐγένετο (σ. 197—198) περὶ τῆς λίαν διαφοροτρόπου τῶν δεδιπλασιασμένων τύπων χρήσεως, καὶ εἴδομεν, πῶς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἄλλων διακρίσεως μέσων, ἅπερ ἡ φορὰ τοῦ χρόνου εἰς τὸ μέσον ἤγαγεν, ἡ ἰδιαιτέρα θέσις ἑκάστου τῶν δεδιπλασιασμένων τύπων ὡς πρὸς ἄλλας ὡρίσθη τε καὶ ἐπαγιώθη.

Πολὺ δὲ πιθανῶς εἰς ταύτην τὴν περίοδον καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως ἀνέρχεται. Ἡ αὔξησις πρὸ τῶν διαφορωτάτων, καὶ αὐτῶν τῶν πρωτογόνων ῥηματικῶν τύπων a-dâ-m, a-da-dâ-m ἀναφαίνεται· οὐδένα δὲ βλέπω λόγον, δι' ὃν ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ οὐκ ἔμελλεν ὑπάρξειν. Κατὰ τοὺς πλείστους τῶν γλωσσολόγων, οἷς κἀγὼ συμφωνῶ, ἡ τῆς αὐξήσεως πηγὴ ἀντωνυμικόν τι στέλεχός ἐστι τοῦ πόρρω σημαντικόν. Ἴσως δὲ τὸ ἀντωνυμικὸν τοῦτο θέμα α ἦν ἤδη πρότερον ἐν σταθερᾷ χρήσει ὡς μόριον τοῦ παρελθόντος, ὡς δὴ τοιαῦτα μόρια ἐν γλώσσαις εὑρηνται οὐδεμίαν ἰδίαν κλίσιν δημιουργησάσαις, καὶ ἡ χρῆσις πρὸ τῆς συγχωνεύσεως τοῦ α τούτου μετὰ τοῦ ῥηματικοῦ τύπου ἐξενίκησεν, ὅπως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τοῦ ὑποκειμένου ἐνδεικτικὰ ἀντωνυμικὰ θέματα τοῦτο εἰς ὅλως διάφορον συντελοῦν σκοπὸν προ τῆς ῥίζης τάσσηται. Τὸ ἀποτελεσματικὸν βῆμα ἐπήγαγεν ἡ τούτου τοῦ α μετὰ τῆς ἑπομένης συλλαβῆς συνένωσις ὑπὸ ἕνα καὶ μόνον τόνον. Εἴπερ αἱ εἰκασίαι αὗται ὀρθαί εἰσιν, οὐδόλως μετὰ τοῦ Schleicher (Compend. 3, 738) χρήζομεν τὴν αὔξησιν ὡς πτωτικόν τινα τύπον τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος α θεωρῆσαι· διότι αἱ πτώσεις κατὰ ταύτην καὶ τὴν ἑπομένην περίοδον ἦσαν ἔτι ὅλως ξέναι· ἀλλὰ πρὸς παραδοχὴν τοιαύτης ὑποθέσεως οὐδ' ἐν τῷ τῆς αὐξήσεως φθόγγῳ ἀποχρῶντά τινα καθορῶ λόγον· ὡς αἱ ῥηματικαὶ καταλήξεις ma tva ta, οὕτω καὶ ἡ αὔξησις α οὐδὲν οἱονδήποτε ἴχνος πτωτικῆς μορφῆς ὑπεμφαίνει. Τοῦτο μόνον πιθανὸν ἐκ τῶν ὑπὸ Schleicher ἀναφερομένων παραδειγμάτων φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ α μακρὸν ἦν· ἀλλὰ διὰ τί τάχα ἡ ῥοπὴ πρὸς ἔξαρσιν οὐκ ἠδύνατο τὴν ἐπίτασιν τοῦ φωνήεντος ἐπὶ τοῦ ἀντωνυμικοῦ στελέχους ἐπιβαλεῖν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ῥηματικῆς ῥίζης; Τοιαύτας μικρὰς μέν, σημασίας δὲ μεστὰς μεταβολὰς ὀφείλομεν, ἐξ ὧν παρά τε τοῦ W. Humboldt ἐμάθομεν καὶ Steinthal καὶ ἄλλων περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν ταῖς ἀκλίτοις τῶν γλωσσῶν, κατὰ ταύτας μάλιστα τὰς ἀπωτάτω περιόδους παραδέχεσθαι.

Μεγίστη δὲ ἀπόδειξις τῆς ἣν ἡμεῖς ὡρίσαμεν χρονολογίας τῆς αὐξήσεως ἕτερόν τι προφανῶς πάνυ ἀρχαῖον φαινόμενόν ἐστι, δηλ. ἡ παντελὴς τοῦ ληκτικοῦ φωνήεντος τῶν προσωπικῶν καταλήξεων ἀποβολὴ εὐκολώτατα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς αὐξήσεως διασαφουμένη· a-dâ-m, a-da-dâ-m ἕτερον προϋποτίθησι τύπον a-dâ-mi, a-da-dâ-mi ἐκ τοῦ πληρεστέρου προελθόντα a-dâ-ma, a-da-dâ-ma. Εὐκατανόητον δή ἐστιν, ὅτι ἡ κατὰ μίαν συλλαβὴν τῆς ἀρχῆς αὔξησις ἔτι ἰσχυροτέραν ἐπήνεγκε τῆς καταλήξεως βράχυνσιν, οὐδόλως τε τυχαία ἐστὶ σύμπτωσις, ὅτι αἱ δευτερεύουσαι καλούμεναι καταλήξεις ἐν τῷ

παρωχημένῳ κυρίαν καὶ σταθερωτάτην κατέχουσι χώραν· ἀλλ' οἱ δευτερογενεῖς τύποι, ὡς ἡ σύμμετρος αὐτῶν ἐν τῷ ἐνεργητικῷ καὶ μέσῳ ἀποδείκνυσι διεξαγωγή, πρὸ πολλοῦ ἤδη παρὰ τοῖς πρωτογενέσι συνεστῶτες εἶχον. Ἴσως δὲ καὶ ὁ τόνος ἐπὶ ταύτην ἐπέδρασε τὴν βράχυνσιν τῆς καταλήξεως τῆς λέξεως. Ἡ αὔξησις ἐν τῇ σανσκρίτῃ πρὸς ἑαυτὴν ἐπάγεται τὸν κύριον τόνον, καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ δὲ ὡςαύτως, ὅσῳ ὁ εἰς τρεῖς συλλαβὰς μόνον τὸν τόνον περιορίζων νόμος ἐπιτρέπει. Ἀλλὰ περὶ τονισμοῦ οὐ πάνυ τι δυνάμεθα μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως κρῖναι, μεθ' ἧς ὁ Benfey καθόλου ἐκ τῶν τῆς σανσκρίτης καὶ περὶ τοῦ τονισμοῦ τοῦ πρὸ τῆς ἀποχωρίσεως τῶν γλωσσῶν καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ τῆς ἀρχαιοτάτης μορφῆς τῆς γλώσσης τεκμαίρεται.

Κατὰ ταύτην τὴν θεωρίαν ἡ τρίτη περίοδος οὐκ εὐκαταφρόνητον τύπων ἀριθμὸν εἶχεν ἂν ἤδη τῷ ῥήματι παραγαγοῦσα, ἤτοι

α) ἕνα διπλοῦν 1) ἀσθενοῦς καὶ 2) ἰσχυροῦ ἐνεστῶτος,

β) ἄμφω τούτους τοὺς τύπους ἐκτὸς τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ ἐν τῷ μέσῳ,

γ) παρωχημένους ἀμφοτέρων τῶν τύπων ἔν τε τῷ ἐνεργητικῷ καὶ μέσῳ.

Εἰ δὲ καὶ ὁ παρακείμενος ὡς ἴδιος χρόνος ἦν ἤδη ἀποκεχωρισμένος, φαίνεταί μοι ἀμφίβολον, ἀλλ' ἀναντιρρήτως πᾶσα ἐγκλίσεως ἔνδειξις ἔλειπεν ἔτι.

Ἀπέναντι τούτου τοῦ ἤδη ἱκανῶς πλουσίου σχηματισμοῦ τοῦ ῥήματος τὸ ὄνομα κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἔξεστιν εἰκάζειν ὅλως ἀμόρφωτον καταλειφθῆναι. Καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὑστεροχρόνοις τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης περιόδοις ὑπάρχουσι δυνάμει τῆς τὴν γλῶσσαν συγκρατούσης καὶ διηκούσης συντηρητικῆς τάσεως οὐκ εὐάριθμα ὀνοματικὰ στελέχη, ἃ ὅλως τῇ ῥίζῃ ὅμοια ἢ κατάγε τὸν χρόνον τοῦ φωνήεντος μόνον αὐτῆς διαφέρον τα δύνανται ἡμῖν φανερὸν καταστῆσαι, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἡμετέρας γλώσσης σύστασιν ἰδιαίτερον ἐπίθεμα, καί τοι τοῦτο κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους λίαν ἀσπαστόν, πρὸς διατύπωσιν τοῦ ὀνόματος οὐδαμῶς ἀναγκαῖον ἦν. Τοιούτων ὀνομάτων οὐκ εὐκαταφρόνητος ἀριθμὸς ἔν τε τῇ σανσκρίτῃ καὶ ἰρανικῇ, καὶ ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ (id. Schleicher Compend. 3, 363) εὕρηται (1). Τὰ τοιαῦτα ἠκρωτηριασμένα θεωρεῖν, ὡς διϊσχυρίσθησαν, οὐδένα καθορῶ λόγον. Ὅτι δὲ τοιαῦτα βραχέα ὀνοματικὰ στελέχη πολλάκις ἄλλοις παράκεινται μικρὸν μὲν ἢ οὐδόλως κατὰ τὴν ἔννοιαν διαφέρουσιν οὐκ ἀμοιροῦσιν ὅμως ἐπιθεμάτων, οὐδόλως ἔπεται, ὅτι ἐκ τῶν τελευταίων τὰ πρῶτα πηγάζουσι· τοὐναντίον φαίνεταί μοι μᾶλλον ἀκατανόητον ἐν τύποις ἁπλουστάτοις, ἐν οἷς ἕκαστος ἀπροληπτως κρίνων ἴδιόν τινα ἀρχαϊσμοῦ χαρακτῆρα ἀναγνωρίσει, ἄνευ ἀποχρώσης ἀποδείξεως ἀκρωτηριασμὸν ὑποπτεύειν. Τοιαῦτα πρωτόγονα ὀνοματικὰ στελέχη δυνάμεθα θεωρεῖν ὡς ἀλλότρια καὶ ὅλως ἔξω κείμενα τῶν ὕστερον ἀνεπτυγμένων τάξεων τῶν ὀνομάτων τὸν ποιοῦντα, τὸν ἐργαζόμενον δηλούντων καὶ λοιπῶν· vîç (δηλ. vik) σημαίνει ἐν τοῖς Βαίδαις εἰσερχόμενον, ἔνοικον, ἄνθρωπον, τὸ δὲ κατὰ τὴν χρονικὴν μόνον ποσότητα ἀπ' αὐτοῦ διαφέρον ζενδικὸν vîç σημαίνει εἴσοδον, ἔπειτα οἶκον, οἰκογένειαν. Ἡ σημασία τοιούτων ἀρχαϊκῶν ὀνομάτων ἐτήρησεν, ὡς ἔοικε, τὸ μέσον μεταξὺ ἀπαρεμφάτου καὶ μετοχῆς, ὡς περίπου οἱ ἀγγλικοὶ σχηματισμοὶ ing· ἀμφότερα ὄντες. Καὶ περὶ διαφορᾶς δὲ γένους, ὃ οὐδαμῶς ἐν τοιούτοις ὀνοματικοῖς στελέχεσιν ἔστιν ἀποδεῖξαι, οὐδεὶς ἐνταῦθα λόγος· πρὸς παραδοχὴν δέ, ὅτι ἐπὶ πλεῖστον χρόνου ταῦτα καὶ μόνα τὰ ῥιζόμορφα ὀνόματα ἦσαν, αἱ ἑξῆς προάγουσί με σκέψεις.

Ἀνωτέρω (σ. 208) λόγον ἐποιησάμεθα ὅτι τὰ αὐτὰ ἀντωνυμικὰ θέματα ἔνθεν μὲν πρὸς σχηματισμὸν τοῦ τρίτου προσώπου τοῦ ῥήματος ἐχρησίμευσαν, ἔνθεν δὲ πρὸς χαρακτηρισμὸν ὀνοματικῶν στελεχῶν· ἐρρέθησαν δὲ καὶ οἱ λόγοι, δι' οὓς ἐν τῷ αὐτῷ συμβῆναι χρόνῳ ἀδύνατον ὂν ἄνευ συγχύσεως τῆς σαφηνείας, ἡ πρώτη χρῆσις ἀρχαιοτέρα τῆς δευτέρας θεωρηθείη. Ἀλλὰ βαθυτέρα παρατήρησις παρέχει ὡς πρὸς τὰ ὀνοματικὰ ἐπιθέματα εὐρύτερόν τι ἐξαγόμενον· πρὸς τὴν ἐρώτησιν τί ἐστι κυρίως ἡ σημασία τοῦ μορφωτικοῦ τῶν λέξεων ἐπιθέματος, οὐδεμίαν σχεδὸν ἄλλην ἔχομεν ἀπόκρισιν δοῦναι ἢ ὅτι σημασίαν ἐνδεικτικὴν ἔχει. Πάντα ταῦτα τὰ ἐπιθέματα, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν, ὅσα ἐν ὑστεροχρόνοις τῆς γλώσσης περιόδοις ἐκ ῥηματικῶν ῥιζῶν προῆλθον, ἀντωνυμίαι εἰσίν, ἐν αἷς οὐδεμία ἄλλη ἢ ἡ δεικτικὴ ἐκείνη ἐνοικεῖ δύναμις· διότι πρᾶγμά τι δεικνύομεν, τὸ πρᾶγμα τοῦτο οὐδεμίαν διὰ τοῦτο ὑφίσταται μεταβολήν· ὥστε οὐ δύναταί τις μεγάλῃ χρώμενος ἀκριβορρημοσύνῃ εἰπεῖν, ὅτι τὰ μορφωτικὰ τῶν λέξεων ἐπιθέματα τὴν δύναμιν ἔχουσιν ἐκ τῆς ῥίζης ὄνομά τι ἐκτυποῦν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ῥίζα

(1) Ὂπ (ὀνομ. ἐν. ὅπ-ς=ὄψ, φωνὴ) ῥίζ. Fέπ, ἀρχεγ. vak (λατ. voc-s), φλὸγ (ὀν. ἐν. φλὸγ-ς=φλὸξ) ῥίζ. φλέγ, στυγ (ὀν. ἐν. στὺγ-ς=στύξ), φυγ (πρόσφυγ-ς=πρόσφυξ), ζυγ (δίζυγ-ς=δίζυξ) κτλ. H. B.

ἤδη ἐν ἑαυτῇ εἶχε καὶ τὴν ὀνοματικὴν λειτουργίαν, διὰ δὲ τῆς προσαρτηθείσης ἀντωνυμίας αὕτη ἐκφανεστέρα, οὕτως εἰπεῖν, κατέστη· αἱ ῥίζαι bhâr, dâ, gnâ, ἦσαν ἤδη ὀνόματα, πρὶν ἢ τῇ προσθήκῃ τῶν ἐπιθεμάτων a, ta, man, τὰ στελέχη ἀποτελέσωσι bhâr-a (φόρτος, ῥιζ. bhar φέρειν), dâ-ta (δοτόν), gnâ-man (γνῶσις, ὄνομα). Ἡ προσαρτηθεῖσα ἀντωνυμία παρομοία πως τῷ ἄρθρῳ ἐστί· διότι ὡς τὸ ἄρθρον οὐ ποιεῖ τὸ οὐσιαστικόν, ἀλλὰ μᾶλλον προϋποτίθησιν αὐτό, οὕτω καὶ τὸ ἀντωνυμικὸν ἐπίθεμα προϋποτίθησι τὸ ὄνομα, τοῦτο δὲ ἐν τῇ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν ἑρμηνευόμενον γλώσσῃ οὑτωσί πως ἐκφέρεται· ἅπασα ἡ πρώτη τῶν λέξεων μόρφωσις οὐκ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρασχηματισμοῦ στηρίζεται (πρβ. Lobeck. Προλεγ. Παθολ. σελ. 5), διότι παρασχηματισμός ἐστιν ea vocabulorum declinatio, qua intellectus non mutatur (ἐκείνη τῶν λέξεων ἡ κλίσις, δι' ἧς ἡ ἔννοια οὐ μεταβάλλει). Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχουσιν, εἰκός ἐστι πρὸ πάσης πλουσιωτέρας ἐκτυπώσεως τῶν ὀνοματικῶν στελεχῶν ἄλλον προϋπάρξαι χρόνον, καθ' ὃν ἤδη ἡ τάξις τῶν ὀνομάτων πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς τῶν ῥημάτων βαθέως ἐν τῇ τῆς γλώσσης συνειδήσει ἄνευ τῆς βοηθείας τῶν ὁμοιοσήμων τοῖς ἄρθροις τούτων στοιχείων ἐγκεχαραγμένη ἦν. Ὀνόματα ἄνευ ἐπιθεμάτων εἰσί, νομίζω, τοῖς ἐπιθεμάτων εὐμοιροῦσιν ἀπαραίτητος βαθμίς. Φαίνεται δὲ ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ ὄνομα ἁπλῶς ἦν ἀρνητικόν, ὅ ἐστι διὰ τούτου ἐδηλοῦτο ὅτι τῇ ῥίζῃ οὐδεμία ἦν προσηρτημένη ἀντωνυμία, ὡς τῷ ῥήματι, ὥστε διὰ ταύτης τῆς ἀντιθέσεως ἡ τοῦ ὀνόματος καὶ ῥήματος διάκρισις καθόλου τῇ τῆς γλώσσης συνειδήσει τὸ πρῶτον ἐπεφάνη. Ἡ ῥίζα καθ' ἑαυτὴν οὔτε ὀνοματικὴ οὔτε ῥηματικὴ ἦν. Ἔπειτα ἐπῆλθε χρόνος, καθ' ὃν μετὰ μὲν ἀντωνυμιῶν συνδεομένη ἀεὶ ῥηματική, γυμνὴ δὲ ὀνοματικὴ ἦν· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διά τινος νέας τάσεως τοῦ πνεύματος τῆς γλώσσης νέα σύζευξις τῶν ἤδη ὀνομάτων γενομένων ῥιζῶν μετὰ ἐπιθεμάτων ἐνδεικτικῶν πρὸς ἀτομικὴν χαρακτήρισιν ἐπιτηδείων (individualisirenden) ἐπετεύχθη. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἡμετέρας χρονολογίας καί τις φθογγικὴ περίπτωσις ἔρχεται, δηλονότι μέγα, ὡς ἔοικε, μέρος τῶν ἁπλουστάτων μορφωτικῶν ἐπιθεμάτων ἐν τῇ σανσκρίτῃ ὅλως σῶον καὶ ἀκέραιον διετηρήθη, π. χ. τὰ ἐπιθέματα a, an, na, ma, ta, as, ra, ὅτε οὐδεμία τοῦ ῥήματος προσωπικὴ κατάληξις σῶα ἄνευ ἐξασθενίσεως διέμεινεν. Ὁ ἀρχαιότερος τῆς γλώσσης πλοῦτος ὑπέστη, ὡς εἰκός, καὶ τὰς πλείστας τῶν ἀλλοιώσεων, ἐξ οὗ συμπεραῖναι ἔξεστιν ὅτι οἱ ἧττον ἀπημβλυμένοι τῶν ἐπιθεμάτων τύποι νεώτεροί εἰσιν ἢ οἱ μεῖζον παραμορφωθέντες τῶν προσωπικῶν καταλήξεων.

Δ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ.

Ἡ κατάστασις τῆς γλώσσης, οἵαν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ὑπεθέμεθα, εἶα ἀνισότητά τινα μεταξὺ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ ὀνόματος ὑφίστασθαι, διότι ἐκεῖνο μὲν διὰ ποικίλων καταλήξεων εἰς πολυσυλλάβους ἠρθροῦτο λέξεις, τὸ δὲ ὄνομα μονοσύλλαβον καὶ πάσης κλίσεως ἄμοιρον ἦν. Ἀλλὰ τοιαύτη κατάστασις ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι οὐκ ἠδύνατο· διότι τὸ φθογγικὸν τῆς γλώσσης σύστημα τάσις τις πρὸς ἀμοιβαίαν ἐξίσωσιν καὶ ἰσορροπίαν καταλαμβάνει (Ἐγχειρ. Ἑλλ. Ἐτυμ. 3, 278), πολὺ δὲ μᾶλλον τὸ τῶν τύπων. Ἐνομίσαμεν πάντως ἀξιοῦν ἔχειν, ὅτι τῶν ἐπιθεμάτων ἡ προσάρτησις προσδιοριστικῷ τῷ τρόπῳ νεωτέρα εἴη τῆς τῶν κατηγορηματικῶν· εἰ δὲ καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐπὶ μᾶλλον ἡ διακλάδωσις τῶν ῥηματικῶν τύπων ἀνεπτύχθη, π. χ. καθ' ὃν οἱ τοῦ μέσου διεμορφώθησαν, καὶ προσάμματα τοῦ δευτέρου τρόπου (δηλ. ὀνοματικὰ) οὐκ ἐπλάσθησαν, διαβεβαιῶσαι οὐκ ἔχομεν. Ἡ γλῶσσα κἀνταῦθα ἀπὸ τῶν ἁπλουστάτων ἀρξαμένη, ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως ἁπλῶν φωνηέντων a, i, u, ἅγε πάντα ἀντωνυμικὰ ἦσαν στελέχη, καὶ περαιτέρω προέβη ἐπιθεματίζουσα καὶ συλλαβάς, ὡς an, as (1), ta, ma. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ γλώσσῃ οὐδὲν ὅλως ἐστὶ σημασίας ἄμοιρον, ἕπεται ὅτι καὶ ταῦτα τὰ ἀντωνυμικὰ θέματα εἶχον ἰδίαν ἕκαστον σημασίαν, ἐχρησίμευον εἰς ἰδιάζοντα τρόπον ἐνδείξεως· προῦκειτο περὶ λεπτοτάτης διαφορᾶς, οἵαν ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ μεταξὺ τοῦ er καὶ der (οὗτος καὶ ὅδε) dies καὶ das (τοῦτο καὶ τόδε) αἰσθανόμεθα. Εἰ δέ, ὡς ὀλίγον ἀνωτέρω εἴδομεν, ἡ προσδιοριστικὴ αὕτη ἐπιθεμάτισις (die attributive suffigirung) καθόλου τὴν δύναμιν εἶχε τὴν τοῦ στελέχους ὀνοματικὴν σημασίαν ἐξαίρειν, διὰ τῆς χρήσεως διαφόρων ἐπιθεμάτων εὐθὺς ἐπῆλθον διακρίσεις καὶ

(1) Ὁ Sonne παραδέχεται (Zeitschr. XII, 342), ὅτι τὸ ἐπίθεμα as τὴν ῥίζαν περιέχει as (εἶναι)· εἰ δὲ τοῦτ' ὀρθῶς ἔχοι, ὃ πολλοῦ γε δεῖ ἀποδεδεῖχθαι, τὸ ἐπίθεμα τοῦτο παντελῶς ἂν εἴη ἐκτὸς τῆς πρὸς τὰ ἄλλα τὰ πρωτογενῆ ἀναλογίας.

μάλιστα πάνυ ἰδιάζοντος τρόπου· διότι τοιούτων κατηγοριῶν διάκρισιν, οἵα ἐν ταῖς ὕστερον περιόδοις διεμορφώθη, καὶ καθ' οὓς χρόνους ἡ πρώτη τῶν θεμάτων συνέστη μόρφωσις, οὐκ ἔστιν, ὡς εἴδομεν, διανοεῖσθαι. Τὸ αὐτὸ a (o), ὃ ἐν τῷ σανσκρ. ag'-á-s (ὁ ὠθῶν) = ἀγό ς, σημαίνει τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον, ἐν τῷ bhâr-a-s (φορτίον) = φόρ-ο-ς πρὸς ἔνδειξιν χρησιμεύει πράγματος, ἐφ' ὃ ἡ ἐνέργεια τελεῖται· ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ αὐτὴ λέξις ἀμφοτέρας ἔχει τὰς σημασίας, ag'á-s σημαίνει ὠθῶν καὶ ὤθησιν, πορείαν (πρβ. ag-men = σανσκρ. ag'-man), τὸ bhâr-as ὡς καὶ τὸ φόρο ς ἐν συνθέσει σημαίνει φορεύς. Ἐκ δὲ τῆς αὐτῆς ῥίζης ag διὰ τοῦ ἐπιθέματος -i ἐν τῇ σανσκρ. καὶ τοῦ -ων ἐν τῇ ἑλλ. ἡ ἔννοια τοῦ ἀγῶνος ἐν τῷ δρόμῳ, ἐν τῇ πάλῃ ἀνεπτύχθη, âg'-is = ἀγ-ών. Τούτοις δύο ἕτερα βοηθητικὰ προσετέθησαν μέσα, ἡ ἐκ τῆς προγενεστέρας περιόδου καταγομένη ἐπιφθόγγωσις καὶ ὁ τόνος· δι' αὐτῶν ἔτι μεῖζον πλῆθος διαφόρων τύπων κατέστη δυνατόν. Ἡ μὲν πρὸς διάκρισιν τάσις εὗρεν ἐνταῦθα ἀφθονωτάτην τροφήν, ἀλλὰ δυσκόλως κατορθοῦται, ὥστε τῆς ἐφ' ἑκάστῃ περιπτώσει ληφθείσης ἀποφάσεως ἴδιόν τινα λόγον μαντεῦσαι· ὁ δεσμὸς ὁ ἀναμφρίστως τὴν τῆς λέξεως σημασίαν συνδέων μετὰ τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιθέματος λίαν μυστηριώδης ἐστίν· οὐ δυνάμεθα σχεδὸν μὴ οὐ παραδέξασθαι, ὅτι τὰ ὀνοματικὰ στελέχη ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐν μεγάλῃ ἀνεβλάστησαν περισσείᾳ, ἥτις ὡς πρὸς τὸν περιωρισμένον ἀριθμὸν καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν ῥηματικῶν καταλήξεων ἐκφαντικωτάτην παρέχει ἀντίθεσιν· οὕτω πλῆθος προῆλθε συνωνύμων, ἃ διὰ μακρᾶς χρήσεως εὐκρινέστερον ἀπ' ἀλλήλων διεκρίθησαν. Τοῦτο δὲ πολλάκις μετὰ τὴν ἀποχώρισιν ἐπελθὸν τῶν γλωσσῶν παραίτιον ἐγένετο, ἵνα μηδαμῶς πλήρης τῶν συγγενῶν γλωσσῶν ὑπάρχῃ ἐν τούτοις συμφωνία, ὡς ἐν τῇ ῥηματικῇ κλίσει.

Κατὰ ταύτην δὲ τὴν περίοδον εἰκὸς καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ γραμματικοῦ γένους ἐπελθεῖν τῇ τῆς γλώσσης αἰσθήσει, καὶ κατ' ἀρχὰς μόνον τὴν τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ· αἱ μὲν ἄνευ ἐπιθεμάτων λέξεις οὐδεμίαν γένους διάκρισιν ἐκφράζειν δύνανται, ἀλλὰ διὰ τῶν φωνηέντων a, i, u ἐκφανὴς ἡ διάκρισις ἐγένετο, τοῦ θηλυκοῦ γένους δι' ἐκτάσεως τοῦ φωνήεντος χαρακτηριζομένου, μάλιστα τοῦ a, εἰς ὃ ὅλως ἡ τάσις αὕτη καὶ ἐπὶ τοσοῦτον εἰςέδυσεν, ὥστε πάντα τὰ εἰς a λήγοντα ἐπιθέματα περιλαβεῖν· καὶ τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ἀντωνυμικῶν θεμάτων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰκὸς τὸ αὐτὸ παθεῖν. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει πρόκειται χρονολογικόν τι σημεῖον, διότι εἴπερ ἡ πρὸς διάκρισιν τοῦ γένους τάσις ἦν ἤδη ἐξεγηγερμένη, πρὶν ἢ τὸ κατηγορηματικὸν ἐπίθεμα ἐν τοῖς ῥηματικοῖς τύποις συστῇ, ἐμέλλομεν ἐν τούτοις, ὡς ἐν τῷ σημιτικῷ ῥήματι, διάκρισιν γένους ἀνευρίσκειν· ἐν χρόνοις, καθ' οὓς τὸ ta(ὅς) τοῦ tâ(ἡ) διεκρίνετο, ἀδύνατον ἦν προελθεῖν τὸ ὡς πρὸς τὸ γένος ἀδιάφορον ta, ὕστερον ti. Ἡ παντελὴς ἔλλειψις διακρίσεως τοῦ γένους ἐν τῷ διατετυπωμένῳ ῥήματι εἴη ἂν ἐκ τῶν σαφεστάτων ἐνδείξεων ἅμα τῷ διαφόρῳ τῶν πληθυντικῶν (σελ. 209) σχηματισμῷ, ὅτι οἱ ἀνεπτυγμένοι ῥηματικοὶ τύποι προγενέστεροι τῶν ὀνοματικῶν εἰσιν. Ἀφ' οὗ τὰ ἁπλᾶ ἀντωνυμικὰ στελέχη τὴν ἑαυτῶν ἐξεπλήρωσαν ὑπηρεσίαν ὡς προσδιοριστικὰ ἐπιθέματα, ἔμενεν ἔτι τὸ τῆς συνθέσεως πλειόνων μέσον, ὥστε ἀντὶ τοῦ der καὶ er (ὅδε, οὗτος) der da, er da (ὁδί, οὑτοσί), καὶ ἀντὶ τοῦ dies καὶ das (τοῦτο, τόδε) dies da, das da (τουτί, τοδί) εἰς χρῆσιν ἦλθον· ἐξ οὗ δισύλλαβα συνέστησαν ἐπιθέματα an-a, ma-na, ta-va, ta-ra, εἰς ποικιλίαν ὑποκείμενα ἐκτάσεώς τε ἕνεκα καὶ διαφόρου τονισμοῦ καὶ διακρίσεως γένους. Ἴσως δὲ κατὰ ταύτην τὴν περίοδον καὶ ἄλλο τι νέον παραδεκτέον πολλαπλασιάσεως τῶν τύπων εἶδος, διὰ βραχύνσεως τῶν προδεδημιουργημένων συνθέτων ἐπιθεμάτων· διότι εἴδομεν ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ ἰδίᾳ ῥηματικὰς καταλήξεις πολυσυλλάβους καὶ ὑπὸ πολλῆς ἐν τῷ τῶν λέξεων σώματι ἐπιβαρυνομένας ὕλης δι' ἐπιλεπτύνσεως καὶ ἀπαμβλύνσεως κουφοτέρας γιγνομένας· ὥστε οὐδὲν ἄτοπον παρόμοιόν τι παραδέξασθαι καὶ περὶ τῶν ὀνοματικῶν θεμάτων. Δύο τῶν συνηθεστάτων ὀνοματικῶν ἐπιθεμάτων καὶ ἀναμφρίστως ἀρχαιότερα τῆς τῶν γλωσσῶν ἀποχωρίσεως, τὸ ant καὶ tar ἐξ ἀντωνυμικῶν διευκρινοῦνται στελεχῶν· διότι τὸ μὲν ant εἰς τὸ ἀρχαιότερον an-ta ἀναγαγεῖν δυνάμεθα, οὗ τὸ δεύτερον μέρος τὸ τελικὸν a ἀπώλεσε, τὸ δὲ tar μετὰ Schleicher (Compend. 3,•427) εἰς τὸ ta-ra. Εἰ δὲ ἡ διασάφησις αὕτη ὀρθή, ἔστι δὲ τοὐλάχιστον διὰ τὴν ἁπλότητα αὐτῆς οὐκ ἀπόβλητος, νέον οὐκ εὐκαταφρόνητον περιλαμβάνει χρονολογικὸν στοιχεῖον. Ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν ἤδη οἱ πτωτικοὶ ὑπῆρχον τύποι, τοιαύτη τοῦ τελικοῦ φωνήεντος ἀποβολὴ ἀκατάληπτος ἂν ἦν· διότι ἡ πτωτικὴ κατάληξις ὀχύρωμα κατὰ τῶν παραμορφώσεων καὶ κολοβώσεων τοῦ στελέχους ἐστίν. Ἐν τῇ ὀνομαστικῇ συγκοπῇ τοῦ bharanta-s εἰς bharant-s καὶ τοῦ dâtara-s εἰς dâtar-s τοὐλά

χιστον ἐξ ἀναλογίας τοιούτων ἀλλοιώσεων ἐν ὑστέραις περιόδοις καταληπτὴ ἂν εἴη, ἀλλ' ἐν ταῖς ἄλλαις πτώσεσιν οὐδὲν ὑπάρχει κοινὸν μεταξὺ τῶν bharanta-sja καὶ bharant-as (γεν.), μεταξὺ τοῦ dâtara-i (τοπ.) καὶ dâtar-i· τὸ δὲ πρᾶγμα εὐκατάληπτον, ὡς παραδεχθῶμεν περίοδον, καθ' ἣν ποικίλος μὲν θεμάτων, οὐ μὴν καὶ πτώσεων εἰσέτι ὑπῆρχε σχηματισμός. Τὰ στελέχη bharanta, dâtara, καθ' ὅσον ἄνευ καταλήξεως ὑπῆρχον, ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ἐξασθένισιν ἦσαν, ὡς οἱ ῥηματικοὶ τύποι bhar-ta ἢ ba-bhar-ta, dâ-ta ἢ da-dâ-ta, καὶ ὡς τὰ τελευταῖα εἰς bhar-ti, bi-bhar-ti καὶ τῆς αὐξήσεως προτασομένης, εἰς a-bhar-t, a-bi-bhar-t, a-dâ-t, οὕτως ἄρα, ἀλλὰ μόνον ταύτῃ τοῖς ὀνοματικοῖς στελέχεσιν εὐκόλως ἠδύνατο τὸ αὐτὸ ἐπελθεῖν. Ἡ ἀποκοπή, ἣν ἐν τῇ ληγούσῃ ὑπέστησαν, τὸ σημεῖόν ἐστι, δι' οὗ τὰ ἀρχαῖα δυνάμεθα τῆς λέξεως ἀνευρεῖν ὅρια, ὡς παρὰ ταῖς ὄχθαις ὀρεσικοίτου λίμνης τὸ ἀρχαῖον τῶν ὑδάτων ὕψος μακρὸν χρόνον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἀπεσύρθησαν, ἴχνη ἐπαφίησι καταφανῆ. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ δύναται καὶ ἐπὶ ἄλλων τύπων ἐφαρμοσθῆναι, οἷον ἐπὶ τοῦ μεμονωμένου t ἐν τύποις, οἷοι οἱ σανσκρ. g'-i-t, οἱ ἑλλ. ἀγνω-τ, ἐπὶ τοῦ ἐπιθέματος mant, ὃ εἰς ma-na-ta ἀποσυνθετέον, ἐπὶ τοῦ -k ἐν ἑλληνικαῖς λέξεσιν ὡς φύλαξ, ἐν λατινικαῖς ὡς senex. Ἑνὶ λόγῳ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σειρὰ ὅλη λύεται ζητημάτων εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων ἀναφερομένων, ἃ ἄλλως ἄλυτα ἄνευ ἀπαντήσεως ἔμενον ἄν.

Ἀλλὰ τὰ οὕτω σχηματισθέντα ὀνοματικὰ στελέχη ἔχουσιν ὡσαύτως καὶ πρὸς ἄλλον τινὰ γλωσσικὸν περίβολον τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν, πρὸς τὸν τῆς ῥηματικῆς μορφώσεως. Ὅπως κατανοῆσαι δυνηθῶμεν, πῶς ὀνοματικὰ στελέχη ὡς ῥηματικὰ λειτουργοῦσι καὶ δύνανται τρόπον τινὰ τῆς τῶν ῥιζῶν περιοχῆς ἀντιποιεῖσθαι, ὀφείλομεν ἀναμνησθῆναι ὅτι κατὰ ταύτην τὴν βαθμίδα τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης οὐδαμῶς πω τὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα τοσούτῳ ἐκφαντορικῶς διεκρίνοντο, ὅσῳ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ γλώσσῃ. Ἐν τῇ τῆς γλώσσης καταστάσει, τῇ διὰ μνημείων ἡμῖν παραδοθείσῃ, τὸ ὄνομα οὐ μόνον κατὰ τὸν τύπον, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μετοχῆς καὶ τοῦ ἀπαρεμφάτου, ἃ καλεῖν ῥηματικὰ ὀνόματα δυνάμεθα, καὶ καθ' ἣν συντάσσεται πτῶσιν, ἀπὸ τοῦ ῥήματος διαφέρει, διότι αὐτὸ μὲν ὡς συμπληρωτικὴν πτῶσιν λαμβάνει τὴν γενικήν, τὸ δὲ ῥῆμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν αἰτιατικήν (1), καὶ τὸ μὲν οὐσιαστικὸν ὄνομα ἀκριβέστερον δι' ἐπιθέτων προσδιορίζεται, τὸ δὲ ῥῆμα δι' ἐπιρρημάτων· πρὸς δὲ τὸ ὄνομα εἰς σειρὰν ὑπόκειται πτωτικῶν τύπων ὅλως διαφόρων τῶν ῥηματικῶν. Περὶ πασῶν τούτων τῶν διαφορῶν οὐδένα λόγον κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἀρχαιοτέραν οὖσαν τῆς τῶν πτώσεων μορφώσεως δυνάμεθα ποιήσασθαι· διότι τὰ ἀρχαιότατα τῶν ὀνομάτων, ὡς εἴδομεν (σ. 212), οὐδόλως τῶν ῥηματικῶν διέφερον θεμάτων. Κατὰ δὴ ταῦτα εἰκὸς ἦν τὴν αἴσθησιν γεννηθῆναι, ὅτι τὸ ὄνομα τρόπον τινὰ οὐδὲν ἄλλο ἢ ῥηματικὸν εἴη στέλεχος ἄνευ ἐνδείξεως ὑποκειμένου· ἐξ οὗ δῆλον καθίσταται, ὅτι κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων ὀνομάτων sad, bhar, ἄλλα νεώτερον φέροντα τύπον sada, bhara καὶ εἰδικὸν ὀνοματικὸν σχηματισμόν, εἰς κατηγορηματικὴν μετὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων ἦλθον σύνδεσιν καὶ ῥήματα ἀπέβησαν. Οὕτω δὴ πλησίον τῶν θεματικῶν ὀνοματικῶν στελεχῶν ἐπῆλθον οἱ θεματικοὶ ῥηματικοὶ τύποι.

Τὸ φωνῆεν, δι' οὗ τύπος οἷος ὁ bhar-a-ti ἀπὸ τοῦ bhar-ti καὶ ὁ ed-i-t ἀπὸ τοῦ es-t διακρίνεται, ἄλλοτε κατά τινα ἀρχαιοτέραν θεωρίαν ὡς συνδετικὸν ἐθεώρησα διὰ τὸν ἑξῆς μάλιστα λόγον, ὅτι πᾶσαι μὲν αἱ ἄλλαι αἱ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου προταθεῖσαι περὶ τοῦ φωνήεντος διασαφήσεις ἐλλιπεῖς ἐφάνησάν μοι, καὶ καθόλου δὲ ἀδύνατον ἦν τῆς παρεμβολῆς τοῦ φθόγγου a ἐν τῷ σώματι ῥηματικοῦ τύπου, ὃς καὶ ἄνευ τούτου βιώσιμος ὑπῆρχεν, ἐξήγησιν ἀποχρῶσαν εὑρεῖν. Ἀλλ' ἐπανειλημμένως καὶ μετὰ προσοχῆς τὴν κατασκευὴν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν τύπων ὡς σύνολον ἐξετάζων ἐπείσθην, ὅτι οἱ ἀντιστρατευόμενοι λόγοι κατὰ τῆς θεωρίας, ὡς δὴ τοῦ φωνήεντος τούτου ἁπλῶς φωνητική τις παρεμβολὴ εἴη τὴν τῶν συμφώνων ἐμποδίζουσα συσσώρευσιν, μεῖζον ἔχουσι βάρος. Ἐκ τούτων σπουδαιότεροί εἰσιν οἱ ἑξῆς·

α) Ἐν ἄλλοις ῥηματικοῖς καὶ ὀνοματικοῖς τύποις ἡ γλῶσσα οὐδαμῶς τὰς τῶν συμφώνων ἀποφεύγει σωρεύσεις, ὅσαι τῇ τῶν συνδετικῶν φωνηέντων ἀποβολῇ τυγχάνουσι συμπίπτουσαι. Εἰ ἦγ μαι, ἦξ αι, ἦκ ται, ἀκτό-ς, ag-men, ac-tio, λέγεται, διὰ τί οὐχὶ καὶ ag-mi, ak-si, ak-ti; Ἡ ἐπένθεσις βοηθητικοῦ φωνήεντος, ἣν

(1) Ἐν τῇ Βαιδικῇ διαλέκτῳ οὐκ ὀλίγα οὐσιαστικὰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ῥήματος συντακτικὴν ἔχουσιν ἔτι τὴν αἰτιατικήν. — Τοιοῦτόν τι καὶ περ σπανιώτερον καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παρατηρεῖται, οἷον ἐπιστήμων ταῦτα, τὰ μετέωρα φροντιστής, ἔξαρνοι τὰ ὡμολογημένα κτλ.

Η. Β.

ἐπὶ μεταγενεστέρων περιόδων οὐκ ἔστιν ἀπαρνήσασθαι, βεβαίως, ὡς αἱ πολλαὶ ἐξασθενίσεις καὶ ἀποβολαί, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι τῶν ἀρχαιοτέρων διακρίνονται τύπων, ἐπὶ χαλαρώσεως τῆς ἐναρθρωτικῆς στηρίζεται δυνάμεως (1). Εἰ δὴ ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς ὀργανώσεως πᾶν ὅ,τι καλεῖται ἴσχνανσις καὶ ὑποφθόγγωσις μετὰ μεγίστης παραδεχόμεθα ἐπιφυλάξεως, ἐκ τῶν προτέρων οὐκ ἔστι πιθανόν, ὅτι αὕτη τὴν χρῆσιν συνδετικοῦ τινος φωνήεντος ἐγίνωσκεν.

β) Τὸ οὕτω καλούμενον συνδετικὸν φωνῆεν ὅλως τοῖς τῶν στελεχῶν τελικοῖς φωνήεσι συμφωνεῖ, ἐκτεινόμενον, ὡς ἐκεῖνα· tudâ-mi, bôdhâ-mi, ὡς φη-μί, ti-shthâ-mi=ἵ-στη-μι, âpnô-mi, πρβ. δείκνῡ-μι.

γ) Ἐν τῇ ὑποτακτικῇ συνδετικῷ συνεζευγμένῃ φωνήεντι τὸ συνδετικὸν φωνῆεν ἐκτείνεται, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς σχηματισμὸν τῆς εὐκτικῆς λαμβάνεται· σανσκρ. ag'â-ti=ἄγη-σι, ag'êt (ê=ai)=ἄγοι (τ). Ἀνήκει ἄρα τοῖς ἔν τισιν ὁρίοις στερεῶς διαμένουσι στοιχείοις, ὧν τὴν ἕνωσιν στέλεχος καλοῦμεν. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπαρεμφάτου ἀγ-έμεναι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἔδ-μεναι, καὶ περὶ τῆς μέσης μετοχῆς ἀγ-ό-μενος.

δ) Τὸ φωνῆεν τοῦτο ἐνίοτε βεβαίως ληκτικὸν τοῦ στελέχους ἐστὶ φωνῆεν μάλιστα ἐν τῇ 4ῃ τάξει ἤτοι τῇ εἰς ι. Ἂν δὲ χάριν τῆς εἰδικῆς ἀνάγκης τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς, ἥτις βεβαίως ὀνόματός τινος χρῄζει περὶ τοῦ τοσοῦτον ἐπεκταθέντος καὶ κανονικοῦ καταστάντος φωνήεντος, τὸ ἰδίομεν διέλωμεν εἰς ἰδ-ί-ο-μεν, τὸ σανσκρ. ὅμως svid-jâ-mas δείκνυσιν, ὅτι κυρίως οὐχὶ i ἀλλὰ ja εἰς τὸ ῥηματικὸν στέλεχος προσηρτήθη· ὥστε τὸ ο ἐνταῦθα τοὐλάχιστον οὐκ ἔστι συνδετικὸν φωνῆεν. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ περὶ τύπων, οἷος ὁ λατ. si-sti-mus ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν ἑλλ. ἵ-στα-μες (ἀντὶ σί-στα-μες), καὶ περὶ τοῦ sjâ-mi=σίω λατ. ero τοῦ μέλλοντος, ἔνθα ὡσαύτως τὸ φωνῆεν μετὰ τὸ j ἤτοι i κείμενον ὁλοκληρωτικόν ἐστιν, ὡς ὀψόμεθα, τοῦ τύπου συστατικὸν μόριον.

ε) Ἀλλ' ὁ ἑξῆς λόγος κατ' ἐμὲ πειστικώτατός ἐστι. Τὸ συνδετικὸν φωνῆεν ὡς πρὸς τὸν φθόγγον ταὐτόν ἐστι τῷ τῆς ὑποτακτικῆς ἐν τῇ συνδετικοῦ φωνήεντος ἀμοιρούσῃ συζυγίᾳ. Τὸ bhar-a-ti ἐστὶν ὑποτακτικὴ μὲν ὡς πρὸς τὸ bhar-ti, ὁριστικὴ δὲ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον πρόσωπον τοῦ ἑνικοῦ bhar-â-mi, ἴ-ο-μεν: ἵ-μεν= δεικνύ-ο-μεν: δείκ-νυ-μεν. Ἐκ τούτων βεβαίως οὕπω ἐξάγεται, ὅτι ἀμφότερα τὰ φωνήεντα κατ' ἀρχὰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἦσαν, ἀλλ' ἐπειδὴ φθογγικῶς ἕν εἰσιν, ἡ ἀρχέγονος αὐτῶν ταὐτότης πιθανωτάτη, ὡς ἀποδειχθῇ, ὅτι ταῦτα ἐν τῇ ἀρχῇ τὸ αὐτὸ εἶναι δύνανται, καὶ τοῦτο ἐλπίζω ἀποδείξειν δυνήσεσθαι.

Καὶ εἰς μὲν τὸ ζήτημα τοῦτο ὀλίγῳ ὕστερον ἐπανέρχομαι· νῦν δ' ἐκείνους τοὺς ῥηματικοὺς ἐπιθεωρήσομεν τύπους, οὓς νομίζομεν καλεῖν θεματικοὺς δύνασθαι. Ἀνμετὰ Schleicher (Compend. 3,750) τὸν φθόγγον a, περὶ οὗ ὁ λόγος, ὡς τελικὸν τοῦ θέματος φωνῆεν θεωρήσωμεν, προκύπτει τότε φθογγικῶς πλήρης παραλληλισμὸς ἔνθεν μὲν μεταξὺ τῶν θεμάτων, οἷον bhara, tuda, ἐξ ὧν οἱ τοῦ ἐνεστῶτος τύποι bharâ-mi, tu-da-ti, καὶ τῶν ὁμοιοφώνων ὀνοματικῶν θεμάτων, ἐξ ὧν οἱ πτωτικοὶ τύποι bhara-s ἐν συνθέσει (φέρων), tuda-m (αἰτ. ὠθοῦντα) καὶ κύριον ὄνομα Tuda-s· ἔνθεν δὲ μεταξὺ τῶν ἐχόντων τὴν θεματικὴν συλλαβὴν ἐπερρωμένην τύπων, οἷον bô-dhâ-mi (γιγνώσκω) τουτέστι baudâ-mi, καὶ τῶν ὀνοματικῶν bôda-s (=bauda-s) γνῶσις, καὶ tôda-s (=tauda-s) ὠθῶν. Ἡ ἐπίσχυσις τοῦ φωνήεντος οὔτ' ἐν τοῖς περὶ ὧν ὁ λόγος ῥηματικοῖς τύποις, οὔτ' ἐν τοῖς ὀνοματικοῖς ἐκ τῶν ἀπαραιτήτων ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ ὁμοιόφωνοι-

(1) «Πᾶς φθόγγος ὅπως ἐκφωνηθῇ, ἀπαιτεῖ δύναμίν τινα τῶν μυῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μεγάλην· ἔστιν ἐνάρθρωσις ἀνδρική, ἰσχυρὰ καὶ σαφής, καὶ προφορὰ ἐκτεθηλυμένη, μαλθακὴ καὶ ἀσαφής· ἡ μὲν πρώτη ἀπαιτεῖ θέλησιν, ἡ δὲ δευτέρα ἀνειμένη ἐστίν. Τῆς φωνητικῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης πρωτεύουσα αἰτία ἡ ἔλλειψις τῆς τῶν μυῶν ἐνεργείας καὶ ἐπέρχεται, ὅταν ὑπὸ ῥᾳθυμίας τὴν φειδωλὴν ἐπιζητῇ τις χρῆσιν τῆς πνοῆς καὶ τῆς τῶν μυῶν ἰσχύος. Τῆς αὐτῆς δ' αἰτίας ἀποτέλεσμά ἐστι καὶ ἡ ἐπένθεσις συμφώνου, οἷον ἄνδρες, ἀμβροσία ἀντὶ ἄνρες, ἀμροσία, διότι τῶν τελευταίων ἡ προφορὰ δυσκολωτέρα. Συνήθως οἱ γραμματικοὶ τὰς μεταβολὰς ταύτας καὶ τὰς ὁμοίας αὐταῖς τῇ εὐφωνίᾳ ἀπονέμουσιν. Ἀλλὰ τότε πῶς ἑλληνικὸν οὖς λέξεις ἠνείχετο τοιαύτας, οἵαι αἱ χθών, φθόγγος; Νομίζω ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ὑποτιθεμένης ταύτης τῶν Ἑλλήνων ἀποστροφῆς κατά τινων φθόγγων οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ῥᾳθυμία ἐστίν» (Max Müller nouv. Lect. 1, 222—γαλλ. μεταφρ.). Τὴν περὶ εὐφωνίας γνώμην ἐκληροδότησαν τοῖς γραμματικοῖς αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι· οἷον ὁ Πλάτων ἐν τῷ Κρατύλῳ σελ. 414 τῶν μεταβολῶν καὶ ἀλλοιώσεων τῶν λέξεων αἰτίαν ἀναγνωρίζει τὴν εὐστομίαν· «Ὦ μακάριε, οὐκ οἶσθ' ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα τεθέντα κατακέχωσται ἤδη ὑπὸ τῶν βουλομένων τραγῳδεῖν αὐτά, περιπιθέντων γράμματα καὶ ἐξαιρούντων εὐστομίας ἕνεκα καὶ πανταχῇ στρεφόντων καὶ ὑπὸ καλλωπισμοῦ καὶ ὑπὸ χρόνου;—ἀλλὰ τοιαῦτα, οἶμαι, οἱ τῆς μὲν ἀληθείας οὐδὲν φροντίζοντες, τὸ δὲ στόμα πλάττοντες, ὥστ' ἐπεμβάλλοντες πολλὰ ἐπὶ τὰ πρῶτα ὀνόματα τελευτῶντες ποιοῦσι μηδ' ἂν ἕνα ἀνθρώπων συνεῖναι ὅπι ποτὲ βούλεται τὸ ὄνομα». Η. Β.

τύποι τὴν πιθανότητα μάλιστα ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔχουσιν, ὅτι ἀρχῆθέν εἰσιν ὅμοιοι, τοῦ κόπου ἀντάξιόν ἐστι ζητῆσαι, εἰ οὐ κἀνταῦθα τὴν ἐξ ἀρχῆς ταὐτότητα παραδεκτέον. Ἡ γνώμη αὕτη οὐκ ἔστι νέα· διότι ὁ Steinthal ἤδη ἐξήνεγκεν αὐτὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ Χαρακτηριστικῇ σελ. 291 ἑρμηνεύων τὴν τῶν ὀνοματικῶν θεμάτων bhara, tuda εἰσαγωγὴν ἀντὶ τῶν ῥιζῶν bhar, tud, ὡς ἐκ τῆς ἀποπείρας, ἵνα τῆς πράξεως ἡ διάρκεια κάλλιον ἐκδηλωθῇ· ὥστ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ bhar-ti, tud-ti φέρει, ὠθεῖ, τὸ bhara-ti, tuda-ti ἐσήμαινεν ἀνφέρων οὗτος, ὠθῶν οὗτος, ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἔστι φέρων, ἔστιν ὠθῶν. Ἀναλογισάσθω τις φράσεις τοιάσδε· «ἔστε πρακτῆρες τοῦ λόγου, ἀλλὰ μὴμόνον ἀκροαταὶ (seid Thæter des worts und nicht Hörer allein)». Ποία δέ τις διαφορὰ μεταξὺ τοῦ φέρει τὸν λόγον καὶ ἔστι λογοφόρος! Παρόμοιαι δὲ περίπου εἰσὶ καί τινες ἀγγλικαὶ περιφράσεις, οἷον he is writing (ἔστι γράφων) πλησίον τοῦ he writes (γράφει). Ἡ κατηγορία τῆς διαρκούσης πράξεως, τὸ πρῶτον τῇ τῆς γλώσσης συνειδήσει ἐν τῷ ὀνόματι παραστᾶσα, ἦλθεν ἂν εὐθὺς εἰς χρῆσιν ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ ῥήματι· ὥστ' ἐν τούτοις προεισόδιον εἴχομεν ἂν μέσου τινὸς τῆς γλώσσης πολλῷ μεταγενεστέρου, ἐξ ὀνόματος τὸ τοῦ ἐνεστῶτος θεματικὸν παράγειν, π. χ. μηκά-ο-μαι παρὰ τῷ μέμηκα, sona-re πλησίον τοῦ son-ui. Ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ βαθμίδι οὐδεμιᾶς παραγωγικῆς καταλήξεως ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν οὐδενὸς βοηθητικοῦ ῥήματος ἦν χρεία, ὅπως τὸ ὀνοματικὸν στέλεχος εἰς ῥηματικόν, δηλ. τοῦ ἐνεστῶτος θέμα μετατραπῇ· ἀπὸ τῶν κυρίων ὅμως παρωνύμων ῥηματικῶν τύπων διακριτέον πάντοτε ταῦτα τὰ θεματικά. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ διασάρησις αὕτη ἀρέσκει μοι λίαν καὶ φαίνεταί μοι καὶ ἐπὶ σειρᾶς ἄλλων τύπων μέγα φῶς ἐπιχέειν· καὶ πρῶτον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου εὐκατάληπτον ἀποβαίνει, διὰ τί τοσούτῳ πολλὰ ἐνεστῶτος θέματα μὴ πεπλατυσμένα ὡς bharâmi = φέρω, agâ-mi = ἄγω κτλ. διάρκειαν σημαίνουσιν ὡς καὶ τὰ πεπλατυσμένα· διότι τὸ τῆς διαρκείας στοιχεῖον ἦν ἤδη ἐν τῷ τῇ ῥίζῃ προσαρθέντι φωνήεντι. Ἐκ τούτων ἀνοίγεται ἡμῖν ἡ ὁδὸς πρὸς θεώρησιν ἄλλων τρόπων σχηματισμοῦ τοῦ ἐνεστῶτος, ἐν οἷς πρότερον πολλὰ ὀνοματικὰ ἐτεκμήραντο θέματα ὑπάρχειν. Ἡ συλλαβὴ nu = νυ, δι' ἧς τὸ σανσκρ. r-nu ἑλλ. ὀρ-νυ ἀπὸ τῆς ῥίζης ar, ὀρ, ἡ συλλαβὴ na (nâ, nî) = ἑλλ. να (νη), δι' ἧς τὸ σανσκρ. ju-nâ ἀπὸ τῆς ῥίζης ju, τὸ ἑλλ. σκιδ-να ἀπὸ τῆς ῥίζης σκιδ διακρίνεται, θεωροῦνται ὑπὸ Benfey (Allg. Monatsschr. 1854 σελ. 739) ταὐτὰ τοῖς ὀνοματικοῖς ἐπιθέμασι -nu καὶ na. Οὕτω δὴ καὶ ἄλλαι τοῦ ἐνεστῶτος ἔνρινοι διαπλατύνσεις, ὡς ἡ πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς τοῦ ἐνεστῶτος τύπους εἰς -ανω ἀντιστοιχοῦσα σανσκρ. -ana (Schleich. Compend. 3,766) ἢ -âna (Bopp Συγκρ. Γραμμ. 3 σ. 104 γαλλ. μετ.) ἁπλῆς τυγχάνουσιν ἐξηγήσεως, καθὰ δὴ καὶ Σχλεΐχερος τὰς εὐρύνσεις ταύτας εἰς ὀνοματικοὺς τύπους ἀνάγει. Περὶ τῆς ὑπάρξεως ὀνοματικῶν θεμάτων, οἷον su-nu, svap-na, ἐν τοῖς τῆς γλωσσικῆς ἑνότητος χρόνοις οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία μετὰ τὰ ὑπὸ Schleicher (Compend. 3,418) ἐπενεχθέντα· περί τινων δ' ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων καὶ Kuhn (Zeitschr. II, 392) ἐπραγματεύσατο· τοὐναντίον δὲ αἱ Βενφεϊκαὶ ἀναλύσεις ἐν τῷ περιοδικῷ Orient und Occident (I, 423. III, 217), καθ' ἃς τύποι τοσοῦτον ἀρχαῖοι δι' ἀδικαιολογήτων φωνητικῶν ἐξασθενίσεων ἀκρωτηριασθεῖεν ἐκ ῥημάτων μετὰ τῆς παραγώγου ja συνημμένων, οὐδεμίαν ἐπ' ἐμοὶ ἔχουσι πειθώ· ἀλλὰ νομίζω πάλιν ὅτι καὶ ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ συγγράμματι, Tempora und Modi, ἐκτεθεῖσα θεωρία οὐκ ἔτι ὑποστηρίζιμός ἐστιν. Ἐν αὐτῇ πάσας τὰς τοῦ ἐνεστῶτος εὐρύνσεις, ὅσαι συλλαβὴν μετὰ τοῦ n περιλαμβάνουσι, διὰ ῥινοφθογγίσεως ἐπεζήτησα ἑρμηνεῦσαι, τουτέστι δι' ἀποπείρας, ἵνα τῇ ἐπενθέσει ἐνρίνου φθόγγου, τὸ θέμα πληρέστερον καταστῇ. Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία αὕτη προδήλως οὐκ ἐπαρκεῖ· διότι δυσκατάληπτόν ἐστι, πῶς ἂν ἡ γλῶσσα ἤσθετο τὴν ἀνάγκην τὴν ῥίζαν π. χ. ar ἐνισχῦσαι διὰ τοῦ n, ἔτι δὲ μᾶλλον ἀκατάληπτος ἂν ἦν ἡ ἁπλῶς φθογγικὴ τοῦ a προσθήκη καὶ μάλιστα ἡ τοῦ u. Ἡ ἐμὴ ἀρχαία δοξασία ἐπὶ τῆς παραδοχῆς ἐστηρίζετο εὐρυτάτης χρήσεως συνδετικῶν καὶ βοηθητικῶν φωνηέντων, ἥγε ὅμως νῦν, δι' οὓς ἐξέθηκα λόγους, ἐν ἀπωτάτῳ μάλιστα περιόδῳ τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης ἀπαράδεκτος φαίνεταί μοι· ἀλλ' οὐ τοῦ παρόντος ἐξετάσαι τὰ ὅρια πολλῷ μᾶλλον περιωρισμένα δοκοῦντά μοι νῦν ἢ πρότερον, ἐν οἷς ἡ ῥινοφθόγγισις ὀρθῶς ἔχειν δύναται, π. χ. ἐν τῷ σανσκρ. lumpâmi ῥιζ. lup, λατ. rumpo ῥιζ. rup· νῦν ἀρκεῖ ἡμῖν ἀποδεῖξαι ὡς πιθανόν, ὅτι πολλά τινα ῥηματικὰ καὶ ὀνοματικὰ θέματά εἰσι τὰ αὐτά.

Τοιαῦτα ὀνοματικὰ θέματα εἰς ἄμεσον ἐρχόμενα ῥηματικῶν θεμάτων χρῆσιν μίαν τοὐλάχιστον μεταβολὴν φθογγικὴν ὤφειλον ὑποστῆναι, δηλ. ἐκείνην, καθ' ἣν τὸ τελικὸν τοῦ θέμα-

τος φωνῆεν ἔν τισι μὲν τύποις ἐκτείνεται, ἐν ἄλλαις δὲ βραχύμένει· ὡς dâ-mi πληθ. da-tha(s), da-dâd-mi da-da-tha(s), οὕτως ἐλέγετο καὶ tudâ-mi tuda-thas, arnau-mi arnu-mas. Ἀλλ' ἐπὶ τούτων τῶν δισυλλάβων ῥηματικῶν θεμάτων ἡ ἔκτασις ἐν ἐλάσσονι τύπων κύκλῳ περιορίζεται. Διὸ λέγεται tuda-si ἀπέναντι τοῦ da-dâ-si. Ἡ τροποποίησις τοῦ θέματος ἐν τῇ συναφείᾳ μετὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων, καίπερ περιωρισμένη, φαίνεται πάντως τοῖς ἀρχαιοτέροις τῶν ῥηματικῶν σχηματισμῶν ἀνήκουσα· ὡς δὲ πρὸς τὸ σημαινόμενον, τὸ πιθανώτατόν ἐστιν, ὡς εἴδομεν, θεωρῆσαι τὸ εἰς ῥηματικὸν μετατραπὲν ὀνοματικὸν θέμα ὡς ὄνομα τὸν ποιοῦντα δηλοῦντα, ἔνθα καὶ μικραί τινες διαφοραὶ οὐκ ἔλειπον· διότι οὐκ ἐστιν ἐκ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἄλλους κατὰ μικρὸν συνδυασμοὺς συστῆναι, τὸ δὲ ῥῆμα ἔσθ' ὅτε καὶ τὴν ἐνασχόλησιν περὶ τὴν πρᾶξιν τὴν ἐν τῷ ὀνόματι καὶ τὰ παρόμοια ἐκφράζειν.

Ἂν οὖν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω συζητηθεισῶν ὑποθέσεων στηριζόμενοι ἐπιθεωρήσωμεν τὴν κατάστασιν τῆς γλώσσης ἐν ῥηματικοῖς τύποις τῆς αὐτῆς οὐσιωδῶς λειτουργίας, οὐκ εὐκαταφρόνητον αὐτῶν παρίσταται ἡμῖν πλῆθος· διότι κατὰ τὴν προτέραν ἤδη περίοδον ἡ γλῶσσα τὴν διαφορὰν τοῦ δεδιπλασιασμένου καὶ ἁπλοῦ μετεχειρίσατο θέματος, ὅπως τὴν ἐπισημοτέραν ἀπὸ τῆς ἁπλῆς πράξεως διακρίνῃ. Πρὸς τούτῳ ἔτι ἄλλα τέσσαρα τοὐλάχιστον μέσα πληρεστέρου σχηματισμοῦ προσετέθησαν, δηλ. ἡ χρῆσις θέματος εἰς a λήγοντος μετ' ἐπιρρώσεως τοῦ ῥιζικοῦ φωνήεντος ἢ ἄνευ αὐτῆς, ἡ χρῆσις θέματος εἰς nu καὶ ἑτέρου εἰς na· ἐὰν πάντας τούτους τοὺς τύπους παραδεχθῶμεν ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ῥίζῃ συστάντας (1), ἐν τῇ ῥίζῃ π.χ. lip, τὸ τρίτον τοῦ ἑνικοῦ προσώπου τοὺς ἑξῆς ἕξει τύπους.

lip-ti li-lip-ti
lipa-ti laipa-ti
lipn-au-ti
lip-nâ-ti

(1) Πράγματι τοῦτο οὐχ ὑπάρχει. Ἐν τῇ σανσκρ. ἡ ῥίζα lip ἔχει μόνον τὸν τοῦ ἐνεστῶτος τύπον limpati· ἀλλ' ἐν ἄλλοις ῥήμασι πολλάκις δύο καὶ τρεῖς μάλιστα τοῦ ἐνεστῶτος εὑρηνται σχηματισμοὶ ἐκ παραλλήλου· π. χ. ῥιζ. ar(r) τριτ. προσ. τοῦ ἐν. τῆς ὁριστικῆς ij-ar-ti (δεδιπλασιασμένον), r-nô-ti (=ar-nau-ti), r-nâ-ti (=ar-nâ-ti)· ῥιζ. bhar, bhar-ti, bi-bhar-ti, bhar-a-ti. Κατὰ ταῦτα ἔξεστιν ἡμῖν σαφηνείας χάριν τοὺς ἀνωτέρω πέντε τύπους ἐκ μιᾶς παραθέσθαι ῥίζης.

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον οἱ πέντε ἄλλοι ἐπερρωμένοι εἰσίν. Ἐκ τούτου εἰκὸς ἦν κατ' ἀνάγκην γλωσσικῆς αἰσθήσεως διαφορὰν τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἐπερρωμένου θέματος προελθεῖν. Ὅ τι ἐν τῇ ἀρχῇ μᾶλλον ἐκ τῆς πρὸς ἔξαρσιν ροπῆς, ἥτις ἐν ἑκάστῃ περιπτώσει ἰδία τις ἦν, διετυπώθη, ἔμαθον ἤδη ὑπὸ γενικήν τινα καθυποβάλλειν ἑνότητα. Καὶ πρὸς μὲν ἔνδειξιν τῆς μεμονωμένης πράξεως, ἥτις ὥς τι σημεῖον τῆς ἐκτάσεως στερεῖται, καταλληλότατος ὁ βραχύτατος ἦν τύπος, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὸν συνέδραμον εἰς τὴν λειτουργίαν τὴν πρᾶξιν ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτῆς, τὴν διαρκοῦσαν πρᾶξιν ἐκφράζειν. Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ δυαδικὸν τοῦτο τοῦ θέματος, ἡ διαφορὰ αὕτη ἔνθεν μὲν τοῦ ἁπλοῦ ῥηματικοῦ θέματος, ἔνθεν δὲ τοῦ θέματος τοῦ ἐνεστῶτος, ἐφ' ἧς σύμπασα τοῦ ἰνδοευρωπαϊκοῦ ῥήματος ἡ κατασκευὴ στηρίζεται. Οὐκ ἔστι δὲ τῆς ἡμετέρας προθέσεως τὴν περαιτέρω διακλάδωσιν καὶ διατύπωσιν τῶν σχηματισμῶν ἑκάστων ποικίλην ἐν τοῖς δεδιπλασιασμένοις μάλιστα οὖσαν ἐξερευνῆσαι. Ἐπὶ τῆς σχέσεως ταύτης τῶν χρονικῶν θεμάτων ἡ ἐπιστήμη ἤδη φῶς τι ἐπέχεεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους κατ' ἐμὴν γνώμην καὶ ἡ πρώτη τῆς ἐγκλίσεως ἀνεβλάστησε διάκρισις, καὶ ἐπειδὴ ἡ θεωρία αὕτη νέα ἐστί, κατ' ἀνάγκην ἀκριβέστερον εἰς αὐτὴν ἐγκύψαι ὀφείλομεν.

Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ὑποτακτικῆς. Τὴν ἑρμηνείαν, ἣν ἄλλοτε Οὐιλ. Οὐμβόλδω ἑπόμενος παρεδέχθην, ὅτι δὴ τὸ μακρὸν τῆς ὑποτακτικῆς φωνῆεν σύμβολον εἴη διισταζούσης ἀποφάνσεως, τοὐντεῦθεν ἀποφάνσεως εἰς περιορισμὸν ὑποκειμένης, ἀπαράδεκτον νῦν ἀναγνωρίζω· διότι πρῶτον μὲν οὐδαμῶς ἀναγκαῖόν ἐστι τὴν ὑρ' ὅρους ἐπιφυλάξεως ἀπόφανσιν ἐν τῇ κορυφῇ τῶν τῆς ὑποτακτικῆς χρήσεων τάξαι. Πρὸς ἔκφρασιν διισταγμοῦ ἡ ὑποτακτικὴ μόνον ἐν τοῖς ἐξηρτημένοις λόγοις ἐν χρήσει ἐστίν. Ἀλλ' ἀναντιῤῥήτως ἡ χρῆσις τῶν ἐγκλίσεων τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς ἀνεξαρτήτοις ἀνεπτύχθη λόγοις, οἵγ' ἐπὶ πολὺ μόνοι δυνατοὶ ἦσαν. Χρονολογικὸν οὖν ἂν ἦν ἁμάρτημα, εἰ μὴ ἀπὸ τῶν ἀνεξαρτήτων ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐξηρτημένων τὴν ἀφετηρίαν ἐλαμβάνομεν. Ἡ ὑποτακτικὴ κατὰ τὴν ἀναμφισβήτητον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μαρτυρίαν ἐν τοῖς ἀνεξαρτήτοις λόγοις οὐσιωδῶς παρακέλευσίν τινα ἐκφράζει, ἄγωμεν, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ἄγομεν, φέρωμεν ἀπὸ τοῦ φέρομεν. Ἀλλὰ πῶς παρακέλευσίς τις ἐκ διισταζούσης δύναιτ' ἂν ἀποφάνσεως προκύψαι, οὐδεὶς ὁρᾷ· ἔπειτα ἡ πᾶσα ἐκείνη διασάφησις,

καὶ τυπικῶς ἐξεταζομένη, τῇ ὑποτακτικῇ μόνον ἁρμόζει τῆς ἐχούσης βοηθητικὸν ἢ ὡς νῦν λέγομεν θεματικὸν φωνῆεν συζυγίας. Ὅτι ἐν τῷ τύπῳ ἄγωμεν ἡ τάσις τῆς γλώσσης καὶ εἰς τοῦτο κατῆλθε, τὴν ἀπόφανσιν εἰς δισταγμὸν μεταποιῆσαι, αὐτοκατάληπτόν ἐστιν· ἀλλ' ἵνα ἡ γλῶσσα δισταγμὸν ἐκφράσῃ, ὅπερ ἄλλως, ὡς εἴδομεν, τῇ χρήσει ἀλλότριόν ἐστιν, ἐμπόδια ἑαυτῇ παρεμβάλλειν ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ φθόγγου a, ὃ ἔδει ἂν γενέσθαι, εἰ τὸ ἴ-ο-μεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκ τοῦ ἴ-μεν προέκυψε, τοῦτο οὐκ ἔστι παραδεκτὴ ὑπόθεσις.

Τοὐναντίον κατὰ τὴν Στεϊνθάλειον ὑπόθεσιν εὐάρεστος, ὡς νομίζω, τοῦ προβλήματος δίδοται λύσις· διότι ἡ διαρκοῦσα καὶ ἡ ἐκ παρακελεύσεως προκαλουμένη πρᾶξις ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινά, καὶ πρὸ πάντων, ὅτι τῇ ταχείᾳ ἐκτελέσει ἀντίθετοί εἰσιν. Οὐδεμία ἄλλη χρῆσις τῶν διάρκειαν δηλούντων τύπων γνωστοτέρα ἐστὶν ἢ ἡ ἐπιβολὴν καὶ ἐπιχείρησιν σημαίνουσα· προτίθεται ἵνα φέρῃ καὶ ὀφείλει φέρειν, συνώνυμοί εἰσιν ἔννοιαι. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὡς ἡ διαρκοῦσα, οὕτω δὴ καὶ ἡ ἐκ παρακελεύσεως πρᾶξις δύναται ἐκ τῆς συνάψεως ὀνόματος τὸν ποιοῦντα δηλοῦντος μετὰ τῶν προσωπικῶν καταλήξεων προελθεῖν· τὸ bhara-ti φέρων (ἐστὶν) ὃς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ bhar-ti φέρειν ὅς, δύναται διά τινος εὐρυτέρας χρήσεως πάνυ καλῶς σημαίνειν καλεῖται ὅπως φέρῃ, ὀφείλει φέρειν, ὡς καί, ἀσχολεῖται περὶ τὸ φέρειν, προτίθεται φέρειν, ζητεῖ φέρειν. Ἡ ὑποτακτικὴ ἐν ταῖς πλείοσι τῶν πρώτων αὐτῆς χρήσεων, ὡς ἡ τῶν Βαιδῶν καὶ ἡ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων μαρτυρεῖ γλῶσσα, τῷ μέλλοντι συγγενής ἐστιν· οὐκ ἔσσεται οὐδὲ γένηται, οὕπω ἴδον, οὐδὲ ἴδωμαι. Ὁ δὲ μέλλων ἐν ἄλλῃ τινὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένῃ περιόδῳ δι' ἄλλων τε μέσων καὶ διὰ τῆς χρήσεως συνέστη ὀνόματος τὸν ποιοῦντα δηλοῦντος, σανσκρ. dâtâ δότης, τουτέστι δώσων ἐστί, daturu-s est. Καίτοι δὲ οὕτως ἡ ἀρχὴ τῆς ὑποτακτικῆς ἐκ τοῦ τύπου τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ διάρκειαν δηλοῦντος ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν εὐοδοῦται, ὡς πρὸς τὸν τύπον φαίνονται τὸ κατ' ἀρχὰς πολλαὶ δυσκολίαι λειπόμεναι, ἃς ὅμως οὐκ ἀδύνατον, ὡς νομίζω, ὑπερνικῆσαι.

Πρώτη μὲν ἔνστασις εἴη ἂν ἡ ἑξῆς· εἴπερ οἱ διαρκείας δηλωτικοὶ τύποι ἕτερον ἅμ' ἐν ἑαυτοῖς καὶ τὴν ὑποτακτικὴν ταύτην δύναμιν, παράδοξον ἂν ἦν τὸν αὐτὸν τύπον ἐν τούτῳ μὲν τῶν ῥημάτων ἁπλῶς τὴν διάρκειαν δηλοῦν, ἐν τούτῳ δὲ τὴν ὑποτακτικὴν ἔχειν ἔννοιαν. Διὰ τί τὸ μὲν σανσκρ. vaha-ti = λατ. vehit ὁριστικῆς, τὸ δὲ ὁμοιόμορφον hana-ti (τύπτῃ) ὑποτακτικῆς ἐστιν ἐγκλίσεως; Πρὸς ταῦτα ἔχει τις ἀπαντῆσαι, δι' ὃν λόγον τὸ μὲν νέμετε ἐνεστὼς τῆς προστακτικῆς, τὸ δὲ τέμε-τε ἀόριστός ἐστι· δι' ὃν τὸ μὲν δίδο-ται ἐνεστώς, τὸ δὲ δέδο-ται παρακείμενος. Ἡ σημασία ἑκάστου τύπου οὐδέποτ' ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν στοιχείων, εἰς ἃ δυνάμεθ' αὐτὸν ἀναλύσαι, ἑρμηνευτέα, ἀλλ' ὡς δεύτερος παράγων πανταχοῦ ἡ ἀναλογία, ἣ ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ θέσις λογιστέα ἐστίν, ἣν ἕκαστος τύπος ἐν παραθέσει πρὸς ἄλλους λαμβάνει. Κατὰ ταύτην μόνην τὴν ἔννοιαν δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι τύποι τινὲς ἐπιτήδειοι πρὸς ἔκφρασιν σημασιῶν τινῶν εἰσιν· ὅπου ὁ βραχύτατος ὁ πάσης ἀμοιρῶν ἐπιρρώσεως τύπος πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὁριστικῆς ἔμεινεν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτὸν ἤρξατο κατὰ μικρὸν ὁ θεματικὸς ἐγκλιτικὴν (Modale) λαμβάνειν ἔννοιαν, διότι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀφορμὴ πρὸς ἔνδειξιν χρονικῆς σημασίας· οὕτω δὴ τὸ hana-ti ὑποτακτικὴ ἐγένετο τοῦ han-ti· ἐνταῦθ' ἐπαγιώθη ἡ διαφορά, ἥτις ἡ πηγὴ κατέστη τῆς τῶν ἐγκλίσεων χρήσεως· τοὐναντίον δ' ἐν ἄλλοις ῥήμασι ὁ βραχύτερος τύπος ἀπώλετο οὐχὶ κατὰ τυχαίαν σύμπτωσιν, ἀλλ' ἢ διότι ἡ τῆς ῥίζης σημασία ἰσχυροτέρους ἀπῄτει τύπους, ἢ διότι ἡ συμπλοκὴ τῶν φθόγγων λίαν βαρεῖα ἦν· οὕτως ὁ πληρέστερος τύπος ὡς ἐνεστὼς τῆς ὁριστικῆς ἐστερεώθη.

Δευτέρα δὲ ἔνστασις τοιάδε τις ἂν εἴη. Εἴπερ ἡ κατηγορία τῆς διαρκείας τὴν τῆς προκαλουμένης πράξεως περιλαμβάνει, εἰκὸς ἂν εἴη συμπάσας τὰς τοῦ ἐνεστῶτος ἐπιρρώσεις, εὐκαιρίας δοθείσης, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ὑποτακτικῆς λαμβάνεσθαι. Τίνος οὖν ἕνεκα τὸ μὲν lipa-ti ὑποτακτικὴ τοῦ lip-ti ἐστίν, τὸ δὲ li-li-pti, lipna-ti οὐχί; Πρὸς εὕρεσιν ἀπαντήσεως ὀφείλομεν ἀναμνήσασθαι, ὅτι αἱ διάφοροι τοῦ ἐνεστῶτος διαπλατύνσεις πρὸς τὸν αὐτὸν μὲν ἀναμφιβόλως συμβάλλουσι σκοπόν, τὴν διαρκοῦσαν πρᾶξιν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἀκαριαίας σημαίνειν, ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς ἦσαν πάντη ταὐτόσημοι. Κατ' αὐτὸν μόνον τὸν τρόπον καταληπτὸν καθίσταται, ὅτι ἐκ μιᾶς ῥίζης πλείονα ἐνεστῶτος θέματα ἐκ παραλλήλου εἰς χρῆσιν ἐλθεῖν ἠδύναντο. Ἐπειδὴ ἕκαστος τῶν διαφόρων ἐν τῷ ἐνεστῶτι σχηματισμῶν τῆς διαρκούσης πράξεως ἰδίαν εἴληφεν ἀπόχρωσιν, εἴς τις τούτων ἠδύνατο ἐγγυτέρω εἶναι τῆς ἐγκλιτικῆς χρήσεως ἢ οἱ ἄλλοι· πιθανῶς δὲ ὁ δεδιπλασιασμένος σχηματισμὸς ἦν ἧττον ἁρμόδιος, διότι

ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ ἐπισυνημμένη ἦν ἡ ἔννοια ἐντονωτέρας ἐνεργείας, ἡ δ' ἔντονος χρῆσις ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς διαρκούσης πράξεως τὸν ἀντίθετον τρόπον τινὰ σχηματίζει πόλον τῇ τῆς ἐπιβολῆς, ἐξ ἧς καὶ μόνης ἐνομίσαμεν δύνασθαι τὴν τῆς ὑποτακτικῆς χρῆσιν διασαφῆσαι. Οὕτω δὴ καταληπτὸν ἂν ἐγένετο, διατὶ τὸ li-lip-ti οὐδέποτ' ἀπέβη ὑποτακτική. Οἱ δὲ μετὰ τῆς συλλαβῆς -na καὶ -nu σχηματισμοὶ τοῦ ἐνεστῶτος ἴσως νεωτέρας εἰσὶν ἀρχῆς. Ἀφοῦ ἀπὸ τῶν μετὰ τοῦ a μόνων τύπων ἡ ὑποτακτικὴ ἀνεπτύχθη, ἐγένετο ἤδη ἡ περὶ αὐτῆς, οὕτως εἰπεῖν, προμήθεια· οἱ δὲ νεώτεροι σχηματισμοὶ τὴν διαρκοῦσαν πρᾶξιν ἐχαρακτήριζον αὖθις κατ' ἄλλην πως ἔννοιαν, οὐδόλως τοῖς πρώτοις κατὰ πάσας τὰς τροποποιήσεις ἀκολουθοῦντες· ἄλλως δὲ καὶ ὁρῶμεν, ὅτι τῆς γλώσσης ἡ χρῆσις ἐκ σειρᾶς οὐσιωδῶς ὁμοειδῶν σχηματισμῶν ἐξαιρεῖ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἕνα καὶ τοῦτον πρός ἰδιάζουσάν τινα λειτουργίαν ἀναπτύσσει. Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ αὖθις ἐπανακάμψομεν, ὅτε ἰδίᾳ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν πτώσεων γενήσεται λόγος.

Τρίτη δὲ ἔνστασις διεγείρει τῷ τὸ πρῶτον περὶ τούτων λογιζομένῳ πλείονας δισταγμούς. Πῶς ἑρμηνεύονται τύποι μακρὸν ἔχοντες φωνῆεν; Κατὰ τὴν προταχθεῖσαν δόξαν ποία τις ἡ σχέσις τοῦ bharâ-ti = φέρη-σι πρὸς τὸ bhara-ti φέρε-τι, φέρει; Νομίζομεν, ὅτι τὸν φθόγγον a κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ οὐχ ὡς βοηθητικὸν φωνῆεν θεωρῆσαι δυνάμεθα· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἀποκλείει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ὑπερβάλλουσα χρῆσις τοῦ φωνήεντος τούτου, ὃ πλῆρες τὸ κατ' ἀρχὰς ἐννοίας ἦν, τὸν λόγον αὐτῆς ἐν τῇ φθογγικῇ εὐχερείᾳ ἔσχεν· αὕτη ἔμελλε μάλιστα πρὸ τῶν καταλήξεων τοῦ παρωχημένου λίαν ἐπαισθητὴν τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν καταστήσειν, ἔνθα τύποι οἷος ὁ a-lip-m, a-lip-s, a-lip-t, δυσεκφώνητοι ἦσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐνεστῶτι τὸ δυσεκφώνητον τῆς συμπλοκῆς συμφώνων τινῶν συνετέλεσε βεβαίως, ὅτε δύο ὑπῆρχον τύποι, οἷον lipa-ti καὶ lip-ti, tuda-ti καὶ tud-ti, ἵνα τοῦ πρωτογενοῦς παραγκωνισθέντος ὁ δευτερογενὴς προσφιλέστερος γένηται. Αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι ὑποτακτικαὶ hana-ti, ἴομεν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ han-ti, ἶ-μεν, διήγειραν τὴν τάσιν πρὸς νέους σχηματισμούς. Κἀνταῦθα ἡ γλῶσσα οὐκ ἠδύνατο ἐπιλαθέσθαι, ὅ τι ἅπαξ μεμάθηκεν, οὐδ' ἀπαλλαγῆναι χρείας τινός, ἐν αὐτῇ ἅπαξ διεγερθείσης. Ἡ φύσις τῆς ὑποτακτικῆς ἐφάνη ἐν τῇ ἐπενθέσει φωνήεντος μεταξὺ τοῦ στελέχους καὶ τῆς καταλήξεως συνισταμένη. Κατ' αὐστηρὰν ἀναλογίαν τοῦ hana-ti πρὸς τὸ han-ti ἐσχηματίσθη bharâ-ti πρὸς τὸ bhara-ti· ἀλλὰ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὁ σχηματισμὸς τῶν ἐγκλίσεων ὅλως ἀπὸ τοῦ τῶν χρόνων ἀπεχωρίσθη· διότι ὁ μὲν ἀναδιπλασιασμός, ἡ ἐσωτερικὴ ἐπίρρωσις, καὶ ἡ προσθήκη ἐνρίνων (1) συλλαβῶν πρὸς ἔνδειξιν τῶν χρόνων ἔμειναν, ἡ δὲ ἔκτασις πρὸς τὴν τῆς ὑποτακτικῆς. Πόσον δὲ καὶ κατά τινα μεταγενεστέραν τῆς γλώσσης περίοδον ἡ τῆς προκλήσεως ἔγκλισις τὴν εἴτε τοῦ θέματος εἴτε τῶν προσωπικῶν καταλήξεων ἔκτασιν ἀσπάζεται, ἔνθεν μὲν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τῶν τύπων δώ-ο-μεν, στή-ο-μεν δώ-σι μαρτυρεῖ, ἔνθεν δὲ ἡ σανσκρίτη διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς διρθόγγου ἐν ταῖς τοῦ μέσου προσωπικαῖς καταλήξεσι, π. χ. jag'â-tâï (2) πρὸς τῷ jag'â-tê (= tai).

Ἐπειδὴ μέρος τῶν βαρυτέρων τύπων, εἰς ἔνδειξιν τὸ κατ' ἀρχὰς τῆς διαρκούσης πράξεως πλασθέντων, πρός ἰδιόν τινα σκοπὸν ἀπεχωρίσθη, κατ' ἀνάγκην ἐν τοῖς ὑπολοίποις πολυειδῶς ἄλλη σχέσις ἀνεπτύχθη. Ἕκαστος τῆς ὁριστικῆς τύπος τὴν ἑαυτοῦ ἀπήτει ὑποτακτικήν.

lip-ti lipa-ti, lipa-ti lipâ-ti,
lilipti lilipa-ti, laipa-ti laipâ-ti κτλ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νέον εἶδος σχηματισμοῦ τοῦ ἐνεστῶτος παρήχθη. Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ἔοικε, πρὸς διάκρισιν χρονικὴν οὐδεμίαν χρῆσις τῆς διαφορᾶς τοῦ lipa-ti καὶ laipa-ti ἐγένετο. Τύπος, οἷος ὁ tuda-ti ἐστὶν ἐνεστῶτος, ὡς ὁ bôdha-ti = bauda-ti, καὶ ἑλλ. ἄγει ὡς τήκει (ῥιζ. τᾰκ)· Lipa-ti καὶ laipa-ti ἄρα τὸ κατ' ἀρχὰς ὁμοταγῆ ἦσαν· ἡ γλῶσσα τὸν μὲν ἢ τὸν δὲ τῶν τύπων ἠδύνατο προτιμῆσαι, ἴσως καθ' ὅσον ἡ πρᾶξις ἐνεργητικώτερον ἢ ἔλασσον ἐντόνως ἔμελλεν ἐκφρασθῆναι. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τῷ li-pati ἡ ὑποτακτικὴ lipâ-ti, παρὰ τῷ laipa-ti laipâ-ti εἰσήχθη, καὶ διὰ τῶν τελευταίων τύπων ἡ ἔννοια τῆς προκαλουμένης πράξεως ἀνεπτύχθη, ἔμελλεν ἡ πρὸς δια-

(1) Ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ τὴν μὲν ἀναδίπλωσιν μεταχειρίζεται ἔστιν ὅτε ἐν τοῖς ὀνόμασι πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας, οἷον χειρχειρότερον = χείριστον, τὸ δ' ἔνρινον ν πρὸς μόρφωσιν νέων τύπων τοῦ ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, οἷον φέρνω, παίρνω, γδαίρνω, κλτ., καὶ πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀορίστου, οἷον φέρνω ἐνεστώς, φέρω ἀόριστος τῆς ὑποτακτικῆς, ἔφερνα παρατατικός, ἔφερα ἀόριστος κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔπινον, ἔπιον. Σημ. Η. Β.

(2) Ἄφθονα παραδείγματα ὁ Kuhn ἀναφέρει (Zeitschr. XV, 412—), ἔνθα ὅμως ἡ ὑπόθεσις ἐκτίθεται, ὅτι ἡ βαρυτέρα δίφθογγος ἐν πάσαις ταῖς τοῦ μέσου καταλήξεσιν ἡ ἀρχέγονος εἴη.

φορότητα τάσις προφανεστέρα γενέσθαι· ὅσῳ δὲ πλέον τὰ εἰς a θέματα ηὔξανον, τοσούτῳ πλείονος ἀξίας ἡ ἀνάπτυξις ἐν αὐτοῖς συστήματος τύπων τελειοτέρου ὑπέρ τε τῆς διαρκούσης καὶ τῆς ἀκαριαίας πράξεως καθίστατο· οἱ μὲν ἀμετάβλητον ἔχοντες τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν τύποι lipa-ti lipâ-ti, ἀντιτεταγμένοι πρὸς τοὺς laipa-ti laipâ-ti, τὴν τῆς ἀκαριαίας πράξεως παρειλήφασιν ἔννοιαν, οἱ δ' ἐπερρωμένοι τὸ ῥιζικὸν φωνῆεν τὴν τῆς διαρκούσης· ἀλλ' ὁ τελευταῖος τύπος σχετικῶς βαρύτερος ἦν, ἡ δὲ πρώτη σημασία τοῦ βραχέος a τοῦ lipa-ti, ἔνθα οὐδὲν lipti ὑπῆρχεν, ἔμελλεν ὅλως ἐκλείψειν. Κἀνταῦθα εἰς τὴν παρατήρησιν ἐπανερχόμεθα αὖθις, ὅτι ἡ ἔννοια τύπου τινὸς οὐσιωδῶς ὑπὸ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς ἄλλους ὁρίζεται. Ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἄρα τῆς ὁριστικῆς ὁ βραχύτερος τύπος lipa-ti ἔμελλεν, ὅπου παρὰ τῷ laipa-ti ἔκειτο, ταχέως περιττὸς ἔσεσθαι· διότι ἐν τῇ ἁπλῇ ἀποφάνσει περὶ ἐνεστῶτός τινος πράγματος ἡ ἔκφρασις τῆς ἀκαριαίας ἐνεργείας οὐδεμίαν ἔχει χώραν· ὅταν τις ἁπλῶς ἐνεστώς τι ἐκφράζῃ, ἡ πρᾶξις ἐξ ἑαυτῆς εὐρύτητά τινα καταλαμβάνει. Τούτου ἕνεκα τὸ lipa-ti, ὅπου παρ' αὐτῷ laipa-ti ἔκειτο, κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς χρήσεως ἐξέπεσεν. Ἀλλ' ἐν τῇ ὑποτακτικῇ δυνατὸν ἦν τὸ lipâ-ti καὶ laipâ-ti πλησίον ἀλλήλων κάλλιστα διατηρηθῆναι· διότι ἡ κατὰ πρόκλησιν πρᾶξις δύναται ἀκαριαία ἢ διαρκοῦσα εἶναι, καὶ ὅπως ἂν αὐτῆς ἀντιληφθῶσι, γίγνεται καὶ ἡ διαφορά. Καὶ ἐν τῇ προστακτικῇ δὲ περὶ τοὺς αὐτοὺς διαμορφωθείσῃ χρόνους ἡ αὐτὴ συνέστη σχέσις, lipa-tât παρὰ τῷ laipa-tât. Ἔτι σπουδαιοτέρα ἡ διάκρισις αὕτη κατέστη ἐν τῷ παρῳχημένῳ a-lip-at παρὰ τῷ a-laip-at· οὕτω διαλευκαίνεται, ὅτι πλησίον τοῦ ἐκ τῆς ῥίζης ἀορίστου a-bhû-t=ἔ-φυ, a-stâ-t (σανσ. a-stha-t)=ἔ-στη, καὶ θεματικοὶ ὑπάρχουσιν ὁμοειδεῖς τοῖς περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Τύποι, οἷοι οἱ σανσκρ. a-lipa-t a-sada-t (ἐκάθισεν), a-vida-t (ἑλλ. ἐ-Fιδε, εἶδε) ὡς ἐκ τῆς ἀρχεγόνου αὐτῶν καταγωγῆς κυρίως παρατατικοί εἰσιν, οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς συγγενεύοντες τῶν ἐγκλίσεων τύποι ἐνεστῶτες, εἰς ἀορίστους ὅμως μετατραπέντες, τὸ μὲν διότι ἰσχυρότεροι ἐνεστῶτος τύποι ἐσχηματίσθησαν, τὸ δὲ διότι τοιοῦτοι ἀπωλέσθησαν ὁριστικῆς τύποι, οἷοι οἱ lipâ-mi, sadâ-mi, vidâ-mi. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐν τῇ ὑποτακτικῇ τὴν πρωτόγονον σχέσιν πολλῷ τῆς σανσκρίτης καὶ ζενδικῆς καθαρωτέραν διετήρησε παντοῦ τὰς πρωτοθέτους αὐτῇ μεταδοῦσα προσωπικὰς καταλήξεις· ἡ δὲ σανσκρίτη καὶ ζενδικὴ ἀμφιρρέπουσιν, ὥστε παρέχουσιν ὑπονοεῖν, ὅτι πράγματι παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου ἦν ὑποτακτική. Τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, μία μόνη ἔγκλισις ὑπάρχει τῆς διαρκούσης πράξεως, ἣν ἔγκλισιν τοῦ ἐνεστῶτος ὀνομάζομεν, καὶ ἑτέρα τῆς ἀκαριαίας πράξεως, ἣν ἔγκλισιν τοῦ ἀορίστου καλοῦμεν. Περὶ ἀποβολῆς τῆς αὐξήσεως ἐν τοιαύτῃ ἐγκλίσει οὐδεὶς λόγος γενέσθαι δύναται, διότι ἡ αὔξησις ὡς σημεῖον τοῦ παρῳχημένου ἀσυμβίβαστός ἐστι τῷ τῶν ἐγκλίσεων σχηματισμῷ.

Ἀνελάβομεν ἐρευνῆσαι, εἰ δυνατὸν εἴη τὸ τῆς ὑποτακτικῆς φωνῆεν, ὡς ἔστι φθογγικῶς ταὐτὸν τῷ θεματικῷ φωνήεντι, οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταὐτὸν θεωρεῖν. Νομίζω ὅτι τὸ δυνατὸν τοῦτο ἀπέδειξα, καὶ ἐπειδὴ τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης κορυφαῖον ἀξίωμά ἐστιν, ὅ τι φθογγικῶς ἐν τῇ γλώσσῃ ὅμοιόν ἐστι καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν παρόμοιον εἶναι δύναται, ταὐτὸν θεωρητέον, φρονῶ πάντως ὅτι τὰ δύο φωνήεντα τὴν αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς ἔχουσι καταγωγήν. Ἐπειδὴ δὲ ἰσχυροὺς ἔσχομεν λόγους παραδέξασθαι, ὅτι ὁ φθόγγος a πρὸς σχηματισμὸν τῶν χρόνων πρότερον ἢ πρὸς τὸν τῶν ἐγκλίσεων ἐχρησίμευσεν, ἐκ τούτου ἡ οὐκ εὐκαταφρόνητος ἐξήχθη παρατήρησις, ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν ἐγκλίσεων, ἐξ ὧν ἐξαιροῦμεν νῦν τὴν προστακτικήν, κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ τῶν χρόνων σχηματισμοῦ ἀνεπτύχθη.

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΘΕΤΩΝ ΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πραγματείας ταύτης (σελ. 196) ὑπεδείξαμεν ὅτι ὁ διπλοῦς τοῦ ἀορίστου τύπος ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ἃ τὴν κατὰ στρώματα τοῦ ῥηματικοῦ συστήματος μόρφωσιν ἀρίδηλον καθιστᾶσιν. Πρὸ πολλοῦ ἤδη γνωστόν ἐστιν ὅτι οἱ νεώτεροι ἔνσιγμοι ἀόριστοι ἐπὶ συνθέσεως στηρίζονται (1). Ἐν τούτοις τὸ χρονολογικὸν στοιχεῖον ψηλαφητότατόν ἐστι, διότι ἡ σύνθεσις ἐκ στενῆς προέρχεται συναφῆς στελέχους σημαντικοῦ καὶ βοηθητικοῦ ῥήματος. Ἀλλ' οὐδέποτε τὰ βοηθητικὰ ῥήματα ἦν δυνατὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τοιαύτην ἔχειν λειτουργίαν. Τὸ βοηθητικὸν ἔχει περίπου πρὸς τὸ ἀνεξάρτητον

(1) Ἡ παράδοξος τοῦ Ascoli ἀπόπειρα, ὅπως κἀνταῦθα ἐκ τοῦ diks τοῦ τύπου a-diksa-t ὄνομα τοῦ ποιοῦντος ἐξαγάγῃ, πάνυ ὀλίγους εὑρήσει ὀπαδούς. Οἱ σανσκρ. ἀόριστοι εἰς si-scha-m προφανῶς δεικνύουσιν, ὅτι ἐνταῦθα σύνθεσις ὑπάρχει.

ῥῆμα, ὡς τὸ ἄρθρον πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν· διότι τὸ μὲν ἄρθρον ἀπομεμαραμένη, οὕτως εἰπεῖν, ἀντωνυμία ἐστί, τὸ δὲ βοηθητικὸν ἀπομεμαραμένον ῥῆμα αὐτοτελοῦς σημασίας· ἀλλ' ὅσος χρόνος παρελθεῖν ἔμελλε, πρὶν ἢ ἡ γλῶσσα εἰς τὴν τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος ἀφιχθῇ χρῆσιν, τουτέστι πρὶν ἢ ἡ ἀρχέγονος καὶ θεμελιώδης αἰσθητὴ τῆς ῥίζης as σημασία, πιθανῶς (ἰδ. Ἐτ.ἐκδ.3,350) ἡ τοῦ πνέειν, ὅλως καταρρεύσῃ, ὅπως ἡκαθαρὰ τῆς ὑπάρξεως ἔννοια ἐκπηγάσῃ! Ἀνάγκη παραδέξασθαι ὅτι μακροχρόνιος τῆς ῥίζης ῥηματικὴ προηγήθη χρῆσις· καὶ αὖθις μακρᾶς ὁδοῦ ἐδέησεν, ὅπως ἐκ ταύτης τῆς ὅλως ἀφῃρημένης ὑπαρκτικῆς ἐννοίας τὸ εἶναι εἰς τὴν συνήθη μεταπέσῃ χρῆσιν τοῦ ἁπλοῦ συνδετικοῦ. Ἡ ἀρχαιοτέρα γλῶσσα οὐδόλως τὴν ἀνάγκην ᾐσθάνετο τὴν τοῦ ὑποκειμένου μετὰ τοῦ κατηγορουμένου σύνδεσιν ἄλλως ἢ διὰ τῆς παραθέσεως ἐκφράζειν. Τοῦτο δὴ ῥηματικοὶ δεικνύουσι τύποι, ὡς ad-mi, καὶ ἄλλοι, ὡς bhara-ti, laipa-ti. Ἀλλ' ἀφοῦ ἤδη πολυάριθμοι ὀνοματικοὶ τύποι ὑπὸ ποικίλων ἐπιθεμάτων χαρακτηριζόμενοι ἐσχηματίσθησαν, ἐν οἷς κατὰ μικρὸν ἡ διαφορὰ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου προελθεῖν ἔμελλεν, ἡ διάκρισις τοῦ προσδιοριστικοῦ ἀπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἐν τῇ τῆς προτάσεως συστάσει ἠδύνατο ἐπιθυμητὴ γενέσθαι, καὶ ἡ μὲν παράθεσις πρὸς ἔκφρασιν τῆς προσδιοριστικῆς ἔμεινε συντάξεως, ἡ δὲ κατηγορηματικὴ διὰ τῆς τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος προσθήκης ἐξεφράσθη, ὅπερ τούτου ἕνεκα συνδετικὸν ἀπέβη. Τοιαύτη δὲ αὖθις τῆς ῥίζης as χρῆσις πολὺν ἤδη, ὡς εἰκός, χρόνον ὑπῆρξε, πρὶν ἢ αἱ σύνθετοι ῥηματικοὶ τύποι ἐπιφανῶσι· διότι ἡ σύνθεσις πάντοτε μακροχρόνιον προϋποτίθησι συνύπαρξιν τῶν μερῶν, ἃ νῦν πρὸς χρῆσιν πάνυ συνήθη συνδεδεμένα εἰσίν. Οἵα οὖν ἄποψις ἡμῖν ἀνοίγεται ἀπὸ τῶν τύπων ἐκείνων τοῦ ἀορίστου, οἵ, ὡς ὁ a-dik-sa-t = ἔδειξε, τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς περιλαμβάνουσι! τὸ a-dik-sa-t ἔχει περίπου πρὸς τὸν τύπον a-dâ-t, ὡς τὸ tum dicens erat πρὸς τὸ tum dicens. Εἴπερ οὖν ἐν τῇ προγενεστέρᾳ περιόδῳ ἦν δυνατὸν τὴν χρῆσιν τοῦ ὑπαρκτικοῦ καὶ ἄλλου τινός, ὡς ὀψόμεθα, ῥήματος συνηθεστέραν ἀποβῆναι, διὰ τῆς συμφύσεως ποικίλων θεμάτων μετὰ τῶν βοηθητικῶν τούτων ῥημάτων ὅλως νέον καὶ γόνιμον στοιχεῖον μορφώσεως προήχθη, δι' οὗ τὸ ῥηματικὸν σύστημα οὐσιωδῶς συνεπληρώθη. Ἀλλ' ἐνταῦθα δυνάμεθα, καὶ ἐν τούτῳ περίοδον τῆς γλώσσης μᾶλλον προωδευμένην ἀναγνωρίζομεν, μετὰ μείζονος ἀσφαλείας ἢ ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις ἑκάστην τῶν βαθμίδων διακρίνειν καὶ χρονολογικῶν σημείων πρόσω τε καὶ ὀπίσω ἐπιλαμβάνεσθαι. Οἱ σύνθετοι τῶν ῥημάτων τύποι δύνανται εἰς δύο οὐσιωδῶς διαφόρους τάξεις διαιρεθῆναι· α) εἰς τὴν τάξιν τῶν περιλαμβανόντων ἀμόρφωτα ὀνοματικὰ στελέχη μετὰ βοηθητικῶν ῥημάτων συνδεδεμένα, ὡς τὸ ἐκ τοῦ ῥιζικοῦ ὀνόματος dik σχηματισθὲν a-dik-sa-t, καὶ β) εἰς τὴν τῶν περιεχόντων μεμορφωμένον ἤδη ὀνοματικὸν θέμα, τουτέστι καταλήξεως εὐμοιροῦν, ὡς kâma (ἔρως) μετὰ ῥηματικοῦ τύπου συνημμένον, ὡς kâma-jâ-mi. Ἐκ τῆς πρώτης τάξεως ἡ γλῶσσα ἕνιά τινα μόνον παράγει χρόνων θέματα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἁπλῶν χρησιμεύοντα· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡ σύνδεσις στενώτερον προσφύεται καὶ διὰ παντὸς τοῦ ῥήματος διήκει. Τὸ καθ' ἑαυτὸ παρώνυμον ῥῆμα ἐκ τοῦ δευτέρου παράγεται τρόπου.

Α. σύνθετα χρόνων θέματα ἐξ ἀμορφώτων ὀνοματικῶν στελεχῶν προερχόμενα.

Ὅτι ὁ τύπος a-dik-sa-t ὀνοματικὸν περιλαμβάνει στέλεχος, τοῦτο αὐταπόδεικτόν ἐστι· διότι πρότασις ἐξ οὐσιαστικοῦ συγκειμένη ῥήματος ὀφείλει ὄνομα περιέχειν· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἧττον ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης σπουδαιότατόν ἐστιν, ἀποδεικνύον ὅτι ἐν τούτῳ ἀναντιρρήτως τῷ σχετικῶς μὲν οὐπάνυ ἀρχαίῳ χρόνῳ, ἀλλ' ὅμως τῆς τῶν γλωσσῶν ἀποχωρίσεως πολλῷ ἀρχαιοτέρῳ, ὀνοματικὰ θέματα, βεβαίως ἄκλιτα, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχεγόνῳ μορφῇ ὑπῆρχον. Τοῦτο δὲ χρησιμεύει ἔνθεν μὲν πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ὑφ' ἡμῶν προειρημένων περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοιούτων ῥιζομόρφων ὀνοματικῶν θεμάτων, ἔνθεν δὲ πρὸς πλατυτέραν ἀνασκευὴν τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπονοούντων, ὅτι δὴ τὰ τοιαῦτα ἀρχαιότροπα ὀνοματικὰ θέματα ἀκρωτηριασμοί εἰσι· διότι οὐδεὶς δύναται πιθανὸν καταστῆσαι, ὅτι ἐν τῷ a-dik-sa-t ἡ συλλαβὴ dik ἐκ πληρεστέρου τύπου παραμεμορφωμένη ἐστίν.

Τὴν συλλαβὴν jâ (ja), ἥτις ὁ χαρακτὴρ ἐστι τῆς τετάρτης τάξεως τῶν σανσκριτικῶν ῥημάτων καὶ τῶν ἀπείρων ὁμοιομόρφων σχηματισμῶν ἐν ταῖς συγγενέσι γλώσσαις, ἐκ τῆς ῥίζης ja (ἰέναι) παράγειν (1), ὡς ἐποίησε Bopp

(1) Ὁ Γάλλος μεταφραστὴς τῆς συγκριτικῆς τοῦ Βοππίου Γραμματικῆς, ὁ πολυμαθὴς Μιχαὴλ Βρέ-

ἐν τῇ Συγκρ.Γρ. 3, 111, γαλλ. μετ. (πρβ. Χρόνοι καὶ Ἐγκλίσεις σ. 88) οὐκ ἀπόβλητόν ἐστι διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς ἣν παρέχει διασαφήσεως. Τὸ ῥῆμα ἰέναι ἐν ἄλλαις τε γλώσσαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ λατινικῇ, ἐν περιφραστικῇ ὂν χρήσει (vênum ire, amatum iri) ἐν ἑαυτῷ διαρκές τι περιέχει, καὶ τούτου ἕνεκα ἐπιτηδειότατόν ἐστι πρὸς σχηματισμὸν τῶν τοῦ ἐνεστῶτος θεμάτων, διότι ἰέναι διαρκῆ τινα ἐμφαίνει κίνησιν (1). Ἐπειδὴ δὲ ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ ἔννοια τῆς παθήσεως εὐκόλως παρεισάγεται, εἰκός ἐστιν, ἵνα καὶ ἡ ja τοῦ τῆς σανσκρίτης παθητικοῦ, ἔνθα καὶ ἡ ζενδικὴ ἀναλογίας παρέχει, εἰς τὴν αὐτὴν πηγὴν ἀναχθῇ, διότι πρὸ πολλοῦ σεσημείωται, ὅτι πολλὰ ῥήματα τῆς ἀντιστοιχούσης τετάρτης τῶν σανσκριτικῶν ῥημάτων τάξεως ἀμετάβατον ἔχουσι σημασίαν. Εἴπερ ἡ ἐξήγησις αὕτη ὀρθή ἐστι, καὶ οὐκ οἶδα ὅ,τι ἄν τις ἔχοι ἀντειπεῖν, κἀνταῦθα ὑποθέσθαι ὀφείλομεν, ὅτι ἡ γλῶσσα, πρὶν ἢ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς ῥίζης ja μετὰ θεμάτων προτασσομένων χωρήσῃ, πολλάκις τῇ περιφράσει διὰ τῆς ῥίζης ja ἐχρήσατο, π. χ. kup ja, svid ja. Τὴν πρώτην λέξιν ἐνταῦθα θεωρητέον φυσικώτατα ὡς ὄνομα ἐνεργείας, ζέσιν, ἐφίδρωσιν, χωρὶς ἄλλως τοῦ ἀποκλεῖσαι καὶ ἄλλας συνδέσεις, οἷον ἀγγέλλω, τουτέστι ἀγγελ(ο)-ιω, ἄγγελος ἰέναι, δηλ. ὡς ἄγγελος ἰέναι. Ὡς ἐν πάσῃ συνθέσει ἀόριστόν τι καὶ πολυσήμαντον κεῖται, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ· ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπὶ τούτου ἡ ποικιλία τῆς χρήσεως στηρίζεται καὶ ἡ ἁρμοδιότης τῶν συνημμένων στοιχείων, ὅπως ἐκ τῆς ἀρχεγόνου καὶ μᾶλλον αἰσθητῆς σημασίας εἰς ἁπλᾶς μορφωτικὰς συλλαβὰς μεταπίπτωσι. Κατὰ μικρὸν οὖν ἡ διαφορὰ τῆς ἐπισυνημμένης συλλαβῆς ja ἀπ' ἄλλων εἴτε ἁπλῶς φθογγικῶν εἴτε θεματικῶν προσαμμάτων ὅλως ἀπεσβέσθη. Ἡ συλλαβὴ αὕτη ἦν ὡσαύτως μία τῶν διαπλατύνσεων ἐκείνων τοῦ ἐνεστῶτος, αἳ πᾶσαι πρὸς τὸν αὐτὸν χρησιμεύουσι κοινὸν σκοπόν, πρὸς ἔνδειξιν τῆς διαρκοῦς πράξεως.

Ὡς οἱ διάρκειαν σημαίνοντες τύποι διὰ τῆς συνθέσεως μετὰ τῆς ῥίζης ja συνεπληρώθησαν, οὕτω καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς τῆς ῥίζης προερχόμενοι, τῇ δὲ τοῦ ἀκαριαίου χρησιμεύοντες ἐκφράσει, ὡς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, διὰ τῆς ῥίζης as συναπηρτίσθησαν. Καὶ παράδοξον μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς φαίνεται, ὅτι ῥίζα ἐκ τῶν ὡς ἔοικε διάρκειαν σημαινουσῶν τοιαύτην λειτουργίαν ἀνέλαβε· διότι εἶναι, ὡς δοκεῖ, πάνυ κυρίως ἐστὶ μένειν, ἐπιμένειν ἔν τινι· ὥστε κατὰ ταῦτα εἰκὸς ἦν τὴν ῥίζαν as μᾶλλον ἐν ἐνεστῶτος τύποις ἀπεκδέχεσθαι, ὡς ἐν τῷ Λατ. possum, ἢ ἐν τοῖς τοῦ ἀορίστου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀντίληψίς τίς ἐστι τοῦ εἶναι ἔχουσά τι τοῦ ἀορίστου, ἡ καθ' ἣν τὸ εἶναι πρὸς τὸ γίγνεσθαι ἀντιτάσσεται, τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα πρὸς τὰ διάφορα ἐπὶ τῇ ἐπιτεύξει αὐτοῦ ἀπαιτούμενα μέσα, ἡ δὲ ἀντίληψις αὕτη ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ παρελθὸν εὐκολώτατα εἰσαχθήσεται, ἦν δυνατὸν τὸ μὲν πρῶτον περίφρασίν τινα ἐκ τοῦ παρῳχημένου τοῦ as παραληφθῆναι, ὕστερον δὲ δι' αὐτῆς καὶ κατὰ μικρὸν καὶ τοιούτους προελθεῖν τύπους, οἷος ὁ a-dik-sa-t = ἔ-δειξα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορὰ τῆς ἀκαριαίας καὶ τῆς διαρκούσης πράξεως ἐν τῇ γλώσσῃ ἦν ἤδη κατὰ τὴν προγενεστέραν περίοδον ἐπιφανεῖσα, οἱ ἐκ τοῦ as σύνθετοι οὗτοι τύποι φυσικώτατα εἰς τὴν τοῦ ῥήματος συζυγίαν εἰσήχθησαν ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς ἁπλοῦς τοῦ ἀορίστου τύπους. Ἐνταῦθα οὐδόλως οὔτε ταῦτα προτιθέμεθα οὔτε τοὺς διαφόρους τοῦ σχηματισμοῦ τρόπους τῶν συνθέτων τούτων ἀορίστων περαιτέρω ἐξιχνιάσαι· μόνον ἐπὶ χρονολογικοῦ τινος σημείου ἡ ἀπόδειξις φανερὰ δύναται γενέσθαι. Εἷς ἐκ τῶν τοιουτοτρόπων σχηματισμῶν τοῦ ἀορίστου, καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὁ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐπικρατήσας, ἐπὶ τῆς προσαρτήσεως τῆς συλλαβῆς sa στηρίζεται κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τῆς asa προελθούσης. Τὸ ληκτικὸν a τῆς συλλαβῆς ταύτης ὑπ' οὐδενὸς ἄλλο τι ἐκληφθήσεται ἢ αὐτὸ τὸ a τοῦ tuda, baudha καὶ τῶν ἄλλων δυσσυλλάβων θεμάτων, ὧν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν προτέραν περίοδον ἀναγαγεῖν ἐνομίσαμεν δύνασθαι. Ἐκ τούτων μετ' ἀσφαλείας συνάγομεν, ὅτι παρὰ τῷ as-mi ὑπῆρχε καὶ ἐνεστὼς asa-mi, παρὰ δὲ τῷ as-t καὶ παρῳχημένος asa-t ἐν χρόνοις ἀρχαιοτέροις τοῦ τῶν συνθέτων τύπων σχηματισμοῦ· ἐξ οὗ ἐπιβεβαιοῦται,

---

λιος φαίνεται τὴν ἐκ τῆς ῥίζης ja (ἰέναι) παραγωγὴν τοῦ ἐπιθέματος ja ἀποκρούων ἐν οἷς ὑποσημειοῖ (ἰδ. τομ. 3, σελ. LI). «Ἐξ οὗ χρόνου ὑπὸ Bopp ἐν τῇ τῆς συζυγίας θεωρίᾳ τὸ βοηθητικὸν τοῦτο εἰσήχθη ῥῆμα, τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐνεθρονίσθη, ὥστε ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν πλείστων φιλολόγων εὕρηται καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ νεωστὶ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ Κουρτίου Χρονολογίᾳ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν.» Ἀλλ' οὐδεμία ἄλλη ἀντ' αὐτῆς προτείνεται πιθανωτέρα γνώμη πρὸς ἐκθρόνισιν τοῦ πολυγρήστου τούτου καὶ πολυσημάντου ja. H. B.

(1) Περὶ τῶν ποικίλων τῆς ἐννοίας τροποποιήσεων, αἳ διὰ τοῦ ἰέναι ἐκφράζεσθαι δύνανται, πρβ. W. Humboldt über d. verschied. d. menschl. Sprachbaues s. 257.

ὅτι οἱ θεματικοὶ τύποι τῶν συνθέτων πρότεροί εἰσιν.

Εἰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ τῶν χρόνων σύστημα οὐσιωδῶς συνεπληρώθη καὶ διεποικίλθη, παρόμοιόν τι καὶ ταῖς ἐγκλίσεσι (1) συνέβη, ὧν ἡ διάκρισις ἀπὸ τῆς προτέρας ἤδη ἤρξατο περιόδου. Ἂν τοὺς τύπους συγκρίνωμεν τῆς εὐκτικῆς ἢ, ὡς ἐν τῇ σανσκρίτῃ λέγεται, τῆς δυνητικῆς τῆς ἀρχεγόνου ἀρίας γλώσσης, οἵους ὁ Schleicher ἐκ τῶν γλωσσῶν ἑκάστων τῆς ῥίζης as συνήγαγε (Compend. ἐκδ. 3,698), πρὸς τοὺς τῆς ὑποτακτικῆς, οἷον

3 προσ. ἑν. εὐκτ. as-jâ-t ὑποτ. as-a-t(i)

3 προσ. πληθ. » as-ja-n(t) » as-a-nt(i),

εὑρίσκομεν ἐνταῦθα, ἐξαιρουμένων τῶν καταλήξεων, αἱ ἄλλως ἐν τῇ σανσκ. ὑποτακτικῇ ἀσταθεῖς, μόνον δ' ἐν τῇ εὐκτικῇ σταθερῶς αἱ δευτερεύουσαί εἰσι, καὶ τοῦ χρόνου τοῦ a, τοιαύτην σχέσιν, οἵα ἡ τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὁριστικῆς τοῦ θεματικοῦ τύπου (1 ταξ. τῆς σανσ.) πρὸς τὸν ἐκ τοῦ ja σύνθετον (4 ταξ. τῆς σανσκριτ.).

as a-nt(i): as-jan(t) = bhara-nti: svid-janti.

Εἰ δ' ὀρθῶς τὸ ja τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος συζυγίας εἰς τὴν ῥίζαν ja (ἰέναι) ἀνήχθη, εἰκός ἐστι καὶ τὸ τῆς εὐκτικῆς ja ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς παράγειν· ὅτι δὲ ἡ εὐκτικὴ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πεπλατυσμένον τῇ τοῦ ja προσθήκῃ ἐνεστῶτος θέμα, ἀποδείκνυται καὶ ἐξ ἄλλης παραθέσεως πιθανόν. Τὸν Bopp οὐ διέλαθεν ἤδη ἡ ἔκτακτος τῶν καταλήξεων τοῦ συνθέτου μέλλοντος ὁμοιότης

(a)sjâ-mi, sja-si, sja-ti

πρὸς τὰς τῆς εὐκτικῆς τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος (a)sjâ-m, sjâ-s, sjâ-t (Συγκρ. Γραμμ. 3,298 γαλλ.μετ.). Τὸ sjâ-mi τοῦτο ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ τοῦ sjâ-m παραγαγεῖν· διότι ἦν ἂν ἡ μόνη περίπτωσις, καθ' ἣν ἡ γλῶσσα ὅ τι ἤδη ἀπώλεσεν ἀνεκτήσατ' ἂν αὖθις. Τὸ (a)sjâ-mi συνάδειμᾶλλον, ὡς καὶ Benfey (Kurze Skgr. s. 186) καὶ Schleicher (Compend. 3,803) ἀνεγνώρισαν, τοῖς ἐκ τοῦ ja ἐσχηματισμένοις τοῦ ἐνεστῶτος θέμασιν. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ἄρα ἀνάλυσιν, τῇ τοῦ Benfey ἐνταῦθα συμφωνοῦσαν, as-jâ-mi, σημαίνει εἶμι εἶναι. Τοῦτο δὴ τὸ as-jâ-mi ἐν τῇ τοῦ μέλλοντος διατηρηθὲν καταλήξει π.χ. dâ-sjâ-mi, = δωρ. δω-σίω, ταὐτὸν θεωρῶ τῇ ἐν ἀνεξαρτήτῳ χρήσει διασωθείσῃ εὐκτικῇ (a)sjâ-m = ἐ-ίη-ν· μόνον αἱ πρωτεύουσαι εἰς δευτερευούσας μετετράπησαν καταλήξεις. Ἡ θεωρία δὲ αὕτη καὶ ὑπὸ τῆς λατινίδος ἐπιβεβαιοῦται φωνῆς· διότι πρὸ πολλοῦ ἡ ταὐτότης τοῦ ero ἀντὶ esjo τῷ (a)sjâ-mi ἀνεγνώρισταί τε καὶ ἀποδέδεικται, πρὸς δὲ τὴν εὐκτικὴν (a)sjâm ἐν ἀνεξαρτήτῳ χρήσει τὸ λατ. siêm ἀντιστοιχεῖ. Ἀλλ' ἐν τῇ συνθέσει μετὰ θέματος τοῦ παρακειμένου, οὐδεμία ἐστὶ διαφορὰ τοῦ rîmus (dede-rîmus) ὡς ἀ προσ. πληθ. τοῦ ero ἀπὸ τοῦ rîmus ὡς ἀ προσ. πληθ. = sîmus, ἐκεῖνο μὲν ἐν τῷ τετελεσμένῳ μέλλοντι, τοῦτο δ' ἐν τῷ τῆς ὑποτακτικῆς παρακειμένῳ· ἀμφότερα βεβαίως ἐκ τοῦ αὐτοῦ esîmus (τοῦτο δ' ἐκ τοῦ es-iê-mus) πηγάζουσι, σανσκρ. s-jâma, ἑλλ. ε-ῖη-μεν, εἶμεν. Καὶ ὁ μὲν Schleicher οὐδεμίαν περαιτέρω περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συλλαβῆς ja ποιεῖται ἐξέτασιν, καίτοι ἐν τῇ εὐκτικῇ (Comp. 3,698) εἰς τὸ ἀντωνυμικὸν θέμα ja παραπέμπει· ἀλλὰ πράγματι δυσχερὲς ἂν ἦν δεῖξαι πῶς ἡ ἔννοια τῆς εὐκτικῆς ἤτοι δυνητικῆς ἐκ δεικτικῆς ἀντωνυμίας καὶ ταύτης μεταξὺ τοῦ θέματος καὶ τῆς καταλήξεως παρεντεθειμένης προκύψαι ἠδύνατο. Τοῦτο ἐξ ἐκείνων ἐστίν, ἐν οἷς ἡ ἀνάλυσις τῶν τύπων ἄνευ τῆς τῶν λειτουργιῶν ἐξετάσεως εἰς οὐδὲν δύναται τελικὸν συμπέρασμα ἄγειν. Ὁ δὲ Bopp (Συγκρ. Γρ. 3,338) πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἐγκλιτικοῦ στοιχείου τῆς εὐκτικῆς καὶ τοῦ μέλλοντος ἐμνήσθη τῆς ῥίζης î (ἐρ-ί-εσθαι), ἥτις τῇ μὲν ἐννοίᾳ λίαν ἁρμόζει, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς τῶν ἰνδικῶν ῥιζῶν καταλόγοις εὑρηται, ἐρ ᾧ καὶ πάνυ ὀρθῶς ὑπό τε τοῦ Westergaard καὶ τοῦ τῆς Πετρουπόλεως λεξικοῦ μετὰ τῆς ῥίζης i (ἰ-έναι) ταὐτίζεται, διότι καὶ αὕτη πολλάκις τείνειν, ὀρέγειν πρός τι σημαίνει, καὶ εἰς παραγωγὴν χρησιμεύει πλειόνων δευτερευουσῶν ῥιζῶν, αἵ γε ὡς ἡ ish (ikh), jat κατὰ

---

(1) «Ὅταν τις τὴν ἱστορίαν μελετᾷ τῆς συστάσεως τῶν χρόνων καὶ ἐγκλίσεων, ὡς νεωστὶ ὁ Γεώργιος Κούρτιος ἐποιήσατο, ἀδύνατον μὴ οὐ θαυμάσαι τὸ ἁπλοῦν τῶν μέσων, δι' ὧν ἡ ἰνδοευρωπαϊκὴ συζυγία δεδημιούργηται. Ὁ μηχανισμὸς οὗτος ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον τοσούτῳ περίπλοκος διὰ τεσσάρων ἢ πέντε κινεῖται τροχῶν· διότι ἡ μὲν αὔξησις, ἡ ἀναδίπλωσις καὶ τὸ βοηθητικὸν ῥῆμα πρὸς σχηματισμὸν ἐπήρκεσαν τῶν χρόνων, τὰ δὲ a καὶ ja ἐπιθέματα τὰς ἐγκλίσεις ἐσχημάτισαν. Ὅπως κατανοήσῃ τις, πῶς διὰ τοσούτων ἀσθενῶν μέσων ἡ κατασκευὴ κατωρθώθη συστήματος τοσοῦτον ἐντέχνου, οὐ χρὴ ἐπιλανθάνεσθαι, ὅτι ἡ μὲν συζυγία ἐν πολλῶν αἰώνων περιτροπαῖς συνέστη, ἡ δὲ τῶν φθόγγων ἀλλοίωσις τὸ σχῆμα μεταμορφοῦσα τῶν εἰς χρῆσιν τεθέντων στοιχείων διημκόλυνεν, ὅπως πολλάκις καὶ πρὸς διαφόρους χρείας εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχέγονον καταφύγωσιν ὕλην.» Βρεὰλ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ τρίτου τόμου τῆς συγκρ. τοῦ Βοπ. Γρ. σ. LXXIV. ἰδ. καὶ ἀν. σ. 197. Η. Β.

ταύτην τὴν πνευματικωτέραν σημασίαν ἀποκλειστικῶς ἐν χρήσει εἰσίν. Ἡ συγγένεια τοῦ i καὶ ja ἀναμφισβήτητος. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Bopp οὐσιωδῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συμπίπτει τῇ ἡμετέρᾳ εἰκασίᾳ. Ναὶ μὴν ἔστιν ἀεὶ ἔτι διττή τις διαφορὰ τῶν συνθέτων τῆς ὁριστικῆς ἐνεστώτων ὡς svid-jâ-mi, svid-ja-si, svid-ja-ti ἀπὸ τῶν τῆς εὐκτικῆς bhû-jâ-m, bhû-jâ-s bhû-jâ-t· διότι ἡ μὲν εὐκτικὴ οὐ μόνον ἐν τοῖς πρώτοις προσώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς πλὴν τοῦ γ' πληθ. ἔχει τὸ α μακρόν, ἡ δὲ ὁριστικὴ πλὴν τοῦ ά προσ. βραχύ. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη οὐδόλως ἀρκεῖ, ὅπως τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν τύπων τούτων ἐμπεδώσῃ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐν τοῖς τοῦ ἐνεστῶτος θέμασιν εἰς a τὸ πρῶτον πρόσωπον τοῦ ἑνικοῦ ἐν τῇ σανσκρίτῃ ἀντὶ μακροῦ βραχὺ a ἔχει tudê-ja-m, ἐνδὲ ἄλλοις τύποις τὸ a καὶ ὅλως ἀποβάλλεται. Κατὰ τὰ προσεσημειωμένα (σελ. 205) βεβαίως ὀφείλομεν περὶ τούτου τοῦ a, καθὰ καὶ περὶ παντὸς ληκτικοῦ φωνήεντος τῶν ῥιζῶν, ὡς πρωτογενὲς τὸ βραχὺ παραδέξασθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀορίστοις ἐκ τῆς ῥίζης ἀμέσως ἐσχηματισμένοις, ὡς a-sthâ-m, a-sthâ-s, a-sthâ-ta = ἔ-στη-ν, ἔ-στη-ς, ἔ-στη τε, τὸ μακρὸν ἀναφαίνεται φωνῆεν, ὅπερ ὅμως ἐν τοιούτοις σχηματισμοῖς, οἷος ὁ ἔ-θε-τε πλησίον τοῦ σανσκρ. a-dhâ-ta καὶ ἔ-γνω-τε οὐ πάνυ τι σταθερὸν φαίνεται. Περὶ δὲ τῶν δευτερογενῶν προσωπικῶν καταλήξεων τῆς εὐκτικῆς ἐν ἀντιπαραθέσει πρὸς τὰς πρωτογενεῖς τῆς ὁριστικῆς ζήτημά ἐστιν, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς ἡ διαφορὰ αὕτη σταθερὰ ἦν. Ἡ κατάληξις μι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς τύποις, ὡς φέρ-ο-μι συνήθως ὡς καταχρηστικὴ χαρακτηρίζεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σ. bharê-ja-m καὶ πρὸς τὸ σποραδικῶς διατηρηθὲν φέροιν· ἀλλ' ἡ θεωρία αὕτη εἰς δυσκολίας προσκρούει· διότι τοιοῦτοι καταχρηστικοὶ σχηματισμοὶ τότε μόνον πιθανοί εἰσιν, ὅτε ὑπὸ εὐρυτάτης ἀναλογίας διασαφοῦνται· ἀλλὰ τοιοῦτον μέσον ἐνταῦθα ὅλως ἡμῖν ἐλλείπει· διότι αἱ καταλήξεις ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τύποις τῆς εὐκτικῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ δευτερογενεῖς εἰσι, καὶ ἐν τῷ ἐνεργητικῷ δὲ καὶ μέσῳ ἡ ἀναλογία τῆς εὐκτικῆς καὶ τοῦ παρωχημένου μετ' αὐστηρᾶς ἀκριβείας τηρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆσις τῆς εὐκτικῆς ἐν συνθέτοις μάλιστα προτάσεσιν ὅλως τούτοις συνάδει. Ὁριστικῆς τύποι εἰς μι, ἰδιαιτέραν τινὰ δυνάμενοι ἔχειν τῇ εὐκτικῇ ὁμοιότητα, οὐχ ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ τύποι τῆς ἐγκλίσεως ταύτης ἐν τῇ τῶν εἰς ω συζυγίᾳ οὐδὲν ἔχουσιν ἰδίᾳ τὸ κοινὸν τοῖς εἰς μι ῥήμασιν. Ἡ μοναδικὴ αὕτη ἐξαίρεσις τότε μόνον γίνεται καταληπτή, ὅταν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων διασωζομένη θεωρηθῇ· διότι ὅ τι ἀπὸ τοῦ ἐπικρατοῦντος κανόνος ὅλως ἐξέρχεται, ἔχει πανταχοῦ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν δικαιολόγησιν, ὅτι ἀρχαιότερον κανόνα φυλάττει· ἡ ὁμοιότης καὶ οὐχὶ ἡ ἀνομοιότης ἐστὶν ἡ ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ τῆς γλώσσης ἱστορίᾳ ἐπικρατήσασα· ὥστ' ἐκ τούτων εἰκάζω, ὅτι τὸ μι ἐν τῷ φέροιμι λείψανόν ἐστι τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς καὶ ἐν τῇ εὐκτικῇ αἱ πρωτογενεῖς προσωπικαὶ καταλήξεις οὕπω ἦσαν λίαν βαρεῖαι, ὥστε ἡ μεταξὺ τῆς εὐκτικῆς καὶ τῶν ἐκ τοῦ ja συνθέτων τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὁριστικῆς τύπων συμφωνία πληρεστέρα ἦν. Ἐκ τοῦ φέρ-ο-ι-μι ἄρα εἰς bhara-jâ-mi συνηγάγομεν ἄν· ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ σπανίοις τῶν ἑλληνικῶν ῥημάτων τύποις ἔστιν ὅπου ὁ παναρχαιότατος διετηρήθη, π. χ. ἐν τῷ δευτέρῳ προσώπῳ τοῦ ἑνικοῦ ἔσ-σι, ἐν τῷ ὁμηρικῷ τρίτῳ προσώπῳ τῆς ὑποτακτικῆς εἰς η-σι, καὶ ἐν τῷ δωρικῷ μέλλοντι.

Εἰ ταῦτα ἡμῶν τὰ συμπεράσματα ὀρθά εἰσιν, οὐδεμίαν ὑπόστασιν ἡ τοῦ Benfey (allg. Monatsschr. 1854 S 749) ἀξίωσις ἔχει, ὅτι ἡ εὐκτικὴ σύνθετος μετὰ τοῦ παρωχημένου τῆς ῥίζης ja ἐστί· διότι τὸ μόνον τοῦ παρωχημένου χαρακτηριστικόν, ἡ αὔξησις, ὅλως τῇ εὐκτικῇ ἀλλότριον ἐστιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν χαλεπὸν ἂν εἴη τὴν τοῦ παρωχημένου χρῆσιν νοῆσαι, ὅτε ἡ ἐκ κολοβώσεως τῶν πρωτογενῶν εἰς δευτερογενεῖς καταλήξεις μετάπτωσις σύνηθές ἐστιν ἔργον καὶ οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Αἱ παλαιαὶ αὗται συνθέσεις πολύσημοι ἦσαν. Ἐκ τῆς τοῦ ἰέναι ἐννοίας ἔνθεν μὲν προῆλθεν ἡ τοῦ στρέφεσθαι περί τι, σπουδάζειν περί τι, ἔνθεν δὲ ἡ τοῦ καταντᾶν εἴς τι, καὶ τελευταῖον ἡ τοῦ τείνειν πρός τι· ἡ μὲν πρώτη σημασία ἐν τοῖς διάρκειαν σημαίνουσι τοῦ ἐνεστῶτος τύποις ἐπαγιώθη, ἡ δὲ δευτέρα ἐν τοῖς τοῦ παθητικοῦ, περὶ ὧν ἀνωτέρω (σ. 223) ἐγένετο λόγος, ἡ δὲ τρίτη ἐν τῇ εὐκτικῇ· ἀναλογισάσθω τις μόνον τὴν διπλῆν ἐν τῷ παθητικῷ καὶ μέλλοντι χρῆσιν τοῦ γερμανικοῦ βοηθητικοῦ ῥήματος werden. Ἡ εὐκτικὴ τὸ κατ' ἀρχὰς ἠδύνατο σποραδικώτερον ὡς ἀναπληροῦσα τὴν ὑποτακτικὴν ὑπάρχειν καθ' ὃν τρόπον τὰ εἰς ja τοῦ ἐνεστῶτος στελέχη πλησίον τῶν ἐκ τῆς ῥίζης ἐσχηματισμένων καὶ τῶν θεματικῶν. Ἀλλὰ ταχέως ὁ σχηματισμὸς οὗτος ἀπεσπάσθη καὶ γενικὴ κατέστη ἀνάγκη, ὡς ἡ εἰδικὴ σανσκριτικὴ χρῆσις τῆς συλλαβῆς ja ἐν τῷ παθητικῷ, ὥστε καὶ ἐκ τῶν ῥιζικῶν καὶ ἐκ τῶν θεματικῶν τύπων οὐ μόνον

ἡ ὑποτακτικὴ ἐσχηματίζετο, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκτική, καὶ τύπος οἷος ὁ bharâ-jam(i), καὶ αὐτός γε μὴν ὁ svid-ja-jâm(i) παρεισήχθη, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀναδεδιπλασιασμένου στελέχους, καὶ ἀπό τε τῶν ἁπλῶν καὶ τῶν συνθέτων τοῦ ἀορίστου ἀνεβλάστησαν εὐκτικαί, καὶ οὕτω ἡ ὁμοιότης τῷ πρωτογόνῳ τύπῳ ὅλως ἐξήλειπται. Τοῦτο βεβαίως συνέβη, διότι πρωΐμως μικράς τις τῆς σημασίας διαφορὰ τῆς συνθέτου ταύτης καὶ τῆς ἁπλῆς ἐγκλίσεως ἐπῆλθε· διὰ δὲ τῆς κατὰ μικρὸν εἰσχωρησάσης συνηθείας ὅπως τῇ νεωτέρᾳ ἐγκλίσει αἱ δευτερεύουσαι προσωπικαὶ καταλήξεις προσαρτῶνται, ἔμελλεν ἡ ἀποχώρισις ἔτι ὁλοσχερεστέρα γενέσθαι. Ποία δέ τις ἡ σχέσις τούτου τῇ τῆς εὐκτικῆς χρήσει, οὐ τοῦ παρόντος ζητῆσαι.

Πρὸ ὀλίγου ἐκ τοῦ μέλλοντος ἐνομίζομεν δυνατὸν εἶναι τὴν εὐκτικὴν εὐληπτοτέραν καταστῆσαι· νῦν δὲ τοὐναντίον ἐκ τῆς περὶ εὐκτικῆς ἡμετέρας θεωρίας ἐπιχειρήσομεν τὸν τοῦ μέλλοντος διαφωτίσαι σχηματισμόν. Ὁ Bopp ἐν ταῖς περὶ τοῦ εἰς -sjâmi μέλλοντος ἐρεύναις αὐτοῦ σφόδρα, ὡς εἴδομεν, ὑπεστήριξε τὴν συνάφειαν αὐτοῦ μετὰ τῆς εὐκτικῆς, καὶ ἡ συνάφεια αὕτη τῷ λατινικῷ μέλλοντι λόγου ἀξία ἐστί, καθ' ὅσον τύποι ὡς ferês, ferêt πράγματι εὐκτικῆς ὄντες ἐγκλίσεως τὴν τοῦ μέλλοντος εἰλήφασι σημασίαν. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ συγγράμματι Χρόνοι καὶ Ἐγκλίσεις σελ. 317 δυνατὸν ἐθεώρησα, ὡς ἡ εὐκτικὴ μετὰ δευτερογενῶν καταλήξεων πηγὴ γένοιτο τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μέλλοντος πρωτογενῶν εὐμοιροῦντος καταλήξεων, καὶ ἐκ τῆς ἀποπείρας, ἵνα ὁ χρόνος τοῦ μέλλοντος ἀπὸ τῆς ἐγκλίσεως τοῦ δυνατοῦ διακριθείη, αὖθις αἱ πρωτογενεῖς καταλήξεις ἐν τῷ μέλλοντι ἐπαναληφθεῖεν· ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ εἰς τοιοῦτον ἀνασχηματισμὸν (Ruckbildung), ὡς ὀρθῶς ὠνομάσθη, ἐπαυσάμην πιστεύων. Ἐν ταῖς διασαφήσεσι τῆς ἡμετέρας Γραμματικῆς σελ. 99 τὴν Σχλεϊχέρειον ἤδη ἠσπασάμην θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ σύνθετος μέλλων ἐκ τοῦ ῥηματικοῦ θέματος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ῥίζης as σύγκειται, αὐτὸς δὲ ὁ μέλλων τοῦ as οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἐνεστῶτος σχηματισμὸς εἰς εἰδικὴν σημασίαν χρησιμεύων. Ἐπειδὴ δὲ σαφὲς ἐγένετο ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ εὐκτικὴ κυρίως σύνθετός ἐστι τοῦ ἐνεστῶτος ὁριστική, ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχονται. Μέλλων, ὡς dâ-sjâ-mi, σύνθετος ἐκ τῆς ῥίζης dâ ἐστι καὶ τοῦ ἐκ τῆς ῥίζης as ἐσχηματισμένου ἐνεστῶτος as-jâ-mi, ὃς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁρμοδιότητα φέρει, ἵνα ὡς μέλλων καὶ ὡς εὐκτικὴ εἰς χρῆσιν ἔλθῃ· καὶ ὄντως τοῦ τε λατινικοῦ ero=es-io καὶ τοῦ σανσκριτικοῦ sjâm, ἑλλ. ἐ(σ)-ίη-ν, λατ. (e)sie-m ἡ πηγὴ ἐγένετο. Ὁ μέλλων ἀπὸ τῶν πλείστων τῆς εὐκτικῆς τύπων ἐκ τῶν πληρεστέρων καταλήξεων διακρίνεται· ἐξ οὗ τὸ χρονολογικὸν δυνάμεθα ἐξαγαγεῖν συμπέρασμα, ὅτι ὁ σύνθετος μέλλων ἐν χρόνῳ ἐσχημάτισται, καθ' ὃν ἔτι τὸ as-jâ-mi τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ καταλήξεις ἀκεραίας διετήρει.

Ἡ πρὸς σχηματισμὸν συνθέτων χρόνων τάσις ἐπὶ μακρὸν ζῶσα παραμεμενηκέναι φαίνεται, διότι ἡ μὲν σανσκρίτη παραδείγματα τὴν ὑποθετικὴν καὶ τὴν παρακλητικὴν παρέχει, ἡ δὲ ἑλληνικὴ τοὺς παθητικοὺς ἀορίστους, ἡ δὲ λατινικὴ τοὺς συνθέτους παρατατικούς, τοὺς παρακειμένους καὶ ὅ,τι αὐτόθι ἀναφέρεται, ἡ δὲ γερμανικὴ τὸν ἀσθενῆ λεγόμενον παρῳχημένον. Εἰ πάντες οὗτοι οἱ νεώτεροι σχηματισμοὶ ὄντως μετὰ τὴν ἀποχώρισιν ἐγένοντο, ἀμφίβολόν ἐστιν, μᾶλλον δ' ἂν εἴη πιθανόν, ὅτι τὰ μὲν προσαρτήματα πάντων τούτων τῶν σχηματισμῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀνῆκον χρόνους, ἡ δὲ πολλαπλασίασις αὐτῶν καὶ ἡ ἀκριβεστέρα τῆς χρήσεως διατύπωσις ἀριδήλως πολὺ μεταγενέστεραί εἰσι, καὶ ἐν μέρει τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἀνάγκης προῆλθον, ὅπως ἁπλοῦς σχηματισμοὺς ἀναρμοδίους καταστάντας ἀναπληρώσωσι· περὶ τούτων διδακτικωτάτη ἐστὶν ἡ συμφωνία τοῦ γερμανικοῦ ἀσθενοῦς παρῳχημένου μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς —θο-ν.

Β. σύνθεσις μετ' ἐσχηματισμένων ὀνοματικῶν θεμάτων.

Περὶ τῶν παραγώγων ῥημάτων ἀναμφιβόλως αἱ θεωρίαι τῶν γλωσσολόγων ἐν πολλοῖς ἔτι διαφωνοῦσιν, ἡμεῖς δ' ἐνταῦθα οὐκ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα προτιθέμεθα εἰσελθεῖν· ἀλλὰ περὶ τῆς πολυαριθμοτάτης τάξεως τῶν ῥημάτων, ἃ ἐν τῇ σανσκρίτῃ ἐν τῷ πρώτῳ προσώπῳ τοῦ ἐνικοῦ εἰς a-jâ-mi λήγουσιν, οὐδεμία φαίνεταί μοι ἀμφιβολία μένουσα ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν σχέσιν τοῖς ἐνταῦθα διερευνωμένοις ἔχει. Ἂν ῥῆμα ὡς τὸ kâma-jâ-mi ἢ bhâra-jâ-mi φορε-jω-μι συγκρίνωμεν πρὸς τὸ svid-jâ-mi, τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς εὑρίσκομεν διαφοράν, ἣν καὶ ἐν τῷ θεματικῷ bharâ-mi πρὸς τὸ πρωτογενὲς as-mi· ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη διεσαφήθη ἡμῖν οὕτω, ὅτι δὴ τὸ bhara ὀνοματικὸν εἴη στέλεχος ῥηματικὸν γενόμενον. Τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ἐνταῦθα προτείνομεν ἐξήγησιν· τὸ μὲν πρῶτον στυστατικὸν τοῦ

svid-jâ-mi μέρος ὀνοματικόν ἐστι πρωτοθετώτατον θέμα τῇ ῥίζῃ ὁμοιόφθογγον· ἐξ ὧν καταληπτὸν καθίσταται, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σχηματίζειν τὸν ἐνεστῶτα καὶ ἐξ ὄντως εὐχρήστων ὀνοματικῶν θεμάτων προέρχεσθαι δύναται, οἷον κηρύσσω τουτέστι κηρυκ-jω-μι· τοὐναντίον δὲ τὸ πρῶτον τοῦ bhâra-jâ-mi συστατικὸν μέρος ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ a σχηματισθὲν ὀνοματικὸν θέμα bhâra = ἑλλ. φορο· ὅτι δὲ τοιοῦτον ὀνοματικὸν θέμα οὐ παρὰ πᾶσι πράγματι τοῖς ῥήμασιν ἐν ἰδίᾳ εὕρηται χρήσει, τοῦτο οὐδεμία ἐστὶν ἔνστασις. Ἐπειδὴ πάμμεγα μέρος τῶν πρώτων ὀνομάτων ἐπίθεμα εἶχον εἰς a λῆγον — ἀναλογισάσθωσαν ἐκτὸς τοῦ a καὶ â τὰ ἐπιθέματα na nâ, ta tâ, ma mâ, tra trâ, ana anâ — τὸ a, ὡς μετὰ Schleicher (Comp. ἐκδ. 3, 365) καὶ Grassmann (Ztschr. XI, 94) παρεδεξάμην, σχεδὸν ὡς γενικὴ ὀνοματικὴ κατάληξις ἐπαγιώθη καὶ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ὀνοματικοῦ σχηματισμοῦ πάντων τῶν ἄλλων ἐπικρατέστερος ἐγένετο. Ὡς δὲ πρὸς τὴν συλλαβὴν ja, τὴν αὐτήν, νομίζω, μέθοδον ἐφαρμόσαι δυνάμεθα, ἣν καὶ ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν θεματικῶν τύπων καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν (ἰδ. σελ. 220). Εἰ τὸ φθογγικῶς ὅμοιον καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν συμπίπτειν δύναται, πᾶσαν ἔχομεν ἀφορμὴν τὸ αὐτὸ ἐκλαβεῖν. Τούτοις τοῖς παρωνύμοις προσφύεται οὐ μὴν ἀποκλειστικῶς, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ σανσκρίτῃ μάλιστα λίαν θαμινὰ ἡ μεταβατικὴ ἔννοια, ἥγε πολὺ τῆς τοῦ ἰέναι ἀπέχουσα φαίνεται· ἀλλ' ἀλλαχοῦ (Διασαφ. 120, 137) ὑπ' ἐμοῦ σεσημείωται, ὅτι πολλὰ ῥήματα ἀναντιῤῥήτως ἀμετάβατα κατὰ συγκυρίαν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτως εἰς τὰ μεταβατικὰ μεταπίπτουσιν, οἷον μάλιστα ἡ πρὸς τοιαύτην σύγκρισιν ἁρμοδία ῥίζα βα ἐν τῷ ἐναρκτικῷ (inchoative) τοῦ ἐνεστῶτος τύπῳ βάσκω, ἐπιβάσκω, ἡ ῥίζα στα οὐ μόνον ἐν τῷ δεδιπλασιασμένῳ ἵστη-μι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς στήσω ἔστησα· πρὸς δὲ ἀμφισβητήσιμόν ἐστιν, εἴπερ ὄντως ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ σημασία αὕτη ὑπὸ τῆς συλλαβῆς ja προήχθη· διότι ὄνομα ἐκ τῆς ῥίζης ἀμέσως προερχόμενον πολλάκις τὴν ἐνεργητικὴν ἅμα καὶ παθητικὴν ἤτοι οὐδετέραν σημασίαν ἔχει· οὕτως ἐκ τῆς σανσκρ. ῥίζης naç (ἀντὶ nak) = ἀφανίζειν, τὸ οὐσιαστικὸν γίγνεται naça, ὅπερ οὐ μόνον τὸν ἀφανισμόν, τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαφάνισιν (τὸ ἀφανίζειν) σημαίνει. Ἡ μεταβατικὴ ἄρα ἤτοι αἰτιατικὴ σημασία ἔγκειται ἤδη ἐν τῷ πρωτογενεῖ ὀνόματι, ὥστε εἰ νῦν τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον μεταβατικὸν nâça-jâ-mi σημαίνει μᾶλλον ἀφανίζειν, φθείρειν, τῇ συλλαβῇ ja ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς τετάρτης τάξεως, μόνη καὶ κυρία σημασία λείπεται ἡ ἔνδειξις τῆς περί τι σπουδῆς καὶ ἀσχολήσεως. Ἴσως δὲ καὶ τὸ nâça-jâ-ti ἐσήμαινε τὸ κατ' ἀρχὰς εἶσι (εἰς τὸ) ἀφανίζειν, ἀσχολεῖται περὶ τὸ ἀφανίζειν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο τὸ nâça-ja-ti τὸ λατινικὸν ἀντι-στοιχεῖ noc-e-t, καὶ ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι οὐκ ἐξ ἀρχῆς ἀποκλειστικῶς τῷ τύπῳ ἐκείνῳ ἡ μεταβατικὴ σημασία ἐνέκειτο· ἄτοπον γὰρ καθόλου ἂν εἴη τοιαύτην λογικὴν κατηγορίαν, οἵα ἡ τοῦ μεταβατικοῦ, ἐν οὕτωσὶν ἀρχαίαις τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης περιόδοις προϋποτιθέναι. Τοιαῦται τάξεις κατὰ μικρὸν ἐξ ἀοριστοτέρων καὶ πολυσημαντοτέρων ἀναπτύσσονται χρήσεως τρόπων. Οὐκ ἀπίθανον δέ, ὅτι ἡ ἀκριβὴς μεταβατικὴ χρῆσις τὸ πρῶτον ἐν περιόδῳ πεπαγίωται, καθ' ἣν πτωτικοὶ τύποι ὑπῆρχον· διότι ἡ μεταβατικὴ σημασία οὐσιωδῶς στηρίζεται ἐπὶ τῆς συνήθους συντάξεως τοῦ ῥήματος μετὰ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου· ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἔννοια αὕτη ἐν τῇ γλώσσῃ ἀνεφάνη, τότε ἀκριβὴς καθόλου διάκρισις τοῦ μεταβατικοῦ καὶ ἀμεταβάτου καὶ ὕστεραν τὸ μεταβ. ἐνεργητικὸν καὶ τοῦ ἀμέσου (immediativum) ἐπῆλθεν. Ὅτι ὅμως ἡ πτωτικὴ περίοδος μεταγενεστέρα ἐστὶ τῆς περὶ ἧς ἐνταῦθα πρόκειται, οὐδεμίαν, ὡς νομίζω, ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν.

Ὑπὲρ δὲ τῆς ταὐτότητος τῆς συλλαβῆς ja, ἡ ἐν τῇ σανσκρίτῃ τὴν δεκάτην χαρακτηρίζει τῶν ῥημάτων τάξιν μεμορφωμένον ἐχόντων ὀνοματικὸν θέμα, τῇ ἑτέρᾳ, ἤγ' ὡς σημεῖον τῆς τετάρτης τάξεως ἀμέσως τῇ ῥίζῃ συνάπτεται, καὶ ἄλλη τις περίπτωσις συνηγορεῖ· διότι ὡς ἐκ τῆς ἀρχεγόνου αὐτοῦ ἰδιότητος καὶ τοῦτο τὸ ja τῆς δεκάτης τάξεως ἀριδήλως οὐδενὶ ἄλλῳ ἢ τῷ τοῦ ἐνεστῶτος θέματι ἀνήκει. Ἡ σανσκρίτη ἐν τοῖς μεταβατικοῖς ἀρχαίους μόνον μετ' ἀναδιπλώσεως ἀορίστους διετήρησε π. χ. a-ki-kar-at ἐποιήσατο, ὅτε ὁ ἐνεστὼς ἔχει kâra-ja-ti, ὁ δὲ παρακείμενος περιφραστικῶς πάντοτε σχηματίζεται, καὶ ἐν ἄλλαις δὲ περιπτώσεσιν αἱ οὕτω καλούμεναι ἀποβολαὶ τῶν συλλαβῶν aja οὐκ ἀπολείπουσιν. Ἐκ τούτων καταφανὲς γίνεται, νομίζω, ὅτι ὁ ἀρχαιότερος τρόπος ὅδε ἦν, πάντας τοὺς ἄλλους τύπους ἄλλως σχηματίζειν ἢ τὸν τῆς διαρκείας· καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς δὲ ῥήμασιν, οἷον γοάω, ἀφ. ἔγοον, μηκάομαι, παρακ. μέμηκα, καὶ ἐν τοῖς λατινικοῖς, οἷον sonare παρακ. son-ui φανερὰ

ἴχνη τοιουτοτρόπου κλίσεως διετηρήθησαν ἡμῖν. Τοιαῦτα ῥήματα πανόμοιά εἰσι τοῖς σανσκριτικοῖς, οἷον kam (ἐρᾶν), οὗ ὁ μὲν παρακείμενος ka-kam-ai, ὁ μέλλων τε καὶ ὁ ἀόριστος κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῆς ῥίζης ἐσχηματίσθησαν, ὁ δ' ἐνεστὼς kâma-jâ-mi ἐμμέσως ἐκ τοῦ ὀνοματικοῦ θέματος kama. Ὅτι δὲ ὕστερον καθ' οὓς χρόνους ἡ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συλλαβῆς ja συνείδησις ἐξηλείφθη, καὶ μάλιστα ἐν ἔτι μεταγενεστέροις, ὅτε ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ ὁ τύπος τῶν ῥημάτων τούτων δι' ἀποβολῆς φθόγγων καὶ συναιρέσεως οὐσιωδῶς ἐτροποποιήθη, τὸ τοῦ ἐνεστῶτος θέμα καθόλου ὡς ῥηματικὸν εἰς χρῆσιν ἦλθεν, ἐκ δὲ τούτου στελέχει συνθέτῳ ἤδη ἐκ τῆς ja νέον προσετέθη as, καὶ μάλιστα ἐν τῷ μέλλοντι (khôra-j-ishjâ-mi) as ἅμα τε καὶ ja, οὐδὲν ἔχει τὸ θαυμάσιον καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐπιβεβαιούμενον ἀναλογιῶν. Ἐν ἐκείνοις τοῖς παρωνύμοις ῥήμασιν, ὧν τὸ στέλεχος ἰσχυρότερα παραγωγικὰ στοιχεῖα ἔφερεν, ὡς π. χ. τὸ τί-μα τὴν συλλαβὴν μα ἦν χαλεπὸν εἰς τὴν ῥίζαν ἐπανελθεῖν· ἐκτὸς τούτου διὰ τῆς ποικιλίας τῶν ὀνοματικῶν ἐπιθεμάτων εἰς τὰ παράγωγα ῥήματα πλῆθος ἐπῆλθεν εἰδικῶν τροποποιήσεων τῆς σημασίας, ἐξ ὧν τὸ μεταξὺ ῥίζης καὶ τῶν παραγώγων ῥηματικῶν θεμάτων χάσμα ἔτι μεῖζον ἔμελλε γενήσεσθαι· ἀλλ' ἀκριβῶς τὰ παράγωγα ῥήματα τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν τῇ ἀποπείρᾳ ὀφείλουσιν, ὅπως τὰς πολυειδεῖς νέας ἀντιλήψεις καὶ ἐννοίας, αἱ ἐκ τοῦ τῶν ὀνομάτων σχηματισμοῦ ἀνεβλάστησαν, εἰς ῥηματικοὺς τύπους ῥευστὰς αὖθις, οὕτως εἰπεῖν ποιήσωσιν. Τὰ σπέρματα ἤδη ἐν ταύτῃ ἐναπετέθησαν τῇ περιόδῳ, ἀλλὰ πιθανῶς τὰ πλεῖστα ἐν ταῖς ἐπελθούσαις ἐκαρποφόρησαν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν χρονολογικὴν σχέσιν, ἐν τῷ τέλει τοῦ κεφαλαίου τούτου ἓν μάλιστα τὸ ἑξῆς μεγάλην ἔχει σημασίαν, ὅτι καὶ τὸ δεύτερον τῶν συνθέτων ῥημάτων στρῶμα εἰκὸς πρὸ τῶν πτωτικῶν τύπων συνεστάναι. Ὡς ἡ συνείδησις τῶν πτώσεων ἐπεφάνη καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς, τοιοῦτοι συνδυασμοὶ οἷος ὁ nâka-jâ-mi kâma-jâ-mi ἐκ τῶν ἀδυνάτων ἦσαν· διότι ἔδει τοὐντεῦθεν τὴν σχέσιν δηλωθῆναι, ἣν ἡ ἔννοια τοῦ ὀνόματος πρὸς τὴν τοῦ ῥήματος εἶχεν. Εἰ τοῦ ὀνόματος ἡ ἔννοια περιεχόμενον ἢ σκοπὸς τοῦ ῥήματος ἦν, τοῦτο ἐν τῷ ὀνοματικῷ τύπῳ ἔδει δηλοῦσθαι· διότι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ μορφωτικὰ τῶν λέξεων ἐπιθέματα, ὧν ἡ χρῆσις πανταχοῦ προαιρετικὴ μᾶλλον (declinatio voluntaria), αἱ πτωτικαὶ καταλήξεις ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ὡς αἱ προσωπικαὶ ἐν τοῖς ῥήμασιν, ἀναγκαῖαι θεωροῦνται. Ἔδει ἄρα, εἴπερ τὸ nâka καὶ jâmi, kâma καὶ jâmi πλησίον ἀλλήλων ἀχώριστα ἔτι ἔκειντο, κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἀπαιτουμένην ἔννοιαν nâkam jâmi, kâmam jâmi λέγεσθαι, ὡς ἡ σανκρίτη τοὺς περιφραστικοὺς τῆς δεκάτης τάξεως παρακειμένους ἐκφέρει τὸ βοηθητικὸν ῥῆμα μετὰ τῆς αἰτιατικῆς συνδέουσα k'hôrajâm k'akâra, babhûva ἢ âsa, καὶ ἡ λατινικὴ τὸ περιφραστικὸν ire, iri μετὰ τῆς αἰτιατικῆς datum συνάπτει. Ἀλλὰ πιθανῶς οἱ φιλοῦντες τῶν γλωσσολόγων πανταχοῦ ἐν τοῖς ὑπολειπομένοις τύποις τοσοῦτον πλῆθος φθογγικῶν ἀκρωτηριάσεων καὶ παραμορφώσεων εἰκάζειν, ὁσονδήποτε δύναταί τις φαντασθῆναι, οὐδεμίαν ἔξουσι κἀνταῦθα δυσκολίαν παραδέξασθαι, ὅτι δὴ τὸ μ τῆς αἰτιατικῆς ἐξέπεσεν. Ἀλλὰ πρὸς ὑποστήριξιν τούτου ἀναλογίαι οὐδόλως μετ' εὐκολίας εὑρεθεῖεν ἄν. Καὶ πράγματι δὲ οὐδεμιᾶς τοιαύτης χρῄζομεν, τὴν σύστασιν τῶν τύπων τούτων ἀναβιβάζοντες εἰς χρόνους, καθ' οὓς τὸ μ τοῦτο ἄγνωστον ἦν. Ἀλλ' ὡς ἅπαξ τὰ δύο συστατικὰ μέρη ἑνωθέντα ἓν ὅλον ἀχώριστον ἀπετέλεσαν, ἐν ταύτῃ τῇ ἑνώσει εἰς τὴν ἐπερχομένην περίοδον μετεβιβάσθησαν καὶ ὡς τύπος ἄλλων πολυαρίθμων τοιούτων συναφῶν ἐχρησίμευσαν· διότι τοιαύτη πανταχοῦ ἡ φύσις τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως, τὸ ἅπαξ προσκτηθὲν ἐν ἑκάστῃ τῶν προτέρων περιόδων παρέχει τὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν ἡ ἐπερχομένη ἐποικοδομεῖ, ἀφ' ἑαυτῆς οὐ δυναμένη τὰ θεμέλια ταῦτα καταβαλεῖν ἢ οὐσιωδῶς μεταβαλεῖν.

Ἔτι δὲ σαφέστερον καταδείκνυται, ὅτι αἱ μετὰ ἀμορφώτων ὀνοματικῶν θεμάτων συνθέσεις τὸν πτωτικὸν ἀποκλείουσι σχηματισμόν· ἀόριστος ὡς ὁ a-dik-sa-t, τουτέστι τότε δεικνὺς ἦν ὅς, δύναται μόνον ἐν χρόνῳ συνεστάναι, καθ' ὃν οὐδεμία διαφορὰ τοῦ ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ ἦν. Ὡς τὸ ἔθος πρὸς ἔνδειξιν τοῦ πληθυντικοῦ εἰς τὰ ὀνόματα εἰσῆλθεν, ἡ σύνθεσις τοῦ πληθυντικοῦ (a)san-t μετὰ τοῦ θέματος ἀπῄτησεν ἂν καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ πληθυντικὸν ἐπίθεμα, ὥστε τὸ σύνολον ἦν ἂν τοιόνδε τι, a-dik-as-sant τότε δεικνύντες ἦσαν οἱ· οἱ τύποι ἄρα οὗτοι, περὶ τῆς χρονικῆς αὐτῶν συστάσεως ἐρωτώμενοι, τὴν σαφεστάτην, ὡς νομίζω, καὶ μηδεμιᾶς παρανοήσεως ἐπιδεκτικὴν ἀπόκρισιν παρέχουσιν. Κατὰ τοῦτο ἐν συμπάσῃ τῇ χρονολογίᾳ τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης σπουδαίας καὶ ἀποτελεσματικῆς εἰσι σημασίας· διότι οὐδενὸς τὴν σχετικὴν τῶν τύ-

πων τούτων νεότητα ἐν συγκρίσει πρός τε τοὺς θεματικοὺς καὶ πρὸς τοὺς πρωτογόνους ῥηματικοὺς διαμφισβητῆσαι δυναμένου, ἀποδεδειγμένα ἐκ τούτου εἰσί, νομίζω, ἥτε πορεία τῆς καθόλου ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, καὶ τοῦτο, ὅπερ λίαν σπουδαῖον, ὅτι τῶν πτώσεων ὁ σχηματισμὸς ὡς τοιοῦτος καὶ αὐτῆς τῆς συστάσεως τοῦ νεωτάτου ῥηματικοῦ στρώματος, καὶ δὴ καὶ τῆς διαμορφώσεως συμπάσης τῆς τῶν ῥημάτων κατασκευῆς μεταγενεστέρα ἐμφάνισίς ἐστιν.

Ἴσως τῷ τὸ πρῶτον ταῦτ' ἀναλογιζομένῳ παράδοξον ἂν φανείη, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἡ γλῶσσα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἀναπτυχθεῖσα εἶχεν, ἄμοιρος ἔτι ἠδύνατο εἶναι τοσούτῳ κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ἀναγκαίου μέσου, οἷόν εἰσιν οἱ πτωτικοὶ τύποι, ἐν οἷς καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασι συμπεριλαμβάνεται. Ἀλλὰ γλῶσσαι ἀτελέστερον διωργανωμέναι δεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι πολλῶν τινῶν, ἃ ὡς πρὸς μεταγενεστέραν διαμόρρωσιν ἀπαραίτητα φαίνονται, ἀμοιροῦσιν ἢ μᾶλλον δι' ἄλλων μέσων καίπερ ἧττον σαφῶν ἀναπληροῦν αὐτὰ δύνανται. Ἀναλογισάσθω τις τὴν παράστασιν, τὸν τονισμόν, τὴν χρῆσιν τῶν ὡς μορίων ἐγκατεσπαρμένων ἀντωνυμικῶν θεμάτων, ἣν ἡμεῖς ὅσον οὔπω ὡς πρόδρομον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πτώσεων γινώσκειν μαθησόμεθα· ἐπὶ τούτοις ἦρχετο ὁ μεθ' ἱκανῆς ἤδη ἀφθονίας ἀνεπτυγμένος σχηματισμὸς τῶν ὀνοματικῶν θεμάτων· ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔτι μέσον καί, ὡς ἐγὼ νομίζω, οὐσιῶδες εἶχεν ἡ γλῶσσα μεταχειρίζεσθαι, τὴν σύνθεσιν· εἰ γὰρ τὰ ἔτι ἄκλιτα ὀνοματικὰ στελέχη τὸ μὲν ἀντωνυμικοῖς συνήρθησαν θέμασι πρὸς σύστασιν ποικίλων καὶ χαρακτηριστικῶν νέων ὀνοματικῶν σχηματισμῶν, τὸ δὲ ἐνίοις τισὶ ῥήμασι πρὸς μόρφωσιν συνθέτων ῥηματικῶν τύπων, πῶς ἔμελλον τῆς πρὸς ἄλληλα ἀποστήσεσθαι ἑνώσεως; Μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἐν τῇ συνθέσει τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν ὀνομάτων ὁ κανὼν ἐπεκράτησεν, ἵνα μὴ τὸ πτωτικὸν θέμα, εἰ μὴ κατ' ἐξαίρεσιν, ἀλλὰ τὸ μορφωτικὸν τῶν λέξεων θέμα γυμνόν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ συνθέσει παραλαμβάνηται. Σύνθετα, οἷα τὸ σανσκρ. nara-siha-s ἀνδρολέων, τὸ ἑλλ. λογο-γράφο-ς, τὸ λατ. locu-ple-s ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς μεταγενεστέρας γλώσσης ὅλως ἀκατάληπτά εἰσι· διότι τὰ θέματα nara, logo, loco ἢ locu κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἀναχρονισμός εἰσιν, ἅτε μετὰ τὴν τῆς ὀνοματικῆς κλίσεως σύστασιν ὅλως ἀπολεσθείσης τῆς συνειδήσεως τοῦ ὀνοματικοῦ θέματος. Τούτου ἕνεκα οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τοιαύτης γνώσεως ἴχνος παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων γραμματικοῖς εὕρηται· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰνδοὶ ἐν ὑστέροις βεβαίως χρόνοις ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ὅλως ἐπιστημονικῶς ἐφίκοντο αὐτῆς, οὐκ ἐλαχίστην εἰς τὴν ὀξύνοιαν αὐτῶν βοήθειαν καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ σανσκρίτῃ πολυαριθμοτάτων καὶ ποικιλωτάτων συνθέτων προσλαβόντες. Οἱ Ἕλληνες γραμματικοὶ φαίνονται ὅλως τῶν τύπων τούτων ὀλιγωρήσαντες, κατὰ δὲ τὰς θεωρίας αὐτῶν ὤφειλον ἂν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν συνθέτων παντα-χοῦ τύπους πτωτικοὺς παρεφθαρμένους ὑποτιθέναι· ἀλλὰ πράγματι ἐνταῦθα ἀρχαιοτέρα τις τῆς γλώσσης κατάστασις, πτώσεων ἄμοιρος, ἀποκεκαλυμμένη, οὕτως εἰπεῖν, κεῖται. Διὸ ἐν τοῖς συνθέτοις καὶ ἄνευ τῆς τῶν συγγενῶν γλωσσῶν βοηθείας δυνάμεθα τὴν ἔννοιαν τοῦ θέματος παντὶ μαθητῇ σαφῆ καταστῆσαι· ὅτι δ' ἐν τούτοις τοσαῦτα ὀνοματικὰ θέματα ἄνευ πτωτικῶν σημείων διεσώθησαν, καταληπτὸν γίγνεται μόνον, ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι πρὸ τῆς τῶν πτώσεων περιόδου πολυάριθμα σύνθετα δεδημιούργηνται, πρότυπον πάντων τῶν μεταγενεστέρων ὁμοειδῶν σχηματισμῶν γενόμενα. Ὅσοι δὲ ποικίλοι συνδυασμοὶ λέξεων πρὸς ἀλλήλας κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκφανέστατοι, καὶ πόσον, καίπερ πολυσήμαντοι, ἀλλ' ὅμως ἐν ἑκάστῃ περιπτώσει ὅλως καταληπτοὶ δύνανται γενέσθαι, μανθάνομεν καὶ μικρὸν παρακύπτοντες εἰς ὅ τι Ἰνδοί, Ἕλληνες, Γερμανοί, Σλαῦοι κατὰ ταύτην τὴν διεύθυνσιν ἡμῖν διατετηρήκασιν. Ὅσας πτωτικὰς καταλήξεις καθιστῶσι περιττὰς καὶ ἀναπληροῦσι λέξεις, οἷαι ἡ χρυσότοξος, ροδοδάκτυλος, ἠεροφοῖτις, γλαυκῶπις! Ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τετάρτῳ τῶν συνθέτων τούτων ὀνομάτων δύναταί τις ἰδεῖν, πῶς ἡ ἔνδειξις τοῦ ἀριθμοῦ ἐλλείπειν δύναται. Τοιαύτας δὲ συνθέσεις μόνον κατὰ τὴν ἀρχαίαν ταύτην περίοδον πολλῷ εὐρυτέρας καὶ τοὐντεῦθεν ἐλευθερωτέρας (1) τὴν χρῆσιν παραδεκτέον ἢ κατὰ τὰς ὑστέρας, διότι κατ' αὐτὴν μέχρι

(1) Ὡς παράδειγμα ἀρχαίας συνθέσεως δυνατὸν τὸ ἀξιοσημείωτον πατροφονῆα (Ὁμηρ. Ὀδυσσ. Α, 299. Γ, 197, 307) χρησιμεῦσαι· Ἐπεὶ ἔκτανε πατροφονῆα Αἴγισθον δολομῆτιν, ὅ οἱ πατέρα κλυτὸν ἔκτα. Ἡ λέξις ἀναντιρρήτως λείψανόν ἐστιν ἀρχαιοτέρας ποιήσεως παράδοξος φανεῖσα καὶ τῷ Εὐσταθίῳ διὰ τὸν ἀσυνήθη τῆς συνθέσεως τρόπον ἀπὸ πάσης ἄλλης ἑλληνικῆς συνθέσεως ἀπομακρυνόμενον. Τίς δ' ἄν ποτε ἐν τῇ γερμανικῇ ἐκάλεσε vatermörder (πατροκτόνον) τὸν φονεύσαντα τὸν πατέρα ἑτέρου τινός;

τινὸς τὴν ἐλευθέραν τῆς φράσεως σύνταξιν ἀνεπλήρουν· ὕστερον ὅμως αὕτη ὁ κανὼν ἀπέβη· διὸ ὃς ἀντὶ προτάσεως λέξιν ἐδημιούργει, τῆς καθ' ἑκάστην χρήσεως ἀπεμακρύνετο. Ἐντεῦθεν προῆλθεν, ἵνα σύνθετα ἐκ δύο ὀνοματικῶν θεμάτων ἐν ἀκριβεῖ ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐκ μορίων σύνθετα τὴν ἀντίληψιν παρέχωσι μᾶλλον προηγορικοῦ ὀνόματος ἢ ἐπιθέτου, καὶ τούτου ἕνεκα πλὴν ὀλίγων τινῶν σχετικῶς ἐν τῇ κοινῇ χρήσει παραδεκτῶν γενομένων, οὐσιωδῶς ἐν τῇ ποιητικῇ γλώσσῃ ἐναπομείνωσι περιορισθέντα. Ἡ παρατήρησις αὕτη τῇ παρούσῃ ἡμῶν ἐρεύνῃ προσήκει μόνον καθ' ὅσον ἡμῖν δείκνυσι, πῶς λόγος καὶ ταῖς ἐσχάταις ἐπαρκῶν ἀνάγκαις ἄνευ πτώσεων δυνατὸς ἐγίγνετο.

Ϛ. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΤΩΝ ΠΤΩΣΕΩΝ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ.

Ἡ σύστασις τῶν πτώσεων ἐκ τῶν πάνυ σκοτεινοτάτων ἐστὶ μερῶν τοῦ εὐρυτάτου τῶν ἰνδογερμανικῶν τύπων συστήματος. Ὅτε ὡς πρὸς τὴν ῥηματικὴν κλίσιν σειρά τις ἀναλύσεων παρὰ πάντων ἀνεγνώρισται, περὶ δὲ ἄλλων τοὐλάχιστον πλείονες μετὰ σπουδῆς συνεζητημέναι δόξαι πρὸς ἀλλήλας ἀντιτάσσονται, περὶ πολλῶν πτωτικῶν τύπων τοὐναντίον οὐδ' ἀπόπειρά τις ἐγένετο διασαφήσεως, ἀλλὰ μόνον τὰ γενικώτατα περὶ πτώσεων ζητήματα μέχρι τοῦδε ὑπὸ συζήτησιν καθυπεβλήθησαν· ἀλλ' οὐδ' ἡ ἡμετέρα πρόθεσίς ἐστιν εἰς τοῦτο τὸ πάντων τῶν ζητημάτων χαλεπώτατον νῦν βαθύτερον εἰσχωρῆσαι, ἄλλως τε καὶ διότι ἐν ἄλλῃ πρό τινων ἐνιαυτῶν περιπτώσει κεφαλαιώδη τινὰ περὶ αὐτοῦ ἐξέθηκα (Verhandl. del Meissner philologenvers. 1863 s. 45—). Ἐνταῦθα δή, ἔνθα περὶ οὐδενὸς ἄλλου πρόκειται ἢ περὶ τῆς τῶν τύπων διαδοχῆς, διότι τὸν χρόνον ἤδη καθόλου ὁρίσαι ἐζητήσαμεν (σελ. 228—229), καθ' ὃν αἱ πτώσεις ἀνεφάνησαν, ὀλίγαι τινὲς ἀρκοῦσι παρατηρήσεις. Καὶ πρῶτον αἱ πτώσεις, ὡς καὶ ἐν τῇ ἤδη μνημονευθείσῃ διατριβῇ ἐπεχείρησα ἀποδεῖξαι, εἰς δύο χωρίζονται στρώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν τὴν κλητικήν, τὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὴν αἰτιατικὴν περιλαμβάνει. Ἡ στενὴ τῶν πτώσεων τούτων συγγένεια καὶ ἐκ τούτου ἀναδείκνυται, ὅτι ἐν μὲν τῷ οὐδετέρῳ γένει ὅλως συνταυτίζονται, τῶν δὲ ἄλλων πτώσεων διακρίνονται, διότι οὐδέποτε ταύταις ἀνταλλάσσονται. Ἡ ἀπενεκτικὴ πολλάκις ἐν τῇ σανσκρ. τῇ γενικῇ συμπίπτει, ἡ δὲ τοπικὴ τοῦ δυϊκοῦ τῇ γενικῇ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμοῦ, ἐν δὲ ταῖς κλασικαῖς γλώσσαις τῇ δοτικῇ συγχωνεύεται, ἡ δὲ ὀργανικὴ ἐν μὲν τῇ ἑλληνικῇ ὑπὸ τῆς δοτικῆς, ἐν δὲ τῇ λατινικῇ ὑπὸ τῆς ἀπενεκτικῆς ἀναπληροῦται· ἡ δὲ δοτικὴ καὶ ἀπενεκτικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἐν τῇ σανσκρίτῃ καὶ λατινικῇ συνταυτίζονται, ἡ δὲ γενικὴ καὶ δοτικὴ τοῦ δυϊκοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ. Ἀλλ' οὐδὲν ἴχνος τοιούτων σχέσεων τῆς αἰτιατικῆς πρὸς τὰς ἄλλας τὰς πλαγίας πτώσεις. Δυνάμεθα ἄρα ἐκ τούτων ἴσως συναγαγεῖν, ὅτι ἡ αἰτιατικὴ εἶχεν ἤδη ἀπέναντι τῆς ὀνομαστικῆς καὶ κλητικῆς σαφῆ καὶ ὡρισμένην χρῆσιν λαβοῦσα, πρὶν ἢ αἱ ἄλλαι πλάγιαι πτώσεις ἀναφανῶσιν.

Εἰ περίοδός τις τῆς γλώσσης ὑπῆρξε, καθ' ἣν μόνον τὸ πρῶτον τῶν πτώσεων στρῶμα ἦν, τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀφετηρίαν ἔξεστιν ἐν μόνον τοῖς ἀρχαιοτέροις τῶν γλωσσικῶν δημιουργημάτων ζητεῖν· οἷον ἡ κλητικὴ ἐκ τῆς ἀπτώτου περιόδου προέρχεται, τὸ γνήσιον θέμα ἐν τῇ ἐπικλήσει ἀμετάβλητον διατηροῦσα· κατὰ τοῦτο δὲ ὁμοία ἐστὶ τοῖς περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος θεματικοῖς τύποις, οἵ γ' ἐν τῇ συνθέσει ἀμετάβλητοι μένουσιν. Τὸ πρέσβυ ἐν τῇ κλητικῇ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ συστατικῷ μέρει τοῦ πρεσβυ-γενὴς σεβάσμια τῆς γλώσσης εἰσὶν ἀρχαῖα λείψανα, ἃ μόνον, ὅταν τις εἰς τὴν διοργανωτικὴν σύμπαντος τοῦ γλωσσικοῦ στελέχους περίοδον ἀναδράμῃ, καταληπτὰ καθίστανται. Ἀλλ' ὁ σχηματισμὸς τῆς ὀνομαστικῆς καὶ αἰτιατικῆς ὅλως ἐπὶ τῆς τῶν θεμάτων μορφώσεως ἐρείδεται. Ἀνωτέρω (σελ. 214) λόγον ἐποιησάμεθα περὶ τῆς τάσεως, ἣν ἔχει ἡ γλῶσσα, ὅπως τὰ ὀνόματα διὰ διηνεκοῦς συζεύξεως νέων ἐπιθεμάτων χαρακτηρίζῃ. Κατὰ ταῦτα δὲ ἐνομίσαμεν τοὺς τύπους ἑρμηνευτέον εἶναι, οἷοι οἱ -an-a, mā-na, ta-ra, an-ta· ἡ δ' ἀρθόνων τύπων γόνιμος τάσις αὕτη οὐ μόνον δύο, ἀλλὰ καὶ τρία καὶ ἔτι πλείονα τοιαῦτα ἀντωνυμικὰ στοιχεῖα συνενοῦσθαι παρεῖχεν. Ἐξακολούθησις ἄρα τελεσιουργὸς τῆς ἀρχαιοτέρας πρὸς μόρφωσιν τάσεως ἦν ἡ ἐκ θέματος οἷον τὸ bhara ἀνάπτυξις ἔνθεν μὲν τοῦ bhara-ma, ἔνθεν δὲ τοῦ bhara-sa (1). Τὸ πρῶτον καὶ ἀποτελεσματικὸν πρὸς σύστασιν τῶν πτώσεων βῆμα ἐγένετο, ὅτε τὸ ἔθος ἐκράτησεν, ὅπως τὸ μὲν τελευταῖον ἐπι-

(1) Περὶ μὲν τῆς ὑπὸ Bopp ἀνακαλυφθείσης συστάσεως τοῦ s τῆς ὀνομαστικῆς ἐκ τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος sa ἰδ. συγκρ. Γραμμ. I, 309 γαλλ. μεταφρ., περὶ δὲ τῆς παραγωγῆς τοῦ m τῆς αἰτιατικῆς ἐκ τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος ama Schleicher Compend. 3 ἐκδοσ. σελ. 523 καὶ Grassmann ἐν τῇ κατωτέρω μνημονευθησομένῃ διατριβῇ.

συναπτόμενον ἐπίθεμα μετακινητὸν θεωρῆται, τῷ δὲ αὐτῷ θέματι ἀμετάβλητον διατηροῦντι τὴν ἔννοιαν ὁτὲ μὲν ἦδε, ὁτὲ δὲ αὕτη τῶν καταλήξεων, ἄλλοτε δὲ μηδεμία ἐπισυνάπτηται. Τὸ ἐπίθεμα καὶ οὕτως ἀεὶ ἔτι τὴν προσδιοριστικὴν τὴν τῷ ἄρθρῳ παρομοίαν λειτουργίαν εἶχε, προεπιβάλλον μόνον ἐπὶ τῆς προκειμένης λέξεως τόνον τινά, ὃς κατὰ τὴν δεδομένην ἔποψιν διάφορος ἦν. Οὕτω δὴ ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτου πτωτικοῦ στρώματος δυνάμεθα ἰδεῖν, ὅτι τῶν πτώσεων ὁ σχηματισμὸς κατὰ τὸν ὅμοιον ἀνεπτύχθη τρόπον ἐκ τῆς τῶν θεμάτων μορφώσεως, καθ' ὃν καὶ ὁ τῶν ἐγκλίσεων ἐκ τῆς τῶν χρόνων. Καὶ ἡ χρῆσις τῶν δύο ἐπιθεμάτων, ἃ συντομίας χάριν τὸ M καὶ Σ ἐπίθεμα δυνάμεθα καλεῖν, προδήλως κατὰ μικρὸν ἐστερέωται· διότι ἐν τῇ κλίσει τῆς ἀντωνυμίας ἐν τῇ σανσκρ. π. χ. aha-m, tva-m, i-da-m, a-ja-m, τὸ m τῇ ὀνομαστικῇ ἀνήκει· ἐξ οὗ δυνατὸν ἂν εἴη σχεδὸν εἰκάσαι, ὅτι ἦν χρόνος, ὅτε δύο μόνον εἶησαν πτώσεις (1), ἡ ὑπ' οὐδενὸς μετακινητοῦ ἐπιθέματος χαρακτηριζομένη κλητική, καὶ ἡ τοῦ M εὐμοιροῦσα ἐπιθέματος, ὕστερον δὲ μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Σ ἐπιθέματος πρὸς ἀκριβεστέραν τοῦ προκειμένου ἔνδειξιν ἀναβλαστήσειεν. Ἡ δὲ κλίσις τῶν ἀπροσώπων ἀντωνυμιῶν ἕτερόν τι παρέχει πρόσθεμα, διότι ἐν τῷ οὐδετέρῳ t (ἢ d) προσαρτᾶται ἀναμφισβήτητον ἔχον τὴν συγγένειαν τῷ ἀντωνυμικῷ θέματι ta. Ἐν ὅσῃ δὲ στενῇ συναφείᾳ κατὰ τὰς πρώτας ταύτας ἀρχὰς τῆς μορφώσεως τῶν πτώσεων ἡ κλίσις μετὰ τοῦ θεματικοῦ σχηματισμοῦ ἦν, ἀριδήλως τὸ ἑξῆς δείκνυσιν, ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ M καὶ Σ ἐπιθέματος ἐναλλαγὴ οὐ μόνον τὴν θέσιν τῆς λέξεως ἐν τῇ προτάσει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς, οὕτως εἰπεῖν, φύσιν ἀφορᾷ, διότι ἐπὶ τούτου ἡ διάκρισις τοῦ οὐδετέρου καὶ ἀρσενικοῦ στηρίζεται. Καὶ ἴσως, ὡς κατ' ἐμοῦ ὁ Steinthal ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ τῶν φιλολόγων συνόδῳ (Verhandl. s. 59) ὑπεστήριξεν, ἡ τελευταία τῶν ἐπιθεμάτων τούτων δύναμις, λέξεων μᾶλλον μορφωτική, ἢν ἡ ἀρχαιοτέρα, ἡ δὲ κυρίως πτωτικὴ ἡ μεταγενεστέρα· διότι εἰ μετ' ὀρθότητος τὸ μὲν ἰδιάζον τῶν μορφωτικῶν ἐπιθεμάτων χαρακτηριστικὸν θεωρεῖται ὁ ἀκριβέστερος λέξεώς τινος πρὸς ἑαυτὴν προσδιορισμός, τὸ δὲ τῶν πτωτικῶν ἐπιθεμάτων ὁ προσδιορισμὸς αὐτῆς πρὸς ἄλλας, ἡ χρῆσις τοῦ μ ἐν τῷ οὐδετέρῳ μορφωτικὴ δείκνυται· καὶ ἐπειδὴ τῶν πτώσεων ὁ σχηματισμὸς τῆς τῶν λέξεων μορφώσεως καρπός ἐστιν, ἡ τοῦ μ μορφωτικὴ χρῆσις ἐν τῷ οὐδετέρῳ δικαίας δύναται ἔχειν πρεσβείων ἀξιώσεις. Ἀφ' οὗ τὸ ἔθος ἐν τῇ γλώσσῃ ἐκράτησε τὴν λέξιν, ὅτε μὲν ἡ ἔννοια αὐτῆς ὡς ζωηροτέρα ἔμελλεν ἐξενεχθῆναι, διὰ τοῦ Σ ἐπιθέματος χαρακτηρίζειν, ὅτε δὲ ἡ ἐναντία περίπτωσις ἦν, ἢ μηδόλως ἢ διὰ τοῦ ἐπιθέματος M, ἐκ τούτου εἰς διάκρισιν χωρῆσαι τοῦ ὑποκειμένου ὡς μέρους τῆς προτάσεως ἐξέχοντος ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου ἐν εὐρυτάτῃ σημασίᾳ ὡς μέρους ὑποδεεστέρου καὶ ἐπουσιώδους οὐδενὸς περαιτέρω βήματος ἀνάγκη ἦν. Μετὰ δὲ τοὺς τύπους τοῦ ἑνικοῦ οἱ τοῦ πληθυντικοῦ, ὁλοσχερῶς σχεδὸν τὰ αὐτὰ τοῖς τοῦ ἑνικοῦ ἔχοντες στοιχεῖα πρὸς ἄλληλα συνημμένα, ἐπελθεῖν ἠδύναντο, οἱ δὲ τοῦ δυϊκοῦ ὕστερον. Ὅτι δὲ ἡ γλῶσσα μακρὸν ὅσον χρόνον ταύταις ἠρκεῖτο ταῖς ταπειναῖς ἀρχαῖς, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς εὐρείας τῆς αἰτιατικῆς χρήσεως ἐξαχθῆναι δυνάμενον. Ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκτάσει, ἣν ἡ πτῶσις αὕτη ἐν τῇ ἑλληνικῇ μάλιστα εἴληφε, λείψανον ἔτι τῆς παναρχαίας ἐκείνης χρήσεως διορᾶται, καθ' ἣν ἡ αἰτιατικὴ ἡ γενικὴ πλαγία πτῶσις ἦν.

Τῷ ἀρχαιοτέρῳ τούτῳ στρώματι, ὡς εἰκάζω, κατὰ μικρὸν ἠκολούθησε τὸ δεύτερον πάσας τὰς ἄλλας συμπεριλαμβάνον πτώσεις. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν σκοτεινῶν ἐν τοῖς πτωτικοῖς τούτοις τύποις, ἡμεῖς εἰς δύο τινὰ μόνον ἀρκούμεθα τὴν προσοχὴν ἐφιστάντες· πρῶτον μὲν ἡ μόρφωσις τῆς τοῦ ἑνικοῦ γενικῆς ἀναγνωρίσιμος τρόπον τινά ἐστι· διότι ἡ πληρεστάτη αὐτῆς κατάληξις, ἥτις ἐν τῇ σανσκρ. -sja ἐστιν, ὑπὸ πολλῶν τε ἄλλων καὶ μάλιστα νεωστὶ ὑπὸ Max Müller (Lect. σελ. 130 γαλλ. μεταφ.) καὶ Kuhn (Ztschr. XV, 424) πρὸς μορφωτικόν τι ἐπίθεμα παρεβλήθη, ὅπερ ἐν ἑλληνικοῖς π. χ. σχηματισμοῖς, οἷος ὁ δημόσιο-ς, καθορῶμεν, ἴσως δὲ ἐξ ἀρχαιοτέρου, τοῦ -tja, συνέστη ἐπὶ τοιαύτης λειτουργίας ἐν τῇ σανσκρίτῃ διατηρηθέντος. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ κεκαλλιεργημένῃ γλώσσῃ καταλαμβάνει τις, ὅτι οἶκος πατρὸς καὶ οἶκος πάτριος συνώνυμοι τρόποι ἐκφράσεώς εἰσι· πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης ταύτης ὁ Max Müller πολλὰς ἔτι ἀναλογίας ἐκ γλωσσῶν κατωτέρας τάξεως ἀναφέρει, ἐξ ὧν

(1) Πολλὰ ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἀναφερομένων συζητεῖ ὁ Grassmann (Ztschr. XII, 261)· τὴν δ' εἰς m ταύτην ὀνομαστικὴν μεταχειρίζεται ὁ Ascoli (del nesso ario-semitico lettera al prof. A. Kuhn Milano 1864), ὅπως τὰς ἰνδοευρωπαϊκὰς πρὸς τὰς σημιτικὰς παραλληλίσῃ γλώσσας.

διασαφῆσαι δυνάμεθα τίνι τρόπῳ ἡ γλῶσσα εἰς βοήθειαν ἤρχετο αὐτὴ ἑαυτῆς, πρὶν ἢ ὁ τύπος τῆς γενικῆς δημιουργηθῇ. Εἰκὸς νῦν ἐστι καὶ περὶ τῆς καταλήξεως -as τῆς γενικῆς, ἥτις ἔν τε τοῖς εἰς σύμφωνον καὶ ἐν τοῖς εἰς i καὶ a λήγουσι θέμασιν ἐπικρατοῦσά ἐστι, παρομοίαν τινὰ ἑρμηνείαν ἐπιζητῆσαι, ἣν ὅμως ὡς ὑπόθεσιν ἁπλῆν προβαλεῖν βούλομαι· καὶ ἄμεσον ναὶ μὴν πρὸς σύγκρισιν ὀνοματικὸν παράγωγον ἐνταῦθα οὐκ ἔχομεν· ἀλλ' ἂν τοῦ τύπου τούτου ἀνάλυσιν ἐπιχειρήσωμεν, πιθανὸν καταστήσεται πρῶτον, ὅτι ὁ τύπος τῆς γενικῆς, ὡς ὁ τῆς ὀνομαστικῆς, κατόπιν τοῦ s φωνῆεν ἀποβαλὼν ἔχει· ὡς γὰρ ἀπὸ τῆς ὀνομαστικῆς svana-s (=sonu-s) εἰς svana-sa, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς γενικῆς vâk-as (σανσκρ. vâk-as, λατ. voc-is) εἰς vâka-sa ἀνελθεῖν δυνάμεθα· ὅτι ἡ λήγουσα τοῦ τύπου τούτου τὸ αὐτὸ περιέχει ἀντωνυμικὸν θέμα sa, ἐξ οὗ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ὀνομαστικῆς σημεῖον παρήχθη, τοῦτο ἤδη εἰκάσας ἔχει ὁ Bopp (Συγκρ. Γραμμ. I, 428 γαλλ. μεταφρ.) μηδὲν ὅμως πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρινάμενος, πῶς ἂν εἴη δυνατὴ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ μέσου πρὸς ἔνδειξιν τῆς ὀνομαστικῆς καὶ γενικῆς, πτώσεων τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων διαφερουσῶν· ἀλλὰ νῦν τοῦτο ἐπιδεκτικὸν ἔσται διασαφήσεως. Τὸ σύνθετον vâka-sa ἔχει, ὡς ἔοικε, πρὸς τὸ svana-sa, ὡς σύνθετον ἐξαρτήσεως (Tatpurusha) πρὸς σύνθετον προσδιοριστικὸν (Karmadhâraja). Κατὰ ταῦτα, vâka-sa ἦν ἂν ὁ (τῆς) ὀπός, svana-sa ὁ φθόγγος· vâka-sa svana-sa ἄρα ἰσοδύναμα τοῖς, ὀπὸς ὁ l φθόγγο-ς, ἢ ἐν ἀκλίτοις λέξεσιν Stimme der Laut der. Τὸ δίκην ἄρθρου ἐπιθεματισθὲν ἀντωνυμικὸν στέλεχος ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει προσαρτᾶται συντακτικῶς ἤτοι συντακτικῆς πτώσεως πρὸς συμπλήρωσιν χρήζει, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ προσδιοριστικῶς. Ἀλλὰ καὶ ἐν λέξεσιν ἐκ δύο συντεθειμένας ὀνοματικῶν θεμάτων — ἐνομίσαμεν δὲ ὅτι δυνάμεθα παραδέξασθαι (σελ. 129) ὅτι ἡ ὀνοματικὴ σύνθεσις ἤδη ἐν τῇ προγενεστέρᾳ περιόδῳ ἀνεφάνη — τὴν αὐτὴν καθορῶμεν δυαδικὴν χρῆσιν π. χ. μητροπάτωρ (=μητρὸς πατὴρ) καὶ αἰνοπατὴρ (=αἰνὸς πατήρ). Οὕτως ἂν ἄρα καταληπτὴ ἐγένετο καὶ ἡ περὶ ἧς ἀνωτέρω (σελ. 197) λόγον ἐποιησάμεθα σχέσις τοῦ ποδὸς πρὸς τὸ ὁδός· διότι καίτοι ἑκάτερα φθογγικῶς τὴν αὐτὴν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ῥίζαν, τοῦτο μὲν ὀνομαστική ἐστι, διότι τὸ s προσδιοριστικῶς, ἐκεῖνο δὲ γενική, διότι ἐν αὐτῷ τὸ s συντακτικῶς συνάπτεται· ὅτι δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων σχηματισμῶν, πρὶν ἢ παρ' ἀλλήλοις συστῶσι, χρόνος παρῆλθε πιθανώτατόν ἐστι· διότι ἄλλως ἀκατανόητον ἂν ἦν, πῶς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐξ ὁμοίων φθόγγων τοσούτῳ διάφορα συνέστησαν. Ἀλλ' ὡσαύτως οὐ βουλόμεθα καὶ δύο ἀποσιωπῆσαι δυσκολίας, αἳ πρὸς λύσιν ἔτι λείπονται τῇ ἀποπείρᾳ τῆς διασαφήσεως ταύτης· ἡ μὲν πρώτη ἐν τῇ τοῦ a ἐπενθέσει μεταξὺ τοῦ vâk καὶ sa ἔγκειται· ἀλλὰ κἀνταῦθα τὴν τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος a χρῆσιν τοιαύτην δυνησόμεθα ἀναγνωρίσαι, οἵα ἡ τῶν θεμάτων an, ja, καὶ ἄλλων ἐνίοτε ἐν μέρει, ὅπερ νέον μαρτύριόν ἐστιν, ὅτι πτώσεων καὶ θεμάτων σχηματισμὸς ὑπὸ παρομοίων δεσπόζεται τάσεων· ὡς γὰρ ἐν τῇ γενικῇ τοῦ σανσκριτικοῦ bhâra τὸ ἐπίθεμα an προσηρτήθη, πρὶν ἢ τὸ στέλεχος μετὰ τῆς καταλήξεως συναφθῇ âm, bhârâ-n-âm, ἐν δὲ τῇ τοπικῇ πληθ. τὸ i (=ja) bhara-i-su (σανσκρ. bhârêshu=bhâraishu), οὕτω καὶ τὸ a φαίνεται τῷ θέματι προσαρτηθέν. Περὶ τούτου εἰς τὴν τοῦ Schleicher παραπέμπομεν διατριβήν, περὶ τῶν ἐπενθέσεων πρὸ τῶν πτωτικῶν καταλήξεων (Ztschr. IV,54). Χαλεπωτέρα δὲ πρὸς λύσιν ἡ δευτέρα ἐστὶν ἀπορία· εἴπερ τὸ sa τοῦ vâk-a-sa τῆς αὐτῆς ἐστιν ἀρχῆς τῷ τοῦ svana-sa, ὁ τύπος ἐκεῖνος, ὡς οὗτος, ὀρθῶς φαίνεται ἔχων κυρίως μόνον, ὅταν ὀνομαστικῇ ἑνικῇ ἀρσενικοῦ γένους παρακολουθῇ· vâk-a-sa svana-sa (δηλ. vocis sonus) καταληπτὸν ἂν ἦν, vâk-a-sa svana-ma (vocis sonum) ὅμως οὐχὶ ἤδη· διότι ἐν συναφῇ μετὰ θηλυκοῦ ἢ οὐδετέρου ἢ πληθυντικοῦ ἄλλους ὅλως διαφόρους τύπους περιέμενεν ἄν τις, οἷον vâk-a-sâ, vâk-a-ta ἢ vâk-a-ma ἢ παρόμοιόν τι. Τῆς ἀπορίας ταύτης λύσιν κατὰ πάντα εὐχάριστον παρασχεῖν οὐκ ἔχω· ἔστιν ὅμως διέξοδός τις, ἐν ᾗ ἅσμενος ταῖς τοῦ Kuhn (Ztschr. XV, 426) συμφωνῶ εἰκασίαις· διότι καὶ οὗτος εἰκάζει, ὅτι ἡ γενικὴ τῶν εἰς a θεμάτων πρώτην ἀρετηρίαν τὴν ὀνομαστικὴν ἔσχεν. «Ἡ γενική, φησί, κατὰ ταῦτα, ἐπίθετόν ἐστι τὴν καταγωγήν — —, ἔχον δήπου τὸ κατ' ἀρχὰς συνημμένην τὴν ὀνομαστικὴν κατάληξιν· çivasja poutras ἔδει σημαίνειν τὸ κατ' ἀρχὰς çivasjas poutras ὁ Σίβᾳ ἀνήκων υἱός, çivajâs patis ὁ Σίβᾳ ἀνήκων σύζυγος. Καὶ τὸ οὐδέτερον ἴσως τὸν τοῦ ἀρσενικοῦ τὸ πρῶτον μετεχειρίζετο τύπον, δυνατὴ ὅμως ἦν καὶ ἡ προσάρτησις αὐτῷ τοῦ οὐδετέρου m. Ὡς ὅμως ἡ ἀρχὴ τοῦ σχηματισμοῦ ἐπεσκοτήθη, τὸ τῆς

ὀνομαστικῆς σημεῖον ἐν μὲν τῷ ἀρσενικῷ καὶ οὐδετέρῳ ἐξέπεσε, διετηρήθη δὲ μόνον ἐν τῷ θηλυκῷ, ἐν ᾧ καὶ ἡ σανσκρίτη τὸ s ἐν τῇ ὀνομαστικῇ τοῦ ἑνικοῦ διετήρησεν, οὐ μὴν ἐπὶ τῶν εἰς ā ληγόντων θηλυκῶν θεμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν εἰς ī καὶ ū». Πρὸς δὲ πλείονα τῆς εἰκασίας ταύτης ἐνίσχυσιν ὁ Kuhn διπλοῦς τινας τῆς σανσκρίτης καὶ ζενδικῆς τύπους μεταχειρίζεται καθὰ καὶ τὴν θαμινὴν σύμπτωσιν ἐν τῇ σανσκρίτῃ καὶ ὁμοιότητα τῶν τύπων τῆς γενικῆς καὶ δοτικῆς. Περὶ τούτων ἔστιν ὅπου καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν τῶν φθόγγων ἔποψιν ἀμφιβολίαι τινὲς λείπονταί μοι, ἀλλ' εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐνταῦθα οὐκ εἰσέρχομαι, πόρρω τῆς ἡμετέρας ὑποθέσεως κείμενα· ἀλλὰ τὸ οὐσιῶδες τῆς θεωρίας ταύτης φαίνεταί μοι ἀρέσκον. Κατὰ ταῦτα ἄρα αἱ ἀρχαιόταται γενικαὶ τὴν μεγίστην ἂν εἶχον ὁμοιότητα τῷ λατινικῷ cujus (ἀντὶ quo-jus)· διότι ὁ τύπος οὗτος διατηρεῖ ἔτι σαφῆ ἐπιθετικὴν κλίσιν, cujus puer, cuja filia, cujum pecus· εὐκατάληπτον δ' ἔστι, πῶς τοῦτο τοῦ χρόνου προϊόντος λίαν λεπτομερὲς ἀποβαίνει, οὗ ἕνεκα, τῆς ἀρχῆθεν καταγωγῆς ἅπαξ ἐπισκοτηθείσης, ὁ μὲν τῶν τύπων, ἐνταῦθα ὁ cujus, ἠδύνατο καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν γενῶν λέγεσθαι, ὑπὸ τὸν ἑξῆς ὅμως ὅρον τοῖς ἡμετέροις συμφωνότατον πορίσμασιν, ὅτι αἱ πλείονες τῶν πτώσεων, ὅσαι ὕστερον εἰς τοὺς διαφόρους ἀριθμοὺς εἰσεχώρησαν, οὕπω ὑπῆρχον· διότι χαλεπὸν ἂν ἦν κατανοῆσαι πῶς τὸ -asjas ἢ asjâs ἀντὶ τοῦ -asjâns (αἰτ. πληθ.), -asjasâm (γεν. πληθ. κατὰ Σχλεῖχερον), -asja-sva (τοπ. πληθ.) τεθῆναι ἠδύνατο· ἑνὶ λόγῳ ἐκ τούτων ἡ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ μία τῶν ἀρχαιοτάτων φαίνεται πτώσεων, καὶ ἴσως ἡ μετὰ τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικὴν εὐθὺς ἐπερχομένη. Κατὰ τὸν αὐτὸν δ' ἄρα τρόπον καὶ τοὺς εἰς -as τύπους ὠφείλομεν ἑρμηνεῦσαι, αἱ δὲ εἰκασίαι ἡμῶν ἴσως κἀνταῦθα ἐπικύρωσίν τινα ἔκ τινος τύπου ὄντως συντηρηθέντος λαμβάνουσιν· εἰ γὰρ κατ' ἀρχὰς τὸ a-sa ἀρσενικὸς ἦν τύπος, τὸ οὐδέτερον κατὰ τὴν ἀντωνυμικὴν κλίσιν ἠδύνατό τις περιμένειν a-ta· ὡς δὲ τὸ a sa ὕστερον εἰς a-s, οὕτω καὶ τὸ a-ta εἰκὸς ἦν εἰς a-t συντμηθῆναι· ἀλλ' a-t ἡ κατάληξις τῆς ἀπενεκτικῆς ἐστιν. Τί δέ, εἰ ἡ γενικὴ vak-a-s τοιαύτην εἶχε πρὸς τὴν ἀπενεκτικὴν vâk-a-t σχέσιν (Schleicb. Compend. 3, σελ. 537), οἵαν περίπου ja-s (ὅς) πρὸς τὸ οὐδέτερον ja-t, καὶ τὸ λατινικὸν aliu-s πρὸς τὸ aliu-d; ὅτι τὸ t τῆς ἀπενεκτικῆς εἰς τὸ ἀντωνυμικὸν ἀνάγεται θέμα ta πρὸ πολλοῦ τοιαύτην προΰτειναν εἰκασίαν, μηδεμίαν ὅμως τῆς ἀρχῆς ταύτης διασάφησιν παρασχόντες. Ἡ ἀπενεκτική, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ σανσκρίτῃ πολλάκις τῇ γενικῇ συμπίπτει· ἀλλὰ καὶ συντακτικῶς ἡ ἀπενεκτικὴ πάνυ καλῶς ἔκ τινος ἐπιθετικοῦ τύπου ἑρμηνευθείη ἄν· οὐρανία βοήθεια καὶ οὐρανόθεν βοήθεια, ἑῷος ἄνεμος καὶ ἔωθεν ἄνεμος, συνώνυμά εἰσι. Τὸ πόθεν οὐ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπενεκτικῇ σαφῶς καὶ ὡρισμένως ἂν εἴη ἐνδεδειγμένον, ἢ ἐν τοῖς συνθέτοις ostwind, δρυπετής· ἐπὶ τῶν δύο τούτων τύπων, οἵγε τὸ κατ' ἀρχὰς διάφοροι κατὰ τὸ γένος ἦσαν, ἡ γλῶσσα, ὅτε ἡ διάκρισις αὕτη περιττὴ ἀποβᾶσα ἐπεσκοτήθη, ἐσωτερικήν τινα διαφορὰν ἤρξατο ἀπεργάζεσθαι. Τοιαύτας μεταβολὰς καὶ ἀνωτέρω ἐνομίσαμεν ἐν τοῖς περὶ ὑποτακτικῆς παρατηρῆσαι, νέαν δὲ συντακτικὴν διαφορὰν ἐν τοῖς περὶ εὐκτικῆς.

Εἰ οὖν αἱ ἐνταῦθα ἐξενεχθεῖσαι δοξασίαι ἐπεβεβαιοῦντο, θεμελιῶδες ἂν ἐπετεύχθη πόρισμα, ὅτι καὶ συντακτικῶς ἡ ἀρχὴ τῆς γενικῆς πασῶν τῶν κλίσεων, τοὐλάχιστον τῆς τοῦ ἑνικοῦ, ἐπιθετική ἐστι, καὶ δή, καθὰ καὶ παρ' ἄλλων παρετηρήθη (1), καὶ ἡ ὀνοματικὴ τῆς πτώσεως ταύτης χρῆσις ἡ πρώτη ἐν ἐκφανεστάτῃ ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχέσιν τοπικῆς τινος διευθύνσεως (2). Ἡ γενικὴ κατὰ τὴν σύστασιν αὐτῆς τοιαύτην ἄρ' ἂν εἶχεν σχέσιν πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν καὶ αἰτιατικήν, οἵαν ἡ κυρία παραγωγὴ ἤτοι ὁ δευτερεύων τῶν λέξεων σχηματισμὸς πρὸς τὸν πρῶτον (3)· διότι καὶ ἐν τούτῳ τὰ μὲν τῷ θέματι συναπτόμενα ἀντωνυμικὰ στοιχεῖα τὰ ὁρίζοντα (regirende) εἰσίν, ἡ δὲ τοῦ στελέχους ἔννοια ἐν συντακτικῇ ἐξαρτήσει φαίνεται. Div-ja-s bhâ-ma-s ἐσήμαινε κυρίως himmel das licht das, οὐρανοῦ τὸ φῶς, τουτέστι licht das des himmels φῶς τὸ τοῦ οὐρανοῦ· νόστι-μο-ν ἡμαρ

---

(1) Steinthal ἐν τῇ Χαρακτηριστικῇ σ. 301.

(2) Ὅτι ἡ πρώτη τῆς γενικῆς σημασία ἐθεωρεῖτο ἡ τοπικὴ σχέσις φαίνεται καὶ ἐξ ὧν λέγει ὁ Bopp (συγκρ. Γραμμ. I, 428 γαλλ. μεταφρ.) «ἡ οὐσία τῆς γενικῆς ἐστιν, ὅπως ἀντικείμενόν τι προσωποποιῇ δευτερεύουσάν τινα ἰδέαν αὐτῷ ἐπισυνάπτουσα τοπικῆς σχέσεως». Η. Β.

(3) Περὶ τῆς συστάσεως τῆς γενικῆς ἐκ τοῦ παραγώγου τῶν λέξεων σχηματισμοῦ διδακτικωτάτη ἐστὶν ἡ γεν. πληθ. τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῇ σανσκρίτῃ asmâ-ka-m, jushmâ-ka-m, κυρίως (πρβ. Schleicher Compend. 3,635) ὀνομ καὶ αἰτ. οὐδετ. κτητικοῦ θέματος ἐκ τοῦ asma jusma παραγομένου, ὅπερ κατὰ τὴν ἔννοιαν πρὸς τὸ λατινικὸν nostrum, vestrum ἀντιστοιχεῖ.

ἦμαρ τὸ τοῦ νόστου, πολί-τη-ς ὁ τῆς πόλεως. Ἡ ποικίλη τοιούτων παραγώγων καταλήξεων χρῆσις ἐπὶ τοῦ πολυσημάντου στηρίζεται τῆς ἐνδεχομένης σχέσεως τοῦ πρωτοθέτου θέματος πρὸς τὴν μετ' αὐτοῦ συναπτομένην ἀντωνυμίαν. Τὴν αὐτὴν δὲ περὶ τῶν παραγώγων τούτων θεωρίαν καὶ Ad. Regnier ἤδη ἐν τῷ περὶ σχηματισμοῦ τῶν λέξεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης Ἐγχειριδίῳ (σελ. 97) ἐξέθηκεν.

Περὶ δὲ τοῦ περαιτέρω σχηματισμοῦ τῶν πτώσεων ἓν μόνον ἔτι ἐνταῦθα σημειωτέον, ὅτι ὅσαι τὴν συλλαβὴν -bhi προσηρτημένην ἔχουσιν, ἴδιον ἀποτελοῦσι σύμπλεγμα· περὶ παντὸς μὲν τοῦ συμπλέγματος ὁ Bopp (Συγκρ. Γραμμ. Τομ. 2, σελ. 11, γαλλ. μεταφρ.) ἤδη συλλήβδην ἐπραγματεύσατο, ἀλλ' οὔτε οὗτος οὔτ' ἄλλος τις, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, εὐχάριστον τῶν σχηματισμῶν τούτων ἔδωκε διασάφησιν, διότι οὐ δύναμαι τὴν ἐπὶ ἀρχαιοτέρων θεωριῶν ἐρειδομένην Γρασμάννειον (Ztschr. XII, 258) ὑπόθεσιν παραδέξασθαι, ὅτι τὴν πηγὴν πάντων τούτων τῶν τύπων ἐν τῇ προθέσει ζητητέον abhi (=ἑλλ. ἀμφί) = εἰς, κατά, περί· ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἀποριῶν παραλειπομένων μίαν οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν παρελθεῖν, εἰς τί ἄρα γε κατόπιν τοιαύτης προθέσεως ἐχρησίμευον τὰ ποικίλα ἐκεῖνα καὶ ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα προσαρτήματα bhj-am, bhj âm, bhi-s, bhj-as. Καθ' ὅσον τοιαῦτα διακριτικά, ἢ ὡς ὁ Grassmann καλεῖ αὐτά, σημαντικὰ ἤτοι ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα ἐνταῦθα καὶ πρὸς διάκρισιν τῶν ἀριθμῶν χρησιμεύουσι, περὶ οὗ ὁ Schleicher πολλὰς καὶ εὐφυεῖς παρέχει ἀναλύσεις, εἰκὸς ἦν, εἰ τὸ bhi ἐκ τοῦ abhi κεκολοβωμένη ἦν πρόθεσις ἢ μᾶλλον ἐπίθεσις, τοιαῦτα ἐνδεικτικὰ προσαρτήματα πρὸ τούτου κατ' ἀνάγκην ἀλλὰ μὴ κατόπιν αὐτοῦ τάσσεσθαι. Εἰ δὲ ἡ συλλαβὴ -bhi πρόθεσις ἦν ἐπισυναπτομένη, ὡς ἡ λατινικὴ -cum, τὸ vâg-bhj-as ἦν ἂν σχηματισμός, οἷος ὁ λατινικὸς vo-cum-bis ἀντὶ vo-bis-cum. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ προσαρτώμενον τῇ συλλαβῇ bhi ἀξιοθαύμαστον παρέχει τοῖς σημείοις τῶν πτώσεων αἰτιατικῆς καὶ γενικῆς ὁμοιότητα, φαίνεται, ὅτι τὸ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος περιφραστικῷ τινι μᾶλλον πτωτικῷ σχηματισμῷ παρόμοιόν ἐστιν. Ἐξ ὀνοματικοῦ θέματος πρῶτον σχηματίζεται δευτερεῦον, οὕτως εἰπεῖν, κλιτικὸν θέμα, π. χ. ἐκ τοῦ vâk vâg-bhi, ὡς ἐκ τοῦ dêva ἡ γεν. πληθ. ἐν τῇ σανσκρίτῃ dêvan, ἔπειτα αἱ κύριαι συνάπτονται πτωτικαὶ καταλήξεις. Ἐκ τούτων κατανοεῖται ὅτι π. χ. παρὰ τῷ ἑλληνικῷ ἴφι, ὅπερ ὀργανικὴ δοκεῖ τοῦ θέματος Fι (ἴ), τὸ πληθ. ἴφια μᾶλα κεῖται καὶ τὸ κύριον ὄνομα Ἶφις (πρβ. I. Becker Homerische Blætter s. 160). Τὸ ἐπίθεμα bhi ἀριδήλως ἑτέροις ἐκ τοῦ αὐτοῦ συμφώνου ἀρχομένοις ἐπιθέμασι συγγενές ἐστιν, οἷον kaku-bh, kaku-bha-s (kaku-ha-s), rsha-ba-s (Ἐτυμ. ἐκδ. 3,319) kara-bha-s, ἑλλ. ἔλα-φο-ς (Ἐτυμ. αὐτόθ. σ. 336) παρὰ τῷ ἐλλό-ς, κορυ-φή, στέρι-φο-ς, ὧν τὰς ποικίλας διακλαδώσεις ἐν τοῖς Ἰανείοις Χρονικοῖς (60, σελ. 95) ἐπραγματευσάμην· πρὸς ἐξήγησιν τῶν τύπων τούτων τὴν ῥίζαν bha διενοήθησαν ἑλλ. φα = φαίνεσθαι, ἥτις λίαν μὲν ἁρμοδία ἐστὶ τῇ ἐν τῷ ἑλλ. -αφιο-ν ἐκφαινομένῃ ὑποκοριστικῇ σημασίᾳ, ἀλλ' οὐδόλως ἂν ἐκ ταύτης διεσαφήθη ἡ συλλαβὴ bhi ἐν τῷ πτωτικῷ αὐτῆς σχηματισμῷ, οὔτε ἡ πάνυ διάφορος αὐτῆς χρῆσις, οὔτε ἡ σταθερὰ τοῦ φθόγγου i παρουσία. Ὅστις ἂν τολμηρὰς μὴ ἀποτροπιάζηται ὑποθέσεις, ἴσως τὴν ῥίζαν bhu = φύ-εσθαι ἀναλογισθήσεται, ἐξ οὗ ὀνοματικὸς τύπος bhu-ja, κατ' ἐπιτομὴν bhja, καὶ ὕστερον bhi συνεστάναι ἠδύνατο. Ἡ σημασία τοιούτου ὀνόματος σημαίνοντος περίπου οὐσίαν ἦν ἂν ἐν τῇ συνθέσει μετὰ ὀνοματικοῦ στελέχους τοσούτῳ ἁρμοδία, ὅσῳ ἡ μετὰ ῥηματικῶν τύπων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὰ περὶ τούτου, οὐδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι ἐνταῦθα περὶ θέματος πρόκειται δευτερεύοντος, περὶ συνθέσεως ὁμοίας τῇ τῶν συνθέτων ῥηματικῶν τύπων· παρομοίως ἔχουσι πιθανῶς καὶ τὰ ταῖς πτώσεσιν ὁμοειδῆ ἐπιθέματα θα (θε) θι θεν, εἰς μίαν κοινὴν ἀναγόμενα ῥίζαν τὴν dha (πρβ. μισ-θό-ς, ῥιζ. μεδ (Ἐτυμ. 3,244). Ὥστε ὑπὸ χρονολογικὴν ἔποψιν εἴχομεν ἂν ἐνταῦθα τὴν αὐτήν, ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ ῥήματος πορείαν.

Ζ. ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.

Ἐν τοῖς μέχρις ἐνταῦθα εἰρημένοις πάντων ἡψάμεθα τῶν μερῶν τῆς τῶν τύπων κατασκευῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ γλωσσικῷ στελέχει, καὶ τὴν βαθμιαίαν αὐτῶν σύστασιν ἑρμηνεῦσαι ἀπεπειράθημεν. Ἀλλ' ὅμως οὐσιῶδες τῆς γλώσσης πρὸς ἔκφρασιν μέσον ἀμνημόνευτον ἔτι μένει, σύμπασα δηλονότι ἡ τῶν μορίων περιοχή. Αἱ ἄκλιτοι ἐκεῖναι λέξεις, αἳ ἔντε ταῖς κλασικαῖς καὶ ταῖς νεωτέραις γλώτσαις ἐπιρρήματα καλοῦνται καὶ ἐν χρήσει εἰσὶ πρὸς ἔνδειξιν τῶν σχέσεων διευθύνσεως ἢ τρόπου, καὶ ἄλλαι μὲν ἐξ ἀντωνυμικῶν, ἄλλαι δὲ ἐξ ὀνοματικῶν παράγονται θεμάτων, ἀναντιρρήτως πολὺ μεταγε-

νεστέρᾳ ἀνήκουσι περιόδῳ. Κύρια ἐπιρρήματα ἐξ ἐπιθέτων παραγόμενα οὕπω, ὡς ἔοικε, κατὰ τὴν τῆς ἑνότητος περίοδον ἐν σταθερᾷ ἦσαν χρήσει. Ἀλλὰ πρὸ τῆς τῶν γλωσσῶν ἀποχωρίσεως εὑρίσκομεν ἤδη τὰ πρῶτα τῆς χρήσεως σπέρματα, ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν τὰ ἐπιρρήματα τῶν γλωσσῶν ἑκάστης ἀνεπτύχθησαν. Ἡ σανσκρίτη ἀριδηλότατον καθίστησιν, ὅτι τὰ ἐπιρρήματα οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἀμετακίνητοι τουτέστι πτωτικοὶ τύποι ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἄλλων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀποκεχωρισμένοι· ἀλλὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀποδέδεικται. Ἡ διεύθυνσις αὕτη τοῦ πνεύματος τῆς γλώσσης ἀπὸ χρόνων σχετικῶς ἀρχαίων ἐπικρατήσασα φαίνεται ἐν σειρᾷ μάλιστα λέξεων, αἵ γε αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς οὐ πολύ τι πλούσιαι ἦσαν τὸ περιεχόμενον, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο μᾶλλον πρὸς ἔκφρασιν τοπικῶν χρονικῶν καὶ ἄλλων νοερωτέρων σχέσεων ἐχρησίμευον. Γλῶσσα ἄνευ μορίων ἀκατανόητόν τί ἐστιν, ὡς λόγος ζῶν ἄνευ σχημάτων. Μικρὸς ἀριθμὸς μορίων βραχυτάτου τύπου πιθανῶς οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς τῶν ῥιζῶν περιόδου ἐνεφανίσθη· τοὐλάχιστον φαίνεται, ὅτι τινὰ αὐτὸ τὸ ἀντωνυμικὸν θέμα γυμνόν εἰσιν. Μόρια, οἷα τὸ an (σανσκρ. an, ἑλλ. αν, α-, λατ. in γερμ. un), τὸ na (λατ. ne), τὸ gha (πρβ. hi) ἑλλ. γε, ἐκκλ. σλαβ. ze), τὸ nu (σανσκ. nu ἑλλ. νυ), τὸ ka (σαν. k'a ἑλλ. τε, λατ. que), ἅπερ ἐν τοῖς διαφορωτάτοις τοῦ ἡμετέρου γλωσσικοῦ στελέχους κλάδοις ὑπάρχοντα ὡς ἰνδοευρωπαϊκὰ ἀποδείκνυνται, ἴσως εἰς ταύτην ἀνάγονται τὴν περίοδον, καίτοι ἐξ αὐτῶν τινα ἐκτάσεις φέροντα (ἑλλ. νη σανσκ. nû) καὶ προσάμματα (λατ. nu-m, ἑλλ. νῦ-ν) φαίνονται, δι' ὧν τὴν κλίσιν ὑπομιμνήσκουσιν. Ἔτι μείζων ὅμως ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῶν προθέσεων, ἃς ἐν τῇ τῆς ἑνότητος ἤδη περιόδῳ ἀναγράψαι δυνάμεθα. Ἐπειδὴ δ' ἐν πολλαῖς αὐτῶν καταφανῆ ἀνευρίσκομεν πτωτικῶν καταλήξεων ἴχνη, τεκμαιρόμεθα, ὅτι ἡ ἀμετακίνητος παγίωσις ἐν ταύτῃ τῇ τάξει πολλῶν τινων πτωτικῶν τύπων ἐν ἐπιρρηματικῇ χρήσει ἤδη πρὸ τῆς τῶν γλωσσῶν ἀποχωρίσεως ἤρξατο· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, δι' ὃν προσθετέον εἶναι νομίζομεν καὶ ἐπιρρηματικὴν περίοδον ὡς τελευταίαν τῶν μεγάλων τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης περιόδων.

Πολλάκις καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐτυμολογίας σελ. 38 ἐμνημονεύσαμεν, ὅτι αἱ προθέσεις, ὡς καὶ ἄλλα ἐπιρρήματα, ἀφ' ὧν κατὰ μικρὸν εἰς ἰδιάζουσαν περιστελλόμεναι χρῆσιν ἀποχωρίζονται, πτωτικὰς περιέχουσι καταλήξεις, ἐκ δὲ τούτου φῶς ἐπιχεῖται ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς συστάσεως αὐτῶν· καί τινες μὲν αὐτῶν σειρὰν ὅλην πτώσεων διετήρησαν, τάς γε μὴν πλείστας ἡ σανσκριτικὴ parâ καὶ αἱ ταύτῃ συγγενεῖς· διότι αὐτὴ μὲν ἡ parâ, ὡς καὶ ἡ parêna ὀργανικὴ ἐστίν, ἡ δὲ parê (= parai) ζενδ. ὡςαύτως parê τοπική, ἡ δὲ para-tas ἀπενεκτική, ἡ δὲ para-m αἰτιατικὴ (Ἐγχειρ. Ἐτυμ. 3 ἐκδ. σελ. 252). Καὶ πρὸς μὲν τὴν ὀργανικὴν κάλλιστα τὴν παρὰ παραβαλεῖν δυνάμεθα, πρὸς δὲ τὴν τοπικὴν τὴν παραί, πρὸς δὲ τὴν αἰτιατικὴν τὴν ὀσκικὴν perum ἐν μέρει. Τὸ δὲ ἑλλ. πάρος σανσκρ. puras ὅμοιόν ἐστι γενικῇ ἐκ τοῦ βραχυτέρου στελέχους par. Τοῦ δὲ ἀντωνυμικοῦ θέματος an, οὗ τὸ συγκριτικὸν σανσκρ. an-tar (antar-as ἐπιρ. antarâ), ὁ μὲν τύπος an-i = σανσκ. καὶ ζενδ. ni, ἑλλ. ἐν-ί, ἐν, λατ. καὶ γοτθ. in (Ἐτυμ. σελ. 287) ὡς τοπικὴ ἐστιν, ὁ δὲ ἀν-ά = ὀσκ. καὶ ὀμβ. an, γοτ. ana, ἐκ. σλαυ. na πιθανῶς ὡς ὀργανική, ὁ δὲ ap-as = ἑλλ. ἀ-ψ λατ. ab-s ὡς γενική· ὁ δὲ ap-ud ὡς ἀπενεκτικὴ τοπικὴν ἔχουσα σημασίαν. Ὁ δὲ τύπος ἀπαί, περὶ οὗ ὁ Kuhn (Ztschr. XV, 407) ἐπραγματεύσατο, ὑστερογενὴς ἐξελεγχόμενος (ἰδ. Στεφ. Θησαυρ.) οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, ἀναμφιβόλως σχηματισθεὶς κατὰ τὸν κάλλιον διατηρηθέντα τύπον ὑπαί, παραί, μεταί, καταί, συμφώνως τῷ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν κανόνι, ὅτι αἱ προθέσεις τὴν ἑαυτῶν λήγουσαν μηκύνειν δύνανται· οὐδένα δὲ λόγον ὁρῶ τοῦ παραγαγεῖν ἐκ τῶν μακροτέρων τοὺς βραχυτέρους τύπους, ὡς ὁ Kuhn βούλεται. Ἐν τῇ para λίαν σαφῶς ἤδη καθορῶμεν, ὅπως θέματός τινος πλείονες ἅμα πτώσεις δύνανται εἰς προθετικὴν χρῆσιν μεταπεσεῖν, ὥστε οὐδένα ἔχομεν λόγον, ἵνα τύπους βραχυτέρους ὡς ἀκρωτηριασμοὺς θεωρῶμεν ἄλλων μακροτέρων. Ὡςαύτως δὲ ὁ μὲν τύπος anti = σανσκρ. anti ὡς τοπικὴ θεωρητέος, ὁ δὲ ἄντα ὡς ὀργανική, ὁ δὲ anted (λατ.) ὡς ἀπενεκτική. Τὸ σανσκρ. prâ = πρὸ παραβλητέον πρὸς τὸ ζενδ. frô τουτέστι fra-s ἀντὶ prâ-s καὶ πρὸς τὸ λατ. prô-d, ὅπερ ἀναμφιβόλως ἀπενεκτική ἐστιν. Οἱ δὲ σανσκρ. τύποι adh-i πρβ. adh-as (Πετρουπ. Λεξ. 1, 141), abh-i = ἀμφί, pari = περί, upar-i (ζενδ. upair-i) = ὑπείρ, ὑπέρ, ἀριδήλως τοπικαί εἰσι· τὴν δὲ ut (1) ἢ ud ἔστι θεωρῆσαι ὡς ἀπε-

(1) Τὸ ut τοῦτο ἀπολεσθὲν ἐν αὐτοτελεῖ χρήσει ἐνυπολανθάνει ἐν τῷ ὕς-πληξ, ὕσ-τερος, ὕσ-τατος (= ὑτ-τερος ὑτ-τατος, σανσκρ. ut-taras ut-tamas),

νεκτικὴν τοῦ ἀντωνυμικοῦ θέματος u. Αἱ προθέσεις, ἐν αἷς οὐδεὶς ὑπεμφαίνεται πτωτικὸς τύπος, ὡς ἡ ἐκ τοῦ pra παραγομένη pra-ti=προτί, anu, (d)vi, πάνυ ὀλίγαι εἰσίν. Ἐκ πάντων ἄρα τούτων ἡ χρονολογία τῶν προθέσεων ἱκανῶς, νομίζω, ὁρίζεται· διότι αἱ λέξεις αὗται ὡς ἐπιρρήματα, δηλ. ὡς ἀμετακίνητοι πτωτικοὶ τύποι, ἐξ ἅπαντος τὴν ζῶσαν αὐτῶν χρῆσιν ὡς πτώσεων προϋποτεθέασι· καὶ ἐπ' αὐτῶν δ' ἔτι τῶν χρόνων, καθ' οὓς μαρτύρια τῆς ζωῆς τῆς γλώσσης σώζονται φιλολογικά, ἐν τῇ ὁμηρικῇ πχ. γλώσσῃ, τοσοῦτον αὗται τὴν ἐπιρρηματικὴν χρῆσιν ἔχουσι προφανῆ, ὥστε πάνυ ὀρθῶς ταύτην κατὰ τοὺς τῆς ἑνότητος χρόνους ἀποκλειστικῶς μόνην αὐταῖς ἀπονεῖμαι δυνάμεθα· κατὰ μικρὸν δὲ ἤρξαντο ταύτας εἰς στενωτέραν μετὰ τῶν ῥημάτων καὶ ὀνομάτων συνάφειαν ἄγειν, ἐξ οὗ τῆς φύσεως μετειλήφασι τῶν προθεμάτων. Ἡ δὲ χρῆσις ἐκείνη, ἥτις εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπέρχεται, ὅτε περὶ προθέσεων λόγος, δηλ. ἡ μετά τινων πτώσεων σύνταξις αὐτῶν, ἔστι πασιφανῶς τὸ τελευταῖον τῆς ἀναπτύξεως ἐπιγένημα· ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει, ὡς ἐν τῇ σανσκρίτῃ καὶ ζενδικῇ καὶ ἐν μέρει ἐν τῇ ἑλληνικῇ καθορῶμεν, ἡ ποικιλωτέρα τῶν πτώσεων χρῆσις ἀρχαιοτέρα καταφαίνεται ἢ ἡ μονοειδὴς τῇ λατινικῇ μάλιστα ἰδιάζουσα· μόνον δ' ἐπὶ ταύτης τῆς τελευταίας βαθμίδος αἱ προθέσεις καὶ ὡς ἐπιθέσεις ἤτοι κατόπιν τῶν ὀνοματικῶν ἐπιτίθενται τύπων μεθ' ὧν ἐν συναφείᾳ εἰσὶ καὶ ἔστιν ὅτε ἐν μιᾷ συγχωνεύονται λέξει. Τοιαῦτα ὅμως ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς ἑνότητος παραδέχεσθαι καὶ μάλιστα τὴν προσάρτησιν προθέσεων εἰς τὸ τέλος ἀκλίτων θεμάτων, ἔστιν, ὡς ἀλλαχοῦ (1) διϊσχυρίσθην, καὶ ὡς νομίζω ἀσφαλῶς ἀπέδειξα, χρονολογικὸν ἁμάρτημα.

Τὸ ἀμετακίνητον τοῦτο πτωτικῶν τινων τύπων φέρει ἐν τῇ τῆς γλώσσης ἱστορίᾳ εἰς ἄλλον τινὰ σπουδαῖον τύπον, εἰς τὸ ἀπαρέμφατον (2)· διότι καὶ ἐν τούτῳ πρὸ πολλοῦ ἡ ἐπιστήμη πτωτικοὺς τύπους μεμονωμένους ἀπέδειξεν ὀνομάτων ἐνεργείας σημαντικῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν διαφόρων σχηματισμῶν τούτου τοῦ εἴδους ἐν τῇ σανσκρίτῃ μάλιστα γλώσσῃ, τὸ δὲ αἱ μεγάλαι διαφοραὶ τῶν ἐπιθεμάτων, ἃ ἑκάστη τῶν συγγενῶν γλωσσῶν ἐκλέγουσα πρὸς τὸν αὐτὸν μεταχειρίζεται σκοπόν, σχεδὸν βέβαιον καθιστᾶσιν, ὅτι τὸ ἀπαρέμφατον ὡς τοιοῦτον ἀνεξαρτήτως παρ' ἑκάστῳ λαῷ μετὰ τὴν τῶν γλωσσῶν ἀποχώρισιν ἐσχημάτισται (σελ. 200)· ἢ τὸ πολὺ ἐν τῇ τῆς ἑνότητος περιόδῳ σπέρματά τινα μόνον καὶ αὐτοσχεδιάσματα, οὕτως εἰπεῖν, ἠδύνατό τις εἰκάσαι. Ἀλλ' ἡ λεπτοτέρα ἀποτύπωσις καὶ ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐντελὴς τοῦ τυπικοῦ συστήματος ἐπεξεργασία, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ εἰς αὐτὸ ἐπισυμβαίνοντα χάσματα, ἀναπληροῦνται, καὶ ἐξ ὧν πολλάκις αἱ σχέσεις τῶν τύπων ἑκάστων πρὸς ἀλλήλους παράσσονται καὶ μεταβάλλονται, ταῦτα τὴν ἰδιοφυΐαν ἑκάστης τῶν γλωσσῶν οἰκογενείας μαρτυροῦσί τε καὶ δεικνύουσιν. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ μετὰ Οὐίλ. Οὐμβόλδου ἐνομίσαμεν ὅτι δυνάμεθα διαμόρφωσιν καλέσαι (σελ. 190) Ἡ κυρία ὅμως ὀργάνωσις, ἡ δημιουργία πάντων τῶν θεμελιωδῶν τύπων, εἰς πολυειδὲς ἐπιστήμη πτωτικοὺς τύπους μεμονωμένους ἀπέδειξεν ὀνομάτων ἐνεργείας σημαντικῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν διαφόρων σχηματισμῶν τούτου τοῦ εἴδους ἐν τῇ σανσκρίτῃ μάλιστα γλώσσῃ, τὸ δὲ αἱ μεγάλαι διαφοραὶ τῶν ἐπιθεμάτων, ἃ ἑκάστη τῶν συγγενῶν γλωσσῶν ἐκλέγουσα πρὸς τὸν αὐτὸν μεταχειρίζεται σκοπόν, σχεδὸν βέβαιον καθιστᾶσιν, ὅτι τὸ ἀπαρέμφατον ὡς τοιοῦτον ἀνεξαρτήτως παρ' ἑκάστῳ λαῷ μετὰ τὴν τῶν γλωσσῶν ἀποχώρισιν ἐσχημάτισται (σελ. 200)· ἢ τὸ πολὺ ἐν τῇ τῆς ἑνότητος περιόδῳ σπέρματά τινα μόνον καὶ αὐτοσχεδιάσματα, οὕτως εἰπεῖν, ἠδύνατό τις εἰκάσαι. Ἀλλ' ἡ λεπτοτέρα ἀποτύπωσις καὶ ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐντελὴς τοῦ τυπικοῦ συστήματος ἐπεξεργασία, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὰ εἰς αὐτὸ ἐπισυμβαίνοντα χάσματα, ἀναπληροῦνται, καὶ ἐξ ὧν πολλάκις αἱ σχέσεις τῶν τύπων ἑκάστων πρὸς ἀλλήλους παράσσονται καὶ μεταβάλλονται, ταῦτα τὴν ἰδιοφυΐαν ἑκάστης τῶν γλωσσῶν οἰκογενείας μαρτυροῦσί τε καὶ δεικνύουσιν. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ μετὰ Οὐίλ. Οὐμβόλδου ἐνομίσαμεν ὅτι δυνάμεθα διαμόρφωσιν καλέσαι (σελ. 190) Ἡ κυρία ὅμως ὀργάνωσις, ἡ δημιουργία πάντων τῶν θεμελιωδῶν τύπων, εἰς πολυειδὲς

ὑσ-τέρα (=λατ. uterus ἀντὶ ut-terus) ἰδ. Curt. Ἑλλ. Ἐτυμ. σελ. 214 Τὸ δὲ δασὺ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἴδιον ὡς ἐν τῇ ὑπὲρ=σανσκρ. upari, καὶ ἐν ἄλλαις λέξεσιν. Η. Β.

(1) Ἰδ. Ἐγχειρ. Ἑλλ. Ἐτυμ. 3 ἐκδ. σελ. 38. Η. Β.

(2) Ἀφοῦ τὰ ἐκ τῶν ῥιζῶν θέματα τὰς προσωπικὰς καταλήξεις προσλαβόντα ὡρισμένους ὑπεδύθησαν τύπους καὶ παρεμφατικὰ ἐγένοντο ῥήματα, πρόσωπα δηλοῦντα καὶ ἀριθμοὺς καὶ χρόνους καὶ ἐγκλίσεις, ἡ γλῶσσα μετὰ παρέλευσιν μακροῦ ὅσου χρόνου οἱονεὶ αὖθις ἐπιποθοῦσα τὴν ἀοριστίαν ἐκείνην τῶν ῥηματικῶν θεμάτων, καθ' ἣν οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινον ἢ τὴν ἐν τῇ ῥίζῃ ἰδέαν καθόλου, ἦσαν ἐνὶ λόγῳ ἀπαρέμφατα, τοιοῦτόν τινα ἐπεζήτησεν εὑρεῖν γενικὸν τύπον, ὃς ἂν μήτε πρόσωπα μήτε ἀριθμοὺς παρεμφαίνῃ. Τοῦτο δή, ὡς φαίνεται, κατώρθωσε πτώσεις τινὰς ῥηματικῶν ὀνομάτων ἐνέργειαν δηλούντων ἀποχωρίσασα καὶ ταύτας σταθερῶς καὶ ἀμετακινήτως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταχειρισθεῖσα· οἷον ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ἵνα τὰ τῶν ἄλλων συγγενῶν γλωσσῶν παραλίπωμεν, ὁ μὲν τύπος τοῦ ἀπαρεμφάτου λύσαι λέξαι τοπικὴ τοῦ ἐνικοῦ ἐστι πτῶσις τῶν ἀχρήστων ἀποβάντων θηλυκῶν λύσα, λέξα (=λέγ-σα)· ὁ δὲ -μέναι καὶ κατ' ἀποκοπὴν -μεν τοπικὴ ὡσαύτως θηλυκῶν ὀνομάτων εἰς μένη ληγόντων. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουσι καὶ ἐπὶ τῶν τύπων -εναι, -ναι, λελοιπ-έναι, διδό-ναι, καὶ ἐπὶ τῶν -ειν καὶ εν παραγομένων ἐκ τοῦ -εναι, οἷον φέρεναι, φέρεινι, φέρειν, φέρεν (ἰδ. Schleicher Comp. 3 ἐκδ. σελ. 364, 401, 411). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπαρεμφατικὴ αὕτη χρῆσις τοσαύτην ὕστερον λαβοῦσα ἐπίδοσιν καὶ ἔκτασιν οὐσιωδέστατον τοῦ λόγου ἀπέβη μέρος, οὐ μικρόν, ὡς ἔοικε, συνετέλεσεν, ἵνα ἔνθεν μὲν τὰ ῥηματικὰ ταῦτα ὀνόματα πλὴν ὀλίγων τινῶν οἷον δόξα ἀπαρέμφατον δόξαι, εἰς ἀχρηστίαν κατὰ τὰς ἄλλας πτώσεις περιέλθωσιν, ἔνθεν δὲ ἡ τοπικὴ πτῶσις ὅλως ἐν τῇ ἑλληνικῇ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπέσῃ κλίσεως, ἄλλως τε καὶ εὐκόλως ἐν ταῖς ἄλλαις χρείαις ὑπὸ τῆς δοτικῆς ἀναπληρουμένη. Η. Β.

δεῖς ἄλλως ὑποκειμένων μεταβολάς, ἐν αἷς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν περιόδοις συνετελέσθησαν.

Ἰδοὺ εἰς τὸ τέρμα τῆς ἡμετέρας ἀφικόμεθα μελέτης, ἥτις, ἐπαναλέγω τοῦτο, πολλὰ ζητήματα διήγειρε, πρὸς ἃ οὐδεμία ἄλλη ἢ ἀβεβαία καὶ ὑποθετικὴ ἀπόκρισις ἦν δυνατή· ἀλλὰ καὶ πρὸς κατανόησιν καὶ ἑρμηνείαν μιᾶς ἑκάστης γλώσσης τοιαῦτα ζητήματα ὅλως παρελθεῖν ἀδύνατόν ἐστι, πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς αὐτὰ σχεδὸν κατ' ἀνάγκην πᾶσα βαθυτέρα ἐπανάγει ἔρευνα καὶ μελέτη ἐπὶ τοῦ εὐρυτέρου περιβόλου σύμπαντος τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος. Ὑπάρχουσι ζητήματα, ἃ ἀδύνατον πραγματεύσασθαι ἄνευ τολμηροτέρας τινὸς καὶ οἰκοδομητικῆς μεθόδου. Ἀλλὰ τὸ ἀποκρούειν ταῦτα καὶ τὰς τῆς μορφώσεως τῆς γλώσσης βαθμῖδας ἀγνοεῖν, κατὰ βάθος πολὺ τολμηρότερόν ἐστιν. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄλλο εὔχομαι ἢ κατωρθωκέναι τὴν διαδοχὴν τῶν κεφαλαιωδῶν τῆς ἀναπτύξεως περιόδων, οἵαν ἐν ταύτῃ τῇ πραγματείᾳ ἐξέθηκα, τοὐλάχιστον λίαν πιθανὴν ἀποδεῖξαι. Τοῦτο μόνον παραχωρῆσαί μοι δίκαιον, ὅτι ἡ διαδοχὴ αὕτη ἄνευ βιαίων μέσων ἐξετέθη, ἄνευ παραδοχῆς μεγάλων φθογγικῶν ἀλλοιώσεων, ἃς ἄλλοι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς ἀρχαιοτάταις τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης περιόδοις ὑπάρξαι διϊσχυρίσαντο.

SISMANOGLIO MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

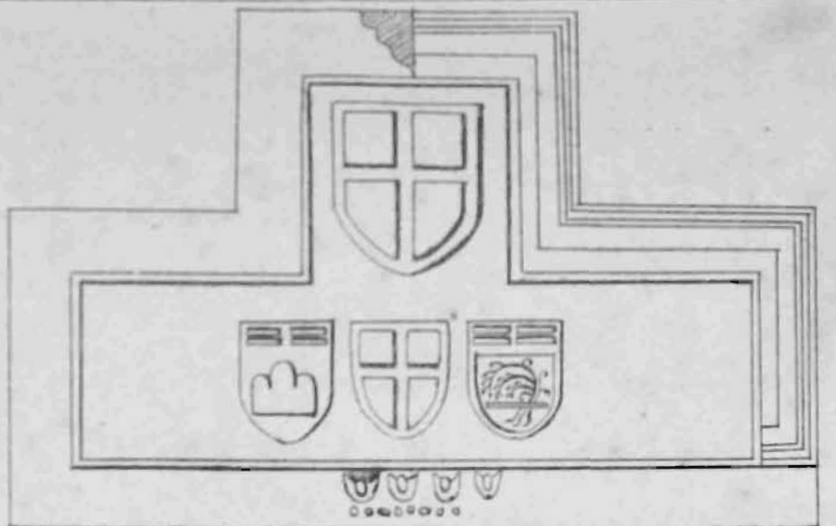

Section A B

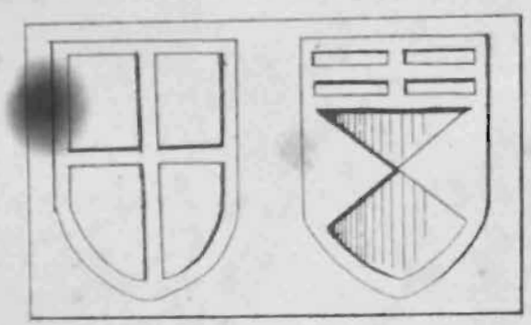

Porte

Profil du piedestal

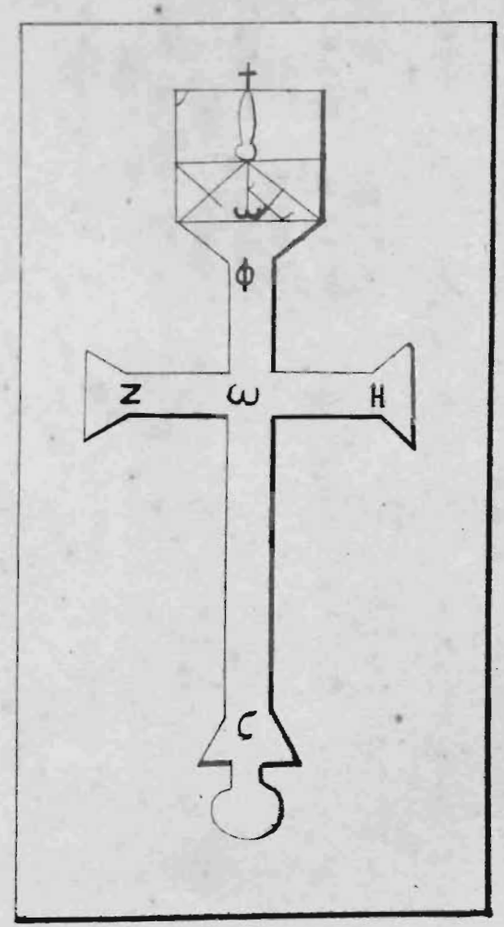

Λιθ. Γ. Καρούσου Οἶκος Ζουμπούη Ἀρ. 7. ἐν Πέρᾳ

SISMANOGLIO
MEGARO

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

σελ.

Κατάλογος τῶν μελῶν. γ′—θ′.
Κοσμήτορες τοῦ ἔτους 1870—1. ιά.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Ἐπιγραφαὶ ἐν Πελαγονίᾳ συλλεγεῖσαι ὑπὸ Γ. Γ. Παπαδοπούλου. 1— 5
Αἱ ἐποποιΐαι τῆς Ἰνδικῆς—ἡ Ῥαμαϋάνα ὑπὸ Δώρας Ἰστριάδος. 5— 27
Ἱστορικαὶ καὶ οἰκονομολογικαὶ μελέται—περὶ πρώτης χρήσεως τῶν νομισμάτων καὶ ἱστορία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ὑπὸ Ἀθ. Βερναρδάκη. 27— 47
Πραγματεία περὶ Ἀμάστριος καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς ὑπὸ Ἀβραάμ. 47— 49
Ὀλίγα τινὰ περὶ ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψιν ὑπὸ Γ. Ἀριστάρχου. 49— 60
Περὶ ῥωσσικῆς φιλολογίας ὑπὸ Στ. Κ. Καραθεοδωρῆ. 60— 86

ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Περὶ τῶν δημοσίων διαλέξεων ὑπὸ Γ. Χασιώτου. 86—106
Ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος. 106—110

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ.

σελ.

Ὑπατίας ἐγκώμιον ὑπὸ Κ. Καλλιάδου. 110—131

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ἀπὸ τῆς ΣΝΗ′ συνεδριάσεως μέχρι τῆς ΣΠΗ′.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

Περὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου γενομένων ἀπὸ Σεπτιμίου Σεβήρου μέχρι κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ Μίλιγγεν. 132
Περὶ τῶν ὑδραγωγείων, δι' ὧν λέγεται ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐάλω, ὑπὸ Déthier. 147—149
Περὶ τῆς ποσότητος τῶν πολυτίμων μετάλλων ὑπὸ Ἀθ. Βερναρδάκη. 151—152
Περὶ Μυρλείας ἢ Ἀπαμείας ὑπὸ Χρ. Παπαδοπούλου. 173

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ.

Τῶν ἐν Πελαγονίᾳ συλλεγεισῶν ἐπιγραφῶν. 147

σελ.

Τοῦ περὶ πρώτης χρήσεως τῶν νομισμάτων. 152—165
Τοῦ περὶ ὀρυκτολογίας παρὰ τοῖς Ἄραψιν. 167, 168—173

ΛΟΓΟΙ.

Κ. Καλλιάδου ἀντιπροέδρου. 132
Στ. Ἀριστάρχου προέδρου. 132—133
Προσλαλιὰ Ε. Κλεοβούλου πρωτοσυγκέλλου. 189—190

ΕΚΘΕΣΕΙΣ.

Τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς περὶ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Συλλόγου. 136—142
Ἐπὶ τῆς ἁπλοποιήσεως τῶν προγραμμάτων τοῦ ζωγραφείου, εὐγενιείου καὶ συμβουλιδείου διαγωνίσματος. 143—144
Περὶ τοῦ νεγρεποντείου διαγωνίσματος. 145
Τῆς ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ κανονισμοῦ ἐπιτροπῆς. 174
Περὶ διαρρυθμίσεως τῶν δημοσίων διαλέξεων. 176—177
Ν. Τσιγαρᾶ εἰδικοῦ γραμματέως περὶ τῶν ἐτησίων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν. 179
Ζ. Ἀλεξανδρίδου ταμίου περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου τοῦ Συλλόγου. 179—184
Αλ. Μαυρογένους βιβλιοφύλακος περὶ τῆς βιβλιοθήκης. 185
Στ. Ἀριστάρχου προέδρου περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1870—1. 185—189

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

Π. Καλλιγᾶ πρυτάνεως τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. 133
Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικ. γραμμάτων Συλλόγου. 134
Λουκίας Καραθεοδωρῆ. 134
W. Christ. 150
C. Bursian. 150
Bernhard Schmidt. 155
Μαυρικίου Σμιδιτίου. 174
Χρηστάκη Ζωγράφου. 179

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

σελ.

Λουκίας Καραθεοδωρῆ. 134
Ἰ. Μ. Ῥαπτάρχου. 135
Π. Τριανταφυλλίδου. »
Ἀ. Γούδα. » —152
Δώρας Ἰστριάδος. » »
Déthier. 142, 146
Montani. »
Χρ. Παπαδοπούλου. »
Ἀ. Ῥαγκαβῆ. 146
Ἀθ. Βερναρδάκη. »
Τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου Βύρωνος. »
Γ. Ῥάλλη. 146—176
Τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολ. Ἑταιρίας. »
Τοῦ ἀρχιμανδρ. Φιλοθέου Βρυεννίου. »
Ἀγγέλου Βλάχου. »
Ἰ. Ἀντωνιάδου. »
Κ. Βερσῆ. »
Χριστοφόρου Ἰγγλέση. 147
Αἰμιλίας Κτενᾶ. »
Κ. Καλλιάδου. 149
Γ. Βαφειάδου. »
Ν. Χρυσοπούλου. »
Μ. Παρανίκα. 151
Ἀ. Πασπάτη. 152
Θεαγένους Ἀκεστορίδου. 155
Τῶν συντακτῶν τοῦ Νεολόγου. 162
Τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλ. Συλλόγου ὁ Παρνασσός. »
Κ. Καραπάνου. 166
Καρόλου Σέμπερ. 168
Κ. Ἀραβαντινοῦ. 173
Στ. Ἀναγνώστου. 176
Ἑνρ. Schliemann. »
Τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σμύρνης. »
Γ. Βελούδου. »
Σάββα Ἰωαννίδου. 178

ΠΡΟΣΦΟΡΑΙ ΧΡΗΜΑΤΩΝ.

Τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθν. Πανεπιστημίου, 134
Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλλ. γραμμάτων Συλλόγου. »
Τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου. 143, 179
Τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων Συλλόγου. 181
Τοῦ ἁγίου Κυζίκου. »
Τοῦ » Νικαίας. »
Τοῦ » Λαρίσσης. »
Τοῦ » Δέρκων. »
Τοῦ » Δράμας. »

	σελ.
Τῆς ὀθωμ. αὐτοκρ. Τραπέζης.	181
Τῆς Γεν. Ἑταιρίας τοῦ ὀθ. Κράτους.	»
Χρηστάκη Ζωγράφου.	»
Γ. Ζαρίφη.	»
Π. Ῥογκότη.	»
Ν. Ἀκάτου.	»
Ἡ. Ν. Στέριου.	»
Κ. Καραπάνου.	»
Ἀ. Ψυχάρη.	182
Θρ. Γιαννάρου.	182
Γ. Κορωνιοῦ.	»
Σκουλούδη.	»
Ζ. Ἀλεξανδρίδου.	186

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Συμβολαὶ εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἰνδογερμανικῆς χρονολογίας.	190—237

SISMANOGLIO MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	51	στηλ.	β′	σημ.	3	ἀντὶ	I. de Sacy	γρ. S. de Sacy.
»	59	»	»	»	4	»	gedani	» gedam.
»	»	»	»	στιχ.	5	»	Avisenne	» Avicenne.
»	»	»	»	»	41	»	Ἀβοδ	» Ἀβοῦ.
»	»	»	β′	»	32	»	γκεβδέ, γκεβρέ,	» κεβδέ, κεβρέ.
»	117	»	»	»	43	»	περιορισθεῖσα	» περισωθεῖσα.
»	119	»	ά	»	2	»	τῆς	» τοῦ
»	»	»	β′	»	16	»	συνοδεύων	» συνδέων.
»	121	»	»	σημ.	1	»	Schall	» Schoell.
»	122	»	»	στιχ.	27	»	ἕνεκα	» ἔοικα.
»	123	»	ά	»	28	»	κομίσαις	» κομίσαιο.
»	127	»	»	»	22	»	ἐπιλάβεται	» ἐπιλάβηται.
»	156	»	ά	»	38	»	Μουτεβεκηλ	» Μουτεβεκκήλ.
»	193	»	»	»	2	»	as-jâ-mi	» as-ja-m.
»	196	»	»	»	18	»	ἀποφάσεις	» ἀποφάνσεις.
»	»	»	β′	»	14	»	1368	» I. 368.
»	»	»	»	»	39	»	ις′	» 151.
»	199	»	ά	»	38	»	a e o / u	» a e o / ĭ u
»	209	»	»	»	18	»	vort	» wort.
»	210	»	β′	»	5	»	ai-imi	» ai-mi.
»	217	»	ά	»	47	»	πρότερον πολλὰ	» ἤδη πολλοί.
»	220	»	»	σημ.	1	»	γδαίρνω	» γδέρνω.
»	224	»	β′	στιχ.	25	»	ἐκεῖνο	» ἐκείνου.
»	»	»	»	»	26	»	τοῦτο	» τούτου.
»	227	»	»	»	26	»	τὸ	» τοῦ
»	»	»	»	»	27	»	ἐνεργητικόν,	» ἐνεργητικοῦ.

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

Τιμᾶται ἡμ. ἑθωμ. λίρας.

SEMANOGLIO MAGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO

SISMANOGLIO
MEGARO